

שיח יצחק

3	דרוש לשבת תרומה
26	דרוש תוכחת מוסר
56	סיום הש"ס
93	נוני"ן ההפוכין
138	שבת תשובה
170	שבת בראשית
214	שבת הגדול
220	ליקוט א'
224	ליקוט ב'
226	חלק ב'
226	בשלה
257	ליקוט ג'
279	ליקוט ד'
294	ליקוט ה'
	ליקוט ו'
295	ליקוט ז'
296	ליקוט ח'
297	ליקוט ט'
299	חלק ג'
299	שקלים
311	זכור
334	פרה
344	שבת הגדול
356	פרה
362	תוכחה
371	סוכות
379	ליקוט י
381	ליקוט יא
381	ליקוט יב
382	ליקוט יג
382	ליקוט יד
383	ליקוט טו
383	ליקוט טז
385	ליקוט יז
386	ליקוט יח
387	ליקוט יט

שיח יצחק

עיקר הבריאה עבור עסק התורה

במדרש (שמות רבה פל"ג סי' א), הה"ד (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזובו, יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו, אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתני, כביכול נמכרתי עמה שנאמר (שמות כה ב) ויקחו לי תרומה, משל למלך שהיתה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה, בקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו, אמר לו בתי שנתתי לך יחידתי היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שאשתך, אלא זו טובה עשה לי שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלך, שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל, נתתי לכם את התורה, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שנאמר (שמות כה ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

מאמר זה אחד הוא עם דברי חז"ל בפ"ק דברכות (ח ע"א) מ"ש מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה מכל בתי כנסיות. וענין זה הוא כמ"ש (שם) שאין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד. ודבר זה ביארתי בכמה מקומות היאך באמת כל עיקר הבריאה וקיום העולם אינו אלא בשביל התורה שעוסקים בהם ישראל, וכמ"ש בפ' אמר ר"ע (שבת פח ע"א) מאי דכתיב יום השישי, תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית!¹

תכלית הבריאה האדם החמרי

ובמ"א כתבתי בזה כוונה עמוקה, במ"ש בפ"ק דבכורות (ח ע"ב) בענין שאלות סבי דבי אתונא לריב"ח, במ"ש שם אמצעיתא דעלמא היכא, אמר להו הכא אמרו לו מי יימר אמר להו אייתי אשלי ומשהו?² וכיוונו במליצת לשונם הוה ויכוח גדול, מה שכבר היה לעולמים בין חכמי אומות העולם ופלוסופים, ובין חכמי התורה, בענין הנבראים מי הוא החשוב אצלו ית' יותר, ועיקר בכונת הבריאה. שהפלוסופים דעתם שמלאכי השרת ושכלים הנבדלים התכלית החשוב יותר בבריאה מן האדם, מצד מעלתם וגדולתם ומקומם שאינם בני תמותה, ואין להם חומר נמשך אחרי תאוות בהמיות, והם משכילים יותר שכלים בפועל, ואין להם העדר, רק חיים וקימים בטבעם, משא"כ האדם אשר מקומו במקום השפל יותר בארץ מתחת ומעודד להזור לעפרו, והוא חומרי חומד ומתאוה לכל, ואין השגתו מניע שמץ מנהו לשכליים הנבדלים.

אבל חכמי התורה לא כן דעתם כמאמרם במדרש (בראשית רבה פע"ח סי' א) ע"פ (תהילים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכך. מי גדול השומר או הנשמר, כי באמת אצלו ית' לא שייך לומר שמלאכי השרת ושכלים הנבדלים קרובים הם יותר אליו יתברך, וגדולים יותר מבני אדם אשר בעפר יסודם, כי אם נאמר כן, ח"ו אתה נותן גבול ומדה לגדולתו ית', שאין שייך זה אלא במי שהוא בגבול בממשלתו וגודלו, כמלך בשר ודם, שהמשנה ושרי המלוכה קרובים יותר למלך, שיש הבדל בין שיעור גדולת המלך על

¹ עי' שם המשך הלשון: ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

² ז"ל הגמ' אצלנו: מציעתיה דעלמא היכא, זקפה לאצבעתיה אמר להו הכא, א"ל ומי יימר, אייתו אשלי ומשחו.

תרגום: אמצע העולם איפה הוא, אמר לו כאן. אמר לו מי אמר, אמר להם תביאו סרגל ותמדוד.

ממשלתם ונגדולתם, ובין שיעור גדולת המלך על דלת העם. משא"כ אצלו ית', שהוא אינו מושג לא ברעיון ולא במחשבה לשום סברא בעולם, ואין לו גבול וסוף ומדה לנגדולתו, א"כ הכל אצלו כאין וכאפס נחשבו ממש. אבל עיקר כוונתו ית' בבריאת עולמו לא היה בשביל כבודו ח"ו, רק כדי להטיב לזולתו ולשלם שכר לעושי רצונו בבחירתם הטובה³. ולפי זה אין דבר זה נמצא רק באדם אשר בעפר יסודו ויצה"ר מושל בו, ותאוות חומרו ממשכו לנתק מעליו עול עבודתו ית'. ונמצא שתכלית כוונתו היה הכל בשביל האדם למטה בארץ, וכל הנבראים לא נבראו אלא לשמשו, כמ"ש (קהלת יב ג) כי זה כל האדם, כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה (ברכות ו ע"ב).

וידוע כי כל דבר שהוא תכלית המעשה, נקרא מרכז האמצעי, שהוא מרכז פינת כוונת העושה. כמו מרכז נקודה האמצעית שבעיגול, שכל הקווים נמשכים ממנו וישובו אליו, ולכן בכל ששת ימי המעשה, כל זמן שלא נברא האדם, עדיין לא נשלם הבריאה, ולא נתמלא עדיין רצונו יתברך ומחשבתו, עד שנברא האדם ביום השישי, שהוא התכלית, אז נקרא שנשלם מעשה ידיו ית' בבריאת עולמו⁴, ושבת ממלאכתו שלא לעשות עוד. ומזה הטעם לא מצאנו שם הויה ית' מתחילת הבריאה בכל ו' ימי בראשית, רק שם אלקים לבד, עד שנשלם כלל הבריאה, אז כתיב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ וכו' ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים, והוא שם שלם⁵, ונשלם שמו ית' ונשלם הכסא⁶. ולכן בתחילת הבריאה הקדים הכתוב שמים לארץ, שכל זמן שלא נברא אדם שהוא עיקר הכוונה בבריאה, ודאי שיש קדימה למעשה שמים וכל צבאם לנבראי ארץ דומם צומח חי, ולכן כתיב (בראשית א א) בראשית ברא אלקים את השמים. אבל אחר שנברא האדם, ונשלם כוונת הבריאה, אז הקדים ארץ לשמים, כמ"ש (שם ב ד) אלה תולדות וכו'. וכתיב בהבראם, ואמרו (ב"ר פ"ב ס" ט) אל תקרא בהבראם אלא באבריהם, כי עיקר תכלית רצונו ית' באדם התחיל מן יום שצ"ץ האור ממזרח⁷, והוא אברהם אבינו הראשון, שבו התחיל גמר בנין הבריאה, ויצא מן התוהו אלפים⁸, והם שני אלפים תורה

³ עי' מס"י פרק א: האדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא. ומקור לדבריו עי' ברכות יז ע"א: מרגלא בפומיה דרב [לא כעולם הזה העולם הבא] העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. ועי' לש"ו ביאורים ע"ח ש"א פ"א, שעל ידי שפע התענוג לצדיקים מתקיימת תכלית בריאת העולם הרי היא גילוי שמוותיו.

⁴ עי' ז"ח (&): ת"ח, ה' אלקים, שם מלא, על עולם מלא.

⁵ עי' זוהר (בראשית כ ע"א) ובא"ר (קמא ע"ב).

⁶ עי' זהר תזריע (מח ע"א): תנא, בששי נברא אדם, בשעה שנשלם הכסא ונקרא כסא שלם כו'. ועי' בהגר"א על ספד"צ (כט ע"ג): כלל האצילות הוא ית', ובחינת התפשטות של מלכות למטה הוא ה', כמ"ש למטה ובכסא שם אלקים שהוא עץ הדעת טוב ורע ששם אלקים משתתף במלאכים ובכל העולמות ובבני אדם ואפילו בס"א אלהים אחרים, והוא בבריאה ששם עץ הדעת טוב ורע ובכסא אתתקן הכל שמא שלים הו"ה אלקים, וכן הו"ה נשלם, ה' אחרונה לא נשלם עד שנשלם הכסא.

ועי' פע"ח (לא ע"ב): אותיות ו"ה שהם ז"ו"ן בלבד. וזהו הטעם שאין הכסא שלם ואין השם שלם, לפי שחציו הראשון שהם ב' אותיות ו"ה, שהם א"א, אין לקליפה אחיזה בהם, כי אין שרשם שם, לכן ב' אותיות אלו נשארות למעלה. אבל בב' אותיות אחרונות שהם ו"ה, יש להם אחיזה ושורש בהם.

ועוד עי' פע"ח (שער העמידה יט): וכסא דוד עבדך - הנה הש"י אומר כי יד על כס י"ה, וארז"ל אין הכסא שלם, כי אות א' חסר מכסא, וידוע כי כסא בבריאה.

⁷ עי' ב"ר (פ"ב ס" ג): ויאמר אלהים יהי אור זה אברהם הה"ד (ישעיה מא) מי העיר ממזרח צדק וגו' אל תקרא העיר אלא האיר.

⁸ נדצ"ל אלפים תוהו.

שהתחיל מעת שהיה בן מ"ח שנה⁹, מעת (בראשית יב ה) הנפש אשר עשו כו', אבל מקודם לכן כל זמן שלא נשלם רצון הבריאה היה העולם תוהו, ר"ל חומר מוכן לקבלת הצורה האלקית¹⁰. ולכן נרמז ג"כ שם הויה כאשר נשלם בבריאת האדם ביום השישי, כמ"ש (שם א לא) יום השישי ויכולו השמים¹¹, שאז נגמר מעשה שמים וארץ כמ"ש.

וכל זה רמזו במאמר הנ"ל מ"ש אמצעיתא דעלמא היכא, ר"ל מי הוא מרמז אמצעות כוונתו ית' בבריאת עולמו, אם השכלים הנבדלים אשר בשמים ממעל, או האדם אשר בארץ. וע"ז השיב להם במה שזקף אצבעו ואמר הכא, והוא כוונה נפלאה, כי הנה כתיב (ישעיה מ יב) מי מדד בשעלו מים, ושמים בורת תיכן, וכל בשליש עפר הארץ, ושקל בפלם הרים, וגבעות במאזנים. וכל זה אמר שם לבשר ישראל המצפים לישועה, שתכלית שכרם לא יקופח לעתיד לבא, כמ"ש (שם י) הנה ה' אלקים בחזק יבוא, הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו. כי הרי עיקר הבריאה היה בשביל האדם ומקבלי התורה ומקימים מצותיו, כי הוא ית' שברא כל העולמות, המשיל הדבר לאדם שעשה פעולה בחמשה אצבעותיו וכו', והרי הם ה' דברים שחשב כאן מי מדד כו' נגד ה' אצבעות, והשלישי שהוא האמה שבאמצע האצבעות וגדול יותר מכולם ומרכז כולם אליו, ואמר וכל בשליש עפר הארץ, ירצה בזה שהוא יסוד השפל יותר ומדריגה תחתונה שבנבראים, מ"מ הוא עיקר מעשה ידיו יתברך, ואמצע מרכז כחותו הוא בעפר הארץ וזהו שזקף אצבעו, ר"ל האמצעי, ואמר להו הכא, ר"ל פה בעולם התחתון הזה הוא מרכז אמצעיתא דעלמא.

ואמרו לו מי יימר, והשיב להם אייתו אשלי ומשחו. ר"ל ממה שאנו רואים המשכת חבל הברואים כולם מלמעלה למטה, שכלם קשורים זה בזה, כמ"ש (קהלת ה ז) כי גבוה מעל גבוה שומר כו', והעליון פועל ע"י התחתון בדרך עילה ועלול, וכולם מסתיימים, והחבל נשלם בעולם הזה וכלה כאן מדת הבריאה, כמ"ש שאחר שנברא האדם כתיב, וירא אלקים את כל אשר עשה, וכתיב ויכלו כו', מזה אנו יודעים שכל זמן שלא נברא האדם, עדיין לא נשלם תכלית כוונתו יתברך בעולמו, עד שנברא עולם השפל ואדם עליה, וכולם נבראו בשבילו, ונמצא שתנאי הבריאה היה בשביל האדם ובמה שיש לו בחירה ורצון ושכר לפי פעולתו.

ועיקר האדם הוא כלל מקבלי התורה בסיני, נמצא שכלם היה תלויים בששי הזה. ובזה יתורץ ג"כ מה שהקשו רבים, לפי דעת רבי יוסי, וקי"ל כוונתיה לענין פלימת ש"ו, דבשביעי נתנה תורה, א"כ לא שייך הך דרשה למ"ש יום הששי הידוע בתוספת ה'¹². אבל לפי מ"ש, עיקר הכוונה שתלוי היה כל הבריאה ושלמותו במה שנברא האדם ביום השישי של מעשה בראשית, שאם אין אדם עושה תכלית רצונו ית' בבריאתו, א"כ אין מקום לבריאה כלל, ובנפל היסוד יפול הבנין.

עי' ע"ז ט ע"א: תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי העולם, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח וכו'. שני אלפים תורה מאימת, אי נימא ממתן תורה, עד השתא ליכא כולי האי, דכי מעיינת בהו תרי אלפי פרטי דהאי אלפא הוא דהוא, אלא מ"ואת הנפש אשר עשו בחרן", וגמירי דאברהם בהיא שעתא בר חמשין ותרתיה הוה. פי' רש"י: וגמירי דהיא שעתא הוה אברהם בר נ"ב - הוסיפם על אלף ותתקמ"ח שהיו בידך כשנולד אברהם הרי אלפים תוהו.

⁹ עי' ב"ר (פצ"ה ס' ג): ובן כמה שנים הכיר אברהם את בוראו, בן מ"ח שנה הכיר את בוראו.

¹⁰ עי' רמב"ן בראשית א ב, שתהו הוא חומר ללא צורה.

¹¹ עי' שער הכוונות דרושי קידוש ליל שבת דרוש א.

¹² עי' מדרש חסרות ויתרות (בתי מדרשות חלק ב): הששי, אמר הקדוש ברוך הוא, אם אין ישראל מקבלים את התורה בששה בחדש, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

שם שלם הויה אלקים

וזהו ענין שם שלם הויה אלקים¹³, שאלקים גימטריא הכסא (תיקו"ז ה ע"א), ר"ל ששם זה מורה על תוקף יכולתו, וכי הוא המציא כל הנמצאים יש מאין ומושל בכולם, וכולם הם כסא יתברך. אבל עיקר סמיכת הכסא שהוא ענין גילוי מלכותו ית', כמשל מלך היושב על כסא המלוכה, הוא על הארץ למטה, וכמ"ש (ישעיה סו א) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי, שבו נסמכים רגלי היושב על הכסא. שעיקר כוונתו ית' וסמיכתו הוא בארץ, שכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום, כביכול (איכ"ר פ"א סי' לג) מוסיפים כוח בפמליא של מעלה, כמ"ש (תהילים סח לה) תנו עז לאלקים, במה שממלאים ומשלימים רצונו יתברך. וז"ש אח"כ (שם) על ישראל גאותו, אעפ"י שעוזה בשחקים, שהם נבראו בכוח יותר כביכול מנבראי מטה, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, שהימין חזקה יותר מן השמאל, וע"י האדם המכיר את בוראו ועושה רצון יוצרו, הוא המגלה¹⁴ יתברך, שהוא שם העצם שם הויה¹⁵, להודיע לכל באי עולם כי הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין (זהר ח"ג רכה ע"א).

ושם הויה הזה מורה שהוא יתברך ממציא כל הנמצאים שנבראו ב" מאמרות (ר"ה לב ע"א), שהם כביכול נדמו לי" אצבעות של ב' הידים, ה' בכל יד. ונחלקו הי' מאמרות שהיו בתחילה בראשית מחשבתו בבחינת י' של השם, בפועל בב' ההי"ן, בשמים ובארץ, שהם משפיעים ומקבלים כוחותן מידו הימנית לידו השמאלית, והם כל¹⁶ ההי"ן של השם, וכל זה היה בו' ימי בראשית, שהוא ו' של שם. ולכן הזכיר שם שלם הויה אלקים אחר שנשלם מעשה בראשית בבריאת האדם, שאז נשלם הכסא וישב על כסא כבודו.

העולם כולו נברא מן הארץ

וכל מ"ש רמזו ג"כ רז"ל במדרש (ב"ר פי"ב סי' יא) רב הונא בשם רב יוסף אמר, כל מה שיש בשמים ובארץ אין ברייתן אלא מן הארץ, הה"ד (ישעיה נה י) כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים, מה הגשם אעפ"י שירידתן מן השמים אין בריאתו אלא מן הארץ, כך כל מה שיש בשמים ובארץ אין בריאתו אלא מן הארץ. וכוונתו בזה, כי כמו שאנו רואים שהגשם בא ע"י האד שעולה תחלה מן הארץ למעלה, וע"י האד העולה אז מתלבש באד הזה טפה אחת ממים שעל השמים שהוא כח רוחני, נפש של המים, שהם מים הנעלמים תוך מים התחתונים, שלכן מים במלוא מ"ם יו"ד מ"ם ג"כ מים, להורות שיש מים גלויים והוא האד העולה שנעשה ממנו מים בשמים הנראים לכל, אבל בהם מתלבש נפש פנימי שם ונותן כח נפש המצמיח במים אלו התחתונים שהוציא צמח מן הארץ, כמו נפש הפועל על אברי הגוף.

¹³ עי' לעיל הערה 5.

¹⁴ נראה להוסיף המילים "אותו".

¹⁵ עי' ספר הפליאה (&): זכר יהו"ה פעם אחת הוא שם העצם כח הכחות עילת העילות כלל כל העשר, עליו אין להרהר.

ועי' פירוש הגר"א על ספרא דצניעותא (כ ע"ב): וכל השמות עד ז"א הם אינן שמות בעצמן רק על ז"א שיתגלה, שכאן רמז קצת על גילויו כמ"ש במאמר הנ"ל, ואינן שם העצם אלא בז"א ששם השם בעצמו מתגלה.

ועי' פרדס רמונים, שער יט פרק א, ז"ל, כלם הסכימו פה אחד היות שם זה שם העצם ולא זולתו. ויחדוהו בין שאר השמות הקדושים.

¹⁶ נדצ"ל ב'.

והוא מ"ש הכתוב באיוב במענה ה' אליו, בשומי ענן לבושו וערפל התולתו (לח ט), יזקו מטר לאדו (שם לו כז), והכוונה שהאד העולה למעלה הוא ממש כדמות גוף ולבוש לנפש הפנימי שהוא המטר, טפה מפלג אלקים מלא מים¹⁷ של השמים, שלכן אמר מלא מים, ר"ל מילוי אותיות מים, שהוא רומז למים הנעלמים העליונים, ואז, יזקו מטר לאדו. והוא ממש כדמות זונג זכר ונקבה, שהנקבה מקבלת ומעלה מ"ן תחלה, שמתקשמת לפני בעלה¹⁸, ואז מזדווג עמה ונותן בה טפה מ"ד, וע"י עושה פירות. וכמו כן, כל הנבראים שנבראו כולם לשמש לארץ ולאדם אשר עליה, הכל תלוי ע"פ מעשיו במה שמתקן עצמו בתורה ומצוות. ודבר זה הוא אד עולה למעלה, וע"י פועל העליונים בתחתונים. ונמצא שלולא האדם אשר בארץ היו העליונים שובתים מפעולת השפעתם וכאלו לא היו כלל, הרי הכל תלויים בארץ לבד, וקיומם וחיותם תלוי מן הארץ, ולכן כתיב (בראשית ב ה) וכל שיח השדה טרם יהיה וכו' ואדם אין וכו', ואחר שנברא האדם אז במעשיו גרם ואד יעלה וכו'.

והוא ג"כ כוונת מ"ש שם (בראשית רבה פי"ג סי' יג) אמר ר' לוי המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות, והם אומרים אלו לאלו קבלו אותנו אתם בריותיו של הקב"ה ואנו שלוחיו, מיד הם מקבלים אותם, הה"ד תפתח ארץ, כנקבה זו שהיא פותחה לזכר, ויפרו ישע, שהם פרים ורבים, וצדקה תצמיח יחד, זו ירידת גשמים, אני ה' בראתיו, לכך בראתיו לתקוני של עולם ולישובו. וכוונתם מבוארת ע"פ מ"ש, שבאמת בני אדם אשר בארץ הם צריכים תחלה לעורר העליונים ולפתח השערים העליונים, שבהם תלויים כולם, כמו הנקבה המעוררת הזכר, ואומרת לעליונים אתם בריותיו, אבל אנו שלוחיו, שהאדם הוא שליח מאתו ית' לקיום רצונו ולעשות ציוויו בתורה ובמצוות, ונברא שע"י יתנהג כל הבריאה, ולהיות כבן בית לפניו. וע"י עבודתם יפרו הישע, ע"י הצדקה שעושים ישראל, כמ"ש (דברים ו כה) וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וכו' כאשר ציונו. וע"ז אמר (ישעיהו מה ח) כי אני ה' בראתיו, בראתים לא נאמר אלא בראתיו¹⁹, שקאי על האדם שנברא יחיד, שהוא נברא לתקון הבריאה להוסיף כח ועוז בפמליא של מעלה.

בריאת האדם לעשות שלום בעצמו ובבריאה

ועיקר בריאת האדם לענין זה, שע"י מעשיו יתאחד ויתעצם שמו יתברך בעולמו, והוא ית' יתחבר עם ברואיו, להשפיע להם ולהרבות את אורם, כי בלעדי האדם במעשיו הטובים לא היה גדר התחברות עמו עם הנבראים. וע"ז נאמר (ישעיה כז ה) או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי²⁰, וגדר השלום היא האחדות והיחוד בין הנפרדים. וכפל הכתוב במ"ש ב' פעמים שלום לרמוז ענין נפלא, כי הנה מצאנו בעת שאדם עושה איזה כלי אומנות נפלא, כמו אבן השעות וכדומה, ואשר הוא נעשה ע"י הרכבת מגלגלים ורתוקים וצירים, ואז כשנשלם מכל כליו אז ראוי הוא למלאכתו, ואם חסר איזה דבר פרטי בהם אינו כלום. וכמו כן האדם הוא מורכב מתרי"ג חלקים, רמ"ח אברים

¹⁷ מלה"פ תהלים סה י.

¹⁸ עי' ע"ח טנת"א ספ"ו.

¹⁹ עי' תענית ז ע"ב.

²⁰ עי' זהר ח"ג יד ע"ב: כד שארי זכאה בעלמא ואשתכח ביה כביכול אטיל שלמא בעלמא וכל עלמא מתברכא בגיניה ואטיל שלמא בפמליא של מעלה מנא לן דכתיב (ישעיה כז ה) או יחזיק במעזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי תרין שלמין אמאי הכא אלא יעשה שלום לי דאשרי דכר ונוקבא שלום יעשה לי דמתברכאן אבהן.

תרגום: ששינוי כשרוי צדיק בעולם, ונמצא בו, כביכול הוא מטיל שלום בעולם, וכל העולם מתברך בגללו, ומטיל שלום בפמליא של מעלה. מנין לנו, שכתוב (ישעיה כז) או יחזיק במעזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי, שני שלומות כאן למה. אלא יעשה שלום לי, שמשרה זכר ונקבה, שלום יעשה לי שהאבות מתברכים.

ושם"ה גידים, וכן תרי"ג איכויות בנפש וכן ברוח, לעומת תרי"ג מצוות²¹, ולכן צריך האדם להשלים עצמו ונפשו ע"י התרי"ג מצוות, ואז נשלמים כל חלקיו ומשלים תכלית ביאתו לעולם, שראוי הוא למלאכתו לעשות תיקונים בעלמין דלעילא. וז"ש תחילה ע"י שיחזיק במעווי יעשה שלום לי, ר"ל אז ישלים עצמו ונפשו בעבורי למלאות רצוני.

והב' הוא חיבור רצוני ית' והשפעתו עם ברואיו כענין חבור איש ואשה, והוא היחוד שאנו מיחדים ומקשרים הנבראים אל הבורא, שיהיו כולם נמשכים אחר רצוני יתברך, והוא ית' יפעל בהם כפי רצוני הטוב ומחשבתו בבריאת עולמו, וע"ז אמר פעם ב' שלום יעשה לי. והוא מ"ש (שבת י ע"ב) שלום שמו של הקב"ה, ר"ל שבוה נשלם השם להיות שלם על כסא שהוא נקרא אלקים²².

ושלום הוא ענין התחברות ואהבה בין אחד לחברו, שאין דבר מפריד ביניהם, שכל זמן שאין עושים רצוני של מקום מתגבר כה הסמ"א המנגד לקדושה, ועושה פירוד בין קשר השפעת רצוני יתברך לבין ברואיו, כמ"ש (ישעיה נט ב) כי עוונותיכם מבדילים ביניכם ובין אלקיכם. והדבר דומה לאור הלבנה מן השמש, שבאמת אין ללבנה אור עצמה רק מה שהשמש מאיר עליה, וכאשר צל הארץ מפסיק בינה ובין השמש, אז היא לוקה ואין לה אור כלל, והוא בעת מלואה עומדת נגד השמש ממש, וכשצל מסתלק אז השלימה באורה²³. ודורשי רשומות אמרו רמז נפלא בזה, כי ב' שמות אלו הוי"ה אלקים הם רמז לב' המאורות שמש וירח. וכשהיא שלימה, שזה מרמז על שלמות הנבראים במצבם ע"י בני אדם הממלאים רצוני יתברך, ומשלימים הכסא הנרמז בשם אלקים, אז הוא מתמלא אל"ף למ"ד ה"י יו"ד מ"ם, ואז מתהפך ברחמים, ונשלם לעומת שם הוי"ה המתחלף בא"ת ב"ש למצפ"ן במספר שוה לאלקים כאשר הוא מלא²⁴, ואז הם שני המאורות הגדולים כמ"ש בזה"ק פ' בראשית (כ ע"א).

ובאמת א"א להשלים רצוני יתברך בבריאת עולמו כי אם ע"י התורה שישראל עוסקים בעודה²⁵, שהיא הברית שכרת ית' במעשה ידיו בבריאת עולמו, כמ"ש (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. ולכן מצינו שנזכר ל"ב פעמים שם אלקים במעשה בראשית מבראשית עד ויכלו, שזה מורה לתורה שנתנה בכ"ב אותיות וי' נקודות²⁵, שא"א לדבר ולהוציא בפה האותיות כי אם ע"י נקודות, שעיקר קיום הבריאה ע"י הדבור בתורה, כמו שכתוב (ישעיה נא טז) ואשים דברי בפך לנטוע שמים וליסוד ארץ. שכמו שהוא יתברך, ב' מאמרות הוציא הנבראים וחידשם מאין ליש, כמו כן קיום הנבראים תלוי ג"כ בדבור פה בתורה יומם ולילה לא ימיש, ואלמלא ח"ו היו ישראל

²¹ ע' יהל אור ח"ג ל"ז ע"ג וז"ל, סוד הענין, שכל אבר יש לו איכות, כי כולם הן תולדות הספירות, וכל אחד יש לו פנימיות וחיצוניות, ובפנימיות פועלת האיכות וביחיצוניות האיברים, וכ"ה בתרי"ג מצות, שכ"א הוא מעשה מיוחד ויש לכ"א כוונה מיוחדת, ולכן המצות בלא כוונה כגוף בלא נשמה וכו', תרי"ג אברים בגוף ותרי"ג איכות בנפש קבועים בגוף, אף לעכר"ם, ועוד יש תרי"ג איכות בנפש שאין קבועים בנפש, אלא מושפעים מהרוח וזהו תכלית האדם ושלמותו, והן באין מעשיית המצות, וזה אור הלבנה בשלימות וכו', ידוע שכל דבר שהוא כפול בא השני בגולם א' וכו', וכן הוא כאן, שתרי"ג איכות השניים באים באבר א', והוא עט' הברית ובו נכלל כל התרי"ג מצות גדולה מילה וכו', ולכן אין העטרה מתגלה מעצמו בבריאת הש"י כמו כל האיברים אלא בעשיית האדם מצות הש"י וכו', ומצות המילה שהיא מצוה המשלמת תרי"ג הוא בעטרה ובה ג"כ הכלל הנ"ל, שהיא כלולה מהכל לכן היא שקולה נגד תרי"ג מצות וזהו ברי"ת, שהוא הנוק' של היסוד שבה נכללת לאחד, בסוד תש"י כנ"ל, וכשחסר מצות המילה כל המצות אינן פועלים כמו זכר בלא נקבה, עכ"ל.

²² ע' לעיל הערה 6.

²³ נדצ"ל אורה.

²⁴ ע' שעה"כ תפילין פרק ד.

²⁵ תיקו"ז ריש תיקון לג.

בכל העולם ביחד מתבטלים מת"ת רנע א' היה העולם הרב וחוזר לתוהו ובוהו, וכמו שזכר הגאון מור"ח זלה"ה בספרו נפש החיים (שער ד פרק כו).

ולכן רמז ג"כ התורה שהתחילה ב'ב' וסיימה ב'ל' כמ"ש המחברים האלקיים כידוע. וכמו שאין מציאות קיום העולם בלי אור, כי בחשך ואפלה בטל כל המעשה ואין אדם יכול לעשות מאומה, כמו כן אי אפשר לבריאה שתתקיים כי אם ע"י התורה, שהאור נתן מציאות לכל דבר. וכמ"ש (בראשית א ב) והארץ היתה תהו ובוהו וחושך, אלו מעשיהם של רשעים (ב"ר פ"ג סי' ח), וכתוב (שמואל א' ב ט) והרשעים בחושך ידמו, והתורה נתן מציאות לכל.

'תורה אור' קדמה לכל מעשי בראשית

ולכן לכל מעשה בראשית הקדים הוא יתברך בריאת האור כמ"ש (בראשית א א-ג) בראשית כו' ויאמר אלקים יהי אור. ורמז לדבר שזכר ה' פעמים אור ביום ראשון²⁶ בבריאת האור לנגד המשה חומשי תורה²⁷. והוא ה' שנתוסף ביום הששי, שתנאי התנה כו' (שבת פח ע"א), וכתוב (בראשית ב ד) בהבראם, בה' בראם (ב"ר פי"ב סי' י).

ורמזו זה תז"ל במדרש במ"ש (שמות רבה פל"ד סי' ב) ד"א (שמות כה י) ועשו ארון עצי שטים, מה כתיב למעלה ויקחו לי תרומה כו', מיד ועשו 102 עצי שטים, מה התורה קדומה לכל, כך במעשה המשכן הקדים מעשה הארון למעשה כל הכלים. מה האור קדם למעשה בראשית (בראשית א ג) ויאמר אלקים יהי אור, אף במשכן, התורה שנקראת אור, דכתיב (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, קדמו מעשיה לכל הכלים, ע"כ.

והכוונה בזה, במה שידוע שהמשכן וכליו היו עשויים מכוונים לעומת כל פרטי הנבראים עליונים ותחתונים²⁸, וכל מעשה בראשית נכללו בציווריו, שלכן נסמכה שבת למלאכת המשכן, לומר שכל מה שהיה במשכן נחשב לאב מלאכה, שהוא רמז למה שהיה במעשה בראשית, וממנו שבת במעשה בראשית. וכבר הארכתי בזה במ"א.

ולכן הקדים במלאכת המשכן עשיית הארון, לומר שהוא תכלית בנין המשכן, בשביל הארון שבו לוחות העדות, ועי"ז מתייחד שמו ית' עם כסאו, שהוא כלל הבריאה. ולכן היה השראת השכינה ג"כ על הארון מבין שני הכרובים, וכמו כן במעשה בראשית היה בריאת האור תחילה לכל הברואים, וכמ"ש (ב"ר פ"א סי' א) בשביל התורה שנקראת ראשית, ושכן גם אנשי כנה"ג יסדו בברכת קריאת שמע בשחרית, סמכו ברכת אהבה רבה שנתקן על התורה לברכת יוצר אור, שהכל ענין אחד.

²⁶ עי' תיקו"ז כ ע"ב.

²⁷ עי' ע"ח שער ל"ר פרק ז.

²⁸ עי' זהר פקודי רלא ע"ב: כתיב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ואוקמוה דהא כלא כגוונא דא אתעביד משכנא כגוונא דעלמא תתאה עבד כגוונא דעלמא עלאה וכל עובדוי דעבד כגוונא דלעילא הכי נמי משכנא כל עובדוי אינון כעובדא וכגוונא דעלמא (עלאה) (ס"א ואוקמוה כגוונא דא אתעביד משכנא וכל עובדוי דעבד בהאי עלמא כגוונא דלעילא עבד והכי נמי משכנא כל עובדוי אינון כגוונא דלעילא כגוונא דעלמא תתאה וכגוונא דעלמא עלאה) ורזא דא כל עובדין דמשכנא כלהו עובדין ותקונין דלעילא ותתא בגין לאשראה שכינתא בעלמא בדיורין עלאין ובדיורין תתאין.

תרגום: נאמר: "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ", ופרשוה, שהרי הכל כעין זה נעשה המשכן [באותה המידה], כמו העולם התחתון עשה כעין העולם העליון. וכל מעשיו שעשה כעין של מעלה. כך גם המשכן, כל מעשיו הם כמעשה, וכעין העולם (העליון) (ובארוה כעין זו נעשה המשכן, וכל מעשיו שעשה בעולם הזה כדוגמא של מעלה עשה, וכך גם כן המשכן כל מעשיו הם כדוגמת מעלה, כעין העולם התחתון וכדוגמת העולם העליון). וסוד זה כל מעשי המשכן, כולם מעשים ותיקונים של מעלה ומטה, כדי להשרות שכינה בעולם בדיורים העליונים ובדיורים התחתונים.

שכר המצוה הוא החיבור לבורא ית'

אחר שנתבאר אמיתת ענין הזה, שעיקר כוונתו יתברך בבריאת עולמו היה בשביל התורה, נאמר עוד דבר אחד נפלא, שלא יחשוב האדם שהתורה והמצוה שנתן הקב"ה לישראל הוא ע"ד הנדיב ואיש חסיד, שרוצה לעשות חסד עם עני אחד להנותו מנכסיו, באופן שלא יהיה בושת לעני ונהמא דכסופא²⁹, ולכן מצוה לו שיעשה לו איזה שליחות ואיזה דבר, ובעד זה ישלם לו שכר גדול, אף שאין המעשה נצרך לו. וגם אותו המעשה אינו השכר, כי הפעולה דבר אחד והשכר הוא דבר אחר. אין הדבר כן, אלא המצוה והתורה והשכר הכל דבר אחד ממש, וכמ"ש האלקי החסיד רמ"ח לוצאטו בכתביו (קנאת ה' צבאות), הבאתיו לדפוס בחבור מגן וצינה שיצא מאתי לאור בעזה"ש, וז"ל, אך מעומק עצת החכמה היה לעשות דבר נפלא אשר יודע כי המעשה מעשה אלקים הוא, וזולתו לא יכול עשוהו כלל, לעשות הבריאה המצוה והשכר והעונש הכל ענין אחד הוא, אשר לא ימצא זה בלא זה. והענין סובב בעצמו ונעוץ סופו בתחלתו ותחילתו בסופו. וע"ש שהאריך בדברים נפלאים היאך האדם מחובר מחלקים פרטים רבים נכללים בתרי"ג חלקים באבריו וגידיו, וכן לעומתם תרי"ג איכויות בנפשו ורוחו, שהם מקושרים בכל חלקי הבריאה כולו, אשר נכללה ג"כ בתרי"ג מדרגות בדמות אדם גדול, ובכל חלק יש פרטים רבים עד אין חקר, כולם מורכבים ומיוחדים זה בזה, וע"י התורה והמצוות לפי מעשה האדם כך הוא השפעת ויחוד וחבור המאציל יתברך עם ברואיו.

ונמצא שהתורה והמצוות הם עצמם מקושרים בפרטיות רצונו הטוב המתחבר עם ברואיו, להשפיע עליהם ולקיימם ולהוסיף אורם וכוחם, והוא מ"ש (אבות פ"ד מ"ב) ששכר מצוה מצוה, ר"ל שהמצוה עצמה שהיא חלק מרצונו הטוב המתחבר להאיר לנבראים, הוא השכר המגיע לאדם. וע"ז רמזו חז"ל בסוף פרק הבונה (שבת קה ע"א) מ"ש אנכי נוטריקון אנא נפשי כתבית יהבית, ר"ל שמראה שרצונו ית' שהוא כביכול עצמותו שאין דמיון רצונו לרצון האדם אשר אין רצונו עצמותו, משא"כ הוא יתברך ורצונו הכל אחד. וברוב רחמיו וחסדיו, הטח רצונו הטוב לברואיו, שיהיו משיגים מרצונו לפי ערך הנבראים, כל אחד לפי מדריגתו. וז"ש אנא נפשי, ר"ל רצוני, כענין מ"ש (בראשית כג ח) אם יש את

²⁹ והנה ע"י דעת תבונות (סי' יח במהדורת הרח"פ): אמר השכל: האל ית' הוא תכלית הטוב ודאי. ואמנם, מחק הטוב הוא להטיב, וזה הוא מה שרצה הוא ית', לברוא נבראים כדי שיוכל להטיב להם, כי אם אין מקבל הטוב אין הטובה. ואמנם, כדי שתהיה ההטבה הטבה שלמה, ידע בחכמתו הנשגבה שראוי שיהיו המקבלים אותה מקבלים אותה ביגיע כפם, כי אז יהיו הם בעלי הטוב ההוא, ולא ישאר להם בושת פנים בקבלם הטוב, כמי שמקבל צדקה מאחר. ועל זה אמרו (ירושלמי ערלה פרק א הלכה ג), "מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי באפיה", ע"כ. משמע מדבריו שכללות כל עבודתינו היא נכללת במימרא זו של הירושלמי, והיינו שתכלית כל העבודה היא שיהיה הוא ית' עימנו ביחסים בו יוכל האדם כביכול "להסתכל" עם פניו "בפניו" של הש"ת. והוא הבחינה המכונה בלשון הקדמונים "פנים בפנים". והנה ידוע כי שתכלית עבודת ה' ית' בכל פרט ופרט היא אכן להפוך את יחסינו לש"ת מבחינה של הסתר פניו ית' ("אחור באחור") לבחינה של הארת פניו ("פנים בפנים").

וע"י ליקוטי הש"ס (ב"מ נט ע"א), שמביא שעל ענין זה גופא נאמרו דברי הירושלמי "מאן דאכיל דלאו דלאו דיליה בהית לאסתכולי באפיה" וז"ל: מ"ש רז"ל אתתך גוצא גחין ותלחש לה. דע כי בין האמא ובין הנוקבא תרווייהו יצאו לעומ' חזה הזכר מבין תרין חדוי אלא שאמא הגדולה נשארה פ"פ שוה לו תמיד והנוקבא הוא עם הזעיר הוא לפרקים ולכן ארז"ל אתתך גוצא וס"ה וחכם באחור ישבח' אותיות ש"ח בינ"ה כי בעת בריאת עולם שהיו החכמ' והבינה באחור הית' כלי החכמ' ש"ח ומרכנת עצמה לה"ח שבה לכלי הבינ' כי הנקב' לעולם אברים קטנים שליש בערך הזכר ובזמן שהאמא הית' באחור עם האבא הית' ניזונת ע"י משא"כ עתה דתרווייהו כחדא שריין וניזונים בשוה מאריך ונאמר על אמא מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי באפי' ועל הנוקבא נאמר זה תמיד כאשר היא באחור והבן, ע"כ.

נפשותיכם כו', ור"ל שאני ורצוני שהכל אחד, כתבתי, ר"ל התורה הכתובה ונתונה לישראל הוא קשור ומיוחד ברצוני, שרצוני הוא שמו, שלכן רצון גימטריא שמ"ו (שעה"פ שמות), והוא הנכתב באותיות התורה, שאותיות התורה הם ממש ציורים ורשימות של כל כוחות הנבראים, שכולם נמצאו מעצם רצוני, והוא ממש מ"ש, שכל התורה שמותיו של הקב"ה (רמב"ן הק' לחומש), ר"ל חלק פרטיות רצוני הנוטה לנבראים, וזה עצמו יהבית לישראל.

הרי ישראל שקבלו התורה הם קשורים בו וברצוני ית', והוא ענין מ"ש (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלקיכם, ולכן חיים כולכם היום. שכיוון שנשמתיכם של ישראל בקיימם התורה והמצוה הם דבקים ברצוני יתברך, הרי הם נצחיים קיימים לעד. וכמו שיש קשר לנשמות וישראל בהתדבקים בתורה ומצוות, שבוה דבוקים ברצון ה', והוא עצמו מתן שכרם, שיושבים ועטרתיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה (ברכות יז ע"א), שאלו הכתרים עטורי האותיות ותניהם, כמ"ש (שבת פט ע"א) שהקב"ה קושר כתרים לאותיות, והוא מבואר במ"ש שהאותיות של התורה עצמה הם חלקי הנבראים עליונים ותחתונים בצורתם ומעמדם והרכבן ופעולתם, שכולם נבראו בדבר ה', והדבור הוא ע"י אותיות, והוא מליצה על חלקי פרטי הברואים שהמציא הוא ית' ברצוני הטוב.

וכמו שהדבור מתגלה לזולתו כאדם המדבר לחברו, משיג בזה רצוני של המדבר אליו. אבל מה שאינו מוציא מפיו ונשאר במחשבתו, אינו נראה ואינו מושג לזולתו. כמו כן הנבראים כולם, כפי שנמצאו מצויים במקומם³⁰, לידי גילוי מכונים בשם דבורו ית' בציורי האותיות. אבל עטרות של הנבראים, כולם רומז לתוספות שלמות והארה יתירה, ועליה גדולה להם, שזה נעשה ע"י קיום התורה והמצוה של ישראל, כמ"ש (תהילים סח לה) תנו עוז לאלקים, ודרשו רז"ל (איכה רבתי פ"א סי' לג) שכל זמן שישראל עושים רצוני של מקום, מוסיפים כח [ונבורה] בפמליא של מעלה, וח"ו לומר שהוא ית' מקבל תועלת ותוספת שלמות ע"י עבודתם של ישראל ומקרא מלא הוא (איוב לה ז) אם צדקת מה תתן לו כו'. אלא הכוונה בפמליא של מעלה, הם כלל נבראים עליונים. ובאו לומר, שלא לבד בעוה"ז ניכר פעולתם של ישראל בתורה ומצוות, במה שמשפיע להם ית' רוב ברכותיו, אלא גם נתוסף כח ושלמות בכל הברואים עליונים, שהם נקראים פמליא של הקב"ה, ר"ל היילותו ומשרתיו ומלאכיו, שהם מה שנמצאים בכל חלקי הג' עלמין בריאה יצירה ועשיה, שהם כסא כבודו ית' המכונה בשם אלקים, במה שהוא ית' ממציאם, ורצוני והשגחתו נמצא בהם, זה נקרא אלקים, ולכן הוא לשון רבים. כל כוחו וגבורתו ית' המחיה כל הכוחות העליונים ותחתונים, שנמצאים כולם מרצוני ית', המתיוחד עם ברואיו בערכם אבל לא בערכו ח"ו, כאשר כתב הגאון מוהר"ח בספרו המשובח נפש החיים (שער ג). ותוספות הארתם הוא נקרא כתרים ועטרות, ר"ל תוספות כח וממשלה.

ואלו ההארות הם שהמציאו הצדיקים במעשיהם, שהוא ית' יוסיף אורם וכוחם, וזה דבוק בנשמותיהם, והם העטרות שנהנין מהם מזיו השכינה, והם התנין שעל אותיות התורה. וכמו שהתנין אינם מורגשים במבטא והברה רק נשואים במחשבה ובשכל, כמו כן הם שלא נתגלו בתחילת הבריאה רק נמצאים והולכים ומתגלים ע"י מעשיהם הטובים של ישראל, מה שתחלה היו כמוסים במחשבתו ורצוני ית' שלזה כיון בתחילת הבריאה.

ודבר זה רמזו רז"ל בפ' אמר ר"ע (שבת פט ע"א) ואמר ריב"ל בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר לו רבש"ע מי מעכב ע"י, אמר לו אין שלום בעירך, אמר לו ויש עבד נותן שלום לרבו, אמר לו היה לך לעזרני. ומליצת

³⁰ נראה להוסיף "באים".

דבריהם הקדושים הוא כמ"ש, שאלו הכתרים הוא השלום והקשר ויחוד שעושים ישראל ע"י התורה ברצונו עם ברואיו, להוסיף אורם ומעלתם, והוא העזר שנעשה ע"י ישראל לפמליא שלו, אף שאין שייך ח"ו עזר ותוספות אליו ית' כמ"ש.

והכתרים האלו הם תר"ך מצוות עם ז' דרבנן³¹, והם כפולים: אחד, בשכר המעשה בגוף בפועל. והב', בעוסק התורה בפה, והם תר"ך אותיות שבעשרת הדברות³². ולכן ארז"ל (שם פח ע"א) בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו ס' רבוא מלאכי השרת וקשרו לכל אחד מישראל שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, ר"ל הלמוד והמעשה. וזכו אז ישראל במתן תורה להנות מעין עולם הבא בחייהם שנהנו מזיו השכינה, כמו הצדיקים כשהם בג"ע ממש. ואלו הם עצמם קרני ההוד שזכה להם משה ברדתו מהר סיני, שבאמת כל ישראל זכו לזה במתן תורה, אבל בחטא העגל ניטל מהם, שלא יהנו בעולם הזה מזיו המוכן לעוה"ב, אבל משה נשאר במעלתו. ודבר זה רמזו במדרש (שמות רבה פמ"ז סי' ו) מ"ש שם ר"י בר' נחמן בשם ר"ש בן לקיש אומר עד שהיה משה בקולמוס נשתייר קמעא והעבירם על ראשו וממנו נעשה לו קרני ההוד, ירצו בזה שאלו הקרני הוד הם הכתרים של האותיות מה שלא נתגלו בכתיבת האותיות בהברתם, והם תוספות שלמות והארה, מה שהוא שכר המצוות בעולם הבא כמ"ש.

ובאמת דברים אלו שכתבתי, היאך התורה והמצוה הם עצמם כוחות פעולות רצונו ית' המחיה הנבראים והממציאם מאין ליש, רמזו ג"כ רז"ל במדרש (ויקרא רבה פל"ה סי' ד) על הפסוק (ויקרא כו ג) אם בחוקתי תלכו, חוקים שחקקתי בהם את השמים והארץ, שנאמר (ירמיהו לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקים שמים וארץ לא שמתי, חוקים שחקקתי בהם את השמש ואת הירח כו', וסיים שם רב לוי בשם ר' חמא אמר חוקים שהם חוקים על יצר הרע הה"ד (ישעיה י א) הוי החוקים חקקי און, אמר ר' לוי משל למקום אדרימון שהיה משובש בניסות מה עשה המלך השיב בו קסטריונוס שומר ומושל בשביל לשמרו, כך אמר הקב"ה התורה קרויה אבן, שנאמר (שמות כד יב) את לוחות האבן, והיצר הרע קרוי אבן, דכתיב (יחזקאל לו כו) והסירותי את לב האבן מברככם, האבן תשמור את האבן, ע"כ.

עונש העבירה הוא הריחוק ממנו ית'

הוא ענין נפלא שכיוונו בזה במליצתם, והוא כמ"ש, שבאמת כמו שיש קשר ויחוד חזק לאדם בשמרו התורה והמצוה עם רצונו ית', הממציא והמחיה את כולם, כמו כן יש קשר להיפוך ח"ו לאדם אם עובר על רצונו שמתקשר עם עצם הטומאה שהוא ית' המציא ג"כ כח הרע ויצר הרע וס"א, שהוא היפוך הקדושה ממש. שנגד כל נמצא, נברא כח העדר הגורם חורבן וביטול המציאות הזה, והגורם לו הפסד וירידה ח"ו, כמ"ש (קהלת ז יד) את זה לעומת זה עשה האלקים. והכל בשביל הבחירה שיהיה לאדם שיקבל שכר בעמלו. וח"ו אם האדם עושה נגד רצונו ית', אז הוא מתקשר עם הטומאה ומתרחק מאור פניו ית', ונמשך אחר העדר השפעת רצונו הטוב, שהוא חורבן וביטול כל הבריאה, שזה נקרא

³¹ ע' מגלה עמוקות אופן ע"ג שהם נט"י, עירובין, ברכות, נר שבת מגילה חנוכה והלל, והרמ"ע מפאנו (מעין גנין ח"א כוונת הברכות) מוציא נר שבת והלל ובמקומם מנה אבילות וצומות, וע' פת"ש גדלות דז"א פתח ג'.

³² עי' שער מאמרי רשב"י ב' ע"ב וז"ל, פירוש כי יש בהם בעשרת הדברות תר"ך אותיות כמנין כתר, עכ"ל.

חושך בהעדר האור, וכמ"ש (בראשית א ב) והארץ היתה תהו ובוהו וחושך, אלה מעשיהם של רשעים (ב"ר פ"ג סי' ת), והם הגורמים תהו וחורבן ממש אל הבריאה.

ונמצא שהעוון עצמו הוא מענישו, שהוא היותר מתרחק מחייו, הנמשך מרצונו הטוב ית', והוא עצמו המות והרע היפוך החיים והטוב, כמ"ש (דברים ל טו) ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב כו', וז"ש ג"כ הכתוב (משלי ה כב) עוונותיו ילכדנו את הרשע ובהבלי הטאתו יתמך, שנתקשר בחבל חזק ע"י הטאתו עם עצם הרע, והוא עצמו כריתת הנפש שנפסק משרשי העליון, כמ"ש (תהילים נב ז) ושרשך מארץ חיים סלה. וע"ז אמרו (אבות פ"ד מ"ב) ועונש עבירה עבירה. וכמ"ש במס' סוטה (ג ע"ב) אר"ש ב"נ א"ר יונתן, כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו בעוה"ב, שנאמר (ישעיה נח ח) והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך, וכל העובר עבירה אחת מלפפתו ומוליכו ליום הדין, שנאמר (איוב ו יח) ילפתו אורחות דרכם, ר"א אומר קשורה בו ככלב. הורו בזה, מ"ש שהמצוה גורמות לו התדבקות באלקים חיים, והוא מ"ש כבוד ה' יאספך, אבל להיפוך ח"ו מתקשר בסט"א, באותו דרך שהלך בו, בו נענש, וז"ש ילפתו אורחות דרכם. והמשילו הדבר להיות קשור בטומאה ככלב, והוא כמו כלב כאשר האדם מגדלו בביתו ומאכילו אינו סר ממנו בכל מקום אשר הולך, ואינו יכול לפרוד ממנו, אם לא כאשר ימתינו בחיצים או בסם הממיתו. וכמו כן החטא הפוגם וגורם טומאה בחלק אחד בנשמתו, הוא קשור בו בכל מקום, שאף שהולך לאיזה דבר מצוה, אין המצוה יכולה להגן עליו אם לא כאשר ימיתנו ע"י עסק התורה, שהיא באמת חיצים ואבני בליסטראות וסם הממית הטומאה הזאת, שלכן נמשלה התורה למים, כמ"ש במס' נדרים (ברכות טז ע"א) למה נמשלו דברי תורה לנחלים, לומר לך מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה כך ד"ת מעלים אותו מכף חובה לכף זכות. שהרי התורה מקוה טהרה לישראל לנקותם מעוונותם, שאין הכלב הזה יכול להיות במקום תורה, כמ"ש (סוכה נב ע"ב) אם פגע בך מגוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימות, שנאמר (איוב יד יט) אבנים שחקו מים, ואין מים אלא תורה (ב"ק פב ע"א).

וזה הוא הענין שנתנו כתב הלוחות, שהם כלל התורה, על אבן, כמ"ש (שמות לא יח) ויתן אל משה לוחות אבן, וכתוב (שם לב טז) והלוחות מעשה אלקים כו', ר"ל שלב האדם נמשל לאבן, שרוח האדם ורצונו בלבו נמשך אחרי אבן נגף³³ ואבני מכשול לכל תאוה ולכל חטא, ואי אפשר לבטלו כי אם ע"י מכתב אלקים שהוא התורה שהאדם עוסק בה תדיר, כמ"ש (משלי ז ג) כתבם על לוח לבך, והם שני לוחות ימין ושמאל, שני חללים שבלב³⁴, והם כמ"ע ובמל"ת. והם חקוקים בכתב בלוחות, שהוא ציורי רצונו ית' שחקק בהם עולמו, שנדמה הדבר לכתב ע"י אותיות כמ"ש לעיל באריכות. ולכן נקרא חוקים, שחקק בהם לברוא שמים וארץ וכל צבאם. ולהיפוך הרשעים המרבים לחטא נקראים (ישעיה י א) חוקקים חקקי און, שהם גורמים הריסות וחורבן הנבראים. והסט"א נדמה למקום חרבן ושממה שמצויים בה גייסות, והם כל המזיקים המענישים בני אדם הנבראים בעוונותיו שהם עצמם חלקי החורבן הזה, שמענישים אותו, כמ"ש (ירמיה ב יט) תיסרך רעתך כו', הקשורים בו ככלב, כך נקשר בקשר חזק ואמיץ כאבן, ואי אפשר להיות ניצול ממנו כי אם ע"י התורה שהיא תבלין ליצה"ר, והוא סם חיים ממש למי שנחלה בנשמתו ונמצא בסכנה ממש, ח"ו.

זכר ונקבה בקדושה כנגד זכר ונקבא בסט"א

³³ עי' זהר ח"א קנא ע"ב שזה שם ליצר הרע.

³⁴ עי' ברכות סא ע"א.

ודורשי רשומות³⁵ אמרו שבאמת תורה במספר שם הכולל הרע, הזכר והנקבה, סמאל לילית³⁶, שהתורה היא תרים ומגן בעדם. ויש בזה ענין נפלא, כי ענין הזכר והנקבה של הסט"א הוא מכוון ממש לנגד הקדושה, והיא התורה שיש בה ב' חלקים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, וכתוב (שמות לד כז) כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל, ואמרו רז"ל (גיטין ס ע"ב) לא כרת ה' ברית עם ישראל אלא בתורה שבעל פה שהם ממש כמו ז"נ, כמו שטיפת הזכר כלול כל פרטי אברים של העובר אבל אינו רק בכח ולא בפועל, ואינם רק ציורים דקים בטיפת הזרע, ובבטן האם הם מתגדלים ומתרחבים עד שיוצא מבטן אמו נגמר בכל אבריו אדם שלם. וכן בתורה שבכתב, אין המצות מפורשים ומבוארים כלל, ואינם רק ציורים ורמזים דקים מאד. ותורה שבעל פה היא המבארת ומפרשת פרטי תורה שבכתב, ולכן אמר שלמה (משלי א ח) שמע בני מוסר אביך, זו תורה שבכתב, ואל תישוש תורת אמן, זו תורה שבעל פה, אבל היא בהעלם וגניזה³⁷.

ויש בזה טעם עמוק, והוא כי התורה הכתובה, כבר כתבנו שציורי אותיותיה הם ממש ציורי הנבראים העליונים ותחתונים, והיא כתובה למעלה במרום, ומשה רבינו היה כמעתיק מספר לספר³⁸, והיא כתובה בכל עולם כפי ערך כוחות הנבראים שבהם, ולפי ציורם ומעמדם, ורומז על פרטי הרכבת כוחותיהם. ולמטה בארץ נתגלמה בציור הכתובה אשורית, שהם ממש מכוונים לעומת העליונים, והרי התורה הזאת מושגת לכל צבאי מעלה, ולמלאכי השרת כל אחד לפי מדרגתו. אבל תורה שבעל פה מקורה למעלה למעלה, מה שלא נתן להשגת מלאכי השרת, ואינם לפי ערכם, והיא נמסרה בעל פה לישראל מצד שורש נשמותיהם החצובה מתחת כסא הכבוד, שהוא למעלה ממדרגת מלאכי השרת. וע"ז בקשו מלאכי השרת (שבת פח ע"ב) ואמרו (תהילים ח ב) אשר תנה הודך על השמים, ונתנה לארץ, ולכן אמר הכתוב שבה כרת השי"ת ברית עם ישראל.

והנה לעומת זה בסט"א הם ג"כ בכלל ב' כחות, זכר ונקבה. הנקבה כוחה בפה, והיא האשה זונה שרמזה שלמה המע"ה (משלי ז ה) לשמרך מאשה זרה נכריה, אמריה החלקה (שם ה ג) כי נפת תטופנה. והיא כח המפתה האדם בכל עוון ולכל חטאת. והשני הוא סמאל הזכר שהוא המקטרג ומרשים כל עוונות האדם וגורם קלקול בכל הנבראים³⁹, והוא מ"ש (ירמיה יז א) חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפורן שמיר כו', וע"ז רמזו חז"ל בפרקי אבות (פ"ג מט"ז) החנות פתוחה, והוא המפתה ומראה לו מתיקות וטעמים בעבירה, כמשל בעל החנות המראה לקונים טוב סחורתו ומרגילים לקנות אצלו, והיד כותבת, הוא סמאל בעלה כותב ומרשים כל מעשי האדם.

וכמו שכל ברואי מעלה ומטה נבראו כביכול בשתי ידיים, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ כו', וכתוב (תהילים ח ד) כי אראה שמייך מעשה אצבעותיך כו', והם בכ"ח אותיות התורה עם מנצפ"ך וא' בסוף כמ"ש במ"א באריכות כמו כן נמשכים העוונות בכל הברואים והם כלל הכ"ח אותיות שנברא בהם העולם, וכן במעשה הטוב נרשם הכל בכ"ח פרקי ב' הידים של האדם כמ"ש במ"א. וזה הוא ענין ברכת כהנים, שצוה הוא יתברך לברך את העם בנשיאות כפיהם בפרישת פרקי אצבעותיהם, כי התורה היתה מצויה ביותר אצלם, שהיו פנויים לעמוד לשרת למלך הכבוד, וכמ"ש (מלאכי ב ז) כי שפתי כהן

³⁵ עי' כתבי הגרמ"מ ביאור הזהר קטז.

³⁶ היינו תורה בגימ' תר"א שהוא הגימ' של סמאל ולילית שהם הדו"ן דסט"א.

³⁷ עי' גר"א שם.

³⁸ עי' רמב"ן בהקדמה לחומש, ועי' דבריו שמות כד יב, ששמע שאין לזה מקור.

³⁹ ב' בחי' של מקטרג ומפתה עי' גר"א בספד"צ לא ע"א.

ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, וכמ"ש (דברים לג י) יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, ולכן בנשיאות כפיהם היה השכינה שורה על פרקי אצבעותיהם בזכות התורה שהיו עוסקים בה, שבוזה השכינה קרובה אצלם, כמ"ש למעלה שכל התורה הוא שמו של הקב"ה. והוא מ"ש (במדבר ו כז) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם.

טהרת הנשמה רק על ידי עסק התורה והחזקתה

מכל מה שכתבנו נתבאר לנו באמת שאי אפשר לו לאדם לטהר נשמתו ולהתקרב אצלו יתברך לזכות לכל הטוב המעותד אם לא ע"י עסק התורה יומם ולילה, שבוזה מטהר נפשו למאס בכל חמודי תבל, כי מתק התורה וטוב טעמה מבטל ממנו כל חמדה, ואם יתן איש באהבת התורה כל הון ביתו בוז יבוזו לו (שה"ש ח ז). ובה מכיר מעלת נשמתו, והיאך האדם קשור בשרשיו העליון ע"י התורה להדבק באלקים חיים. ובאמת מי שחשקה נפשו בתורה אינו מתפעל ע"י חמדת עוה"ז לעשות בו רושם התפעלות, לא מצד טוב עולם הזה והנאת גופו, ולא בהפוך מרגשת גליו ויסורי הזמן לא יזיו אותו מהתדבק בעבודה לעשות רצון יוצרו. והוא מ"ש שלמה המע"ה בסוף שה"ש (שם) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וכו', ר"ל חמדת ועושר והצלחת עולם הזה אין מניחים אותו לנתק מעליו עול התורה והמצוה. וזה נמשל למים רבים, שמים הוא רמז להצלחת עוה"ז, שכל עניני עולם הזה הם פרים ורבים ע"י מים, כמ"ש רז"ל (תענית ח ע"ב) אפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו. ואמר גם נהרות וצרות, גלי המים השוטפים ועוברים על האדם מכל היסורים והעוני לא ישמפוה להסיר ממנו ח"ו אהבת התורה ועבודת ה', כי אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. כי חמדת כל עולם הזה הם הבל וריק אין בהם ממש נתונים תחת הזמן הכלה ועובר כצל, וכל זה מכיר ע"י התורה ומתיקותה, וטוב טעמה ופריה.

@ אבל מי שאין ביכולתו לעסוק בתורה יומם ולילה ח"ו, כמעט אין לו תקנה אם לא ע"י שיחיה מחזיק ותומך ידי העוסקים בה, כמ"ש (משלי ג יח) עין חיים היא למחזיקים בה כו', וכמ"ש בסוף כתובות (ק"א ע"ב) רבי מצאתי להם תקנה מן התורה, המהנה ת"ח כו' וכמו שאמר שלמה המע"ה (משלי ח יז-כא) אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאנני, עושר וכבוד אתי הון עתק וצדקה, טוב פריי מחרוץ ומפז ותבואתי מכסף נבחר, בארח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט, להנהיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. והיא שאחר שדבר במעלת עוסקי התורה וחכמה כמ"ש (משלי ח יא) כי טובה חכמה מפנינים, וכי היאך היא מרחקת וממאסת כל חמודי תבל עוה"ז ותענוגיו, ומכניע יצרו הרע וקונה ע"י יראת ה' ואהבתו, כמ"ש (שם יב) אני חכמה שכנתי ערמה ודעת מזימות אמצא, שמבין כל תחבולות יצרו בכל מחשבותיו לרע לו לאדם, וע"י קונה יראת ה' לשנאות רע גאה וגאון (שם יג). אמר אח"כ שגם אותם הרחוקים מעסק התורה, אבל אהבת התורה בלבם, ואוהבים ת"ח לחזקם ולתומכם ומפריזים ממונם לעשות תמכין לאורייתא לתשב"ר עניים בני תורה, גם המה ימצאו דרך הטוב להיות דבקים בשכינה. וז"ש (שם יז) אני אוהבי אוהב ומשחרי ימצאנני, שבאמת כל העושר והכבוד הניתן לאדם בעוה"ז לא נבראו בעבור חמודי תבל והבליהם, רק כדי לעשות בו הטוב והישר בעיני ה', וכל פעל ה' למענהו (משלי טז ד). וז"ש (משלי ח יח) עושר וכבוד אתי הון עתק וצדקה, מה שיש לאדם הוא טוב כאשר חברת הצדקה עם הממון, ועוסק בהם רק לעבודתו ית', לעשות צדקה וחסד עם מחזיקי התורה והעוסקים בה, וכמ"ש הכתוב (חגי ב ח) לי הכסף והזהב אמר ה' צבאות. והוא טעם למ"ש תחלה (שם ב ז) והרעשתי כו', ובאו חמדת כל הגוים ומלאתי את הבית הזה כבוד,

של⁴⁰ הזהב והכסף ואבני הפז המודי תבל כולם נבראו בשביל להדר כבוד מקדשו ית' וז"ש לי הכסף, ר"ל עבורי לעשות בו רצוני.

ובזמן הזה שאין לנו מקדש, הת"ח ומקום התורה הוא ההיכל והמקדש כמ"ש (שמות כה ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם⁴¹, וכמ"ש (ירמיהו ז ד) היכל ה' המה כו'. וגם הכבוד הנברא בעולם אינו אלא בשביל התורה ומחזיקה אשר חלק הוא ית' מכבודו ליראיו, וכמ"ש בפרקי אבות (פ"ד מ"ו) כל המכבד את התורה מכובד על הבריות. וע"ז נאמר ג"כ (משלי ג טז) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, היינו כי התורה, בה נברא העולם כולו כמ"ש למעלה באריכות, ועליו נאמר (ישעיה מה יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים. והכוונה בזה שכבר כתבנו שבשמים למעלה שם הקדושה ביותר, ושם הוא חיים הנצחיים ושכר הנשמות לעוה"ב. והת"ח וצדיקים העוסקים בתורה ובעבודה הם נמשלו למלאכי השרת וצבא מעלה, כי הם משרתיו עושי רצונו ית', וכמ"ש בכהן גדול העוסק בתורה (מלאכי ב ז) כי שפתי כהן כו' כי מלאך ה' צבאות הוא, ואמרו רז"ל (גדרים כ ע"ב) מאן מלאכי השרת רבנן, אבל עוה"ז שהוא פְּלָה בטבעי וכל חמודי תבל אין המה כביכול נבראו בשמאלה והם כ"ח אותיות התורה, י"ד בימין וי"ד בשמאל.

אבל באמת גם השמאל נברא לתועלת לסייע לימין, כשאינו יכול לעשות מלאכה כבדה בידו אחת, צריך הוא לסיוע יד השמאל. והם אותם העוסקים בעניני עולם הזה לעשות מקנה וקנין, אם הם עושים פעולתם להיות מסייעים לעוסקי התורה ויראיו שנתנה בימין, אז גם השמאל נכללת בימין, ושניהם ביחד מקבלים שכרם בעוה"ב, וזוכים לאריכות ימים בעולם שכולו ארוך, וז"ש שבשמאלה עושר וכבוד. ולזה הטעם צריכים הכהנים לברך ישראל בפרישת שתי ידיהם, להשפיע למיימינם בה ולמשמאלים בה כמו שנתבאר.

ואמר עוד (משלי ח יט) טוב פריי מהרוץ, ר"ל שכמו שהת"ח והצדיקים העוסקים בתורה ובעבודה הם עושים פירות מעולים להוסיף אור ושלמות למעלה, כה בפמליא של מעלה, שהם הפירות שעושים הצדיקים למעלה. הנבראים כמו שנבראו בקומתם וצביונם ומדריגתם ומקומם⁴², הם הקרן שהוא ית' המציאם מאין המוחלט, אבל מה שהצדיקים פועלים ע"י מעשיהם הטוב הם הפירות ותולדות שמרויחים הנבראים כולם על ידם. ואמר שגם כסף וזהב וחמודי עוה"ז המגונים, לא לריק נבראו, אלא מהם יוצאים ג"כ פירות טובים ומרויחים הרבה כאשר עושים בהם רצונו של הקב"ה כמ"ש. ומפרש, שלזה היה תכלית הבריאה, כדי שיקבלו בני אדם שכרם חלף עבודתם בדין ומשפט ולא מתנת חינם בבחינת נהמא דכיסופא⁴³ כנבראי מעלה, וזה היה מצד חסדו וצדקתו ית' שרצה להטיב לברואיו. וז"ש (משלי ח כ) בארה צדקה אהלך, אבל צדקה זו יהיה בתוך נתיבות משפט, ר"ל בדין ולא מתנת חינם. והוא ית' מנחיל שכרם לעתיד לבא בעוה"ב נחלה עולמית, שהם ש"י עולמות שעתידים לנחול⁴⁴, והכל ע"י הבחירה המסורה בידם. כמו שאינו תלוי

⁴⁰ נדצ"ל שכל.

⁴¹ ע"י בהגר"א על תיקו"ז קו ע"ג בשם זהר תרומה קמו ע"א ז"ל, אמר קב"ה רעותי לדיירא ביניהו אבל לא יכלנא עד דתתקון ההוא רוחא דילי דשריא בגויהו הה"ד ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כו', ור"ל דושכנתי בתוכם, הכוונה בתוך כל אחד ואחד מישראל.

⁴² ע"י חולין דף ס ע"א: אמר רבי יהושע בן לוי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בדעתן נבראו בצביונם נבראו שנאמר ויכולו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם.

⁴³ ע"י לעיל הערה 29.

⁴⁴ ע"י עוקצין (פ"ג מ"ב): אמר רבי יהושע בן לוי, עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, שנאמר (משלי ח), להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא. אמר רבי שמעון בן חלפתא, לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט), יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום.

בידי שמים, כמ"ש (דברים י יב) מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה כו', ואמרו (ברכות לג ע"ב) אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד, שאוצר הוא מה שהמלכים מסגלים לקבץ באוצרותיהם במה שהם יקרים ואינם בנמצא כי אם במקומות הרחוקים הבאים בטורח רב, והמה יקרים אצלו מכל הוננו, וז"ש ואוצרותיהם של הצדיקים שהוא שלהם אמלא שכרם כראוי.

והן לזאת שמעו אלי מעתה אחי ורעי אשר במקום הזה תחזקנה ידיכם אשר נרפו מהחזקת ת"ת, ללמד בני יהודה קשת מלחמה של מצוה, והזהרו בבני עניים אשר מהם תצא תורה לישראל (נדרים פא ע"א), כי (שבת קיט ע"ב) אין העולם קים אלא בזכות הבל פיהם של תשב"ר, (ברכות סג ע"א) גדיים יהיו נעשים תישים, (ירושלמי סנהדרין נא ע"א) ואם אין גדיים אין תישים תורה מה תהא עליה, והתורה חונגרת שק ואומרת מה עוול מצאו בי להרחיק מעל גבולי. זה היום אשר זכינו לקבל התורה מאת ה' באהבה ובשמחה, ובו נתקשרנו בקשר חזק ואמיץ אליו יתברך האמירנו והאמרנוהו, וזה היום אשר קידשנו במצוותיו להיות ארוסה אליו יתברך כמוש חתן על כלה, וכמ"ש (שמות יט יז) ויוצא משה את העם לקראת אלקים, ובא הוא יתברך וכל קדושים עמו. וכמ"ש דוד המע"ה (תהילים סח יח – יט) רכב אלקים רבתיים אלפי שנאן אדני במ סיני בקודש, עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכן יה אלקים, הורה בזה ענין מעלת התורה, וכי כל הבריאה תלוי בתורה והכל בישראל, וענין ב' חלקי התורה שבכתב ושבעל פה.

מעלת תורה שבעל פה וחיוב לימודה לכל

וראיתי לבאר הדבר בכדי להוציא מלב הטפשים האומרים אין צורך לפזר ממון ללמד בני עניים תורה שבעל פה בש"ס לידע ולפלפל בה, ודי בזה ללמדם קריאת האותיות וסדר תפילה ומקראי קדש לבד, ולא נתנה תורה שבעל פה אלא לרבנים מובהקים שבדור להורות לבני ישראל המעשה אשר יעשון לא זולת. וכבר כתבנו למעלה שבאמת כל בנין העולם וקיומו הוא העיקר עומד על תורה שבעל פה, משנה והלכה להיות עוסקים בה יומם ולילה, וכל זה נוכל ללמד ממקראי קדש אלה, כי הנה מצינו שמתן תורה לישראל היה בב' מדרגות, האחד בפרסום גדול בפומבי, כאשר ירד ה' על הר סיני בקולות וברקים ובגילוי שכינה במעמד הקדוש ביום הזה, והב' אחר זה שעלה משה בהר ארבעים יום רצופים ואז ניתן אל משה (שמות לא יח) ככלותו לדבר אתו, ומדוע היה הדבר כן. אבל הענין שבאמת התורה נחלקת לשנים, א' תורה שבכתב, וא' תורה שבעל פה. תורה שבכתב נתן בפרסום גדול מפיו יתברך לכל ישראל, כי בשמוע ישראל הדברות מפיו ית', שמעו בבת אחת כל התורה הכתובה⁴⁵ בכל המצוות שהם תר"ך אותיות נגד תר"ך מצוות כמ"ש"ל. והב' תורה שבעל פה נתנה בלחישתה, וכמ"ש (שיר השירים ז ב) חמוקי יריכך, (סוכה מט ע"ב) מה ירך בסתר אף דברי תורה נתנו בסתר.

וכתבתי במ"א באריכות שהטעם, כי עיקר התורה היא שבעל פה והיא (שיה"ש רבה פ"ה סי' י) חמדה הגנוזה שבה נשתעשע הקב"ה קודם שנברא העולם, ולא רצה שידעו

⁴⁵ עי' מכילתא (פרשת בחדש פרשה ד): וידבר אלקים את כל, בדבור אחד, מה שאי אפשר לבשר ודם לומר כן, שנאמר וידבר אלהים את כל הדברי' האלה לאמר. אם כן מה ת"ל אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך, מלמד שאמר הקב"ה בדיבור אחד עשרת הדברות, חזר ופירשן דיבור דיבור בפני עצמו. שומע אני אף כל דברות שבתורה נאמרו כולם בדיבור אחד, ת"ל את כל הדברים האלה נאמרו בדיבור אחד, ושאר כל הדיבורת דיבור דיבור בפני עצמו.

ממנו זולת עם קדושו הנבחר, וכמ"ש בפרוש התוספות סוף פרק הניזקין (גיטין ס ע"ב ד"ה אתמוהי), על פסוק (הושע ח יב) אכתב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו. וכן הוא במדרש (שמות רבה פמ"ז ס"א) על פסוק (שמות לד כז) כתב לך וז"ל, הה"ד אכתב לו, אמר לו משה להקב"ה אכתב להם, אמר לו איני מבקש לתנה להם בכתב מפני שגלוי לפני שעתידים אומות העולם להשתעבד וליטול אותה מהם, אלא המקרא אני נותן להם בכתב, והמשנה והתלמוד והאגדה אני נותן להם על פה, שאם יבואו אומות העולם וישתעבדו בהם יהיו מובדלים בין ישראל לבין אומות העולם, ע"כ.

ובזה יתבאר הכתובים הנ"ל שמדברים ממעלות התורה, והוא מ"ש שבאמת תורה שבכתב נתנה להם בפרסום גדול, שכביכול כשירד אל הר סיני כל מרכבה עליונה כולם ירדו עמו, ור"ל שהראה הוא יתברך שכל נבראי מעלה ישתעבדו להיות מסורים תחת יד התורה הנתונה למטה לארץ, וכלל הנבראים הם בכ"ב אותיות התורה, שמהם כ"ב הפצים כללים שמהם נעשו כל היצור הכל בדבור אחד, כמ"ש בספר יצירה (פ"ב מ"ו), שכולם יוצאים משם א' וכל אחד מאותיות הוא דבר כללי כולל פרטים עד אין מספר, ומה שמורכבים כולם ונכללים זה מזה בגלגולי רל"א שערים פנים ואחור, שחשבון כולם הם אלף בכ"ה אותיות, כמ"ש למעלה ונמצאים שהם כ"ב אלף. וז"ש (תהילים סח יח) רכב אלקים רבותים אלפי שנאן, שלכן אמרו (ב"ק פג עא) שאין השכינה שורה בישראל פחות מכ"ב אלף, שבזה הם מכוונים ממש לעומת כללי הנבראים כולם. ושורש כולם הם בד' אותיות אהו"י⁴⁶, כידוע שהם מורכבים מב' שמות אהי"ה והוי"ה, שבהם נברא הכל. בחכמה יסד ארץ ובתבונה יתכונן (משלי ג יט), וכולל גם כן שם החותם שנתתם בו שמים וארץ, בר"ת א"ת ה'שמים ו'את הארץ. שע"ז נאמר (שם כ) בדעתו תהומות נבקעו, כידוע. ולכן מספרו ג"כ כ"ב נגד כלל כ"ב אותיות שכולם מושרשים בד' אלו. וכמו כן כל הברואים שרשם ד' חיות הנושאות הכסא, שר"ת שלהם שנא"ן⁴⁷ כידוע, שור נשר אריה כו', וז"ש רבותים אלפי שנאן, וע"ז אדני במ סיני בקודש, שהוא מורה על שם שכינתו יתברך המתלבש ומחיה את כולם, וכולם ירדו על הר סיני בתוקף הקדושה הנוראה הזאת. וכל זה בעבור תורה שבכתב. אבל אח"כ, עלית למרום (שם יט), שעלה משה להר, והיה שם ארבעים יום, ושם שבית שבי בצנעה והסתר, מה שהיתה שבית מרום גנוזה ומוסתרת למעלה, שהוא המתנה טובה הגנוזה באוצרותיו יתברך, וז"ש לקחת מתנות באדם. וכל זה היה בצנעה, שאם שח"ו כשישראל יהיו סוררים מדרך הטוב ותחייבו גלות בין אומות העולם, שאעפ"כ ישכן ביניהם שכינתו יתברך ויהיו מובדלים כמ"ש במדרש, וז"ש (תהילים סח יט) ואף סוררים לשכון יה אלקים.

מכל זה מבואר מעלת תורה שבעל פה והעוסקים בה במשנה ותלמוד ואגדה, שע"ז כרת עמנו הוא יתברך בריתו. ויום הזה אשר לקדושין הללו, שמחה הוא לנו כמאמרם ז"ל במסכת פסחים (סו ע"ב) הכל מודים בעצרת דבעינן לכם יום שנתנה בו תורה וכו', ורב יוסף אמר אי לאו האי יומא דקא גרים וכו', והיאך לא נבוש להיות שמחים ומתענגים ביום

⁴⁶ עי' בהגר"א בס"י ב ע"ד: ד' אותיות אהו"י, שהן כוללים כל האותיות.

ועי' פע"ח (חג השבועות פרק א): ודע, כי אותיות אהו"י, הם חיות גדול למועדי הוי"ה, אהו"י גופא שם קדוש, היוצא מן אהיה הויה, באותיות שהן פשוטות בלי שום כפל, ואלו אותיות שם כח שסערת הים נוחה מפניה, אם תכתוב חותם זה על תורן הספינה, לאותו צד שהרוח נושבות. ומספרן כ"ב, שכל אותיות התורה נחות ע"י, שאין לשום אות הברה שתנוח בה בכח הנקודות, אלא בשיתוף אחד מאותיות אהו"י בסתר או בגלוי. וכן ר"ת "בראשית" ברא "אלהים" את "השמים" ואת "הארץ", שהוא פסוק ראשון דתורה גי' כ"ב, שלא נברא שמים וארץ, אלא בשביל כ"ב אתון דאורייתא.

⁴⁷ עי' זהר ח"א קמט ע"ב: שנא"ן שו"ר, נש"ר, ארי"ה, ו' אדם כליל דכר ונוקבא.

הקדוש הזה, ואהבת התורה רחוקה ממנו מאד מאד ולשמחה כזו מה זו עושה. והן לזאת מצינו אחר שחרבה עיר קדשנו ותפארתנו ושמש בית מקדשנו אשר שמו יתברך שוכן שם, שכינתא אזלא ונדיא מדוך לדוך ואין מקום להשראת שכינתו יתברך, רק בבתי מדרשות המצוינים בהלכה, כמ"ש (תהילים פז ב) אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב. והרי גם בביהמ"ק עיקר השראת שכינתו יתברך בו היה בשביל התורה, כי שמה ישבו סנהדרי גדולה בלשכת הגזית שמשם יצאה תורה לכל ישראל, כמ"ש (דברים יז ה) וקמת ועלית למקום כו'. ולכן היה עיקר ישיבתם סמוך למזבח, להורות נתן שעיקר קבלת הקרבנות היה רק בשביל זכות התורה, כי אין הפיץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בדבר ה'. וזכות התורה הגינה עליהם שיתקבלו קרבנותיהם ברצון, וכן עיקר השראת השכינה היתה בקדשי קדשים בין שני בדי הארון אשר שם הלוחות הכתובים באצבע אלקים, כי אורייתא וקוב"ה חד הוא⁴⁸, כי התורה הוא עצם רצונו יתברך והוא רצונו אחד. ולכן בבית שני שנגנז הארון והלוחות חסר שם גילוי שכינה, ולכן גם אחר החורבן משכן שמו יתברך בכל מקום שעוסקים בו בתורה. והוא באמת בית מקדשו יתברך כמ"ש סוף מנחות (קי ע"א) בכל מקום מוקטר מוגש לשמי, אלו ת"ח העוסקים בהלכות, וע"י התורה שוכן שמו יתברך עם ישראל בגלותם, כמ"ש (ויקרא כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם כו', ורמז לתורה שנקראת זאת כמ"ש רז"ל וכמ"ש"ב (דברים ד מד) וזאת התורה, ובוזה (ויקרא כו מד) לא מאסתים כי אני ה' כו'.

ולזה היה כוונת בלעם הרשע במה שרצה לקלל את ישראל שלא יהיו להם בתי מדרשות, שצפה שעתידין לגלות בין אומות העולם ויחרב מקדשם, וכשלא יהיה להם בתי מדרשות לעסוק בהם בתורה, יכלו ח"ו בגלותם. והוא יתברך ברחמיו היפך הקללה לברכה, ושם חכה בפיו, ואמר (במדבר כד ה) מה טובו אוהלך יעקב כו', ואמרו רז"ל בפרק חלק (קה ע"ב) שכל ברכותיו של בלעם הרשע לקללה לבד בדבר זה שיהיו בתי מדרשות קבועים בכל מקום גלותם ובוזה יהיו קיימים, ושמו יתברך שורה עליהם.

והוא מ"ש (במדבר כד ה-ז) מה טובו אוהלך יעקב כו', כנחלים נטויו כגנות עלי נהר כו', כארזים עלי מים יזל מים מדליו וזרעו במים רבים כו'. ומדבר כאן מב' המדרגות, הא' הם העוסקים בתורה, שהם נמשלים לנחלים, שתורה נמשלה למים כמ"ש"ל. והב' הם המחזיקים ידי העוסקים בה, והם נמשלים לארזים עלי מים, שהם חזקים כארזים לחזק ידי העוסקים בה, והם המשגיחים לחזק להעמיד תשב"ר להיות עוסקים בה. והוא מ"ש יזל מים מדליו, כמ"ש (נדרים פא ע"א) הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה כו', ואז וזרעו במים רבים כמ"ש רז"ל סוף פ"ק דב"ק (יז ע"א) על פסוק (ישעיה לב כ) אשריכם זרעו על כל מים, כל העוסק בתורה ובגמ"ח כו'.

ולכן אחינו בני ישראל עמדו חזקו ונתחזקה בעד בית אלקינו בית המדרש אשר נהרס פה להקימו, בית תלמוד אשר הוא באמת מקום מקדשנו בגלות החל הזה, ואל ימנע מכם עת הקשה הזה אשר בעוה"ר הרעב נתחזק מאד מאד, ורבו כמו רבו העניים ואביונים מבקשים לחם ואין, וגם שפע הפרנסה ושערי ריוח נטלו לגמרי לאמר שלא העת הקשה הזה לעסוק בבנין, וקשה כוח הסבל. ומצינו כן דבר זה ממש בתחילת בנין בית שני, כשחזרו בני הגולה והיו עניים מדוכאים, והיו מתעצלים בבנין המקדש, ובא עליהם חגי

⁴⁸ זוהר (יתרו צ ע"ב): ואורייתא כלא שמא חד הוי שמא קדישא דקב"ה ממש זכאה חולקיה דמאן דזכי בה מאן דזכי באורייתא זכי בשמא קדישא דקב"ה ממש ר"י אומר בקב"ה ממש זכי דהא הוא ושמי' חד הוא.

תרגום: כל התורה היא שם אחד, שמו של הקדוש ברוך הוא ממש. אשרי חלקו של מי שזוכה בה. מי שזוכה בתורה זוכה בשם הקדוש (של הקדוש ברוך הוא). רבי יוסי אומר זוכה בקדוש ברוך הוא ממש (וכנסת ישראל), שהרי הוא ושמו אחד, ברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים אמן.

הנביא בדבר ה' כאמור (חגי א) כה אמר ה' צבאות לאמר העם הזה אמרו לא עת בא עת בית ה' להיבנות. ויהי דבר ה' ביד חגי הנביא לאמר העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב ועתה כה אמר ה' צבאות שימו לבבכם על דרכיכם זרעתם הרבה והבא מעט אכול ואין לשבעה כו' והמשתכר משתכר אל צרור נקוב כה אמר ה' צבאות כו' פנה אל הרבה והנה למעט כו' יען מה נאם ה' צבאות יען ביתי אשר הוא חרב ואתם רצים איש לביתו.

כיון בזה שבני הגולה היו אומרים שהעת קשה הוא להיות עוסקים בבנין הבית הגדול הזה, אשר צריך להוצאה מרובה ואין ביכולתם מרחק ענים ודלותם. והוכיח אותם למה הם עוסקים בענין הנוגע לצורך חול, לשבת בעצמם בבתיים ספונים כגדולים אשר בארץ, ובית ה' אשר הוא מקור חיותם הוא חרב, כי מזה יקחו ויקבלו מוסר כי מה שהרעב גבר, שזרעו הרבה והביאו מעט, גם אין שערי ריוח בעולם שהמשתכר, ואין בריוח ממש כמו הנותן מעות אל כים נקוב שאובד מעותיו בבת אחת. וכל זה הוא מצד שבית ה' הוא חרב, שאלמלא כן שבינתו יתברך היה בתוכו, וע"י היו מתברכים בבית ובשדה. וכמו כן ממש בגלותינו זה, מזונותינו ופרנסתינו הוא רק בזכות התורה לעסוק בה ולעשות לה סמוכים וחזוק.

על ידי התורה מתגלה חביבותו ית' לישראל

עתה ע"י ההקדמות היקרות אשר כתבנו, נתבאר לנו היאך עדיין חביבותיה ית' עדיין הוא גבן, שאף שגלינו מארצנו וחרב בית מקדשנו אין אתנו נביא ולא כהן, ואבדנו כל החמודות היקרות אשר היה לנו מאז, עוד נשאר לנו שריד כמעט אשר באמת הוא שקול כנגד כולם, והיא התורה הזאת אשר הבטיחנו הוא ית' (דברים לא כא) כי לא תשכח מפני זרעו, וכמ"ש (ישעיה נט כא) ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתני בפוך.

בא וראה היאך הוא ית' הבטיחנו שרוח קדשו אשר חופף עלינו ונתקשרנו בו ית' במתן תורה במעמד הגדול הנכבד ביום הקדוש הזה, והוא השראת כבודו מרוח קדשו מגין עלינו לשמרנו מיד כל העריצים. והוא סוכת שלום דפריסת גדפהא עלינו, והב' הוא דברי אשר שמתני בפוך הוא התורה הקדושה, שהוא בעצם דברות קדשו אשר דיבר עם כלל הכנסיה במתן תורה, והיו בהם ממש כמ"ש (שמות כ טו) וכל העם רואים את הקולות, רואים את הנשמע (רש"י שם), והם עצם השפעת רצונו בקיום הנבראים אשר הם קיימים באותיות התורה בדברות קודש, אשר בהם הם נקשרים בפיהם של ישראל ההוגים בה בכל עת. ובזה הם מתיחדים עמו ית', שהרי בעת שת"ח עוסק בתורה הקב"ה למעלה אומרה כמו שמצינו בפ"ק דגיטין (ו ע"ב) במעשה דר' אביתר ור' יונתן בפילגש בגבעה אביתר בני כך הוא אומר כו', ונמצא שמתקשר האדם בעת עוסקו בתורה עם דברות קודשו.

והוא מ"ש במדרש (שיר השירים רבה פרישה א פסוק ב אות א) שבמתן תורה כל דבור שיצא מפיו הקב"ה היה אומר לכל אדם מישראל מקבל אתה עליך את הדיבור הזה וכו' ומיד היה הדבור נושקו על פיו, ור"ל מלשון יחוד והתחברות מלשון חז"ל (ביצה יח ע"ב) משיקין את המים למהרם. וע"ז רמז שלמה המע"ה (שה"ש א ב) ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין, והנשיקה היא דביקות רוחא ברוחא (זוהר ח"ב קכד ע"ב), שמאהבת האחד לחברו נושקו על פיו, ובזה מתיחד רוחו עם רוח חברו ונעשים לגוף אחד. ונמצא שיש לאדם לרוחו נצחיות לעולם מאחר שקשור עם רוח פיו ית' כביכול, וכמ"ש (שמואל א'

כה כמ) והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך, ולכן אותו הרוח הקשור בנפש האדם ע"י התורה שעסק בו בעת שנפשו היה מלוכש בחומר גופו, עי"ז נשאר ניצוץ מאותו הרוח על הגוף בקבר. שדבר זה נקרא הבלא דגרמא בזוה"ק ובדברי חכמי האמת, ועי"ז מעותד לקום בתחיה לעתיד לחיות חיי עד בעולם שכולו ארוך באלף השביעי.

ועי"ז רמז הכתוב במשלי (ו כב) בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך. והם ג' זמנים המעותדים לכל אדם: הא', בחיי עוה"ז מספר שנותיו אשר נקצב לו. והב', הוא לאחר המות בעת פרידת נפשו מגופו והגוף חוזר לעפרו. והג', הוא לזמן התחיה לעתיד לבא. ועי"ז אמר שבחיי עולם הזה, שאז נקרא מתהלך, שאדם נברא שלא יהיה עומד במצב אחד רק נעתק ממקום למקום ומזמן לזמן, שכמו שחיי האדם הם מורכבים משנים וחדשים וימים ושעות ורגעים שהם ה' דברים מתחלקים, שלזה רמזו במ"ש שהעוה"ז נברא בה', שכמו שה' יש לה מידה ומשך שהיא מורכבת מג' קוים שהוא הזמן המתחלק לעבר ועתיד והווה, וכן המקום לאורך ורוחב וגובה ג' קוטרים, וחיי קצובים בזמן המתחלק לה' חלקים. משא"כ עוה"ב אשר איננו תחת הזמן ולא תחת המקום הוא נרמז באות יו"ד שהוא נקודה לבדה. והג' הוא לעוה"ב באלף השביעי בתחית המתים, ולכן צריך האדם לקדש עתיו ורגעיו לעלות ממדרגה למדרגה שבו עולם המעשה, משא"כ לאחר מותו, שאז שם אין מעשה וחשבון, ושם הוא עומד. לכך אמר בהתהלכך אז התורה תנחה אותך לילך בדרכיה, ואח"כ בשכבך בקבר לאחר פרידת נפשו מגופו תשמור עליך הוא הבלא דגרמא שהוא ניצוץ אחד מנפשו הקשור בהבל פיו ית', ע"י התורה שעסק בה בחייו היא חופפת על גופו ושומרת אותו וממתנת עליו עד שיגיע זמן התחיה. ותשמור מלשון המתנה, כמ"ש (בראשית לו יא) ואביו שמר את הדבר, שאז אח"כ בזמן השלישי שאז והקצות, כאיש אשר יעור משנתו היא תשיחך, שתכנס רוחו בנפשו בחיבור חזק שניהם ביחד בגופו וברוחו הוא המדבר, כמ"ש (בראשית ב ז) ויפה באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, ותרגומו, לרוח ממללא⁴⁹, וזה שכתוב היא תשיחך.

שורש ופעולת התורה באורות העליונים

ואתה המשכיל תראה מפורש יצא מפי חז"ל הקדושים גודל מעלת התורה אשר היא רם ונישא מאד ושרשה למעלה ראש, והוא מ"ש במדרש (בראשית רבה פ"א ס"ד) בחשבם בז⁵⁰ דברים שקדם לבריאת העולם, ובהם ב' כסא הכבוד ותורה. כסא הכבוד, שנאמר (תהילים צג ב) נכון כסאך מאז. ותורה, שנאמר (משלי ח כב) ה' קנני ראשית דרכו כו'. ואמרו שם איני יודע אם התורה קדמה לכסא הכבוד ואם כסא הכבוד קדם לתורה, כשהוא אומר ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, הוי אומר שהתורה קדמה לכסא הכבוד. וכיוונו בזה מליצה נפלאה להוציא מלב כמה בני אדם אשר נמשכו אחרי מחקר שכלם ואחרי הפילוסופיה הארורה, אשר נלכדו ברשתה כמה מכלל אחינו בני"י, אשר חשבו שהתורה בכללה איננה דבר אשר היא מאירה ומוספת תוספת כח ועוז בעלמין עליונו עליונים, רק חושבים שהתורה איננה רק לשלימות האדם בהתנהגו בתבל הלזו ותיקון ישוב המדינה, ולעשות חסד איש לרעהו ולהרחיקם מידי און ומרמה. וגם החוקים אשר אין טעמם נודע נותנים טעם לפנם שאיננה רק זוכרים⁵¹ ליציאת מצרים או להרחיקם מידי מחשבות חסרי הדעת מדרכי האמורי וכדומה. אבל איננה שלימות ותוספות שפע

⁴⁹ תרגום: לרוח מדברת.

⁵⁰ נדצ"ל בו'.

⁵¹ נדצ"ל זכר.

לנבראים עליונים, ורבים אשר טעו בזה לדרוש גם כן ברבים שזהו כוונת הפסוק מ"ש משה רבינו ע"ה בפרשת נצבים (דברים ל' יא-יב) כי המצוה הזאת לא בשמים היא כו', ישתקע הדבר ולא יאמר כי באמת התורה והמצוה הם עצמם מאורות עליונים למאד אשר בהשתלשלות המדרגות באו לעוה"ז בלבוש גשמי, והאדם העושה אותם ומכוון לעשות רצונו של הקב"ה בנפשו ורוחו, מתקשרים נפשו ורוחו באותם מאורות של התורה והמצוה עצמם, והוא מתן שכרם לעוה"ב באמת כמ"ש למעלה.

וזהו ענין מ"ש שתרי"ג מצוות הם תלויים בשם הוי"ה יתברך בעצמו, כמ"ש (זהר ח"ג רכ"ח ע"ב) שמי עם י"ה שם"ה, זכרי עם ו"ה רמ"ח, כי שם אלקים כבר כתבנו שמורה על כוחו יתברך הכולל כל הנבראים עליונים עד עולם התחתון הזה שנקרא כסא כבודו, אבל שם הוי"ה מורה על רצונו יתברך המשקיף על הבריאה. וע"ז רמז ר"א הגדול בפרקיו (פרק ג) כמ"ש עד שלא נברא עולם היה הוא ושמו לבד, ר"ל שמדרגת שמו יתברך הוי"ה מורה על רצונו הפונה לברואיו לפי ערכם, והוא קודם לברואיו ולכן התורה עצמה רצונו יתברך שנתגלה לעם קדושו הוא קודם לברואים שהם מכונים בשם כסא כבודו, ולכן אמרו (זהר ח"ג עג ע"א) אורייתא וקוב"ה וישראל חד הוא⁵², ר"ל כולם קשורים ומיוחדים זה בזה נשמותיהם של ישראל דבוקים בתורה והתורה הוא רצונו שהוא שמו. ולכן אמרו ג"כ שישראל נקראו בשמו של הקב"ה, וכן אמרו (זוה"ק ח"ב פז ע"א, קבד ע"א ועוד) כל התורה שמותיו של הקב"ה, ר"ל ענינו רצונו יתברך שרצון במספר שמו"ו (שעה"פ יתרו). וכל המצוות הם חלקי הרצון המושג לנו מאתו יתברך הכלול בתרי"ג שרשים, וכל אחד מתחלק לכמה ענפים. וכלל הרצון הוא שם המיוחד⁵³, ד' אותיות השם שהם נכללים בתורה ובמצוות, כיצד בתורה שבכתב הם י"ה, י' דברות בכלל ומתפרשים בפרט בה' חומשי תורה. ותורה שבעל פה בו"ה, ו' סדרי משנה ופרושי ההלכות בגמרא לבאר היאך הם יוצאים מתורה שבכתב שהם ה' חומשים הנ"ל. וכמו שי"ה של השם הוא נעלם, וו"ה נגלים כידוע⁵⁴. כמו כן תורה שבכתב סתומה ואינה מתפרשת אלא מתוך תורה שבעל פה, ולכן חותם שמים וארץ י"ה בשמים וו"ה בארץ, כמ"ש (תהלים צו יא) י"שמחו הישמים ויתגל הארץ⁵⁵. כי תורה שבכתב ירדה משמים, ושם היא גלויה, אבל תורה שבעל פה גלויה בארץ נמסרה לת"ח שבדור.

וכן הם במצוות ו"ה במ"ע, ומל"ת י"ה במחשבה טהורה באהבה ויראה שם סתומים, ואינם נגלים באדם כי אם ע"י מעשיו הטובים, אם עושה אותם כמאמרם בכל פרטיה ודקדוקיה, ולכן תרי"ג מצוות נכלל בד' אותיות השם בכתיבתו וקריאתו, ושם הזה מקושר בנשמותיהם של ישראל, ולכן הוי"ה ישראל"ל עולה תרי"ג, וכן שם הקדוש במילואו יו"ד ה"י וי"ו ה"י הוא ע"ב, והם שרשים לשרשי נשמות ישראל, שהם עיני העדה שבעים סנהדרין ונשיא ואב"ד⁵⁶, וכן ע' נפש עם יעקב ועם אברהם ויצחק ע"ב⁵⁷, עם ישראל עולה ג"כ תרי"ג.

⁵² לשונו המדויק הוא: מתקשרים דא בדא.

⁵³ עי' זו"ח (&): וע"כ כדי שלא יטעה אדם, צוה בקרבנות ואמר, אדם כי יקריב מכם קרבן לה'. וכי תזבחו זבח תודה לה'. וכי תזבחו זבח שלמים לה'. ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה'. הכל לה'. ולא נאמר לאלקים. מ"ט. א"ר אבהו, שם זה הוא משותף, שהמלאכים נקראו אלקים, בני אדם נקראו אלקים, הדיינים נקראו אלקים, ואין אנו יודעים למי מהם זובח, לכן צריך להזכיר השם המיוחד לבדו.

⁵⁴ עי' תיקו"ז יט ע"א.

⁵⁵ עי' זהר ח"ג רטז ע"ב.

⁵⁶ עי' גר"א בתיקו"ז נז ע"ב.

⁵⁷ עי' תז"ח עם גר"א כה ע"ד.

עוד תראה דבר נפלא שמצינו שמשנה רבינו ע"ה ביקש מאתו ית' (שמות לג יח) הראני נא את כבודך, וכתוב (שם כא) הנה מקום אתי וקראתי בשם ה', וכתוב (שם לד ו) ויעבור ה' על פניו ויקרא כו', הזכיר מקודם שני שמות הוי"ה ית', ואח"כ הזכיר י"ג מדותיו ית' שהוא עצם לבושו שהוא ית' מתלבש בהם. והם מורים על מספר תרי"ג, כי כל שם הוי"ה בא"ת ב"ש, ה"ץ הם ת"ר, וי"ג מדות הם תרי"ג, הראה הוא ית' שאלו שני השמות שהם מורים על תורה ומצוות עם י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם לכלל תורה שבכתב עם תורה שבעל פה הם כבודו ית', והם תרי"ג כוחות רצונו ית' מאורו אור המאירים בכל עלמין עלאין ותתאין.

ובתורה ומצוות המרמזים באלו ב' השמות עם י"ג מדות, האדם דבק בשמו ית' כמ"ש רז"ל (כתובות קיא ע"ב) ע"פ (דברים יא כב) ולדבקה בו, וכי אפשר לאדם להידבק בשכינה, אלא הדבק במדותיו, מה הוא רחום אף אתה רחום והוא ממש דבוק נשמותיהם של ישראל עם שמו של הקב"ה כמ"ש (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלקיכם.

והנה אם היה עולה על הדעת שהתורה איננה כי אם שלמות האדם ושלמות עולם התחתון לבד, א"כ יש קדימת מעלה לנבראים עליונים המכונים בשם כסא כבודו ית' על מעלת התורה והמצוות, אבל לפי דעת חכמי האמת כמו שנתבאר הרי התורה קדומה במעלה והיא עולה למעלה מכל מדריגות הנבראים נמצא שתורה קדמה לכסא הכבוד, ולכן אמרו איני יודע אם כסא הכבוד קדם, ר"ל אם כדעת חכמי המחקרים בשכלם ואם כדעת קבלת חז"ל וחכמי האמת, לזה אמר ששלמה המע"ה רמזה במ"ש (משלי ח כב) ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, ר"ל שהתורה היא ראשית גילוי דרכו מידותיו ופרטי רצונו ית', שהוא קודם במעלה למפעליו שמה הנבראים, שהם מכונים בשם כסא כבודו ית', שנאמר (תהילים צג ב) נכון כסאך מאז, וכדי להראות ענין זה מ"ש שכלל התורה לא נתנה בשביל שלמות עולם התחתון וישב המדינה ומדות האדם לבד נתנה, אלא בשביל זכך ושורש נשמות ישראל אשר אצולים מגבהי מרומים.

התורה שייכת לישראל מצד שורש נשמתם

וענין פנימית נפלא ודבר גדול כיון בזה הוא ית', ונבאר מאמרם ז"ל במדרש (ילקוט שמעוני תורה, רמז תרפד) והוא מ"ש כשנתן הקב"ה תורה לישראל אמרו אומות העולם מה ראו אלו להתקרב יותר, סתם הקב"ה את פיהם ואמר להם, הביאו לי ספרי יוחסין שלכם כדרך שהביאו בני, שנאמר (במדבר א ב) למשפחותם לבית אבותם כו', ומאמר זה צריך ביאור מה שייכות יש לנתינת התורה דוקא למיחסים שבדור והלא רחמנא ליבא בעי, ואין הפרש אצלו ית' בין משפחות גדולי היחס לבזוי עם. אבל יש בזה כוונה נפלאה מבוארת ע"פ הקדמה יקרה שכתב רבינו הגדול הגר"א זצוק"ל בפירוש לשה"ש על פסוק (א ו) אל תראוני שאני שחרהורת וכו' בני אמי נחרו בי כו', והוא שיש הפרש גדול בין נשמותיהם של ישראל לזולתם, כי כל אדם יש לו ב' מדרגות: א', נפש מיסוד הארץ כנפשות כל הבע"ח, כמ"ש (בראשית א כד) תוצא הארץ נפש חיה, ואמרו (תנחומא תזריע פרשה א) זו נפשו של אדה"ר. והב', הוא מה שכתוב (בראשית ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים, שנשמות ישראל הם הצובות משרש הרוח אלקים המנשב על פני המים, כמ"ש (בראשית א ב) ורוח אלקים מרחפת על פני המים, ואמרו (רש"י שם) זה הכסא הכבוד שהיה עומד באויר, והוא אויר העליון מאד למעלה ממדרגת כסא הכבוד, שרוח הזה מתלבש באלקים שהוא הכסא כמ"ש למעלה.

והנה הנפש והרוח שניהם הם בדמות אב ואם אל האדם, שחלק הנפש שבו הוא מן הארץ שהיא נקראת אם שהוא מתגדל בה ויונק ממנה. וחלק נשמה העליונה נקרא אב שהוא הנותן שפע חיים לנפש, וזהו ענין מה שבכל א' ממשפחות ישראל נחתם שם י"ה וכמ"ש (תהילים קכב ד) ששם עלו שבטים שבטי י"ה כו', להורות על מדרגת נשמותיהם ונפשותיהם שהם במדרגת אב ואם וכמ"ש (סוטה יז ע"א⁵⁸) איש ואשה שכינה ביניהם כו', אות י' באיש ואות ה' באשה, ומצד זה אי אפשר לישראל להיות בלא תורה, והתורה מחויבת להם והם לה מצד שרש נשמותיהם. ולזה היה ענין כפית הר כניגית על ישראל (שבת פח ע"א), שהענין הוא תמוה לכאורה, מה שיך היה לו יתברך לזה, שהרי הם הקדימו נעשה לנשמע, וקיבלוה ברצון שלם. אבל ענין זה היה בכוונה מאתו יתברך להורות, שמה שנתן תורה לישראל לא היה הדבר תלוי ברצונם ובבחירתם, שאם לא היו מקבלים אותה אין עליהם חוב, אלא שהתורה מחויבת להם מצד עצמותם ומקור נשמתם, וכמ"ש בזה הגאון מהר"ל מפראג בספרו תפארת ישראל (פרק מז), והוא יתברך ידע שלבסוף יקימוה ברצון לבם באהבה ויראה, כי הם דבוקים בה מצד שרשם, וכמ"ש רז"ל בראש פ"ק דע"ז (ב ע"ב) במה שאומות העולם ישאלו לעתיד לבא כלום כפית עלינו הר כניגית, ואמר להם הוא ית' מצוה קלה יש לי וסוכות שמה כו'⁵⁹, ובוה הראה שבאמת אין שייכות לתורה רק לישראל, אבל לא לאומות העולם, שכל אחד בועט בסוכתו משא"כ ישראל.

ובאמת יש בענין זה כוונה נפלאה למה דוקא במצוה זו ינסה אותם הוא יתברך, ובמצוה זו מתגלה מעלתם של ישראל והיאך הם קשורים ודבוקים בתורה, והיא עצמה קבול שכרם בהתדבקותם באור התורה, ובוה יאיר נשמתם בגופם ודבוקים בו בשכינה ונהנים מזיוה, כי סוכה מורה על שמו יתברך הנעלם והנגלה בקריאתו וכתובתו⁶⁰, והנעלם מכוסה בנגלה שהוא מורה על ב' חלקי התורה שבכתב ושבעל פה, והיא סוכת שלום דפרישת גרפאה עלנא.

סעודת לוי

והוא ענין סעודת לוי שעתידין ישראל להנות ממנה לעתיד לבא (זהר ח"א קלו ע"א), שהוא חבורם כביכול בשכינה, כמ"ש (משלי א ט) כי לוי חן הם כו', (מלכים א' ז לו) כמעט איש ולויות, והם עצמם אותיות התורה שמא' עד צ' עולה מספרם תצ"ה, וקרש"ת הם אָלף שמספרו אָלף, הם כמנין לוי⁶¹, והוא מ"ש (בראשית א כז) זכר ונקבה נבראו, הם תורה שבכתב ושבעל פה, ותורה שבעל פה נתעלמה ממנו, ואין אנו יודעים היאך היא

⁵⁸ ז"ל: דריש ר"ע איש ואשה זכו, שכינה ביניהן, לא זכו, אש אוכלתן.

⁵⁹ ז"ל: אמרו [הגוים לעתיד לבא] לפניו רבונו של עולם, תנה לנו מראש ונעשנה. אמר להן הקדוש ברוך הוא, שוטים שבעולם, מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת. אלא אף על פי כן, מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה. ומי מצית אמרת הכי, והאמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב אשר אנכי מצוך היום, היום לעשותם ולא למחר לעשותם, היום לעשותם ולא היום ליטול שכר. אלא שאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו. ואמאי קרי ליה מצוה קלה, משום דלית ביה חסרון כיס. מיד כל אחד [ואחד] נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו. מקדיר, והא אמרת אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, משום דישאל נמי זימני דמשכא להו תקופת תמוז עד חגא והוי להו צערא. והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, נהי דפטור בעוטי מי מבעטי.

⁶⁰ סוכ"ה בגימ' אדנ"י ויהו"ה.

⁶¹ תצ"ו שהוא תצ"ה עם אל"ף.

מבוארת בתורה שבכתב. וגם תורה שבכתב היא סתומה מאד, ואין מאיר לנו אלא מעט מן המעט דרך כמה מחיצות, והוא מ"ש (ב"ב עד ע"ב) שסירס הזכר והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, שאז יתגלה לנו התורה כמ"ש (ישעיה כג יח) ולמכסה עתיק, דברים שכיסה עתיק יומין (פסחים קיט ע"א)⁶², ומעורו של לויטן עתיד לעשות סוכה לצדיקים (ב"ב עה ע"א), והוא סוד שמו יתברך המגין עלינו והמאיר לנו, והוא זיו השכינה שעתידין צדיקים להינות ממנו. ולכן במצות סוכה תראה מעלת ישראל, וכי התורה וישראל וקוב"ה חד הוא (זוהר ח"ג עג ע"א)⁶³, והוא בעצמו אור הגנוז לצדיקים שהיא פנימיות אור התורה וזיוה, כמ"ש רז"ל (ב"ב עה ע"א) שהקב"ה פורשו על חומת ירושלים וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו, שהוא כלל כל הבריאה שנברא באותיות התורה שהוא שמו יתברך⁶⁴. והוא הגנוז עכשיו בב' המאורות הגדולים⁶⁵ שהם תורה שבכתב ושבעל פה, ולעתיד לבא (נדרים ח ע"ב) מוציא חמה מגרתיקה מה שעתה נגנוז, וצדיקים מתרפאים בה, כמ"ש (ע"ז ב ע"א) שלעתיד לבא ישול הקב"ה ס"ת בחיקו ויאמר מי שעסק בה ישול שכר, וכוונתו חיבור התורה בו ית', רמזו במליצתם שיטול בחיקו, ומי שעסק בה ישול שכרה, שהוא עצמו אור התורה שמאיר בשמותיהם כמ"ש.

ונמצא שבאמת כל הסעודה הזאת שהזכירו חז"ל שיהיה לצדיקים לעתיד לבא, הכל משל ומליצה על קיבול שכרם לעתיד לבא. וענין האכילה והעור שהוא הסוכה, רמז נפלא הוא, שכמו שהתורה כתובה היא על הקלף, והאותיות הם פנימותה והקלף הוא חצוניותה שעליו נכתבה התורה, כמו כן היא ענין אור התורה מלמעלה היא רוחנית נפלא, אור צה ומצוחצח, והוא פנימיות טעמיו וסודותיה, שהם הם תענוג הנשמות שהם רוחניות, ואין שייך בהם מעשה גופני בפועל, וירדה⁶⁶ משמים ונתגשמה בלבוש היצוני, והם מעשה המצוות ופשמות התורה שנתנה לגופות בני אדם לקיימה בפועל, בעסק בה בפה ובקיום המעשה באברים. וכל זה כיון הוא ית' בזה, בכדי שגם הגוף של האדם המקיים מצוותיו בפועל יזכה להזדכך ולקבל שכרו לעתיד לבא, בחבור הנשמה ויהיה קיים לנצח בגוף ובנפש.

ונמצא שהגוף של האדם נדמה לקלף, שהוא העור שעליו נכתבת התורה ברוחניותה, שהם כוחות ואיכויות הנפש והרוח, שמספרם ג"כ תרי"ג שהם מתלבשים ומתדבקים עם תרי"ג חלקים שבגוף⁶⁷, ועל זה רמזו אכילת בשר הלויטן, שהוא אור התורה המאיר בנשמותיהם ברוח ונפש, שזה נקרא אכילה כמ"ש בנדב ואביהו (שמות כד יא) ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו. והעור של הלויטן היצוניות ופשמות התורה, ומעשה קיום המצוות בפועל החיצוני הוא מגין ג"כ על גופות הצדיקים שיקומו בתחיה, להיות נסתרים בצל אור התורה, להגין עליהם מן המיתה ויהיו קיימים לנצח.

וע"ז רמזו רז"ל מ"ש שם בפ"ק דע"ז (ג ע"א) שבמצות סוכה הוא ית' בהם יתן שכרם של הצדיקים ובם ידין עמהם כמ"ש הקב"ה מקדיר עליהם החמה וכו' והוא מ"ש בפ"ק נדרים (ח ע"ב) שהקב"ה יוציא חמה מגרתיקה, גלוי אור התורה הנגנוז, כמ"ש וצדיקים מתרפאים בה, כי אור הנשמה שהם דבקים בה בשרשם מלמעלה, הוא יתן קיום לגופם

⁶² ז"ל: מאי למכסה עתיק (יומין) זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין ומאי נינהו סתרי תורה ואיכא דאמרי זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין מאי נינהו טעמי תורה.

⁶³ לשונו המדויק: מתקשרין דא בדא.

⁶⁴ עי' ברכות דף כא ע"א, מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. ועי' בזוה"ק יתרו צ ע"ב.

⁶⁵ עי' זהר ח"א כ ע"א.

⁶⁶ היינו ועכ"ז ירדה.

⁶⁷ עי' לעיל הערה 21.

לעתיד לבא. אבל רשעים נידונים בה, מאחר שאין להם חלק אור הנשמה מלמעלה, וכאשר יתגלה אור העליון, הוי⁶⁸ ממילא יתבטל כוחות נפשם שהוא יסודי מן הארץ, חלק האם לבד, ויתבטל חלק הגשם ע"י גלוי אור הרוחני, כהמס דונג מפני אש כן יאבדו רשעים (תהילים סח ג). ועל כל זה רמזו במ"ש במדרש שהבאתי, לכך נתקרבו ישראל יותר ע"י כפיית הר כגיגית, משא"כ אומות העולם, מצד שישראל הם מתיחסים אחר חלק האב, שנאמר (במדבר א ב) למשפחותם לבית אבותם, שהוא שרשם בנשמותם למעלה כמבאר. וזה הוא ענין שמחת חג הסוכות, שנצטוינו בו ביותר מכל המועדות, ותקנו אנשי כנה"ג בתפילה "זמן שמחתנו", כי באמת חג הסוכות מורה על מעלתם של ישראל והתורה, ועל קיבול שכרם לעתיד לבא, שאז הוא עיקר זמן שמחתנו באמת, שאז נאמר ג"כ (תהילים קד לא) ישמח ה' במעשיו, שאז יתפשט כבוד ה' על עולמו, אחר שיתקן הכל ויבער רוח הטומאה מן הארץ, ויתדבקו כל נשמות ישראל באור שרשם, וגם הנבראים כולם יתקנו באור הזה, והוא בעצם גילוי אור התורה בעולם, שהוא עיקר שמחתנו ית', כמ"ש (ע"ז ג ע"ב) שהקב"ה שוחק עם לויתן, והוא השעשועים שלו ית' עם התורה, כמ"ש (משלי ח ל) ואהיה שעשועים יום יום. ואמרו שני אלפים רומזים על ב' חלקי התורה שבכתב ושבעל פה, שהם לויתן זכר ונקבה, כמ"ש ל, והם אותיות התורה שהם נכללים במספר אלף, בכ"ח אותיות עם א' שמשלים לאלף בכ"ח פרקין כמ"ש למעלה.

וכבר כתב רבינו הגדול בפרושו לתורה (אד"א שמות כא ו) שתורה שבכתב עם תורה שבעל פה הוא חותם ונחתם, שתורה שבעל פה באים האותיות בהיפוך, כמ"ש (זכריה ה א עיי"ש ברש"י) מגילה עפה כתובה פנים ואחור, וכבר כתבנו שהתורה קדמה לבריאה. נמצא שקדמה ב' אלפים (ב"ר פ"ח ס"ו ב), ומעתה יצא לנו מפולש כוונת דבריהם במדרש, מ"ש מלמעלה מ"ש על פסוק (משלי ד ב) כי לקח טוב כו' מ"ש הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורת כי יכול גם אני נמכרתי עמה, לפי מה שנתבאר שהתורה בעצם דבוקה בו ית', שהוא רצונו, ורצונו הוא שמו, וישראל ע"י התורה הם מתדבקים בו ית', וכמ"ש (ירמיהו יג יא) כי כאשר ידבק האזור כו' כן הדבקתי כו'.

וכן יהי רצון שיטע הוא ית' אהבת התורה בלבנו, ויקיים בנו מ"ש (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום, אמן כן יהי רצון.

דרוש תוכחת מוסר

לשבת תשובה תר"ט פה סובלק:

בראשית - שני שרשים לבריאה

במדרש (ויק"ר פכ"א ס"ו ד) ה' אורי וישעי, אורי בראש השנה, וישעי ביום הכיפורים⁶⁹, והוא תמוה. להבין מאמר זה נקדים מאמרם ז"ל בסוף פרק בתרא דיומא (פה ע"ב) מאמר אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים,

⁶⁸ נדצ"ל הרי.

⁶⁹ ז"ל בשלימות: רבנן פתרין קרא בראש השנה ויום הכפורים, אורי בר"ה וישעי ביום הכפורים. ממי אירא, עזי וזמרת יה, בקרוב עלי מרעים, אלו שרי אומות העולם. לאכול את בשרי, לפי ששרי אומות העולם באין ומקטרגין על ישראל לפני הקב"ה, ואומרים לפניו רבש"ע אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז, אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות, אלו שופכי דמים ואלו שופכי דמים, מפני מה אלו יורדין לגיהנם ואלו אינן יורדין לגיהנם. צרי ואובי לי, בימות החמה שס"ה, יום השטן גימטריא שס"ד, שכל ימות השנה השטן מקטרג וביום הכפורים אינו מקטרג. אמרו ישראל לפני הקב"ה, אם תחנה עלי מחנה של סמא"ל, לא יירא לבי, שהבטחתי בזאת יבא אהרן אל הקדש.

שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים, ואומר מקוה ישראל השם, מה מקוה מטהר את הטמאים, אף הקב"ה מטהר את ישראל. וצריך לבאר מליצות דבריהם הקדושים וכפל הדברים מ"ש לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם, דהכל אחד. וגם מ"ש מה מקוה כו', צריך לבאר הדמיון זה מה הוא.

ולבאר כ"ז נקדים הקדמה יקרה לקוחה מפי חכמי אמת בענין תכלית הבריאה שברא הוא יתברך העולם. ידוע היה שבשביל הבחירה שנתן לאדם שני דרכים, דרך הטוב והפוכו, בכדי להרבות שכרו⁷⁰, שמטעם זה צמצם הוא יתברך גודל שלימותו הבלתי בעלת תכלית⁷¹, והסתיר הוא כביכול שעי"ז נבראו העולמות ממדרגה למדרגה, שכל מה שירד מדרגה אחת נתעלם יותר אור פניו, עד שיצר עולם השפל התחתון הוזה בשפל כל המדרגות, עד שכמעט נסתר כאן כבודו יתברך לגמרי. ונמצא עי"ז כח הסט"א והיצה"ר, שהוא תכלית החשך והעדר הקדושה לגמרי, שבוה מוצא מקום לפתות האדם, לאמר ח"ו דלית דין ולית דין, ומסיתו לכל עוון וחטא.

ובזה נתחלקו הנבראים לשני מדרגות, עליונים ותחתונים. שלמעלה, אור קדושתו יתברך מתגלה יותר ומכירים כבודו, ולכן שמים וצבאיהם וכל מלאכי מעלה רחוקים מחטא ואשמה, ואין שם שליטת זוהמת הסט"א כלל. וחלק השני, הוא הארץ התחתונה, שבה שליטת הסט"א וכל רע נמצא בו. ושני המדרגות אלה מכונים בשם אור וחשך, שאור הוא למעלה בשמים, ששם מכירים כבוד גדלו ותפארתו יתברך, והחשך הוא למטה.

ולכן אמר הכתוב (בראשית א א) בראשית ברא אלקים וכו', שהתחיל בב' לרמוז על חלוקת הבריאה על שני מדרגות, ור"ל ב' התחלות ברא ה'⁷², והם ב' שרשים, א' שרש הטוב, וא' שרש הרע. והם את השמים ואת הארץ, והם עצמם ענין אור וחשך. והם יצה"ט ויצה"ר, שיצר טוב מסטרא דקדושה מן השמים, ויצר הרע מסטרא מן הארץ, וז"ש (שם ב) והארץ היתה תהו ובהו וחשך כו'.

והוא מ"ש רז"ל במדרש (ב"ר פ"א ס"ו ו) וחשך אלו מעשיהם של רשעים, שנאמר והיה במחשך מעשיהם, שהוא בא ע"י יצר הרע. ושרשו מצד הסתלקות הקדושה וצמצום והתכסות אור כבודו יתברך בעולם התחתון, עד שהוא יתברך שלח רוח קדשו ממרום, והוא הנשמה הקדושה שירד למטה באדם התחתון הוזה, להאיר לפניו במקום החשך, להיות נמשך אחר סטרא דקדושה, וז"ש אח"כ (בראשית א ג) ויאמר אלקים יהי אור, וכמ"ש אלו מעשיהם של צדיקים.

וכל זה נעשה ביום ראשון של מעשה בראשית, להיות נתקן בו כלל הבריאה, ושהסט"א תהיה נקשרת ונכנעת תחת סטרא דקדושה, ככלב הקשור בשלשלת⁷³, שאין לו

⁷⁰ עי' פירוש הרמ"ק לספר יצירה (פרק ו משנה ה): ומשתי כחות אלו שהם טוב ורע מורכב האדם שמשם יצר הרע ויצר הטוב. והנה המלאכים הם יצר הטוב כולם ואין להם בחינת הרע כלל, ולכך אין להם שכר בעמלם. והבהמות כולם יצר הרע ולהם אין בחינת הטוב, ואין לנפש הבהמה שכר ועונש זולתי אם היא בסוד הגלגול שאינה בהמה, וזהו חמורו של רבי פנחס בן יאיר. אמנם בני אדם יש להם יצר הרע ויצ"ט שהם נשכרים ונענשים. וזה טעם אל בריאת הרע, כי טוב מבחין את הרע, כי על ידי היות באדם טוב ורע והוא עוזב הטוב ורודף אחר הרע הוא בעל עונש. וכן הצדיק, רע מבחין את הטוב, שיש בו יצר הרע ויצ"ט ועוזב הרע ורודף אחר הטוב הוא בעל שכר, וגדולה מעלתו ממלאכי השרת. אם כן זהו טעם שברא הקב"ה הרע שהוא משלים הטוב ומעלהו למעלה מהמלאכים, וכדפירשו בזה בענין זה ממש. ולכך טוב גנוז לצדיקים ששכר מצוה שהוא יצר הטוב מצוה שהוא הטוב וכו'.

⁷¹ עי' ע"ח עגו"י פרק ב'.

⁷² עי' תיקו"ז ריש תיקון א'.

⁷³ עי' תיקו"ז ס"ז ע"א וז"ל, וגבורה תמן סמא"ל דאיהו יצר הרע וכל מאן דיתגבר על יצירה כאלו הוה מתגבר גבורה על סמא"ל בדינא לגבי בנוי ובגין דא אמרו מארי מתניתין איזהו גבור

רשות לילך רק עד מקום כלות משיכת חבל השלשלת ולא יותר. ומזה שרש שלבסוף ששת אלפי שנים דהוה עלמא, יחזור הכל לקדושה ויהיה תקון העולם, ואז יהיה ה' אחד, ולא יהיה חלוק הבריאה טוב ורע, אלא כלו טוב, וז"ש אח"כ (בראשית א ד-ה) וירא אלקים את האור כי טוב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

וע"פ הקדמה זו מובן לנו סוף מאמרם הנ"ל במ"ש, ואיני יודע באיזה מהם חפץ הקב"ה, אם במעשיהם של צדיקים כו', כשהוא אומר, וירא אלקים את האור כי טוב, הוי אומר זה מעשיהם של צדיקים. שלכאורה הוא תמוה מאד, היאך אפשר לעלות על הדעת שיהיה הוא יתברך חפץ יותר בדרך רשעים, הלא מקרא מלא, (דברים ל טו) ראה נתתי לפניך וכו' (שם יט) ובחרת בחיים, וכתוב (יחזקאל לג יא) החפץ אחפץ במות רשע כי אם בשוב מדרכו וחייה. אבל כווננו בזה ענין עמוק בדרכי החכמה, והט אונדך ושמע עומק דבריהם הקדושים, והוא מה שכתבתי במ"א בחקירת הענין העמוק הזה, מאחר שהוא יתברך סילק שליטת רצונו מבחירת אדם, ונתן לפניו שני דרכים שווים ממש במשקל אחד שלא יתגבר צד השוב על צד הרע, דאל"כ היה מתבטל הבחירה. והוא ע"ד גבור המתאבק עם חלש בכח פחות, רק כפי כחו של החלוש, א"כ הדבר בספק לעולם, ואין הבריאה בטוחה להיות נתקן בסוף סיבוב ימי העולם, ושהטוב יתגבר על הרע, מאחר שברצונו יתברך רצה ששני הדרכים יהיו שווים. ואם ברצונו היה כח הטוב יותר מכריע מכח הרע, אם כן היה מתבטל הבחירה, שמחשבתו ורצונו יתברך הוא עושה הדבר ממש, ואין מחשבתו יתברך ורצונו שוה למחשבת ורצון האדם, כמ"ש (ישעיה נה ח-ט) כי לא מחשבותי מחשבותיכם כי כאשר ירד הגשם כו' ושמה לא ישוב כו', הרי שמחשבתו יתברך פועל הכל, וכמ"ש (בראשית א א) בראשית ברא, שבמחשבתו יתברך נברא הכל⁷⁴.

אבל הענין בזה, כי באמת הוא יתברך ברא עולמו בב' מדרגות, א' במחשבה, וא' בדבור. שבמחשבה נברא הכל בכלל בכח, וע"ז נאמר בראשית⁷⁵, והוא ראשית המחשבה, וכמ"ש (בראשית רבה פ"א ס"י יד) את השמים לרבות כו', אבל מחשבתו יתברך הוא גבוה מעל גבוה ואינו עושה רושם למטה בעולם השפל, רק נשאר למעלה עומד קיים להתגלות בסוף סבוב העולם הזמני, שהוא בשית אלפים שנין באלף השביעי, יום שכולו שבת (סנהדרין צו ע"א). שכל הבריאה בו' ימי בראשית היו בדבור, כמ"ש ויאמר כו', והדבור הוא מצמצם ע"י כלי המבטא, והוא משול לכחו יתברך שפעל בו' ימים אלו, במדרגה ובצמצום בסילוק שלמותו הטוב הגמור, ומזה נעשה הזמן⁷⁶, שהוא ג"כ מוגבל ומצומצם מהרכבת רגעים ושעות, כמו שהדיבור מורכב מחיבור אותיות ונקודות, וכפי מספר צירוף כל האותיות של הרל"א שערים פנים ואחור⁷⁷ בגלגל צירוף נקודותיהם בשם הויה בצירופיו הגדול והנורא, כך הם מספר הרגעים קטנים של תת"ף בשעה, מספר כולם בו' אלפי שנים, כמ"ש רבינו הגאון בכתביו (ס"י כג ע"ד).

הכובש את יצרו מאי הכובש כמה דאת אמר וכבשוה דיהא כבושה תחות ידיה ככלבא דאיהו כבוש וקשור תחות ידי דבר נש.

תרגום: וגבורה שם סמא"ל שהוא יצר הרע, וכל מי שיתגבר על יצרו, כאלו היה מתגבר בגבורה על סמא"ל בדין לגבי בניו. ומשום זה אמרו בעלי המשנה, איזהו גבור, הכובש את יצרו. מה זה הכובש, כמו שנאמר וכבשה, שתהיה כבושה תחת ידו ככלב, שהוא כבוש וקשור תחת ידי האדם.⁷⁴ עי' תרגום יונתן בראשית בחוכמתא.

⁷⁵ עי' ר"ה לב ע"א: רב יוסף אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו לו למשה בסיני רבי יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם הי ניהו ויאמר (ויאמר) דבראשית תשעה הוו בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו.

⁷⁶ עי' ריש אדרת אליהו, שזה בריאת הזמן.
⁷⁷ עי' ס"י פ"ב מ"ד.

ולכן כל מעשה בראשית, שבו ימים נבראו במאמר, ובהם נכלל כל הברואים שהיו ושעתיד להיות עד סוף שית אלפי שנים, שכולם נכללים בו ימים אלו⁷⁸, ובו תיבות של פסוק בראשית, ותיבת בראשית הוא על אלף השביעי למעלה מן הזמן, ולכן מאמר זה הוא במחשבה ולא בדבור, והוא סוף מעשה במחשבה תחילה (עי' תיקון ז ע"א). ושם עלה במחשבה סוף גמר התיקון, ושהסמ"א ויצה"ר יתבטל כחו בשליטת הקדושה עליו, ובלע המות לנצח (ישעיה כה ח), אבל אינו שליט לבטל הבחירה המסורה בו אלפי שנים, כי המחשבה הוא למעלה ממדרגת הזמן, ואינו פועל בו. והוא ענין הידיעה שאינו מכריח הבחירה⁷⁹, והבן עומק דבר זה. כי מחשבה זו היא נקודה מחשבת שאינו מתחלק לעבר ועתיד רק בהוה, לכן אין ידיעה זו מכריח.

ובזה יוצא לנו מפולש כוונת מאמרם ז"ל, שאני יודע באיזה מהם חפץ וכו', רצונם לומר שמצד הסברא שני הדרכים הם שקולים ברצונו יתברך. שאם היה ברצונו יותר על כח הטוב, הרי היה רצונו בזה מבטל הבחירה, שלא היה שום שליטה ליצה"ר ולכח הרע, וע"ז אמר כשהוא אומר וירא אלקים את האור כי טוב, הרי שחפץ הוא יתברך יותר במעשיהם של צדיקים, ר"ל שברצונו גבר יותר כח הקדושה, והוא שעלה במחשבתו מה שיהיה באלף השביעי, שאז יהיה תיקון העולם, והוא נרמז באור שהוא התפשטות קדושת שמו יתברך בעולמו, והאור הזה נגנו לעתיד לבא לצדיקים, ר"ל שאז יהיה גילוי שלמות כבודו יתברך בעולם השפל כמו למעלה בשמים, וממילא יתבטל כח הרע, שנאמר (זכריה יד ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד. ר"ל שבזמן הזה שהבחירה שולט, אז כביכול אין שמו אחד בעולמו, רק בשמים ניכר כבודו, ולא בארץ, והבריאה מתחלקת לב' חלקים, משא"כ לעתיד לבא שאז יהיה שמו אחד בשוה, למעלה כלמטה, ויכירו כל העולם כח מלכותו וכבודו יתברך.

כח הרע ככלב הקשור בשלשלת

ובזה יתבאר הכתובים בישעיה (נה ו-יא) מ"ש, דרשו ה' בהמצאו וכו' יעזב רשע דרכו וכו' כי לא מחשבותי וכו' כי כאשר ירד וכו' כן יהיה דברי וכו', והכונה בזה, שהנביא בא לחזק ידים רפות אשר הרבו לפשוע בסכרם שא"א להם לשוב מדרכם הרעה, מאחר שכבר נשרשו בחטא וכה הסמ"א גבר בהם מאד. וצריכים סיוע משמים, כמ"ש (יומא לח ע"ב) הבא לטהר מסייעים אותו, בחשבם מאחר שהבחירה מסורה אי אפשר להיות שהוא ית' יבטל כח הסמ"א השולט עליהם, שהרי הרשות נתונה ושני הדרכים שוים, ואם נאמר שהוא ית' במחשבתו ראה שיתגבר הטוב על הרע, א"כ מעולם לא היה בחירה כלל. וזה שכתוב יעזב רשע דרכו וכו', כי לא מחשבותי מחשבותיכם, שבאמת מחשבתו ית' הוא למעלה ממדרגת הזמן, ונשאר בשמים לבד, ואינו מתגלה לארץ כל ימי עולם עד עת גמר התיקון. וז"ש (ישעיה נה ט) כי גבהו שמים מארץ וכו', שהמחשבה אינה פועלת למטה

⁷⁸ עי' בגר"א בספד"צ לד ע"א.

⁷⁹ היינו זה שה' ית' יודע הכל ועכ"ז יש בחירה לאדם.

עי' פרדס רמונים (שער ד פרק ט): שאל הרמב"ם ז"ל בספר המדע בה' תשובה פ"ה, וז"ל: שמא תאמר, והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה, ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע. אם ידע שיהיה צדיק, אי אפשר שלא יהיה צדיק. וא"ת שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע, הרי לא לא ידע הדבר על בוריו עכ"ל. והנה לפי השאלה הזאת א"א לומר שתהיה הידיעה למעלה ובחירה ביד האדם, כי האחת מכחשת חברתה. ועתה אנו אין לנו מזו קושיא כלל ועקר, והענין כי הם הניחו בבורא הידיעה, ואמרו שהוא יודע רוצה ויכול, כי עם היות בשאר התארים אין ליחסם אליו, [אמנם התוארים] האלו אנו מוכרחים [ליחס אליו ית'].

בעולם השפל, רק הדיבור מתפשט משמים לארץ ועושה פעולה, וכל הנהגת הזמן תלוי בדיבור ולכן הכל בידי שמים. כי כאשר ירד הגשם ושמה לא ישוב ועושה את פעולתו בהכרח, כן יהיה דברי וכו' לא ישוב אלי ריקם וכו', משא"כ המחשבה, ואעפ"כ איזה ניצוץ מאור הגנוז הזה מאיר למטה בכל זמן לסייע למי שבא לטהר את עצמו, אבל אור הזה גנוז ומצומצם שלא יתבטל הבחירה וכו' רק בגדר סיוע לבד.

ובירושלמי תענית (פ"ב ה"ו) איתא, ר"ל בשם ר"י אומר, שיתף הקב"ה שמו בישראל, משל למלך שהיה לו מפתח של פלטרין קטנה, אמר, אם אני מניחה כמות שהיא הרי היא אבודה, אלא הריני קובע בה שלשלת, שאם אבדה תהא שלשלת מונחת עליה, כך אמר הקב"ה אם אני מניח את ישראל כמות שהם, הם נבלעים בין אומות העולם, אלא הריני משתף שמי הגדול בהם, עכ"ל. הנה הגם שדברו בזה על כלל האומה יחידה, מ"מ רמזו בזה ג"כ על כל אדם בפרט, בענין מלחמת יצרו וטביעתו ה"ו ברפ"ש הסמ"א, וכמ"ש ג"כ רבינו הגאון מור"ח בספרו נפש החיים (שער א פרק יט), ולדרכנו יתפרש כמין חומר, שבאמת הוא יתברך צפה מראשית אחרית כח הגדול של היצה"ר וכח גבורתו בטומאה, וחשש כבודו יתברך אולי ע"י הבחירה המסורה בידו יטה את עצמו לדרך הרע, ולא יהיה לו תקנה, לזה עשה הוא יתברך שלשלת קשורה בכל נפש איש הישראלי לסייעו להיטהר ולצאת מטומאתו הרבקה בו.

התורה היא השלשלת

וענין השלשלת הזה הוא התורה הקדושה אשר היא מחברת שמים וארץ ביחד, וכמ"ש (קידושין ל ע"ב) בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, כי עיקר שליטת היצה"ר הוא מצד ההבדל שנעשה בין אור לחושך, שבזה הטוב בשמים והרע בארץ. ולכן הוא יתברך הוריד התורה הקדושה אשר היא ממש אור לבושו יתברך⁸⁰, מדו כמדתו כביכול (פסחים סה ע"ב), שהם כלל כל המדות טובות ודרכיו ית', כמ"ש (דברים כח ט) והלכת בדרכיו. ונתלבש התורה בלבוש גשמי בארץ, במעשה המצות בפועל, ובעסוק האדם בתורתו יתברך, היא המקדשת ומטהרת אותו, שלכן נמשלה התורה למים שבהם מטהרת כל טנפת וכל טומאה, כמ"ש במים יובא וטהר⁸¹.

ונקרא ג"כ אור שהיא יורדת משמים משכן האור להאיר ג"כ בארץ, במקום החשך, ובזה שורה על כל אדם שמו הגדול והנורא, כי שם יה הוא בשמים ובארץ, כמ"ש (ישעיה כו ד) כי ביה ה' צור עולמים, ב' עוה"ב ובה' עוה"ז (מנחות כט ע"ב), והם שורים על נפש ורוח שבאדם, שנפשו מן הארץ, ורוחו משמים. והם בחינת כח אב ואם, כמ"ש (משלי י א) בן חכם ישמח אב וכו', והארכתו בזה כמ"א. וחבורם של הרוח ונפש הוא ע"י תורה הקדושה, שהם תורה שבכתב, בה' חומשי תורה, ותורה שבעל פה ו' סדרים. ובאורייתא הרי כל ד' אותיות השם הגדול והנורא שורה על כל אדם מישראל, והוא השלשלת הקבוע

⁸⁰ ע"י תיקו"ז קלד ע"א: ואינון דבריאה אינון לבושין לאינון דאצילות והאי איהו אור לבוש עליון ואינון עשר מתלבשין בעשר ואלין דאצילות אמרו לאינון דבריאה דמתלבשין בהון נעשה אדם בצלמנו כדמותינו.

תרגום: ואותם של בריאה, הם לבושים לאותם של אצילות, וזהו אור לבוש עליון. ואותם עשרה מתלבשים בעשר, ואלו של אצילות אמרו לאותם של בריאה שמתלבשים בהם, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

⁸¹ ע"י ויקרא (יא לב): וכל אשר יפל עליו מהם במתם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר. ועי' שם (יד ח): וכבס המטהר את בגדיו וגלח את כל שערו ורחץ במים וטהר ואחר יבוא אל המחנה וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים.

בנפש איש הישראלי, שבה בטוח האדם שהמאור שבה מחזירו למוטב (איכה רבה הקדמה פסקה ב), וכמ"ש רז"ל בריש פרק קמא דברכות (ה ע"א) לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר, שנאמר רגזו ואל תחטאו, אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה.

והוא ג"כ כוונת הכתוב (ויקרא כ ז-ח) והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלוקיכם ושמרתם את חוקותי ועשיתם אותם אני ה' מקדישכם, ירצה בזה שמצד שהאדם הוא בתחתית המדרגות ששם נסתלק הקדושה מכל וכל, לזה צריך הוא להמשיך הקדושה עליו, ושלא יאמר היאך אפשר לי להתקדש מעצמי מאחר שכבר נטבע מכף רגלו ועד ראשו בטומאת העוונות והסט"א מושל בו מאד, לזה אמר שאין מדה זאת נוהגת בישראל, שכבר נתקשרו בשרש קדושה עליונה ע"י התורה שנתן להם, והוא השלשלת הנ"ל, וז"ש והתקדשתם, ובזה תהיו קדושים, כי כבר אני קשור בכם ע"י שמי הגדול הקשור בכם. וז"ש כי אני ה' אלקיכם, וזה בתנאי ושמרתם את חוקותי, כמ"ש (ספרא אמור ט) ושמרתם זה משנה, ועי"ז ועשיתם אותם, כי גדול למוד שמביא לידי מעשה, והוא כלל הבור שמים וארץ ביחד, כמ"ש, וז"ש אני ה' מקדישכם.

ומזה הטעם העמיד משה רבינו ע"ה עדות על ישראל את השמים ואת הארץ, כמ"ש (דברים ד כו) העידותי בכם וכו', שמהם ענין הטוב והרע, וז"ש (שם ל טו) את החיים ואת המות נתתי לפניך וכו', ואמר גם כן (שם לב א) האזינו השמים וכו' ותשמע הארץ, וז"ש (שם ג) כי שם ה' אקרא וכו'.

ובמה שבארנו שאי אפשר להתגבר אדם על יצרו ולהיות טהור מטומאתו אשר נטבע בו כי אם ע"י התורה, שהיא רפואה כללית לכל חולי הנפש, כמ"ש (משלי ג ח) רפאות תהי וכו', יתבאר בזה דברי אדונינו המלך החסיד בראשית מזמוריו (תהלים א א) אשרי האיש אשר לא הלך וכו'. והענין כי דרך הרע הוא מתחלק לג' מדרגות: הא', לעשות בפועל, וע"ז אמר, אשר לא הלך וכו'. והב', לחשוב מחשבות הטא, וע"ז אמר, ובדרך הטאים לא עמד וכו', כי הוא נדמה לעומד על דרך אשר פונה אל מקום סכנה ומכשול ומתישב בדעתו אם לילך שם או לא. והג', שיושב ובטל ואין עוסק בתורה ולא עושה עון, אבל עי"ז יהיה נכשל בהטא, כמ"ש (קידושין ל ע"ב) בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, ואם יושב ובטל יחשוב מחשבת עון, ומזה יבוא לעשות רע בפועל, וז"ש כי אם בתורת ה' חפצו, ועי"ז יהיה ניצול מכל הטא, ולא יצטרך לטרוח הרבה לשבר יצרו הרע, כי אם יהיה כעין שתול וכו', שממילא ע"י השקאת מים שבו יצמיח פרי ליתן פריו הטוב, ומעשים טובים בעתו, כל מצוה בעת המיוחד לזמנו, פסח במצה וכו', כי באמת דרך הרע קל להנצל ממנו ע"י סגולת התורה, שבו ידע כי בכל הבלי הזמן אין בהם ממש, ואין בסט"א שום רשות נמצא בפועל, ולכן נדחים כמוין אשר תדפנו רוח, וז"ש לא כן הרשעים. ולכן אין התנצלות לרשע ליום הדין לאמר שהיה קשה לו לעמוד נגד יצר הרע, וז"ש על כן לא יקומו רשעים במשפט.

והוא מ"ש ג"כ רז"ל (אבות פ"ו מ"ב) בכל יום בת קול יוצא מהר חורב ואומר אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוף שנאמר נזם זהב וכו' אשה יפה וסרת טעם. הבט וראה עומק חכמת מליצת דבריהם הקדושים, והוא שדומה הנשמה הנתונה בתוך גוף, לנזם זהב באף חזיר, שאף שהנזם בעצמו הוא תכשיט יקר, אם הושם באף חזיר, והוא נובר בו במקום מטונף, שהתכשיט עצמו מסריח מאד, ודומה לנזם המושם באף ולא לתכשיט אחר. והוא שכמו ששכר המצוות ועונג הנשמה נמשל לריח טוב, שדימו חז"ל (ב"ר פס"י סי' ב) ל"ג נהרי דאפרסמונא וכו'. והטעם כמ"ש (ברכות מג ע"ב) איזה דבר שהנשמה נהנה ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, זה הריח, כי הוא דבר הדק יותר מכל תענוגים הגשמיים, וגם אין נהנה ממנו אלא הרוח חיים אשר באפיו, שהוא

הנשמה, כמ"ש (בראשית ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים, ובזה בארתי כמ"א מאמרם (שבת פח ע"ב) כל דבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם בשמים.

וכמו כן להיפך, עונש הנשמה בגיהנום דימו לדבר המסריח מאד, כמ"ש (עירובין כא ע"ב) נדון בצואה רותחת, והרבה מאמרים כאלו בכ"מ. והוא מ"ש שלולא התורה אין הנשמה בטוחה להיות ריחה נודף למעלה בעלותה למלך ה' צבאות ליום הדין, כי היצה"ר, והוא הסט"א, אשר נמשל לחזיר שמקום דירתו במקום טינופת, והוא הסט"ט⁸², הוא מטנף גם הנשמה, ולכן היא נזופה מכבודו יתברך, שאי אפשר לה לעלות לריח ניהוח לה, וסורו טמא קראו למו, כמ"ש בזוה"ק בכ"מ בכרוזים הרבה שיוצאת למעלה ע"ד דין הוא נזיפה ר"ל, וז"ש שלזה נדמה אשה יפה, שהוא הנשמה, שטהורה היא באה לגוף, כמ"ש (משלי לא י) אשת חיל וכו', אבל כשהיא סרת טעם, הוא התורה מנועם מתיקותה, ואינו עוסק בתורה, אז הוא קרוב לסכנת נפשו להיות נטבע בעמקי הקליפות ר"ל.

חיזוק ללימוד התורה בימי הדין

אחינו בני ישראל רע עלי המעשה ותשוה עלי נפשי בראותי בעוה"ר קלקול הדור ה' ירחם, שהימים הראשונים היו טובים מאלה, שהתורה היתה חביבה על ישראל למאד, ובהגיע ימים אלו החשבון והדין, כמה ספסלי איתוספו בבי מדרשא ביום ובלילה, כל איש לפי ערכו והשגתו, זה בש"ס, וזה בפוסקים, וזה במדרש, וזה בספרי מוסר, וכל אדם היה מתפחד מעומק הדין, והיה מתרבה תשובה גדולה בישראל, קודם בא יום הגדול, יום הכפורים, ולכן לא היה גזרות וצרות מרובות בכל עת כאשר הוא בזמנים אלו, אין לך יום וכו' (סוטה מט ע"א⁸³), ובעוה"ר נתקיים בנו באלו הג' ודי' שנים ארבע שפמיו הרעים אשר הזכירם יחזקאל הנביא (ה יז) ושלחתי עליכם רעב וחיה רעה ושכלוך ודבר ודם יעבור כך וחרב וכו', ואלו הג' נתקיימו בנו למראה עינינו, אשר ראינו ה' ירחם. וכן היה רעה הם אומות העולם הגזורים גזרות רעות על ישראל הנוגע לנפש, והוא נמשל לחיה רעה שהוא היצה"ר וסט"א, כמ"ש רז"ל אצל יוסף (רש"י בראשית לט ו) הנה אני מגרה כך את הדב כי הוא טורף הנפש באפו. והכל בא מצד בטול התורה, שע"י שעוסק בתורה יודע חומר העוון ופורש ממנו, ואם נכשל בו הוא שב בתשובה, שהתורה הוא אור יקר מאד להאיר לפניו מתוך השיכה. אבל בעוה"ר ע"י בטול התורה נגששה כעורים קיר, אין אדם מתבונן בדרכיו, וכל דרך איש ישר בעיניו (משלי כא ב), מלא מצוות כרימון בעוה"ר⁸⁴, אז לנו על שברינו אין איש שם על לב, האם עדיין לא שבע הס"ם בעוה"ר מדמם של ישראל, ומה יהיה בסופינו, אשר גברו עושי רשעה, ורבו המונים בישראל המבזים התורה ולומדיה, וזאת נחמתנו בעינינו כי בעינינו ראינו שנתקיימו דברי חז"ל, אשר ראו ברוח קדשם מגודל שפלות הדור האחרון, כמ"ש בסוף מס' סוטה ובחלק, אבל גם בזה אותיותינו לא ראינו ולא בא עדין בן ישי.

שבת וראיתי לחקור אחר שורש פורה ראש ולענה הזה, מאין בא, הלא זה קרוב לב' אלפים שנה אשר אנחנו בגולה, וסבבנו רעות רבות למאד עד אין מספר, מרוב ההריגות והשמדות והגליות וטלטולים, אעפ"כ עמדו על תלם, וכל רוחות שבעולם לא היו

⁸² נדצ"ל הסט"א.

⁸³ ז"ל: אמר רבא, בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר. הי בקר, אילימא בקר דלמחר, מי ידע מאי הוי. אלא דחליף. ואלא עלמא אמאי קא מקיים, אקדושה דסידרא, ואיהא שמיה רבא דאגדתא, שנא' ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים הא יש סדרים תופיע מאופל.

⁸⁴ עי' ברכות נז ע"א: כפלא הרמון רקתך מאי רקתך אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון.

מזיזים אותם ממקום קדושתם, ואדרבה נתרבו הישיבות בכל עיר, ומרביצי התורה בכל המקום יותר מימים הראשונים, כידוע למי שראה השתלשלות הדורות מראש. וע"ז אמרו רז"ל בפרק ג' דתענית (כ ע"א) טובה קללה שקלל אחיה השילוני את ישראל מברכה שברכם בלעם הרשע, שאחיה השילוני קללם בקנה, מה קנה הזה כל הרוחות שבעולם וכו'.⁸⁵ אבל אחרי רואי מצאתי ראיתי מקור משחת זה מאין מוצאו, והוא היה באמת כוונת בלעם שברכם בארז, מה ארז שבא רוח דרומית עוקרתו, והוא מ"ש רז"ל (סנהדרין קה ע"ב) שרצה לקללם שלא יהיו בתי מדרשות בישראל עד שהוא יתברך הפכו לברכה, ואמר מה טובו אהליך יעקב וכו', כמ"ש בפרק חלק. ואף שאמרו רז"ל שכלם נתהפכו לקללה חוץ מזה, מ"מ הועיל שלא יתבטל לגמרי ח"ו, אבל הועילה מחשבתו הרעה לגרום קלקול בזה, והוא הגורם הריסת מצבינו, והוא מ"ש ביהזקאל (יא טז) ואחיה להם למקדש מעט, ואמרו בפרק בתרא דמגילה (כט ע"א) אמר ר' יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, דרש רבא אדני מעון אתה היית לנו, אלו בתי כנסיות, ולכן כתוב אחריו תשב אנוש עד דכא, שישבת בתי כנסיות ובתי מדרשות מביא אדם לידי תשובה. אבל בעוה"ר בשנים האחרונים אלו אשר נתרבו הבמות קטנות, רבו כמו רבו בכל עיר העושים במה לעצמם לעשות מנין בביתם, ומונעים רגלם מבתי כנסיות ובתי מדרשות, ורחוקים מעסק התורה ומיראת שמים, ובעוה"ר כל עסקים⁸⁶ כדי להרבות שיחה בדברים בטלים בעת התפילה ובחזרת הש"ץ, ובהרבות לשון הרע ורכילות, ולבזות תלמידי חכמים, כי אין רואים ושומעים דברי תורה ודברי מוסר כלל, והכל מעצת הס"ם בעוונותינו הרבים, והספ"א שגבר מאד בזמנינו זה.

ורז"ל אמרו פ"ב דברכות (טז ע"א) למה נסמכו אהלים לנחלים, מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, אף אהלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות. והוא כמ"ש, שזה היה מברכותיו של בלעם, ומה שהיה רוצה לקללם שלא יהיו בתי כנסיות ובתי מדרשות בישראל, שבזה יהיו רחוקים מדברי תורה, ולא יהיה להם במה לטהר נפשם, אם ח"ו יהיו מושקעים בטומאת העוונות. ויש לרמוז ג"כ במליצת חז"ל מ"ש שדומה לנחלים, ולא למקוה מים, שהוא ג"כ מטהר מידי טומאה, והוא כידוע שזה ההפרש בין מקוה מים שאינם מי מעין, לנחל שהוא מים נובעים, כמ"ש רז"ל (מקואות פ"א מ"ז) המקוה מטהר בארבעים סאה, והמעין בכל שהוא. והיינו שבאמת האדם החוטא ומטמא נפשו צריך לסגופים גדולים, ולתשובת המשקל על כל חטא וחטא בפני עצמו. שהשם"ה ל"ת ורמ"ח מ"ע הם כלל כל גופו של אדם, רמ"ח ושם"ה גידים שהם ג"כ בנפשו כידוע, וצריך שיטהר כל קומת נפשו מראשו עד רגליו, שנשקע בטומאה ר"ל, וז"ש מים שכל גופו עולה בהם (עירובין ד ע"ב), וכמה, אמה על אמה ברום שלש אמות, אבל מי שעוסק בתורה, אין צריך לסגופים גדולים, שמאור התורה בעצמו מחזירו למוטב (איכה רבה הקדמה פסקה ב), ושלא יחשוב האדם שאי אפשר זה רק למי שהוא ת"ח גדול, ויכול לעסוק בתורה הרבה.

עבירות שאדם דש בעקביו והם חמורות מאד

⁸⁵ המשך לשונו: אמר להם לישראל, והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה, מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין, ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, אלא הולך ובא עמהן. דממו הרוחות, עמד הקנה במקומו. אבל בלעם הרשע בירכן בארז, שנאמר כארזים (עלי מים) מה ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף ואין שרשיו מרובין, אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, כיון שנשבה בו רוח דרומית עוקרתו והופכתו על פניו.
⁸⁶ נדצ"ל עיסקם.

אבל מי שאין לו השגה בתורה הרבה, וגם מי שאי אפשר לו ללמוד כל היום, וצריך לעסוק בפרנסה, אין לו תקנה, לזה אמרו שהתורה נמשלה לנחלים, שמעין מטהר בכל שהוא, כל אדם לפי יכולתו, רק שלא יבלה זמנו ביותר, ובכל עת שפנוי מעסקיו, יקבע עת לתורה, כל אדם לפי השגתו יכולה היא מאור התורה לגרם מהרה לנפשו, בלי הצטרך כל כך להרבה סגופים ותעניות, כי התורה עצמה היא סם חיים לנפשו, כמו חולה שנוטל סמים לרפואתו. ואם אמר יאמר האדם, איננו צריך לתשובה כ"כ, כאשר הוא בעוה"ר באמת מצוי בפי הבריות, שכל דרך איש ישר בעיניו, ואומר (איוב לג ט) חף אני מכל פשע, וחושב שאינו נחשב עון, רק העובד ע"ז, ומגלה עריות וש"ד, או נגב וגזלן, או אוכל נבלות וטרפות, וכדומה דלא חשידי ח"ו עם קדוש בזה, אבל הוא בעוה"ר מעצת היצה"ר, ובאמת יש עוונות חמורות אשר כמעט אין אדם נזהר מכל זה, שהם העוונות היותר חמורים, וגדול עונם מנשא. והוא מ"ש בפ"ק דהגינה (ד ע"ב) ר"י כד הוה מטי להאי קרא הוי בכי, וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובעושקי שכר שכיר, ואמר שם אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות, וכמו שנפרש בעז"ה שבאמת הרבה עוונות שאדם דש בעקביו, והם שקולים כע"ז ג"ע וש"ד, והם גזל בכללו, והוא אונאה במו"מ, ועוון מדות ומשקלות, שנקרא תועבה ומשוקץ וכו', כמ"ש כי תועבת ה' כל עושי אלה, והרי הוא ממש כע"ז, שנקרא תועבה, שקץ וחרם.

וטעם גדול יש בדבר במה ששקול כמו ע"ז, כי ידוע שענין ע"ז של הקדמונים היה בחושבם שעזב ה' את הארץ, והיו עובדים למשטרי השמים, השמים וכסיליהם, ומי שעושה עוול במשא ומתן, הרי הוא מכחיש באמת השגחתו יתברך בפרטות בעולמו, שהוא הזן ומפרנס, מקרני ראמים, ומזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה (ביצה מז ע"א), לא יחסר ולא יותיר מכשיעור הקצוב לו. ואם כן, העושה עוול מוכרח הוא לחשוב בדעתו שהכל תלוי בהריצות מעשיו, וע"י שיגזול ויאנה את חברו יתרבה הוננו, הרי הוא עובד זולתו יתברך, רק לכחו ועוצם ידו, וכמו שהאריכו בזה בספרי מוסר. ותמהני מאד איך לא יבוש האדם להעזי פניו ולבקש מאת ה' בימים האלו על הפרנסה, ועל הכלכלה, באמרו כתבנו בספר פרנסה, וכי היאך יתכן שהוא יתברך יכתוב בספרו שירויה ממון בשנה זו מגזלה ואונאה וריבית, וממון של איסור ח"ו, אשר הוא יתברך אסרו בתורתו, והרי א"א דבר זה, אם לא כשחושב בדעתו שאין מזונותיו תלוי בידו של הקב"ה, רק כחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה, וא"כ למה ישקר בדבריו לדבר נגד ה', תועה ודובר שקרים לא יכון לנגד עיניו.

והנה אמרו חז"ל (ילקוט יחזקאל רמז שמה) קופה מלאה עוונות, גזל עולה ומקטרג בראש, כמ"ש (עמוס ט א) ובצעם בראש כולם, כי באמת כל העוונות שאדם עושה ע"י תבערת יצרו וחמדתו, יש לו קצת התנצלות, כי יצרו של אדם רע מנעוריו וקשה לעמוד כנגדו, אבל עוון זה הוא כפירה ממש בהשגחתו יתברך הפרטית, כמבואר. ובכלל אונאה הוי ג"כ אונאת דברים, ואמרו בפ' הזהב (ב"מ נח ע"ב) גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נתן להשבון, וזה לא נתן להשבון. ואמרו (שם נט ע"א) הכל נמסר לידי שליח, חוץ מאונאת דברים, שנאמר הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך.

ומה נאמר ומה נדבר מעוונות הגדולים שאמרו רז"ל ע"ז (סנהדרין קג ע"א) ד' כתות אין מקבלים פני השכינה, וסימנם חשמ"ל, כת חנפים, שנאמר כי לא לפניו חנף יבוא. ואמרו במסכת סוטה (מא ע"ב) מיום שנברה אנרופה של חנופה, נתעוותו הדינים, ונתמעטו המעשים. ואמרו שם (מב ע"א) עדה שיש בה חנופה, מאוסה כנדה, שנאמר כי עדת חנוף גלמוד. ומליצת דבריהם הקדושים בזה הוא, כי מצינו בנדה שטומאתה גדול למאד, עד שהתורה הרחיק אדם ממנה, כמ"ש (ויקרא יח יט) ואל אשה בנדת טומאתה לא

תקרב, והבוועל אותה הוא טמא שבעה ממש כמותה (פסחים סח ע"א), וכן הוא החונף ממש, כי ע"י חנופה אין מוכיח את חבירו על עוונותיו, ולכן הוא נתפס באותו עוון ממש, כאילו הוא עצמו עשה דבר זה, וע"ז אמר הכתוב (ויקרא יט ז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא וכו', ר"ל שאם לא תוכיחנו על עונו ותחניף אותו, הרי החטא שעליו, תשא גם אתה בעונו, כאילו עשית בעצמך.

כת שקרנים, דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, כי חותמו של הקב"ה אמת (שבת נה ע"א), ושקר הוא הסט"א, שהוא היפוך המציאות, והוא ההעדר, ולכן אמרו (בתי מדרשות חלק ב – מדרש אותיות רבי עקיבא השלם נוסח ב) שקר אין לו רגלים, כי אין להם מעמד ומציאות כלל הבריאה, והוא הסט"א שאין לו אחיזה כלל, רק במעט אמת, והוא ש' שקר, וכמו שהארכתי בזה במ"א.

כת מספרי לשון הרע, מה נאמר מאותו עוון הגדול, וכבר האריך בזה רבינו הגדול מור"א באגרתו הקדושה⁸⁷, שהוא חמור יותר מכל העוונות, וכל הגיהנום לא נברא אלא בעבור עוון זה, שנאמר (קהלת ו ז) כל עמל האדם לפיהו, ובמסכת עירובין⁸⁸ האריכו בה למאד, כי הוא בכרת ה"ו, כמ"ש (תהלים יב ג) יכרת ה' כל שפתי חלקות, ואמרו (ערכין טו ע"ב) שמגדל עוונות לשמים, שנאמר שתו בשמים פיהם וכו'. והכוונה בזה, כמ"ש במ"א, שבוה נבדל האדם יותר מכל הבע"ח במה שהוא מדבר, והוא בא מצד רוחו מן השמים, כמ"ש (בראשית ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, ותרגומו לרוח ממללא⁸⁹. ולכן כשפוגם בלשונו, הרי עונו מגיע לשרשו בשמים שמשם הרוח, משא"כ שאר עוונות, שעקר במדות שבנפש שהוא מן הארץ, אף שעולה הפגם של כל עוונות למעלה, מ"מ אינו כ"כ כמו עוונות הקבועים עקרו ברוח שבאדם. ואמרו גם כן (ערכין טו ע"ב) כאלו כופר בעיקר, שנאמר אשר אמרו ללשונו נגביר וכו'.

כת לצים, שנאמר משך ידו את לוצצים, ואמרו חז"ל שצריך להתרחק מאנשים כאלה, כמ"ש (פסחים קיב ע"ב) אל תדור בשכנציב דמשכו לך בליצנותם, ובעוה"ר עוון זה שכיח למאד ביושבי קרנות להרבות שיחה, ולהתלוצץ מבני אדם, ובאים אח"כ לידי לה"ר ורכילות.

עוד יש עוונות גדולות כאלו, והם עוון שנאת חינם, ששקול ככל עבירות החמורות, כמ"ש בפ"ק דיומא (ט ע"ב) מקדש ראשון מפני מה הרב, שהיה בו ע"ז וג"ע וש"ד, אבל מקדש שני שהיה בו תורה ומצוות ויראת שמים, מפני מה הרב, בעוון שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג' עבירות.

והוא הוא אשר מרקד בינן בעוה"ר, ולכן עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו, כי מאחר שגרים עוון זה להחריב מקדשינו, ולהגלותינו מארצנו, ק"ו הדברים שע"ז יהיה מניעת קבוץ נדחינו, ולבנות בית קדשנו, וכמ"ש חז"ל (קידושין יט ע"ב) מנין שאין אדם מוכר בתו כשהיא נערה, אמרת מכורה כבר יוצאה בסימני נערות, עכשיו שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר.

עוון כעס בעוה"ר נחשב לע"ז ממש, וכמ"ש הארז"ל (שערי קדושה ח"ב פ"ד) שבעוון כעס מסתלק נשמתו עליונה ממנו, שלכן אמרו (פסחים סו ע"ב) כל הכועס, אם חכם הוא חכמתו מסתלקת, ואם נביא וכו' וכמ"ש טורף נפשו באפו וכו'. ואמרו (גדרים כב ע"א) כל הכועס כל מיני גיהנום שולטים בו, כי היא אש זרה ממש, שהוא האש הנמשך מאשו של גיהנום. וכמ"ש (ברכות סא ע"ב) כבוד כועס, והוא מקום שליטתו של סמאל שרו

⁸⁷ מאחר ורבינו מצטט דבריו כמה פעמים, הבאתי את הלשון בסוף הספר כנספח.

⁸⁸ נדצ"ל ערכין.

⁸⁹ תרגום: לרוח מדברת.

של עשו, כמ"ש בכ"מ בתקונים וברע"מ, שהוא חלקו של עשו אדמוני, שהוא הדם שבכבד, ושם עקר שריית ומשכן הסט"א, וע"ז אמרו בזהר (ח"ב קפב ע"ב) אלהי מסכה לא תעשה לך.

נסות הרוח, עוון גדול למאד, כמ"ש בפ"ק דסוטה (ד ע"ב) שהוא כאילו עובד ע"ז ממש, וכמ"ש (גדרים כב ע"ב) כל המתגאה כאילו אין שכינה כנגדו כלום, וכתוב (משלי טז ה) תועבת ה' כל גבה לב, ואמרו (סוטה ה ע"א) אין אני והוא יכולים לדור⁹⁰, ואמרו (שם) כל אדם שיש בו נסות הרוח אין עפרו ננער בתחית המתים, ואמרו (שם) כל אדם שיש בו נסות הרוח ראוי לגדעו כאשרה שנאמר ורמי הקומה גדועים, וכתוב התם ואשריהם תגדעון. והכוונה בזה, כי אמרו רז"ל במס' ע"ז (דף מה ע"א) העכו"ם העובדים את ההרים, מה שעליהם אסורים, והם עצמם מותרים, שמחובר אי אפשר להיות אסור מצד שנעבד. ואמרו שם אר"ע וכו' וא"כ למה אשרה אסורה, שיש בה תפיסת ידי אדם. והיינו שכל דבר שנאסר מצד ע"ז שורה עליו רוח הטומאה, והוא משכן הסט"א ממש, ואין זה רק מה שנעשה ע"י מעשה אדם, שע"ז יכולת הטומאה לשלוט בו. משא"כ דבר שהוא בטבע הבריאה, שלא ע"י מעשה האדם, והוא מעשה בראשית ממש, אין זה משכן הסט"א. ולכן האדם המתגאה וחושב עצמו בעולם, הוא כאילו עובד ע"ז ממש, כמ"ש פרעה (יחזקאל כט ג) לי יאורי ואני עשיתיני, וכמ"ש שאין שכינה חשובה כנגדו, שאלו היה משים בדעתו שהוא מסור בכל רגע תחת רשותו של ה', לא היה לו מקום להתגאות כלל, כי מה חשיבותו ומה טיבו. וברגע כמימריה אם ישים אליו לבו, רוחו ונשמתו אליו יאסף, ולכן אמר אברהם אבינו (בראשית יח כז) ואנכי עפר ואפר, ומשה אמר (שמות טז ז) ונחנו מה. אבל כשהוא מתגאה וחושב שחיי וטובו מסור בידו, ושהוא עשה לו חיי וטובו ובריאותו וחשיבותו ועשרו, הרי יש בו תפיסת ידי אדם, ולכן שורה עליו הסט"א בנפשו, ולכן ראוי לגדעו כאשרה ממש.

עוון חילול ה' כנגד כולם, כמ"ש בפרק בתרא דיומא (פו ע"א) בד' חלוקי כפרה שהיה דורש עבר אדם וכו' עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה וי"כ תולה ויסורים ממרקים⁹¹, אבל אם יש בידו עוון חילול ה' אין כח בתשובה ויוה"כ לתלות ולא ביסורים למרק, אלא תשובה ויוה"כ ויסורים תולים, ומיתה ממרקת, שנאמר אם לא יכופר העוון הזה לכם עד תמותון. הרי לך בפירוש שעוון זה חמור מאוד, יותר מחייבי כריתות ומיתות ב"ד, שבכללם ע"ז וג"ע וש"ד, ובעוה"ר אין אדם נקי מחטא זה, שהרי אמרו חילול ה' כגון מאן, כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תורה.

ובכלל חילול ה' הוא ההולך עם חבירו בערכאות של גוים, שמייקר שם אלילים, כמ"ש (דברים לב לא) כי לא כצורינו צורם ואויבינו פלילים, כמ"ש רש"י בפירושו לפ' משפטים⁹², ואין לך חילול ה' וחילול תורתו ית' יותר מזה. וכמ"ש אליהו לאחזיה בן אחאב (מלכים ב' א ג) המבלי אין אלקים בישראל ואתה דורש לאלהי זבוב בעלי עקרון. וכל זה בדינים שפוסקים כדיני ישראל, מכ"ש כשמוציא ממון מחבירו ע"י דיניהם, שלא כדיני

⁹⁰ בעולם.

⁹¹ ז"ל: ארבעה חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש, אמר שלשה הן, ותשובה עם כל אחד ואחד. עבר על עשה ושב, אינו זז משם עד שמוחלין לו, שנאמר שובו בנים שובבים. עבר על לא תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין, שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. אבל מי שיש חילול השם בידו, אין לו כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת, שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון.

⁹² ז"ל: ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי צורנו מכרנו להם. (ס"א הרי שצורנו מכרנו להם):

ישראל, הרי הוא בכלל גולן ממש, וכאילו נוטל נפשו ממנו (ב"מ קיב ע"א), ה' יצילנו מעונש העוון הגדול הזה.

הרי מבואר לפניך כמה עוונות ופשעים גדולים מנפש ועד בשר תכלה, ואין אדם משים על לב לפשפש במעשיו בימים האלה, ימי בקור וימי החשבון. ובאמת צריך האדם לחקור אחרי מעשיו בחקירה עצומה, אז יראה כמה לו עוונות ופשעים, וע"ז אמר הנביא (איכה ג מ) נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'. והנה דרכי התשובה על הטאוי המרובים כבר מבואר בספרי מוסר, כמה תעניות וסגופים צריך האדם על כל הטא והטא, והוא המקובל מחכמי האמת אשר קבלו שרש כל הטא ועוון עד כמה מגיע הפגם, וידעו במה לתקן. והם נמשלו לרופאים המובהקים אשר יודעים חכמת הרפואה, ונתוח אברי וגידי האדם במה מתקלקלים, ויודעים הסמים והרפואות המועילים ליה.

דרך תשובה בדורנו

אמנם בדור החלש הזה קשה לאדם לקיים כל הסיגופים ותשובת המשקל על כל הטא, וא"כ במה יתרצה העבד אל אדונו, ובמה יכופר הטא, ע"ז השכילו חז"ל הקדושים ומסרו לנו בקבלה רפואות תעלה שוה לכל נפש, והוא רפואה כללית. והם: הא', בעסק התורה שהיא מטהרת כל סיג וכל טומאה, כי קדושת התורה גדולה מאד מאד, שאין שטן וסט"א יכולה לשלוט שם, שלכן אמרו רז"ל שבמתן תורה בהר סיני לרוב קדושת התורה לא נמצא השטן שם, וכמ"ש במדרש ע"פ לפניו ילך דבר ויצא רשף מרגליו, וכמ"ש התוספת בפרק אמר רבי עקיבא (שבת פט ע"א ד"ה תורה היכן) כי התורה שרשה גבוה מעל גבוה.

עוד יש רפואה כללית שוה לכל נפש, והוא להיות האדם מעביר על מדותיו, כמ"ש בפ"ק דר"ה (יו ע"א) כל המעביר על מדותיו, מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עוון ועובר על פשע, למי נושא עוון למי שעובר על פשע. והוא ענין עמוק, כמ"ש במ"א, שבאמת כל עבודת האדם לה' ית' מגיע לעולמות העליונים, שהוא ית"ש מסר הכל ביד האדם, להרבות אותם ולקיימם, או למעט אורם ולהחריב ח"ו.

ומה מתקן דברי רבינו הגאון מור"ח בספרו נפש החיים (שער א פרק ד) וזה לשונו, ובאמת כי האיש החכם ויבין את זאת לאמתו, לבו יחיל בקרבו בחיל ורעדה, בשומו על לבו כל מעשיו אשר לא טובים ח"ו עד היכן המה מגיעים לקלקל ולהרוס בחטא קל ח"ו, הרבה יותר ממה שהחריב נבוכדנצר וטיטוס, כי הוא נ"נ וטיטוס לא עשו במעשיהם שום פגם וקלקול כלל למעלה, כי לא להם חלק ושרש בעולמות העליונים, שיהיו יכולים לנגוע שם כלל במעשיהם, ורק שבחטאינו נתמעט ותש כביכול כח גבורה של מעלה, את מקדש ה' טמאו המקדש העליון, ועי"כ היה להם כח לנ"נ וטיטוס להחריב המקדש של מטה המכוון נגד המקדש מעלה, כמו שאמרו רז"ל קמחא טחינא טחינת, הרי כי עוונותינו החריבו נוח מעלה, עולמות עליונים הקדושים, והמה החריבו רק נוח מטה. וזהו שהתפלל דוד המע"ה, יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות, בקש שיחשב לו כאילו בשמי מרומים הרם, אבל באמת לא נגעו שם מעשיו כלל, עכ"ל הטוהר.

והן לזאת אי אפשר לו לאדם לטהר כל הפגמים שעשה בעוונותיו בעולמות העליונים, כי אם להוריד אור גדול ממקום יותר עליון ששם אין פגם מגיע כלל, והוא עולם התשובה⁹³, כידוע שהוא למעלה מימי בנין העולם, ששם כל מעשה בראשית מגיע ועבודת

⁹³ עי' פרד"א פרק ג' וכן פרד"ס שער כב פרק ד'.

האדם, והוא ממש הידוש הבריאה, כמו שיהיה לעתיד לבא באלף השביעי, שאז יהיה הנהגת העולם ע"י אור שבעת הימים, למעלה ממדרגת העולם, שאין מעשה בני אדם מגיע שם. ונודעה כי מדות האדם מכוונים ממש לנגד מדות וכוחות העליונים שבהם העולם מתנהג, וכאשר האדם מעביר על מדותיו יותר מעלה ממדרגת מדותיו, לעומת זה נשפע ג"כ על נפשו אור יותר גדול מאור העליון אשר למעלה ממקום שפגם אינו מגיע שם, ולכן ע"י נטהר מטומאתו, ומעבירים ממנו כל פשעיו, והבן.

הבושה מהחטא מכפרת

עוד אמרו רז"ל רפואה כללית למרפא הנפש, ובסוף פ"ק דברכות (יב ע"ב) אמר רב הונא סבא משמיה דרב, כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה, מוחלין לו על כל עוונותיו, שנאמר למען תזכרי ובושת בכפרי לך כל אשר עשית וכו'. וענין הבושה הוא דבר גדול כמ"ש רז"ל (נדרים כ ע"א) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו ואמרו זו הבושה, והכונה בזה, כי באמת אם האדם מתבונן בגדולת רוממותו ית' וחסדיו הרבים והגדולים אשר פעל ועשה עמו, אף שהוא חוטא ורב מרי נגדו ית', וכמ"ש החסיד המקובל הרמ"ק בספרו תומר דבורה, על פסוק מי אל כמוך נושא עוון, שאם יתבונן האדם גודל חסדיו ית' שהוא עושה עמו בכל עת, שבכל חטא שעשה בורא משחית לחבל, וקליפה גדולה, והוא תובע מאדון הכל ליתן לו חיים ופרנסה, ומן הראוי היה שיאמר לו ית', לך אל מי שעשה אותך והיה נוטל נפשו ממנו מיד ר"ל. והוא ית' סובל ונושא העוון ומפרנסו, בכדי שהחוטא יתקיים בעולם. ואין לך בושה וכלימה יותר מזו, שהרי אדם החוטא בחבירו ונזלו או גונבו, כשיודע הדבר, בוש ממנו להתראות לפניו, והרי ק"ו הדברים מאדם ילוד אשה החוטא נגדו ית', וברא משחית לחבל כל עולמות עליונים, ולסתור בנינו של מ"ה הקב"ה, היאך לא יתבייש ממנו ית'.

וע"ז אמרו במדרש (ב"ר פצ"ג סי' יא) ע"פ ולא יכלו אחיו לענות אותנו כי נבהלו מפניו או לנו מיום הדין או לנו מיום התוכחה, יוסף קטנם של שבטים היה, לא היו אחיו יכולים וכו', לכשיביא הקב"ה כל אחד ואחד בדין על אחת כמה וכמה, וכפל הדברים מ"ש או לנו מיום הדין, או לנו מיום התוכחה. רמזו בזה שני דברים, כי השבטים שנבהלו מפני יוסף ודאי שלא היו מתיראים ממנו שמא יעשה להם, והשב ישיב להם כאשר נמלו אתו, מפני יראת אביהם שהיה בחיים, שהרי בפ' ויחי כתיב (בראשית נ טו) ויראו אחיו כי מת אביהם אז אמרו אולי ישיב לנו וכו', ובחיו לא היו יראים מזה כלל. וא"כ מה שנבהלו, אינו אלא מפני הבושה, בהזכירו אותם חטאם שחטאו נגדו, אף שלפי מחשבתם לא עשו בזה עוון, שחשבו שדין רודף יש לו, כמה שהביא דיבתם רעה אל אביהם, ושסופו הוכיח על תחילתו (שם לו ח) על חלומותיו ועל דבריו, שאף שהוא קטן שבכולם, רוצה להשתרר עליהם, ושכל מי שיעשה נגד רצונו ידונם כדין מורד במלכות, שחייב מיתה, ואעפ"כ כשראו שחלומותיו נתקיימו כולם, שנעשה מלך בכל ארץ מצרים, מזה ידעו שחטאו נגדו, ולכן נבהלו, מפני בושת החטא.

ובוא וראה שבאמת בתחילה לא חשבו אחיו שחטאו בזה כלל, שהרי כשאמרו (בראשית מב כא) אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו בצרת נפשו בהתחננו אלינו, לא זכרו רק מה שנעשה אכזריות נגדו, שלא כמידת אחים, וחשבו שבזה מדקדק הקב"ה עמם, כמו שמדקדק עם צדיקים כחוט השערה (ב"ק נ ע"א), ולכן לא זכרו על חטא שפיכת דמים, ועיקר המכירה שנמכר לעבד, ואולי גרמו מיתתו ע"י, כי חשבו שבדין עשו כן.

וכמו שמצינו שנענש רבינו הקדוש ביסורים שבאו לו ע"י מעשה כדאיתא בפ' הפועלים (ב"מ פה ע"א) ע"י האי עגלא דאמר לה זיל לכך נוצרת, ואמרו הואיל לא קא מרחם וכו', אף שלא היה שייך בזה שום הטא במה שהוליכוהו לשחיטה, ובוה יובן מ"ש שם (בראשית מב כב) ויאמר אליהם ראובן הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד וגם דמו הנה נדרש. והוא שמאחר ששמע שהם אין מתודים לאמר שנענשו על עיקר המעשה, רק על מידת אכזריות, שאינו מן הראוי לצדיקים שבטי י"ה כאלה, אמר להם שעיקר החטא הוא מה שעשו לו בעצמו, לא על אכזריות שטף חמתם, אלא ש"גם דמו הנה נדרש".

ומעתה יוצא לנו מפולש כוונת מאמרם הנ"ל במ"ש ב' דברים, אוי לנו מיום הדין, ר"ל שצריך האדם להתבונן בחטאיו העצומים ויתמרמר מאד ויבוש על ב' דברים: הא', שגם אם לא היה נענש על חטאיו כלל, ראוי לו שיהיה בוש ונכלם מפני פחד ה' והדר גאונו, היאך מלא לבו למרוד בה' ית' ולגרום פגם גדול בכל עלמין דלעילא, מק"ו מאחי יוסף שנכלמו מפני הטאם נגדו, אף שהיה קטנם של שבטים, ובשביל זה היו חושבים שלא חטאו נגדו כלל, כי בדין עשו לו בעבור שרצה למשול בהם שלא כדין שהוא קטן שבכולם. וזה נקרא יום התוכחה, ר"ל שהוא יתוכח עם האדם. וכידוע שלאחר המות מראים לאדם כל מעשיו אשר פעל ועשה, ומראים לו עצם הקלקולים והפגמים אשר עשה למעלה, והיאך לא יבוש ולא יכלם נגד מוראו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. והב', הוא מגודל הענשים, שיגיע לו בדין בכדי שע"י עונשים האלו יתוקן כל הפגמים שעשה. וז"ש, א', מיום הדין, והב', מיום התוכחה. וע"ז רמזו ג"כ חז"ל בפרקי אבות (פ"ג מ"א) במ"ש ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהם ב' הדברים הנ"ל, א' הדין והעונש שיגיע לו בחטאיו, והב' הבושה והכלימה שיכלם בעצמו שם כשיראה חשבון מספר רב חטאיו ורב הקלקולים שעשה וגרם בעוונותיו, כמ"ש.

ולכן עיקר יראת שמים הוא הבושה, שכמו שאדם שיש לו בושה, נזהר מלעשות דבר לפני חברו מה שהדבר מאוס ומבוזה לחבירו, אף שיודע שחברו לא יכנו ולא יגרום רעה לו, רק נפרש מצד עצם הדבר שבזוי הוא לעשות כן. וק"ו הדברים, אם ישים האדם בדעתו שהוא עומד בכל עת לפני כבודו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שמלא כל הארץ כבודו, וכמ"ש בזה"ק (ח"א יא ע"ב⁹⁴) דהוא יראת הרוממות, בגין דהוא רב ושליט ממלא

⁹⁴ ז"ל: פתח רבי שמעון בפקודי אורייתא ואמר פקודי אורייתא דיהב קב"ה לישראל כלהו באורייתא בארץ כלל כתיבי בראשית ברא אלה"ם (בראשית א א) הדא היא פקודא קדמא"ה דכלא ואקרי פקודא דא יראת יה"ה דאקרי ראשית דכתיב (תהלים קיא י) ראשית חכמה יראת יה"ה (משלי א ז) יראת יה"ה ראשית דעת בגין דמלה דא ראשית אקרי ודא איהי תרעא לאעלא גו מהימנותא ועל פקודא דא אתקיים כל עלמא יראה אתפרש לתלת סטרין תרין מנייהו לית בהו עקרא כדקא יאות וחד עקרא דיראה אית בר נש דדחיל מקב"ה בגין דייחון בנוהי ולא ימותון או דחיל מעונשא דגופיה או דממוניה ועל דא דחיל ליה תדיר אשתכח יראה דאיהו דחיל לקב"ה לא שוי לעקרא אית בר נש דדחיל מן קב"ה בגין דדחיל מעונשא דההוא עלמא ועונשא דגיהנם תרין אלין לאו עיקרא דיראה אינון ושרשא דיליה ירא"ה דאיהי עקרא למדחל בר נש למאריה בגין דאיהו רב ושליט עקרא ושרשא דכל עלמין וכלא קמיה כלא חשיבין כמה דאתמר (דניאל ד לב) וכל דיירי ארעא כלא חשיבין ולשווא רעותיה בההוא אתר דאקרי (נ"א ב) יראה.

תרגום: פתח רבי שמעון במצוות התורה ואמר, מצוות התורה שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל, כולן כתובות בתורה בדרך כלל. "בראשית ברא אלהים", זוהי המצוה הראשונה של הכל, ונקראת מצוה זו יראת ה', שנקראת ראשית, שכתוב "ראשית חכמה יראת ה'", "יראת ה' ראשית דעת". משום שדבר זה נקרא ראשית, וזה השער להכנס לתוך האמונה, ועל המצוה הזו מתקיים כל העולם. היראה נפרדת לשלשה צדדים, שנים מהם אין בהם עיקר כראוי, ואחד עיקר של יראה. יש אדם שירא מהקדוש ברוך הוא כדי שיחיו בניו ולא ימותו, או שירא מעונש של גופו או של ממונו, ועל כן ירא ממנו תמיד. נמצאת היראה שהוא ירא מן הקדוש ברוך הוא לא שם אותה לעיקר. יש אדם שפחד מן הקדוש ברוך הוא משום שפחד מעונש אותו העולם ומעונש הגיהנם. שני אלה אינם עיקר ושורש של היראה. היראה שהיא עיקר, שאדם ירא מרבנו משום שהוא גדול ושולט,

כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה, וכמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים מז ח) שויתי ה' לנגדי תמיד, ובוה אני בטוח, כי מימיני בל אמוט, ר"ל שלא אסור מדרך ימין להטות עצמי אל צד השמאל, שהוא מקום הסט"א ושלימת היצה"ר ח"ו.

ובזה נוכל להמליץ דברי חז"ל הקדושים בפ"ק דהגינה (ד ע"ב) ר"י כי מטי להאי קרא בכי, כי את כל מעשי ה' יבוא במשפט על כל נעלם, עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו. מאי על כל נעלם, אמר רב זה ההורג כינה בפני חבריו ונמאס בה וכו'. שלכאורה אין שייכות זה למה שקדם, וגם צריך ביאור מ"ש שהקב"ה שוקל שגגות כזדונות, וח"ו וחלילה לאל מרשע להעניש לחטא קל כגדול, כמ"ש (איוב לד כג) כי לא על אדם ישים עוד, ואין הקב"ה בא במרוניא עם בריותא (ע"ז ג ע"א). אבל הכוונה בזה, כי שלמה המלך ע"ה חתם ספרו בפסוק הקודם לו (קהלת יב יג) סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא וכו' כי זה כל האדם. הורה בזה שכלל כל העבודה ושרשה הוא היראה, כמ"ש (ברכות לג ע"ב) אין לו להקב"ה אלא אוצר של יראת שמים בלבד. והכוונה כמ"ש יראת שמים הוא כמ"ש המחברים, שיראת העונש הוא מדרגה פחותה, ועיקר היראה הוא לא מצד פחדו מעונשו ית', אלא מפחד רוב גדולתו ורוממותו. והוא נקרא יראת הבושה מהתבוננו מעוצם גודלו ותפארתו, ושכלל מקום נמצא שכינתו ית', ולית אתר פנוי מיניה, והרי הוא כאילו עומד ממש לפני מלך בשר ודם, שבודאי מצד הבושה וגדולת המלך נזהר מלעשות בפניו דבר שהוא לבזיון המלך ולהמרות עיני כבודו.

ויראה זאת היא בשמים ממעל, אשר הם טהורים וזכים משום טומאת עוון, ולא שייך בהם יראת העונש כ"כ, רק יראתם גדולה מאד מאד, כמ"ש במרכבת יחזקאל (א יח) וגובה להם ויראה להם וגבותם מלאות עינים סביב לארבעתן. ורצה בזה שמצד הכירם כבוד גדלו ותפארתו ית', שאין להם מניעה אחרת להסתיר מהם עוצם הכרת כבוד גדלו, הדבר נדמה כאילו עינים להם מסביב בכל צדדיהם, ורואים מכל צד כבודו ית', כי האדם הרואה בעינים לפניו אין יכול לראות לאחוריו, כי אם כשחוזר פניו לאותו צד. והרי יש סיבה ומניעה לראיתו, ואם המלך עומד מאחוריו ואין רואהו ואין יודעו לזהר מכבודו. כמו כן נמשל האדם מצד שהוא מלוכש בגוף הומרי, ויצה"ר מסבבו ומסיתו ומשכח ממנו זכרון כבודו ית', והרי יש מניעה ליראתו ית', משא"כ מלאכי השרת שאין להם חומר מונע ויצה"ר, הם נדמים כאילו עינים להם מסביב בכל מקום לראות כבודו, ולכן ויראה להם לפני השי"ת.

ולכן האדם אשר הוא באמת עובד השלם לה' ית', וזכרון כבודו לא סר ממנו אף רגע אחד, כמו שמצינו באמת אצל החסידים הגדולים, נקרא שזכו ליראת שמים ממש, ר"ל היראה שנמצא בצבא השמים למעלה, וזהו תכלית הנרצה אליו יתברך מן האדם, וכל הבריאה היה בשביל דבר זה, שגם בעולם השפל הזה אשר מרוחק מאד מקדושתו ית', ושבו תכלית הצמצום והסתלקות הקדושה, יהיה נמצא בו אדם צדיק בארץ, אשר בכח מעשיו ומחשבתו הטהורה יוריד כח קדושתו למטה כמו שהוא למעלה ממש, והוא העובד השלם אשר בלבו ומחשבתו ה' תמיד נמצא לפניו בכל מקום שהוא בכל עת.

ולכן אמר שלמה סוף דבר וכו' כי זה כל האדם, ואמרו רז"ל (ברכות ו ע"ב) כל העולם לא נברא אלא בשביל זה, ונרמז ג"כ דבר זה בתורה, בראשית ברא אלוקים (בראשית א א), ואמרו (ב"ר פ"א סי' א) בשביל ראשית וכמו שכתוב ראשית חכמה יראת ה', ובתיבת בראשית הוא יר"א בש"ת⁹⁵, והוא יראת הרוממות שהוא יראת הבושה כמ"ש.

עיקר ושורש של כל העולמות, והכל לפניו כלא חשובים, כמו שנאמר "וכל דיירי הארץ כלא חשובים, ולשים את רצונו באותו המקום שנקרא (ב)יראה.
⁹⁵ עי' תיקו"ז ו ע"ב.

מעמד הר סיני - יראת הבושה

ובזה יתבאר לנו כוונת הכתובים (שמות כ טו-יז) וכל העם רואים את הקולות וכו' ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה וכו' ויאמר משה אל העם אל תראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. והכוונה בזה לדעת, כי בראות ישראל המראות הגדולות ונוראות אלה, וגילוי שכונת כבודו ופתיחת כל הרקיעים, כמ"ש (דברים ד לה) אתה הראית לדעת כי ה' הוא וכו' אין עוד וכו', והכירו והשיגו כי הוא סבת כל עלמין, וממלא כל עלמין, וכל עלמין כלא השיבין בביטול מציאותם ממש, כמו שהאריך בזה הגאון מור"ח בספרו נפש החיים (שער ג) באריכות. וחשבו שע"י גילוי זה יתבטל ח"ו בנין העולם התחתון לגמרי, כמ"ש (שבת פח ע"ב) שפרחה נשמתם בשמעם הדברות מפי קדשו ית', ולכן בקשו ממשה שיהיה דבורו ית' נגלה עליהם בדרך השתלשלות ע"י אמצעות משה, שיהיה לפי ערך השגתם ומקום עמידתם בעולם התחתון. וע"ז השיב להם משה רבינו ע"ה, כי בעצם הגילוי הזה לא יתמיד רק שהיה בעת הזה, בכדי להשריש אמיתת מציאותו ית' והשגתו ורצונו בתורתו לעבודתו, ושהוא באמת ממלא כל עלמין ומלא כל הארץ כבודו, ואעפ"כ זהו מנפלאותיו ית' שאעפ"כ נמצא כאן הסתר פניו לגמרי, עד שנמצא יצה"ר מחטיא לאדם בשביל הבחירה.

וגילוי הזה היה כדי שכל איש ישראלי יצייר תמיד במחשבתו אמיתת ידיעה הזאת אשר ראו דור המקבל תורה ששים רבוא כולם ביחד, אשר באמת נמצא הוא ית' בכל מקום. ומזה יהיה להם יראת שמים, ר"ל לא מצד יראת העונש, אלא יראת הבושה שמתירא מן החטא עצמו ולא מסיבת העונש המגיע על ידו. וז"ש ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, ר"ל בשביל שלא יבוא לידי חטא, ולא בכדי שלא יקבל העונש. ובאמת מדרגה זאת אין למעלה ממנה, כי בהצטייר דבר זה במחשבת אדם ממש לא יבוא לידי חטא בשום אופן. כי מדת הבושה ירושה היא לישראל מעת עמדם על הר סיני שירשו מדה זאת, וכמ"ש חז"ל (כלה א) כל מי שאינו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני, ומצד הבושה בודאי יבוש ויכלם מפני כבודו ית' הנמצא בכל מקום, ולא יחטא, ולכן החוטא נגדו ית' מגלה על עצמו שאין לו בושת פנים.

ולכן סמך אחר זה שלמה המע"ה במ"ש (קהלת יב יד) כי את כל מעשה האלקים יביא במשפט על כל נעלם, ושקל לו זדונות כשגגות, כי מצד שאין לו בושת אין לו התנצלות בדבר במה שאומר שעשה כן מצד תגבורת יצרו בהשכיחו ממנו כבוד גדלו יתברך מעולם התחתון הזה, ולכן נכשל בחטא בהרגלו בשוגג ושלא בכונה, שהרי כבר ירש מדת יראת הבושה מעת שעמדו אבותינו על הר סיני, שהרי גם הוא היה נמצא שם, כמ"ש (דברים ה ג) לא את אבותינו בלבד וכו', וכתוב (שם כט יד) את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה.

וז"ש מאי על כל נעלם, זה ההורג כינה בפני חבירו ונמאס בה, והוא מליצה נפלאה, שמאחר שמלא כל הארץ כבודו, הרי הוא כאילו חוטא וממרה רצון בורא יתברך בעמדו לפניו בעשותו דבר שאינו לפי כבודו.

ג' עיקרי התשובה

ועיקר מדרגת התשובה בג' אופנים, עזיבת החטא וחרטה, וידוי דברים וקבלה להבא ולהוסיף גדרים וסייגים שלא יבוא עוד לידי חטא שהורגל בו מתחילה. ובאמת אי אפשר לאדם לעזוב דרכיו הראשונים מכל וכל, עד שיחקוק במחשבתו באמת גודל הרע

אשר עשה, ויבוש ויכלם מאד עד שדבר זה יהיה בוז ונמאם בעיניו לשוב לכסלה. כמ"ש הנביא (ירמיה יד ג) בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל, והוא מדרגה גדולה שאינו שב מצד פחדו מעונש שמים, אלא מצד עצם רעות וטינוף החטא בעצמו, ויהיה נבוה בעיניו נמאם מעשיו הראשונים אשר עשה, ובוה יכנע רום לבבו, ויהיה שפל בדעתו ככלי אין חפץ בו.

וע"ז נאמר (מיכה ז יח) נושא עוון ועובר על פשע לשארית נחלתו, (ר"ה יז ע"ב) למי שמשים עצמו כשיריים, שאם הדבר כן אזי חרמתו חרטה גמורה וכאילו נעקר מעיקרו ולא עשאו מעולם, וזה בגדר תשובה מאהבה. וזהו ההפרש שאמרו רז"ל (יומא פו ע"א) בין העושה תשובה מאהבה לעושה מיראה, שאמרו רז"ל (יומא פו ע"ב) שע"י תשובה מיראה נעשה מזדונות שגגות, ומאהבה נעשו זכויות. והטעם בזה ידוע למשכיל בחכמה, והוא כי ידוע שבכל עוון אשר עשה בורא משחית לחבל, וטומאה גדולה, כי ע"י העוון נסתלק ממקום זה הקדושה, שבכל מקום שנעשה נגד רצונו ית' הוא העדר, והטומאה הוא עצם ההעדר מסילוק שלמות אור שכינתו ית', כמ"ש במ"א באריכות ע"פ (ישעיה מ יז) כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו.

ושם"ה ל"ת נגד שם"ה גידים שבנשמה, שהוא חיותו, ורמ"ח מצוות נגד רמ"ח איברים שבה, וכשעושה איזו חטא או בטול מצות עשה חיובית שעל גופו, מסלק נגדו אור הנשמה מאבר או מגיד המכוון נגדו, ונשאר העדר ממש, ובמקום ההעדר הוא שריית הסט"א, שמקומם במקומות החורבה ובההעדר כידוע. שלכן מזיקים מצויים במקום מדבר וחורבה, ואם ח"ו עשה כמה עוונות עד שגרם העדר כל סלוק אור החיות אשר בנשמתו, ולכן אמרו (ברכות יח ע"ב) הרשעים בחייהם קרויים מתים ממש.

והנה הקליפות וכוחות הטומאה שברא בעונו הדבקים בנשמתו, ידוע שהנשמה דבוקה בנפשו ומשם נמשך חיות הגוף, ומן הראוי היה שממילא המזיק והקליפה השורה במקום ההוא בנשמתו ישלוט בגופו ליטול חיו ממנו, והוא ית' ברוב רחמיו נושא וסובל עונו. אף אם עשה תשובה מיראת העונש, לא נסתלק הטומאה ממנו מכל וכל, מאחר שאינו מתחרט חרטה גמורה, שברצונו לא היה עושהו מתחילה, מאחר שאין תשובתו אלא מיראת העונש, ואם היה יודע שלא יקבל עונש ע"ז היה עושה להבא ג"כ, ולכן אינו סר מכל וכל.

וע"ז אמר הכתוב (ירמיה ב כב) אם תכבסנו בנתר נכתם עוונך לפני, אבל מי שעושה תשובה גמורה מאהבה, נעקר הדבר מעיקרו, ומתבטל הקליפות לגמרי ממציאיותו, וחוזר וממשיך שם אור נשמתו אשר סר משם, וז"ש ועובר על פשע לגמרי להעבירו מן העולם, הוא לשארית נחלתו, למי שמשים עצמו כשיריים, כמ"ש. ובעל תשובה כזה הוא ממש בגדר תחיית המתים, שאור נשמתו וחלקי אבריו וגידיו שהיו מתים ממש, והטומאה שרתה שם, חזרה אור נשמתו בקרבו והאיר מחדש, ולכן אמר הכתוב (יחזקאל יח כג) החפץ אחפוץ במות רשע כי אם בשובו מדרכיו וחיה ממש.

ובזה יתבארו הכתובים ביחזקאל (יח כז-כח) ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה ויראה וישב מכל פשעיו אשר עשה חיו יחיה לא ימות. והדברים כפולים ללא צורך לכאורה, אבל רמז בזה דברי חז"ל הקדושים האלו מ"ש ההבדל בב' מדרגות של בעלי תשובה, שאם עושה תשובה מאהבה, לא מצד עונש החטא, אלא מצד החטא עצמו ובזותו בעיניו, וז"ש ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה דוקא. ובעל תשובה כזה כיון שמתחרט ומצטער על תחילתו, בודאי הוא מוסיף גדרים וסייגים כדי שלא ישוב עוד לכסלה ח"ו, ומוסיף מילי דחסידותא יותר מן הדין, נמצא שמהעוונות נעשה זכויות מוסיפים.

ו"ש ועשה משפט וצדקה, שמשפט הוא מה שמחויב לעשות ע"פ דין, וצדקה הוא מה שמוסיף גדרים שלא מן הדין המחויב, ולכן הוא את נפשו יחיה, והוא ממש בגדר תחית המתים. שכמו בעת תחיית המתים יתווסף כח ואומץ לגוף יותר ממה שהיה בעולם הזה בראשונה כידוע, כן הוא מוסיף חיים בנפשו בהורידו אור עליון מנשמתו העליונה על נפשו למטה, אבל אם עושה תשובה רק מיראת העונש, אז בודאי בעל תשובה אינו מוסיף גדרים וסייגים, ודי לו בעזיבת החטא לבד, וז"ש ויראה וישב מכל פשעיו, ר"ל שתשובתו מצד יראה ופחד מעונש, אז חיו יחיה לא ימות, ר"ל שאין מוסיף חיים יותר ממה שהיה לו מקודם, רק שלא ימות נפשו מחטאיו, אבל אין מסתלק הכתם מכל וכל.

והן לזאת עיקר התשובה, להתמרמר ולבכות ולהצטער על מעלליו הרעים, ועל גודל הפגמים שעשה בנפשו, והוא מ"ש (ישעיה נח ה) הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכוף כאגמון ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא צום ויום רצון לה' וכו'. הורה הכתוב בזה דרכי התשובה והחרטה ועזיבת החטא על איזה אופן יהיה: הא', הוא שיכוף ראשו כאגמון מרוב הבושה שיבוש בעיניו, כאדם הבוש מחבירו וכופף ראשו בכדי שלא יראה פני חבירו שהוא מתביש ממנו. ויען שכבודו ית' מלא כל הארץ, יהיה שפל ונבזה להגביה ראשו להסתכל בעולם. וע"ז אמרו (ברכות מג ע"ב) כל המתגאה והולך בקומה זקופה כאילו דוחק רגלי שכינה שנאמר מלא כל הארץ כבודו. והוא מבואר כמ"ש, שכל ההולך בקומה זקופה, ואינו בוש מכבודו ית', אשר פעל ופגם באור קדושה עליונה, הרי הוא כאילו מכחיש שכבודו מלא כל הארץ, כמ"ש (ישעיה סו א) והארץ הדום רגלי, כאילו כביכול אינו נמצא כאן, ולכן אינו בוש ממנו ית' להסתכל כלפי מעלה, ולכן הבעל תשובה צריך שיהיה כופף ראשו כאגמון.

ואמר (ישעיה נח ה) שק ואפר יציע, הוא ענין גדול, כי ידוע שהחוטא הוא אשר גרם להפסיד מלבוש הקדושה מעל נשמתו שהיתה מלובשת בו בבואה לעולם, שהוא נקרא מפי חכמי האמת (זהר ח"א סו ע"א ומוחין דקטנות פרק א) חלוקא דרבנן, כתנות אור. וכמו שהיה באדם הראשון, שקודם החטא היה נשמתו מלובשת באור עליון, ואחר שחטא כתיב וידעו כי עירומים הם, וכתיב (בראשית ג כא) ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, שהוא משכא דחיויא⁹⁶ (תיקו"ז יב ע"א), נחש סמאל⁹⁷, והוא כמ"ש בזכריה (ג ג) – ויהושע היה לבוש בגדים צואים ועומד לפני המלאך וכו', עד שנאמר הסירו הבגדים הצואים מעליו והלבש אותו מחלצות, והוא כתנות אור הנ"ל, וכתיב ראה העברתי מעליך עוונך.

ולבוש הזה הוא נקרא ש"ק כידוע למשכילים, שהוא לבושו של עשו ד' מאות כוחות של סמאל⁹⁸, שהם ד' מאות איש של עשו (בראשית לב ו). והוא הסמ"א הנקרא שק"ר, והר' הוא הרע עצמו⁹⁹, וש"ק הוא לבוש שלו. והם ג"כ סמאל"ל ר"ע שא' שבתוכו הוא ניצוץ הקדושה, א' של אמת המחיה אותו ונשאר סמ"ל קנאה (יתזקאל ח ג) המקנא עם ר"ע הנ"ל. וכאשר בעוה"ר הנשמה נטרדת מהיכל מלך מלכי המלכים הקב"ה, אז מתלבשת בלבוש הזה שהוא שק, כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק (אסתר ד ב). והוא מנוצה של עיזים, ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג כא)¹⁰⁰ שהוא נקרא שעיר כידוע (זהר ח"ג רמח

⁹⁶ תרגום: עור הנחש.

⁹⁷ עי' בהגר"א בתיקו"ז נז ע"ד שנחש וס"מ הם בחי' דו"ג שבקלי'.

⁹⁸ עי' ע"ח שער מיעוט הירח פרק ג.

⁹⁹ עי' שער הכוונות (דרושי סדר שבת דרוש א ענין קבלת שבת): הקלי' בתחילה היא סוד ר'

כנודע בסוד אח"ר ואח"ד כי אות ד' היא בקדושה ואות ר' בקלי'.

¹⁰⁰ עי' זהר (ח"ג רמח ע"ב) שזה רמז לקלי'.

ע"א). ולכן כל החטאות של צבור רובם של שעירי עיזים, וכל בעל תשובה לעומת אשר גרם שנשמתו יתלבש בלבוש שק הטמא הזה, ילבש הוא ג"כ על גופו לבוש שק. וכמו שהוריד נפשו לעפר, כידוע בכתבי רבינו הגר"א, והארכתני בזה במ"א, שעיקר שלימות האדם הוא שנברא להעלות נפשו היסודי מעפר לחברה עם הרוח הבא מן השמים, ע"י תורה ומצוות, להעלותה מעלה מעלה, וח"ו אם הוא רשע, אז נפרד נפשו מרוחו, ואז (קהלת יב ז) וישוב העפר אל הארץ וכו', והרוח תשוב לשמים, ולכן לעומתו יכניע גופו וישכב לעפר, וזהו עיקר התשובה כמבואר.

חטאי הלשון

כבר הקדמנו למעלה שראש כל העוונות היותר חמורים, הם חטא הלשון, והדבור בדברים בטלים, ושיחת הילדים, וכ"ש ח"ו לשון הרע ורכילות, ומסירות ר"ל, אשר חטא הלשון עולה על כולם. ומעם הדברים כתבתי במ"א, ובאריכות שכמו שבדבור קדושה בתורה בונה עולמות ובורא עלמין חדתיין (ע"י זהר ח"א ה ע"א), שמים חדשים וארץ חדשה (ישעיה סה יז). כי בדבור פיו ית' במאמרו נברא הכל, והם צירופי אותיות כוחות ומאורות עליונים אשר המציא הוא ית' ע"י כל הנבראים יש מאין. וכן בכל עת שהאדם עוסק בתורה, הוא ית' חוזר ואומר הלכה בשם בשר ודם, ובזה בורא עלמין חדתיין, כמ"ש (ישעיה נא טז) ואשים דברי כפיך לנטוע שמים וליסוד ארץ, כמ"ש בזה"ק בכ"מ.

כמו כן להיפוך ח"ו, אם מטמא פיו ולשונו בדבורים האסורים, ואפילו בדברים בטלים, לעומתו נמצא הס"מ, אשר הוא כולל כל כוחות הסמ"א וסדר מצביהם, והם ג"כ צירופי אותיות מאחרים¹⁰¹ דאותיות הקדושה, והוא הנחש שבא ג"כ בלשון הרע לחוה באכילת עץ הדעת¹⁰². שנתקנא במעלות האדם שכל הבריאה נמסר בידו, ורצה להחריב הכל, וכמ"ש רז"ל (תענית ח ע"א) נתקבצו כל החיות אצל הנחש וכו' ואמר להם מה יתרון לבעל הלשון. וכן בכל עת ע"י דבורים זרים ולשון הרע בונים ובוראים היכלי שוא, עלמין דתוהו.

ועתה משכיל בוא קום ושמע דברי ה'¹⁰³ חיים עומק דברי קדשם של חז"ל, מ"ש בפ"ק דכתובות (דף ה ע"א) מאי דכתיב ויתד תהיה לך על אונך, מפני מה אצבעותיו של אדם משופות כיתדות, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון ישים אצבעותיו בתוכם, והוא ענין עמוק מאד, מ"ש במדרש רבה (ויק"ר פכ"ו סי' ב) אר"ש בר נחמני אמרו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות, אמר להם מפני שפרצתי גדרו של עולם תחילה, ולפיכך נעשה ספקלטור לכל פורצי גדרות, ע"כ. ורמזו בזה דבר עמוק, והוא מ"ש למעלה בראש דרוש זה, כי עיקר בריאת העולם ברצונו ית', היה במה שצמצם אור כבודו מן העולם בכדי שיהיה נמצא כח הסמ"א והרע והחשך למטה, בשביל הבחירה והעבודה, ושהאדם בעבודתו יאיר לו גם במקום החושך.

והרי האור העליון נחלק לב' מדרגות: א', חלק עיקר האור נשאר למעלה בשמים, ובעולמות העליונים אשר שם גלוי כבוד מלכותו ביותר. והב', הוא שפעו בעולם התחתון ג"כ ע"י עבודת האדם השלם, אשר על ידו מתפרסם קדושת כבודו ית' ג"כ למטה. וכל זמן שקדושתו וגדולתו ית' מתגלה למטה, אין שליטה ליצה"ר, וכמו שהיה במצרים ועל הים בעת שהראה הוא את עוצם גדלו ותפארתו, וכי הוא המשגיח ומושל בכל, שגם אומות

¹⁰¹ נדצ"ל מאחוריים.

¹⁰² ע"י רש"י תענית ח ע"א ד"ה ולך מה הנאה יש לך.

¹⁰³ נדצ"ל אלקים.

העולם הודו ואמרו שה' הוא מלך על כל הארץ. וכן היה קודם חטא אדם הראשון, שהיה כל העולם בקדושה, ולא מצא הס"מ מקום להחטיא את האדם ולפתותו בשקריו, עד שפתה את חוה באכילת עץ הדעת טו"ר, שהוא ענין מחקר שכל האנושי, לעמוד הכל על שכלו בחכמה היצונית, שמוזה יוצא מכשול ח"ו, עד שבא האדם לידי כפירה גמורה באלקותו ית' ובהשגחתו, כמו שבאמת רבים חללים הפילה. וכל רשעי עולם משרש זה יצאו, וכמו שהוא בעוה"ר בדור האחרון הזה, אשר רבו האפיקורסים המלגלגים על דברי חז"ל, ומכחישים בנבואה ונסים, ובהשגחה.

וזהו עצם כת הנחש שהחטיא האדם ג"כ בחטא זה, באמרו (בראשית ג א) אף כי אמר ה' וכו', להוציא דלטוריא על יוצר בראשית, והיינו שמשורש חטא זה יצא צפע שיעמוד האדם על מחקר שכלו, עד שע"ז נשתלשלו ממנו רשעי הדורות המכחישים ה', ואמרו לא הוא, והרי סלקו מעולם הזה אור קדושתו ית', ונשארו בחושך, וזהו גניזת האור שנננו ע"י שצפה הקב"ה שיוצא מאדם הראשון רשעים, וכמ"ש במ"א מזה. ומזה הוא מאמרם ז"ל (סנהדרים לח ע"ב) אדה"ר כופר בעיקר היה, היינו שע"י חטאו נשתלשלו ממנו עד שיצאו רשעים גמורים הכופרים בעיקר. ואדה"ר היה סיבתם, שורש פורה ראש ולענה (דברים כט יז), לכן נחשב הכל על שמו. וז"ש שהנחש פרץ גדרו של עולם, ר"ל שתחילה היה סתום הדרך מפרץ חיות ממשלת הסט"א ע"י אור הגדול שהאיר בעולם, וע"י חטאו שנסתלק האור ונגנו למעלה, אז נפרץ ונחלק העולם, והוא שמים וארץ, האור בשמים נשאר, וכמ"ש (תהלים קיט פט-צ) לעולם ה' דברך נצב בשמים, לדור ודור אמונתך כוננתה ארץ ותעמוד.

והוא מבואר במ"ש, שענין האור הזה הוא גלוי כבודו ותפארתו ית', שבשמים ממעל ובכל עלמין דלעילא נשאר האור הזה קיים בלי שינוי לעולם, כי אין שם יצה"ר וסט"א, ואין שם מקום וסיבה להטעות שם, ולהכחיש כביכול מציאותו ויכולתו והשגחתו. וזה נקרא דבר, והוא גילוי אור, שא' של אור הוא שורש האור הנמשך ממעטה לבושו ית', כמ"ש במדרש (פרקי דר"א פרק ג) מהיכן נברא האורה ממעטה לבושו, ור"ל מגילוי מדותיו וכוחותיו ית', אשר בהם נמצא ומושג לנבראיו מצד פעולתו, אבל לא מצד עצמותו, כי מצד עצמותו נעלם מכל נברא ומכל רעיון. ונמצא שאין מתראה גילוי, רק גילוי אור לבושו, וזה האור המתגלה בנבראים עליונים ובעלמין דלעילא, והם ו"ר של או"ר, ונקרא דב"ר¹⁰⁴.

וז"ש שהוא נשאר בשמים לעולם קיים נצב לעד, אבל בעולם התחתון לא נמצא רק באמונה לעם סגולתו, אשר נתגלה להם ע"י נביאים, ובמעמד הר סיני, והורישו לנו מאבות לבנים. משא"כ המכחישים התורה הם מכחישים ג"כ השגחתו ית' ויכולתו, וז"ש לדור ודור אמונתך (תהלים קיט צ), ובזה יש קיום לעולם התחתון, וז"ש כוננתה ארץ ותעמוד (שם). וזהו פרצת גדרו של עולם, שגד"ר הוא או"ר שבו היה העולם גדור מבלי יעלה שם הסט"א להכחיש יכולתו ית' והשגחתו, כל זמן שאדה"ר היה אחוז בעה"ה אשר בתוך הגן, והוא התורה התמימה, המדה גנוזה, שהוא אור לבושו ית' ממש, גילוי כוחותיו ומידותיו, שבהם מתגלה לנבראיו, והם כתנות אור שהיה אדה"ר מלובש בהם. וכן נקרא התורה אור בכ"מ, שלכן במשה רבינו ע"ה כתב (שמות ב ב) ותרא אותו כי טוב הוא, ואמרו (ע"ז יט ע"ב) אין טוב אלא תורה, וע"י נתנה. ולכן אמרו (מגילה יד ע"א) שנתמלא כל הבית אורה, שבי"ת הוא עולם שלם, שמים וארץ ביחד, שנתחברו ע"י, כמ"ש במדרש (דברים רבה פ"י סי' ב)

¹⁰⁴ ע"י כתבי הגרמ"מ משקלוב דרושים על סדר ההשתלשלות דף רפד.

ע"פ וירד ה' על הר סיני ומשה עלה אל האלקים, שבתחילה היו שמים שמים לה' וכו', ונתבאר במ"א.

והם ב' פעמים מלוי האור, חלק א' בשמים, וחלק ב' בארץ. וע"י התורה שהוריד משה רבינו ע"ה משמים לארץ, נתחבר ונעשה ביי"ת שלם, ונתחלק הב' של בראשית לב' אלפין, שורש האור בב' המקומות, ונעשה ממנו, וזאת הברכה אשר ברך משה (דברים לג א), והוא התורה, כמ"ש (דברים ד מד) וזאת התורה, ונשאר העולם קיים ית"ד במקום נאמן, והם ב' פעמים אור, ב' פעמים גדר. והנחש פרץ שני הגדרות וחלקם, השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם וכו' (תהלים קטו טז), והוא הלשון (משלי טז כח)¹⁰⁵ נרגן מפריד אלו"ף. ולכן כל מי שפוגם לשונו בדברים אסורים, בורא משחית לחבל, ומגביר כח הנחש לגרום ח"ו הריסת העולם להגביר כח הסמ"א, ומתרבים הרשעים והאפיקורסים בעולם.

ולכן עונשו של לשון הרע גדול יותר מאד מכל העונות. שאין לך עוון אשר מרבה קליפות וכוחות הטומאה בעולם, כמו עוון לשון הרע, וכמ"ש במ"א. שלכן שכר עסק התורה גדול יותר מכל המצוות, שכל מצוה הוא דבר אחד, כגון סוכה היא מצוה א' כל ה' ימים (ויקרא כג מב) בסוכות תשב, אבל עסק התורה, כל דבור ודבור בפ"ע הוא מצוה פרטית בפ"ע. וכן בכל דבור ודבור נברא עולם שלם. וכמו כן להיפוך ח"ו, ע"י לשון הרע בכל דבור בפני עצמו בורא קליפות ומזיקים, והם מסאבים נפשו לאחר מיתתו, וכמו שכתב רבינו הגדול באיגרתו התמימה¹⁰⁶, שבעד כל דבור רע צריך שיתגלגל מסוף העולם ועד סופו, שכמו שהוא היה מפריד בין אדם לחבירו, וגורם פירוד וסילוק מנוחה, כמו כן נפשו אין לו מנוחה.

וז"ש הכתוב (תהילים קמ יב) איש לשון בל יקום בארץ איש חמס יצודנו למדחפות. ירצה בזה, שבעוון לשון הרע אין לו מנוחה בעולם, כי הסמאל והקליפה אשר נקרא חמס רע, שכל חיותו ומזונו הוא החמס, ע"י העוון שבזה גוזל וחומס מסטרא דקדושה, וז"ש שהוא חמס רע, הוא יצודנו ברשותו למדחפות, ר"ל לדוחפו ולגלגלו מסוף העולם ועד סופו. וממ"ש תבין, שלא די שעונו של המדבר לשון הרע קשה מאד, אלא גם השומע דבריו, אף שאינו מקבלם, ואין דבריו עושים פרי אצלו, מ"מ כח השמיעה לבד ג"כ גורם פגם בנשמת השומע. כי הבל הדבור רע היוצא מן האדם המדבר הזה, נרשם באויר, והוא כח סמ"א וטומאה גדולה למאד. שהסמ"א נמצא בכל מקום ריקן וחורבן והעדר, ובמקום שבוקע הבל הדיבור הרע באויר, מסתלק מאותו מקום הקדושה לגמרי, ונשאר שם מקום הטומאה, ואויר הזה נכנס באזני השומע עד לכח השומע שבמוחו, ומטמטם מוחו בעוה"ר ע"י אותיות של הדבור הרע הזה, שהם הרכבת כוחות הסמ"א.

ולכן אמרו חז"ל (כתובות שם) עצה לזה להכניס ראשי אצבעותיו לתוכו, והוא דבר גדול כתבתי מזה במ"א, היאך כל כ"ח אותיות התורה עם מנצפ"ך ונעוץ סופן בתחילתן¹⁰⁷, הן נרשמים בכ"ח פרקי האצבעות, ובהם נבראו כל הנבראים ע"י הרכבת אותיות התורה, שהם פרקי הרכבת מאורות כוחות קדושים למאד. שלכן כתיב (תהלים ח ד) כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך וכו', וכתוב (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים. והם ה' אצבעות בימין, וה' בשמאל, ה' כוחות בשמים כלליות, וה' בארץ, כידוע למשכילים, וכן לעומתו כלשון נכלל כל הכ"ח אותיות בדבור פיו. ולכן כשיכניס ראשי אצבעותיו באזניו, שבהם רשימת כ"ח אותיות הקדושים, הם מגינים כנגד כוחות הטומאה, שהם בוקעים באויר ע"י הבל פה טמא של המוציא לשון הרע, שלא יכנסו

¹⁰⁵ ע"י תיקו"ז ג ע"א.

¹⁰⁶ ע"י נספח בסוף הספר.

¹⁰⁷ מלשון הס"י פ"א מ"ז.

לאזניו. והם שני גדרים, גדר מזה ב"פ (במדבר כב כד), וכל¹⁰⁸ אזניו מימין ושמאל ושניהם הם ית"ד ב' פעמים אור, ולכן הם משופים כיתדות, והבן זה מאד.

התורה - תיקון האדם

ואמרו חז"ל (ערכין טו ע"ב) מה תקנתו של בעל לשון הרע, ירבה בתורה, שנאמר מרפא לשון עץ חיים. והוא מוכן היטב כפי שכתבנו, שלעומת שפגם בדבורו הרע לברוא משחית לחבל ולהשחית ולהחריב כל עלמין דקדושה, לעומת זה בעסק התורה אשר יוציא מפיו, יברא מלאכים קדושים הרבה בכל דיבור ודיבור, שכל דיבור בתורה שהאדם מוציא, כביכול הוא ית' חוזר ואמרו, וכל דיבור שיצא מפי הקב"ה נברא ממנו מלאך אחד (הגיגה יד ע"א). ולא לבד לתיקון לשון הרע הוא עסק התורה, אלא לכל עוונות שבעולם הוא תיקון, ומועיל יותר מכמה מאות תעניות וסיגופים גדולים, ודבר זה מבואר בכ"מ בדבריהם ז"ל.

וכן מצינו בספרי (פ' האזינו א) ע"פ יערוף כמטר לקחי וכו', וז"ל: אין לקחי אלא דברי תורה, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם, ואומר קחו מוסרי ואל כסף, ואין מוסר אלא דברי תורה, שנאמר שמע בני מוסר אביך, ואומר קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ואין דברים אלא ד"ת, שנאמר את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם, ע"כ. המשיל התורה למטר, שכמו שהמטר הוא עיקר חיי האדם, הניזון ע"י צמח האדמה, שאי אפשר לבלי מטר, וכמו כן האדם החוטא הוא מת ממש בבטול היות אברי נפשו וכוהו, כמ"ש למעלה, וע"י התורה הוזרים ומתגדלים וחוזר היותו. וכמו שהמטר יורד מן השמים לארץ, ומרוה את הארץ והולידה והצמיחה, שבאמת כל הענפים והפירות הכל כלול בגרעין הנטוע בארץ. אך אי אפשר לו להוציא מכה אל הפועל אם לא ע"י המטר, ואף שבאמת המטר הוא האד העולה מן הארץ, מ"מ אי אפשר לו לגדל פרי הארץ אם לא בכח שפע שורש מים העליונים שעל השמים המתלבש בטיפת הגשם, וכמ"ש בזה במ"א בביאור מחלוקת ר"א ור"י, אם העננים יורדים מלמעלה משמים, או מן הארץ, כמ"ש בפ"ק דתענית (ט ע"ב). ובאמת אלו ואלו דברי א"ת, שהעננים שותים ממי אוקינוס, אבל הם עולים למעלה, ויורד עליהם כח החיים מטיפת מים שעל השמים, והוא כח גדול הצמחים, שבלעדי זה לא היו במים התחתונים אלו כח להוליד הארץ ולהצמיחה.

וכמו כן הוא ממש ענין התורה, שכל התקונים שצריך האדם לתקן מה שנברא בעבורו, כל אדם לפי ענינו, שאין לך אדם דומה לחבירו, וכל אחד יש לו דברים מיוחדים לתקן בבריאה ובכל העולמות, כמ"ש במ"א, והכל היה בכח בנפשו, אבל אין יכולים להוציא מכה אל הפועל אם לא ע"י הרוח שמן השמים. והתורה שירדה מן השמים שנמשלה למים, והיא המוציא כח מדות הטובות שבנפשו, והמסייעו בעבודת שמים להוציא כל תקונים שלו לפועל, לגדל ולהצמיח, ונמצא הוא נדמה למטר ממש, וז"ש (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי, ר"ל מה שלקחתי וקבלתי מן השמים.

ומה שכפל דברים באמרו, יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי, הענין כי יש ב' דברים, טל ומטר, והפרש גדול ביניהם¹⁰⁹. כי הטל אינו בא בטורח ובצער על האדם, רק בנחת ובהשקט, אבל פעולתו מועטת, אינו מרוה את הארץ בכל צרכו לגדל ולהצמיח, רק לשמור שלא יתיבשו הזרעים יותר, ופעולתו מעוטה. משא"כ המטר, הוא בא לאדם בטורח

¹⁰⁸ נדצ"ל כל.

¹⁰⁹ ע"י בהגר"א בתיקו"ז נא ע"ב.

וצער, כמ"ש (משלי כז טו) דלף טורד ביום סגריר וכו', ואמרו (תענית ח ע"ב) קשה יומא דמטרא כיומא דדינא, אבל פעולתו גדולה למאד, שהוא מרוה את הארץ ומולידה ומצמיחה, להוציא פרי מאכל גמור לאדם.

וכמו כן יש בתורה ב' חלקים: א', הוא חלק הפשוט, שאין בו טורח כ"כ, כמו אדם שלומד פשוטי המקראות ודברי הגדה בפשוטם המושכים לבו של האדם כמים. הגם שתועלת גדול נמשך מזה לאדם להסיר ממנו מדותיו הרעות, ולהמשיך לבו למוסר ויראת ה', ולהסיר ממנו מחשבות הבלי הזמן, ונמצא שאינו רק בגדר שמירה לאדם שלא יבוא לידי הטא יותר, אבל אין בו תועלת גדול לעשות פרי, שאין יודע עי"ז דינים והלכות לידי פרטי המצוות והאיסורים הנצרכים לאדם לעבודת ה' לעשות פרי, כמ"ש (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. עד שלומד הלכה ומטריח את עצמו הרבה, כמ"ש (ברכות סג ע"ב) אין דברי תורה מתקיימים עד שממית א"ע עליהם, וכמ"ש (מגילה ו ע"ב) יגעת ומצאת תאמין.

וז"ש יערוף כמטר לקחי, הוא חלק העשה שבתורה שאינו נקנה לאדם כי אם אחרי הטורח והיגיעה והצער הגדול לאדם, כמ"ש בפרק בתרא דברכות (סג ע"ב) כי מיץ חלב וכו' ומיץ אפים יוציא ריב, אין אדם יודע להבחין בין דם לדם וכו', אלא אם כן מקיא חלב שינק משדי אמו עליו, ולכן אמר ע"ז לשון עריפה שהוא לשון הריגה, והוא שממית עצמו כמעט עליו בטורח רב ויגיעה עצומה והשתדלות הרבה, וזה חלק התורה הוא נדמה למטר המרוה הארץ ומולידה ומצמיחה לעשות פרי.

והוא נקרא לקח שקיבל משה רבינו ע"ה במ' יום שהיה בהר, והוא חלק תורה שבעל פה, כמ"ש במדרש (דברים רבה פ"א ס"י) אמר משה לישראל כמה צער נצטערתו עליה על התורה, וכמה עמל עמלתי בה, וכמה יגיעות יגעתו בה, שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום, נכנסתי לבין המלאכים ולבין השרפים שאחד מהם יכול לשרוף את כל העולם כולו, נכנסתי לבין החיות, נפשי ודמי נתתי עליה, כשם שלמדתי בצער, כך תהיו לומדים אותה בצער¹¹⁰.

והחלק הב' שבתורה, שאין בה יגיעה כל כך, נקרא אמירה, לשון רכה, אבל אין בה תועלת כ"כ לעשות פרי, אלא שמירה לזרע שלא יתקלקל יותר, והוא שמירה לאדם שלא יבוא כ"כ לידי הטא, וז"ש תול כטל אמרתי.

ומ"ש (דברים לב ב) כשעירים עלי דשא, הכוונה בזה, כי ידוע כי כל המדות טובות ורעות הם שקועים בכח בנפש האדם מעת הולדו, כגון הכעס והחמלה, הנדיבות והגאווה וענוה, הרחמנות ואכזריות, הכללות והפיזור ודומיהם. ואילו המידות והפכיות יש בהם טוב ורע, שכל המידות הם משמשים לטוב ולעבודת ה', וח"ו להיפוך. שכל אדם בנפשו כח הטוב ורע מעורב מעת הטא אדה"ר בעה"ד טו"ר, אז נתערבו יחד. והאדם נברא שיוציא כוחותיו לפועל, לברר הטוב מן הרע, וע"ז אמרו חז"ל (ברכות נד ע"א) בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצה"ר, וכתבתי בזה במ"א. ושלא יחשוב האדם שבלתי עסק התורה יכול לברר הטוב והרע שבמצוותיו, להשתמש בהם לעבודת שמים ע"פ שכלו, וע"פ מדות

¹¹⁰ צ"ע מלשון הגמ', כתוב בירושלמי (הוריות פ"ג ה"ה): מתני' כהן קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר ממזר לנתין נתין לגר וגר לעבד משוחרר אימתי בזמן שכולן שוין אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ. גמ' ריב"ל אמר ראש זקן קודם שאינו ראש אם אינו זקן מה טעמא אתם נצבים היום כולכם [לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל - וראש קדם לזקן] וגו' וכתב ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל שכמה ויקרא לזקני ישראל ולראשיו [שם הקדים זקנים לראשים]. וכו' משה ע"י שלא נתייגע בתלמוד תורה הקדים ראשים לזקנים יהושע ע"י שנתייגע בתלמוד תורה הקדים זקנים לראשים, ע"כ.

המבוארים בספרים היצוניים, כגון ספרי אריסטו בספר המדות וכדומה. לזה בא משה רבינו ע"ה לומר שזה טעות ושקר מפורסם, אי אפשר לברר המדות ולהפך הרע לטוב, כי אם ע"פ התורה הקדושה, שהיא המלמדת לאדם דרכי ה' הישרים, והיאך להתנהג בכל מדה ומדה לטוב בעבודה ולהזהר מהיפוכה, והוא מ"ש שלמה המלך ע"ה (משלי ח י) קחו מוסרי. ואמרו (ספרי האזינו א) אין מוסר אלא תורה, שנאמר שמע בני מוסר אביך, והוא תורה שבכתב, ואל תטוש תורת אמך, תורה שבעל פה. ובהגותו בתורה ודברי חז"ל ימצא מבואר כל דרכי ה', היאך יתנהג האדם במצוותיו, ונתנו לכל דבר מדה וגבול, כגון מ"ש (כתובות נ ע"א) המבזבז אל יבזבז יותר מחומשו.

וכן במדת הענוה אמרו ג"כ (סוטה ה ע"א) ת"ח צריך שיהיה בו שמינית שבשמינית, כדי שלא יבואו ח"ו ת"ח לידי ביזיון, ולחוס על כבוד התורה לבל יתחלל ח"ו שם שמים, וכדומה הרבה. ולכן דימה אותו הכתוב לשעירים עלי דשא, כי ידוע שדרכם לצאת בערבוביא, שלכן לא נאמר במעשה בראשית בציווי למינהו בהם, כמ"ש רז"ל (ר"ה לב ע"א), ואעפ"כ יצאו למיניהם כל אחד בפ"ע, שכן היה רצון ה' ומחשבתו, שאל"כ היאך אפשר שיצא בריאה בשינוי מרצונו יתברך, רק שלא היה זה במאמר, אלא במחשבתו ורצונו יתברך. והוא ממש כעין מדות שבנפש האדם שנתן להם הבחירה לצאת בערבוביא, דצדיק ורשע לא קאמר כדי שלא יתבטל הבחירה, רק שברצונו ומחשבתו יתברך היה דרך הטוב לבד כמ"ש בראשית דרוש הזה.

ולכן התורה שהיא למעלה ממדרגת הנבראים כולם שנבראו במאמר, והיא דבוקה במחשבתו יתברך וברצונו, כמ"ש (ב"ר פ"א ס"א א) בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית, והיא ראשית המחשבה. לכן ע"י התורה יכול האדם להגביר הטוב על הרע, לא זולת, מאחר שבמחשבתו יתברך היה כן, שימשול הקדושה על הסט"א, שאל"כ לא היה האדם בטוח, שהרשיע כל ימיו ונשרש ברע שיחזור לקדושה, מאחר שהסט"א שלטה עליו למאד, ואין לו עוזר ממקום אחר. כי הבחירה ורשות נתונה אך ע"י התורה, שהיא שרשה במחשבה עליונה, מצד זה מתגבר הקדושה על הסט"א, ולכן אמרו (קידושין ל ע"ב) בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, ויוצר בראשית שברא היצה"ר יודע שאי אפשר להעבירו ולשלוט עליו כי אם בתורה מטעם הנ"ל, וכמ"ש רבינו הגאון מור"ח בספר נפש החיים (שער ד פרק לב), ע"פ (שמות לב טז) והלוחות מעשה אלקים המה, יעו"ש.

בכח לימוד התורה בבטן אמו יכול להתגבר על יצרו

ונמצא שמחשבתו יתברך היא התורה, הוא מוציא המדות שבנפש האדם כל אחד למינו, כפי רצונו יתברך, כאשר יצאו הדשאים והעשבים כל אחד למינו ברצונו יתברך, והוא בירור הטוב והיפוך הרע לטוב, ולכן אמר כשעירים עלי דשא. ומזה הטעם אמרו רז"ל (נדה ל ע"ב) שמלמדים אותו התורה כולה לכל אדם בעת היותו בבטן אמו, כמ"ש מי יתנני כירחי קדם בהלו נרו על ראשו וכו'. והוא ענין נפלא, כי אמרו רז"ל שכל נשמה קודם ירידתה למטה, וכן הולד קודם יציאתו מרחם אמו, משביעים אותו, תהי' צדיק ואל תהי' רשע (שם). ולכאורה הוא תמוה, מה תועלת יש בשבועה זו, וגם מה תועלת בתורה שמלמדים אותו בבטן אמו, מאחר שאחר יציאתו משם נשכח ממנו לגמרי כאילו לא היה מעולם. וגם ענין מה שמלמדים התורה לעובר הוא רחוק מדעת האדם, ובמאמרים כאלו מצאו רשעי עמנו ללגלג, אבל דרכי החכמה הנעלמה רחוקה מכליותיהם, ואין להם דעת ותבונה להבין עומק דברי רז"ל, וכולם נכוחים למבין, וישרים למוצא דעת, והכל הם כפשוטו.

והכוונה בזה, כי באמת הנפש והרוח שבאדם הם רוחניים משכילים, ואמרו (נדה ל ע"ב) שגר דולק על ראשו וצופה בו מסוף העולם וכו', כי רק כח הגוף הוא מסך מבדיל מהשגת החכמה ותבונה להבין דעת ויראת ה', אך בעובר כשהוא בבטן אמו שנפשו ורוחו עדיין לא נתלבשו לגמרי באברי הגוף, הם כאילו עדיין עומדים חוץ מגוף, ולכן אין להם מסך מבדיל. ולכן רואה וצופה מסוף העולם וכו', כטבע רוחני שאינו תחת הגבול. וז"ש שגר דולק על ראשו, ר"ל נפש רוח עומדים ממעל לגופו, וקודם הכנס להתלבש היטב בגוף כראוי, אז לומדים עמו חלק התורה אשר יסוגל לנפשו כל אדם מישראל לפי מה שהוא, ולפי מה שקיבל בהר סיני לפי שורש נשמתו, וזהו עזר וסיוע מתחילה שיהיה יכול לעמוד נגד יצרו ולתקן מעשיו ומדותיו כולם הנשרשים בנפשו.

ובזה נתן לו כח לשלוט על הסט"א, אעפ"י שהבחירה מסורה, וזהו השבועה שמשביעים אותו, ולכן אעפ"י שכשנולד נשכח ממנו הכל, והיינו לפי שאז נקשר נפשו ורוחו באברי גופו, והגוף מסך מבדיל נגדם בכדי שיהיה הבחירה מסורה בידו, מ"מ תועלת גדולה היא התורה שלמד בבטן אמו, שע"ז יש לו כח אחר כך להשיג התורה שלמד מתחילה. והיא תעזרנו לעמוד נגד יצרו, ולקיים שבועתו שהשביעוהו אז. וכח הזה הוא עניני הרהורי תשובה ומחשבות טהורות המתעוררים בכל אדם, אפילו הרשע הגמור לפרקים מתעורר בו הרהור ומחשבה טובה, והכל מצד כח התורה והקדושה שנשרש בנפשו מתחילה בעת היותו בבטן אמו, רק שהם חוזרים ונשקעים ע"י תגבורת יצרו והשתקעו בהבלי עוה"ז, והוא הקשר של השלשלת שקשר הוא יתברך בישראל ולכל אדם שלא יהיה נאבד ונטבע ח"ו לגמרי בסט"א.

בכח לימוד התורה בבטן אמו זוכה לנצחיות

עוד ענין נפלא יש בזה במה שמלמדים לכל אדם התורה בבטן אמו, כי הוא גורם לו נצחיות, ולזכות לעוה"ב ולקום בתחיה לאחר כלות ו' אלפי שנים דהוה עלמא, והוא ענין עמוק, ורמזו זה רז"ל במ"ש בפ' הספינה (עט ע"א) אמר רב כל הפורש מדברי תורה אש אוכלתו, שנאמר ונתתי פני בכס וכו', מהאש יצאו והאש תאכלם. כי אתא רב דימי אמר ר' יונתן כל המרפה עצמו מדברי תורה, נופל בגיהנם, שנאמר אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח, ואין רפאים אלא יורדי גיהנם, שנאמר ולא ידע כי רפים שם מעמקי שאול קרואיה, ע"כ.

והכוונה בזה כי דבר המפסיד והמכלה מכונה בשם אש בכ"מ, שאין לך דבר המכלה כמו האש, השורף כל דבר ומפריד חלקי היסודות שהורכב בו כל דבר, ועיקר האש הוא כח ההפסד, וזהו גיהנם, שהמשילו חז"ל לאש, שהוא כח הסט"א, שהוא בעצמו כחו מאין ואפס, כמ"ש למעלה שכל עיקר חיותו ומהותו מצד סילוק היש ומציאות אור הקדושה העליונה. והוא כח הדין חזק, שלמעלה הוא בקדושה שכל דין הוא העלם הטוב והחסד בכדי להעניש האדם על עוונתו, שמצידו נמצא למטה כח הרע המזיקים, ומלאכי חבלה המשחיתים ומחבלים, ובה מתנקה הנפש מעוונותיו, שהסט"א נוטל חלקו ונשאר הטוב לבד, כמ"ש (קהלת ח ט) עת אשר שלט האדם באדם לרע לו, כידוע¹¹¹, וזהו ענין אש

¹¹¹ ע"י שעה"ג כז: וז"ס פסוק עת אשר שלט האדם באדם לרע לו, ר"ל, עת אשר שלט האדם הבליעל של הקליפה, באדם שהיא הנשמה הקדושה, והוא טעה, כי חשב שהיתה לטובתו של הקליפה, ואדרבה הוא לרע לו, כנזכר בסבא דמשפטים. ואח"כ הנשמה היא מזדככת ונטהרת, ובאה גם היא אח"כ בעה"ז ע"ד הנז"ל.

של גיהנם שהוא כח ההפסד המעניש לנפש האדם אשר נטמאה בעוונותיו, ומסלק ממנו הרע הדבוק בו.

והנה כח הרע הזה דבוק בנפש האדם מתחילת יצירתו, כמ"ש (תהלים נא ז) הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי, והם אש ואש שבאיש ואשה¹¹². שלכן אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז ב), ולכן כל אדם מעותד למות, כמ"ש (שבת נה ע"א) אין מיתה בלי חטא, והוא ההעדר הכרוך בעקבו. אך י"ה שבאיש ואשה, הוא שורש הקדושה העליונה המשתתף עמהם. והוא המתלבש בנפש הולד, שמצד זה נשרש בקדושה, והיא התורה שמלמדים עמו ברחם אמו כמ"ש"ל. ומזה יש לו שורש קיום לעמוד אח"כ בתחיה לעתיד לבא, כי ב' אותיות י"ה הוא מקום שאין הספ"א ויצה"ר שולט שם, ושם עוז וחדוה במקומו (דה"י א' טז כז), מקום החיים הנצחיים כידוע בכתבי האר"י (שעה"כ תפילת השחר א), שהם ג"ר שלא היה המיתה והשבירה שם, והספ"א הוא רק מכלים התחתונים ז"ת שהם ו"ה של השם, ולכן כתיב (תהלים קמו יז) לא המתים יהללו י"ה.

ואמרו (רש"י ישעיה לח יא) חק למתים שאין משתמשים בשם ה"י¹¹³, והוא מ"ש חזקיהו בתפילתו (ישעיה שם) אמרתי לא אראה י"ה י"ה בארץ החיים לא אביט אדם עוד עם יושבי חדל, והיינו כמ"ש רז"ל (ברכות י ע"א) שאמר לו ישעיהו כי מת אתה בעוה"ז, ולא תחיה לעולם הבא. ולכן הזכיר ב' פעמים שם י"ה, שחשב שח"ו גם לעתיד לבא לא יקום בתחיה להאיר בו שם י"ה, שהוא שורש החיים למעלה. וכל אדם ע"י שורש קדושה שמב' אותיות שמו הגדול, הנשרש בנפשו כשעוסק בתורה, אז מאירים ג"כ בו ב' אותיות ו"ה שהם בכח שם י"ה במילוי יו"ד ה"א, והיא התורה שבכתב ושבעל פה, כמ"ש מזה למעלה, ואז שמו הגדול ית' שורה בו בשלמות.

ולכן ע"ז קונה הנצחיות ברוחו ונפשו, שהם ו"ה של השם, ומאירים נשמה, שהם ב' אותיות י"ה כידוע. ומזה קם בתחיה לעתיד לבא באלף השביעי. ולכן כל דבר שתכלית שלו הוא מושרש בתחלה בראשית המחשבה, לכן בעת שהייתו בבטן אמו קודם יציאתו לעוה"ז, מלמדים אותו חלק תורתו, לפי שורש נשמתו, שבוזה יהיה לו הכנה כדי לתקן עצמו בתחיה לעתיד לבא וקנין הנצחיות.

ושורש הזה הוא אש של מעלה, כמ"ש (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש נאום ה', שהוא אש אכלה אש (יומא כא ע"ב), ר"ל שמכלה ומאבד כח הרע, הוא הגיהנם, והוא ענין אש של מעלה שהיה שורה ע"ג המזבח, ואוכל הקרבנות לכלות כל סיג וכל חטא הדבוק בנפש האדם. שאם חטא מביא קרבן בהמה, שהוא נפש הבהמיות שלו, שמשם שורש כל החטאים, וז"ש שכל הפורש מן התורה, נמצא שנשאר בכח ההעדר הקדום לו בטבע לפי מקום יציאתו בחטא ועוון מאש ואש של איש ואשה, וז"ש מהאש יצאו, ולכן האש של גיהנם תאכלם, ולכן אמרו (ב"ב עט ע"א) כל המרפה עצמו מדברי תורה וכו'.

ובזה יובן ג"כ מה שאמר משה רבינו ע"ה (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי, כשעירים עלי דשא, והוא כמ"ש בסוף מסכת כתובות (ק"א ע"ב) ע"פ כי טל אורות טלך, כל העוסק בטל של תורה, טל תורה מחייהו, ועמי הארץ אינם חיים, והוא כמ"ש, שתחית המתים יהיה ע"י טל של מעלה.

¹¹² ע"י גמ' סוטה יז ע"א: דריש ר"ע איש ואשה זכו שכינה ביניהן לא זכו אש אוכלתן. פי' רש"י: שכינה ביניהם - שהרי חלק את שמו ושיכנו ביניהן יו"ד באיש וה"י באשה. לא זכו אש אוכלתן - שהקב"ה מסלק שמו מביניהן ונמצאו אש ואש.
¹¹³ נדצ"ל י"ה.

ורמזו בזה ענין גדול, כי כל בנין של אדם הוא כלל כל העולם¹¹⁴, והוא ע"י ד' מילואים של ד' אותיות של שמו הגדול, שהם ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, שהם בנר"ן ונשמה לנשמה כידוע למשכילים (ע"ה שער פרקי הצלם פרק ב), ובהם ט"ל אותיות, והוא התורה ג"כ שנכללת בד' מילואים של שם הגדול, והם אשר יאירו על גוף של אדם בקבר, ויתבנה עי"ז לקום בתחיה, ע"י זכות התורה שעסק בה בעת שהיה בעולם:

ואמר כשעירים עלי דשא, כמ"ש (איוב יד א-ב, ז-ט) אדם ילוד אשה וכו' כציץ יצא וימל וכו'¹¹⁵, כי יש לעיץ תקוה אם יכרת, ועוד יחליף וינקתו לא תחדל אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו מריח מים יפריח וכו'. וע"ז אמר כשעירים עלי דשא, שאחר שמתייבש חוזר וגדל ע"י הגשם והטל. וכמו כן הוא התורה, שאדם לומד בה בחייו כפי יכולתו, הוא הגורם לו חיים נצחיים לעתיד לבא, ע"י טל של תחיה

ובמ"ש מבואר לנו מ"ש (ספרי האזינו א) קחו עמכם דברים, ואין דברים אלא תורה, שנאמר את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם. והוא כמ"ש שהתורה שמלמדים עם כל אדם בהיותו בבטן אמו, הוא המסייע אותו לשוב בתשובה, להתגבר על הסט"א כמ"ש. ולכן אמר עמכם דברים, ר"ל התורה שהיא עמכם, מושרש כבר בנפשותיכם, כל אחד לפי שרשו. ולמדו זה מפסוק את הדברים האלה, שבו מרומז מ"ש, שכל הנשמות העתידים לבוא לעולם, כולם היו עומדים בהר סיני, ושם קיבלו כל אחד חלק תורתו לפי שורש נשמתו. וכמ"ש שם משה (דברים ה ב) ה' אלקינו כרת עמנו ברית בחורב לא את אבותינו כרת ה' את הברית כי אתנו אנחנו וכו', ר"ל שכל הנשמות שהיו ושעתידים להיות, היו שם במעמד הקדוש הזה, ולכן כולנו חיים, ר"ל שקבלנו כח חיים הנצחיים כל אחד ואחד. ובעשרת הדברות האלו נכללו כל פרטי המצוות והתורה, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, כמ"ש בפ"ב דמגילה (יט ע"ב) מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים, יעו"ש¹¹⁶.

ולכן סמך אחר זה אמרו (דברים ה יט) את הדברים האלה דבר ה' וכו' מתוך האש, והוא מ"ש שנמשל התורה לאש, שכל הדבוק בה דבוק בחיים הנצחיים, משא"כ ח"ו כשפורש מן התורה. וכמו שהקרוב שהיה החוטא מקריבו על המזבח היה מסלק מנפשו כל טומאה שהיה דבוק בו ע"י החטאים ע"י אש של מעלה, שהיה על גבי המזבח. וכמו כן התורה שאדם עוסק בה, הוא אש של מעלה, כמ"ש (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש נאום ה', הוא מטהר מנפשו כל טומאה. והוא יותר גדול מקרבנות, שהקרוב אינו מכפר אלא על עוון פרטי, כמ"ש (זבחים ז ע"א) חטאת מכפרת על חייבי כריתות שונגין, ועולה מכפרת על עשה, וכן אשם הוא על דבר פרטי, משא"כ התורה היא מכפרת על כל החטאים בכלל. וכמ"ש רז"ל בסוף מסכת מנחות (קי ע"א) ע"פ זאת התורה לעולה, כל העוסק בתורה א"צ לא לעולה ולא למנחה וכו'¹¹⁷.

¹¹⁴ ע"י זהר פנחס רנז ע"ב: בכל אבר ואבר דגופא דאתקרי עלמא זעירא.

תרגום: בכל אבר ואבר של הגוף הנקרא עולם קטן.

¹¹⁵ אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רגז כציץ יצא וימל ויברח כצל ולא יעמוד. וימל – ויכרת

(רלב"ג).

¹¹⁶ ז"ל: ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עתידין לחדש ומאי ניהו מקרא מגילה.

¹¹⁷ ז"ל: אמר ריש לקיש מאי דכתיב זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם אמר רבא האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה אלא אמר רבא כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם אמר רבי יצחק מאי דכתיב זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.

ו"ש הכתוב אח"כ (הושע יד ג) אמרו אליו כל תשא עוון, וכמו שהקרבן טוב, רצונו ומחשבתו של המביאו היה עולה לעילא ולעילא, להיות ריח נחה נחת רוח לפניו, שאמר ונעשה רצונו, כמו כן התורה סלקא לה לעילא ולעילא לרעותא עילאה. ו"ש (שם) וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו, וכמ"ש בשמות רבה (פלי"ח סי' ד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה', לפי שישראל אומרים עניים אנו ואין לנו להביא קרבנות, א"ל הקב"ה דברים אני מבקש מכם, ואני מוחל כל עוונותיכם, ואין דברים אלא תורה וכו'. וכן הוא בתנא דבי אליהו (סדר אליהו רבה פרק יח) למה נסמכו אהלים לנחלים, שפכי כמים לבך וכו', מה מים הללו מקוה טהרה הם לישראל ולכל אשר נברא בעולם, כך דברי תורה מקוה טהרה הם לישראל בכל מקומות מושבותיהם. בא וראה כמה גדול כחה של תורה שמטהרת את פושעי ישראל, בזמן שעושים תשובה, אפילו מע"ז שבידם, שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, ע"ש.

תקיעת שופר מכח עקידת יצחק

הוא ענין תקיעת שופר, שנצטוינו בתורתו יתברך לתקוע בר"ה, שאחד מן הטעמים הנאמרים בו הוא לזכר זכות מתן תורה, וכמו שתקנו ע"ז אנשי כנה"ג בתפילת מוסף בעשרה פסוקי שופרות, במ"ש (ברכת שופרות) אתה נגלית. והוא ענין גדול, כי בראש השנה היה זמן בריאת אדם הראשון, שבכ"ה באלול נברא העולם, ובר"ה יום השישי נברא האדם, כמ"ש (תפילת זכרונות) זה היום תחילת מעשיך, ואז סרה ונטרד מגן עדן, ואז נתגבר הסט"א, ונתן שליטה גדולה לשטן על העולם, ולכן הוקבע יום זה ליום דין לכל שנה, שאז ניתן רשות לשטן לתבוע דין למעלה, וכמ"ש בזוהר (ח"ב לב ע"ב) ע"פ ויהי היום ויבא גם השטן. ואז בחטא אדה"ר נחשכו המאורות, וגרם חושך לעולם, כמ"ש במדרש בכ"מ, והוא תגבורת הסט"א, שנקרא חושך, כמ"ש למעלה. ולכן אז בכסה ליום חגנו (תהלים פא ד), שהלבנה נכסה לגמרי, והוא יתברך ברחמיו המרובים נתן עצה לישראל לתקוע שופר לעורר אור עליון גדול מאד ממקום עליון, אשר שם אין רשות לשטן לעלות, והוא עולם התשובה¹¹⁸, ושם היה גם כן נתינת התורה לישראל. ולכן בעת מתן תורה אז נטרד השטן והלך לו, כמ"ש במדרש ע"פ לפניו ילך דבר וכו', והביאו התוספות שבת (דף פט ע"א ד"ה תורה)¹¹⁹, ולכן נתנה תורה בקולות וקול שופר חזק מאד, ובגילוי אור גדול מעולם העליון נדחים כל החיצונים, וקול שופר הזה כל סט"א שלכן ע"י יהיה גם כן קבוץ גלויות.

וכל זה הועיל עקידתו של יצחק, שהיה זה הכנה באביהם הראשון של ישראל, שיהיו בניו זוכים לקבלת התורה ולהכנעת הסט"א שלא יהיה מושל עליהם כח הסט"א, וניקתה ממידת הדין, שהם שלוחי הדין לפעול החוטאים. וע"י שעקד את יצחק שהוא מידת הדין, בזה הכניע כל סט"א שהיה¹²⁰ כפוף תחת זרעו. והיינו שע"י העקידה ירשו זרעו מדה זאת למסור נפשם על קדושת שמו יתברך, על התורה ועל המצוות לעשות רצון יוצרם. ולכן ראויים הם לקבלת התורה יותר מכל האומות, ומזה הטעם נתן ה' התורה בקול שופר של איל, לזכור זכות העקידה, לכן בכל ר"ה כשמתעורר קטרוג השטן, כמו שהיה באותו

¹¹⁸ ע"י לעיל הערה 93.

¹¹⁹ ז"ל: תורה היכן היא - וא"ת וכי שטן לא היה יודע מתן תורה וי"ל דאמרין במדרש לפניו ילך דבר שטרדו הקב"ה למלאך המות בשעת מתן תורה שלא יקטר לומר אומה שעתידה לחטוא לסוף מ' יום בעגל אתה נותן להם התורה והוא שטן והוא מלאך המות כדאמר' בפרק קמא דב"ב (דף טז ע"א) ואמר' נמי בסנהדרין (דף כו ע"ב) תושי' שניתנה בחשאי מפני השטן.
¹²⁰ נדצ"ל שיהיה.

יום שנברא אדם הראשון, וחטא והגביר הסט"א למאד, נצטוונו לתקוע בשופר, לעורר אור העליון הגדול הזה להכניע השטן וכל סט"א דיליה שמשם החרות הגדול, כמ"ש (שמות לב טז) חרות על הלוחות.¹²¹

ולכן כששומע קול שופר בר"ה, השטן מתבהל, שמתנוצץ אותו הארה שגורם לביטול, כמו שיהיה לעתיד לבא, וכמ"ש בירושלמי, כד שמע אמר דמטי זימנא וכו'.¹²² וזה הטעם שנתנו הלוחות האחרונות ביום הכפורים, שע"י חטא העגל אבדו כל המעלות שזכו במתן תורה, וגרמו תגבורת גדול לסט"א, והוצרך משה רבינו ע"ה להתפלל, וע"י תפלתו הוריד אור גדול ממקום שאין שליטה לשטן, והוא האור המתגלה ג"כ בכל יום הכפורים, שלכן אז זמן סליחת העוונות וזמן קבלת התשובה. ולכן אין שליטה לשטן ביום הכפורים¹²³, ולכן ביוכל ביום הכפורים תעבירו שופר (ויקרא כה ט), ועבדים יוצאים לחרות, שאז חירות בכולהו עלמין.

והיה זמן מתן תורה גם כן ביום הכפורים, כמ"ש בסוף תענית (כו ע"ב) לא היו ימים טובים לישראל כיום הכפורים, שנאמר צאינה וראינה בנות ציון וכו', ביום חתונתו זה מתן תורה, שהוא גורם תשובה לישראל כמ"ש. והוא מה שהקדמנו בראש הדרוש, מ"ש במדרש ע"פ ה' אורי וישעי, ה' אורי בר"ה, היינו ניצוץ גילוי אור העליון במקום חשך למטה, זה היה בראש השנה, על ידי תקיעת שופר שמכניעים השטן, ועי"ז הוא ישעי ביום הכפורים, נגד השטן שלא יקטרג, ואז זמן סליחת עוונות, כמבואר.

התעוררות לתשובה לקראת טהרת יום הכפורים

ולזאת אחינו בני ישראל קומו מתרדמתכם, עוררו והתעוררו נא לפני בא יום ה' הגדול, יום הכפורים, שאז נפתחים שערי רחמים גדולים, ושפע גדול מתפשט על נשמותיהם של ישראל, מעין אותו האור שיתחדש לעתיד לבא בעוה"ב באלף השביעי, שאז זמן סליחת עוונות לגמרי לכלל ישראל מיום תחלת הבריאה עד סופה, כמ"ש (ירמיה ג כ) ביום ההוא יבוקש עוון ישראל, וכתוב (יחזקאל לו כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וכו'. ומעין זה מתנוצץ בכל שנה ושנה, שכל מה שהיה בכל ימות השנה הם עולים ונכללים ביום הכפורים, שהוא תכלית השנה, ונתקנים בו, כמו שכל מעשה שית אלפי שנים דהוה עלמא (סנהדרין צז ע"א), הכל עולה ונכלל באלף השביעי, להיות נתקן כל מה שנתקלקל בו כידוע ליודעי חן. אבל אי אפשר לשערים אלו להפתח כי אם ע"י הכנתנו מעצמינו מקודם. לכן בימים המקודשים האלו, שהם ימי התשובה, ימי הביקור והחשבון, מחויב כל איש אשר נגע יראת ה' בלבו לקבוע איזה שעות בכל יום לעשות חשבון צדק בינו לבין

¹²¹ ועי' אבות (פ"ו מ"ב): אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף, שנאמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם, ואומר והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת, אל תקרא חרות אלא חרות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, וכל מי שעוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה, שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות.

¹²² לא נמצא כהאי לישראל בכל הירושלמי שבידינו, אמנם נראה שכוונתו לדברי התוס' ראש השנה טז ע"ב ד"ה כדי לערבב: פירש בערוך כדאיתא בירושל' בלע המות לנצח וכתוב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כד שמע קל שיפורא זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא.

¹²³ עי' יומא כ ע"א: אמר ליה שטן ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטוני. ממאי, אמר רמי בר חמא, השטן בגמטריא תלת מאה ושיתין וארבעה הוי, תלת מאה ושיתין וארבעה יומי אית ליה רשותא לאסטוני, ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטוני.

קונו, בכל מעשיו אשר פעל ועשה בכל ימות השנה, ולטהר עצמו מכל הטא ואשמה ע"י תשובה גמורה בחרטה ווידוי דברים ובכי ומספר. וימים אלו הם כלל כל ימות השנה, וכמ"ש האריו"ל, שבז' הימים כל יום ויום נתקן בו מה שפגם באותו יום בכל ימות השנה, כי בימים אלו יש לאדם סיוע מן השמים לתשובה, והוא אור העליון המתנוצץ בנשמתו, כמ"ש למעלה.

וכל י' מאמרות של ימי בראשית הם משמשים בי' ימים שמראש השנה עד יום הכפורים, שבכל שנה הוא חידוש הבריאה ממש, בפרט במה שחוזרים כל ימי השנה ונכללים בי' ימים אלו לעלות למעלה כמו שהוא חידוש הבריאה בכלל באלף השביעי, הנכללים בו כל השית אלפי שנין דהוי עלמא, ולכן כמו לעולם הבא באלף השביעי אמרו שאין בו לא אכילה ושתייה, אלא צדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה (ברכות יז ע"א), כמו כן ביום הכפורים הוא מעין אותה הארה ממש, ולכן אין בו גם כן אכילה ושתייה, וכל ישראל הם מלאכי השרת נקיים וטהורים, כמ"ש במדרש (פרקי דר"א מה) שאומר השטן לפני הקב"ה ביום הכפור, יש לך עם אחד שהם כמלאכי השרת.

ויום הכפור הוא נגד מאמר העשירי, ומ"ש (בראשית א כט) הנה נתתי לכם כל עשב זרע זרע וכו'. ולפי שנתקלקלו המאכלים בתערובות טוב ורע, ע"י הטא אדם הראשון, באכילת עץ הדעת, לכן נצטוו ביום הכפור לפרוש מאכילה ושתייה, להיות זכים וטהורים כמלאכי השרת ולתקן אז מה שנתקלקל בחטא אדם הראשון, מאכל האדם. וכמו שאדה"ר עשה תשובה ויצא בדימוס, כמו כן הוכן יום זה לכפרה לדורות, והוא יום שמתחברים בו שמים וארץ ביחד, ע"י הקשר שנקשר בנשמותיהם של ישראל, והוא מ"ש שם במדרש (ויקרא רבה פכ"א סי' ד) רבנן פתרי קרא בראש השנה ויום הכפורים, אורי בראש השנה, ממי אירא, עזי וזמרת יה. והוא כמ"ש¹²⁴ ש"ה שמים וארץ, כי נברא העולם הבא, והחבור הוא ע"י התורה, שהוא האור שמאיר לישראל להחזירם לתשובה, ושלא יהיו נשקעים ה"ו בסט"א, אלא סופם להיות מתוקנים וכל ידה ממנו נדה, לא כאומות העולם. והוא מה שסיים שם במדרש, בקרוב אלי מרעים, אלו שרי אומות העולם, לאכול את בשרי, לפי ששרי אומות העולם באים ומקטרגים לפני הקב"ה ואומרים לפניו רבש"ע אלו עובדי ע"ז, אלו מגלי עריות, אלו שופכי דמים, מפני מה אלו יורדים לגיהנם.

והוא כמ"ש שיש עוונות המורות שהם ממש שקולים כאלו ג' עבירות החמורות שנכשלים בהם למאד, וע"ז הקטרוג גדול מאד בעוה"ר, לומר מה נשתנה אלו מאלו. ואעפ"כ בזה מובדלים ישראל מאומות העולם ע"י הקשר שנקשר בהם מאתו ית' ע"י התורה שנתנה להם. ולכן ביוה"כ מתעורר עליהם אור הזה להשיבם בתשובה, ולכפר על כל עוונותיהם בכל שנה, שאז היה זמן מתן תורה בלוחות האחרונות כמ"ש. ולכן אין לשטן שליטה אז על ישראל, וז"ש שם, צרי ואויבי לי, בימות החמה שס"ה יום וכו', השטן גמטריא שס"ד, שכל ימות השנה השטן מקטרג, אמרו ישראל לפני הקב"ה אם תחנה עלי מחנה, של סמאל, לא יירא לבי, שהבטחתי בזאת יבוא אהרן אל הקדש וכו', כמ"ש שם בזאת התורה, שנאמר בזאת התורה, ר"ל שבאותו יום היה גמר מתן תורה לישראל בלוחות האחרונות.

ובזה נבוא לביאור דבריהם הקדושים במשנה בסוף יומא (פה ע"ב), מ"ש ראב"ע¹²⁵ אשריכם ישראל, והוא שבא לומר לנו שאף שמובטחים אנו בו ית', שהובטחנו בתורתו

¹²⁴ ע"י מנחות כט ע"ב: מאי שנא דכתיב ביה ולא כתיב יה כדדרש ר' יהודה בר ר' אילעאי אלו שני עולמות שברא הקב"ה אחד בה"י ואחד ביו"ד ואיני יודע אם העולם הבא ביו"ד והעולם הזה בה"י אם העולם הזה ביו"ד והעולם הבא בה"י.
¹²⁵ נדצ"ל ר"ע.

הק' שיוה"כ הוא יום סליחת עוונות, אל יבטח האדם בזה, לומר שעצמו של יום מכפר, אף בלי תשובה, שהרי קי"ל כרבנן (יומא פו ע"א) דתשובה תולה, ויוה"כ מכפר עם התשובה, ולכן צריך האדם להקדים את עצמו, ולטהר את עצמו בימי התשובה בכל יכלתו. ובה נדמה האדם לטמא שרוצה לטבול מטומאתו במקוה טהרה, שאף שמי המקוה כשיש בהם שיעור, הם מטהרים האדם, מ"מ צריך שיסיר מגופו בתחילה כל דבר החוצץ, ואם לאו אין טבילתו כלום. וכמו כן צריך האדם לנקות נפשו מקודם לפרש עצמו מכל עוון ולכלוך חטא, ע"י חרטה גמורה ויודוי וקבלה להבא שלא ישוב עוד לכסיל. ומה גם להזהר מכ"ד דברים המעכבים התשובה, המבוארים ברי"ף ורא"ש במסכת יומא וברמב"ם (תשובה פ"ד ה"א), שהם דברים החוצצים בפני שערי רחמים ושערי תשובה, לבלי להתקבל למעלה ח"ו.

עוד זאת נדמה כפרת יוה"כ למקוה טהרה, במ"ש מקודם במשנה (יומא פה ע"ב) האומר אחטא ואשוב, אחטא ויוה"כ מכפר, אין יוה"כ מכפר, והיינו שמי שחוטא וסומך על כפרת יום הכיפור, הרי מראה בעצמו שאין מתחרט ובוש מחטאיו כלל, וסובר שעצמו של יום יהיה מכפר בעדו. והרי הוא כאילו סומך על טהרת יום הזה כדי לחזור אחר כך לחטאיו הראשונים, מאחר שאין מתחרט על מעשיו כלל. ובאופן זה הוא דומה למי שטובל במקוה על מנת שאח"כ לא יקבל טומאה כשיגיע בשרץ, שאין טבילה זו כלום. וכמו שאמרו בפ' נערה במאורסה (גדרים דף עה ע"ב) אמרו לו לרבי אליעזר מקוה יוכיח שמעלה את הטמאים מטומאתן, ואין מציל על הטהורים מליטמא, וכו'.

וזה"ש כאן אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים, ר"ל שצריכים אתם לטהר עצמיכם קודם בוא יום ה' הגדול, בתשובה, להסיר כל חציצה וכל סיג וחלאה, ואז אביכם שבשמים מטהר אתכם, ע"י אור הגדול אשר מתגלה ביום הכפור, שבו נבדלו ישראל מכל אומה ולשון, ע"י השלשלת שקשר הוא ית' בכל איש מישראל, לבלתי ידה ממנו נדה. והוא מ"ש הכתוב (ויקרא טו ל) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, ר"ל שבאמת עיצומו של קדושת היום עצמו גורם כפרה לישראל, ע"י אור הגדול המתגלה אז להכניע כל דרגון דסט"א, שלכן אין שליטה לשטן אז כמבואר, אבל צריך לזה סיוע מאתכם, והוא מ"ש מכל הטאתיכם לפני ה' תטהרו, קודם בא יום ה' תטהרו עצמכם.

ואל זה הביאו ראיה מפסוק מקוה ישראל ה', שהוא ית' המשיל טהרת ישראל למקוה, שצריך האדם מקודם להסיר ממנו כל דבר חוצץ מגופו, להדיח בית הסתרים שלו, והם עוונות שדש בעקביו (ע"ז יח ע"א), ושעושה אותם בהרגלו, עד שאינו יודע בהם, ואין מרגיש בהם כלל, והם חוצצים מאד בפני התשובה. וגם שלא יהיה תשובתו ח"ו ע"מ לחזור להם, כמו שנתבאר שזה דומה לטובל ע"מ שלא לקבל טומאה אם יגע אח"כ בשרץ, וכאשר יהיה תשובתנו כראוי אז ודאי יקויים בנו מ"ש כי ביום הזה יכפר וכו', ובטוחים אנו שנצא בדמום בגמר ימי הדין לטוב, אמן כן יהיה רצון.

דרוש לסיום הש"ס

קישור תחילת הש"ס לסופו

בסוף סיומא דש"ס (עוקצין פ"ג מי"ב) אמר רבי שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה בלי מחזיק ברכה וכו' ושם אריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, שנאמר להנחיל אוהבי יש וכל אוצרותיהם אמלא. מאמרים אלו הם פנינים יקרים במליצות חז"ל הקדושים, כללו בהם ענין שלמות הנצחי ותגמול המצווה המעוּתד לנפשות

ותגמול התורה והמצוה היקרות בשכר עבודתם וצדקתם, והוא אחר שביאר רבינו הקדוש במשנתו כלל ופרט התורה והמצוה אשר נצטוונו מפי ה', ע"פ הקבלה שקיבל משה מפי הקב"ה בהר סיני פירוש המצוות ופרטיה, השלים במאמרים אלו התכלית והטובה אשר נשיג ע"י לעולם הבא משלימות נצחיות הטובה כאשר נבאר בעז"ה.

ותחילה נבאר קשר מאמרים אלו עם ראשית דברי רבינו הקדוש במשנתו, להיות נעוץ סופו בתחילתו¹²⁶, כי התורה ארוכה ואין לה התחלה ולא סוף, והמה קשורים יחד.

תחילת התורה ושרשה - יחוד ה'

והנה רבינו הקדוש פתח במשנה מאימתי קורין שמע (ברכות ב ע"א), במצות קריאת שמע ויחוד ה', שדבר זה ראש ושורש לכל התורה והעבודה ושורש אמונת ישראל תלויה בו כאשר נבאר באריכות בעז"ה, ולכן פתח בו רבינו הקדוש בסדר הראשון המיוסד על אמונה, כמ"ש רז"ל על הפסוק והיה אמונת עתיך חוסן וכו' אמונת זה סדר זרעים, כמ"ש בפ"ב דשבת (דף לא ע"א), ולכן בו פתח ה' ית' בראשית גילוי לעם קדושו במעמד הנבחר בהר סיני, אנכי ה' אלקיך (שמות כ ב), להאמין שהוא יתברך אשר חדש וברא עולמו יש מאין המוחלט, ושהוא יחיד ואין זולתו ושהוא המשגיה על ברואיו בכל פרט, ושהוא הנותן התורה לישראל המצוה על עבודתו לשוב לנו כל הימים, ולכן פתח באות א', אנכי, המורה על יחודו יתברך.

וציור אות א' מורה שכשם שהוא יחיד בעליונים כך הוא יחיד בתחתונים, שצורתו י' למעלה ו' למטה ו' באמצע, שו' מורה על הבריאה בכללה שנברא בששה ימים ושנברא בשש קצוות כידוע, והוא מורה על המקום ועל הזמן, שהזמן הוא ו' ימים, ומקום ו' קצוות ד' רוחות ומעלה ומטה, כי כל הבריאה הוא בגבול בזמן בו' אלפי שנה, ובמקום במדה בג' קוטרים¹²⁷ הידועים שיש להם ראש וסוף.

והיו"ד למעלה מורה על יחוד ה', שהוא הממציא הזמן והמקום והבריאה, ולכן הוא נקודה לבד, שהיא נקודה מרכזית, ואין לה ראש ולא סוף רק נשוא במחשבה בלבד כמ"ש במ"א באריכות, שכמו כן מציאותו יתברך ועצמותו נעלם מכל נברא רק נתפס במחשבה לבד. והיו"ד למטה מורה שכשם שהוא יחיד קודם הבריאה, כמו כן יחודו שולט למטה, כמ"ש (ישעיה ו ג) שמלא כל הארץ כבודו, והוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין (זהר ח"ג רכה ע"א), ואין שום שינוי וגבול גם לאחר הבריאה, רק מצדינו אבל לא מצידו יתברך, וכמו שהאריך בזה הגאון מור"ח בספרו נפש החיים (שער ג), והוא מ"ש הכתוב (דברים ד לט) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד.

והוא כי ענין היחוד הזה שאין לו תפיסת מקום ולא תפיסת זמן אינו מושג רק במחשבת הלב לבד, שלכן הוא נרמז רק בנקודה מרכזית שבו נקשרים כל ה' קצוות שהם רק נשואים במחשבה, והוא היכל הקדוש באמצע ו"ק כמ"ש בס"י (פ"ד מ"ד). ונקרא היכל הקדוש, שכמו שהמלך בעת שיושב בהיכלו המיוחד לו לבדו, אין רשות לשום אדם לכנוס שם ולראות בהדר כבודו, כמו כן אין מציאותו ויחודו ית' מושג לנו כי אם בהתראת פניו אלינו חוץ להיכלו, ר"ל במה שניתן מרצונו ית' להשיג יכולתו והשגחתו ורצונו, אבל לא בבחינת עצמותו ויחודו רק נתפס במחשבה, ולכן אסור החקירה בענין הזה. וע"ז נאמר

¹²⁶ מלשון הספר יצירה פ"א מ"ז.
¹²⁷ מימדים.

(ס"י מ"א מ"ח) ואם רץ לבך לשוב למקום וכו', ר"ל שאם מחשבת לבך לחקור בענין נפלא הזה, הזהר שלא יכנס להיכל פנימה שאין נתפס במקום גבולי, רק שוב למקום, ר"ל בחקירת הבריאה והשגחתו עליהם לבר שהוא מקומו של עולם¹²⁸. אבל לא במה שאינו במקום, שהוא היכל הקודש, אסור לדבר בו. והוא מה שרמז הנביא חבקוק (ב כ) וה' בהיכל קדשו הם מפניו כל הארץ, ר"ל שכאן אסור הדבור, וכמ"ש (מנחות כט ע"ב) שתוק כך עלתה במחשבה.

והוא מ"ש (ברכות סא ע"ב) אשריך ר"ע שיצאתה נשמתך באחד, שענין מיתתו רמז על ההנהגה שאין לתמוה על הסדר הזה מענין צדיק ורע לו (ברכות ז ע"א), שהוא מקושר ביחוד העליון שלא נתן להשגה רק נתפס במחשבה לבר, והוא מקושר ביחודו ית', שהרצון הוא בעל הרצון, שהוא ורצונו אחד, ואין לנו רשות להשיג רק מה שנתן לנו גבול להשיג מרצונו מה שהוא מצידנו אבל לא במה שהרצון אחד שהוא ורצונו אחד. ולכן רצון גמטריא שמו (שעה"פ יתרו), והוא מ"ש ר"א הגדול בפרקיו (פרק ג) עד שלא נברא העולם היה הוא ית' ושמו לבר וכו', ר"ל שקודם הבריאה וצמצום מקומו של עולם הוא יחוד עצום הוא ורצונו שהוא שמו הכל אחד.

ולכן תיכף אח"כ סמך חבקוק מאמרו (חבקוק ג א) תפלה לחבקוק הנביא על שגיונות, שהוא במה שקרא תגר על רוע סידור ההנהגה הנראה לבריות מענין שלות הרשעים ויסורי הצדיקים, כמ"ש (שם א ג) למה תראני און, ואחר שהשיב לו ה', שענין זה לא נתן להשגה, שגם משה רבינו ע"ה לא הגיע לזה, כמ"ש בפ"א דברכות (ז ע"א) שבקש משה מפני מה הצדיק ורע לו ולא נתן לו, וע"ז נאמר וראית את אחורי ופני לא יראו. ר"ל שלא ניתן להשגת שום נברא, רק מה שנמשך מרצונו ית' לברואיו שהוא מכונה בשם אחוריים, אבל לא מה שתלוי במחשבה עליונה הנוגע אל עצמות רצונו, שהוא מכונה בשם פנים. ולכן התפלל חבקוק ע"ז ואמר, תפלה וכו' על שגיונות, במה ששגג ורצה להכנס להיכל מלך שלא נתן על זה רשות כלל, והוא אחר שהשיב לו הוא ית', ויעננו ה' ויאמר כתוב חזון.

והוא מרומז בדברי רבותינו הקדושים מאמרם במדרש (מדרש תהלים ז), ע"ז שאמר לו ית' כתוב א' על הלוח ואח"כ תאמר הודיעני את הקיץ¹²⁹. והיינו כמ"ש שהשיב לו, שלא נתן להשגה רק מה שנתגלה אחר הבריאה, והוא בחינת האחוריים, והוא מרומז באות ב', בראשית, שבו פתחה התורה, שב' מרמז על בחינת גבול בזמן ומקום שיש לו ב' קצוות ראש וסוף. משא"כ בדבר שהוא למעלה ממדרגת הבריאה שלא נתן להשיגה, והוא אות א' שקודם לאות ב', והוא היכל הקודש מרכז נושא כל הקצוות.

ומ"ש ואח"כ תאמר הודיעני את הקיץ, הוא דבר גדול ועמוק ולבאר הדבר ועומק דברי רבותינו הקדושים, נקדים עוד מאמר הנראה תמוה בתחלת ההשקפה, והוא מ"ש בפרק הספינה (עה ע"א) ע"פ ושמתו כדכד שמשותיך, וז"ל: פליגי בה תרי מלאכי ברקיעא מיכאל וגבריאל, ואמרי לה תרי אמוראי בארעא ר' יהודה ור' חזקיה, חד אמר שהם, וחד

¹²⁸ ע"י נפה"ח שער ג פרק א-ב.

¹²⁹ ז"ל: בא חבקוק כך עשה לו צורת עוגה בארץ ואמר איני זז מכאן, שנאמר (חבקוק ב א) על משמתי אעמודה ואתיצבה על מצור. מהו על מצור, שהיצר לו צורה. ואצפה. אמר הקב"ה, אני מחזר על כל מי ששבר קרדומו יבוא אצלי. התחיל צווח, (שם א ב) עד אנה ה' שועתי ולא תשמע. ענהו הקב"ה ואמר לו, בן תורה אתה ולא עם הארץ כתוב לך בלוח אחד אל"ף ב"ת ואחר כך תאמר הודיעני את הקץ. וכן הוא אומר, (שם ב ב) ויעניני ה' ויאמר כתוב חזון ובאר על הלוחות. אמר לו הקב"ה, כשאמרתי לך בגלות ראשון כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה, כיון ששלמו שבעים שנה, מה כתיב, (דברי הימים ב' לו כב-כג) כורש מלך פרס וגו'. אף עכשיו, כשיגיע הקץ אני גואלכם.

אמר ישפה. אמר הקב"ה ליהוי כדין וכדין, דכתיב ושמתי כד כד, ופרש"י ר"ל כדין וכדין¹³⁰.

והוא תמוה מאד דהרי נחלקו בפירוש תיבת כד כד מאי הוא, וא"כ קודם תשובת ה' ית' אליהם ידעו מזה שהאבן הזאת נקרא שמו כדכד, וא"כ היאך דורש מכאן שתשובתו יתברך היה ליהוי כדין וכדין. גם עצם המאמר אין לו ביאור, מה ענין מחלוקתם בזה שיהיה ריב בין מלאכי השרת בפירוש פסוק זה, ולא מצינו דוגמתו בשום מקום שיהיה מחלוקת במתיבתא דרקייעא בפסוק וכונת תיבה אחת בפסוק אחד, והלא דבר הוא. אבל בוא ואשמיעך חכמה עמוקה וענין עמוק וגדול המרומו במאמרם ז"ל בזה ותבין מליצת חכמים וחידותם ועד כמה עמוק רעיוניהם הנשגבים.

ענין שתי אבנים שעל כתפו של כהן גדול

והוא במסכת סוטה (דף לו ע"א) שתי אבנים טובות היו לו לכ"ג על כתפיו, ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם, ששה על אבן זה וכו', וחמשים אותיות היו עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו, ר' חנינא ב"ג אומר וכו', בני רחל אחד מכאן ואחד מכאן וכו', ופריך הש"ס הני חמשים אותיות חמשיין נכי הדא הויין, א"ר יצחק, יוסף הוסיפו לו אות אחת, שנאמר עדות ביהוסף שמו וכו', מתקיף רב נחמן בר יצחק כתולדותם בעינן, אלא כל התורה כולה בנימן כתיב והכא בנימן שלם, כדכתיב ואביו קרא לו בנימין, ע"כ. ודבר זה צריך ביאור, מה ענין אלו ב' האבנים אחת על כתף זה וכו', ומדוע היה חמשים אותיות כתובים עליהם, ודוקא כ"ה אותיות על אבן זה וכ"ה על השניה, ומדוע נחסר בהם אות אחד עד שהצריכו להשלימו ממקום אחר, ודוקא מיוסף או מבנימין. והוא ענין גדול ונפלא למאד, ונרחיב הדבור בזה להלחיב נפשות אחינו בני ישראל לאהבת ה' ויראתו ותורתו הקדושה, ולראות כמה גדלה חכמת חז"ל ועומק דבריהם והשגתם, ועת לעשות לה' בדור הזה אשר רבו המתפרצים בעוה"ר המלעיגים על דברי חז"ל, הרחוקים מדעת ומחכמת התורה הקדושה לגלות מעט עומק דברי חכמה. והוא, כי מצינו בפרשת קריאת שמע דמדבר ביחוד השם ושורש תורתנו הקדושה, והוא פסוק (דברים ו ד) שמע ישראל, שיש בו ו' תיבות וכ"ה אותיות, וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שאנו אומרים אחרי פסוק זה יש בו ג"כ ששה תיבות ובו יש כ"ד אותיות לבד. וצריך לבאר מה ענין אמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שתקנו חז"ל ואנשי כנה"ג לאמרו, מה שלא נכתב בפרשה זו בתורה הקדושה. ובזוה"ק (ח"א יח ע"ב) איתא שפסוק שמע ישראל הוא יחודא עילאה, וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד יחודא תתאה, ואף שכווננו בזה רזין דרזין ליודעי בינה, מ"מ נדבר בזה בדרך מושג קצת אף לאותם שלא ראו אור חכמה זו ולהלביש ענין זה מה שנוכל להבין בו.

ענין המנורה

ונקדים ענין נפלא מ"ש בכתבי רבינו הגדול הנאון מור"א על מאמר אחד בדברי רז"ל, ע"פ (תהלים קיט קל) פתח דבריך יאיר מבין פתאים, וז"ל, זה מעשה המנורה והוא פלאי, וכתב בזה רבינו הגדול (אדרת אליהו דברים) שהכוונה שמצינו במנורה שהיה בה

¹³⁰ ז"ל הרשב"ם: כדין וכדין - כדברי זה וכדברי זה והיינו כדכוד משהם וישפה תבנה ואע"פ שמקרא זה קדם לבני ר' חייא טובא יש לומר שכך נתנבא ישעיה שכדברי כל המפרשים עתידה להבנות.

מ"ט חלקים, והם כ"ב גביעים ומ' פרחים וי"א כפתורים וז' קנים, והם נגד מ"ט שערי בינה שנבראו בעולם, וגוף המנורה הוא נגד שער החמשים, לכן נתקשה משה במנורה ששער החמשים לא נתן לו. ועוד יש י"ז, והם ז' נרות וה' מלקחים וה' מחתותיה, והם הכל כמנין בינה.

והוא מ"ש הקב"ה למשה (שמות לג יט) אני אעביר כל טובי על פניך, והם בה' פסוקים של ראשי ה' ספרים שבתורה, בבראשית ז' תיבות, ובאלה שמות י"א, ובויקרא ט', ובמדבר י"ז, ובאלה הדברים כ"ב. וז"ש (תהלים קיט קל) פתח דבריך יאיר, שהוא נגד המנורה, וענין המנורה רמז לאור התורה, כמ"ש (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור. והוא רמז נפלא, שבאמת לולא מתנה יקרה הזאת חמדה הגנוזה שחנן אותנו יתברך בתורתו הקדושה, היינו הולכים חשכים, ואין נוגה לנו לילך בנתיב ישר, והיינו נשארם בחושך מאפיל הזה בהשגת חכמה העליונה, להאיר נתיב דרך לנפשותינו לאור באור החיים הנצחיים.

וזהו ענין המנורה והשלחן ומזבח הזהב בהיכל הקודש, והמנורה נתונה בדרום ושולחן בצפון ומזבח ממוצע באמצע, והמנורה נוכח השולחן והאיר על עבר פניה, והוא ענין נפלא עד מאד. והוא כי המנורה והשולחן הם מורים על שני חלקי הבריאה, עליונים ותחתונים, שמים וארץ שנבראו בשתי ידיים, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, קורא אני אליהם יעמדו יחד, וכתבתי במ"א שענינו ששמים הם העליונים אשר שם דרכו בקודש אשר שם משרתיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו (תהלים קג כ), ואין שם יצה"ר ולא שטן ופגע רע, רק כולם קדושים נצחיים וקיימים, לכן הם מכונים בדרך מליצה לנבראים בימינו ית', שהימין יותר חזקה.

אבל נבראים התחתונים בארץ הלזו, שם הקדושה מתמעט, וגבורתו וקדושתו ית' נעלם, וגובר כח הסט"א ויצה"ר, עד שגורם ח"ו להכחיש השגחתו ית' ויכולתו ומציאותו, כמו שהיה בדורות הרשעים הקדמונים. ולכן מכונים בשם שמאל, שהוא יד כהה (עי' מנחות לו ע"א), ולכן פתחה התורה בבריאת עולמו באות ב', לרמז שהבריאה נתחלקה לב' מדרגות, שמים וארץ, יד שמאל ויד ימין, אור וחושך, שעולם התחתון הזה הוא בחושך אין רואה בגבורתו וקדושתו ית' לעשות רצונו, ולכן נבראים התחתונים בטבעם כלים, וההעדר כרוך בעקבם וצריכים למזון גשמי למלאות תמורת הניתך בכל עת.

וכמו שהוא בגוף כך הוא בנפש, ורוח האדם צריך למזון הנפש, והיא התורה והמצוה שצריך בכל יום, כמ"ש רבינו בכתביו ובפירושו על היכלות באריכות (יהל אור ח"א טז, וח"ג לה ע"ג), וזה ענין העבודה ע"פ התורה והמצוות, שבוה גורמים חבור וקישור הנשמה עם הגוף ונפש, להוריד חיים ואור עליון מלמעלה למטה, ומתחבר שמים וארץ ביחד, שהוא ענין נר"ן שבאדם, שהנשמה משמים, ונפש מיסוד הארץ, ורוח באמצע. שהנפש הוא המתאוה לכל ענינים גשמיים ומתועבים, והנשמה כולה קדושה משמים, והיא מאירה בנצוצות על רוח האדם שהוא בלב, שבו הבחירה לעשות רצונו ית' ועבודתו במצוותיו ית' המלוכשים בענינים גשמיים, כמו תפילין וציצית וסוכה ודומיהם, שבוה מתחבר הנפש עם הנשמה. וע"ז רמז הכתוב נ"ר אלקים נשמת אדם וכו', ור"ת נפש רוח.

וביארתי בזה מאמרם ז"ל בפרק המפלת (נדה ל ע"ב) אומרם על הולד כשהוא בבטן אמו נ"ר דלוק על ראשו, ומלמדים עמו כל התורה, וצופה מסוף העולם וכו', ואין כאן מקומו, וע"ז נאמר כי נר מצוה, שהמצוה הוא מחבר הנפש עם הנשמה, והכל ע"י התורה הקדושה שנתן הוא ית' להאיר את נפשותינו, חשוך מני שחת, לאור באור החיים.

וזהו ענין המנורה בימין, רמז שירדה מן השמים, כמ"ש (דברים ד לו) מן השמים השמיעך את קולו ועל הארץ הראך את אשו הגדולה, והוא ה' אש אוכלה¹³¹ האוחזת בפתילה, והוא הנפש של האדם, שלכן צריך להוסיף שמן תמיד, כמ"ש רבינו הגדול שם, שע"ז נאמר (קהלת ט ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר, למלאת הנפש כמו המזון שבגוף.

ונגד זה הוא שולחן בצפון שהוא מזון האדם, לרמז שעיקר הוא שיראה האדם להוסיף מזון לנפשו מאור נשמתו מלמעלה, שהוא המנורה המאירה נגד השולחן.

ויש לנו לפרש ע"י הקדמה זו הכתובים שאמרם משה רבינו ע"ה במשנה תורה (דברים ח א) כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון וכו' וזכרת את כל הדרך וכו' ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת וכו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם.

והכוונה בזה, שמשה רבינו ע"ה רמז בדבריו הקדושים, שענין המצוות אשר ניתן להם, אי אפשר להם להתקיים קיום נצחי ליתן חיים לנפשותם כי אם ע"י המצוות, שהם מורכבים מעולם הנבדל מקדושה עליונה רוחניות נצחית בדברים גשמיים אשר בארץ המה, בכדי לחבר הנפש עם הנשמה העליונה, שהוא חבור האש עם הפתילה, וקיום הפתילה ע"י שמן שמוסיפים לה תמיד, ובלעדי זה הפתילה היא כלה ונשרפת והאש מסתלק למעלה, כמאמר המלך החכם (קהלת ג כא) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ.

ענין המן

וזה היה ענין המן שנתן לישראל במדבר, לאותם שעמדו על הר סיני וקבלו תורתו ית' משמים, לזכך חומרם ולהראות להם שעיקר מזון האיש הישראלי, הוא להאיר נפשו ע"י אור הנשמה העליונה, ע"י תורתו הקדושה ומצוותיו ית' שנתן להם, שבוה מתקשר הגשמי עם הרוחני והיו לאחדים בידו ית'. כמו שהמן ירד מן השמים עצם רוחני, כמ"ש רז"ל (יומא עה ע"ב) לחם אבירים אכל איש, לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו, ר"ל כמו שמזון המלאכים הוא מה שנהנים מזיו אור פני מלך חיים, כמ"ש (ברכות יז ע"א) שאין להם לא אכילה וכו', כי אם נהנים מזיו השכינה, ר"ל נצוצי זיו ואור עליון הנשפע להם מלמעלה. והמזון הזה בעצמו נתגשם ונתגלם למטה ונעשה מן, מזון גשמי מורכב עם רוחני ביחד, שלכן היה נבלע באיברים, שהיה זך וטהור בלא שום סיג ופסולת, כדי לזכך נפש הישראלי, שיהיו מוכנים להשגת התורה ומצוות, שהיו צריכים לכך לפי העת והזמן, כדי להשריש בנפשם השגת התורה בכל פרטיה ולקשר נפשם בקדושה עליונה להתאחד במקור קדושה עליונה. והוא החבל שקשר הוא יתברך, כמ"ש במדרש (ירושלמי תענית פ"ב ה"ו) שהוא שלשלת שקשר הוא ית' בישראל בלי יאבדו ח"ו, וע"ז נאמר (דברים לב ט) כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, שע"ז נקשר נפשותיהם בכסא כבודו ית' ביחודו האמיתי, כמ"ש (ברכות ו ע"א) אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת, אתם עשיתוני וכו' שנאמר שמע ישראל וכו', ואני אעשה שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, וכמו שיתבאר עוד בסמוך בס"ד.

ולכן זכו דור דעה מקבלי התורה להיות נזון ארבעים שנה במזון נפלא וקדוש הזה, עד שזכו על ידו להשגת התורה בכללה, וכמ"ש (דברים כט ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת

¹³¹ מלה"פ דברים (ד כד) כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא אל קנא.

ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה, וכמ"ש רז"ל, אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה, כמ"ש בפ"ק דע"ז (ה ע"ב). ומה שכפל בדבריו עינים לראות וכו', רמז על ג' חלקי התורה, תורה שבכתב, התלוי בראית העין, ותורה שבעל פה, התלוי בשמיעת האוזן, וסתרי תורתו יתברך התלוי באובנתא דלבא¹³², כמ"ש רבינו הגדול בפירושו לישעיה ע"פ (ו י) השמן לב העם הזה¹³³. והוא ג"כ מ"ש ה' ית' למשה (שמות טז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים למען אנסנו הילך בתורת אים לא, וכמ"ש שהמן הניתן להם במדבר, היה כדי לזכך גופם ונפשם היסודי, להיות כלי מוכן לקבלת התורה, ולקשרם בקדושת תורתו יתברך הנתונה משמים.

וזה החבל וקשר האמיץ שחננו ה' לדורות עולם, אשר אנחנו מצאצאי מעיהם, נשאר קדושה הזאת וזכך זה לכל זרעם אחריהם, כי לפי מזוג הכנת טבע האב והאם, כך הוא בזרע היוצא מהם. והוא מכוון במ"ש רז"ל (שבת קמו ע"א) ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן, והוא זוהמתן ארס הנחש היצה"ר וסמ"א הקשור בכל גופי בני אדם מיום שאכל אדה"ר מעץ הדעת, שמוזן זה קלקל טבע גופם להמשך לכל תאוה מגונה, כמ"ש במ"א באריכות. ולעומת זה מוזן המן שניתן להם משמים בלי שום סיג ופסולת, זיכך גופם, ונתקדשו בקדושה עליונה. וכמו שמוזן הגופני המקודש הזה זיכך גופם, כמו כן היו נזונים מוזן נפשי, והוא אור התורה העליונה, אשר זיו קדושתה נתלבש ונתגלם במצוות מעשיות, כדי לקשר נפשם עם קדושת נשמתם, שהוא אור זיו המאיר מאתו יתברך, שע"ז אמרו שהנשמה חצובה מתחת כסא כבודו יתברך, והוא חלק ה' ממש, ר"ל זיוו והדרו המאיר לישראל עם קדושו, כמו השמש ששולח זיו אורו על פני תבל, שזיו הזה הוא חלק ממש מאור השמש.

והוא מה שסמך הכתוב אח"ז (דברים לב י) ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ושימון יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו, ור"ל שמתנה יקרה וכל יקר וגדולה הזאת נמצא לישראל בארץ מדבר, שזהו היה בכוונתו יתברך להוליכם במדבר שמם הזה מ' שנה, להרחיקם מבני אדם שיהיו נזירים מתבודדים, להתרחק מכל תאות העולם הזה המדומה, להיות מחשבתם דבוק בתורה ובחכמה עליונה, כדרכי הפרושים והחסידים המתבודדים במדבר להיות רחוק מחברת בני אדם ומתאוות המדומות, עד שהשיגו שם כל הקדושה והכבוד הזה, אשר ענן ה' היה מסבב אותם, והוא התראת¹³⁴ שכינתו יתברך עליהם, עד שהם עצמם היו היכל ה' ומרכבה עליונה, וכמו שהיה המשכן (שמות מ לח) וענן ה' יומם על המשכן וכו'.

ושם, יבוננהו בינה בהשגת התורה וסתרי חכמה עליונה, ושם יצרנהו כאישון עינו, כמו שהאדם שומרו בל יעלה איזה אבק, או איזה דבר הגורם קלקול והפסד לכח הראות שבו, כמו כן הוא יתברך הכינם ושמרם להרחיק מהם ענן הסכלות וכח הטומאה, לגרש החשך מאור עיניהם, מלהסתכל בזיו יקרו וקדושת תורתו יתברך. ולזה כיון משה רבינו ע"ה בתוכחתו ומוסריו באמרו, כל המצוה וכו', ר"ל שלא די לכם בעסק התורה וחקירת חכמה עליונה לבד, בלי עשיית המצוות בפועל, שלא לכוונה זו היה בריאת האדם, והעיקר הוא העשייה. כי עסק התורה וחקירת חכמת התורה היא עיקר בכח אור הנפש ונשמה העליונה, שאם כן לא הוצרך האדם להבראות בעולם התחתון, ולחינם השפיל הוא יתברך אור הנשמה לשלח אותה למקום חושך ענן וערפל הזה בעולם התחתון, ויותר טוב היה לה

¹³² עי' נפה"ח שער ג פרק ח.

¹³³ ז"ל: כי ג' חלקי התורה שבכתב ושבועל פה וסודות התורה. יפול הראיה על מה שבכתב והשמיעה על שבעל פה והבנת הלב על חלקי הסוד באבנתא דליבא תליא.

¹³⁴ נדצ"ל השראת.

שבתה בבית אביה להיות על השמים כבודה, ולא להתלבש בגוף חמרי עבור הזה, ושם היה הנקל לה יותר להשגת אור חכמה עליונה.

והוא מרומז במליצת חז"ל באמרם (מסכת כלה פרק ח) הלומד תורה שלא לשמה מוטב לו שנהפכה שליתו על פניו, ולא יצא לאויר העולם והענין כי למוד תורה לשמה עיקר הכוונה כדי לידע דיני המצוות וכל פרטיה וענפיה, כפי שקבלה משה רבינו ע"ה בהר סיני בתורה שבעל פה, ולכן שמה תורה, ר"ל שהיא מורה לאדם היאך להתנהג לילך בדרכי השם ובמצוותיו אשר הפיץ מאד. והלומד שלא לשמה ר"ל, לא ע"מ לעשות לידע לבוא מעשה, רק רוצה ללמדה לידע חכמתה וסתריה לבד, א"כ נוח היה לו שלא היה יוצא לאויר העולם, שאז היתה השגתו מרובה מאד אלף אלפים ככה, כמו שמשיג עתה, כאשר נשמתו מלובשת בגוף חומרי הזה, אשר הוא מסך מבדיל וגורם חושך להשגת נשמתו. וז"ש כל המצוה וכו' תשמרון לעשות, שעיקר כונתו יתברך היה במה שהלביש מצוותיו ית' בדברים גשמיים, כדי לגרום חיים נצחיים לעולם הבא גם לנפש ולגוף היסודי, שהוא קישור שמים וארץ ביחד כמ"ש.

וז"ש למען תחיון ובאתם וירשתם את הארץ, ר"ל ארץ העליונה שהיא ארץ החיים, והוא מ"ש (דברים א ח) אשר נשבע ה' לאבותיכם, שהרי האבות הקדושים לא זכו אליה כ"כ, כי אם באי הארץ אשר נתן להם למורשה, אבל עיקר הכונה הוא על ארץ החיים העליונה שזכו אליה, וע"ז אמר (שם ח א) וזכרת את כל הדרך וכו', ששם היה התבודדותם במדבר, ואכילתם מן רוחני, שהוא מורכב מרוחני וגשמי ביחד, להראות שבריאת האדם ועיקר חיות נפשו, לאור באור חיים הנצחיים, הוא ע"י מצוותיו ית', אשר צוה בפיו ע"י משה עבדו, וע"ז יחיה האדם חיי עד, שגם המצוות הם מורכבים מרוחני וגשמי, לחבר שמים וארץ ביחד.

והוא מ"ש (שם ג) למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, ר"ל שלחם הגשמי לבד, אף שהוא ממלא תמורת הניתך וגורם לו חיים, אין זה חיים אמיתיים, חיי הנפש להיות נצחי, כי אם על כל מוצא פי ה', שהוא תורתו ומצוותיו ית', בזה יקנה האדם חיי עולם, שזהו חיים האמיתיים, וכמ"ש (ברכות יח ע"א) צדיקים במיתתם קרויים חיים. וזהו ענין המנורה בימין, נוכח השולחן אשר בשמאל, שהמנורה רומז לתורה המאירה לאדם, והוא מזון נפשו ומזון גופו לחיות חיי עד, אבל הוא ע"י העבודה והמעשה במצוות בפועל, אשר בו נקשר הרוחני והגשמי ביחד, ולכן ע"ז רומז המזבח שבו העבודה, ולכן היה נתון באמצע ממש בין המנורה והשולחן.

ענין אין אור של גיהנום שולטת בפושעי ישראל

וע"י הקדמה זו נבין מאמרם ז"ל בסוף מסכת חגיגה (כו ע"א) אמר ר"ל אין אור של גיהנום שולטת בפושעי ישראל, ק"ו ממוזבח הזהב, מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שנים אין האור שולטת בו, פושעי ישראל שמלאים מצות כרימון עאכ"ו, ע"כ. והענין, במה שידוע שעונש הרשעים בגיהנום אינו ע"ד נקמה ח"ו¹³⁵, אלא הוא זיכור וטהרת הנפש מכל סיג המדובק ע"י זוהמת הנחש והיצה"ר והחטאים הדבוקים בנפש, שהעונש הוא מטהר הזוהמה ההיא, וכמ"ש במסכת שבת (דף קנב ע"ב) כלי ינתנו לכובס, שהמצוות ומע"ט הם לבושי הנפש בעת עלותה בבית ה', וכמ"ש (תהלים מה יד) כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה לרקמות תובל למלך וכו' תובלנה בשמחות וגיל

¹³⁵ ע"י נפה"ח שער א פרק יב.

וכו', והוא בת מלך, הוא נשמה העליונה, כמ"ש בכ"מ בזוה"ק, והמצוות ומ"ש הם לבושי זהב ובגדי רקמה, המריחים ריח טוב, להיות עולה לריח ניחוח לה'. וכמ"ש (בראשית כז כו) וירח את ריח בגדיו, ואמרו רז"ל (שיה"ש רבה פ"ד ס' כד) שג"ע נכנס עמו, והם לבושים הקדושים של נשמתו ע"י מעשיו, שבהם נכנס יעקב אל אביו, והוא ריח ג"ע, שהוא שכר הנשמה לעוה"ב. והוא מ"ש וירח את ריח בגדיו, ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה', והוא ג"ע של מעלה ושל מטה, וכמ"ש רז"ל (ברכות מג ע"ב) איזהו דבר שהנשמה נהנת ממנו ואין הגוף זה הריח, וכמ"ש במ"א בזה. ובאלו הבגדים עולה נפש הצדיק למעלה בבגדי רקמה המשמחים אלקים ואנשים, וכמ"ש (משלי יג ט) אור צדיקים ישמת, וז"ש (תהלים מה טז) תובלנה בשמחות וגיל.

אבל העוונות הם עושים לבושים צואים לנפשו, וכמ"ש (זכריה ג ג) ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכו', על שלא מיחה בבניו על שנשאו נשים נכריות (רש"י שם), וז"ש שכשהושלך לכבשן האש עם צדקיהו ואחאב אחרוכי מאניה על שלא מחה בבניו, וכמ"ש (זכריה ג ב) הלא זה אוד מוצל מאש, כמ"ש בפרק חלק (צג ע"א), והוא ענין אש של גיהנום, וטבילת הצדיקים בנהר דינור לטהר נפשותם ע"י מלאך הממונה טהריא"ל שמו, כמ"ש בהיכלות בזוה"ק (ח"א מ ע"א), וכמ"ש (במדבר לא כג) כל דבר אשר יבוא באש וכו'. וכל אדם לפי ערך עוונותיו, כך הוא שיעור הזמן שהוא בגיהנום, לטהר ולכבס חלאת טומאתו, וחשב הוא ית' מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח.

אבל אחר קבלת העונש, זוכה להטהר ולעלות אל הר ה', ונמצא שאין אש של גיהנום שולט לכלות נפשותם לגמרי ח"ו, והכל על ידי מצוות ומ"ש, שגם פושעי ישראל מלאים מצוות. ולכן נלמד זה ממזבח הזהב, שעליו היו מקטירים קמרת לריח ניחוח לה', ורומז על עבודתם במעשי המצוות, שבזה עושים לבושים קדושים לנשמותם, המעלים ריח טוב, והוא שכר ומוזן שהנשמה נהנה ממנו. ולכן צריך ליתן חלבנה בקמורת לצרף פושעי ישראל¹³⁶, שגם להם יש תקנה להעלות ריח טוב לקבל שכר לעתיד, זולת אותם שמנו חז"ל שאין להם חלק לעוה"ב (סנהדרין צ ע"א), שהם כורתים נפשם להיות נעקר ממקור נשמתם, שאין להם חיבור עם נשמתם מלמעלה. וזהו ענין כרת הנפש המרומז בתורה¹³⁷, שהוא נכרת ונבדל משרשו העליון, וכמ"ש דוד המע"ה על דואג שנמנה בין אותם שאין להם עוה"ב (שם), יחתך ויסתך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה (תהלים נב ז).

ואמר שם עוד, בתולות אחריה ריעותיה מובאת לך וכו' (תהלים מה טז), ורמז בזה ענין נפלא, והוא אשר כתבנו שעיקר ביאת נשמה העליונה אשר שלחה ממרום להתחבר עם הרוח ונפש האדם היה לטובתו, שכל כוחות נפשו הגשמיים שהם איכויות הנפש, שהם במספר תרי"ג כמספר תרי"ג אברים שבגוף, כמ"ש רבנו הגדול בכתביו הקדושים¹³⁸, כולם יתקדשו בקדושה עליונה ע"י מצוות מעשיות, שהם ג"כ במספרם רמ"ח ושס"ה, שהם מורכבים מרוחני וגשמי, הם ימשכו כל כוחות הנפש ואיכויותיה עם תרי"ג שבנשמה עליונה ותרי"ג שברוחו יחד יתחברו בקשר אמיץ, ומידי עלות הנשמה ורוח האדם העולה היא למעלה תמשיך אחריה ריעותיה אשר התחברה בהם ובאהבה ובקדושה לעלות עמה בית ה' צבאות.

¹³⁶ עי' כריתות ו ע"ב: א"ר חנא בר בזנא א"ר שמעון חסידא, כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סממני קטרת, אביי אמר מהכא ואגודתו על ארץ יסדה.

¹³⁷ עי' נפה"ח שער א פרק יח.

¹³⁸ עי' לעיל הערה 21.

וכמ"ש (תהלים צב יד) שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו, ר"ל שהנשמה וכוחותיה הם מושרשים ונטועים למעלה בכסא כבודו ית', שהוא בית ה', ושולחים ענפיהם בעוה"ז שהוא הפרוזדור לפני המרקלין, להוציא פרח וענפים רבים למשוך עליהם גם כוחות ואיכויות הנפש שבאדם. והוא מה שרמזו שלמה המע"ה בחכמתו וברוח קדשו באמרו (שיה"ש א ב-ד) ישקני מנשיקות פיהו לריח שמניך טובים על כן עלמות אהבוך משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו וכו', והוא במה שהודה על חסדו ית' אשר הנחילנו חמדה גנוזה תורתו הקדושה, אשר היא נשיקות פיהו, שבו נתחבר עם ישראל עם קדשו להיות מתקשרים ביהודו ית'.

ורמזו על תורה שבכתב שהם ה' חומשי תורה ותורה שבעל פה בו' סדרים, והוא מ"ש פיהו¹³⁹ כי טובים דודיך מיין, והם שבעים פנים שהתורה נדרשת בהם. ואמר לריח שמניך טובים, והם ריח הקודש לבושו יקר תפארת הנשמה הארוגה ממצוות מעשיות, שבו מוסיפים שמן על הפתילה שתאחו בו אש השכינה שהוא אש אוכלה אש, כמש"ל בשם רבנו.

ורוח זה הוא עונג הנשמה בעוה"ב, והוא ענין המנורה הטחורה שהוא במספר ס"ז כמנין תיבות שבראשי הספרים כמש"ל, והוא מרומזו בתיבה טובי"ם, והיא השמן שבמנורה. ושמן הזה מועיל שתתבשם בו גם נפש היסוד וכל כוחותיה, שהם בתולות אחריה ריעותיה אשר הם גם כן תובלנה בשמחות וגיל להיכל מלכו של עולם. וז"ש (שיה"ש א ג) שמן תורק שמך, על כן גם עלמות שהם בתולותיה, גם כן אהבוך, והטעם (שם ד) כי משכני אחריך נרוצה, ר"ל שכוחות ואיכויות הנשמה הם מושכים עמה גם כן כוחות הנפש לרוץ אחריך, ושם יחדיו נבואה לחדריו של גן עדן העליון, לבית ה', ושם נגילה ונשמחה ביחד.

ועל ענין נפלא הזה הורה לנו הי"ת בענין המנורה של בית המקדש הנתונה בדרום נוכח השלחן, כמ"ש שענין שלמות האדם הוא, שע"י התורה והעבודה יקשר ויתיחד אצלו נפשו היסודי וכל איכויותיה, שהיא מארץ המכונה בשם שולחן שבצפון בשמאל, עם איכויות נשמתו העליונה שמן השמים, שהיא ביד ימין. ואור הנשמה העליונה מכונה בשם מנורה, שכמו אור השמש הנכנס דרך חלון הבית הפתוח, מאיר כל אור הבית עד שמתהפך גם חלקי האויר המלא כל הבית שהם עצמם מאירים ומזהירים, וביחד מתחברים עם נצוצי השמש עצמם הנכנסים לבית דרך החלונות ופתחים, וחלונות אלו הוא כאשר מטהר האדם כוחות נפשו החשוכים ונמשכים לכל תאוה ומדה מגונה, כמ"ש (ישעיה כט טו) והיו במחשך מעשיהם ובחשכה יתהלכו, וכמ"ש במדרש (ב"ר פ"א ס"ו ו) ולחושך קרא לילה אלו מעשיהם של רשעים, כי אין אור אלוקי ושלמות קדושת הנשמה מאירה בהם, והם דומים לבית אפל שאין בו חלונות ופתחים, שאין אור השמש נכנס להאיר להם.

אבל הצדיקים הם הפותחים חדרים לבם להמשך אחרי אהבת ה' ורצונו. והם ב' פתחים חללים שבלב (ברכות סא ע"א) שמהפכים גם הפתח השמאלי לעבודתו ולקדשו למצוות בבחירה ורצון טוב, כמ"ש (שם נד ע"א) בכל לבבך בשני יצריך, ועי"ז מאיר אור נשמתם שבמוח על הרוח שבלב, ולהאיר גם אל הנפש, שהחומר ותאוה המגונה נמשלה לכתלי הבית המפסיקים נגד אור השמש, והוא ית' משקיף ורואה ורצונו להשפיע קדושתו שהוא אור הנשמה הדומה לנצוצי השמש, שיהיו נכנסים לבית ע"י שאדם יפתח תחלה הפתחים וחלונות שבו, כמ"ש (שיה"ש ג א) על משכבי בלילות וכו' (שם ה ב) קול דודי

¹³⁹ היינו פי ה' ו'.

דופק פתחי לי אחותי וכו', וכמ"ש (שיה"ש רבה פ"ה סי' ג) פתחו לי כחודו של מחט. וע"ז רמז גם כן שלמה המע"ה בשו"ש (שה"ש ב ט) דומה דודי לצבי וכו' הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים.

ואם כשהאדם פותח דלת לבו להמשיך אחרי רצונו ית', מיד נכנס אור הנשמה בלבו לסייעו בעבודת ה', וכמ"ש (יומא לה ע"ב) הבא למהר מסייעים אותו, והוא מ"ש במסכת מנחות (דף פו ע"ב) עדות היא לישראל ששכינה שרויה וכו', כי השכינה השורה על ישראל הוא נצוצי אורו ית', המאיר ע"י נשמתם בעשותם רצון קונם, והוא נמשל למנורה המאירה נגד השולחן, כמ"ש (במדבר ה ב) אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, שפשוטו הוא שהשולחן נקרא פני המנורה שעליו מאירים שבעת הנרות, כמ"ש (שמות כו לה) ואת המנורה נוכח השולחן.

ענין שבעה נרות שבמנורה

וענין שבעת הנרות הוא דבר עמוק, ובוא וראה נפלאות מתורה הקדושה ושמע דברי אלקים חיים מחכמת תורה הקדושה, אשר אין ערוך לה נגד חכמות הצוניות אנושיות ושמה בחלקך אשר נתן אליך ה' ית' בחסדו הגדול במתנה גנוזה, שנתנה לנו להנות מזיו יקר תורתו הקדושה, וכי היא חיינו וחכמתנו ובינתנו לעיני העמים. והוא, כי מצינו אות א' מורה על עצמות יחודו יתברך, אשר הוא אחד ושמו אחד, ולכן הוא ראשון לכל האותיות, שהוא יתברך ראשון ואחרון סיבת כל הסיבות. וכבר כתבנו במקום אחר באריכות, שאין איכות כתב ולשון הקודש הנתונה לישראל, כאיכות כתב ולשון של העמים זולתנו, כי כולם הסכמיות המה בלא טעם וסיבה, משא"כ לשוננו הקדוש טעם טוב נתון בו להקרא כל דבר דוקא בשם זה, וכן צורת האותיות מורים על אותו דבר שהאות מרמז אליו.

והנה אות א' ידוע צורתו א שהוא י' למעלה וי' למטה ואות ו' באמצע, והו"ו שבאמצע ידוע שמתחלק לב' ווי"ן¹⁴⁰, כזה א, רק שהב' ווי"ן מתיחדים הם ביחוד עצום, וכל זה הוא דבר עמוק מאד בסתרי חכמה עליונה, והוא, כי מצינו שבריאת העולם היה בששה ימים והששה ימים עצמם הם היו שרשי הבריאה, כי כל נברא בגבול ושיעור נכלל בששה עינים, שהם ג' קוטרים שבו אורך ורוחב וגובה, וכל אחד יש לו שני קצוות. וכמו שהוא בעולם התחתון הזה המוגשם, שכל נברא יש לו מקום וגבול נכלל בג' קוטרים ו' קצוות הנוכרים לעיל, כמו כן הם נבראים עליונים צבא השמים ממעל, שהם שרשים לנבראים התחתונים, וכמו שיש גבול גשמי לתחתונים, כמו כן יש גבול רוחני לעליונים, כיון שהם תחת הזמן והגבול, רק כל נברא עליון גבולו ומקומו לפי ערכו, וכלל נבראים העליונים נושאם הוא יחוד שמו יתברך, אשר הוא נותן קיומם באור זיו קדושתו, והוא היחוד הקשור בהם שכולם פונים למול יחודו יתברך. וכולם נבראו לתכלית אחד, והפירוד שבהם הוא רק בערכם ולא בצדו¹⁴¹ יתברך, וכמ"ש בהקדמת תיקונים (יט ע"א) אנת הוא חד בהון וכו'¹⁴², והוא הי' וי"ו של האלף שלמעלה, והוא הי' מרכז האמצעי הכולל כל

¹⁴⁰ עי' ע"ח אח"ף ה'.

¹⁴¹ נדצ"ל מצדו.

¹⁴² ז"ל בשלימות: פתח אליהו ואמר רבון עלמין דאנת הוא חד ולא בחושבן אנת הוא עלאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין לית מחשבה תפיסא בך כלל אנת הוא דאפיקת עשר תקונין וקרינן לון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין ועלמין דאתגליין ובהון אתכסיאת מבני נשא ואנת הוא דקשיר לון ומייחד לון ובגין דאנת מלגאו כל מאן דאפריש חד מן חבריה מאלין עשר אתחשיב ליה כאלו אפריש בך.

הקצוות, היכל הקודש באמצע, כמו שמבואר בספר יצירה (פ"ד מ"ד), שהוא מרכז של הו' קצוות.

וכן הוא בתחתונים, בארץ מתחת נכללים בששה קצוות, וגם הם פונים מול יחודו, שכולם נבראו לגלות יחודו, וכמ"ש (משלי מז ד) כל פעל ה' למענהו, והוא יתברך יחיד בהם בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, והם ו"י שלמטה באות א'. ולפי שהתחתונים והעליונים אחד הם, שהם ב' מדרגות משפיעים ומקבלים, שמים וארץ שנבראו בימין ובשמאל, הם מיוחדים יחוד עצום, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וכו', קורא אני אליהם יעמדו יחד, שכלם נבראו לתכלית אחד יתברך, וליחודו, ולכן שני הווין הם מתחברים יחד בו"ו אחד.

וזהו ענין הלוחות שנתנם לישראל, שהם מכוונים למעשה בראשית, כמו שביארנו בדרוש אחר באריכות, שהם בב' ידיים נבראו באצבע אלקים, ה' אצבעות בימין וה' בשמאל, כמו במעשה בראשית, אף ידי יסדה ארץ, ובהם ה' דברות בימין, והם נגד ב' לוחות שבלב האדם שהוא צלם ודמות כל הבריאה, והם ימין ושמאל ליצר טוב ויצר הרע נגד שמים וארץ, שיצר הרע שולט בארץ, ולכן הלוחות ארכן ששה, כל לוח הוא ששה טפחים (נדרים לח ע"א).

והנה בתחילת הבריאה היה הבדל וחלוק בין עליונים ותחתונים, שעדין לא נתנה תורה, ולא נתגלה אור קדושתו יתברך בעולמו, רק ליחידי הדורות לבד, אשר הכירו כבוד שם קדשו יתברך. ולכן התחילה התורה בב' שהם ב' חלקי¹⁴³ הבריאה, שמים לבד וארץ לבד, ועל ידי מתן תורה שהוריד ה' יתברך באהבתו לעם קדושו משמים לארץ, היא האירה מכבודו יתברך על הארץ החשכה הזו להכיר כבודו וקדושתו יתברך. ולכן פתח הוא יתברך תורתו בא' דאנכי, והוא חבור י"ו של מעלה עם י"ו של מטה, והם ב' היודין של הא', להראות שעל ידי ישראל והתורה כל מעשה בראשית הנכללים בו' ימים ובו' קצוות, הם מתיחדים ביחוד עצום, ומתגלה יחודו יתברך למטה בארץ, כמו שמתגלה למעלה על השמים.

וזהו ענין שבעת הנרות של המנורה, שגר האמצעי באמצע הוא מרכז היכל הקודש באמצע, וג' קנים ונרות מצדה הא' בימין, וג' משמאל, שהם הן הג' קוטרים, כל אחד יש ב' קצוות, הם ו' קצוות נבראים העליונים, שנבראו בימין, וגם ו' קצוות של התחתונים שנבראו בשמאל, וכולם פונים אל מרכז נקודה האמצעית, שהוא יחודו יתברך המקשרם ומיחדם.

והמנורה בכללה היא המאירה לארץ ולדרים עליה, שהוא נקרא שולחן כמו שכתבתי לעיל, ולכן ז' נרות אלו הם מאירים עליה, ושם הי"ו של מעלה על י"ו של מטה, ולכן כל זמן שישראל היו עושים רצונו של מקום, היה נר מערבי דולק תמיד להורות נתן שלא סר מהם גילוי אור יחודו יתברך, כמו שנכתב לעיל, ניצוצי אור השמש שהם מאירים תוך הבית כל זמן שחלונותיו ופתחיו הם פתוחים לנגד השמש, כי באמת רק עוונותינו הם מבדילים בינינו ובין אלקים, כי הם העננים וכוחות עשן מתנור הבוער בבית, הם המכסים ומחשיכים אור ניצוצי שמש אור שכינתו יתברך מעלינו, והם האדים המעופשים של

תרגום: פתח אליהו ואמר, רבונו של עולם, שאתה הוא אחד, ולא חשבון, אתה הוא עליון על כל העליונים, סתום על כל הסתומים, אין מחשבה נתפסת בך כלל. אתה הוא שהוצאת עשר תיקונים וקראת להם עשר ספירות להנהיג בהם את העולמות הסתומים שלא מתגלים והעולמות שמתגלים, ובהם נתכסית מבני אדם, ואתה הוא שקושר אותם ומייחד אותם ובגלל שאתה מבפנים כל מי שמפריד אחד מחבירו מאלה העשר נחשב כאילו מפריד בך.¹⁴³ נדצ"ל חלקי.

מאכל עכור, שהם מזון רע לנפש האדם, שהם העוונות ותאוות מגונות, הדבוקות בנפש היסודי הבהמי.

ולכן המזבח של היכל עליו מקטרים קמורת ריח ניחוח לה, והוא עומד בין המנורה והשולחן, כמו הבית אשר בו ריח רע, ומזוהם מדברים המעופשים אשר נעשו בו, צריך לגרש רוחות ואדים הרעים האלו על ידי בשמים ואש, המריחים ריח טוב, והם המסירים ריח הרע, כמו כן הם מצוות ומעשים טובים ותשובה וחרטה של השב באמת בכל לבו, מסירים כל המקטרגים וקליפות ורוחות הטומאה, הגורמים כיסוי לאור ניצוץ האלקים, ואור הנשמה המאירה על רוח ונפש של האדם.

ובאמת אי אפשר לאדם לטהר נפשו מזוהמת וסרחון יצרו ותאוות מגונות שבו, כי אם על ידי ריח טוב של התורה הקדושה, דבר שהנשמה נהנית ממנו (ברכות מג ע"ב), וכמ"ש (קידושין ל ע"ב) בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין. והוא מ"ש שלמה המע"ה (שיה"ש ג ט) מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן מקומרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל, הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה וכו' כולם אחוזי חרב וכו', והוא מליצה נפלאה על כלל בני, המכונה בשם כלת שלמה, שהיא המאורשה לה' ית' בהר סיני, בקבלת התורה ועול מלכותו עליהם, כמ"ש (הושע ט י) כענבים במדבר מצאתי ישראל וכו', ושם זכו לעלות משפל מצבם מחושך עולם התחתון הזה אל אור השמים, למעלה ממדרגת מלאכי השרת, אשר על השמים כבודם, וכמ"ש (שמות יט ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים, שהם מלאכי השרת, כמ"ש (ישעיה ו ב) שש כנפים לאחד, ואביא אתכם אלי. אבל אי אפשר להיות על מצב הקדושה תמיד, כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, והם העוונות שעושים, שנמשלים לתמרות עשן, הגורם השכת הבית, שאין ניצוץ אור השמש יכול להאיר שם כראוי, ותקנתם הוא להרבות ריח טוב בתורה ובמצוות, כמ"ש (ויק"ר פכ"א ס"ה) אם עשית עוונות הרבה עשה מצוות הרבה, וז"ש (שיה"ש ג ו) מקומרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל, שהם המצוות ודרכי התשובה, שנדמים לאבקת רוכל, המסוגלים לרפואת חליי הגוף, כמו כן הם רפאים חליי הנפש אשר נתקלקלו איכויותם על ידי העוונות.

ועיקר הרפואה לזה על ידי יגיעה בתורה שבעל פה, שהוא מטתו שלשלמה, ששים גבורים בששים מסכתות תורה שבעל פה (תיקון"ז טו ע"ב), להיות גבורים במלחמתה של תורה, ובה מכניעים כח היצר הנטוע בקרבם, וז"ש איש חרבו על ירכו מפהד בלילות, מפחדה של גיהנם (יבמות קט ע"ב), ולכן עיקר משכן כבודו יתברך דוקא בתחתונים, אשר בהם מתפאר הוא יתברך, שאף ששם מקור כל הטומאה, ויצר הרע מתגבר בהם, והם במחשך מעשיהם רחוקים מאור קדושתו יתברך, גם שם ממשכים אורה גדולה מלמעלה, ובזה שבחו יתברך יותר גדול ממה שהוא בצבא השמים ממעל.

וז"ש אח"כ (שיה"ש ג ט) אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון, ר"ל שהתחתונים נדמים לאילנות סרק, אשר ביער, שבטבעם אינם מסוגלים לעשות פרי טוב למאכל השכינה, שהוא יתברך אש אוכלה, כמ"ש למעלה בשם רבינו הגדול. והוא מ"ש אח"כ (שם י) עמודיו עשה כסף, והוא מליצה נכבדה, שכמו שבאמת הזהב הוא חשוב הרבה מכסף, ודרך האדם הבונה בית לעשות עמודי הבית שהם עיקרי, מדברים חשובים יותר מרצפת הבית, העשוי למדרס רגלים, אבל אצלו יתברך הוא בהפוכו, כי כתיב (ישעיה סו א) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וכו'. ואעפ"כ יותר חשוב אצלו יתברך עולם התחתון הזה יותר מכל נבראי מעלה, כמ"ש רז"ל (תנחומא נשא טז) מיום שברא הקב"ה עולמו נתאוה שיהיה לו דירה בתחתונים, שמהם יוצא שבחו להקב"ה יותר, שמהרע נהפך לטוב, ומחושך לאור.

ו"ש עמודיו, שהם העליונים, עשה כסף, אבל רפידתו, שהוא רצפת הבית, מקום הדום רגליו ית', עשה זהב. ולכן אף שעיקר מרכבו ארגמ"ן, שהם ד' ראשי המרכבה, אוריאל רפאל גבריאל מיכאל נוריאל¹⁴⁴, אעפ"כ תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים, שעיקר אהבתו הוא מכנסת ישראל, מקבלי תורתו, כמ"ש (שמות כה ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. וע"ז מביא ראייה ממתן תורה, שירד הקב"ה עם כל צבאי מעלה, וכל מרכבות כבודו על הר סיני למטה, כמ"ש (תהילים סח יח) רכב אלקים רבותיים, ליתן תורה לישראל, בעת שקבלו עול מלכותו יתברך עליהם, ונתנו כתר על ראש מלך מלכי המלכים הקב"ה, ו"ש צאינה וראינה וכו', בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו, כמ"ש רז"ל (תענית כו ע"ב) זו מתן תורה, שאז נעשה חיתון ונשואין בין הקב"ה לבניו. ממוצא דברינו תבין ותשכיל היאך מתוק דבריהם ז"ל, אשר המשילו התורה למנורה, אשר היא המאירה לעולם התחתון הזה, וכי שבעה נרותיה, הם ששה קצוות, שהם כללי הבריאה, ומרכז היכל הקודש באמצע, וע"ז נאמר (משלי ו כג) כי נר מצוה וכו'.

ביאור פרטי אברי המנורה

ועתה נבאר ענין מ"ט פרטי אברי המנורה, אשר כתבנו למעלה, וענינם, אשר גם הם רומזים על פרטי הבריאה כולה בשמים ובארץ, אשר עיקר קיומם הוא רק על ידי התורה והמצוה, שהם האור של המנורה הטהורה הזו. והוא כי כבר כתבנו שו' הם למעלה ו' למטה, וכן י' נקודת המרכז באמצע למעלה וכן למטה, המרמזים באות א'. והיינו כי כל וי"ו הוא שיעור אמה שלמה, שכל אמה הוא ששה טפחים, הם במספר כ"ד, והיינו שכלל הנבראים הם משה גדרים, שהם וי"ו קצוות, וכל גדר הוא מורכב מד' יסודות, שכמו למטה אין לך שום נברא מכל דצה"ם, אשר אין בו הרכבת ד' יסודות אש רוח מים עפר. וכמו כן הם בכל עולם ובכל אחד מנבראי מעלה, שהוא גם כן מורכב מד' יסודות, והם השרשים שלו כפי ערך מקומו של כל אחד, לפי אותו עולם שהוא, ולפי מדרגת הנברא ההוא. עד שאפילו מלאכי השרת שאין להם גוף חומרי כמו לנו, כתיב (תהלים קד ד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוחט, וכתיב (יחזקאל א כב) ועל ראשיהם כעין הקרח, וכן והנה (שם טו) אופן אחד בארץ, והוא יסוד עפר, רק שכל אחד יסודותיו לפי מדרגתו. והם בחינת כוחות רוחניות עליונות שבו, שגם ראשי חיות המרכבה הם ארבעה שנה"ן¹⁴⁵. ושרש השרשים של כל הנבראים הם ד' אותיות של שם המיוחד¹⁴⁶, וכמ"ש (נחמיה ט ו) ואתה מחיה את כולם, רק ששם הוי"ה מתחלף בגלגולי צירופים ונקודות בכל פרט מפרטי הנבראים לפי ערכו וענינו, והם במספר כ"ד, ומרכז כולם, יחודו יתברך, הנושאים וסובלים, הוא המשלים למספר כ"ה. וכן למטה בנבראים התחתונים שהם בארץ, הם גם כן במספר כ"ד, שבהם ששה קצוות, וכל חלק מורכב מד' יסודות.

אך הפרש יש בין עליונים ותחתונים, שבעליונים יחוד השם וקדושתו מתגלה להם לעולם בלי חילוק ושינוי זמן כלל, כי הם עומדים לעולם בקדושתם, שאין שם חושך

¹⁴⁴ עי' תז"ח (לג ע"ד): ארגמ"ן א' אורפניאל ר' רפאל ג' גבריאל מ' מיכאל נ' נוריאל אלן אנון גופא לחמש גוניו.

ועי' גר"א מב ע"א: ר"ל תרין דרגין מט"ט ונוריאל - כי ד' חיות הן ד' אותיות שבשם ט"ט מחכמה ולמטה, ומט"ט הוא חיה החמישי פרצוף החמישי, כתר היצירה, שבו שני בחינות של כתר, ע"ק [נדצ"ל ע"י] וא"א, כידוע מופלא ומכוסה, שעליו נאמר ואראה ואפול על כו'. ובחינה הראשונה הוא מט"ט, שבו מתלבש שם ה' בבריאה כמו כל עתיק כידוע. ונוריאל הוא בחינה האחרונה, שלכן הוא נחשב בכלל החיות ארגמן כידוע בכל כתר, וז"ש והחיות רצוא כו', שבסט' דנוריאל רצין להשיגו, ושוב בסט' דמט"ט, שעתיק נקרא רישא דלא אתידע.

¹⁴⁵ עי' לעיל הערה 47.

¹⁴⁶ עי' לעיל הערה 53.

מבדיל, ואין שם עשן עבירות, ולא ענן המבדיל בינם לבין אביהם שבשמים, ומכירים תמיד בכבודו של יוצר בראשית, ולכן נקראים עומדים¹⁴⁷, שעומדים תמיד למדרגה אחת בלא שום שינוי. משא"כ נבראים התחתונים שבו החשך שולט, המחשיך לבם של בני אדם, לפתותם שאין מנהיג לבירה, ועולם במקרה נוהג, כי אין גבורתו של יוצר בראשית נראה בו, ואינו רק מסור בלבם של ישראל, אשר נתארסו במתן תורה באמונה, אחר שראו כבודו בפומבי בהר סיני, ומהם קיבלו הדורות אחריהם בקבלה מפי רבים דור אחר דור, וע"ז נאמר (הושע ב כא) וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'. וגם זה ישתנה לפרקים, כמו בדורות מלכי ישראל הרשעים, וגם רבים המתפרצים בכל דור בעוה"ר, המכחישים אמיתת התורה שבעל פה, שהוא רצונו יתברך. ומכחישים ג"כ השגחה, ושכר ועונש, ואלו הם הרשעים אשר בחשך ידמו, ונמצא שכאן בעולם השפל הוא רק כ"ד, ונחסר א', שהוא נגד שער החמישים, שהוא השגת יחודו יתברך, שאין היחוד מתגלה כ"כ למטה בקביעות. וכמו שהוא בכלל הבריאה בשמים ובארץ, שנבראו בימין ובשמאל, כ"ד למעלה וכ"ד למטה, וא' למעלה בשמים, מרכז כבודו יתברך, וכמו שאומרים מלאכי השרת (יחזקאל ג יב) ברוך כבוד ה' ממקומו, שמקום הוא מרכז הבריאה, שבו תלוי מקומו של עולם (עי' ב"ר פס"ח סי' ט), שלכן נקרא הקב"ה מקום בפי דברי רז"ל בכ"מ, שהם משיגים ויודעים האידך קיום כל צבא מעלה, וכל פרטיהם אך תלוי ועומד במקור החיים בהשגחת יחודו יתברך, וגילוי נצוצי אור שמש כבודו המאיר עליהם. ולמטה פעמים נגלה כבודו יתברך, ואז נשלם גם למטה מספר כ"ה, ולפעמים נכסה, והם רק כ"ד, וכמו כן הוא בכל אדם בפרט במדרגת נשמתו ונפשו, שנשמתו משמים ונפשו מארץ, שנשמתו לעולם היא בכבודה קשורה בצרור החיים, שהוא גילוי אור נצוצי שמש אורותיו יתברך, ולעולם היא מכרת את קונה. אבל נפשו אשר בארץ, כשהיא קשורה ואחוזה בקשר אחד עם נשמתו על ידי תורה ומצוות, גם היא מכרת את בוראה, וכמ"ש למעלה על פסוק (שיה"ש א ד) משכני אחריו נרוצה. אבל כשהיא שקועה בהבלי הזמן, ונמשכת אחר יצרה המתעה אותה לדרכי מיתה מדרכי חיים, אז היא נכרתת ומופרשת מקשר נשמתה, ואז היא חסירה מקשר יחודו יתברך. והוא כרת הנפש שנזכר כמה פעמים בתורה, שנזכר רק בנפש לבד, כמ"ש (בראשית יז יד) ונכרתה הנפש ההיא, על ידי גודל השכת העוונות, אשר הם מסך מבדיל בין אור הנשמה ובין הנפש.

וזהו ענין המנורה, כולה מקשה אחת זהב טהור, להורות נתן, שצריך האדם על ידי מעשיו הטובים שיהיה מקשר כ"ד חלקי נפשו עם כ"ד חלקי נשמתו, ביחוד עצום, קשר אמיץ יתלכדו ולא יפרדו לעולם, ואז יהיו שניהם קשורים ודבוקים ביחוד שם קדשו יתברך, והוא גוף מנורה מרכז האמצע, שכל המ"ט נמשכים ממנו ואליו ישובו, ובזה נשלם למספר חמישים, שהוא נגד חמישים שערי בינה שנבראו בעולם, שבהם נבראו כל פרטי הנבראים וכל חלקיהם.

יחוד ה'

וכל זה הענין נכלל במצות ק"ש, שנצטוונו בכל יום פעמיים לקבל עלינו עול מלכות שמים, וליחדו בפסוק שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ומצינו שבכל אחד יש ו' תיבות, ובפסוק שמע ישראל כ"ה אותיות, וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כ"ד, ובזוה"ק (ח"א יח ע"ב) קרא יחודא עילאה ויחודא תתאה, והגם כי יש

¹⁴⁷ עי' נפה"ח שער א פרק י.

בדבריו הקדושים רוזן עילאין ממירין ליודעי ח"ן, אבל גם פשוטם של דברים יש בהם כוונה עמוקה ונפלאה אשר נאמר, כי הוא זה הדבר אשר דברנו למעלה, כי הם מורים על ב' חלקי הנבראים, עליונים ותחתונים, אשר הם מכונים בשם שמים וארץ, שכל חלק מהם נברא בששה קצוות, והם ו' ימי בראשית, וכל אחד נתחלק לד' מדרגות, שהם ד' רוחות שבעולם, וד' יסודות, וד' איכויות, וד' חיות המרכבה ארגמן, אשר ד' אותיות משמו המיוחד שוכן עליהם ומחיה את כולם. וכולם נמשכים למרכז א', היכל קודש באמצע יחוד שם קדשו ובהם המשלים למספר כ"ה, והוא אחד בהם וליתא בר מיניה, רק הפירוד והשתנות פרטיהן בערך הנבראים לבד, לא בערכו יתברך יחיד המיוחד. אך עוצם יחודו יתברך ניכר ומושג יותר לנבראי מעלה, אשר כולם קדושים ואין יצה"ר ולא שמן ומסך מבדיל שם, רק כולם מקבלים נצוצי שמש קדושתו יתברך.

אך נבראי מטה הגם שהם ג"כ מכונים במספר וי"ו קצוות וכל אחד לד' מדרגות כפי ענין מדרגת צבא מעלה שהם מכונים בשם יד שמאל, אשר היא יד כהה (עי' מנחות לז ע"א), אך עוצם יחודו יתברך, אין מתגלה שם כמו למעלה מצד ענני כחות היצר והטומאה המבדילים בינינו ובין ה', ולכן נגדו הוא פסוק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אשר אנו בקבלת מלכות שמים ממשכים כבודו ויחוד מלכותו גם למטה. ולכן חסר א' ממספר כ"ה בברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, כי הוא תלוי בנו ע"פ הכנתנו לעבודת יוצרנו וקבלת יחודו ומלכותו עלינו לעולם ועד, שבזה יתקשר הנפש עם הנשמה בקשר אמיץ וחזק. ודבר זה אי אפשר להיות הקשר בכלל נפשות ישראל קשור עם נשמותיהם יחוד אמת, כי אם בהתגלות יחודו ומלכותו יתברך בעולמו למטה כמו שהוא למעלה, שאז יחדיו יתחדו שמים וארץ ביחד, והוא לאחר גמר הזכוך והבירור לעתיד לבא בימות המשיח. ולעתיד לבא באלף השביעי שהוא יום שכולו שבת (סנהדרין צז ע"א), שהוא נגד נקודת ה' המרכז, שאחר שעברו ששת הימים שבהם היה הבריאה, וכמו שלא נשלם בתחילת מעשה בריאת הארץ בשלימותו, עד שהגיע כלות הששה ימים והגיע יום השביעי ויקדש אותו, כמו כן אי אפשר להיות נגמר תיקון העולם גם למטה להיות מתבער רוח הטומאה מן הארץ, ולגלות קדושתו ויחודו יתברך למטה עד סוף אלף הששי, והגיע יום השביעי לעולם הבא.

והוא מה שאמר הכתוב (זכריה יד ט) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד, וכמ"ש הנביא בראשית נבואתו על נחמות ישראל ושלמותו אחרי אבלם (ישעיה מ ג) קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסילה לאלקיננו, ר"ל שגם בארץ הנשמה הלזו הנדמית למדבר, מקום משכן כל כוחות הטומאה, אשר חסר הוא מכל שלימות, גם שם יפנה המקום מכל סיג וטומאה, ויתגלה בו יחוד ה' וקדושתו. כי גם בעולם הזה כולם ידעו את ה', לסקל המסילה, להמשך הנפש ג"כ אחרי רצונו יתברך, וללכת בדרכיו. ומצד זה יקנה גם עולם השפל הזה גדר שלימות הרוחני, ולהיות נצחי כמוהו. והוא ענין חורבן העולם שזכרו חז"ל באמרם (סנהדרין צז ע"א) שית אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב¹⁴⁸, כי ידוע שכל דבר שצריך לעלות למדרגה היותר גדולה, צריך שיפשוט צורתו הראשונה, ואח"כ יכול ללבוש צורה חדשה. כמו שמצינו בגרעין הנזרע בארץ, שאי אפשר לו לצמוח ולעשות פרי, כי אם אחרי שיתרקב וכלה בארץ ופושט צורתו הראשונה לגמרי. וכן הוא ענין המיתה שנגזר על האדם אחרי שעל ידי חטא אדה"ר נתחזק וזהמה ותאווה מגונה בנפשו היסודי, ואין אדם צדיק בארץ, לכן מיתתו טובה לו שיזדכך ויפשוט צורתו הראשונה, ואז יתחדש בעולם התחיה בצורה חדשה בנוף חדש מזוכך ומלובן טהור ונקי,

¹⁴⁸ עי' בהגר"א בספד"צ יא ע"א.

וכמו כן נגזר חורבן על כל עולם התחתון הזה, לפשוט צורתו הראשונה, ויתחדש ויתקדש בצורה חדשה אחרת ויהיה זך וטהור כמדרגות העליונים ממש.

וענין שלימות הנצחיות הזה שאנו מקוים אליו, שהוא שכר עולם הבא באלף השביעי, הוא תלוי במה שאנו מיחדים שמו יתברך בעולמו בכל יום. ואתה¹⁴⁹ תשמע נפלאות מתורתנו הקדושה, הנה אמרו רז"ל (ברכות ו ע"א) אמר הקב"ה לישראל, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, אתם עשיתוני וכו' דכתיב שמע ישראל, ואני אעשה אתכם וכו' דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, והוא דבר גדול ועמוק, כי יחודם של ישראל ושלימותם תלוי בגילוי יחודו יתברך בעולמו. ונבאר תחילה ענין היחוד שאנו מיחדים אותו יתברך, והוא שידוע שאחד מעיקרי תורה הקדושה, שהוא יתברך המשגיח על ברואיו עד הבריאה היותר שפלה שבעולם התחתון בפרטות בכל פרט ופרט, ואין דבר זולת השגחתו יתברך, שלא כדעת החוקרים ודורות הראשונים שרבו מכחישי השגחתו יתברך, ואמרו שהוא יתברך לפי יחודו אין שייך בו שינוי מרצון לרצון, ושינוי הפעולות לטוב ולרע, לחסד ולשבט, וכן לכל ענינים המשתנים בהנהגה לכל נברא לפי ערכו ולפי מעשיו, ולפי שינוי הזמן. אבל הם לא ידעו ולא יבינו אל פעולת ה', ובחשכה יתהלכו ולא ידעו שמין מחכמה העליונה, אשר זכינו לה מחכמת תורה הקדושה, אשר היא נובלות חכמה של מעלה (ב"ר פי"ז סי' ה).

השתלשלות הטוב והרע

וענין זה נפלא ומובן על ידי הקדמה אחת אשר כתבו חכמי האמת מענין שרש צמצום הראשון שנעשה מזה מקום לבריאה, ומזה בא כל מדרגות העולמות זה למעלה מזה, ושינוי מצביהם וכל פרטיהם. ואף שדבר זה עמוק הוא מאד ליודעי חן, מ"מ נרחיב בזה הדבור לפתוח להבין שמין מינייהו גם לפשטות הדברים, והוא, כי זה אחת מנפלאותיו יתברך אשר הוא בלתי תכלית ונבול, לכן רצונו יתברך בלתי תכלית, והוא רצונו אחד. מ"מ ברוב חסדו אשר רצה להיטיב לזולתו, צמצם רצונו להטות לגבול ותכלית, בכדי שיהיה מקום לנמצאים, ומזה נולד השינוי מצב בהם, כל נברא לפי מקומו ומדרגתו, וכל עצם הטוב הגמור הוא מאת רצונו הטוב יתברך. נמצא שכל מי שהוא קרוב יותר במדרגה ועליון בבריאה, הוא מוכן לקבל הטוב יותר, יותר ממי שהוא ממש ממדרגתו. והדבר נדמה לבית אשר בעצמו הוא חשוך ולא אור, וע"י אור השמש הנכנס בחלונותיו הוא מאיר בכל הבית, ולפי ערך כמות גודל ורוחב החלון, ולפי רבוי החלונות ולפי מעוטן וקטניותן משתנה האור בבית ג"כ, אף שאין זה שינוי באור נצוצי השמש, רק מצד הכנת הבית המקבל מאורו. וכל הרע והפורעניות נמשך מצד יותר העלם אור שלימות טוב רצונו יתברך, עד שבסוף המדרגות כולן אשר שם העלם אור שלימותו יתברך בתכלית הוא עצם הטומאה והרע הגמור, וכל יצה"ר וסיטרין בישין. הרי הראיתך בעין היאך ההשגחה אף שהוא מעצם רצונו ויכולתו יתברך, אין שייך בה שינוי ורבוי ופירוד, רק מצד העלם אור בלתי בעלת תכלית לכל אחד לפי מדרגתו, וכן הוא הכל ע"פ תורה הקדושה, אשר היא רצונו יתברך, וכל המתרחק יותר ממצוותיו ועבודתו, הוא מתרחק יותר מרצונו, ובזה תלוי העונש והשכר של השומר תורתו, ועושה ומתקרב יותר אל רצונו יתברך.

ולהבין הדבר ביותר ביאור נבין הענין מן נשמת חיים אשר בקרבנו, כמ"ש (איוב יט כו) ומבשרי אחזה אלוה, שבזה המשילו חז"ל בחכמתם המצאת השגחתו, והמציאות וקיום הנבראים של כל העולם, אל הנשמה שבאדם, כמ"ש בפ"ק דברכות (דף י ע"א) ע"פ

¹⁴⁹ נדצ"ל ועתה.

ברכי נפשי, מה הנשמה מלאה כל הגוף וכו', יע"ש כל המאמר¹⁵⁰. והוא מאמר נפלא, שהוא יתברך אל נבראיו מתדמה לנשמה אל הגוף, שהוא הממציאם ומהוה ומחיה את כולם. וידוע כי הנשמה אשר היא מלאה כל הגוף, אין בעצמותה שינוי ופירוד כלל, רק השתנות הנמצא באברי הגוף, הוא מצד האברים לפי ערכם ומקומם, כך הם מקבלים רוח החיה מן הנשמה, ופועלת בהם כל השינויים שבהתלבשותה בעין היא רואה, ובאוזן הוא שומע, ובחוטם מריח, ובידים המשוש, וכן בכל אחד לפי ענינו. וכמו כן הוא השתנות הנמצא בנבראים מקומם ומצבם ופעולתם והשתנות הנמצא בהם, הכל לפי ערך מקומם ולפי התלבשות נצוצי אור קדושתו המאיר בהם.

וכן הנהגת האדם בפרט למטה בכל השינויים שבו, וענין השכר ועונש שבו הכל תלוי, לפי ערך הארת כוחות ואיכויות נשמתו בכוחות ואיכויות שבנפשו היסודי, כמו שהקדמתי למעלה, שקשר הנשמה בנפש הוא הגורם לו קיום נצחי, ושלמותו לעוה"ב, וכל זמן שכוחות נפשו נמשכים אחר איזה תאוה מגונה, ואיזה דבר אשר הזהיר אותנו יתברך בתורה הקדושה, הוא מצד התרחק נפשו מקשר הנשמה והמשכה אחר הרע האחוז בטבעה, שהוא מקום הריקות והסתלקות הקדושה, ומצד זה נמצא פירוד באברי הנפש שאין קשר ויחוד ביניהם, שהריבוי והפירוד נתרבה יותר מצד התרחקה מאור יחוד קדושתו, וכמ"ש (קהלת ז כט) כי האלקים עשה את האדם ישר והם בקשו חשבונות רבים.

וכמו כן אנו רואים בעת שמתקלקל באדם איזה אבר ומתחלש, הוא מצד מעוט הארת רוח חיים אשר בו, שמצד קלקול האבר נעשה סיתום ומחיצה בין רוח חיים ובין אותו אבר, ואינו יכול לקבל אור הנשמה בשלמותו, עד שאם גבר הקלקול באברים הפנימיים, אשר הם מקור החיים עצמו, כמו הלב ודומיהם, הוא מת לגמרי, וכל רוח אין בו, ואז נעשה פירוד ורבוני לגמרי, שאין קשר בין אבר לאבר. שכל זמן שהוא חי, רוח החיים שבלבו שולח רוח ע"י עורקים וגידי הדם להיות כל האברים מתקשרים זה בזה, והדם מסבב כל הגוף, והוא המייחדם ומקשרם לרוח החיים שבלב, ונמצא שעצם החיים הוא היחוד, והמות והרע הוא הפירוד והריבוי. וכמו כן הוא בענשי הנפש, וקיומה ומיתתה תלוי לפי ערך הארת הנשמה בה, שהנשמה בנפש הוא כמו רוח החיים שבגוף, וכריתת הנפש בפשעים הגדולים, הוא פירוד באיכויות הנפש, וביטול הייחוד באברי ואיכויות הנפש.

וכן הוא ענין כלל הבריאה וכל חלקי הנמצאים תלויים ועומדים בהשפעת רוח חיים מנצוצי אורו יתברך, שכפי מעשה האדם והתלבשות הנשמה בנפשו ע"י מעשיו לטוב או לרע, כמו כן נעשה שינוי בהתלבשות אורו יתברך בין נמצאיו¹⁵¹. כי האדם הוא צלם ודמות כל הנבראים, וכולם תלויים בו, ולפי ערך השינוי הנמצא בו, כך נעשה בכל הנמצאים. ולכן אדם הישראלי ע"י קבלת עול מלכות שמים, במסירות נפשו ורצון לבו על קדושת תורתו ועבודתו יתברך, הוא מייחד שמו בין נמצאיו, ועי"ז ג"כ מתייחד נשמתו עם נפשו וגורם לו קיום נצחי לעד, ולכן מה מתקן בזה דבריהם ז"ל, באמרם (ברכות ו ע"א) מה אתם עשיתוני חטיבה אחת וכו', והבן עומק דבר זה וינעם לך.

ממוצא דברינו נשכיל, שעיקר גילוי יחודו יתברך בעולמו וסילוק הטומאה ותקון כל הבריאה, תלוי ע"י תיקון כלל נשמות ישראל, והם תלויים בשני שרשים כלליים, האחד

¹⁵⁰ ז"ל: הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד, לא אמרן אלא כנגד הקדוש ברוך הוא וכנגד נשמה. מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם, אף נשמה מלאה את כל הגוף. מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה, אף נשמה רואה ואינה נראית. מה הקדוש ברוך הוא זן את כל העולם כלו, אף נשמה זנה את כל הגוף. מה הקדוש ברוך הוא טהור, אף נשמה טהורה. מה הקדוש ברוך הוא יושב בחדרי חדרים, אף נשמה יושבת בחדרי חדרים. יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו.

¹⁵¹ ע"י לעיל הערה 114.

הוא ע"י התורה, שנמשלה למנורה המאירה בכבוד בכל העולם, כמ"ש למעלה במשל אור נצוצי השמש המאירים הבית ע"י הפתחים וחלונות שבה, והוא מה שרמזו רז"ל במליצת דבריהם בפ"ק דסוטה (דף יג ע"א) ע"פ וטרא אותו כי טוב הוא, מלמד שנתמלא כל הבית אורה, שנאמר וירא אלקים את האור כי טוב. והוא כמ"ש, לבעבור שמשו רבינו ע"ה הוא הנבחר מתחילת יצירתו שיותן התורה על ידו, והורידה משמי כבודה משמים לארץ, נמצא שהוא היה במורדי אור הגדול להאיר כלל הבריאה, שהוא נמשל לבית דירתו ומקומו של עולם, אשר בו משכן כבודו יתברך. וזכה לזה, שעל ידו יהיה תיקון העולם, וחזרת הרע והחושך של מטה, שהוא מכסה ארץ לאור הגדול הזה, להיות כולו טוב הגמור. ולכן אמר ה' ית' למשה (שמות לג יט) אני אעביר כל טובי על פניך, שרמז למנורה בכלל, שהם נ' עם גוף המנורה, וי"ז עם נרותיה ומלקחיה ומחתותיה, כמ"ש"ל בשם רבינו, שהם כמספר ראשי הפסוקים שבתוכם, שהם מאירים לכל העולם, והם במספר "כל טוב", והנ' הנ"ל נתבאר למעלה ענינם, והי"ז הם י' הדברות, וז' ספרים שבתורה, כמאמר חז"ל בפרק כל כתבי (שבת קטז ע"א), שהם כלל התורה.

ולכן כתיב בו (שמות ב ב) וטרא אותו כי טוב הוא, וכתיב (בראשית א ד) וירא אלקים את האור כי טוב, וע"ז נאמר (ישעיה כו ד) כי ביי"ה ה' צור עולמים, והוא הותמו של הקדוש ברוך הוא, גושפנקא דחתום ביה שמיא וארעא¹⁵², כמ"ש (בראשית א א) את השמים ואת הארץ, ששם הנ"ל הוא במספר טו"ב, שע"ז מתחדים שמים וארץ, שתחילה היו בב' מדרגות, האור בשמים והחשך בארץ, שלכן התחילה התורה בב' בראשית, ונתיהדו יחד במתן תורה שהאיר ע"י התורה בארץ, ולכן התחיל בא', באנכי ואות א' בצורתו מורה על חיבור שמים וארץ ביחד.

שמות שבטי יה על אבני האפוד

ומעתה יפתחו לנו שערי אורה להבין עומק דבריהם הקדושים בענין אבני אפוד ושמות שבטי יה הכתובים בהם, והוא כי ידוע שכהן הגדול הוא הנבחר מכל ישראל בקדושתו ובתורתו, והוא הסרסור שבין ישראל לאביהם שבשמים, שלכן הוא נכנס לק"ק פעם אחת בשנה. שהוא הזוכה להיות מבני היכלא דמלכא, להיות המליץ בינו יתברך, ובין ישראל, שהתורה נמסרה לכהנים, כמ"ש (מלאכי ב ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, וכהן גדול הוא הגדול מאחיו בתורה ובקדושה יתרה, ולכן נושא על שתי כתפיו שמות בני ישראל לזכרון לפני ה', שב' הכתפות הם נגד ב' ידיים שנברא בהם שמים וארץ, והוא הגורם חבור ויחוד שמים וארץ ביחד, ע"י התורה, כמ"ש (דברים כו ג) ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם.

והם (שמות כח י) ששה משמותם על האבן האחת, כמ"ש"ל שהם ו' קצוות בשמים ו' קצוות בארץ, שהם ב' ווין של האלף האמצעי, שנחלק לשנים, ובהם מ"ט אותיות נגד מ"ט אותיות של שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שבכל אחד ו' תיבות נגד ששה וששה שבב' הכתפות הנ"ל, וכבר כתבנו שלמטה בארץ חסר אחד ממספר, ונשלם

¹⁵² ע"י ז"ח ח ע"א: בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ ראשי תיבות אהו"ה דביה לאתבריא שמיא וארעא א"ה בזה אתבריא שמיא ו"ה ביה אתבריא ארעא וכל מה דאית בה והוא יהיב תיאובתא בכל אילנין ועשבין די בארעא והוא מה דאמרו אין לך עשב ועשב מלמטה שאין עליו מלאך מלמעלה שמכה אותו ואומר לו גדל שנאמר (איות לח לג) הידעת חוקות שמים אם תשים משטרו בארץ עוד.

תרגום: בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ראשי תבות אהו"ה, שבו נבראו שמים וארץ. א"ה בו נבראו השמים, ו"ה בו נבראה הארץ וכל מה שיש בה. והוא נתן תשוקה בכל האילנות והעשבים שבארץ, והוא מה שאמרו, אין לך עשב ועשב מלמטה שאין עליו מלאך מלמעלה שמכה אותו ואומר לו גדל, שנאמר (איוב לח) הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ.

לחמישים ע"י ב' מדרגות, או ע"י תורה, או ע"י יחוד קבלת מלכות שמים, והם מרומזים בב' אותיות י"ה. שי' מורה על עצם היחוד שאינו מקבל חלוקה ופירוד ושינוי, שהוא נקודה המרכזית, כדמות י' של האלף שכתבנו, או ע"י תורה, שעליה רומז אות ה', על חמשה חומשים שבה. והם מרומזים ב" של בנימין, וה' של יהוסף, שי' היא על כתף הימני, וה' על השמאלי, כמ"ש שם שבני רחל באמצע, אחד בימין ואחד בשמאל, ובנימין בימין ויוסף בשמאל.

עיקר שפלותינו בגלל הפירוד בכלל ישראל

והוא ג"כ ענין נפלא כמ"ש למעלה, ששמים נברא בימין וארץ בשמאל, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, והטעם, כי היחוד העצום עיקרו הוא בשמים, כמ"ש (איוב כה ב) עושה שלום במרומיו, שאין שם יצה"ר וטומאה וענין וחשך, שהוא הגורם הפירוד והריבוי כמ"ש ב' באריכות. והתורה עיקרה נתנה לארץ למטה, כדי שע"י אור התורה ימשיכו יחוד העליון שבשמים לארץ למטה, ולכן אמרו חז"ל (מנחות כט ע"ב) ב' נברא עולם הבא, ובה' עוה"ז. וכן מצינו באלו ב' השבטים שיוסף זכה לתורה יותר מכל אחיו, כמ"ש (בראשית לו ג) כי בן זקונים הוא לו, שכל מה שקיבל יעקב משם ועבר מסרו ליוסף, כמאמר חז"ל (בראשית רבה פ"ד ס"ו ח). ולכן נתוסף לו ה' בשמו, על ענין ה' חומשי תורה. אבל בנימין זכה לשלום, כי הלא ראש שורש הגורם שפלות וירידת מצבם של ישראל וכל הרע המגיע להם באורך גלותינו, היה שורש לזה על הפרו ברית אחים, וגם על הוצאת דיבה שהוציא יוסף על אחיו, וכבר כתבתי בזה ענין ארוך ונפלא, היאך כל זה גרם גלותינו וצרת נפשינו. משא"כ בנימין שלא היה במכירתו של יוסף, ולכן זכה להיות בהמ"ק נבנה בחלקו (ילקוט שמעוני שמות רמז רפד), שעיקר קיומו על שלום ויחוד עם קדוש, כמ"ש (שמואל ב' ז כג) כי מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ.

וכן בהמ"ק ע"י יחוד שמים וארץ, כמ"ש חז"ל בפ"ק דברכות (לג ע"א) גדול מקדש שנברא בשתי ידים, שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך, וכבר כתבתי בזה באריכות במ"א היאך ע"י שרתה שכינה בישראל, שעיקר השראת שכינתו במקום גילוי היחוד והאחדות הנמור, ולכן ע"י עוון לשון הרע ושנאת הינם נחרב בית המקדש (גיטין נה ע"ב ויומא ט ע"ב), והוא הגורם אריכות חורבנו. ולכן נקרא בנימין (דברים לג יב) ידיד ה' ישכון וכו', חופף עליו כל היום ובין כתיפיו שכן, שהוא המחבר ב' הכתפים ביחד, שהם שמים וארץ, שהם בב' ידים. ונקרא ידיד, ב' פעמים י"ד, ולכן עיקר השראת שכינתו בחלקו של בנימין, ולכן להורות נתוסף יוד בשמו, שי' מורה על יחודו יתברך בעולמו כמ"ש ל' וב' אותיות אלו הם משלימים למספר המישים שיהיה יחודו יתברך מתגלה גם בארץ למטה, ומעתה דברי חז"ל הקדושים מאירים ומזהירים כספירים, וינעם מליצת דבריהם.

אחר שבארנו הקדמות היקרות האלו, יוצא לנו מפולש מליצת דבריהם הקדושים ג"כ במאמר (ישעיה נד יב) ושמתי כדכד שמשותיך וכו', שהקדמנו למעלה, והוא שהנביא אחר שנצטווה מפי הקב"ה לבשר לישראל לנחמם מאבל גלותם וצרתם באורך הזמן הזה, כמאמרו (שם מ א) נחמו נחמו עמי יאמר אלביכם, וישראל לא קיבלו כוס של תנחומין, כמאמר הכתוב (שם מט יד) ותאמר ציון עזבני ה', סדרו לנו חז"ל הקדושים ז' דנחמתא כסדרם זה אחר זה, והוא אחר הפטרת ותאמר ציון, חזור הנביא דבריהם לפני הקב"ה, באמרו (שם נד יא) עניה סוערה לא נוחמה וכו'.

והטעם שלא קיבלו תנחומים הוא, אחרי ראותם שגם אחרי שובם מבבל לקץ שבעים שנה אשר נפקדו מפי ה' ונבנה הבית, ואח"ז לא התמיד בקיומו, עד שגרמו עוונות וחזר ונחרב, וקשה חורבנו וגלותו יותר מחורבן ראשון, כמ"ש רז"ל (יומא ט ע"ב) שחורבן בית שני חמור לנו אחרי משיך זמן רב כזה, ושלא נתגלה קצו האחרון, וחששו שגם אם

יחזור ויבנה עוד פעם שלישי אולי ח"ו יגרום החטא ויחזור ויחרב, מאחר שהבחירה נתונה, ויצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח כא), עד שבא הקב"ה לנחם אותם ולהבטיחם מקומת, כמאמר הכתוב (איכה ד כב) תם עוונך בת ציון לא יוסיף וכו', וכמאמר הכתוב (יחזקאל יא יט) והסירותי את לב האבן וביער רוח הטומאה מן הארץ.

כי בעת קץ המיועד לנו בסוף יום השישי, עת כניסת יום השביעי שכולו שבת, יתגלה קדושתו ויחודו בעולם, ועי"ז וביער רוח הטומאה, ואז יהיה גמר תקונם אחרי הזיכוך והבירור, וכמ"ש הנביא ישעיה (ס א) קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח וכו', שאור העליון אשר בשמים, וניצוצי הארת שמש צדקתו של הקב"ה וכבודו, יזרח גם על הארץ מתחת, שאף שהחשך יכסה ארץ, אעפ"כ (שם ב) ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה, עד שע"י האור הזה לא יהיה עוד חשך, שגם והלכו גוים לאורך (שם ג) שכבוד ה' יתמלא הבית, וכמ"ש (שם יט) לא יבוא עוד שמשך כי ה' יהיה לך לאור עולם, שלא יהיה עוד עוון אשר חטא שיגרום ח"ו חשך בארץ. והוא גם כן מ"ש כאן הנביא (ישעיה נד יב) ושמתי כדכד שמשותיך, שהם כ"ד של מעלה בשמים, וכ"ד למטה בארץ, וכמו שלמעלה נשלם ע"י יחוד ה' אשר שם למספר כ"ה כמו כן יהיה למטה והם ע"י ב' מדרגות אשר כתבנו שנשלם ע"י יחוד כבוד שם קדשו וקבלת עול מלכות שמים, שהוא השלום והאחדות, או ע"י תורה, ושניהם משלימים למספר כ"ה למעלה בשמים ע"י שעושה שלום במרומו, והיחוד מתגלה של שם, וכן ע"י תורה שנתנה לארץ.

והם ענין שיהם ויְשָׁפָה, כידוע שי"ב אבני החשן לי"ב שבטי ישראל. שיהם ניתן ליוסף שזכה לתורה, ונוסף אות ה' בשמו. וישפה לבנימין, שזכה לשלום, ונוסף י' בשמו. וז"ש הקב"ה להוי כדין וכדין, והוא מ"ש הכתוב אח"ז (שם יג) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. וע"י יהיו תכלית שלמותינו, ואור שמישינו האיר כל הבית, והוא הכלי המחזיק ברכה לישראל, השלום¹⁵³, והוא ענין יחוד של קריאת שמע כמ"ש^ל, שלכן פתח רבינו הקדוש במשנה ראשונה מאימתי קוראין את שמע בערבית, שגם בלילה שהוא החשך אנו גורמים הארה ע"י קבלת מלכות שמים הזה, והוא הגורם שלום וברכה על ישראל, אמן כן יהי רצון.

פגם החטא וענשו

וענין (עוקצין פ"ג מי"ב) ש"י עולמות לכל צדיק, הוא ג"כ דבר גדול ועמוק ידוע למשכילים, שכלל הבריאה נברא בג' ספרים המבארים בספר יצירה (פ"ב מ"א) שהם כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בינתיים, שהם ג"כ ג' מידות שה' ית' מנהיג בהם עולמו, שהם חסד דין ורחמים, ונגדם ג' אבות שהם מרכבה לשכינה, והם כוללים כל ישראל, אשר על ידיהם הוכן תיקון הבריאה בכללה ע"י התורה והמצוה, שהמצוות הם ב' מדרגות, אחד רמ"ח מצוות עשה בקום ועשה, והב' שס"ה ל"ת לסור מכל חטא וזוהמא הגורם קלקול לבריאה.

והוא נדמה לחולה אשר נחלה בקלקול האצטומכא ע"י רוע מאכלו, או ע"י שאר חולי, בפנימיות גופו, שצריך לב' דברים, הא' ליקח סמים המסוגלים לזה, לנקות הזוהמא שבמעיו, ודם המעופש והמקולקל, וכל זמן שלא יסיר הדבר הגורם קלקול הדם לא יועילו לו סמי הרפואה. וכמו כן האדם השב אליו יתברך, צריך תחילה לנקות זוהם נפשו ורוב סיג וחלאה הרבוק בה ע"י עוונות, ובוזה ינקה וטהר את מקדש הקדש, כל הקלקולים ואחיות הקליפות בעולמו ואורות העליונים, אשר גרם בהם חשך והסתר האור וסילוק שלימות קדושתו יתברך, כמו החולה שנתקלקלו אבריו ע"י דם המעופש וסיג זוהמת מאכל

¹⁵³ עי' עוקצין פ"ג מ"ב: אמר רבי שמעון בן חלפתא, לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט), יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום.

רע, אשר גרם מיעוט התפשטות רוח החיים בהם. ואח"כ ירבה בתורה ובמצוות, להאיר ולהשפיע כוחות הקדושה מחי העולמים בהם, שהם סמי הרפואה, והוא מ"ש הנביא ירמיהו (ד א) אם תשוב ישראל נאום ה' אלי תשוב, ואם תסיר שיקוציך מפני ולא תנוה ונשבעת וכו' כי כה אמר ה' לאיש יהודה ולירושלים נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים.

ורצה בזה, שבפרשה הקודמת דיבר מגודל פגם העוונות שהיה ביהודה, כאמור שם (ירמיה ג כה) נשכבה בבשתינו ותכסינו כלימתינו כי לה' אלקינו חטאנו, והוא רוח הטומאה וכה הסט"א, אשר נתגבר ונתגדל ע"י העוונות, והוא נקרא בושת וכלימה, כי מי שמתרחק בפשעו נגד ריעו ואוהבו, אינו יכול להסתכל בפניו ובוש ממנו. והסט"א הזה הוא מכסה ומקיף אותנו וחוצץ בינינו ובין אלקינו, כמ"ש (ישעיה נט ב) כי עוונותיכם מבדילים וכו'. וע"ז סמוך אחריו פסוק זה אם תשוב ישראל מעוונותיך אז אלי תשוב, מה שתחילה נתרחקת מאור פני. ולכן נקרא שובה שמהזיר נשמתו אחר שהורידה למטה לשרשה העליון, להחזירה לבית אביה, אין זה כי אם כאשר תסיר שיקוציך מפני, הם הקליפות וכוחות הטומאה המבדילים ביניכם לביני, ועומדים למול פני להסתיר פני מכס, וסותמים מסך רוח חיים הנמשך מפני למטה, ובזה לא תנוה, כי החוטא מתרחק מפניו יתברך, להיות נע ונד רוחו העליון מסטרא דקדושה, להתחבר ח"ו עם רוח הטומאה, אשר אין להם מנוחה במקום אחד, כמ"ש ה' אל השמן (איוב א ז) מאין תבוא, ויאמר לו משוטם בארץ.

והוא ענין כף הקלע של נפשות הרשעים, שהם נעים ונדים מסוף העולם ועד סופו יחד בהתקשר רוח הסט"א בהם, שטלטול הוא היפך עונג נפשות הצדיקים, שכתוב בהם (ישעיה נז ב) יבא שלום ינוחו על משכבותם, והוא שנאמר בקין (בראשית ד יד) והייתי נע ונד בארץ ומפניך אסתר. וע"ז אמר, שדרכי התשובה הוא בתחילה להסיר חלאת נפשו ולטהר הקדש בכל עלמין דלעילא, כמו הזורע תוך הקרקע, אי אפשר לזרע להצמיח פרי טוב ונקי, אם לא אחר ניכוש ועקירת העשבים הרעים ממנה, וז"ש (ירמיה ד ג) כי כה אמר ה' נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים.

יראה הקשורה באהבה

ורז"ל אמרו (ברכות לג ע"ב) אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד, שנאמר מה ה' אלקיך שואל מעמך, וכתוב יראת ה' היא אוצרו. והוא ענין גדול כמ"ש רבינו הגדול, שיראת שמים הוא יראת הרוממות, שאינו מצד העונש ח"ו, אלא מצד שמתירא למרוד לעשות נגד רצונו יתברך, וכמ"ש משה לישראל אחר קבלת הדברות בהר סיני (שמות כ יז) ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם, ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. ורצה בזה, שהוא יתברך לכך העלה אותם למדרגה הגדולה הזאת, להתראות להם בגודל כבודו וקדושתו בפומבי, עם מרכבות כבודו, כדי שיכירו גדולתו יתברך, ומזה תגבר בהם אש אהבתו יתברך, ובזה יהיו רחוקים מן החטא. כמו אוהבו של מלך בוד, אשר הוא מבני היכלא דמלכא ומכיר בגדולתו וכבודו, מתירא לעשות איזה דבר נגד רצונו, כדי שלא להמרות ולגרום איזה צער ופירוד אהבת מלכו אליו, וז"ש כדי שתהיה יראתו על פניכם, לא בשביל עונש גוף או נפש, רק לבלתי תחטאו, ר"ל שמתיראים לעשות דבר הגורם חטא ועוון נגדו יתברך, לא זולת.

וזה נקרא יראה הקשורה באהבה, שכמו כן אמרו דורשי רשומות שיראה ואהבה משולבים וקשורים זה בזה, כאשר תכתוב אותיות יראה למעלה ואהבה למטה, ומצטרפים אותיותיהם למעלה למטה לימין ושמאל כידוע. ונמצא שיראה גדולה כזאת כוללת האהבה, ושניהם הם רעים דלא מתפרשי¹⁵⁴, וצמודין יחד.

¹⁵⁴ מלשון הזהר ח"ג ד ע"א.

והנה ידוע שד' אותיות הויה הם ד' מדריגות, אהבה ויראה הם ב' אותיות י"ה של השם, ו"ה של השם הם תורה ומצוות. והענין, כי ב' אותיות י"ה הם בשמים ממעל, במלאכי השרת וכל צבאי מעלה כרובים ושרפים, שאין בהם תורה ומצוות, כיון שאינם בעלי חומר ותאוה, וכולם קדושים מכירים רוממותו יתברך, ולכן אהבת ה' ויראתו נטוע בהם במיבעם, ובלתי אפשר להם בלעדם, וכמ"ש (יחזקאל א יח) וגובה להם ויראה להם וגבותם מלאות עיניים, ירצה בזה שגובה וגאון וגדולת מעלתם אשר הם מכירים כבוד שם קדשו יתברך, מצד זה אהבת ה' נטוע בהם. ונמשלו בזה למלאות עיניים סביב להם (יחזקאל י יב), ר"ל שהאדם עיניו לפניו במקום אחד לבד, והיינו שאינו רואה ואין משיג גדולתו יתברך כי אם בבחינה אחת, מצד נשמתו ההולכת לפניו, שבזה הוא משכיל ויכול להגיע למדרגת הכרת גדולתו יתברך ולראות בכבודו של יוצר בראשית. אבל לא מאחוריו, ר"ל מצד חומר גופו, אשר הוא מסך מבדיל בינו ובין יתברך ע"י נטיות תאוות וחומר אינו משכיל ואין מכיר כבוד שם קדשו.

אבל מלאכי השרת גבותם מלאות עיניים מסביב בכל ארבע רוחותיהם, ר"ל שאין להם גב ואחוריים, שיהיה מסך מבדיל מלראות ולהשיג גדולתו של יוצר בראשית, ולכן אצל מלאכי השרת שייך יראה ואהבה תמידית. אבל אין להם תורה בדיבור, ומצוות במעשה, ולכן אין משתמשים אלא בב' אותיות של השם, ולכן ר"ת ישמחו השמים, הוא ב' אותיות י"ה, אבל בארץ עיקר הניתן להם תורה ומצוות, והם ב' אותיות ו"ה ר"ת ותגל הארץ. אבל אהבה ויראה אין להם קנין טבע בו, כי אם ע"י מעשיהם הטובים והתרחקם מכל חטא ועוון, בזה מקדשים ומטהרים כוחות נפשם ורוחם, ומנקים כל סיג וחלאה, עד שגובר כח השכלי ואור נשמתם על חומר גופם. וע"י לימוד התורה בזה יכולים להגיע להשגת חכמה ובינה עליונה, ולהשיג גדלו ורוממותו יתברך, וקונים ע"ז אהבה ויראה ג"כ. ולכן שם הויה בשלימותו נקרא רק על ישראל, ולא על מלאכי השרת וצבא מעלה, כי אינם שלמים וקשורים, רק בב' ראשונות של השם לבד, משא"כ ישראל זוכים לכל הד' אותיות ע"י ד' מדריגות הנ"ל.

ולכן אמרו (כתובות ה ע"א) גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאילו בשמים וארץ כתיב (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, ואילו במעשה צדיקים כתיב ומעשה ידיו מגיד הרקיע, ואמרו שם מאן אינון מעשה ידיו, צדיקים, מגיד הרקיע מאי ניהו, מטר. ורמזו רז"ל בזה ענין נפלא, כי ידוע כי ד' אותיות שם הנכבד במילוי מילואו יש בהם כ"ח אותיות, י"ד בב' אותיות י"ה, וי"ד בו"ה, כוה: יו"ד וא"ו דל"ת ה"א אל"ף וא"ו אל"ף ה"א אל"ף, הרי י"ד אותיות בשמים, וי"ד בארץ, שזה נברא ביד ימין וזה ביד שמאל, והם אהבה ויראה בשמים, ותורה ומצוות בארץ. והצדיקים שהם נשלמים בכל הד' מדריגות, הרי הם כוללים שמים וארץ ביחד, ולכן הם בב' ידיים. ודבר שעושים הצדיקים במעשיהם הטובים, נמשל לצמח ופרי האדמה, אשר ע"י טורח האדם שחורש וזורע ועוקר ומנכש הקוצים אשר בארץ, ואח"כ יורד מטר מן השמים, אז מצמיח פרי למעשהו. וכמו כן הצדיקים במעשיהם הטובים והתרחקם מכל חטא ומדה רעה, הם חורשים שני לוחות לבם, הימיני והשמאלי להיות כלי מוכן לקבל גם השגת כבודו, ליטע בלבם אהבת ויראת יוצרם, ואז הלב מוכן להוציא פרי טוב ע"י האהבה ויראה, המתחבר ומתקשר עם התורה ומצוות, שהם עוסקים בהם, וז"ש ומעשה ידיו מגיד הרקיע, ומאן ניהו, מטר.

ולכן אמרו ג"כ בחלק (כתובות ה ע"א) גדול מקדש ממעשה שמים וארץ, דאילו שמים וארץ כתיב, אף ידי וכו', ואילו מקדש כתיב מקדש ה' כוננו ידך. והיינו שמקום המיוחד בארץ אשר בחר בו יתברך, ששם יתקשרו ד' מדריגות האלה, הוא בבחמ"ק ששם

עיקר העבודה במעשה המצוות, ושם התורה, כמ"ש (דברים יז ה) וקמת ועלית אל המקום וכו', ששם יושבים בלשכת הגזית סנהדרי גדולה, שמשם תצא תורה לישראל. ושם ג"כ מקום המיוחד ומסוגל לאהבת ויראת ה', כמ"ש בספרי בטעם הבאת מעשר שני וביכורים לירושלים, כמ"ש בפרשת ראה (דברים יד כג) ואכלת לפני ה' אלקיך וכו' למען תלמד ליראה וכו', כי שם גילוי קדושתו יתברך ביותר. וכמ"ש (אבות פ"ה מ"ה) עשרה ניסים נעשו לאבותינו וכו', ובעלית רגלים היו משיגים רוח הקודש, כידוע שלכן נקרא (ישעיה כב א) גיא הזיון וכו', כמ"ש רז"ל (ילקוט שמעוני ישעיה תכא). ולכן שמו יתברך המיוחד בד' אותיותיו הוא רק במקום בהמ"ק לבד, והוא מ"ש (שמות כ כא) בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך.

ולכן אין מזכירים השם ככתבו רק בבהמ"ק בלבד, וכן במעשה בראשית לא נזכר שם המיוחד¹⁵⁵ עד אחר שנגמר מעשה בראשית ונברא האדם לעבודתו יתברך. וכמ"ש במדרש (ב"ר פי"ג סי' ג) אין השם שורה אלא על עולם מלא, שכל זמן שלא נשלם יצירת האדם אין כל הד' אותיות השם הנכבד מצומדים ומחוברים יחד חיבור חזק. מתוך מ"ש נתבאר לנו כי אי אפשר להגיע לתכלית מדרגה זאת, להיות זוכים לאהבה ויראה אמיתית, המשולבת עם האהבה, כי אם אחר רוב עסק האדם בתורה, ושמירת המצוות בפועל, והתרחקו מכל עוון וסיג, אשר בזה מקדש נפשו ורוחו, ומתדבק עם אור נשמתו וחיותו, שהם נגד ד' מדרגות הנ"ל, שהם נפש רוח נשמה חיה, הידועים נגד ד' אותיות השם, שאור נשמתו מצומדת עם מקור חיו, שהוא אור האלקי מקור כל החיים השופע עליו, והרוח הוא הדבור באדם, רוח ממללא בתורה, ונפשו הטבעי בכה המעשה באיברי גופו.

ונמצא שהמעשה והתורה הם אוצר ובית קיבול אל השגת יראת ה' ואהבתו, ועיקרו הוא היראה, שהיא כוללת אהבה, שהרי היא באה מצד אהבת יוצרו הבוררת בלב, כמ"ש (שיה"ש ח ו) כי עזה כמות אהבה רשפיה רשפי אש שלהבת י"ה, שהם רומזים לב' אותיות של השם הנכבד כמ"ש. כי בהגיע האדם למדרגה זו אשר מלא את לבו ב' חללים שבו באהבת ויראת יוצרו, אין מקום לתאוה גופנית וחמדת עוה"ז לשרות שם באפס מקום. והוא מ"ש אח"כ (שם ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, שהמשיל הכתוב לתאוות היצר בעניני הגוף, למים רבים, וכן כל יסורי עולם הזה ורוב יגונו, הם לא ישמפוה, את אש בוער האהבה והיראה הזאת, מצד גודל דביקותו אל יוצרו, כי כל חושיו והרגש גופו ואבריו מלאים מעוז שמחת האהבה והיראה הזאת. והוא מ"ש ונהרות לא ישמפוה, שהמשיל הכתוב הצרות ורוב יגונות ויסורי עולם השפל הזה, לנהרות שוטפים, כמ"ש דוד המע"ה (תהלים סט ג) כי באתי בעמקי מצולה ושבולת שטפתני.

ונמצא שבאמת כח מעשה הטוב שבאדם ועוסק בתורה הוא האוצר ובית קבול מדרגה זו, שנקרא יראת שמים, כולל ג"כ האהבה. ודבר זה אין בנמצא בשום עולם בעולמות העליונים, כי שם האהבה והיראה בטבע, ולא בית קבול לאוצר, אבל אוצר הזה הוא נמצא רק בעולם השפל באדם השלם. וזהו תכלית רצונו יתברך בבריאת עולמו, וז"ש (ברכות לג ע"ב) אין לו להקב"ה בעולמו וכו', שדבר זה באדם תלוי בבחירתו הטובה, וכמ"ש (שם) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שאין זה בטבע האדם מעצמו, כי אם ע"י הכינו בית אוצר טוב לזה.

והנה עלינו הכנסיה¹⁵⁶ הקדושה להודות ולהלל לשמו הגדול אשר זיכנו באוצר הנחמד הזה לזכות למדרגה זאת ע"י שקירבנו לפני הר סיני, וירד עם מרכבות כבודו, שזכו

¹⁵⁵ ע"י לעיל הערה 53.
¹⁵⁶ נדצ"ל כנסת ישראל.

נפשות כלל האומות¹⁵⁷ לזה, להיות עי"ז שורש דבוק בכל הנשמות בנפשות ישראל, שכולם עמדו על הר סיני, כמ"ש (דברים כט יד) כי את אשר ישנו וכו' ואת אשר איננו פה. ובוזה נעשה הכנה טובה לכל הדורות הבאים שיהיו כולם קשורים באמונה הזאת, ועי"ז באים לידי אוצר טוב הזה ע"פ בחירתם הטובה, כמ"ש הנביא (הושע ב כא) וארשתוך לי באמונה, שהוא כלל כל התורה והעבודה, כי מצד האמונה הזאת אשר התורה ומצוותיה נתונים המה לנו מאת ה' יתברך, וכפי התעוררות נפשות ישראל בלבם, אשר נשרש בם אמונה זאת מצד עמדם על הר סיני בראשונה, הם זוכים לכל הטוב הזה, לאוצר ושעשועיו של הקב"ה. ובאמת זכו ישראל לזה אשר קרבנו לפני הר סיני, ובחר בנו מכל עם מצד ראש אמונתנו, והוא אברהם אבינו ע"ה, אשר הוא ראש אמונה לכל ישראל, וכל עניניו ופרטיו הכל היה הכנה לכלל האומה היוצאת מחלציו.

ענין העקידה

ולשכילך אמרי בינה נבאר בזה ענין העקידה, אשר הוא נסיון העשירי שנתנסה בו אבינו, אשר בו התפאר ה' יותר מכל הנסיונות. ויתבאר בזה צורך הנסיון הזה, הכי לא ידע הוא יתברך טוב לבו ואהבתו אל יוצרו. וכבר נתקשו בהבנת ענין זה הקדמונים, וגם במאמר ה' אליו (בראשית כב יב) עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, שדבר זה אינו מבואר ומובן לכל משכיל, כי הידיעה לא תחסר ממנו יתברך אף קודם עשות האדם, ואין הבחירה סותר הידיעה.

אבל הוא ענין נפלא, ובא וראה נפלאות מהתורה הקדושה, כי הנה הנביא אמר (הושע ו א) לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יחינו מיומיים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. ופסוק זה אין לו ביאור לפי פשוטו, כי מה הם ענין הב' ימים, ומה הוא ענין יום השלישי, ולמה חלקם הכתוב שביומיים אמר יחינו, וביום השלישי הוסיף לאמר יקימנו וגם נחיה לפניו, והוסיף גם כן תיבת לפניו, מה שלא נאמר אצל ב' ימים הקודמים. אבל הענין הוא, כי מצינו בפרשה כתיב (בראשית כב א) ויהי אחר הדברים האלה והאלקים ניסה את אברהם, וכתיב (שם ד) ביום השלישי וירא את המקום מרחוק. וצריך ביאור למה הרחיק הוא יתברך והרחיב הליכת אוהבו לדבר מצוה זו עד יום השלישי, מה שלא מצינו כן ביעקב אבינו ע"ה, אשר בשביל מצוה קלה, תפילת ערבית שתקן, קפצה לו הארץ ברגע אחד בהליכתו בחזרה מחרן, כדי למהר עשות רצון צדיק, ואצל אברהם הרחיב לו את הדרך עד יום השלישי.

אבל הוא ענין גדול כמ"ש, שבאמת אברהם אבינו הוא השורש לכל מצב האומה, וכל דבריו ועבודתו היה הכל כדי לסקל הדרך לפני בניו. והוא שאחר שהראה הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים שיעבוד בניו בין האומות באורך הזמן הגדול הזה, כמ"ש (בראשית טו יב) והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו וכו', אשר ח"ו באורך הזמן אשר יתפזרו בניו בד' קצות העולם, בין עמים רבים שונים בדתיים ועבודותיהם, ומרוב השיעבוד והגזרות אשר יגזרו עליהם היה הדבר בנקל שיהיו ח"ו אבודים בארץ אויביהם, בלי תורה ובלי מצוות, ויתערבו בהם וילמדו מעשיהם, עד שישתקע שם ישראל ח"ו, ולא יהיה להם תקומה ותקון כלל. לזה היה ענין נסיון העקידה, שנסה הוא יתברך את אבינו הזקן אוהבו, אחר אשר נצרף וטהר ככסף מזוקק ע"י קיומו כל התורה וכל המצוות, וגם אחרי המולו בשר ערלתו, שבוזה היה תמים, כמ"ש במ"א ע"פ כתבי רבינו הגדול, שיש תרי"ג איכויות בנפש¹⁵⁸, ותרי"ג איכויות ברוח, וא"א להתקשר תרי"ג שבנפש עם הרוח,

¹⁵⁷ נדצ"ל האומה.

¹⁵⁸ עי' לעיל הערה 21.

כי אם ע"י קיום תרי"ג מצוות, שבזה מאירים תרי"ג איכויות שברוח על תרי"ג שבנפש ונעשים אחד, ובוזה קונה נפש האדם היסודי נצחיות כמו הרוח. אבל א"א לתרי"ג שברוח להאיר על הנפש, כי אם ע"י מצות מילה, שאף שע"י תרי"ג מצוות מוסיף האדם הארה ותוספת קדושה להשפיע מנשמתו אשר קשורה בכסא כבודו יתברך על הרוח, אינם מאירים אלא ברוח לבד, אבל אין יכולים להגיע להאיר על הנפש, כי אם ע"י מצוה זו, שהיא בסוף אברי האדם, שכמו כן יש סוף איכויות שברוח, שהוא כולל כל התרי"ג, כמו אבר הברית שבגוף, שכולל כל אברי גופו, שלכן מוליד, בדומה ששם קבוץ כל כוחות אבריו.

כמו כן יש בחינה אחת ברוח כח התחתון שבו, שבו מתקבצים כל איכויות שברוח, אך יש חומר מסך מבדיל שם בינו ובין הנפש שלמטה ממנו, והוא כח הסט"א, והוא כמו כותל מפסיק בין אור השמש ובין הבית, עד שכשמסירים הכותל אז נכנס האור לחלל הבית, ומאיר בכל הדריו. וכמו כן ע"י הסרת הערלה סר גם כן כח הטומאה המפסיק בין הרוח שבאדם ובין נפשו, ואז נכנס אור הרוח ומאיר בכל הנפש, ולכן אמר ה' ית' (בראשית יז א) התהלך לפני והיה תמים. ואמרו רז"ל (תנחומא לך לך כ) שעד שלא נימול אברהם, בעת שהתראה ה' ית' היה נופל על פניו, וכמ"ש (בראשית יז יז) ויפל אברהם על פניו, ואחר שנימול אז היה עומד¹⁵⁹. והיינו שכ"ז שלא היה נימול, אף שע"י זכות רוחו וטהרת נשמתו המאיר ברוחו היה זוכה לנבואה, והוא התעוררות האור ברוח הקדש שבו, כמ"ש (במדבר יא כט) כי יתן רוח עליהם וכו', וכמ"ש (יחזקאל לט כט) שפכתי רוחי, מ"מ כיון שהנפש לא היה מוכן לקבל אור הרוח ורוב המצוות ומעשים טובים שלו, לא היו יורדים להוסיף הארה בנפשו, ונשארו מאירים ברוחו לבד, לכן נפל על פניו, שנפשו שהוא משותף בגוף לא היה יכול לסבול גודל האור הזה, עד שנימול, והאירו כל מצוות ומעשים טובים שעשה מקודם בנפשו, אז זכה שראה הנבואה בעמידה ולא זע ולא נפל, כי נפשו נתיחדה עם רוחו, ונעשו עצם מעצמיו. וכמ"ש בב"ר (פ' מה סי' ב) ומבשרי אחזה אלוה, אלולא שעשיתי כן מהיכן היה הקב"ה נגלה עלי, ר"ל שע"י המילה הייתי יכול לאחוז ולסבול רוח הקודש הנתונה מאלוה, שע"י כן נעשיתי תמים.

ואחר שנשלם אברהם בכולם ועי"ז נתדבקה נשמתו בשרשו, ורוחו ונפשו עם נשמתו קשר אמיץ וחזק, בכל התרי"ג מצוות, שבזה נשלם הקשר בינו ובין יתברך, אז זכה להשיג ביותר גודל רוממותו וקדושתו יתברך, וכמ"ש בספר יצירה (פ"ו מ"ז) עד שנגלה עליו מלך מלכי המלכים הקב"ה וקראו אוהבו, משם זכה לאהבה הגדולה, וליראה היותר גדולה הזאת, הבאה מחמת האהבה, עד שזכה להוציא אומה השלימה הנבחרת. ולהשריש בהם כח הקדושה, ושלשלת קשר אלהותו יתברך בהם, שאפילו היותם בין העמים זמן רב כזה, לא יהיו אבודים ח"ו בין האומות, ויהיה נשרש בהם אהבת יוצרם ואמונתו יתברך, שאפילו כל רוחות שבעולם לא יזיזו ממקומם. והוא נסיון הזה שנסה יתברך כל הדורות של שמד בין האומות, שמסרו נפשם על קדושת שמו יתברך, אבות עם בנים, ודבר זה נשאר קבוע בלבבות עם קדש עד קץ האחרון, וכמ"ש (ויקרא כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים להפר בריתי אתם כי אני ה' אלקיהם. והוא הבטחתו יתברך, שלעולם לא יסורו ישראל מלקרא שמו יתברך עליהם, ולא יחליפם באומה אחרת, כי אף שירבו עוונותיהם באריכות הזמנים ע"י קושי השיעבוד והגליות, מ"מ אהבת ה' ויראתו שקוע בלבם בכת, עד שאם ח"ו האומות ירצו להעבירם על כלל

¹⁵⁹ ז"ל: ויפל אברהם על פניו, עד שלא מל, כל זמן שהיתה השכינה מדברת עמו היה נופל, משמל היה מסיח עמו והיה עומד, שנאמר ואברהם עודנו עומד לפני ה'. ולא עוד, אלא היה נגלה עליו והוא יושב, שנא' וירא אליו ה' באלוני ממרא וגו'.

שיח יצחק

התורה ח"ו, ישליכו נפשם מנגד מאהבת יוצרם, וימסרו על קדושת ה', וכמ"ש רז"ל (ברכות ו ע"א) ע"פ את השם האמרת וה' האמירך, אתם עשיתוני חטיבה אחת וכו'.

דבר זה ירשו ע"י קבלת התורה בהר סיני, שנקשרו נפשותיהם של ישראל בו יתברך ע"י השיגם שם כבוד גדלו, וזכו לזה מצד אברהם, אבינו הראשון, ע"י נסיון העקדה שנתקדש הוא ויצחק בנו, ובוזה נכנע כח השטן ויצה"ר, לבל ישלמו בישראל שליטה גמורה להעבירם ולהפרידם מקדושת שמו יתברך. ודברים אלה רמזו רז"ל בב"ר (פנ"ו סי' ה) וז"ל: ויבן שם את המזבח, ר' חפני ב"ר יצחק כל מה שהיה אבינו אברהם עוקד את יצחק בנו מלמטן היה הקב"ה כופת שריהם של אומות העולם מלמעלה. ואמרו שם עוד (סי' ט) ע"פ וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר, מאי הוא אחר, אמר ר' יודן ב"ר סימון, אחר כל הדורות ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכים בצרות, וסופם ליגאל בקרניו של איל, הה"ד וה' אלהים בשופר יתקע. ושם ר' לוי אמר לפי שהיה אברהם רואה האיל ניתוש מן החורש הזה והולך ומסתבך בחורש אחר, א"ל הקב"ה כך עתידים בניך להסתבך למלכויות, מבבל למדי, ממדי ליון, מיון לאדום, וסופם ליגאל בקרניו של איל, הה"ד וה' אלהים בשופר יתקע, עכ"ל.

והענין הוא כי ידוע מ"ש חכמי האמת, שאברהם ויצחק הם שתי מדות שהקב"ה מנהיג בהם עולמו, והם החסד והדין, ימין ושמאל, ואברהם זכה למידת החסד, שהוא פתח השער הזה בעולם, וע"י הוריד אור החסד בעולם, ויצחק פתח מדת הדין, שהוא פתח יצחק. והנה באמת אף שלפי התפשטות ב' המצוות והגיעם למטה נחלקים לב' דברים, החסד, להשפיע מטובו לעולמו, ומידת הדין, להעניש לעושי רעה כרעתם, מ"מ בשרשם העליון אחד הם, ואין בהם פירוד וחילוק ח"ו, כי הטוב והעונש למטה מתחלק לפי ערך המקבלים. ובאמת שניהם אחד ממקור הטוב, שאין עונש הרשעים ע"ד נקמה, אלא ע"ד הרפואה, שגם הדין הוא כענין סמים המרים שנותן הרופא לחולה כדי שיתרפא, ולנקות החלאה שבאיצטומכא שלו, ולנקות עיפושו וליחות הרעות ודם המקולקל. ונמצא שהשינוי הוא לפי המקבלים, וגם העונש המגיע לרשעים הגמורים ואבדותם לעולם, הוא עצם הטוב, ע"ד (ב"מ פג ע"ב) יבוא בעל הכרם ויכלה קוציו, ולנקות ולטהר את כרמו, שלא יקלקלו אחרים. אבל בשרשם העליון שניהם אחד, והם שורש אהבה ויראה מגודל רוממותו יתברך, שהם קשורים ומשולבים זה בזה, ושניהם אחד, רק מצד גדולתו יתברך, והשפעת טובתו לזולתו והראות כבודו לברואיו, שבוזה הם מקושרים עמו יתברך, הוא הגורם האהבה הגדולה הזאת, וגם גודל רוממותו וקדושתו גורם היראה, להיות מתירא לעשות דבר נגד רצונו, שיגרום בה הפסק האהבה הזה מצד התרחקו מאור פניו יתברך. ונמצא שמשורש האהבה נשפע למטה מדת החסד המשפיע טוב לברואיו, וממדת היראה נמשך למטה עונש, והרע הבא מצד התרחקו מאור פניו יתברך.

וזה היה ענין העקידה להיות שורש והכנה לזרעו אחריו, שיזכו להיות נשמתם קשורה ודבוקה באורו יתברך, נצמדים יחד בשורש האהבה והיראה הזאת, ע"י שזכו לכך במעמד הר סיני. וזכו לזה ע"י נסיון העקדה שאברהם מצד גודל אהבת יוצרו הביא בנו יחידו, אשר אהב כנפשו, וביטל אהבה הזאת נגד אהבתו יתברך, ולא הרגיש שום צער והעדר שינוי בהעלותו את בנו לשחטן, מאם היה עושה מצוה אחרת לרצונו יתברך. וזה היה מצד גודל תשוקה ואהבת יצרו הבווער בלבו באפס מקום בלבו לכנוס אהבה אחרת זולת אהבת יוצרו יתברך. נמצא שבאמת מצד זה לא היה זה בגדר נסיון אצל אברהם, כי מאחר שנתבטל אהבת בנו לגמרי נגד אהבת יוצרו אצלו, א"כ ברצונו הטוב וטבעו היה רץ כצבי, אבל עיקר הענין היה בכוונה מאתו להעלות את יצחק בנו על המזבח, שהוא שורש

כל נשמות ישראל שיצא ממנו, ליקשר נפשו ונשמתו בשרשו העליון, להיות קשור ביחודו יתברך, שבזה משולבים יחד היראה והאהבה כמו שנתבאר.

והוא ממש כמ"ש במסכת זבחים (הגיגה יב ע"ב) שברקיע זבול שם מזבח בנוי, ומיכאל השר הגדול מקריב עליו קרבנות, והם נשמותיהם של הצדיקים. כידוע שמיכאל הוא שר של חסד, ונשפע משורש מדת החסד מלמעלה, שמשם שורש אברהם. וכמו שאברהם העלה יצחק בנו ע"ג המזבח מאהבת יצורו, וכמו כן למעלה מיכאל השר שהוא משורש אחד משרשו של אברהם, העלה נשמותיהם של ישראל, שנכללו כולם ביצחק בנו, להתקשר עם אור קדושתו יתברך, שיהיו נקשרים באהבה לעשות רצון בוראם. ובהם עולים לריח ניחוח לה', והוא המזבח שלמעלה בזבול, שהוא למעלה ממזבח התחתון שביהמ"ק, שהוא בהר המוריה, מקום שנעקד שם יצחק. והוא מ"ש הכתוב (בראשית כב ט) ויבא אל המקום ויבן שם וכו', ויעקד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח, של מעלה, בזבול, אשר הוא ממעל לעצים אשר על המזבח התחתון בהר המוריה, שבזה נקשר נשמת יצחק למעלה, ונתקשר מדתו עם מדת אביו אברהם, יראה ואהבה ביחד.

עקידת יצחק הכנה לבתי מקדשות

ותשוב ותראה שע"י נסיון הזה עשה אברהם אבינו הכנה לזרעו אחריו, ובו נכלל כל ענינם, ונעשה הכנה בזה לבנין בית המקדש הראשון והשני, וגלותם בין העמים, וחרבן בית מקדשו, ובנינו לעתיד לבא קיים לעד, וכמ"ש במדרש שם (בראשית רבה פנ"ו סי' י) ויקרא אברהם שם המקום ה' יראה וכו', שם קראו שלם, רבא בשם ר' חלבו אמר עד שהוא שלם עשה לו הקב"ה סוכה והיה מתפלל בתוכה, שנאמר ויהי בשלם סוכו, ומה היה אומר, יהי רצון שאראה בבנין ביתי. ד"א מלמד שהראה לו ביהמ"ק בנוי, חרב ובנוי, שנאמר שם המקום ההוא ה' יראה, הרי בנוי, היך מה דאת אמרת, שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וכו', אשר יאמר היום בהר, חרב, שנאמר על הר ציון ששמים, ה' יראה הרי בנוי ומשובל לעתיד לבא, שנאמר כי בנה ה' ציון נראה בכבודו.

ומאמר זה הוא סתום וחתום, מאי ענין הסוכה שעשה הקב"ה בתחילה כשנקרא שמו שלם, וגם התפילה, והרי הכל בידו יתברך, וגם למה שינה לשונו דביהמ"ק ראשון נקרא יראה, ובית של עתיד נקרא יראה. וכל זה ענין גדול ונפלא, כי כבר כתבנו בכ"מ וגם למעלה שביהמ"ק הוא מקום הנבחר לשורות שכינתו ולקראות שמו עליו, כי בו מתקשרים העליונים ותחתונים ביחד, שלכן נקרא שנברא בשתי ידיים, ולכן נקרא עיר הקדש אשר בו מקום המקודש הזה בשם שלם, ירצה שהוא כולל כל הבריאה שנברא בשתי ידיים, ונמצא שהיא בריאה שלמה בכלל, משא"כ שמים לבד והארץ לבד, אין דבר שלם, כי העליונים הם צריכים לתחתונים, ותחתונים צריכים לעליונים.

ואחר דור המבול שנשאר נח ובניו, אשר מהם נפוצו כל הגוים, נבחר שם להיות יוצא מזרעו אברהם ראש אומתינו, וכל האומה הקדושה, אשר ע"י נשלם כל הבריאה, והם המחברים שמים וארץ, וחובקים בשתי ידיים כל הנבראים, ומיחדים אותם, ומקום עיקר שלימותם בביהמ"ק כמ"ש. לכן כשבא שם עשה משכנו בעיר הקדש, ואז נעשה ההכנה ושרש למקום השראת שכינתו יתברך. אבל כ"ז שלא נבנה לא היה עיקר שכינתו רק בביהמ"ק של מעלה, המכוון לנגד אותו מקום, ומשם נשפע ג"כ זיו אורות על המקום המקודש הזה, לא בקביעות אבל בדרך ארעי, כמו בזמן האבות לבד, ששם היה מקום של הג' אבות בג' זמני תפילות שתקנו שם, ולכן היה אז ביהמ"ק מכונה בשם סוכה, שהוא דירת עראי ולא דירה קבועה, וכמ"ש (ישעיה א ח) ונותרה בת ציון כסוכה בכרם. אבל עיקר הבית היה למעלה נגדו בזבול, עד שבא שלמה המע"ה, ובנה בית המקדש למטה, וקרא שמו בית עולמים, ששכינתו יתברך הוא בקביעות שם. וכמ"ש (מלכים א' ח יג) בנה

בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים, ר"ל שתחילה היה מקום שכינתך בזבול למעלה, ובמקום הזה היה משכן כבודך בדרך ארעי בבחינת סוכה לבד, אבל עכשיו בניתי בית למטה, כמו בזבול, אשר הוא למעלה להיות כאן מכון לשבתך עולמים בקביעות גמור.

ואמר (שם יב) אז אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל וכו', ר"ל שכבר נעשה הכנה להיות נבנה כאן בית קבוע לשכון כבודו בעולם השפל הזה, אשר הוא רחוק מאד מאור כבודו. ונקרא ערפל, כמ"ש (בראשית א ב) והארץ היתה תהו ובהו וחשך וכו', והיינו שאחר שע"י שם בן נח נעשה הכנה להשראת שכינתו שם בדרך עראי ונקרא סוכה, אז כאשר צ"ן אור המזרח, אברהם אבינו ע"ה, ע"י העקרה שהקריב שם בנו, נעשה הכנה לבנין בית קבוע, להיות עיקר משכן כבודו שם, לכן קרא למקום הזה ה' יראה, ר"ל שיראה ביתו בנוי ומשוכלל, יוצא מן הכח אל הפועל.

והנה הפרש גדול יש בין ביהמ"ק הראשון והשני, לבנין השלישי שאנו מקוים אליו, שבבנין הראשון עדיין לא זכו ישראל לתכלית שלמותם וזיכוך נפשם, להתדבק דיבוק עצום בו יתברך, שיראו פניו יתברך כבני היכלא דמלכא, כי עדיין החטא גובר ורע, נמצא עדיין, ואין כל הנשמות טהורים וזכים כ"כ, שיהיו כולם דבוקים וצמודים בקשר אמין, להתאחד עם אמתת יחודו, ולכן לא זכו רק לבחינה זו, שה' ישרה שכינתו שם ויראה אותם, והוא השראת שכינתו והשגחתו הפרטית עליהם בלי אמצעי, וכמ"ש (במדבר ו כה) יאר ה' פניו אליך, ר"ל שלא ישגיה עליך ע"י אמצעים שהם אחרים של הקב"ה, שנמשכים מסיבתו, ויורדנה ממדרגה למדרגה ע"י השתלשלות, אלא יהיו הארת פניו יתברך עליהם בלי אמצעי כלל.

לכן כתיב (שמות כג יז) ג' פעמים בשנה יראה כל זכורך וכו', שהם יתראו אליו יתברך, שהוא יתברך רואה אותם, אבל עדיין לא זכו שהם יהיו דבוקים וקשורים באור פניו לראות בכבודו יתברך עד לעתיד לבא, כמ"ש רז"ל (תענית לא ע"א) שעתידי הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכל אחד מראה באצבעו, כמ"ש ואמר ביום ההוא אלקינו זה וכו'. והוא מליצה נפלאה, מורה על גודל מדרגתם ושיזכו לעלות לפניו ממחיצת מלאכי השרת בהשגת אור כבודו יתברך ע"י התיחדם וקישורם בשורש נשמתם למעלה, והוא לעוה"ב באלף השביעי כידוע. ולכן אז יאמר ה' יראה, וכמ"ש (תהלים קב יז) כי בנה ה' ציון נראה בכבודו, ר"ל שאז יהיה נראה כבודו לצדיקים אחרי הזדככות נפשם למעלה מאד.

ומעתה יוצא לנו מפולש כוונת המאמר הנ"ל, והוא שקדושת המקדש והתגלות כבודו למטה, היה הולך ממדרגה למדרגה, מן הכח אל הפועל ע"י הכנת הצדיקים הגדולים הראשונים. שע"י שם בנו של נח הנבחר מורעו ליצא ממנו אומה הקדושה, אשר שמו יתברך יהיה שורה עליהם, נעשה הכנה להשרות שכינתו למטה במקדשו בדרך ארעי, והוא הסוכה שעשה הקב"ה במקום הזה כאורח נוטה ללון, בעת תפילת האבות שם. ושם סוכה מורה התלבשות הויה באדני¹⁶⁰, וה' בהיכל קדשו (חבקוק ב כ), ומאז הוא יתברך השקיף להוציא עוד אור גילוי כבודו במקדשו בקביעות, שיהיה נקרא בשם בית, שרומז שעיקר דירתו יתברך בתחתונים, בביהמ"ק, שהוא תכלית רצונו בעבודת ישראל שם במקדשו, וז"ש שהיה מתפלל שם ואומר יה"ר שאראה בבנין ביתי, ר"ל שיתגלה ויצא מן הכח אל הפועל.

¹⁶⁰ ע"י תיקו"ז (כ ע"א): כגוונא דא עמודא דאמצעייתא דאיהו יהו"ה לא אשתמודע לנביא וחזיה אלא בהיכליה דאיהו אדני ורזא דמלה וה' בהיכל קדשו תרגום: כדוגמא זה, העמוד האמצעי שהוא יהו"ה, לא נודע לנביא וחזיה אלא בהיכלו שהוא אדני, וסוד הדבר "וה' בהיכל קדשו" (חבקוק ב כ).

ודבר זה נעשה ע"י העקדה שהקריב אברהם את בנו יחידו שם, ובוה עשה הכנה להתקשרות נשמות כל ישראל שם, ולהתחבר עם קדושה עליונה שבזבול למעלה ברקיע. אבל גמר תיקון הזה לא יהיה כי אם בבית השלישי, שבו נקרא ה' יראה, וזה עשה ע"י הבאת בנו ע"ג המזבח, שאז העלה אותו ע"ג מזבח של מעלה שבזבול, שהוא עצמו מאיר בביהמ"ק של עתיד, וגם עשה הכנה לבנין הראשון ולגלות ישראל, שאף שיחרב המקדש ויסתלק שכינתו למעלה, וישראל יהיו מושלכים מעל פניו נפוצים בין העמים, לא יהיה עליהם שליטה גמורה ח"ו להעבירם לגמרי מתורה ומצוות. ויהיה אמונת יחודו יתברך קשור בלבם למסור עצמם על קדושת שמו יתברך, כמ"ש (תהלים מד כג) כי עליך הורגנו כל היום וכו', כמו שמסר אברהם בנו לשוחטו לאהבת יוצרו. וז"ש מלמד שהראה לו הקב"ה בנוי וחרב ובנוי, כמ"ש ויקרא למקום ה' יראה, אבל אין אנו מגיעים למדרגה זו שנראה בכבודו יתברך, מ"מ שם השגחת ה' בפרטות, הוא במקדש ראשון. ואח"ז הראה לו הרב, כמ"ש אשר יאמר היום בהר, אבל לעתיד לבא אז ה' יראה, שיחיה נגלה כבודו לישראל, כמ"ש (ישעיה מ ה) ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו. ולכן על מ"ש ה' יראה, הביא פסוק כמו דאת אמרת ג' פעמים בשנה, דשם כתיב יראה כל זכורך, דמשמע שכביכול הוא רואה אותם, אבל הם אין רואים כבודו. ועל מ"ש אח"כ ה' יראה, הביא פסוק כי בנה ה' ציון נראה בכבודו, שזה קאי על בית השלישי, אשר נבנה ע"י ה' ית' בעצמו, לא ע"י בשר ודם, וכמ"ש מקדש אדני כוננו ידיך, אז נראה בכבודו לכל בשר.

עקידת יצחק - הכנעת הרע

ובזה מבואר מאמרם שהבאתי למעלה, שכל מה שהיה אברהם עוקד את בנו היה הקב"ה עוקד שרי מעלה של האומות, והיינו להכניעם להיות קשורים בקשר אמיץ, ככלב הקשור בשלשלת שלא יהרוג את הנפש, וכמו כן נתן גבול לסט"א למשול על ישראל, וליתן עול קשה על צוארם ולגזור עליהם, אבל לא יהיה ביכולתם לאבדם ח"ו בנוף ונפש לגמרי, וכל זה פעל אברהם אבינו בעקידה, והוא נעשה ע"י שהקריב האיל תחת. והוא ענין נפלא, כי האיל רומז על תקפם של שרי אומות העולם, ושרשי הקליפות וסט"א, הנמשכים מתוקף מדת הדין של יצחק, להיות שלוחי הדין להעניש את ישראל, עד שע"י מדת הדין המתפשט למטה, נאחו בו בסוף המדריגות כל בנין הסט"א וכל פרטיהם ומרכבה שמאה שלהם, וכל שרי אומות העולם, להיותם מרצע ומקל על ישראל. אבל שורשו למעלה הוא בקדושה, שהרי מדת הדין הזה כוונתו לטוב לישראל, לא להנקם ח"ו, אלא לבלות פשע ולהתם חטאת, למשח קדש קדשים, כמו שמכבסים ומלבנים הבגד מכתמיו, ונמצא ששורש הרע והעונש אחוז בסטרא דיצחק בקדושה, והוא נכנע תחת הקדושה, כדי שלא ישלוט לגמרי ח"ו, וכמו שאמר השם יתברך לשטן על איוב (ב ו) הנה בידך אך את נפשו שמור.

וז"ש אחר שפעל ע"י העלות בנו ע"ג המזבח ועשה הכנה טובה לישראל בכל פרטי הנהגתם ובגאולתם לעתיד לבא, אז נאמר (בראשית כב יג) וירא והנה איל אחר נאחו בסבך, שאיל הוא רומז על תוקף הדין הקשה, אשר משם מקבלים שרי אומות העולם לשלוט על ישראל. ואיל הוא לשון תוקף וחוזק, וכמ"ש (מלכים ב' כד טו) ואת אילי הארץ לקח. וז"ש בסבך, הוא ענין נפלא, כי סבך הוא כפל של איל. והוא ג"כ רומז לדבר גדול, כי כח הדין למעלה בשרשו כולל שני דברים, א' הוא לפי מקומו, שהוא באמת טוב הגמור וחסד גדול מאתו יתברך, והוא הקדושה הגמורה לזכות ולטהר נשמות ישראל מכל סיג וחלאה, ושם נשרש הדין השני הנשפע למטה, שהוא הרע הגמור, ורצועות מלקות הסט"א, שהם שלוחי הדין. נמצא שבהתפשטם למטה הוא דבר אחר, והוא הדין הקשה הנרגש,

ולמעלה בשרשו כולל ב' דברים, הקדושה והנמשך ממנה למטה כמ"ש. והוא יתברך בחסדו הגדול עשה שלשלת וקשר אל הרע וסמ"א שיהיה נאחו למעלה בשרשו לבל יהיה שליטה גמורה אל הרע, רק שע"ז יתהפך הרע לטוב ע"י הנקיון והזיכוך, שע"ז רמוז מ"ש בזהר הקדוש (161) רישא דעשו בעטפא דיצחק.

וז"ש שע"י העקדה שעקד אברהם את יצחק, אז נכלל ונקשר הסמ"א, שהוא האיל החזק, להיות נאחו בשרשו בקדושה, שנקרא סבך בקרניו, ר"ל בשרשו כמו הקרן שהוא הראש וחזקו של האיל. וז"ש (בראשית כב יג) ויעלהו לעולה תחת בנו, ר"ל שבזה יתהפך הרע לטוב, ויהיה נכלל בשרשו בקדושה, כמדתו של יצחק. ודבר זה עשה ג"כ הכנה לישראל עם קדושו, שיקבלו קדושת שמו יתברך באהבה ובגודל יסורי גופם ימסרו עצמם באהבה לעצם יחודו יתברך.

תקיעת שופר של איל במתן תורה

וזה היה ענין מתן תורה בתקיעת שופר, כמ"ש (שמות יט יט) ויהי קול השופר חזק מאד, ואמרו במדרש (תנא דבי אליהו זוטא כב) שתקיעה זו היה בשופר של איל, שהיה מקריב אברהם תחת בנו, והוא המוכן מששת ימי בראשית, ובאותו שופר יתקע ג"כ לעתיד לבא בימות המשיח, כמ"ש (ישעיה כז יג) ביום ההוא יתקע בשופר גדול. ורמזו במליצות דבריהם כל מ"ש, שענין האיל שהקריב אברהם היה להכניע סמ"א תחת הקדושה לכללו בשרשו, שבזה יחזור הרע לטוב, וישראל יצאו משעבוד האומות, ע"י שיכנעו שריהם של מעלה, ע"י העקדה, ולזה היה כוונת ה' בבריאת עולמו בשביל התכלית להחזיר הרע לטוב, כמ"ש חכמי האמת, שאף שברא יצ"ט ויצה"ר סמרא דקדושה וסמרא אחרא, שע"ז הבחירה נתונה, שלזה היה כוונת הבריאה בתחילה, צפה הוא יתברך ועשה הכנה שיהיה הסמ"א נקשרת ונכנעת תחת סמרא דקדושה, לבל יצא חוץ מגבולו ח"ו להחריב העולם לגמרי.

וז"ש (תנחומא צו יג) שהאיל היה מוכן מו' ימי בראשית, והוא היה הכנה לנתינת התורה לישראל, ונכרת ברית שלא ישכח מפי זרעו, ושתורה לא תהא בטלה מהם אף באורך זמן גלותם וגודל מלמולם ושעבודם של כל כוחות שבעולם, לא יזיזו אותם ממקומם, והוא ע"י הכנעת וקשר הסמ"א לשרשו, שנעשה ע"י העקדה ואחיזת האיל בסבך בקרניו כמ"ש. וז"ש שבשופר של איל הוזה היה תקיעת שופר במתן תורה, וכן הוכן ע"ז שיהיו ישראל על כרחם נגאלים בסוף הימים בזמן של בעתה¹⁶². בעת שייבש קצירה של הרשעה, כי גבול וסוף ניתן לסמ"א לשלוט על ישראל, אף לא בזכותם, כי אם מצד שורש אחיזתם למעלה, כמ"ש (דניאל ב לד) עד די התגזרת אבן די לא בידין וכו'¹⁶³, והכל ע"י הקרבת האיל הוזה בקרניו בזמן העקדה, ולכן אמרו שאותו שופר של האיל הוכן לעתיד, שנאמר ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו'.

עקידת יצחק הכנה לקורות עם ישראל עד הגאולה

העתידה

¹⁶¹ ע"י תרגום יונתן בראשית נ יג, ועי' פרד"א לט.
¹⁶² ע"י ישעיה (ס כב) הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה. ועי' שם מצודות ציון: בעתה - מלשון עת זמן. אחישנה - ענין מהירות כמו אחישה מפלט לי (ישעיהו מה). ועי' סנהדרין צח ע"א: רבי יהושע בן לוי רמי כתיב בעתה וכתיב אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה.
¹⁶³ ז"ל: חזה הוית עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת לצלמא על רגלוהי די פרזלא וחספא והדקת המון:
 תרגום: ראיתי אבן שנחתכה מעצמה והכתה את הצלם על רגליו שמברזל וכסף והדיקה אותם. על פי רש"י שם.

ובזה נבין מליצת רז"ל הקדושים ותשובת ר' יהושע במאמר סבי דבי אתונא פ"ק דבכורות (ח ע"ב) מ"ש לו מישראל דסכינא במאי חביט לה, אמר להם בקרנא דחמרא, א"ל ומי איכא מישראל דסכינא¹⁶⁴. והענין, כי אצל העקדה נאמר (בראשית כב ג) וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את המורו, ואמרו רז"ל (פרקי דרבי אליעזר ל) הוא החמור שרכב עליו משה כשירד למצרים לגאול את ישראל, והוא החמור שעתיד מלך המשיח לרכב עליו, שנאמר (זכריה ט ט) הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא, עני ורוכב על חמור וכו'. והכל מליצה ורמז נפלא הוא, שענין העקדה היה הכנה טובה לישראל להיות נבחרים לקבלת התורה, ושהתורה לא יפסק מהם לעולם, ושבוה מובטחים ליגאל כאשר תם עון בת ציון, ויחזור כל הרע לטוב כמ"ש. ונמצא שבחבישת החמור של אברהם להוליך בנו להקריבו ע"ג המזבח, גרם לרכיבת משה למצרים לגאול ישראל בשביל קבלת התורה, כמ"ש (שמות ג יב) בהוציאך את העם הזה ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, והוא המוכן ג"כ שע"י יבוא משיח לגאול את ישראל.

וז"ש ש"צדיק ונושע הוא", ר"ל שכבר יש לו עזר וישועה מאברהם אבינו הראשון, אשר הכין לו הדרך לגאול את בניו מבין קרני האיל הזה, והוא היה הרביעית שנאמר בה (דניאל ז ח) וקרנין עשר לה וארו קרן אחרי זעירא וכו'¹⁶⁵, הם י"א אלופים שלו¹⁶⁶, והאחרון הוא אשר יהיה בקץ הימים האלה, שעליו נאמר (תהלים עה יא) כל קרני רשעים אנדע, ואז תרוממנה קרנות צדיק. וכמ"ש זכריה הנביא (זכריה ב ב) אלה הקרנות אשר זרו את יהודה ויבואו אלה הקרנות לידות אותם (שם א) ואשא עיני וארא והנה ארבע קרנות, והם ד' מלכיות שהאיל היה מסתבך בהם בקרניו, כמ"ש במ"ר שהבאתי, מבבל למדי ממדי ליון, וכו'.

וכבר כתבנו למעלה שהראשון שהתחיל בשורש הכנה זו הוא שם בן נח, אשר קרא שם ירושלים שלם. ולכן אמרו רז"ל בפרק החליל (סוכה נב ע"ב) מאן אינון ארבעה חרשים, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד ואליהו וכהן צדק, והם קרנות צדיק הבאים לעקור עשר הקרנות האלה. והכל ע"י חבישת חמורו של אברהם בעקדה, והוא קרנא דחמרא, אשר בזה יתבטל כוחו של עשו, שנמשל לחרב סכינא חריפא, כמ"ש (בראשית כז כב) והידים ידי עשו, וכתוב (במדבר כ יח) פן בחרב אצא לקראתך. וע"ז שאלו לו, ומי איכא קרנא דחמרא, שהרי כל כח הקדושה נתחלש, כמ"ש (דברים לב לו) כי יראה כי אזלת יד, וכביכול בזמן שאין עושים רצונו של מקום, מתישים כח של מעלה, וכמ"ש (דברים לב יח) צור ילדך תשי, ולכך לא תועיל לכם זכות צדקת אברהם אביכם, וכל זכות העקדה, שהרי זמן רב אתם משתעבדים ושפלים ומעונים יותר מכל הגוים אשר על פני האדמה, וכבר נטלו כל הקרנות שלכם, כמ"ש באיכה רבתי יעו"ש.

וע"ז השיב להם ומי איכא מישראל לסכינא. והוא ענין נפלא כמ"ש במ"א באריכות ע"פ (ישעיה מ יז) כל הגוים כאין נגדו, אדרבה סטרא דקדושה קיים לעד, ואף שבגלותא כביכול אתחליש חילא דלעילא, אינה אלא בבחינת הסתר פניו יתברך, כדי להתם הטאת ולכלות עוון. כדרך אב מצד אהבתו בנו, אשר רוצה להדריכו בדרך ישרה, מוסרו ליסר

¹⁶⁴ תרגום: ערוגה של סכינים במה קוצרין אותה. בקרן של חמור. א"ל וכי יש ערוגה של סכינים.

¹⁶⁵ ז"ל בשלימות: משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירה סלקת ביניהון {ביניהן} ותלת מן קרניא קדמייתא אתעקרו {אתעקרה} מן קדמיה {קדמה} ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא ופס ממלל רברבן.

תרגום: הייתי מסתכל בקרניים ואלו הקרן אחרי הקטנה עולה ביניהם ושלש מן הקרניים הראושים נעקרו מן הראשון ואלו עינים כעיני איש בקרן זה ופה מדבר גדולות.
¹⁶⁶ עי' גר"א בספד"צ (י ע"ד): ואח"כ כתוב י"א אלופים של בני עשו והן י"א סמני קטרת.

אותו בשוטמים ובעקרבים מסתיר פניו ממנו, כדי שאויבו יעשה בו כרצונו. ונמצא שישראל יש להם קרניים, ושרשם חזק בסטרא דקדושה, שסוף סוף יחזרו לטוב ויזדככו ויטהרו, ואז הקדושה גוברת. משא"כ כח הסט"א אין לו מציאות ישות כלל בבריאה, רק מצד העלם והעדר אור כבודו יתברך, אז הריקות נמצא, והוא הסט"א, וממילא כאשר יתוקן הכל אז יתבטל כח הסט"א לגמרי, כמ"ש (יחזקאל יא יט) וביער רוח הטומאה וכו'. ונמצא שבאמת אין הסט"א שרש חזק קיים לעד, רק לפי שעה, ולכן נדמה בזה למישראל דסכינא, ר"ל כמו שתוחבים סכין בערוגת עפר שא"א לברזל להיות נשרש בארץ שרש חזק, רק לפי שעה, וכשנוטל אותו משם אין נשאר בשרשו כלום. משא"כ אילן הניטע ונשרש בארץ, גם כי יזקין ובעפר ימות, גזעו מריח מים יפריח, ועשה קציר כמו נטע. ולכן ישראל אף כי כבר הגיעו לכלין, ועד עפר יגיעו, נשאר שרשם בקדושה קיים לעד. וכמ"ש במ"א ע"פ (שמות טו יז) תביאמו ותיטעמו בהר נחלתך וכו', וכמ"ש (תהלים פ ט) גפן ממצרים תסיע וכו' (שם יב) תשלח קצירה עד ים וכו'. וז"ש להם ומי איכא מישראל לסכינא, וכמ"ש ולא יהיה שריד לבית עשו, והקדושה תהיה שולטת לגמרי, וכמ"ש (עובדיה כא) ועלו מושיעים בהר ציון והיתה לה המלוכה.

ובזה נבין הענין שהרחיק לו הוא יתברך הדרך, להראות לו המקום לעבודה התמימה הזאת, עד יום השלישי, ושני ימים הלך בדרך עד הגיעו ביום הג' לאותו מקום, והוא היה הכנה לימי ישראל בגלותם משך שני ימים. והם שני אלפים שנה ויותר מזמן חורבן בית שני ביום הרביעי, שלקו בו המאורות, המאור הגדול בית ראשון, והמאור הקטן בית שני, והכוכבים הם הצדיקים ונביאים וחסידים שהיו בו, כמ"ש (דניאל יב ג) המשכילים יזהירו וכו', ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. שכל מה שהזמן נמשך, ואברהם במחשבת לבו הטהורה באהבה רבה ובשמחה גדולה הולך עם יצחק בנו, כמ"ש (בראשית כב ו) וילכו שניהם יחדיו, למסור נפשו לאהבת יוצרו, בזה נעשה הכנה לזרעו אחריו כל משך השני אלפים שנה, עד סוף אלף השישי יהיו מוסרים עצמם על קדושת שמו הגדול. ויתחזקו באמונתם הנטועה בכל לב איש הישראלי, שאף אותם שמלוכלכים בחטאים ובעוונות, אינו אלא לכלוך מבחוץ, אבל שורש נפשם ונשמותיהם חזק באמונתו יתברך, אשר הוא כלל כל התורה. וזה הוא זכות קיומם של ישראל וקיום תורתם בידיהם בכל משך אורך הזמן. וע"ז אמרו שם במדרש (ילקוט בראשית קא) אמר ר' חנינא למה נקרא שמה מאכלת וכו', ורבנן כל אכילות שישראל אוכלים בעולם הזה, אינם אוכלים אלא בזכות אותה המאכלת.

והוא רומז על קיום תורת ה' בידיהם כל הזמן הזה, שהוא עיקר חיותם של ישראל, כמ"ש (משלי ט ה) לכו לחמו בלחמי וכו', וכמ"ש (ע"ז ג ע"ב) למה נמשלו ת"ח לדגי הים, מה דגים שבים כיון שפורשים מן המים מיד מתים, אף ישראל כל זמן שפורשים מן התורה וכו'. וכמ"ש (דברים ח ג) ויענך וירעיבך וכו' למען הודיעך וכו' כי על כל מוצא פי ה' יהיה האדם, והוא התורה הניתן מפיו יתברך לישראל, כמ"ש (דברים ל ב) כי היא חייך וכו'. וע"ז נאמר, ביום השלישי וירא את המקום מרחוק, מרמוז על זמן הגאולה ועל עוה"ב באלף השביעי, שהוא תכלית שלמותם של ישראל. ובסוף אלף השישי יאיר להם מעין עוה"ב, אשר יתגלה באלף השביעי בסוף היום, שהוא תוספות שבת, ואז קדושת שבת מתפשט בעולם, ואז יבנה מקדש ה', אשר כוננו ידיו, והוא אשר למעלה לרקיע וכול. וז"ש וירא את המקום מרחוק, ר"ל שהוא למעלה ברקיע, כמ"ש (ירמיה לא ב) מרחוק ה' נראה לי, שאז נאמר (תהלים קב יז) כי בנה ה' ציון נראה בכבודו, שכולם ישיגו כבודו יתברך, וכמ"ש (תענית לא ע"א) שעתיד לעשות מחול וכו'. והוא מה שרמזו שם במדרש ע"פ ביום השלישי וישא אברהם וכו', וז"ל (ב"ר פנ"ו סי' א) ביום השלישי של תחיית המתים, דכתיב יחינו

מיוממים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. והוא מבואר כמ"ש, שרומז על אלף השלישי מחורבן הבית וגלותם, שהוא אלף השביעי, שבו תחיית המתים, ואז יקימנו ונחיה לפניו שבב' הימים, והם ב' אלפי שנה זמן הגלות, אז יחיינו כמ"ש שבו קיומם של ישראל בגלותם, אבל ביום הג' אז יקימנו ונחיה לפניו יתברך, שנהיה זוכים להיות מבני היכלא המלכא בבית מלכותו, ולהשיג כבודו יתברך. והכל היה בזכות יום השלישי של אברהם, ועקדה, ובזכות יום השלישי של מתן תורה, שנאמר (שמות יט טז) ויהי ביום השלישי בהיות הבקר וכו'. וכמ"ש שיום הג' של העקדה היה הכנה למתן תורה, שלכן היה בו תקיעת שופר של איל הזה כמ"ש.

ענין הנסיון של אברהם אבינו

ומעתה אל יקשה בעינינו עוד מענין הנסיון הזה אשר ניסה הוא יתברך את אברהם אוהבו, אף שהכל גלוי לפניו, גודל צדקתו ואהבתו אל ה', כי בודאי לא ימנע מרצונו יתברך כל אשר יצוה עליו. ואין זה בגדר נסיון אצל אברהם, כידוע, כי מי שבוער בלבו אהבת יוצרו כ"כ עד אפס מקום¹⁶⁷ שיכנס שם אהבה אחרת זולתו, וא"כ א"א לומר שנסיון הזה היה על גדר הבחירה המסורה ביד כל אדם, שאין הידיעה מכרחת הבחירה. אבל עיקר ענין נסיון הזה, כדי ליתן פועל דמיוני לעשות הכנה לזרעו אחריו, שאלמלא היה יוצא מן המחשבה אל הפועל לא היה פועל דמיוני, ולא היה הכנה כראוי לזרעו אחריו. שכת המעשה הוסיף אור בנשמתו ונשמת יצחק בנו, אשר היה בו כללות נשמות ישראל, להשריש בהם כח הנסיון והפועל הזה. ולכן ניסה הוא יתברך את אברהם, אף שהידיעה היה אצלו יתברך בשביל לעשות פועל דמיוני להשריש ענין זה גם בנשמות זרעו אחריו. ולא היה צריך לגמר מעשה ממש, אלא לגמר הדבר עד שיגיע למעשה. וז"ש אחר שכתב (בראשית כב י) ויקח את המאכלת, ואז (שם יב) ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים אל תשלח ירך וכו', כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ה', ר"ל שאינך צריך למעשה ממש בשביל הבחירה וגמר המצוה, כי כבר ידעתי זה מתחילה. וגם עתה לא חשכת וכו' (שם), ויצא הדבר לפועל דמיוני, ולכן שוב א"צ למעשה ממש, שבזה נעשה הכנה לזרעו. וגם נעשה בזה הכנה למקום המקדש, להיותו נבנה במדרגת בית להקריב עליו קרבנות, מה שתחילה ע"י שם בן נח, לא נעשה הכנה למקום הזה רק לתפילה, ולא לעבודה במעשה, שלכן האבות התפללו בו כמ"ש.

וזהו ענין מ"ש בתחילת העקדה (שם יא) ויאמר לו אברהם [אברהם], וכמ"ש בוזה הקדוש (ח"ג קלח ע"א) קדמאה לא שלים, בתראה שלים, והיינו שקודם מעשה העקדה, אף שכבר היה אברהם שלם בכל תקוני נפשו ונשמתו בכל תרי"ג איכויות¹⁶⁸, אך לא נשלם לעשות פרי בתולדותיו אחריו, כי אם אחר נסיון הגדול הזה. ולכן אחר שהעלה את בנו ע"ג המזבח כתיב שני פעמים אברהם, כמ"ש ויקרא לו מלאך ה' ויאמר אברהם אברהם וכו', ר"ל שעכשיו נשלם לגמרי, משא"כ בתחילה עדיין לא היה שלם.

ומה שאמר לו, כי ירא אלקים אתה, ולא אמר לו אוהב אלקים אתה וכו', רמז לנו ג"כ דבר גדול, מ"ש כי היראה היותר גדולה הוא יראה הדבוקה באהבה מצד רוממותו וגדולתו יתברך, והכוונה בזה, כי לפעמים מצד האהבה הגדולה ותשוקת אש האהבה הכוער בלב האדם להתקרב אליו, בהכירו גודלו ותפארתו, רצונו להתדבק יותר, להנות מזיו אורו כטבע החושק אל תשוקתו, ולפ"ז יעבור חק גבול אשר נתן ה' לכל דבר לומר עד

¹⁶⁷ נראה שחסרות התיבות "אי אפשר".

¹⁶⁸ ע"י לעיל הערה 21.

פה תבוא, וכמ"ש בפרק אין דורשין (יג ע"ב) והחיות רצוא כמראה הבזק¹⁶⁹, ופירש"י שם, מוציאות ראשן מתחת הרקיע הנטוי למעלה מראשיהם, וחוזרות ומכניסות אותם ממורא השכינה במהירות כריצה ושיבה של להב היוצא מפי הבזק, עכ"ל. והכוונה בזה, כי הרקיע שעל ראשי החיות, ענינו גבול ומחיצה שנתן ה' גם לחיות הקדש, עד היכן יסתכלו ויוזנו מזיו השכינה, ולא לעלות למעלה ממדרגתם, כי אם יעלו למעלה, יתבטל מציאותם מאור הגדול היותר גבוה מהם, וכמ"ש בספר יצירה (פ"א מ"ח) ואם רץ לבך שוב למקום, ר"ל שלא לעלות לחקור דבר שהוא למעלה משורש השגת נשמתו, וכמ"ש (הגיגה יג ע"א) במופלא ממך אל תדרוש.

יראת הרוממות

וזה בא מצד יראה, שאף שמצד האהבה שיש לו, טבעו להתקרב יותר אל ה' יתברך, אכן צריך שיתלוה עמו גם יראה הגדולה הזאת, בכדי שלא להפר האהבה הגדולה, שזה נגד רצונו יתברך, אשר חק וגבול נתן לכל דבר. וכן מצינו אצל משה רבינו ע"ה במראה הסנה (שמות ג ו) ויסתר משה פניו כי ירא מהביט וכו', כי משה רבינו ע"ה הגיע למדרגה הגבוהה הזאת, כמו אצל מלאכי השרת, וכמ"ש במרכבת יחזקאל (א יח) וגבה להם ויראה להם וגבותם מלאות עינים, ר"ל שאף שהם גבוהים וגדולים במדרגתם והכירם כבוד שם קדשו יתברך, האהבה הגדולה הזאת לא תפעל בהם להסתכל במה שלא נתן להם רשות, כי גם יראה להם, אף שגבותם מלאות עינים, ר"ל שיש להם כוחות השגות רבות ונוראות במה שיש להם רשות לראות. וז"ש רז"ל (ברכות ז ע"א) בשכר ירא מהביט, זכה אל ותמונת ה' יביט, ר"ל שמצד גדולתו שהגיע אל מדרגת היראה הגדולה הזאת, שלא רצה להביט למקום שאין לו רשות, זכה לעלות באמת למדרגה יותר גבוהה ממה שהיה לו תחילה במראה הסנה, משא"כ אם היה מסתכל למעלה יותר מצד תגבורת אהבתו, אז היה נופל יותר ממדרגתו, כמ"ש רז"ל בבלעם (סוטה ט ע"ב¹⁷⁰) שנתן עיניו במה שאינו שלו, גם שלו נטלו ממנו, וכן הוא בכל דבר.

ולכן ארז"ל במסכת מגילה (ברכות לג ע"ב) מה ה' אלקיך שואל מעמך, אטו יראת שמים מילתא זוטרתא, אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא וכו', כי משה זכה למדרגת היראה, היותר גדולה ממדרגת יראת שמים, שהוא יראת הרוממות מצד גדולתו יתברך, אבל הגיע למדרגת היראה הקשורה ודבוקה באהבה היותר גדולה וכמ"ש, ולכן אצלו יראה זו מלתא זוטרתא.

והנה א"א ע"ה ע"י נסיון העקדה שעלה למדרגה היותר גדולה, הגיע ג"כ למדרגת יראה זו, והוא במה ששמע תיכף לדברי מלאך ה' בשליחותו יתברך (בראשית כב יב) אל תשלח ידך אל הנער, שדבר זה היה נסיון יותר גדול מהעלות בנו לשוחטו, כי מצד האהבה הגדולה אשר היה בו להשליך ולבטל כל אהבת זולתו, ובשמחה עצומה וגילת נפשו העלהו על גב המזבת, שזכה בזה להעלותו לריח ניחוח לה', עתה בבוא מאמרו יתברך שימנע

¹⁶⁹ ז"ל: והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק. מאי רצוא ושוב אמר רב יהודה כאור היוצא מפי הכבשן מאי כמראה הבזק אמר רבי יוסי בר חנינא כאור היוצא מבין החרסים. פי' רש"י: רצוא ושוב - מוציאות ראשן מתחת הרקיע הנטוי למעלה מראשיהן, וחוזרות ומכניסות אותן ממורא השכינה במהירות, כריצה ושיבה של להב היוצא מפי הבזק. הכבשן - ששורפין בו אבנים לסיד, ובזק לשון שברי שברים הוא, שהאור יוצא בין אבן לאבן, כדתנן בעירובין (קד ע"א) בוזקין מלח על גבי הכבשן שלא יחליקו הכהנים.

¹⁷⁰ זה לשון הגמרא שם: וכן מצינו בקין וקרח ובלעם ודואג ואחיתופל וגחזי ואבשלום ואדוניהו ועוזיהו והמן שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם מה שביקשו לא ניתן להם ומה שבידם נטלוהו מהם.

מזה, היה ראוי להיות מצטער ולבו מלא יגון על שלא זכה לדבר זה, לעלות למדרגה הגבוה מעבודה היקרה הזאת, אעפ"כ כמו שהיה שש ושמה לעשות רצון קונן, להעלותו לשוחטו לשמו יתברך, כמו כן היה שש ושמה בבוא רצון בוראו לימנע מעבודה זאת, וזה נקרא מדרגת היראה הגדולה, שלא לעלות למקום שאין לו רשות, ולכן כתיב (בראשית כב יב) עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, והבן.

יסורי הגלות

וע"י הקדמה היקרה הנ"ל, יובנו לנו הפסוקים בהושע, מ"ש (הושע ו א-ב) לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו יחינו מיומיים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. והיינו שבא לנחם את ישראל ולזרזם לתשובה למהר קץ גאולתם, שלא יהיו מתיאשים ח"ו מן הגאולה בראותם אורך זמן גלותם, בערך אלפים שנה, וכמאמר הנביא בשבילים (ישעיה מט יד) ותאמר ציון עזבני ה'. ולזה אמר כי יסורי הגלות ואורך הזמן אינן אצלנו על דרך נקמה, לומר שכבר השליכנו מעל פניו, אלא הם כדרך רופא הנאמן ומומחה הנותן סמים מרים המחלישים יותר את הגוף, וכמו הנותן תחבושת על המכה הגורמים כאבים עצומים, אינו אלא לרפאותו מחליו ולחזק אברי גופו, וז"ש כי הוא טרף, כדי שירפאנו, ויך מבחוץ כדי שיחבשנו. והמשיל הנביא לב' דברים לטרף והכאה, כי ענין טריפה הוא באברים הפנימיים שבהם תלוי חיותו, על דרך שאמרו טרפה אינו חיה, והכאה הוא על אברים חיצוניים שאין בהם סכנת מיתה.

וכמו כן המשילו יסורי הגלות שמנפש עד בשר יכלה, כי ברוב הגזרות העצומות שגוזרים על ישראל, אינם יכולים לעסוק בתורה ולקיים מצוותיו יתברך כאשר צונו, ואלה הם המגיעים ממש לחלי הנפש שהם אברים פנימיים, שבו תלוי חיותו, כמ"ש (דברים ל ב) כי הוא חיך וכו', ועונשים ויסורים המגיעים לגוף וקושי השיעבוד והעינוי, המשיל למכות על אברים חיצוניים שבגוף. ואמר שגם הגזרות שגוזרים ח"ו המגיעים לביטול תורה ומצוות, גם הם לרפואה לעמוד בנסיון, והוא זיכוך הנפש, כי לפום צערא אנרא (אבות פ"ה מכ"ב). וכל מה שקשה יותר ועושים מה שביכלתם לקיים מצוות ה' ולעסוק בתורתו, בזה מזדכך ומטהר יותר איכויות נשמתו ורוחו ונפשו. וכבר הבטיחנו שלא תשכח מפי זרעו (דברים לא כא), ולא יוכלו בכל מחשבותיהם לעקור ממנו התורה והמצוה ח"ו, והכל היה ע"י ההכנה ופועל דמיוני שנעשה ע"י שני ימים שהלך אברהם בשליחותו של מקום לעשות רצונו, למסור נפש בנו על קדושת שמו יתברך, וז"ש יחינו מיומיים.

ובזה הועילה מחשבתו המהורה להחזיק התורה והמצוה ואהבת ה', למסור עצמינו על קדושת שמו יתברך בכל משך שני האלפים שנה של הגלות, עד שעייז ג"כ מובטחים אנו להגיע אל תכלית שלימותנו באלף השביעי, בעוה"ב, להיות קרבים למול פניו יתברך, ולחזות בנועם ה', שזה ג"כ נעשה ע"י יום השלישי, שבו עקד אברהם את בנו ע"ג המזבח, וקרא שם המקום של בית השלישי ה' יראה. וז"ש ביום השלישי יקימנו, ואז יהיה תחיית המתים, וכמ"ש (ישעיה נב ב) התנערי מעפר קומי וכו', וכתוב (דניאל יב ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו, ואז ונחיה לפניו, שהוא חיים הנצחיים, שע"ז נאמר (דברים לב מז) כי היא חייכם וכו', וכתוב (דברים ח א) למען תחיה וירשת את הארץ העליונה, והכל יהיה ע"י שנזכה לאור פניו יתברך, לפניו ממדרגת מלאכי השרת.

וז"ש ונחיה לפניו, ומובטחים אנו שיקוימו כל הבטחות הנביאים וכל היעודים, ולא נירא שמא יגרום החטא ח"ו, כמו שחשבו זולתנו, אשר כל הנחמות הטובות, בתנאי שנשובה מעצמינו אל ה'. ומאחר שהבחירה נתונה ואין אנו שבים אליו יתברך כראוי, יתבטלו הכל, כי מאחר שכל היעודים נאמרו בשבועה אצלו יתברך, כמ"ש בפרשת האזינו (דברים לב ז) כי אשא אל שמים ידי וכו', וכתוב (ישעיה סב ה) נשבע ה' בימינו ובזרוע

עוזו אם אתן את דגנך וכו', וכן בדניאל (יב ז) וירם ימינו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד וכו'. וכל מה שהוא בשבועה אין תלוי בתנאי, רק כמ"ש רז"ל שע"כ ישובו ישראל, וכמ"ש (יחזקאל לו כב) לא למענכם וכו' כי אם למעני.

ובזה נבין מ"ש בסוף העקדה (בראשית כב מז) ויקרא אליו מלאך ה' שנית ויאמר בי נשבעתי נאום ה' כי יען אשר עשית וכו', ר"ל כי העקדה הזאת עשתה הכנה גדולה ופועל דמיוני לקיום כל ההבטחות ויעודים לבנין בית השלישי ולעוה"ב באלף השביעי, ולכן נשבע ה' בשבועה שלא יתבטל ח"ו, ודבריו יהיו קיימים לעד, כמ"ש.

ענין ש"י עולמות

ועתה עת לפרש ענין ש"י עולמות שאמרו רז"ל (עוקצין פ"ג מי"ב) שעתידי להנחיל וכו', והוא מ"ש חכמי האמת¹⁷¹ ג' ראשונות של אצילות יתברך, שהם כתר חכמה בינה. ונבאר ענינם ע"ד הפשט, להלביש הדברים הכמוסים ולבארם על ענין פשוטי הדברים המובנים מהם, אף כי עיקרם רזין עילאין עומדים ברומו של עולם.

והכוונה בזה, כי (זהר שמות ו ע"א) מלכותא דרקייעא כעין מלכותא דארעא, כמו אצל בשר ודם המושל על עמו מנהיגם ביושר ובצדק לטובת המדינה, ולהצליח העם היושב עליה, שענין מלכותו הוא בכתר שעל ראשו, והוא מראה על ממשלתו וגדולתו, שהוא עיקר התכלית המכוון במלכותו, שהוא מושל, וע"י נשלם רצון המדינה ותכלית שלמותם. וכמו כן עיקר תכלית כוונתו יתברך בבריאת עולמו, הוא שבביל גלוי כבוד מלכותו לנבראיו, שלזה היה צמצום כוונת רצונו (והוא מ"ש האר"י ז"ל (ע"ה עגו"י ב) שהצמצום היה בנקודה האמצעית מלכות א"ס, והבן). ורצונו יתברך הוא התכלית שבו כוון יתברך, ולכן נקרא רצון העליון, שבו גילוי רצונו. ועומק תכלית כוונתו נקרא כתר, שהוא כתר גילוי מלכותו וממשלתו.

ואמרו חכמי האמת (מסכת אצילות וכן בתפילת ר' נחוניא בן הקנה) שנקרא כתר ע"ש תר"ך עמודי אור שבו, וענינם, שכלל רצונו הוא מתגלה ע"י תורתו יתברך שנתן לישראל, שבזה הוא גילוי מלכותו, וע"י נקרא מלך ישראל, והוא שכנית כבודו יתברך אליהם. והם בכלל תרי"ג מצוות וז' מצוות דרבנן¹⁷², המרומזים בתר"ך אותיות שביוד הדברות¹⁷³, שכל אות מורה על מצווה פרטית כידוע, והם תר"ך מיני רצונות, שכל מצוה הוא רצונו יתברך, ומתחלק למספר תר"ך רצונות. ונקרא עמודי אור, כמ"ש (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, שעולם השפל הזה הוא מקום חושך וערפל, ואין מתגלה כבודו ורצונו יתברך בו, כי אם ע"י שהאיר הוא יתברך בעולם הזה, לגלות רצונו וחפצו בקיום מצוותיו ותורתו, הוא נקרא אור. וכמ"ש רז"ל (ב"ר פ"א סי' ו) והארץ היתה תהו ובהו וחשך, אלו מעשיהם של רשעים, ויאמר אלהים יהי אור, אלו מעשיהם של צדיקים.

ואלו הם הכתרים שירשו ישראל בהר סיני, כמ"ש רז"ל במסכת שבת (פח ע"א) שקשרו מלאכי השרת לכל אחד מישראל שני כתרים, א' כנגד נעשה, וא' כנגד נשמע. והיינו שבקיום מצוותיו יתברך יש שני מיני תר"ך אורות, שרצונו יתברך מתגלה בקיום המצוה בפועל, והב' בלימוד התורה, שבו מאיר דרך קיום המצוה ועשייתה בכל הפרטים שבה. שבעת שהאדם לומד התורה וביאור פרטי המצוות וסדר תיקונם ועשייתם, בכדי לקיימם, והוא באמת לימוד התורה לשמה, ר"ל לשם תורה¹⁷⁴, שמורה ומאיר דרך הישר לאדם לילך בה, בזה מעורר גילוי רצונו העליון יתברך, שבזה מתגלה תכלית רצונו

¹⁷¹ נראה דצריך להוסיף "שהם".

¹⁷² עי' לעיל הערה 31.

¹⁷³ עי' לעיל הערה 32.

¹⁷⁴ עי' נפה"ח שער ד פרק ג.

ושלמות כבוד מלכותו, ועושה רושם גדול והארה מרובה בשורש התר"ך עמודי האור העליון שבכתר שביארנו, להמשיכם על האדם הלומד התורה בשביל קיום רצונו. והב' בעת שמקיים ועושה המצוה בפועל בנפש היסודי, וחושי נפשו מורידים התר"ך אורות לנפשו, ותחיה¹⁷⁵ בעת שלומד, ועדיין לא בא לידי קיום האירו ברוחו, שהוא רוח ממללא, וטוב בחירתו ורצונו הרי מאירים ב' פעמים תר"ך, לכל אדם מישראל א' ברוחו, והב' בנפשו.

וזהו ש' שקשרו לו ב' כתרים, א' כנגד נעשה בפועל, וא' כנגד נשמע, שהוא לימוד התורה, לשמוע דברי אלהים חיים. ר"ל שענין תכלית רצונו יתברך תלוי בראשם של ישראל, במה שהם לומדים תורתו, ומקיימים מצוותיו יתברך, הרי הם מוכתרים בכתרים האלו. ולכן כמו שאצל ישראל הם שני פעמים, כתר א' בדיבור בתורה, וא' במעשה בפועל, כמו כן היה נתינת התורה בשני פעמים תר"ך אותיות, א' בדיבור בהר סיני לכל ישראל, והב' במעשה, בכתובה, בלוחות כתובים באצבע אלהים (שמות לא יח), כל התר"ך אותיות שבעשרת הדברות, ובאמת תכלית תורה, הוא תשובה ומעשים טובים, שהלומד שלא ע"מ לעשות, מוטב שנהפכה שלייתו וכו' (מסכת כלה פרק ח).

וידוע כי לעולם התכלית עולה במחשבה תחילה, וזהו ש' בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו ק"כ רבוא וכו', והיינו ששמיעתם התורה והמצוה מפי ה', הקדים במחשבתם התכלית מקודם, היינו העשייה קודם השמיעה, ר"ל שעיקר השמיעה היה בשביל העשייה, לא זולת. והנה אף שבאמת הם במספר תר"ך כמבואר, מ"מ בכללם הם במספר ש"י לבד, כי בשרשם הם רק תר"ך מיני רצונות לבד, והם נחלקים לתורה ולמעשה, וכל אחד תלוי בחבירו, כי בלי תלמוד תורה אי אפשר לקיים במעשה, כמ"ש (אבות פ"ב מ"ה) לא עם הארץ חסיד וכו', ובתורה לבד ג"כ אינו כלום, כמ"ש (יבמות קט ע"ב) האומר אין לו אלא תורה, אפילו תורה אין לו, נמצא שבלימוד תורה הם ש"י, ובקיום המצוות הם ש"י.

דרוש נפלא על ענין ב' נונין של ויהי בנסוע הארון וכו'

ענין ב' נונין של ויהי בנסוע הארון, הוא דבר גדול ועמוק בתוה"ק. ונקדים מאמר א' מובא בזהר חדש, וז"ל, ת"ח דאלו ב' נונין הם כבודו של הקב"ה ממש, והן עיקרו של עולם, לכך בראות יעקב כן בירך את בניו, וידגו לרוב, ותרגמו וכנוני ימא יסגון, והקב"ה הוציא האומות מכלל אותם השני נונין, דכתיב לא ניז לו ולא נכד וכו', ואבימלך ביקש להשתתף עם יצחק ולהדבק באלו הנונין, דכתיב אם תשקר לי ולניני ולנכדי, ועתיד הקב"ה להחזיר הנונין למקומם, דכתיב וכו', ועל אלו הנונין מבקשים האומות תמיד עלילות על ישראל, ומתאנחים ודואגים שאין להם חלק בהם, שנאמר אמרו בלבם נינם יחד וכו', ובאלו הנונין עתיד הקב"ה למיפריק להו לישראל ע"י משיח, שנאמר לפני שמש ינון שמו. ע"כ המאמר הזה הוא סתום וחתום, ודברים יקרים ונוראים מרמו במליצת דבריהם אלו הקדושים. ונקדים מ"ש בכ"מ במדרש ובאותיות דר"ע ובהקדמת זוהר הקדוש פ' בראשית (ב ע"ב) שהאותיות כולם באו לפני הקב"ה לברא בהם העולם, ונדחו כולם, שנברא באות ב'. ובאה אח"כ אות א' להקב"ה ואמרה אתה יחידו של עולם וראשון לראשונים ואני ראשון לאותיות, מדוע אינך בורא העולם בי, השיב לה הקב"ה, למחר אני נותן תורה לישראל, פותח אני באות א'.

¹⁷⁵ נדצ"ל ותחילה.

גם בזה יש ענין עמוק ונורא, הארכתי בזה במקום אחר. וכעת לחדש באתי, ובא ראה דברי אלהים חיים מעמקי תוה"ק, ישמע חכם ויוסיף לקח וכו' (משלי א ה). והוא כי מצינו שמשנה רבינו ע"ה לפני מותו התם תורתנו הקדושה בשירה הנוראה, אשר היא כוללת כל התורה וכל הנהגת העולם, מראשית הבריאה עד סופה, וכל פרט וכל ענין מעלת ישראל, והתורה והמצוה. והעיד עליהם בפתיחת דבריו השמים והארץ, והוא מ"ש (דברים לב א-ב) האזינו השמים ואדברה, יערף כמטר לקחי וכו'. והענין כי שלמות ישראל וקיומם בעוה"ז ולעוה"ב תלוי רק בקיום התורה והמצוות, שהם כוללים שמים וארץ. כי התורה ירדה מן השמים, שהיתה גנוזה קודם בריאת העולם אלפיים שנה, כמ"ש רז"ל (בר"ר פ"ח סי' ב) ע"פ ואהיה אצלו אמון. וגם מאמרם זה צריך ביאור רחב, שאין לו הבנה לפי פשטותו, שהרי ידוע למשכילים שהזמן עצמו הוא נברא¹⁷⁶, והוא תלוי בסיבוב הגלגלים והמאורות, וקודם הבריאה לא שייך זמן, וכמ"ש שלמה המע"ה (קהלת ג א) לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, ר"ל שלמעלה מן השמים לא שייך זמן ועת כלל.

תכלת בריאת העולם להטיב

וגם בזה רמזו ענין עמוק, שהתכלית הוא קודם במחשבה למעשה, ותכלית הבריאה ידוע במאמרם בכמה מקומות שהיה כדי להטיב¹⁷⁷ ולהרבות שכר במה שצמצם רצון שלמותו לברוא עולם גבוליו, והארץ יהיה מחוסר גילוי כבודו, ויהיה נמצא מרצונו כח בחירי ורצון אשר יטעה האדם לסור מאחרי המקום, והוא השטן ויצה"ר. והאדם אשר יהיה מקושר ברצון יתברך המתעלם גם למטה בארץ, יתגבר על רצון המטעה, ובוה יתרבה שברו עד אין קץ. וכל זה עלה במחשבה לפניו יתברך קודם שנברא העולם, והוא שבו מסודר השכר הטוב הגנוז לצדיקים בכלל, מראשית הבריאה עד סופו, והשכר המסודר הזה נקרא בלשונם במליצות דבריהם, אלף שנים. והוא ע"פ ענין גדול ועמוק, והוא מ"ש שלמה המע"ה בש"ש בסופו (ח יא-יב) כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את הכרם לנוטרים איש יביא בפריו אלף כסף, כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פרו. והוא שכרם הזה הוא כלל התורה והמצוות שהם עושים פירות, אשר משמחים אלהים ואנשים, שנדמה לגפנים העושים היין הטוב, לשמה המקום לעשות רצונו ולהשלים נפשות הצדיקים, שלכן התורה ומצוות נמשלו ליין, כמ"ש (משלי ט ה) ושתו ביין מסכתי, וכמ"ש (שיה"ש ב ד) הביאני אל בית היין, זה סיני כידוע בכ"מ. והתורה היא כוללת כל צבא מעלה ומטה, שכולם נבראו על ידה, ולכן אמר שהיה בבעל המון, וכרם הזה נתנו לישראל לשומרו ולקיים מה שכתוב בה, וז"ש נתן את הכרם לנוטרים, כדי שיזכו להנות מפירותיו בעוה"ז ובעוה"ב.

וז"ש איש יביא בפריו אלף כסף, והם עלמין דכסופין¹⁷⁸ דחמידו להון רברבי עלמא, וכמ"ש (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב ומפז רב. והם מספר אלף, כמ"ש במ"א שהם תרי"ג מצוות מן התורה, ושי"ז דרבנן, כמ"ש רבינו הגדול הגר"א בכתביו, ובתורה הם ששים מסכתות בתורה שבעל פה, ועשרת הדברות בתורה שבכתב כולל כל התורה, ואמרו רז"ל (אבות דר"נ פ"מ מ"א) שהקרן קיימת לעולם הבא, והפירות בעולם הזה. והוא כי כלל האדם הוא, נפש רוח נשמה חיה יחידה שבו, שמתחלקים לה' חלקים, שכנגדם

¹⁷⁶ עי' גר"א ריש אדרת אליהו.

¹⁷⁷ עי' ע"ח שער הכללים פרק ראשון: כשעלה ברצונו יתברך שמו לברוא את העולם כדי להיטיב לברואיו, ויכירו גדולתו ויזכו להיות מרכבה למעלה להדבק בו ית'.
¹⁷⁸ עי' אד"ז רפח ע"א: ומניה ירתון צדיקיא ד' מאה עלמין דכסופין¹⁷⁸ לעלמא דאתי. תרגום: וממנו יורשים צדיקים ד' מאות עולמות של רצון לעולם הבא.

אמר דוד המשה ברכי נפשי כידוע (ברכות דף י ע"א). ונמצא שנפש היסודי שבאדם שהוא חומרי מיסודי הארץ, והרכבת ד' יסודות שבו הוא המרגיש והנהנה בעולם הזה, אבל הקרן קיים לד' חלקים רנח"י שבו, שהם גנוזים אתו יתברך התומים באוצרותיו ית', כמ"ש (משלי ח יח) עושר וכבוד אתי (שם כא) להנחיל אוהבי יש. וז"ש האלף לך שלמה ומאתים מהם לנוטרים את פרוי, בעוה"ז, ואמר כרמי שלי לפני, ר"ל שהתורה והמצוות נתונים המה למטה בעולם השפל, מסורים בידי לכל אשר אחפוץ, אם לשומרם או לאבדם ח"ו, אבל השכר הוא האלף וכו', כמ"ש.

נמצא שאלף הוא מספר כללי, כולל כל תיקון האדם מה שנברא בשבילו, והוא סיבוב שלם. ונקרא דבריהם שאמרו (ב"ר פ"ט ס"ח) יומו של הקב"ה אלף שנה, שכמו שיום אחד שלם כולל זמן פרטי של סיבוב הגלגל והקפו, עד שבא אל מרכזו הראשון, ושנה וזמן כללי של סיבוב השני של המאור הגדול, שהחזר אל מרכזו, ונמצא שסיבוב שלמות תיקונו של אדם נקרא אלף שנה, והוא השכר הקצוב אל הצדיקים בכלל ובפרט. ולפי ששלמות העבודה מתחלק לב' דברים, הא' המעשה והלימוד בפה, והב' שלמות הכוונה לעשות רצון קונם שהוא דבר בפני עצמו, והוא נרמז בתפילין של הקב"ה, תפילין של יד ושל ראש, כמ"ש במ"א בזה שאין אחד מעכב על חבירו. ולכן הם נרמזים לשני אלפים שנה, והם ב' ימים של הקב"ה, וכ"ז עלה במחשבה לפניו ית' התכלית קודם המעשה, והוא החמדה גנוזה אלפיים שנה קודם שנברא העולם (עי' זבחים קמז ע"א).

ובזה תבין מאמרם ז"ל בפ' חלק (סנהדרין צז ע"א) תנא דבי אליהו שית אלפי שנין הוו עלמא וחד חרוב, ורב קיטנא מתני תרי חרוב, שנאמר יחינו מיומיים. והוא כידוע שאלף השביעי הוא זמן קיבול שכר של הצדיקים, שהוא נגד יום שבת, וכמ"ש (ע"ז ג ע"א) מי שטרח בע"ש יאכל בשבת, (עירובין כב ע"א) היום לעשותם ומחר לקבל שכרם. והוא נקרא חורבן העולם¹⁷⁹, היינו שיתבטל הנהגת עוה"ז, ויתחדש לצדיקים במנוחה ועונג הנפש, והוא סיבוב שלם הנכלל באלף שנה כמ"ש. ורב קיטנא לא פליג על ת"ק, אלא מדבר מב' עניני העונג, היינו תחילה עונג ושכר המעשה, והב' הוא טוב המחשבה, והוא שכר יותר גדול, ויתבטל עוד ענין סידור העונג, שיהיה באלף השביעי באופן אחר על סידור העונג יותר גדול בשכר הכוונה של העבודה, ונמצא שבאמת תרי חרוב, והבן.

מעלת עסק התורה

והנה כלל העבודה הקדושה הנתונה לנו במתנה במעמד הר קדוש בהר סיני, הוא על שני ענינים, הא' חלק המעשה, והב' חלק העיון והעסק בתורה. שלבד שהתורה הוצרכה לעסוק בה תמיד יומם ולילה, לא ישבות בשביל המעשה עצמו, דאי אפשר לה להתקיים בלי עסק בכל עת, אף למי שבקי בכל פרטיה וכללותיה, כי השכחה מצוי, וכמ"ש (משלי כג ה) התעיף עיניך בו ואיננו. ונמצא שעסק התורה הוא הכנה למעשה, אך גם עסק התורה עצמה היא מצוה בפ"ע כמו שאר מצוות פרטיות. וראיה גמורה לזה ממה שנתחייבנו לברך ברכת התורה, אשר קדשנו וכו', וגם היא מן התורה כמבואר בפוסקים. ואילו לא היה חיוב עסק התורה רק הכנה למעשה, לא היה חיוב לברך על עסק לימודה. כמ"ש רז"ל ומבואר בפ' התכלת (מנחות מב ע"א) דאין לברך על עשיית ציצית, ולא לעשות סוכה, דכל דבר שאין עשייתה גמר מצוה, אין לברך עליו, וע"כ צ"ל דת"ת מצוה בפ"ע היא.

ומטעם זה מצינו ג"כ בכ"מ בש"ס דמצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים, אין מבטלים ת"ת בשביל המצוה, כמ"ש (מו"ק ט ע"ב) כתיב יקרה היא מפנינים, וכל חפצך לא ישוו

¹⁷⁹ עי' גר"א בספד"צ יא ע"א.

בה, וכתוב כל הפצ'ך וכו', כאן במצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים וכו'. ואם נאמר דעסק התורה איננה מצוה בפ"ע, רק מצוותה כדי שע"י יוכל לקיים המצוה, א"כ איך אפשר לומר דידחה עשיית מצוה מפניה. אבל לפי מה שאמרנו שבאמת מצוה בפ"ע היא, שפיר אמרו שאין נדחית ת"ת מפני מצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים, שהרי מצות ת"ת גדול במעלה יותר ויותר מפני שני טעמים: הא', כי בת"ת יש ב' דברים: א' מצוה בפ"ע, והב' הכנה לעשיית מצוה בפועל, משא"כ בעושה מעשה המצוה לבד. והב', כי בעשיית מצוה אינה נעשית ברגע א', ואינה נחלקת לחלקים, שאם עושה המצוה ואינו גומרה לא עשה ולא כלום. משא"כ בת"ת אין לה שיעור, שבכל דיבור שמוציא בפיו היא מצוה שלימה, והרי יש בעיסקה בלימוד כמה וכמה מצוות. והטעם כי ת"ת עשייתה ותיקונה עולה ע"ג כל המצוות עד אין שיעור, כידוע ע"פ חכמי אמת, שכל מצוה עושה תיקון פרטי למעלה לפי שורש המצוה הזאת, ובאופן עשייתה ולפי זמנה, משא"כ עסק התורה מתקן בה כל הבריאה, וכל עלמין דלעילא כולם תלויין ומתקיימין ע"י, כמ"ש הנביא ישעיה (נא טו) ואשים דברי בפיך לנטוע שמים וליסוד ארץ. ואלמלא היו ישראל ח"ו בטלים מן התורה רגע אחת בכל העולם, היה העולם חרב כרגע, כמו שהאריכו בזה חז"ל בכ"מ, וכמ"ש הגאון מור"ח בספרו הנכבד נפש החיים (שער ד פרק יא).

וכל צבא מעלה כולם מצפים על הבל פיהם של ת"ת¹⁸⁰ העוסקים בתורה בעולם הזה, וכי קיומם ומצבם תלוי בהם. וכמ"ש שלמה המע"ה בשה"ש (ח יג) היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך, שהם מלאכי השרת שהם חברים לישראל (רש"י שם), הם מקשיבים לקול ת"ת¹⁸¹ היושבת בגנים, וקול התורה, כמ"ש (ברכות סג ע"ב) כשנכנסו חכמים לכרם ביבנה וכו', וכמ"ש רז"ל פ"ב דעירובין (כא ע"ב) ע"פ לכה דודי נצא השדה נשכימה לכרמים. וע"ז תקנו לנו חז"ל בברכת התורה לאחריה, והיי עולם נטע בתוכנו, ר"ל שחיי כל העולמות וכל הבריאה נטע הוא יתברך בנו ע"י עסק תורתנו, שע"י מתקיימים כולם.

ולכן כל המצוות יש להם זמן ומקום מוגבל לעשייתם, משא"כ עסק התורה, אינה תלויה בזמן ולא במקום, שהרי במצוות יש התלויים בזמן לבד, ויש במקום, כגון מצוות התלויות בארץ, מי שיש לו קרקע, ומי שאין לו, אין עליו מצוה זו, וכן יש התלויים בכהנים ויש בלויים, ויש רק במלכים ושופטים, והטעם כי המצוות אין¹⁸² פועלים בדברים פרטיים בבריאה, וגם לפי העת והזמן, משא"כ עסק התורה שפועל בכל הבריאה כולה. עוד יש בזה ענין נפלא, שלכך המצוה היא תלויה בזמן ומקום, משא"כ התורה, והוא מ"ש במ"א באריכות מענין הזמן והמקום, שהוא רק למטה משמים בעולם הגשמי, משא"כ מה שלמעלה מן השמים אינו תלוי בזמן ולא במקום, שרוחני אין נתפס בזמן ולא במקום.

ויתבאר בזה דברי אדון הנביאים בפתיחת השירה הנוראה, במ"ש (דברים לב א-ב) האזינו השמים וכו' יערף כמטר לקחי וכו' כי שם ה' אקרא וכו', והענין בזה כי שלמות ישראל והעולם הוא ע"י ב' דברים, והם תורה ומצוות, והתורה היא משמים, והמצוות הם בארץ תלויים בדברים גשמיים, והם נשואים על התורה, שכל מצוה יש לה טעם שכלי רוחני איך ע"י עושים רצונו של מקום וגורמים תקונים גדולים למעלה. ולכן התורה והמצוה הם מכונים בשם שמים וארץ, שכמו שהארץ אין לה מציאות קיום זולת השמים, אשר משם נשפע להם חיותו, ואין לך עשב שאין לו כוכב למעלה (ב"ר פ"י ס"ו ו), כמו כן אין

¹⁸⁰ נדצ"ל ת"ח.

¹⁸¹ נדצ"ל ת"ח.

¹⁸² נדצ"ל הם.

מציאות למצוה בלא תורה. ואמרו חז"ל (יבמות קט ע"ב) כל האומר אין לו אלא תורה, אפילו תורה אין לו, שלא נחשב.

כי לפי מה שביארנו שעסק התורה יש בה גדר מצוה בפ"ע, מלבד אשר היא צריכה בשביל קיום המעשה, א"כ יעלה על דעת אדם לומר שאף אם יעסוק בתורה לבד ולא יקיים המצוות שאי אפשר להם להתקיים זולתו והמוטלים אקרקפתא דגברא, יהיה לו שכר התורה בפ"ע, לזה אמרו שאין הדבר כן, שגם התורה צריכה למעשה, כמו שהשמים עקרו נבראו בשביל הארץ להאיר ולהשפיע בו. ולכן העמיד משה רבינו ע"ה לישראל עדים נאמנים על התורה ועל המצוה, שמים וארץ, כל אחד מעיד על שלו, ועל פי שנים עדים אלו יקום דבר בשלמות, וז"ש האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי.

ובזה נבין ג"כ הטעם מה שמשה רבינו ע"ה אמר האזינו לשמים ושמיעה לארץ, אבל ישעיה הנביא אמר (א ב) שמיעה לשמים והאזינה לארץ, ובמדרש (תנחומא האזינו ב) אמרו משום שמשה היה קרוב יותר לשמים, אבל ישעיה היה קרוב לארץ. והכוונה בזה, כי דורו של משה קודם כניסתם לארץ עדיין, לא היה מקום לקיום מצוות בפועל, שרובם תלויים בעבודת קרקע, וגם שעדיין לא היה להם עסק ועניני תולדות הארץ, שבהם תלויים מצוות שבין אדם לחבירו. אבל התורה עסקם בה היה יותר עיקרי להם, כמ"ש רז"ל (תנחומא בשלח כ) לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן, ולכן היא היתה גלויה יותר מכל הדורות שלאחריהם, שהם היו מקבלים בעצם וראשונה מפי ה' ומפי משה רבינו ע"ה נאמן ביתו. ונמצא שחיותם היה עיקרי במוצא פי ה' הוא התורה. והוא מ"ש הכתוב בפ' עקב (דברים ח ג) ויענך וירעיבך ויאכילך את המן למען הודיעך וכו', כי על כל מוצא פי ה' יהיה האדם. והיו יותר קרובים לתורה שהיא משמים מלמצוות שהם בארץ. ולכן אמר (דברים לב א) האזינו השמים, ושמיעה שהוא מרחוק, לארץ, משא"כ ישעיה היה בדורו שהיו קבועים בארץ והם היו יותר קרובים למצוות מעשיות, לכן אמר שמעו שמים והאזיני ארץ.

סדר השתלשלות התורה משמים לארץ

ולפי המבואר לנו, נמצא שני שרשים לבריאת העולם בכלל, שהם עליונים ותחתונים, והם תורה ומצוות, תורה לשמים ומצוות לארץ. והוא מ"ש הכתוב (בראשית א א) בראשית ברא, התחיל בב' לומר, שב' ראשית היה לבריאה¹⁸³, שראשית ענין שרש, וגם התכלית שעלתה ברצונו ית' בתחילת המחשבה העליונה. וז"ש אח"כ את השמים ואת הארץ, והזכיר תבת "את" שני פעמים, כדי לחלק ביניהם, שכ"ז שלא ניתנה תורה לישראל עדיין לא נתחברו שמים וארץ יחד, שהתורה היתה גנוזה בשרשה למעלה, ולא נגלית בעולם התחתון לבא לידי מעשה, ולכן הזכיר תבת את לכל אחד בפ"ע. וז"ש אח"כ (שם ב) והארץ היתה תהו, ר"ל שעדיין לא נשלם תכלית בריאתה ולא יצתה שלמותה אל הפועל, והחשך היה פרוש על פני יושבי תבל, שעדיין לא נתגלה לה אור התורה, כמ"ש (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור.

אבל אח"כ במתן תורה או נתחברו שמים וארץ ביחד, שניתנה תורה לישראל בגלוי לקיום המצוות בפועל, בדברים התלויים בארץ, לכן כתיב (שמות יט כ) וירד ה' על הר סיני, ואמרו רז"ל (רש"י שמות כ יט) שהציע הקב"ה השמים על הר סיני, וכמ"ש (שמות כ יט) כי מן השמים דברתי עמכם, ולכן פתח בא' אנכי וכו'. ודבר זה נרמז באות ב' ובאות א', שהב' היא פרוצה מצפון, ששם עומד הנחש המטעה הבריות לסור מאחר ה', ולומר עזב ה' את הארץ, ואין תורה ואין עבודה לעשות מעשים רצויים למלא רצון ה'. ואות א' ציורו מורה על היבור השמים והארץ, וירידת התורה מן השמים לארץ. והוא שאות א' ציורו א, י

¹⁸³ עי' תיקון"ז (יד ע"א) ב' ראשית.

למעלה ו' למטה ו' באמצע. שכלל התורה נכלל ב' הדברות, כמ"ש רז"ל פ"ג דמגילה (יט ע"ב) ע"פ ואתנה לך את לוחות האבן התורה והמצוה, ואח"כ ירדה למטה, והו' באמצע הוא יום השישי, ו' בסיון שבו נתחברו יחד מעלה ומטה, כמ"ש רז"ל (שבת פח ע"א) מ"ד יום השישי וכו', תנאי התנה הקב"ה. ואות א' מורה ג"כ על שמו יתברך, שהוא שם הוי"ה, במספרו הוא מורה על התורה שהוא שמו יתברך, שע"י התורה אנו מכירים כבודו וגודלו יתברך, וכל שם מורה על השגת הנמצא ההוא. והיינו שהתורה היתה גנוזה אצלו יתברך, כמ"ש (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמון אמון מוצנע ומופלא ומכוסה וכו', כמ"ש במדרש (ב"ר פ"א סי' א). והיינו שהתורה נכללה בג' מקומות, ובכל מקום היא יותר מתגלה, ועדיין לא נתגלה לגמרי עד ד' פעמים, וכמ"ש שלמה המע"ה במשלי (איוב כח כז) אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה.

והיינו כי בתחילה היא נכללה ביו"ד הדברות שאמר הקב"ה בפיו במעמד הר סיני, שבהם נכלל כלל התורה, וכל התר"ך מצוות עם ז' דרבנן בתר"ך אותיות שבהם¹⁸⁴, אבל היו סתומים וחתומים, ושם הם בצניעות מאד. ואח"כ נתפרשה בפרט בכל התורה שבכתב. אבל עדיין הם סתומים, שאף שנזכרו בה המצוות כולם בפרטות, מ"מ כל מצוה לא נתגלו שם פרטיה וענפיה והדינים הנכללים בה, שלא ניתנו להתפרש אלא למשה בעל פה מפה לאוזן, והוא גילוי השלישי שבתורה שבעל פה, ולכן תורה שבכתב נקרא אמון מופלא (תיקו"ז צא ע"א).

אמנם גם במשנה הסדורה לנו היא לא נתגלתה עדיין, כי אם בתלמוד, שמפרש סתימת המשנה, ואיך נלמד כל דין והלכה מתוך תורה שבכתב, וע"פ מדות שהתורה נדרשת בהם, ולכן שם במשנה נקרא אמון מכוסה, שהוא דבר המכוסה בכיסוי דק, ובהסר המכסה מתגלה הדבר שהיה בו. ואלו ד' חלקים הם מרומזים בד' אותיות השם ב"ה, שממקורה העליון אשר היתה אצלו יתברך למעלה, באתה להתגלות גילוי אחר גילוי, תחילה ב' דהויה ב' דברות, ואח"כ בה' ראשונה, הם ה' חומשי תורה, ואח"כ בו' סדרים במשנה, ואח"כ בה' אחרונה של השם, והוא התלמוד, המראה לנו מקור המשנה בה' חומשי תורה.

ונמצא שמי שעסקו בתורה יום ולילה לא ישבות, הוא באמת דיבוק יחוד עצום בשמו יתברך הגדול והנורא, וע"י הוא יתברך מתקשר עם האדם, והאדם הוא מתקשר עמו ית', והם ענין שני כרובים שהיו על הכפורת של הארון ופניהם איש אל אחיו (שמות כה כ), ששם ב' לוחות, אשר שם כל התורה, וב' הלוחות הם מכוסים בארון, וב' הכרובים למעלה בגלוי. והם ענין תפילין של ראש ותפילין של יד, והם תפילין דמארי עלמא (ברכות ו ע"א), והוא ענין נפלא, כי כמו שאנו מניחים תפילין על יד ועל הראש להיות לאות אשר אנחנו עבדיו ומשרתיו עושי רצונו במעשה והגיון הלב, והם התורה והמצוה. שהמצוה תלוי בעשיה, והוא מרומז ביד, והתורה במחשבה ודיבור להשכיל ולסלסל בה בחכמה ובינה ודעת. ולכן בשל ראש הם חלוקים לד' בתים, שהם ד' מדרגות של התורה, י' הדברות, ה' חומשי תורה, ו' סדרי משנה, ותלמוד, כמ"ש, אבל בפועל עשיית המצוות כל ד' מדרגות נכללים כאחד, שע"י גילוי התורה בכל החלקים שבה נדע איך לעשות כל מצוה על בוריה ובתכליתה. וכמו כן הוא ית' פונה אלינו להתדבק בנו ע"י התורה והמצוה, והם תפילין דמארי עלמא, והם בב' מדרגות, כי המצוות אינם מגינים עלינו אלא לפי שעה, וגם אינו בגלוי, רק בהסתר פנים, וכמו בגלות שמלכה ושריה בגויים אין תורה וכו' (איכה ב ט), ומעט המה שרידי ה' אשר תורתם אומנותם לעסוק בה בקדושה וטהרה בלי הפסק.

¹⁸⁴ ע"י לעיל הערה 31.

אבל ע"י התורה אם היו עוסקים בה ישראל רובם, אז לא היה אומה ולשון שולמת בהם, וכמ"ש (בפ"ק דב"ב דף ח ע"א) גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים, אם כולם או רובם יעסקו בתורה, אז עתה אקבצם, אבל אם מעט הם, אז ויחלו ממשא מלך ושרים. שהמצוות מגינים עליהם לפי שעה, וכמ"ש במדרש איכה רבתי (הקדמה ב) וצבא תנתן על התמיד בפשע, בפשעה של תורה, אימתי אומות העולם גוזרים וכו', בשעה שמבטלים מת"ת, ולכן אמרו רז"ל (ברכות ו ע"א) מ"ד ויראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וכו' אלו תפילין של ראש.

ובזה נבין ענין ב' הלוחות בארון, וב' הכרובים עליו מלמעלה, שהלוחות הם בידיהם, שהם ה' דברות בימין וה' בשמאל, כמ"ש (שמות לא יח) כתובים באצבע אלהים, והוא על ענין המצוות בפועל, והם בחינת תפילין של יד, שהם מכוסים, לך לאות ולא לאחרים לאות (מנחות לו ע"ב). והוא מורה על השגחתו ית' על ישראל בהסתר פנים, בניסים נסתרים, ואין אומות העולם מכירים בכבודם ומעלתם של ישראל, ואומרים שכבר נדחו מעל פניו, כמ"ש ההוא מינא לר' אבהו, עמא דאחדרינהו מארה לאפיה מיניה ואחוי לי ידו נטויה עלינו, כמ"ש בפ"ק דחגיגה (ה ע"ב). אבל הכרובים מורים על חבורם של ישראל לאביהם שבשמים ע"י עסק התורה, ולכן הם בגלוי כמ"ש. ולכן היה דבורו של הקב"ה עם משה מבין שני הכרובים, כמ"ש (שמות כה כב) ודברתי אתך שם. אף שכבר היה נכלל בכתובה כל המצוות בלוחות שהדבור הוא עסק התורה, שע"ז מתחברים ישראל אל אביהם שבשמים כמ"ש.

פנימיות התורה

והוא הטעם שהיה משה רבינו ע"ה נבדל בנבואתו מכל הנביאים, שאמרו (יבמות מט ע"ב) כל הנביאים נתנבאו באספקלריא שאינה מאירה, משא"כ משה רבינו ע"ה נתנבא באספקלריא המאירה. והענין כי התורה והמצוה הם ב' אספקלריות הנ"ל, שהתורה היא חלק שמים, היא שכל נבדל מעולם הגשמי, והם כל טעמי תורה וסודותיה ונגזיה, אשר אין להם גבול ושיעור. וע"ז נאמר (איוב יא ט) ארוכה מארץ מדה, ר"ל שאין התורה רק ביאור המצוות אשר אינם שייכים רק לארץ, ודרכים הגשמיים אשר בה, שהמצוות נשואים עליהם. אלא יש בהם דברים נסתרים עליונים נפלאים אשר אין להם מבואה בעולם הגשמי הלז, שע"ז התפלל דוד ואמר (תהלים קיט יח) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

ובזה נבין עומק מליצת דברי חז"ל הקדושים מ"ש בפ"ב דעירובין (דף כא ע"א) מ"ד ארוכה מארץ מדה, דבר זה בא דוד ולא פירשה, עד שבא זכריה ופירשה, נמצא שעולם אחת מג' אלפים ומאתיים בתורה, והוא ענין נפלא מאד, כי הנה מצינו שיש ל"ב נתיבות בחכמה עליונה שבהם נברא העולם, כמ"ש בס"י (פ"א מ"א). ואמרו ג"כ (ר"ה כא ע"ב) חמשים שערי בינה נבראו בעולם, והיינו שחכמה הוא כלל, ובינה הוא בפרט כידוע. ור"ל שחכמה הוא סדר אחד העולה במחשבתו יתברך בענין בריאת העולם, צרכו ותיקונו, וסידורו ע"פ התורה, שבה מבואר בהסתר גדול ענין המחשבה הזאת. והם ל"ב כללים כל אחד סדר מיוחד, ובכל אחד מהנתיבות הם חמשים שערי בינה פרטיים, שכל פרט מבואר בו טעמי המצוות. וענין תיקונם למעלה הם כפולים, כידוע שיש נ' שערי בינה למעלה ונ' שערי בינה למטה, המרומזים בב' ההיז של שם הויה ב"ה. והיינו שחמשים שערים פרטיים למצוות בתיקון עשייתם, וחמשים שערים פרטיים בלימוד התורה, והם במספר מאה פרטים בכל נתיב חכמה א'. ונמצא שמספרם ל"ב מאות סדרים, המסודרים בחכמה עליונה של יוצר בראשית, אשר בעבורם ברא עולם, והתורה נשואה עליהם. וחלק היותר

תחתון שבהם, הוא פשמות התורה וסדר תיקונה לפי מה שבאתה בגילוי גשמייתה בארץ הלזו, ונמצא שממש העוה"ו א' מג' אלפים וב' מאות טעמים של התורה, והבן דבר זה מאד. נמצא שהתורה עצמה לימודה ופנימיותה הוא נקרא אספקלריא המאירה מעצמה, ואינה צריכה לחלק המעשה, שמלבד ענין המצוות מעשיות המבוארים בה, יש בה ענינים נפלאים ונוראים עד אין מספר, מה שאינו נוגע למעשה בפועל גשמי, והרי אורה מאיר בעצמה. אבל חלק המעשה בפועל נקרא אספקלריא שאינה מאירה, שהרי אינה יכולה להיות עשיית כל מצוה בלתי עסק התורה, והרי אין לה אור מעצמה, רק מה שמקבלת מן התורה כאור הלבנה המקבל מהחמה. וז"ש (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, שהנר בעצמו אינו מאיר, כי אם אחר שמדליקים אותו באש ודבר המאיר.

ועתה בא וראה נפלאות מתוה"ק, פקח אוניך ושמע דברי מליצת חכמינו הקדושים מ"ש רז"ל בסוף פ' החולין (יבמות דף מט ע"ב) במעשה דמנשה שהרג את ישעיהו, ואמרו מדין דייניה משה רבך, אמר כי לא יראני האדם וחי ואתה אמרת ואראה את ה' וכו', וקאמר שם לא קשיא כאן באספקלריא המאירה וכו'. והוא ענין נפלא, כי הנה משה רבינו ע"ה בקש מה' ית' (שמות לג יח) הראני נא את כבודך, ואמר לו ה' (שם כג) לא תוכל לראות את פני וכו' וראית את אחורי. והכונה בזה כמו שמצינו בשני המאורות, שהלבנה אין לה אור בעצמה, רק מקבלת מן החמה, והחמה יש לה שתי מדרגות: הא', הצד שנגד הלבנה ונגד הארץ שהיא מאירה עליה, וזה נקרא אחוריים של החמה. והב', הוא צד השני הפונה למעלה שאינה נגד הארץ והירח, והוא נסתר מנגד עינינו, והוא נקרא פנים של החמה. וכמו"כ הוא התורה בכלל, שהיא כלל חכמתו של יוצר בראשית, וכמ"ש (ב"ר פ"ז ס"ה) נובלות חכמה של מעלה תורה. והוא מ"ש בתרגום פ' האזינו ע"פ (דברים לב ו) עם נבל ולא חכם, עמא דקבילו אורייתא, ור"ל שהוא כולל נ' שערי בינה, ול"ב נתיבות חכמה כמ"ש, ונתגלו למשה, רק השער החמישים לא נתגלה לו (ר"ה כא ע"ב), וכן נתיב הא' של ל"ב נתיבות לא השיגו כמ"ש (איוב כח ז) נתיב לא ידעו עיט וכו', כמ"ש חכמי אמת בזה (גר"א בס"י ג ע"ג).

והכונה שענין טעמי תורה הם סידור הפעולות והתיקונים הנוראים, וסדר בריאת הנבראים וסידור הנהגתם וענינם, כ"א לפי שרשו, והיאך הם תלויים בתורה, והם שנתגלו כולם למשה, כמ"ש (שמות לג יט) אני אעביר כל טובי על פניך, והם כלל כל מעשה בראשית שנאמר בהם כי טוב בכל אחד. אבל שער הראשון ונתיב הראשון הוא ענינם של כל הנבראים היאך הם קשורים הכל בסיבה ראשונה הבלתי בעלת תכלית¹⁸⁵, והיאך יצאה הבריאה מבלתי בעלת תכלית, דבר זה אין מושג לשום נברא. ונמצא שצד חכמת המורה אל הנבראים, זה נקרא אחוריים, וצד הפונה אל מקורם וקשורם בא"ס ית', הוא נקרא פנים.

והנה רז"ל (ב"ב עה ע"א) אמרו זקנים שבאותו הדור אמרו, פני משה כפני חמה, ופני יהושע כפני לבנה. והיינו שמדרגת משה היה שהשיג עצמות התורה כפי מה שהוא בשמים שהוא אספקלריא המאירה, ולכן לא השיג רק אחוריים שבה ולא הפנים, שהתורה הוא עצם שמו ית' כמ"ש לעיל.

אבל ישעיהו הנביא שהיה במדרגת שאר הנביאים שלא השיגו חכמתו של יוצר בראשית, שהיא פנימיות התורה עצמה, רק התורה הנתונה לנו למטה לארץ ושרשה היאך המצוות מסוגלים לתקן למעלה, והוא אור הנשפע עליו מן החמה שהוא מקור התורה מלמעלה. וגם כי שני דברים אנו משיגים מאתו ית', מה שפונה לנבראיו מצדנו, ולא מצדו

¹⁸⁵ נ"ל שתואר זו נוצר על ידי הרמח"ל והוא פירוש של אין סוף וצ"ע.

ית', והם רצונו והשגחתו ית' מושג לנו ע"י העולם וחלק הנבראים ורצונו מושג לנו ע"י התורה, שזהו עצם רצונו שבזה אנו משלימים רצונו ית'. והנה השגחתו ית' לנבראיו הוא מדרגת הלבנה המקבלת האור מן החמה, והשגחתו הוא מסודר לפי רצונו, ורצונו עצמו הוא אור החמה. וישעיהו הנביא גילה השגחתו ית' על בראיו כמו שדיבר בנבואותיו במה שעתיד להיות, וכל היעודים שעתידים לבוא לאומות העולם ולישראל בגלויותיו וגאולתם.

ולכן אמר (ישעיהו ו א) ואראה את ה' יושב על כסא, כמ"ש (שם סו א) השמים כסאי והארץ הדום רגלי, שהעולם הוא כסא אליו, אשר יושב עליו לשפוט אותם ולהשגיח על בראיו, ולכן השיג זה בפועל. אבל משה רבינו ע"ה דבר בענין רצונו ית' ע"פ התורה, שדבר זה א"א להתגלות בעצם במה שהוא מושרש ברצונו, רק בגדר אחוריים מה שנוגע אל תיקון הנבראים בעצמם. לכן אמר (שמות לג כ) כי לא יראני האדם וחי, וישעיהו דבר בענין השגחת העולם, שתלוי בעשיית המצוה בפועל, והוא אספקלריא שאינה מאירה.

ועל ב' מדרגות האלה, התורה והמצוה, אמר משה רבינו ע"ה בשירה (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי וכו', כי אמרו רז"ל (תענית ג ע"א) שטל לא נעצר לעולם, משא"כ מטר תלוי בזמן, כמ"ש (ויקרא כו ד) ונתתי גשמיכם בעיתם וכו' יורה ומלקוש. וגם תלוי במקום אם לשבט אם לארצו, בכל מקום לפי ערכו, וטל אינו תלוי במקום, כמ"ש התוס' רפ"ק דתענית (ג ע"א ד"ה ואילו) בענין גרעון שאמר על כל הארץ יהיה חורב. ולכן המשיל משה עסק התורה לטל וקיום המצוה למטר, ששניהם צריכים הם לחיות זרע על פני הארץ. וזהו שאמר יערוף כמטר לקחי, שהם מצוותיו בפועל מעשה הנקח ביד, ותזל כטל אמרתי, עסק התורה אשר תלוי בדבור ואמירת הפה, כי עסק התורה אין לה זמן ומקום מוגבל, משא"כ המצוות, כי התקונים שעושים ע"י עסק התורה הוא בכלל כל הבריאה מראש ועד סוף, משא"כ המצוה שכל מצוה יש לה מקום פרטי בתקון הבריאה.

וז"ש (דברים לב ב) כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב, כמ"ש המפרשים שדשא הוא שם כולל כל הצמחים בכלל, משא"כ עשב הוא מורה על פרט, כל עשב מיוחד בפני עצמו. ולכן סיים בדבריו (שם ג) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו, כמו שלמדו רז"ל (ברכות כא ע"א) מזה לברכת התורה ועניית אמן (שם מה ע"א). והוא כמ"ש למעלה שאם היה ענין עסק התורה רק הכנה לקיום המצוה בפועל, לא היה שייך לברך, ולכן הזכיר זה משה להוכיח שעסק התורה הוא מצוה בפ"ע כמ"ש.

ישראל נמשלו ללבנה

מתוך מ"ש נתבאר לנו היאך ישראל והתורה קשורים ומיוחדים עם רצונו והשגחתו יתברך זה מול זה בשהו, שכפי פנות מעשינו הטוב אליו יתברך, כמו כן פנות השגחתו ורצונו אלינו. ומזה מצינו שנדרמו ישראל אל הלבנה ממש, שהארתה ושלמותה תלויה במה שעומדת נגד החמה, והחמה מאיר אל עבר פניה, והם ממש כשני חצאי עגולים העומדים זה מול זה. וכמו שאין אנו משיגים ונהנים מאור החמה, רק הפונה כלפי מטה להאיר לארץ, וחציה השני נסתר מנגד עינינו, כמו כן אין אנו משיגים מאתו יתברך רק רצונו והשגחתו הפונה לנבראיו. והוא מ"ש דוד המע"ה (תהלים פד יב) כי שמש ומגן ה' אלקים לא ימנע טוב להולכים בתמים.

וכמו שיש גבול ומידה לאור זיו השמש המאיר לארץ, כי אינה מאירה רק על חצי אופק בלבד בכל מקום סיבובה. והוא כי השמש, האור שבה גנוז ומכוסה בנרתיק ולבוש, והאור שבה הוא אור הראשון שנברא במאמר יהי אור (בראשית א ג), שהיה מאיר מסוף העולם ועד סופו, ועמד וגנוז בתוך נרתיק השמש, שע"ז נאמר (שם יד) יהי מאורות ברקיע

השמים, ולא כתיב אורות, וכמ"ש בזה באריכות במ"א. כמו כן רצונו והשגחתו יתברך אינו מושג לנו רק בערכינו לבד, בגבול וצמצום, כמ"ש חכמי האמת בזה.

והם ענין ב' שמות הוי"ה אלקים, ששם הוי"ה מורה על עצם רצונו, והוא מלבש בהשגחתו ופנותו אל ברואיו בגבול ומידה. שע"ז מורה שם אלקים, שמדה זו נותנת קצבה ומידה להשפעת רצונו יתברך כידוע. וז"ש כי שמש, שהוא בתוך מגן כסוכך בעדו, כמו כן הוא שם הוי"ה בשם אלקים. ונמצא שנוכל לדמות דבר זה לב' נונין שהם ב' הצאי עגולים פונים זה מול זה, כזה נ"ל ממש, והוא ממש כמו החמה והלבנה כשהיא בשלמותה, והחמה מאירה אל עבר פניה, וחבורם הוא ע"י התורה והמצוות, והם ענין ב' הכרובים שפניהם איש אל אחיו ע"י התורה והמצוות, שהם הלוחות המונחות בארון.

מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים

ובזה נבין מ"ש רז"ל (שבת קד ע"א) מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים. שענין זה הראה לנו הוא ית' ענין נפלא היאך התורה שנתן לנו מחברת אותנו חבור חזק ואמיץ אליו ית', כשני הצאי נונין הדבוקים זה בזה, נעשה מזה צורת ס סתומה, וצורת ס ממש. ועמידתן בנס הוא דבר גדול, שידוע שכל דבר גשמי שהוא תחת הגבול והזמן והמקום, א"א לו להמצא ולעמוד כי אם במקום הסובלו, שאין דבר נמצא בלי מקום, וכפי גודל ומדת כל דבר כך הוא מקום הסובלו. אבל דבר שאין בגבול ולא נופל תחת הזמן, אין לו מקום אז הסובלו, והוא עומד בלי מקום. ולכן אמרו (יומא כא ע"א) מקום ארון אינו מן המדה, וכן אמרו (שם) כרובים בנס היו עומדים. כמ"ש שהכרובים והארון מורים על חבורם של ישראל עם אביהם שבשמים, חבור קיום נצחיי אינו נופל תחת הזמן ולא תחת המקום שהוא עונג הנפשות וקיומם בעה"ב באלף השביעי לאחר חורבן העולם, וכמ"ש (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום.

וכבר הארכתי בזה בענינים נפלאים בענין ו' אלף שנין ואלף השביעי שהם ו' וי', קן ונקודה. שקן הוא מדה וגבול, וי' נקודה היא בלא זמן, נכלל בו' אלפי שנין, ונקודה היא בלא זמן. וישראל ותורה חלוקים בנקודה מחשבת שהם בלא זמן ובלא גבול. ולכן מ"ם וסמ"ך שבלוחות, שהם מורים על ב' נונין כמ"ש, וכן מ"ם וסמ"ך הם מספר ב' נונין, הם עומדים בנס, ר"ל בזולת מקום, שכן ענין חבור ישראל עם אביהם שבשמים תלוי בדבר שאינו נתפס בזמן ובמקום.

ולכן במשכן היו היריעות נחלקים לב' חלקים, חמשים לולאות בשפת היריעה האחת, וחמשים לולאות בשפת היריעה השנית (שמות כו ה), וחברת את היריעות בקרסים, והוא חבור ב' נונין ביחד, ואז והיה המשכן אחד. שעיקר המשכן הם נפשות ישראל, כמ"ש (שמות כה ה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. וכן אות נוי"ן מורה על דבר שאינו נתפס בזמן ומקום, ואינו מקבל חלוק פירוד, שהיא נקודה המרכזית שהוא באמצע האותיות כ"ז עם מנצפ"ך. והוא מורה על מדרגות ישראל מעלתם וירידתם, כמ"ש (ברכות ד ע"ב) מפני מה לא נאמר נון באשרי, מפני שיש בה מפלתם של ישראל.

והיינו שאין להם בן זוג, וכמ"ש (קהלת ד ט) טובים השנים וכו', ואלו האחד שיפול, כמ"ש הגאון מהר"ל מפראג בספרו נצח ישראל (פרק יג), והוא מצד שעיקר קיומם אינו במציאות עולם הגבולי, רק בתורה ועבודה, כשהם עושים רצונו של מקום, אז עולים עד השמים, ואם ח"ו אין עושים רצונו של מקום, אין להם קיום, שאין הזמן והמקום סובלם, ואז יורדים עד לעפר. וז"ש ואעפ"כ חזר דוד וסמכם ברוח הקדש, שנאמר סומך ה' לכל הנפלים, והוא אות סמ"ך, שמורה חבור ב' נונין ביחד, שאז הם נסמכים בזרוע עזו ית',

כמ"ש (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה, אז חיים כולכם, שאין להם זוג שורש מזל וכוכב המשפיע להם זולת יחודו ית'.

ענין נ' הפוכה

והן לזאת מובן לנו למה נון הפוכה מורה על פורעניות ח"ו, שהיא סימן על חזרת פנים המאירים מאור שפעו יתברך על האדם הישראלי, שע"ז ממילא אין לו קיום, שהרי כל מציאות קיום איש הישראלי הוא על קשר יחודו יתברך, שאין להם בן זוג אחר המעמידו ומחזיקו רק מאתו יתברך. והרי הוא ממילא נופל למטה, כמ"ש (ישעיה לא ג) וכשל עוזר ונפל עוזר, שהוא יתברך בידו סומך האדם. וב' הידים אלו הסומכים איש הישראלי, הוא קיום התורה והמצוה, שמרומזים בב' ידיו ית', והם ב' הלוחות, בכל אחד ה' דברות, ה' אצבעות בכל יד, ובהם כ"ח פרקים, והוא הכה שיש לישראל. וע"ז אמר המקונן (איכה א ו) ויצא מבט ציון כל הדרה, היו שריה כאילים לא מצאו מרעה וילכו בלא כח לפני רודף.

ובא וראה נפלאות מתוה"ק, שבתובה מבט ציון הכתיב הוא מן בת ציון, והקרי מבט חסר נון, ורומזו על ענין הגדול שכתבנו, שרמזו לנו שנפילת ציון וישראל הוא ע"י חזרת נון הנ"ל לאחור, והסתלקו מהם, שהוא נקודה המרכזית שבו תלוי קיום ישראל. והוא הסתלקות השכינה מהם, שהוא הודה והדרה, וע"י שהיו שריה כאילים, שלא הוכיחו זה את זה, כמ"ש רז"ל (שבת קיט ע"ב). וע"ז סרו מאחרי המקום, מתורתו ומצוותיו, נסתלק מהם בשפע עליון ונסתלקו שפע ברכות ידיו יתברך, שהם ב' ידיו, כ"ח אותיות של מילוי המילוי דשם הנכבד והנורא. שהם רומזים למ"ע ומל"ת כמ"ש (זהר ח"א כד ע"א) שמי עם י"ה שס"ה וזכרי עם ו"ה רמ"ת. ובכל חלק הם י"ד אותיות, והם ב' הידים, י' אצבעות בכ"ח פרקים שבהם. שע"ז התפלל משה רבינו ע"ה (במדבר יד יז) ועתה יגדל נא כח ה'. והם ענין פריסת ידי הכהנים בברכתם על ישראל, לפרש כלפי מעלה, לעורר כח השפעת ידיו יתברך משמו הגדול על ישראל כמ"ש (שם ו כז) ושמו את שמי על בני ישראל, וז"ש כאן (איכה א ו) וילכו בלא כח לפני רודף.

ובזה נבין ענין ב' נונין של ויהי בנסוע הארון, שארז"ל (שבת קמז ע"א) שהיה להפסיק בין פורעניות לפורעניות, שמורה על מה שחטאו אז וגרמו הפיכת פני נון מהם, כמ"ש (במדבר י לג) ויסעו מהר ה' וכו' כולהו, כתינוק הבורה מבית הספר וכו' (רמב"ן במדבר י לה), שכל קיומם הוא על התורה כמ"ש. ובזוה"ק פ' בהעלותך (קנה ע"א) וז"ל: ויהי בנסוע וכו', ר"א אמר הכי אית לאסתכלא נ' דאיהו מנוזר לאחורא אמאי בתרי דוכתי הכא וכו' ת"ח באשרי יושבי לא אתמר בגין דאיהו בגלותא והא אוקמוה חבריא, דכתיב נפלה לא תוסיף וכו', אלא מה כתיב למעלה וארון ברית ה' נוסע לפניהם וכו', כיון דהוי נטיל ארונא נ' נטיל עליו, והא שכינתא ע"ג ארונא יתיב¹⁸⁶.

¹⁸⁶ ז"ל: ויהי בנסוע הארון ויאמר משה וגו' רבי אלעזר אמר הכא אית לאסתכלא נ דאיהו (ס"א מנוזרא) מחזרא לאחורא הכא בתרי דוכתי אמאי ואי תימא נ כפופה הא ידיעה נ' כפופה נוקבא נ' פשוטה כללא דדכר ונוקבא והא אוקימנא באתר דא ויהי בנסוע הארון אמאי אתהדר לבתר כגוונא דא [ת"ח נ באשרי יושבי ביתך לא אתמר בגין דהיא בגלותא והא אוקמוה חבריא דכתיב (עמוס ה ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל וגו' אלא מה כתיב לעילא וארון ברית י' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה כיון דהוה נטיל ארונא נון נטיל עליה (נ"א עמיה) והא שכינתא על גבי ארונא יתיב.

תרגום: "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה וגו'", רבי אלעזר אמר כאן יש להתבונן נ' שהיא (חוזרת) מחזרת לאחור כאן בשני מקומות למה. ואם תאמר נ' כפופה, הרי ידוע נ' כפופה נקבה, נ' פשוטה כלל של זכר ונקבה, והרי בארנו במקום זה "ויהי בנסוע הארון", למה חזר לאחור כך כדוגמא זה [בא וראה נ' באשרי יושבי ביתך לא נאמרה, משום שהיא בגלות, והרי פרשוה

הרי מבואר לנו שנו"ן מרמז על השראת השכינה על ישראל, ולכן היה שורה על הארון שבו ב' הלוחות והתורה, ולכן נתנו גם כן ביום חמשים לספירה. ולכן באשרי שרומז על גלותא דישאל, לא נכתב אות נו"ן, שאינו מתגלה עליהם אלא בהסתר פנים לגמרי, ולא נשאר רק בסמיכה בעלמא, כמה שסמכם ברוה"ק אח"כ באות סמך. אבל אז בזמן שנסעו מהר סיני, אז כביכול הסתיר הוא יתברך פניו מישראל, ובקש להסתלק מהם לולא תפילה של משה (במדבר י לו) קומה ה' ויפוצו אויבך. ולכן לא נסתלק הנו"ן לגמרי, רק החזיר פניו כאב הרוצה להסתלק מבנו והפך פניו לאחוריו ומראה לו שרוצה לחזור, ובבקשתו של הבן נשאר על עמדו, והחזיר לו פניו. ולכן נשאר הנו"ן רק הפוכה מטעם הנ"ל, וכמ"ש שם בזהר, על דא כד נטל משה אמר קומה ה', לא תשבוק לן אהדר אנפך לגבן וכו'. וכן לאחר זמן שאז (שם יא א) ויהי העם כמתאוננים, ג"כ בקשה שכינה להסתלק מישראל, לולא תפילת משה, שאמר ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, ולכן שם ג"כ נון הפוכה.

וכן מצינו בפ"ק דר"ה (יו ע"ב) ת"ש יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים, עשה להם סימניות כאכין ורקין שבתורה, לומר לך צעקו קודם גז"ד נענין, צעקו לאחר גז"ד, אינם נענים. והוא מורה ג"כ ענין הנכבד שכתבנו, שכל ענינם של ישראל ותשועתם ונאולתם מיד צר תלוי בנו"ן זה, שהוא הוראת השכינה השורה עליהם. שאם הוא פונה אליהם, אז הם נענים מיד, כמ"ש (דברים ד ז) מי כה' אלוקיני בכל קראינו אליו. ובהפיכת הנו"ן מאתם לאחר גז"ד, שמורה שהיא הופכת פנים מהם, אז אינם נענים, כי אות נון היא השכינה, והוא יחוד השגחתו יתברך על ישראל שבהם היחוד וחבור עליונים ותחתונים, כי כל העולם נברא באותיות התורה, שהם כ"ח אותיות, והם נחלקים י"ד ימינים וי"ד שמאליים, שהם ב' ידיים בכ"ח פרקין, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים.

והנו"ן הוא מרכזים¹⁸⁷ יחידה באמצע כולל ומיוחד שני הידים ביחד, והכל ע"י התורה, ולכן פתחה בא' אנכי. ומזה הטעם אות נון מורה על מעלות ישראל, שהם עבדי ה' כמ"ש (ויקרא כה נה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם. ולכן נזכר יצי"מ בתורה חמשים פעמים¹⁸⁸, שאות זה מורה על חירותם שאין שר ומזל שולט עליהם, רק הם ברשותו של הקב"ה בלבד. וכן מתקדש שנת חמשים שנה, וכתוב (שם י) וקראתם דרור בארץ, והחירות הזה קנו אותו ע"י קבלת התורה, שהיה ביום חמשים ליציאתם ממצרים, וכמ"ש (אבות פ"ו מ"ב) חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חירות. והוא ענין נפלא, שבמה שהיה כתב הלוחות מעבר לעבר, ומם וסמך שבלוחות בנס היו עומדים (שבת קד ע"א), הם קימים בזולת מקום המקיימם, שאין התורה ושלימות ישראל תלויים בזמן ומקום, לכן מזה הם קנו החירות להיות דבוקים בשמו יתברך בלבד, ואין להם בן זוג שליטת שר ומזל כמו שיש לאומות העולם כמ"ש למעלה. ובאמת כתב הלוחות חקיקתם בו היה בנס עומדים בזולת מקום, רק ברצון ה' וביחודו שאינו נתפס במקום.

כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ

החברים שכתוב "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל וגו'", אלא מה כתוב למעלה "וארון ברית ה' נוסע לפניו דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה", כיון שהיה נוסע הארון נו"ן נוסעת עליו (עמו), והרי השכינה יושבת על גבי הארון.

¹⁸⁷ נדצ"ל מרכז.

¹⁸⁸ עי' זהר ח"ג רנו ע"ב.

והוא מ"ש בפרק הבונה (שם) אמר רב חסדא כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ, כגון נבוב בובן, בהר רהב וכו'. שלכאורה דברי ר"ח הם אך למותר במה שפירש דבריו כגון נבוב, שהרי דבר ידוע הוא שכל כתב הנחקק מעבר לעבר כשמתהפך באים האותיות למפרע, ולא הוצרך לפרש. אבל לדעתי כונת דבריו בהפך מפירוש המפרשים, והיינו שבא להשמיענו שכתובתם וחקיקתם היה דבר נפלא, שאף שכל דבר הנחקק מעבר לעבר נקראים האותיות באחוריו למפרע, כגון נבוב בובן, אבל בלוחות היו נקראים מבפנים ומבחוץ בשה, ולמד זה ממה שכתוב (שמות לב טז) והלוחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים הוא, ר"ל שהיה כתיבתם כח אלקי בענין נסי מופלא, שאף שהם חרות על הלוחות, מ"מ נקראים משני עבריהם בשה. וכמו שכתובתן היה בזולת מקום, שא"כ היו נקראים בעבר השני להיפוך, כמו כן דבורו יתברך, הדברות לישראל בהר סיני היו זולת זמן, שהרי אנכי ולא יהיה לך בדבור אחד נאמר (ילקוט ירמיה רסו), וכן זכור ושמור (ר"ה כז ע"א), מה שאין הפה יכול לדבר, שהאדם שהוא תחת הזמן, א"א לו להוציא מפיו שני דברים כאחד, שהם יוצאים מפיו ע"י הזמן משא"כ בו יתברך.

ולזה הטעם ג"כ פתח בא' באנכי, שהזמן הוא מתחלק לשנים בעבר ועתיד, משא"כ דבר שאינו תלוי בזמן, אין בו חילוק עבר ועתיד, רק הכל הוא בדרך הוה, שהוא נקודה מרכזית של הזמן שהוא רק במחשבה, ואינו תלוי בזמן. וכן דבר שאינו במקום, אין מתחלק לאורך ורוחב, רק בבחינה אחת בנקודת מרכז, וכבר הארכתי בזה במקום אחר. וסמך לדברינו אלה מצאתי בזה"ק פרשת יתרו (פד ע"ב) ז"ל: אמר ר"א בנס היו כתיבין, דכל בני נשא הוי אמרי וסהדי דהא מכתב אלקים הוא, דהכי תנא חמשה קלין אינון לימינא וחמשה לשמאלא, ואינון דשמאלא כלילין בימינא, ומן ימינא אתחזין אינון דשמאלא, מכתב אלקים הוא, ודאי, הא כיצד מאן דחזי מסטרא דא הוי קריא בדא אנכי ה' אלקיך ואילון אתוון הוי קרי לא תרצח וכו'.¹⁸⁹

¹⁸⁹ ז"ל: אמר רבי יהודה חרות על הלחת נקיבן הו אבנין ואתחזיאו לתרין סטרין חרות גלופא דגליפין אמר רבי אבא מהאי סטרא אתחזי סטרא אחרא ואתקרי מהכא מה דכתיב בסטרא אחרא רבי אלעזר אמר בנס הו כתיבין דכל בני נשא הו אמרין וסהדין דהא מכתב אלה"ם הוא ודאי דהא כל בני עלמא לא יכלין למנדע לון כמה דהו לדעתיהו דאינון דאמרין נקיבין הו מי כתיב חרות בלחת על הלחת כתיב אלא הכי תאנא חמשה קלין אינון לימינא וחמשה לשמאלא ואינון דשמאלא כלילין בימינא ומן ימינא אתחזון אינון דשמאלא והכא כלא איהו ימינא ואתכלילין אלן באלין מאן דהוה בסטרא דא חמי לסטרא אחרא וקרי לון לאינון אתוון דהא תנינן שמאלא אתחזר ימינא דכתיב מימינו אש דת למו ובגין כך מכתב אלה"ם הוא ודאי הא כיצד מאן דהוה מסטרא דא הוה קרי בדא אנכי יהו"ה אלה"ך ומאלין אתוון הוה חמי וקרי לא תרצח הוה קרי לא יהיה לך והוה חמי וקרי לא תנאף והוה קרי לא תשא את שם יהו"ה אלה"ך לשוא והוה חמי וקרי לא תגנב וכלא מסטרא דא וכך לכלהו וכדין מסטרא אחרא וכלהו כלילין דא בדא כהאי גוונא הדא הוה דכתיב (שם לב טז) מכתב אלה"ם הוא מכתב אלה"ם הוא ודאי.

תרגום: אמר רבי יהודה חרות על הלוחות. נקובים היו האבנים, ונראו משני צדדים. חרות, חקיקה של חקיקות. אמר רבי אבא מצד זה נראה הצד האחר, ונקרא מכאן מה שכתוב בצד האחר. רבי אלעזר אמר בנס היו כתובים, שכל בני האדם היו אומרים ומעידים, שהרי מכתב אלהים הוא ודאי, שהרי כל בני העולם לא יכלו לדעת אותם כמו שהיו. לדעתם של האומרים נקובים היו, האם כתוב חרות בלוחות, על הלוחות כתוב. אלא כך שנינו, חמשה קולות הם לימין וחמשה לשמאל, ואותם של השמאל כלולים בימין. ומהימין נראו אותם שבשמאל. וכאן הכל הוא ימין, ונכללו אלה באלה, מה שהיה בצד זה נראה לצד האחר, וקוראים את אותם האותיות. שהרי שנינו השמאל הפך להיות ימין, שכתוב מימינו אש דת למו, ומשום כך מכתב אלהים הוא ודאי. הכיצד, מי שהיה בצד הזה, היה קורא בזה אנכי ה' אלהיך, ומהאותיות הללו היה רואה וקורא לא תרצח. היה קורא לא יהיה לך, והיה רואה וקורא לא תנאף. והיה קורא לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, והיה רואה וקורא לא תגנב. והכל מצד זה, וכך לכלם, ואז מצד האחר. וכולם כלולים זה בזה, כדוגמא זה, זהו שכתוב מכתב אלהים הוא, מכתב אלהים הוא ודאי.

והוא מבואר כמ"ש, שהאותיות עצמן שהיו נקראים בלוח הראשון בימין, היו נקראים הם עצמן באותיות ותיבות שבלוח השמאל, ורמז לנו ג"כ ענין נפלא, שאף שהמצוות באו מלובשים בענינים גשמיים כשירדו לעולם השפל, שע"ז הם תחת הזמן והמקום, ומזה בא ג"כ שינוי המעשה בימין ובשמאל, מ"ע ומל"ת, שכר ועונש, והם ה' קלין דימינא, וה' דשמאלא, אין זה אלא מצידנו, אבל באמת הם בסוד יחוד העצום, שאין בהם חילוק פירוד שנים כמו מעשה בראשית עצמם שנבראו בב' בראשית, שהוא בראשית הזמן הנברא, המתחלק לשנים.

וכן הדברות עצמן, אף שהם באים מה' מוצאות הפה, והם ה' קולות והם כפולים במ"ע ומל"ת, ימין ושמאל, וכל ה' קולות אלו בימין ובשמאל הם נכללו בקול אחד מפה ה', מה שאין האוזן יכול לשמוע, ואין הפה יכול לדבר. וכל זה נרמז בשם הויה יתברך שמו, ש"י דהויה הם י' הדברות, שכוללים כל התורה, בתר"ך אותיות¹⁹⁰, והם מושרשים בחכמה עליונה של יוצר בראשית, סדורם וטעמם ותקונים שלהם, הכל בחכמה, שע"ז נאמר (איוב כח יב) והחכמה מאין תמצא (שם כא) ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה, ר"ל שאין אדם בעולם שמכונה בשם נפש חיה, אשר ישיג חכמה עליונה, שגם משה רבינו ע"ה נעלם ממנו שרש החכמה וטעמי תורה העליונה. ומעוף השמים, הם מלאכים, כמ"ש (ישעיה ו ו) ויעף אלי אחד מן השרפים, וכן (דניאל ט כא) האיש גבריאל מועף ביעף וכו', (ישעיה ו ב) שש כנפים לאחד וכו'.

הלוחות עיקר השראת השכינה בישראל

ואח"כ נתחלקה לה' קולות, שהם כפולים בה' דברות מימין ומשמאל, ונחקקו אח"כ בלוחות שהם ששה טפחים (נדרים לח ע"א), והם ה"וה" של שם הויה, ולכן עיקר השראת השכינה בישראל היו שם, כמ"ש (שמות כה כב) ודברתי אתך שם מעל הכפרת מבין שני הכרובים, וכתוב (שמות כה כב) ונועדתי לך שמה, כי שם הויה יתברך שורה שם. וזה הטעם שנכתבו הדברות על הלוחות ונתנו בארון, שלכאורה יפלא הדבר, מה תועלת היה בכתיבת הדברות על הלוחות, מאחר שהיו אסורים להיות מוצאים מן הארון, להיות נתונים לקראת בהם, שאפילו הלויים בנסוע הארון לא היו רשאים לראות הארון בגלוי, כמ"ש (במדבר ד כ) ולא יבואו לראות כבלע את הקדש, כ"ש הלוחות שבהם.

אבל הוא ענין נפלא, שכתבת הדברות בלוחות היו תועלת גדול להשראת השכינה בהם, ע"י שמו הגדול והנורא אשר בהם, כמ"ש (שמות כ כא) בכל מקום אשר אזכיר את שמי וכו', ולכן בבית שני שלא היה הארון והלוחות, לא שרתה שכינה שם בגלוי, ודבר זה מבואר בכתוב (שם כה כא-כב) ונתת את הכפרת וכו' ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך, ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת את כל אשר אצוה וכו'. והוא שאמר לו שע"י הלוחות אשר יהיו נתונים בו, שהם ב' עדים, כמ"ש (דברים ל יט) העדותי בכם את השמים, שהם ב' לוחות, ב' ידי, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ, שלכן ה' דברות בכל אחד, והם מורים על ב' הצאי נונין הפונים זה מול זה.

והם ענין הכרובים ופניהם איש אל אחיו (שמות כה כ), חבור בג"י לאביהם שבשמים. והלוחות הם בפנים, והכפרת מכסה אותם, כי חכמה עליונה, שהם י' הדברות, מכוסים ונעלמים, וחבורם של ישראל לאביהם שבשמים הוא ע"י כיסוי הזה לקיום התורה ומצוות החוקים והעדות, אשר טעמם נעלם ומכוסה. ושמן ואומות העולם מונים¹⁹¹ את ישראל, וע"ז מקבלים שכר טוב בקיומם, בבחינת אמונה הנשרשת בלבם. והוא קבלת

¹⁹⁰ ע"י לעיל הערה 32.

¹⁹¹ מלשון אונאה – מצערים את ישראל.

עול מלכות שמים העליונה, ועי"ז יהיה השראת השכינה בהם, ודברתי אתך מעל הכפרת. ר"ל שגילוי התורה ומצוותיה ע"י, יהיה אחרי הכיסוי וההעלם של חכמה העליונה, ובוזה יהיה הכרובים פורשים כנפים כמ"ש.

ודבר זה רמזו רז"ל במליצתם הקדושים סוף מסכת תענית (לא ע"א) במ"ש, עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים, והקב"ה יושב באמצע, וכל אחד מראה אותו באצבעו. והוא רמז נפלא, שלעתיד לבא באלף השביעי, יזכו הצדיקים לגלוי חכמה עליונה, אשר הוא המרכז בעגולה, שהם ב' הצאי נונין, פונים זה מול זה, והם יכנסו בפנימיות העגולה וישיגו מקור החכמה, כל צדיק וצדיק לפי מעשיו, ולפי שרש נשמתו. וז"ש שכל אחד ישיגו לפי כחו, והוא מרומז במ"ש שכל אחד מראה אותו באצבעו.

פרשת ויהי בנסוע הארון אינה במקומה

עוד יש ענין נפלא בנונין ההפוכים הנ"ל, והוא מ"ש רז"ל בפרק כל כתבי (קטו ע"ב) ת"ר ויהי בנסוע הארון, פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ומלמטה, לומר שאין זה מקומן, ובאבות דר' נתן (פרק לד) רשב"ג אומר עתידה פרשה זו שתעקר ממקומה ותכתב במקום אחר, ע"כ. וצריך להבין ענין זה, למה תשתנה לעתיד לבא ממה שהוא עכשיו, והתורה נצחית היא לא תשתנה לעולם בשום דבר. אבל הענין במ"ש במדרש (שוחר טוב סג) בפרשה בברחו מפני אבשלום בנו, ז"ל, זש"ה לא ידע אנוש ערכה, אמר רבי אליעזר לא נכתבו פרשותיה על הסדר, שאלמלא נכתבה על הסדר, כל מי שקורא בה היה יכול לבראות העולם ולהחיות מתים, ולעשות מופתים, לפיכך נתעלם סדורה של תורה וגלוי לפני הקב"ה, שנאמר ומי כמוני יקרא ויגידוה ויערכה לי משומי עם עולם ואותיות ואשר תבאנה יגידו למו, עכ"ל.

וכוונת מאמר זה הוא, כי ידוע מ"ש במדרש (ב"ר פ"א סי' א) ע"פ ואהיה אצלו אמון, אני הייתי כלי אומנתו של יוצר בראשית, וכוונת דבר זה, שח"ו שלא להבינו כפשוטו, שהוא יתברך צריך לאמצעי ולכלים לברא בהם העולם. אלא הענין הוא, שידוע שכל נבראי מעלה ומטה כולם הם מורכבים מכחות וסדורים פרטיים, כמו שהוא למטה בעולם התחתון, שיסודו ד' יסודות הידועים, שעל ידם כל הנבראים של דצח"ם תלויים וממוזגים, כל נברא ונברא מהם, כל אחד לפי ענינו. וכן הם כל עולמות עליונים, כל עולם כללו ד' יסודות הנ"ל, והיינו שרשם בדרך יותר מעולה ורוחני, כל עולם לפי מקומו ומדרגתו פרטי הנבראים שבו הם ממוזגים מכוחות אלו היסודות.

וכמו כן המלאכים שרשם מד' היות המרכבה, שהם שרשי מדות, שהם החסד והדין והרחמים, והמקבל וסובלם, כידוע שהם ענין ד' מלאכי מעלה ארגמ"ן¹⁹², וכלולים בשר הגדול אשר שמו כשם רבו¹⁹³, שהם מושרשים בד' אותיות של השם הנכבד והנורא, שהוא מקור לכל העולמות, וכלם קשורים בו, ונמצאים ממנו, וכמ"ש (נחמיה ט ו) ואתה מחיה את כולם. וכל כוחות הבריאה נתמוזגים הם בצורת האותיות שבתורה, שהם ימיניים ושמאליים, עולים ויורדים, סתומים וגלויים, נעלמים ומתפשטים, שהם נכללים בנקודות וקוים, יודין וויין, וכל הפרטים הם ברל"א שערם פנים, ורל"א שערם אחור, מצרופי אותיות, שמהם יצאו כל היצור, כמ"ש בספר יצירה (פ"ב מ"ד).

וכבר ביארנו שכלל האותיות הם כ"ז עם הפשוטים, ואות נון הוא המרכז האמצעי שבהם. ואלו האותיות נקראים מלבשו יתברך, כמו האדם שניכר מעלתו וכבודו ע"י

¹⁹² ע"י לעיל הערה 144.

¹⁹³ ע"י סנהדרין לח ע"ב: אמר ההוא מינא לרב אידית כתיב ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה, אמר ליה זהו מטטרון ששמו כשם רבו, דכתיב כי שמי בקרבן.

מלבדו, כמ"ש בש"ס (שבת קיג ע"א) ר"י הוה קרא למאני מכבדותי, וכן ניכר ומושג לנו כבודו יתברך ע"י רצונו הנוטה לנבראין, וע"י הבריאה וההנהגה, שע"ז נאמר (יחזקאל ג יב) ברוך כבוד ה' ממקומו, שהוא נקרא בן ע"ש מקומו של עולם (ב"ר פס"ה סי' ט), והמקום הוא תמיד נקודה האמצעית, שממנו נמשכים כל הקווין, והוא אות נון, שהוא באמצע. וידוע כי הם נחלקים לב' מדרגות, שהם המציאות וההעדר, הקיום והשלילה, הבנין והחורבן, והם חצי האותיות הראשונים וחציים האחרונים, והם השערים פנים ואחור. ונמצא שהמרכז כולל ב' הדברים בנקודה אחת, והוא עגול שם ב' נונין כזה נל, והוא ענין המלבוש שהזכירו חכמי האמת (עי' ויקהל משה ריש פרק ו), שהם חצאי המלבוש שע"י ניכר כבודו יתברך. והכל נרמז בתורתנו הקדושה, שבה מבואר כל סדרי הבריאה הרכבתיהם וסדורם ופרקייהם ואופני ההנהגה בהם ותקונם וקלקולם ח"ו, עליתם וירידתם. ובתחילת עלות רצונו יתברך לברא עולמו, האציל וברא ויצר ועשה כלם במקומו, והם ע"פ שרשם שעלה ברצונו יתברך להיות סדורם וכל שרשי כוחותיהם, הרי הם מרומזים ונכללים בצורת האותיות התורה ממש. בדרך משל כשאמר ה' ית' יהי אור (בראשית א ג), האציל מזיוו כוחות המעוררים להיות נברא האור בכל סדריו. ואלה הכוחות מרומזים בתיבת אור, שהוא מראה על חומר האור וצורתו, ובתיבת יהי, מרומז סדר יציאתו וגלוי למטה. וכן הוא כל מעשה בראשית.

ונמצא שאותיות התורה ממש הוא כלי אומנותו של יוצר בראשית, ונקרא כלי כמו שהאדם העושה כלי לתשמישו, שהכלי הוא האמצעי שע"י עושה הדבר שרוצה לעשות, כמו כן אלו הכוחות שגילה הוא יתברך מאמיתת רצונו המתגלה לנו בערכינו הממציאים כל הברואים, והם כוחות מנהיגיהם, הרי ממש בתורה ואותיותיה נבראו כולם. ואלו הכוחות הם כמוסים ברצונו יתברך, ובעת שעלה ברצונו לברא העולם, נתגלה לנו לכן אמר (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמן.

התורה ניתנה שלא כסידרה

כלל הדברים, שהתורה ואותיותיה כוללים כל סדרי הבריאה, קיומה וביטולה, שהם ב' הדרכים שצריכים להנהגת הזמן. והם ב' חצאי נונין ממש, שב' נונין הם עיגול והיקף שלם מגלגל החזור בעולם פנים ואחור, כמ"ש בס"י (פ"ב מ"ד), ונתינת התורה לישראל למטה היתה מתוכה סדרי המצוות בעשה ול"ת, וספור מעשה בראשית והאבות ויצ"מ והליכתם במדבר. כי התורה ומצוותיה וסידור מעשה בראשית היה, שיתעלם מציאות כבודו וכוחו ויכלתו יתברך בעולם השפל, בכדי שיהיה נמצא הבחירה קיימת, ויהיה מקום ליציה"ר וכל פיתויו לשלוט על האדם, וע"ז יתרבה שכרו, במה שיתגבר עליו להפך הרע לטוב. ואילו היו אותיות התורה מסודרים כראוי כמו שהם למעלה, היה מתגלה כבודו וקדושתו בעולם התחתון, ולא היה מקום לבחירה כלל, כמו שביארנו.

וגם כל סדורי פרטי הנהגת העולם הם מפורשים בתורה מבראשית עד לעיני כל ישראל, של כל נברא בפרטות, כמ"ש רבינו הגדול באריכות בפירושו לס"ד (לד ע"א), ועל זה רמז הנביא ישעיה (מד ו) כה אמר ה' מלך ישראל וכו', ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם עולם. ואותיות ואשר תבאנה יגידו למו, בא לבאר איך כל הבריאה והנהגת העולם הוא ע"פ התורה והמצוות שנתנו לישראל, ולכן נקרא הוא יתברך, מלך ישראל, שמלכותו וממשלתו נכר לנו ע"י הבריאה וההנהגה ע"י ישראל מקבלי התורה, ולכן הוא אות ומופת ברור על גאולתם, כי א"א לעולם להתקיים בלעדם.

וכאשר יהיה נגמר תקון העולם בסבוב הגלגל עד ימות המשיח, אז יהיה גאולתם בעתו, ולכן נקרא שמו יתברך, ה' צבאות, שהם ב' צבאות מעלה ומטה. וגאולת צבא מעלה תלוי בגאולת צבא מטה, וכמ"ש בזוהר שמות (ה ע"ב) ע"פ ואלה שמות בני ישראל,

ובמקום שגלו ישראל, שכינה גלתה עמהם עם כל פמליא של מעלה. ולכן בעת שיצאו ישראל ממצרים כתיב (שמות יב מא) בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה', וכתיב (שמות ז ד) והוצאתי את צבאותי, שהם ב' צבאות הנ"ל.

ואמר (ישעיה מד ו) אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים, רמז בזה ענין פנימי נפלא מאד, מה שרמז הנאון מור"ח בספרו נפש החיים (שער ג), שאמת הוא יתברך בהשוואה גמורה מראשית אצילות כבודו יתברך, עד סוף העולם התחתון, ואפס בלתו ואין עוד מלבדו, רק הכל מה שאנו משיגים מכמה מדרגות העולות מראש ועד סוף הוא רק בערכינו לבד. ואמר אח"ז שכל הבריאה וההנהגה של כל ו' אלפי שנים, מבוארים המה באותיות התורה בסדורה האמיתי, שאינה מושגת רק לו לבדו יתברך, לא לזולתו. וז"ש (ישעיה מד ז) מי כמוני יקרא התורה ויגידה, הקריאה היא בכתב האותיות וצורתם, שהיא מושגת רק לרואי אותיות, ויגידה היא בדבור בנקודותיה, שהנקודות הם במחשבה לבד. והוא ענין פנימיות הנבראים ופנימיות ההנהגה, כמו שהנקודות אינם נכתבים ואינם מורגשים במבטא, רק בקמיצת ופתיחת הפה לבד, והוא רק במחשבה, הנותן מדה וקצבה לנבראים ולהנהגתם בסיתום ובפתיחה, בהסתלקות ובהתפשטות. ויערכה ל', ר"ל שיהיה יודע סדור ערכה כמו שהיא מסודרת בשרשה בעת שברא עולמו. וז"ש (שם) בשומי עם עולם, ר"ל בעת בריאת הנבראים כולם, ואותיות ר"ל אצילות כוחות של הנבראים, שהם אותיות התורה ממש, והכל היו יכולים לידע מתוך אותיות התורה, ואילו היו יודעים סידורו האמיתי כסדרם הראוי, שהאותיות הללו היו מודיעים לנו העתידות לבא לאחר זמן, וז"ש ואשר תבאנה יגידו לנו.

אין לנו עסק בנסתרות

ממה שכתבנו מבואר לנו שעיקר התורה, פנימיותה ורוחניותה הוא בסדורה האמיתי בשרשה העליון, אבל הוא יתברך בנתינתו התורה לישראל, נתנה שלא כסדרה, והעלים ממנו עיקר חכמת ובינת התורה, כי אין לנו עסק בנסתרות האלה, רק לידע מצוותיו יתברך, לעשותם ולקיימם באהבה ויראה ולסור מרע, כדי לתקן העולם ולבער הטומאה, להפוך הרע לטוב. וע"ז נאמר (איוב כח יב) והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה לא ידעה אנוש ערכה ולא תמצא בארץ החיים, ר"ל שלא נודע ולא מושג לנבראים שרש החכמה והבינה של התורה, ולא נתגלה לאדם, ובעולם התחתון, רק אליו יתברך לבד, כמ"ש שם (שם כז) אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ויאמר לאדם הן יראת ה' חכמה וסור מרע בינה. רמז בכאן כל מה שכתבנו, שהוא יתברך ברא כל הנבראים, ע"י אותיות התורה, שהם כחות רוחניות שבה, שהכתב הוא צורת כוחות הנבראים, והספור הוא הקריאה, הוא בנקודות פנימיות של אלו הכוחות העולים המחשבה עליונה, ואח"כ הכינה בסדור הניתן לעולם הזה בשביל התכלית שכוון הוא יתברך בבריאת עולמו, וז"ש וגם חקרה.

ולאדם אמר שאין לו עסק בנסתרות האלו, ואין לו רשות להסתכל בחכמה ובינה עליונה, רק עיקר החכמה והבינה לאדם, שיהיה יראת ה' על פניו לקיים דבריו, אשר ציווה אותנו, וגם להיות סור מרע ולעשות רק הטוב והישר בעיניו יתברך. ועתה יצא לנו מפולש כוונתם מה שדרשו בפסוק לא ידע אנוש ערכה וכו', שנתעלם סדורה של תורה, ר"ל הערך והסדר האמיתי שרשה העליון, לא ידעו אנוש, שאלמלא כן היה האדם כאחד וכו', לדעת טוב ורע וכו' (בראשית ג כב), ולברוא עולמות, ואין זה כוונתו יתברך בשביל הבחירה והמעשה כמ"ש.

וע"ז אמרו רז"ל בפ' אין דורשין (הגיגה יג ע"א) במופלא ממך אל תדרוש. ועל כל זה רמז הכתוב בנונין ההפוכין בפ' הנ"ל כמ"ש, שב' הנונין מרמזים על כלל סדר בריאת

כל הנבראים, שהוא כביכול כבודו ומלבשו יתברך. והוא חוזר לאחור, כמ"ש (שמות לג כג) וראית את אחורי לפני לא יראו, שגם ממש רבינו ע"ה נתעלם דבר זה, שרש החכמה והבינה העליונה, רק מה שנמשך ממנו יתברך בהשגת הנבראים עצמם, וסוד התורה והמצוות, זה נתגלה למשה, ואלו הם מ"ט שערי בינה שנתגלה לו, משא"כ שער החמשים, שמרמז על ב' נונין הנ"ל, דבר זה נעלם גם ממנו, והבן.

ורז"ל אמרו (ברכות ד ע"ב) מפני מה לא נאמר נון באשרי, מפני שיש בה מפתח של שונאי ישראל, שנאמר נפלה ולא תוסיף קום וכו'. ואמרו שם ואעפ"כ חזר דוד וסמכם ברוה"ק, שנאמר סומך ה' לכל הנופלים. והוא מבואר ע"פ מ"ש למעלה, שאות נון מורה על השראת השכינה על ישראל באמצעות הארון והכרובים שהיו בק"ק, שהוא מורה על חצי העיגול העליון, שהוא נון הפונה לנגד ישראל ופניהם איש אל אחיו. ולכן במקדש שני, שלא היו הארון והכרובים, חסר שם גילוי שכינה, והם ה' דברים שחסרו במקדש שני¹⁹⁴, שכל ה' מרמז על נון כמ"ש"ל. וכבר כתבנו שכל קיומם של ישראל הוא ע"י התקשרותם בשכינה, שהוא דבוק חצי העיגול התחתון עם העליון, שהוא אות נון השני, וכשנסתלקה שכינה, שהוא נון העליון, מישראל, ע"ז נפלה חצי התחתון למטה, וכמ"ש (ישעיה לא ג) וכשל עוזר ונפל עוזר.

ולכן ע"ז נפלה ולא תוסיף קום וכו', וכמ"ש (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל. והוא ג"כ פירוד בין ב' ידים, שהם שמים וארץ, שמים בה' אצבעות יד ימין, וארץ בה' אצבעות שביד שמאל, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים. והוא העזר והסמיכה כביכול, שהוא יתברך מחזיק ביד ימינו את ידם של ישראל, והוא ימינו שחזרה לאחור, כמ"ש (איכה ב ג) השיב אחור ימינו מפני צר. והוא הסתלקות יד מיד, ובזה כשל עוזר, והוא מ"ש משה בשירת האזינו (דברים לב לו) כי ידין ה' עמו כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב מישראל.

ידי ה'

ובא וראה נפלאות מתורה הק', שיד הוא צורת ה' ממש, והם ה' אצבעות של כל יד, כשהם מחוברים הם ה', וכשמתפרדים הוא י"ד, מורה על פרטות פרקין של כל יד, שהם חצי אותיות של התורה. ולימות המשיח אז יתחברו ב' הידים יחד, ואז יהיה גדולה לישראל, וכמ"ש (דניאל יב יג) לקץ הימין שיחזיר ימינו שהיה לאחור, והוא חזרת הנון אנפי לגבי ישראל ובהמ"ק, שם היה עצם חבור ישראל עם השכינה. ולכן אמרו (כתובות ה ע"א) גדול מקדש יותר ממעשה שמים וארץ, דאלו בשמים ובארץ כתיב אף ידי יסדה ארץ, ואלו במקדש כתיב מקדש ה' כוננו ידיך, שנברא בשתי ידים, ושם היה חבור שמים וארץ. וע"י חורבן בהמ"ק נפסקה מחיצה של ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים (ברכות לב ע"ב), והוא נדמה לענן ועב המפסיק בין אור השמש לארץ, המבדיל ומחשיך, שארץ אינה מקבלת את האור מן השמש שבשמים. וז"ש המקונן (איכה ב א) איכה יעיב ה' באפו את בת ציון, ועי"ז (שם) השליך משמים ארץ תפארת ישראל. והטעם, כי בית המקדש נחרב, וז"ש (שם) ולא זכר הדום רגליו ביום אפו, כמ"ש (ישעיה סו א) השמים כסאי והארץ הדום רגלי.

והנה אות סמך הוא עיגול שלם כזה ס, ומתחלק לב' נונין, ורמז בזה שאף בגלותם כתיב (ויקרא כו מד) לא מאסתים, וחבורם הוא בהסתר פנים ע"י התורה ותפלה, שהוא

¹⁹⁴ עי' יומא כא ע"ב: והאמר רב שמואל בר איניא, מאי דכתיב, וארצה בו ואכבד, וקרין ואכבדה, מאי שנא דמחוסר ה"א, אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה ורוח הקודש ואורים ותומים.

במקום עבודה של בהמ"ק, כמ"ש (יחזקאל יא מז) ואהיה להם למקדש מעמ. וז"ש שחזר דוד וסמכם ברוח הקדש, ע"י אות סמך, כמ"ש.

וכמו שבבהמ"ק שם היה מקור הברכות, וע"י הכהנים שהיו עוסקים בעבודה, ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב ז), היו ישראל מתברכים. ולכן ג"כ בנשיאות כפים בחבור ב' הידים, וכמ"ש (שמות כ כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך, והוא חבור ב' נונין ביחד. כמו כן תקנו לנו חז"ל שיברך אדם מאה ברכות בכל יום (מנחות מג ע"ב), שהם ב' נונין. והוא ענין גילוי שמו הגדול שהיה בבהמ"ק, שמורה על חבור שמים וארץ. הא כיצד, ב' ההין של השם, מורה על ב' ידים, בכל אחד ה' אצבעות כמ"ש"ל. וי"ד והוא"ו הם מורים על העלם ועל התפשטות מחשבה ומעשה, שיו"ד הוא נקודה אחת מרכזית, שהוא המחשבה סתומה, ווא"ו מורה על גילוי והתפשטות, והוא המעשה. ולכן בשמים שאין שם מעשה, שם הוא יוד של השם, ובארץ וא"ו של השם. ולכן היוד קודם ה' ראשונה, והוא"ו קודם ה' אחרונה. וכמ"ש (תהלים צו יא) י"שמחו ה'שמים ויתגל הארץ¹⁹⁵, י"ה בשמים ו"ה בארץ. ולכן לעתיד לבא ע"י משיח יהיה תקון העולם במקדש שלעתיד לבא, שאז יתחברו ביחד, ולכן נקרא משיח, על שמו של הקב"ה ממש, וכמ"ש (תהלים עב יז) ינון שמו, שב' נונין הם ב' ההין של השם, וכמ"ש שהם בשמים ובארץ, ויוד קודם נון ראשונה, ווא"ו קודם נון האחרון, והרי נקרא בשמו של הקב"ה ממש.

ענין הכרובים

מתוך דברינו אלה יתבאר לנו שאות נון שבאותיות מורה על שורש קיום הבריאה וכל סדורה, אשר היא תלויה במרכז נקודה האמצעית מחשבתו יתברך, אשר בה נקשרים ישראל, והוא מקור התורה והמצוות, ובוה מתחברים ישראל עם אביהם שבשמים, שני הכרובים פניהם איש אל אחיו. ורמז נפלא שבברכת יעקב את בני יוסף, באמרו (בראשית מח מז) המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרוב בקרב הארץ, כי אמרו רז"ל (זהר ח"א יח ע"ב) שהכרובים פניהם דמות אדם. ואמרו שכרוב הוא אדם אנפי רברבי ואנפי זוטי, ונער תרגומו רביא, ואמרו רז"ל (תוס' יבמות טז ע"ב) שמט"ט נקרא נער, והוא שרו של עולם (זהר ח"א צה ע"ב), וכולל כל צבא מעלה, ושמו כשם רבו, כמ"ש (שמות כג כא) כי שמי בקרבו, כי שמו מספר שם שדי, שבו אמר לעולמו די (חגיגה יב ע"א), כולל כל כוחות הבריאה, והוא יסוד העולם וקיומו לבל יתמוטט. ובשם זה כרת הוא יתברך ברית לאבותינו הקדושים¹⁹⁶, להיות לאלקים לזרעם אחריהם, ויהיה נמסר בידם הבריאה ע"פ התורה והמצוה שנתן להם ולקחם לו לעם. ולכך נקרא ה' צבאות, ע"ש צבאות ישראל. ושם צבאות מספרו כמספר כל האותיות שבתורה עם מנצפ"ך¹⁹⁷, והוא מילוי של שם שדי, שמספרו ת"ק, שבו נתן מדה לכל נברא ולכל עולם, כמ"ש (שם יג ע"א) מן הארץ עד הרקיע מהלך ת"ק שנה. ורמזו במליצתם שכל עולם נכללו בו כלל כל הכוחות שנרמזו באותיות התורה שבו נברא עולם.

¹⁹⁵ ע"י זהר ח"ג רטז ע"ב.

¹⁹⁶ ע"י שמות (ו ג) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם. פי' רש"י: וארא - אל האבות: באל שדי - הבטחתי הבטחות וכולן אמרתי להם אני אל שדי: ושמי ה' לא נודעתי להם - לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתית שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתי ולא קיימתי.

¹⁹⁷ ע"י יהל אור ח"ב א' ע"ד שמביא מגינת אגוז שתשר"ק ג' אלף והן א' שהוא אחד, וז"ש במ"ד (ויקרא ב) שתצ"ו חילות משבחים להקב"ה ועוד ה' כפולות כמנפ"ץ מספרם ג' אלפים וחצי שהם ג' וחצי ועם תצ"ו (מא' עד ק' ג' תצה) הן תצ"ט ופלגא והן היאורים כנ"ל (זהר ח"ב כ"ז ע"ב) ברכות בחשבון ושני מיני אותיות הם א' כסדרן וא' תשר"ק בזו"ן והן אלף חסר א' וז"ש תצ"ט יאורין ופלגא בסטרא דא וכו', ע"כ.

ושם זה מקור הברכות לישראל ולכל צבא מעלה, שלכן נקרא בן ע"ש שדיים, שע"ז אמרו רז"ל (ברכות ג ע"א) סוף משמרה שלישיית תינוק יונק משדי אמו, והוא הנער מט"ט הנ"ל, שאז מקבל הברכות בכל יום לחדש מעשה בראשית, ממלאך הגואל, והוא מלאך הברית, כמ"ש הרמב"ן בפרושו לפרשת ויחי (מח טז)¹⁹⁸. וב' צבאות הם צבא מעלה בשמים, וצבא מטה בארץ, הם ישראל, והם ג"כ נקראים נער, כמ"ש (הושע יא א) כי נער ישראל ואוהבהו. וכאשר מתחברים ב' הצבאות ביחד ע"י התורה והמצוות שמקיימים ישראל, אז מקבלים הברכות משדי אמם. ואז אין עין הרע שולטת בהם, והוא קטרוג הס"מ ושליטת אומות העולם על ישראל, כמ"ש (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

והענין כי כל מעשה האיש הישראלי הם נרשמים באותיות התורה, הן לטוב והן לרע ח"ו, והם מאירים בפניו, וכמ"ש (קהלת ח א) חכמת אדם תאיר פניו, והוא צלם אלקים המאיר בפניו, שבו עשה האדם בציור אותיות התורה, והוא זיו הפנים שנמל מן האדם בחטא עין הדעת¹⁹⁹. וח"ו אם הרע מעשיו, אז נרשמים בפניו באותיות שמהם כח יניקת הסט"א וכל המזיקים, והוא עין הרע השולטת באדם, וכאשר הוא צדיק במעשיו, אז שם השם נקרא בפניו, ואין הסט"א יכולה להסתכל בו, וע"ז אמרו רז"ל (סנהדרין לח ע"ב) אין היה רעה שולטת באדם אא"כ נדמה לה כבהמה, שצורת אדם מסתלק ממנו. ולכן נדמו ת"ח וצדיקים לדגי הים, כמ"ש (ברכות נה ע"ב) מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין עין הרע שולטת בהם. והתורה נקרא מים, כמ"ש בכ"מ, ואור התורה מאיר בפניהם, כמ"ש חכמת אדם תאיר פניו, והוא מ"ש יעקב אבינו ע"ה (בראשית מח טז) המלאך הגואל אותי מכל רע, הוא מלאך הברית, יברך את הנערים, הם ב' הצבאות, מעלה ומטה שכתבתני, ויקרא בהם שמי ושם אבותי וכו', הוא השם שבו נכרת ברית עם האבות, וע"ז וידגו לרוב בקרב הארץ, שאין עין הרע שולטת בהם, ולכן תרגומו כנוני ימא²⁰⁰, שהם ב' נונין הנ"ל.

יום ולילה

ואלו הב' נונין הם יחודא דק"ש של שחרית וערבית, שהם פסוק שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שבהם מ"ט אותיות. וד' דאחד היא גדולה, משלים לאותו חמשים, שהוא עיקר היחוד. והוא מרכז כל הבריאה, שכולם נכללו בו, והם ז' ימי בראשית, שבעה רקיעים, שבעה כוכבים, ז' ימים, ז' ארצות, וכמ"ש בספר יצירה (פ"ד מט"ו) לפיכך חיבב כל השביעיות, והם ז' פעמים ז', מ"ט שערי בינה שבהם נברא העולם, ומרכז כולם הוא יחודו יתברך, כמ"ש (נחמיה ט ו) ואתה מחיה את כולם. ובק"ש אנו עושים אותו יתברך חטיבה אחת בעולמו, כמ"ש רז"ל בפ"ק דחגיגה (ג ע"א) אתם עשיתונו חטיבה אחת, שנאמר שמע ישראל וכו', ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. שעל ידי ישראל מקבלי תורתו ועבודתו יתברך, מייחדים

¹⁹⁸ ע"י רמב"ן במדבר ו כה שזה כינוי לשכינה. ע"י עבודת הקודש חלק ב פרק כז, ז"ל, נבואתו [של משה] היתה באספקלריא שאינה מאירה, בתחלה וירא אליו מלאך יי' סוד המלאך הגואל, ואחר הרגילו לאט ועלה אל מעלת הנבואה בשם הגדול אשר לא עלה אליה שום נברא, עכ"ל, דהיינו שה"מלאך הגואל" הוא בחי' השכינה, ו"השם הגדול" הוא הו"ה. וז"ל הלש"ו בספר הביאורים (ח"ב ע ע"ג) כל אור תחתון הוא בבחי' מלאך לאור העליון, וכנודע בסוד המלאך הגואל, עכ"ל. וע"י זה נח דף סא ע"א וכן ויגש דף רה ע"ב, וכן ואתחנן דף ער ע"א ועוד.

¹⁹⁹ ע"י ספר הגלגולים טו: ז"ל, כי אחר שחטא אדה"ר נתמעט חלקי ב"ע הנקראים ו' אלפין שנין כנ"ל והנה בעת שחטא נסתלקו ופרחו ממנו ההוא זיהרא עילאה, שהם נר"נ דאצילות, כי כבר ידעת כי בעולם אצילות כתיב ב' לא יגורך רע, ותיכף כשחטא ונמשך עליו הקל"י פרחו ממנו ונסתלקו ההיא זיהרא עילאה ואמנם זה החלק שנסתלק מאדה"ר לא הוטבעו בקל"י.
²⁰⁰ תרגום: כדגי הים.

עולמו, וגורמים קשר יחודו יתברך להחיות את כולם, והוא נקודת המרכז התלוי במחשבה לבד, ולכן גם אות חמשים בק"ש אינו מתגלה, אלא במחשבה, בגדלות הד' דאחד. ולפי שיום ולילה הם ב' התחלקות ההנהגה של העולם, והם ב' מידותיו יתברך, שבהם מנהיג עולמו, שירשום אברהם ויצחק ויעקב בזכות התורה יושב אהלים מיוחד אותם²⁰¹, ולכן כשראה יוסף בצדקן, ושמיטתו מיטה שלמה, שבי"ב שבטים י"ב אותיות בשמותיהם, אז היה קורא ק"ש, והיה מייחד עליונים ותחתונים, ולכן קוראין ק"ש שחרית וערבית. והוא מ"ש רז"ל במסכת סוטה (לו ע"א) שנון אותיות היו כתובים באבני האפוד, ונשא אהרן את שמותם על שתי כתפיו לזכרון, ואמרו שם הני חמשים נכי הדא הוי, ותירצו שם שיוך של בנימין, או ה' של יוסף השלים החשבון. והוא כמ"ש במ"א הענין שביוד נברא עוה"ב ובה' עוה"ז (מנחות כט ע"ב), והם שמים וארץ, וחבורם יחד, או ע"י ה', או ע"י יוד. והענין, כמ"ש רז"ל בסוף פ"ק דברכות (יב ע"א) כל שלא אמר אמת ויצב שחרית, ואמת ואמונה ערבית, לא יצא ידי חובתו. והוא כי ידוע כי בזמן שישראל עושים רצונו של מקום כראוי והם בגדולתם ושלוותם, וראו כל עמי הארץ וכו' (דברים כח י), הוא כביכול תפילין של ראש שהקב"ה מניח (ברכות ו ע"א), והוא קשר של ראש שהוא יתברך מקושר עם נבראיו ע"י מעשינו הטובים בפרסום ובגילוי לכל, כי הוא מסטרא דילן, בשמירתנו הברית שכרת עמנו בחורב על התורה ועל המצוות, והוא בגילוי שם הוי"ה יתברך.

וח' אם אין אנו עושים רצונו של מקום כראוי, וישראל בגלותם, אז הוא יתברך שומרנו בחסדו מצד הברית שכרת עם אבותינו, כמ"ש (ויקרא כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וכו' להפך בריתי, כמ"ש (שם מב) וזכרתי את בריתי יעקב. והוא מצידו יתברך, ולא מסטרא דילן, ולכן הוא בהסתר פנים, והוא העלם שם הוי"ה בשם אדני בקריאתו, והוא במדרגת תפילין של יד, לך לאות ולא לאחרים לאות (מנחות לו ע"ב). וידוע כי הגלות מכונה בשם לילה (מדרש זוטא איכה א ו), והגאולה בשם יום, ולכן בשחרית אומרים אמת ויצב, וכל נוסח הברכה מורה על קיום התורה והמצוות, כמ"ש (תפילת עזרת אבותינו) אשרי איש שישמע למצוותיך, ואנו מקבלים עול תורתו, כמ"ש אמת ויצב וכו', הדבר הזה וכו' על הראשונים. ובלילה אומרים אמת ואמונה, על שומרנו יתברך אמונתו עלינו, הפודינו מיד מלכים וכו', והוא שומרנו בגלות הזה, הן הן גבורותיו²⁰², אבל בהסתר פנים, וזהו יחוד ק"ש, להשלים לאות נ' ביום ע"י ה' של יוסף מסטרא דילן בארץ, ואד יעלה מן הארץ (בראשית ב ו), עליית מעשינו הטוב למעלה²⁰³. ובגלות היחוד מסטרא דלעילא, משמים, בחסדו יתברך, אהיה כמל לישראל (הושע יד ו),

²⁰¹ ע"י זהר ח"ב קעה ע"ב: תנא אמר רבי שמעון והבריח התיכון בתוך הקרשים מברח מן הקצה אל הקצה דא הוא יעקב קדישא שלימא כמה דאוקימנא דכתיב (בראשית כה כז) ויעקב איש תם ישב אהלים יושב אהל לא כתיב אלא ישב אהלים תרי דאחיד להאי ואחיד להאי אוף הכא כתיב והבריח התיכון בתוך הקרשים מברח מן הקצה אל הקצה דאחיד להאי ואחיד להאי. תרגום: שנינו, אמר רבי שמעון, והבריח התיכון בתוך הקרשים מברח מן הקצה אל הקצה, זהו יעקב הקדוש השלם. כמו שבארנו, שכתוב ויעקב איש תם ישב אהלים, לא כתוב יושב אהל, אלא ישב אהלים, שנים, שאוחז את זה ואוחז את זה, אף כאן כתוב והבריח התיכון בתוך הקרשים מברח מן הקצה אל הקצה, שאוחז את זה ואוחז את זה.

²⁰² ע"י יומא סט ע"ב: אמר רבי יהושע בן לוי, למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר, האל הגדול הגבור והנורא. אתא ירמיה ואמר, נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא. אתא דניאל, אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו, אדרבה זו היא גבורת גבורתו, שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא, היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות.

²⁰³ ע"י תיקו"ז עם ביאור הגר"א מז ע"ג שפסוק זה מרמז על עליית מ"ן של מעשינו כמ"ש כאן.

והוא יוד של בנימין, מצד החסד בימין. ואלו ב' הנונין הם ב' הכרובים שכתבתי למעלה, ובגלות נסתלק כרוב אחד ונתעלם, כי הקב"ה מניח תפילין של יד לבר, ובתפילין של ראש מאיר מבתר כתלא, כמ"ש (שה"ש ב ט) דומה דודי וכו', הנה זה עומד אחר כתלינו.

וענין זה רמזו הז"ל בפ"ק דע"ז (ג ע"ב) מ"ש בלילה הקב"ה רוכב על כרוב קל שלו ושט בח"י אלף עולמות, כי ב' הכרובים הם ב' עיניים, כמ"ש רז"ל במדרש (שיה"ש רבה פ"ה סי' יט) כתוב אחד אומר הנה עין ה' אל יראיו, וכתוב עיני ה', כאן בזמן שעושים רצונו של מקום וכו'. כי בעת שישראל בתכלית שלמותם, אז ההשגחה בגלוי וראו כל עמי הארץ וכו' (דברים כח י), ואז נקרא שהוא יתברך משגיח בב' עיניו, שהוא משגיח עלינו פנים בפנים, ב' עיניים שלו יתברך נגד ב' עיניים שלנו, כאשר מסתכלים זה נגד זה פנים בפנים ממש. משא"כ אם אנו חוזרים קצת פנינו מעבודתו יתברך, ונשאר רק עין אחת מסתכל נגדו, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה (ישעיה כט יג), אז הוא יתברך מחזיר קצת פניו ממנו, כמ"ש (דברים לא יז) והסתרתי פני מהם. ואעפ"כ אינו מסתלק לגמרי ח"ו, רק נשאר מסתכל בנו ע"י עין אחת בהסתר פנים, וכמ"ש בפרק המוכר פירות (ב"ב צט ע"א) כתיב ופניהם איש אל אחיו, וכתוב ופניהם לבית, ל"ק, כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וכו', ומסיק דמצדד אצדודי²⁰⁴. והוא מ"ש שנשאר ב' הכרובים מסתכלים זה נגד זה בעין אחת מן הצד.

וז"ש הכתוב (שה"ש ב ט) דומה דודי לצבי, וכמ"ש (שיה"ש רבה פ"ה סי' יט) מה הצבי הזה כשהוא ישן עינו אחת סתומה ועינו אחת פתוחה. וידוע כי הגלות מכונה בשם לילה, ואז זמן השינה, ואנו מתפללים (תהלים מד כד) עורה למה תישן ה' וכו'. וכן אמר הזן לאחשורוש ישנו עם אחד²⁰⁵, כביכול ישן הוא אלקיהם, וחשב שהוא יתברך הסתיר פניו לגמרי, והשליך ישראל מעל פניו. ולא ידע כי עינו אחת פתוחה, וישן כצבי לשמר עדרו מכל הקמים עליהם. וכן היה הנס בהסתר פנים באמצעות הכנה טבעית קצת כמ"ש רז"ל (חולין קלט ע"ב) אסתר מן התורה מנין, שנאמר ואנכי הסתר אסתיר פני מכס. והוא מ"ש, שאע"ג שהנה הוא עומד אחר כתלינו (שיה"ש ב ט), כי עונותיכם מבדילים (ישעיה נט ב). מ"מ משגיח מן החלונות, בוקע אור פניו יתברך דרך שלוחיו, שהם שלוחי הטבע, לקיומם של ישראל. והוא ענין גלות שכינתו יתברך בתוכנו, שכתבו חכמי האמת. וכבר כתבנו שאותיות התורה בהם נבראו כל הנבראים, כמ"ש בס"י (פ"ב מ"ב) שצר בהם כל היצור וכו', והם כ"ב הפצים בגוף אחד.

ומקור כל האותיות הם ד' אותיות אהו"י²⁰⁶, שהם שרש ב' השמות אה"ה והו"ה, שגילה הוא יתברך למשה נאמן ביתו בתחילת הגלותו יתברך אליו, ולכן הם ג"כ במספר כ"ב, שהשורש הוא כולל הענפים כולם. וכשתסיר ד' אותיות אלו, שהוא שרש, נשאר ח"י אותיות, והם הנבראים עצמם. וד' אותיות השרשים הם יסודם וקיומם, וכל אות מושל בצבא מעלה וצבא מטה, שהם ב' פעמים צבאות כמש"ל, תמצא שכל אות כולל אלף עולמות. וז"ש שגם בלילה כשהוא יתברך מסתיר פניו ממנו, מ"מ קיום כל הבריאה ע"י

²⁰⁴ ז"ל בשלימות: כיצד הן עומדין, רבי יוחנן ור' אלעזר, חד אמר פניהם איש אל אחיו, וחד אמר פניהם לבית. ולמ"ד פניהם איש אל אחיו, הא כתיב, ופניהם לבית. לא קשיא, כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. ולמ"ד פניהם לבית, הא כתיב ופניהם איש אל אחיו דמצדדי אצדודי.

²⁰⁵ ז"ל הגמ' מגילה (יג ע"ב): ישנו עם אחד, אמר רבא, ליכא דידע לישנא בישא כהמן. אמר ליה, תא ניכלינהו. אמר ליה מסתפינא מאלהיו דלא ליעביד בי כדעבד בקמאי. אמר ליה, ישנו מן המצות.

²⁰⁶ ע"י בהגר"א ס"י פ"א מ"א אופן א' וז"ל, ד' אותיות אהו"י שהן כוללים כל האותיות כי הן גימ', כ"ב, והן תחילת העשר וסופן ואמצען, ולכן בא מהם שמות העצם ולכן הם נחים נסתרים, עכ"ל.

ישראל, וע"ז נאמר (תהילים סח יח) רכב אלקים רבותיים אלפי שנאן, והם כ"ב אלף, שאין השכינה שורה פחות מהם, כי השראת שכינתו יתברך על בנין שלם, ולא בנין חסר ח"ו, אך ד' מהם נעלמים, שהם השרשים, ונשאר ח"י לבד. והוא מ"ש רז"ל (ע"ז ג ע"ב) אל תקרי אלפי שנאן, אלא אלפי שאינן, ר"ל שד' מתעלמים ונשאר ב' רבוא חסר ב' אלפים. וז"ש שבליה רוכב על כרוב קל שלו, ר"ל על כרוב אחד הנשאר, והוא עין אחת שמסתכל בעולמו, כצבי הזה, ובו הוא שט בח"י אלף עולמות, להחיות ולקיים את כולם.

השגחת הקב"ה על ישראל בגלות ובגאולה

ודבר זה רמזו דוד המע"ה באמרו (תהילים סח לה) תנו עז לאלקים על ישראל גאונותו ועוזו בשחקים, והוא, כי בזמן הזה כאשר ישראל בגלות, והקב"ה כביכול משמש בכרוב אחד שלו, אז הוא משמש כביכול בתפילין של יד לבד, כמ"ש (ברכות ו ע"א) נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, זו תפילין, כמ"ש, ומנין שהתפילין עז הם לישראל, והיינו שהשגחתו יתברך על ישראל בהסתר פנים, והן הן גבורותיו ועוזו יתברך, ששומע הרפתו ושותק, וגם אלמלא גבורותיו, היאך שה אחת וכו' (יומא ס"ט ע"ב). אבל אין גדולתו של הקב"ה ניכר על ישראל עמו, וכשהקב"ה מגלה גדולתו והשגחתו על ישראל, אז נקרא שמשמש הקב"ה במדת גאווה, כמ"ש בשירת הים (שמות טו א) אשירה לה' כי גאה גאה, והוא כי כאשר ישראל בגלות, אז אין השם שלם, ואין כסא כבודו שלם (תנחומא כי תצא יא), ר"ל אין ניכר השגחתו וכסא משפטו בעולם בשלימות, ולכן אז אינו משמש רק בשם י"ה לבד, כמ"ש (שמות יז טז) כי יד על כס יה, ואז רק עוזו על ישראל, והם תפילין של יד, במה שמושיע אותם מידי צר לשמרם בגלותם, וז"ש (שמות טו ב) עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה.

אבל אין זה ידוע וניכר גדלו ותפארתו לכל באי עולם, ואימתי יכול אני להראות גדולתו ותפארתו גם לאומות העולם, לומר זה אלי כאשר ואנוהו, כמ"ש בתרגום ואבני לי מקדש, שאז היה מקוים (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ. כמ"ש שלמה המע"ה בתפלתו (מלכים א' ח מא-מב) והנכרי כי יבוא מארץ רחוקה וכו', כי ישמעון את שמך הגדול וכו', ר"ל אשר השם שלם. ואת ירך החזקה, כי שם בבהמ"ק ב' הכרובים, ופניהם איש אל אחיו, ושם הם שמים וארץ, ב' הידים, ואז ניכר כביכול גדלו ותפארתו בארץ יותר מעל השמים, עד שבשמים הוא בגדר עוז לבד, ובארץ מראה גאותו על ישראל. וז"ש כאשר תנו עז לאלקים, שבזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מוסיפין כח למעלה, ואז הם ב' פעמים כרוב במספר תנ"ו, אז על ישראל גאותו ועזו בשחקים (תהילים סח לה), והטעם כי (שם לו) נורא אלקים ממקדשיך. ושם מתגלה שמו הגדול יתברך, במה שנראה לכל באי עולם, כי הוא אל ישראל, והוא נותן עז ותעצומות לעם, וע"י ברוך אלקים, שהם מוסיפים כביכול כח למעלה.

חמישים שערי בינה

וענין נון זה שכתבנו, הוא מ"ש רז"ל בפ"ק דר"ה (כא ע"ב) חמישים שערי בינה נבראו בעולם, שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות מזוקק שבעתיים, ומ"ט נתגלו למשה, לבד משער החמישים, שנאמר ותחסרהו מעט מאלקים וכו'. והענין, כי בכ"ב אותיות התורה, הם מ"ט כוחות, כמ"ש רבינו הגדול בכתביו, כמו דרך משל, אות א' מורכב מג' כוחות, ג' אותיות, כזה א, ועולה מספר כולם מ"ט ממש. והיינו שבכל הבריאה מראש המדריגות עד סופם, יש מ"ט סדרים משונים זה מזה, שבסדרים האלו נכללו כולם, שכל א'

מסודר מכה א', המורה על ענינו ומצבו וקיומו והנהגתו. והם אמרות ה', ר"ל כמו האדם כשרוצה לנלות מחשבתו ורצונו לזולתו להשלים חפצו, צריך לדבור פיו בחלקי אותיות היוצאות מחמשה מוצאות הפה, וע"י שינוי ההברות וחיבורם לתיבות ומאמרים, יוכל זולתו להשיג רצון ומחשבת הדובר אליו ומצוהו לעשות איזה דבר. וקודם שמוציא האדם מפיו איזה מאמר, הוא מהרהר ומתעורר להוציא הדבור מפיו, והתעוררות זה הוא נעלם ואינו מתגלה, ובו נכלל כל חלקי המאמר המתרבה ומתפרד אח"כ בהברת אותיות מפיו בזה אחר זה בסדור נכון. וכמו כן אנו מכנים גילוי כוחותיו יתברך לברוא כל הנבראים לפי ערכם ומדרגותיהם וסדריהם לדבור פיו יתברך, שהם חלקי פעולות רצונו יתברך אשר נתגלו לנו, ומשיגים אנו אותם ממה שצמצם רצונו לפעולם במדרגות נבראים.

וכל אלו חילוקי הגילויים שנתגלו הם נקראים שערי בינה, שהוא יתברך בבינה יצר וברא, ועשה כולם, וכל חלק הוא שער א' וסדר א' מעומק בינתו יתברך, אשר יצא מעומק חכמה עליונה הסדורה במחשבתו יתברך. והם נכללים בעשרה מאמרות (אבות פ"ה מ"א), שכל מאמר הוא סוג אחד כולל כמה סדרים, והם אמרות טהורות, שרצונו ונילויו יתברך לברוא הנבראים לקיומם, הכל בסוד קדושה עליונה, וקיום הנבראים אין בהם שום רע ובלבול והעדר והפסד ח"ו. וז"ש שהם אמרות טהורות, ונתגלו בעליל לארץ אל שלומי אומתו, הצדיקים הגדולים. ובכלל נתגלה למשה רבינו ע"ה, כמ"ש (שמות לג יט) אני אעביר כל טובי על פניך, ר"ל כל סדר הבריאה, שנאמר בהם כי טוב, שהיה בתכלית הטוב ובשלמות, אגלה לך. וז"ש מזוקק שבעתיים, שהם ז' פעמים ז', ובפרטם הם מ"ש כוחות הנכללים בכ"ב אותיות התורה, אבל שער החמשים, שהוא להשיג רצונו, אשר כוון בבריאתו, מה שנוגע בזה לרצון העליון, התכלית דבר זה אי אפשר להשיג לשום נברא, והוא התעוררות רצונו להוציא גילוי כוחותיו אל הפועל, וע"ז נאמר (תהלים ח ו) ותחסרהו מעט מאלקים.

כח הדיבור

והוא שלפי שנתבאר שמאמרו יתברך פועל בבריאה, שהם ממש חלקי אורות וכוחות מסודרים ממשניים מאצילותו יתברך, פעולת רצונו, וכמו כן נמסר דבר זה לאדם, שנאמר (בראשית ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה, ותרגומו לרוח ממללא²⁰⁷, ר"ל שהאדם בכח הדיבור שניתן לו, מכוחות חלקי נשמתו, שהוא רוח חיים אשר בקרבו, פועל ג"כ בדבריו הקדושים בתורה ובעבודה, ליתן חיים לנבראים, כמ"ש (ישעיה נא טז) ואשים דברי בפיך לנמוע שמים וכו', וכמ"ש בזוהר בראשית (ה ע"א) מה אנה במלולי דילי עבדית שמיא וארעא וכו',²⁰⁸ כי בצלם אלקים עשה את האדם (בראשית ט ו), ונתן לו מאתו יתברך כח הזה בהבל פיו ודבורו באותיות התורה, שאלו ציורי האותיות ממש הם מה שנתגלמו בהדרגת ירידת המדרגות מכוחות עליוני עליונים, שעליהם משקיפים כוחות אצילות רצונו יתברך. ולכן האדם בקדושת נשמתו האצולה מכסא כבודו יתברך, שורש ראשים כוחות הנבראים, אשר מוציא מפיו ע"י אותיות, מוסיף שלמות וחיים לכל הנבראים.

²⁰⁷ תרגומו: לרוח מדברת.

²⁰⁸ ז"ל בשלימות: ולאמר לציון עמי אתה ולאמר לאינן תרעין ומלין דמצויינין אלין על אלין עמי אתה אל תקרי עמי אתה אלא עמי אתה למהוי שותפא עמי מה אנה במלולא דילי עבדית שמים וארץ כמה דאת אמר (תהלים לג ו) בדבר יהו"ה שמים נעשו אוף הכי את זכאין אינן דמשתדלי באורייתא.

תרגום: "ולאמר לציון עמי אתה", "ולאמר", לאותם השערים והדברים המצויינים אלו על אלו. "עמי אתה", אל תקרי עמי אתה אלא עמי אתה, להיות שותף עמי. מה אני בדיבור שלי עשית שמים וארץ, כמו שנאמר "בדבר ה' שמים נעשו", כך גם אתה. אשרי אותם שעוסקים בתורה.

והנה כמו שבקדושה אמרות ה' הם מוצאים נבראים וכוחות קדושה לקיום העולם, כמו כן להיפוך יש כח המתנגד לקדושה, שהמציא הוא יתברך בהעדר שלמותו הקיים לעד, לצורך הבחירה והשכר והעונש, והוא כלל הסט"א ויצה"ר וכל אנפיו, שהם מסודרים ממש במספר כוחות הבריאה, והם מהשכת ההעדר וביטול המציאות, שיצאו ע"י רצונו יתברך, ע"י צמצום רצונו והסתלקות קדושה עליונה, כמ"ש (קהלת ז יד) את זה לעומת זה עשה האלקים. וכמו שכתבתי במ"א, בבאורי ע"פ (ישעיה מ יז) כל הגוים כאין נגדו וכו', שכל כוחות הסט"א וכל המרכבה טמאה, וכל היכלות ומדורי גיהנום, וכל שידין ולילין ומלאכי חבלה, הכל הם מהעדר וסילוק רצון קדושה עליונה, שהכל היה לטובת הבריאה, להחזיר הרע לטוב, שהאדם במעשיו ימלא החלל הזה הריקני בקדושה עליונה ע"י הבל פיו. וכמו שהאדם ודבור פיו בקדושה בתורה ובמצוות, מוציא קיום וחיות לנבראים, כמו שבארנו, כמו כן האדם אם ח"ו מוציא בפיו דברים אסורים, כלשון הרע ורכילות ודומיהן, מעורר לעומתם התעוררות דבור והבלים של כח הסט"א, שהם גם כן באותם ציורי האותיות, והם מ"ט שערי טומאה, כמו שנתבאר. ולכן חטא לשון הרע ורכילות קשה יותר מכל העוונות שבעולם, שבזה גורם חורבן וההריסה לכל עלמין, ולכן אמר דוד המע"ה (תהלים לד יג-יד) מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע, וכו'.

חומרת עוון לשון הרע

והבט נא וראה נפלאות גדולות מעומק תורה"ק, כי דוד המע"ה אמר מזמור זה (תהלים לד), על סדר א"ב, ופסוק זה הוא באות נון, שהוא מורה על שורש הבריאה כולו ומרכזו, שכלל הנבראים נכללים במ"ט שערים, ושער הנון הוא רצונו העליון המקיימם, והוא מרכז מחשבתו העליונה, שכולם תלויים בו ביחוד עצום. ולכן הזהיר בכאן לנצור לשונו, לקדשו בקדושה, ולא למא אתו בלשונו, לגרום חורבן לכולם, ושלא לעורר הנחש, שהוא כלל הסט"א, נגד שער החמשים של שערי טומאה, שלכן התחלת שמו באות נון, והוא הנושך ג"כ בלשונו, שהם אמרות טמאים נגד אמרות טהורות, ועליו רמוז בדניאל (ז ח) בחיה הרביעית ופום ממלל רברבין.

ולכן כשהיו ישראל במצרים, והיו שקועים בכל המ"ט שערי טומאה, הוציאו הקב"ה ברוב נפלאותיו בפתחת נ' שערי קדושה, בי' מאמרות שאמר ה' למשה שבו ישולח י' מכות למצרים, והוא הכנעת הסט"א, ע"י גילוי כוחות הקדושה, והיה ממש כמו חידוש העולם בשעת הבריאה. וכשיצאו כתיב (שמות יא ז) לא יחרץ כלב לשונו, שנמל כח הדיבור מסט"א. וזה היה ענין האותות שעשה משה לפני פרעה ע"י המטה שנהפך לנחש, וחזר הנחש למטה, שמטה הם מ"ט שערי בינה, וה' הוא שער החמשים, שכולל בכלל כל ציורי האותיות בה' מוצאי הפה. ובמצרים שלטה הטומאה על הקדושה, וחזר המטה לנחש, ואח"כ בנפלאותיו חזר הרע לטוב ונהפך הנחש למטה, ויבלע מטה אהרן את מטותם (שמות ז יב), ומשם היו חמשים מכות בקריעת ים סוף, שלקו ביד הגדולה שבה ה' אצבעות, והם ה' מוצאות שבהם מ"ט כוחות, וכח עליון כללי משלים לנון, שבזה נלקו כל נ' שערי טומאה שבהם.

וכבר כתבתי באריכות שענין גלות מצרים היה שורשו קצת עוון לשון הרע שגרם יוסף, ע"י שהוציא על אחיו, שמזה נעשה התעוררות קצת לכח הסט"א לשלום, אף שכוונתו היתה לש"ש. והוצרך יוסף לירד תחילה למצרים, לעבד נמכר יוסף (תהלים קה יז), להיות מרכבה לשכינה, ע"י נסיון הברית שהיה לו, שהוא מכוון נגד ברית הלשון²⁰⁹,

²⁰⁹ ע"י ס"י (פ"ו מ"ז): כשבא אברהם אבינו ע"ה, הביט וראה והבין וחקר וחקק וחצב, ועלתה בידו הבריאה, שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן. מיד נגלה עליו אדון הכל ית' שמו לעד, והושיבו בחיקו ונשקו על ראשו, וקראו אברהם אוהבי, וכתר ברית לו ולזרעו עד עולם, שנאמר והאמין בה'

שכמו שהלשון בדבור פיו פועל בבריאה ברוחני בנפש אם לטוב ואם להיפוך ח"ו, כמו כן ברית המעור כולל פעולת איברי המעשה ופועל בבריאה בגוף, ועי"ז גרם הכנעה לסט"א, שלא היה להם שליטה גמורה ח"ו על ישראל. ולכן היו כל החמשים אותיות באבני אפוד, על אבנו של יוסף, שהוא אבן השוהם, להיות שמותם לזכרון לפני ה'. וזהו ענין אות ה' שנוסף בשמו בעת שעלה לגדולה להיות מושל על מצרים, כמ"ש (שם פא ו) עדות ביהוסף שמו, שהוא כלל כל האותיות בה' מוצאות, ולכן אז למדו גבריאל²¹⁰ שיהיה מכיר בכל שבעים לשונות, שכולם הם מסט"א, שיניקתם מסטרא דקדושה, נגזרים מצרופי אותיות התורה, ולכן אות זה השלים למנין אותיות באבני אפוד.

וכן גלות הרביעי הי' בעוון לשה"ר, כידוע ממאמרי חז"ל²¹¹, ולכן הוא קשה מכולם שכולל כל סדרי נון שערי טומאה. והענין כמ"ש למעלה, שכל הנבראים היו בכ"ב אותיות, וד' מהם שרשים, והם ד' אותיות אהו"י, ונשאר ח"י, וכן שורש הכסא, ד' היות שבכסא, ונקרא חיה, שהם מאירים לכל ח"י דרגין, והם אריה, שור, נשר, אדם, ואדם הוא כלל כולם. כמו כן בסט"א ד' שרשים, והם ד' היות, אריה, דב, נמר, והרביעי בלא שם, רק י' קרנין לה²¹², שהם נגד ד' אותיות אדנ"י. שכמו ששם הזה מאיר לכל ח"י אלף עלמין, שהם (תהילים סח יח) רכב אלקים רבותים אלפי שנאן, (עי"ז ג ע"ב) א"ת שנאן, אלא שאינן כמ"ש"ל, וכתוב אדנ"י במ. כמו כן בגלותא דנא, עמנו שם הזה מתלבש בלבושינ נוכראין נותן כח לד' היות הנ"ל, והרביעי כולל כולם, כמו אדם בקדושה. ולכן כתיב בדניאל (ז ח) וארו²¹³ עינין לה כעיני אנש"א, שהם ד' היות דקדושה. והיא ג"כ צורת אדם, וכמ"ש (ברכות סב ע"ב) ואתן אדם תחתיך, א"ת אדם, אלא אדום. כמ"ש רז"ל שכוח האדם שהוא מדבר, שנפש הדבריי שבו מחייה הכל, כמו כן בסט"א הוא פום ממלל רברבן, להחריב הכל בפיתויו ובקטרונו, כמ"ש (קהלת י יא) אם ישוך הנחש בלא לחש, ולכן היא דחילא ואמתני תקיפא. ועם כל זה מבואר לנו מ"ש דוד המע"ה אמרות ה' אמרות טהורות וכו', שהם כוללים לקיים כל הבריאה, ואמר על זה (תהלים יב ח) אתה ה' תשמרם וכו', והוא חבל הקדושה העליונה, שמו יתברך הקשור בישראל לבל יהיה שליטה גמורה לסט"א, לגרום חורבן העולם ח"ו, אלא שהוא שומרם שיחזרו אח"כ כולם לקדושה ולהחזיר הרע לטוב באחרית הימים.

ואמר תצרנו מדור זו (שם), שבהם דלטורין ובעלי לשון הרע, שרוצים להחריב העולם, כי סביב רשעים יתהלכון וכו' (שם ט), ר"ל סביב אמרי ה' הטהורות, שהם כולל כל חלקי הקדושה וכל מדרגות הנבראים נגדם סובבים כוחות הטומאה, שנקראים רשעים, הרוצים להחריב העולם ח"ו. וכמ"ש רז"ל (ברכות ו ע"א) וקיימי עלן כי כסלו לאוניא, והוא בית הבור שסביב לאילן דקדושה. והבור ריק אין בו מים, רק נחשים ועקרבים יש בו (שבת כב ע"א ועי' זחר ח"ג רע"ט ע"א), שהם רק כח ההעדר, כמ"ש למעלה. ולכן אמרו (ברכות שם) שכל חד מנן אלפא מימינא ורבבה משמאלא. והם י"א אלופי עשו²¹⁴, עשר קרנין של חיה הרביעית, והאחד עשר, קרן אחרא זעירא (דניאל ז ח), אלוף עירם שבימין,

ויחשבה לו צדקה, וכרת לו ברית בין עשר אצבעות ידיו, והוא ברית הלשון. ובין עשר אצבעות רגליו, והוא ברית המילה. וקשר עשרים ושתיים אותיות התורה בלשונו, וגילה לו את סודו, משכן במים דלקן באש רעשן ברוח בערן בשבעה נהגן בשנים עשר מזלות.

²¹⁰ עי' במ"ר (פ"ד סי' ה): בא גבריאל והוסיף לו אות אחת על שמו משמו של הקב"ה, ולימדו שבעים לשון, שנאמר (תהלים פא) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים.

²¹¹ עי' יומא ט ע"ב.

²¹² עי' לעיל הערה 165.

²¹³ נדצ"ל ואלו.

²¹⁴ עי' בהגר"א על ספד"צ י' ע"ד מוזכר לשון כזה על אלופי עשו, שהם מה שנשאר מהסיגים שלא נתקנו, וכאן שייך למלכים לפני השבירה, ולפני התיקון, עכ"ל.

אין להם כח, רק בכלל. ומשמאל מתחלקים לי' בפרט, ולכן לעתיד לבא, ע"י משיח בן יוסף יהיו נכנעים, כמ"ש (דברים לג יז) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו וכו' והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה, כמ"ש (בראשית מה יד) וישם יד ימינו על ראש אפרים ואת שמאלו על ראש מנשה וכו', וכתוב (שם צא ז) יפול מצדך אלף ורבבה מימינך, כי יעקב שכל את ידיו, לכן בימין הורג הרבבות שבשמאל, ובשמאל האלף שבימין. כי התחלת הקלקול היה ע"י שהוציא יוסף דבתם רעה, שכל זה גרם הריגת עשרה הרוגי מלוכה, ע"י חיה הרביעית. וע"י משיח בן יוסף יהיה נתקן הכל, ולכן הוא עומד עליהם לכלותם. ועליו אמר דוד המע"ה (תהלים עה יא) וכל קרני רשעים אנדע תרוממנה קרנות צדיק.

וצריך שתדע שכמו שבהבל פי האדם מתקיים כל הבריאה, או נהרס ח"ו, כמו כן הוא במעשי ידיו לטוב או לרע, ולכן נרשמים כל מעשי האדם בכ"ח פרקי אצבעותיו, ע"י כ"ח אותיות עם מנצפ"ך, וא' בסופם, וכמ"ש (ישעיה א טז) ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם ידיכם דמים מלאו. וכשהם נרשמים בקדושה ע"י מעשי הטוב, אז (תהלים לג יח, לד טז) עיני ה' אל יראו. ואם נרשמים בעוונות ח"ו, אז הוא יתברך מעלים עיניו מהם, ואז שולט עין הרע של הס"ם על הידים, שעיקר שליטתם שם.

התורה טהרה ושמירה לאדם

וידוע כי כל טומאה נטהר ע"י המים, כענין טבילת כל הטמאים, והוא ענין רחיצת הידים שתקנו חז"ל, שע"י מסתלקין הקליפות וכוחות הטומאה מן הידים. ולכן נמשלו ת"ח לדגים שבמים, שמים מכסים עליהם, ואין עין הרע שולטת בהם (ברכות נה ע"ב). והוא כי עסק התורה הוא שמירה גדולה, שכל כוחות הטומאה הסובבים האדם מתרחקים מהם, והוא מ"ש רז"ל במס' נדרים (ברכות טז ע"א) למה נמשלו²¹⁵ אהלים לנחלים, לומר לך, מה נחלים מעלים את האדם מידי טומאה לידי טהרה, כך אהלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות.

ונמצא שהתורה היא שמירה גדולה לאדם, כמו חומה המקפת העיר, שע"י יהיו נשמרים מידי הצרים המקיפים עליה מסביב. והוא ממש בציור ב' נוגין זה מול זה, והוא פרישת כנפיו יתברך עליהם, כמ"ש (תהלים צא ג) כי הוא יצילך מפח יקוש, באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה, צינה וסוחרה אמיתו, שהוא תורה, שנקראת אמת, כמ"ש (משלי כג כג) אמת קנה וכו'. ולכן אמרו רז"ל בפ' האשה בפסחים (פז ע"א) אני חומה, זו תורה. והוא הברכה שבירך יעקב את מנשה ואפרים, מ"ש (בראשית מח טז) וידנו לרוב בקרב הארץ, שזכות תורה יגן עליהם, לבל ישלוט עליהן עין הרע, שעליו נאמר (דניאל ז ח) ועיינין לה כעיני אנשא. והוא מ"ש מה דגים שבים, וכו', ולכן תרגומו כנוני ימא, שהם ב' נוגין הנ"ל, שהוא חומה עליהם סביב, לשמור אותם משליטת עין הרע, והוא הקנוגיא²¹⁶ שעתידי גבריאל לעשות עם לויתן (ב"ב עה ע"א).

ענין הקנוגיא שעתידי גבריאל לעשות עם לויתן

והוא ענין נפלא, כי ידוע שד' חיות המרכבה הם שרשי כל הנבראים מהם למטה, המתחלקים תחת ד' סוגים, ד' יסודות, וד' איכויות, ופני השור הוא משמאל, ומשם ולמטה נשתלשל שור נגה הוא מתמול שלשום (שמות כא לו) מד' אבות נזיקין. והוא שהחריב את

²¹⁵ נדצ"ל נסמכו.
²¹⁶ צידתו (רשב"ם שם).

בית המקדש השני, כמ"ש (ישעיה כד יב) ושאינה יוכת שער, ואמרו רז"ל (ב"ק כא ע"א) דאמר רב אשי לדידי חזי ליה, ומננה כי תורא. כי שרשו הוא מקום חורבן ציה ושממה, שהוא כח ההעדר הנמצא בכל דבר. כי בן מדת הדין העליון נותן, שיתנהג הכל בדין ובמשפט לפי מעשי בני אדם. ומשם כוחו של גבריאל, שר של דין, אשר הוא איש מדה, ובידו חבל מדה, ולכן ראשו של עשו בעטפא דיצחק²¹⁷, ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו (בראשית כה כח). כאשר הוא פום ממלל רברבין (דניאל ז ח), ועושה מטעמים ח"ו ממעשים רעים של ישראל, לעורר מדת הדין העליון, וע"י מקבל ברכה וכה לשלוט בעולם, והוא נקרא (ישעיה כז א) לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון, שהם ב' נונין של נחש ושל שטן, אחד הוא עקום, ואחד בשוה, אחד מקטרג, ואחד מפתה²¹⁸. תחילה מראה נופת בדבריו, ומתחיל בימין וסופו מעקם לשמאל, כאשר הארכתני בזה במ"א. והם נוני ימא, תנינין אשר בים, כי התחלתו במקום שמסתיים הקדושה, והוא אות ת', אות אחרון שבקדושה, והוא רגל הת' המתעקם לצפון, ושם אחיזתו, כמ"ש (בראשית לב כה) ויגע בכף ירכו וכו'. ולכן נקרא תנינם, חסר י', שב' נונין הם נחש בריח ונחש עקלתון, שהנקבה מפתה, אשה זונה, והזכר מקטרג, ומקומם בים. ומתחילים מאות ת', והם ת' איש של עשו, כמ"ש (בראשית לב ו) וארבע מאות איש עמו, ולכן נקרא רע עין, והוא ת' של דם על מצחת הרשעים²¹⁹.

ולעת קץ כאשר ידין ה' עמו, ואז תם עוונך בת ציון (איכה ד כב), אז גם מדת הדין יסכים לכולות פשע ולהתם חטא, ולמשוח קדש קדשים. ולכן גבריאל שהוא שר של דין, יעשה מלחמה וקנוגיא עם לויתן זכר ונקבה, הבריה והעקלתון, כמ"ש בישעיה (ישעיה כז א) ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה על לויתן נחש בריח, והוא מדת הדין, שהוא חרבו של הקב"ה. וכמ"ש משה בשירת האזינו (לב מא) אם שנותי ברק חרבי ותאחו במשפט ידי אשיב נקם לצרי, ר"ל שגם מדת משפטו יתברך יסכים לזה, אחר שיקבלו ישראל עונשם ויתבררו ויצרפו רבים. ואף שלא יעשו תשובה בעתה, יעשה למען שמו הגדול, והוא מ"ש שנבראל שהוא שר של דין, אלולא הקב"ה עוזרו, לא היה יכול לו, שנאמר העושו יגש חרבו (ב"ב עה ע"א).

והן לזאת כשיעורר גבריאל למעלה, שהוא שור מהשמאל שבמרכבה, גם למטה יתוסף עוז וכה למשיח בן יוסף, שהוא בכור שורו והוא אפרים שנעשה בכור ע"י סיוע ימינו יתברך, כמ"ש (ישעיה סג ה²²⁰) ותושע לי ימיני וזרועי סמכתני וכו'. וזה היה ענין מ"ש ביעקב שיכל את ידיו, שהימין הניח על אפרים, שעומד מצד שמאל, שהוא שור שבמרכבה, ליתן לו כח שיכבוש לעתיד לבא את השור נגה שבשמאל, ע"י גבריאל, שהוא בכור שור, בהסכם ג' חיות האחרים, רפאל, אוריאל, מיכאל²²¹. וז"ש (דברים לג יז) וקרני רא"ם קרניו בהם עמים יננה יחדיו אפסי ארץ. וע"ז נתירא בלק בן צפור ואמר (במדבר כב ד) עתה ילחכו וכו' כלחוך השור את ירק השדה, ר"ל כמו משיח בן יוסף, שיכבוש כל האומות שנמשלים לירק השדה כשיתיבש לחלוהיתם. כמ"ש (ישעיה כז יא) ביבוש קצירה תשברנה, וכמ"ש (שם מ ו) קול אומר קרא כל הבשר הציר, (שם ח) יבש הציר נבל ציץ ודבר אלוקיני יקום לעולם וכו'.

²¹⁷ ע"י הערה 161.

²¹⁸ ע"י בהגר"א על ספד"צ ל"א ע"ג ד"ה והענין.

²¹⁹ ע"י שבת נה ע"א.

²²⁰ לשון הפסוק: ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרעי וחמתי היא סמכתני.

²²¹ ע"י הערה 144.

ענין בא גבריאל ונעץ קנה בים

וראה נפלאות בתוה"ק, שעשו עם שרו למעלה סמאל כמנין שו"ר, והוא שור נגח, ולכן אמרו רז"ל (ב"ר פע"ג סי' ז) שאין נופלים כי אם ביד בניה של רחל, שנאמר אם לא יסחבום צעירי הצאן. וכמ"ש ע"פ (בראשית ל כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף, שאז נולד שטנו של עשו, וכמ"ש (עובדיה א יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה. והוא שמדת הדין גבריאל, שהוא שר של אש, ובית עשו לקש, והוא חציר יבש, יהיה למאכל לשור הזה, כי בגלות כל חיותו ויניקתו ממקורו, מים אשר בים, ששם מקומו אשר קבל משור של מעלה. כמ"ש (שבת נו ע"ב) שבא גבריאל ונעץ קנה בים, והוא נ' שערי טומאה שלו, והוא נ' של נחש. ובשליטתם שכינתא בגלותא, נון של מעלה, ונתעלמה מישראל הלכה ברורה, ונבואה, וקץ של משיח. כמ"ש רז"ל בפרק תולין במס' שבת (קלח ע"ב) ביום ההוא ישוטטו רבים לבקש דבר ה' ולא ימצאו, ואמרו דבר ה', זו הקץ, דבר ה', זו נבואה, דבר ה', זו הלכה.

וזה ששנעץ קנ"ה בים, קץ נבואה והלכה. ולעתיד לבא אז (איוב יד יא) אזלו מים מיני ים, ואז יבש חציר, ובזה ודבר אלקיננו יקום לעולם, וכמ"ש (יחזקאל לב יד) ביום ההוא אשקיע כל מימיהם. וחציר הוא ח"ש של נחש, שיניקתו מים, וכאשר יתיבש הים, אז יבש חציר, כשיתבטל הנ' של נחש, כמ"ש (זכריה יג ב) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. וכמה עמקו דברי הז"ל מה שרמוזו במליצות דבריהם במס' שבת (דף נו ע"ב) במתניתא תנא, כשהעמיד ירבעם שני עגלים נבנה צדיף א' וכו', שירבעם היה משור יוסף, ולכן העמיד צורתו להיות לזכרון לישראל, שהם תחת ממשלתו. ובזה הטעה ישראל, לומר שאין כוונתו לע"ז אלא לזכרון וחיותם מלכותו בלבד. אבל כתיב (מלכים א' יב ל) ותהיה הדבר לחטאת וכו', ובזה הגביר כח השור נגח שבשמאל, לינק ממידת הדין, שור העליון, ולכן נתחזק ונעשה התחלה לבנין העיר. ובזה תראה כמה עמקו דרכיו ומחשבותיו יתברך לפעול כמעשי ידינו כל אחד בזמן ועת המכוון. ושני פעמים עג"ל, הוא כענין דב"ר, שהוא הקנ"ה שנעץ בים, ונבנה מזה כרך גדול רומי. והבן עומק דבר זה, כי הוצרך הדבר לעשות ע"י גבריאל, שמדה"ד גזרה כך, ומשם יניקתו. ולכן נקרא רומי על שמו, ששמו שורה עליו, ומזה נתגדלו עשר קרניו ונעשה מזה שם רומי. והם העשר קרניים שנמלו מישראל בחורבן בהמ"ק, כמ"ש במדרש איכה רבתי (פ"ב סי' ו), וניתנו לשור הזה עד לעתיד לבא, אז יצמיח קרן לדוד וכו' (תהלים קלב יז), ואז וקרני ראם קרניו (דברים לג יז), וכמ"ש (תהלים עה יא) וכל קרני רשעים אנדע תרוממנה קרנות צדיק.

ומעתה נבוא לעומק ביאור המאמר שהקדמנו למעלה, והוא מ"ש, ת"ח דאלו ב' נונין הם כבודו של הקב"ה, ר"ל כמ"ש (שבת קיג ע"א) ר"י הוה קארי למאני מכבודתא, שכמו שהאדם ניכר מעלתו ומדרגתו ע"י מלבושיו, אם דל ואם עשיר, אם שר וגדול, או שפל, וכל אחד ניכר לפי מלבושו וזהו כבודו, שע"י ניכר כבוד מעלתו של האדם, כמו כן ניכר לנו כבוד גדלו ותפארתו וגבורתו של יוצר בראשית, ע"י נטות רצונו לברוא נבראים שונים במדרגותיהם בהשתלשלות כלליהם ופרטיהם, וע"י הנהגתו אותם הוא יתברך בחכמה ותבונה, והם גילוי כוחות רצונו, שהם מרומזים באותיות התורה, אשר מרכזם נכללים ברמז בב' נונין אלו, כאשר כתבתי באריכות. ונקרא כבוד ע"ש ל"ב נתיבות חכמה

(ס"י פ"א מ"א), שבהם נברא העולם, שהם כ"ב אותיות ויוד נקודות²²², כמ"ש בספר יצירה²²³. וז"ש שהם עיקרו של עולם, ר"ל יסוד ועמוד שכל הבריאה עומד עליו, והוא נקודה מרכזית שבו.

ענין נסיעת ומנוחת הארון

ונכתב כאן בפרשה (במדבר י לה-לו) ויהי בנסוע הארון, ובנוחה יאמר, שענין הנסיעה והמנוחה הוא דבר עמוק וגדול מהשגחתו יתברך והשראת שכינתו בעולם. שכמו שהאדם נוסע ממקום למקום כדי להשיג בזה איזו תכלית ורווח במסחר, או בשאר ענינים שלו, והמקום רחוק ממנו, צריך לנסוע שם לילך ולהתקרב ממקום למקום, וכאשר משיג תכליתו, אז שובת ונה במקום מנוחה. וכמו כן הוא ענין בריאת העולם וסידורו בו"ו אלפי שנים שהעולם עומד, וענין התורה שנתנה לישראל. שכל עומק כוונתו יתברך בזה היה להחזיר הרע לטוב, ע"י שברא יצה"ר וכה הטומאה וסמ"א המתנגד לקדושה, שזה יצא מהעולם רצונו יתברך וסילוק קדושה עליונה, שהוא האין ואפס כמ"ש למעלה. והשראת שכינתו יתברך על ישראל ע"י התורה שנתן להם, הוא קו שלימותו יתברך²²⁴, המתפשט למטה בכל דרגין דסמ"א, להכניע אותם בבחירה הטובה במעשים טובים וקיום התורה שישראל עוסקים בה. והוא ג"כ הולך בסדר נכון ממדרגה למדרגה, וכל וי"ו אלפי שנין, שהוא קומה שלימה ממשמות הצדיקים בכל דור, שהיו נכללים בגוף אדם הראשון, עד סיום העקביים, בסוף אלף הששי, שאז (זכריה יד ד) ועמדו רגליו על הר הזיתים, ואז יהיה גמר תיקון העולם, ויתבער רוח הטומאה מן הארץ לגמרי, עד שביום השביעי יהיה יום מנוחה וקדושה, והוא אלף השביעי, שבת לה, שאז יגמור תכלית רצונו יתברך בעולמו. ולכן נקרא יום מנוחה, שאז שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות (בראשית ב ג). וכל זמן וי"ו אלפי שנים כביכול שכינתו יתברך על ישראל אינו בקביעות במנוחה, שעדיין לא הגיע התכלית הנרצה, ולכן נקרא זה נסיעה אצלו יתברך, והוא מ"ש שהשכינה אזלא מדוך לדוך ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה (בראשית ח ט).

והוא מ"ש ויהי בנסוע הארון, ששם מקום השראת השכינה על הכרובים ע"י התורה שהיא נתונה בארון, ולכן אז אמר משה (במדבר י לו) קומה ה' ויפוצו אויביך וינסו משנאיך מפניך, שהם כל דרגין דסמ"א וכה שלהם. ולכן נרמז שם אות נון, שמורה על שלימות יחוד שכינתו יתברך על ישראל ועל התורה. ואח"כ ובנוחה יאמר וכו', שהוא בעת שיוגמר הרצון הזה, וישיג הוא יתברך תכלית רצונו בבריאת עולמו, נקרא בגדר מנוחה. אז שובה ה' רבבות אלפי ישראל, ויתגלה כבודו יתברך על ישראל עמו. ולכן גם שם הועמד אות נון זה, ולכן נכתב פרשה זו כאן, שהוא מרכז האמצעי של התורה, כמ"ש רז"ל (שבת קמז ע"א) שז' ספרי תורות הם, שספר במדבר כולל ג' ספרים, ויהי בנסוע הוא הרביעי באמצע, והוא נקודה המרכזית. כידוע שהעיגול ששה קוין נמשכים ממנו בו"ו קצוות שלו, שהם וי"ו ימי השבוע, ויום השבת הוא מרכזו באמצע, נח במקום אחד, ואין לו תנועה כלל, כמ"ש חכמי המדות, והוא יום שבת, כמ"ש רז"ל (גיטין עז ע"א) א' ב' ג' לבתר שבתא, ד' ה' ו' קמא שבתא, שנקודה זו הוא מקום גילוי רצונו יתברך בבריאת העולם, והוא מתלבש באמצע הבריאה, שהם העיגולים הסובבים בתכלית רצון מחשבתו יתברך, בזה היא הנקודה המרכזית באמצע, ולכן הוא ספר בפ"ע, כמ"ש רז"ל.

²²² עי' בגר"א ס"י פ"א מ"א אופן ג' וז"ל, והן י"ג טעמים בכתר כמ"ש בתז"ח (כ' ע"ד) ול"ב נתיבות הן עשר נקודות וכ"ב אותיות, עכ"ל, ועי' תז"ח י"ט ע"ד ד"ה כד בעאן, ששם רואים שהל"ב נתיבות החכמה הם השורש לכ"ב אותיות והי' נקודות.

²²³ זה לא כתוב בספר יצירה אבל אולי כמו שכתבתי.

²²⁴ המוזכר בריש ע"ח.

וגם רמז מ"ש למעלה שאותיות התורה האלו שהם מלבושו וכבודו יתברך ושרשו דכל עלמין שנבראו בהם, הוצרכו להיות גנוזים ונסתרים, לכך נכתבו שלא בסדר, והוא הטעם שנרמזו ב' הנונין כאן בפרשה זו שנכתבה שלא על הסדר, ועי"ז נעלמה התורה בסידורה גם ממלאכי השרת וכל נבראי מעלה, כמ"ש (איוב כח כא) ונעלמה מכל עיני כל חי ומעוף השמים נסתרה. ולכן גם המלאכים שואלים איה מקום כבודו (קדושה של מוסף שבת) ואומרים (יחזקאל ג יב) ברוך כבוד ה' ממקומו, מכלל דמקומו ליכא דידע ליה, כמ"ש בפרק אין דורשין (יג ע"ב). ומ"ש שלכך בירך יעקב את בניו, כבר נתבאר למעלה שנונין אלו מורים על מעלת התורה, אשר היא חומה מקפת ושמירה מעולה לישראל שלא ישלום בהם עין רע של עשו.

עסק התורה שלמות ושמירה לאדם

והתורה נדמה ג"כ לשור, כמ"ש (ע"ז ה ע"ב) לעולם ישים עצמו כשור לעול כחמור למשא כמ"ש בסוף פרק קמא דבבא קמא (יז ע"א) מ"ד אשריכם זורעי על כל מים, כל העוסק בתורה וגמ"ח וכו',²²⁵ והענין, כי התורה נחלקת לב' ענינים, הא' הוא המעשה בפועל במצוות, והב' הוא עסק התורה בפה. והנה המצוות ידועים שהם גומלים חסד לנפש, כמ"ש (משלי יא יז) גומל נפשו איש חסיד, שכל מצוה בפרט מתקנת איכות א' בנפש תרי"ג איכויות שבה,²²⁶ וכמו שהנפש באדם היא יסודית וחומריות ממוזג עם רוחני, והוא נפש שבו כל החושים. כמו כן המצוות רוחניות, שהם חלק גילוי רצונו יתברך המתגלה בהשתלשלות אל האדם, ומלוכשין בדברים גשמיים חומריים, לכן הם פועלים ומתקנים הנפש, כל אחת בפרטות לפי סגולת איכות זה שבנפש, כך היא סגולת ומעם המצוה הזאת. וזה נדמה למה שהאדם זורע כמה מינים בערוגות שדותיו וכל אחת מוציאה פרי למינו להוציא חיים לאדם. כמו כן כל מצוה ומצוה מוציאה ומגדלה כח האיכות הזה שבנפש, כדי להמציא חיים נצחיים לנפשו. אבל עסק התורה הוא בכלל, כולל כל תרי"ג בדיבור והוא מתקן כל תרי"ג איכויות שברוח האדם, שהרוח מאיר לנפש, ואין לנפש חיות בלתי הרוח שנקשר עמו. וכמו שאין הזרעים שבערוגה יכולים לצמוח ולעשות פרי בלתי המים והגשם היורד מלמעלה ומשקה אותם, כמו כן אי אפשר לקיים המצוות בכל פרטיהם, בלתי עסק התורה, המפרשת פרטי המצוות.

ולכן נמשלה התורה למים, כמ"ש (ב"ק פב ע"א) ואין מים אלא תורה, שנאמר הוי כל צמא לכו למים, ועי"ז נאמר אשריכם זורעי על כל מים, שעוסקים בתורה ובמצוות, המכונה בשם גמ"ח. ועי"ז (ישעיה לב כ) משלחי רגל השור והחמור, שכן הם מכונים בשור וחמור, כמ"ש (ע"ז ה ע"ב) כשור לעול, הוא עול תורה, וכמ"ש (ברכות סד ע"א) ורב יוסף סיני וכו', ואמרו עליו (משלי יד ד) ורב תבואות בכח שור. וחמור למשא, לקיים המצוות בפועל. שהשור לחרישה, שתוציא הארץ צמחה, ואח"כ כאשר נגמר התבואה בבישולה, משימה על החמור, לישא ולהביאה אל ביתו. וכמו כן כל התורה היא הכנה למצוה לקיימה בפועל. וכן רמז חמ"ר לרמ"ח מצוות בפועל.

וכן התורה והמצוה הם שמירה גדולה לעושיה ולעוסקים בה, משור וחמור, שהם ב' כוחות של הסט"א, הא' לפתות האדם להמשך אחרי תענוגי העולם הזה, והיא הנקבה²²⁷, אשה זונה כי נופת תטופנה שפתי זרה (משלי ה ג), והוא כח החמור, כמ"ש (יחזקאל כג ב) אשר בשר חמורים בשרם וכו'. והב' הוא המקטרג ורצועות מרדות לישראל, והוא השור (דברים לג יז) וקרני ראם קרניו וכו', והוא אשר גרם חורבן בית קדשינו ותפארתינו, דמנגח

²²⁵ המשך לשונו: זוכה לנחלת שני שבטים.

²²⁶ עי' לעיל הערה 21.

²²⁷ עי' בהגר"א בספד"צ לא ע"ג.

כי תורא, ושאייה יוכת שער (ישעיה כד יב). והם ב' האומות הידועות, השולטים על ישראל, שהם שור וחמור²²⁸, לא תרצח ולא תנאף, וכמ"ש (משלי ל טו) לעלוקה שתי בנות הב הב וכו', וע"י התורה והמצוות ניצול האדם מהם, וז"ש משלחי רגל השור והחמור.

ועיקר הוא עסק התורה, שמעלתה יותר גדולה ממעשה, וכמ"ש (קידושין מ ע"ב) נענו כולם ואמרו לימוד גדול וכו'²²⁹, ולכן הוא שמירה משור הקשה יותר. וכמ"ש רז"ל אימתי המלכות נזרת גזירה וגזירתה מתקיימת, כשמתבטלים מתורה, שנאמר וצבא תנתן על התמיד בפשע, בפשעה של תורה, כמ"ש במדרש איכה רבתי (הקדמה אות ב). כי הם ממקום אחד, ששור משמאל, וכן התורה באש נתנה מפי הגבורה, וכן יעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה כז), נגר עשו איש ציד איש שדה. ונמשל ג"כ למים, שהוא מכבה אש דגיהנם, ואש של השור הזה.

וכן יוסף נקרא שור בזכות התורה, כמ"ש (שם לו ג) כי בן זקונים הוא לו, מה שקבל משם ועבר, ולכן בירך יעקב את בניו (שם מח טז) וידגו לרוב בקרב הארץ. מה דגים מים מכסים עליהם ואין עין הרע של עשיו שולט עליהם (ברכות נה ע"ב), כמ"ש למעלה כתרנומו, וכנוני ימא יסנון, ומרמו על ב' נונין הנ"ל, שבי"ם, חמשים שערי בינה של התורה.

ומ"ש והקב"ה הוציא האומות וכו', כמ"ש למעלה, שהם הוי"ן לעגולה הזאת, וכמ"ש (ישעיה מ יז) כל הגויים כאין נגדו, ושליטתם רק כ"ז שיש שליטה לסמ"א, כ"ז שהבחירה נמצאת, והוא צורך העולם. ולכן אין להם נצחיות לעולם הבא באלף השביעי, כאשר יבוער רוח הטומאה מן הארץ, וכמ"ש (ירמיה ל י) ועתה אל תירא עבדי יעקב נאום ה' כי אתך אני כי אעשה כלה בכל הגויים אשר הרחתך שמה ואותך לא אעשה כלה. ירצה בזה שבא לנחם ישראל על יסורי גלותם ושפלותם באריכות הזמן הזה יותר מכל אומה ולשון, תחת אשר בחר בהם ולקחם לו לעם. שזו הנותנת, כי ישראל הם אמצעי ונקודת הבריאה בכוונת רצונו יתברך, שהוא מקומו של עולם (ב"ר פס"ח סי' ט), ושם יחודו מתגלה. ונקודה זו נקראת אני²³⁰, כמ"ש (ישעיה מד ו) אני ראשון ואני אחרון.

'אני' - שמות אהי"ה והוי"ה

ונרמזו בתיבה זו שרש נפלא וענין עמוק, והוא ב' שמות שגלה הוא יתברך למשה עבדו בתחילת ביאתו ושליחותו לישראל לקחת לו לעם, והם שם אהי"ה והוי"ה, ומורה בזה ענין תכלית הבריאה ותחילות מחשבת רצונו שיתגלה שלימותו בעולמו ע"י ישראל. שכל זמן ו' אלפי שנים נסתר עומק גילוי רצונו ושלימותו, והוא שם הוי"ה, שהוא אל מסתתר בשם אדני, שהוא אדוננו, השגחתו השורה עלינו בכל זמן, והם ב' אותיות א' י, ונ' באמצע הוא מרכז האותיות, שבו קיום כל הבריאה ושלימות ישראל בתכלית. וז"ש כי אתך שורה המידה הנקראת אני, ולכן אף שסוף כלות וי"ו אלפי שנים שיהיה נחרב העולם, ואז אעשה כלה בכל הגויים, אבל אותך לא אעשה כלה. ולכן אני מיסרך, ע"פ

²²⁸ עי' גר"א יהל אור ח"ג ח ע"ג.

²²⁹ המשך לשונו: שהתלמוד מביא לידי מעשה.

²³⁰ עי' זהר ח"א (דף רד ע"ב): ובגין דא קב"ה אזהר להו לישראל לאתקדשא (כמה דאתמר ד"א דכתיב) (ויקרא יא מד) והייתם קדושים כי קדוש אני מאן אני דא קודשא בריך הוא מלכות שמים קדישא מלכותא אחרא דעעכו"ם אקרי אחר דכתיב (שמות לד יד) כי לא תשתחוה לאל אחר כי יהו"ה קנא שמו.

תרגום: ומשום זה הקדוש ברוך הוא הזהיר את ישראל להתקדש, (כמו שנאמר ס"א שכתוב "והייתם קדושים כי קדוש אני". מי זה "אני", זה הקדוש ברוך הוא, מלכות השמים הקדושה, המלכות האחרת של עובדי עבודת כוכבים ומזלות נקראת אחר, שכתוב "כי לא תשתחוה לאל אחר כי ה' קנא שמו".

עומק מדת משפטי ולא אנקה אותך, כי בן היה תכלית הבריאה, ע"פ מדת משפט בשם אלקים, שבו נברא העולם, רק ששיתף עמו מדת הרחמים²³¹ לפרוע חובותינו מעט מעט. כמ"ש רז"ל בפרק קמא דע"ז (ד ע"א) ע"פ רק אתכם ידעתי וכו', ע"כ אפקוד עליכם עוונותיכם. ולכן אמר כאן שהוציא האומות מעגולה הזאת, שהם סובבים אותו מבחוץ, ולכן נאמר עליהם (איוב יח יט) לא ניין ולא נכד, שאין לו השארה נצחית.

האבות והבאות

ומ"ש שאבימלך רצה להשתתף עם יצחק וכו' (בראשית כו), הוא דבר גדול, שהנה מצינו בתורה בפרשת תולדות וכל הבאות אשר הפרו עבדי אברהם ויסתמום פלשתים (שם יח). והאריכה התורה הרבה בענין הבאות, וגם מ"ש (שם כ) ויקרא שמה עשק וכו' ושטנה ורחובות, ולא דבר ריק הוא בתורה ח"ו לכתוב דברים כאלו שאין צורך בהם לפי פשט הדברים, לענין התורה ומצוות לישראל. אבל דברים נוראים וגדולים רמזה התורה כאן, שמדברת למטה ורומזת למעלה בעליונים, וכמ"ש הרמב"ן בפירושו לתורה (כו כ) שאלו ג' הבאות הם רומזים ג' מקדשים העתידיים. והוא שענין הבאות אלו שחפרו אברהם ויצחק, וכן מ"ש ביעקב (בראשית כט ב) וירא והנה באר בשדה, הכל רומזים על מ"ש (ירמיה ב יג) אותי עזבו מים חיים וכו', שמים אלו רומזים על חיות כל הנבראים וקשרם ביחוד שמו יתעלה. כמו שמים הם חיים לעולם, ואי אפשר לעולם להתקיים בלא הם, והאבות הם היו הראשונים אשר התחילו לפרסם שמו יתברך בעולמו, ולהתחבר בעומק רצונו, שהוא תורתו חיי עולם, כמ"ש (ברכת התורה) וחיי עולם נטע בתוכינו, שהיא התורה שנתנה לישראל שיהיו הם הגורמים להשפיע חיים לכל הנבראים ע"י התורה. וכל זה טרחו אברהם ויצחק בחייהם לברר הקדושה העליונה, לנקות מים חיים האלו מכל רפש וטיט ועפר, שהוא כח הנחש, כמ"ש (ישעיה סה כה) ונחש עפר לחמו. ועפר לית לה מגרמה כלום²³², והוא יסוד וחומר היותר חשוך מכל היסודות וכל הנבראים, והוא מדרגה היותר תחתונה. ולכן שם מדור הנחש והקליפות, שמשם גופו של אדם, שנמשך אחר תאוות מגונות, ורחוק מהשגת כבודו יתברך, שלזה ניתן לו רוח עליונה, לזכך ולהסיר מדות שבנפשו וכוחות התאוה שבגופו, שיזכה ע"י לנצחיות וחיי עולם.

ולכן היו האבות, שהם היו הראשונים שנתקברו לו יתברך, עוסקים בנקיון הבאר וחפירתו, להסיר העפר המזוהם הזה, וכמ"ש (בראשית כא לג) ויקרא אברהם בשם ה'. אבל הפלשתים הארורים, שהם היו נמשכים אחר הנחש הזה, לעבוד לאליל, להכחיש ביחודו והשגחתו ורצונו, הם היו עוסקים למלאות הבאר הזה מעפרו של נחש הקדמוני. אחרי מות אברהם, שנסתלק העמוד הגדול הזה, עד שיצחק בנו הלך בדרכי אביו, וגם הוא עסק לקרוא בשם אלקים, חזרו וחפרו אלו הבאות. ולפי שאלו הבאות מקור מים חיים, הם מתגלים במרכז העולם, בבית המקדש, ששם הזכרת שמו יתברך ויחודו, מתגלה קשר ב' הנונין ביחד, היבור שמים וארץ, כמו שכתבתי למעלה.

לכן רמז כאן הכתוב בג' הבאות, ב' הראשונים שנחרבו בעוונותינו, שהם עשק ושטנה, והשלישי שאנו מקוים לעתיד לבא שלא יחרב, ויקרא שמו רחובות, כמ"ש הרמב"ן. כי הראשונים היו בזכות אברהם ויצחק, שהם עסקו בחפירת הבאות, שאז עדיין

²³¹ עי' רש"י בראשית א א: ברא אלהים. ולא נאמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ב ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים.

²³² נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

לא היו נקיים לגמרי, שיצאו מהם ישמעאל ועשו, ולכן גם ב' בתי המקדשים נחרבו ע"י אבל השלישי יהיה בזכות יעקב, שהיתה מטתו שלימה ונקיה, שלכן לא כתיב ביעקב שעסק בחפירת באר, רק שמצאו באר נקי ומתוקן כבר במה שטרחו אבותיו, ונודככו ע"י שיצאו ונסתלק מהם כהתוכא דכספא ודהבא, כמ"ש בזוהר הק' (ח"א קט"ב). ולכן כתיב בו וירא והנה באר בשדה, דהיינו שאף שהבאר הזה שהוא השראת שכינתו יתברך וקשר יחודו בישראל, הוא בגלותו באיש שדה, מכל מקום הבאר עצמו נקי, וכבר נקשר שלשלת משמו יתברך בישראל, שכל מקום שגלו שכינה עמהם (במ"ר פ"ז סי' י). והתורה והמצוה נתונה היא לנו, רק שהיא בגלותה ושפלות וירידה בעוונותינו הרבים, והוא שזכו ישראל אליה במדבר, ע"י מתן תורה, וכמ"ש (במדבר כא יח) באר חפרוה שרים, אילן אבהן וכו', וממדבר מתנה.

ולכן כאשר באו אבימלך ואחוזת מרעהו אל אברהם, וביקש לכרות עמו ברית (בראשית כא כג) אם תשקור לי ולניני ולנכדי, אז הוכיח אברהם את אבימלך על אודות הבאר אשר גזלו. והוא ענין נפלא שאבימלך רצה לכרות ברית עם אברהם, לקנות גם כן ענין הנצחיות והשארה קיימת לדורותיו אחריו. ואמר לו שדבר זה אי אפשר, מאחר שהוא מסט"א, מסטרא דנחש, אשר רוצה להרוס ולגזול את באר מים חיים הזה, למשוך אחריו כמ"ש. ולכן הועיל לו שבועת אברהם לפי שעה, שיהיה לו קיום בא"י, עד שיטהרו ישראל את הארץ, לדחות כל הקוצים הסובבים את השושנה. והוא בזמן דוד המלך ע"ה, אשר כבשם והכניסם בקדושת הארץ, והוריש הפלשתים אשר בה. שכ"ז שהיתה שם קצת אחיזה לסט"א, לא היו יכולים להכניסה לקדושה, והוא מ"ש שם (דברי הימים א' יא ו) ויאמר דוד ביום ההוא כל מכה יבוס יונע בצנור ואת הפסחים ואת העורים שנואי נפש דוד, על כן יאמרו עור ופסח לא יבא לבית הזה. והכתוב סתום הוא, אבל ירמוז בו ענין נפלא. והוא מה שכתבתי למעלה, שמקור מרכז הקדושה העליונה הוא בירושלים וציון, ואשר משם הושתת העולם (יומא נד ע"ב), כמ"ש (תהלים נ ב) מציון מכלל יופי. ושם הוא השראת ב' הנונין וחיבורם ביחד בב' כנפי הכרובים אשר על הארון במקום אבן שתיה. ומסביב רשעים יתהלכו (שם יב ט), והפלשתים היו אחוזים סביב לנקודה הזאת, והוא היה ע"י שבועת אברהם לאבימלך, אבל לא נכנסו לפניו מן העגולה הזאת, רק מסביב לו, והוא ענין יסוד העולם אשר בו צינור הקדושה מלמעלה למטה. וסמוך לו צינור השמאלי המוציא מים סרוחים²³³, מי בארות שבורים, אשר משם יניקת הסט"א, ע"י הערלה החופף הברית, והוא המחיצה המפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. שהם קשורים בצינור הימיני, מקום באר מים חיים, והסט"א הזה נקראים עורים ופסחים, כמו שרמזו רז"ל (סנהדרין קה ע"א) בלעם הגר ברגלו אחת היה, סומא באחת מעיניו.

בלעם ומומיו

וגם זה מאמר סתום, רומז לדרכי חכמה, כי אמרו רז"ל (שבת קד ע"א) מ"ט אותיות שקר קיימי אחד כרעא, ואמת מלבין ליבוני, שקרא לא קאי, קושטא קאי. והכונה בזה כי סבת קיום הבריאה ותכליתה, הוא על שני עמודים, הא' הוא זמן העבודה, שהוא כל וי"ו אלפי שנים, שעיקר הבריאה היה בשביל הנהגה זו, שהוא זמן הבחירה והעבודה, והוא המלאכה הנעשית בו"ו ימי המעשה, שוי"ו ימי בראשית, הם נגד וי"ו אלפי שנה. אבל תכלית שלימותו הוא לעתיד, לעוה"ב באלף השביעי, שאז יהיה נגמר מלאכתו כביכול

²³³ הוא מרמז למש"כ בגמ' בכורות (מד ע"ב): שבאמה יש ב' צנורות א' לזרע וא' לפסולת.

במלואו וטובו, ואז (בראשית ב ב-ג) וישבות ביום השביעי ויקדש אותו²³⁴, שבמל המעשה והעבודה, אז זמן המנוחה והעונג, שיתקשרו הנבראים ביחוד שמו יתברך. ונמצא שישראל שהם התכלית שכוון בהם יתברך ולהם נתנה תורה, יש להם שני עמודים לקיים המציאות בשבילם, האחד בזמן העבודה וי"ו הימים, והב' זמן המנוחה והעונג ליום שכולו שבת (סנהדרין צז ע"א). ולכן הם קיימים לעד, כי הם בסטרא דאמת העומד על שני רגליים הנ"ל, והוא חותמו ותכליתו של יוצר בראשית. ולכן סיום יום השביעי ברא אלקים לעשות, סוף התיבות הוא חותמו אמת (תיקו"ז קי ע"א). משא"כ הסרים מדרכי תורתו יתברך, אין להם קיום, רק כל זמן שהעולם יתנהג בו"ו אלפי שנה, זמן המלאכה, שאז הסט"א נמצאה, שעמידתו וקיומו הוא לזה, לפתות האדם בשביל נסיון הבחירה. אבל כאשר יגיע זמן ביטול הבחירה, אין לו מציאות כלל, ולכן (זכריה יג ב) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, ולכן נקרא הסט"א שקר, שאין לו לעמוד רק על רגל אחת כ"ז הבחירה לבד, ולכן אין לו קיום נצחי. ולעומת זה גם בעינים יש לו חסרון, שאין לו רק עין אחת פתוחה, והוא שהשגחה מכונה בשם עין לעולם.

שני עיניי ההשגחה

והנה השגחת הק' העליונה אשר מרצונו האמיתי יתברך, הוא על ב' דרכים: הא', להשגיח על המעשה של התחתונים, אשר נהוג עתה, בזמן הבחירה לראות ולהשקיף על מעשיהם. והב', הוא מה שנוגע מזה לעולם הבא, לזמן התחיה, עת העונג והשכר, שלפי ענין המעשה כך הוא נעשה תקונים גדולים לעוה"ב באלף הז'. לכן זה מכונה כביכול לשתני עיניו של הקב"ה, משא"כ בסט"א, היא משקפת רק מה שנוגע לענינו בעולם הזה לבד. וכן הצדיקים, עיניהם על מעשיהם בעולם הזה וגם עיניהם על מעשיהם מה שמונחים להם שכר לעתיד לבא, ושלא לקלקל ח"ו. אבל הרשעים אינם יודעים מאומה להשקיף על תכליתם ושלימותם, רק להרבות תאותם בעולם הזה לבד, לכן הם מכונים בשם עורים ופסחים, שאין להם רק עין אחת ורגל אחת לבד, כמו כח הסט"א, שנמשכים אחריהם, וכמ"ש בישעיה (נט י) נגששה כעורים קיר, וכתוב (משלי ד יט) דרך רשעים כאפלה והיה במחשך נפשיהם.

ובזה מבוארים הכתובים הנ"ל באר היטב, מ"ש דוד כל מכה יבואי וכו', לבער רוח הטומאה מנקודת ציון, ויגע בצנור השמאלי, אשר משם נשפע להם חיים דרך מי בארות השבורים. ואת הפסחים והעורים, שהם כוחות הטומאה, שהם שנואי נפש דוד, שהוא מלכות שמים, השורה בציון עיר קדשינו, שהיא נקראת נפש דוד. כמ"ש חכמי האמת שעליו אמר דוד (ישעיה כו ט) נפשי אויתיך בלילה, וכן רמזו במזמור כד, מי יעלה בהר ה' וכו' אשר לא נשא לשוא נפשו. ואחר שכבשם דוד, אז אמרו עור ופסה, שהוא נחש הקדמוני, שנקצצו רגליו (ב"ר פ"כ סי' ה), והוא השקר, לא יבא לבית, שהוא מקום המקדש ובית ה' אשר אוה למושב לו. ולכן קנה דוד את גורן ארנן היבואי (שמואל ב' כד טז), ובנה שם בהמ"ק, שגורן הוא ב' נוגין, כמ"ש (סנהדרין לו ע"ב) סנהדרין היו יושבין בחצי גורן העגולה. ונמצא שב' נוגין הם גורן שלם, ושם בבמה"ק מתקשרים ב' הנוגין ביחד.

והוציא משם את נחש בריח ואת נחש עקלתון (ישעיה כז א), שמרומזים בב' נוגין של נחש ושמן, ור' של ארנן הוא ר' של שקר, דקיימא אחד כרעא (שבת קד ע"א), וא' של

²³⁴ ז"ל הפסוקים: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה, ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות.

ארנן, הוא יניקתו שהיה לו מתחילה מסטרא דקדושה, כמ"ש (רש"י במדבר יג כז) כל שקר שאין אמת בתחילתו, אינו מתקיים, והוא א' של אמת.

ועתיד הקב"ה להחזיר הנונין למקומם וכו' (זו"ח), הוא כאשר ביארנו באריכות, שעכשיו הנונין אלו הפוכין, כמ"ש"כ (דברים לא יח) ואנכי הסתר אסתיר פני מהם. וישראל לאחור ולא לפנים, ושכינתא אזלא בגלותא מדוך לדוך, רישא כפוף לעפרא וזנבה שליט (זהר ח"ג קיט ע"ב). כי אות נון למעלה צורת יוד, ולמטה וי"ו הפוכה, והוא ענין גדול מ"ש באריכות. שהוי"ו מורה על שליטת הזמן של ו' אלפי שנין של ו' ימי בראשית, ובהם שליטת הסט"א ויצה"ר שולט. וכן אומות העולם שולטים על ישראל, והם אוהזים בקצה סיום הקדושה, שהוא השראת שכינתו והשגחתו בעולמו, מראש המדריגות עד הסוף.

וכת הטומאה, שליטתו בעולם התחתון הזה, שהוא סוף כל המדריגות. וכמו שוי"ו הוא קו שיש לו ראש וסוף, וכל קו מורכב מב' נקודות, והוא הפירוד והשינוי מטוב ורע, וכל שינויים הכל מסטרא דלהון. וזהו ענין זוגות שאמרו רז"ל (פסחים קי ע"א), כמ"ש מזה במקום אחר באריכות. אבל היוד היא נקודת המרכז שאינו מקבל חילוק ופירוד, והוא נתפס במחשבה לבד, והוא אינו תלוי לא בזמן ולא במקום, והוא ראשית המחשבה שעליו התכלית במחשבה. והוא לעולם הבא שכולו טוב, וכמ"ש רז"ל (שם נ ע"א²³⁵) לא כעולם הזה עולם הבא, עולם הזה יש בו טוב ויש בו פורעניות, אבל עוה"ב כולו טוב, וכמ"ש (זכריה יד ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. שההנהגה שאנו משיגים מרצונו יתברך, הוא שמו שאנו יכולים לכנות בשם, ואז יהיה ביהוד גמור, ולכן הוא זמן הנצחיות שאינו מקבל פירוד והפסד, ואין בו חילוק זמני כלל. שכל מיתה והפסד ורע שנמצא בעולם, הוא בא מצד הרכבה אחד באחד, וכל מורכב סופו להתפרד, ולכן באות נון, יוד למעלה בראש, ווי"ו למטה בסוף. ולכן אלף השביעי, יום שביעי מרומז באות זיין, שהוא יוד שולט על וי"ו, וכן באות נון, יוד למעלה שולט. וכן היה בזמן שישראל היו עושים רצונו של מקום, שרויים על אדמתם, אז היה הנון עומד בסדרו, שישראל שהיו מקבלים מראש הנון, משורש מחשבה עליונה היו למעלה, ואומות העולם שהם בוא"ו בשליטת הזמן למטה. משא"כ בגלותו, אז נתהפך הנון, וכמ"ש (דברים כח מג) [הגר אשר] בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה, הוא יהיה לראש ואתה תהיה לזנב, וכתוב (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל.

מופת הנחש

וזה היה ענין המופת הראשון שהורה הקב"ה למשה במצרים כמ"ש לו (שמות ד ב) מה זה בידך וכו' וישליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו, ויאמר לו ה' אחוז בזנבו ויאחוז בזנבו ויהי למטה בכפו. והוא שהראה לו ה' ית' הענין הנפלא הזה, שכל גלות מצרים ושפלות ישראל, גרם שמטה עוזו וגדלו יתברך, נהפך לנחש. שכן צורת אות נון, ראש המטה למעלה, וסופו למטה, והנחש הוא שוכב למטה יונק מזנבו בקצה קדושה, ובגלותא נהפך המטה ונפל לארץ, עד דרישא כפוף לעפרא, וזנבו שליט.

ולכן נתיירא בראותו גדול כח שליטת הנחש על הקדושה, עד שאמר לו הוא יתברך שיאחז בזנבו דיליה דשליט, להפוך הראש למעלה והזנב למטה, ואז ויהי למטה בכפו. ובוזה הכניע כוחו של פרעה שהיה הנחש, התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו (יחזקאל כט ג), שהיה מסטרא דנון שערי טומאה בנון דנחש. ונמסר למשה מטה ה', שהם מ"ט שערי בינה, שבו נברא העולם להיות כל הבריאה מסורה בידו. לכל אשר יחפוץ יטנו, בכח ה' אשר

²³⁵ ז"ל: והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, אטו האידנא לאו אחד הוא. אמר רבי אחא בר חנינא, לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר ברוך דין האמת. לעולם הבא כולו הטוב והמטיב.

בקרבנו, שהוא שער החמשים, שבו גלוי עומק רצונו יתברך, שהוא ה' של מטה, והוא כלל התורה, שמ"ט סדרים בה, וה' ראשי ספרים, שהוא ציור המנורה. ומ"ט כליה המרומזים בה' פסוקים של ה' פרשיות ראשי הספרים, כמ"ש רבינו הגדול בזה בפירושו לתורה. והן לזאת הבטיחנו הוא יתברך שעתיד להחזיר הנונין הכפופים, הראש למעלה והזנב למטה, וכמ"ש (דברים כח א) ונתנך ה' עליון על כל גויי הארץ, וגם יחזירו פניהם זה לזה, וכמ"ש (ישעיה ל ב) ולא יכנף עוד מוריד והיו עיניך רואות את מוריד וכו'. ואלו ב' הנונין מרומזים בכתוב יחזקאל הנביא (יחזקאל לו לו) אני ה' בניתי הנהרסות נטעתי את הנשמה, והם ב' נונין שנהרסו ונחרבו בגלותא. והוא חומות ירושלים הפרוצות, שהם ב' הציני העיגול מוקף סביב. כשהיו מתקרבים זה לזה, לא היה יכול צר ליכנס שם, כמ"ש (איכה ד יב) לא האמינו כל מלכי ארץ כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים, שלא היה יכולת לסמ"א ליכנס שם, לעשות פירוד בין הדבקים, שהם ב' כרובים המעורים זה בזה, כמ"ש בפ' חלק (קו ע"א) ע"פ אוי מי יחיה משומו אל, אוי לה לאותה אומה וכו', מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנוקקים זה לזה.

ובחורבן בהמ"ק נפרצו החומות, בשעה שנהפכו הנונין, ואז חזרו לאחוריהם ונפרדו ישראל מאביהם שבשמים, כמ"ש חכמי האמת ע"פ (איכה א י) כי ראתה גויים באו מקדשה, שתיבת גויים מפסיק בין אותיות י"ה לו"ה. והוא המחיצה של ברזל שנפסקה בין ישראל לאביהם שבשמים (ברכות לב ע"ב), שנהרס המקדש. שבתחילה היה בהמ"ק של מעלה מתחבר עם בהמ"ק של מטה, כמ"ש (תהלים קכב ב) עומדות היו רגלינו וכו', ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו ששם עלו שבטים וכו'. שלכך היו (אבות פ"ה מ"ה) עומדים צפופים ומשתחיים רווחים, שהיו למעלה מן מדריגת מקום, ומדריגת זמן, ובחורבן נסתלק בהמ"ק של מעלה למעלה, ונפל בהמ"ק התחתון למטה, כמ"ש (איכה א טו) גת דרך ה', כמ"ש (סנהדרין צו ע"ב) דרכו ביה מן שמים וכו', וכמו שהארכתי שם בזה, והוא פירוד הב' נונין זה מזה.

אבל לעתיד לבא, אז יתחברו ב' המקדשים יחד בחיבור ב' ידים, כמ"ש (שמות טו יז) מקדש ה' כוננו ידיך, ואז (שם יח) ה' ימלוך, ולא יתפרדו לעולם, אזי יהי בנין נצח, וז"ש (יחזקאל לו לו) בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה, שיחזרו הב' נונין למקומם. ויש בזה עוד ענין נפלא, כי אמרו רז"ל בפ"ב דעירובין (דף יח ע"ב) אמר ר"א מיום שחרב בהמ"ק דיו לעולם שישתמש בב' אותיות, שנאמר כל הנשמה תהלל יה, ר"ל כל זמן שהקדושה חרבה ונשמה, כמ"ש התוספות שם. והוא כי שמו יתברך ויתעלה מורה על יחודו והשגחתו וקשר רצונו בתורה וישראל ע"י תורה ומצות, והן למעלה ולמטה, למעלה הוא בהמ"ק של מעלה, ששם עולה כל מעשים הטובים ועבודת ישראל, כמ"ש בפרק אין דורשין (חגיגה יב ע"ב) זבול, שם בהמ"ק ומזבח בנוי, ומיכאל כה"ג מקריב נשמותיהם של ישראל, והוא עליית מעשים טובים שלהם, כמ"ש התוספות סוף מסכת מנחות (קי ע"א ד"ה ומיכאל). שזבול הוא רקיע האמצעי שבז' רקיעים, שהוא במדרגת הנקודה המרכזית שממנו נמשכים וי"ו קווין. כמו שבת יום שביעי, שהוא באמצע, ג' לפניו וג' ימים לאחריו, כמ"ש בכ"מ, ושם מרכז רצונו יתברך. והוא י' של שמו הגדול יתברך, נקודת רצון מחשבתו. וה' הוא בהמ"ק של מעלה, כמ"ש בזהר הק' (ח"א לט ע"ב), שב' ההי"ן, ב' בתי מקדשין. והענין, כי י' הוא סימן זכר, וה' סימן נקיבה, שהרי יוד מן השם באיש, וה' באשה²³⁶. דהיינו כי כח הנקבה הציני מן הזכר, כמ"ש (ברכות נא ע"ב) אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של

²³⁶ עי' לעיל הערה 112.

איש, והיא כלולה בו, ולכן נקראת על שמו, כמ"ש (בראשית ה ב) זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם וכו'.

והנה כמו כן הוא למעלה, עצם רצון כבודו ושפע הארתו לנבראים מכונה בשם זכר המשפיע, והנבראים עצמם הם כנקבה המקבלת, דלית לה מגרמה כלום²³⁷, רק מה שמקבלת ממנו. וכח מציאותם כבר הם כלולים ברצונו יתברך, ומרצונו יצאו, והם צריכים לטובתו ושלימותו, אבל הוא יתברך כביכול אין צריך לבריותיו. ולכן למעלה, שמתקשר ועולה ריח טוב של מעשי הצדיקים, שבזה מקבלים תוספת שלימות ועונג נצחי מאתו יתברך, הוא מכונה בשם יחוד, י' בה', ששם עונג עוה"ב, שבו קשורים ברצונו המיוחד, שאין לו גבול ואינו תחת זמן, ולא תחת מקום. אבל למטה בעולם הזה כח רצונו יתברך מתגלה בבחינת גבול וזמן, לפי ערך התחתונים המקבלים, ולפי אורך הזמן של וי"ו אלפים שנה, שבו הבחירה והמעשה, היום לעשותם ומחר לקבל שכרם (עירובין כב ע"א), ולכן הוא בבחינת חיבור ב' אותיות וי"ו ה"א של השם. שרצונו יתברך מתגלה רק בבחינת וי"ו, שהוא בבחינת קן גבולי, ובחינת זמן של וי"ו אלפי שנה, שהגבול ומקום מרומז בצירוף, והזמן במספרו.

וכשהיו ישראל עושים רצונו של מקום, יושבים על אדמתם, ובהמ"ק על מכונו, אז לא היה הפסק בין בהמ"ק של מעלה ובין של מטה, ולכן לא הפסיק כביכול בין ב' אותיות י"ה של השם לו"ה, עד שנחרב בהמ"ק, ואז גויים באו מקדשה, להפסיק ביניהם, שהיא המחיצה של ברזל המפסקת (ברכות לב ע"ב). ולכן כביכול כבוד מלכותו אין מתגלה בעולמו, וגם ישראל בשפלות מאד, ואין העולם משתמש רק בשם יה, ששם עוז וחדוה במקומו (דה"י א' טז כז), שהם בתי גואי, אבל בבתי בראי איכא בכיה קמי קודשא ב"ה²³⁸, שהוא למטה בב' אותיות ו"ה. והוא מ"ש פ' קמא דחגיגה (דף ה ע"ב) מ"ד ודמע תדמע עיני, ג' דמעות הללו למה, א' על מקדש ראשון, וא' על מקדש שני, והם ב' המקדשים של מעלה ושל מטה, ואחד על ישראל שגלו ממקומם, מאי מפני גיוה, מפני נאותם של מלכות שמים ואמרי לה מפני נאותם של ישראל. ואמרו במסותרים תבכה נפשי, מקום יש לקב"ה ומסותרים שמו, ושם הוא בוכה, והוא כמ"ש שהם בתי בראי, שהם במקום וגבול, שבו אות וי"ו של השם, והוא במסותרים, כמ"ש (דברים לא יח) ואנכי הסתר אסתיר פני מהם.

ובא וראה נפלאות גדולות בתורה הק', שבחיבור יה שניהם ביחד, אז מתלהב אות ה"א מאות יוד, ונעשה יוד פעמים הא, במספר נון, והוא נון של מעלה. ובעת שהיה מתנוצץ אורו יתברך וגיילוי שכינתו גם למטה, היה יוד מאיר בוי"ו, ומשם בה"א אחרונה, היו"ד גם כן מתלהב באות נון, והם ב' נונין הנ"ל מחוברים זה לזה. אבל עדיין לא זכינו לגילוי רצונו הבלתי גבולי בשלימות, רק לפרקים בעתים מזומנים, וזה נמצא שהיה מלוכש בהנהגת הזמן, לכן לא נתגלו למטה רק וי"ו ה"א. ולעתיד לבא בעולם הבא שלא יכנף עוד מוריך (ישעיה ל כ), אז יהיה אחד, ויתגלה גם יוד, הנהגה נצחית למעלה מן הזמן, למטה, ודי בזה

²³⁷ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

²³⁸ עי' גמ' חגיגה ה ע"ב: ואם לא תשמעוה במסותרים תבכה נפשי מפני גוה. אמר רב שמואל בר איניא משמיה דרב מקום יש לו להקדוש ברוך הוא ומסותרים שמו. מאי מפני גוה, אמר רב שמואל בר יצחק מפני גאוותן של ישראל, שניטלה מהם ונתנה לעובדי כוכבים. רב שמואל בר נחמני אמר מפני גאוותה של מלכות שמים. ומי איכא בכיה קמיה הקדוש ברוך הוא, והאמר רב פפא אין עציבות לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו, לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי, ובבתי בראי לא, והא כתיב ויקרא אדני ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק, שאני חרבן בית המקדש דאפילו מלאכי שלום בכו, שנאמר הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון.

למבין. וזהו חזרת הב' נוגין למקומם, ויתחברו יחד, ויהיה חומה מוקפת סביב, כמ"ש ואני אהיה לה חומת אש סביב (זכריה ב ט) ובכבודם לא יתערב זר.

סוכה מעורו של לוי

עוד אבאר ענין נפלא הרמוז בעומק מליצת דברי חז"ל הק', מ"ש בפ' המוכר את הספינה (דף עה ע"א) עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לוי, ואמרו שהקב"ה פורשו על חומת ירושלים. והוא כי ענין לוי, והסעודה, מורה על תכלית העונג הנצחי, ושכר התורה ומצוות שיקבלו הצדיקים לעתיד לבא, שהוא חיבורם לאביהם שבשמים, כמו ב' הכרובים (מלכים א' ז לו) כמער איש ולויות. והוא מורה על אותיות התורה מא' עד ת', שבמספר לוי²³⁹, שמאלף נעשה אחד. והם זכר ונקבה, התורה והמצוה, שכמו שהנקבה מקבלת מן הזכר ולית מנרמה כלום, כמו כן אי אפשר למצוה להתקיים בלי לימוד תורה, ואין לה מציאות זולתה. ואמרו שאלמלא נזקקים זה לזה מטשטשים את העולם וכו'²⁴⁰, שאלו היתה מתגלה התורה בשלימותה, וגם טעמי המצוות מושגים מן התורה בשלימות, לא היה מציאות לבחירה, ולא מציאות ליצר הרע להחטיא האדם, וא"כ יתבטל ישוב העולם, אשר תכלית בריאתו היה שיתעלם דבר זה מן הבריות, בכדי להמציא הבחירה והשכר, כמ"ש כמה פעמים.

ולכן הוא יתברך הרג את הנקבה וכו', שטעמי מצוות נתעלמו לגמרי, והזכר התורה נסתרם, שאין מושג לנו רק היצוניותו ופשוטו לבד, ורוחו ופנימיותו נשאר סתום בתורה עצמה. והוא מוכן לעתיד, שעתיד הקב"ה לגלות טעמי תורה, וגם טעמי המצוות לפי פנימיותם, וזהו עונג הצדיקים לעתיד לבא, והוא סעודת לוי, כמ"ש (שמות כד יא) ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו, וע"ז אמר הנביא (ישעיה סה יג) הנה עבדי יאכלו וכו'.

ועורו של לוי, הוא לבוש החיצון שלו, שהתורה והמצוות נתלבשו בלבוש גשמי, כמו שניתן לנו לעשות, והוא עיקר הבחירה והמעשה. ולכן מזה יהיה נעשה סוכה לצדיקים, שהוא חיבור כנסת ישראל עם אביהם שבשמים, חיבור ב' הנוגין. והוא חיבור שם הויה בשם אדני, שהוא מציאותו ברצונו הפונה לנבראים, שמהוה את הכל, והשראת ממשלתו בישראל ועלייתם לתהילה ולשם ולתפארת, שנודע לכל שהוא מלכנו ואדוננו. ולכן סוכה, תוכו שם הויה, וסביבו שם אדני²⁴¹. והוא מ"ש שם שהשאר פורשו על חומות ירושלים, וזו מבהיק מסוף העולם עד סופו, ר"ל שאז בימות המשיח יהנו כל העולם מזיו אור התורה, כמ"ש והלכו גויים לאורך. וכתוב (ישעיה ב ג) בית יעקב לכו ונלכה באור ה', וכתוב (שם) והלכו עמים רבים, ואמרו (שם) לכו ונעלה בהר ה' ויורנו מדרכיו וכו'. וכן לעולם הבא באלף השביעי שיתבטל הנחש וכח הטומאה מן העולם ויתגלה יחודו יתברך ויתהפך מעור של לוי²⁴². וכן יתגלה אז יחוד אור התורה העליונה הגנוזה בחכמה עליונה, מה שעתה נתלבשה בלבוש גשמי, ונדרשת בע' פנים, ויתהפך מעור לאור, ודי בזה.

ועוד יש ביאור בלוי, זכר ונקבה, שהם ב' חלקי התורה שבכתב ושבעל פה, שבוה מתחברים בני"י עם אביהם שבשמים. והן אותיות התורה בפנים ואחור, שהם

²³⁹ אבגדהזחטיכלמנסעפצקרש"ת בגימ' אלף תצ"ה, ואם מחליפים האלף באלף זה תצ"ו.
²⁴⁰ ז"ל: אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם, אף לוי נחש בריח ולויתן נחש עקלתון, זכר ונקבה בראם, ואלמלי נזקקין זה לזה מחריבין כל העולם כולו.
²⁴¹ תוכו היינו אותיות כ"ו, וסביבו ס"ה.
²⁴² נדצ"ל לאור.

במספר לויתן כמ"ש. ותורה שבעל פה הוא באחור, שהוא מתהפך כחומר חותם, כמ"ש רבינו הגדול בפרושו לפ' משפטים (אדרת אליהו), ע"פ (שמות כא ו) והגישו אל הדלת, שלכן הלכה עוקבת²⁴³ מקרא. ובוה מבואר היטב מאמרם ז"ל בפ"ב דשבת (דף לא ע"א) מעשה בנר שבא לפני הלל, גיירני על מנת בתורה שבכתב אני מאמין, ולא בתורה שבעל פה. ואמר לו א"ב, למחר אפיך ליה תשר"ק. אמר, לאו עלי דידי קא סמכת וכו'²⁴⁴. שתורה שבעל פה המה אותיות מאחורים, ותורה שבכתב הוא הזכר, ותורה שבעל פה הנקבה, המקבלת מתורה שבכתב, דלית לה מגרמה כלום, רק מה שמבואר בהעלם בתורה שבכתב, במידות שהתורה נדרשת בהם, ובקוצייה ותגיה, שבהם תלי תלים של הלכות²⁴⁵. והנקבה נתעלמה לגמרי, כמ"ש (גיטין ס ע"ב) דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבם, משא"כ הזכר נסתרם ונסתם אורו שבתורה שבכתב כל התורה ברמז מועט, ומאיר לנקבה דרך דופן לבר²⁴⁶. והיה זה כדי להרבות שכר ע"י האמונה לישראל בתורה שבעל פה, אעפ"י שאינה בכתובים, וגם שלא ישלמו בה זרים, כמ"ש (הושע ח יב) אכתוב לו רובי תורת הלא כמו זר נחשבו, התוס' בסוף פ' הנזקין (דף ס ע"ב ד"ה אתמוהי²⁴⁷), וז"ש שאם היו נזקקין זה לזה וכו'.

ולכן יעשה לצדיקים סוכה מעורו של לויתן, והוא ג"כ ענין נפלא, והט אונך ושמע דברי חכמים והידותם. כי ידוע שעיקר נתינת התורה לישראל היה כדי להרבות שחרם ולזכותם לחיי עולם הבא באלף השביעי בגוף ונפש, שיזכו לזכך גם נפש היסודי, לזכך גופותיהם, להיות חיים וקיימים כמלאכי השרת, כמ"ש (משלי ד כב) כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא. וכמ"ש (שם ו כב) בהתהלכך תנחה אותך, ואמרו רז"ל (סוטה כא ע"א) בהתהלכך בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך, בקבר, והקיצות היא

²⁴³ צ"ל עוקרת. ז"ל הלכה עוקרת את המקרא וכן ברובה של פרשה זו וכן בכמה פרשיות שבתורה והן מגדולת תורתנו שבעל פה שהיא הלכה למשה מסיני והיא מתהפכת כחומר חותם.
²⁴⁴ ז"ל בשלימות: תנו רבנן, מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו כמה תורות יש לכם, אמר לו שתיים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמר לו שבכתב אני מאמין, ושבועל פה אני מאמין. גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בנזיפה. בא לפני הלל, גייריה, יומא קמא אמר ליה א"ב ג"ד, למחר אפיך ליה, אמר ליה והא אתמול לא אמרת לי הכי. אמר לו לאו עלי דידי קא סמכת, דעל פה נמי סמוך עלי.
²⁴⁵ מלשון הגמ' (מנחות כט ע"ב): אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך. אמר לו אדם אחד, יש שעתיך להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיך לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות.

²⁴⁶ ע"י בהגר"א על ספד"צ י"ב ע"ב וז"ל, וההוא עיבר חוור הוא הלוייתן הנ"ל באמצע הראש והוא העובר, והן זר"נ הזכר עובר והנקבה מסב' בסוד נקבה תסובב גבר (ירמיה ל"א) ואמרו (ב"ב ע"ד ב') לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה נבראו ואלמלא נזקקין זה לזה מחריבין את כל העולם כולו, מה עשה סירס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לע"ל, והענין אם היו נזקקים זה לזה, ר"ל הזיווג של החסד מתפשט למטה היה מחמת רוב החסד העולם חרב, כידוע שרוב גשמים מטשטשין את הארץ וכמ"ש (תענית כ"ג ע"א) השפעת עליהם רוב טובה אינן יכולין לקבל, וז"ס שית אלפי כו' וחד חרוב, כידוע סירס את הזכר שגנזו ביסוד, ואינו יוצא ממנו, והוא סוד הסירוס שאין היסוד מוליד, והרג את הנקבה שאין מתפשט כלל למטה, ומלחה לצדיקים לע"ל, שאז יתגלו שניהם, והחילוק שבין הסירוס לבין הריגה, כי אע"פ שאין יוצא החסד הזה ע"י פי היסוד מ"מ נהנין ממנו כידוע בסוד נהיר לנוק' דרך דופן, והוא החסד שמנהיג את כל הדורות וזן בחסדו כל בשר, מקרני ראמים ועד ביצי כנים, אלא שהוא בהסתר פנים ואין נסים נגלים עד לעתיד, שאז יתגלה בפום אמה, אבל אור הנקבה נתבטל הכל עד לע"ל, ולכן הנקבה היא גבורה כנ"ל, וחסד הזכר אינו נפסק אפילו רגע אחת כנ"ל, ומהאי לשאר גולגלתין דלתתא כו' (אד"ר קכח ע"ב) והן מאתן עלמין ומאתן דנוק' הוא כלו לע"ל והוא בשמירת התורה ומצות, עכ"ל.

²⁴⁷ ז"ל: אתמוהי קא מתמה - במדרש (שמות רבה פ' תשא) אמרינן כמו זר נחשבו, שעובדי כוכבים כתבו את התורה, ואם היה נכתב הכל לישראל, היו עובדי כוכבים הכל כותבין. ולהכי קאמר רחמנא, אכתוב לו רובי תורה, והלא מה שכתבתי להם, כמו זר נחשבו, שהעתיקו זרים ובקונטרס פירש בענין אחר.

תשיחך, בתחיית המתים. והוא שג' זמנים עוברים על האדם בחיי עולם הזה, שאז עולם המעשה, ואז צריך ללמוד ולעשות ולקיים, כדי להכין לו שלימות לנפשו ונשמתו וגופו לעולם הבא, ע"י שיתנהג בדרכי התורה. שלעתיד לבא אז אין מעשה, (עירובין כב ע"א) היום לעשותם ולא למחר לעשותם.

וז"ש שבעולם הזה אם האדם השלם הולך ממדרגה למדרגה ומוסיף בכל יום תורה ומצוות, והוא דומה ג"כ להולך למרחוק לסחורה, שאין זה עיקר חייו, רק הכנה להרויח הרבה כשיחזור לביתו ולמנוחתו. וז"ש שאז התורה תנחה אותך, להורותך דרך החיים והטוב אשר תלך בה. ולפי שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז כ), צריך למות ולהזדכך גופו מעפר לנקותו מזוהמת חטא הנחש ומידות הרעות של היצר הרע, שהטביע בגופו באבריו וגידיו, שע"י לא היה²⁴⁸ קשר גמור מגופו לנשמתו. ואז בשכבך בקבר תשמור עליך, ר"ל ממתנת אור התורה, ומצפה עד שתקום בתחיה, ואז והקיצות היא תשיחך, שכח המדבר, שהיא נשמת חיים באפיו, יאיר בנפשך וגופך כשתקום בתחיה בעולם הבא.

ולטעם זה נתלבשה התורה בלבוש גשמי, ונשמת התורה ופנימיותה גנוזים בה, כדי שיהיה תיקון ותוספת שלימות לב' חלקי האדם, הפנימיות לנשמתו, והיצוניותו לגופו. וכן קיום המצוות במעשה, תקנה לגוף, שהוא גשמי, שבמעשי המצוות בגשמי מתקנים אותו, אבל הכונה שאדם מכוון לעשות רצון בוראו בדחילו ורחימו²⁴⁹, הוא ענין רוחני, שהוא מקדושת נשמתו, אשר בו מאיר ועושה גם תיקונים לנשמתו. וז"ש שמבשר הלוייתן עצמו, שהוא פנימיות, שבו, יהנו מאורו נשמותיהם של הצדיקים, והוא הסעודה והאכילה שהוכירו חז"ל, כמ"ש יכרו עליו חברים וכו'. ומעורו של לוייתן, הוא לבוש התורה בחיצוניותה, בעד זה יהיה הגנה ותיקון לגופי חיצוניות של הצדיקים. והוא הסוכה שיעשה לצדיקים, שהסוכה היא מבחוץ לגוף, מגין על חיצוניותו. גם ירמוז בענין בשר הלוייתן ועורו, שהתורה עצמה ולימודה הוא גופו של לוייתן, כמ"ש (אבות פ"ג מ"ח) הן הן גופי תורה. ועורו הוה מ"ש (שם) תקופות וגמטריאות פרפראות להכמה. שגם חכמות החיצוניות משמשים הם לתורה הק', לשפחותיה, להיות לרקחות ולטבחות, להבין מהם כמה ענינים בתורה, שלא נוכל להבינם ולאחוז בהם בלעדם. ולכן הם נמשלו ללבוש ועורו של לוייתן, שהגוף נאחז על ידם, ורמוז רז"ל בזה, שלא די שיקבלו הצדיקים שכר לעתיד לבא בעד לימוד התורה עצמה, אלא גם בעד לימודם תקופות וגמטריאות, בשביל להשיג התורה בשלימותה, מה שנצרך לתורה, יקבלו ג"כ שכר, ויהיה מזה שכר לגופי הצדיקים להיות לסוכה והגנה.

שליטת אומות העולם על ישראל

ומ"ש ועל אלו הגונון מבקשים האומות, כמ"ש בכ"מ, שאומרים בואו ונזדווגה לפטרונו של ישראל, והוא בכח הס"מ, אשר ע"י מסיתם לגזור גזירות על ישראל, להעבירם על דת, ולעשות מחיצה בינם לבין אביהם שבשמים. וזה היה כונתם למה שהחריבו בהמ"ק, שבוזה יתבטל בנין הקדושה ויתפרד החבילה והקשר בינו יתברך לבין ישראל. וע"י אמר דוד המע"ה (תהלים ב א) למה רגשו גויים ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו, וכונתו בזה ששני קשרים עשה הוא יתברך בעולמו: הא', הוא

²⁴⁸ אולי צ"ל יהיה.

²⁴⁹ מלשון התיקו"ז כו ע"ב: ואורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרכת לעילא, וע"י שם בגר"א, לא פרכת לעילא - ר"ל, לאו"א שהן לעילא, כמ"ש לקמן בלא דחילו כו' קדם י"ה.

הקשר שעשה יתברך בהשראת שמו על ישראל, כמ"ש בירושלמי תענית (פ"ב ה"ז) ר"ל בשם ר"י אמר, שיתף הקב"ה שמו בישראל, משל למלך שהיה לו מפתח של פלטרין קטנה, אמר אם אני מניחה כמו שהיא, הרי היא אבודה, אלא הריני קובע בה שלשלת, שאם אבדה תהא שלשלת מונחת עליה, כך אמר הקב"ה אם אני מניח את ישראל כמו שהם, נבלעים בין האומות, אלא הריני משתף שמי הגדול בהם. והובא מאמר זה בספר נפש החיים (שער א פרק יט) יע"ש דברים נפלאים, שמפתח הזה הוא כלל ישראל, שהמה פותחים וסוגרים כל עלמין דלעילא, שהוא פלטרין של הקב"ה, והכל נכלל באדם, שהוא פלטרין קטנה, והם המפתח לכל השערים בעבודתם ותורתם. וכאשר ישראל גלו בין אומות העולם, והסט"א גובר מאד למחות שם ישראל, להעבירם על התורה ועל המצוה, כדי שיאבד מהם מפתח הזה, לזאת הוא יתברך הבטיחנו (ישעיה נט כא) ואני זאת בריתי וכו' לא ימושו מפיד, והוא שמו ית"ש הגדול הקשור בתורתו, ושוכן עמם בגלותם, כמ"ש (ויקרא כו מד) ואף גם זאת וכו' כי אני ה' אלקיהם וכו', והתורה נקראת זאת, כמ"ש (במדבר יט יד) זאת התורה.

וזה"ש שע"י שגם זאת היא עמכם בארץ אויביכם, אבל הסט"א, שנקראת אף, וגם כמ"ש (זהר ח"א לה ע"ב) שהנחש פתח באף וכו', שיניקתו מאש הגדולה. והשטן נקרא גם, כמ"ש (איוב א ו) ויבא גם השטן בתוכם, שהוא מתדמה לסטרא דקדושה, כקוף בפני אדם. והוא המפתח, ואח"כ עולה ומשמיץ באף. והמה שולטים על ישראל בגלות, ולזאת הבטיחנו (ויקרא כו מד) כי לא מאסתים, כי שמו הגדול הוא שלשלת קו האמצעי, מרכז הנמשך מעומק רצונו יתברך, מראשית המדרגות, עד סוף מדרגה התחתונה, מקושר בישראל ושוכן אתם בתוך טומאתם (ויקרא טז טז).

וקשר השני, הוא הקשר שעשה הוא יתברך לסט"א, שאף הבחירה מסורה, ויצה"ר ורוח הטומאה עושה את שלו, אעפ"כ לא יהיה להם שליטה גמורה ח"ו, רק קשור ככלב הקשור בשלשלת, וגבול ניתן לו, עד היכן יגיע כוחו, ולא יותר. וכמ"ש בתיקונים (ב ע"ב) שרצועות של תפילין הם העול והמוסרות לקשור עבד לאדונו ושפחה תחת גברתה. ותפילין של הקב"ה, הוא הקשר שבינו לבין ישראל, ד' בתים וד' פרשיות של ראש, ד' אותיות שמו הגדול, וד' של יד, ד' אותיות אדני, ע"ש שכינתו יתברך, השוכן אתנו להיות ארון לנו. ולא שיבעלונו אדונים זולתו, והוא מ"ש (ישעיה כו יג) ה' אלקים בעלונו אדונים זולתך לבד לך נזכיר שמך, והוא שע"י שאנו זוכרים שמך הגדול, הוא השלשלת הקשורה בנו, בזה אנחנו מובטחים שלא יהיה להם שליטה גמורה עלינו, ועדיין אנו עבדים לשמו יתברך, ולא לזולתו.

והוא מ"ש שאומות העולם אומרים (תהלים ב א) ננתקה את מוסרותימו, ר"ל השלשלת הקשורה משמו יתברך על ישראל. ונשליכה ממנו עבותימו, ר"ל שנשליך מאתנו החבל והשלשלת הקשור בנו, שלא יהיה לנו שליטה עליהם, שע"י שנגזור עליהם גזירות לבטלם תורה ומצוות, ממילא יהיו נדחים מאור פניו יתברך, ואז ככל הגויים יהיה בית יהודה.

והוא מ"ש (תהלים ב ד-ו) יושב בשמים ישחק וכו' אז ידבר אלימו באפו וכו' ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי וכו'. והוא כמ"ש שכל מגמתם היה לעשות מחיצה מבדלת בינינו לבין אבינו שבשמים, שזה היה כונתם להחריב בית המקדש, לעשות פירוד בין בהמ"ק של מעלה לבין בהמ"ק של מטה. וע"ז השיב הכתוב יושב בשמים ישחק. כמ"ש בכ"מ, שמה שמכבידים עול ישראל, בזה מתחזק כח הקדושה יותר ויותר, שחרון אפו יתברך מדת הדין הנטויה על ישראל בעוונותיהם, הוא מתהפך עליהם, כמ"ש (משלי כה כא) אם רעב שונאך האכילהו לחם כי גחלים אתה חותה על ראשו, כי כבר מובטחים

ישראל שלא יהיו נעזבים ומוסרים ח"ו מאת פניו ע"י השלשלת הקשורה בהם. שלכך לידת משיח בן דוד היה ביום שנחרב בהמ"ק (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד), להורות שאף בעת תגבורת הסמ"א על הקדושה ביותר כח שניתן להם, עד שגרמו להחריב מקדשו של מעלה ושל מטה, שלא היה עוד כח לסמ"א לעולם כיום הזה, אעפ"כ אז נקשר שלשלת עליהם, והוכן מלך המשיח לחזור ולבנותו לעתיד לבא, וז"ש (תהלים ב ו) ואני נסכתי מלכי.

חורבן בית המקדש - מעשה טיטוס

ורז"ל אמרו פרק הניזקין (דף נו ע"ב) ואמר אי אלוקימו וגו', זה טיטוס שחירף וגדף, מה עשה תפס זונה לבה"ק והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה, ונטל סף וגדר את הפרוכת, ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויוצא, וסבור הרג את עצמו, שנאמר שאגו שורריך בקרב מועדיך שמו אותותם אותות, ודברים אלו סתומים, ואי אפשר להבינם כפשוטם ח"ו. אבל עומק דבריהם מי ימצאנו, ודבר גדול במליצתם. והוא כידוע שכמו שבסמ"א דקדושה, מרכז הפנימי וקשר כל עלמין היה בבהמ"ק, אשר שם שמו יתברך, כמ"ש (תהלים קלב יג) כי בחר ה' בציון, והוא מקום אבן שתיה, ששם משתיתו ויסודו של עולם כולו (יומא נד ע"ב), ושם יחודו יתברך עם כנסת ישראל, היינו השראת וגילוי רצונו יתברך למול עבודת ישראל, שהם עושי רצונו יתברך, שהם ב' הכרובים המעורים זה בזה, כמ"ש למעלה. וטיטוס שנכנס לבהמ"ק למטה, אז גם הסמאל עלה לנגד של בהמ"ק של מעלה, וגרם התגבורת כח הסמאל ובת זוגו, שהיא אשה זונה, כמ"ש (משלי ז ה) לשמרך מאשה זרה, ונעשה חיבור ביניהם, וגברה ידו על הקדושה, והוא מ"ש שהציע ס"ת למטה ועבר עליה עבירה, וגדר את הפרוכת.

בזה הסתירו חז"ל ענין גדול ונפלא, לבאר דבר זה אכתוב במ"ש במקום אחר באריכות, וכאן אקצר, והוא שמצינו בענין בהמ"ק שקדושה גדולה היתה בו יוצא מגדר טבעי לגמרי, עד שממש היה בו כח חיים ורוח עליון. שהרי מצינו שמקום ארון אינו מן המדה (יומא כא ע"א), וגם שכמעט היה בו רוח חיים ממש, כמ"ש (סוטה לה ע"א) הארון נשא את נושאו, וגפן של זהב שהיה בהיכל היה מוציא פירותיו בזמנו, וכשרוח מנשבת בו היו נושרות ממנו, כמ"ש בסוף פ"א דיומא (כא ע"ב). וכן אמרו ד' צוחות צוחה עזרה כמ"ש בסוף פ' מקום שנהגו (דף נו ע"א)²⁵⁰. וכל אלו הדברים אשר האנשים הרחוקים מתורתנו הקדושה הם מלעיגים עליהם ותפח רוחם. ועליהם אמר דוד המע"ה (תהלים קיט קג) קרבו רודפי זמה מתורתך רחקו, והם הנמשכים אחר חכמות זרים, שהוא נקראת אשה זונה בדברי שלמה במשלי. אשת הזמה נגד אשת חיל יראת ה', תורתנו הק', והם הרודפים אחר אשה זונה, והם מתקרבים לאשת הזמה, ומתורה הק' רחוקים.

והנה במ"א הארכתי בזה, שבאמת יש בכל דבר פנימיות וחיצוניות, שהם גוף ונפש. וכן הנבראים כולם הם מב' מדריגות אלו, שלכן נאמר בכל מעשה בראשית ויאמר אלקים, וכן כתיב ויעש אלקים, שנבראו במאמר בעשרה מאמרות וכו' (אבות פ"ה מ"א), וכן כתיב (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ, שהם י' אצבעות, נגד י' מאמרות. והיינו כי במאמר נבראו הנפשות שלהם, ובמעשה הוא הגוף. וכן הגלגלים והכוכבים והיסודות. וכל אשר מה שדברו חז"ל בכמה מקומות בענין סיבוב הגלגלים וחלוני הרקיע, הכל דברו בנפש, אך בהם הנפש אינו מתיחד ומתעצם בגוף, שהנפש הוא בפני עצמו, והגוף בפני

²⁵⁰ ז"ל: תנו רבנן ארבע צוחות צוחה עזרה ראשונה צאו מכאן בני עלי שטימאו היכל ה' וכו'.

עצמו. וכן מ"ש רז"ל בחזקיהו המלך, שהארץ בקשה לומר שירה עבורו, הכל מיירי בנפש, והוא במרכזו, כמ"ש (שם כד טז) מכנף הארץ זמירות שמענו.

והכנף בכדור הוא נקודה פנימית שבו, ורק הוא הנפש, כמו באדם בלב, שהוא מרכז הגוף. וכן היה בבהמ"ק, ששם היה נפש העליונה שורה בו, והוא בהמ"ק של מעלה שהיה מתלבש בו, והוא רוח חיים שבו. ולכן היה השראת שכינה בק"ק, שהוא מרכז הארץ, מקום אבן שתיה. והוא רוח חיים שבו הרוחני שאינו נתפס במקום ולא בזמן, ולכן מקום הארון אינו מן המדה. וכן משם היה נשפע רוח החיים בעזרה, שהיו עומדים צפופים ומשתחווים רווחים, והיה מתגדל המקום זולת מקום לפי ערך קדושת הנכנסים בו, שכל מה שישראל היו מרבים ליכנס היה המקום יותר מתרחב ויותר מתגלה בו רוח החיים. וזה היה ענין מ"ש שהארון נושא את נושאי, כענין (שבת קמא ע"ב) חי נושא את עצמו. וכן היה כח נפש הצומחת מתגלה בגפן שבמקדש, וד' צוחות שצוחה העזרה, הכל מצד הנפש שבו, והדברים עתיקים ליודעי בינה, וכל דברי חז"ל כפשוטם רחוקים מאד מדרכי חכמה אנושית, ומאירים כספירים ליודעים.

והנה בעת שהגיע זמן בהמ"ק ליחרב, היה בו כעין מיתה ממש, שהרוח תשוב לאלהים, והוא בהמ"ק של מעלה שנבה למעלה, והגוף ירד למטה, ודרכו בו משמים, בפ' חלק (צו ע"ב) ולכן יצתה בת קול ואמרה קמחא מחינא מחנת (שיה"ש רבה פ"ג סי' ו). ונמצא שבאמת לא שלמו ידי זרים בקדושת המקדש, רק בגוף הומרי שבו, ונמצא שענין חורבן בהמ"ק הוא בגדר מיתה ממש שנסתלק רוח חיים שבו. וכמו שאנו מקוים שהמתים עתידים להחיות, ויחזור נשמות לפגרים מתים, כמ"ש (יחזקאל לו ט) מד' הרוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלו, וכתיב (שם יד) ונתתי רוחי בכם וחייתם. כמו"כ עתיד בהמ"ק לחזור להבנות, ויתחדש רוח חיים בו, אשר לא יהיה נחרב עוד, כמו המתים שעתיד הקב"ה להחיותם, שלא יהיו חוזרים לעפרם, ושליטת הזרים בבהמ"ק הם הרמה אשר שולטת ברקבון בשר המת, שנשאר עצם אחד שנקרא לזו, שבו נשאר הבלא דגרמא, איזו הארה מנפש החיים ורוח שבו, שע"י יקום בתחיה. כמו כן נשאר רושם כותל מערבי²⁵¹, שבו ניצוץ מהשראת שכינתו יתברך, כמ"ש (שה"ש ב ט) הנה זה עומד אחר כתלנו, והוא בית אל, ולזו שם העיר לראשונה.

והנה ידוע שהפרוכת המפסיק בין היכל לקדשי קדשים, הוא מחיצה המבדלת בין נשמה שבאדם, לרוח שבו²⁵², שהנשמה במח שבראש, ורוח בלב, כמ"ש רבנו הגדול בפירושו לפ' תרומה. ועיקר חיות הרוח בלב, הוא מנשמתו, וכמ"כ כאשר נסתלקה השכינה השורה בק"ק, נפסק הקדושה מהיכל, ולכן היה יכול ליכנס שם בקדשי קדשים, מקום אשר הורשה לכה"ג ליכנס רק ביום כיפור, כי כבר נסתלקה קדושה משם. וזה הראו למיטוס במה שיצא דם מן הפרוכת, ר"ל שיצא נפש החיים ממנו, כמ"ש (ויקרא יז יא) כי הדם הוא הנפש, ונשאר המקדש בלא נפש. ולכן היה יכול לשלוט בו, והוא סבור שהרג את עצמו, ר"ל שהיה סבור בדעתו שכבר עזב ה' את עמו, ומאם במקדשו, למוסרם ביד מבקשי נפשם, לעשות בהם כרצונם, שלא ישרה השגחתו שם לעולם, ועזב את עמו.

וז"ש הכתוב (תהלים עד ד) שאנו צורריך שמו אותותם אותות, והוא כי השמים וכסיליהם הם נקראים אותות, כמ"ש (בראשית א יד) והיו לאותות ולמועדים וכו', שתולדות שנויים המתהווים בארץ בטבעי, בא ע"י שינוי מבטי הכוכבים ומעמדם ומסילותיהם כידוע. אבל הוא יתברך מפיר אותות בדים, ומשרד המזלות ואותיותיהם לרצונו, כמ"ש הכתוב (ירמיה י ב) כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמודו וכו' כי יחתו

²⁵¹ ע"י זהר ח"א רמה ע"א.

²⁵² ע"י גר"א בספד"צ לג ע"ב.

הגויים מהמה, ואין מזל לישראל (שבת קנו ע"א), שהם תחת השגחתו יתברך, אבל הוא חשב שגם ישראל נעזבו להנהגת כוכבים ומזלות, וככל הגויים בית יהודה, ולכן שמו אותותם אותות.

גם רמזו במ"ש שיצא ממנו דם, ענין גדול, מ"ש במ"א טעם על קריאת שם אדם ביום הבראו, שזה מורה על ג' שותפים שיש בו (גדה לא ע"א), שהגוף נבנה מאב ואם, והקב"ה מטיל בו רוח ונשמה. והנפש הוא יסודי, שיתופא דגופא, ולכן דם הוא הנפש, והוא חיבור אב עם אם. אבל חלקו יתברך הוא הנשמה, נקשר ביחודו יתברך, הוא א' של אדם, והוא חלקו של הקב"ה, ולכן כשמת או נסתלק חלקו יתברך, א' מאדם, ונשאר דם לבד, ורוח חיים אין בו. וכן היה בבהמ"ק ממש, שכמו שחומר הגוף הוא משפת האב, והאם היא מצירת אותו ומחברת כוחות נפשו ואבריו. כמו כן נבנה בהמ"ק ע"י חומרי הדברים שנעשה בו, כמו הזהב והכסף והאבנים ודומיהם, והפועלים עושי המלאכה הם נדמים לכה האם המצירת בנין הולד, והקדושה ושכינתו יתברך, אשר שרתה בבהמ"ק הוא א' של אדם. וכאשר נסתלק השכינה מבהמ"ק או נשאר דם ויצא מן הפרוכת, ולכן סבור והבן, והיה סבור טיטוס שבמה שהחריב בית המקדש של מטה, נפסק קשר השלשלת שהיה בין ישראל לאביהם שבשמים, שהם ב' הנונין המתחברים זה בזה, בהמ"ק של מעלה ושל מטה. והוא מה שרמזו דוד המלך ע"ה באמרו (תהלים עד ח) אמרו בלבם נינם יחד שרפו מועדי אל בארץ, ר"ל שחשבו שבמה ששרפו בהמ"ק של מטה, בזה יתבטל חיבור הב' נונין ביחד, כמ"ש.

ב' נונין בס"א כנגד ב' נונין בקדושה

עוד כוון בזה לדבר גדול, שכמו שבקדושה יש חיבור ב' נונין, כמו כן יש בס"א, והם ב' נונין של נחש ושמן. הא' עקום, והב' בשוה, שהם (ישעיה כז א) נחש בריח ונחש עקלתון. שהנקבה היא יצה"ר, אשה זונה, המפתה האדם ומראה לו היתר בדבר, וקצת טוב לסמא עיניו, להיות דרך איש ישר בעיניו (משלי כא ב), ולכן הוא נון דנחש בימין. והשמאל הוא המקטרג, והוא הזכר, עולה ומשטין ויורד, ולכן הוא שמן בשמאל, ארוך, ראשו למעלה, וסופו למטה. והם לויתן, זכר ונקבה נבראו, שהם נוני ימא, תנינים, ושוכבים בים, כמ"ש (יואל ב כ) ואת הצפוני ארחיק מעליכם את פניו אל הים הקדמוני וסופו אל הים האחרון, והם שהחריבו את בהמ"ק ראשון ושני.

ועוד מרמזים על שני המושלים, שהם תופסים כל הישוב, והם רגלין די פרזלא וחסף די פחר דלא דבקין דנא עם דנא²⁵³ (דניאל ב מא-מג), שאלמלא נזקקין זה לזה, היו מטשטשין ומחריבין העולם. והוא מ"ש אמרו בלבם נינם יחד וכו', ר"ל שהם חשבו להתחבר יחד, כמו שהיה תחלה, וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת וכו' (בראשית כח ט), ורצה להתחבר עמו, אבל לא עלתה מחשבתו לפועל, שישמעאל מת באותו פרק. וכמ"ש מה עשה, הרג את הנקבה וסירס הזכר, כמ"ש רבינו הגדול בפירושו לספרא דצניעותא (לב ע"א), יעו"ש²⁵⁴.

²⁵³ ז"ל: ודי חזיתה רגליא ואצבעתא מנהון {מנהן} חסף די פחר ומנהון {ומנהין} פרזל מלכו פליגה תהוה ומן נצבתא די פרזלא להוא בה כל קבל די חזיתה פרזלא מערב בחסף טינא: ואצבעת רגליא מנהון {מנהין} פרזל ומנהון {ומנהין} חסף מן קצת מלכותא תהוה תקיפה ומנה תהוה תבירה: די {ודי} חזית פרזלא מערב בחסף טינא מתערבין להון בזרע אנשא ולא להון דבקין דנה עם דנה הא כדי פרזלא לא מתערב עם חספא.

²⁵⁴ ע"י לעיל הערה 246.

וכמו כן בגלותא, רוצים תמיד להתחבר יחד, להיות להם שליטה גמורה, אבל אין מניחים אותם מן השמים, כמ"ש דלא ליהו דבקין דנא עם דנא. ולעתיד לבא עתיד הקב"ה למיפרק להו לישראל ע"י משיח, באלו הנונין שיחזורו למקומם, כמו שהיו הכרובים תחלה פנים אל פנים, כמ"ש (ירמיה לא לב) אני אהיה להם לאלקים והמה יהיו לי לעם, וכמ"ש רז"ל בפ' חלק (קו ע"א) אוי מי יחיה משומו אל (במדבר כד כג), מי משים כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנוקקין זה לזה.

וגם הנון עצמו יתהפך, ויקום על עמדו, הראש למעלה והזנב למטה, מה שבגלות נתהפך הנון, רישא כפוף לעפרא (זהר ח"ג קיט ע"ב) כמ"ש"ל. והוא מ"ש הקב"ה לנחש (בראשית ג טו) הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב, ר"ל שאתה תשלוט עליהם בעקב הנון, כשיתהפך למעלה. אבל הוא ישופך ראש, כשיהיה הנון עומד במקומו, כמ"ש (ישעיה נב ב) התנערי מעפר קומי. והוא שליטת יוד על וי"ו, הנקודה על הקו, שמאז יתנוצץ אור העליון השולט על הנהגת הזמן, שהוא בסוף יום השישי, סמוך לקבלת שבת. והוא קדושת תוספת שבת, שאז יתבטל הנהגת הזמן לגמרי, ולכן יתבטלו אומות העולם. משא"כ בימות המשיח, אז יהיו כפופים לישראל, כמ"ש (ישעיה סא ה) ועמדו זרים ורעו צאנכם, כמ"ש רבינו הגדול בפירוש בספרא דצניעותא (לד ע"א)²⁵⁵. ולכן בימות המשיח (ישעיה ל כו) והיה אור החמה שבעתים וכו', משא"כ לעולם הבא (שם כד כג) וחפרה הלבנה וכו', וז"ש (תהלים עב יז) לפני שמש ינון שמו, ר"ל שמו מרמו על התנוצצות אור של מעלה מן השמש, שהוא אור הראשון, והוא שליטת יוד על וי"ו ונשאר ב' נונין שחוזרים למקומם, ולכן נקרא משיח ינון, ואז (שם) כל הגויים יאשרוהו וכו', אמון כן יהי רצון בב"א:

הגה"ה – וז"ש (ישעיה מ א) נחמו נחמו עמי וכו', צד' נונין, והוא נחמה כפולה, שיחזור לנו ב' מיני שלימות: הא', שלימות נפשינו ותיקון עצמינו, שנהיה פונים אליו יתברך, פנים נגד פנים ממש. והב', טוב השגחתו וספע אורו יתברך אלינו, ג"כ פנים נגד פנים, והוא חיבור הצד' נונין ביחד, והוא מ"ש פס (סס 7) כל גיא ינשא וכו', שהוא רישא של הגון לכפיף לעפרא, וזנב שליט (זהר ח"ג קיט ע"ב). עתה יתהפך הדבר, שכל גיא ינשא למעלה, וכל הר וגבעה יספלו, ויחזור הנון לקדמותו, והיה העקוב למישור, הוא יאה"ר, אשר מעגלותיו צעקמימות, להחטיא את האדם, יהיה למישור, שיהיה כולו טוב, והרכסים, הם החיבור שבין צ' הנחשים, עקלתון וזריח, שהם מתחברים בעוונות יסראל, יתפרדו כל פועלי און, ויתבקעו זה מזה, וז"ש לבקעה, ע"כ.

דרוש לשבת תשובה

בפ' יום הכפורים (דף פו ע"א) אמר ר' חמא בר' חנינא, גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם, שנאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם. ר"ח בר"ש רמי, כתיב בנים שובבים, דמעיקרא שובבים אתם, וכתיב ארפא משובותיכם, ל"ק כאן מאהבה, כאן מיראה. ר"י רמי כתיב בנים שובבים, וכתיב ארפא משובותיכם, ל"ק כאן מיראה, כאן ע"י יסורים. הנה כל עובר על דבריהם הקדושים האלו יתפלא במה הוקשה להם בסתירת הפסוק, שלפי פשוטו אין כאן סתירה, ולא קושיא כלל, שהכתוב מפרש שע"י שישובו, ירפא משובתם, מה שחלו תחילה בחליי הנפש. וגם רב יהודא נראה דהוקשה לו ג"כ

²⁵⁵ ז"ל: ים וטהרתם כו' (יחזקאל לו כה), כי אסלח לאשר אשאר (ירמיה נ כ), ואח"כ בסוכות חופות שבע כידוע, וכמ"ש (ישעיה ד ו) וסוכה תהיה לצל יומם כו' זמן שמחתינו, וגם האומות יתקיימו ורעו זרים צאנכם כו' (שם סא ה), ואח"כ ש"ע שיכלו א"ה וישמחו ישראל לבדן, (במדבר כט לה) עצרת תהיה לכם, ויאכלו שלש סעודות של שבת שהן בזו"נ ובינה.

קושיית ר"ח בר"ש, ולמה תירץ באופן אחר, וחולק בין מיראה לע"י יסורים, שלא כדברי ר"ח הנ"ל. ופירש"י שם דחוק מאד²⁵⁶.

עוד שם, אמר ר' יונתן גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם, שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע וכו'²⁵⁷. גם מאמר זה תפל בלי מלה, ואינו מובן מה הוצרך ר"י להביא מקרא מדברי קבלה, והלא מקרא מפורש בתורה, בפ' נצבים (דברים ל א) והיה כי יבואו עליך וכו', ושבת עד ה' וכו', ושב וקבעך וכו'. ומבואר הוא בכ"מ אין מספר, שאם ישובו ישראל בתשובה, אז יקרב קץ הגאולה, ולא היה צריך לדרוש זה מפ' ובא לציון גואל.

תשובה יסוד התורה

ולבאר מאמרים אלו צריכים אנו לבאר ענין התשובה, וכי הוא יסוד שכל התורה תלוי בה, וכל העולם ומלואו וכל מעשי בראשית, קיומם ומצבם, על מצוה זו, והיא עלתה במחשבה בתחילת הבריאה, ולולא זה לא היה קיום לעולם, כמ"ש בפרקי דרבי אליעזר הגדול (פרק ג) וז"ל שם, ועלה במחשבה לברוא את העולם, והיה מחריט את העולם לפניו, ולא היה עומד. משל למה הדבר דומה, למלך שהיה רוצה לבנות פלטרין שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומבואיו ומוצאיו, אינו מתחיל לבנות, כך הקב"ה היה מחריט לפניו את העולם, ולא היה עומד, עד שברא את התשובה, עכ"ל.

המאמר הזה אף שידוע הוא למקבלי חכמת האמת מה שכוון בזה, ומכל מקום גם לפי פשוטו יתפרש על נכון, במה שיתבאר באריכות היאך כל הבריאה בכללו מרום נברא העליון שבעליונים עד עולם השפל הזה, ומדריגה התחתונה שבו, כולם תלויים וקיימים על ישראל, מקבלי תורת אמת, וכולם לא נבראו אלא בשבילו. וכבר האריך בזה החסיד האלקי בעל עבודת הקודש בספרי היחוד, בראיות ברורות מכמה דברי רז"ל בש"ס ובמדרשות, והרבה לשפוך סוללה עליו על כמה מתחכמים בני עמנו, אשר נמשכו בדעותיהם אחר דברי היוני, אשר השפילו מעלת האדם מאד, אפילו למטה ממעלת גלגל הירח, וכי כל צבאי מעלה לא נבראו כלל בשביל האדם. ומה לי להאריך בענין הזה, כי הרואה דברי קדשו של החסיד המתברר הנ"ל, יראה ויתגלה לעין השמש אמיתות דברי חכמי האמת, אשר כתבו היפוך דבריהם, וכי תורת אמת היתה בפיהם מקובל מפי הנביאים, עד משה רבינו ע"ה, אשר באמת מעלת האדם מצד נשמתו החצובה ממדריגה עליונה שבעליונים, שהוא עולה למעלה ראש מכל הנבראים, ולכן כל הבריאה בכלל נמסר בידו, אם לקיימם ולהגדיל מעלתם להוסיף בהם ברכה עליונה, או להיפוך ח"ו, להרוס לגמרי כל הבנין.

²⁵⁶ ז"ל: דמיקרא שובבים אתם - כשתעשו תשובה מעלה עליכם כאילו תחילת החטא על ידי נערוט ושטות ושובבות: וכתב ארפא - משמע מכאן ואילך, כבעל מום שנתרפא, שמקצת שמו עליו: כאן מאהבה - השב מאהבה נעקר עונו מתחלתו: כתיב שובו בני - אלמא בעלי תשובה קרויין בני: וכתב כי אנכי בעלתי בכם - אלמא עבדים מיקרו: כאן מאהבה ומיראה - קרויין בני: כאן על ידי יסורין - שלא שבו עד שנתיסרו ביסורין קרויין עבדים ואית דגרסי כתיב שובו אלי ואשובה וכתב כי אנכי בעלתי בכם, כתיב ואשובה אליכם לאחר תשובה, וכתב כי אנכי בעלתי בכם כבר, קודם שתשובו, כאן מאהבה או מיראה קא אמר כי אנכי בעלתי בכם.

²⁵⁷ ז"ל בשלימות: אמר רבי יונתן גדולה תשובה (שמקרבת) [שמביאה] את הגאולה, שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב, מה טעם ובא לציון גואל, משום דשבי פשע ביעקב.

העולם בציור של אדם ותלוי בו

ומכלל דברים אלו תראה עד כמה גדול העובד ה' האמיתי, ע"פ דרכי תורה הק' שבכתב ושבעל פה, בכלליה ופרטותיה ודקדוקיה, המסור לנו מפי משה רבינו ע"ה, וכן להיפוך, עד כמה יגיע חורבן הגדול והריסת הבריאה ע"י עברו על מצוות ה'. ומזה יתמרמר מאד ויקונן על גודל פשעיו העצומים והרבים, אשר גרם הפסד אשר לא ישוער, כמה שהיה ממעט את הדמות, כי האדם בהרכבת פרקי גופו ואבריו מסודרים במספר במפקד לעומת הרכבת כוחות פרקי נפשו ורוחו ונשמתו, וכולם לעומת פרטי חלקי כל הנבראים, אשר הם מסודרים זה על זה ממש בציור אדם הגדול. והאדם התחתון הוא הקטן, ולפי תנועותיו ומעשיו כך הוא השתנות תנועת הנבראים כולם, כמ"ש רז"ל ע"פ (תהלים קנא ה) ה' צלך וכו', מה הצל הזה וכו'.

ואמרו במדרש (ב"ר פי"ב סי' א) על פ' את אשר כבר עשוהו בקהלת, וז"ל את אשר כבר עשהו אין כתיב כאן, אלא עשוהו, כביכול הקב"ה ובית דינו עשוהו, ונמנים על כל אבר ואבר משלך ומעמידך על מכונך, וא"ת שתי רשויות הם, כבר נאמר הוא עשך ויכוננך, ע"כ. ירצה בזה, שמ"ש הכתוב עשוהו, בלשון רבים, רמז בזה אשר כוחות כל הנבראים כולם מחלקם נתנה באדם, והוא נעשה בדמות כולם ממש. ושלא נאמר שח"ו ב' רשויות הם, כתיב הוא עשך וכו', והיינו שהוא יתברך ברא את האדם נחתם בחותמו יתברך, אשר הטביע בו כל הנבראים למחלקותיהם, וכללם באדם התחתון. וע"ז רמז הכתוב באמרו (בראשית א כו) נעשה אדם בצלמנו וכו', וכמ"ש החסיד האלקי המחבר הנ"ל, שמספר רמ"ח אברי האדם הוא מכוון ממש בשמו הגדול, אשר בשמו המפורש נברא העולם, והוא שם ע"ב, שבו רי"ו אותיות בציורף ל"ב נתיבות חכמה, שבו נברא העולם.

ולכן באו בתורה רמ"ח מצוות עשה, במספר מכוון שיתקן האדם עצמו ונשמתו בהם, וע"י עולה ומסתעף התיקון בכל הבריאה. ולכן אמרו שישראל נקראים בשמו של הקב"ה, וכמ"ש כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו וכו'. הורה בזה הכתוב מעלת האדם, וכי הוא כלל הכל, שהוא נקרא בשמו הגדול, וכל מה שזכר במעשי בראשית בפרטות נכללו בו בכלל. שהרי הבריאה כולה מתחלקת לג' מדריגות, יש שכתוב בהם לשון בריאה, ויש מהם בלשון עשייה, ויש בלשון יצירה. ובאדם נאמר כל השלשה, כמ"ש (שם כז) ויברא אלקים את האדם, וכתיב (שם ב ז) ויצר ה' אלקים את האדם, וכתיב (שם א כו) נעשה אדם, והם על ג' חלקים שבו: הא', נשמתו החצובה מכסא כבודו יתברך, שנבראת יש מאין ממקום עליון שבעליונים. ועל הגוף נזכר לשון עשייה, שהוא למטה נשמי ממש. ויש בו בחינת אמצעית, והוא צלמו, שהוא דיוקן עליון שבנשמתו, שע"י מתלבשת ונכנסת בגוף, והוא דיוקן זך מריח של ג"ע התחתון, שבו מתלבשים נפשות הצדיקים בג"ע של מטה, כידוע להכמי האמת שהיא בציור הנפש ממש, ועליו נאמר ויצר וכו'.

וכדי לברר דברי חכמינו הק', אשר הגדילו מעלת האדם, וכי הכל מסור בידו, נבאר מאמר נפלא, אשר נמצא בדבריהם ז"ל במדרש (פסיקתא רבתי טו), ובירושלמי מס' ראש השנה (פ"א ה"ג), וז"ל א"ר סימון רבות עשית ה' וכו', לשעבר רבות עשית, מכאן ואילך נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, א"ר לוי משל למלך שהיה לו אסרליגין, וכיון שעמד בנו מסרו לידו. אמר ריב"ח למלך שהיה לו טבעת, כיון שעמד בנו מסרה לידו. אמר ר"א בר בון למלך שהיה לו כלי נגרות, כיון שעמד בנו מסרו לידו. אמר ר' יצחק משל למלך שהיו לו אוצרות,

כיון שעמד בנו מסרם לידו. רבנן אמרי לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות, כיון שעמד בנו מסרו לידו, ע"כ.

מאמר זה נפלא הוא, וצריך ביאור רחב מה כיוונו חכמים השלמים האלו במליצותם, ומה חילוק יש במשליהם אלו, שזה אומר בכך, וזה אומר בכך. ועתה קורא משכיל בא ושמע דברי אלקים חיים, והבן וראה עומק חכמתם במה שהסתירו והמליצו במתק לשונם, שבו כללו כל מדריגות האדם השלם העובד האמיתי, והיאך הכל נמסר בידו לטוב ולרע ח"ו, ומזה נבין עד כמה הגיע חובת איש הישראלי לדקדק במעשיו, ואם עוון פעל לא יוסיף, ויראה לתקן עוונותיו.

השגחת ה' בשתי מדרגות

וכללות מאמר זה יובן במה שנקדים הקדמה יקרה ידועה למעמיקי חכמת האמת, והוא במה שנחקר ענין הנהגת העולם וסדורו ע"פ עומק השגחתו יתברך, אשר הוא מתחלק לב' מדריגות, הא' ע"פ סדורו הטבעי כפי מה שהוכן לכך בו' ימי בראשית, כפי שראתה חכמתו יתברך, שע"ז אמר שלמה המע"ה במשלי (ט א) חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה טבחה טבחה וכו', ירצה בזה, על חכמה עליונה של הקב"ה שבה נבנה העולם בו' ימי בראשית, שע"ז נאמר בראשית ברא, ותרנומו בחכמה ברא, שאם נבחין מחכמת סידור הבריאה הטבעיית, ממנה ניקח להשיג כח ועוצם ממשלתו יתברך, וכי הוא המנהיגו בחכמה עמוקה ונפלאה, שהכל נברא על מכונו, כמ"ש (קהלת ג יא) את הכל יפה בעתו וכו'.

אבל יש עוד הנהגה וסידור יותר עליון ויותר פנימי, והוא סידור עליון אשר ממנו מתנוצץ לפרקים סידור הנסיי בשדוד הטבע, כמו שהיה במצרים ועל הים, ובשאר הזמנים, שבאמת ענין הנסים והנפלאות האלו, לא נבראו לשעתו במקרה בעת שהיה צורך אליו כמו שחשבו רבים, אבל באמת יש פנים לפנים, וסדור הנסיי יש לו סדר שלם²⁵⁸, התחיל ג"כ מתחילת הבריאה, וסובב והולך למעלה עד סוף הזמן. ורק שאין נראה ומושג לנו, רק בעת שהיו ישראל כדאים וצריכים לכך, אז נפתח השער ונתגלה הנס, והאיר אל עבר פניו. שהנהגה הנסיית גנוזה ונסתרת, באה מלובשת בתוך סדור הנהגה הטבעית, כנשמה המתלבשת תוך הגוף, שהנראה הוא כח הגוף לבד ולא כח הנפש, רק לעתים מזומנים כמו הנביאים הק', בעת חלה עליהם רוח הנבואה, נתבטלו חושיהם וכח הגוף, והנפשי נתגלתה כוחותיה לחוץ, כמ"ש (דניאל י טז) במראה נהפכו צירי וכו'. וכמו כן בעת גילוי הנהגה הנסית, היה ביטול כח הגוף, שהוא השמש וצבא השמים וכסיליהם, וכוחות יסודות התחתונים נתבטלו חושיהם, וסדריהם והיו כפגרים מתים בלא שימוש, ונתגלה שימוש וכח הפנימי המלובש בהם, והוא סידור הנסיי, שהוא כנפש בתוך הגוף, שמגלה כוחותיו לחוץ.

שתי מדרגות ההשגה בצורת אדם

ובאמת כל מה שהוא יתברך עשה בעולמו, הכל הוא בדמות האדם התחתון ממש, שכמו שהאדם מחובר מגוף ונשמה, שהנשמה באה בכוחותיה הרוחניים החזקים והקדושים, מלובשת תוך כוחות אברי הגוף. ואם האדם עוסק רק בענינים השפלים

²⁵⁸ עי' גבורות ה' למהר"ל הקדמה ב'.

הגשמיים, לעבוד את האדמה, ולעסוק בהם, אז מותר האדם מן הבהמה אין, ואז כוחות הנפש מתעלמים לגמרי, ואין נראה כוחם כלל. אבל אם הוא עוסק בעבודת יוצרו כל הימים, בקדושה ובטהרה, ואינו פונה כלל אל העולם הגשמי והבלוי, אז כוחות גופו חלשים, ואינם פועלים לפי ערכם, ואז כוחות הנשמה פועלים בשלימות, ועי"ז האדם מזכך איברי גופו, ומתבטלים חושיו, ויכול להגיע להשגת הרוח הק' ונבואה וגילוי כוחות הנשמה כמבואר. וכמו"כ הוא בטבעי הברואים, היסודות והגלגלים והכוכבים וכסיליהם וצבא השמש, לפעמים הם שובתים מפעולתם ע"י הצדיקים המגבירים כוחות איברי נשמתם, כמו"כ מתגלה פנימיות נפש הנבראים העליונים, אשר מהם הוא סידור הנהגת הנסית, כמבואר.

ומזה תבין מ"ש אצל יהושע (י יג) וידם השמש וירח עמד וכו', וכתוב (שם יב) אז ידבר יהושע וכו', והדברים כפשוטם ומשמעם, לא כאשר חשבו רבים, אשר נמשכו אחרי פילוסופיה הארורה, שפחה בישא, שהוציא הדברים מפשוטם, ה"ו לנו מאמינים מקבלי דת וחכמה אמיתית לומר כדברים האלו. אבל הדברים מאירים ומזהירים, שבאמת יש פנימיות בצבא השמים, והוא כמ"ש במ"א בענין נפש החמה שדיברו בו חכמינו הק' בכל מקום, והוא אור הראשון הננו, שנברא ביום ראשון, שמאיר מסוף העולם וכו'²⁵⁹, והוא נגנו בחמה החיצונית, כנפש בגוף, וכאשר יתבאר לפנינו עוד ביותר ביאור.

ויהושע בצדקתו ועבודתו התמימה, אשר כיון להכרית האמוריים כאשר נצטוו מפי רבו משה, מפי הגבורה, שהיה כדי לפנות ולטהר מקום הקודש, להסיר כל סיג ומחיצה המבדלת, להוציא הערל וטמא מן המקדש, במחשבתו הזכה והתמימה, פעל ועשה רושם גדול בבריאה, אשר האירה הארץ והשמים מכבודו יתברך, אחר יסתלק הענן העב המחשיך אור העליון. אז באמת גרם במעשיו שביתת כוחות השמש הגופני החיצוני, וגרם לו לעמוד בביטול כוחותיו, כמו הנביא בעת חל עליו הנבואה, אשר כוחותיו הטבעיים היו שובתים ועומדים בלי סיבוב טבעי. ונתגלה אור הפנימי של השמש, שהוא למעלה מזמן המוגבל, ולכן נתגדל היום ולא אין לבוא וכו'. והטעם כי אף שסידור הטבעי החיצוני פעל בטבעו שהוטבע עליו בתחלת הבריאה שנברא בחסד, אין תלוי בתורה ובמצוות, כי הטבע עושה שלו. אעפ"כ סדור הפנימי הנסיי, המלוכש בכל הבריאה, כנפש המתלבש בגוף, הוא תלוי עפ"י התורה והמצוות, ומתנועע ע"י, ע"פ העבודה וטוב טהרת העבודה הזכה. וע"י משתנה סידור הטבעי, כמו הגוף שמסודר ע"פ ערך כוחות הנפש המתלבש בו. ונמצא שמצד זה כל הנהגה השמימית ומשטר הכוכבים וכסיליהם נתונים

המה אל העובד ה' בתמימות, ומסורים בידו, לכל אשר יחפוץ יטה אותם ע"פ עבודתו. ודבר הנפלא הזה רמזו רז"ל במדרש ילמדנו (ילקוט יהושע רמז כב), ע"פ וידום השמש, וז"ל בשעה שאמר יהושע לשמש בגבעון דום וכו', אמר לו השמש אתה אומר לי דום, יש קטן פותח פיו ואומר לגדול הימנו דום, אני נבראתי ברביעי, ואתה נבראת בשישי, ואתה אומר לי דום, א"ל יהושע בן חורין קטן שיש לו עבד זקן, אינו אומר לו שתוק, לא קנה אברהם אבינו השמש וכל מה שבתוכו, שנאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ וכו', אמר לו השמש, אתה אומר שאדום, ומי אומר קילוסו של הקב"ה, אמר לו שתוק, ואני אומר שירה, שנאמר אז ידבר יהושע, ואין אז אלא שירה, שנאמר אז ישיר משה וכו', עכ"ל.

והנה המשכיל האמיתי יראה בצחות מליצות דבריהם הק' במאמר הזה היאך באו להרום יסוד השקר אשר בנו טיחי טפל, אותם הנמשכים אחר דת הנפסד אריסטו היוני,

²⁵⁹ ועד סופו.

והוא מ"ש החסיד האלקי בעל עבודת הקודש בספרו היקר חלק התכלית פ"ה, ונעתיק דבר בקיצור, והוא מ"ש באריכות נגד האנשים המתחכמים, אשר לא דיברו נכונה על צורת האדם, ועל עניני הנסים והנפלאות. ואמר שם שמדעת הנפסד הזה שמיעטו דמות אדם, ובזותם את צלמו בערך הכוכבים והגלגלים, כ"ש בערך המלאכים, מזה יצאו להרוס ולעקור ולהפיל ארצה עמודי התורה והאמונה ואשיותה, והם הנסים והנפלאות.

והוא מה שקבלו מחכמי הישמעאלים, כי נותן הצורות הוא השכל הפועל, והוא מושפע מהגלגלים, ולא יוכל לפעול בהם, ואחר שהנפש נאצלת ממנו, לדעתם הכוזב, מכ"ש שלא תוכל לפעול בעליונים ממנה, שלא יהיה כח העלול יפה מכת העלה. ומזה יצאו לחשוב, ויחפו דברים אשר לא כן, על ענין נס המפורסם, מענין נס עמידת השמש ע"י יהושע, כמ"ש הרלב"ג בספריו. והפילוסופיה הארורה הטעה אנשים כאלו, ולא ידעו ולא יבינו מה שקבלו חכמי האמת מפי הנביאים, כי צורת האדם ונשמתו העולה היא למעלה למעלה הרבה ממדרגת מלאכי השרת, כמ"ש רז"ל בכמה מקומות עצמו מספר, וא"כ אין פלא אשר הצדיקים הגדולים הגזירו אומר בעליונים ובתחתונים, כמ"ש (שמואל ב' כג ג) צדיק מושל וכו' (מו"ק טז ע"ב) מי מושל בי צדיק וכו'.

ועתה תראה שכל ענין הנפלא הזה רמוז במאמר הנפלא הזה, לסתור דעת השקריות הזו, ורמוז בזה ע"ד מליצה, והוא מ"ש שנענה השמש עם יהושע וכו', והוא ע"ד ויכות, שדעת השכלי גזור שהאדם לא יוכל לשנות משמרי השמים וסדריהם, מאחר שהוא פחות הרבה ממדרגתם, והוא כאילו אמר השמש ליהושע שא"א לו לגזור עליו לשנות טבעו וסדרו. שהרי האדם הוא למטה הרבה ממדרגתם, שהוא עלול היותר תחתון, שלכן נברא בשישי, אחר שנסדרו כל הנבראים העליונים מתחילה, והוא, שהשמש נברא ברביעי, בגרם השמימי, והאדם נברא אחרון למעשה בראשית, שהוא העלול התחתון יותר מכולם. וא"כ היאך אפשר לומר שיהושע יהיה הגזור לשנות ברצונו סדרי גרמים השמימיים, אשר הם גבוה מאד במעלתם עליו, כפי סברת אלו החכמים הנמשכים אחר דעה הנפסדת הזאת. וע"ז השיבו רז"ל במליצתם שהאמת אינו כן, שאף שמצד גופו הוא הפחות והשפל יותר מכל הנבראים, מ"מ מצד נשמתו, אשר היא עליונה מאד, שנתלבשה בו לעשות אשר צוה ה' בעבודתו הזכה, יכול לשנות סדרי בראשית, וכמ"ש הכתוב (משלי ח טו) בי מלכים ימלוכו וכו', ואמרו (אבות פ"ו מ"ב) חרות על הלוחות, א"ת חרות, אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. וכונתם בזה שמצד התורה שניתנה לאדם, אשר מעלתה גבוה מאד, ממקום מחצב נשמותיהם, הוא כשר ומושל על כל הנבראים, וכולם עלולים על ידו, והוא העילה להם, שכולם מתנהגים על ידו. ונמצא שמצד זה נקרא בן חורין, כשר המושל על עבדיו, וז"ש שאמר לו יהושע בן חורין קטן וכו', לא קנה אברהם וכו', והוא מ"ש במ"א, שאברהם אבינו הראשון במדרגה זו, אשר נבחר לה, להיות ראש צור מחצב האומה הזאת, אשר ממנו התחיל סדור הנהגה עליונה הנסיית, ושיהיה מסור העולם ומלואו וכל אשר בו, בידו וביד זרעו אחריו, להתנהג ע"פ התורה והמצוות, וכמ"ש רז"ל (רש"י בראשית כה ה) ע"פ והיה ברכה, מתחילה היו הברכות מסורות בידי, ברכתי לאדם הראשון, ברכתי לנח וכו', ועכשיו הברכות מסורות בידך וכו'. וכונתם בזה, שעד שבא אברהם, היה העולם מתנהג בחסדו יתברך, שלא ע"פ התורה והעבודה, שלכן לא ניתנו מצוות לנח, כי אם שבעה לבד, שהם קיום עולם הטבעי וישוב המדינה לבד, אבל מעת צ"ץ האזרחי הזה, אשר קיים התורה כולה עד שלא ניתנה, מאז נמסר העולם ומלואו בידו, כפי המייתו ע"פ עבודת ה'.

וע"ז נאמר (יחזקאל לג כד) אחד היה אברהם וכו', שהוא היה הראשון במדרגה זו, ולכן אמר לו מלכי צדק (בראשית יד יט) ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ, ר"ל

שניתנו בידו השמים והארץ וכל צבאם בדרך קנין, כמו שקונה חפץ במעותיו. כמו"כ קנה אברהם מאתו יתברך כל הבריאה, ע"י התורה והעבודה הזכה שעבד ליוצרו, בכל לבו ובכל נפשו, וא"כ זרעו אחריו ירשו מתנתו הזאת, שכל השמים וכל צבאם יהיו מסורים בידם. וכמו שאמר בלעם לבלק (במדבר כג ח-ט) מה אקוב וכו' כי מראש צורים אראנו וכו' הן עם לבדד ישכון וכו', ר"ל שא"א לשלוט הקסם ונחוש, שדרכם לפעול ע"י המשכת הכוחות ממשטרי השמים, כמ"ש (סנהדרין סז ע"ב) למה נקרא שם כשפים, שמכחישים פמליא של מעלה, ר"ל שיכולים להמשיך שפע הנשפע ממשטרי השמים, שהם פמליא של מעלה, למקום אחר שיצטרכו. ובוה יתמעט שפעם הנשפע על כלל העולם, שהם ממשיכים אותם למקום שרוצים, וע"י נחסר ממקום אחר כידוע, וע"ז אמר שישראל הן עם לבדד ישכון, וכוחם נבדל מכל האומות, שהנהגתם תלויה במעלה עליונה גבוה מעל גבוה, ואינם תלויים בסידור הטבעי.

ואמרו שאמר השמש, אתה אומר לי שאדום וכו', והוא ג"כ מליצה נפלאה להסיר מעות המתחכמים הנ"ל, בהורידם מדריגת האדם, ואומרים שהשמש והמאורות לא נבראו עיקרם בשביל האדם. ומ"ש והיו למאורות וכו', הכונה שהאור נשפע ג"כ להארץ ממילא, אבל עיקר סיבובם אינו בשביל האדם, אלא בשביל עצמם, שבוה משכילים את בוראם, בדרך העילה המשיג עילתו. והם מתנועעים על צד האהבה והמצוה, וישיכילו שנבראו מפני התנועה, ובוה עושים רצון בוראם, וכמו שהאריך הרמב"ם ז"ל בספרו המורה (ח"ב פ"ה).

וזה שהמליצו בדבריהם שאמרה השמש שאני אומרת שירה בסבובי וכו', ר"ל שעבודתי מעולה יותר מעבודת האדם, שהשכלתה והשגתה לבוראה, שהיא שירתה שאומרת, יותר נכבד משירת האדם, אשר הוא מקבל שינוי והפסד, ואינו תמידי כעבודת צבא מעלה, וא"כ היאך אפשר שישתנה סדרי תנועת השמש ע"י האדם השפל ופחות הרבה ממדריגתם. וע"ז אמרו במליצתם, שהשיב יהושע אני אומר שירה וכו', ורצו בוה שהדברים להיפוך, שעבודת האדם יותר יקר ונכבד מפילו משירת המלאכים העליונים, מאחר שהם מוכרחים ע"כ, והוא טבעם ובריאתם. משא"כ האדם, שעושה בבחירתו, וכמ"ש רז"ל שאין מלאכי השרת אומרים שירה עד שאומרים ישראל תחילה, שנאמר ברן יחד כוכבי בקר, ואח"כ ויריעו כל בני אלקים. וכמ"ש רז"ל בפ' גיד הנשה (חולין צא ע"ב) חביבין ישראל יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל עת וכו', ומלאכי השרת וכו', ומלאכי השרת אין מזכירין את ה' אלא אחר ג' תיבות, וישראל אחר שתי תיבות.

ואמרו רז"ל ג"כ וז"ל, הובא בס' עבודת הקדוש פ"ז שם, בשעה שמגיע זמן לומר שירה, שמעיאל המלאך, השר הגדול והנכבד והנורא, עומד על חלוני רקיע התחתון, לשמוע ולהקשיב קול שירות ותשבחות זמירות, העולה מן הארץ מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות, להשמיע לפני ערבות. ומפני מה עושה כך, שאין רשות למלאכי השרת לומר שירה תחילה, עד שפותחים ישראל בשירה של מטה, שנאמר רוממו ה' אלקינו והשתחוו להדום רגליו, אלו ישראל, רוממו וכו' והשתחוו להר קדשו, אלו מלאכי השרת, וכל מלאכי רקיע ורקיע, כששומעים קול שירות ותשבחות של ישראל אומרים מלמטה, הם פותחים בקק"ק מלמעלה, שנאמר וקרא זה אל זה ואמר וכו', עכ"ל.

והרי מבואר מפולש יוצא לנו ממאמר הזה שמדריגת שירת ישראל העולה היא למעלה, יותר משירת המלאכים, ולכן הקדים (תהלים צט ה) רוממו וכו' להדום רגליו, שהם ישראל בארץ, שהיא כביכול הדום רגליו של הקב"ה, וכמ"ש (ישעיה סו א) מים כסאי והארץ הדום רגלי וכו', ולזה אמרו שיהושע השיב, שהוא יאמר שירה תחת השמש וכו', והבן.

וממוצא דבר זה תראה ותבין עד כמה העוון גורם לקלקל ולהשחית, שמאחר שנמסר כל הבריאה ביד הישראלי, כמו שע"י עבודתו מעלה כל הנבראים, וגורם להם תוספת שפע וברכה ממקור הברכות, וכולם שמחים ונהנים בעבודתו ליוצרו, וכן להיפוך, אם יקלקל מעשיו, מוריד נפשו בעמקי שאול, בכוחות הטומאה של אדם בליעל, אשר הוא קומה שלמה לעומת כל מדריגות הקדושה. והוא מורכב מכוחות קלקולים מפסידים ומורידים לכל כוחות הקדושה ר"ל, ומצד זה כולם נעשים אויבים לאדם ומקטרגים עליו, כמו שבאמת קטרגו על בריאת האדם כל מלאכי השרת, ואמרו הדא עקתא למה מיברי²⁶⁰, שפחדו שיגרום להם הפסד וקלקול גדול במעשיו. והאדם נמסר בנפשו ורוחו ביד כח הטומאה שהגביר עליו, כמ"ש (סוטה ג ע"ב) קשורה בו ככלב, ואמרו (שם) שמלפפתו והולכת לפניו וכו', שנאמר ילפתו ארחות דרכם יעלו בתוהו ויאבדו. שכל כוחות הטומאה הנכללים באדם בליעל, נקרא תוהו, שהם החרבן והכליון והאפס, שמציאותם נמצא מסילוק והעדר קדושה עליונה, כמ"ש במ"א בביאור הכתוב (ישעיה מ יז) כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו.

וע"ז אמר הנביא (ירמיה ב יט) תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחוך ודעי וראי כי רע ומר עובך את אלוהיך ולא פחדתי עליך וכו', אמר שאם יתבונן האדם במעשיו, יראה בעין שכלו היאך גרם תגבורת כח הרע למאד, ושתה ממים המרים ומאררים לנפשו, אשר הם קוצים וסלונים ממאירים מכאיבים מאד לרוחו ונפשו. ולזאת מי שנמשך אחר יצרו הרע נקרא עבד, שכבר נמסר ברשות אחרים, כוחות הטומאה המושלים עליו, על רוחו ונפשו. ולכן לעומתו גם גופות של ישראל נשתעבדו בידי זרים, אשר הם שרשם ממקום הרע הזה, אלו מושלים מלמעלה ואלו מלמטה. וע"ז אמר הכתוב (דברים כח מז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה וכו' ועבדת את אויביך וכו', וכתוב (שם מה) ובאו הקללות האלה ורדפוך וכו'. ירצה בזה שהעוון בטבעו גרם שהקללות כולם, שהם כלל הקלקולים והמפסידים של כוחות בליעל, המה רודפים אחריו, עד שהאדם לא יוכל להמלט מהם. שלא יחשוב שהם באים במקרה הטבעי, עד שיחשוב לעשות תחבולות טבעיים, שע"י ינצל מהם, כענין הרפואות המרפאים מחלאים טבעיים. שהעונשים האלו אינם במקרה הטבע, אלא הם רודפים אחר האדם, מאחר שהוא כרוך ומסובך בהם, ואין יכול להפרד מהם בשום תחבולה טבעית כלל, וכמ"ש הכתוב (משלי ה כב) עוונותיו ילכדונו, את הרשע, ובחבלי חטאתו יתמך. וכפל דבריו ירמוז בזה, שבמה שהאדם הוא בתחילה בקלות במה שאינו משגיח על דרכיו לפלס נתיב דרכו לשקול כל מעשיו אם הם על פי התורה, ועי"ז נכשל בחטאת שהם שונגים, כענין עוונות שדש בעקבו (ע"ז יח ע"א), ועי"ז עושה רגלים ועמודים גדולים לכוחות הטומאה, שיהיו נאחזים ונסמכים עליו, ועי"ז מתקשר בהם, ועבירה גוררת עבירה (אבות פ"ד מ"ב), עד שעושה אח"כ בהרגלו גם במזיד, שהם נקראים עוונות, ועי"ז ילכד לגמרי ברשתם בל יקום ח"ו.

מעלת טהרת יום הכפורים

²⁶⁰ ע"י ילקוט שמעוני נו"כ (רמז תרמא): רב הונא בשם ר' איבו בדעת בראו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון שברא מזונותיו ואחר כך בראו, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא מה אנוש כי תזכרנו הדא עקתא בו למה מיברי אמר להם הקדוש ברוך הוא אם כן צונה ואלפים כלם למה נבראו, צפור שמים ודגי הים למה נבראו, מגדל מלא טוב ואין לו אורחים מה הנאה לבעליו שמלאו, הושיט אצבעו ביניהן ושרפן, וכן כת שניה וכת שלישית, והאחרונים אמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ עביד מה דהניא לך.

ואין תקנה לצאת משעבוד הקשה ועול ברזל אשר עליו, כי אם על ידי שחרור ביובל הגדול²⁶¹, אשר בו יוצאים עבדים לחרות, כמ"ש (ויקרא כה ט) ביום הכפורים תעבירו שופר וכו'. והוא ממקום גדול ונורא, למעלה מסדר הנהגת הבריאה, אשר הוכן להתנהג בדין ובמשפט באין ויתור כלל. אבל ביום הכפורים, או נפתחים שערי רחמים, והוא עולם התשובה²⁶², אשר הוכן ברחמי יתברך קודם הבריאה, להמציא תרף מאו, לקבל הרשעים בתשובה, כדי שיחזרו כל הדברים למקומם הראשון, כמו קודם החטא. עלמא דחירו (זהר ח"ב קפו ע"א) הידוע למשכילים, שמשם קול קורא בחיל שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם (ירמיה ג יד). שמשם נרתיק של רפואות למצוא מזור לכל חליי הנפש, ולתקן כל מה שנתקלקל ע"י עוונותיו. כל דרגין עילאין שירדו על ידו, יתעלו למקומם ויתקדשו מ"מ סיג וחלאה אשר הנחש הקדמוני הטיל בהם ארסו הקשה, וכמ"ש (ויקרא טו ז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם.

וכן אז היה עבודת הכהן הגדול במקום קודש הקודשים, מקום אשר לא הורשה ליכנס בכל ימות השנה. כי אז עולים ג"כ הנשמות למדרגה עליונה מאד, עולם התשובה, אשר הוא למעלה ממדרגת העולם. ועי"ז הטעם אמרו בסוף פרק בתרא דיומא (פו ע"א) בד' חילוקי הכפרה שהיה ר' ישמעאל דורש עבר אדם על עשה ושב, לא זו משם עד שמוחל לו. עבר על לא תעשה, תשובה תולה, ויוה"כ מכפר. והוא מבואר נגלה ע"פ חכמת האמת, כי באמת במה שעבר על מצות עשה בשב ואל תעשה, לא הוריד נשמתו וכוחות הטומאה, ולא נשתעבד להם, כי אין להם אחיזה, רק בחטא לא תעשה בפועל, שהוא מטמא נפשו באמת. רק שע"י עברו על מצות עשה אינו מעלה נשמתו למעלה, ונמצאת חסרה ובעלת מום ומחסיר השפיע והברכה הראוי לירד בכל העולמות, אם היה מקיים העשה כראוי, ולכן די בתשובה לבד, שבוה שב אל מקורו וחזור הכל למקום הראוי. משא"כ אם עבר על לא תעשה, והגביר כח הטומאה על נפשו, ונמצא משועבד ועבד אל האדם בליעל, ולכן אין די בזה במה שישוב בתשובה, אלא צריך להוריד אור ממקום החירות, יובל העליון המוציא עבדים לחירות, להוציא ממסגר נפשו, והוא הזמן המיוחד לכך, יוה"כ הגדול והנורא, אשר מעורר השופר עליון וקראתם דרור וכו' (ויקרא כה י). ולכן ע"י שופר יצאו מגלותם לעתיד, כמ"ש ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו', שאז יתעורר רחמים גדולים מעלמא דחירו, וכמ"ש (ישעיה נד ז) וברחמים גדולים אקבצך וכו'.

ב' גאולות בעתה ואחישנה

ובאמת כמו שמצינו שגאולת ישראל א"א בלי תשובה, שכל זמן שכח הטומאה גובר בעוונות ישראל, והמה משועבדים מצד נפשותיהם תחת ממשלת האדם בליעל וכל אנפיו ועוזריו, כמ"כ למטה משועבדים ביד זולתם שהם באים מכוחם של מעלה מסיטרא דילהון. ולכן בלתי אפשר להסיר ולבער כח הטומאה מן הארץ, כמ"ש (זכריה יג ב) ואת רוח הטומאה אעביר, כי אם ע"י תשובה. ורק שהתשובה הזאת הוא על ב' דרכים: הא', מסטרא דלתתא. והב', מסטרא דלעילא. והיינו כמו שאמרו רז"ל (סנהדרין צח ע"א) זכו אחישנה, לא זכו בעיתה²⁶³. ומבואר בדבריהם בכ"מ שהפרש גדול יש ביניהם, שאם ישראל יתעוררו בעצמם בתשובה מאהבה ומיראה, אז יקדם גאולתם וגם לא יצטרכו צירוף ומירוק ע"י חבלי משיח. אבל אם ח"ו לא ישובו מעצמם, יתאחר עד זמן האחרון,

²⁶¹ ע"י זהר ח"א קנא ע"א שבינה היא יובל, ועי"ש ח"ג רכב ע"א בינה היא תשובה.

²⁶² ע"י לעיל הערה 93.

²⁶³ ע"י הערה 162.

שא"א להתאחר יותר, ואז יצטרך הוא יתברך לעורר ישראל בתשובה, ע"י יסורים גדולים וחבלי משיח וצירוף אחר צירוף, כמ"ש (זכריה יג ט) והבאתי את השלישית באש, וכתוב (יחזקאל כ ל"ח) וברותי מכם וכו' (זכריה יג ט) וצרפתים כצרוף את הכסף וכו', וכתוב (ישעיהו ו יג) ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער וכו'. ודבר זה מפורש נגלה בפרשת התשובה, המדבר בענין התשובה לעתיד בזמן הגאולה, כמ"ש בפרשת נצבים (דברים ל א) והיה כי יבואו עליך וכו' ושבת וכו'. והרואה יראה שבאו כפולים בפרשה, וכמ"ש עוד אח"כ (שם ח) ואתה תשוב וכו' כי תשמע וכו' כי תשוב וכו'. והמשכיל לדקדק בדברי קודש אלה יראה לעין היאך רמז הכתוב כאן בזמן ב' הגאולות, וענין ההפרש הגדול שבין ערכי ב' הגאולות האלו. והוא, שאם ישראל ישבו מעצמם בלא אתערותא דלעילא תחילה, אז התשובה יקדם לגאולה, מאחר שעדיין לא הגיע זמנו האחרון, רק ישראל ממעשיהם הטובים ובתשובתם הגמורה יעוררו הגאולה למעלה, ולכן והיה כי יבואו וכו', והשבות אל לבבך ושבת עד ה' אלקיך, והיינו תשובה מאהבה שמגעת עד כסא הכבוד, כמאמר רז"ל שם (יומא פו ע"א). וכיון שע"י תשובה זו תפעלו ותתקרבו למעלה עד מקום שורש מחצב נשמתכם, שהוא אצל ה' אלקיך ממש, למעלה ממדרגת כל המלאכים. וא"כ ממילא תהיה עליון על כל השרים, ותצאו מעצמכם להירות, כי אין עבד מושל על בן המלך כאשר יושב על שולחן המלך וקרוב אצלו, וז"ש שם ושמעת בקולו בכל לבבך, והיינו מאהבה, ולכן אח"כ ושב וקבצך.

ואח"כ מדבר ממדרגה שניה שהוא בעתה ח"ו, כשלא יהיו זכאין, שאז יתאחר זמן הגאולה לאורך ימים, עד אשר יהיה נדחך בקצה השמים וכו', ואז כשיגיע זמן, יקדם התעוררות הגאולה לתשובת ישראל מדרכיהם, כי אורות הגאולה ינוצצו מקודם לצד הזמן המיוחד לכם. ואח"כ יצטרך כביכול הוא יתברך לעורר ישראל לתשובה, והוא מה שכתוב אח"כ ומל ה' אלקיך וכו' ואתה תשוב ושמעת. ולא הזכיר כאן בכל לבבך ובכל נפשך, כי התשובה הזאת לא תהיה מאהבה אלא ע"י יסורים גדולים ובידור ומירוק וזיכוך כמו שכתבנו, וע"ז אמר הכתוב שהפרש גדול יהיה למדרגה הראשונה שישבו מעצמם, שבה והותירך ה' אלקיך בפרי בטנך וכו', שיזכו כולם לשלימות הגאולה בלי מירוק וצירוף אחר צירוף, וע"ז אמר אימתי יהיה זה, כי תשמור וכו' כי תשוב בכל לבבך ובכל נפשך (דברים ל י), והוא ענין תשובה מאהבה, כאשר נתבאר.

ב' מהלכי גאולה בנפש האדם

והנה כמו"כ הוא בכל אדם בפרט, הפרש גדול בדרכי התשובה, שאם האדם מתבונן בעצמו לפשפש במעשיו המקולקלים, ומתבונן בגדולת יוצרו ובנעימות אור התורה הק', ובמעלת נשמתו הגבוה מעל גבוה, וכי היאך כל העולם תלוי בו, הן לתקן הן לקלקל ח"ו, ואז שב אליו יתברך מאהבה ומיראה, ואז תשובתו מגעת עד כסא הכבוד, ומעורר עלמא דחירו, וא"צ ליסורים ועונשים למהר חלאת נשמתו, כי הוא עצמו מרחיץ בנקיון כפיו, ובפיו ודבריו יכול לשוב אליו יתברך. כמ"ש משה רבינו ע"ה שם בפ' התשובה (דברים ל יא) כי המצוה הזאת וכו', כי קרוב אליך וכו' בפ"ך ובלבבך לעשותו, שמדבר במצות התשובה, וע"ז אמר הנביא ג"כ (הושע יד ב) שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעוונתך, קחו עמכם דברים כו', אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב, והיינו שאם תשוב מאהבה, בהתבוננות הדעת לראות כי הרבה קלקלתם בעונותיכם.

וז"ש עד ה', שמגעת עד כסא הכבוד, והיינו אם תשובתכם תהיה מצד שתתבוננו בינה כי כשלת בעוונתך, ואז לא תצטרכו למירוק ויסורין, רק בדברים לבד תתרוצו

לאדוניכם. וז"ש קחו עמכם דברים, ועל תשובה כזאת אין קטרוג ואין שטן ופגע רע, והדבר נדמה למי שהרס בנין של מלך, ועומד מעצמו ומתקן בטוב כמו שהיה מקדם, שבזה אין עליו משפט עונש כלל, ואז נמתק הדין לגמרי, בל יזכור עוד בשמו. וז"ש אמרו אליו כל תשא עון, ולא עוד אלא וקח טוב, כמ"ש (יומא פו ע"ב) שזדונות נעשו זכויות, וגם וידוי דברים שלו יהיה נחשב כאשים וכניחוחים לפניו יתברך, להיות עולה לריח ניחוח לה, וז"ש (הושע יד ג) ונשלמה פרים שפתינו. ואמר אח"כ על מדריגה השניה, שאם התשובה לא יהיה מאהבה, רק ע"י קדימת יסורים, שמעורר אותו הוא יתברך, כאשר ייסר איש את בנו, ואז ארפא משובתם, ר"ל שאני אצטרך לרפאותם מחולי נפשם, ואז אוהבם נדבה, לא מצד הדין והיושר, כי הרבה מקטרגים יעמדו עליו שלא יתקבל תשובתו, כמ"ש במנשה, שתשובתו היה ע"י יסורים גדולים, והוצרך הוא ית' לחתור חתירה מתחת כסא כבודו מפני קטרוגם של מלאכי השרת, כמ"ש רז"ל ע"פ ויעתר לו ה', וכתוב ויחתור לו, כמ"ש בפ' ערבי פסחים (ירושלמי סנהדרין פי"א ה"ב). וז"ש שדבר זה יהיה בנדבת חסד ומתנת הנם, שיהיה שב אפו ממנו אחר שהרבה לחטוא.

ישראל אינם יכולים לצאת מרשות הקב"ה

ובהיות כן, אחינו בני ישראל הביטו וראו עד כמה מדת הדין מתוח עלינו זה שלש שנים רצופות אשר עברו אשר שפטנו צורינו ברעב גדול, וכמה נפשות מישראל מתו ממש ברעב, ועוד כמה וכמה צרות תכופות זה אחר זה, אשר ניתן עול ברזל על צוארנו. אין ספק שהוא יתברך מעוררנו לתשובה, ומדוע אנחנו מחשים, ומצאנו עוון ח"ו, וכי איש הישראלי א"א לו לצאת מתחת רשותו של הקב"ה, אחר שכבר נתקשרנו בקשר אמיץ וחזק, וכבר נשבענו שלא נמיר וכו', וכביכול גם הוא נשבע וכו'. ומקרא מלא ביחזקאל (כ לב-לח) והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגויים וכו' הי אני כו' אם לא ביד חזקה ובחכימה שפוכה אמלוך עליכם, והוצאתי אתכם וכו' ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחכימה שפוכה וכו' והעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים וכו'. הרי כתוב מפורש הוא בשבועה חמורה מאתו יתברך, שדבר בלתי אפשרי להוציא אותנו מתחת רשותו, וביד חזקה וביסורים גדולים ייסרינו, עד אשר נשוב אליו יתברך.

ודבר זה מבואר נגלה, כי א"א לעולם ולבריאה להתקיים, כי אם ע"י ישראל, וע"י תורתו הק', אשר הנחיל לנו ממדבר מתנה, וכמ"ש (ירמיה לג כד-כה) כה אמר ה' וכו' ויהי דבר ה' וכו' הלא ראית מה העם דברו עליך שתי המשפחות אשר בחר בהם ה' וימאסם ואת עמי ינאצון מהיות עוד גוי לפניהם, כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה וכו', גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס וכו', כי אשיב את שבותם וריחמתיים. מבואר נגלה מכתובים אלה, שבדורו של ירמיה הנביא נמצאו בישראל אנשים אשר נתיאשו מן הגאולה בראותם ירידת תפארתם, וכי הורד כבודם ועטרת ראשם מעליהם, שהם שני הכתרים שזכו בהם, והם כתר כהונה שנתנה למשפחת אהרן, וכתר מלכות שניתן לזרע דוד. וחשבו שגם כתר השלישי שהוא כתר תורה, שבזה נבחרו ישראל לעם סגולתו, ניטל מהם על רוב פשעיהם, ומאס בהם ונתן גדולתם לאומות זולתם, עד אשר לא יקומו עוד להיות גוי לפניו יתברך. ע"ז אמר שדבר בלתי אפשרי, שכתר התורה א"א להתבטל מישראל, שאם לא כן יחרב העולם ויתבטל כל המציאות, והוא מ"ש (ירמיה לג כה) אם לא בריתי וכו' חוקות שמים וארץ לא שמת.

ולכן כמו שא"א למציאות הבריאה להתבטל, כמו כן א"א שימאס הוא יתברך זרע יעקב, מהיות גוי לפניו, להחליפם באומה אחרת ח"ו. וגם כסא דוד א"א להתבטל, שמלכותו מכוונת היא למול מלכות שמים של מעלה, כידוע לחכמי האמת. וממילא גם כתר כהונה יחזור לו, שעמוד העבודה תלוי בו, ולכן מוכרח הגאולה להיות, והוא מ"ש (שם כו) כי אשיב את שבותם וכו', ע"כ שלא בטובתם, אם לא ישובו מעצמם, אזי בחימה שפוכה וע"י יסורים גדולים אמלוך עליהם.

גם כל אדם מישראל אינו יכול להתנתק מהקב"ה

וכמו שהוא בכלל האומה, מוכרחים להטהר בסוף הימים לצרפם ולבררם, כמו"כ כל אדם מישראל מוכרח הוא להתברר ולהטהר, כמ"ש האשה התקועית לדוד (שמואל ב' יד) כי מות נמות כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו ולא ישא אלקים נפש וחשב מחשבת לבלתי ידח ממנו נדח. ובא וראה קורא משכיל גודל חכמת האשה הזאת, וכי הכתוב רמז בזה תיקון נפשות אומה הזאת, וענין השארת הנפש מבואר במקרא זה לכל רואה האמת בשכלו. כי האשה הזאת רצתה לפייס את דוד על אבשלום בנו, לבל ידחנו לגמרי בשתי ידיים, רק שמאל דוחה וימין מקרבת (סוטה מז ע"א). כי האיש המאושר והחסיד צריך שילך בדרכיו יתברך, כמו שהוא יתברך אינו דוחה נפש החוטאת לכלותו ח"ו לגמרי, כי דבר זה אי אפשר, שגם הכרת הנזכר בכתוב בכ"מ, אינו אלא כריתתו משרשו, ונפילתו למטה, שצריך להתגלגל ולהתברר, כמ"ש חכמי האמת ע"פ (שמואל א' כה כט) ואת נפש אויביך יקלענה וכו', שאינו חוזר תיכף לשרשו, אלא נכרת מארץ החיים העליונה, לירד עוד להתגלגל, כמ"ש (איוב לג כט) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר כידוע. והאשה הנ"ל המשילה נפש האדם למים הנשפכים לארץ, שכמו שא"א שיתבטל המים ויהיו לאין ואפס הגמור, רק שהם יורדים מגבוה לנמוך ונבלעים בארץ, אבל מציאותם נשאר קיים, ובבטן הארץ חוזרים ונובעים ונכנסים לנחלים ולנהרות, שאין דבר מתבטל להיות אין מיש, כידוע למשכילים.

כמו"כ הוא נפש האדם ממש, וז"ש כי מות נמות, ר"ל מיתות הרבה, ע"י שבא וחוזר לארץ להתלבש בבעלי חיים בכמה פעמים. ונמצא שהוא מת כמה פעמים, אבל אינו מתבטל ח"ו ברב הטאיו, רק כמים המוגרים ארצה אשר לא יאספו, ר"ל שאינם כלים, מלשון ואספתו מצרעתו. וכמו"כ לא ישא אלקים נפש, ר"ל שאינו שורף הנפש, מלשון (שמואל ב' ה כא) וישאם דוד ואנשיו, ר"ל שאין הנפש מתבטל לגמרי ע"י אשו של גיהנום. ואדרבה חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, להביאם בכמה גלגולים, וצירוף אחר צירוף, עד שמוכרח להיות נתקן. והטעם כי נפש האדם ונשמתו חלק אלוק ממש, ולכן נקראים בנים למקום, כמ"ש (דברים יד א) בנים אתם וכו', ולכן לא תתגודדו למת, כי מיתת נפש הישראל אינו מיתת עולם, כמ"ש הרמב"ן על פ' זה בפירושו לתורה. ולכן א"א להתבטל, כי הבן חלק האב ממש, וכמו שהוא יתברך נצחי, כמו"כ שורש הנשמה העליונה. ובזה רמזה לו לדוד שירחם על אבשלום בנו, מאחר שהוא בנו, חלקו ממש, והוא ביאור נפלא ואמיתי בפ' זה.

ודברים האלו רמזם הנביא (הושע ו א-ב) באמרו לכו ונשובה אל ה' וכו', יחינו מיומים וכו', והוא אשר שקדם שם תחילה, באמרו בפ' הקודמת (שם ה יד) כי אנכי כשחל לאפרים וכו' אני אטרוף וכו' אלך ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני בער להם ישחרונני. וירצה בזה מ"ש למעלה, שהגאולה מוכרחת להיות לישראל בסוף הימים, ולכן אם לא ישובו מעצמם, אזי הוא יתברך יענישם בעונשים גדולים ומרים ורמס וטרף וכו',

ויסלק השגחתו מהם, לעזבם ביד שונאיהם, וישגיח בניסים נסתרים לבד. והוא מה שרמז באמרו אלך ואשובה אל מקומי, עד שמרוב היסורים שיבואו עליהם, אז יאשמו ויתודו על עוונם, וביקשו פני כאשר צר להם, ואז ימצאונני, אחר גודל המירוץ והצירוף. כמ"ש (סנהדרין צד ע"א) עד דאתו בזווי ובזווי, בסוף אלף השישי, ורוב המכות ממנו יתברך הם ע"ד רפואה, כמי ששותה סמים מרים לרפואת גופו, וז"ש כי מרף וירפאנו וכו'.

וברוב רחמיו וחסדיו יתברך, לא עזבנו באורך זמן הגלות הזוה מעת שנחרב הבית באלף הרביעי, ונשארונו קיימים בב' הימים, כמ"ש (ב"ר פ"ט סי' ח) יומא של הקב"ה אלף שנה, והם יום הרביעי ויום החמישי, וביום השלישי, שהוא באלף השישי, אז יקימנו ונחיה לפניו. מכלל הדברים שכתבנו יתבאר לנו שכל הבריאה תלויה בישראל ובעבודתם. ועתה אבאר לך קורא משכיל הענין הזה ביותר ביאור, ותראה נפלאות מתורה הק, ועד כמה עמקו דברי רז"ל. והנה אמרו (ויק"ר פל"ו סי' ד) בראשית, בשביל ישראל שנקראים ראשית, ובשביל משה שנקרא ראשית, דכתיב וירא ראשית לו, ובשביל התורה שנקראת ראשית חכמה. והן דברי חכמה עמוקה, והוא מה שכבר הקדמנו, ששני סדרים יש לבריאה, הא' סדור הטבעי, והוא היצוני, והוא גופי הנבראים, והב' סדור הפנימי התלוי בתורה ועבודה, והוא נגד פנימיות הנבראים.

שני סדרים לבריאה

וכשברא הוא יתברך עולמו הכין שני סדרים אלו, והן י' מאמרות שנברא בהם עולמו, ואמרו הני תשעה היו, ומתרוצו, בראשית נמי מאמר הוא (ר"ה לב ע"א)²⁶⁴. וצריך להבין מדוע נשתנה מאמר הראשון יותר משאר הט' מאמרות שנוכר בהם אמירה בפירוש. אבל יובן כמה שאמרו חכמינו ז"ל, שבמאמר הראשון נברא הכל, כל מה שנברא אח"כ בו הימים, כמ"ש (רש"י בראשית א יד) את השמים, לרבות תולדותיהם, ואת הארץ, לרבות תולדותיה. וגם זה צריך ביאור, דכיון שנבראו כבר במאמר הראשון ביום הא', א"כ מה נתחדש בששה הימים שנוכר בהם יצירה, וכל אחד ביומו, ומקרא מלא הוא (שמות כ יא) כי ששת ימים עשה ה' את השמים וכו'. אבל הוא הענין שכתבנו, שהבריאה היה על שני סדרים.

וכן כל נברא יש לו פנימיות ויצוניות, נשמה וגוף, והפנימיות של כולם נברא ביום הראשון ובמאמר הראשון, וכלליהם ופרטיהם. ולפי שהם נעלמים מאד, כהעלם הנשמה בגוף, לכן לא נבראו במאמר, אלא במחשבה לבד, ולכן לא נזכר בו לשון ויאמר, אלא בלשון ראשית, שהוא המחשבה, כמ"ש (ע"י תיקון"ז ז ע"א) סוף המעשה ראשית המחשבה. ואח"כ בו ימי המעשה נבראו היצוניות כל הנבראים, כל אחד ביומו ושעתו. ולפי שהפנימיות אינו תלוי בזמן, שהזמן הוא נברא ותלוי בסבוב הגלגל והשמש והכוכבים, אבל הנפש הוא דבר שלמעלה מן הזמן, לכן במדרגה זו נבראו כולם, כמאמר אחד שלא בסדר זמנים כלל רק בבת אחת בענין דבר שלמעלה מן הזמן שאינו מתחלק, ועל ענין פנימיות הזוה תלוי התורה והעבודה וישראל, שע"י עבודתם מתעלים למדרגה פנימית, שהוא למעלה מסדור הטבעי ומסדר הזמן. ולכן עי"ז משתנה להם הטבעים, וכל הנסים ונפלאות נשפעים ע"י גילוי פנימיות הנבראים, כמ"ש למעלה, ולכן אמרו בראשית, בשביל ישראל ומשה ותורה, והוא מבואר.

²⁶⁴ ע"י לעיל הערה 75.

ועל ענין זה אמר שלמה המע"ה בקהלת, באמרו (קהלת א א) הבל הבלים וכו' מה יתרון לאדם וכו' וזרח השמש וכו', ורז"ל אמרו (שבת ל ע"ב) תחת השמש אין לו יתרון, אבל למעלה מן השמש יש יתרון. והיינו ששלמה אמר זה דרך ויכוח, שלפי הנראה מסידור העולם, חיי האדם בעוה"ז הבל ובריאתו ללא תועלת, כי לפי הנראה העולם וסדורו לא ישתנה ע"י מעשה האדם, לא לטוב ולא להיפוך. ועוד שמעותד למות, וימי חייו כצל, ולפי זה אפילו יסוד העפר שהוא הנברא היותר שפל והיותר תחתון של כל הנבראים, הוא משובח יותר מן האדם, שהרי (קהלת א ד) דור הולך ודור בא, והנסיעה מחיי הבלו מתמדת, ואעפ"כ והארץ לעולם עומדת.

אור הפנימי מתלבש בשמש

וע"ז השיב שלא כן הדברים, שבאמת יש יתרון לאדם מאד במה שהוא למעלה מן השמש, והוא פנימיות השמש שתלוי בדבר שלמעלה מן הזמן, שע"י משנה הוא יתברך מבעי הנבראים, לעשות רצון יריאיו, ובו תלוי קיומו הנצחי לאור באור החיים. שעיקר האדם הוא נפשו הפנימי, כשמתקן נפשו ע"י תורה ומצוות, שבזה נאמר (משלי לא כה) ותשחק ליום אחרון, שמיתתו הוא חייו האמיתי, להיות זורח אורו לעולם הבא, וע"ז מביא ראייה, שגם השמש אף שהיא שוקעת בלילה, ואז מסתלק אור הפנימי שבו שהיה מכוסה ביום בגלגל חמה החיצונה, ובלילה מסתלק הנפש מן הגוף, למעלה מן הרקיע, שע"ז דברו חז"ל בכל מקום. ולכן אל מקומו העליון שואף החמה, הוא הפנימי שבו, שעיקר זריחתו הוא שם, משא"כ כשהוא מצומצם ומלוכש תוך החמה ביום, שאז נחשך אורו יותר שאינו יכול לגלות אורו. כמו הנשמה בעת היותה בגוף האדם שאינה מאירה כמו בעת היותה חוץ לגוף, ואור הפנימי הזה המלבוש תוך החמה הוא המסדר הזמנים כמו הנשמה הפועלת בגוף באבריו, כל אבר לפי תכונתו, ואעפ"כ בנשמה עצמה אינו שייך פעולות גשמיים, רק ע"י התלבוש בגופו פועלת לפי ערך הגוף, ולולי כוחות הנפש אין להגוף שום הרגש ופעולה כלל.

וכמו כן סדר הזמנים הפועל בעולם הוא ע"י סבוב השמש בגלגלה הוא מתפעל ע"י אור הפנימי המלוכש בו, ואעפ"כ אור הפנימי עצמו למעלה מגדר הזמן. ולכן אמרו רז"ל במדרש (זהר ח"ב קכז ע"ב) ע"פ ויהי אור, ויהי כן אין כתיב כאן, אלא ויהי אור, מלמד שהיה סדר זמנים קודם לכן. ומאמר זה כבר הרגישו גדולי המחברים, ונתקשו בו מאד, עד שהרמב"ם ז"ל במורה (ח"ב פ"ל) צוה למוחקו, שאמר שמאמר זה נמשך אחר דעת מאמיני הקדמות. אבל באמת כמה עמקו דברי חז"ל, והמה כווננו בדבריהם דברי חכמה עמוקה. והוא שידוע בכ"מ בזוהר הקדוש (ח"א טז ע"ב) שתיבת ויהי אור, מורה על גניזת אור הראשון, שהיה אדם צופה בו וכו'²⁶⁵, ועמד וגנזו, והרחבנו הדבור בכ"מ בכוונת מאמרם זה. שרצה בזה על פנימיות והאור של השמש, שהוא נשמתו, והוא נברא ביום הראשון, כמו כל הדברים הפנימיים. ועליו אמרו רז"ל (פרקי דר"א פרק ג) שהאור נברא ממעטה לבושו יתברך. וגם על מאמר זה דבר הרמב"ם ז"ל בספרו (ח"ב פכ"ו), אבל גם בזה עמקו דבריהם מאד, וכוונתם ומליצתם בזה הוא עמוק, ובא ושמע דברי אלקים חיים.

והוא, כי בכל מקום כינו רז"ל מידותיו יתברך ללבשו, כמ"ש (ר"ה יז ע"ב) שנתעטף הקב"ה כש"צ לפני משה וקרא לפניו י"ג מידות. ומקרא מלא (דניאל ז ט) לבושו כתלג חיור וכו'. והיינו שהלבוש רומז על מדת הלבשו, כמו שהאדם ניכר ע"י לבושו, אם

²⁶⁵ מסוף העולם ועד סופו.

הוא דל ואם עשיר, וכן השרים הגדולים יושבים כסאות למשפט, ובהנהגת המדינה, כל אדם לפי ענינו ומדרגתו הוא לבושו. וכן כינו לפעולות הנהגתו יתברך לברואיו, שבזה ניכר לבריותיו, בשם לבוש, שלפעמים כשמעניש הרשעים לבער רוח הטומאה מן הארץ, אז נאמר כביכול שהוא יתברך לובש בגדי נקם, כענין שכתוב (ישעיה סג ב) מדוע אדום ללבושך וכו'. וכשמתמלא רחמים על בריותיו, אז כביכול מתלבש כזקן מלא רחמים (ילקוט שמות רמז), וע"ז נאמר לבושו כתלג חיזור, ולכן הלבושים נקראים מדות, כמ"ש ולבש הכהן מדו בד, ואמרו (פסחים סה ע"ב) מדו כמדתו.

והאור הפנימי הזה התלבש בחמה למטה, שבו תלוי שינוי הבריאה ע"י התורה ועבודה של ישראל, שהוא בא מצד השגחתו יתברך הפרטית. ושכינתו על ישראל נמשך משורש מדותיו יתברך, לכן אמרו שהאור הזה נברא ממעטה לבושו, וע"ז אנו מתפללים בכל יום (ברכת ק"ש) אור חדש על ציון תאיר, כמ"ש (נדרים ח ע"ב) לעתיד לבא עתיד הקב"ה להוציא חמה מנרתיקה וכו'²⁶⁶, ואז יהיה השגחתו יתברך נראה לעיני כל חי בפועל, להעניש הרשעים, ולשלם שכר לצדיקים עושי רצונו. וע"ז נאמר (ישעיה ס יט) לא יהיה עוד השמש לאור יומם וכו' והיה לך ה' לאור עולם, וכתוב (שם ב) כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה'. ולכן אמרו צדיקים מתרפאים בה ורשעים נידונים בה, שבזמן הזה האור גנוז, ולכן עולם כמנהגו נוהג, והשגחתו יתברך בהסתר פנים, בנסים נסתרים, וע"ז נאמר ויהי אור. ובכל מקום שנאמר ויהי, אינו אלא לשון צער (מגילה י ע"ב)²⁶⁷. ולזה היטיבו אשר דברו באמרם מלמד שהיה סדר זמנים קודם לכן, ור"ל שבזה שסדר הזמן הנברא המורגש ע"י סבוב השמש החיצוני, הוא בא משורש האור הפנימי שקדם לעולם, שע"י הכל. כמו הגוף הפועל כוחותיו ע"י הנשמה, המלוכש בו כמבואר, וע"י מתנוצץ לפעמים אור הפנימי, לשנות סדור הזמן לעשות נפלאות בעולם.

ועל הענין הזה נאמר ביעקב (בראשית לב לא) ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנאל, ואמרו רז"ל בפ' גיד הנשה (חולין דף צא ע"ב) וכי לו לבד זרח השמש, אלא שמש שבאה בעבורו זרחו בעבורו. והוא ענין גדול, כי בעת שנסע לחרן כתוב (בראשית כח יא) ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש, ואמרו שם כד אתא לחרן וכו', מיד קפצה לו הארץ וכו', כד צלי יהיב דעתו למהדר, אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני וכו', מיד שקעה חמה שלא בעונתה²⁶⁸. כי הוא יתברך גלה לו אור הפנימי הגנוז, שע"י נשתנה סדור הזמן הבא ע"י סבוב השמש החיצוני, ושקעה שלא בעונתה, וכן קפצה לו הארץ, ע"י גילוי אור נפש הפנימי שבארץ, שאינו תלוי במקום, שבכל מקום שמתגלה הקדושה העליונה, אז מסתלק מגבול המקום הגשמי, כמ"ש באריכות במ"ש רז"ל (אבות פ"ה מ"ה) עומדים צפופים ומשתחווים רווחים וכו', ואמרו (יומא כא ע"א) מקום הארון אינו מן המדה, ולכן גם כאן קפצה לו הארץ. וכתוב (בראשית כח יג) המקום אשר אתה שוכב עליו וכו', ואמרו (חולין צא ע"ב) מלמד שקפל הקב"ה את כל העולם וכו', וכל דבריהם המה כגחלי אש, עמוקים מאד. וכוונתם מ"ש שהמקום אשר שכב עליו, מקום אבן שתיה, מקום הארון

²⁶⁶ ז"ל בשלימות: אין גיהנם לעולם הבא אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה, צדיקים מתרפאים בה ורשעים נידונים בה, שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש וגו'. ולא עוד אלא שמתעדנין בה, שנאמר ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק, והרשעים נידונים בה, שנאמר הנה יום בא בווער כתנור וגו'.

²⁶⁷ יש לעיין ששם איתא ויהי בימי.

²⁶⁸ ז"ל בשלימות: כתיב ויזרח לו השמש, וכי שמש לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה. אמר ר' יצחק, שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו, דכתיב ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, וכתוב ויפגע במקום. כי מטא לחרן אמר, אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ואני לא התפללתי, כד יהיב דעתיה למיהדר, קפצה ליה ארעא, מיד ויפגע במקום. כד צלי בעי למיהדר, אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה, מיד בא השמש.

בק"ק, שהוא אינו תלוי במקום. שהרי מקום הארון אינו מן המדה, שבו מרכז הארץ, מקום משכן נפש הפנימי שבו, כמו באדם מקום משכן רוח החיים בלבו, ולכן היה כולל כל הארץ. והוא נחלה בלי מצרים, שעליו נאמר (ישעיה נח יד) והרכבתך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך, ואמרו (שבת קיח ע"א) שהוא נחלה בלי מצרים, ר"ל שאינו נתפס במקום כלל. ולכן מי ששומר שבת כהלכתו, זוכה לכך, שגם שבת תלוי בנקודה פנימית הזאת, שאינו תלוי בזמן ולא במקום, ולכן לעומתו נתגלה לו גם כן גילוי הנפש הפנימי של השמים, במרכז המכוון לעומת מרכז הארץ, מקום הקודש. וע"ז אמר (בראשית כח יז) מה נורא המקום הזה וכו' וזה שער השמים, וע"ז נאמר בו (שם יב) ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, שסולם הזה הוא קו הפנימי המשתלשל מרום מעלה דרך כל העולמות ודרך פנימיות השמים, עד מרכז הפנימי בארץ, שבו מתקשרים כל הנבראים, כמו הנשמה המתלבשת בגוף, שאז כל האברים מחוברים זה עם זה וכולם פונים להחיותו, משא"כ כשמסתלק הנפש מן הגוף, אז אבריו נושרים ומתפרדים זה מזה.

מאבק יעקב עם המלאך ורפואתו

וקו הפנימי הזה ידוע לחכמי האמת, ושם מלאכי אלקים עולים ויורדים, שהם המלאכים הנבראים ממעשי המצוות ועסק התורה וחידושי שמהדשים הצדיקים בעולם הזה, שהם אינם תלויים לא בזמן ולא במקום גשמי, רק במקום רוחני, אשר במחשבה. ועלייתם וירידתם תלוי הכל ע"פ התורה ועבודה, תחילה עולים ממעשי התחתונים, ואח"כ יורדים מלאים שפע ברכה עליונה, להשפיע על נשמות הצדיקים למטה. ודורשי רשומות אמרו (ב"ר פס"ח סי' יב) סולם זה סיני חושבנא דדין כחושבנא דדין, שהוא תלוי בתורה שנתנה מסיני כמבואר, ולכן גם אח"כ, שרצה הוא יתברך לרפאות הכהן שלו ממומו זה יעקב, כתיב ויזרח לו השמש, והוא אור הפנימי של השמש, שלכן זרחה ג"כ שלא בעונתה, ולכן נתרפא ע"י, כמו שיהיה לעתיד לבא, שיוציא חמה מנרתיקה, וצדיקים מתרפאים בה, כמ"ש וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה.

וענין גדול רמז לנו הכתוב, באמרו כאשר עבר את פנואל, והוא כי אמרו רז"ל בפ' המוכר פירות (ב"ב דף פד ע"א) דבצפרא סומקא, משום דאזלא אורדי הג"ע²⁶⁹. והוא ענין נפלא, כי אנשי כנה"ג תקנו לנו בנוסח ברכת יוצר, המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית שנאמר לעושה אורים גדולים. ודבר זה מבואר ע"פ הענין שכתבנו במ"א, לפרש עומק דברי חז"ל הקדושים במ"ש (פסחים צד ע"ב) שהחמה בלילה מסתלקת למעלה מן הרקיע, ולמחר ביום, בוקע חלוני רקיע ומתחדשת החמה. שדבר זה סותר למה שנתברר בחוש ובחקירה, שהחמה אינה מסתלקת שום פעם, ומסבבת תמיד בכל עת, בלילה היא הולכת בחצי אופק התחתון. וכתבנו שלא ירדו כולם לעומק דברי קדשם, שכוונתם על פנימיות אור הגנוז בחמה, שאור זה מסתלק בכל לילה, כמו הנפש המסתלק מן האדם בכל לילה, אף שגופו נשאר חי וקיים בשכבו על מטתו. ואין האדם מרגיש כלל בסילוק נפשו, וכ"ש אם הוא ניעור. אבל הכוונה על פנימיות רוחו ונשמתו העליונה, שמאיר עליו מלמעלה בכל עת, שזה מסתלק בלילה ובכל יום מתחדש ניצוץ חדש ופנימיות אחר.

²⁶⁹ ז"ל: אמר רב פפא מדקתני לבנה, ש"מ האי שמשא סומקתי היא. תדע דקא סמקא צפרא ופניא, והאי דלא קא חזינן כוליה יומא נהורין הוא דלא ברי. מיתבי ומראהו עמוק מן העור, כמראה חמה עמוקה מן הצל. והתם לבן הוא כמראה חמה, ולא כמראה חמה. כמראה חמה דעמוקה מן הצל, ולא כמראה חמה, דאילו התם לבן והכא אדום. ולמאי דסליק דעתין מעיקרא, הא קא סמקא צפרא ופניא בצפרא דחלפא, אבי וורדי דגן עדן בפניא דחלפא אפתחא דגיהנם ואיכא דאמרי איפכא.

וכמו"כ הוא בענין אור פנימי של החמה הגנוז בו, מתחלק לכמה ניצוצות, כמספר ימי העולם, עד סוף אלף השישי, שבכל יום מאיר בו פנימיות אחר, והוא חידושה של החמה, ובקיעתה בחלון רקיע של מעלה, שהרקיע אינו הגלגל, שהרי אמרו (חגיגה יב ע"ב) שבעה רקיעים הם והשני נקרא רקיע, שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות. וזהו ענין הליכת השמש בתחילת היום למזרח אצל וורדי דג"ע, רמזו בזה שג"ע הוא פנימיות עולם התחתון, שלכן שם רוחות הצדיקים, וכמו שאדם הראשון היה שם קודם החטא, ושם מכון נגדו ג"ע של מעלה, ששם קו הפנימי של פנימיות העולם, ולכן משם מקבל חידושו בכל יום. וג"ע נקרא פנואל, כי הנה כתיב (בראשית לב ל) ויקרא שם המקום פניאל ביום, ואח"כ כתיב פנואל בוי"ו, והוא ענין נפלא. כי הוי"ו הוא קו הגבולי, והיוד נקודה המרכזית, אשר אינו נתפס בגבול, רק במחשבה בלבד. והם ב' מדרגות: של הנבראים החיצונים, שבהם הם בגבול, ולכן נבראו בששת ימי המעשה. והפנימיות שהם במחשבה, במאמר ראשון, בראשית, כמ"ש למעלה. והוא יוד נקודה מרכזית, ושם כג"ע מתחברים ב' אלו המדרגות ביחד, שהפנימיות מאיר על החיצוניות, מגן עדן של מעלה עד גן עדן של מטה. והוא חיבור הנקודה עם הקו, והוא היוד עם הוי"ו, ולכן נקרא המקום פניאל ביום, ופנואל בוי"ו, שמורה על פני אל, והוא הפנימיות. וכאשר תצרף היוד עם פנואל, הוא במספר ג"ע, חושבנא דדין כחושבנא דדין, לומר שכאשר עבר השמש בעת זריחו לפני ג"ע, משם זרח אור הפנימי הזה, ששם מרפא כנפיה, ובוזה נתרפא מצלעתו. וכמו שהיה באברהם אבינו אחר שנימול, שנאמר (בראשית יח א) והוא יושב פתח האוהל כחום היום, שאמרו רז"ל (נדרים ח ע"ב) שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, וזה היה כדי לרפאות את אברהם.

וכל זה שהיה ליעקב, היה ענין גדול ונפלא, הכנה למה שיהיה לבניו אחריו. כידוע שענין מה שנתאבק שרו של עשו בלילה, רמז לו על גלות בניו בזרעו של עשו אחיו. ואז (בראשית לב כה) ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב, שהם דורו של שמד, שנגע בצדיקים שיצאו ממנו. ושליטתו עד עלות השחר וזריחת השמש לעתיד לבא, שאז כתיב (ישעיה ל כו) והיה אור הלבנה וכו' ואור החמה יהיה שבעתיים, ואז יוציא חמה מנרתיקה, לרפאות שבר עמו, כמ"ש הכתוב (מיכה ד ו) ביום ההוא נאום ה' אספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הריעותי. ומקרא מלא והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא. מבואר מזה שע"י גידול אור הפנימי הגנוז, שהוא אור שבעת הימים, עי"ז יהיה רפואה לשבר בת עמנו, שעל כל זה היה רמז שבירת צלעו של יעקב, וגילוי האור לרפאותו כמ"ש, והאבות הם הכנה לבנים, כמ"ש בכמה מקומות.

וע"פ ההקדמות היקרות האלו שסדרתים, יבואר לנו כמין חומר הירושלמי והמדרש בדברי ר' סימון, מ"ש בפ' רבות עשית וכו', שכאן רמז הכתוב ב' עניני הבריאה, פנימיות וחיצוניות, שהם כמו המחשבה והמעשה. שכבר כתבנו שסידור הטבעי הוא שהטביע יתברך בתחילת בריאת עולם, שיהיה עולם כמנהגו נוהג, ודבר זה לאומות זולתנו, אשר אין להם תורה ועבודה, והם קיימים בחסדו יתברך, וכמו הכ"ו דורות שמאדם עד מתן תורה, שהיה העולם קיים בחסדו, שלכן נגד זה אמר דוד כ"ו פעמים כי לעולם חסדו, כמ"ש בפרק ערבי פסחים (פסחים ק"ח ע"א). ועי"ז רמז הכתוב במ"ש (תהלים מ ו) רבות עשית ה' וכו', והמדרגה השניה היא פנימיות העולם, שהוא תלוי רק בתורה ועבודה, ודבר זה נמסר לישראל, ונמסר להם מעת מתן תורה ואילך. ומשם הם כל הנפלאות שבעולם, ולכן נקרא נפלאות. מה שתמהו בזה רבים וגדולים, למה נקרא הנסים בשם נפלאות, ואצלו יתברך אין הפרש בין נס לטבע, מאחר ששני הדרכים האלו מאתו יתברך יצאו, ואין שייך אצלו לכנות הנסים בשם נפלאות. אבל באמת נקרא נפלאות,

מלשון פלא ומכוסה, שהם מפנימיות העולם ותלוי במחשבה עליונה, שנבראו במאמר ראשון, במחשבה ולא בדבור, ולכן הם נעלמים מאד. ולא נמסרו רק לישראל וצדיקים שבדור, וע"ז אמר (שם) נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, שהם תלויים במחשבה עליונה. וז"ש לשעבר רבות עשית, וכי רק קודם שקבלו ישראל את התורה בהר סיני כבר היה הנהגת הנבראים בחצונות המדריגות, שהם בגדר מעשה בראשית, שנבראו בדיבור ובמעשה, אבל ממתן תורה ואילך נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. וכמ"ש הכתוב מאמר ה' למשה עבדו (שמות לד י) הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וכו', א"ר לוי משל למלך שהיה לו אורלוגין, ר"ל מורה השעות וכו', ורמזו בזה במליצת לשונם, על ענין הזמן בכלל הנברא ומסודר מאתו יתברך, שהוא בא ע"י סיבוב השמש בגלגלה, שהזמן בכללו נמסר לישראל, שע"י התורה ועבודה הוא יתברך משנה עתים ומחליף את הזמנים. ובפירוש אמרו רז"ל מבואר בירושלמי (כתובות ד ע"א) ע"פ אקרא לאלהים לאל גומר עלי, בתולה בת ג' שנים ויום אחד, אין בתוליה חוזרים, נמלכו בית דין לעבר השנה בתוליה חוזרים. הרי שגם הנהגה החיצונית המסודר בזמן טבעי, הוא משתנה ע"י קביעת בית דין חדשים ושנים, מאחר שהם תלויים בפנימיות האור הזורה בשמש, והוא ממש כנפש המניע הגוף, ולכן ע"י ישראל יוכל הזמן להשתנות. וע"ז אמר שלמה המלך ע"ה (קהלת ג א) לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, ר"ל שהזמן והעת שכל ברואי מטה נתונים תחת שבטו וממשלתו, הוא רק תחת השמים, מה שנשפע מחיצוניות שבו למטה. אבל ישראל מקבלי התורה אשר למעלה מן השמים, הם נישאים למעלה מן הזמן, ואין שינוי העתים והזמנים וכוחות הטבעיים הנשפעים מהם, יכולים לפגוע בהם כלל. ומתוך דברים אלו תבין ג"כ דברי רבא, מ"ש בפ' מקום שנהגו (פסחים דף מט ע"ב) מ"ש שם רבא רמי כתיב כי גדול מעל שמים חסדך, וכתיב עד שמים חסדך, לא קשיא כאן בעושים לשמה, כאן בעושים שלא לשמה. והוא ענין נפלא מאד, מובן למשכילים, שהנהגה בחלק העבודה ומעשה המצוות שהאדם עושה, יש בהם ב' חלקים: הא', הוא המעשה עצמו, שבזה גורם תיקונים גדולים למעלה. והב', הוא טוב המחשבה, לעשות בשביל עשות רצון המצוה יתברך לאהבתו. והמעשה עצמו הוא גוף המצוה, והמחשבה הזכה וטהורה הוא נשמת המצוה, ולכן כאשר האדם עושה המצוה בהרגלו, לא למען כוונת המצוה לעשות רצונו יתברך אשר צוה עליו, רק בדרך מצות אנשים מלומדה (ישעיה כט יג), אז אינו יכול להעיר ולגלות כוחות פנימיות, ולכן אין זה כדאי שיעשה ה' עמו נפלאות יוצאים מגדר הטבע, והוא מתנהג בנסים נסתרים, והוא מ"ש שאין החסד מגיע רק עד השמים לבד. משא"כ אם הוא עבד נאמן אצלו יתברך, עושה המצוה בשמחה ובטוב לבב, למלאות רצון בוראו ולעשות נחת רוח ליוצרו, אז מאיר בו נשמת המצוה ומתגלה טוב מחשבתו בפועל, לעורר ג"כ מחשבה עליונה, כמ"ש נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וכו', כמ"ל. ולכן מתנהג ע"י פנימיות העולם, ומשתנה בעבורו סדרי בראשית, כמו ר' חנינא בן דוסא וחבריו החסידים וקדושי עליון, והם אשר נאמר עליהם כי גדול מעל שמים חסדך.

אמר ריב"ח למלך שהי' לו שומירה, רמז בזה ענין אחר, ששומירה הוא הסוכה שעושה הגנן בגינתו ובכרמו כדי לשמור פירותיו וזרעו, לבל יעלה שם פריץ חיות ולא ירמסנה רגל זרים. והוא מה שנתן התורה לשמור העולם כולו מדרך הרע, כח הטומאה אשר ממנה החורבן וההריסה, שכוחו מהתהו שקדם במחשבה, כמ"ש (בראשית א ב) והארץ היתה תהו. שהוא יתברך עשה שורש ובורא רע בכל חלקי כוחותיו, כפי מספר חלקי הנבראים, כמ"ש (קהלת ז יד) את זה לעומת זה עשה אלהים, טוב לעומת רע, בשביל

הבחירה ושכר, וע"ז נתן התורה, לשמור מן המחריב ומהרס הזה, כמ"ש (קידושין ל ע"ב) בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין.

והרע הוא המחריב הקדושה, הנמשל לכרם, כמ"ש שלמה המע"ה בשה"ש (ח יא) כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את הכרם לנוטרים. שהכרם רומז על הבריאה בכללה, שהיא בשביל התורה והעבודה, שיהיה האדם השלם עוסק להוציא פירות מעשיו הטובים המשמחים אלהים ואנשים, שהעבודה צורך גבוה. והנטיעות שבכרם הם משל על כל מדרגות הנבראים, עליונים ותחתונים, וע"ז נאמר גם כן באדם הראשון (בראשית ב ח) ויטע ה' אלקים גן בעדן, וכתוב (שם טו) לעבדה ולשמרה, כמ"ש רז"ל (תיקוני סט ע"א) לעבדה במצוות עשה, ולשמרה במצוות לא תעשה. והיינו שהמצוות עשה מסוגלים המה להוסיף כח ועוז, לעשות חדשות, לברוא שמים חדשים, כמ"ש (ישעיה נא טז) ואשים דברי בפיך לנטוע שמים, כמ"ש בזהר הקדוש (ח"א ה ע"א) והוא בהוציא פרי מעשיו הטובים ע"י עבודתו בכרם הזה. והשומירה הוא להסיר דרכי הטומאה הדבקים בנפש מצד תאוות היצר כח הטומאה והמחריב הגדול, והם השס"ה ל"ת, הם השומירה מנחש, הרוצה לממא מקדש ה'. כי קודם חטא אדם הראשון, הוכן בגן עדן, שהיה ציור כולל כל הבריאה, וע"י גופו הוזק בעבודתו שם ליוצרו, היה מתקן כל הנטיעות שנטע הוא יתברך בעולמו. וע"י חטאו שגרם שנכנס הנחש בגן עדן וטימא מקדש ה', נתגרש משם, ובמקומו נתן לישראל, אשר הם הוכנו לתקן קלקולו של אדם הראשון בארץ הקודש, שהיא מכוונת לנגד גן עדן של מטה, וכוללת גם כן כל הבריאה במקום בית המקדש. וע"י חטאם שהכניסו צלם בהיכל קדשו יתברך, כמו אדם הראשון, שהכניס הנחש ונתפתה אחריו, נתגרשו גם כן מארץ הקדושה, וגרמו חורבן, ונהרס כרם ה' צבאות, ע"י פריץ החיות. ולכן דרשו חז"ל בפתיחתא דאיכה רבתא (הקדמה ד) ע"פ והם כאדם עברו ברית, מה אדם הראשון הכנסתיו לגן עדן וציויתיו וכו',²⁷⁰ ודנתי אותו בשלוחים, כמו כן ישראל הכנסתים לארץ ישראל ודנתי אותם.

וע"ז רמז הנביא ישעיה (ה א) אשירה לידידי שירת דודי לכרמו, כרם היה לידידי וכו', וכמו שדרשו רז"ל בסוף פרק לולב וערבה (מט ע"א) פסוק זה על בית המקדש והמזבח. וכתוב (ישעיה ה ה) ועתה אודיע נא אתכם וכו' אסיר משוכתו והיה לבער פרוץ גדרו והיה למרמס. וכן אמר שם (שם א ח) ונתרה בת ציון כסוכה בכרם, ורמז גדול יש בשם כרם, שמספרו עשר שמות היות יתברך, שבזה נכלל כל הבריאה וכל העולמות וכל פרטיהם, אשר שרשם למעלה מעשרה היות עליונות, אשר הם בשמו הגדול יתברך, שהוא אחד יחיד ומיוחד בכלם. וקודם שקבלו ישראל התורה, היה הוא יתברך בכבודו ובעצמו שומר העולם, ונוהג בחסדו כל דור. ומעת אשר ציץ ראש צור מחצבתם של ישראל, והוא אברהם אבינו, היה הוא הנבחר לצאת ממנו האומה המקבלת התורה, כמ"ש (בראשית יב ב) ואעשך לגוי גדול, לכן אמר עליו יתברך (בראשית כו ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתו וכו', ר"ל שהשומירה שהיה בידי, מסרתי לו, שהוא יהיה שומר כל הבריאה, ע"י שקיים כל התורה כולה, כדברי רז"ל הקדושים (יומא כח ע"ב). והוא היה עמוד הראשון שנתקיים העולם בו, כמ"ש (ב"ר פ"ב ס"ט ט) אלה תולדות השמים בהבראם, ואמרו באברהם. וכתוב (בראשית יח יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, ר"ל שיהיו הם השומרים כל העולם לקיימו, מה שהיה בתחילה השמירה מסורה בידו של הקב"ה, ע"י שיהיו הם עושים צדקה ומשפט.

²⁷⁰ ז"ל: וציויתיו ועבר על צווי.

והסוכה הזאת ידוע שהוא יחוד שמו הגדול בכתיבתו וקריאתו²⁷¹, שע"י יחוד הזה נשמר כל הבריאה, ע"י עשות ישראל צדקה ומשפט, שהם נגד שם הגדול המשולב ביחוד הנ"ל.

חותם הבריאה שנמסר לישראל

אמר ר' אחא משל למלך שהיה לו טבעת וכו', רמז לנו על ענין יותר נכבד, והוא מ"ש (שמואל ב' כג ג) צדיק מושל יראת אלקים, ואמרו רז"ל (מו"ק טז ע"ב) אני מושל באדם, מי מושל בי, צדיק, שאני גוזר גזירה וצדיק מבטלה, שהצדיקים ע"י מעשיהם הטובים הם גוזרים ומושלים מעלה ומטה. וכל נבראי מעלה ומטה מחויבים לקיים גזרתו, כמ"ש ביהושע, שגזר על השמש לעמוד באמצע השמים. וע"ז רמז ענין הטבעת, כמ"ש (אסתר ח ה) כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב. ומסירת הטבעת ממלך אל השר הגדול הנכבד, מורה על שמסר ממשלתו בידו, לקיים כל אדם מעבדיו את אשר יגזור עליהם, כמ"ש אצל הצר הצורר (שם ג י) ויסר המלך את טבעתו וכו', והטבעת הזאת נמסר לישראל, כמאמר הכנסיה בשה"ש (ח ו) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך, והוא חותמו של הקב"ה שנקרא אמת (שבת נה ע"א), והוא התורה, כמ"ש (משלי כג כג) אמת קנה וכו'. ובחותם הזה נגמר כל מעשה בראשית וקיומם, שלכן נרמז שש פעמים אמת במעשה בראשית²⁷². והוא מ"ש רז"ל במסכת יומא (סט ע"ב) באנשי כנה"ג שהתפללו שיהיה נמסר בידם יצרא דע"ז, נפל להו פתקא משמיא דהוה כתיב אמת, ורצו בזה שהסכים הקב"ה על ידם, שיהיו גזרתם קיימת לבטל יצרא דע"ז, ולמשול עליו להעבירו מן העולם. והוא קיום הבריאה בכלל, בראש וסוף ואמצע, שהם ג' אותיות אמת, כלל כ"ב אותיות, שבהם כל היצור נעשה, כמ"ש בספר יצירה (פ"ב מ"ב). ונקרא חותם הזה בשם טבעת הנתונה באצבע, והוא כמ"ש (תהלים ח ד) כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך וכו', והוא עוקא דחתום בו שמיא וארעא (זו"ח ז ע"ג), המרומז בר"ת את השמים²⁷³. והוא צירוף השם הגדול, שרשו ועיקרו מה שגילה הוא יתברך למשה עבדו

²⁷¹ סוכה בגימ' הוי"ה אדנ"י.

²⁷² ע"י בעל הטורים (בראשית א א): בראשית ברא אלהים. ס"ת אמת. מלמד שברא הקב"ה העולם באמת, כמו שנאמר (תהלים קיט, קס) ראש דברך אמת. ברא אלהים את. ס"ת אמת. וירא אלהים את (פסוק ד) ס"ת אמת. ויברא אלהים את (פסוק כא) ס"ת אמת. וירא אלהים את (פסוק לא) ס"ת אמת. ברא אלהים לעשות (להלן ב, ג) ס"ת אמת. ולכך תיקנו ו' פעמים אמת באמת ויצ"ב.

²⁷³ נדצ"ל את השמים ואת הארץ, וז"ל, בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, ראשי תיבות אהו"ה, דביה אתבריאו שמיא וארעא, א"ה בזה אתבריאו שמיא, ו"ה ביה אתבריא את ארעא, ועי' פע"ח חנוכה ופורים פרק ו', ועי' ברמח"ל אדיר במרום עמוד עד וז"ל, הנה אצב"ע סודו אל"ף ה"י וי"ו ה"י, ונקרא גושפנקא דחתים ביה שמיא וארעא, ובאמת הוא ר"ת את השמים ואת הארץ, וסוד זה כי הנה היד היא כללות אחד ומתחלקת לה' אצבעות, וסוד זה כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך (תהלים ח ד) והענין כי הנה כתיב ויעש אלהים את הרקיע (בראשית א ז) ואמרו במדרש שהוא מקרא שהרעיש בן עזאי את העולם, וזה כי הנה כתיב בדבר ה' שמים נעשו (תהלים לג ו) והיינו שבריאת העולם היה בסוד דבור, והיינו כי מן הפה יצאו הדברים, אך האמת הוא שזהו לראשית מציאותם, אך להשתלם הוצרכו להגיע לבחינת מעשה, וזה נעשה על ידי הידים שהם חג"ת, והם באמת מגיעים הדברים לבחינת עשיה, ובלא כן לא היו נעשים וכו', והאמת כי הידים האלה מתחברים ביסוד וכו', והוא ממש חילוק של הדעת ה"ח וה"ג, וכן הידים חו"ג זה ממש ענין של עשרת הדברות ובהם נאמר מזה ומזה הם כתובים (שמות לב טו) כי יש להם לכל אחד בחינה בזכר ובחי' בנוק' מתקשרות הבחינות זו בזו, וזה ממש הקשר של השמים והארץ ביחד, וזה ממש החותם של אהו"ה שהוא בפרטות זה של בחינת קשר השמים והארץ, ולכן הוא ר"ת א'ת השמים ו'את הארץ, וזהו הנחתם בה' נגד ה', ומכל אחד מאלה האצבעות תלויים כמה דברים בעניני ההנהגה, עכ"ל, ועי' בהגר"א על תיקו"ז ע"ג ע"ב וז"ל, חותמא דגושפנקא - טבעת שעשוי העטרה

בתחילת גילוינו אליו במראה הסנה, חצי שם השרש, וחציו השני מעיקר השם הנכבד והנורא, וכשהנבראים רואים חותם הזה, הם יראים ממנו, כמ"ש (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

ומצד החותם הזה שנמסר לישראל, הם נקראים בנים למקום, שהם נחתמים בחותמו של מלך. ועליהם נאמר (בראשית ה ב) ויברא את האדם בצלמו, ולכן אמרו (שבת קנא ע"ב) אין חיה מושלת באדם אא"כ נדמה לה כבהמה, כי חותם העליון מרומז בשם אדם, כמ"ש (יחזקאל א כו) ועל הכסא דמות כמראה אדם עליו וכו'. ששם זה מורה על כללות כוחות העליונים אשר נברא בהם כל העולם, וכל השגחתם בו. והוא מ"ש (יבמות סא ע"א) אתם קרואים אדם, בזמן שעושים רצונו של מקום, ואז אין אומה ולשון שולטת בהם (כתובות סו ע"ב), שהם נדמו לחיה ובהמה שאין שולט באדם, כאשר יש עליו צלם אלהים ודמות אדם בשלמותו. ולכן כתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, והוא שם המפורש במלואו²⁷⁴, כמנין אדם ממש והוא ג"כ חותם אמת כמנין אדם בגילוי מכלל העשרה כוחות עליונים הנכללים בו, שעולה מספר אדם למספר אמת, רק האלף אינו מתרבה, כי הוא מורה על יחוד עליון.

ואתה קורא משכיל תראה ותבין עומק דברי רז"ל הקדושים, שרמזו בענין חותם הזה שנמסר לישראל, במאמר אחד מענין ויכוח סבי דבי אתונא עם ריב"ת, בפ"ק דבכורות (דף ח ע"ב) במ"ש שם אימא לן מילי דכדיבי, אמר להו הוה לן כודנייתא דילדה, והוי תלי לה פתקא בצוארה דהוי כתיב בו דמסקי בבי אבא אלפא זוזי, אמרו ליה וכודנייתא מי ילדה, אמר להו הא נינהו מילי דכדיבי²⁷⁵. וכיוונו בזה ענין נפלא, והוא שהם שאלו לריב"ת על מה שהם מגדילים מעלת ישראל על זולתם, וכי חותמו של מלך שהוא אמת נמסר בידם, וכל אומות זולתם אך שקר נחלו אבותיהם. והוא עצמו שאלת מין אחד ששאל המובא בזה"ק (ח"ב קפח ע"ב) על פסוק שפת אמת תיכון לעד וכו', ששאל אם כשאתם אומרים שהאמת אתכם והוא קיים לעד, משא"כ השקר שאין לו מציאות קיום ושקרא לא קאי, והרי אנו רואים ישראל שפלים ונבזים וגדולתם מהרה נפסק, ולא היה לו קיום, משא"כ אומות זולתם, ואם כן מוכח מזה להיפוך, שהאמת אתם, והשקר בישראל, לכן לא היה לו קיום. והשיב לו ממאמר הכתוב שפת אמת תיכון לעד, ולא כתיב כוננת לעד, והיינו שהאמת תכליתו וסופו להתקיים, ואין ראייה לשפלות ישראל, שהוא מצד גודל עוונותיהם, שאחזו בסטרא דשקרא, וצריכין בירור וזיכוך, עד שיתבררו ויתלבנו, והאמת יהיה קיים לעד, והשקר יתבטל מן העולם.

וע"ז כתיב (משלי יב יט) ועד ארגיעה לשון שקר, והוא כמ"ש (תהלים לו) כי רגע באפו, וכמ"ש (ישעיה נד ז) ברגע קטן עזבתיך ובחסד עולם רחמתיך. כי לרוב אריכות גלותם ושפלותם של ישראל, אינו נחשב רק כרגע קטן, נגד שלמותם האחרון, אשר יהיה לעד ולנצח נצחים. כי דבר שאין לו זמן ותכלית, לעומת זה אלפי רבבות שנים, אינם נחשבים בכלום, כי אם בערך רגע קטן שבקטנים. שאם תאמר שאלפים רבבות שנים נחשבים בערך יותר נגד הנצחיות מרגע אחד ממש, א"כ הרי נתת גבול לזמן, למה שאין לו גבול, והוא מובן לכל משכיל. וא"כ יפה אמר הכתוב ועד ארגיעה לשון שקר, שאז יתבער

כעין טבעת, והיא טבעת המלך, והוא חותמא דגושפנקא דחתיים שמים וארץ, בר"ת את השמים ואת הארץ, בדעת יחודא דהו"ה אה"ה בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, עכ"ל.

²⁷⁴ יו"ד ה"א וא"ו ה"א. ועי' תיקו"ז יג ע"ב שזה נקרא כך, ועי' שם כח ע"ב שזה היפך שם סתם יו"ד ה"י וא"ו ה"י.

²⁷⁵ תרגום: אמור לך דברי שקר, אמר להם למה לנו פרידה שילדה והיה תלוי בו פתק בצוארו שהיה כתוב שמביעים בבית אבא אלף זוזים, אמרו לי ופרידה מי יולדת? אמר להם זהו השקרים שבהם.

השקר מן העולם, כי אין לו רגלים לסמוך עליו, וכל סמיכתו ועמידתו ע"י חובותינו ועוונותינו, שנותנים להם קצת רגלים, שיונקים מסטרא דקדושה, וכמ"ש (בראשית לב כה) ויגע בכף ירכו, כידוע למשכילים. והוא מ"ש הנביא ישעיה (נד ח-י) בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך וכו', כי מי נח וכו', כי ההרים ימושו וכו', וחסדי מאתך לא ימוש וכו'.²⁷⁶ הורה בזה מ"ש, לנחם ישראל לבל יפלו להתיאש ח"ו מן הנאולה ע"י רואם אריכת זמן הגלות עד מאד, כי באמת אינו נחשב לזמן כלל, רק בבחינת רגע היותר קטנה, מאחר שהחסד אשר ימשך עליהם, הוא חסד עולם, בלי זמן גבולי כלל. שאף בחורבן העולם באלף השביעי, שאז ההרים ימושו, אעפ"כ וחסדי מאתך לא ימוש, שהצדיקים עושה להם כנפים, כמלאכי השרת, ויתחדשו באור עליון, לעלות למדרגות הנצחיות בעוה"ב, אחר חידוש העולם, כידוע לחכמי האמת.

ועל כל אלה היה ג"כ שאלת חכמי אתונא לריב"ה, באמרם אליו אימא לן מילי דכדיבי, ר"ל תברר לנו האיך אתם אומרים שהאמת אתכם, והשקר אתנו, ואנחנו מוצלחים ומאושרים בעולם, ואתם ירודים מטה מטה. וע"ז השיב להם בנועם מליצותיו, הוה לן כודנייתא וכו', והוא מאמר הכתוב (ישעיה נד א) רני עקרה לא ילדה כי רבים בני שוממה, והוא כמאמר דביתהו דרבי מאיר לההוא מינא (ברכות י ע"א) רני עקרה דלא ילדה בנים לגיהנם כוותיכו וכו'. והוא מליצה נפלאה, שבזה מיושב הפליאה הזאת בשאלתם משפלות ישראל. והיינו כמ"ש (עמוס ג ב) רק אתכם ידעתי וכו' על כן אפקוד עליכם עוונותיכם, שהוא יתברך ברחמיו, מחשבתו לצרף ולטהר ישראל מכל סיג ועוון, כדי שיוכלו לזכות לכל טוב המעות, כמ"ש (זכריה יג ט) וצרפתיים כצרוף את הכסף וכו', לכן מוכרחים להתאחר בגלותם ובצרתם, עד זמן המוגבל מעומק מחשבתו יתברך, שהנחש יקבל את שלו, מה שנאחו בהם מצד עוונותיהם. ובזה שליטתו על ישראל לרע לו, כמ"ש (קהלת ח ט) עת אשר שלט האדם וכו'.²⁷⁷

והוא מ"ש משה רבינו ע"ה בשירת האזינו (דברים לב לה) לי נקם ושילם לעת תמוט רגלם וכו'. והיינו שבאמת השקר אתם, שאין לו רגלים, וישראל בעוונותיהם נותנים לו אחיזה ורגל, כמ"ש הקב"ה לאדם (בראשית ג טו) ואתה תשופנו עקב. ולעת קץ אחר שיקבלו ישראל אפיא על כל עוונות שקדמו להם בגמר הבירור, אז תמוט רגלם ויפלו בנופלים, שאין להם רגלים. והוא מה שראה דניאל בפתרון מראה נבוכדנצר, בצלם של ד' מלכויות (דניאל ב לד) חזי הוית עד דהתגזרת אבן דילא בידין ומחית על צלמא על רגלוהי די פרולא וכו', באדיין דקו כחדא וכו'. ופתר ליה דניאל מ"ש, וביומיא די מלכא יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל וכו' תדיק ותסיף וכו'. ומצד זה נמשלו לכודנייתא, שהיא הפרידה, שאינה עושה פירות, שאין להם תורה ומצוות, לגדל פירות תמיד, שבזה קונים הנצחיות, שהם השמים חדשים וארץ חדשה, המתחדשים בכל עת ע"י ישראל, כמ"ש במ"א בביאור הכתוב (ישעיה סו כב) כי כאשר השמים החדשים עומדים לפני תמיד כן יעמוד זרעכם ושמכם.

ואמרו (רש"י בראשית ו ט) תולדותיהם של צדיקים תורה ומעשים טובים, ונמצא שנמשלים לפרידה זו, שאינה עושה תולדות, והיא פרידה עקרה, שאין להם קיום והעמדה כלל. והוא מ"ש להם ריב"ה, שמצד עוונותיהם של ישראל גורמים לה קיום והולדה, שבאמת הם מצד הנחש שנסתרם, כמ"ש (תהלים קי ו) מחץ ראש על ארץ רבה, כידוע

²⁷⁶ ז"ל בשלימות: בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך ה'. כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך. כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה'.
²⁷⁷ באדם לרע לו.

למשכילי, והוא מצד החובות שנתחייבו ישראל בעוונותיהם לשלם לנחש הזה שיקבל חלקו, שהוא הממונה לגבות חובו, מה שנותנים לו בזה קיום והעמדה, וכמ"ש בזהר הקדוש (אד"ר קבו ע"ב) מארי דחובא דחיק. וז"ש דהוה לה פתקא וכו', והוא גזירתו של יוצר בראשית, שטר חוב בידו לגבות מישראל. וז"ש דהוה מסקא בבי אבא אלפי זוזי, והוא ענין נפלא, כמ"ש שלמה בשיר השירים (ח יא) כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את הכרם לנוטרים איש יביא בפריו אלף כסף, והם במספר מכוון תרי"ג מצוות מן התורה, ושי"ז דרבנן, הידועים למשכילים עם התורה עצמה, הנדרשת בשבעים פנים, הם מכוונים במספר אלף ממש. והם הפירות שמרויחים הצדיקים בתורתם ועבודתם, שהם אלף עלמין דכסופין, המבוארים בזהר הק' (ח"ג קו ע"ב), וחוב זה מוטל על ישראל, להביא פירות מעשיהם הטובים, במספר הנ"ל.

וח"ו כשאין עושין רצונו של מקום, נשארים חייבים אלפי זוזי להאי כודנייתא עקרה, ומזה היא מוציאה הולדות הנבראים בכל עת ע"י עוונות ישראל, והם הגוים חובותיו, כמ"ש (ישעיה סד ו) ותמוגנינו ביד עוונינו, והוא תשובה נפלאה שהשיב לחכמים אלו. ויש גירסא בש"ס מאה אלפי זוזי, וי"ל שרמזו על כלל ישראל, שהם נמנים תמיד בחשבון ששים רבוא, שהם אוכלסא שלימה, ומאה אלפי זוזי הם שש מאות אלף מעה, שמעה הוא המטבע פחותה מן התורה, ונקרא כסף, כמ"ש רז"ל המענה שתי כסף, וכמ"ש במס' קידושין (יא ע"ב) ובכ"מ. והיינו שהחובות של כל ישראל, שיש להפרדה הזאת, שהוא אדם בליעל, גורם לו קיום והולדה לשעתו, עד שיגיע קץ הימין. וע"ז השיבו לו, וכודנייתא מי קא ילדה, ר"ל שמכיון שאנו רואים הצלחת האומות ורוב אריכות ממשלתם, מה שאי אפשר להיות אם היו באמת נאחזים בסטרא דשקרא. והשיב להם הי נינהו מילי דכדיבי, ר"ל שממשלתם וקיומם הוא עצמו דבר שאינו, וכמ"ש (ישעיה מ טו) הן גויים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו. וכתוב (שם יז) כל הגויים כאין נגדו, שחיותם אינו מצד עצמם, אלא מצד הקדושה המלוכשת בהם, מצד עוונות ישראל, כמ"ש (ויקרא טז טז) השוכן אתם בתוך טומאותם. ובסור הסיבה, יסור המסובב, בעת הסתלקות השכינה מגלות, וכמ"ש (מגילה כט ע"א) ושב ה' אלקיד, והשיב לא נאמר, אלא ושב²⁷⁸, ואז (דברים ל ז) ונתן כל האלות האלה על אויביך, ונמצא שבאמת אין להם מציאות קיום כלל.

קנין הנצחיות על ידי התורה

וגם על זה רמזו במ"ש שמסר להם טבעת וכו', והוא חותם אמת, והוא קנין הנצחיות שקנו ישראל ע"י תורת אמת, שאמת ענינו דבר הקיים ואינו משתנה, וכמ"ש (ירמיה ב כא) ואנכי נטעתוך שורק כולו זרע אמת וכו', וחותם הזה הוא טבעת הקידושין שבה הוא יתברך קידש לארוסתו, כמ"ש (הושע ב כא) וארשתוך לי בצדק ובמשפט וארשתוך לי באמונה. וביארתי ענין זה באריכות במ"א, שבמתן תורה קנו ישראל מדרגות אירוסין, במה שנתקדשו לו יתברך לעד ולנצח נצחים, כמ"ש (דברים כו יז-יח) את ה' האמרת וכו' וה' האמריך. כבר נשבענו שלא נמיר אותך, וכבר נשבע הוא יתברך שלא יחליפנו באומה אחרת, וכמו שמבואר מקרא מלא ביחזקאל (כ לב) העולה על רוחכם היה לא תהיה אשר

²⁷⁸ ע"י מגילה כט ע"א: תניא רבי שמעון בן יוחי, אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, שבכל מקום שגלו שכינה עמהן. גלו למצרים שכינה עמהן, שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים וגו'. גלו לבבל שכינה עמהן, שנאמר למענכם שלחתי בבלה. ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן, שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך, והשיב לא נאמר, אלא ושב, מלמד שהקדוש ברוך הוא שב עמהן מבין הגליות.

אמרתם נהיה כגויים חי אני וכו' אם לא ביד חזקה וכו' והוצאתי אתכם וכו' והעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסרות הברית וכו'²⁷⁹. הכתובים האלה מעוררים לב האדם המשכיל לבל חי' יתיאש מאריכות הגלות, ולהוציא מדעת זולתם, אשר חשבו שכבר השליך הוא יתברך אותנו מעל פניו. והרי נשבע ה' בשבועה חמורה, שאין לה התרה, כי אף שיהיו ישראל רעים וחטאים מאד, הוא יתברך ביד חזקה יגאלם במשפט ובהמה שפוכה, ויביאם בקשר בריתו בעל כרחם, והוא מטעם שא"א לישראל להפרד מאתו, מצד מקור מחצבתם.

והוא קשר האמיץ והחזק שנתקדשו ישראל לו יתברך לארוסה במתן תורה, ונמשל דבר זה למבעת הנתונה באצבע, והוא קשר הלוחות, שבו נחקקו י' הדברות, שהם כתובים באצבע אלקים, וכמו שנרמז דבר זה באליעזר, שמסר לרבקה ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם, כמ"ש במדרש (ב"ר פ"ס ס"ו ו') על שממנה יצא זרע הנבחר תתן אמת ליעקב, הוא חותם הנ"ל. ונתנם הוא יתברך לישראל על האצבע, כמ"ש (משלי ז א-ג) בני שמור אמרי ומצוותי וכו' קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך, והוא המעשה במצוות בידים. ונכתבים על לוח הלב, כמו שהיו כתובים בלוחות, והם המחשבה והמעשה. שכל מצוה צריך ב' דברים, הא' הוא העשיה בפועל, והב' במחשבה טהורה שבלב, לעשות נחת רוח ליוצרו, לעשות רצונו, כמ"ש (דברים ו ה) ואהבת וכו' בכל לבבך וכו', והם שני לוחות הלב, כמ"ש (ברכות נד ע"א) בשני יצריך ביצר הטוב וביצר הרע.

כח ישראל לחדש בבריה

אמר ר"ח בר בון למלך שהיה לו כלי נגרות וכו', בזה רמזו עוד ענין נפלא, מה שמסר לישראל וניתן להם כח לחדש בבריה, כמ"ש רבא בפרק ד' מיתות (סנהדרין סה ע"ב) אי הוה בעי צדיקי הוה ברו עלמא, שנאמר (ישעיה נט ב) כי עוונותיכם מבדילים ביני וכו'. הורה לנו גודל מעלת הצדיקים הגדולים, שניתן להם כח לברוא עולם, ולחדש מצד מעלת נשמותיהם, שהם קרובים אליו יתברך, ונתן להם מהודו. ורק שהעוונות הם גורמים מסך מבדיל, כח הטומאה המבדיל בינותם. והוא כמ"ש הכתוב (שם נא טז) ואשים דברי בפוך לנטוע שמים וליסוד ארץ, וכמ"ש בזהר הק' (ה ע"א) מה אנא במילולי דילי עבדית שמיא וארעא וכו'²⁸⁰, והם דברים נפלאים. והוא מ"ש (אבות פ"ה מ"א) בעשרה מאמרות נברא העולם, וכתוב (תהלים לג ו) בדבר ה' שמים נעשו, ואין צריך להוציא הכתוב ממשמעותו, כי הוא מבואר כמ"ש במדרש (ב"ר פ"א ס"ו א) ע"פ ואהיה אצלו אמן, אני הייתי כלי אומנתו של יוצר בראשית.

והכוונה בזה, שעצם התורה, אשר היא בצירופי אותיות כולה שמותיו של הקב"ה, ר"ל כוחות נאצלות מאתו יתברך, שכל אות מורה על כח נאצל מיוחד. וכלל התורה היא מדותיו יתברך, שצוה לבניו ללכת בהם, כמ"ש (דברים כח ט) והלכת בדרכיו. והם כלל המאורות העליונים, שבהם נברא כל היצור. וכל מה שבג' עלמין ב"ע, השרפים והאופנים וחיות הקודש שבמרכבה, כולם ע"י אצילות שמותיו יתברך, הנאצלים ממקור שמו הגדול,

²⁷⁹ ז"ל בשלימות: והעלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגויים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן: חי אני נאם אדני ה' אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובהמה שפוכה אמלוח עליכם: והוצאתי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצותם בם ביד חזקה ובזרוע נטויה ובהמה שפוכה: והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים: כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים כן אשפט אתכם נאם אדני ה': והעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסרת הברית.

²⁸⁰ ע"י לעיל הערה 208.

שהם ביחוד גמור. ומצדינו אנו משיגים חלוקי עולמות ופרטי פעולותיו והשגחתו במידותיו, אבל מצדו יתברך, הכל ביחוד גמור, כמו שהאריך בזה הגאון מו"ר ר' חיים, בספרו הנחמד נפש החיים (שער ג).

ונמצא שאותיות התורה, שהם מורים ומרמזים על עצם כוחות מאורות העליונים המתגלים למטה מאצילות יחודו יתברך, הם הכלי אומנות שנבראו בהם כל הנבראים, ולכן אמרו (שבת פח ע"א) שתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית, אם ישראל מקבלים התורה, מתקיימים, שהרי הם עצמם הכלים שנבראו בהם, וע"י הם מתקיימים בכל עת. ולכן נמשלים אותיות התורה לכלי נגרות, שע"י האומן עושה כלי מעץ, ופוסלו ומחתכו בציוור הראוי, ומסיר הפסולת. וכמו כן היה בבריאת העולם ממש, כמ"ש שלמה המלך ע"ה (משלי כה ב) כבוד אלהים הסתר דבר וכו' שמים לרום וכו', הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי הגו רשע לפני מלך ויכון בצדק כסאו²⁸¹, ורמז מלך החכם דבר נפלא ונסתר מאד, והוא מ"ש בזהר הק' (ח"א קנד ע"ב) ובפרקי רבי אליעזר (פרק יב), דהא בני עלמין וחריב עלמין.

והוא ענין יציאת כח הטומאה והיצר הרע והנחש, שיצא ונברא לשלימות הבריאה, בכדי שיהיה שכר ועונש, שהם הסיגים שיצאו מקדושה, שנמשל לכסף נקי. ונברא כח המתנגד לקדושה, והוא מ"ש (משלי כה ה) הגו רשע לפני מלך, כדי שע"י זה ויכון בצדק כסאו, כי מלך במשפט יעמיד ארץ (משלי כד ט), שיהיה הכל לפי רוב המעשה, ולא במדרגת נהמא דכיסופא²⁸². ובאמת בחקירה הזאת האיך יצאה הטומאה ממקום מקור הקדושה, ואיך נמשך מרצון הטוב, רצון המתנגד לזה, אף שמוה טעו כמה בחקירה זו, וקצצו בנטיעות²⁸³, שבזה היה טעות אחר, כמ"ש במ"א באריכות, אבל דבר זה נעלם מהשגה, ואין לנו רשות להרהר ולחקור בזה, וע"ז אמר הכתוב (שם כה ב) כבוד אלהים הסתר דבר. ולפי שהתורה נתנה לישראל, הצדיקים הגדולים והקדושים ונקיים מכל סיג וחלאה, ע"ז יכולים לברוא עלמין ממש. ולכן היטב אשר דיבר שהוא הכלי נגרות שמסר לבניו הקרובים אליו, וע"ז נאמר (תהלים מ ו) נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, שענין הרע הזה, שיצאה מכח המחשבה העליונה דבר זה מופלא ומכוסה מהשגת כל נברא האיך יצאה משם כמ"ש. ורמזו בזה ג"כ מ"ש שמסר בידם כלי נגרות, שהוא הכלי הקוצץ ומכרית ומחריב. שכמו שבידו יתברך מטה עוז, לשבר מתלעות עול, להכרית רשעים מן הארץ, ולבער רוח הטומאה מן העולם, כמ"ש הכתוב (ישעיה נד טז) ואנכי בראתי משחית לחבל. וכמו כן נמסר ביד ישראל כח הזה, כמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים קא ה) לבקרים אצמית כל רשעי ארץ, שדבר זה נמסר ביד ישראל, לבער כח הטומאה מן העולם, ולטהר מקדש העליון מן הנחש שאחזו שם. שזה היה הענין שנצטוו ישראל לכלות ולהכרית כל נשמה משבעה אומות בארצם, שע"ז הכריתו כל כוחות הטומאה שהיו אוהזים בארץ העליונה. וכן מה שנצטוו להכרית זרעו של עמלק, שהוא מלחמת ה', כמ"ש (שמות יז טז) כי יד על כס יח מלחמה לה' בעמלק. והוא שרשו למעלה, שהיה אחוז בכסא העליון בידו, שהוא שרו הגדול הידוע, אשר היה ראש המחטיא לאדם הראשון, ובכל הדורות, ואם היו ישראל משמשים בכלי נגרות הזה, להכרית זרעו של עמלק לגמרי, אז היה ביעור רוח הטומאה לגמרי.

²⁸¹ ז"ל בשלימות: כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקר דבר: שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר: הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי: הגו רשע לפני מלך ויכון בצדק כסאו.

²⁸² ע"י לעיל הערה 29.

²⁸³ ע"י תיקו"ז קלה ע"ב ז"ל: כל מאן דנטיל מלכות בלא ט' ספירן איהו מקצץ בנטיעון.

אמר רבי יצחק למלך שהיה לו אוצרות וכו', הוא כמ"ש (משלי ח כא) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. והם אוצרות החיים העליונים, המיוחדים לצדיקים בשכר מעשיהם הטובים. ורמזו בזה עוד ענין גדול, והוא מ"ש (ברכות לג ע"ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ואמרו (שם) אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד, שנאמר יראת ה' היא אוצרו וכו'. והכונה בזה, כי אוצר, ענינו הסגולות ואבני הפזן המיוחדים למלך, שהם היותר יקרים אצלו, מה שאינו בנמצא במדינתו, ומשים אותם לסגולתו. והוא מ"ש (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים, והיינו שבדבר זה נבדל מדרגת האדם יותר מכל הנבראים היותר עליונים, במה שנמסר לו הבחירה הפשוטה, לעשות כרצונו. שדבר זה אינו בשום נברא, שכל אחד פועל שלא בבחירה, רק כפי טבע וחק שניתן לו מעת בריאתו, ובל ישנה חוקו וגבולו לעולם. ונמצא שפעולת כל נברא אינו מיוחס לעצמו, רק מצד רצון הממציאו. והוא יתברך שהמציאו ועשאו על תכונתו, משא"כ האדם.

והוא מ"ש במדרש (פסקתא רבתי הוספות א א) שאמר הקב"ה למלאכי השרת על האדם, אני מלך בעליונים והוא מלך בתחתונים, ירצה בזה, כמו שמלך הוא נבדל במדרגה זאת אשר רצונו וחפצו פועל בלי סיבה מכריח אותו, שאין עליו מושל וגזור, רק הוא מושל על הכל, כך הוא יתברך נבדל ונקדש בכבודו, שכל אשר הפזן עושה, משא"כ הנבראים שהם עלולים ממנו. והאדם נברא בזה בצלם אלקים, שיהיה ג"כ בעל בחירה במעשיו, לכל אשר ידבנו לבו, הן לטוב והן להיפך ח"ו. ולכן בצד זה נקרא האדם מלך בתחתונים, ומצד זה האדם מעלתו גדולה יותר ממלאכי השרת, בהצדיקו מעשיו ללכת בדרכי ה', שהוא עושה כ"ז בבחירה ורצונו הטוב. משא"כ מלאכי השרת שנבראו בתכונה זאת, ואין יכולים לעשות רצונם מצד בחירתם, א"כ כל מעלתם ועבודתם ועשותם רצון יוצרם אינו נחשב להם בעצמם, כי אם ברצונו יתברך. כענין הגרון החוצב ע"י האוחזו וחוצב בו, שאין לו התפארות ושבח בכך, כמ"ש (ישעיה י טו) היתפאר הגרון וכו'. שלא כדעת האנשים הנמשכים אחרי מחקר הטבעי, אחרי דעת היוני אריסטו, בהורידו מדרגת האדם, ואפילו משכל הפועל היותר תחתון אצלם תחת גלגל הירח, שהוא בחקירתו אמר כן, שלא ראה מאור התורה מימיו, וכבר דיבר בזה האלהי בספרו עבודת הקדש, במה שיש בו די.

וע"ז רמז ג"כ הכתוב באמרו נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וכו', שכל מחשבתו יתברך בבריאת העולם, היה כדי להשפיע טוב לזולת, שנברא אדם שיהיה רשות ובחירה בידו, ובזה יגדל שכרו, בעשותו רצון יוצרו. ונמצא שעיקר מחשבתו יתברך היה רק בשביל האדם השלם, אשר יקבל עול תורתו ומצוותיו יתברך, והוא אוצרו הטוב יתברך. מה שאין זה בנמצא בשום עולם ובשום נברא, רק למטה אצל האדם התחתון. וגם ענין הבחירה הוא רק במחשבה ולא בדיבור, כמ"ש (נדה טז ע"ב) ואלו צדיק רשע לא קאמר, שזהו ענין מה שנתקשו בו גדולי המחברים מענין הבחירה, הא"ך אין ידיעתו יתברך מכריח לבטל הבחירה, שהידיעה סותרת הבחירה, ובאמת ענין זה נפלא למעלה מהשגה, והוא תלוי במחשבה עליונה, כמ"ש (ישעיה נה ט) כי לא מחשבותי מחשבותיכם וכו' כי גבהו שמים מארץ.

והוא מ"ש שם אח"ז, כי כאשר ירד הגשם והשלג וכו', כי אם הרוח וכו', כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם. ור"ל שרק דבר שבא בדיבור פיו יתברך, הוא מכריח ואין עוזב אל הבחירה. משא"כ דבר שהוא במחשבה ודבר זה מאמר ה'. למ"ש שם מקודם, דרשו ה' בהמצאו וכו', יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו, שדבר זה מורה שהבחירה מסורה ביד האדם, שלא יחשוב מי שהרבה אשמה, והיה רשע כל ימיו, כי א"א לו לשוב בתשובה, כי מאחר שמימיו היה רשע וטבע בריאתו גרם כן מידיעתו יתברך,

אשר מקיף כל מה שבעולם, והיה יודע שיהיה רשע, א"כ מוכרח הוא במעשיו, והאיך אפשר לו לשוב בתשובה ולשנות דרכיו הרעים. לזה אמר שאין הדבר כן, שהבחירה הפשית, אף שהכל צפוי, מכל מקום הרשות נתונה (אבות פ"ג מט"ו), והוא מ"ש כי לא מחשבותי מחשבותיכם כמבואר. ובאמת הוא מנפלאותיו יתברך, אשר נעלם מכל רעיון ומכל השגה, איך אפשר להיות דבר זה. והוא מ"ש נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, שכל זה היה בשביל הבחירה, בשביל התורה הנתונה לישראל, שבזה ימלא אוצרותיהם, והוא ג"כ אוצרו יתברך, כמ"ש (דברים י יב) מה ה' אלקיך שואל מעמך.

רבנן אמרי לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות וכו', ענין זה רמז על התשובה שקדמה לעולם (מדרש תהלים צ), שלולי זה לא היה קיום לבריאה. שהוא דומה ממש לחולה שלוקח סמים לרפואת חליו, שאלמלא היה רפואה מזומנת לו, לא היה לו תקנה. וכמו כן הוא יתברך ברוב רחמיו צפה שאין אדם צדיק בארץ (קהלת ז כ), וא"א להמלט מאיזה חטא, הקדים רפואה למכה, והוא מדת התשובה, שהיא רפואה לחלי הנפש, כמ"ש (ישעיה ו י) ושב ורפא לו. והוא מאמר הנביא (הושע ו א) לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו וכו', ר"ל שאף שהוא יתברך ברא את היצר הרע וכה המחטיא האדם ומחליא נפשו, מכל מקום יש לו תקנה, במה שהזמין התשובה ולכן קדם התשובה במחשבה, שהוא תכלית שלימות הבריאה, כמו שכל תכלית קודם במחשבה.

ודבר זה מבואר בפרקי רבי אליעזר (פרק ג) מ"ש שם כשעלה במחשבה לברוא את העולם והיה מחריט את העולם לפניו ולא היה עומד, משלו משל, למה הדבר דומה, למלך שהוא רוצה לבנות פלטרין שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומבואיו ומוצאיו, אינו מתחיל לבנות, כך הקב"ה החריט לפניו את העולם ולא היה עומד, עד שברא את התשובה, עכ"ל. הנה הגם שיש במאמר זה סוד נעלם ידוע לחכמי האמת, מ"מ גם פשט הענין נכון הוא, שבאמת לולי ענין התשובה שהכין הוא יתברך, לתקן כל קלקול בבריאה מה שמתקלקל ע"י חטא האדם, היה העולם חרב לגמרי, ולכן עלה במחשבה תחילה. וע"ז אמר (תהלים מ ו) נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, שהוא יתברך מסר דרכי רפואת הנפש אל ישראל, שע"י תשובתם והתקונים הראויים לכל חטא, שנמסר לצדיקים בזה בידם לרפואות ולתקן כל קלקול וכל פגם שנעשה בכל העולמות לכל חטא תקון מיוחד. וכן באדם כל אבר ואבר שחטא בו יש תקון לנגדו, כענין מ"ש (ערכין טו ע"ב) מרפא לשון עין חיים, מה תקנתיה של בעל לשון הרע, יעסוק בתורה. וכן בכל אבר ואבר שפגם בו, יש תקון לנגדו, שיעשה באותו אבר שחטא בו מצוה המיוחדת לאותו אבר. וכלל כל התקונים הם מכונים בשם נרתיק של רפואות, שמסר הוא יתברך לישראל, לתקן עצמם וכל העולם ע"י מ"ש נתבאר שהתשובה היא רפואה לכל מכאובי הנפש, לכל הקלקולים ופגמים בעוונותיו.

ג' מדרגות התשובה

ומעתה נבאר ענין ג' מדרגות התשובה שהזכירו רז"ל, והם: א', תשובה מאהבה, שהוא המדרגה היותר גדולה והחשובה שבכולם. והב', הוא תשובה מיראה, והיא פחותה בערכה ממדרגה הראשונה. והג', הוא תשובה ע"י יסורים, שמעוררים האדם לשוב אל ה', והיא הפחותה שבכולם, ונבאר ענינם אחת לאחת.

והוא שתשובה היותר חשובה הוא ששב לבוראו מאהבתו אותו וחפץ בקרבתו לה' לילך בדרכי ה' יתברך הישרים ובדרכי תורה הק', מצד הכירו נועם מתיקות העבודה ומגודל צערו, אשר בעוונותיו נתרחק מבוראו. ותשובה זאת מעלתה גדולה מאד, וע"ז

אמרו (יומא פו ע"ב) גדולה תשובה שזדונות נעשו לו זכויות. וצריך לבאר דבר זה, האיך יתהפך העון לזכות, ומי יתן טהור מטמא. אבל הוא ענין נפלא, ובא ושמע דברי אלהים חיים, עומק דברי קדשם ז"ל. הנה רז"ל אמרו (ברכות נד ע"א) ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע. וצריך לשום לב לעומק דבריהם, האיך אפשר לעבדו יתברך ולאהבהו ביצה"ר, אשר הוא עצם כח הטומאה, וכל ענינו ומחשבותיו רק רע כל היום. אבל גם זה ענין עמוק מאד, הנה אמרו חכמי האמת שיצה"ר שרשו הראשון כולו טוב, וסמאל היה תחילה מלאך קדש, ואח"כ ירד למטה בהחטאו האדם, ונעשה רע, מלאך משחית. והכוונה בזה, הנה תחילת בריאת היצר הרע היה בעומק מחשבתו לצאת כח הזה לעולם, אשר יהיה בטבעו להכניס תאוה לאדם לכל חטא ועוון, לטובת האדם שיהיה בעל בחירה, להרבות שכרו. וכוונת יוצר בראשית היה שיהיה נטוע כח התאוה הזה והרצון ובחירה באדם הפשית, לעשות כל רע, אבל שלא יצא מחשבתו לפועל. ולכן ברא הוא יתברך כח נטוע בנפש האדם להיפוך, לרדוף אחרי הצדק ועבודת ה', והוא יצר הטוב שבאדם, והוא מלאך קדוש למעלה, ומשם נמשך כח הקדושה בנפש האדם, וכן להיפוך כח הרצון לכל חטא.

והנה אם באמת לא היה האדם מוציא מחשבתו הרעה אל הפועל, הרי אין ברצון וכח הזה שום רע כלל, ואדרבה הוא כולו טוב וקדוש יותר. והיינו שאף שיש בכוחו לפעול רע אינו עושה בשביל אהבת יוצרו. וזהו ענין שרש היצר הרע למעלה, שהוא טוב, ר"ל שלמעלה אין הכח הזה רק ביכולת על הרע בלבד, אבל לא לעשות זר מעשהו. ואדרבה אם עובד ה', ואינו מוציא הכח הזה לפועל, הוא יותר גדול מכת הטוב שבאדם, שמטבעו לרדוף אחרי הצדק כמו בכל מלאכי השרת וברואי מעלה הק'. שאין בזה כח וגבורה וחשיבות כל כך, שהרי הם רצים אחרי מעשה הטוב, כמו האדם שרץ אחרי המציאות, ואחרי ריוח מרובה. משא"כ בעבודה זאת, לפרוש מן החטא שלא לעשותו אחר שיש בידו כח והרצון לגמור מעשהו, עבודה זו יותר חשובה מהאחרונה, ועל ענין זה אמרו (ברכות נד ע"א) בשני יצריך ביצר הטוב וביצר הרע, ר"ל בשני הכוחות הנטועים בנפש כמ"ש.

מעלת מקיים מצות לא תעשה על מצוות עשה

ובאמת העובד השלם, אשר עובדו במצות ל"ת, להזהר מכל חטא, יותר גדול מעלתו בשמירת החטא, מעשיית המצוות מעשיות בפועל, במה שאין לו כח ותאוה לנטותו מצד עשיית הטוב ההוא. ובזה אמרו ששרש סמאל למעלה כולו קדושה, ר"ל שכח שהמציא הוא יתברך נטיעה²⁸⁴ וחפץ ויכולת על הרע בלא לעשותו, הוא קדוש וטהור מאד, נחשב במעלה ומדרגה יותר מהנטיעה²⁸⁵ והרצון של האדם למצוה, שבא מצד יצר טוב שבו, שהוא מצד שרש הקדושה העליונה המושכו לכך. ומצד הענין הזה המשילו חכמי האמת, הדין לזהב, והחסד לכסף²⁸⁶. שזהב במעלה וחשיבות יותר מכסף, והיינו שצדד ההמשכה וחפץ שנטוע באדם לעבוד ה' במעשה, אף שהוא מעלה גדולה, מ"מ אין זה נחשב כל כך, מאחר שאין זה בכח האדם עצמו, רק מצד כח הקדושה שמשכו לכך. משא"כ במה שנוהר ונבדל מעשות הרע, אף שיש לו חפץ ונטיעה²⁸⁷ לכך, הוא חשוב

²⁸⁴ נדצ"ל נטיה.

²⁸⁵ נדצ"ל נטיה.

²⁸⁶ עי' תיקו"ז קי"ח ע"ב, הרוצה להחכים ידרים דאיהי חכמה ואיהי מחשבה, באברהם אתלבן אדם, וביצחק אצטריף, ורזא דמלה מצרף לכסף וכור לזהב, מצרף לכסף דא אברהם, וכור לזהב דא יצחק, עכ"ל.
²⁸⁷ נדצ"ל נטיה.

במדרגתו יותר. שכת שהמציא הוא יתברך להיות באדם לטוב, הוא מצד חסדו יתברך במתנת חנם מגיע שכר עבור זה. משא"כ הכח שהמציא הוא יתברך להיות נטיעה²⁸⁸ לרע, הוא מצד הדין, שרצה הוא יתברך להעמיד ארץ במשפט, והשכר חלף העבודה, ולפום צערא אנרא (אבות פ"ה מכ"ב). אבל בהמשכתם למטה, שמן הנטיעה²⁸⁹ הרעה נמשך לפעמים שעושה האדם רע, הוא כח הטומאה שיצאה בסוף המדרגות טומאה ממש, והוא סיגי הזהב, והבן דבר זה מאד.

והוא מרומז בדברי חז"ל בפרק מקום שנהגו (פסחים נד ע"א ועיי"ש ברש"י) שחללה של גיהנום נברא קודם שנברא העולם ואור דידה נברא ביום שני. והיינו שחללה הוא שורשה העליון, מה שעלה במחשבה להמציא בחירה ורצון ונטיעה²⁹⁰ באדם לחטוא, והוא יפרש מזה, ואז שם הוא כולו קודש קדשים. משא"כ ביום שני, אז נברא הרע ממש, שיצאה מכת אל הפועל, והוא הגיהנום שנברא באם יגמור האדם מעשיו לחטוא בהנה ע"י יצה"ר והסמאל, בבואו למטה אל מקומו לעשות זר מעשהו, וכמבואר.

תשובה מאהבה

וע"פ הקדמה האמיתית הנ"ל יובן לנו היטב ג' חלוקי המדרגות בדרכי התשובה, והם: הא', תשובה מאהבה, ענינו מצד התבוננו באהבת ה', ובאהבת תורתו הק', ובטוב טעמה, שרוצה להתקשר בקדושה ולהעלות רוחו ונשמתו למקום הקדש. זה השב עבודתו שלימה מאד, שאף שכבר הרגיש נועם מתיקות העוון, ויש לו נטיעה²⁹¹ רבה וכוסף חזק לחטוא מצד שכבר נכשל, והטומאה הדבוקה בו ממשיכו מאד לעשות עוד, כמ"ש (אבות פ"ד מ"ב) עבירה גוררת עבירה, והוא סר ופורש מן העוון, הרי עובד ה' בשני יצרים שבו, ביצר טוב וביצה"ר, שמהפך כח הרע הנטועה בו לטוב, כפי רצונו יתברך בשורש העליון, שעל תנאי זה עלה במחשבה כח היצר הרע. נמצא שעל כל עוון ועוון שביכלתו ונטייתו לעשותו, עובד בזה ה'. והרי כל עוונותיו הראשונים שהם גרמו לו גם לאחר זמן נטייה גדולה לעשותם, נעשים אח"כ זכויות גמורים, במה שפורש מהם. מה שלא היה כן לצדיק גמור שלא טעם החטא, ואין לו כוסף חזק ונטייה גדולה אל הרע, כי הסמ"א אין אחוזה בו כלל. וע"ז אמרו (ברכות לד ע"ב) מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ר"ל ששרשו יותר גדול, כמעלת הזהב על הכסף. ואין כוונתם שעוונות הראשונים שעשה נחשבים לו כאילו עשה אז מצוות, אלא הכוונה במה שפירש מהם אח"כ. והוא מ"ש (יומא פו ע"ב) איזהו בעל תשובה, באותה אשה ובאותו פרק וכו', ר"ל שאף שמצויר במחשבתו ונטייתו המתיקות שטעם כבר באותו הזמן ובאותו החטא, והוא פירש ממנו באהבתו את ה' כמ"ש, זהו תשובה גמורה שאין למעלה ממנה, והוא מהפך הרע לטוב והמר למתוק.

ועוד כי בעל תשובה כזה השב מאהבה, לעשות רצון יוצרו הוא עושה גדרים וסייגים הרבה, מן החייב לעשות משמרת למשמרת לאסור עצמו בדבר המותר לו, כדי שלא יהיה נכשל בעוון, מצד שיודע שיש לו נטייה הרבה לחטוא וקרוב להיות נכשל. ולזה הביאו רז"ל (שמ"ר פל"א סי' ו) לזה מ"ש (יחזקאל לג יט) והרשע כי ישוב וכו' ועשה משפט וצדקה עליהם חיה יחיה. והיינו כי משפט נקרא מה שהאדם עושה ע"פ חיוב

²⁸⁸ נדצ"ל נטייה.

²⁸⁹ נדצ"ל נטייה.

²⁹⁰ נדצ"ל נטייה.

²⁹¹ נדצ"ל נטייה.

התורה, וצדקה נקרא מה שעושה לפני משורת הדין יותר מן החיוב, ולכן עליהם היה יחיה, נהפך לו העוונות לזכויות מכאן ואילך, כמבואר.

תשובה מיראה

מדרגה שניה הוא השב מיראה, והיינו מיראת עונש עולם הבא, או עונשו של גיהנום, ואין מעלתו גדולה כל כך כמדרגה הראשונה, כי אין חשיבותו בכוסף חזק לשוב עד ה' מאהבתו, ודי לו במה שנוהר אח"כ שלא לחטוא, ואינו מתחרט כל כך להיות מצטער הרבה על עברו מצות ה' בראשונה. וגם אינו רואה להוסיף גדרים וסייגים, לעשות לפני משורת הדין, לאסור עצמו בדבר המותר לו, ודי לו במה שנוהר במה שאסרה תורה. א"כ אין חטאיו הראשונים נמחים מכל וכל, שאין דבר נעקר לגמרי בו, אם בחרטה חזקה וצער גדול שמצטער ורוצה שלא היה בא מתחילה לידי כך, כמו בהתרת נדר ע"י חרטה ופתה. ודבר זה נדמה לחולה שמקבל רפואה שאין הרפואה עוקר המחלה מעיקרו, רק מרפא מכאן ואילך. כמ"ש רז"ל בפרק המדיר (דף עד ע"ב) הלכה אצל חכם והתירה, מקודשת, הלכה אצל רופא וריפא אותה, אינה מקודשת. והטעם שחכם עוקר הנדר מעיקרו, ורופא אינו מרפא, אלא מכאן ואילך. וע"ז אמר הכתוב (ירמיה ב כב) כי אם תכבסי בנתר נכתם עונך לפני וכו', וירצה בזה, כי האדם בעוונותיו מגביר כח הטומאה מאד, וגורם לו עליה גדולה, מה שהיה בתחילה שקוע למטה באחורים דאחורים בסוף המדרגות, קודם שמוציא כוחו לפועל, הוא בסוף כל המדרגות. אבל ע"י הסט"א שגורם קלקול, יפגום בכל נבראים ועולמות עליונים, נמצא שעולה למעלה ראש, כביכול עומד לפניו יתברך, ותובע דין וקטרוג. והתשובה אם אינה על מדרגה הראשונה, רק מיראה, נשאר עכ"פ שמץ טומאה, כמו הרופא המרפא את האדם מחליו החזק, שא"א לו להיות בריא וחזק עוד כמקדם.

ושני מדרגות האלו רמזם הנביא במ"ש (ירמיה ג יד) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם הננו אתנו לך כי אתה ה' אלקינו וכו', אם תשוב ישראל אלי תשוב ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד וכו'. והיינו שמ"ש שובו בנים, כוונתו היה שישבו מצד מדרגה העליונה, והוא מאהבה, ומ"ש ארפא משובותיכם, היינו מצד היראה, שלזה צריך רפואה ותקון למה שפגמו, ועדיין נשאר רושם הקלקול, כמ"ש. והוא מה שהנביא מלמד שישבו ישראל מצד אהבה, היינו מצד שהם חלק ה' עמו, ובאהבתו יתברך בחר אותם לו לעם, והוא יהיה להם לאלקים. וכטבע אהבת הבן לאביו, והחלק אל הכל, וז"ש הננו אתנו לך כי אתה ה' אלקינו, וע"ז אמר אם תשוב ישראל נאום ה' במדרגה זו, אז אלי תשוב. כמ"ש (יומא פו ע"א) שמגעת עד כסא הכבוד, וכאב האוהב את בנו ומקרבו אצלו, ונפשו קשורה בנפשו, מצד אהבה שביניהם, כי המות לא יפריד ביניהם. וכח הטומאה, שהוא מסך המבדיל בינו ובין ישראל, יסיר מכל וכל, שלא ישאר ממנו אפילו רושם בעלמא.

וז"ש ואם תסיר שקוציך מפני, שהם כוחות הטומאה, שנברא בעוונותיו, שהם שקוצים מבדילים בינו יתברך ובין ישראל, ואז, ולא תנוד, ר"ל שלא תתרחק מפני, מאחר שזר לא יבוא ביני וביניכם. והוא מדרגה עליונה מאד, שתהיו קרובים לפני ממחיצת מלאכי השרת, ותשובה זו מאהבה, הוא אהבה הדבוקה ביראה עליונה, שהם כלולים זה בזה כידוע. והוא מצד הבושה שהאדם מתבייש מחטאיו בהכירו חטאו כבן המתבייש מאביו בעברו על רצונו, שהחטא עצמו בזוי ומשוקץ בעיניו. והוא מ"ש משה רבינו עליו השלום לישראל במתן תורה, בעת שראו את כבודו ואת גדלו יתברך, ודבריו שמעו מתוך האש, והכירו כולם גדולתו של יוצר בראשית, בזה נקשרה נפשם ודבוקה עם ה'. והוא האהבה הגדולה אשר הגיעה להם, כמ"ש (שיה"ש ב ד) הביאני אל בית היין ודגלו עלי

אהבה, ואמרו במדרש (במ"ר פ"ב סי' ג) הביאני אל בית היין, זה סיני, שכמו שהיין מפקח הלב ומשמח ומלהיב לב האדם, כך נתלהב שם לבם כאש בנעורת, ובשמחה גדולה, לאהבת יוצרם. ואמר להם משה (שמות כ יז) ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תהטאו. ואמרו במדרש (נדרים כ ע"א) זה הבושה. והיינו היראה הגדולה הבאה מצד האהבה החזקה, ולזה אמר שם הנביא ג"כ, כשלימד אותם האיך לשוב אל ה', שיהיה לא מצד יראת העונש ולא מצד אהבת השכר, רק מצד בושת החטא בעצמו נגדו יתברך, בהכירו גדולתו וכבודו, וז"ש שם (ירמיה ג כה) נשכבה בבשתינו ותכסינו כלימתנו כי לה' אלקינו חטאנו וכו'.

תשובה מיסורים

ובזה מובן מאמרם ז"ל במה דרמו קראי אהרדי (יומא פו ע"א) כתיב שובו בנים שובבים, וכתיב ארפא משובותיכם וכו'. והיינו שהוקשה, שמענין הכתובים שהנביא מלמד לישראל האיך לשוב אליו יתברך מאהבה, שבוזה יוסר החטא מכל וכל, ואדרבה יתהפכו לזכויות כמ"ש, א"כ מה זה שאמר ארפא משובותיכם, שענין רפואה הוא רק מכאן ולהבא, ורושם החטא נשאר עדיין. ולכן אמר שבאמת ירמוז הכתוב לב' מדרגות החלוקות בתשובה, והיינו א' מאהבה, וא' מיראה. ורבי אמי רמי קראי אחרניא אהרדי, ונקט קרא קמא אשר שם, והוא מ"ש שם שובו בנים שובבים נאום ה', כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה. שפסוק זה מדבר מענין התשובה היותר גרועה במדרגה, שאינה מצד האדם, אלא מסטרא דלעילא, ע"י יסורים שמביא הקב"ה עליו, עד שבעל כרחו ישוב. וכמו שהובטחו ישראל על הגאולה העתידה, בזמן שלא יהיו זכאים ח"ו, שהוא קץ של בעתה²⁹², כמ"ש (סנהדרין צו ע"ב) שהקב"ה מעמיד מלך כהמן ומחזיר אותם למוטב, והוא על ידי הבירור והצירוף הגדול, כמ"ש (יחזקאל כ לח) וברותי המורדים והפושעים בי וכו'. והוא מ"ש אחד מעיר ושנים ממשפחה, והוא מ"ש ואנכי בעלתי מכם, כארון המושל על עבדו, ומביאו תחת שבט עבודתו שלא בטובתו, כי א"א לישראל להפרד מאתו יתברך. וז"ש כאן מיראה כאן ע"י יסורים, שפסוק הראשון מדבר מתשובה היותר גרועה במדרגה, כמ"ש.

מבואר לנו מ"ש, שהתשובה לכלל ישראל הכרחית היא עכ"פ לעת קץ, אם לא מעצמם, אזי יהיה מסטרא דלעילא, ע"י יסורים, וכמ"ש בכמה מקומות בדברי הנביאים עצמו מספר. והטעם שעיקר קיום כל העולם בשביל התורה וישראל, שעל דבר זה נכרת ברית, וכמ"ש (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה וכו', וכמ"ש בדברי ירמיה (לא לד–לו) כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם וכו', אם ימושו החוקים האלה מלפני נאום ה' גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים, כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה וכו', גם אני אמאם בכל זרע ישראל וכו'. הורה בזה שא"א להתבטל קשר החזק והאמיץ, והברית אשר בינו יתברך ובינינו, שאם היה הקשר הזה נפסק, היה מתבטל כל הבריאה, לא לבד התחתונים, שהם השמש והירח המושלים בעולם השפל, אלא גם השמים ועולמות מלמעלה, שרמוזו בזה באורמו השמים מלמעלה, גם הם היו ח"ו מציאותם מתבטל, אם היו מתבטלים ישראל מהיות גוי לפניו יתברך. ובהיות הדבר כן, מוכרח הוא יתברך להביא גאולה לישראל, שבוזה יהיה גאולה לכלל כל העולם וכל הבריאה, אשר בגודל הטאתינו כביכול כאילו הם נשתעבדו תחת הרשות כה הסט"א, אשר ידו שלטה עד למעלה, כביכול עד מקום הכסא. וכמ"ש בעמלק (שמות יז טז) כי יד על כס יי וכו', והוא כה קיטרוגו

²⁹² ע"י לעיל הערה 162.

ושליטתו, אשר כל העולמות הם תחת יד הקטרוג הזה, שיפנו להשפיע למקום באר צרה ונכריה. ולזה יהיה הוא יתברך המעורר אותנו לתשובה בע"כ, בכדי שיהיה גאולה לעולם, וגם לישראל, ויתקיים הברית לקיום הבריאה, והוא מ"ש הנביא ג"כ (ישעיה נט כ-כא) ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה', ואני זאת בריתי אותם אמר ה'. והוא אחר מ"ש שם הנביא בנבואה מפי ה', בשפלות הדור האחרון הזה, אשר רבו בו הפושעים והשקר גבר ע"י כח הטומאה שיתגבר בעקבות משיחא, ע"י נשיכת הנחש בעקב, כמ"ש שם (ישעיה נט יב-טו) כי רבו פשעינו והוסג אהור משפט וצדקה מרחוק תעמוד, ותהי האמת נעדרת, אשר אנו רואים בעינינו בעוה"ר בדור האחרון הזה. וע"ז אמר הנביא בשמו יתברך (שם טז) וירא כי אין איש וכו', ואז ותושע לו זרועו וכו'. הוא כמ"ש בפ"ק דברכות (דף ו ע"א) ובזרוע עוזו, אלו תפילין, שהקב"ה מניח תפילין. וכבר כתבנו בזה במ"א, שענין תפילין דמרא עלמא, הוא כמו שאנו מניחין תפילין לאות על קשר שנתקשרנו בו יתברך במתן תורה, כמ"ש (דברים כו יז) את ה' האמרת, בעבודה במעשה, וגם בעבודה בטהרת המחשבה והלב, שהם ענין תפילין של יד ושל ראש. כמו כן הוא יתברך לאות נתן, שכביכול הוא ג"כ מתקשר בנו, בל יפרד הקשר הזה לעולם, בב' מדרגות בהשגחה נסיית גלויה, שמורה ע"ז תפילין של ראש, כמ"ש (ברכות ו ע"א) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ואמרו אלו תפילין של ראש, או בנסים נסתרים כמו בגלות, שהוא קשר של תפילין של יד, המכוסה, לך לאות ולא לאחרים לאות (מנחות לו ע"ב).

וענין הקשר של תפילין הזה, הוא כביכול מעורר אותנו יתברך לישועה העתידה, כי א"א לקשר הזה להיות מתבטל. ואף שאין אנו זכאים לכך, ע"ז אמר (ישעיה נט טז) וצדקתו היא סמכתו, להיות כביכול הוא יתברך מתלבש במדת טובו, לצרף מעשים טובים שבכל הדורות אחת לאחת, למצוא חשבון. וע"ז אמר (שם יז) וילבש צדקה כשריון, כמ"ש בפ"ק דב"ב (ט ע"ב) מה השריון הזה כל קליפה וקליפה מצטרף וכו', וע"ז וכובע ישועה בראשו, הוא כביכול תפילין של ראש, שיגלה כבודו יתברך עלינו בנסים גלויים, כמ"ש (מיכה ז טו) כיום צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, ואמר אח"ז (ישעיה נט כ) ובא לציון גואל. מדקדוק הכתוב א"א לפרש הגאולה על ישראל, שהרי אמר אח"כ ולשבי פשע ביעקב, בתוספת ו', מזה מוכרח שמ"ש בתחילה, אין על ישראל, והוא מה שכתבנו בביאורו, שמדבר בגאולה לכלל העולם, וכל נבראי מעלה אשר הם כביכול כאילו נשתעבדו למלא רצון האי עבדא בישא.

וכלל העולם מכונה בשם ציון, שכל דבר נקרא על שם נקודה מרכזית שבו, כמ"ש (תהלים נ ב) מציון מכלל יופי, מציון משתיתו של עולם (יומא נד ע"ב), שהוא מרכז האמצעי, שאליו היה עיקר כוונתו יתברך בבריאת עולמו. שנתאוה להיות לו דירה בתחתונים (תנחומא נשא טז), שהוא מקום הקשר של כל העולמות, הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה (בראשית כח יב), ששם שער השמים, וה' נצב עליו. וע"ז אמר ובא לציון גואל, שעיקר רצונו יתברך בשביל תיקון הבריאה, וע"ז יהיה גאולה גם לשבי ביעקב, ע"י שהוא יתברך יעורר אותנו לתשובה. וז"ש נאום ה', כי באמת צדיק ורשע לא קאמר, ואינו בבחינת דיבור מאתו יתברך, אך התשובה הזאת אשר מוכרח להיות לקץ הימים בשביל העולם, והיה מצדו ית' אם לא נהיה זכאים ח"ו, וז"ש נאום ה'. וע"ז אמר כי דבר זה א"א, כי כבר נכרת ברית לקיום העולם ע"י התורה, הנקראה זאת, והוא מ"ש (ישעיה נט כא) ואני זאת בריתי אותם אמר ה' וכו'. ולכן כבר הבטיח הוא יתברך שלא תשכח התורה מזרעו לעולם, אף בתוקף הגלויות והשעבודים הגדולים, כי בלעדי זה היה חורבן העולם ח"ו. וז"ש רוחי אשר עליך וכו' לא ימוש מפיד וכו', ומעתה יוצא לנו מפולש כוונת מאמרם ז"ל במסכת יומא (פו ע"א) מ"ש גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם, ר"ל

שהתשובה היא כלל כל קיום העולם, ותכלית הבריאה היה בשביל זה. והוצרך לעלות במחשבה, כי בלעדי זה לא היה גאולה לכלל העולם, להיות יוצא חפשי משעבוד הסטרא אחרא וכה הנחש המקטרג למעלה. ולכן שפיר הביאו ראייה ממ"ש ובא לציון גואל ולשבי פשע, שמשם מבואר לנו שתשובת ישראל שיהיה לעתיד לבא עכ"פ יגרום גאולה שלמה ג"כ לכלל העולם. וזה מה שרצינו לבאר בדרוש הזה, לבאר עומק כוונת דברי חז"ל הקדושים, וכי דבריהם מיוסדים על אדני פז, דברי הנביאים הקדושים, וכן נזכה כולנו בנועם ה' לעבדו שכס אחד, אמנן כן יהי רצון.

דרוש לשבת פרשת בראשית

בבראשית רבה (פ"ח סי' א) ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו וכו', ר"י פתח, אהור וקדם צרתני, אר"י אם זכה אדם, אוכל ב' עולמות, שנאמר אהור וקדם צרתני, ואם לאו, בא ליתן דין וחשבון, שנאמר ותשת עלי כפיד, ע"כ. ענין הצלם הזה, הוא דבר גדול ועמוק, כי בריאת האדם הוא דבר נפלא, שהוא מורכב משני ענינים, אשר הוא כולל ראשית ואחרית. כי נשמתו היא עולה למעלה ראש, מגיעה עד כסא כבודו יתברך, כמ"ש (שמואל א' כה כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך וכו'. וענין כסא הכבוד, שמצינו בדברי חז"ל ובמקראי קדש, הוא מליצה נפלאה, כמו שאנו רואים במלך בשר ודם, שכסא המלוכה שיושב עליו המלך, להראות כבוד גדלו וממשלתו, לשפוט בני מדינתו, הוא מראה כבודו. כמו כן ידוע שאמיתת מציאותו יתברך, נעלם ונשגב מכל רעיון, ולית מחשבה תפיסה ביה, אפילו מהגדול שבנבראים העליוני עליונים. ואין מושג מאתו יתברך, רק רצונו שניתן רשות לנבראים להשיג ממנו בערך הנבראים, לא בערכו יתברך.

ותחילת נטיית רצונו, עשה גבול וצימצם והסתיר אמיתת כבודו, בכדי שיוכלו להבראות נבראים, אשר ישיגו מרצונו בערכם. והוא העולה ראשונה שיצאה ונתגלה אחר הצמצום הזה, והוא נקרא כסא הכבוד. ור"ל שמצד זה יש לנבראים מקום להכיר שמין מעט, להשיג כבודו יתברך וממשלתו, ולכן שם מקום נשמותיהם של צדיקים, שהם היו תכלית רצונו יתברך, בבריאת עולמו.

תורה וכסא הכבוד קדמו לעולם

והוא מ"ש שם (פ"א סי' ד) בראשית ברא אלהים, ששה דברים קדמו לבריאת עולם וכו', התורה וכסא הכבוד, תורה מנין, שנאמר ה' קנני ראשית דרכו וכו', כסא הכבוד מנין, דכתיב נכון כסאך מאז וכו'. האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח, עלה במחשבה להבראות, האבות מנין, דכתיב (הושע ט י) כענבים במדבר וכו' ישראל מנין שנאמר זכור עדתך קנית קדם, בית המקדש מנין, שנאמר (ירמיה יז יב) כסא כבוד מרום מראשון, מקום מקדשינו. שמו של משיח מנין, שנאמר יהי שמו לעולם וכו', רבי אהבה בר זעירא אמר אף התשובה, שנאמר בטרם הרים יולדו וכו', אבל איני יודע איזה מהם קדם, אם התורה קדמה לכסא הכבוד, ואם כסא הכבוד קדם לתורה, אמר רבי אבא בר כהנא התורה קדמה לכסא הכבוד, שנאמר ה' קנני ראשית דרכו, קדם לאותו שכתוב בו נכון כסאך מאז, רב הונא ור' ירמיה בשם ר"ש בר יצחק אמרי, מחשבתם של ישראל קדמה לכל דבר, ע"כ.

ובפרק חלק איתא (סנהדרין צט ע"ב) אמר ר' אלעזר, אדם לעמל נברא שנאמר אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא, אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי

אכף עליו פיהו, הוי אומר לעמל פה נברא, ועדיין איני יודע אם לעמל תורה, אם לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיד, הוי אומר לעמל תורה נברא, והיינו דאמר רבא כוליה גופי דרופתקי נינהו טובה לדוכי דהוה דרופתקי דאורייתא²⁹³. הנה דבר זה ידוע ומפורסם הוא, שמבחר הבריאה ותכלית כוונתו יתברך בעולמו, הוא האדם, שהוא חותם תכנית כל הנבראים בו ימי בראשית, ובלעדו אין קיום לשום נברא. ולכן היתה בריאתו בסוף כולם, כי אז נשלמו כל מעשי בראשית, ונגמר צורתם. ולכן נאמר בבריאת אדם (בראשית א לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, הוסף כאן תיבת מאד, מה שלא נזכר בימים ראשונים, שלא נאמר בהם, רק כי טוב, והוא מבואר לכל משכיל, כי כל דבר יש לו תכלית, ויש עוד תכלית לתכלית. דרך משל, אם אדם עושה כלי שולחן, או מטה, או כסא, כאשר נגמר מלאכתו נאמר שזהו שלימותו ותכליתו. אבל עדיין אינו שלימות תכלית אמיתי. דרך משל, כסא עיקר תכליתו שיושב אדם עליו, ושולחן לאכול, ומטה לשכב בה. וכאשר יושב אדם על הכסא, ומשתמש בו, וכן השולחן והמטה וכדומה, אז נגלה לעין כל תכלית הכוונה של הכלי, שהיה מוכן לכך. ולכן בכל יום מו' ימי בראשית, כאשר נגמר בו הבריאה, נאמר בו וירא אלקים כי טוב, ר"ל שנשלם במלואו וטובו. אבל עדיין לא ניכר תכלית טובו, שהרי כל נבראי ימי בראשית הם לתשמישו של האדם, ואדם אין אז. לכן לא נאמר טוב מאד, עד שנברא אדם הראשון, ואז נשתמש האדם בנבראים שקדמו לו, נמצא שנשלם אז בריאת כל ימי בראשית, ולכן אז נאמר וירא אלקים את כל אשר עשה, ר"ל כל הנבראים של ו' ימי בראשית, והנה טוב מאד, ר"ל שנשלם תכליתם ושלימותם האחרונים, ואז (בראשית ב א) ויכולו השמים והארץ וכו', ר"ל שאז ביום השישי היה גמר תכלית בריאתם.

ואתה קורא משכיל תבין עומק מליצת דברי חז"ל הקדושים, מ"ש במס' שבת (פח ע"א) מאי דכתיב יום השישי, תנאי התנה הקב"ה, אם ישראל מקבלים התורה, מוטב וכו'²⁹⁴, ולכן נזכר ה' ביום השישי, שהיו כולם תלויים ועומדים, עד שישי בסיון. והוא ענין נפלא, מה שרמז לנו הכתוב בה' יתירה הזאת, והוא שכמו שבאמת לא נגמר מלאכת הבריאה של כל ימי בראשית, עד שנברא האדם ביום השישי, שכולם נבראו לתשמישו. לזאת רמז שעוד יש תכלית לתכלית, שכמו שהנבראים כולם שהם כלים לתשמישו של אדם, נגמר תכליתם כאשר נברא האדם. כמו"כ בריאת האדם לא נשלם עדיין, עד שבאו ישראל וקבלו התורה בהר סיני, שהרי עיקר תכלית בריאת האדם לא היה בשביל חיי העוה"ז, להיות כסוס כפרד אין הבין, רק לעמל הגוף. שא"כ אין יתרון לאדם מן הבהמה, וא"כ בהנם ברא יתברך אלפי רבבות מלאכים קדושים, והרבה עבא השמים, שהם גדולים ויקרים. ויותר משכילים ממנו, שישמשו בשביל תשמיש בזוי כזה, שהוא האדם, אשר תשמישו בעמל גופני, לאכול ולשתות ולאסוף הון לבנות בנינים על קו תהו ואבני בהו, אשר באפר יסודם.

האדם תכלית הבריאה

אך מזה נדע שגם האדם נברא לאיזה תכלית יקר מאד, אשר עולה הוא למעלה מכל נבראי מעלה, אשר אין ערוך לכל נבראי מעלה להשיג תכלית היקר הזה, כי אם

²⁹³ פ"י רש"י: דרופתקי - טרחנין, כלומר, כל הגופין לעמל נבראו: טוביה לדוכי - אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה, לשון אחר דרפתקי כיס ארוך שמשמין בו מעות, כל הגופין נרתקין הם לקבל ולהכניס דברים, אשריו למי שזכה ונעשה נרתק לתורה.
²⁹⁴ ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו.

האדם לבד. ואם האדם עושה פעולתו לדבר שנברא בעבורו ומשיג תכליתו, נמצא ניכר אז צורך כל הנבראים, אשר כולם נבראו בשבילו, ולא יזוה צורך הורידם יוצר בראשית, לשומם תחת מדרך כף רגל הגשמי אשר בעפר יסודו. ונמצא שעדיין לא נגמר תכלית מעשה שמים וארץ, עד שבא עוד יום שישי אחר, שהוא ו' בסיון, שאז קיבלו ישראל את התורה עם כללותיה ופרטיה, לשמוע ולעשות כרצונו יתברך, ונמצא שכולם היו תלויים עד שישי בסיון ממש.

וע"פ הקדמה היקרה הזאת ביארתי מליצת חידת ר"י בן הנניא, במאמרו סבא דבי אתונא (בכורות דף ה ע"ב) מה ששאלו אותו, אמצעיתו דעלמא היכא, זקף אצבעו ואמר, הכא, אמרו לו מאן יימר, אמר להו אייתו אשלי ומשחו וכו',²⁹⁵. והוא כידוע כי סבי דבי אתונא הם חכמי יון הקדומים, שהיו מפורסמים בחכמת הפילוסופיה בעיר אטונא במקדוניה. והוא הויכוח הקדום בין חכמי ישראל האמיתיים, אשר חכמתם חכמת התורה המקובלת להם, ובין חכמי הפילוסופיה הברדויה בחכמה אנושית, שהם לועגים על דברי חכמי ישראל, שאומרים שעיקר תכלית הבריאה, הוא עולם השפל הזה, והוא האדם. באומרים האיך אפשר לפועל חכם שיעשה כלים מאלפי רבואות אלפים דינרי זהב, בשביל לעשות בהם מחט אחד, כידוע מי שראה בספריהם, שהם אומרים שהתחתון מגלגלים השמימיים נכבד יותר ויותר מן האדם, ואי אפשר לומר שנבראו בעבורו.

וידוע שתכלית ושלמות כל דבר הוא המרכז בעיגולו, שממנו ואליו נמשכים כל הקוים, וז"ש במליצתם אמור לנו אמצעיתו דעלמא היכא, ר"ל מרכז ותכלית בריאת כל העולם, השמים ושמי השמים וכל צבאם, עם הארץ אשר עליה, מי הוא העיקר ומרכז תכליתם. וע"ז השיב להם במה שזקף אצבעו, שהוא האמצעי שבחמש אצבעותיו, שהוא הגדול שבכולם, שבזה רמז הכתוב שהמרכז האמצעי, הוא יסוד הארץ, והאדם אשר בעפר יסודו, כמ"ש (ישעיה מ יב) וכל בשליש עפר הארץ, שהוא אצבע השלישי כביכול, ר"ל שרמז בזה שהארץ, והאדם אשר עליה, הוא מרכז כוונתו של יוצר בראשית.

וע"ז אמרו לו מי יימר, שביקשו ממנו שיתן מופת וראיה לדבריו. וע"ז השיב להם בחכמה עמוקה ומליצה נפלאה, באמרו אייתו אשלי ומשחו, ר"ל שאנו רואים מדרך המודדים איזה מקום כמה ארכו ומשכו, לוקחים חבלים ומתחילים למדוד מראשית המקום עד סופו, ובמקום שכלה החבל, שם כלה מדתו. הרי העיקר הוא סוף המדה, לידע שבו נפסק, ושם הוא התכלית. וכיוון שאנו רואים שבריאת האדם על הארץ היה סוף כל מעשה בראשית, נמצא שבו עיקר סיום תכלית רצונו יתברך בעולמו, אשר בעפר הארץ יסודו, ובוה יש לנו מופת ברור שהאדם הוא שלמות ותכלית כל הנבראים, והוא מליצה נפלאה, וראויים הדברים למי שאמרם.

ודברים אלו רמז לנו הכתוב (ישעיה מה יז-יט) באמרו ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד, כי כה אמר ה' בורא השמים הוא האלהים יוצר הארץ ועושה הוא כוננה, לא תהו בראה לשבת יצרה, אני ה' ואין עוד, לא בסתר דברתי, במקום ארץ וחושך לא אמרתי לזרע יעקב תהו ביקשוני, אני ה' דובר צדק מגיד מישרים, ע"כ. והוא כי עיקר כוונת הנביא, בא לנחם ישראל על אורך גלותם, בתוחלתם לימי קבוץ נדחיהם, אחר אשר זה זמן כבר משכו ימי השעבוד והעוני, ולא נשאר לזמן הנחמה, עד כלות בנין העולם, רק זמן מועט, א"כ תוחלתם נכזבה. וע"ז בא הנביא לנחם אותם, ולומר שתשועת ישראל לא יהיה נתלה בזמן, ולא בבנין העולם הטבעי הזה, רק שיהיו נושעים בשמו יתברך, הקיים ונצחי לעולם, ולכן יהיה תשועתם לנצח. וז"ש לא

²⁹⁵ ע"י לעיל הערה 2.

תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד, ר"ל עד שיתחדש העולם באלף השביעי, ויהו מתחדשים מגדר הזמן, להיות במדרגת בלתי זמן, שהעולמות שיחדש הוא יתברך, יהיו במדרגת עד. והוא ענין נפלא, כי מצינו ב' שמות אצלו יתברך בבריאת עולמו וקיומו. שהנה בכל ו' ימי בראשית לא נזכר שם הויה, רק שם אלהים לבד, עד שהגיע יום השביעי, ואז (בראשית ב א) ויכלו השמים וכו', אח"כ כתיב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, הזכיר ג"כ שם הויה. ועוד שינוי אחר, שבו' ימי בראשית נזכר שמים תחילה, ואח"כ הארץ, וכאן הקדים ארץ לשמים. אבל הענין בזה, כי יש הפרש בין ב' השמות האלו, המורים על השגתינו ברצונו, ובפעולת יתברך בערכינו, אשר ניתן לנו רשות. והוא כי שם אלהים מורה על בריאת עולם הטבעי הזה, שנברא בזמן ובמקום ובגבול, שהוא ע"פ סדר ירידת המדרגות מעילה לעלול, עד הגיעם לעולם השפל הזה. וסדר הזה נוהג כל ימות עולם בו' אלפי שנה, ולכן נקרא אלהים בלשון רבים, ר"ל שהוא יתברך תקיף, ובעל הכוחות כולם, שכל העלולים בסדר הרכבותיהם ומדרגותיהם נמשכים מכה ורצון עליון יתברך, אשר נתן גבול ומדה לברואיו, כמ"ש (ישעיה מ יב) מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תיכון.

אבל שם הויה, מורה על רצונו יתברך בהויות הבריאה, להתקיים נצחי, קיום נצחי בשמו יתברך המשגיח עליהם, והוא מורה על זמן חידוש העולם באלף השביעי, שיצא מגדר זמן ומקום, לבלתי מקום ובלתי זמן. וידוע ממאמרם ז"ל (ב"ר פ"ט ס"ח) יומו של הקב"ה אלף שנה, שכוונתו שו' ימי בראשית הם משמשים לו' אלפי שנים עלמא, כל אחד ביומו ובשעתו, כמ"ש הרמב"ן בפ' בראשית (ב ג), ורבינו הגדול הגר"א בכתביו (ספד"צ לח ע"ב). ולכן בכל ו' ימי בראשית לא נזכר, רק שם אלהים לבד, מורה על זמן ניהוג עולם הטבעי המוגבל הזה. ופרשת ויכלו מורה על חורבן העולם באלף השביעי, שהוא שבת הגדול, יום המנוחה והעונג, שאז יתחדש העולם, ויצא מגדר טבעי לבלתי טבעי. ולכן אח"כ נזכר שני השמות ביחד, הויה אלהים, והיינו שכל ענין ניהוג עולם הטבעי, שהוא זמן הבחירה, הוא עשה הכנה לקיום הבריאה הנצחית, שהוא קיבול שכרם של צדיקים. ונמצא ששם אלהים נשתתף לשם הויה ממש, שע"י הבחירה והעבודה נעשו תולדות וקיום למעשה שמים וארץ, כמו זיווג זכר ונקבה, שהוא להוציא תולדות לקיום המין. ולכן אמרו (רש"י בראשית ו ט) תולדותיהם של צדיקים הם תורה ומעשים טובים, וז"ש הכתוב (בראשית ב ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ר"ל שהשמים והארץ הראשונים, שהיו מתנהגים בענין טבעי, ע"י השתלשלות מעילה לעלול, ממעלה למטה, שלכן הקדים אז שמים לארץ, עתה, ע"י עשייה גופנית וגשמית של אדם התחתון, אשר בעפר יסודו, גרם חיבור ב' השמות ביחד, שהם הויה אלהים, והקדים בו ארץ לשמים, שע"י הארץ התחתונה, גרם ג"כ קיום נצחי לשמים ממעל.

ועתה יתבארו לנו הכתובים אל נכון, אחר שהקדים שתשועת ישראל יהיה לקיום נצחי עדי עד, אמר טעם וסיבה לזה, כי (ישעיה מה יח) כה אמר ה' בורא השמים הוא האלהים, ר"ל שתחילת בריאת שמים וארץ, שנעשו יש מאין, היה רק ע"י שם אלהים לבד, ואח"כ יוצר הארץ ועושה. והארץ נעשה פן ורגל לקיום הבריאה כולה, כמ"ש הנביא (ישעיה סו א) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וכו', ר"ל שאף שעיקר גילוי כבודו יתברך הוא למעלה על השמים, ששם ניכר יותר ומושג כבוד מלכותו וממשלתו בנבראיו, מ"מ מצב ומעמד הבריאה, והיסוד שהכל עומד עליו הוא הארץ, ולכן נקרא הדום רגליו של יוצר בראשית כביכול. ולכן עיקר משכן כבודו ורצונו הוא למטה, כמ"ש

במדרש (תנחומא נשא מז) ביום²⁹⁶ שנברא העולם נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, ולכן שם ביתו ומקום מנוחת כבודו יתברך. והוא ע"י הצדיקים הגדולים, העושים רצונו ומקיימים באימה וביראה רצון קונם. וז"ש (ישעיה סו ב) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי, וז"ש כאן הוא כוננה.

וא"כ יקשה מאד, מאחר שבאמת עיקר מחשבתו יתברך בבריאת עולמו, בשביל עולם התחתון הזה, וא"כ בהכרח שלא לתהו בראה, להיות נחרב לגמרי, לאחר כלות שית אלפי שנין (סנהדרין צו ע"א), כי אם לשבת יצרה. והוא כמ"ש, שע"י העבודה המהורה וקיום תורתו יתברך, גורם קיום נצחי, להעיד על שמו הגדול יתברך, שהוא שם הויה כמ"ש, וז"ש (ישעיה מה ה) אני ה' ואין עוד. והמופת לזה, במה שלא נתתי התורה למעלה בשמים, ולא זכו אליה שום מלאך ושרף הנסתרים מפנינו, כי אם במקום ארץ החושך להאירה מכבודו, הוא תורתו יתברך, שהוא מלבושו יתברך. כמ"ש במדרש (פרקי דר' אליעזר ג) האורה מהיכן נבראת, ממעטה לבושו, שנאמר עוטה אור כשלמה. והיינו שענין המלבוש מורה על מעלת המלוכש בו, כמו שאנו רואים למטה, שכל אחד לפי מעלתו ועשרו, כך הוא לבושו. וכעין מלכותא דארעא, כך מלכותא דרקיעא (זהר שמות ו ע"א), שענין מצוותיו ופעולותיו ורצונו יתברך, אשר הודיע לבריותיו, בהן אנו משיגים בו יתברך, לפי ערכינו. לכן נקרא בכל מקום מצוות בשם מלבושים, כמ"ש ולבש הכהן מדו בד, ואמרו (פסחים סה ע"ב) מדו כמדתו. והוא ג"כ מ"ש במדרש בעשרה מיני מלבושין נתלבש הקב"ה כביכול, בעת שברא העולם, והם עשר כוחות שנתגלה לנו ממידותיו ופעולתו יתברך, שעליהם רמזו חכמי האמת, בשם יו"ד ספירות, כידוע. וכן י"ג מידות שגילה הוא יתברך למשה עבדו, שבהן מנהיג העולם ברחמים, נקראים מלבושים, כמ"ש (שמות לד ו) ויעבור ה' על פניו, ואמרו רז"ל בפ"ק דראש השנה (יו ע"ב) מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור, וקרא לפניו י"ג מידות.

שני מלבושים להנהגתו ית'

הם שני מיני מלבושים שכביכול אנו מכנים אליו יתברך, האחד בבריאת העולם, שאז נשתמש במדותיו, להנהיג עולמו ע"י אמצעים רבים מעילה ועלול, כדרך מלך בשר ודם היושב על כסאו בבית מלכותו, ומצוה דבריו ע"י השרים הגדולים, ומהם לשרים אחרים קטנים מהם, על כל מדינה ומדינה, ואח"כ לשופטי עיר ועיר בהדרגה. אבל בעת מתן תורה, אז סידר הוא יתברך הנהגה אחרת, הנהגה נסיית, המסודרת ע"פ התורה והמצוה, שלא ע"י אמצעים, רק גילוי כבודו למטה בארץ, יותר ממה שהוא על השמים. והוא מ"ש דוד נעים זמירות ישראל (תהילים צג א) ה' מלך, ר"ל בעת שברא נבראים, ומלך עליהם, אז גיאות לבש, כדרך מלך בשר ודם, היושב על כסאו בעיר המלוכה, בבית מלכותו, ומשמש בגאותו ונדולתו, לא להשפיל עצמו לדלת העם. אבל כאשר לבש ה' עוז, שהוא התורה, שנקראת עוז, כמ"ש רז"ל בפ"ק דברכות (ו ע"א) ה' עוז לעמו יתן. שנתקבצו כולם אצל בלעם הרשע וכו' (זבחים קמז ע"א)²⁹⁷, והוא הנהגת והכרת לבושו ומצוותיו ע"פ

²⁹⁶ נדצ"ל מיום.

²⁹⁷ ז"ל: ר"א המודעי אומר מתן תורה שמע [ובא], שכשניתנה תורה לישראל, היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל [מלכי] עובדי כוכבים אחזתן רעדה בהיכליהן ואמרו שירה, שנאמר ובהיכלו כולו אומר כבוד. נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו, מה קול ההמון אשר שמענו, שמא מבול בא לעולם, (אמר להם) ה' למבול ישב [אמר להם] וישב ה' מלך לעולם, כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם, אמרו לו מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש מביא, שנא' כי (הנה) באש ה' נשפט. אמר להן כבר נשבע שאינו משחית כל בשר. ומה קול ההמון הזה

התורה והמצוה, אז התאזר, להראות כבודו בארץ, אשר היא בטבעה כלה ונפסדת. שע"ז (תהלים צג א) אף תכון תבל בל תמוט עולם ועד, להיות קיום נצחי, ע"י הצדיקים אשר בה כמ"ש. ולכן אמרו שהארץ הזאת אשר היא בטבעה מקום חושך ואופל, שאין בה גילוי כבוד מלכותו יתברך, עד שקודם מתן תורה נתרבו רשעי הדורות, והכחישו אמיתת מציאות השגחתו ופעולותיו בנבראיו, וע"י התורה שהיא עצם מדותיו י"ב²⁹⁸ ומעטה לבושו (פרקי דר"א פרק ג), משם נבראת האורה, ונתגלה במקום השך הזה.

הגהה: וזה אשך נקרא מדותיו יתצדך צסם לצוס, הוא ענין נפלא, שהם מוריס על י"ג מדותיו יתצדך, שזהם מגלה הוא יתצדך לטונו וטובו לצדיותו, והם י"ג פעמים צמספר סם הויה, גימטריא לצו"ש ממס²⁹⁹. וידוע ג"כ כי יס תסע מדות אללו יתצדך, שזהם עוסה דין צרסעים, לאכפויא סנאנן³⁰⁰, שעליהם רמז דוד המלך ע"ה, צפסוק (תהלים קיח ה) מן המילך וכו', ולכן נקרא צסם צג"ד, שהם צמספר ט'. והוא מ"ס הנציא סלעתיד לצא, סיעסה הקצ"ה דין צרסעים, אמר (יעסיה סג ג) פורה לרסתי לצדי ויז נלחס על צגד"י, והכן מאלד, כי הדצרים עתיקים.

וזה"ש כאן לא בסתר דברתי, ר"ל שלא דברתי דברות התורה והמצוה במקום הנסתר מעינינו, בשמים ממעל וצבאיהם, כי אם במקום ארץ חושך וצלמות, אשר לא הכירו כבודו יתברך. וא"כ לא במקום ארץ חושך אמרתי לזרע יעקב תהו ביקשוני וכו', שיהיה התורה והעבודה לתקון זמן מוגבל, ואח"כ יהיה אפס ותהו ח"ו. ומה גם שאין זה מהצדק והיושר שיהיו ישראל וצדיקים מעונים אלפים שנה ויותר, ונחמתם וטובתם יהיה על זמן מועט הרבה מהם, וזה"ש אני ה' דובר צדק מגיד מישרים. וע"כ שיש תכלית שבר וקיום נצחי עבור התורה והעבודה.

ענין המלבוש

ועתה נבאר ענין המלבוש הזה שכתבנו, שבו יתברך גילה לנו מדותיו ורצונו הנעלם, ונבין מליצת דברי רבותינו הק', שאמרו בזוהר הק' (ח"ג עג ע"א) אורייתא וקודשא בריך הוא וישראל חד³⁰¹, והוא כי מצינו שנשמותיהם של ישראל הם נקראים ג"כ מלבוש אצלו יתברך, כמ"ש (ירמיהו יג א-יא) כה אמר ה' אלי הלוך וקנית לך אזור פשתן וכו', ויהי דבר ה' וכו', קח את האזור וכו', כי כאשר ידבק האזור על מתני איש, כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל וכו', להיות לי לעם ולשם ולתהילה ולתפארת.

ועתה קורא משכיל הט אונך ושמע דברי חכמים וחידותם ותבין כל הענין הנרמז במליצת הנבואה הזאת, במה שנקדים הקדמה יקרה עד מאד, ומוזה תבין מעלת הצדיקים, ותופשי התורה והעבודה, והאיך היא נותנת חיים לעושיה לעולם הבא, להיות להם קיום נצחי. כי הנה כתיב בבריאת אדם (בראשית ה ב) ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו זכר ונקבה בראם ויקרא שמם אדם. והכתוב הזה אומר דרשוני, שפתח הכתוב בלשון יחיד ברא אותו, ואח"כ סיים בלשון רבים זכר ונקבה בראם. גם צריך

ששמענו, אמר להם חמדה טובה יש לו בבית גזיו שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם וביקש ליתנה לבניו, שנאמר ה' עוז לעמו יתן. [מיד] פתחו כולם ואמרו, ה' יברך את עמו בשלום.

²⁹⁸ נדצ"ל ית'.

²⁹⁹ עי' בהגר"א בספד"צ ה ע"ד.

³⁰⁰ מלשון האד"ר קלט ע"ב המדבר על הדיקנא דז"א אמנם שם הלשון המדויק היא "לאכנעא".

³⁰¹ לא נמצא כזה לשון בזוהר אלא מתקשרים דא בדא, ועי' זהר ח"ג עג ע"א: תנינן ג' דרגין אינון מתקשרין דא בדא קב"ה אורייתא וישראל.

להבין, מה ענין צלם הזה שנברא בו האדם, וגם למה נקרא צלם אלקים. והכוונה בזה, כי אמרו רז"ל (שבת נה ע"א) חותמו של הקב"ה אמת, וצריך לבאר מה ענין חותם הזה.

והנה מצינו שהתורה נקראת אמת, כמ"ש (משלי כג כג) אמת קנה, ונמצא שהחותם הוא התורה, והוא הצלם הנזכר כאן, והוא כמו חותם אדם בו"ד, שחקוק בו שמו. כך התורה, אותיותיה הם שמותיו של הקב"ה (רמב"ן הק' לחומש), וכתבתי במקום אחר שר"ל כוחות מדותיו ורצונו שבוהו אנו יכולים לכנות בשם אליו יתברך, היינו מה שנותן לנו רשות להשיג ממנו. וחותם הזה הם כל מדות טובות, וכחות הנהגות הקדושים, שהם ע"פ התורה והמצוה, שהם עצם מה שנתגלה הוא יתברך בהם לבריותיו, באמיתת רצונו אשר מטבע הטוב להיטיב. וכל אלו הכוחות הם שקועים וכלולים בנשמת האדם, שממנו נמשך כח היצר טוב שבאדם, לעשות רצונו יתברך, וכל המדות הטובות שבו.

וכל אדם מישראל יש לו ענין אחד בפרטות לתקן במעשיו הטובים, בקיימו התרי"ג מצוות, לעומת תרי"ג איכויות קדושה³⁰², אשר הם כלולים בנשמתו בכת, כמו האותיות החקוקות בחותם בשיקוע. ואין לך אדם מישראל שידומה לחבירו בתקון מעשיו, אף שכל ישראל שוים ואחדים הם בקיום התורה והמצוות ומעשים טובים בכלל, מ"מ אין תקון אחד דומה לחבירו, כמ"ש בזה חכמי האמת.

ונמצא שכל נשמה ונשמה מישראל, הוא חותם אחד, וחותם הזה הוא ממש בציור התרי"ג מצוות שבתורה. הרי התורה והנשמה הם חותם אחד, שבו גילוי כבוד רצונו יתברך. וזהו כוונת מאמר הזהר הק' (זהר ח"ג עג ע"א) קודשא בריך הוא ואורייתא וישאל חד הוא³⁰³, והוא עצמו מה שרמזו רז"ל בדבריהם הק' (פנהדרין לו ע"א) ולהגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולם דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחבירו, לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר, בשבילי נברא העולם, ע"כ.

ומבואר כמ"ש, שחותמו של אדם הראשון הוא הצלם הנזכר כאן, הוא כידוע שנשמתו של אדה"ר היה בו בכת כל הנשמות העתידים לצאת ממנו. ונמצא שחותם הזה, שהוא כוחות קדושה עליונה, הכוללת תרי"ג איכויות, נגד כלל התורה, שם נכללו ג"כ תרי"ג של כל נשמה ונשמה. שכל אחת יש לה ענין אחר לתקון העולם, מה שאינו דומה לחבירו, אעפ"כ נכללו כולם בחותם א', הכלול בחותמו של אדה"ר. ונמצא שכל אדם מישראל, כולל בו כל הבריאה, וכל העולם לפי בחינת מדרגתו, מה שצריך לתקן בו, ונמצא שבשביל כל אחד נברא העולם כולו.

הגהה: ומזה הטעם נקרא שמו אדם, והוא שחותמו של הקב"ה נקרא אמת, והוא ענין נפלא מאד, שהאלוף מורה על אמיתת מציאות יחודו יתברך, אשר המליא הבריאה יש מאין המוחלט, והוא הבריאה בכללה, שנברא בי' מאמרות. וכל מאמר ומאמר יש בו ד' שקשים, לד' חלקי הבריאה, שזכו שהעולם השפל הזה הוא מורכב מד' יסודות, מים, עפר, רוח, אש, כמו כן הוא בכל עולם ועולם, יש בו ד' יסודות אלו, כל עולם לפי ערכו. עד שגם מלאכי השרת נזכר בהם אלו ד' יסודות, כמ"ס (תהלים קד 7) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לטהר, וכתוב (יחזקאל א כב) ועל הרקיע כעין הקרח הנורא, וכן מים שעל השמים, וכתוב (שם טו) והנה אופן אחד בארץ.

וכמו כן שרשי כולם ד' מלאכים שסימנם ארגמ"ן³⁰⁴, וכן ד' חיות המרכבה שנא"ן³⁰⁵, ועל כולם שורה שמו יתברך כל' אותיותיו, הרי הם ארבעים צמספר, והוא מ"ס של אמת. וכל מאמר

³⁰² ע"י לעיל הערה 21.

³⁰³ ע"י לעיל הערה 52.

³⁰⁴ ע"י לעיל הערה 144.

³⁰⁵ ע"י לעיל הערה 47.

ומאמר שבו נזכר אחד בכלל הצריאה, היה בו גילוי מדותיו ולאונו יתצדק, אשך הם בסוג מ' סוגים כלליים, כמו שכתבתי למעלה בפנים. נמצא מהמ"ס מתחלק לתי"ו, והוא תי"ו של אמת. ולפי שהאדם הוא האחרון בצריאה, ונזכר במאמר העשירי, נמצא הוא חלק א' מעשרה הנ"ל, ולכן נקרא צסם אדם, שממ"ס נעשה ד', ומתי"ו, מ"ס. ונזכר יחידי להגיד על יחודו יתצדק, כמ"ס צמדקס (פלר"א פי"צ) מה אני יחידי בעולם, אף הוא יחידי, שהוא חותם האחרון של כל מעשה בראשית, ובו תלויים כולם, וע"י מתגלה לנו ויחודו יתצדק, והוא א' של אדם.

והוא ממש כוונת הכתוב, מ"ש (בראשית ה ב) ויברא אלקים את האדם בצלמו, ר"ל שהוא יתברך ברא תחילה צלם אחד, שהוא החותם, והוא הנשמה העליונה, שהוא חותמו של הקב"ה. ואחר שנברא הצלם הזה, אח"כ ברא גוף האדם, שהוא ממש בציור זה ממש, נחתם בחותם הזה. והוא נפש היסודי שבו, שעליו נאמר (שם א כד) תוצא הארץ נפש חיה למינה, ואמרו במדרש (תנחומא תזריע פרשה א) זו נפשו של אדם הראשון. ולכן כל הכוחות שהם שקועים בנשמתו, הם באים בולטים בכוחות הנפש, שבו ג"כ תרי"ג איכויות ממש, כמ"ש רבינו הגדול הגר"א בכתביו הקדושים³⁰⁶. אבל שם בהיפוך ממש, כמו שאנו רואים שאותיות השקועים בחותם הם באים בהיפוך ממש בתוך דבר הנחתם. והם כל כוחות הרעים, ותאוות המגוננות ומדות רעות שבנפש היסודי שבו דבוק יצרו הרע של האדם, שהוא ממש מתנגד נגד רוחו העליונה.

וזה"ש אח"כ (בראשית ה ב) בצלם אלהים ברא אותו, ר"ל שבצלם נשמתו הזה, אשר הוא ממש צלם דמות חותמו של הקב"ה, ברא בו נפש היסודי שבו. ונמצא ששניהם ביחד באו ממש כזיווג איש באשה יחדיו יתלכדו ולא יתפרדו (איוב מא ט), שהיה רצונו יתברך בזה, אשר כח רוחו העליונה יהיה מושל בנפש היסודי שבו, להפך הרע שבו לטוב. עד שע"י טורחו ועשותו רצון קונו, יהפך כל כוחות הרעים השקועים בנפשו, ויהיו ג"כ נמשכים לעשות רצון רוחו ונשמתו, וכמ"ש (ברכות נד ע"א) לעבדו בכל לבבכם, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע.

וע"ז נאמר (בראשית ב יח) לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו, ואמרו רז"ל (יבמות סג ע"א) זכה נעשה לו עזר, לא זכה, כנגדו. והוא ממש כמ"ש, שנפשו היסודי בטבעה להיות מתנגד נגד נשמתו העליונה. ואם האדם זוכה לילך בדרכי ה', אחר יצרו הטוב, אז יוכל להפך גם כל מדותיו הרעים וכל כוחות הנמועים בנפש היסודי, להיות נמשך לעזר ולסעד לנשמתו, אשר היא בכח לבד באותיות השקועים בחותם. אבל הנפש היסודי מוציאה אותם אל הפועל, והם הבולטים לחוץ, ואז הוא לעזר ממש. וזה"ש אח"כ (בראשית ה ב) זכר ונקבה בראם, והוא מ"ש ויקרא את שמם אדם ביום הבראם, כמ"ש בהגה"ה בטעם קריאתו בשם זה, שהוא ממש כעין חותמו של הקב"ה, הנקרא אמת.

וענין הנפלא הזה רמזו חז"ל במליצתם, במס' שבת (דף קד ע"א) במ"ש כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ, כגון נבוב בובן וכו', וכתבתי במ"א שכוונתם בזה, שכתב שבלוחות היה בנס, שהרי דבר הנחקק על הלוח מעבר לעבר, באים האותיות מצד השני בהיפוך ממש, ממה שהיו בצד הראשון. אבל כאן בלוחות אף שהיו חקוקים מעבר לעבר, היו נקראים מבפנים ומבחוץ בשוה, כגון נבוב, שהיה ראוי ליקרא מצד השני בובן, ואעפ"כ היה נקרא ג"כ נבוב.

ויש בזה ענין נפלא בטעם הדבר, כי מצינו במדרש בשמות רבה (מכילתא פרשת בחדש ט) שכל דבור ודבור שהיה יוצא מפי הקב"ה במתן תורה, מיד היה הדבור הזה נחקק בלוחות, והוא כי מצינו מ"ש רז"ל שני יצרים יש לו לאדם, א' יצר טוב, וא' יצר הרע,

³⁰⁶ ע"י לעיל הערה 21.

והם נרמזים בתיבת לבבך כמ"ש, בשני לבבך. והם שני הללים שבלב (ברכות סא ע"א), שבימינו הוא יצר טוב, ובשמאלו הוא יצה"ר, כמ"ש (קהלת י ב) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו, והם נקראים ב' לוחות, כמ"ש (משלי ז ג) כתבם על לוח לבך.

ורמז הוא יתברך, שכמו שדבריו שיצאו מפיו, נחקקו בלוחות אבן הגשמיים, כמו בן כוחות הנטועים בנשמתו הק', הם נחקקים אח"כ בלוחות הלב, שבו נפש היסודי שבאדם, שהם נמשלים לאבן, כמ"ש (יחזקאל יא יט) והסירותי את לב האבן מבשרכם. והוא ג"כ ע"י דיבור פיו של האדם בקדושה בתורה, כמו שיתבאר לפנינו בס"ד. והיינו שאף שטבע כוחות שבנפשו היסודי הם בהיפך ממש לנגד כוחות הקדושה, כמ"ש, שכן טבע אותיות הבולטות בנחתם מן החותם, ואעפ"כ ע"פ דבור פיו של האדם מחזיר לטוב כל כוחות נפשו היסודית, שיהיו שוים במדרגה אחת עם כוחות שברוחו העליונה.

תורה תבלין

ועל ענין הזה אמרו רז"ל בפ"ק דקידושין (ל ע"ב) ת"ר ושמתם, סם תם, נמשלה תורה כסם חיים, משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה, והניח לו רטיה על מכתו, ואמר לו, בני כל זמן שהרטיה על מכתך, אכול מה שהנאתך, ושתה מה שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן, ואין אתה מתירא, ואם אתה מעבירה, הרי היא מעלה נומי. כך אמר הקב"ה לישראל, בני בראתי יצה"ר ובראתי לו תורה תבלין, ואם אי אתם עוסקים בתורה, אתם נמסרים בידו, שנאמר לפתח חטאת רובין, ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בכם, שנאמר ואלו תשוקתו, ואם אתה רוצה אתה מושל בו, שנאמר ואתה תמשול בו, ע"כ.

והוא מאמר נכבד מאד, ומבואר ע"פ מ"ש רבינו הגדול בכתביו (תיקון"ו קסה ע"א ד"ה מים דרכיו), בביאור מאמרם פרק חזקת הבתים (דף נח ע"ב) בריש כל אסון אנא חמר, בריש כל מרעין אנא דם, באתר דלית חמר, תמן סממנין מתבעין. והיינו שידוע שכל חולי הנפש והמשכו אחר תועבת ה' אשר שנא, שבזה הוטא חומס ומשחית נפשו, הוא ע"י כוחות התאוה והכעס, הנטועים בנפש היסודי, שהן ראשי כל מדות הרעות שבאדם, שבזוהר הק' (ח"א קי ע"ב) מכנה אותם בשתי בנות לומ, והדם הוא הנפש באדם, נמצא שהוא ראש כל מרעין. וידוע כי לשבר כח יצרו הרע צריך סגופים גדולים, ורוב פרישויות גדולות, עד שבטורה רב יכול להעביר חליי נפשו. והם נמשלים לסמים מיוחדים לרפואה, המגרשים ליחות הרעות והמעופשות בגוף. כמו כן הם סמים, לגרש מדות הרעות שבנפש, וצריך פרישות מתאות אכילה ושתיה, כמבואר בספרי מוסר באריכות. אבל ראש כל הסמים, הוא התמדת עסק התורה לשמה, היא רפואה כללית לכל חליי הנפש. שקדושת אור התורה הוא מגרש כל המדות הרעות וכוחות הרעים הנטועים בנפשו, והוא נמשל ליינ, כמ"ש (משלי ט ה) ושתו ביינ מסכתי. עד שאין צריך האדם לרוב סגופים ופרישות ויסורי הגוף, שהם הסממנים שאין צריך להם, רק באם אין בו תורה, וז"ש באתר דלית חמר, תמן סממנים מתבעי.

ולכן אמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ב) ע"פ חרות על הלוחות, א"ת חרות, אלא חירות, שאין לך בן חורין, אלא מי שעוסק בתורה. שבאמת מי שאינו עוסק בתורה בתמידות, הוא שקוע בהבלי הזמן, ובלתי אפשר לו להמלט מידי יצרו הצופה עליו ומושל בו, לכל אשר יחפוץ יטנו. והוא משועבד ליצרו, אינו יכול לצאת מעול שעבודו. אבל מי שעוסק בתורה, הוא בן חורין, אין יצרו יכול לשלוט עליו. והיינו ע"י שדברות פיו יתברך, הם חרותים תמיד על לוח לבו תמיד, ובוזה נעשה בן חורין. והוא מ"ש שלמה המלך ע"ה (משלי ז ג-ה) בני שמור אמרי ומצוותי תצפון אתך, שמור מצוותי וחייה ותורתני כאישון עינד, קשרם על

אצבעותיך כתבם על לוח לבך, אמור לחכמה אחותי את, ומודע לבינה תקרא, לשמרך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה.

והוא מ"ש שעצה היעוצה לעמוד נגד יצה"ר, שהוא הרע הנטוע בנפש, אשר היא נמשלת לאשה זרה, שהיא כנגדו, מנגדתו ומייפה לאדם תאוות המגונות ולסור מדרכי ה' ברוב פתוייה, הוא ע"י שישמור אמרי ה', אשר חקוק בתורתו, שיהיו שגורים בפיו ובלבבו בכל עת, לשמרם בל ישכחם ממנו. כמ"ש רז"ל (רש"י דברים יב כח) שמור, זו משנה. ובה המצוות הם צפונים וסדורים בלב, בכל פרטותיהם וענפיהם, והם ב' חלקי התורה, א' תורה שבכתב, שהיא כתובה באצבע, והב' בתורה שבעל פה, לחזור עליהם ולשומרם, שיהיו חקוקים על לבו.

וטעם הדבר, שהתורה היא ממקור אחד נחצב עם נשמתו של האדם, ששניהם חקוקים בחותמו של הקב"ה כמ"ש"ל, ולכן נקרא חכמת התורה אחות³⁰⁷ אדם הישר הולך, והוא מלשון איהוי וקשר ותפירה, ולכן נקרא אחותו, מודע וקרוב לנשמה. ולכן המשילו התורה לרטיה הנתונה על גבי מכה, שהמכה הוא כח הרע הנטוע בנפש היסודי, שהיה בכונה מאתו יתברך, להוציא הרע המתנגד לקדושה, בכדי שיקבל אדם שכר בעמלו בבחירתו הטובה. והוא מ"ש משל לאדם שהכה בנו מכה גדולה, והרפואה לזה הוא עסק התורה, והוא מ"ש הכתוב אחר שאמר (דברים יא מז) השמרו לכם פן יפתה לבבכם, אמר ששמירה מעולה לזה, ושמרתם את דברי אלה על לבבכם. ולכן נמשלה התורה לסם חיים, שכל זמן שעוסק בתורה, אין צריך לתעניות וסיגופים רבים, וז"ש אכול מה שהנאתך, דריש כל אסון אנא חמר. אבל כשהוא בטל מן התורה, אז תיכף יצה"ר אורב לו מאחוריו, ורובץ בפתח הלב, בשמאל, שכל כוחות הנפש בטבעם משועבדים ונמשכים אחריו, וז"ש (קידושין ל ע"ב) שכל משאו ומתנו בך, ואעפ"כ יכולת ביד האדם למשול עליו, ע"י סם חיים הזה.

ענין חותם אמת

וענין חותם הזה נקרא אמת, והוא דבר עמוק בסתרי חכמת רוח הקדש, והוא מ"ש בפ' הבונה (דף קד ע"א) מ"ש שקר אחד כרעא קאי, ואמת מלבן לבוני, שקרא לא קאי, קושטא קאי. וצריך להבין מה ענין הב' רגלים של אמת, ורגל אחד של שקר. ונבאר עומק דברי חז"ל הקדושים, ורוב החכמה העליונה שהסתירו במליצת דבריהם, ונבאר בתחילה מאמרם במס' יומא (סט ע"ב) ובמס' קידושין, מ"ש באנשי כנה"ג, ויצעקו אל ה' בקול גדול, מאי אמרי בייא היינו האי דקליא להיכלן, נפל להו פתקא מן שמיא דהוה כתיב ביה אמת וכו', ונמסר בידם יצרא דע"ז וכו'. והוא דבר עמוק מאד בסתרי החכמה, והוא מ"ש במ"א בענין העמוק הזה, אשר בו היה טעות כמה דורות הראשונים, אשר קצצו בנטיעות בעוה"ר, ואמרו שתי רשויות הם ח"ו. והוא שראו שהוא יתברך המציא כח הסט"א ויצה"ר באדם, שיהיה הבחירה בידו לעשות כרצונו, מה שאין זה בשום נברא. שלכן נקרא האדם, מלך בתחתונים (פסקתא רבתי הוספות א א), כשם שכביכול הוא יתברך נקרא מלך בעליונים. שכמו שמלך אין לו עליו מכריח אחר ומושל עליו, כמו כן האדם, הבחירה מסורה בידו. ומזה נפלו ברשת הטעות, שניתן רשות אחרת זולתו יתברך, והוא כח השטן והרע, לעשות כרצונו. שכמו כן יש יכולת בידו לעולם, וא"כ הרי שתי רצונות ושליטות שוות הם בעולם, רצונו של הקב"ה והקדושה ולהיפך ח"ו, רצון הסט"א ושליטתו. אבל לא

³⁰⁷ אמר לחכמה אחותי את.

ידעו ולא יבינו אל פעולות ה', שבאמת אין שום רשות ושליטה זולתו ח"ו, אלא שזה עצמו הוא רצונו יתברך, להמציא כח הרע, שניתן לו רשות לקלקל ולהחטיא האדם, בכדי שהאדם בבחירתו הטובה יתקן הכל ויחזור לקדושה. והסמ"א וכח הרע הוא ככלב קשור בשלשלת ארוכה, שיש לו רשות לילך ולהזיק עד מקום שכלה מדת השלשלת, וע"י חוזר ומושכו אליו, לכל אשר יחפוץ יטנו.

וענין הנפלא הזה ביאר הוא יתברך לאיוב במענה (איוב לח ב-יד) מי זה מחשיך עצה וכו', אזור נא וכו', עד ויתיצבו כמו לבוש. והכוונה בזה, תשובה לדברי איוב, אשר ביקש להפוך הקערה על פיה, באומרו (איוב ט כד) ארץ נתנה ביד רשע, ונפל ברשת מחשבה זו, לומר שמאחר שניתן רשות לשטן ולרע לעשות כרצונו, א"כ ניתנה הרשות בידו לעולם. וע"ז השיב לו הוא יתברך, שבתחילת בריאת העולם עלה במחשבה להוציא כח הרע והמפסיד, בשביל קיום הבריאה, שסופו לחזור הכל לטוב. וכמו שניתן מדה וגבול לקיום עולם המעשה על משך שית אלפי שנים (סנהדרין צז ע"א), כמו כן ניתן רשות וגבול לכח הרע. והוא ככלב קשור בשלשלת, שלא יפעול רצונו לגמרי ח"ו, להחריב העולם, רק גבול נותן לו, עד מקום שעלה ברצונו יתברך.

ובשביל זה היה יסוד פינת הבריאה, והוא אבן פינתה, שירה הוא יתברך, ומהטוב ח"ו לא יצא רע. ובהכרח לומר שזהו עצם הטוב, ושיוחזר הכל לטוב, ותכלית הבריאה בשביל הצדיקים שבעולם השפל. שלכן תפילתם ושירתם קודמת לשירת מלאכי השרת. והוא מ"ש (איוב לח ז) ברן יחד כוכבי בקר, ואח"כ ויריעו כל בני אלהים, כמ"ש רז"ל (ילקוט שמעוני בראשית רמז קיג) על פסוק זה. והוא יתברך עשה מחיצה נגד הרע וסמ"א, אשר הוא דומה לים זועף, וגליו הם כוחות היצה"ר, אשר בהם מחטיא האדם לשוטפו ולאבדו מהעולם, ומיד כשיצא מרחם אמו, אורב עליו להפילו בשחת רשתו, והוא מ"ש בניחו מרחם יצא.

וכמו שהמידות הטובות וכוחות הקדושה שבנשמתו העליונה, הוא לבוש אורה, ממעטה לבושו יתברך, אשר משם נבראה האורה, כמ"ש למעלה. כן מדות הרעות ויצרי מעללי איש, הנטועים בנפשו היסודי מכח הרע, שנדמה לים, הוא ג"כ נקרא לבוש חשך וערפל. וכמ"ש במדרש (ב"ר פ"א סי' ו) והארץ היתה תהו ובהו וחשך, אלו מעשיהם של רשעים, ויאמר אלהים יהי אור, אלו מעשיהם של צדיקים. וז"ש (איוב לח ט) בשומי ענן לבושו וערפל תתולתו ואשבור עליו חוקי, ר"ל שהוא יתברך עשה שתי שמירות לרע שלא ישלוט ח"ו הא', כל זמן הבחירה, אע"פ שהרשות נתונה וקשה לעמוד נגדו, מ"מ יש לו תבלין, והוא התורה, כמ"ש שהוא תבלין ליצה"ר, שלא יהיה הפתח פתוח, וכמ"ש רז"ל בקדושין (ל ע"ב) שהבאתי למעלה. הלא אם תיטיב שאת (בראשית ד ז), שאין טוב אלא תורה (ע"ז יט ע"ב), ואם לא תיטיב, לפתח חטאת רובץ. והוא שאין יצה"ר שולט אלא באדם שהוא בטל מן התורה, ועוסק בהבלי הזמן, שאז הפתח פתוח לפניו, בכל ענינו, על כל פסיעה ופסיעה, ועל כל דיבור ודיבור. אבל כשעוסק בתורה, הוא דומה לשער הסתום בדלתיים, שאין נוח למזיק ליכנס לשם, כי אם ע"י טורח רב, היינו לפתוח הדלתות ולשבר הבריחים, והיינו כשיתבטל מן התורה, שהיא חומה בצורה נגד יצר הרע, כמ"ש אני חומה, זו תורה (פסחים פז ע"א).

ושמירה השניה הוא בכלות זמן בחירה, שהוא מקום סוף משך השלשלת הקשורה בכלב הזה, שאז (יחזקאל יא יט) וביער רוח הטומאה מן הארץ, וז"ש (איוב לח יא) ואומר עד פה תבוא ופה ישית וכו'. והמשיל הדבר כמו הלילה ואור הבוקר, שגבול זמן ניתן לחשך הפרוש על העולם, עד שהגיע עמוד השחר ומפיץ קרני אורו. כמו כן כל זמן הבחירה, החשך פרוש על העולם, שהוא לבוש הענן והערפל, וכמו כן ניתן זמן לרע לשלוט

כשיגיע סוף ימות עולם, אז יאיר אור העליון על פני הארץ. וז"ש (שם יג) לאחוז בכנפות הארץ, רצה לומר בסוף זמן קיום עולם הטבעי החומרי הזה, ואז וינערו רשעים ממנה. ואז יתהפך החותם שבנחתם, שהיה בא בהיפוך, הם כוחות הרע שבנפש היסודי, שהוא המתנגד לכוחות קדושה אשר בנשמתו, ואז יתיצבו כולם כמו לבושו של הקב"ה, שהוא אור העליון, כמ"ש באריכות.

ומתוך דברים היקרים האלו שכתבנו, נבין מליצת רז"ל, מ"ש (שבת קד ע"א) שאמת קאי אתרי כרעא, ושקר אחד כרעא. כי אמת הוא כח הטוב והקדושה העליונה, שיש לה שני קצוות ועמודים גדולים, שיהיו נצבים לעד, והם תחילת הזמן וסופו. כמ"ש שבתחילה הבריאה היה כולו קודש, והיה כוונתו יתברך להוציא הרע, רק בשביל הטוב, שיתגלה טובו לאחר זמן, לאחר כלות שית אלפי שנים (סנהדרין צו ע"א), שהוא הסוף של הבריאה, והסוף נעוץ בתחילתו, שטוב הזה היה כן במחשבת רצונו יתברך בבריאת עולמו.

וע"ז רמז בב' אותיות של אמת, ראש והסוף, שהם האל"ף והתי"ו, ורמז זה על התחלת הבריאה, וסוף זמנו. שהעולם נברא במאמר פיו יתברך, כמ"ש (תהלים לג ו) בדבר ה' שמים נעשו. והם כלל כל כ"ב אותיות, שבהם ברא ויצר כל היצור, כמ"ש בספר יצירה (פ"ב מ"ו). ואות מ"ם הוא באמצע, רומז על אמצע, שביניהם הוא כל זמן הבחירה, שאז ניתן שליטה ובחירה חופשית לכל יצרי מעללי איש, והוא נוהג כל זמן ו' אלפי שנה. ונמצא שאין לו קיום, רק רגל אחד, והוא אמצע הזמן, שאין זה התכלית שעלה בראשית המחשבה, ולא יתקיים בסוף, אלא עומד לנסיון בלבד, בשביל תכלית הטוב, כמשל הכלב שכתבנו, שאין לו שליטה, רק בתוך משך ואריכות החבל והשלשלת הקשור בו. ולכן אמר הכתוב (משלי יב יט) שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר, שהאמת יש לו שני עמודים חזקים, שאין תלויים בזמן ובגבול, והוא מה שעלה במחשבה קודם הבריאה, ומה שיהיה אחר הזמן שהוא דבר בלתי גבול ובלתי זמן, משא"כ השקר שאין לו רק זמן השליטה באמצע לבד.

ועתה תשוב ותראה פלאות עומק דברי חז"ל, שהרי מצינו שניתן שליטה גדולה כל כך ליצה"ר, עד שהביא ישראל לידי חטאים גדולים ועצומים מאד, בעוון הקשה כנגד כל התורה. כמו שהיו בזמן מלכי ישראל הרשעים, בבית ראשון, וכמ"ש (שבת קה ע"ב) כך דרכו של יצה"ר, היום אומר לו עשה כך, עד שאומר לו לך עבוד ע"ז. עד שבאו אנשי כנה"ג והם בזכותם ותפילתם הכניעו כח היצה"ר והרע, וביטלו יצרא דע"ז (יומא סט ע"ב), ע"י זכות שהגדילו והרחיבו התורה מאד בישראל. כידוע שלא היה כן מעולם, עד זמן אנשי כנה"ג, שהרבו להרביץ תורה בישראל, וכמ"ש במשנה (אבות פ"א מ"א) הם אמרו שלשה דברים, הוון מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה, והם אשר הרבו לעשות גדרים וסייגים לתורה, לשמור לבל יעלה בה פריץ חיות.

והנה כבר כתבנו שכ"ב אותיות מרמזים על כלל הבריאה כולו מתחילה, שהוא מרומז באות אל"ף, עד סוף הזמן, שהוא אות תי"ו. ונמצא לנו מכוון, שזמן שהיו אנשי כנה"ג בחזרתם מבלבל, מתחילת בנין שני, היו בערך ת"ח שנים, אחר כלות שלשה אלפי שנה, שהוא מחצה מזמן עמידת העולם, כידוע בחשבון שנות הדורות, וכמבואר בש"ס ובפירש"י פ"ק דע"ז (דף ט ד"ה מ"ח³⁰⁸). וכשתחלק מספר ו' אלפים שנים על דרך משל על

³⁰⁸ ז"ל: מ"ח שנה - שהרי מנין התנא מתחיל לאחר קע"ב שנים לחורבן הבית, ששלמו שני אלפים תורה. ומנין הסופר מתחיל ש"פ שנים קודם חורבן הבית, הרי מנין הסופר קודם לתנא תקנ"ב שנים. וכשמונה התנא ארבעים ושמונה שנה, נשלמו כללו של סופר לשש מאות. והתחיל פרטו מכאן ואילך, כשהיה לו שנה פרט היו לו לתנא מ"ט, כשהיו י' שנים פרט היו לו לתנא נ"ח,

סדר כ"ב אותיות, שהם כלל הזמן כמ"ש, נמצא אות מ"ם שהוא מעט בהתחלת מחצה השניה, מכוון נגד אות מ"ם שבאותיות. והוא אות מ"ם שבתבת אמת, שהוא באמצע, וז"ש (יומא סט ע"ב) הנפל להו פתקא מן שמיא דהוה כתיב ביה אמת. שע"י אנשי כנה"ג, בזכות תורתם ותפילתם, הכניעו הרע וכה יצרא דע"ז, לבל ישלוט על ישראל. ובוה נקשרו בקשר האמת הקיים לעד, ולא נאחזו בסטרא דשקרא, שאין לו קיום והעמדה. וז"ש ש"מ חותמו של הקב"ה אמת (שבת נה ע"א), שהוא חותם הקדושה, שהוא צלם האמיתי שבנשמת האדם, כמבואר.

מכלל הדברים הברורים שכתבנו, התורה היא חותמו של הקב"ה, והם האותיות החרות על לוחות האבן, וכן כוחות הטובות והקדושות הנטועות בנשמת האדם, שהוא חותמו של הקב"ה, הם צריכים להיות חקוקים על לב ונפש היסודי, שהוא לוחות אבן. שכאשר אדם זוכה לטהר חומרי נפשו, להיות כל רצונו וחשקו להתדבק בתורתו, אז הנפש והרוח העליונה, יתדבקו והיו לאחד ולא יתפרדו לעולם. וכאשר נשמתו עולה למעלה, צרורה בצרור החיים בכסא הכבוד, גם הנפש עולה עמו, וכמ"ש (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום, ר"ל הרוח וגם הנפש עמו. ושניהם דבוקים בו יתברך כלבוש, והוא חותמו אמת, שנתלבש בו הקב"ה, וכמ"ש (פיוט לימים נוראים) לבושו צדקה, וכתוב (ישעיה נט יז) וילבש צדקה כשריון, והוא צלמו של הקב"ה שהוא לבושו. והוא ענין הלבוש של הנשמה שהזכירו חז"ל בכ"מ.

ולחיפוך בעוונות הם לבושים צואים רח"ל לנפשו, ולבוש הזה אי אפשר לו להיות נקי בלי פגם וקלקול, ויצרי מעללי איש, כי אם ע"י שיהיה כולו רחוק במים טהורים, והוא התורה. כמ"ש רז"ל במס' ברכות (פו ע"א) למה נמשלו אהלים לנחלים, דכתיב מה טובו אהליך יעקב וכו', כנחלים נטיו, לומר לך, מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, כך תורה מעלה האדם מכף חוב לכף זכות. ובוה נבין מליצת הנבואה בירמיהו, שהבאתי למעלה, והוא מ"ש ה' ית' לירמיהו (ירמיה יג א) הלך וקנית לך אזור פשתים, רמו ענין נפלא, מ"ש חכמי האמת, שאדה"ר הוליד שני בנים, קין והבל. ואחר³⁰⁹ שאכלו מעץ הדעת, שהיה מעורב טו"ר ביחד, משם יפרדו, והיה קין קינא דמסאבותא (זהר ח"ב קעח ע"א), והוליד רשעים שנמחו כולם במבול, והבל היה מסטרא דקדושה. ושניהם הביאו קרבנם לה', קין הביא מפרי האדמה, והוא זרע פשתן, כמ"ש רז"ל (תנחומא בראשית ט) והבל הביא מבכורות צאנו, ולכן (בראשית ד ה) וישע ה' אל הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ולכן נאסר לישראל לבוש שעטנו, צמר ופשתים יחדיו.

ורמו בזה ג"כ ללבוש הנפש, אשר יצרו הרע מערב בו טוב ורע ביחד, כמ"ש (משלי ג) כי נופת תטופנה שפתי זרה, וכמ"ש (ישעיה ה כ) הוי שמים אור לחושך וכו', שמים מתוק למר וכו'. ולכן כאן שהראה הוא יתברך האיך ישראל קלקלו מעשיהם, והשחיתו דרכם, והמשיכו על נפשם קינא דמסאבותא, המשילם למלבוש פשתים, שהוא מלבושים צואים של הנפש. ואמר (ירמיה יג א) ובמים לא תביאהו וכו', כמ"ש רז"ל (ב"מ פה ע"א) דבר זה שאלו לנביאים על מה אבדה הארץ וכו', עד שבא הקב"ה ופירשו, שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתני, שאילו היו עוסקים בתורה, המאור שבה היה מחזירם למוטב (איכה רבה הקדמה פסקה ב), שהוא תבלין ליצה"ר, ומים טהורים, המנקים כל סיג וכל טומאה, ולכן אמר לו ובמים לא תביאהו.

וה"ה דמצי למימר, ונבצר מיניהו נ' ושנים שנה, שהיה לו לסופר קודם שהתחיל תנא למנות, אלא משום דאנח סימנא מ"ח עיר, ועוד דבעי לאוקומי בצירותא אספרא, משום סימנא דספרא בצירא תנא תוספאה.

³⁰⁹ נראה שצ"ל אחר ואז אין נקודה.

ואח"כ אמר לו הוא יתברך קח את האזור וכו', וטמנהו שם בנזק הסלע. רמז בזה שע"י שעזב תורתו יתברך, גבר יצרם עליהם, ונמשכו אחרי חומר עפרם, ונפש היסודי הנמשך לכל רע. והוא העפר אשר משם באה נפש היסודי הזה, כמ"ש (בראשית א כד) תוצא הארץ נפש חיה, וע"י הגוף נמשך אחר תאות החומריות, אשר בעפר יסודם. ועי"ז נשחת האזור הזה, כמ"ש (משלי ו לב) משחית נפשו הוא יעשנה, וכמ"ש (במדבר טו לא) הכרת תכרת הנפש ההיא. שבאמת הנפש היסודי, בטבעה להיות כלה ואין, כמ"ש (בראשית ג יט) כי עפר אתה ואל עפר תשוב, רק שע"י המשכה אחר יצרו הטוב מחלק נשמתו, היא נותנת חיים גם לנפשו המתחבר עמה. אבל בעוונותיו העצומים גורם פירוד וכריתת נפשו מנשמתו, שאין להם חיבור יחד. כמו פירוד האשה מן האיש, שהאשה אין לה חיות ומזון כי אם מן האיש, וכמ"ש למה נקראת נקבה, נקיה באה זכר ככרו בידו, כמ"ש במס' נדה (דף לא ע"ב). ועי"ז מפרש אחריו (ירמיהו יג יא) כי כאשר ידבק האזור על מתני איש, כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל, וכמ"ש למעלה, שנשמותיהם של ישראל דבוקים באל חי, ע"י לבוש הנשמה, ונמשלו לאזור, שבזה האדם נאזר בכוחו, כן כביכול ישראל במעשיהם הטובים, מוסיפים גבורה בפמליא של מעלה (איכ"ר פ"א סי' לג), כמ"ש (תהילים סח לה) תנו עוז לאלקים, וכמ"ש במשיח (ישעיה יא ה) והיה צדק אזור מתנו והאמונה אזור הלציו.

מעלות האדם בבחירתו הטובה

וענין מעלות האדם ומדרגתו, הוא במה שנבחר לעבודתו יתברך, בבחירתו הטובה, שלכן הוא מקור ברכה לכל העולם, ובשמים יתחתן עם מלך מלכי המלכים הקב"ה, א' במעשה, וא' בדיבור. במעשה, לקיים כל מצוותיו בפועל ממש, בעתם ובזמנם, ע"פ התורה. והב', בדיבור פיו, להגות בתורתו יומם ולילה, ובזה מוסיף שפע ברכה לכל הנבראים. והטעם, שכולם נבראו ג"כ ב' מדרגות, הא' בפועל, כמ"ש (תהילים ח ד) כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך, והב' בדיבור פיו יתברך, כמ"ש (אבות פ"ה מ"א) בי' מאמרות נברא העולם. והטעם, שכל נברא יש בו גוף ונפש, חומר וצורה, וגוף וחומר שלהם כביכול נברא במעשה, כמ"ש (בראשית א ז) ויעש אלקים את הרקיע, וכן כולם. ובדיבור נברא צורתם ונפשם, ולכן קיומם ג"כ תלוי במעשה ובדיבור, ולכן ניתנה התורה ג"כ במעשה ובדיבור, כמ"ש (שמות כ א) וידבר אלקים את כל הדברים וכו'. וכן במעשה (שם לב טז) והלוחות מעשה אלקים המה כתובים באצבע אלקים.

וכל זה נרמז ג"כ מ"ש (תהילים מה א-ד) למנצח על שושנים וכו', רחש לבי דבר טוב וכו', יפיפית מבני אדם וכו', חגור חרבך על ירך וכו', ורמז בזה המליצה, הדיבוק בין ישראל לאביהם שבשמים. שהנה מצינו שישראל נמשלו לשושנה, כמ"ש שלמה המע"ה בשיר השירים (שיר"ש ב ב) כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות, וכן כביכול הקב"ה נמשל לשושנה, כמ"ש (שם ה יג) שפתותיו שושנים נומפות וכו'. והטעם, שהשושנה יש לה ב' מעלות נכבדות, הא' יופי מראה ותמונה, המשמח הנפש. והשנית, ריחה הטוב, המעביר כל סרחון. וכן מצינו ב' אלו הדברים בהקב"ה וכנסת ישראל, שהמראה הוא ענין מה שאנו משיגים כבודו יתברך, ע"י נמצאיו וע"י הנהגתו, והמציאו הכל בהכמה נפלאה ועצומה, וכמ"ש (שם טז) מראהו כלבנון. והם ב' דברים שאנו משיגים מאתו יתברך, מציאותו ורצונו, ומציאותו מושג לנו מן העולם פרטי הנבראים, ורצונו מושג לנו ע"י התורה, שנתן לנו במאמר פיו, שנדמה לריח הטוב, כמ"ש רז"ל שם (שבת פח ע"ב) כל דיבור שיצא מפי הקב"ה, נתמלא כל העולם כולו בשמים, והוא הרגש קדושתו מרצונו יתברך, המעביר כל טומאה, וכל יצרי מעללי איש, שבהם מבאיש ומסריח כל כוחות הנפש, והוא רוח הטומאה, השורה על הארץ.

ואלה שני הדברים הם ג"כ בכנסיה³¹⁰, שע"י המצוות שעושים בפועל, בזה הם מראים יופי תמונתם, וכמ"ש (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, וכתוב (שיה"ש ב יד) יונתי בחגוי הסלע וכו', הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראך נוח. ורצה בזה, שמצד שהאדם הנבחר לתורה ועבודה, הוא בשפל המדרגות כולם, בסוף כל הנבראים בעולם השפל הזה, לזה עיקר רצונו וכבודו יתברך על ידיהם. ורצונו לראות יופי המראה במעשה הטוב, ולשמוע בקול דברו (תהלים קג כ) בהגיון תורתו, כי קולו ערב יותר מכל שירת כל צבא מעלה, ומראה מעשיו הטובים, נאים ביותר כמ"ש.

לכן הוסד מזמור זה על שושנים האלו, שהוא קודשא בריך הוא וכנס", להשכיל שיר ידידות ואהבה שבינם למקום. ואמר על אהבת ישראל לבוראם, בעת קבלת התורה, שאמרו (שמות כד ז) נעשה ונשמע, כנגד המעשה ונגד הדיבור בתורה. וז"ש (תהלים מה ב) רחש ליבי דבר טוב, ומפרש הא' אומר אני מעשי למלך, ר"ל מיחד אני כל המעשים בכל אברי גופי, שיהיו מיוחדים רק לעשות רצון מ"ה הקב"ה, ולקיים מצוותיו. והב' לשוננו, יהיה עט סופר מהיר, להגות בתורתו יומם ולילה, באהבה רבה ובשקידה נפלאה. וע"ז משיב הוא יתברך, לשבח אומתו ואמר (שם ג) יפיפת מבני אדם אשר בארץ, שכולם לא רצו לקבל התורה. אבל הוצק הן בשפתותיך, לומר נעשה ונשמע, וקבלת עליך עול מצוות ותורתו. ולכן ברכך אלוקים לעולם, ר"ל שתהיה אתה מקור השפעת הברכה והטוב לכל הבריאה כולה. ולכן כמו שקבלת בתחילה התורה באהבה וחיבה, כמו כן תהיה זריז ונשכר להיות הגור הרבך על ירך, במלחמתה של תורה. וגם ללחום במעשה נגד אויבך האורב עליך, והוא יצה"ר, להיות גבור מתגבר על יצרך, והוא יהיה הודך והדרך, כמ"ש (ישעיה מט ג) ישראל אשר בכך אתפאר.

ממה שכתבתי מבואר לנו שאדם הוא מבחר היצורים, ולא כדעת הנמשכים אחר חכמות היצוניות, הסוברים שאין לו מעלה וחשיבות, כי אם על יצורי מטה, אשר בעפר יסודם, למעלה ממדרגת בעלי חיים בלתי מדברים ובלתי משכילים. לבר שלדעה זו מוכרחים אנו לומר שלא נברא האדם, כי אם ליישוב העולם השפל הזה, לבנות ולנטוע ולעשות כל מלאכת מחשבת, כפי דעתו הרחבה מכל יצורי תבל, וכמ"ש (בראשית א כח) ורדו בדגת הים ובכל חית הארץ. אלא כדעת חכמינו ז"ל ודעת חכמי האמת, שהוא עולה למעלה למעלה, שנמסר בידו כל יצורי עולמים, להגדילם או להשפילם, להוסיף בהם ברכה או למעט ח"ו, הכל לפי מעשיו, ולפי קדושת פיו, בהגותו בתורתו ובמצוותיו. וכמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים ח ד-ז) כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך וכו', מה אנוש כי תזכרנו ותחסרהו מעט מאלקים תמשילהו במעשה ידך. ר"ל ממה שאנו רואים שהשמים וכל צבאיהם נבראו לשרת בעבור האדם, וכמ"ש (בראשית א טו) והיו למאורות וכו', להאיר על הארץ, מזה אני מכיר מה רב מדרגת האדם, שלא חסר רק מעט מאלקים. והוא שמדרגתו עולה עד ראש הבריאה ממש, ונתת ממשלה בידו, שיהיה מושל על כל מעשה ידיו של הקב"ה וכו'.

אדם לעמל פה יולד

ובזה מבואר לנו המאמר אשר הזכרנו למעלה, באומרו אדם לעמל יולד וכו', איני יודע אם לעמל מלאכה, ר"ל כדעת המתחכמים לומר שלא נברא אלא בשביל ישוב הארץ בלבד, לעשות בכל מלאכה, לתקון עולם התחתון, או שנברא עבור עמל שלימות נפשו, ועיקר מקומו בעליונים, רק שא"א לו להשיג שלימותו אם לא יהיה תחילה בהארץ החומרי

³¹⁰ אולי צ"ל בכנסת ישראל.

הזאת. וז"ש ת"ל כי אכף עליו פיהו, שכח השכל העליוני והמדבר שבו, שהוא בא מכח נשמתו העליונה, אשר למעלה מן השמים, מוכח לנו שמדרגתו גדולה מאד, שכח נשמתו הוא בפה, בכח המדבר, שבו נבדל מכל הבעלי חיים שנבראו ג"כ ליישוב הארץ, וכמ"ש (בראשית ב ז) ויפה באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, ותרנומו לרוח ממללא. שכח הדיבור העליון, שהוא רצונו יתברך, המכונה בשם קול דברו, היוצא מפיו יתברך, משם ניתן נשמת חיים באדם, וכמ"ש (איוב לב ח) אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם, שכח השכלי העליון, הוא רוח שבו, שבא מנשמת ונשיבת רוח פיו יתברך, וכח דיבור פיו יתברך הושם על האדם, כאוכף הנתון על הסוס, לרכוב האדם עליו. וכמו כן האדם נעשה מרכבה לשכינה, ע"י רוח ה' השורה, והוא מבואר בפסוק, מ"ש (משלי מז כו) נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו.

והוא מ"ש שם למעלה בפרק חלק (צט ע"ב) אמר רב יצחק בר אבדימי שנאמר נפש עמל, הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר וכו'. והוא כמ"ש במ"א, שענין העבודה במעשה ובדיבור, הוא לתקן ב' מדרגות שבו, ע"י המצוות, במעשה מתקן תרי"ג איכויות שבנפש היסודי שבו³¹¹, שהוא מורגש וחמרי. אבל עסק התורה בפיו, שנובע מרוחו העליונה, אשר נפה בפיו ה' יתברך, מנשמת רוח פיו, שבזה נעשה רוח ממללא, מאיר בתרי"ג איכויות שברוחו. ולכן עי"ז נתחבר הרוח והנפש ביחד, להעלות נפשו למדרגה יותר עליונה, להעלותה השמים. וז"ש שנפש העמל בפועל המעשה, עומלת לו למטה בנפש, אבל תורתו עומלת לו במקום אחר, ר"ל במדרגת רוחו, שהיא ממקום יותר עליון.

ונמצא שהרוח הוא רוכב על הנפש כאדם הרוכב על הסוס, שהוא חיבור אדם ובהמה יחד, רוח האדם עם הנפש הבהמי, כאוכף הנתון על החמור. והאוכף הוא האמצעי שע"י רוכב האדם עליו, כמו כן חיבור הרוח עם הנפש ע"י צלם אלקים שבו, שהוא לבוש העליון מחותמו של הקב"ה. כמ"ש בזה חכמי האמת, מענין הצלם שהוא אמצעי בין נשמתו ונפשו. ומביא ראיה שעיקר מדרגת מעלת האדם מותר על הבהמה, מה שהוא מדבר, אינו על דיבור חול והשכלה ביישוב המדינה והצלחת עוה"ו, המכונה בשם שיחה, רק ע"י דיבור בתורה"ק יומם ולילה, כמ"ש (יהושע א ח) לא ימוש ספר התורה וכו'.

עוד רמזו רז"ל, במ"ש, שהאדם נברא לעמל פה, דבר עמוק, מה שידוע מושכל לחכמי האמת, ומבואר בספר נפש החיים להנאון החסיד מור"ח (שער ב), שהאדם עם נפשו ונשמתו הוא דומה ממש לחיבור עצמותו ורצונו יתברך אל כלל הבריאה, שהוא ממש בציור האדם הגדול. שכמו שכל פעולת אברי גוף האדם וחיותו, תלוי בחיבור נשמתו בו, שאם תסתלק נשמתו ממנו, שנשאר אין ואפס, כמו כן הוא חיבור רצונו ועצמותו יתברך לנבראיו. שלכן המשילו חז"ל נשמתו להקב"ה בחמשה דברים, כמ"ש בפ"ק דברכות (י ע"א)³¹². וכמו שא"א לנפשו ונשמתו להתחבר לגוף כי אם ע"י אכילה ושתייה, ואם אינו אוכל ושותה, מסתלק נפשו ממנו, כמו כן חיבור עצמותו ורצונו יתברך אל נבראיו, גזרה חכמתו שא"א בזה, רק ע"י תורה ומצוות של עם סגולה, שבזה נתחבר עמם לקיימם ולהחיותם. וכמו שבמה שהגוף אוכל ושותה אין הנפש מרגיש בזה אכילה ושתייה, רק שגורם שע"י יתחבר עם הגוף, כמו כן התורה והמצוות, ח"ו אין נוגעים לעצמותו יתברך, רק שבזה הוא מתחבר עם נבראיו, יעו"ש שהאריך בדברים נפלאים ומתוקים מדבש.

³¹¹ ע"י לעיל הערה 21.
³¹² ע"י לעיל הערה 150.

והנה כמו הפה באדם הוא המקום המיוחד להביא המאכל והמשתה ולקבלו ולהביאו לחיך גופו, ועוד הושם מקום הפה בסיום הראש ובהתחלת הגוף, שהאדם מתחלק לב' מדרגות, א' הראש, והב' הגוף, והראש שם החושים, שהם רוחנים נמשכים מהמת, שבו משכן השכל ומשם באים ההרגשים, לידע האיך לסדר כל עניני גופו. ונמצא שחיבור הראש וחושים שלו עם כוחות הגוף, הם כדבר הממוצע בין שניהם, ולכן הפה משמש להוציא כוחות שבראשו, מה שמיניג בחושיו להוציא בדיבור פיו, להוציא בחושיו, אל הפועל, בכדי שיבוא לידי מעשה. ונמצא שהדיבור הוא אמצעי וסרסור ממש בין המחשבה לבין המעשה. וכמו כן הוא חיבור עצמותו ורצונו יתברך לנבראיו, שהיה כוונתו להטיב להם ולהעלות הגשמי למדרגת רוחני. ולכן עסק התורה והמצוות הם אמצעי בין הרוחני להגשמי, שהרי המצוות עצמם הם נשואים על גשמיים, ופועל גופני, כמו תפילין וציצית ודומיהם. והשלמת מה שהאדם עושה בזה בשביל לעשות רצון יוצרו, הוא הרוחני שבו. אבל בלתי אפשר להשיג שלימות המעשה בלי עסק התורה יומם ולילה, להיות שגורים בפיו תמיד, כדי לידע המעשה אשר יעשה, כמו שא"א לגוף להשלים פעולתו, בלתי כח דיבור שבפיו, שנעשה סרסור ביניהם.

והוא מ"ש בפסוק (ישעיה נא טז) ואשים דברי כפיך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולומר לציון עמי אתה, ואמרו רז"ל (זהר ח"א ה ע"א) אל תקרא עמי אתה, אלא עמי אתה. והוא מבואר במ"ש, שעסק התורה שיצא מפי קדשו יתברך, נמסר לפה האדם, לחבר שמים וארץ, שהוא הרוח העליונה, הנקרא בשם שמים, עם נפש יסודי, שנקרא בשם ארץ. והנפש במעשיה הטובים, הוא יסוד לבנין נשמתו, שע"י התורה והמצוות, מתחבר נשמה עם הגוף. ונמצא שנטיעת השמים הוא ע"י יסוד הארץ. ומה גם שע"י מתחבר עצמותו ורצונו יתברך עם נבראיו, ולכן אמר א"ת עמי אתה אלא עמי אתה, ר"ל שמצד שאתם עמי הנבחר למלאות רצוני בקיום התורה והמצוה, בזה אתם מתחברים עם רצוני ממש, והבן.

וענין הרצון הזה, אשר רצה בו יתברך להמציא נמצאים בשביל האדם מבחר היצורים לשמור התורה והמצוה, שרצון הזה הוא אשר נטה לנמצאים להמציאם ולהחיותם ולהנהיגם, הוא מכונה בשם כסא הכבוד, בדברי חז"ל. והוא שכמו מלך בשר ודם, נקרא כן ע"ש שמושל על בני מדינתו, והוא מנהיגם ושומרם ומצילם, ומסדר עניניהם, בשביל טובתם. ויושב על כסאו לגלות גדלותו וממשלתו עליהם, שכולם יראו ממנו, ויכירו כבודו. כמו כן הוא נטיית רצונו יתברך לנבראיו, שמזה אנו משיגים מגדלותו וממשלתו, לפי ערכינו. והוא נקרא ג"כ מקום, וכמ"ש שנקרא כן ע"ש שהוא מקומו של עולם (ב"ר פס"ח סי' ט). ר"ל סיבת ועילת כל הברואים, ולכן נקרא ג"כ בית המקדש, מקום, בשם הזה, כמ"ש שלמה בתפילתו (מלכים א' ח מב) ובא והתפלל אל המקום הזה, וכתוב אל המקום אשר הכינותי, וכתוב (בראשית כב ד) וירא את המקום מרחוק, שהוא הר המוריה, מקום בית המקדש, כמ"ש בדברי הימים.

והטעם כי עיקר גילוי רצונו היה בבריאת תבל הלזו, כמ"ש במדרש (תנחומא נשא טז) מיום שנברא העולם נתאוהה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, מטעם שכתבנו, שבו מקום הבחירה, והתורה והעבודה. ועיקר מקומו בביהמ"ק, כמ"ש (ישעיה ב ז) כי מציון תצא תורה, ושם עיקר העבודה, ולכן שם מקום הנבחר להשראת השכינה, ששם מתחבר לבריותיו, וכמ"ש (שמות כ כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וכו'. ודבר זה נרמז בנבואת (ישעיה ו א) בשנת מות וכו', ואראה את אדני יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל. ראה והבן עומק מליצת נבואה זו, שזכור כאן שם הגדול והנורא בכנויו, ולא ככתבו. והוא כידוע שהויה מורה על אמיתת מציאותו ורצונו, ושם אדני על ממשלתו והשגחתו על נבראיו, ובזה אנו מותרים לדבר, לא זולתי. ולכן ישעיה בתחילת נבואתו רמז

דבר שכל הנביאים מה שהשיגו ממנו יתברך, אינו אלא מהשגחתו וממשלתו, והוא פנות רצונו אל נבראיו, שבזה מכונה הוא יתברך יושב על כסא כבודו, דוגמת מלך בשר ודם, היושב על כסא מלכותו, וראשית המשכת רצונו וממשלתו למעלה מכל הנבראים.

אעפ"כ עיקר מרכז כוונת יתברך בסוף המדרגות בעולם השפל הזה, והוא מקום ביהמ"ק, הנבחר להשראת שכינתו יתברך, וז"ש ושוליו מלאים את ההיכל. לכן נזכר כאן בשם היכל, ע"ש שבו עיקר ממשלת אדנותו יתברך. שלכן היכל בגימטריא אדני, כמו שכתבו חכמי האמת (זהר ח"א כג ע"ב), ע"פ (חבקוק ב כ) וד' בהיכל קדשו. וזהו ג"כ הפסוק (ירמיה יז יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו, ר"ל שראשית גילוי כבודו הוא נקרא כסא כבוד, והוא ראשית הבריאה ברום עליון חביון עוזו יתברך, והוא עצמו ג"כ מקום מקדשינו, ששם עיקר גילוי כבודו, ונמצא שראשית המשכת קו התפשטות כבודו יתברך בכסא הכבוד, וסוף הקו הוא במקום ביהמ"ק.

חקירה במעלת תורה ומצוות

ואתה קורא משכיל, בין תבין את אשר לפניך, אם בעל נפש אתה, תראה פלאות, דברים עמוקים הנרמזים כאן בדברי הנביא הזה, באמרו אח"ז (ישעיה ו ב) שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים וכו', וקרא זה אל זה וכו', והוא כי יש לנו חקירה עצומה על ענין התורה והמצוות, אשר נתנה הוא יתברך באהבה לעם קרובו, כדי להנחילם טוב הצפון, להעלותם למדרגה עליונה, עד היכן מגיע גודל מעלתם. כי לדעת הנמשכים אחרי הפילוסופיא, אין שלימות האדם מגיע כ"כ למדרגה יותר עליונה ממלאכי השרת, שהם השכלים הנבדלים, ודעתם כי בישרות מעשיו ומדותיו הטובים וטהרת שכלו במושכלות, יכול להגיע גם כן לאותה מדרגה, להיות שכל נבדל כאחד מצבא המרום, ולא יותר. אבל ע"פ דעת התורה הק' וחכמי האמת, אין הדבר כן, כי מסגולת המצוות בפועל והתמדת התורה והתדבקו לעשות רצון יוצרו באהבה ויראה, בזה יוכל להעלות מדרגת נשמתו למעלה ראש, יותר מצבא מעלה. כמ"ש אביגיל לדוד המלך ע"ה (שמואל א' כה כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך, וכתוב (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלקיכם, שהוא למעלה ממדרגת כסא כבודו יתברך, ולא להתדבק לשכל הפועל, כאשר עלה בדעת הנמשכים אחרי הפילוסופיא.

והטעם לזה, כי האדם בנשמתו הוא עיקר מרכז כוונתו יתברך בבריאת עולמו, והוא היה המטרה אשר אליו כיוון הוא יתברך בהשתלשלות נבראיו, וכל מלאכי השרת כולם נבראו לתשמישו של האדם. ולכן כל הנבראים נבראו בו' ימי המעשה, כמ"ש (שמות כ יא) כי ששת ימים עשה ה', ורמז בזה לששה קצוות שבבריאה, שהם נכללים בשלשה קוטרים, האורך והרוחב והגובה, והם, קו, ושטח, ומעוקב, ובכל אחד יש לו ב' קצוות, הראש, והסוף. אבל נשמת האדם ושלימותה, הוא מרכז כוונתו יתברך ורצונו, שאין לו רוחב ואורך וגובה, רק המרכז של ג' קוטרים הנ"ל. והוא מ"ש רז"ל במדרש (ב"ר פ"א סי' ד) שישראל עלו במחשבה, כמ"ש בראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית. כמ"ש (עי' תיקו"ז ז ע"א) סוף מעשה במחשבה תחילה. ונקרא ראשית, שהמרכז הוא התחלת משך הקו. וזה ענין אות יו"ד, שיש בו ג' קוצין (זהר ח"ג רג ע"א) רישא, וגזעא, ושבילא, מרמז לג' מרכיבים שבאמצע, שממנו נמשכים השלשה קוטרים הנ"ל, וכולם נכללים בנקודה אחת, וכתבתי במקום אחר בשם רבינו הגדול הגאון מור"א.

וזהו ענין שם הוי"ה, שהוי"ו הוא האורך, וה"א הוא הרוחב, וה"א השניה המעוקב, והוי"ד הוא הנקודה המרכזית, ונכללת מג' נקודות ביחד, והנקודה היא נתפסת במחשבה לבד, שהיא התחלה לשלשה הנ"ל.

וזהו ענין ג' קדושות שמלאכי השרת מקדישים אותו יתברך. שענין קדוש הוא דבר המובדל ומופרש, ואין נתפס, רק ברעיון בלבד, שהוא יתברך סבת כל הסיבות, ושורש לכולם, והוא נקודת מרכז העולם, וצמצום מקום העולם, שכיוון בו האר"י ז"ל (עי' ע"ח עגו"י ב). ובנקודה זו עלו ישראל במחשבה, ולכן זכו ישראל למדרגה הגדולה הזאת, שהם מקודשים בקדושתו יתברך, כמ"ש (ויקרא כ ז) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, ולכן כתיב (שם יט ב) קדושים תהיו כי קדוש אני.

וכ"ז זוכים ישראל ע"י התורה והעבודה הזכה, כפי רצונו יתברך, והוא מ"ש כאן ישעיה, שאף ששוליו מלאים את ההיכל, בסוף כל המדריגות, מ"מ יכול האדם השלם המגיע למדרגת הנבואה, לזכות לעלות בזכות נשמתו, עד למעלה מן הכסא, שמשם התחלת מקום מלאכי השרת, ונבראי מעלה, שהם ד' חיות הנושאות את הכסא. וז"ש שרפים, אף שעומדים ממעל לו, לאדם, שהוא למטה ממדריגת כולם, אעפ"כ שש כנפים שש כנפים לאחד, ר"ל כל אחד הוא תחת סוג הבריאה, שהוא בששה קצוות, כמבואר.

ומ"ש (ישעיה ו ב) בשתים יכסה פניו, הוא ענין נפלא, והוא שצריך לנו לבאר ענין הששה קצוות שאנו מתארים בהם מלאכי השרת וצבא מעלה, כי זה שייך רק בדבר מוגשם ומוגבל במקום, שיש לו אלו ג' קוטרים, הנמדדים בקו המדה, וכל זה אין שייך במושכל ורוחני. אבל הכוונה בזה, שכמו שיש גבול ומקום במושגם וחומרי, כן יש גבול ומדה במושכל. והוא שכל דבר מושכל יש בו התחלה וסוף, דרך משל, בכל ענין חכמה ומדע בפרט ידוע שניתן גבול למשכיל עד היכן הוא מגיע בעומק שכלו, ועד פה יבוא, ולא יוסיף להשיג מה שלמעלה מגבולו, וכל דבר מושכל מראשית השכלתו עד סופו הרי יש לו תחילה וסוף, וזהו בכלל. וכשרוצה להשיגו בפרט, ולבאר בשכלו האיך הוא מושכל אצלו, הוא נקרא רוחב שכלו, שמרחיב הדבר לבאר לו בשכלו והבנתו, ע"פ מופתים עיוניים המרחיבים לו, להשיג דבר הזה, וגם הוא יש לו התחלה וסוף, הרי יש לנו ד' קצוות, א' בכלל, יש בו ראש וסוף, וכן בפרט ראש וסוף.

וכשרוצה להעמיק עוד, לחדש מושכל שני ממושכל ראשון, זה נקרא גובה ועומק, שהוא מלמעלה למטה, שמושכל הראשון הוא הראש, והשני הוא הסוף, הרי יש לנו בכל מושכל שניתן לו גבול להשגתו ושכלו ששה קצוות, שנכללים בג' קוטרים, אורך ורוחב וגובה. ונמצא שגם למלאכי השרת, שהם השכלים הנבדלים, מאחר שחוק וגבול שם להם בוראם, כל מלאך לפי מדרגתו ומקומו, עד היכן יגיע כח השכלתו, יש לו ששה קצוות ממש. וז"ש בשתים יכסה פניו, שהוא מדרגה הראשית, כלל המושכל, שיש לו ב' קצוות, הראש וסוף ההשגה בכלל. ובשתים יכסה רגליו, הוא להוציא ממושכל ראשון מושכל שני, שהוא למטה ממדריגתו, הם מכונים בשם ב' קצוות האחרונים, בשם רגליו. ובשתים יעופף, הם האמצעים, שהוא התרחבות המושכל בפרט, שיש לו ג"כ ב' קצוות, והבן דבר זה, כי עמוק הוא.

ועל כל זה, וקרא זה אל זה ואמר וכו', ר"ל שכל אחד מכיר בוראו, והאיך הוא יתברך נבדל מהם תכלית ההבדל וההרחק, שלכללם יש להם גבול ומדה במושכלים ומקומם, משא"כ הוא יתברך, הוא מרכז כולם, אשר לא ניתן בגבול ומדה. כמו נקודת המרכז, שאין שייך בו מדה, שהרי יכול להמשך ממנו קוין עד בלי גבול ושיעור. והג' המדריגות שבמושכל, אינם בסוג מספר אצלו, רק כלולים בנקודה אחת, ראשית המחשבה לבד. ולכן אומרים קדוש קדוש קדוש, בג' קדושות אלו רמזו שהג' הנ"ל הם

ביחוד אמת אצלו, רק מצד פנותו לנבראיו, מתחלק לג' מדרגות בערכם, והבן מאד. וא"כ מאחר שנשמות ישראל עולים למעלה ממדרגתם, עד שורש מקום העליון, א"כ אין תימה מה ששוליו מלאים את ההיכל, וכבוד ה' עיקר השראתו שם במקום הקדוש הזה.

ומזה הטעם נקראים מלאכים עומדים, משא"כ אדם נקרא מהלך, כמ"ש אצל יהושע בן יהוצדק (זכריה ג ז) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. והיינו שכל שיש לו גבול להשכלתו, נקרא עומד, כמו האדם ההולך מעיר לעיר מהלך כמה פרסאות, כל מה שהולך הוא מתקרב אל מרכז רצון מקום עמידתו, וכאשר השלים דרכו, אם בא עד קץ הליכתו, אז עומד במקומו, אבל מי שהולך עד אין קץ, ואין סוף לדרכו, לא שייך לומר בו עומד. ולכן הצדיקים המובטחים בדביקותם באל חי, להיות משכילים ונהנים מזיו השכינה, אין קץ וגבול להשגתם ממדרגה למדרגה, ולכן נקראים מהלכים. והוא מ"ש לו ליהושע, שהוא יזכה למדרגה יותר עליונה ממלאכי השרת, עד שהוא יהיה במדרגת מהלך בין מלאכי השרת, שנקראים עומדים.

ולכן אמרו רז"ל ג"כ (ברכות סד ע"א) צדיקים אין להם מנוחה בעוה"ז ובעוה"ב, שנאמר ילכו מחיל אל חיל, ר"ל שהליכתם ממדרגה למדרגה לחזות בנועם ה' ולהנות מזיו שכינתו, אין לו מקום סיום וקץ, שיהיה אז נקרא בגדר נח ושובת, וז"ש כאן (ישעיה ו ב) שרפים עומדים ממעל לו. ועוד זאת יש הפרש גדול בין מלאכי השרת לנשמת האדם, שהמלאך אין לו עליה וירידה, שאין יכול לעלות למדרגה יותר ממה שנברא בתחילה, וגם אין שייך בו ירידה למטה, שכל אחד נברא בשיעור מוגבל, כל אחד לפי מעלתו. ולכן נקראים שרפים, ע"ש ב' דברים, הא' שא"א לו לעלות למעלה, שא"כ היה נחזר מעלול לעילה, והיה מתבטל מדרגתו, כאלו מי שנכנס לאש ונשרף שם, ונמצא שהם נשרפים ומתבטלים ע"י המדרגה היותר גדולה מהם, וע"ז נאמר במראה יחזקאל (א יח) וגובה להם ויראה להם, ר"ל שיש להם יראה ופחד לעלות למי שהוא גבוה יותר ממדרגתו, וכן יש להם כח השורף לנגד מי שלמטה ממדרגתם, לשרוף ולבטל מי שמתקרב אליהם.

ונמצא שהם נשרפים ושורפים, ועל זה רמוז מ"ש (ישעיה ו ב) בשתים יכסה פניו, שלא יסתכל יותר למעלה, בשתים יכסה רגליו, הוא במה שמתקרב אל העלול שלמטה מהם, שהוא לא יסתכל אפילו ברגלי עילתו שלמעלה, ורק בשתים האמצעים שהוא מדרגת עצמו בהם יעופף, ויעשה פעולתו ושליחותו למה שהוא ממונה עליו. משא"כ האדם, יש לו עליה וירידה, שיכול לעלות ולהגביה עצמו מדרגה למעלה ממדרגה ע"י זכות מעשים הטובים ועסק תורתו לשמה, וכן ח"ו להיפוך, יש לו ירידה ע"י שמקלקל מעשיו.

ומה שמצינו ג"כ בכ"מ עליה וירידה גם למלאכי השרת, כמ"ש רז"ל (חגיגה טו ע"א) אפקוהו למט"ט, וגם גבריאל שנדחה ממחיצתו, וכן להיפוך, ואני באתי בדברים, כמ"ש בפ' יום הכפורים (עו ע"ב), הכל הוא ע"י מעשה האדם, שגורם עליה וירידה לכל עלמין כולו, לפי נטיית מעשיו, אבל לא מצד עצמם. והוא מה שראה יעקב אבינו במראה הסולם (בראשית כח יב) והנה סולם מוצב ארצה, רמז כל מ"ש, שהוא קו התפשטות גילוי כבוד מלכותו יתברך וממשלתו והמציאו והשגחתו על נבראיו, שנבראו בסדר השתלשלות המדרגות, זה תחת זה, מראשית המשכתו, שהוא מכסא כבודו יתברך, עד מקום המקדש, מקום השראת שכינתו יתברך, אשר שם שכב יעקב אבינו, כמ"ש (שם יא) ויפגע במקום, והוא מקומו של עולם (ב"ר פס"ח סי' ט), וגם מקום הנבחר בהר המוריה, ששם רגלי הסולם, סוף התפשטות הקו הזה. וז"ש (בראשית כח יב) מוצב ארצה וראשו מגיע וכו', אבל מלאכי אלוהים הם האמצעים, ועלייתם וירידתם בו, ר"ל ע"י יעקב, שהוא כלל האומה הנבחרת לעבודתו יתברך. וכתוב והנה ה' נצב עליו, ר"ל על הסולם, וכן ר"ל

על יעקב, והכל ענין אחד, כי צורת נשמתו מגיע עד ראש הסולם, שהוא התחלת המשכת הקו, ששמו הגדול יתברך הוא עליו וסמוך לו.

ענין בחירת ישראל

וענין בחירת אומה הישראלית מכל האומות, הוא ענין גדול, והוא מרומז בדברי רז"ל הקדושים, מ"ש במדרש במדבר רבה (ילקוט רמז תרפד) ע"פ שאו את ראש בני ישראל למשפחותם לבית אבותם, שבשעת מתן תורה שאלו אומות העולם על ישראל, מה ראו אלו להתקרב יותר, סתם הקב"ה את פיהם ואמר להם, הביאו לי ספר יוחסין שלכם, כמו שהביאו בני. והענין בזה, כי מצינו באומות הראשונים שהיו מתייחסים תמיד על שם אמם, וכמו שאמרו רז"ל בכ"מ (ילקוט רות תרא) אין אב לכותי וכו', והוא ענין נפלא, כי כתוב הדור הוא בדברי המלך שלמה (משלי י א) בן חכם ישמה אב ובן כסיל תונת אמו. והכוונה בזה, כי יש הפרש גדול בהנהגת הבן, בין האב ובין האם. שאם ענינה להשגיח על הצלחתו בעניני חיי גופו, להחלימו ולהחזיקו במאכל ובמשתה ושאר צרכי הגוף, אבל האב ענינו להדריכו בלימוד דעה והשכל בהישירת נפשו, וללמדו מוסר וחיי נפשו, כמ"ש בפרק חלק (דף קג ע"א) אמר ר' ירמיה בר אבא מ"ד לא תאונה אליך רעה, שלא ישלום בך יצה"ר וכו', עד ונגע לא יקרב באהליך, שלא יהא לך בן ותלמיד שמקדיח תבשילו ברבים, עד כאן ברכו אביו, מכאן ואילך ברכתו אמו, כי מלאכיו יצוה לך. ועיין פירוש רש"י שם³¹³, שכן דרך האב בדברים הללו, אבל אשה אינה נותנת דעת בכך וכו'. ולכן מי שכל דרכו להיות נמשך אחר תענוגי תבל, הרי שנמשך יותר אחר מדות וכוחות אמו יותר מאביו, ולהיפוך מי שמשליך תאוות העוה"ז אחר גיוו, ונמשך בכל כוחותיו לילך בדרכי ה' ובמוסרי המדות שלמדו אביו, הרי כח האב גובר בו יותר, ולכן אמר שאם הוא בן חכם, אז ישמה חלק האב יותר, ולהיפוך בבן כסיל, אז תונת אמו.

ואמרו רז"ל במס' סוטה (דף יז ע"א) דרש ר"ע איש ואשה זכו, שכינה ביניהם, לא זכו, אש אוכלתם. אמר רבא ודאשה עדיפא, מדאישה האי מצרף והאי לא מצרף, ע"כ. ויש בזה כוונה נפלאה, שהנה מצינו אש באיש, וכן באשה, ואין אחד דומה לחבירו, כי כבר כתבנו בכ"מ, שסגולת לשונינו הק' אינו כשאר הלשונות, שזהו הסכמי, אלא שם של כל דבר הוא בחכמה עמוקה, הרחבה מני ים. וענין שם אש הוא תוקף התלהבות והמימות של כל דבר להתנועע ולצאת חוץ מגבול המוטבע בו, ושם א"ש מורכב מב' אותיות, א' וש', והוא אל"ף התחלת ושורש מדת אמ"ת, ושי"ן התחלת ושורש של שק"ר. והוא כי כל אדם הוא מורכב מטוב ורע ביחד, והוא רוח עליונה שבו משמים, שמצדו יצר טוב שבאדם וכוה תבערת אהבת יוצרו, כמ"ש בשה"ש (ח ו) כי עזה כמות אהבה וכו', רשפיה רשפי אש שלהבת יה וכו', שבו הרוח בוער להתלהב ולהוסיף אומץ בעבודת שמים. וכן להיפוך, נפש הבהמה שבו נפש המתאוה לכל תאוה ומדה מגונה, והוא אש של גיהנום, שמצדו יצה"ר שבאדם, הבא מסמ"א מעלמא דשיקרא, ונמשל ג"כ לאש, כמ"ש רז"ל (קידושין פא ע"א³¹⁴) חזי בשרא ואת נורא, וכתוב (משלי ו כז) היחתה איש אש בחיקו. ונמצא שבה יסוד האש שבאדם הוא שורש והתחלת האמת והשקר, ולכן נקרא א"ש. אבל יש הפרש

³¹³ ז"ל: עד כאן ברכו אביו - דוד אביו לשלמה בנו, מסתמא לפי ענין הברכות יש לידע סדור ברכות, שכן דרך האב בדברים האלו בספק נדה, וביצר הרע, ובהרהורים רעים, ובבנים ותלמידים שלא יקדיחו תבשילם ברבים, אבל אשה אינה נותנת דעת בכך אלא מהמרכת הלב שיש לה מתפללה על בנה שינצל מאבן נגף, ומרוחין ושדין, לפיכך קא דריש לפי הענין, שאלו ברכות ברכתו אמו כי מלאכיו יצוה לך מפי רבי, ועוד משום דכתיב כי מלאכיו משמע ליה דסליק ענין אחד דברכה, ומכי מלאכיו עד כי בי חשק סליק חד ענין, הלכך מוקים דמי לדמי, דעד כאן ברכו אביו וכו', מפי רבי.

³¹⁴ ז"ל: חזי דאת נורא ואנא בישרא.

בין אש של איש, ובין אש של אשה, שהאיש הוא מתקרב יותר אל הקדושה, ויצה"ר אינו יכול לפתותו כל כך אל החטא, לרמותו להראות לו על אסור מותר, כמו האשה שלפי שדעתה קלה, נוחה להתפתות יותר, ואינה יכולה להבדיל בין האמת והשקר כמו איש, והכל מצד נטותה יותר אל תאוות חומריות, שכפי תשוקת האשה, כך דעתו נוטה יותר למצוא לה היתר.

וכן מצינו בחטא אדה"ר, שלא היה יכול הנחש לפתות כל כך, להראות ולהמציא לו היתר באכילתו של עץ הדעת, כמו שעשה עם חוה. ולכן תחילת פיתויו הלך אצלם ולא לאדם. לכן יו"ד של שם הויה מבדיל בין אל"ף של איש, ובין השי"ן באיש, שהוא הבדל האמת מן השקר, שהזכר שדעתו יותר נכונה, יכול להבדיל בין אמת לשקר, בין מצוה לחטא, בין טוב ובין רע. משא"כ באשה שאין לה דעת כל כך להבדיל בין האמת והשקר, ב' אותיות אש שבה, הם מצורפים. וה"א של הויה המורה על קשר קדושת הנשמה, ושרשו הוא מן הצד, ולכן אמר דאשה עדיפא, האי מצרף, והאי לא מצרף. והרי מצינו חכמה עמוקה עליונה אשר הסתיר רבא באמרי פיו במליצתו המהורה, כל דבריהם כנחלי אש.

והוא הענין מ"ש רז"ל בכ"מ (שבת קמו ע"א) בשעה שבא נחש אל חוה הטיל בה זוהמה, וכוונתם בזה, שבמה שהנחש תחילת ביאתו להחטיא האדם, היה שהלך אצל האשה שבדעתה הקלה הנוטה יותר לכל תאוה, עי"ז נתקרב הנחש אצלה, ונשקע כח הרע בקרבה יותר. והוא הזוהמה של הנחש, ולכן אמרו רז"ל בסוף פ"ב דברכות (ז ע"א) גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מלאנשים, שנאמר נשים שאננות קומנה שמען קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי. והיינו שבאמת לפי מה שאמרו חכמינו במס' אבות (פ"ה מכ"ב) לפום צערא אנרא, קשה לנשים להכניע יצרם הרע ולהחזירו לטוב יותר מלאנשים, ולכן הנשים הצדקניות שבדור, אשר הכניעו יצרם, עד שנהפך לבם לבל יתאוו תאוה מגונה כלל, הם שאננות בהמית מלחמת היצר, ובטוחות המה שלא במהרה יתהפך יצרם עליהם, ורגליהם לא יכשלו. ולפי שרז"ל אמרו שא"א לאדם להכניע יצרו אם לא ע"י עסק התורה, כמ"ש (קידושין ל ע"ב) בראתי יצה"ר, בראתי לו תורה תבלין, שא"כ נשים שיצרם הרע יותר קשה, האיך הם מנצחים יצרם. ועי"ז אמרו שם אח"כ, הני נשים במאי זכין, ר"ל במה הם מנצחים יצה"ר שבהם, והם אינן עוסקות בתורה, והוא מלשון שאמר ר"א ב"ע (ברכות יב ע"ב) לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים וכו', שרצה לומר לא נצחתי החכמים החולקים עלי, ולכן אמרו שם באתנווי גברייהו בי רבנן, ובאתנווי בנייהו וכו'³¹⁵, כי גדול המעשה יותר מן העושה וכו' (ב"ב ט ע"א).

ובזה יתבאר כוונת רז"ל במאמרם בפסחים (דף פז ע"א) אשר בנינו כנטיעים, אלו בחורי ישראל, שלא טעמו טעם חטא, בנותינו כזויות, אלו בתולות ישראל, שאונדות פתחיהן לבעליהם, וכן הוא אומר ומלאו כמזרק כזויות מזבת, וכן הוא אומר מזוינו מלאים מפיקים וכו', מחוטבות תבנית היכל, אלו ואלו מעלה עליהם הכתוב כאלו נבנה היכל בימיהם, ע"כ. והוא מבואר במ"ש, שמשבח ישראל הצדיקים אשר עושים רצון קונם, ומכניעים יצרם ותאות נפש הבהמית שלהם, למלאות רצון רוח אלהים משרשם העליון אשר בם. אבל יש הפרש בין איש לאשה בשבירת יצרם, שבחורי ישראל להיות שאין תאותם נוטה יותר אל תאוות מגונות, הם נמשלים לנטיעות, אשר מגודלים מנעוריהם על ברכי אבותיהם, המדריכים אותם בדרך הישרה, וגם כנטיעות הטובות, אשר מטבעם להוציא פרי טוב, כענין מ"ש (ישעיה ה ב) ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים. אבל בנותינו הם מטבעם שקועים, יותר נוטות אל התאוה, הם נמשלים לזויות הבית, שנוטה לשני

³¹⁵ ז"ל הגמ' (ברכות יז ע"א): אמר ליה רב לרבי חייא, נשים במאי זכין, באקרווי בנייהו לבי כנישתא ובאתנווי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן.

הצדדים, לימין ולשמאל, והם שני חללים שבלב (ברכות פא ע"א), הא' תשוקת הטוב, חלל הימיני, שבו יצה"ט, והב' להיפוך, חלל השמאלי, שבו יצה"ר. ואעפ"כ מתגברות על יצרן ואוגדות פתחיהן, ובוזה הן מהפכות כח הרע הנטוע בנפש הבהמית, אל רוח האדם העולה למעלה, שזה ענין זריקת הדם בקרבן, בזויות המזבח, לכפר על הנפש החוטאת, (ויקרא יז יא) כי הדם הוא הנפש, להעלותה למדרגת הרוח, שהיא עולה לריח ניחוח לה, על מזבח העליון, במה שזובח יצרו. ולכן אמר בנותינו בזויות, כמ"ש ומלאו כמזרק, ומלאו הוא לשון השלמה, שבזה משלים האדם עצמו, כי הוא מורכב מרוח עליונה ממדרגת אדם ומנפש בהמה, שכל זמן שהנפש אינה נמשכת אל רצון הטוב של הרוח, אין האדם שלם במדרגתו, ולכן אלו ואלו מחוטבות תבנית היכל. כמ"ש במ"א, שענין ההיכל, שבביהמ"ק שם היה החיבור שמים וארץ ביחד, שלכן נברא בב' ידים, שבו קשר רצונו יתברך עם ישראל, ע"י התורה והעבודה. וכן הוא ענין חיבור נפש הבהמי מארץ, עם רוח עליונה שבשמים, באדם, ע"י התורה והעבודה והכנעת תאוות הומריות שבאדם, להיות נמשך בקשר אחד עם רצון הנשמה, והבן.

ולכן אחר שיתקשו אומות העולם בחקירה זאת, מדוע זכו ישראל להתקרב יותר ולהיות אומה הנבחרת לקבלת התורה מכל אומה ולשון, וע"ז סתם את פיהם, כמ"ש שישראל הם יכולים להתיחס אחר חלק האב, שהוא גובר בהם יותר, שבזה מוכשרים לקבל התורה ולקיימה, שכבר הרגילו לילך במדות אבותיהם, להכניע תאות יצרם. ונבחנו כבחון את הזהב, ע"י שהיו במצרים, אשר שם גבר עליהם כח התאוה למאד, כמ"ש (יחזקאל כג ב) אשר בשר חמורים בשרם. והם היו גדורים בעריות, עד שהיו יכולים להתייחס אחר אבותיהם, משא"כ אומות העולם שאין אבות לבותי.

הגהה: ומזה נבין קצת טעם בענין הקרבנות. מה שיש הפרש בין עולה וחטאת לבין שלמים, שהעולה והחטאת, אין צעלים אוכלים ממנה, ושלמים, האימורים לה, ובשר לצעלים, שלכן נקרא שלמים, כמ"ש רז"ל (ויק"ר פי"ד סי' א). ויש בזה כוונה נפלאה, שמצינו שהעולה וחטאת צאים על חטא, ועולה מכפרת על עשה. והענין כי כל אדם יש לו צ' אכילות, א' אכילת הגוף להחיותו ולקיימו, והב' מזון הנשמה, ע"י תורה ומצוות, כמ"ש רבינו הגדול הגר"א בכתביו.

וידוע כי הפרש גדול בין החוטא החוזר וצב בתשובה, לבין לדיק מעיקרו. שהלדיק מעיקרו אינו כריך לרוב תעניות וסגופים, כי נפשו הצהמי כבר קשורה ברוחו בכת חזק ואמיץ, וע"ז אמר הנביא ירמיה (כז טו) אביך הלל אכל ושתה ועשה משפט ולדקה, אז טוב לו, משא"כ מי שנכשל ע"י שהגביר תאוות יצרו עליו, הוא כריך כשצב אליו יתצרך בכל לבו, להתרחק מתאוות עוה"ז ביותר, ולהתקדש גם צמות לו, צפריקות וסגופים, כדי להכניע יצרו. ולכן עולה וחטאת הבאה על חטא, רמז הכתוב לאסור צו אכילה לצעלים המציאים אותם לכפר צעדם על חטאם, ורמז שצריכים הם לפרוש מחומרות עוה"ז לגמרי, משא"כ שלמים, שאין צאים על חטא, אז גם צעלים, משולחן גבוה קא זכו (צ"ל כא ע"א), להראות ששלוס רב בין נפשם ורוחם, ושניהם קדושים לה, להיות נהנים מזיו תורתו ומצוותיו. וכענין שכתוב בנדב ואציהו (שמות כד יא) ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו, ר"ל שגם אכילתם ושתיתם צעוה"ז, לא היה רק עבודת שמים, שצביל עבודתו יתצרך, להיות נהנים מזיו אורו יתצרך.

ושורש הראשון, וקדושת ישראל, הוא ע"י אבות הק', אשר הם היו מקדשים ימי חייהם רק לעבודתו יתברך התמימה, והשליכו נפשם החומרי מנגד. וע"ז אמר יעקב אבינו ע"ה (בראשית מח טו) האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו וכו', והוא ענין נפלא, שעצם הקדושה נקרא בשם פנים, ולהיפוך צד הרע והסרתו מעבודתו יתברך, נקרא אחר, כמ"ש (ירמיה ז כד) ויהו לאחור ולא לפנים, וכתוב (ישעיה א ד) נזורו אחור. והטעם כי מצינו באדם, שענינו לפניו, ובו הוא מאיר דרכו להשגיח שלא להיות נופל ונכשל. משא"כ

באחורים הוא החשך, שאין שם עינים לראות. וכן כתיב (משלי ד יט) דרך רשעים כאפילה לא ידעו במה יכשלו. וע"ז רמז ג"כ הכתוב במ"ש (תהלים קלט ה) אחור וקדם צרתני, שפשוטו הוא על בריאת אדה"ר, שנברא דו פרצופין (ברכות סא ע"א), שהנקבה היתה אחוריו, כמ"ש למעלה שהאשה נוטה יותר לצד הרע לתאוות חומריות, יותר מן האיש. וכן רמז הכתוב לב' רוחות שבאדם, שהם ג"כ כדמות זכר ונקבה, שהרוח הבהמי נוטה לכל תאוה מגונה, משא"כ רוחו העליונה, אשר נופח בו מאתו יתברך.

וכשם שהאשה לית לה מגרמה כלום³¹⁶, והיא ניתנה לאדם לעזר וצריכה להשתלם על ידו, כמ"ש (ברכות נא ע"ב) אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש. וכשם שא"א לו לאדם להוליד תולדות כי אם ע"י האשה, כמו כן א"א לרוח עליונה להשתלם בפועל ע"י מצוות מעשיות, כי אם ע"י הנפש המרגשת החומריות, וע"י נעשית הבחירה. והם תולדותיהם של צדיקים תורה ומעשים טובים (רש"י בראשית ו ט), ונמצא שהם אחור וקדם ממש. וכבר אמרו רז"ל (קידושין ל ע"ב) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ולולי הקב"ה עוזרו לא יוכל לו, והוא מ"ש כאן ותשת עלי כפוך, שידו וסיועו של הקב"ה עמו. וכמו בתולדות איש ואשה בזרע גופני, אמרו (נדה לא ע"א) ג' שותפין באדם, והקב"ה נותן בו רוח ונשמה, כמו כן אלו ב' הרוחות, א"א להם להוציא תולדות טובות בעולם העליון בלי שותף השלישי, הקב"ה העוזרם. והוא ג"כ כוונת חז"ל⁽³¹⁷⁾ מה שדרשו בפסוק אחור וקדם צרתני, אחור למעשה בראשית, וקדם למעשה בראשית וכו'. כי כן הוא, נפש הבהמי וגופו נבראו אחר כולם, משא"כ נשמתו העליונה קדם לבריאה, שהרי שורשה למעלה, אצולה מכסא כבודו יתברך, ונמצאו דבריהם עולים בקנה אחד.

האבות שורש האומה הישראלית

ואתה תשוב ותראה נפלאות רבות מתורה הק', ויתבאר לך האיך האבות הם שורש האומה הישראלית, ושורש לקיום התורה והמצוה, והאיך הם ממש קיום כל הבריאה. כי כמו שמצינו בבריאת עולמו יתברך, שנברא בג' דברים, בב' ידים, ובדיבור, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, וכתיב (תהלים לג ו) בדבר ה' שמים נעשו, והם ג' ענינים חלוקים, שצריכים לקיום הבריאה, ולעמוד על שלימותו, והם: הטוב הנשפע לבריות. וב', הוא הרע והעונש. וג', הוא שפע קיומם וחיותם. והיינו כי הבדל גדול יש בין שמים לארץ, שכל צבא השמים ומלאכי קדש וכל צבאיהם אין בהם רע, ולא סיג וטומאה ח"ו, והם המוכנים לקבל שפע הטוב בכל עת ועונה, והוא מכונה בשם ימינו יתברך, כמ"ש (תהלים יח לז³¹⁸) וימינך תרביני. משא"כ בארץ, שם הרע גובר מאד (איוב יא יב) עיר פרא אדם יולד, וכל השחתה והריסה נמצא בו בטבעו, ולכן צריך הוא להיות מדת הדין והעונש מתוח בו, להסיר הרע מהם ולהחזירם לדרכי הצדק והטוב.

ולכן אמר הנביא בדרך מליצה, שהשמים נבראו ע"י ימינו של הקב"ה (פרקי דרבי אליעזר פרק יט), שהוא מדת חסדו וטובו יתברך, ושמאלו יסד הארץ כל תמוט על ידי פועלי און והרע הגובר בו. וקיום רצונו ושפעו המתגלה אל נבראיו, הוא מכונה בשם

³¹⁶ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

³¹⁷ הגירסא בדברי חז"ל המצויים בידינו הוא כמדרש תנחומא פרשת תזריע: ר' אלעזר בן פדת אומר אחור למעשה יום הששי וקדם למעשה יום הששי כיצד ששה דברים ברא הקדוש ברוך הוא ביום הששי, ואלו הן נפש חיה ובהמה וחיתו ארץ ואדם וחוה ונפשו של אדם נבראת תחלה שנאמר (בראשית א') נפש חיה ואין נפש חיה אלא נפשו של אדם שנאמר (שם) ויהי האדם לנפש חיה, הוי קודם מעשה יום הששי ואחור למעשה יום הששי שהיה עוסק בו כל יום הששי הוי אחור וקדם צרתני, אחור למעשה יום הששי וקדם למעשה יום הששי.

³¹⁸ לשון הפסוק: ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני וענותך תרביני.

דיבור, כמו שהדיבור הוא מגלה רצון ושכל האדם לזולתו, כן חפץ ורוח רצון האלקים, המשפיע לנבראיו לקיומם וסידרם, וגילוי רצונו עליהם שידעו רצונו, ומה ה' דורש מעמם, זה נקרא דיבור. וע"י ג' דברים אלו, הושתת העולם.

ואלו הג' דברים היו אבותינו הקדושים, אשר התהלכו לפניו יתברך, לילך בדרכיו מתעצמים בהם. אברהם במדת טובו וחסדו, להיות אוהב שלום ומקרב הבריות לאמונתו ולעבודתו יתברך, ובהליכתו בדרכי ה' לגמול חסד ולהכניס אורחים, להאכיל לרעבים, בזה נתאחד ממש עם מדת חסדו יתברך, כמ"ש (בראשית יח יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה ומשפט. וכן יצחק היה אוהב במדת משפטו יתברך, שנתקדש בקדושה לסור מכל רע, ונתקדש בעקידה, להיות נקי מכל חטא, שלכן אסור היה לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ. ולכן אמרו חכמי האמת שאברהם אחוז במדת החסד, ימינו של הקב"ה, ויצחק במדת הדין והגבורה, להתגבר על יצרו להתם ולכלות חטא ופשע, בשמאלו של הקב"ה. ויעקב היה איש תם יושב אוהלים (בראשית כה כז), עוסק בתורה להשיג אמינת רצונו יתברך, שבזה מתאחד יחד מדת הימין והשמאל, וע"י ג' האבות האלו, זכו ישראל להיות עם הנבחר, ליתן להם תורה ומצוות עשה ולא תעשה.

ולכן אמרו רז"ל (ברכות טז ע"ב) שאין קורין אבות אלא לשלשה, שהם השרשים בקדושת האומה הנבחרת, ובהם תלוי קיום הבריאה, ועליהם נאמר (קהלת ד יב) והחוט המשולש לא במהרה ינתק. וכמו שמאברהם ויצחק יצאו ג"כ אומות אחרות זולתם, כמו כן מקדושת טוב מדות המעשה הטוב והסור מרע, יש אחיזה ג"כ לאומות אחרות, אשר נשתתפו בזה, והם ז' מצוות בן נח, שנצטוו בהם על הנהגת הטוב, וסור מרע, לתקן ישוב העולם. ולכן נצטוו על הדינים, משא"כ בעסק התורה אין להם אחיזה. כמו שמיעקב לא יצאה אומה אחרת, ומטתו שלימה, ולכן אמר משה בברכתו לישראל (דברים לג ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, כי רק מיעקב אביהם ניתן להם זה למורשה, ולא לזולתם. ולכן אמרו (סנהדרין נט ע"א) נכרי עוסק בתורה וכו', וכתוב (תהלים קמו יט) מגיד דבריו ליעקב וכו', לא עשה כן לכל גוי. ולכן גם בגילוי רצונו יתברך, הנקרא בשם דיבור, והוא הנבואה, אינה אלא בישראל, כמ"ש רז"ל (ברכות ז ע"א) ביקש משה שלא תשרה שכינה על הגויים, שנאמר ונפלינו אני ועמך, וכו'.

ולפי ערך השגת כל נברא בתורה, כך הוא ערך מדרגת נבואתו, שלכן כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה (יבמות מט ע"ב), רק בתמונה וחזיון, לפי שלא השיגו עצם התורה ממש כפי יציאתה וגילוייה מפיו יתברך, רק בערך מה שנתגלה לישראל. משא"כ משה רבינו ע"ה נסתכל באספקלריא המאירה, לפי שהוא קיבל התורה בערך עיקר גילוייה ויציאתה מפיו יתברך, כמ"ש (במדבר יב ח) פה אל פה אדבר בו. ונפתחו בו מעיינות החכמה העליונה, שמשם מקור התורה, כמ"ש רז"ל (ב"ר פ"ז סי' ה) נובלות חכמה של עמלה תורה. והוא עומק רצונו יתברך, שכיוון בתורה ובמצוותיה, והאיך ע"י משלימים רצונו. והוא גילוי האור ושלימותו המשפיע לנבראים דוקא ע"י התורה ושמירת מצוותיה, האיך הוא הדבר הזה, זהו חכמה של מעלה, כמ"ש (משלי ג יט) ה' בחכמה יסד ארץ בונן שמים בתבונה.

ודורשי רשומות אמרו (של"ה יומא פרק דרך חיים תוכחת מוסר אות ח) חכמה בגילוי אותיותיה הי"ת כ"ף מ"ם ה"י, הוא במספר תרי"ג, שתרי"ג מצוות גלויים ומאירים ע"פ חכמה עליונה העמוקה בסתר רצונו יתברך. וע"ז נאמר (איוב כה כא) ונעלמה מעיני כל חי. וע"ז ג"כ רמזו בזהר הק' (תיקו"ז כט ע"ב) מ"ש יעקב מלבר ומשה מלגו, כי יעקב זכה בתורה בחיצוניותה לפי מה שניתנה לבריות, אבל משה רבינו זכה לפנימיותה העליונה, כפי מה שהיא בחכמה עליונה.

וזה היה ענין לוחות הראשונות ולוחות השניות, כי הראשונות ניתנו הלוחות מידו של הקב"ה, וגם כתובים באצבע אלקים. אבל בשניות נאמר פסל לך שני לוחות אבנים ואכתוב על הלוחות, כי אמרו רז"ל (אבות פ"ו מ"ב) ע"פ והלוחות מעשה אלקים המה וכו' חרות על הלוחות, א"ת חרות, אלא חירות. ואמרו בפ"ק דע"ז (ה ע"א) אני אמרתי אלקים אתם, חיבלתם מעשיכם, אכן כאדם תמותון וכו'. כי באמת אילו לא חטאו ישראל בעגל, היו עולים למדרגה עליונה מאד, שפסקה זוהמת הנחש בהר סיני (שבת קמ"ו ע"א), אחר ששמעו אמרי פיו יתברך, וכל דיבור ודיבור היה מנשקו ע"פ כל אחד מישראל, כמ"ש במדרש (שיר השירים רבה שם אות ב) ע"פ ישקני מנשיקות פיהו.

וענין נשיקה הזאת הוא דבר עמוק, רמוז במליצת דבריהם הק', כי כבר ביארנו שכל אדם מורכב משני דברים הפכיים, הנפש הבהמי נמשכת לכל תאוה מגונה, והב' רוח הקדושה השורה בו מנשמתו העליונה. ואדה"ר קודם החטא לא היתה נפשו הבהמית כל כך שקועה במדות המגוננות, ובנקל היה לו ע"י בחירתו, להפך הנפש שתהיה כולה זכה וקדושה, כמו הרוח העליונה, ולכן היה באפשרי בבחירת האדם לטהר נפשו, עד שלא יצטרך למיתה וקבורה, שהוא עבור זיכוך נפש הבהמית כידוע.

ואחר שאכל מעץ הדעת, אשר בטבע הפרי היה להגביר התאוה הבהמית, נתעבה הנפש, עד שקשה למאד לזככה, כי אדם אין צדיק בארץ (קהלת ז ב). ונמצא שהנפש והרוח אין להם חיבור חזק ואמין, להיות שניהם דבר אחד ממש, ולכן מוכרחים להפרד זה מזה, שהרוח בני אדם העולה היא למעלה, ורוח הבהמה וכו' (קהלת ג כא), עד גמר הזיכוך. ובמתן תורה, ע"י מעמד הקדוש הזה הגיעו ישראל לאותה מדרגה, כמו שהיה קודם חטא אדה"ר, ובמדרגה זו היו יכולים לטהר עצמם בבחירתם, עד שאפשר שימצא בהם צדיקים ונקיים בלי חטא, כמלאכי השרת, ולא היו צריכים למות, כי הנפש והרוח יחדיו יתלכדו, ולא יפרדו לעולם.

ולכן כתיב (שמות יט ב) ויחן שם ישראל נגד ההר, בלשון יחיד, שכל א' מהם לא היה בו שני חלקים נפרדים, רק הנפש והרוח אחת הם, כחיבור איש ואשה, שנעשים גוף אחד, וכבר כתבנו שדיבור פיו יתברך, הוא המשכת רוח רצונו יתברך, שהוא עצם התורה, ומשם שורש נשמתם של ישראל, כמ"ש (איוב לב ח) אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם, שהוא נשימת פיו יתברך, כמ"ש (בראשית ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים. ולכן כל דיבור שיצא מפי הקב"ה, עי"ז נתחבר כח אחד שבנפש המיוחד, לנגד אותו דיבור שתרי"ג איכויות שברוח ושבנפש הם ממש לעומת תרי"ג מצוות³¹⁹ הכלולים ב'י הדברות. וכל דיבור כולל סוג אחד מן מצוות רבות התלויות בו, וכן כולל סוג אחד כללי מאיכויות שבנפש ושברוח, ועי"ז נתחברו יחד הרוח העליונה שמדבור פיו יתברך, עם נפש הבהמית שלהם, וזהו הנשיקה על פיהם, נשיקה הוא מלשון התחברות.

הגהה וע"ז רמזו בזוהר הק' (ב ע"ב) וצלותיות לר"ע שהעולם נצרא צב', צראסית, ואות א' טענה לפני הקצ"ה, למה לא צראת את העולם צאות אל"ף, דכי תלוי יחודך. והסיב לה למחר אתן תורה לישראל ולפתח לך צאל"ף, צאנכי וכו'. והוא שעת מתן תורה לא היה חיבור לנפש ורוח האדם, שהוא תכלית הצריאה כולה, והוא העולם בכלל, עד מתן תורה. שפסקה זוהמתם ודצקה נפשותם צרוחם, ונעשו אחד, פתח צאל"ף לצאנכי ה' אלוקיך, ואז נתצטס כלל העולם.

ועל כל זה רמז שלמה המלך ע"ה (שיה"ש א ב) ישקני מנשיקות פיהו וכו', לריח שמניך טובים, והוא כמ"ש רז"ל בפרק אר"ע (דף פח ע"ב) כל דיבור שיצא מפי הקב"ה, נתמלא כל העולם בשמים. וכתבתי במ"א ביאורו, שהוא מליצה על עוצם נועם הנשמה

³¹⁹ עי' לעיל הערה 21.

מזיו שכינתו ית', שזה נדמה לריח, כמ"ש רז"ל (ברכות מג ע"ב) איזה דבר שהנשמה נהנה ממנו, זה הריח. ושמן הוא רמז לחכמה, כמ"ש (ב"ב כה ע"ב) הרוצה להחכים ידרים, שמנורה בדרום, והוא אור התורה. ונקרא טוב, כמ"ש (משלי ד ב) כי לקח טוב וכו', (ע"ז יט ע"ב) אין טוב אלא תורה. וכן האור, נאמר בו כי טוב. ושמן הזה הוא התורה, שהיא שמותיו של הקב"ה, דתלין בשם הויה, שמי עם י"ה, שס"ה, זכרי עם ו"ה, רמ"ח (זהר ח"א כד ע"א). וז"ש (שיה"ש א ג) שמן תורק שמך ע"כ עלמות אהבוך, והם כל כוחות איכויות הנפש, שהם עלמות המשרתות את הנשמה העליונה, שהיא (תהלים מה יד) כבודה בת מלך פנימה (שם טו) בתולותיה אחריה ריעותיה, הם איכויות הנפש, וכולם נמשכו אז לאהבת התורה ולקיומה.

שני כתרים כנגד נעשה ונשמע

ובזה נבין ענין שני כתרים שירשו ישראל בהר סיני (שבת פח ע"א), אחד נגד נעשה, ואחד כנגד נשמע. וענין הכתר הוא דבר נפלא מבואר במ"ש, שמצינו במלך בודד סימן מלכותו הוא בכתר, והוא סימן לשבט המושל, אשר אין עליו מושל אחר, רק הוא מושל על עמו. וכן אמרו שכל מי שיצרו גובר עליו, הוא עבד, כמ"ש (משלי כט כא) מפנק מנוער עבדו ואחריתו וכו', אבל מי שכבר מתגבר על יצרו, אז הוא מושל, ונקרא מלך שאין מושל אחר עליו. ולכן אמרו רז"ל (גיטין סב ע"ב) מאן מלכי רבנן, בי מלכים ימלוכו, שע"י התורה אדם מתגבר על יצרו, ומכניעו להשתעבד לרצון רוחו העליונה, שבלתי עסק התורה א"א שלא יתגבר יצרו עליו.

ובעת שאמרו ישראל נעשה ונשמע, אז נכתרו בכתר מלוכה זאת, והם ב' כתרים נגד נעשה ונשמע, שהשמיעה היא בכח רוח העליונה שבאדם, הנשמעת לציווי ה' לעשות רצונו, אבל גמר העשיה, א"א זולתי כוחות הנפש המלוכש באיברי הגוף, ע"י חושים החיצונים. ובעמדת הר סיני נתקדשו שניהם, עד שגם כוחות הנפש רצו אחר רצון הרוח, ונמצא ששניהם נכתרו בכתר המלוכה. אבל ע"י שחטאו בעגל, ניטלה מעלתם זאת, וחזר הדבר כמו שהיה אחר חטא אדה"ר, עד שניטל כח הממשלה מהנפש, וחזרה להשתעבד תחת עול היצה"ר. ועי"ז גם הרוח אינו בשלימותו כמקדם, כי שניהם נקשרו בקשר אחד, כמו שהיה בחטא עין הדעת, שתחילה היה ע"י חוה, וכתוב (בראשית ג ו) ותתן גם לאישה ויאכל וכו', וז"ש רז"ל (שבת פח ע"א) שכשחטאו בעגל, אז ק"כ רבוא מלאכי חבלה ירדו, ונטלו מהם הכתרים.

ומה מתקן בזה מליצת רז"ל (שבת פח ע"א) שבעת שאמרו נעשה ונשמע, ירדו ס' רבוא מלאכי השרת, ביד כל אחד ב' כתרים, ובנטילתם, הוצרכו לירד ק"כ רבוא מלאכי חבלה וכו', וכמו שהקשו שם התוס' באמת³²⁰. אבל לפי מ"ש הוא כמין חומר, שקודם החטא, אחר שקיבלו הזיכוך הגמור, ונתקשר הרוח עם הנפש של כל אחד מישראל, והיה לעצם אחד, ולכן ירדו רק ששים רבוא מלאכי השרת, וביד כל אחד שני כתרים ביחד, לרוח ולנפש. אבל אחר החטא, נעשה פירוד קצת בין הרוח לנפש, כמו שהיה קודם מתן תורה, ולכן ירדו ק"כ רבוא מלאכי חבלה, והם ק"כ רבוא כוחות של יצה"ר וסט"א, המחטיאים כל אחד מישראל, והבן זה.

³²⁰ ירדו ק"כ ריבוא - מדכתיב ויתנצלו דריש תרי זימני. ויש ספרים שכתוב בהן בהדיא, וינצלו לא נאמר אלא ויתנצלו, ואף על גב דגדולה מדה טובה ממדת פורענות, הכא נמי גדולה היא, שמלאך טוב היה קושר שני כתרים ומלאך חבלה לא היה בו כח כי אם להסיר אחד.

וע"פ ההקדמה היקרה שכתבנו יתבאר לנו מ"ש רז"ל, אדה"ר קיצין בנטיעות היה³²¹, והיינו כידוע כי הנשמה שבאדם נקרא נטיעות אשר נטע ה' שרשם למעלה, וחזר ונטעה בארץ, והרכיבה עם הנפש, כדי שיעשו פירות, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים צב יד) שתולים בבית ה' בהצרות אלקינו יפריחו, שעולם העליון הוא עיקר משכן הנשמה, כי שם ביתה, ובעולם הזה היא כאורח הנוסע למרחקים להרויח מזון וטרף, להביאו לביתו, והוא עוה"ז, הדומה לפרוזדור לפני עוה"ב, כמ"ש (אבות פ"ד מט"ז) התקן עצמך בפרוזדור, כדי שתיכנס לטרקלין, ולכן כאן בעוה"ז נקרא הצר, שבו יפריחו פירות טובים. וכן אמרו בספ"ק דקידושין (דף מ ע"ב) למה הצדיק דומה, לאילן הנטוע למקום טהרה, ונופו נוטה למקום טומאה. וקודם החטא של אדה"ר, לא היה פירוד בין הרוח והנפש, ונעשה עצם אחד ממש, אבל ע"י הטאו, עשה פירוד ביניהם, כמ"ש שלמה בקהלת (ז כט) אשר עשה את האדם ישר והמה בקשו השבונות רבים.

לוחות ראשונות ולוחות שניות

ומעתה יובן לנו היטב ענין הלוחות הראשונות והשניות לפי מ"ש, שענין נתינת התורה לישראל מפיו יתברך היה בב' מדרגות: הא', בדברות קדשו מפיו יתברך, כמ"ש (שמות כ א) וידבר אלקים. והב', ע"י כתיבה בלוחות אבן. והדברות עצמם שיצאו מפיו הקב"ה, הם עצמם נחקקו בלוחות, וכתיב (שם לא יח) כתובים באצבע אלקים. והוא על ענין ב' מדרגות שבכל אדם מישראל, הא' נשמתו ממעל, אשר היא רוחנית ושכלית, היא השיגה ושמעה הדברות מפיו יתברך, שהדברות עצמם הם שורש נשמותיהם של ישראל, שהם ממש כחות גילוי רצונו יתברך, והוא החותם צלם אלקים, שמשם נחקקו אלו הכוחות עצמם ג"כ בנפש התחתון, שהוא ממש בתרי"ג איכויות בציור איכויות הרוח³²². והנשמה העליונה הוא כח דבורו שלמעלה מרוח פיו יתברך, והנפש היסודי נדמה ללוח אבן מוגשמת מורכבת מחלקי יסודות הארץ, והיא התאוה השקועה בלב, ומשם החושים בהרגש, כמ"ש (יחזקאל יא יט) והסירותי את לב האבן מברככם.

³²¹ ע"י זהר ח"ג (טז ע"ב): תו פתח ואמר (משלי טז כח) איש תהפוכות ישלח מדון ונרגן מפריד אלוף איש תהפוכות ישלח מדון כמה דאמרן חייביא עבדי פגימו לעילא ונרגן מפריד אלוף מפריד אלופו של עולם ודא קודשא בריך הוא.

תרגום: עוד פתח ואמר, (משלי טז) איש תהפוכות ישלח מדון ונרגן מפריד אלוף. איש תהפוכות ישלח מדון, כמו שאמרנו הרשעים עושים פגם למעלה, ונרגן מפריד אלוף, מפריד אלופו של עולם, וזה הקדוש ברוך הוא.

ע"י תיקו"ז (ג ע"א): ואי תמרן אמאי צריכין למהוי תרוייהו בכל בר נש בכל יומא בגין דלא תשתכח שכינתא דאיהו יו"ד מן אדנ"י יחידה בלא קודשא בריך הוא דאיהו יו"ד מן יהו"ה וצריך בר נש דלא ישתכח בכל יומא פחות מתרוייהו ואי לא עליה אתמר ונרגן מפריד אלוף (משלי טז כח) דאפריד אלופיה דעלמא משכינתא נוקבא אתמר בה אות היא לעולם (שמות לא יז) דכורא ברית מלח עולם הוא (במדבר יח יט) ובגין דא אות תפילין נוקבא אות ברית דכורא ורזא דמלה מ"י יעלה לנו ה"שמימה (דברים ל יב) בראשי תיבין מיל"ה ובסופי תיבין יהו"ה בתפילין נוקבא הדא הוא דכתיב והיה לאות על ידכה יד כהה.

תרגום: ואם תאמרו, למה צריכים להיות שניהם בכל אדם בכל יום, כדי שלא תמצא השכינה שהיא יו"ד מן אדנ"י, יחידה בלי הקב"ה, שהוא יו"ד מן הו"ה. וצריך אדם שלא ימצא בכל יום פחות משניהם, ואם לא עליו נאמר, "ונרגן מפריד אלוף", שהפריד אלופו של עולם מהשכינה, הנקבה נאמר בה "אות הוא לעולם", הזכר הוא "ברית מלח עולם הוא", ולכן זה אות תפילין. נקבה אות הברית זכר וסוד הדבר "מי יעלה לנו השמימה" בראשי תיבות מילה, ובסופי תיבות יהו"ה. בתפילין נקבה זהו שכתוב "והיה לאות על ידכה" (שמות יג טז) יד כהה.
³²² ע"י לעיל הערה 21.

וקודם שחטאו בעגל, נודככו גם נפשותיהם, עד שהם עצמם שבו למדרגת רוחניים אלקיים, קשורים בקדושה, ולכן היו הלוחות עצמם ג"כ מעשה אלקים, ולכן היה חרות על הלוחות, א"ת חרות אלא חירות (אבות פ"ו מ"ב). שדברות קדשו היו חרותים על כוחות הנפש, להיות כולם מיוחדים למעשה אלקים, למלאות רצונו יתברך, והיו יכולים בבחירתם הטובה בנקל להפוך הנפש כולו לקדושה. משא"כ אחר חטא העגל, ששבו למדרגתם הראשונה, ונעשה פירוד בין הרוח והנפש, ורק ע"י טורח רב יכולים לחברם, אבל לא חיבור אמיתי, שהרי אין אדם צדיק בארץ (קהלת ז כ), ובהכרח שיהיה איזה זמן פירוד ביניהם אחר המיתה, עד שיקבל הנפש עונשו ויודרך, ואז יהיה נקשר עם הרוח העליונה. וזה היה ענין שבירת הלוחות, שהיו האותיות פורחות למעלה (פסחים פז ע"ב), הוא כח הדיבור, שהוא מדרגת הרוח, והלוחות עצמם השליך משה מידי, וישבר אותם תחת ההר. והוא רמז למיתת האדם, שצריך שיתפרדו מזוג הרכבת הסודות שבו, כדי לקבל זיכוך וטהרה, עד לעתיד לבא, שאז גם העפר והאבן ישוב ויתחבר ויהיה הכל עצם אחד, ולכן ניתנו להם לוחות אחרונות, הלוחות מעשה ידי אדם, והמכתב מכתב אלקים, שהוא חיבור הרוח והנפש, אבל נשאר בנפש קצת חומריות, עד שיודרך כראוי, והבן.

קבורת משה רבינו

ומזה הטעם נבין מ"ש אצל משה רבינו ע"ה (דברים לד ה) וימת שם משה וכו', ולא ידע איש את קבורתו. ובמס' סוטה (יג ע"ב) אמרו לא מת משה, כתיב הכא וימת שם, וכתיב התם ויהי שם עם ה' ארבעים יום, מה שם עומד ומשמש, אף כאן עומד ומשמש. והוא לפי מה שכתבתי, שבמתן תורה ע"י מעמד הר הקדוש, נודככו נפשותיהם של ישראל, ושבו עצם אחד עם הרוח, עד שלא היו נצרכים למיתה, ובחטא העגל אבדו מעלתם, א"כ היה ראוי למשה שלא יהיה בכלל זה, שהרי הוא לא אבד מדרגתו הראשונה, והכתרים שלו לא ניטלו ממנו, כמ"ש רז"ל (שבת פח ע"א) שמשה נטל כולם, כדכתיב (שמות לג ז) ומשה יקח את האהל, וא"כ למה נגזר עליו מיתה וקבורה אצלו. ובאמת ענין המיתה אצלו, לא היה בגדר מיתת שאר בני אדם, אלא למראה עינים של ישראל בלבד, והטעם יען שלא נתקדש שם שמים על ידו במי מריבה, לכן היה אצלו גדר מיתה, למראית עיני ישראל, כדי שיתקדש ש"ש על ידו לישראל, כמ"ש (תהלים סח לו) נורא אלקים ממקדשיך, (זבחים קטו ע"ב) א"ת ממקדשיך, אלא ממקדשיך, ונתקן מה שנתקלקל ע"י. אבל באמת לא היה אצלו גדר מיתה, אלא הסתלקות הרוח והנפש ביחד למעלה, ולא נצטרך לזיכוך כלל. ולכן שפיר למדו זה מפסוק ויהי שם עם ה' ארבעים יום, כי מאחר שנודרך חומר גופו כל כך, עד שלא היה מצטרך לאכילה ושתייה, ונעשה ממש גופו כלפיד אש, כמדרגת מלאכי השרת ממש, שאין בהם לא אכילה ולא שתייה, א"כ לא שייך מיתה אצלו. וכמו שמצינו באלהו הנביא, שהיה ג"כ בלא אכילה ושתייה, ולא מת, רק עלה בסערה השמימה, א"כ ק"ו הדברים אצל משה. מזה מוכרחים אנו לומר, שהמיתה היה אצלו בגדר שאלה לבד, במראות עיני ישראל, לכן כתיב וימת שם משה, ר"ל רק שם, למראה עיני העם היתה בגדר מיתה.

ולפ"ז יקשה א"כ קבורה מה זו למה אצלו, שהקבורה ידוע שהוא כדי לזכך חומר הגוף, אשר מעט דבוק בו וזהמת הנחש, ולכן אמר הכתוב, שבאמת ענין קבורתו הוא דבר נעלם מהשגה, ואין אתנו יודע עד מה. ודבר זה מבואר ג"כ בכתוב מ"ש (דברים לד ז) ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא נס ליחו, והוא כידוע מ"ש הטבעים,

שגדר מיתה נטוע בכל אדם בטבע יצירתו, כי ליחות הטבע שבו מתמעט בכל יום, ומתמלא ע"י מאכל ומשתה, כדי למלאות תמורת הניתך ממנו בכל יום. ולפי שא"א למאכל ומשתה של האדם למלאות בשלימות מה שחסר ממנו, מאחר שנתקלקלו ג"כ כל מאכל ע"י חטא עיץ הדעת, שנתערבו סיגים ושורש מיתה בכל דבר מאכל, וקלקול והפסד, כמ"ש במ"א באריכות. ולכן מוכרח האדם למות ככלות ימיו, בכלות ליחות הטבעי שבו, שהוא הולך ונוסע ממנו כל יום, כמ"ש מלך החכם (קהלת ז א) ויום המות מיום הולדו. וכל זה לא היה שייך אצל משה רבינו, שלא היה נצרך כלל במאכל ומשתה, למלאות תמורת הניתך שבו, שהרי היה יכול לעמוד ג' פעמים ארבעים יום, בלא מאכל ומשתה. א"כ ליחות הטבעי שבו, לא היה הולך ונוסע ממנו בכל יום, וכחות הנפשיות וחושיו לא היו הולכים ומתמעטים ממנו א"כ אל היה אצלו גדר מיתה, כמו בכל אדם, לכן אחר שאמר ולא ידע איש את קבורתו, סמך אחריו ומשה בן מאה, לומר שבאמת לא שייך מיתה וקבורה, שהרי לא כהתה עינו ולא נס ליחו.

קירון עור פני משה

ובזה נבין ג"כ מ"ש במדרש (תנחומא כי תשא לז) ע"פ ומשה לא ידע כי קרן עור פניו וכו', מהיכן זכה לקרני אור, מכתיבתם של לוחות, משיווי הכתב שהעבירם על פניו. והוא מליצה נפלאה, שבאמת הזיו הזה הוא אשר היה ג"כ לאדה"ר קודם החטא, כמ"ש רז"ל במדרש (פסיקתא רבתי כג) שאחר שחטא בעיץ הדעת, ניטל זיו אור פניו. וענין הזיו הזה, הוא מ"ש שלמה המלך ע"ה (קהלת ח א) חכמת אדם תאיר פניו, והוא זיו הנוצץ מנשמה העליונה שבאדם, שהוא צלם אלקים שבו, חותם של מלכו של עולם, שהוא אור התורה, מעטה לבושו של הקב"ה, שממנו נבראת האורה, כמ"ש למעלה. ואדה"ר, ניטל ממנו זיוו ע"י חטא עיץ הדעת, שנתרחק נפשו היסודית מנשמתו העליונה, שהוא הנחתם מן החותם, ומשה זכה לזה בעלייתו להר לקבל הלוחות, שאז נתאחד בו נפשו בנשמתו, להיות כמלאך ה' צבאות ממש. והחותם היה מתראה על הנחתם, ולכן כתיב בלידת משה (שמות ב ב) ותרא אותו כי טוב הוא, ואמרו רז"ל (סוטה יג ע"א) מלמד שנתמלא כל הבית אורה, שנאמר (בראשית א ד) א"ת האו"ר כי טוב. ורמז נכון לדבר, את האור, הם תרי"ג איכויות שבנשמתן, כולם האירו בתרי"ג שבנפשו, והוא ברית"ו וחותמו של מקום.

ורמז הכתוב שהשיגה אמו שהוא הנבחר להגיע לאותה מדריגה שהגיע אליו אדה"ר קודם החטא. והענין כי גוף האדם הנבחר נקרא בית אצלו יתברך, כמ"ש (ישעיה סו א) כה אמר ה' השמים כסאי וכו', (ישעיה סו א) איזה בית אשר תבנו לי וכו', (ישעיה סו ב) ואל זה אביט, וכמ"ש (ירמיה ז ד) היכל ה' המה, (ב"ר פמ"ז סי' ו) והאבות הם המרכבה. ונפש האדם הוא בית מדור לנשמתו. וכאשר הבית הזה הוא בשלימותו וטובו, שכל תרי"ג איכויות שבנפשו הם טהורים וזכים, הרי הוא בית שלם, ראוי לדירת רוחו ונשמתו. והוא ממש נדמה לבית, אשר הושם לדירת אדם, שאם הוא בנוי לתלפיות, מסודר בחדריו ותאיו כראוי לדירת האדם, אז הוא בית מושב לו. אבל אם נתקלקל איזה חדר, ואיזה מקום בבית, שוב אין מקום להאדם לדור בו, וצריך לעקור דירתו משם, עד שיתקן כבתחילה. וכמו כן הוא ממש הנשמה עם הנפש, כמ"ש שתרי"ג איכויות שבנשמה כולם טהורים וזכים, ולעומתם תרי"ג איכויות בנפש, ואם הם כולם זכים וטהורים, שלא קלקל אחד מתרי"ג מצוות שבתורה, אז יש מקום באיכויות שבנשמתו לדור בנפשו, והיא כמדתו

ממש. אבל אם יש קלקול באיזה מדרגות איכויות נפשו, ע"י נטותם לדרכי יצרו, א"כ שוב אינו מקום לנשמתו לדור שם, והרי חורבן הבית ממש.

וזהו ענין המיתה שבאדם, פרידת נשמתו מנפשו, שא"א לו לשום קינו ומדורו שם, שמקומות המקולקלים שבנפשו נעשים חשך וצלמות, שא"א לנשמה להאיר שם. אבל משה רבינו בהוולדו, השיגה אמו שהוא מבחר האנושי, אשר יזכה למדרגת אדה"ר קודם החטא, והוא שראתה כי הוא עצם הטוב הגמור, שאין בנפשו שום סיג וחלאה כלל, ונמצא שכל ביתו היה שלם כולו מלא אור גדול, ועל זה נאמר במשה (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא.

רצונו ית' ושכינתו כרוח ונפש

ובאמת כמו שהרוח עם הנפש באדם בפרט, כמו כן הוא רוח עליון, רצונו יתברך ושכינתו, עם העולם. שכמו שהנפש יש בה תרי"ג איכויות שבהם פועל פעולותיה בגוף בכל איבריו ונגדו תרי"ג איכויות שברוחו, ומתחברים יחד עם התרי"ג שבנפש שהנפש הוא בית מדור לרוח כמ"ש, כמו כן הוא כלל כל הבריאה מראש ועד סופו, שהוא אדם הגדול, מתחלק ג"כ לתרי"ג מדרגות, מכון לעומת תרי"ג מצוות שבתורה. מאחר שבתורה נברא העולם, כמ"ש (ב"ר פ"א ס"א א) ואהיה אצלו אמן, אני הייתי כלי אומנתו של יוצר בראשית, וכלי הבנין ומלאכתם ניכרים הם בבנין. ורוח החיים וכה שבבריאה הוא הנפש שבהם, ובו מתלבש רצון האלקי, שהוא אלקי העולם, ופועל בו למלאת רצונו, להשלים ולהיטיב לנבראים, כמו הרוח בנפש.

ונמצא שכלל הבריאה כולה, הוא נקרא בית ומדור אליו יתברך, ולפי שמשא רבינו אליו נגלו כל תעלומות שמבראשית, והאיך נבראו כולם טבעם ומהותם, והאיך ע"י צירופי שמותיו יתברך מאותיות התורה נבראו. כמ"ש לו ה' ית' (שמות לג יט) אני אעביר כל טובי על פניך וכו', שהוא כלל מעשה בראשית, שנאמר בהם כי טוב. ונמצא שהיה אומן שלם ובקי בכל מעשה בית הזה, ולכן נאמר בו בכל ביתי נאמן הוא, וע"י התורה שקיבל משה מידו של הקב"ה, שהוא אור מלבושו יתברך, נתמלא כל הבית אורה. ולכן הלוחות שהיה בהם כלל התורה, שתר"ך אותיות שבהם, כוללים תרי"ג מצוות עם שבע דרבנן כידוע³²³, הם כוללים ציור כל מעשה בראשית. שכמו שהעולם נברא בעשרה מאמרות (אבות פ"ה מ"א), כמו כן הם י' דברות בלוחות. וכמו בשמים ובארץ הם ב' ידים, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, ובכל יד המש, כמו כן בלוחות, ה' כנגד ה' בב' לוחות. וענין ה' אצבעות, הם ה' כוחות נפרדים. שכמו שברואי ארץ הם מד' יסודות, ועליהם למעלה חומר היולי³²⁴, כולל כל הד' יסודות ביחד, כמו כן בשמים, כולם מורכבים מד' יסודות, ואחד למעלה. כל עולם לפי מה שהוא, כך הם

³²³ ע"י לעיל הערות 31 32.

³²⁴ ע"י ע"ח קיצור אבי"ע י', וז"ל, חומר הראשון ונקרא היולי להיותו פשוט וחומר הארץ נקרא תוהו, כי אין ניכר בו ציור מה ענינו עד שיורכב כמ"ש. ואחר שקנה הצורה, שהוא הנפש נקראים החומר והצורה יחד בשם בוהו, ואז נתהו הד' יסודות ארמ"ע בחומר וצורה, ואז נקרא בוהו יחד שניהן כי בהיות חומר הארץ לבד בלי צורה נקרא תוהו כנ"ל, עכ"ל. אמנם קשה מבהגר"א על ס"י פ"א מ"ד אופן ב' וז"ל, חו"ב של כל דבר הוא חומר הראשון היולי שעליו נאמר גלמי כו' (ע"י שם בהמשך שחכמה היא תהו, ובינה היא בהו), וע"י בהגר"א על תיקו"ז קמ"ה ע"ד ד"ה מאן דרשים וז"ל, כתר לית ביה גוון כלל דוגמת חומר הראשון.

יסודותיו, וכן בכפא ד' חיות. ועל הכפא דמות אדם, וכן שורש הכל ד' אותיות שם הנכבד, וקוצו של יו"ד כוללם.

ולכן אמרו רז"ל (נדרים לה ע"א) הלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועובין שלשה, ונמצא שב' הלוחות כשמונחות זה על זה, הם גבוהים ג"כ ששה, והם מידת כל הבריאה, שהם נכללים בג' קווי האורך והרוחב והגובה, שכל קו הוא מדת ו'. ובכל אחד ב' קצוות, הם ששה קצוות, והם נגד ו' ימי בראשית. והם ד' רוחות, ומעלה ומטה. ולכן תנופה בקרבנות ג"כ מניף לד' רוחות ולמעלה ולמטה, כמ"ש בסוף פ' כל המנחות, שע"י קרבנות הוא קיום העולם. וכל ענין הקרבנות, להעלות נפש הבהמית, ולטהר אותה מחטאת, לחברה עם רוח האדם משמים, כמ"ש (ויקרא א ב) אדם כי יקריב מכם קרבן לה', והוא (שם ג טז) לחם אשה לה'. כמו שע"י אכילה ושתייה מתקיים ומתדבק רוח האדם עם נפשו, וא"א לו לחיות בלעדו, כמו כן חיבור רוח רצונו יתברך עם הבריאה ע"י קרבנות. וכן תורה ששקולה כקרבנות ממש, כמ"ש (ויקרא ז לו) זאת התורה לעולה ולחטאת, כמ"ש במנחות (קי ע"א) כל העוסק בתורה אין צריך לעולה וכו'.

כל פרטי העולם תלויים בתורה ובאדם

ונקרא התורה אור העולם, שכמו שהאדם אינו יכול להשתמש בפעולת איברי גופו כשהוא במקום חושך ואפילה, כי אם ע"י האור המאיר לפניו, כמו כן כל העולמות וכל הפרטים שבנבראים, אין יכולים להוציא פעולתם למה שהיו תכלית בריאתם בו, כי אם ע"י התורה, שישאל עוסקים בה. שאם עוסקים בתורה, אז משלימים רצון עליון, למה שכיוון בבריאה, להוציא הטוב והשלימות על ידיהם, נמצא שיכולים לעשות פעולתם. משא"כ אם אין עוסקים בתורה כראוי, אז אין רצונו יתברך נשלם, ואין פרטי הנבראים משלימים פעולתם כמו שהיה כוונת רצונו יתברך בהם. ולכן אמרו בזוהר (ח"ג קסו ע"ב) דאורייתא הוא נהירו דכל עלמין וחיותא וקיומא ושרשא דכולהון. וכן בעת חורבן ביהמ"ק, כאשר רבו העוונות, כתיב (יואל ב י) שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם, ר"ל שלא הוציאו תכלית פעולתם כראוי.

וע"פ הדברים שכתבנו נבין היטב מ"ש משה בשירתו, (דברים לב א-ב) האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, יערף כמטר לקחי, וכו', והעמיד להשמים והארץ להעיד על ישראל, על קיום התורה והמצוות. וצריך להבין ענין העדות מה טיבה, שמ"ש רש"י בפירושו, שאם יעשו רצונו של מקום, השמים יתנו מטר והארץ פריו וכו', ואם לאו וכו', אין זה גדר עדות להעיד על מעשיהם, אלא בגדר שלוחים ושוטרי הדיינים, להעניש ולהיטיב. אבל ענין זה הוא כפשוטו, והוא כמ"ש רז"ל במס' חגיגה (דף יא ע"א) נשמתו של אדם מעידה עליו, איבריו מעידים עליו. והוא מובן במ"ש, שכל העולם וכל פרטיו, הכל נבראו בתורה, ומסודרים בכח השפעת רצונו יתברך בהם ע"פ פרטי התורה. וכן קיומם תלוי בהם, להרבות אורם, או למעטם להעלותם או להורידם ח"ו. ונמצא שכל מעשי בני אדם ודיבורם הכל עושה רושם בבריאה, והם מתפעלים לפי ענין נטיית תרי"ג איכויות שבנפש האדם, כל אדם לפי מקומו ושעתו ומדרגתו בכלל הבריאה. שכל אחד מישראל יש לו דרך מיוחד בפרט, בהשתלשלות סדרם ופרטיהם, וכן תרי"ג שברוח מתפעלים לפי ענין תרי"ג שבנפש, שהם במדרגת שמים וארץ ממש, כמ"ש למעלה.

וכן הוא למעלה בשמים וארץ וכל צבאם, נרשם בהם הכל לפי מעשה האדם למטה. ואלו הרשומים הם ממש ציור אותיות התורה המורים על פרטי כוחותיהם שרשיהם

וענפיהם, והם הספרים הנפתחים בראש השנה (ר"ה מז ע"ב), שהם ספרים ממש, שבהם נכתבים מעשיהם של צדיקים ושל רשעים ושל בינונים, ועל זה אמרו רז"ל (אבות פ"ב מ"א) וכל מעשיך בספר נכתבים. והם הם העדים נאמנים, המעידים על מעשיו וכל עניניו של כל אדם לפי מדרגתו. וע"ז רמז הכתוב (בראשית ה א) זה ספר תולדות אדם ביום ברוא אלקים אדם בדמות אלקים עשה אותו, וכוונתו על כלל התורה, שמתחיל מפסוק זה לספר סדר העולם, עד שבאו ישראל וקיבלו התורה. וכל התורה כוללת כל מעשי בראשית וכל הנהגת העולם וכל פרטיה, עד סוף שית אלפי שנין (סנהדרין צו ע"א), כמ"ש רבינו הגדול בפירושו לספרא דצניעותא (לד ע"א). וכל מעשי בראשית הוא הספר שבו נכתבים כל תולדות אדם, ר"ל מעשי ידיו וכל עניניו, שהם תולדותיהם, כמ"ש (רש"י בראשית ו ט) תולדותיהם של צדיקים תורה ומעשים טובים. ונותן טעם האיך הם נרשמים כל מעשיו בבריאת שמים וארץ ובתורה, כי ביום ברוא וכו' נעשה בדמות אלקים, ששם זה מורה על כח הנהגת הבריאה וכל מעשה בראשית, שנזכר בו שם אלקים, ולכן נרשמים מעשיו שם. שהנחתם נעשה בצורת החותם, כמ"ש למעלה, שצולם אלוקים הוא חותמו של הקב"ה (שבת נה ע"א), שבו ברא עולמו, נחתם אח"כ בנשמת אדם ורוחו ונפשו. נמצא שנר"ן של האדם הוא הנחתם, וחותמו של הקב"ה הוא החותם. כמו כן הוא להיפוך אחר שנברא האדם, וניתן לו הבחירה, מעשיו פועלים למעלה בכל הבריאה. נמצא שהאדם הוא החותם וחותמו של הקב"ה, וכלל הבריאה היא הנחתם, והוא הספר של מעלה, שבו נכתבים כל המעשים.

וזהו ענין מ"ש הרמב"ן בפ"י לתורה על פוסק זה בשם רב שרירא גאון, שמסרו חכמים אחד לחברו הכרת פנים וסדרי שירטוטין, מקצתם אמורים בפסוק זה, ומקצתם בפסוק של אחריו, (בראשית ה ב) זכר ונקבה בראם, והוא מבואר מאד למשכילים לפי מה שכתב, שהרוח ונפש שבאדם, איכויותיהם ופרטיהם, הם מסודרים לפי כוחות כלל הבריאה, והם מתפעלים לפי מעשה האדם בגופו ובפיו. וכפי הרושם שנעשה למעלה, כך נעשה הרושם והכתיבה בנשמתו ורוחו ונפשו, לפי שהנפש הוא מתלבש ומתעצם בגופו. לכן נרשמים מעשיו בפניו, ע"י זיו הנפש הזורח על פניו, שזיו הזה היה לאדה"ר קודם החטא, וע"י חטאו ניטל זיוו. והוא שזכה אליו משה רבינו ע"ה (שמות לד כט) כי קרן אור פניו, כמ"ש. וע"י זיו הזה, זוכים זכי הראות, להשיג בפני האדם כל מעשיו, ויש מהם רושם ג"כ בקוין ושרטוטין, והוא הספר ה', והוא ברוח ונפש שלו, שהם ממש זכר ונקבה, אחר וקדם צרתני, ולכן נרמזו ג"כ בפסוק שלאחריו (בראשית ה ב) זכר ונקבה בראם וכו'.

נפש רוח ונשמה

ובא וראה נפלאות גדולות ממליצת דברי חז"ל הק' שם בפ' אין דורשין (טז ע"א) מ"ש דרש ר"י בר נחמני, מ"ד אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף, אם אמר לך יצה"ר חטוא, והקב"ה מוחל, אל תאמין וכו', שמא תאמר מי מעיד בי, אבני ביתו וקורות ביתו של אדם, הם מעידים בו, שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכו', וחכמים אומרים נשמתו של אדם מעידה בו, שנאמר משוכבת חיקך וכו', ר' זריקה אומר ב' מלאכי השרת, המלוים אותו וכו', שנאמר כי מלאכיו וכו', וחכמים אומרים איבריו של אדם מעידים בו, שנאמר ואתם עדי. והכוונה בזה, כי מצינו שכל אדם יש לו בית למעלה, כמ"ש דוד (תהלים צב יד) שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו, ואמרו (שבת קנב ע"א) כל צדיק וצדיק יש מדור לפי כבודו. וכתוב (שמואל א' כה כח) כי עשה יעשה לו ה' בית נאמן, כמ"ש אביגיל לדוד.

והנה מצינו שכל בית מורכב מג' חלקים: הא', רצפת הבית, מקום מעמד הדרים בו. והב', גוף הבית, והם עמודיו וכתליו. והג', הם קורות הבית, שהם מגינים על הדר בו להיות לו למחסה מזרם וממטר. ומצינו שהאדם בונה בית למעלה לפי מעשיו במדרגת נר"ן שבו. ומבואר בכתבי רבינו הגדול בכ"מ³²⁵, שהנר"ן שבאדם הם ג' מדרגות, הא' נפש הבהמי שבו, הוא למטה ממדרגת אדם, והיא באה בו לתשמישו ולהיות נתקן על ידה, כמ"ש (תהלים לו ז) אדם ובהמה תושיע ה', והיא נדמה לרצפת הבית, שהוא למטה מרגליו, והוא מעמד לגופו, וכן הנפש למטה מרגליו, כידוע שהיא בסוף מדרגת האדם, שורה בכבוד (ע"ח שער המוחין פרק ה), (ויקרא יז יא) כי הדם הוא הנפש החיוני, שבו משתווה לבהמה ממש. והרוח שבו, בלב, הוא הרצון והמרגיש, ובו הבחירה וכל הנהגתו ע"י, והוא מדרגת האדם ממש, והוא כדמות עיקר הבנין של הבית, שהם הכתלים והעמודים. והג', הוא נשמתו, שהיא למעלה ממדרגת אדם, והיא אינה מתלבשת באדם, רק היא בשמים, וניצוצות ממנה מתלבשים ברוח, להדריכו ולהשכילו ולסייעו בעבודת ה', והיא השורה במוח להגן עליו, להיות ניצל מפגעי יצרו, והוא נדמה לקורות הבית למעלה, המגיין על הדר בבית. ולכן אות ב' של כ"ב אותיות, נקרא ב"ת, וצורתו ממש כדמות בית, שהוא רצפה וכותל וקורה, ובו נברא העולם, ומרומו בב' של בראשית, שהוא כלל האדם, שהוא תכלית וראשית כל הבריאה כמבואר.

ונמצא שבנין הבית עיקרו ברוח, שבו הבחירה, והוא ממש כלל אותיות התורה, וכן כל פרטי כוחותיו, הם מצוירים ממש כדמות אותיות התורה. והם הנקראים אבנים, כמ"ש בספר יצירה (פ"ד מט"ז) שתי אבנים בונות שתי בתים, והם צירופי האותיות ביחד, נבנה בהם בית שלם. גם כתב רבינו הגדול שם, שאלה ג' נר"ן הם מתפעלים ע"י מעשה ודיבור ומחשבה של האדם, שהמעשה פוגם בנפש, שבו תלוי מעשיו בהרגש איברי גופו, שבא מחלקי תרי"ג איכויות שבנפשו. והדיבור של האדם פועל ברוחו, שהוא מדרגת האדם על הבהמה, במה שהוא מדבר. והמחשבה והרהור פועל בנשמתו העליונה, שהיא תסתלק ממנו ולא תאיר בו.

וכל אלו ג' נר"ן הם פועלים למעלה לכל אדם מישראל לפי מעשיו ודיבורו ומחשבתו, הן לטוב והן לרע ח"ו, והוא הבית של כל אדם, שאם הוא צדיק, אז בונה ביתו בנין חזק בנוי לתלפיות, ושם מדור נר"ן שבו, והוא מקומו בעוה"ב, ששם מקבלים נר"ן שלו שכרו. וכן ח"ו אם הוא רשע, אז נהרס ביתו, ושאינה יוכת שער (ישעיה כד יב).

מעשי האדם פועלים בעולם העליון

ונמצא שהכל לפי מעשיו כך הוא נרשם שם, והם העדים נאמנים, שמעידים על כל מעשיו, ואין לך עדות גדולה מזה. וז"ש כאן אל תאמינו ברע, שיצה"ר יסיתך לומר, מאחר שהוא יתברך אינו משתלם ע"י מעשה האדם, ולא יוסיף ולא יגרע בו יתברך, כמ"ש (איוב לה ז) אם צדקת מה תתן לו, א"כ מה איכפת לו להקב"ה במעשיך במעשה, וא"כ אף שתחטא הוא ימחול לך, ויכול יצרך להסיתך, כי כל העונשים המבוארים בתורה, אינו אלא על צד הגזמה בלבד, בכדי שיהיה האדם זהיר שלא לעשות עול, לגרום הריסת ישוב

³²⁵ עי' ליקוטי הגר"א בסוף ספד"צ ל"ז ע"ד וז"ל, והענין כי הרוח באדם הוא האדם, אבל הנפש הוא המדרגה למטה ממנו, והנשמה למעלה ממנו והוא מדרגת מלאך כידוע, עכ"ל, ועי' יהל אור ח"א כ"ח ע"ד וז"ל, הענין של נר"ן, נשמה היינו השכל אינו בגוף האדם אלא מזלו ושורה עליו, והרוח הוא כח ההרגש שבאדם, והנפש הוא כח החיוני הצומחת שבאדם, עכ"ל.

המדינה, אבל אין המצוות ועבירות פועלים למעלה כלום. כמו שיש בעוה"ר רבים, אשר נלכדו ברשת הפילוסופיא הארורה, ואומרים, לא בשמים היא, שאין המצוות עושים רושם לברוא מלאכים קדושים, ולא העוונות עושים רושם לברוא קליפות ומשחיתים, אלא הכל הוא רק נימוס המדינה לבד, לצורך קיום הבריאה, ובזה משפילים ומהרסים כל התורה ומצוותיה, ה' יצילנו מדעותיהם המזויפות, שהכל הוא מדרכי יצה"ר, האומר חטא, והקב"ה מוחל. ולזה אמר עוד שמא אמר מי מעיד בי, ר"ל כי כל מעשי אין עושה רושם למעלה, כפי שהסיתו יצרו, אם כן אין כאן עדות על מעשיו, וה' ית' אינו מתפעל ע"י רשתות ח"ו, כמ"ש (שם ח) כי לאדם כמוך רשעך. וע"ז אמר לא כמו שעולה על דעתך, אלא כל מעשיך בספר נכתבים, ועושה רושם גדול למעלה, בעלמין דלעילא, אם לטוב ואם לרע ח"ו. וז"ש אבני ביתו מעידים עליו, הם צירופי כוחות רוחו, שהם ממש אותיות וצירופי כוחות עליונים, שנרשם שם כל מעשי בני אדם, כל אחד לפי מקומו ומדרגתו, שהוא ביתו. וקורות ביתו הוא בשורש נשמתו, שנדמה לקורות הבית, כמ"ש. ואמר אח"כ וחכמים אומרים, הם מפרשים הדבר יותר, והכל אחד, שנשמתו של אדם הוא מדרגה עליונה שלמעלה ממנו, שנדמה לקורות הבית, שהיא שולחת בו נצוצי זיו אורה, להשכילו ולהדריכו בדרכי ה'. ור' זריקה אמר שני מלאכי השרת, הוא נגד רוחו שבלב, שבו ב' חללים (ברכות סא ע"א), אחד לימין ואחד לשמאל.

ויותר נראה לפרש, שמ"ש חכמים נשמתו וכו', ר"ל רוחו, שהוא עיקר מדרגתו, והיא נקראת שוכבת בחיקו של אדם, ולכן אמר משוכבת חיקך שמור פתחי פיך, שהדיבור פועל בו. ובכ"מ מצינו שכינו רז"ל לרוח האדם בשם נשמה, שהוא נופח בו מנשמת פיו יתברך. ור' זריקה אמר ב' מלאכי השרת, הם ניצוצות נשמתו, המשתלחים מלמעלה להאדם לשומרו בדרך, ולסייע בדרכי ה', כמ"ש (תהילים צא יא) כי מלאכיו יצוה לך, הא' לסייע במצוות עשה, והב' לשומרו מל"ת, והם בימין ושמאל. וחכמים אומרים איבריו של אדם, הוא נפש הבהמי שבו, הפועל באברי גופו, בחלק המעשה, אשר שם נרשם כל מעשיו, כמ"ש"ל, וז"ש ואתם עדי וכו', והבין.

ובאמת נרשמים ונחתמים תיכף מעשי ידי האדם בפרטי הנבראים שבכל העולמות, כמו שניכר בריאת הגוף וחלישותו ע"י חולשת הנפש ובריאותו, שכל זמן שנפשו בריא, אולם אז גופו בריא, וחיות הנפש מתפשט בכל אברי גופו. וכאשר נתקלקל איזה דבר ביסודות הרכבת גופו, אז אין הנפש שולח בהם חיותו כראוי. וכמו שצמח האדמה וגידולו ניכר ע"י הגשם והמטר היורד עליהם, אם הוא בעתו ובזמנו כראוי, אז הם גדולים ויפים וטובים במראיתם. ואם נעצר השמים, ולא יהיה מטר, אז משתנה מראות הצמח, ומתיבש ונפסק חיותו. וכן הוא במעשה האדם, שלפי ערך מעשיו, כך הוא סדר השפעת שפעו יתברך ורצונו בעלמין דלעילא, שאם מיטיב מעשיו. אז הם גדולים ומתעלים וטובים ושלימים במעלתם, ואם לאו ח"ו, נפסק שפעם וחיותם, כמ"ש (איוב יד יא) אולו מים מני ים ונהר יחרב ויבש. ובזה מבואר דברי משה רבינו ע"ה, מ"ש (דברים לב א) האזינו השמים ואדברה, שהעמיד שמים וארץ לעדים על ישראל, שכל מעשיהם נרשמים בשמים וארץ וכל צבאם, כמ"ש. ואמר על זה (שם ב) יערוף כמטר לקחי וכו', כשעירים עלי דשא, וכמבואר.

שלשה ספרים נפתחים בראש השנה

וענין הג' ספרים הנפתחים בראש השנה, הוא ג"כ דבר גדול ועמוק. ועתה קורא משכיל אשכילך ואורך בדרך תמים ע"י הקדמה אמיתית, להבין עומק דברי רז"ל

וחידותם, אשר רחוקים המה מאד מדעות הנמשכים אחרי אשה זרה, חכמה חיצונית. כי אמרו רז"ל פ"ק דר"ה (דף טז ע"א) בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ואמרו אדם נידון בר"ה, וגזר דין נחתם ביוה"כ. ובגמ' שם מביא פלוגתא דתנאי, שרבי יוסי אומר שאדם נידון בכל יום, שנאמר ותפקדנו לבקרים, רבי נתן אומר אדם נידון בכל רגע, שנאמר לרגעים תבחננו וכו', ובאמת אין מחלוקת בדבריהם ח"ו, אלא אלו ואלו דברי אלקים חיים, וכל אחד מדבר מענין אחר, והוא כמ"ש רבינו הגדול בכתביו, ומבואר ברמז דבריו הק' בוהר הק' ובכתבי האר"י וצוק"ל, שהנהגתו יתברך בברואיו, אין לך יום שדומה לחבירו, ואין שעה ורגע דומה לחברתה. וכל תקונים שעושה כל אדם בעולמות, ע"י מצוות ומעשים טובים ועסק התורה, ביום זה, אינם ביום האחר, וכן משתנים התקונים בכל רגע ורגע מתתר"ף רגעים שבכל שעה ושעה³²⁶. וכפי מספר צירופי שמו יתברך הגדול והנורא, בנקודותיו בגלגולי רל"א שערים פנים ורל"א אהור שבאותיות התורה³²⁷, כך הם חשבון רגעים קמנים שבכל שית אלפי שנין דהוה עלמא (סנהדרין צו ע"א). וכל זה בפרטות, אבל בכלל, יש איזה השתוות לתתר"ף רגעים שבשעה זו, לתתר"ף שבשעה שניה. רק יש חילוק עוד כללי, בין שעה לחברתה, ויש שינוי בכלל בין יום אחד לחברו, וכן בין שנה לשנה, וכל שנה הוא היקף אחד כסידור שלם. שהרי בסוף השנה כשמתחיל שנה האחרת, חוזר הדבר למפרע בסידורו, כשנה הראשונה, רק בכל שנה נשתנה הסידור בהילוך המזלות מיום ליום. והוא ע"פ שינוי שנתהוה בשינוי צירופי השם הגדול, לפי סדר השפעתו בנבראים, וכן משתנה עוד בפרטות בכל יום משעה לחברתה, בהיקף היומי של הכוכבים ומזלות, שהם י"ב מזלות לי"ב שעות, נגד י"ב צירופי השם, וכן בכל שעה נשתנה בכל רגע בתתר"ף גלגולי צירופי שבצירוף הכללי, כידוע למשכילים.

נמצא שבכל רגע נרשמים מעשי בני אדם בנבראי מעלה ומטה באופן אחר, וכן בכל יום משתנים הרשומים בכללות, וכן משתנים בכל שעה. נמצא שכלל הספרים הנרשמים ממעשי בני אדם, הם בכל רגע ובכל שעה ובכל יום, ובכל שנה נעשה סידור אחר, אך היקף הכללי מכל השנה משתנה מראשית השנה עד ראשית השנה האחרת, ונמצא שאין מחלוקת בין חכמים כלל, רק שזה מדבר בכלל, וזה בפרט.

וז"ש שם בגמ', תנא וכולם נסקרין בסקירה אחת, ר"ל שזה הפרש בין מה שנדון בכל יום ובכל רגע, ובין דין של ראש השנה, שבר"ה הוא בכלל, מה שכל הפרטים מצורפים לכלל אחד בהיקף שנה אחת, וכל זה נכלל במ"ש רז"ל בפ' אבות (פ"ב מ"א) דע מה למעלה ממך, עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים. שכמו שהעבודה באדם למטה מתחלק לב' מדרגות, הא' במעשה המצוות בפועל, והב' בדיבור ועסק התורה. וכן להיפוך ח"ו, במעשה ממש, להיות פועל רע, והב' בדיבור בפנים הלשון, והמעשה עושה רושם בנפש, והדיבור ברוח, שהוא מדריגת אדם. וכמו כן רושם כל המעשים פועל בכל עולמות בגוף, והדיבור ברוח הפנימי שבהם, שהוא ג"כ מדריגת דיבור, שלכן נברא העולם בשניהם, במעשה ידיו של הקב"ה, וביו"ד מאמרי פיו יתברך, והוא שגופי הנבראים מכונים בשם מעשי ידיו, ורוח שבהם בדיבור. וע"ז אמר שעין רואה, הרשומים הנעשים בגופי פרקי העולמות, ע"י מעשי בני אדם, ואוזן הוא שומע ההבלים

³²⁶ עי' בגר"א ס"י כ"ג ע"ד שמביא מהפרדס של הרמ"ק - י"ב שעות היום הם נגד י"ב צירופי הו"ה ובכל הו"ה יש תתר"ף תיבות נגד תתר"ף חלקים שיש בשעה והם ו' נקודות, ה' תנועות גדולות (קמץ צירי חולם חיריק ושורוק) ושב"א, ולכל אות משם הו"ה מצרפים אות אל"ף בכל האפשרויות עם ב' נקודות (דהיינו יָא יֶא יֵא יִא יֵא יֶא יֵא, ואחר כך יָא וכו') הרי ל"ו (ו' פעמים ו') ולכן יש ל"ו פעמים שם הו"ה שהוא גימ' תתקל"ו, ועוד קמ"ד אלפין (ל"ו כפול ד') סך הכל יש תתר"ף, עכ"ל.
³²⁷ עי' ס"י פ"ב מ"ד.

העולים מרוחות פנימיות של עולמות, שהם משתנים ומתפעלים לפי הדיבור של האדם, וע"ז אמרו שכל מעשיך בספר נכתבים.

ואל יהיו דברים אלו רחוקים מבני אדם, לומר שיתפעלו עולמות קדושים עליונים, וישתנו הכל לפי מעשי ילוד אשה קרוץ מחומר אשר בין לילה היה, וכי אפשר לפרעוש אחד לפגוע בראם הגדול, כי לא דבר ריק הוא, כי כתוב הדור הוא (ישעיה נא טז) ואשים דברי בפיך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולומר לציון עמי אתה, א"ת עמי אלא עמי. ופירש בזוהר הקדוש, בהקדמת פ' בראשית (ה ע"א³²⁸) מה אנא במלולא דילי עבדית שמיא וארעא וכו'. שבאמת בזה נברא האדם בצלם אלוקים, ואמרו במדרש (פסקתא רבתי הוספות א א) שאמר הקב"ה לאדם, אני מלך בעליונים, ואתה מלך בתחתונים. שענין מלוכה הוא הממשלה, שהוא יתברך המושל בעולם, לעשות בעולם כרצונו, וכמו כן מסר ממשלה לאדם, לעשות בו כרצונו ע"י מעשיו ודיבורו, ובה נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית.

תכלית הבריאה ישראל והתורה

ומעתה המורם מכל אשר כתבנו הוא, אשר תכלית כל הבריאה הוא בשביל ישראל והתורה, שע"י הוא גילוי רצונו יתברך בעולמו, וע"י מתגלה מלכותו וממשלתו בעולם. והוא מבואר בדברי המדרש שהזכרנו למעלה, מ"ש (ב"ר פ"א ס"ד) ששה דברים קדמו לעולם, וקדימה זאת, הוא ענין תכלית הדבר ושלמותו, העולה תחילה במחשבה, כמו מי שרוצה לבנות בית לדירתו ותשמישו, שתחילה עולה ברצונו תכלית המכוון אליו מבנין זה, והוא מ"ש, שהם ו' דברים שכוללים הכל, והם תורה וכסא הכבוד. וכבר ביארנו דבר זה, שהתורה הוא פרטי הרצון אליו יתברך המושג לנו מרצונו, וכסא הכבוד הוא ענין מלכותו יתברך, וממשלתו בנבראיו, שע"י מתגלה כבודו.

וע"ז אומרים מלאכי השרת ברוך כבוד ה' ממקומו (יחזקאל ג יב), ור"ל שהוא מה שצימצם הוא יתברך כח בלתי תכלית, ועשה מקום לעולם שנשיג ממנו יתברך לפי ערכינו, והוא כבודו. וע"ז מביא ראיה ממ"ש (משלי ח כב) ה' קנני ראשית דרכו וכו', שמאמר זה הוא מאמר התורה, שהיא נובלות חכמה שלמעלה (ב"ר פי"ז ס"ה), וכולה שמותיו של הקב"ה. ר"ל גילוי רצונו ומדותיו ודרכיו יתברך, והיא עלתה במחשבה קדם מפעלי מאז, שהוא קודם הזמן, שהזמן הוא נברא³²⁹, והתורה היא למעלה מגדר זמן, והוא שורש התורה למעלה. ואח"כ נתגלתה לנבראיו, ונתלבשה בתורה ומצוות לישראל בגדר זמן, כמ"ש במ"א. והוא מרומז בתיבת א"ז, שמשמעו בהתחלת בריאת הזמן הנכלל בו ימי בראשית, שהם כוללים ו' אלפי שנים, עם אלף השביעי כולו שבת (עי' סנהדרין צו ע"א), שבו יתברר כל מעשה בראשית שבזמן העולם, ויתקנו להיות מתעלים למעלה מגדר הזמן. והוא מה שעלה במחשבה בתחילה, שמרומז בא', שע"י התורה יתעלה הבריאה מגדר זמן, המתחלק לז', למדריגת נצחיות, שהוא ביחוד עצום, שלכן התחיל הוא יתברך במ"ת באל"ף דאנכי, כמ"ש במ"א.

³²⁸ ע"י הערה 208.

³²⁹ ע"י אדרת אליהו על התורה ריש פרשת בראשית.

ב' עניינים - רצונו ית' והשגחתו ית'

ואמרו רז"ל (תנחומא כי תצא יא) שכל זמן ששמו של עמלק קיים, אין השם שלם, ואין הכסא שלם, שנאמר (שמות יז מז) כי יד על כס יה, וכו'. הכוונה בזה, שענין המושג לנו מאתו יתברך אחר הבריאה, הוא שני דברים, הא' רצונו, והב' השגחתו. ואלה שני הדברים מושגים לנו ע"י ב' דברים, התורה והעולם, שהשגחתו מושג לנו מן העולם, ורצונו מן התורה. ואלו ב' הדברים הם מרומזים בשמו הגדול יתברך, שהרצון הוא יו"ד מהשם, שכל יו"ד הוא נקודה, והוא מרכז הכל, שזהו עיקר מרכזו כוונתו יתברך במציאות הבריאה, בכדי ליתן תורה לישראל שהוא רצונו. והב' הוא ההשגחה, שהוא מתחלק לג' דרכים, הטוב, והעונש שהוא הדין, והמכריע לעשות משפט בצדק, והוא הרחמים, שבג' מדות אלו, הוא יתברך מנהיג בהם עולמו.

והם מרומזים בג' קוים שבאות ה', שהם ימין ושמאל וקו אמצעי למעלה, מחבר הימין והשמאל ביחד, ומה שקו השמאלי אינו מגיע לגג, הוא כדי ליתן פירצה ופתח להאי רצועה בישא, שיניקתו ממדה זו כידוע. ואלו הב', מתגלין ע"י ב' אותיות השניות של שמו הגדול. שרצונו, והוא התורה, מתגלה למטה, ע"י נתינת הלוחות לישראל, וכל וי"ו הוא המשכת הקו מן הנקודה, והוא המשכת גילוי רצונו, מה שהיה כמוס במחשבתו בשורש החכמה העליונה, נמשך ונתגלה למטה בבחינת קו. משא"כ נקודה היא מחשבת ונעלמת, והוא חיות העולם וקיומו, כמו חוט השדרה באדם הנמשך ממה שבראש לקיום הגוף ובנינו, ומשם נמשך כח התולדה. וכמו התורה הנמשכת מעומק מחשבתו יתברך, היה להוציא תולדות חדשות, והם שמים חדשים וארץ חדשה הנעשה ע"י התורה, שעוסקים בה למטה, וכן ע"י המצוות, כמ"ש (רש"י בראשית ו ט) תולדותיהם של צדיקים תורה ומעשים טובים.

ענין הליתן ועורו

וכמו שחוטף הזה, המח בפנים ועורו מקיפו מבחוץ, כמו בן התורה נגלה ונסתר, והנסתר הוא עומק מחשבתו יתברך, ורצונו הגנוז בתורה, והתורה כפי מה שהיא מסורה לנו בנגלה, הוא העור המעמיד, שבו מתלבש רצונו יתברך. ועל כל זה רמזו לנו רז"ל במליצתם, מ"ש בפרק הספינה (דף עה ע"א) עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן, שהתורה מרומז בשם לויתן, שהיא המחברת ישראל לאביהם שבשמים, כמ"ש (משלי א ט) כי לוית חן הם לראשך. וכמו שהלויתן הוא מקיף כל הים וכל העולם, כמו בן התורה מקפת כל הבריאה. ולויתן, זכר ונקבה נבראו, הם התורה והמצוות, שכמו שנקבה לית לה מגרמה כלום³³⁰, כמו בן א"א לקיים המצוות, ואין להם מציאות כלל בלי תורה. ועומק מעמי המצוות לא נתגלו כלל, כמ"ש ולמכסה עתיק, דברים שכיסה עתיק יומין (פסחים קיט ע"א)³³¹. והוא מ"ש שהרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא. והזכר הוא עסק התורה עצמה, נסתר, שמעט אשר נשיג ממנה מבתר כותלה³³² שמאיר

³³⁰ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

³³¹ ז"ל: מאי למכסה עתיק (יומין) זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין ומאי נינהו סתרי תורה ואיכא דאמרי זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין מאי נינהו טעמי תורה.

³³² עי' זהר ח"ג קכט ע"א.

דרך דופן לבד³³³. וכל זה עתיד הקב"ה לגלות לצדיקים לעתיד לבא, שזהו נועם הנאתם מזיו השכינה, ומזון הנפש, והוא ענין אכילת סעודת לוי' שהזכירו חז"ל. ושכר העשייה של המצוות בעוה"ז והעסק התורה בפשטותה, הוא עור של לוי'תן, שמהם עתיד הקב"ה לשלם שכר, והוא הסיבה שיזכו לה לישוב בצל שדי עליון.

ומ"ש שם שמהם עושים סחורה בשערי ירושלים יחציהו בין כנענים, הוא מ"ש (קהלת ז יב) כי בצל החכמה בצל הכסף, וכתוב (משלי ג יח) עין חיים היא למחזיקים בה, שמשכר התורה והמצוות של הת"ח, יזכו ליקח חלק גם כן המחזיקים בידם. והוא סחורה ממש, שקנו אותה מהם בכסף, כמ"ש (דברים לג יח) שמת זבולון בצאתך ויששכר באהליך.

ומ"ש והשאר הקב"ה פורשו על חומות ירושלים וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו, היינו שמהם יהנה כל העולם, ע"י שיתוקן כל הבריאה בנמר הבירור, בסוף שית אלפי שנים. וכמ"ש רז"ל (תנחומא אחרי מות ב) ע"פ יהי כבוד ה' לעולם, אימתי ישמח ה' במעשיו, כאשר יתגלה כבודו על כל העולם. והוא האור הגנוז לעתיד לבא, כמ"ש (משלי יג ט) אור צדיקים ישמח. ורומז ג"כ הוי"ו על כל משך שית אלפי שנים דהוה עלמא, שאז אור התורה גנוז ומתלבש בחצונות, בשביל המעשה. ולכן הלוחות היו ארכן ששה, שהוא מרמז על ו' הנ"ל, וכן ניתנה תורה בששי בסיון. וכל ו' הוא גדור מג' מדרגות, ראש ותוך וסוף, שהוא הזמן, והתורה בלבושה הוא בזמן, כמו שנתבאר. ואות ה' ראשונה של ה' שמורה על השגחתו יתברך, נתלבשה בה"א אחרונה, שגילוייה ע"י העולם.

וכבר נתבאר למעלה שעיקר כוונת השגחתו הוא על עולם התחתון, שהוא העיקר בבריאה, וגילוי בעצם הוא בביהמ"ק, שהוא מרכז הארץ, אשר שם משכן כבודו, ושם הוא כסא כבודו, כמ"ש (ירמיה יז יב) כסא כבוד מראשון מקום מקדשינו, והוא ה"א אחרונה, כמ"ש שעוה"ז נברא בה³³⁴. והוא כלל ההשגחה המרומז בג' קוים של אות ה', הם עיקרם מתגלים בעוה"ז, והוא ע"י התורה והעבודה שישראל עוסקים בה כראוי, אז מתגלה כוחו יתברך בעולמו, ואז גדול שמו גם בגוים, וכמ"ש שלמה המלך ע"ה בתפילתו (מלכים א' ח מא-מב) והנכרי כי יבא מארץ רחוקה וכו', כי ישמעון את שמך הגדול.

ענין עמלק וחורבן בית המקדש

ולכן ע"י עוונות ישראל שגרמו להגביר כח הטומאה בארץ, נתגבר עמלק, שהוא עצם כח הנחש והטומאה משורש נחש יצא צפע וכו' (ישעיה יד כט). אז גבר החושך בעולם, ונתעלמה השגחתו הגלויה, והוא בהסתר פנים, עד שיצה"ר גובר ורבו המינים ומכחישים השגחתו ויבלתו יתברך בעולמו, וחושבים שהכל נמסר למבע לבד. ועי"ז חשך ג"כ אור התורה והמצוות, עד שרבים פרצו גדריה, והחשיכו אורה, וחושבים שהתורה ניתנה לישוב הארץ לבד, לא בשמים היא, ואין כח בתורה ומצוות לעשות רושם גדול בעולמות עליונים. ועי"ז נאמר (איכה ב ט) מלכה ושריה בגוים אין תורה וכו', הרי שנתעלם הארת ב' אותיות ו' ה' משמו הגדול, ונשאר רק ב' אותיות י"ה, לבד, אשר הוא נשאר רק למעלה בשרשו, מאיר כמקדם.

והוא מ"ש רז"ל בפ"ב דעירובין (יח ע"ב) מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בב' אותיות לבד, שנאמר כל הנשמה תהלל יה. וכן נתמעט כסאו יתברך, אשר

³³³ ע"ח הארת המוחין ט', ועי' בבהגר"א על ת"ז פט ע"ג, ועי' זהר תרומה קסו ע"ב וקסז ע"א.
³³⁴ עי' לעיל הערה 124.

היה בביהמ"ק של מטה, גילוי כבודו שם, והוא אות א' שנתעלם מכסא, ולכן נאמר בעמלק (שמות יז טז) כי יד על כ"ם י"ה.

ולפי המבואר מדברינו הוא כי התורה וכסא הכבוד הם קשורים ומשולבים יחד, כי רצונו הוא השגחתו וטובו, ורצונו והשגחתו מתגלים לנו ע"י התורה, והם היו עיקר התכלית בבריאה, והם סוף המעשה אשר המחשבה תחילה (ע"י תיקון ז ע"א). נמצא שתורה וכסא הכבוד קדמו לבריאה, ותורה קדמה לכסא הכבוד, שהרצון הוא שורש ההשגחה, כי ההשגחה התחילה מהמשך הנבראים, שהם בזמן, שעליהם מרמז תיבת א"ז, כמ"ש למעלה, וז"ש נכון כסאך מאז, אבל בתורה כתוב קדם מפעליו מאז, כמ"ש למעלה.

הגה"ה: וכמו שמלינו באלס, שחיותו תלוי רק בחוט עצמו, לא זמה שזפנים, שאם נפסק רוב עורו, טריפה, ומח זה אינו מעלה ואינו מוריד, כמ"ש צפ' אלו טריפות (חולין מה ע"ב). כמו כן העיקר תלוי בעסק התורה וקיום מצוותיה צפרטות, והכל לפי רוב המעשה (אצות פ"ג מט"ו). והכוונה בכל דבר אינו מעכב, כמו שהאריך בזה הגאון מור"ח בספרו נפה"ח. וכן אם עסק בתורה ומצוות, אף שאינו משיג פנימיותם, אינו מעכב בזה שפע חיות כל העולם. וכמו שיש כ"ב כלעות גדולות, שיש בהם מח, י"א מכאן וי"א מכאן, שזוהו בנין כל הגוף. כמו כן בנין כל העולם ע"י כ"ב אותיות התורה, והם י"א אותיות צפנים, וי"א באחור, והם צימין ושמאל, שהם מתחלקים ל"א פנים ול"א שערים באחור (ס"י פ"ב מ"ד), וכידוע שמרכזם הוא אלפא ביתא לאלכ"ס³³⁵, ובהם תלוי חיות כל הבריאה. ולכן מי שרובו עוונות הוא רשע, שח"ו גורם הריסת רוב בנין העולם, ובחיייהם קרויים מתים (זכרות יח ע"ב), וכל הכ"ב אותיות הם נמשכים מהתורה מעומק מחשבתו יתברך, ולכן הם כלעות, שיש בהם מח, והבן, ע"כ הגה"ה.

התורה על שם יעקב וישראל

ואמרו רז"ל (סנהדרין צו ע"ב) צורתו של יעקב אבינו חקוקה בכסא הכבוד, והוא ענין גדול ורם, שצורתם של ישראל הוא הצלם שכתבנו למעלה, שהוא דיוקנו של מלך. שעליו נאמר (בראשית ה ב) ויברא את האדם בצלמו, והוא כלל נשמות ישראל, כמ"ש (יבמות סא ע"א) אתם קרויים אדם וכו', הוא יעקב בחר שבאבות (ב"ר פע"ו ס"א), אשר מיטתו שלימה, וממנו נשתלשלה האומה הנבחרת, ולכן להם נמסרה התורה, שהיא הצורה שבהותם, כמ"ש למעלה.

וזה היה ענין נתינת התורה לישראל בי' הדברות, הכל על שם יעקב וישראל, וע"י הלוחות נתקדשו ישראל לה', כענין נשואים, איש ואשה, כמ"ש (שמות לא יח) ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו, ככלתו כתיב, כמ"ש רז"ל (במ"ר פי"ב ס"ח). שהלוחות היו כעין כתובה שכותב האיש לאשתו (ע"י שמ"ר פמ"ו ס' א), וכמ"ש (הושע ב כא) וארשתיד לי וכו'. וכל זה רמז אליעזר עבד אברהם לרבקה, כמ"ש (בראשית כד כב) ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם, שב' הצמידים רמז על ב' לוחות, שנתן הקב"ה לישראל, ובהם י' דברות, כמ"ש בב"ר שם (פ"ם ס"ו ו), הביאו רש"י ז"ל בפסוק. ונזם זהב הוא התורה, שעל זה נאמר נזם זהב וכו' (משלי יא כב)³³⁶, שדרשו על מי שיש בו תורה ואין בו יראת שמים. וכתוב בקע משקלו, שהוא ענין נפלא ונורא, כי ביו"ד דברות הראשונות מצינו בהם קע"ב תיבות³³⁷, וכלל היו"ד דברות הם במספר יעקב.

³³⁵ ע"י גר"א בספ"י יג ע"א.

³³⁶ אבות פ"ו מ"ב מביאו לענין מי שלא עוסק בתורה, וע"י רש"י על הפסוק שם: שמלכלך אותה באשפות כן תלמיד חכם הסר מן הדרך הטובה.

³³⁷ ע"י ר' בחיי בראשית כד כג.

וע"ז נאמר (תהלים יט יב) בשמרם עק"ב רב, וכתיב (דברים ז יב) והיה עקב תשמעון. ובהם תר"כ אותיות, נגד תרי"ג איכויות של קומה שלימה של הבריאה, וששה קצוות עם היכל הקדש באמצע, שנבראו בז' ימי בראשית, וצורתו של יעקב כולל כולם.

והנה ר"ת של הי' דברות הראשונות הם במספר רח"ל ממש, ושרשי הי' דברות הוא דיבור אנכי וכו' (שמות כ ב), ודבור זכור את יום השבת (שם ח), ששקולה שבת נגד כל התורה כולה (338). ומומר לחלל שבת, הוא מומר לכל התורה (חולין ה ע"א). ור"ת א"ז, שהוא כלל התורה והכסא, שנקרא אז, כמ"ש.

ואתה ראה נפלאות מתורה הק', שבדברות השניות נתחלף ז' של זכור, בש' של שמור, נמצא ר"ת של היו"ד דברות, עם כלל הי' דברות, הוא ישראל. וכל זה נרמז בתורה (בראשית לב כה) ויאבק איש עמו ויגע בכף ירכו, וכתיב (הושע יב ג-ד) כי ריב לה' וכו', בבטן עקב את אחיו. והס"מ נגע בעקב, והוא מה שגרם שבירת הלוחות הראשונות, כמ"ש ה' אל הנחש (בראשית ג טו) ואתה תשופנו עקב. עד שאח"כ אמר (שם לה י) לא יקרא שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך כי שרית עם אלוהים, שע"י לוחות השניות נתגבר יעקב על הנחש, ולכן נתקיימו.

והוא מ"ש משה לישראל בברכותיו (דברים לג ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. וידוע כי כל היו"ד דברות נכללו כולם בב' דברות הראשונות, אנכי, ולא יהיה לך, שלכן ב' אלו מפי הגבורה שמענום (מכות כד ע"א). ובאנכי נכלל כל הרמ"ח מצוות עשה, ובלא יהיה לך כל השם"ה ל"ת, והם ב' לוחות, ימין ושמאל, נכללו בב' ידיים. וכולם נכללו ביעקב, שהוא הנוף באמצע, וז"ש (מגילה יח ע"א) שקרא הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויקרא לו א"ל אלהי ישראל וכו'. והוא ראשי תיבות של ב' דברות הנ"ל. וכן הרל"א שערים פנים ואחור, הם שני הרוחות, ימין ושמאל, מים ואש, חסד ודין, והם כוללים כל הנבראים. ומצוות עשה הם בימין, והם נכללים ביי"א אותיות ראשונות, של כ"ב אותיות, וראשיתם אות א', והוא א' דאנכי. ול"ת הם בשמאל, מתחילים מאות ל', והם י"א אותיות אחרונות, והוא ל' דלא יהיה לך. וכל הבריאה תלויה ברל"א שערים פנים ואחור (ס"י פ"ב מ"ד). ומתפעלים ע"פ התורה שנמסרה לישראל שירשוה מיעקב אביהם, ולכן אמרו רז"ל שקרא הקב"ה ליעקב אל, ואמר לו אני אל בעליונים, ואתה אל בתחתונים (ב"ר פ"ט ס"י ח), כמ"ש שכל הבריאה נמסרה לישראל.

הגהה. וידוע ע"פ סדר גלגולי האותיות, רל"א שערים פנים ואחור, שמרכזם אלצ"ס³³⁹, ואחור הוא למפרע, ל"א מ"ב, ונמצא שהתחלת מרכז הפנים הוא א"ל, והתחלת מרכז האחור הוא ל"א, וענין הנפלא הזה רמוז בדברי רז"ל הק' צפ' ערבי פסחים (דף קיא ע"א), מ"ש ג' אין ממלעין ולא מתמלעין, ואמר קס שהם כלב ודקל ואשה וי"א אף חזיר ונחש וכו', מאי תקנתא, ליפתח באל, ולסיים באל, א"נ, נפתח באל, ונסיים באל, יעו"ק.

וכל זה הם דברים נפלאים, כי כל אלה הדברים הסט"א רודף אחריהם מאד, והם הנחש והחזיר ידוע, וכן הכלב, כמ"ש (שמות יא ז) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, וכן הדקל, והוא שאכל ממנו אדה"ר, צנות שוח וצנות שבע, כמ"ש רז"ל, וכן האשה, שהנחש הטיל בה זיהמה (שבת קמו ע"א), לכן גורמים היזק גדול למי שממלעין או מתמלעין. וענין המילוע הוא, כי כבר נתבאר שקו הקדושה הוא המתפשט בצלמנו הנבראים והוא מרכזם, והוא שורש קדושת נשמות של ישראל, שהם מרכז כל הבריאה, ולכן מקומם בארץ ישראל שבצלמנו העולם, וכן זיהמ"ק בצלמנו צנקודת המרכז, וכל הנבראים הם סובבים אותם ומקבלים שפעם ע"י, כמו הקוין הנמשכין מן המרכז. וע"ז

³³⁸ ע"י ש"ר (פכ"ה סי' יב) א"ר לוי אם משמרים ישראל את השבת כראוי אפילו יום אחד בן דוד בא למה שהיא שקולה כנגד כל המצוות.
³³⁹ ע"י גר"א בספ"י יג ע"א.

אמר בלעם בצרכותיו (במדבר כג ט) כי מראש אוריס ארחנו הן עם לצדד יסכון ובגויים לא יתחשב, כמ"ש שהתחלת שרשם מג' האבות, ומאברהם אשר נקשר בקדושה, ולכן אמר לו הוא יתברך (בראשית יב א) לך לך מארצך וכו', אל הארץ וכו', ושם אעשך לגוי גדול.

וידוע כי הגלגל הסובב נקודת מרכזו הוא שזבת ונה לעולם, עומד על מצב אחד ואינו משתנה עם הקוים הנמשכים ממנו, שהם סובבים, והוא נח. ולכן כל האומות, הם מסורים תחת הנהגת המזלות, שהם סובבים לעולם. משא"כ ישראל, שהם קשורים בצללון במרכז, ולכן נקראים גוי אחד בארץ. שנקודה מרכזית אינו מקבל ריבוי ופירוד, כן אברהם נקרא אחד, (יחזקאל לג כד) אחד היה אברהם, לכן אינם תלויים במזל, רק בכח רצון העליון בצדד. וז"ש הן עם לצדד יסכון ובגויים לא יתחשב. וידוע כי כל הנבראים הם הר"ל א שיערים, שמתגלגלים פנים ואחור, משא"כ ישראל הם במרכזם, בא"ל דאלב"ס. וז"ש (במדבר כג ח) מה אקוב לא קצה א"ל וכו'. וכאשר נכנס הסט"א בגבול המרכז האמלעי, או שהמרכז יולא ממקומו, ונמשך אל הקוין המתפשטים משני הצדדים, הוא לרע להם. ולכן תקנתו לקשור מחשבתו אל מרכז רצונו יתברך, וזוה מתבטל כח הכישוף, וכל דהגין דסט"א, כמ"ש רב חסדא (חולין ז ע"ב) אין עוד מלבדו כתיב, כמ"ש בזה הגאון מוהר"ח, בספרו נפש החיים (שער ג פרק יב).

וז"ש לפתח צאל, ולסיים צאל, והוא ראשית מרכז קו האמלעי הזה, והוא ג"כ מה שכיוון בלעם מ"ש (במדבר כג כג-כד) אל מולאו ממארים וכו', עד מה פעל אל, שסיים ופתח במרכז הזה. והוא ברכתם של ישראל תלוי בו. א"ל, נפתח בלא, הוא התחלת המרכז משערים דאחור, לכן אמר בלעם (סס יט) לא איש אל ויכזב עד ולא יקימנו, והבן זה מאל.

ז' דברים שקדמו לעולם

נמצא מבואר לנו, האיך התורה וכסא הכבוד משולבים הם זה בזה, ולכן אלו הם קדמו לבריאה. וכן האבות וישראל כבר נתבאר למעלה שהאבות הם היו הראשונים שהתחילו בתקון בנין העולם, אחר שהיתה תהו משני אלפים שנה ראשונים. ואברהם אבינו היה הראשון אשר קיים כל התורה ומצוותיה עד שלא ניתנה, והוא מ"ש רז"ל (יומא כח ע"ב), שלמדו מפ' עקב אשר שמע אברהם בקולי, שלמדו מזה שקיים כל התורה, ואפילו עירוב תבשילין, ודחקו המפרשים האיך נרמז בפ' זה. ולפי מ"ש הוא מבואר כמין חומר, שתיבת עקב כולל כל התורה כולה, תולדותיה ופרטיה, בעקב תיבות שבי' הדברות, ובהם נכלל כל התורה, ואפילו ז' מצוות דרבנן, בתר"ך אותיות שבה כידוע במחברים³⁴⁰. וכן ביהמ"ק, כבר נתבאר שהוא מרכז כל העולם, ושם השראת גילוי כסא כבודו יתברך, וכן התורה שם (ישעיה ב ז) כי מציון תצא תורה.

וכן הלוחות מונחות בארון בבית ק"ק, במרכז העולם, מציון מכלל יופי (תהלים ג ב), ושם עיקר העבודה של ישראל, והוא גדול יותר ממעשי שמים וארץ, שנברא בשתי ידיים, כמ"ש (כתובות ה ע"א) מקדש ה' כוננו ידיך. ובו כללות כל הבריאה, ולכן נקרא מקומו של עולם (ב"ר פס"ח סי' ט), כמ"ש וירא את המקום מרחוק, וכתוב ויפגע במקום וכו'. וגם לאחר חורבנו כתיב (מלכים א' ח מה) והתפללו אליך וכו' דרך וכו', אל המקום הזה. והוא שער השמים, שעבודת ישראל וכל התקונים עולים דרך שם, לעשות תקונים בכל עלמין.

וכן שמו של משיח הוא גמר התקון, שיהיה על ידו, ואז יהיה נשלם העולם, ואז ישמח ה' במעשיו (תהלים קד לא), ולכן גם הוא עלה במחשבה קודם הבריאה, שנאמר

³⁴⁰ עי' לעיל הערות 31 32.

(שם עב יז) לפני שמש ינון שמו וכו', כי שם מדבר במעלת זמן ימות המשיח שנתקנו כל הברואים, כמ"ש שם (שם טז) יהי פיסת בר בארץ בראש הרים, שהם כל הדברים שנתקלקלו ע"י הטא אדה"ר, כמ"ש (בראשית ג יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך, ע"י שנתערב בנפשו טוב ורע ביחד, וא"א לו לתקן נפשו, כי אם בטורה רב, להוציא הרע והפסולת, ולברר הטוב. שלכן מאכלו ג"כ כן, כמ"ש (שם יט) בזיעת אפיך תאכל לחם. אבל לימות המשיח, שאז יתוקן הכל, ולא יהיה שום רע, אז (שבת ל ע"ב) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות, כמ"ש במ"א באריכות.

ואמר אח"כ יהי שמו לעולם, ר"ל בשביל תקון כלל העולם, ולכן לפני שמש ינון שמו. שעלה שמו במחשבה קודם הבריאה, וגם יתברכו בו כל גויים וכו' (תהלים עב יז), שכולם יקבלו תקון ע"י. רבי אבא אמר אף התשובה, שענין התשובה הוא תקון הקלקול, שעל כוונה זו נברא העולם, להחזיר הרע לטוב, ומה שנתקלקל יהיה נתקן. וזהו ענין תשובה, לתקון הפגם והקלקול שנעשה ע"י העון, וע"י התשובה חוזר הדבר למה שהיה מקודם. ולכן הוצרך דבר זה להיות במחשבה מקודם, כמ"ש (תהלים צ ב) בטרם הרים יולדו וכו', תשב אנוש עד דכא וכו'. ולפי מ"ש, התורה קדמה במחשבה לכסא הכבוד, שהוא הרצון הקודם לגילוי הפעולה ומ"מ מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר שהרי הרצון והגילוי הכל הוא כדי להיטיב לזולתו, והוא לצדיקים, הממלאים רצונו, ע"י קיום התורה והמצוות כמשנ"ת.

ביאור בריאת אדם וחווה

ומעתה יוצא לנו מפולש כוונת המאמר שהקדמנו בראשית דברינו אלה, מה שדרש ר"י ע"פ (בראשית א כו) נעשה אדם בצלמינו וכו', פסוק (תהלים קלט ה) אהור וקדם צרתני. והוא שצלם האדם הוא דמות נשמתו, אשר בה ציור חותמו של הקב"ה, שבו נחתם כל העולם, והוא בציור כל האותיות, שהם גילוי פרטי כוחותיו ופעולותיו יתברך הנרשמים בבריאה בעצמם, והנהגתם הוא כולו בקדושה. ואח"כ באותו חותם עצמו נחקק דמות וציור נפשו הבהמית, שבו נמצאים ג"כ אלו האיכויות וכוחות, רק להיפוך ממה שהם בנשמה, כדמות הנחתם מן החותם. והוא בחינת פנים ואחורים, שלכן כל כוחות הרע ודרכי היצר וס"א, נקראים אהור, וכמ"ש אלוהים אחרים. ומצד זה האדם הוא מורכב מטוב ורע ביחד, ונברא למלחמת מצוה, להגביר כח הקדושה על הרע שבנפשו, ולהחזירו לטוב לפנים. ואז הוא זוכה לב' עולמים, ר"ל שגם עוה"ז שממנו נפש הבהמי, הוא מזכך ומטהרו להנחילו חיים נצחיים, והם עוה"ב, שנברא ביו"ד, ועוה"ז בה"א, שהם איש ואשה, שבהם ב' אותיות הנ"ל, והם דו פרצופין שנברא באדם, שאשתו היתה מאחוריו.

ואח"כ (בראשית ב כא) ויקח אחת מצלעותיו ויבן את הצלע ויביאה אל האדם, שלכך נבראת בתחילה באהור, ואח"כ הוצרכה להבנות על ידו, ולהחזירה עמו פנים בפנים, להורות שכמו כן נבראו בו רוח ונפש ג"כ דבוקים זה בזה, רוח בפנים ונפשו באהור, כמו החותם הדבוק בנחתם, שהנחתם באחורי החותם. ונברא כך כדי שהאדם בבחירתו הטוב ובטורה עבודתו, יחזיר הנחתם כמו החותם, לטהר נפשו להתדבק פנים בפנים עם רוחו, והוא זיווג זכר ונקבה שבנשמתו. וזהו ענין מה שמצינו בכ"מ, שהצדיקים הגדולים יום מיתתם נקרא יום הילולא דילהון, כמו שמצינו ברשב"י בזהר הק' (ח"ג רצא ע"א), שאז הוא זמן הנשואין ובנין הנפש, שתעלה עם הרוח ביחד, לראות פני ה' צבאות, להנות מזיו השכינה, ואז הוא זמן דיבוקם ביחד, לבא עמו פנים בפנים.

רוח ונפש כדמות איש ואשה

ובא וראה שהרוח ונפש באדם הוא ממש דוגמת וצורת האדם עם הוה, שתחילה היו דבוקים יחד, אחר באחור, ואח"כ ננסרה ממנו, ובתחילה היתה רק צלע אחת מצלעותיו, ואח"כ (בראשית ב כא) ויבן ה' את הצלע ויביאה אל האדם. וכמו כן הכל הוא בנפש ורוח באדם, שהם ממש איש ואשה, והוא כמ"ש רבינו הגדול בכתביו, שכל התרי"ג מצוות הם מאירים ברוח האדם בתרי"ג איכויות שבו³⁴¹, והרוח הוא מלמעלה משמים, אינה מתפעלת מעניני הגוף, רק הנפש היא בהמית והיא משותפת ממש עם הגוף, וכל תאוות הגוף ושימושו הם מהנפש.

והאדם כשהוא חי, אז הרוח נקשר עם הנפש קשר אמיץ, וע"י שהנפש נמשך אחר תאוות גופניות, גם הרוח הנקשר עמה מתפעל ממנה, וגורם בו פגם וחסרון. והרוח אינו משמש בכוחותיו העליונים הנמשך מנשמתו, והוא סילוק ג"ר של הרוח, ונשאר בו"ק לבד, שהוא ענין הגוף שבו, והמשכלת צורה העליונה נסתלק ממנו, וגם אין התרי"ג איכויות שבו, אינם מאירים כראוי, רק בסתימות לבד, והם ענין נקודות של עולם התהו, שבו"ק כידוע (ע"ה שער הנקודות א). והנפש אין בה גילוי קדושה כלל, רק בשורש אמונה הנקשר עדיין בנפש החושאת, הוא נקודה אחת נשאר בה, והוא בלב האדם, שמשם נמשך חיות נפשו והאמונה תלויה בלב, והאדם נברא שיוכך נפשו בהמית, וישתמש בה רק לעבודת יוצרו, לקיים תרי"ג מצוות, ואז מתפשט נפשו ונבנה בנין גמור, כמו הרוח, ואז הרוח זכה וטהורה, והנפש נסר מן הרוח, כדי לבא עמו פנים בפנים, והיינו שתקבל מן הרוח הרצון והאהבה ועבודת יוצרו, והוא לצורך חבורם וזיווגם פנים בפנים, ואז והיו לבשר אחד, ונקראת על שמו, כמ"ש (בראשית ה ב) ויקרא את שם אדם, שאדם הוא מדרגת הרוח.

והנפש קונה בעצמה הנצחיות ואור הרוח כראוי, אך עדיין אין הנפש מתענג באור העליון מן הרוח כראוי, עד אחר מיתה, שאז פורחת עם הרוח למעלה, בחבור גמור, כמו שכתבתי. והרוח פורש על הנפש לבוש העליון שלו, שהוא אור הגדול הנברא ממעטה לבושו יתברך (פרקי דר"א פרק ג), שהוא צלם אלהים שבו, וכמ"ש (רות ג ט) ופרשת כנפיך על אמתך, והוא לבושי הנשמות בעולם העליון, שגם הנפש מתעטף בלבוש הזה. וז"ש שלמה המלך ע"ה בפ' אשת חיל (משלי לא) שנדרש על נפש הצדיק, שהיא אשת חיל, שהיא העוסקת בעבודה בעמל וטורה, להכין מזון וטרף לה ולבעלה, הוא הרוח. ואמר שם (משלי לא כה) עוז והדר לבושה, ולכן ותשחק ליום אחרון, שאז היא הילולא דילה, כמ"ש.

הגהה: ומזה נבין עומק מליצת דברי חז"ל, מ"ש בר"פ אין עומדים (דף לא ע"א) אמרי ליה רבנן לרבינא בהלולא וכו', לישריה לן מר, אמר וי לן דמיתנן, וי לן דמיתנן, אמרי ליה אנו מאי נעני בתרך, הי תורה והי מלוא דמגנו עלן. שלכאורה דברים אלו אין להם שחר, למה שציקשו ממנו לשורר, לשמח חתן וכלה כדון, והוא הסיב להם דברים המעמיצים לנפש. אבל הוא ענין נפלא, שרמז להם ענין שמחת חתן וכלה מה זו עושה ולמה החמירו זה חכמים כל כך, ואמרו (ברכות ו ע"ב) שמי שאינו משמחם, עובר בה' קולות, ואם משמחם, זוכה לה' קולות שנתנה בהם תורה. והוא שמענין שמחת חתן וכלה נבין ענין תכלית זריאת האדם ורוחו ונפשו אשר בו, שהוא יתברך עשה זיווג בשניהם ממך כנשואין, איש ואשה, ולשמח הנפש עם הרוח, על ידי חבורם בתורה ובמצוות. ואם אין עושה לזון של מקום בתורה ובמצוות, אז גורם רעה לנפשו וגם לרוחו, ולכן אמר שני פעמים וי לן דמיתנן, אחד לרוח, ואחד לנפש.

³⁴¹ ע"י לעיל הערה 21.

והתקון לזה, לעסוק בתורה ובמלאות באיברי גופו ובכוחות הנפש שבו, וכן התורה מאירה איך לעשות המלאה, ותורה הוא דליבור, והוא הרוח אשר ניתן בו, כמ"ס (בראשית ז ז) ויפח באפיו נשמת חיים והי האדם לנפש חיה, ותרגומו לרוח ממללא. אבל קיום המלאות צפועל הוא צנפס, וז"ס הי תורה והי מלאה למגנו עלן. ולכן אמרו שהמשמח חתן וכלה זוכה לה' קולות, שניתנה זהם התורה, כי אגרא דבי הלולא מילי (ברכות ו ע"ב), כמ"ס (קדושין ל ע"א) וסנתס לבניך, סיהיו דברי תורה מחודדיו צפיד, וכתוב ודברת צס, וזה משמח נפשו. ועיקר שמחת חתן וכלה, הוא לשמחם שזיוגם גורם להם קיום המין, ולהקיס סס צישראל, כמו כן ע"י תורה ומלאות גורם לרוחו ונפשו קיום נחוי לעוה"ב, וכמ"ס (רש"י בראשית ו ט) תולדותיהם של דיקיס תורה ומעשים טובים, וכמ"ס (בראשית ב יח) לא טוב היות האדם לצדו אעשה לו עזר, כמו כן תיקון הרוח הוא ע"י הנפש, בתורה ומלאות, והבן.

עוד תשוב ותראה פלאות, האיך חיבור הרוח ונפש הוא ממש כמו זיווג ונשואי איש ואשה, כי אמרו רז"ל (סנהדרין כב ע"ב) אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה בלי, שנאמר כי בועליך עושיך אמר ה', כי ע"י ביאה ראשונה נותן בה רוח³⁴², ואז נקשרת נפשה בנפשו. וכמו כן הוא ממש ברוח ונפש, כמ"ס רבינו הגדול בכתביו, שתרי"ג איכויות יש בנפשו, ותרי"ג ברוח, וכל המצוות אין יכולים ליתן הארה לנפש, כי אם ע"י ברית מילה. שכמו שברית באדם האבר התחתון, שבו נכלל כל תרי"ב אבריו, שלכן נקרא ברי"ת, כמו כן כח התחתון שברוח הוא כלול מכל תרי"ב, איכויות שבו, ויש מחיצה מבדלת, שם המבדיל בין איכות הרוח, לבין איכות שבנפש.

וע"י מצות מילה מסתלק מחיצה הזאת, ואז מאיר הרוח בנפש, ויכולים כל התרי"ג מצוות, שהם עיקרם ברוח, להאיר גם בנפש, שלכן אמר הקב"ה לאברהם (בראשית יז א) התהלך לפני והיה תמים, ולכן ניתן לאדם מצוה ראשונה, להכניסו בברית כשהוא בן שמונה ימים, והוא מצוה ראשונה בנפש, ועי"ז נכנס הרוח בנפש ומתדבק יחד. ולכן שקולה מצות מילה ככל המצוות (גדרים לא ע"ב), שהרי ע"י מתפעלים כולם, וכבר כתבנו למעלה שהרוח ונפש הם משמים וארץ, והם זכר ונקבה, והם נבראו בשתי ידיים, כמ"ס (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, קורא אני עליהם יעמדו יחד, והוא חיבור רוח ונפש, וזיווגם, כמו שנתבאר. וז"ש (תהלים קלט ה) ותשת עלי כפיד, ר"ל שמעשה ב' הידים הם על רוחי ונפשי, ולכן אם זכה אדם, נוחל ב' עולמות, נגד רוח ונפש, והם בגן עדן התחתון ועליון כידוע. ואם לאו ח"ו, עתיד ליתן דין וחשבון, שהכל נכתב בספר, כמ"ס למעלה, שכל מעשיו נרשמים הם בבריאה, בשמים וארץ, בצלם דמות תבניתו. וע"ז אמרו חכמים במס' אבות (פ"ג מט"ז) הפנקס פתוח, והיד כותבת, וע"ז הוא נותן דין וחשבון למעלה, ה' יזכנו להיות נמנים ונכתבים בספרים של צדיקים, לחוות בנועם ה', אמן כן יהי רצון.

דרוש לשבת הגדול

בעניין טובת הנאה ממון

באשרי פ"ק דפסחים (פ"א ס"ד) בהא דהמפקיד חמצו ביד אחר, דק"ל דהנפקד עובר עליו בבל יראה, אם קיבל עליו אחריות, כתב שם בשם רבינו יונה דגם המפקיד אעפ"י שאינו ברשותו עובר עליו, והביא ראיה מהא דתניא וגונב מבית האיש, ולא מבית

³⁴² ע"י ע"ח שער ט"ל פרק א זז, וע"י זהר ח"ב צט ע"ב.

הקדש, ע"ש שתמה הרא"ש ע"ז, וכתב לא הבנתי ראיתו, ובאמת דברי ר"י בזה סתומים, ואין פותר אותם. ונלע"ד לבאר דבריו ע"פ מה שיתבאר בס"ד.

ונקדים לבאר סוגיא דפרק אלו עוברין (פסחים דף מו ע"א) בהא דתנן כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט, ר"א אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה וכו', ר"י אומר לא זהו חמץ שעוברים עליו בבל יראה, וקאמר שם לימא בטובת הנאה קמיפלגי, דר"א סבירא ליה טובת הנאה ממון, ור' יהושע סבר טובת הנאה אינה ממון. ומסיק לא, דכולי עלמא סברי טובת הנאה אינה ממון, והכא בהואיל קמיפלגי, דר"א ס"ל הואיל ואי בעי מיתשיל עליו ממון הוא, ור"י ס"ל לא אמרינן הואיל. ושם (דף מח ע"א) אמר רמי בר חמא הא דר"ח ורבה דפליגי באופה מיו"ט לחול, אי אמרינן הואיל ואי מקלעי אורחים, ור"ח ס"ל דלוקה, דלא אמרינן הואיל, מחלוקת ר"א ור"י הוא, ועיין רש"י שם דפירש דמ"ש בריש סוגיא, דר"א ס"ל הואיל ואי בעי מיתשיל לא גרסינן ליה, דלא שייך בזה הואיל בדבר שאינו שלו לומר הואיל ואי בעי מייתא ליה לרשותיה, דא"כ הקדש נמי יעבור עליו בבל יראה. אלא דמחלוקתם הוא, אם אמרינן באפיה הואיל דכל חדא חזיא ליה, דאי בעי שקיל מכל חדא פורתא, יעו"ש. וא"כ צריך לומר ע"כ דס"ל לר"א טובת הנאה ממון, דאל"ה כיון דאינו מוזהר עליו בבל יראה, למה יאפה ויסמוך על הואיל, דודאי לכתחילה לא שרינן מלאכה ביו"ט משום הואיל, דכן מוכח מלשון דפליגי ר"ח ורבה באופה מיו"ט לחול, דרבה אמר אינו לוקה, משמע דלכתחילה אסור. אך לפי זה יקשה מנא ליה להש"ס דרבי יהושע ס"ל דלא אמרינן הואיל, דהא ע"כ ר"י ס"ל טובת הנאה אינה ממון, מדקאמר לא זהו חמץ, א"כ ודאי דיותר נכון שלא יאפה, ולא סמכינן אהואיל לכתחילה.

גם מוכח דלרבה ג"כ דס"ל דאמרינן הואיל, מ"מ לכתחילה אסור, מדקאמר ליה לדידך דס"ל דלא אמרינן הואיל, האיך אופין מיו"ט לשבת, אי משום ערובי תבשילין מי שרינן עי"ז איסורא דאורייתא, הרי דגם לדידיה קשה, א"כ למה צריך ערובי תבשילין, מסקינן בריש פרק ב' דביצה (טו ע"ב) כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת, ק"ו לחול, הא גם מיו"ט לחול אין איסור. ודוחק לומר משום דידע דאין שהות לאורחים שיבואו לאכול, דהא הוה מילתא דלא שכיח, דלא גזרינן בכה"ג, אלא ע"כ דלכתחילה אסור מדרבנן גם לרבה, דס"ל דאמרינן הואיל, ודו"ק.

גם קשה דלפ"ז ע"כ צריך לומר דר"א ס"ל טובת הנאה ממון, דאל"כ למה הוצרך להתיר לאפות ע"י הואיל מה דאסור לכתחילה. אלא ע"כ דס"ל טובת הנאה ממון, ולכן יותר טוב להתיר לו לאפות ע"י הואיל, ולעבור על איסור קל דלכתחילה, משיעבור אלאו דבל יראה, וא"כ קשה לפי מה דקאמר התם רבי, דהלכה כר"א, וא"כ ס"ל לרבי טובת הנאה ממון, וקשה דידיה אדידיה. דבסוף פ"ב דקידושין (דף נח ע"ב) מסיק הש"ס דרבי ס"ל דטובת הנאה אינה ממון, בהא דפליגי רבי ור"י בר"י, בגונב טבלו של חברו, דרבי ס"ל משלם דמי טבלו, ומסיק דכולי ס"ל טובת הנאה אינה ממון, והכא במתנות שלא הורמו קמיפלגי, ולמה דחק הש"ס בחינם דמוכח דרבי ס"ל טובת הנאה ממון, מדפסק כאן הלכה כר"א וכמ"ש.

ונקדים מה שיש לתמוה בענינים אלו, והוא דהרא"ש שם בפסקיו סוף פרק ב' דקידושין (נח ע"ב) מסיק דהלכה טובת הנאה ממון, וכתב שם כן בשם ר"ת, דכן מוכח הסוגיא דמס' נדרים (דף פה ע"א) במתני' דקונם כהנים ולויים נהנים לי, יטלו בע"כ. כהנים אלו, יטלו אחרים. ומקשה שם רישא אסיפא, דרישא מוכח דטובת הנאה אינה ממון, וסיפא מוכח דטובת הנאה ממון, וקאמר שם תחילה הא רבי הא ר"י בר"י וכו', ואח"כ מסיק רבא דכולהו מתני' ס"ל טובת הנאה ממון, וברישא שאני, כיון דתרומה לא חזיא

אלא לכהנים, וכיון דאתא למיסרא עליהו, שוויא עפרא בעלמא, ואפקריה לטובת הנאה שלו, כמ"ד הר"ן שם.

והנה הרמב"ם (פ"ז מהל' נדרים) פסק כמתניתין, הרי דצריך לומר דס"ל כשיטת ר"ת, דטובת הנאה ממון, וכרבא. והוא עצמו (בפ"ה מהל' אישות ה"ו) פסק שם דטובת הנאה אינה ממון, במקדש בתרומה אינה מקודשת, ודבריו סותרים זא"ז. ועיין בכסף משנה שם מ"ש בשם ר"ש המעילי, לתרין דבריו, דהוא ס"ל באמת להלכה דטובת הנאה אינה ממון, ובגדרים שאני משום דקי"ל כר"א, דס"ל דאפילו ויתור אסור במודר הנאה, ולכך אף דאינה ממון אסור, לכן פסק בכהנים אלו, יטלו אחרים, עיי"ש. ועדיין צריך עיון, דהא הרמב"ם עצמו (פ"ג מהל' יו"ט הלכה ט') פסק שם כר"א דפסחים, דלא תקרא ליה שם עד שתאפה, הרי דמוכח דס"ל דטובת הנאה ממון, וכמ"ש. עוד קשה על ר"ש המעילי והכסף משנה, דלפי"ז למה הוצרך הש"ס בפרק אלו עוברים לדחוק שם תחילה דר"א ס"ל דטובת הנאה ממון, לענין בל יראה, למה לא קאמר דאזיל לטעמיה דויתור אסור במודר הנאה, והיינו דאיסור הנאה חל גם על דבר שאינו ממון, רק הנאה כל שהו, ולכך באיסור חמין דאסור בהנאה מן התורה, חל ג"כ איסור בל יראה על זה, דלגבי הנאה מיקרי הנאה שלו, ואין צריך לזה דין ממון, ומיקרי שלך, ודוחק לחלק בין איסור שאסרה תורה בהנאה לאיסור הנאה שנעשה ע"י נדר של האדם.

עוד יש לתמוה דהא עכ"פ מוכח דאיסור הנאה חל גם על מה שאינו ממון, ואפילו על פחות משוה פרוטה, כדמוכח בר"פ אין בין המודר (לב ע"ב) דאמרינן אין בין מודר ממנו מאכל למודר הנאה וכו', וכלים שאין עושים בהם אוכל נפש, דמותר במודר מאכל, ע"כ באין משכירין כיוצא בהם, דאל"כ הוה אתי לידי מאכל, וכמ"ש הר"ן. ואפילו רבנן דפליגי על ר"א ומתירין בויתור, היינו היכא דלא קפדי, כדמוכח שם, וא"כ בטובת הנאה דודאי קפדי ואעפ"י שאינה ממון, מ"מ חל עליו איסור הנאה, וא"כ מאי קאמר דלר"י דס"ל דטובת הנאה אינה ממון, לא זהו חמין שעוברים עליו וכו'.

עוד יש לתמוה לענ"ד לפי דברי הר"ש המעילי והכסף משנה ואחרונים שפירשו דברי הרמב"ם, דפסק גבי כהנים ולויים אלו, יטלו אחרים, משום דס"ל ויתור אסור במודר הנאה, א"כ קשה ברישא באמר כהנים ולויים, סתם אין נהנים לי, למה יטלו בע"כ, כיון דויתור אסור במודר הנאה, וא"כ קשה על הרמב"ם למה פסק בזה כסתם מתניתין דיטלו בע"כ. ואין לומר דס"ל כתירוץ דרבא, משום דשוויא עליהן כהפקר, כיון דלא פסק כרבא דשם בתירוץ, וגם א"כ למה הוצרך שם הש"ס לומר בתירוץ קמא דרישא וסיפא פליגא, ותנאי היא אי טובת הנאה ממון. גם קשה למה הוצרך רבא לומר דכולי עלמא ס"ל דטובת הנאה ממון, ועיין בש"ך ח"מ (סי' ש"נ) דכתב דבאמת רבא שם ס"ל ג"כ דמשנה דנדרים סבירא ליה טובת הנאה אינה ממון, ורק דכהנים ולויים אלו הטעם דויתור אסור במודר הנאה והוא דחוק מאוד, דהש"ס לא הזכיר כלל בדברי רבא הם סברא דויתור אסור במודר הנאה, וכיון דסתמא דש"ס ס"ל שם תחילה דלמ"ד דטובת הנאה אינה ממון גם כהנים ולויים אלו הדין דיכול ליתן להם, וע"כ צ"ל דס"ל שאין זה בכלל ויתור, היה לו לרבא לפרש סברא זאת בפירוש ולא לסתום דבריו. גם קשה לרב יוסף שם דתירין תנאי היא, הא ע"כ צ"ל דסתם מתני' סבירא ליה דויתור אסור במודר הנאה, כדמוכח התם מתני' דריש פרק אין בין המודר.

גם קשה לפי דעת הפוסקים דטובת הנאה אינה ממון, וס"ל ג"כ דאינו יכול להוריש ולמכור ולהקנות, כמו שכתב הרמ"א בח"מ (סי' רע"ו סעיף ו') א"כ אינו יכול להקדיש ג"כ, דהא ילפינן לה מקרא דאיש כי יקדיש את ביתו, מה ביתו ברשותו וכו', וא"כ הא משנה

מפורשת במס' ערכין (דף כח ע"ב) מקדיש³⁴³ אדם את קדשיו, בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים, אם נדר נותן דמיהם, ואם נדבה נותן טובתה, והא טובת הנאה אינה ממון, ואין חל על זה הקדש כלל. ועיין סוף מס' סנהדרין (דף קיב ע"ב) גבי עיר הנדחת אמר ר"ח ל"ש אלא תרומה ביד כהן, אבל תרומה ביד ישראל, תינתן לכהן שבעיר אחרת. והנה מדברי רב חסדא אלו יש להוכיח שיטת רש"י בפרק אלו עוברין שהבאתי, שדחה הגירסא הואיל ואי בעי מיתשיל עלה, דבכה"ג להביא ברשותו מה שאינו ברשותו, לא אמרינן הואיל, דאל"כ קשה למה קאמר שם דתינתן לכהן שבעיר אחרת, ולא אמרינן הואיל ואי בעי מיתשיל עלה, וחל עליו איסור עיר הנדחת. ואין לומר דר"ח מטעמיה, דס"ל דלא אמרינן הואיל, דהא מודה ר"ח דלחומרא אמרינן הואיל, כדאיתא בפרק תמיד נשחט (דף סב ע"ב), וא"כ קשה לשיטת הסוברים טובת הנאה ממון, ואפילו לשיטת הסוברים דטובת הנאה אינה ממון קשה. דהא איסור הנאה חל גם על דבר שאינו ממון, רק על טובת הנאה, כדמוכח מדחל איסור נדר בהנאה על זה, כמ"ש.

ועיין ש"ך ח"מ (סי' רעו סק"ד), שפירש דברי הרמ"א, מ"ש דטובת הנאה אינו יכול³⁴⁴ ממון, היינו אם הדבר אצל אחרים, כיון דאינו יכול להוציא מידם, דאינו ממון להוציאו בדינים, אינו יכול להורישו, דירוש לא עדיף מגברא דאתי מחמתיה, אבל אם הוא בידו וברשותו, יכול להורישו. א"כ הוה אתי שפיר הא דתנן מקדיש אדם את קדשיו, אך עדיין קשה כל מה שכתבתי למעלה.

והנה הנאון בעל שאגת אריה, כתב לחלק בין חמץ לשאר איסורין, דאפילו למ"ד דטובת הנאה אינה ממון, מ"מ לגבי חמץ שאני, כיון דגלי קרא דאפילו אינו שלו, רק שקיבל עליו אחריות, עובר בכל יראה, והיינו משום דהוה גורם לממון, וגלי קרא דגבי חמץ גורם לממון כממון דמי, לכך גם טובת הנאה עובר עליו בכל יראה, ונקרא ממון לגבי דהא גורם לממון, כיון שבידו ליתנו לכל מי שירצה, ולקבל מישראל ממון שיתנו לבן בתו כהן, ועי"ש.

ולענ"ד הוא תמוה, דא"כ קשה לר"ש בפ' מרובה (דף עד ע"ב), דס"ל בגונב קדשים שחייב באחריותם, חייב כפל, משום דהוה גורם לממון, וכממון דמי. א"כ גם טובת הנאה גבי גניבה, הוה של בעלים, שהוא גורם לממון וחייב כפל, וא"כ למה ס"ל לר"ש דקדשים שאין חייב באחריותם פטור מכפל, הא גם באלו יש לו טובת הנאה. כמ"ש בערכין, ואם נדבה נותן טובתה, וא"כ הוה ממון ומתחייב כפל, וע"כ צ"ל דטובת הנאה גרע מגורם לממון, דשאני דבר שחייב באחריות דאלו נטלו אחר יכול להוציאו בדינים, שיחזור לו, כדקיי"ל בגזול חמץ שעבר עליו הפסח מבית שומר, שחייב לשלם לר"ש, דס"ל דגורם כממון, כיון שהשומר יכול לפטור עצמו בזה מהבעלים, ולומר לו הרי שלך לפניך, כדאיתא במס' ב"ק פ' שור שננח ד' וה' (דף מד ע"ב). משא"כ בדבר שאין לו בו רק טובת הנאה בלבד, אם תפס אחר מבית בעלים, אינו יכול להוציאו בדינים, רק שחייב להחזיר לו, לצאת ידי שמים, וא"כ גם חמץ בהא דמפריש חלה בטומאה שאין לו בו רק טובת הנאה, ואינו יכול להוציא בדינים, לא מיקרי שלו עדיין.

ולכן לתרץ כל הקושיות הנ"ל, וליישב שיטת הרמב"ם והפוסקים, נראה לי לבאר ע"פ מה דאיתא בפ' הוציאו לו (דף נ ע"ב בתוס' ד"ה אחיו הכהנים) בהא דבעי התם בפרו של כהן גדול ביוה"כ, אי אחיו הכהנים מקופיא מתכפרין או מקיבעא, ונפקא מינה אי עושה תמורה, דשותפין אין עושין תמורה, ואם הכהנים לא מתכפרין רק מקופיא, לא מיקרי קרבן של שותפין, ועושה תמורה. והקשו התוס' שם מהא דאיתא במס' תמורה,

³⁴³ שם איתא מחרים.

³⁴⁴ נראה למחוק.

דיורשים בקרבן אביהם אין עושיין תמורה, אע"ג דלא מתכפרי רק מקופיא. ותירצו שם דשאני פרו של כה"ג דהוא עיקר ומתכפר בו מקיבעא, ולכן בטל כפרת הכהנים, דמקופיא, לגבי כפרתו, דמקיבעא, משא"כ ביורשים שכבר מת אביהם, וכולם שוים בו בקופיא, יעויין שם. הרי דמוכח מפרו של כהן גדול, דאף על גב דשל אחיו הכהנים טובת הנאה בפרו להתכפר בו מקופיא, מ"מ לא מיקרי שלהם, וכאלו אין להם חלק בו כלל, דבטל זכותם לגבי כה"ג, שעיקר הפר משלו, ולא מיקרי הטאת השותפין, משא"כ במה שאין לאחר בו זכות יותר גדול שיהיה עיקר שלו כמו ביורשין שירשו קרבן, ואביהם אינו בעולם, כיון שכולם שוים בזכות מיקרי שלהם ומיקרי קרבן של שותפות, שאין עושיין תמורה.

ועפ"ז מתורץ הכל, וכל הסוגיות עולים כהוגן, דהא דמקדש בתרומות ומעשרות, וכן בגונב טבלו של חברו, שלכל הכהנים יש זכות קנין הגוף בתרומותיו, שמחויב עכ"פ ליתנם לכהנים, וכל שלא ייחד עדיין כהן אחד ליתנו לו, הרי כולם יש להם בו קנין הגוף בעיקרו. משא"כ הבעלים אין להם שום קנין הגוף בתרומה, שהרי ע"כ צריך ליתנם לכהנים, ואין בו רק זכות כל דהו של טובת הנאה, ולכן בטל זכותו לגבי קנין הגוף של כהנים. משא"כ בחמץ שאסרה התורה בהנאה לכל אדם, כל שכבר נתחמץ, א"כ בטל זכותם של כהנים בזה, ונשאר רק תחת יד הבעלים. וכיון שהיה לו בתחילה טובת הנאה לגבי זה מקרי שלו, שעובר אבל יראה, ואף שעתה גם לבעלים אין לו שום זכות מאחר שנאסר בהנאה, מ"מ הרי אמרו (פסחים ו ע"ב) שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאים הכתוב כאילו הם ברשותו, ואלו הם, חמץ משש שעות ולמעלה, ובור ברשות הרבים וכו'. וא"כ גילתה תורה שזכות שהיה להם קודם שנתחמץ, נשאר עדיין גם עתה, אע"פ שאין ראוי לו כלל.

לכן לגבי חמץ סבירא ליה לר"א טובת הנאה ממון, ובזה הוא מחולק עם ר"י, דר' יהושע ס"ל כיון דקיי"ל דטובת הנאה אינה ממון לגבי שאר הדברים שיש לכהנים זכות הגוף שבטל זכותו המועט לגבי זכותם העיקרי, גם בחמץ הדין כן, כיון שקודם שנתחמץ היה זכות הגוף לכהנים בחלה שהפריש, ולכן אף אחר שנתחמץ הדין כן. ואין זה בכלל מ"ש שעשאו הכתוב כאילו ברשותו, דהיינו דוקא במה שהיה שלו קנין הגוף קודם שנתחמץ, ובזה פסק רבי כר"א, דטובת הנאה ממון גבי חמץ, אף דרבי ס"ל בעצמו טובת הנאה אינה ממון, בפ"ב דקידושין מטעם הנ"ל, והכי קיי"ל כרבי.

ומתורץ ג"כ הא דסוף סנהדרין, דאמר רב חסדא דתרומה שביד ישראל, יכול ליתנו לכהן שבעיר אחרת, דכיון דיש לכהנים זכות הגוף בהם, בטל זכות טובת הנאה של ישראל שיש לו בהם, ולא חל עליו איסור עיר הנדחת כלל. ומה שהקשינו למעלה, מנא ליה להש"ס דר"י לית ליה הואיל, כיון דגם דמאן דאית ליה הואיל, לכתחילה אין מתירין ע"י הואיל, א"כ כיון דס"ל דטובת הנאה אינה ממון גם לגבי חמץ, א"כ שפיר יש לומר דלכך ס"ל דלא יאפה, שלא להתיר לכתחילה לאפות. יש לומר כיון שמצוה ליתן חלה טהורה לכהן, לקיים מצות נתינה שיהיה ראוי לו, דבכל מקום חיישינן להפסד כהן, לכן צריך לומר דס"ל ע"כ דלא אמרינן הואיל מן התורה. אך לפי"ז יקשה דא"כ מנא ליה להש"ס דר"א ס"ל דטובת הנאה ממון לגבי חמץ, שמא לכך סבירא ליה דלא תיקרא שם עד שתאפה, משום דאית ליה הואיל, וצריך לומר כיון דבאמת אנן קיי"ל כרבה דאמרינן הואיל. וא"כ קשה דגם קיי"ל כרבי דפסק במשנה כר"א, וע"כ צריך לומר דידוע להם דר"א במתני' ג"כ משום דטובת הנאה ממון גבי חמץ, מטעמא דכתבין, ודו"ק.

וע"פ מה שכתבתי יש לתרץ ג"כ מה שהקשינו למעלה, דמוכח דנדר באיסור הנאה חל גם על מה שאינו ממון, מהא דר"פ אין בין המודר, דגם חכמים לא פליגי על ר"א בדבר

שמקפידים בו, וא"כ למה קאמר ר"י גבי חמין, לא זהו חמין שעוברים עליו, דיש לומר דטעמא דנדר חל על זה, משום דאתיא כר"א דהלכתא כוותיה, דטובת הנאה ממון היכא דליכא לאחרים זכות הגוף בגויה, וא"כ דריסת הרגל וכלים שאין עושין בהם אוכל נפש, ודאי דזכות שלו לא גרע מטובת הנאה ומיקרי ממון. ואע"פ שאין בו שוה פרוטה, מ"מ הרי גם חצי שיעור אסור מן התורה, ואין אנו צריכים לומר הטעם דויתור אסור במודר הנאה, רק לענין דריסת הרגל, משום דלא קפדי בה אינשי כלל. ויש לומר דלכך סתם רבי במתניתין באין בין המודר, בהא דכלים שאין עושין בהם אוכל נפש כר"א דטובת הנאה ממון, משום דאזל לטעמיה, דס"ל הלכה כר"א בהא דחמין מטעמא דכתיבנא. משא"כ ר"י דס"ל דגבי חמין טובת הנאה אינה ממון, לכך אין אסור בל יראה, דחמין חל עליו.

גם יש לומר דבמתניתין דאין בין המודר גם ר"י מודה דדוקא גבי חמין ס"ל טובת הנאה אינה ממון, משום דקודם שנאסר בהנאה קודם שנתחמין, היה לכהנים זכות הגוף בגויה, נתבטל זכות טובת הנאה של בעלים נגדם, כמ"ש למעלה.

ובזה מיושב ג"כ הסוגיא דפרק ואלו נדרים, החילוק שבין רישא לסיפא לרבא בהא דכהנים ולוים אלו וכו', דאע"ג דזכות הגוף של כהנים מבטל זכות טובת הנאה של הבעלים, זה אין שייך אלא לכלל כל הכהנים שבעולם, שבע"כ צריכים הבעלים ליתנם לאיזה כהן שיהיה, וא"כ יש להם זכות הגוף בודאי. משא"כ בפרט כהנים אלו נהנים לו, שהרשות בידו ליתנם לכהן אחר, א"כ אותו כהן שאסרו בנדר אין לו זכות בגויה, ולכן נגדו שייך לומר טובת הנאה של הבעלים הוא ממון, ולכן יטלו אחרים. משא"כ ברישא דאסר כל הכהנים ולוים שבעולם, א"כ כיון שיש להם בכלל עכ"פ זכות הגוף, ומתבטל טובת הנאה של הבעלים, וז"ש דשויה עלייהו כעפרא, ר"ל שנתבטל זכות דבעלים לגמרי, והוה כאילו הפקיר זכותו לגמרי מתרומתו ומעשרותיו, ולכן יטלו בע"כ, ואין יכול לאסור עליהם בנדר מהטעם דבכה"ג טובת הנאה אינה ממון, ודו"ק.

ולפי מה שכתבתי אתי שפיר ג"כ הא דערכין, מקדיש אדם את קדשיו, דהא שם ליכא לאחרים זכות הגוף בגויה, ורק מוקדשים לשמים, וכיון שבאמת הוא מקדשם לשמים, דאף דסתם חרמים לכהנים, מ"מ גם כהנים משלחן גבוה קא זכו, לכך שפיר טובת הנאה שיש לבעלים בהם מיקרי ממון לגביה, כיון שאין רשות אחר של הדיוט בהם לעכבו. לכן חל שפיר הקדש שלו, ויכול להקדישו, דטובת הנאה בזה הוא ממון.

והנה כל זה לשיטת הרמב"ם דפסק בכל מקום דטובת הנאה אינה ממון, לגבי גונב טבלו של חבירו, וכן לכל דבר, ולשיטתו שפיר יש לחלק כמ"ש, בין אם יש קנין הגוף לאחרים באותו דבר, אז טובת הנאה אינה ממון, אבל אם אין קנין הגוף לאחרים בו, אז טובת הנאה ממון, אבל אם חמין של אחרים מופקד אצל אחד, וקיבל עליו אחריות, אז אין קנין הגוף של אחרים מבטל שם ממון של חיוב אחריות של הנפקד, דמה שחייב באחריותו, בזה נחשב לשלו, ועדיף יותר מטובת הנאה כמ"ש, ולכן גילתה התורה דמה שהנפקד חייב באחריות, מיקרי שלך, וחייב לבער, ועובר עליו בכל יראה.

גם יש לומר לשיטת הרמב"ם, דלכך עובר עליו הנפקד בכל יראה וחייב לבער, משום דלגבי חמין כיון שלאחר שיש אסור בהנאה, א"כ שוב מתבטל שם ממון בעליו של המפקיד ממנו, וכיון שהנפקד חייב באחריות דמיו, לשלם למפקיד, עכ"פ לא גרע מטובת הנאה שיש בו, דמיקרי שלו בהכי, דעובר עליו בכל יראה, כמו בחלה ובתרומה, דמיקרי ממון, כמ"ש.

והנה לפי שיטה זו מוכח ג"כ דהמפקיד חמין אצל חבירו, והנפקד קיבל עליו אחריות, דהמפקיד ג"כ עובר עליו בכל יראה, דהרי כיון שבאמת גוף החמין של המפקיד, ואז חל עליו חובת ביעור קודם שנאסר, שאז הוה בו זכות הגוף, ונהי שאין מבטל כח

הנפקד לומר שאין זה של הנפקד כמו בטובת הנאה, שקנין הגוף של חברו מבטל טובת הנאה וזכותו של חברו, דקבלת אחריות כיון שחייב לשלם דמיהם, עדיף מטובת הנאה כמו שכתבתי, מ"מ כיון שיש לו עכ"פ קנין הגוף, ועדיף ג"כ מקנין הגוף של כהנים בתרומה, שהרי המפקיד יכול להוציאו בדינים, ולכך גם המפקיד עובר עליו בבל יראה. ואין זה דומה לתרומה ביד ישראל, שאין כהנים עוברים עליו בבל יראה, שהרי אין לו בעלים מיוחדים, ואין כהן יכול להוציאו בדינים, שיכול לומר לכהן אחר יהביניה.

אבל לשיטת הרא"ש והר"ח דס"ל דקיי"ל דטובת הנאה ממון לכל דבר, אם כן אין הכרח לנו לחלק בין אם יש לחברו קנין הגוף בו או לא, דהרי גם בגונב טבלו של חברו, ס"ל דחייב לשלם לו דמי טבלו, ואין קנין הגוף של כהנים מבטל טובת הנאה של הבעלים. וא"כ י"ל דגם במפקיד חמץ אצל חברו, כיון שהנפקד חייב באחריות, דעדיף יותר מטובת הנאה, אין המפקיד עובר בבל יראה, ואין זה נקרא שלו של המפקיד. ומ"מ ס"ל להרא"ש, דאע"ג דאין לנו ראייה מן הש"ס לדין זה, מ"מ מצד הסברא גם המפקיד עובר עליו, כיון שבאמת הוא שלו לגמרי, והנפקד השאיל ביתו לצורך המפקיד מיקרי שלו, ועדיף יותר מהא דכהנים בתרומה, ולכן פסק כן מסברא. אבל רבינו יונה הוכיח דין זה מן המשנה, והיינו משום דהוא ס"ל כשיטת הרמב"ם, ושאר פוסקים דקיי"ל דטובת הנאה אינה ממון, ואם כן יקשה מהא דחמץ, דקיי"ל כר"א, דטובת הנאה ממון. וע"כ צריך לחלק בין אם יש לחברו קנין הגוף בדבר, או לא. ולכן שפיר הוכיח דין זה מן המשנה, מהא דקיי"ל בגונב קדשים, דפטור מכפל, משום דכתיב וגונב מבית האיש, ולא מבית דהקדש, אע"ג דלגבי חמץ קיי"ל דטובת הנאה הוה ממון. וצריך לומר כיון שיש לאחרים קנין הגוף, מבטל שם בעלים מיניה, וס"ל דגם בקדשים כיון דעיקרו של גבוה מבטל שם בעליו מיניה, אע"ג דיש לו טובת הנאה לבעלים, ולכן פטור הגנב מכפל, דאין זה נקרא של הבעלים. ולכן אף דגם חמץ גזייה"כ דהנפקד עובר עליו בבל יראה, דילפינן מקרא, ס"ל דגם המפקיד עובר עליו, כיון שהגוף באמת שלו ועדיף יותר מזכותו ורשותו של הנפקד, ואם כן שפיר מייתא ראייה מהא דאמרין וגונב מבית האיש, ולא מבית הקדש. ולשיטתו של רבינו יונה צריך לומר, שמה דתנן מקדיש אדם את קדשיו משום טובת הנאה שיש לו בו, אף על גב דסבירא ליה דזכות הקדש הזה כזכות הדיוט, לבטל שם בעליו ממנו, מ"מ יכול להקדיש טובת הנאה, משום דקיי"ל כר"מ, דאין אדם מוציא דבריו לבטלה, וכמו במעריך כלי לרב (פ"ק דערכין ה ע"א), ואמרין דמסתמא כיון להקדיש ממון עצמו כפי שווי, טובת הנאה שיש לו בקדשים אלו, ואתי שפיר הכל, ודו"ק בכל זה.

עוד יש להוכיח, דגם למ"ד טובת הנאה אינה ממון, וגם למ"ד ויתור מותר במודר הנאה, חל עליו איסור הנאה, מהא דאיתא בפרק אין בין המודר (נדריים דף לו ע"ב), בעי מיניה ר' ירמיה מר' זירא, התורם משלו על של חברו, טובת הנאה של מי וכו', א"ל אמר קרא, את כל תבואת זרעך ונתת, ר"ל דטובת הנאה של בעל כרי, איתביה ותורם את תרומותיו וכו', ואי ס"ד טובת הנאה דבעל הכרי, הא קא מהני ליה, ולמה לא תירץ דאתא מתניתין כחכמים דפליגי על ר"א וסבירא להו דויתור מותר במודר הנאה, וכ"ש לר"ח ור"ת דהלכה כן, וסתמא דמתני' דר"פ השותפין דפסקין כר"א בן יעקב, ס"ל כן לשיטתם, דסבירא ליה דאין ברירה, ויכול לתרץ דמתני' סבירא ליה דטובת הנאה אינה ממון, ואף שפורע חובו, מתני' אתיא כהנן, יעו"ש כפי' הר"ן שם, אלא ע"כ דלכו"ע עכ"פ הנאה מיקרי כל שיש לו טובת הנאה, וחל עליו איסור הנאה, אם לא שנדחוק לומר דאין הכי נמי דהיה יכול לתרץ כן, אלא דעדיפא משני התם, יעו"ש.

בפרק הניזקין (נד ע"ב) ההוא דאתי לקמיה דרבי אמי ואמר ליה לחבריה מהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נטמאו, אמר ליה שורת הדין אינו נאמן, אמר ליה רבי אסי רבי אתה אומר כן, ומה אעשה שהתורה האמינתו וכו', היכן האמינתו אמר ר' יצחק בר ביסנא כה"ג ביוה"כ יוכיח, דכי אמר פיגול הוא מהימן וכו'. הראב"ן הקשה ע"ז דהא הפר משלו הוא בא, ואם כן יש לומר דמשום הכי נאמן, דכל אדם נאמן על שלו. ותירץ שם דעיקר קושיתו מן השעיר, דהוא של צבור. ובספר טיב גיטין ראיתי שהקשה דהא אנן קי"ל כרבנן דפליגי על רבי מאיר, וסבירא להו דאין מפגלין בחצי מתיר, א"כ בפיגול בפנים לחוד לא מהני, עד שיפגל בכל העבודות, ואם כן כשיזהו על הקרנות מערב דם הפר עם דם השעיר, ואם כן מפסיד גם הפר, ומתוך שנאמן להפסיד הפר ממילא נפסל גם דם השעיר.

והנה לכאורה יש לתרץ דהא עכ"פ לר"מ דס"ל מפגלין בחצי מתיר, שייך פיגול בשעיר בפנים בלבד, א"כ לדידיה מוכח שפיר דהתורה האמינתו על של אחרים, ואע"ג דרבנן פליגי עליו, מ"מ לא פליגי רק דס"ל דאין מפגלין בחצי מתיר, אבל בגוף הדין דנאמן על של אחרים לא פליגי. ועוד היה נראה לתרץ דרב אסי דס"ל דנאמן אף שאין בידו, ס"ל כרבא בפ' הנוקין שם, דפליגי בזה על אביי, ורבא ס"ל דאין מערבין לקרנות, דס"ל כרב יונתן דמשמע משניהם יחד ומשמע מכל אחד בפני עצמו, וכדאיתא בפ"ק דתמורה ובפ' השואל, ויש לומר שפיר דרבא דס"ל דנאמן אף לאחר שיצא מתחת ידו, יליף לה מכה"ג ביוה"כ מהא דפיגול לשיטתו דס"ל דאין מערבין לקרנות, ואם כן רבי אסי ס"ל גם כן כהא כרבא מטעם הנ"ל. אך מה שיש לשדות נרנא בה דהא אנן קי"ל דשעיר ששחטו קודם מתן דמו של פר דפסול, כדאיתא בפ' הוציאו לו, וא"כ כיון שנאמן על פר שלו לפוסלו, ממילא נפסל גם השעיר, אם כן ליכא למידק כלל מהא דכה"ג ביוה"כ כי אם במה שאומר שפסול בשעיר לבד, וא"כ מניין לנו דלמא באמת לא מהימן לומר שפיגול בשעיר לבד, ומ"ש התוס' שם דמסתמא דין פיגול נהג בכל הקרבנות גם ביוה"כ, אין מזה הכרח, דלמא בכה"ג נאמן כיון שיש מגו שיכול לפסול השעיר ע"י שיאמר שפיגול בפר שלו דמהימן עליו וממילא יפסול גם השעיר.

אך גם לר"מ דס"ל מפגלין בחצי מתיר קשה, דהא רבי אמי דס"ל אינו נאמן, א"כ ס"ל כאביי שם דבעינן שיהא בידו ממש ומטעם מגו, כמ"ש רש"י שם. א"כ האיך מקשה רבי אסי לרבי אמי מפיגול ביוה"כ כשהוא בק"ק ואין אדם רואהו, דלמא מיירי בכה"ג שתיכף שיצא מק"ק והכהנים עומדים בעזרה רחוק מבין האולם ולמזבח ופתח ההיכל פתוח אמר שפיגול בק"ק, והרי יש לו מגו דיכול עדיין לפגל בפרוכת או במזבח הזהב. והיה נראה לתרץ ע"פ מ"ש בפ' הוציאו לו (יומא דף ס ע"א) אם עד שלא נמר מתנות שמבפנים נשפך הדם, יביא דם אחר ויתחיל בתחילה בפנים, וכן בהיכל, וכן במזבח הזהב, שכולם כפרה בפני עצמן. וא"כ ליכא כאן מגו, דאם אמר הכהן בעת שיצא מק"ק להיכל שפיגול בפנים, לדבריו צריך להביא אחר ויתחיל בפנים אבל אם מפגלו בהיכל אין צריך להתחיל בפנים, ובכה"ג אין זה מגו, כהא דאיתא בפרק יש נוחלין (ב"ב קלד ע"ב) בעל שאמר גירשתי את אשתי, אינו נאמן אף להבא, אף שבידו לגרשה עתה, כיון שאינו יכול לעשות הגירושין למפרע. אך כל זה לשיטת רש"י דס"ל לאביי מטעם מגו מהימן, אבל הרא"ש דחה שם טעמו וכתב דהטעם דנאמן משום דכל זמן שהוא בידו הוה כבעלים, וא"כ עדיין בידו לשפוך הדם ולפוסלו, וצ"ל דרבי אסי מדייק לרבנן דפליגי על ר"מ וס"ל דאין מפגלין בחצי מתיר, וא"כ אם פיגול במזבח ואמר שפיגול גם בפנים ובהיכל צריך לומר דנאמן שפיגול בהיכל, דאל"כ אין כאן פיגול כלל, וא"כ לאחר שהזהו על המזבח ונגמר כל עבודותיו הרי הוא כיצא מתחת ידו, דשיריים לא מעכבי, וא"כ אין זה בעלים ידיה כלל.

אך לפי"ז הדרא קושיא לדוכתיה, כיון דעל פר שלו נאמן בכל גוונא, וא"כ ממילא נפסל גם השעיר מטעם שנשחט קודם הזאת הפר בהכשר.

ונראה ליישב לשיטת הרא"ש לשיטתו דאתי שפיר, דהנה אנן קיי"ל כרבנן דפליגי אר"מ בפרק הוציאו לו (דף נ ע"א), דר"מ ס"ל פר כהן גדול קרבן יחיד הוא, וחכמים ס"ל קרבן שותפות הוא, משום דאחיו הכהנים מתכפרים בו. והנה הא דקיי"ל שעד א' אינו נאמן לאסור של חבירו במה שהוחזק בהיתר, הוא מטעם דאמרינן דכיון לצעורי לחבריה, כמ"ש הגאון פנ"י בחידושו בכ"מ, וכן כתבו האחרונים, והנה בסוף פ"ב דחולין (מ ע"א) בהא דשחט בהמת חבירו לעבודה זרה, איתא שם, אמר רב פפא³⁴⁵ אעפ"י שאמרו המשתחה לבהמת חבירו לא אסרה, עשה בה מעשה אסרה. ר"נ ור"ע ור"י אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ומקשה שם מהא דתנן המטמא והמנסך וכו', בשונג וכו', במזיד משלם, ומשני דאית ליה שותפות בגוה, ואח"כ איתא שם ר"נ וכו', אפילו למ"ד אדם אוסר, הני מילי עכו"ם אבל ישראל לצעורי קא מיכווין. ומקשה מהא דמנסך, ומשני דמיירי בישראל מומר. והנה רש"י פירש שם דה"ה דהוה מצי לשינויי דאית ליה שותפות בגויה, דבחלקו ודאי דלא כיוון לצעורי ומהימן גם על של חבירו, וכן פסק הרמב"ם ז"ל. אבל הרא"ש כתב שם דלמסקנא דהטעם דאינו אוסר משום דלצעורי מכוון, גם ביש לו שותפות אמרינן דכיון לצעורי לשותפיה, א"כ שפיר מדייק רבי אסי מכה"ג ביוה"כ מפר שלו שהוא בשותפות עם אחיו הכהנים, ואם נאמר דאינו נאמן לאסור של חבירו מטעם דלצעורי מכוון, גם בזה כיון לצעורי לחבריה.

אך יש לתמוה על הרא"ש, דאיתא שם בפרק הנזקין בהא דאתא לקמיה דרבי אבוח ואמר ליה ספר תורה שכתבתי לפלוני גוילין שלו לא עבדתים לשמן, אמר ליה מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך אתה נאמן להפסיד ספר תורה, והרי מוכח מכאן דבדבר שיש לו שותפות לא אמרינן לצעורי מכוון. עוד יש להביא ראיה לזה מהא דאיתא שם בפרק הנזקין בהא דתנן המטמא והמדמע והמנסך, דפליגי רב ושמואל דרב אמר מנסך ממש ושמואל מערב, ולכאורה היה נראה לומר דרב ושמואל אזדי לטעמייהו, דבפרק הערל (דף פג ע"א) פליגי רב ושמואל דאמרי בי רב משמיה דרב הלכה כרבי יוסי באנדרוגינוס ובהרכבה, שמואל אמר בקושי ובקידוש, ומסיק שם דרב ס"ל דאין הלכה כרבי יוסי בקידוש במסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו, דרבי יוסי סובר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ורב ס"ל דאוסר, ושמואל ס"ל כרבי יוסי, וא"כ יש לומר דרב ס"ל דאדם אוסר דבר שאינו שלו, ולכך מוקי לה במנסך ממש, אבל שמואל דס"ל דאין אוסר, להכי מוקי מתני' כהלכתא דמערב, דמנסך ממש אינו אוסר דבר שאינו שלו, וא"כ קשה בהך דפרק הניזקין במה שמקשה הש"ס על שמואל מאי טעמא לא אמר כרב מנסך ממש, דהא שפיר יש לומר דלא רצה לאוקמא מתני' דלא כהלכתא, כיון דס"ל דהלכה כרבי יוסי. אבל אם נאמר דבאית ליה שותפות אדם אוסר דבר שאינו שלו, אתי שפיר מה דמקשה למה לא מוקי לה במנסך ממש, וא"כ מוכח ג"כ דבאית לה שותפות לא שייך לצעורי מכוון, ואין לומר דכיון דשמואל פוסק כרבי יוסי, ס"ל דאפילו ודאי כיון לנסך ולא לצעורי אין יכול לאסור של חבירו, דהא במסכך גפנו לא שייך לומר לצעורי, ואעפ"כ ס"ל דאין יכול לאסור, א"כ מה מקשה למה לא אמר מנסך ממש. אך עדיין יש ליישב דהכי מקשה, כיון דעכ"פ חלקו יכול לאסור, א"כ ממילא נאסר גם של חבירו, דהא שמואל ס"ל אין ברירה אפילו בדרבנן, כדאיתא בפרק משילין במס' ביצה (לו ע"ב), בהא דשנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות, ועכ"פ מוכח דלא אמרינן לצעורי מכוון ביש לו שותפות, דאם לא כן גם

³⁴⁵ בדפוסים המצויים בידינו הגירסא רבי יוחנן.

חלקו אינו נאסר, דבאמת לא כיון לנסך רק לצעורי לחבריה, כמ"ש הרא"ש בשחט בהמה של שותפין לע"ז.

וקושיא זאת יש ליישב, דקושית הש"ס הוא אליבא דחזקיה שם, דס"ל היוזק שאינו ניכר שמיה היוזק, ומ"ט בשונג פטור, כדי שיודיעו, ולדידיה ע"כ צ"ל דלא היה עדים בעת שניסך יינו של חברו, דאל"כ בלא"ה העדים יודיעו אותו, ואם כן לדידיה אתי שפיר מאי טעמא לא אמר מנסך ממש, דליכא למימר דאית ליה שותפות בגויה, דגם בזה יש לומר לצעורי מכוון, ואי אפשר לאוקמא בישראל מומר, דגם במומר כיון שלא היה עדים בדבר אמרינן שיקורי משקר ולא ניסך כלל, אלא לצעורי מכוון, כמו בכל איסורי תורה דלכך לא מהימן עד אחד לאסור של חברו, אבל רב ור' יוחנן דס"ל לא שמיה היוזק, ומאי טעמא אמרו במזיד חייב, כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא וכו', וא"כ יש לאוקמא מתני' ביש עדים ששמעו שניסך לע"ז, ובכהאי גוונא שפיר יש לומר דמיירי בישראל מומר, דבזה לא שייך לומר לצעורי קמכוון, כיון דשמעינן דניסך וגם הוא מומר לכך, וכמ"ש בפ"ב דחולין שם, ומקשה שפיר מאי טעמא לא אמר מנסך ממש.

ויש לעורר בזה בהא דתנן בסוף מס' נדרים (צ"ב) בראשונה היו אומרים ג' נשים יוצאות וכו', האומרת טמאה אני לך, חזרו לומר שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר, אמרו אינה נאמנת, עיין תוס' ור"ן ורא"ש שם, שהקשו על משנה אחרונה, דהא שויא אנפשה חתיכה דאיסורא, וכי מאכילין לאדם דבר האסור לו, ותירצו שם כמה תירווצים, הא' דהפקיעו חכמים לקידושין מיניה, ועוד תירצו משום דאינה נאמנת לאסור עצמה על בעלה, דמשעבדא ליה. והתוס' והרא"ש כתבו משום דהרוב משקרותר וכו'.

ולכאורה אין מקום לקושיא זאת לפי מה שכתבתי כאן, דדבר שאינו נאמן לאסור של חברו משום דכיון לצעורי, אף ביש לו שותפות אמרינן דכיון לצעורי, ואף חלקו מותר, וא"כ כיון דחששו דעיניה נתנה באחר וכיוונה לצעוריה לבעלה, אינה נאמנת כלל, אף לאסור לעצמה. ועל הר"ן לא קשה, דיש לומר דס"ל כשיטת רש"י והרמב"ם, דבאית ליה שותפות בגויה, לא אמרינן דכיוון לצעוריה לחבריה, אבל על הרא"ש קשה, וכן על התוס' שסותרים כמה שכתבו בסוף פ"ב דחולין.

ולכן נראה ליישב דבריהם, ובזה יתורץ גם קושיא הראשונה מהא דס"ת שכתבתי, והוא לכאורה קשה עוד, דלפי מה שכתבתי דרבי אסי דס"ל כרבא דייק לה מכה"ג ביוה"כ, ע"כ ס"ל דכיון שאינו נאמן על אחרים, גם על חלקו אינו נאמן, ולכן הוכיח שפיר מפרו של כה"ג ביוה"כ, קשה דרבא אדרבא, דשם בסוף נדרים בעי הש"ס באשה האומרת טמאה אני לך, אם מותרת לאכול תרומה, אם היא בת כהן או אשת כהן, וקאמר שם רבא דאסורה לאכול בתרומה, משום דאפשר דאכלה חולין, וממ"נ קשה, דאם ס"ל דמדינא אינה נאמנת לגמרי, וא"כ למה אסורה לאכול בתרומה, ואי מדינא היתה נאמנת על עצמה כמה שאינו נוגע לבעלה, א"כ אף אם לא היתה יכולה לאכול חולין היתה אסורה בתרומה מדינא. ועוד קשה דהא רבא בעצמו ס"ל דאינה נאמנת לגמרי גם על עצמה כמ"ש. גם קשה לשיטת הרא"ש דגם באית ליה שותפות אינו נאמן אפילו על חלקו, א"כ למה אסורה בתרומה, ואין לומר דמה שכתבו דאינו נאמן לאסור חלקו היינו לאחרים, אבל לעצמו אסור דשויא אנפשיה חד"א, א"כ ככה"ג ביוה"כ האיך אפשר לו לעבוד עבודה ביוה"כ לדבריו דפיגל בפר, והרי לא עשה עבודות הפר בהכשר, והאיך יעשה שאר עבודות, והא סדר עבודותיו מעכבין, דחוקה כתיב, אלא ע"כ גם לעצמו אינו נאמן כלל, כיון שאינו נאמן לגבי אחרים, דאין נאמנות לחצאין, והפר כשר לגמרי.

ולכן נראה לי דס"ל להרא"ש והתוס' לחלק בזה בין עד אחד שמעיד על של חברו לאסור במידי שלא עשה העושה עבירה, ובין עושה עבירה, והיינו דצ"ל דמה דעד אחד

אינו נאמן לאסור של חבירו הוא מטעם חזקה, דע"א אינו נאמן לסתור החזקת כשרות שהוחזק דבר זה, אבל באם יש לו שותפות בגויה, ואוסר ג"כ של עצמו, יש בזה חזקה אחרת, דמסתמא אומר אמת, דחזקה דאין אדם מפסיד שלו בחנם, וכיון דחזקה זו סותרת חזקת כשרות של אותו דבר, אוקי חזקה נגד חזקה, ולכן נאמן לאסור של חבירו, וכן בסופר שאמר שלא עיבד הגוילין לשמן, יש לומר דלא היה כאן עבירה, כגון שאומר ששכח לעבדן לשמן, ועכשיו נזכר, ולכן נאמן, אבל בהא דשחט לע"ז ובמנסך, באית ליה שותפות בגויה, לא שייך לומר אוקי אחזקה שאינו מפסיד שלו, דנגד חזקה זו יש רוב בני אדם דהם כשרים, ואין עובדים ח"ו עבודה זרה, ורובא עדיף מחזקה, ולכן אינו נאמן אף לאסור חלקו, ואף לעצמו אינו נאמן. והנה ידוע דאנן קי"ל מצרפינן מעוטא לחזקה מדרבנן, ולכן שפיר החמירו חכמים באומרת טמאה אני לך, שלא תאכל בתרומה, דחיישינן למיעוט פרוצות, ואף דאינה נאמנת לבעלה, כיון דמדאורייתא אינה נאמנת, לא החמירו לבעלה במשנה אחרונה משום דעיניה נתנה באחר וכיוונה לצעוריה, מ"מ לנפשה לאכילת תרומה החמירו, כיון דאפשר דאכלה חולין.

ליקוט ב'

שמעתי בשם רבנו הגדול הגר"א ע"פ (ישעיה מ ד) כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה, שאמר ע"ז דבר נפלא, שהנה מצינו בציור אות אלף, שיש בו יוד למעלה ויוד למטה ווי"ו באמצע, והוי"ו זה הולך באלכסון, וגם ידוע שהוא מתחלק לב' ווי"ן במספר ל"ב, י"ו למעלה וי"ו למטה³⁴⁶. וע"ז אמר שלעתיד לבא יוד התחתון יתנשא, והעליון יהיה נשפל, והקו האמצעי העקום יהיה הולך בשוה, יו"י³⁴⁷, וגם שני החצאים ישתוו יחד, וז"ש והרכסים לבקעה. ואלו דברים היקרים צריכים ביאור להרחבת הדברים בזה להבין עומק דברי חכמים וחידותם. ובאמת מה ענין ציור אות אלף, והוא שכבר כתבנו באריכות בכמה דרושים שאות א' מורה על יחודו יתברך, ועל יחודם של ישראל, והתקרבתם ביחד עם ה' ית', ע"י התורה המחברת בני"י לאביהם שבשמים, ולכן נקראו בנים למקום, שמחצב נשמתם ודביקותם באל חי. שלכן בריאת עולם היה בב', ולא נתגלה היחוד עד מתן תורה, שאז פתח באנכי, שבו היה חידוש העולם, ע"פ התורה והנהגה עליונה. שדבר זה לא נמסר אלא לישראל לבד, ועל כל זה מורה ציור הא', שהיוד של מעלה מורה על כבודו יתברך, שורש וסיבת כל הסיבות, שורש כל עלמין וסיבת כל עלמין, ובלתו יתברך הם אפס ותוהו, ואין להם מציאות כלל, כמ"ש (נחמיה ט ו) ואתה מחיה את כולם, ולכן הוא בדמות יוד, נקודה סתומה בלי ציור וחלוק כלל, כי הוא יתברך אחד ומיוחד. וכמו שהנקודה שורש כל האותיות ומתפשט בכלם, מרכז הכל, כמו כן הוא יתברך. ומורה גם כן שברא הכל ב' מאמרות, וי' מאמרות אלו הם סיבת וקיום כל הברואים.

וכמו כן יוד של מטה הוא האדם, ותכלית הבריאה, וישראל מקבלים תורתו, שבשבילם נברא הכל. וה"ו אם ישראל יתבטלו, תבטל כל המציאות. הרי הם ג"כ בדמות נקודה, שהיא שורש הכל, אבל הם למטה במדרגה מאד, ויותר שפלים במציאות. והוי"ו שבאמצע הוא וי"ו ימי בראשית, שהוא יתברך קודם לכולם ברא בהם ביוד מאמרות, וישראל אחרונים מקיימים מה שנברא ב' מאמרות אלו.

³⁴⁶ כזה: ע"י ע"ח אח"ף ה.

³⁴⁷ כזה: .

והרי אתה רואה היאך באות א' רמז לה' ית' ממעל, ועל ישראל מתחת. והוא מ"ש רז"ל בפ"ק דחגיגה (ג ע"א) את ה' האמרת וכו' וה' האמירך וכו', אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת. וכן נרמז באות א' התורה, שב' יודין במילוי הם מ"ם וא"ו באמצע במילוי הוא י"ג, והם ג"ן סדרים של תורה³⁴⁸, וכמ"ש בזהר (ח"ג עג ע"א) אורייתא וקב"ה וישראל חד הוא³⁴⁹, וע"ז תקנו אנשי כנה"ג בתפילת מנחה של שבת, אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד וכו'. ושמך הוא התורה, שכולה שמותיו של הקב"ה³⁵⁰, ועל דבר זה רמזו רז"ל במ"ש (פרקי דר"א ג) הארץ מהיכן נבראת, משלג שתחת כסא הכבוד, שנאמר כי לשלג יאמר הוי ארץ, כי שלג הוא ג' פעמים אלף, והם ג' אלפים, ה' ית', ותורה וישראל. ולכן הארץ עיקר תכלית הבריאה, אף שהיא היותר שפלה מכל הנבראים, מכל מקום היא עיקר תכליתו יתברך, ובשבילה נברא הכל, כי בהם מיוחדים ג' אלפין הנ"ל.

והנה ו' זה כלל כל הבריאה של ו"ו ימי בראשית, שהם בב' מדריגות נקראים שמים וארץ, ר"ל משפיעים ומקבלים, ולכן פתח התורה בב', בראשית ברא, והם, א' השמים, וב' והארץ. ובמתן תורה אז נתחברו שמים וארץ ביחד, כמ"ש (שמות יט ב) וירד ה' על הר סיני, וכתוב (שם ג) ומשה עלה אל האלקים, ונמצא שתחילה היה הו' שבין הב' יודין, שמורה על תולדות שמים וארץ, שנבראו בו' ימים, שהיו חלוקים לשנים, זה למעלה וזה למטה, ונעשה במתן תורה אחד, שלכן פתח בא' באנכי.

והנה נעשה במתן תורה ב' שינויים בבריאה, הא' שב' הצאי הווי"ן שבאמצע הא', נעשה אחד, והב' שה' ית' שהוא ה' של מעלה, ירד כביכול אל הר סיני, ואין לו לקב"ה דירה אלא בתחתונים. וכמ"ש (ב"ר פ"ט ס"ז) שמושה הוריד את השכינה, שהיתה למעלה מז' רקיעים למטה, וי' של מטה המורה על ישראל וצדיקים הגדולים עלו למעלה, כמ"ש ומשה עלה אל האלקים.

עוד היה דבר נפלא, שהנה הווי"ו שמפסיק בין שני היודין, הם כל צבא השמים, וכל מעשה בראשית כוחות הטבעיים, שברא הקב"ה בעולמו, היו עומדים בעקמימות, שלא כסדר שראוי היה שהנהגת העולם יהיה רק ע"פ דרכי התורה, ויהיה צדיק וטוב לו ורשע ורע לו. אבל הוא יתברך בשביל טובת האדם, בשביל הבחירה, העמיד הנהגת העולם שיהיה מסודר ע"פ המולות וע"פ הטבע, כדי שלא יתבטל הבחירה, וגם בשביל קיומם של אומות העולם, שאין להם תורה ומצוות. ומצד זה הוא עולם הפוך, עליונים למטה ותחתונים למעלה (פסחים נ ע"א), והיינו אותם שהם בסטרא דשמאלא, הם למעלה, ואומות העולם ידיהם רמה, והסט"א יש לה שליטה גדולה, משא"כ אותם שעומדים מצד ימין, בדרכי ה' ובתורתו, הם למטה. וע"ז מורה צורת הווי"ו שבאמצע הא', שהולך באלכסון, ומצד שמאל הוא למעלה, ומצד ימין הוא למטה, ומורה על השפע עליונה, שהולך בעוה"ר בדרך עקלתון. ורק בעת מתן תורה אז היה הנהגת ישראל רק ע"פ נסים ונפלאות בדורו של משה, והיתה אימתם מוטלת על כל הבריות, וכמ"ש (שיה"ש ג ט) מי זאת עולה מן המדבר, ואז היה ו' שבאמצע עומד ביושר. ואז נקרא ישראל ישורון, וכמ"ש (דברים לג ה) ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם, בעת שהיו לאחדים, בהר סיני במתן תורה, כמ"ש (שמות יט ב) ויחן שם ישראל, (מכילתא פרשת בחדש פרשה א) בלב אחד וכו', ולכן סמך פסוק זה אחר פסוק (דברים לג ד) תורה צוה לנו משה. ומעתה מאירים לנו עומק דברי רבינו הגדול מה שהסתיר תחת מליצת לשונו דברים יקרים ונחמדים האלו, והראה להם רמז

³⁴⁸ ע"י תיקו"ז לו ע"ב.

³⁴⁹ ע"י לעיל הערה 52.

³⁵⁰ ע"י רמב"ן בהקדמה לחומש.

בפסוק כל גיא ינשא, שלעתיד לבא אז יגיעו ישראל לתכלית שלמותם, ואז יתקרבו ישראל לאביהם שבשמים, ושכינתו יהיה קבוע בהם, כמ"ש (ויקרא כו יב) והתהלכתי בתוכם והייתם לי לעם ואני אהיה וכו', ואז כל גיא ינשא וכו', מבואר כל מה שכתבנו במליצת יקרת דברי הכתוב הזה, ובזה תראה מה עמקו דברי תורה הקדושה, ודברי הנביאים הקדושים יקרים הם מכל הון וכו'.

חלק ב

דרוש לשבת פרשת בשלח

במדרש (שמות רבה פכ"ג סי' טו) ע"פ זה אלי ואנוהו, א"ל הקב"ה לישראל, בעוה"ז אמרתם לפני פעם אחת זה אלי, אבל לעתיד לבא אתם אומרים שני פעמים, שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלקיננו זה קוינו לו ויושיענו, זה ה' קוינו לו, וכו'. במאמר הזה רמזו רז"ל ענין עמוק, שבו בארנו שורש מעלת אומה הישראלית, שרשה ומצבה ותכליתה לעתיד לבא, שעדיין לא נתגלה שלימותה ומעלתה עד לעתיד לבא לימות המשיח במהרה בימינו אמן. והוא במה שנקדים מרגלית יקרה מדברי פה קדוש ישראל רבנו הגדול והקדוש הגר"א מווילנא בכתביו היקרים ונחמדים מפז, מה שכתב דבר יקר סוד נפלא ונורא, ובמתק לשונו הזהב ממנו נקח גם להבין קצת דרך פשוטו לפי ערכנו. והוא מ"ש ע"פ (שיה"ש א טו) הנך יפה רעיתי, בפירושו לשיר השירים, וז"ל: כמ"ש וקרא זה אל זה, זה דאנפין אל זה דגדפין, זה דחיות אל זה דאופנים, ועליהם שורה קדוש קדוש וכו', וכן תיבת הנ"ך אין להם בן זוג, זה מצד א', וזה בצד א', ברזא דאמב"ח וכו'.

ואף שרמזו בכאן סוד עמוק ונורא, אנו נדבר מריח דברי קדשו לבאר פשוטי הדברים מה ענינם. ויובן ג"כ בהקדים דברי קדשו של רבינו בפרושו מ"ש ע"פ (שם ו) אל תראוני שאני שחרחרת, וכו', ותוכן דבריו שם ע"פ מ"ש בז"ח שה"ש (ע ע"א)³⁵¹ דהוא ענין אות יו"ד, שהוא משונה מכל האותיות, שהיא שחורה ולית בה חוורו כלל, כמו שאר אותיות, שיש בו לבן, משא"כ יו"ד שהיא נקודה סתומה ושחורה.

ענין זוגות

ולבאר דברים אלו נקדים מ"ש במ"א באריכות כבאור דבריהם בפרק ערבי פסחים, על מה דתנן במתניתין, ולא יפחתו לו מד' כוסות (דף ק"ט ע"ב), דמקשה שם, היאך מתקני רבנן מלתא דאתיא בה לידי סכנה. ותרצו שם, כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה, ושם שמונה אין בהם משום זוגות, שלום לטובה מצטרף, וכו'. עוד שם

³⁵¹ ז"ל: ובגין דאנא שחורה בלא פשיטו דאתר אחרא אל תראוני לית לכו רשו למחזי לי כלל לא תיכלון למחזי בי דהא אנא בטמירו וגניזו ברזא דחד נקודה דלא אתידע בה אתר כלל. דכל אתון אית לון דוכתא אחרא בחוורו בר' י' דלית לה פשיטו לאתחזאה כלל ודא היא אל תראוני שאני שחרחרת בכל סטרין לית בי אתר חוורו ודוכתא אחרא לאתכללא בי אחרנין כאהלי קדר דטמירין גו טינרי ולא נפקי לבר כך הוא יונתי תמתי בחגוי הסלע נקודה גו אוכלוסיה. תרגום: ומשום שאני שחורה בלי התפשטות של מקום אחר אל תראני, אין לכם רשות לראותני כלל, לא תוכלו לראות בי, שהרי אני בטמירות וגניזות, בסוד של נקודה אחת שאין נודע בה כלל מקום.

שלכל האותיות יש מקום אחר בלבן פרט לי', שאין לה התפשטות להראות כלל, וזוהי אל תראני שאני שחרחרת בכל הצדדים, אין בי מקום לבן. ומקום אחר לכלול, בי אחרים כאהלי קדר, שטמירים תוך הסלעים ולא יוצאים החוצה, כך הוא יונתי תמתי בחגוי הסלע נקודה בתוך אוכלוסיה.

ששה אין בהם משום זוגות ויחונך מצטרף לטובה וכו', עוד שם ארבעה אין בהם משום זוגות וישמרך לטובה מצטרף, וכו'. ועיין בפירוש רשב"ם שם מה שמתרץ מה דקשה דסותר למ"ש שם בדרף ק"ח, ותירץ בדחקי. אבל גם זה צריך ביאור, מה שייכות ענין תיבות של ברכת כהנים להשלים מספר הזוגות שלא יזיקו, ודברי חכמים וחידותם אלו צריכים ביאור רחב.

וכתבתי במ"א באריכות, מה ענין הזוגות שהן מוזיקים מאד לפי קבלת חז"ל הקדושים, הלא דבר הוא, והוא ענין גדול ונורא מורה על מצב שלמות האומה הנבחרת, שאין לה שרש קיום בעולם, כי אם ע"י תורה ומצוות, וזולת זה אין להם מציאות כלל בטבע. כמ"ש (שבת קנו ע"א) אין מזל לישראל, כי הטבע מתנגד להם, שלא היו ראויים להיות מציאות בעולם, שהאבות עקרים היו בטבע, ואברהם אבינו ראש מחצבתנו, בדרך גם נפלא הוליד בנים למאה שנה, אחר שהגביהו הקב"ה למעלה מכל הכוכבים, וכמ"ש בברית בין הבתרים (בראשית טו ב) אדני אלוקים מה תתן לי וכו', ורז"ל בפ"ק דברכות אמרו (ברכות ז ע"ב) עד שבא אברהם אבינו לא היה אדם שקרא לקב"ה אדני, וכו', וצריך ביאור למה הזכיר באמת שם זה כאן בכתיבתו ובקריאתו באדנות.

שם אדני ואחיזת ישראל בשם זה

אבל הוא ענין נפלא, כי רבנו הגדול בכתביו (שיה"ש א ו) כתב בביאור מאמרם במדרש, ע"פ אם עושק רש וכו', וגבוהים עליהם וכו', כמה הם גבוהים, חמשה וחמשים וכו'. כתב שר"ל שענין רוע הסדור בהנהגה בעוה"ז, שאינו תכף לפי המעשה, כי יש צדיק וטוב לו, צדיק ורע לו, הוא לפי שהנהגה הטבעית ע"פ מזל שולט על הארץ, שהם שבעה כוכבי לכת, וי"ב מזלות, שבהם יש מ"ח צורות ידועים, והם במספר נ"ה. ולכן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט ע"ב), והנהגה זו מנהיג הוא יתברך עולמו וכל אומות העולם שאין להם תורה ומצוות, ולכן יניקתם משם. והם מרומזים בג' אותיות ראשונות של אדני, מספרו נ"ה. אבל אות יו"ד של אדני, מורה על הנהגה עליונה יותר מזה, שהוא רק ע"פ תורה ומצוות, ובו תלוי עמידת ישראל וקיומם, שאין להם מציאות בעולם רק בדרך השגחה נסית. ולכן היא אות אחרונה וקטנה מכולם, כי מצד הטבע כתיב (דברים ז ז) כי אתם המעט מכל העמים, וכו', וכמ"ש ה' ית' ליחזקאל (טו ב) בן אדם מה יהיה עץ הגפן בעצי היער וכו', שדמה ישראל לעץ הגפן, שהוא רך וחלש מכל עצי היער, וכמ"ש (שם ג) היוקה ממנו עץ וכו', ואין לו השיבות, רק אם עושה פירות טובים המשמח אלקים ואנשים, וכמ"ש ישעיה הנביא (ה א) כרם היה לידידי ויקו לעשות ענבים וכו', ולכן כשאין עושים רצונו של מקום, אז יורדים עד עפר, וז"ש מה לעשות לכרמי וכו', הסר גדרו וכו'.

וז"ש אברהם אבינו לה' ית' (בראשית טו ב) אדני אלקים מה תתן לי וכו', כי מאחר שאומות העולם יש להן יניקה מאלו ג' אותיות ראשונות של שם זה, ואנכי אין לי שרש, רק באות יו"ד הקטנה והתחתונה מכולם, אם כן אין לי מציאות קיום. עד שהראה לו הקב"ה שאף שאות זה קטנה ואחרונה מכולם, היא עולה ע"ג כולם, כמ"ש (תהלים קיח כב) אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה, כי יו"ד הוזה יש לה מעלה, שכן בשם הויה ית"ש היא ראשונה מכולם.

והוא כשישראל עושים רצונו של מקום, שאז עולים למעלה מכולם, וכמ"ש (בראשית טו ה) הבט נא השמימה וכו', אם תוכל לספור אותם, ואמרו (ב"ר פמ"ד סי' יב)

שהגביהו למעלה מכיפת הרקיע. והענין, כי רז"ל אמרו (חגיגה יב ע"ב³⁵²) ז' רקיעים הם וילון, רקיע וכו', רקיע שבו חמה ולבנה וכו', שחקים, שבו ריחיים עומדים ושחקים מן לצדיקים. ר"ל שהנהגה טבעית הוא רק מרקיע שני ולמטה, אבל ישראל מדרגתם למעלה מרקיע שחקים ולמעלה, ששם הוא הנהגה שאינה בטבע, ומזונם וחיותם מזון רוחני ממעלה מעלה.

וזהו ענין צורת אות אל"ף, שהוא מורה על מדרגת ישראל שצוירו א, שהוא יו"ד למעלה, ויו"ד למטה, וו' באמצע, וכוונתו כמ"ש רז"ל (ברכות לב ע"ב) מיום שחרב בהמ"ק נפסקה מחיצה של ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, והיינו שי' מורה על מדרגת ישראל, שכשהם עושים רצונו של מקום, אז הם במדרגת, יו"ד שע"ג הוי"ו, ר"ל שהם למעלה מן הרקיע. אבל כשאין עושים רצונו של מקום, אז הם בבחינת יו"ד היורד למטה. והו' שהוא רקיע מבדיל ביניהם לבין אביהם שבשמים, ר"ל שהם למטה מן המזל, והמזלות שברקיע שולטים עליהם, והוא השמש השורף אותם, ששמש הוא כלל כל הכוכבים ומזלות, והוא מ"ש (שיה"ש א ו) אל תראוני שאני שחרחורת שזפתני השמש וכו', כמ"ש רבינו בפירושו לשה"ש שם.

ועל כוונה זו אמרו ג"כ רז"ל³⁵³, בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, שותים מאוצר של מעלה, שנאמר יפתח השם לך את אוצרו הטוב. ובזמן שאין עושים רצונו של מקום, שותים מאוצר של מטה, והיינו כמ"ש (בראשית א ו) יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים, שמים רומז על שפע חיות הנבראים ממנו יתברך, כמו המים שכל הצמחים גדלים ממנו, וחיות הכל הוא במים. ומים עליונים שעל הרקיע הוא שפע עליון למעלה מן הרקיע, משחקים ולמעלה, והוא נפתח כשישראל עושים רצונו של מקום, כמ"ש (ישעיה מה ח) תפתח ארץ ויפריה ישע ושחקים יזלו צדק. והוא ג"כ כוונת משה רבינו ע"ה בסיום ברכתיו לישראל, כמ"ש (דברים לג כו) אין כאל ישורון רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים, וכמ"ש תחילה (שם כה) ברזל ונחושת מנעליך וכימך דבאיך, ר"ל שקיומם של ישראל תלוי בתורה ובמצוות, שהוא חזקם.

והוא (גיטין נו ע"ב) פיו של ברזל וציפרניו של נחשת, שזה כוחו של יתוש, שהיא בריה קלה, שרומז על ישראל, כמ"ש במ"א באריכות בביאור מאמר היתוש של מיטום, בפרק הנזקין. ולפי שכל כוחם של ישראל תלוי בתורה בפה ובמצות בפועל בידיהם, נמצא שהטוב והרע תלוי בזה, כמ"ש (דברים ל טו) ראה נתתי לפניך וכו' את הטוב וכו' ובחרת בחיים. משא"כ אומות העולם שאין הנהגתם תלוי כלל במעשיהם.

והוא מ"ש ג"כ רז"ל (ויקרא פל"ה סי' ו) הספר והסייף ירדו כרוכים מן השמים, ואמרו אם תעסקו בתורה ובמצווה, הרי טוב ואם לאו וכו'. כמ"ש (ישעיה א יט) אם תאבו ושמעתם, טוב הארץ תאכלו, ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו וכו'. וז"ש (דברים לג כה) וכימך דבאיך, ר"ל שכמו שהטוב וימי החיים תלוי בבחירתכם, כמו כן דבאיך, ימי העוני והיסורים. וז"ש (דברים לג כו) אין כאל ישורון, שהם תלויים בשם אל, כמו שיתבאר, ועי"ז רוכב שמים בעזרך ובגאותו משגיה עליכם משחקים, למעלה ממדרגת הרקיע. ונמצא שהרקיע השני הוא מבדיל בין מים העליונים שהוא שפע השגחתו שלמעלה מן המזל, ובין השפע הנשפע ממנו למטה, ולכן כשעושים רצונו של מקום, שותים מאוצר של מעלה.

³⁵² עי' חגיגה יב ע"ב: ריש לקיש אמר שבעה [רקיעין הן] ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות.

³⁵³ עי' ב"ב כה ע"ב: מיום שחרב בית המקדש אין הגשמים יורדין מאוצר טוב, שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וישראל שרויין על אדמתם, גשמים יורדין מאוצר טוב. בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתם, אין גשמים יורדין מאוצר טוב.

ממ"ש יתבאר לנו ג"כ דברי רבינו הגדול והקדוש, מ"ש בפסוק (שיה"ש א ו) שמוני נוטרה את הכרמים, שיש בהם אותיות כרם, הי"ם, והם נ"ה הנ"ל, שהם ז' כוכבי לכת, ומ"ח צורות, שבהם כל הנהגת הטבע, שממנו כח כל אומות העולם. וכרם הוא במספר עשר פעמים שם הוי"ה, והוא מורה על שמו יתברך שברא כל העולם ב"י מאמרות, וברוח פיו מחיה את כולם. וכל אומות העולם הם תלויים בהנהגה זאת, המרומזים בג' אותיות אד"נ של שם אדני, אבל ישראל תלויים באות יו"ד, של שם אדני. וז"ש (שם) כרמי שלי לא נטרתי, ר"ל כרם שהוא שלי, שהוא תלוי בתורה ומצוה, לא נטרתי.

בשם אלקים נרמזו ב' הנהגות

והנה שם אלקים מורה על שהוא יתברך סיבת כל הכוחות כולם, כי ידוע ונרמז ג"כ בשם זה שני מיני ההנהגות שכתבנו: הא', באותיות הי"ם מאלקים, שהם נ"ה הנ"ל, ובהם תלוי הנהגת אומות העולם. והב', הוא הנהגת ישראל לבד, והוא באותיות א"ל מאלקים, שאל לשון כח, מלשון (יחזקאל יז יג) ואת אילי הארץ לקח, ר"ל שהוא כוחו יתברך השולט למעלה מכל הכוחות כולם, והשולט על הטבע, ומנהיג את העולם כרצונו יתברך להראות גדולתו ותפארתו.

ועל ענין זה אמר בלעם הרשע בברכותיו (במדבר כג ח) מה אקב לא קבה אל וכו', מן ארם ינחני וכו', אל מוציאו ממצרים, ר"ל שבלעם בכח הקסם והנחוש רצה לשלוט על ישראל לקללם, אבל טעה בדמיונו, שהרי כל כח וקסם ונחוש, הוא ממה שעושים להוריד שפע ממזלות ומשטרי השמים. אבל ישראל אין קסם ונחוש יכול לשלוט בהם, כי הם תלויים בשם א"ל מאלקים, אשר הוא מדרגה עליונה מאד, יותר מכל צבא מעלה. והוא מ"ש (שם כג) כי לא נחש ביעקב, כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל.

ובזה יתבאר לנו גם כן כוונת חז"ל במ"ש בפ"ב דמסכת מגילה (יה ע"א) מנין שקרא הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויקרא לו אל אלקי ישראל. וכוונתם שאחר שנאבק יעקב עם שר של עשו, וכתוב (בראשית לה יז) שרית עם אלקים ואנשים, ואז עלה במדרגה זאת העליונה, שיהיה כוחו יותר מכח המזלות והמלאכים הממונים עליהם, שיניקתם מג' אותיות הי"ם דאלקים, ולכן נקרא אל. ולכן נקרא ג"כ ישראל, שיש בהם אותיות שר אל. והיו"ד הוא רומז על יו"ד דאדני, שהוא מעלתם של ישראל, מה שתחילה היה בעקב, ונרמז בשם יעקב, שעכשיו הוא נעשה שר וגדול על כולם בכח שם אל שכתבנו.

ודבר זה מבואר בדברי הנביאים (ישעיהו מה יד) מ"ש כה אמר ה' יגיע מצרים וכו', אליך יתפללו אך כך אל ואין עוד אפס אלקים, אכן אתה אל מסתתר אלקי ישראל מושיע. וניבא שכאשר יהיה תשועת ישראל ויציאתם מגלותם, אז יכירו אומות העולם מעלתם וגודלם, וידעו כי עיקר השראת השכינה הוא בסם, וכי עולים מדרגה גדולה מאד על כל משטרי השמים והממונים עליהם, שהם תלויים בשם א"ל, והוא אלקי ישראל המושיעם מידי צר. ורק כאשר הם בגלות, אז שם א"ל הזה הוא נסתר ונעלם, בבחינת יו"ד הזאת, היורד למטה בעקב ומנהיגם בהנהגה נסתרת ונעלמת, ולכן הם נראים שפלים מפני אומות העולם.

ובוא וראה היש לך חיך מתוק מזה, מה שהבטיח הוא יתברך להיות מושיע ישראל לעתיד לבא, ובל ידה ממנו נדח על כלל האומה. אף שיש בהם כמה מדרגות זה למטה מזה, מ"מ כל שהוא חזק באמונתו יתברך בעקרי הדת וביחוד שמו הגדול, אף שהרבה עוונות ופשעים, יש לו תקנה לעתיד לבא, ויהיה נכלל בכלל הכנסיה, להיות שמו יתברך נקרא עליהם. והוא מ"ש שם (שם מד ג-ה) כי אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה, אצק

רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים, זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו לה' ובשם ישראל יכנה. וכוונת הכתוב הוא שהבטיח הוא יתברך לכלל הכנסיה הזאת, אשר נתקדש אבינו יעקב מבטן אמו, כמ"ש (בראשית כה כג) שני גויים בבטןך, ושם נפרדו, זה לקדושה, וזה לסטרא אחרא.

והוא מ"ש תחלה (ישעיה מד ב) כה אמר ה' עשך ויצרך מבטן יעזרך וכו', והוא כי עכשיו כשישראל בגלותם הם חסרים שני ענינים: א', שלמות הנפש, וגילוי התורה ורוח הקדש, וכמ"ש (איכה ב ט) מלכה ושריה בגויים אין תורה. והב', הוא שלמות הגוף והצלחה בעוה"ז. וז"ש (ישעיה מד ג) כי אצק מים על צמא, כמ"ש (ב"ק פב ע"א) הוי כל צמא לכו למים, ואין מים אלא תורה, וכמ"ש צמאה לך נפשי, וכתוב צמאה נפשי לאלקים לאל חי מתי אבא ואראה פני אלקים. והב', הוא שפע חיותם והצלחתם בעוה"ז. אמר (ישעיה מד ג) ונוזלים על יבשה, וכמ"ש (איוב יד יא) אזלו מים מני ים ונהר יחרב וכו'. והוא מה שמפרש אצק רוחי על זרעך, נגד גילוי התורה ורוח הקדש ונבואה בישראל, כמ"ש (שם נט כא) ואני זאת וכו' רוחי אשר עליך וכו' לא ימוש מפיו ומפי זרעך. וברכתי על צאצאיך, הוא לענין הצלחת עוה"ז וממשלתם של ישראל ע"י ברכותיו יתברך.

והוא מ"ש (שם ד) זה יאמר וכו', כי יש ד' מדרגות בישראל: הא', הם צדיקים גמורים, שלמים בתורה ובמצוות בפועל, וז"ש זה יאמר לה' אני. הב', הם העוסקים בתורה בלבד, ואין עוסקים כל כך במצוות בפועל כגמ"ח וכדומה, וע"ז אמר (שם) וזה יקרא בשם יעקב, כמ"ש (בראשית כה כז) ויעקב איש תם יושב אהלים. הג', הם עמי הארץ, שאין בהם תורה, אך עוסקים במצוות ובגמ"ח, ומחזיקים ידי עוסקים בתורה בפועל ידם, וע"ז אמר (ישעיה שם) וזה יכתב ידו לה', שידיו בפועל מוקדשים הם לשמים. הד', הם אותם שהם רקים שבישראל מתורה ומצוות, אך חזקים באמונתו יתברך וביחודו, בעקרי התורה ושרשיה אשר לא שתו מכוס התרעלה, ולא נשקעו ח"ו בדעות נפסדות, העוקרים שרשי התורה ויסודותיה, וע"ז אמר (שם) ובשם ישראל יכנה, שעכ"ז נקרא עליהם שם ישראל מכלל הכנסיה הקדושה, וכולם יהיו שלמים לעתיד לבא, כמ"ש.

ועתה תשוב ותראה פלאות, למה תלויים ישראל באות יו"ד, שאף שהיא היותר קטנה ושפלה באותיות, אעפ"כ היא שורש כולם, ואין לשום אות מציאות זולתו. והטעם כי כל אות יש לו אורך ורוחב ומדה, משא"כ יו"ד היא נקודה סתומה אינה נתפסת במדה ובמקום, רק היא נקודה מחשבת לבד, כמ"ש בדרוש אחר באריכות. והוא ראשית הכל ותכלית הכל, וכמ"ש (עי' תיקו"ז ז ע"א) סוף מעשה במחשבה תחילה, ומצד זה הוא נחמה גדולה לישראל, לבלתי יתיאשו ח"ו מן הגאולה, כי א"א להתבטל בשום סיבה בעולם שלמות מציאות אומה הזאת, כי אם ח"ו יחרב העולם לגמרי כמו שא"א לשום מציאות בלתי נקודת מרכזו, א"א לאות שיהיה נכתב אם לא ע"י הנקודה הראשונה, והוא מה שאמר הנביא (ירמיהו לא לד-לו) כה אמר ה' נתן השמש לאור יומם חקות ירח וכוכבים לאור לילה וכו', אם ימוש החוקים האלה מלפני נאום ה' גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים, כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי הארץ למטה, גם אני אמאם בכל זרע ישראל על כל אשר עשו. ומה שיש לדקדק בפסוקים האלה הוא, כי הנביא אומר בשמו יתברך, שכמו שא"א ליתן מדה ולידע מדת השמים ממעל ומדת הארץ, כמו כן א"א שיתבטל אהבתו יתברך אלינו.

חכמת הטבע וחכמה פנימית

והרי עינינו רואות בכל דור נמצאו חכמים באומות העולם אשר יחקרו לידע באמת מדת השמים ומדת הכוכבים וגלגלים למעלה, ומכ"ש מידת הארץ, יודעים הם במופתים מדת כל אחד, כידוע בספרי החכמות למאוד. אבל באמת הוא ענין נפלא מבואר בזה שורש מדרגת ישראל, שכל דבר יש בו פנימיות וחיזונית, והם גוף ונפש, אף שאברי גופו מושגים לחוש מדתו וכוחו והרכבתו וכל פרטיו, אבל נפש הפנימית שבו, אינו מושג לשום אדם, מדת נשמתו וכוחה ועיניה, כמו כן אינם יודעים מחכמת השמש והגלגלים ועיני הכוכבים, רק חיזוניתם לבד, אבל לא הפנימיות שלהם.

ובזה אמרתי לפרש דברי חז"ל בש"ס, מה שדברו בעיני הגלגלים ומאורות וכוחות הארץ, מה שסותר לדברי חכמי אומות העולם, שבאמת כל דברי חז"ל הם בפנימיותם של הכוכבים והגלגלים והארץ, שדבר זה לא ניתן לחכמה אנושית, רק ע"פ המסור לחז"ל מפי הנביאים, מה שנתגלה להם פנימיות הדברים. ולזה אמר הנביא, שאף לפי ראייה שכלית וטוב מצב האומה הנבחרת, א"א להיות לה תקומה ומלוכה וממשלה בעולם אחר הנפילה העצומה והשפלות העצום באורך הזמן הזה שיוורדים מטה מטה עד אין חקר, אעפ"כ אין הדבר כמו שהוא נראה, כי ענין הפנימי לא ניתן להשגה כלל, הוא עומק מחשבתו יתברך בזה, וכמ"ש הנביא (ירמיה כט יא) כי אנכי יודע המחשבות אשר אנכי חשב עליכם בית ישראל, הרי לנו מקרא מפורש שדבר זה אין מושג לשום נברא זולתו, רק טמון ונגזר בעומק מחשבתו יתברך, ואין יודע זולתו. ולזה אמר שכמו שא"א לידע מדת מוסדי השמים מלמעלה, ר"ל שרשם הפנימי, שהוא יסודם וקיומם, וכן א"א להיות נחקר מוסדות הארץ למטה שורש נפשו ופנימיותו, כמו כן יש ענין פנימי אל כוונתו יתברך באומה הזאת. ולזאת א"א להם להיות נשבת מהיות גוי נבחר לפניו, כי באמת יסוד השמים הפנימי ויסוד הארץ הפנימי, הוא תלוי בנקודה זאת, שהם ישראל, שכל העולם נברא בשבילם.

ומה שיש להתפלא עוד בכתובים הנ"ל, במ"ש נתן השמש וכו', אם ימוש החוקים האלה וכו', דמשמעותו הוא, שאם היה מצויר ביטול אור השמש והירח, אז ח"ו גם ישראל יתבטלו. אבל באמת אין בטלים המאורות לעולם, והוא היפך כמה פסוקים, כמ"ש (ישעיה ס יט) לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם והיה לך ה' לאור עולם, וכתוב (שם כד כג) וחפרה הלבנה ובושה החמה. ובפרק חלק (צא ע"ב) רבא רמי, כתיב וחפרה הלבנה, וכתוב (ישעיה ל כו) והיה אור הלבנה כאור החמה. ומשני כאן לימות המשיח, כאן לעולם הבא. אבל הענין מבואר במ"ש במ"א, מענין מ"ש (חגיגה יב ע"א) אור שברא הקב"ה ביום הראשון היה מאיר וכו', עמד ונגזר, שאור הזה הוא רוחני, גדול יותר מאד. והיה אדה"ר משתמש בו קודם חטאו, שאז היה גופו זך ונקי, כגופו של אליהו שנכנס חי לג"ע. אבל ע"י שנתגשם גופו ע"י חטאו, א"א לו להשתמש באור הו"ך הזה, לכן הוצרך הקב"ה לנגזרו בחומר עב, והוא גוף השמש, וכן מאורות אלו נתלבשו בירח וכוכבים. ונמצא שאור הראשון הנגזר תוך החמה, הוא במדרגת נפש ורוח בגוף האדם, שאף שכל הרגשותיו ופעולתו ע"י כח הנפש המתלבש בו, אעפ"כ הנפש פועל בו בגבול וצמצום ומדה, כפי כח האברים. ד"מ הראות שהוא בנפש פועל ע"י העין במדה וגבול גשמי, מאחר שהעין הוא גשמי ומצמצמו, וכן בכל פעולות הנפש.

וכמו כן אור הראשון, אף שהוא מאיר דרך נרתיקו, שהוא השמש עצמו, אינו מאיר אלא במדת הגוף, שהוא החמה עצמו, ולכן שינוי אור המאורות האלו תלוי גם כן בשינוי חומר האדם עם נפשו. כי אדה"ר קודם חטאו, שהיה גופו זך מאד, לכן כל כוחות נפשו היו מתגלים בו יותר, וכמו כן בערכו המאורות שנבראו לשמשו, היה אור הפנימי שבהם מאיר יותר, כי גם גוף חומר החיצון של השמש היה זך יותר, ולכן גם אור הפנימי האיר בו יותר. ואחר שחטא, שנתגשם חומר, אז גם כוחות נפשו לא נתגלו על אבריו מבחוץ כמקדם,

ולכן לעומתו גם גוף החיצון של השמש נחשך ונתעבה יותר, ולכן לא האיר עליו אור הפנימי כ"כ. נמצא שכל השינויים אינם רק מצד הגוף, ולא מצד הפנימיות, כי בפנימיות לא נתן מדה ושיעור כלל, והוא דומה ממש לאור נר המאיר בעששית, שכל שהעששית זך יותר, אז מאיר הנר ביותר דרך העששית.

בין ימות המשיח לעולם הבא

ובזה מבואר לנו דברי רז"ל ועומק דבריהם הקדושים, שידוע שיש הפרש בין ימות המשיח לעתיד לבא, ובין עוה"ב באלף השביעי, שבימות המשיח לא יתבטל בנין העולם כאשר הוא עתה, רק שיתוסף כחם ויזדככו ביותר, כמו שגופות הצדיקים יזדככו יותר. ולכן גם החמה והלבנה לא יתבטלו, רק שיתוסף אורם ביותר, שגוף החיצון של חמה יזדכך יותר, ולכן כתיב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, קודם חטאו של אדם, וכך קבלו חז"ל (ילקוט ישעיה תק) שגוף האדם וכוחותיו נתמעטו, עד שנשאר א' משמ"ג חלקים שהיה בו בתחילה. ולכן אז כשיגיעו בני אדם למדרגתם הראשונה, גם החמה תאיר שמ"ג פעמים כמו שמאיר עתה.

ומשה רבינו ע"ה ברדתו מהר סיני זכה למדריגת אדה"ר קודם החטא, שנזדכך גופו מצד שהיה בהר סיני ארבעים יום, לחם לא אכל וכו' (שמות לד כח). כי כך הוא יצירת גוף האדם בארבעים יום (ברכות ס ע"א), ולכן במ"ם יום נזדכך, ולכן זכה לקירון עור פניו, ועליו נאמר (שמות ב ב) ותרא אותו כי טוב הוא, שהוא אור הראשון שנגנו, כמ"ש (בראשית א ד) וירא אלוקים את האור כי טוב, שעמד ונגנו, ולכן אמרו רז"ל (סוטה יג ע"א) שנתמלא כל הבית אורה. והוא מ"ש לו ה' ית' למשה (שמות לג יב) ידעתך בש"ם, ר"ל ששמ"ב חלקי האורות שנסתלקו מאדם אחר חטאו, זכה הוא להם, וכן יגיעו הצדיקים בימות המשיח למדריגה זו כמבואר. אבל באלף השביעי, שאז יהיה חורבן העולם, היינו שגופות הגשמיים יתבטלו לגמרי, וישאר רק פנימיותם לבד, שאינו במידה ואינו נתפס במקום ובזמן, לכן גם נפשות הצדיקים לבד ישארו בלא גופים, וכמ"ש רז"ל (סנהדרין צב ע"ב) שהקב"ה עושה להם כנפים כמלאכי השרת, לכן גם חיצוניות של המאורות יתבטלו, וישאר פנימיותם, האור הנגנו לבד. ולכן אז (ישעיה כד כג) וחפרה הלבנה, וכתוב (שם ס יט) לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם, וז"ש כאן לימות המשיח, כאן לעוה"ב.

ועתה יתבאר לנו כוונת דברי הנביא בשני פסוקים אלו, במה שהם מראים על שני מיני השלימות שיהיה לישראל, האחד הוא לימות המשיח, והשני לעוה"ב. והוא כי פסוק השני שכתבנו במ"ש (ירמיה לא לו) אם ימדו שמים מלמעלה, מדבר מימות המשיח, שאז גם הגופות יהיו קימים וחזקים, ויהיו מושלים על פני תבל, וע"ז אמר אם ימדו וכו', גם אני אמאם בכל זרע ישראל על כל אשר עשו, שלא יחשבו ח"ו שכבר הדיחם מעל פניו בחטאתם, וישארו בגלותם ח"ו. ופסוק ראשון מדבר מענין עוה"ב שאז מדבר מענין נפשותיהם של צדיקים ופנימיותם, שאז יגיעו למדריגת מלאכי השרת ממש, ואז ישמש ג"כ אור העליון הפנימי שבחמה, שע"ז אמרו (נדרים ח ע"ב) עתיד הקב"ה להוציא חמה מנרתיקה, וע"ז אמר (ישעיה ס יט) נותן שמש לאור יומם חקות ירח וכוכבים וכו', ר"ל פנימיותם אשר הם נותנים חק ומידה למאורות להאיר בערכם בעוה"ז. וכמו שא"א לפנימיותם, שהוא אור הראשון, להתבטל, כי הוא אינו תחת הזמן והמקום כלל, כמו כן א"א לזרע ישראל שיתבטלו ח"ו גם באלף השביעי שיחרב העולם, וישארו בפנימיותם לבד. וז"ש (ירמיה לא לו) החקים האלה מלפני, ר"ל מפנימיותם אשר אין נראים עתה

לנבראים בעולם התחתון, כן גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני, ר"ל בבחינת הפנימיות, כמ"ש.

וע"פ הדברים האלה שכתבנו נתבאר שישראל הם תלויים באלו ג' אותיות משם אלקים, א"ל מאלקים, וי' דאדנ"י. ובוזה יתבאר לנו עומק דברי חז"ל, מ"ש במס' מגילה (יא ע"א) ע"פ בעצלתים ימך המקרה, בשביל עצלות ידים שהיו בישראל, שלא עסקו בתורה, נעשה שונאו של הקב"ה מך ורש. והוא כי מצינו שישראל יש בהם אלו ג' אותיות אל"ן, וכשתסיר משם הזה אלו הג' אותיות, נשאר אותיות רש. וידוע כי מיכאל הוא אפטרופסא רבא דישראל (זהר ח"ב רנד ע"א), כמ"ש בדניאל (י כא) אין איש מתחזק עמדי כי אם מיכאל שרכם וכו'. וכשתסיר ממנו אלו ג' אותיות, נשאר אותיות מך. והענין כי מיכאל הוא השר המעלה עבודת ישראל למעלה, כמ"ש בסוף מס' מנחות (קי ע"א) שברקיע זבול שם בהמ"ק של מעלה, ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבנות. וכתבו התוספות שם בשם המדרש, שהוא מקריב נשמותיהם של ישראל. והוא ענין תיקון נשמותיהם מה שמוסיפים ע"י העבודה בתורה ובמצוות בכל יום.

והוא עומד תמיד נגד סמאל, שרו של עשו, המקטרג על ישראל. וכשישראל עושים רצונו של מקום ע"י עבודתם, הוא עולה למעלה, והס"מ יורד מטה מטה. משא"כ להיפוך ח"ו, אז יש לסמאל עליה, ומיכאל יש לו ירידה למטה, כמ"ש (מגילה ו ע"א) אמלאה החרבה, אם מלאה זו, חריבה זו וכו', ומיכאל נדחה ח"ו חוץ לפרגוד, ולכן נקרא אז בשם מך, מלשון ירידה ונמיכה. וכן ישראל מסתלק מהם השראת השכינה, והם ג' אותיות הנ"ל, ונשארים תחת הנהגה המקרית, שמצד זה אין להם שום מקור השפעה, כי אין להם חלק בשמים, רק בארץ דלית לה מנרמה כלום³⁵⁴, כמ"ש רבינו באריכות בפירושו לשה"ש. ולכן נקרא רש, מלשון (שמואל ב' יב ג) ולרש אין כל, ולכן אמרו רז"ל שם (מגילה טו ע"ב) כשנכנסה אסתר לבית הצלמים ונסתלקה ממנה השכינה, אמרה אל"י אלי למה עזבתני, שאז היה עליה גדולה לשרו של עשו, שלכן ניתנה רשות לזרע עמלק לשלוט על ישראל, לגזור עליהם כליה ח"ו, ונסתלק ב' פעמים שם אל"י, מישראל, וממיכאל אפטרופסא דילהון.

והנה ידוע שמדרגה זאת קנו ישראל ע"י יציאתם ממצרים, שמאז היו לו יתברך לעם, ע"י שהיו מוכנים לקבל התורה, ולכן מאז התחיל הוא יתברך לשדד כל כוחות הטבעיים והמזלות ושריהם מלמעלה. וכמ"ש ה' ית' למשה (שמות ו ג) וארא אל אברהם וכו', ושמי ה' לא נודעתי להם, שעדיין לא גילה הוא יתברך כוחו וגבורתו, אשר הוא שליט על הטבע ומהפכם כרצונו. כי בעת שהיו במצרים משועבדים לפרעה, היה להם שני מיני עבודות, הא' עבודת הגוף, בשעבוד לבנים וחומר וכל עבודה בשדה, וגם שעבוד הנפש, כי היו (דברים ד לד) גוי בקרב גוי, כמ"ש רז"ל (זהר ח"ב קע ע"ב) הללו עובדי ע"ז וכו', ולא היה להם עדיין תורה ומצוות. וביציאתם משם זכו לחירות הגוף וחירות הנפש. ועוד זכו ע"י זה, שיהיה הכנה לתכלית שלימותם לעתיד לבא ג"כ בשני זמנים: הא', לימות המשיח, שאז יהיה להם גאולה שלימה, ואז יתגלה כוחו וממשלתו יתברך בעולמו, כמ"ש (יחזקאל לח כג) והתגדלתי והתקדשתי לעיני עמים רבים, וכתוב (שם לו כג) וקדשתי את שמי, המיוחד, וגם גדולתם של ישראל יתגלה אז לעין כל, כמ"ש (ישעיה סא ט) ונדע בגוים זרעם כל רואיהם כי הם זרע בירך ה'. והב', הוא לעוה"ב, שאז יהיה יום הדין הגדול, ותכלית תיקון העולם, ויהיו נשארים הצדיקים לחיי עולם, כמ"ש (דניאל יב ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו.

³⁵⁴ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

ענין ד' לשונות של גאולה וסדרן בליל פסח

והד' אלו הם ד' גאולות שהזכירו רז"ל, ומבוארים בכתוב, כמ"ש (שמות ו ו) והוצאתי מתחת סבלות מצרים, הוא הא', שהוא שעבודם בגופם בחומר ובלבנים. והב', הוא (שם) והצלתי אתכם מעבודתם, שהוא ענין העבודה לאל זר, שהיו שקועים בגילולי מצרים, כמ"ש ביחזקאל (355) ואמר אליהם איש את גילולו וכו'. והג', הוא וגאלתי אתכם בזרוע נטויה, הוא לימות המשיח, שיגלה הוא יתברך כוחו הגדול השולט על כל דרכי הטבע. והד', הוא (שמות ו ו) ובשפטים גדולים, לעוה"ב, אחר התחיה, שאז יהיה הדין הגדול, כמ"ש. ולכן כנגדם תקנו לנו חז"ל ארבע כוסות בליל פסח, נגד ד' גאולות אלו, שגאולת מצרים היה ג"כ הכנה לגאולה העתידה, שע"י כן זכו לקבלת התורה, להיות לו לעם ל"ה³⁵⁶.

ותקנו ב' קודם אכילה, נגד ב' הגאולות שהיו במצרים: הא', נגד מה שזכו לכנוס תחת כנפי השכינה בקבלת התורה ועול מצוותיו יתברך, ולכן עליו אומרים קידוש אשר קדשנו במצוותיו. והב', נגד גאולת העבדות ויציאתם לחרות, ולכן כוס שני אומר עליו הגדה, עבדים היינו, ומתחיל בגנות ומסיים בשבח, מגאולתינו ופדות נפשינו. וב' כוסות האחרונים נגד ב' הגאולות העתידות לבא עלינו לימות המשיח ולעוה"ב, והם: הא', לברך על מזוננו, שאז לימות המשיח נזכה כולנו להיות משולחנו של הקב"ה בקדושה בארץ ישראל, ויחזור לנו כל המעלות שהיו לאדה"ר קודם החטא, כמ"ש (שבת ל ע"ב) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות, וביארנו במ"א שענינו שהמאכל יהיה בלי פסולת, שהגופים יזדככו ביותר, כמו גופו של אדה"ר קודם החטא, שאחר החטא נתקללה האדמה בעבורו, כמ"ש (בראשית ג יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך, שגם גופו נתגשם, ונתערב טוב ברע. ומאכל האדם הוא לפי מזג גופו, ולכן לעתיד לבא שיהיו זכים וטהורים, אז גם מאכלם יהיה זך ונקי בלא פסולת, ולכן תקנו כנגד זה כוס שלישי, לברך על מזוננו. ולכן אמרו רז"ל (פסחים קיט ע"ב) שלעתיד לבא עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים, ויתנו כוס של ברכה לדוד לברך, כי הוא היה ניצוצו של אדה"ר, ומי שקלקל הוא יתקן. וסעודה זאת יהיה כמשמעו, לזכך גופי הצדיקים, שיהיו מוכנים ליכנס בו אח"כ לעוה"ב במזון הנפש באלף השביעי. ונגד עוה"ב הוא כוס רביעי, ולכן תקנו כנגד הלל הגדול, שהוא תכלית שלימותם של ישראל.

ועל ענין נפלא הזה נצטוו ישראל על אכילת מצה בליל פסח, ואיסור אכילת חמץ כל שבעה. כי ע"י הטא אדה"ר נכנס בו יצה"ר, ונתגשם חמרו להמשך אחר תאוות מגונות, והוא שאור שבעיסה (ברכות יז ע"א), הגורם קלקול הנפש. וביציאת מצרים שנבחרו ישראל להיות לו לעם, נצטוו באכילת מצה שלא נחמץ ולא נתקלקל, שבזה יהיה הכנה לטהרת גופם, שלא להיות נמשך כל כך אחר תאוות יצרו המגונה. וכן כל אדם מישראל בזמן הזה, שבכל פסח מתעורר אותו הארה הגדולה שהיה בעת יצי"מ, וגורם לו טהרת נפשו. ולכן כתיב (שמות יב יט) כי כל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא, שאין טהרה לנפשו, ועי"ז ח"ו נכרת משרשו. ולכן החילוק בין חמץ למצה הוא באות ה', שמח' נעשה ה'³⁵⁷, שהח' רומז ליצה"ר שהיא פתוחה למטה, כמ"ש רז"ל (מנחות כט ע"ב) שלכן ה"א פתוחה למטה, שכל הרוצה לצאת יצא, ופתוח פתחו למטה לשאול תחתית, ופתח השני

³⁵⁵ ע"י פרק כ פסוק ח: "וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים".

³⁵⁶ נדצ"ל לה'.

³⁵⁷ ע"י גר"א בספד"צ טז ע"ב, וזהר ח"ג רנב ע"א.

שיש למעלה אצל גגו, הוא כדי שיתקבל בתשובה, ויהיה לו תקנה. כמ"ש במסכת שבת (שם) מ"ט תליא כרעא דה"א, דאי הדר ליעול בהך. והבא ליטרה מסייעין אותו. ונמצא שפתיחת ה"ה"א מן החי"ת, הוא רומז לתקנת האדם מחלאת זוהמה אשר בקרבו שנשאר בו ע"י הטא אדה"ר, ובאכילת מצה בפסח, ואיסור חמין, יש לו הכנה להיות נתקן מקלקול, כמ"ש.

ואתה קורא משכיל תשוב ותראה פלאות מתורה הקדושה ועומק דברי חז"ל, מה שאמרו בענין הזוגות. והוא שבאמת ענין הזוגות הוא בא מצד הטאו של אדה"ר, שגרים קלקול בכל הבריאה, כי כל ענין גשמי אשר הוא תחת הזמן והמדה והמקום, הוא בגדר חלוקה ומתחלק לשנים, הזמן בגדר עבר ועתיד, המקום בראש וסוף, וכן המדה, ולכן יש לו כליון בטבע. משא"כ מה שהוא בגדר נצחי, אינו בגדר מספר, ואינו מתחלק. ונמצא שע"י הטא אדה"ר שנמשך אחר החומר, נפל בגדר שניות, כי קודם הטאו היה מדריגתו גדולה מאד, יותר ממלאכי השרת, כמ"ש (מדרש זוטא קהלת ו) שבקשו מלאכי השרת לומר לפניו קדוש. והענין הוא כי כל מלאכי מעלה הם משרתים וממונים על הנהגת עולם התחתון, שהוא בגדר זמן ומקום, ולכן גם בהם נמצא מספר זוגות, כמ"ש (יחזקאל א ו) וארבעה פנים לאחת להם, וכן וארבע כנפים, והם ג' פנים, שהם פני נשר ופני אריה ופני שור, וכל אחד הוא מורכב מד' יסודות, וכמ"ש (הגיגה יג ע"ב) מלך שבחיות וכו', וכולם מקבלים שפעם מחיות אלו שבמרכבה. אבל אדם הוא מתגאה על כולם, כי הוא שרשו מלמעלה, שולט על כל הנבראים, ולכן פני אדם כולל כולם.

ענין מספר יב

ונמצא שזולת צורת אדם יש י"ב פנים דחיות, ונגדם ג"כ י"ב כנפים. והענין שבכל דבר יש משפיע ומקבל, ואלו החיות הם שרשי כל המלאכים וכל המשרתים הממונים להנהיג העולם, ובי"ב פנים שלהם מקבלים שפעם מלמעלה, כעבד העומד להתראות פני אדונו לקבל פרס ממנו. כמו כן כח קבלת שפע מלמעלה, נקרא ג"כ בשם פנים. וכח שליחותם להשפיע למטה נקרא בשם הכתוב בגדר כנפים, שבהם מעופפים ורצים למלאות שליחותם מה שנבראו לשמש לעולם, והם ג"כ י"ב.

והענין כי י"ב הוא כלל הנבראים בגבול ומדה, שהם שש קצוות, והם מתחלקים לי"ב גבולי אלכסון (ס"י פ"ה מ"ב), ולכן הם בכסא ע"ב מלאכים³⁵⁸, י"ב ע"ג השרשים כידוע, וששים הם תחתיהם. וכולם ממונים להנהיג העולם בהנהגה טבעית, ולכן מהם מתחלקים למטה ע"ב אומות, שבעים אומות, ועשו וישמעאל על גבם שהם כוללים כולם ותופסים כל הישוב³⁵⁹. וכמו כן תמצא באותיות התורה שבהם נברא כל העולם, ובהם תלוי הנהגתם, הם י"ב וששים, כי ה' אותיות מנצפ"ך במלואם, מ"ם, נו"ן, צד"י, פ"א, כ"ף, הם י"ב אותיות, כי ה' אותיות אלו הם השרשים לכל האותיות כידוע³⁶⁰. ושאר כ"ב אותיות במלואם, הם ששים אותיות³⁶¹, ולכן לנגד זה נמצא בישראל ע' נפש עם יעקב, ועם אברהם ויצחק הם ע"ב, כמ"ש רבינו בכ"מ. וי"ב שבטים הם הכללים, וכמ"ש (דברים לב ח) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, כי ישראל הם בגדר פני אדם, השולטים על כל הג' פנים

³⁵⁸ ע"י לקוטי תורה (ספר ישעיה יא ח): והוכן בחסד כסא דע כי הכסא הוכן בע"ב גשרים ובאצילות הם ע"ב הויה ובבריא ע"ב מלאכים שהן קדושים וביצירה ע"ב סנהדרין הנז' בזהר ובעשיה ע"ב דינין נמצא שבמספר חסד שהוא ע"ב הוכן הכסא.

³⁵⁹ ע"י גר"א תיקו"ז פד ע"ד.

³⁶⁰ ע"י ע"ח שער כה דרוש ב.

³⁶¹ ע"י יהל אור ח"א כ"ב ע"ב, שזה אל"ף ב"ת וכו'.

של החיות, כמ"ש (הגינה יג ע"ב) ואדם מתנאה על כולם, וכתוב (יחזקאל לד לא) ואתן צאני אדם אתם, ואמרו רז"ל (יבמות סא ע"א) אתם קרויים אדם וכו'. ולכן תמצא בדניאל, כשראה ממשלת הד' מלכויות על ישראל, ראה אותם בדמות ד' חיות עולות מן הים, והוא כמ"ש, שיניקתם מד³⁶² אותיות הים דאלקים. ומלוכת מלך המשיח ראה בדמות אדם, כמ"ש (דניאל ז יג) וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי וכו', וכמ"ש הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה, ע"פ (תהלים קד כ) תשת השך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער, שרומז על הגלות, וממשלת אומות העולם על ישראל, ולימות המשיח, אז תזרח השמש יאספון, כמ"ש (ירמיה ל י) כי אעשה כלה בכל הגוים, ואז (תהלים קד כג) יצא אדם לפעלו. ולכן נמצא גם בהם בחינת ע"ב, נגד ע"ב דאומות, ונגד ג"כ בישראל, שבעים סנהדרין, ונשיא ואב"ד על גביהם, הם ע"ב. וכן כה"ג בחושן על לבו נשא שמות בני ישראל ב"ב אבנים ובהם ע"ב אותיות, כי אברהם יצחק יעקב שבטי ישורון, היה כתוב בהם, והוא לזכרון לפני ה', שישראל מדרגתם עולה על גבי כולם.

חזון דניאל על מלכות הרביעית

וכמה נפלאו הדברים האלה, פקח עיניך וראה במראה דניאל, בעת רואו ממשלת הד' מלכויות, כתיב בג' הראשונות (דניאל ז ח) קדמיתא דמיא לאריה, תנינא דמיא לדוב, תליתאה דמיא לנמר, והם עולים מן הי"ם, והרביעית היא חיה בלי שם, דחילא ואימתני, ולה עיינין כעיני אנשא ופום ממלל רברבין וקרנין עשר לה. ובכתבי רבינו הגדול והקדוש כתב פלאים בזה, כי ג' חיות הראשונות יניקתם משפע הנשפע מג' אותיות ראשונות של שם אדני, והם ר"ת אריה דוב נמר, והרביעית מי של אדני, ולכן לה קרנין עשר. והוא ענין נפלא, כי ג' הראשונות נקראים חיות, שיניקתם משפע הג' חיות שבמרכבה, שאינם מכללא דאדם, והנהגתם תלוי במזלות ומשטרי השמים. אבל הרביעית איננה מכללם, כי הרי לידתו וביאתו לעולם ג"כ בנס כמו אחיו, שהרי האבות עקרים היו. ונמצא שצריך שיהיה לו שפע וחיים ממה שלמעלה מגדר הטבעי ממדרגת אדם. והיינו כי הוא נברא בשביל האדם להיות לנגדו רצועת מרדות, כשאינ עושים רצונו של מקום, כמ"ש (בראשית כז מ) והיה כאשר תריד ופרקת וכו', וכתוב (שם כה כג) שני גוים בבטןך וכו', (מגילה ו' ע"א) לא נתמלאה צור וכו'. ונמצא שיניקתם ג"כ מצורת אדם, והוא כשאינ ישראל עושים רצונו של מקום כראוי, וע"י זה השטן מקטרג עליהם. והם (זכריה ד י) עיני ה' המשוטטים בכל הארץ, ההולכים ורואים מעשיהם של ישראל, ונקראים מרגלים, כמ"ש רבינו הגדול בפירושו על ספרא דצניעותא (לא ע"א). ואח"כ עולים ומקטרגים על ישראל, וע"ז אמר (דניאל ז ח) ועיינין לה כעיני אנשא ופום ממלל רברבין. ונמצא שגם יניקתו ממדרגת יו"ד של שם אדני, קטנה שבאותיות, כמ"ש (עובדיה א ב) קטן נתתיך בגוים, אבל הוא מתעלה ע"י עוונות ישראל, כמ"ש (דברים כח מג) הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה.

וי' הקרנים של החיה רומז ג"כ לדבר גדול, כי המקונן אמר (איכה ב ג) גדע בחרי אף כל קרן ישראל וישמח עליך אויב הרים קרן צריך, ובמדרש (איכ"ר פ"ב ס"ו ו) חשב עשרה קרנים שהיו לישראל כשהיו בגדולתם, וכולם ניטלו מהם בעת שנחרב בהמ"ק. ואלו יו"ד הקרנים הם מיו"ד של אדני, שמשם יניקת ישראל כמ"ש. וע"י הטאתיהם נטלה מהם ונתנה לשכנגדם, ואלו הם יו"ד קרנים של החיה הרביעית, ובהן עבדא קרבא לקדושי עליונים, כמ"ש שם בדניאל. ורמז ג"כ לעשרה אבירי ישראל, י' הרוגי מלכות, שהיו ניצוצי

³⁶² נדצ"ל מב'.

י' השבטים, כמ"ש רבינו הגדול באריכות בזה בפירושו להיכלות (ח"ב יט ע"ב), וע"ז רמז דוד המע"ה, שלעתיד לבא, אז (תהלים עה יא) וכל קרני רשעים אנדע, ועי"ז תרוממנה קרנות צדיק.

הגאולה בכח עסק התורה

וכל זה רמזו רז"ל בענין מאמרי סבי דבי אתונא, מס' בכורות (דף ה ע"ב) מ"ש משרא דסכינא במאי הבטא לה, אמר להו בקרנא דחמרא, אמרו ליה ומי איכא קרנא לחמרא, אמר להו ומי איכא משרא דסכינא³⁶³. שרמז לממשלת חיה הרביעית, שנמשל לחרב וברזל, כמ"ש (דניאל ב לד) שקוהי די פרזלא. והענין כי שקר אין לו רגלים (בתי מדרשות חלק ב – מדרש אותיות רבי עקיבא השלם נוסח ב), ואין לו קיום והעמדה בעולם כמ"ש, וע"י שנאבק עם יעקב, וכתוב (בראשית לב כה) ויגע בכף ירכו, משם נתחזק כח הרגלים של שרו, ויש לו עמידה חזקה בעולם, והנחש בתחילה נקצצו רגליו (ב"ר פ"כ סי' ה).

וידוע כי יעקב ועשו הם ענין אדה"ר עם הנחש, וכתוב (בראשית ג טו) ואתה תשופנו עקב, ע"י שנאחו בי' הנ"ל, היה לו אחיזה בעקב דיעקב, וי' הזה נסתלק מיעקב. ונחש על עפר משלו ועפר תאכל, כי אחיזתו בעקב, ומקומו לית לה מגרמיה כלום³⁶⁴, וכאשר ישראל ח"ו יורדים עד עפר, אז הנחש שולט שם, ונתחזק ברגלים חזקים, בנגרי דפרזלא, ולכן נקרא משרא דסכינא.

ושאלתם היה שא"א לממשלתם שיתבטל, כמ"ש (עובדיה א ג) זדון לבך השיאך שוכני בחגוי הסלע מרום שבתו מי יורידני ארץ. וע"ז השיב להם ריב"ח, שכאשר יתבטל כח העשר קרנים שלהם, ואז תרוממנה קרנות צדיק, הוא מלך המשיח, דכתיב ביה (זכריה ט ט) עני ורוכב על חמור, והוא זכות התורה, שבזכות עסק התורה יגאלו ישראל, כמ"ש (הושע ח י) גם כי יתנו בנויים עתה אקבעם, וכתוב (בראשית מט יד) יששכר חמור גרם. ות"ח הם הקרנים המנגחים בתורה כידוע בכ"מ, וז"ש בקרנא דחמרא, וכמ"ש (בראשית כז כב) הקול קול יעקב, כ"ז שקולו של יעקב, אין הידים ידי עשו.

ונמצא שבכח עסק התורה של ישראל יתבטל כח החרב ורגלים של פרזלא של שכנגדם, כי באמת כל אחיזתם היה ע"י עוונות ישראל, כי מצד עצמם אין להם מציאות וקיום, כי גם מצד המזלות אין להם יניקה. והוא מה שאמרו רז"ל במסכת שבת (דף נו ע"ב) בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, בא גבריאל ונעץ קנה בים, ועליו נבנה כרך גדול שברומי, כי ענין הקנה הוא רגל הקו"ף של שקר, שאין לו רק רגל אחת, ואין לו יניקה מג' אותיות הי"ם שכתבנו למעלה. וע"י הטא ישראל נעץ קנה בים, שקו"ף של שקר נתחבר בנ"ה גבוהים הנ"ל, שיניקתם מהי"ם ויש להם ממשלה מן המזל ג"כ. ומזה נעשה בנין לברך גדול, וע"ז נאמר (תהלים סח לא) גער חית קנה, שדרה בין הקנים, ר"ל בקו"ף של שקר ובנ"ה הנ"ל.

ורבינו הגדול בפירושו לישעיה כתב בביאור פסוק (מא כז) ראשון לציון הנה הנם וכו', כי במצרים נסתם הה"א לחי"ת, כמ"ש רז"ל בפרק הבונה (קד ע"א) מ"ט כרעא דקו"ף תלויה, דאי הדר ביה וכו'. ובמסכת מנחות (כט ע"ב) אמרו מ"ט תליא כרעא דה' וכו',

³⁶³ תרגום: ערוגה של סכינים במה קוצרין אותה. אמר להם בקרן של חמור. אמרו ומי יש קרן לחמור, א"ל וכי יש ערוגה של סכינים.
³⁶⁴ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

וליעול בהך וכו', והוא כי במצרים נעשה מן ה"א חי"ת, כדי שלא יוכלו לחזור בתשובה, ושבר הקב"ה את הסתימה, ועשה מהמ"ץ מצ"ה³⁶⁵, ונגאלו. ובגלות הזה נסתם הה"א, ונעשה קו"ף, ולא נשאר רק קצת למעלה, כי פתח התחתון של החי"ת והה"א הוא פתח רחב, וכל הרוצה לצאת יצא, אבל ליעול צריך סיוע, כי (בראשית ד ז) לפתח חטאת רובץ.

גלות האחרונה בגלל חטאי הלשון

וזה"ש לא מסתייעא מילתא, ר"ל א"א לילך דרך שם, שאם ח"ו ילך דרך שם, יכול בקל לחזור לסורו, כי כבר נתגבר יצרו בדרך ההוא, וצריך ליכנס בדרך אחר בדוחק גדול, ולכן צריך סיוע. כי גלות האחרון הוא בחטא הלשון, והוא רגל הקו"ף הנמשך למטה, לשון שקר. ושרשו התחיל מחטא השבטים ומיוסף (שם לו ב) ויבא יוסף את דבתם רעה, שמזה נעשה קצת פירוד בין יהודה ליוסף, ומזה צ"ן ג"כ חטא דוד המלך ע"ה, שקיבל לשון הרע מציבא, ואמר (שמואל ב' יט ל) ואתה ציבא תחלקו את השדה, ואז יצתה בת קול, ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה (שבת נו ע"ב).

וגדולתו של ירבעם התחיל מעת שנשא שלמה את בת פרעה, שלכן זכה למלוכה, על אשר הוכיח את שלמה בעת נשאו את בת פרעה, כמ"ש רז"ל (שם). לכן אז בעת שנשא, בא גבריאל ונעץ קנה בים (שם), שנמשך רגל הה"א למטה, והוא ג"כ שליטת הנחש, מה יתרון לבעל הלשון (ערכין טו ע"ב). והוא אשר נשך את ישראל בעק"ב שנה באלף הרביעי בסופו, וכמ"ש (בראשית לב כה) ויגע בכף יריכו, שבזה נותן שליטה למרגלים השוטטים לראות במעשים של בני אדם, והם הולכי רכיל נחושת וברזל, כמ"ש בחיה הרביעית (דינאל ז יט) שנין די פרזלא לה, וטופרין די נחש, ושליטתו, עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת לצלמא על רגלוהי. והוא (תהלים קיח כב) אבן מאסו הבונים, שהוא י' אחרונה של השם, כמ"ש (עמוס ז ה) חדל נא מי יקום יעקב כי קמן הוא. והוא אבן פינה שעליו יסוד כל הבריאה, כמ"ש (בראשית מט כד) משם רועה אבן ישראל. והוא לא בידים, שאין כוחו אלא בפיו, והידים ידי עשו (בראשית כז כב), ברוח פיו, כמ"ש (ישעיה מא יד) אל תראי תולעת יעקב. ובזה ישבר רגלין די פרזלא, ונשבר הקו"ף רגלו, וישאר הג"ה הנם (ישעיה מא כז), כמ"ש רבינו.

וזה"ש בקרנא דחמרא, וע"ז שאלו לו ומי איכא קרנא לחמרא, שהרי (איכה ב ג) גרע בחרי אף כל קרן ישראל, וניתנו אלו הקרנים לשרו של אדום. וע"ז אמר להם תשובה לדבריהם ומי איכא משרא דסכינא, שאדרבא כח החרב והברזל שלהם ישבר, ויחזורו כל הקרנים לישראל. והוא ג"כ בזכות עסק התורה בלשון, שכמו שעוון לשון הרע גדול יותר כנגד עוונות החמורים, כמ"ש רז"ל (ערכין טו ע"ב), כמו כן זכות לימוד התורה גדול יותר מכל המצוות, כמ"ש רז"ל (איכה רבה הק' אות ב) מצינו שוויתר הקב"ה וכו', ולא וויתר על עוון ביטול תורה.

והענין כי תורה וגמ"ח הם שני רגלים שהעולם עומד עליהם, כי בזמן שבהמ"ק היה קיים היו ג' עמודים, תורה ועבודה וגמ"ח, ובגלות יחסר עבודה. ולכן נגדם הם ב' משיחים, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, שהם שור וחמור, יוסף בכור שורו (דברים לג יז), וכן יהודה משיח בן דוד, עני ורוכב על חמור (זכריה ט ט). כמ"ש (ע"ז ה ע"ב) לעולם ישים אדם עצמו כשור לעול וכחמור למשא, ועול הוא עול מצוות ומשא עסק התורה. וכן יוסף היה עוסק בגמ"ח, ויכלכל יוסף את אחיו (בראשית מז יב), ויהודה בתורה, כמ"ש (תהלים ס ט) יהודה

³⁶⁵ עי' גר"א בספד"צ טז ע"ב, וזהר ח"ג רנב ע"א.

מחוקקי, כמ"ש רז"ל בפ"ק דיומא (כו ע"ב) גמירא האי צורבא מרבנן דאורי, אתי מיהודה כמ"ש יהודה מחוקקי, וכן סנהדריה גדולה בתלמן של יהודה (שם יב ע"א), ומשם תצא תורה.

ושליטת שרו של עשו היה לבטל תורה מישראל, כמ"ש (בראשית לב כה) ויגע בכף יריכו, וכמ"ש בזה"ק (ח"א קעא ע"א) אלו תומכי אורייתא. ובזכות אלו, תורה וגמ"ח, ב' רגלים דקדושה, ישבר רגלו של עשו. וכמ"ש (עובדיה כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו, ולכן אמרו בפרק חלק (צח ע"ב) כל מי שעוסק בתורה ובגמ"ח, ניצול מחבלי משיח. וז"ש בקרנא דחמרא, ר"ל בקרן השור של משיח בן יוסף, ובחמור משיח בן דוד, שאז (תהלים מח ה) הנה המלכים נועדו עברו יחדיו, כמ"ש במדרש ריש פרשת ויגש (פצ"ג סי' ב) שכל ענין פירוד השבטים זה מזה, יוסף הורד מצרימה, וירד יהודה מאת אחיו, הכל היה רמו והכנה למחלקותם של ב' המלכים, וענין גלות הזה. ואח"כ נתקרב יהודה אל יוסף, ויוסף התודע אל אחיו, הוא הכנה לימות המשיח, וכמ"ש ביחזקאל (לז טו) לקח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה וכו', והיו לאחדים בידך. וע"ז אמר הכתוב (לב כ וע"י בבא קמא יז ע"א) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור, שזורעי הוא גמ"ח, על כל מים הוא תורה, כמ"ש רז"ל (ב"ק פב ע"א) אין מים אלא תורה, ועי"ז משלחי רגל וכו', הם ב' רגלים, הם ב' משיחים.

גאולת מצרים בניסן שהוא זמן ההנהגה העליונה

ומעתה תשוב ותראה עוד ענין נפלא, כמ"ש שמאז שיצאו ישראל ממצרים ונבחרו לו יתברך לעם, אז נשרשו ישראל ונכנסו ברשות השכינה הנהגה העליונה, השולט על כל דרכי הטבע, בבחינת י' של השם, שהיא נקודה שאינה מקבלת חלוקה כלל, ואין בסוג מספר נפרד. וזה התחיל בחצי ליל ט"ו של ניסן, שהחודש הזה הוא ראשון לישראל, שאף ע"פ שהעולם נברא בתשרי. שלכן תשרי התחלת השנה, אינו אלא בסדרו הטבעי, שנברא כך מתחילה, אבל מניסן היה התחלת סדור הבריאה ע"י השגחה נבדלת ע"פ התורה והמצוות. שלכן מלכי ישראל מניסן מנינן, ומלכי אומות העולם מתשרי (ר"ה ג ע"א). ולכן כתיב (שמות יב ב) החודש הזה לכם ראש חדשים, שבו היה התנשאות רא"ש של ישראל וביטול כח הנחש והסמאל, כמ"ש (בראשית ג טו) הוא יסופך ראש. וחצי ליל ט"ו, אז תכלית עלית הלבנה בגובה הרום ותכלית מילואה באמצע החודש, שזה מורה על התנשאות יו"ד של אדנ"י, מה שהיתה בעקב, ועלתה לראש, ליו"ד של שם הוי"ה.

ורמו נפלא יש בשם החודש, שע"י היו"ד נכפל כל אות משם הוי"ה יתברך עשר פעמים, מה' לג', מו' לס', והרי יש כאן ד' אותיות השם, והבן. ולכן נבחר הלילה הזה לעולם לתשועתם של ישראל, וכן לעתיד לבא לימות המשיח, כמ"ש (שמות יב מב) ליל שימורים הוא לה' הוא הלילה הזה שמורים. ונמשל גאולת מצרים לחצי לילה הראשון, שחזור אח"כ ללילה כל הציו השני, שאחריו היה גלות, משא"כ גאולה העתידה, שאין אחריה חשך וגלות כלל, כמ"ש (איכה ד כב) תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך.

וידוע כי חצי הראשון נקרא ליל, וחצי השני נקרא לילה (זהר ח"ב לה ע"ב), ולכן כתיב ליל שימורים להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לדורותם, לעתיד לבא לימות המשיח. וע"ז רמו הכתוב מ"ש (שמות יא ד) כהצות הלילה אנ"י יוצא בתוך מצרים, כי באלו ג' אותיות מרמו ענין הנפלא הזה, שבאות א' כבר אמרנו היאך מרמו ה' שתחת הא', וי' שעל גבו, שבגלות ה' למטה, והוא נסתר, נקודה שחורה, הלבנה במיעוטה, כמו בסוף החודש, ובגאולה, אז עולה למעלה, והנ' הוא אמצע אותיות,

והאמצע שבג' אותיות הנ"ך שאין להם בן זוג, מורה על מעלתם ומדרגתם של ישראל, כמ"ש. והי' כבר אמרנו שהוא י' של אדני, שעלה למעלה, לבטל כל כוחות של מעלה, היונקים מג' אותיות הראשונות, והם נתגלו בחצות הלילה, וע"י גילוי כח העליון הזה נתבטל כוחו של פרעה, וכל כח המזלות, גם מזל טלה, הראשון של י"ב מזלות³⁶⁶, שע"ז אמר (שם ה) ומת כל בכור מבכור פרעה וכו' עד בכור השפחה, וכמ"ש בפירושו להגדת פסח באריכות ענין נפלא.

ובמדרש פר' בא איתא (פט"ו סי' יא) החודש הזה לכם, הה"ד אשרי הגוי אשר ה' אלוקיו, משבחר הקב"ה בעולמו, קבע בו ראש חודש ושנים. וכשבחר ביעקב ובניו, קבע בו ר"ח של גאולה, שבו נגאלו ישראל ממצרים, ובו עתידים להגאל, שנאמר כימי צאתך מארץ מצרים, ובו נולד יצחק ובו נעקד, ובו קבל יעקב את הברכות, ובו רמו להם לישראל שהוא ראש להם לתשועה, שנאמר ראשון הוא לכם. עוד שם במדרש (שמ"ר פט"ו סי' ז) הן עם לבדד ישכון, מהו הן, כל האותיות מזדווגים, חוץ משני אותיות הללו, כיצד, א' ט' הרי י', ב' ח' הרי י', ג' ז' הרי י', ד' ו' הרי י', נמצא ה"א לעצמה. וכן האות נ' אין לה זיווג, י' צ' הרי ק', כ' פ' הרי ק', ל' ע' הרי ק', מ' ס' הרי ק', נמצא נ' לעצמה. אמר הקב"ה כשם ששני אותיות הללו אינם יכולים להזדווג עם כל האותיות אלא לעצמם, כך ישראל אינם יכולים להזדווג עם כל האומות אלא לעצמם, שאפילו מלך גוזר עליהם לחלל שבת ולבטל את המילה או לעבוד ע"ז, הם נהרגים, ואין מתערבים בהם, שנאמר הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב.

והם מבוארים ע"פ הקדמה הנפלאה שכתבנו, שבזה נבדלו ישראל מכל עם ולשון, במה שאין נכנסים תחת גבול ומדה ומספר המתחלק לחלקים. שלכן כל האותיות שנברא בהם העולם, לכולם יש בן זוג להשלים השיעור, משא"כ ישראל שהם בבחינת מדרגת היחוד העצום, שאין מקבל מספר נפרד, ואינם תחת הגבול והזמן, לכן הם מיוחדים בשם אותיות ה"ן, שאין להם בן זוג. רק הם שרשים לכל הנהגה הטבעיית, שהן במספר ז' כוכבי לכת, ומ"ח צורות שבי"ב מזלות, שמספרם הן, כמ"ש. וז"ש הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, שהם ע"ב אומין, כל א' כלול מ'י, והם במספר יתחש"ב, כמו שכתב רבינו בפירושו לפרשת בלק (במדבר כג ט מהדורא רביעאה), ולכן ישראל אינם תחת המזל, ולכן נתן להם ניסן להיות ראש לכל החדשים, שהוא בענין סידור ההנהגה למעלה מן הטבע. וז"ש שבבריאת העולם קבע ה' ית' ר"ח בסידור הטבעי, שהוא התחלת זמן הבריאה בתשרי, משא"כ לישראל קבע ר"ח של גאולה, ר"ל מה שהוא למעלה מגדר הטבעי, ולכן נקרא ר"ח של גאולה, שכן תחילת צמיחתם של ישראל היה בניסן, וכן תכלית שלימותם לימות המשיח, כמ"ש שכן היה ענין יציאת האומה הזאת בדרך נס, שהרי אברהם אבינו עקר היה, ולכן לא היה אפשר להולד יצחק אבינו, אלא בניסן, שנולד למאה שנה לאברהם אבינו, מה שאינו בגדר טבעי כלל.

והנה נתבאר כבר שגם לידת יעקב ועשו שניהם היה בדרך נס, ואעפ"כ הוא יתברך הכין תקנה לישראל, שלא ישלום עליהם עשו לעולם, רק עד זמן הקבוע לו, ולזה היה ההכנה ע"י עקידתו של יצחק, מאחר שממנו ציץ ג"כ זרע עשו, המצירים לישראל. וכדי שלא להיות נמשך ממשלתם לעולם על ישראל, לכן נעקד יצחק ע"ג המזבח, כדי להכניע כח של עשו, שיצא ממנו ע"פ מדת הדין, להיות פורע ע"י חובות של ישראל בעוונותיהם. ואברהם הוא מדת החסד, הכינו לתשועת ישראל, כמ"ש (ישעיה נט טז) וירא כי אין איש וכו', ותושע לו ידו וזרועו היא סמכתהו. וכידוע מ"ש (סוטה מז ע"א) ששמאל דוחה וימין

³⁶⁶ ע"י ס"י (פ"ה מ"ד) שנים עשר מזלות בעולם טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים.

מקרב, ולכן עקידת יצחק היה ג"כ בניסן, שאז מדת החסד שולט בעולם, ולכן בו נעקד יצחק, ולכן בו קיבל יעקב את הברכות. כידוע שיעקב בקבלתו הברכות מאת יצחק אביו, היה כוונתו הכל על זמן ימות המשיח ועוה"ב, שעל זה רמז מ"ש (בראשית כו ט) לקח לי שני גדיי עזים טובים וכו', והם א' זכר להגינה, וא' זכר לפסת, שהם שני מיני השלימות שיזכו ישראל, א' לימות המשיח, וא' לעוה"ב, והוא ע"י סעודת לויתן, שהוא נאכל באחרונה, שע"י יצאו נפשות הצדיקים מנשמי לרוחני, להיות נזונים מזיו השכינה לעוה"ב. ולכן כתיב (שם כה) ויבא לו יין וישת, ואמרו רז"ל (ברכות לד ע"ב) שהוא יין המשומר בענביו, שיזכו ישראל לזה לעוה"ב, כמ"ש רז"ל (שם) כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעוה"ב וכו', ולכן בו רמז להם לישראל שהוא ראש להם לתשועה, ר"ל שחודש זה הוא ראש להנהגה הנסית, שהוא למעלה מהנהגה טבעית. ולכל זה זכו ישראל ביציאת מצרים, שנכנסו תחת רשות של ה' ית', שהוא אות י' דאדני כמ"ש. וכן לעתיד לבא יזכו לזה, ולכן אמרו שם במדרש, שמצינו שעשרה דברים יתחדשו לעתיד לבא, שחשבם במדרש רבה (שמ"ר פמ"ו ס" כג), יעו"ש³⁶⁷.

נס קריאת ים סוף

עוד תשוב ותראה פלאות רבות מענין נס קריעת ים סוף, כי הנה כתיב (שמות יד ט) ויסע מלאך האלקים וכו', וכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה. וג' פסוקים אלו ויסע ויבא ויט, ידוע שבכל אחד יש ע"ב אותיות, ומהם נעשה ע"ב שמות³⁶⁸, ונקראים ע"ב

³⁶⁷ ז"ל: ז"ל: דבר אחר, החדש הזה לכם, הדא הוא דכתיב (ישעיה מב, ט): הראשנות הנה באו וחדשות אני מגיד, וכי יש לעתיד לבוא חדשות, והא כתיב (קהלת א ט): מה שהיה הוא שיהיה, אלא מוצאין אנו עשרה דברים עתיד הקדוש ברוך הוא לחדש לעתיד לבוא, הראשונה שהוא עתיד להאיר לעולם, שנאמר (ישעיה ס יט): לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם, וכי יכול אדם להביט בהקדוש ברוך הוא, אלא מה הקדוש ברוך הוא עושה לשמש, מאיר ארבעים ותשעה חלקי אור, שנאמר (ישעיה ל כו): והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים, ואפלו אדם חולה הקדוש ברוך הוא גוזר לשמש ומרפא, שנאמר (מלאכי ג כ): וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. השניה, מוציא מים חיים מירושלים ומרפא בהם כל שיש לו מחלה, שנאמר (יחזקאל מז ט): כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבוא שם נחלים יחיה וגו'. השלישית, עושה האילנות לתן פרותיהן בכל חדש וחדש, ויהיה אדם אוכל מהם ומתרפא, שנאמר (יחזקאל מז יב): ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה וגו' לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים, הרביעית, שהם בונים כל ערים החרבות, ואין מקום חרב לעולם, ואפלו סדום ועמורה נבנות לעתיד לבוא, שנאמר (יחזקאל טז נה): ואחותיך סדום ובנותיה תשבנה לקדמתן. החמישית, שהוא בונה את ירושלים באבן ספיר, שנאמר (ישעיה נד יא): הנה אנכי מרביץ בפוץ אבניך, וכתיב (ישעיה נד יב): ושמתי כדכד שמשתיך, ואותן אבנים מאירות כשמש, ועובדי כוכבים באין ורואין בכבודן של ישראל, שנאמר (ישעיה ס ג): והלכו גוים לארץ. הששית (ישעיה יא ז): ופרה ודב תרעינה. השביעית, שהוא מביא כל החיות וכל העופות וכל הרמשים וכורת עמם ברית ועם כל ישראל, שנאמר (הושע ב כ): וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים. השמינית, שאין עוד בכי ויללה בעולם, שנאמר (ישעיה סה יט): ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה. התשיעית, אין עוד מות בעולם, שנאמר (ישעיה כה ח): בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר. העשירית, שאין עוד לא אנחה לא אנקה ולא יגון, אלא הכל שמחים, שנאמר (ישעיה לה י): ופדויי ה' ישבון ובאו ציון ברנה.

³⁶⁸ ע"י רבינו בחיי שמות יד כא וז"ל: וצריך אתה לדעת כי שלשה פסוקים אלו יש בכל אחד מהם ע"ב אותיות, שהם בין כלן יר"ו אותיות. ומשלשתם יוצא שם בן ע"ב תיבות, כל שם ושם אותיותיו משולשות, ושם בן ע"ב זה נחקר מן הספירה הרביעית שהיא חסד, ויסע כנגד החסד, ויבא כנגד הגבורה, ויט כנגד התפארת. ויש לך להשכיל כי האותיות הראשונות מן הפסוק הראשון גם האחרונות מן הפסוק השלישי שהן יוצאות כסדרן ולצד ימין, אבל האמצעיות שהן יוצאות מן הפסוק השני שהן למדת הגבורה הן הולכות למפרע, ולצד שמאל כי הוא מתחיל מן ה' אחרונה של הלילה, והנה שלשתם נאחזים זה בזה ונעשה מהם שם אחד של שבעים ושתיים, וכל אותיותיו נקשרות ומשולבות בשלשת אבות המרכבה העליונה.

גשרים בדברי חכמי האמת³⁶⁹. והוא ענין נפלא, כי בזה"ק (ח"ב יט ע"ב) מבואר ע"פ (שמות יד י) וירא ישראל כי מצרים נוסע אחריהם, שהוא שר של מצרים בעצמו. וגם מבואר ע"פ (שם ז) ויקח שש מאות רכב בחור, דאזויף מן סמאל, שרו של עשו (עיין ח"ב דף נא ע"א). והוא ענין נפלא, כי כבר כתבנו שע' אומין הם, וראשיהם שנים עשו וישמעאל, הם ע"ב, והם נגד הקדושה, שהם ע' נפש יעקב, ועם אברהם ויצחק הם ע"ב. שהם מכוונים ממש כמו המרכבה העליונה וכסא הכבוד, שהם ששים וי"ב, י"ב הנושאים את הכסא, שהם ד' ארגמ"ץ³⁷⁰ הידועים, שכל אחד יש לו עוד שנים תחתיו, דוגמת ד' הגלים של ישראל ממש, כמבואר בזה"ק פרשת בהעלותך (קנ"ד ע"א). ותחתיהם המה עוד ששים, הם ע"ב שהם כוללים כל כללי הבריאה שנבראו באותיות התורה, שהם ששים בכ"ב אותיות במילואם, וי"ב בה' אותיות מנצפ"ך, שהם הראשים וע"ג כולם ממש.

וישראל למטה היו מחויבים להיות במספרם ובדמותם ממש כמ"ש למעלה, ובעת שיצאו ישראל ממצרים כתיב (שמות יב מא) בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה', והיינו השכינה עם כל המרכבה עליונה, שהם ירדו כולם עם ישראל למצרים, כמ"ש בזה"ק ריש פרשת שמות (ד ע"א). ולכן שרו של מצרים הוצרך להתחזק ממש נגד הקדושות בכל פרטיות הכוחות שלו, ולכן הוצרך להשתתף עם סמאל, שרו של עשו, כי מצרים שרם הוא רהב³⁷¹, שהוא ג"כ שרו של ישמעאל, כמ"ש (בראשית כא כט) ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים, והם ב' כוחות, ע"ז וג"ע, כמ"ש (שמות כ יג) לא תרצה ולא תנאף, שהם ב' כוחות של עשו וישמעאל, וכן מצרים (יחזקאל כג ב) אשר בשר חמורים בשרם. ולזה עשה הקב"ה ושלח כל המלאכים אשר תחת כסא כבודו, אשר הם במספר ע"ב, שמקבלים כחם מכל הע"ב כוחות שבאותיות התורה, שבהם נברא כל העולם, וע"י נשתנו כל סדרי בראשית. ואלו ב' השרשים הם אש ומים, כידוע שהם ימין ושמאל (זהר ח"ב כד ע"א), מדרגת אברהם ויצחק. ובשני אלו הכוחות כתוב (שמות יד כד) וישקף ה' על מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם וכו', ואלו הם ע"ב שמות שבאלו הג' פסוקים הנ"ל, ולכן הם בישר והפוך וישר³⁷². כי א"ב כסדרו הוא הנהגת מדת החסד ובהיפוכם הוא מדת הדין, מידתו של יצחק. ומידתו של יעקב הוא לכלול מדת הדין במדת החסד בחיבורא חדא, ובוזה נבקע הים לפני ישראל, כמ"ש ה' ית' למשה (שם כו) נטה את ירך, וכתיב (ישעיה סג יב) מוליד לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים מפניהם. ולכן אמרו ישראל בשירה הנכבדה הזאת (שמות טו ו) ימינך ה' נאדרי בכ"ה, שהם כל כ"ה פרקי ב' הידים, והשמאל נכלל בימין, ולכן גם, ימינך ה' תרעץ אויב.

והנה סטרא דקדושה ידוע שהוא בפנים וסט"א הם אחוריים, שלכן נקרא אלקים אחרים, והטעם שכל כוחם הוא ע"י הסתרת אור פניו יתברך. וע"י ניתן רשות לכח הסט"א לשלוט, ולכן כתיב באבות (בראשית מח טו) האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו, ולהיפך כתיב (ירמיה ז כד) ויהיו לאחור ולא לפנים, ולכן כתיב (שמות יד כ) ולא קרב ז"ה אל ז"ה כל הלילה, והם י"ב כוחות העליונות של הסט"א, ולא היו יכולים ליגע ולהתקרב אל ז"ה דקדושה כלל המרכבה העליונה, כמ"ש.

מלחמת אברהם עם ד' המלכים

³⁶⁹ ע"י זהר ח"ג רכז ע"א.

³⁷⁰ ע"י לעיל הערה 144.

³⁷¹ ע"י זהר ח"ב קע ע"ב.

³⁷² ע"י לעיל הערה 368.

ובמדרש שמות רבה (פי"ח סי' א) ויהי בחצי הלילה וה' הכה וכו', מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים, שעשה עצה עם אברהם בשביל הדבר הזה, אימתי כשבאו המלאכים ורדף אותם, אמר לו הקב"ה דייך עד חצי הלילה, בא ונחלק הלילה אני ואתה, שנאמר ויחלק עליהם לילה, כיון שהגיעה השעה שלמה העצה, הרי ויהי בחצי הלילה, לכך כתיב ועצת מלאכיו ישלים. ובב"ר (פמ"ב סי' ב) ע"פ ויהי בימי אמרפל, א"ר אבין כשם שפתח בד' מלכויות כך אינו חותם אלא בד' מלכויות, מלכות בבל ומלכות מדי ומלכות יון ומלכות אדום, ר' פנחס בשם ר' אייבו פתח, והם לא ידעו מחשבות ה' ולא הבינו עצתו, כי קבצם כעמיר גרנה, למה כל אלה חברו אל עמק השדים, כדי שיבואו ויפלו ביד אברהם, הה"ד ויהי בימי אמרפל. אלו המאמרים צריכים ביאור מה ענין ד' מלכים אלו נגד ד' מלכויות המושלים על ישראל, וגם מה היה ענין חלוקת הלילה הזאת לשנים, חציו לאברהם, וחציו השני לליל יצ"מ.

ודבר גדול רמזו הז"ל הקדושים בזה, כי ענין ד' מלכים אלו האמור בתורה, לא לחנם היה, אלא לדבר גדול נכתב. כידוע בכ"מ, שכל מה שהיה ונעשה אל האבות הקדושים, הכל היה הכנה למה שעתיד להיות לישראל לגלותם וגאולתם ותכלית שלימותם. והנה עיקר שלימותם של ישראל יהיה ע"י משיח בן דוד, שבימיו יהיה נתקן העולם, כי לעולם תכלית כל דבר הוא עולה במחשבה בתחילת המעשה (עי' תיקוני"ז ע"א), וכמ"ש (תהלים עב יז) לפני שמש ינון שמו. ושם ינון רומז ג"כ דבר גדול, שבאות נו"ן תלוי כל עלית ישראל, וגם ח"ו ירידתם למטה, שלכן ה"ו הוא נקודת אות האמצעי שבאותיות כ"ב עם מנצפ"ך, שע"ז נאמר בדבריהם הקדושים (ברכות ד ע"ב) מפני מה לא נאמרה נו"ן באשרי, מפני שיש בה מפלתם של שונאי ישראל. וכפי ההקדמה שכתבנו למעלה, שכל הברואים התחתונים הם תכלית מספר זוגי, שהם כ"ד אותיות, י"ב ימינים, וי"ב שמאלים, שהם ביי"ב פני החיות וכנפים שלהם, שבהם תלוי כל הנהגתם בטוב ובתמורתו, ישר והפוך, שהוא ירידת השפע והסתלקותו, תלוי הכל ביי"ב מלאכים של מעלה המנהיגים המזלות. שכל מזל יש לו ירידה ועליה, אבל הם בגבול ושיעור, שכל מזל יש לו זמן י"ב שעות מספרי, משא"כ ישראל הם בחינה עליונה למאוד, לא ניתן להם עליהם וירידתם בגבול משוער, רק הכל תלוי בבחירתם בתורה ובמצוות. כמ"ש רז"ל אשריכם ישראל, בזמן שאתם עושים רצונו של מקום, אתם עולים עד לשמים וכו', וכשהם אין עושים רצונו של מקום, יורדים וכו'.³⁷³ וענין עליהם תלוי כשהם עושים רצונו של מקום, שהוא כח העליון השולט על כוחות הממונים על הבריאה, כמ"ש למעלה, שהוא שם א"ל, השולט על הי"ם, והוא א' שולט על כ"ד, ונעשה כ"ה.

וזהו שרמזו ה' ית' לאברהם במה ששאל אליו יתברך (בראשית טו ב) מה תתן לי ואנכי הולך ערירי, שראה באצטגנינות שע"פ מזל אין לו בן (במ"ר פ"ב סי' יב), ואין לו שום מציאות כלל, ואמר לו ה' ית' (בראשית טו ה) הבט נא השמימה, ואמרו רז"ל שהגביהו למעלה מן הכוכבים ואמר לו כ"ה יהיה זרעך, וז"ש לו וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם. ר"ל שאמר לו ששרש זרעו למעלה מכוחות הכוכבים, שלכולם יש מספר, כמ"ש (ישעיה מ כו) המוציא במספר צבאם, משא"כ מדרגתו, הוא למעלה בנקודה אחת שאינו מתחלק ואין לו גדר מספר כלל. וכמ"ש בלעם לבלק (במדבר כג ט-י) כי מראש צורים אראנו הן עם לבדד ישכון וכו', מי מנה עפר יעקב וכו'. כי כבר רמזו ה' ית' לאברהם, שהוא ראש צורים וחוזקם של ישראל, שהם במדרגת אותיות ה"ן, שאין להם זוג ומספר,

³⁷³ עי' כתובות טו ע"ב: בכה רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה.

ולכן (שם) מי מנה עפר יעקב, ולכן מרמו עליהם אות נ', שג' אותיות הנ"ך רומז עליהם שאין להם בן זוג, והאמצעי שבכולם הוא אות נ', שהוא מרכז כולם. וענין הנ' הוא רומז לדבר גדול, שהוא מתחלק לב' פעמים כ"ה, והם כ"ה למעלה וכ"ה למטה, והענין בזה כי לכל אדם מישראל יש לו ב' שרשים, והם נפש ורוח, הנפש מן הארץ ורוח מן השמים, והאדם מחבר שניהם יחד, והוא הנפש והרוח. והארץ ידוע דלית לה מגרמה כלום³⁷⁴, וצריכה היא למטר השמים. וכן הנפש אין לה מציאות קיום והעמדה נצחית, כי אם ע"י רוח העליון, אשר נופח בו מן השמים, מכסא הכבוד יתברך, רוחני ונצחי, והוא שלימות הנפש הבהמי ע"י רוח, שהוא עיקר מדרגת האדם, כמ"ש (תהלים לו ז) צדקתך כהררי אל וכו', אד"ם ובהמ"ה תושיע ה'. והם בתורה ובמצוות, שהמצוות גשמיים, עשויים בפועל בגוף האדם ובנפשו החיונית המרגשת, משא"כ התורה עיקרה בשכל ובדיבור, שהוא ענין רוחני גבוה מאד, כמ"ש (בראשית ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, ותרנומו לרוח ממללא. וכמו כן אין מצוה בלא תורה, כי התורה מבארת דרכי המצוה ומאירה עליה, כמ"ש (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, ולכן ע"ז גם הנפש הבהמי, כשמקימת מצות ה' בפועל בחיבור התורה, היא קונה נצחיות ממש כמו הרוח, ואז גם הנפש יש בו בחינת כ"ה, שבו שולט על כל הכ"ד שהזכרתי למעלה.

ב' שמות יעקב וישראל

וזהו ענין ב' שמות של ישראל, שהם ישראל ויעקב, שישראל מורה על מדרגת רוח העליונה שבהם, ויעקב על מדרגת נפש. ועיקר שליטת היצה"ר והחטאים של אדם הם דבוקים בנפש, כמ"ש (ויקרא ד ב) נפש כי תחטא. משא"כ הרוח אינו נפגם כל כך, כי הוא מדרגה עליונה מאד. וכן עיקר העונש הוא בנפש, כמ"ש (שמות יב יט) ונכרתה הנפש ההיא וכו'. וזהו ענין ב' השמות הנ"ל, שהנחש והפגם וכל כח הרע והטומאה, הוא בנפש בשם יעקב, משא"כ ישראל, ולכן בשם זה נרמז רא"ש, שהוא מלמעלה משמים, ושם יעקב בו עקב, שהוא הארץ סופא לכל דרגין. וז"ש ה' ית' אל הנחש (בראשית ג טו) ואיב"ה אשית וכו', שהוא במספר כ"ד, והם כ"ד דרגין הנ"ל, שמצד זה שולטים על ישראל, והם יורדים עד עפר, ואז (בראשית ג טו) ואתה תשופנו עקב, על שם יעקב, אבל הוא ישופך רא"ש, בשם ישראל.

ובא וראה מפלאות ה', כי נשאר מב' שמות אלו הוא ג' אותיות ילי, שהוא נ', ור"ל שנשלם גם מדרגת הנפש לבחינת כ"ה, ואז הם חמשים ביחד. ואז גם מדרגת יעקב נשלם במספר כ"ה, ושניהם יחד הם במספר מ"י, שלזה רמז בלעם במ"ש (במדבר כג י) מ"י מנה עפר יעקב, ר"ל שגם מדרגת נפשות שלהם, שנקרא בשם יעקב, עולים ג"כ למדרגה עליונה, עד שאין נופל עליהם שם מספר וחשבון. וע"ז רמזו ג"כ רז"ל מ"ש בפרק הספינה (תנחומא אחרי מות ב') תפוח עקבו של אדה"ר היה מכהה גלגל חמה, כי באמת אדה"ר קודם חטאו בעץ הדעת עדיין נפשו היתה זכה וטהורה למאד, וקודם שפגע בו הנחש היה במדרגה גדולה, עד שגם עקב שלו, שהוא הנפש שמעפר הארץ, מדרגה היותר אחרונה שבו, שולט על כל כוחות עליונים הממונים על הנהגת וכוחות מ"ה צורות שבהם, הנרמזים בשם גלגל חמה. והיה אורו גדול יותר מהם ושולט עליהם, כל שכן מדרגה עליונה שבו,

³⁷⁴ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

שנקרא בשם ראש. ואחר שחטא ונפגם נפשו, אז הנחש נשך בעקב שלו, עד שבא יעקב אבינו בחיר שבאבות (בראשית רבה פע"ו סי' א), שזכה למטה שלימה, י"ב שבטי יה, שהם מכוונים למספר י"ב כוחות כלליות של מעלה, שכוללים מ"ח, אבל זכה לב' שמותיו ישראל ויעקב, ומצד נשמתו מלמעלה נקרא ישראל, ובו נאמר (בראשית לה י) כי שרית עם אלקים, שולט על גלגל חמה, והוא כוחו של סמאל שרו של אָדום, הוא אָדום, ואמרו האי שמשא סומקתי היא. ומצד שם יעקב שולט בו לפעמים הנחש, שע"ז נאמר (שם לב כה) ויגע בכף יריכו. ויעקב בעצמו היה שלם ברוחו ונפשו מאד, ולכן (שם לא) ויזרח לו השמש, ור"ל שהוא היה משמש באור הפנימי שבתוך השמש, שהוא עולה למעלה מכל כוחות המזלות שנכללים תחת השמש. אבל גוף השמש עצמו נקרא גלגל חמה, ולא חמה עצמה, ויעקב היה מעין שופריא דאדה"ר (ב"מ פד ע"א) ותיקונו, שלכן זכה למלבושי אדה"ר³⁷⁵, שהיה לו קודם החטא, שהם כתנות אור בא', ר"ל שהוא אור הפנימי שהוא ביחוד ולא בבחינת מספר זוגי, שהם כ"ד וכ"ד, מ"ח צורות. ואחר החטא, נתלבש בכתנות עור, שלכן גם השמש נתגשם אורו, ונסתם אור הפנימי, והוא כח השמש והמזלות שמהם מקבלים ע' אומות.

יחוד השם בקריאת שמע

וע"י הקדמה היקרה הזאת, נבין ענין יחוד ה' שאנו מייחדים שמו יתברך בק"ש, שהם שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ובמדרש (ב"ר פס"ה סי' כא) ר' ראובן אמר בעמדם תרפנה כנפיהם, בעמדם, וכי יש ישיבה למעלה לא כן אמר ר' שמואל אין ישיבה למעלה, ורגליהם רגל ישרה, וכתוב וכל צבא השמים עומדים וכו', שרפים עומדים ממעל לו וכו', אלא מהו בעמדם, בא עם דם, בשעה שישראל אומרים שמע ישראל, המלאכים שותקים, ואח"כ תרפינה כנפיהם, ומה הם אומרים (יחזקאל ג יב) ברוך כבוד ה' ממקומו וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. הרי מבואר מפורש מדבריהם הקדושים, שישראל אומרים שמע ישראל, ומלאכי השרת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. והוא דבר נפלא, שבפסוק שמע ישראל יש כ"ה אותיות, ובברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כ"ד, והוא מבואר כמ"ש, שמלאכי השרת כל כוחם בבחינת זוג מספרי, והם בכ"ד אותיות, שיש להם זוג לכל אחד, ז"ה מול ז"ה, כמ"ש (ישעיה ו ב) וקרא זה אל זה. משא"כ ישראל הם בבחינת נקודה עליונה השולט על כל הכ"ד, והוא כח יחודו של הקב"ה, ולכן הם אומרים שמע ישראל וכו', ובו ג' אלפין, רמז לג' אותיות ה' נ' ד', שכל אחד הוא דבר מיוחד שאין לו בן זוג כלל. וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הוא מדריגת מלאכי השרת, ולכן להם שש כנפים, וכל כנף יש לו ד' קצוות, וז"ש שתחילה הם שותקים וישראל מייחדים שמו, ואח"כ תרפנה כנפיהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שע"י קריאת שמע של ישראל באח"ד באהב"ה שהוא א' השולט על י"ב שני פעמים, הם מקבלים ע"י השפע להשפיע ג"כ לצבא מטה לכוכבים ומזלות לקיום העולם.

ובזה יתבאר לנו ג"כ דברי חז"ל במסכת פסחים (נו ע"א) מ"ש ע"פ ויקרא יעקב לבניו וכו', ביקש יעקב לגלות את הקץ, נסתלקה הימנו שכינה, אמר להם שמה ח"ו יש בכם פסול, אמרו לו שמע ישראל וכו', פתח ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואנן היכא נעביד, נימריה, לא אמרו משה, לא נימריה, אמר יעקב, התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי. וכבר כתבתי בזה במ"א דברים נפלאים, וכעת נחדש בו קצת, והוא כי מצינו שיש

³⁷⁵ ע"י זהר ח"א קמב ע"ב.

בשמע ישראל כ"ה אותיות, ובברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כ"ד כאשר נתבאר. וכן מצינו בשמות הי"ב שבטים, שהיו מ"ט אותיות, כמ"ש במסכת סוטה פרק ואלו נאמרים (לו ע"ב) דקאמר שם דהו על כתפות האפור, כ"ה על זה וכ"ה על זה, ומקשה הנך חמשים נכי הדא הוי, ומתריץ שם דהו נשלמים ע"י ה' שנתוסף ליוסף, ונקרא יהוסף, שנאמר (תהלים פא ו) עדות ביהוסף שמו, או ע"י י' של בנימין, שכל התורה כתיב חסר, והכא בנימין שלם. והוא ענין נפלא כמ"ש, שכל אדם מישראל יש לו ב' דרגין, נפש ורוח, והרוח מלמעלה, ולכן היא במדרגת כ"ה, שהוא היחוד השולט למעלה מכל הכ"ד שכתבנו, אבל מצד הנפש הם חסרים, שבו שליטת הנחש, הכרוך על העקב, ואינו נשלם אלא ע"י מצוות מעשיות בחבור התורה, ותורה הוא בשמים ומצוות בארץ, והם ב' אותיות הנ"ל, יו"ד וה"א, שבי' נברא עוה"ב שמים, ובה' עוה"ז הארץ (מנחות כט ע"ב).

דור המדבר לעומת דור הנכנסים לארץ

והנה בדורו של משה, אז היו ישראל במדריגה עליונה מאד, שלימים ברוח ונפש, ע"י שזכו לקבלת התורה מפי הקב"ה בעצמו, כמ"ש (דברים ה ד) פנים בפנים דבר ה' וכו', ולכן לא היה בהנהגתם שום ענין טבעי, שהוא מן הארץ, רק בהנהגה עליונה, השולט למעלה מכל משטרי השמים, בלחם מן השמים ובאר וענני כבוד. ונמצא שלא היה לענין כח הנפש הבהמי שבארץ ענין כלל, והיה טפל ונכלל ברוח עליונה שבכל אחד, לכן לא אמר משה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כלל, רק שמע ישראל לבד. כי הנפש והרוח הם ממש כמדריגת איש ואשה, וכאשר הם דבוקים ביחד, אז³⁷⁶ איננה נקראת בשם בפני עצמה, רק נכללת וטפילה לבעלה, כמ"ש (בראשית ה ב) זכר ונקבה בראם ויקרא שםם אדם, נקראת על שמו. משא"כ כשהיא נפרדת ממנו, אז יש לה שם בפ"ע, ונקראת חוה אשת אדם, וכמו יום ולילה שניהם ביחד נקרא יום, כמ"ש (שם א ה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. ולכן דור המדבר עיקרם היה בתורה לבד ולא במצוות מעשיות, שלא היה להם כ"כ עד שנכנסו לארץ שעיקרה במעשה בפועל, וכמ"ש (דברים ו א) וזאת המצוה וכו', תשמרון לעשות בארץ אשר תירשון, ולכן לא אמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. משא"כ אחר שנכנסו לארץ, שאז לא היה מדריגתם גדולה כ"כ, היו צריכים לתיקון הנפש ע"י מצוות מעשיות בפועל והנפש אינה שלימה כ"כ בעצמה, ולכן יש לה שם בפ"ע, והיא חסירה במדריגה נגד הרוח, ולכן בפסוק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אין רק כ"ד אותיות.

וכן היה מדריגת יעקב עם בניו, שלא זכו כ"כ למדריגה גבוהה כ"כ, ולא יזכו לזה עד ימות המשיח ובער רוח הטומאה מן הארץ (זכריה יג ב), ויתוקן נפשות ישראל לגמרי, ויהיו ממש באותה מדריגה שהיה לדור המדבר בזמן משה רבינו ע"ה, וכמ"ש (זהר ח"א כה ע"ב) עד כי יבא שיל"ה זה משה, ולכן כשבקש לגלות את הקץ, נסתלקה ממנו שכינה, לרמוז שעדיין לא הגיעו אל תכלית שלימותם כמו שיהיו ראויים לעתיד לבא. ולכן אמר שמה ח"ו יש בכם פסול, אמרו שמע ישראל, כי בבחינת רוח עליונה שבהם הם שלמים במספר כ"ה שכתבנו, והוא אמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, לרמוז שעדיין לא נשלמו לגמרי במדריגת רוח ונפש, ולכן שפיר אמרו נימריה, לא אמרו משה, כי הוא דבר נגאי קצת לישראל, ולכן אומרים בחשאי, והבן, כי הוא דבר נפלא.

³⁷⁶ לכאורה יש להוסיף כאן תיבת "האשה".

וזהו ענין ק"ש של שחרית וק"ש של ערבית, שבשניהם צריך להשלים כ"ד של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לכ"ה כמ"ש והיינו ע"י תורה או ע"י מצוות, והיינו כי המצוות עיקרם ביום, ובלילה פטור, כמו תפילין וציצית ודומיהן, ותורה עיקרה בלילה, וכמ"ש (סנהדרין צב ע"א) כל בית שאין ד"ת נשמע בו בלילה וכו', שאז האדם בטל מעסקיו, ונמצא שביום נשלם הנפש ע"י מצוות, ובלילה ע"י תורה. והוא בב' אותיות י' וה' כמ"ש, והם ב' מדריגות שהיו לישראל בבהמ"ק, עבודה ותורה, ועבודה עיקרה ביום, כמ"ש (ויקרא ז לח) ביום צוותו, ועבודה אינה אלא בבהמ"ק, ולכן י' בחלקו של בנימין, שבו היה בהמ"ק בנוי, וה' ביוסף, כמ"ש (בראשית לו ג) כי בן זקונים הוא לו, וכן יהושע דאתא מיוסף, ראשון למקבלי תורה מפי משה.

ובזה יתבאר מאמרם בפרק הספינה (ב"ב עה ע"א), מ"ש ע"פ (ישעיה נד יב) ושמתי כדכד שמשותיך, פליגי בה תרי מלאכי ברקיע, ומאן אינון, מיכאל וגבריאל, ואמרי לה תרי אמוראי וכו', חד אמר שהם, חד אמר ישפה, אמר הקב"ה להוי כרין וכרין וכו'³⁷⁷. שהכוונה, שעכשיו בגלותא, ישראל בשפלות, כי הנהגתם תלוי בתורה ובמצוות, ומצד המזלות והמאורות העליונים אין להם שום הארה, והם שחורים יושבים בחשך, כמ"ש (שיה"ש א ה) שחורה אני וכו', והכל מצד שהנפש עדיין לא נשלמה בהם, בתורה ובמצוות, והם רק בבחינת כ"ד חסר, ואין הנפש מאירה. ולעתיד לבא אז יתוקן נפשות ישראל בב' המדריגות, ואז יאיר בהם כ"ד בב' מדריגות א' בתורה, וב' במצוות, והם שְׁהִם וְיִשְׁפָּה, והם מדריגת יוסף ובנימין, שב' אבנים אלו בחשן, הם של ב' שבטים הנ"ל, וזהו ענין אות נון של ינון, שהוא שמו של משיח, שע"י יהיו נשלמים לנ', כמ"ש.

נו"ן פשוטה ונו"ן כפופה וענין לויתן

וענין שני הנוני"ן, אחד כפוף ואחד פשוטה, רמז ג"כ לענין גדול, כי הנה אמרו רז"ל בפרק הספינה (עד ע"ב) לויתן זכר ונקבה נבראו, ואלמלי נזקקין זה לזה, מחריבין כל העולם כולו, מה עשה הקב"ה, סירס את הזכר והרג הנקבה, ומלחה לצדיקים לעתיד לבא. והוא דבר נפלא, כי הסעודה הזאת אף שהיא כמשמעה, מ"מ רומז ג"כ לשכרם של צדיקים לעתיד לבא, והוא מה שיזכו להנות מזיו השכינה (ברכות יז ע"א), שזהו אכילת הנפש, וכמ"ש (שמות כד יא) ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו, וכמ"ש בתרגום והו חדאן כאילו אכלין ושתן. ובאמת הדברים כמשמען, שמזון הנפש ותיקונו וחיותו הוא אכילה אצלן, ושכר הזה ותענוג הנפשי של הצדיקים נקרא סעודת לויתן, מלשון חיבור ודבוק בנפשותיהם בשרשם העליון, וכן רומז לחיבור הנפש והרוח, כי כבר כתבנו שהנפש והרוח של האדם הם ממש במדריגת זכר ונקבה. שהנקבה לית לה מגרמא רק מה שמקבלת מן הזכר³⁷⁸, וכן המצוות אין להם שום מציאות בלתי התורה, שע"י התורה יודע האדם היאך לקיים המצוות בכל פרטיהם. ובעוה"ז הנפש והרוח אין מיוחדים חבור עצום, שהרי הרוח משמים, הפיצה לעשות רצון קונה כצבא המרום במרום, שהיא ממדריגתם, משא"כ הנפש היא מן הארץ נמשכה לתאוות חומריות, וכל עיקר העבודה של האדם הוא לחבר הנפש עם הרוח, שלא יתפרדו, ויאיר הרוח על הנפש. אך בעוה"ז שנחש כרוך על עקיבו, אין אדם

³⁷⁷ ה"וכו" כאן נראה מיותר.

³⁷⁸ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

צדיק בארץ (קהלת ז ב), אין חיבור גמור בין הרוח והגוף, ולכן צריכים להפרד קצת ע"י המיתה, ואז נודכך הנפש, ומתחבר עם הרוח, והוא שכרו בעוה"ב.

וע"י רומזים ב' הנוני"ן א' כפופה וא' פשוטה, שהכפופה רומז על הנפש, שהוא מעקם דרכיו בעוה"ז, כי הנחש שולט בו, וכן דרכו של הנחש כפוף, זנבו בפיו (ספר"צ לו ע"א). והנו"ן פשוטה רומז על הרוח, שהוא רוחני, פשוט, אין טבעו לילך בעקמימות. אך ע"י שמתלווה עם הנפש בעוה"ז, גם הוא מקבל קצת פגם, ע"י שאינו יכול להתדבק עם שרשו בנשמה, והוא ענין סילוק ג"ר של הרוח למעלה לשרשו, משא"כ הנפש, ע"י החטא יורדת למטה לעמקי הקליפות. והוא יתברך לטובת האדם נתן בו יצה"ר ובחירה, להיות נוטה לרע, כדי שיקבל שכרו חלף עבודתו, ולא בבחינת נהמא דכיסופא³⁷⁹. ולכן הוא יתברך נתן בו נפש ורוח, ולא יהיה הרוח דבוק דיבוק חזק עם נפשו, שאם היה כן, לא היה לו בחירה לרע, ולא היה שכרו כ"כ גדול, ועיקר בנין העולם היה בשביל הבחירה. וז"ש שלויתן זכר ונקבה נבראו, ואלמלא נזקקין זה לזה היו מטשטשים את העולם, ר"ל היה בטל בנין הבריאה לגמרי, שקיום הבריאה הוא ע"י הבחירה ויצה"ר הדבוק בנפש. וכמ"ש (ב"ר פ"ט ס"ז) והנה טוב, זה יצ"ט, מאד, זה יצה"ר, ולכן מה עשה הקב"ה, הרג את הנקבה, ר"ל שנתן בנפש בטבע כח הכליון והמיתה ע"י החטא הכרוך בעקבו, שהוא ענין כריתת הנפש מן הרוח, כמ"ש (שמות יב יט) ונכרתה הנפש ההיא מלפני, וסירס את הזכר, הוא הרוח, שנתן בו כח הסירוס, שלא יאיר על הנפש בכל פעם, ולא יודקק עם הנפש, כחיבור זכר ונקבה. ובוה מתקיים בנין העולם ע"י הבחירה, וראויים אח"כ לקבל שכרם חלף עבודתם לעוה"ב. וז"ש ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, שאז יתוקנו שניהם ע"י תורה ומצוות שסיגלו בעוה"ז, שהוא ברית מלה עולם (במדבר יח יט), הגורם קיום לבשר ונפש היסודי, וכמ"ש.

תורה ומצוות הם זכר ונקבה

עוד יש כוונה בענין הליותן, שזו"נ הם תורה ומצוות, שהם מתברים ישראל לאביהם שבשמים, והם שנים, א' זכר הוא התורה, והב' נקבה, שהם המצוות שהם מקבלים כוחם מן התורה. והנה הוא יתברך הסתיר טעמי המצוות לגמרי, וכמ"ש (משלי ה ו) אורה חיים פן תפלים נעו מעגלותיה לא תדע, והתורה אף שקצת מאורה נתן לנו גילוי להבין ולהשכיל בה גם בעוה"ז, אבל עיקר פנימיותה לא נתנו להתגלות, רק מעט מן המעט מאירה לנו כמצי"ן מן החרכים. ועיקר גילוי התורה, וכן גילוי טעמי המצוות יהיו לעתיד לבא, שהוא עונג הנפשות לצדיקים שיזכו לעדן, שהוא יין המשומר בענביו. ורמז נכון יש בזה, כי תיבת ענבים רומז לתורה, שיש בה ע' פנים בתורה שבעל פה ומ"ט פנים בתורה שבכתב, וכולם מרומזים בג"ן סדרים של התורה, הרי היא בנימטריא ענבים. והיין הוא סודות עמקי התורה, וכל גנזיה הגנוזים ונסתרים תוך הענבים האלו, והוא יי"ן המשומר בהם, וע"י רמז הכתוב (שיה"ש ב ד) הביאני אל בית היי"ן ודגל"ו עלי אהבה, שמרמז על קבלת התורה שהם ע' פנים ומ"ט פנים, כמנין ודגל"ו. וע"י אמר אח"כ שבזה"ז אין לנו השגה בפנימיות התורה, רק בלבושה, והוא מ"ש (שיה"ש ב ה) סמכוני באשישות, שהם כוסות של יין, כלי החיצון שהיין כנוס בתוכו בפנים, וכן רפדוני בתפוחים, שזכינו להנות מריח התורה לבד, ולא מגוף התורה.

ובאמת אילו נתגלו מתיקות טעמי תורה ומתיקות טעמי המצוות, לא היה יצה"ר שולט באדם, להתרחק מן התורה או לעבור על אחת ממצוותיו יתברך, וא"כ היה מתבטל

³⁷⁹ ע"י לעיל הערה 29.

בנין העולם, שעקרו היה בשביל הבחירה כמ"ש. לכן מה עשה הקב"ה, סירס הזכר, הוא טעמי תורה, שעיקרו נשאר גנוז וסתום, רק מעט מאיר ממנו, והרג את הנקבה, הם טעמי מצוות, שלא ניתן לנו שום גילוי כלל בעוה"ז, כמ"ש (ויקרא כו מו) אלו החוקים וכו', חוקה חקקתי ואין לך רשות להרהר. וגנוז הכל הוא יתברך לצדיקים לעתיד לבא, כמ"ש (פסחים קיט ע"א)³⁸⁰ ולמכסה עתיק, דברים שכיסה עתיק יומין. וכן מרומזים הם בב' נוני"ן אלו המצוות, הם הנקבה, שהיא כפופה, כמ"ש (משלי ה ו) נעו מעגלותיה לא תדע. משא"כ הזכר, שהוא התורה מרומז בן' פשוטה, ולכן הם מרומזים בשני נוני"ן בשמו של משיח, שהוא תכלית שלימותם של ישראל, ועלה במחשבה לפני בריאת העולם, וז"ש (תהלים עב יז) לפני שמש יגון שמו.

ממ"ש נתבאר לנו שנשמתו של משיח בן דוד הוכן קודם הבריאה, להיות ע"י גמר ישועת ישראל ותקון כל הבריאה, ולכן לעומת זה היה קטרוג הסט"א, לבל יצא נשמת משיח אל הפועל, ולכן היה נשמת משיח עדיין שקוע בתהום רבה, ויצא ע"י בנות לוט במערה, כמ"ש (תהלים פט כא) מצאתי דוד עבדי, וכתוב (בראשית יט טו) שתי בנותיך הנמצאות, שהיה ממש יציאתו בקדושה בדרך נס, בדרך מציאה, שבא ע"י היסח הדעת. וכן ביאתו לגאול ישראל, יהיה ג"כ ע"י היסח הדעת הגדול, ובעת שיתגבר כח הסט"א בעולם, כמ"ש רז"ל בחלק (סנהדרין צו ע"א), וכמו שהאריך בזה האר"י ז"ל (ליקוטי תורה ושער הפסוקים פרשת וירא).

וידוע כי ד' מלכויות המושלים על ישראל הוא כלל כל מרכבה הטמאה, שלכן ראה דניאל ממשלתם, ונתגלה לו פתרון חלומו של נבוכדנצר, כמ"ש (דניאל ב לח) אנת הוא רישא דדהבא, והם מכוונים ממש לדוגמת ד' חיות המרכבה הקדושה. וכן ראה דניאל ד' אלו סלקין מימא, ואח"כ ראה מלוכת מלך המשיח, וארו עם עננא שמיא וכו', ונרמז ממשלתו וביאתו לעולם כמו העננים, שהם עולים מן הארץ למעלה לשמים, ושותים מאוצר של מעלה, ממים שעל הרקיע, והרי ע"י העננים מתחברים שמים וארץ ביחד, וכמ"ש (ישעיה נה י) כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וכו', כי אם הרוה את הארץ. וכן ע"י משיח יהיה חיבור שמים וארץ ביחד, וגמר תיקון העולם ותיקוני נפשות הצדיקים וחיבורם עם הרוח מן השמים, שהם מרומזים בב' נוני"ן, כמ"ש.

ודבר זה נרמז בדבריהם ז"ל בפרק הספינה (ב"ב עה ע"ב) ג' נקראו על שמו של הקב"ה, צדיקים וירושלים ומשיח. צדיקים דכתיב כל הנקרא בשמי וכו', וירושלים שנאמר ושם העיר מיום ה' שמה, א"ת שמה אלא שמה, ושמו של משיח שנאמר שמו אשר יקראו ה' צדיקנו. הרי ג' אותיות משמו יתברך המיוחד מרומז בשלשתם, צדיקים ביו"ד של השם הנקרא בשמי, וירושלים בה' ה' שמה, ומשיח בו' וזה שמו. והוא כמ"ש שי' רומז על שמים, שורש נשמות ורוחות של הצדיקים מן השמים, וה' על הארץ, עוה"ז, והיינו שצדיקים רומז על שרש נשמותיהם למעלה, וירושלים הוא בארץ למטה, שמשם הנפש, וחיבורם יהיה ע"י הו', שהוא באויר, המחבר שמים וארץ ביחד, והוא ע"י משיח, ולכן נרמז בו ו' של השם, ולכן כתיב בו וארו עם עננא שמיא.

מלחמת אברהם עם ד' המלכים והצלת לוט מהם

³⁸⁰ ז"ל: מאי למכסה עתיק (יומין) זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין, ומאי נינהו סתרי תורה. ואיכא דאמרי זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין, מאי נינהו טעמי תורה.

וכבר כתבנו למעלה שלכל דבר היה הכנה מתחילה ע"י האבות הקדושים, ולכן אברהם שורש מחצבינו היה צריך להלחם עם ד' מלכים אלו, שהם היו ג"כ מד' כוחות של מרכבה טמאה, שרשם של ד' מלכויות המושלים על ישראל, ולכן כל מגמת הסט"א היה לשלוט על נשמתו של משיח שלא יצא לעולם, והוא היה שקוע בלוט ובשתי בנותיו כמ"ש, שהוא דוד המלך ע"ה משיח אלקי יעקב, שהיה שקוע בסט"א, ולא יצא עדיין לאור. וע"ז רמז שמו של לוט, שהוא עצמו היה בסטרא דנחש ארור, והם ל"ט קללות שע"י נתקלל הנחש ואדם וחיה והארץ, כמ"ש רז"ל במדרש (במ"ר פי"ח סי' כא). והו' שבאמצע הוא נשמתו של משיח, שהיה בלוע בו, וזה היה מגמת מלחמת הד' מלכים אלו, כוונתם ליקח לוט עמהם, עד שהוצרך אברהם לרדוף אחריהם והכניעם, וגם את לוט ואת רכושו השיב (בראשית יד טז). ובזה נעשה הכנה למה שיהיה לעתיד לבא למלוכת המשיח לשלוט עליהם ולהכניעם, כמ"ש (דניאל ב לד) עד די התגורת אבן די לא בידין, והוא (תהלים קיח כב) אבן מאסו הבונים, נשמתו של דוד המע"ה, היתה לראש פינה, כמ"ש ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב. והכל בזכות תורה ומצוות, שעתידים ישראל לקבל עליהם בהר סיני, והוא מ"ש (בראשית יד יד) וירק את הניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות, והם רמ"ח מצוות וע' פנים של תורה, ובכח זה הכניעם ועשה הכנה לממשלתו של משיח.

ודבר זה מבואר ג"כ בדברי רז"ל, שם בראשית רבה (פמ"ב סי' א) ע"פ ויהי בימי אמרפל, ר"י דסכנין פתח, חרב פתחו רשעים וכו', חרבם תבא בלבם וכו', חרב פתחו זה אמרפל וחביריו, להפיל עני ואביון זה לוט, לטבוח ישרי דרך זה אברהם, חרבם תבא בלבם ויחלק עליהם לילה, ע"ש. והוא מבואר כמ"ש, שכל כוונתו של אמרפל וחביריו, והם שריהם למעלה, ליקח לוט בשביה, כדי שלא להוציא נשמת משיח בן דוד שהיה שקוע בלוט, ומשיח נקרא עני ואביון, כמ"ש (זכריה ט ט) עני ורוכב על חמור, והיה כוונתם בזה שלא יהיה תקנה לישראל זרע אברהם, שנקראים ישרי דרך, שהולכים בדרכי התורה והמצוות, אבל הוא יתברך הכניע כוחם ע"י אברהם ואנשיו. וזהו ענין הלילה שנחלק, שממשלת הסט"א והגלות של ישראל נמשל ללילה, וכמו שהראה ה' ית' לאברהם בבית בין הבתרים (בראשית טו יב) והנה אימה השיכה וכו', שהראה לו הד' מלכויות שמושלים על ישראל, כמ"ש (ב"ר פמ"ד סי' יז) והנה אימה, זו בבל. וכתוב (בראשית טו יב) ויהי השמש לבא, אבל נחלק כח ממשלת הסט"א לשנים, הא' בימי אברהם במלחמת הד' מלכים, שהם שרי הד' מלכויות למעלה, שרצו להתגבר על העולם, ובזה נעשה הכנה במה שאברהם הכניעם, שיהיה תקומה לישראל בעת גלותם, שנמשל לחצי השני של הלילה, שיתגברו על ישראל, וע"י אברהם ניטל מהם כוחם, שלא יהיה להם שליטה גמורה על ישראל, כמ"ש.

ומעתה יוצא לנו מפולש כוונת המאמר המובא לעיל, כמ"ש (ב"ר פמ"ב סי' ב) ר' פנחס ע"פ והמה לא ידעו מחשבות ה' וכו', ר"ל שכל ענין מלחמה הזאת של הד' מלכים, ומה שרדף אחריהם אברהם, ונפלו בידו היה בעצה עמוקה ממנו יתברך, לעשות הכנה לתיקון העולם וישראל לעתיד לבא, שקבצם כולם להפילם בידו של אברהם, הכל כדי לעשות הכנה למה שעתידי להיות, והוא מ"ש שם ר' אבין כשם שפתח בד' מלכויות, כך אינו חותם אלא בד' מלכויות, מלכות בבל וכו', שבאברהם היה התחלה והחתימה והסיום לעתיד לבא, במפלת ד' מלכויות. ומובן ג"כ מאמר הראשון, מ"ש שם ע"פ ויהי בחצי הלילה וכו', דכתיב מקים דבר עבדו, שעשה עצה עם אברהם, שע"י שאברהם היה הראשון שהכניע כוח המרכבה הטמאה שהוא היה הראשון אשר ראה להגביר כח הקדושה בעולם ולהכריז שמו יתברך בעולמו, ולכן ע"י נעשה הכנה בכל סט"א, ע"י מלחמת ד' מלכים. ובזה היה הכנה לגאולת מצרים, ולגאולה העתידה. והוא מ"ש הכתוב ליל שימורים הוא

לה, שליל הוא חצי הראשון של הלילה שהיה בימי אברהם, ונשמר ענין הזה להיות הכנה להוציאם מארץ מצרים, וגם הוא הלילה הזה שימורים וכו', ר"ל הכנה לגאולה העתידה, כמבואר.

מדרגת ישראל כוללת את ג' מדרגות האבות

ומכלל הדברים שכתבנו יתבאר לנו עוצם מדרגת ישראל מעת שצין והאיר ממזרח צדק אברהם ע"ה, ויצא מכלל הנהגה הטבעית, אשר הם בבחינת כ"ד מדרגות, ז"ה וז"ה, זה מצד ימין וזה מצד שמאל. וישראל הם בג' אותיות האמצעים, שאין להם בן זוג, והם ישראל המתחלקים לג' מדרגות, כהנים לויים וישראל, והם נגד מדרגות ג' האבות, ימין ושמאל ואמצעי מיוחד ב' הקצוות, שאין בהם מספר זוגי נפרד, שכל מי שהוא זוג נפרד, יש לו כליון בטבע, שאין להם דבר המחברם. וכן ראשי האומות הם שנים, בב' הידים, כמ"ש (משלי ל כח) שממית בידיה תתפש וכו', והם מקבלים מב' שמות א"ל ואלהי"ם, משא"כ ישראל זרע יעקב, שהוא הגוף המחברם, הוא תלוי בשם המיוחד³⁸¹ הו"ה יתברך כידוע. וז"ש בממשלת החיה הרביעית שכוללת גם השני כמ"ש למעלה. והם בגדר אלוף, שהוא מספר שני השמות הנ"ל, והוא מ"ש (סנהדרין צט ע"ב) כל אלוף מלכותא בלא תנא, כי אין ממשלתם שלימה, והם מתפרדים בטבעם, וכמ"ש בדניאל (ב מא) מלכו פליגא תהיו דלא להון דבקין דנא עם דנא כל קביל די פרולא לא מערב בחספ טינא. משא"כ מדרגת ישראל, שיש בהם קשר של ג' אבות, שהאמצעי מיוחד ומחבר ב' הקצוות, ולכן נחלקו ישראל לג' חלוקות. והוא מ"ש בפרק אמר ר"ע (שבת פח ע"א) בריך רחמנא דיהיב אורין תליתאה לעמא תליתאה ע"י תליתאה בירחאן תליתאה, הרי שרמו בזה כל מדרגת ישראל ממה שיש להם אמצעי המיוחד ב' הקצוות, ונמצא שאין בהם פירוד והפסד ח"ו.

וזהו ענין כהן שנקרא בשם זה, שכולל כל הג' מדרגות, שהרי הוא בכלל ישראל ומשבט לוי וגם נבחר להיות כהן לעבודתו יתברך, הרי הוא כולל כל הג' מדרגות ביחד, והם ג' אותיות הנ"ך³⁸² הנ"ל, ולכן נקרא בשם זה. וזהו ענין ברכת ישראל שניתן לכהנים לברכם, שאין הברכה שולט על ישראל מצד שפע טבע הבריאה ע"י המזלות וכוחות משטרי השמים, כי אם ע"י מדרגה עליונה השולט על כולם, המרומזים בג' אותיות הנ"ך, ולכן נחלק הברכה לג' פסוקים, וכל פסוק מספר תיבותיו אינו במספר זוגי. ותראה ענין נפלא שבג' פסוקים אלו יש ט"ו תיבות וששים אותיות, בסך הכל הם בחשבון כה"ן, והם ע"ה, כשתסיר ג' נשאר ע"ב, והרי הם ג' וי"ב וס', והם נגד מ"ש, שכן למעלה במרכבה הם ששים, ועליהם י"ב נשיאים נכללים בי"ב פנים של המרכבה, והם כלל כל הנהגת הבריאה. ועל כולם הם ג' שורש האבות הקדושים, שהם כלל ישראל, המתחלקים לג' מדרגות, ושולטים על כולם, ולכן היטיבו אשר דברו. ורמזו רז"ל הקדושים כמ"ש שענין מספר התיבות שבברכת כהנים, הם מסוגלים לבטל כח הזוגות שלא ישלטו ח"ו על ישראל להיות נזוקים ע"י. וענין הזה רמז ג"כ הוא יתברך לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, במה ששאל (בראשית טו ח) במה אדע וכו', ואמר לו הוא יתברך (שם ט) קחה לי עגלה משולשת ועז משולש ואיל משולש ותור וגוזל ויתר אותם ואת הציפור לא בתר, שבה הראה לו ממשלת הד' מלכויות כמ"ש במדרש שם (ב"ר פמ"ד סי' טו), והראה לו שכולם

³⁸¹ ע"י לעיל הערה 53.

³⁸² סדר האותיות האחרונות שהם כנגד המאות הוא קרש"ת כמנפ"ן, ולכן כ' סופית באמצע.

מספר זוגי ומתחלקים לב' מדריגות, ימין ושמאל. וז"ש ויבחר אותם, אבל הצפור שרמז לישראל, אחת היא יונתי תמתי, לא בתר, כי הם אינן במספר זוגי, ואין להם חלוקה, לכן יש להם נצחיות.

מכת בכורות בחצות הלילה שאז נכללין חסד ודין

ובא וראה היאך רמזו רז"ל ענין הנפלא הזה בדבריהם (ב"ר פמ"ד סי' יט) וז"ל ע"פ וגם את הגוי דן אנכי, וז"ל ר"א בשם רבי יוסי ב"ר זמרא בשתי אותיות הללו הבטיח הקב"ה לא"א שהוא גואל את בניו, ושם יעשו תשובה גואלם בשבעים ושתים אותיות, דא"ר יודן מלבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, עד מוראים גדולים אתה מוצא שבעים ושתים אותיות של הקב"ה, ואם יאמר לך אדם שבעים וחמש הם, אמור לו צא מהם גוי שני שאינו מן המנין, ר' אבין אמר בשמו גואלן, ששמו של הקב"ה שבעים ושתים אותיות, ועיין במפרשים מ"ש, שגם אם לא נחשב גוי שני יהיו ע"ג אותיות, ותרצו שג' מגוי ראשון ג"כ אינו בחשבון, לפי שבע"ב שמות של ג' פסוקים ויסע ויבא ויט, אין שם אות ג', וכל הא"ב יש בו, חוץ מאות ג', יע"ש. ועדיין צריך ביאור לפרש עומק דברי המאמר הזה. גם מ"ש שבב' אותיות דן, הוא יתברך גואל אותם ג"כ אינו מבואר. אבל הענין הוא ע"פ מ"ש למעלה, שחשבון האותיות הם כ"ז עם מנצפ"ך, והנה האותיות הם פנים ואחור, א"ב ותשר"ק, הם במספר נ"ד אותיות. וידוע כי באותיות התורה היה כל הבריאה, וקיומה הוא באותיות כסדרם, וביטולם הוא כשהם בהיפוך. והוא ענין שינוי הנהגה משוב ורע, חסד ודין, וכן הנהגת המזלות בעליה וירידה. שלכן נברא העולם בב', והם הויה והפסד, ולכן הם מ"ח צורות במזלות, שהם ב' פעמים כ"ד, כמ"ש כשתסיר מהם ג' אותיות הנ"ך, שאין להם בן זוג. ובהם הנהגת האומות, ע"פ המזלות, שהם ע"ב כמ"ש למעלה. ובזוהר הקדוש פרשת בא (לו ע"א) ע"פ ויהי בחצי הלילה, איתא, בשעתא דאתפליג כתר א קדישא, וכתבנו במ"א ובאריכות שהכוונה שמלכותו יתברך וכה ממשלתו על העולם בב' דרכים, א' בחסד וא' בדין, להיטיב לצדיקים ולשלם לרשעים כרעתם, ואצלו יתברך הם ביחודא חדא. ונודע כי חצי לילה הראשון הוא דין, וחצי השני אז חוט חסד משוך, ולכן היה מכת בכורות ברגע חצי הלילה ממש, שאז מיוחדים שני המדריגות, חסד ודין, סוף הראשון ותחילת השני, ואותו רגע אינו מתחלק, רק בנקודת ההוה, כמ"ש במ"א. ולכן אין בו בחינת שינוי הנהגה כלל מצידו יתברך, רק בהשפעתו למעלה, שהבריאה תחת הזמן הוא מתחשב לטוב ולרע, לשכר ועונש, ולכן ע"י היה הכאת הבכורות של המצרים וגאולת ישראל, שהם ב' הפכין בנושא אחד, שאצלו יתברך הכל ביחוד, דא מחי ודא מסי, וכמ"ש (ישעיה יט כב) ונגף את מצרים נגף ורפוא, ונמצא שאז שמשו אותיות הכ"ז, שבהם כל ההנהגה, כסדרם ובהפוכם, שיהיה חסד לישראל ודין למצרים, הויה והעדר, הרי היה השימוש בשני פעמים כ"ז אותיות, והם במספר ד"ן. וז"ש וגם את הגוי דן אנכי, בב' אותיות אלו אני דנם, ובהם הבטיח הקב"ה לאברהם לגאול את בניו, ר"ל שהיו שניהם הפכין בנושא אחד, שדן והעניש בם את מצרים, ולהיפוך, בהם ריפא וגאל ישראל.

והוא מ"ש שם בזוה"ק פרשת בא (דף לו ע"א) רבי שמעון אמר בשעתא דאתפליג ליליא וכתרא קדישא, אתער לגבה דכורא, ומאן דכורא, חסד עלאה, דמשמע דדא בלא דא לא סלקא, ובנין דא, דא מחי ודא מסי, וכלא בשעתא חדא³⁸³. ושם (דף לו ע"ב) הכי

³⁸³ תרגום: רבי שמעון אמר בשעה שנחלק הלילה והכתר הקדוש מתעורר אילה (מתערב בו) הזכר, ומי הוא הזכר. חסד עליון, שמשמע שזה בלי זה לא עולה, ובגלל כך זה מכה וזה מרפא והכל בשעה אחת.

תנינן האי כתר דאקרי זא"ת אתקרי אש"ה, כד"א לזאת יקרא אשה, אמאי משום כי מאיש לוקחה זאת, מאן הוא איש, ההוא דאיקרי זה, כד"א כי זה משה האיש וכו', בחד שעתא חוור לישראל ואוכם לעכו"ם. ושם (דף לח ע"ב) ות"ח כתיב ליל שמורים הוא לה' להוציאם וכו' הוא הלילה הזה, ליל קאמר בקדמיתא, ובתר לילה, אלא הכי תנינן, כתיב כי יהיה נערה בתולה, נער כתיב, מ"ש, משום דכל זמן דלא קבילת דכר, אתקרי נער, ומדקבילת דכר אתקרי נערה, אף הכא ליל עד לא קבילת דכר, ובשעתא דאתחבר עמה דכר, כתיב הוא הלילה הזה וכו', ובאתר דאשתכחו דכר ונוקבא לית שבחא אלא לדכורא, והכי שבחו ישראל בתושבחתיהו לדכורא ולא לנוקבא, הה"ד זה אלי ואנוהו וכו', ועל דא מחכאן ישראל, דכתיב זה ה' קוינו לו ויושיענו וכו', משום דהכי זמין למיעבד להו, דכתיב כימי צאתך מארץ מצרים, כגוונא דהכא ליל ולילה, כך זמין קב"ה למעבד להו, דכתיב שומר מה מלילה שומר מה מלילה, מה להלן שמירה וליל, אף כאן שמירה וליל, מה להלן שמירה ולילה, אף כאן שמירה ולילה, ולילה אתקרי אנב דכורא הה"ד אתא בוקר וגם לילה, בקר דכתיב וישכם אברהם בבקר, דהוא מדרתו וכו'³⁸⁴, עכ"ל.

הרי מפורש לנו ממאמר הנעלה הזה, היאך הוא יתברך פעל בחצות הלילה בשני המדות חסד ודין, כי אז היה הרגע המהפכני הצי הראשון עם הצי השני, והוא נקודה האמצעית, שאין מקבל חלוקה, והוא המהפכני שני הקצוות, והוא מדריגת ישראל עמא

³⁸⁴ ז"ל בשלימות: ותא חזי כתיב ליל שמורים הוא ליהו"ה להוציאם וגו' הוא הלילה הזה ליהו"ה שמורים לכל בני ישראל וגו' האי פסוקא קשיא כיון דאמר ליל מהו שמורים ולא שמור שמור מבעי ליה וכתוב הוא הלילה הזה ליל קאמר בקדמיתא ובתר לילה אלא הכי תנינן כתיב (דברים כב כג) כי יהיה נערה בתולה נער כתיב מאי טעמא משום דכל זמן דלא קבילת דכר אתקרי נער מדקבילת דכר אתקרי נערה אף הכא ליל עד לא קבילת דכר ואף על גב דכתיב ביה שמורים דכר הוה זמין לאתחברא עמה ובשעתא דאתחבר עמה דכר כתיב הוא הלילה הזה ליהו"ה שמורים שמורים דכר ונוקבא ובגיני כך כתיב הלילה הזה ובאתר דאשתכחו דכר ונוקבא לית שבחא אלא לדכורא והכי שבחו ישראל בתושבחתיהו לדכורא ולא לנוקבא הדא הוא דכתיב (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו דלית שבחא באתר דדכורא ונוקבא אשתכחו אלא לדכורא ועל דא (נ"א ולדא) מחכאן ישראל דכתיב (ישעיה כה ט) זה יהו"ה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו משום דהכי זמין למעבד להו דכתיב (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ורזא דא הכי הוא כגוונא דהכא ליל ולילה כך זמין קודשא בריך הוא למעבד להו דכתיב (ישעיה כא יב) שומר מה מלילה שומר מה מלילה מה להלן שמירה וליל אף כאן שמירה ולילה אף כאן שמירה ולילה ולילה אתקרי אנב דכורא הדא הוא דכתיב (שם) אתא בקר וגם לילה בקר כמה דאת אמר (בראשית יט כז) וישכם אברהם בבקר דהוא מדרתו ממש וכתוב (תהלים ה ד) יהו"ה בקר תשמע קולי בקר ממש.

תרגום: ובא וראה, כתוב ליל שמורים הוא לה' להוציאם וגו', הוא הלילה הזה לה' שימורים לכל בני ישראל וגו'. פסוק זה קשה, כיון שאמר ליל, מה זה שימורים ולא שמור, היה צריך (לכתב) שמור. וכתוב הוא הלילה הזה, בהתחלה אמר ליל ואחר כך לילה. אלא כך שנינו, כתוב, כי יהיה נערה בתולה. למה כתוב נער, משום שכל זמן שלא קבלה זכר נקראת נער, משקבלה זכר נקראת נערה. אף כאן ליל, עד שלא קבלה זכר, ואף על גב שכתוב בו שמורים, זכר היה עתיד להתחבר עמה. ובשעה שהתחבר עמה זכר, כתוב הוא הלילה הזה לה' שימורים, שימורים זכר ונקבה. ומשום כך כתוב הלילה הזה. ובמקום שנמצאו זכר ונקבה, אין שבח אלא לזכר, וכך שבחו ישראל בתשבחותיהם לזכר ולא לנקבה, זהו שכתוב זה אלי ואנוהו, שאין שבח במקום שזכר ונקבה נמצאים אלא לזכר. ועל זה (ולזה) מחכים ישראל שכתוב זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, משום שכך עתיד לעשות להם, שכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. וסוד זה כך הוא, כדוגמא שכאן ליל ולילה, כך עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות להם, שכתוב שומר, מה מלילה, שומר מה מליל, מה להלן, שמירה וליל, אף כאן שמירה וליל. מה להלן שמירה ולילה, אף כאן שמירה ולילה. ולילה נקרא אנב זכר, זהו שכתוב אתא בוקר, וגם לילה בוקר, כמו שנאמר וישכם אברהם בבוקר, שהוא מדרתו ממש, וכתוב ה' בוקר תשמע קולי בוקר ממש.

תליתאה כמ"ש, ולכן כתיב (שמות יב כט) ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וכו', ר"ל הוא ובית דינו³⁸⁵, מדת החסד עם מדת הדין ביחד.

וזהו ענין ע"ב שמותיו של הקב"ה, הנרמז בג' פסוקים של ויסע ויבא ויט, שכל שם הוא מג' אותיות יוצאים מג' פסוקים אלו, אחד ישר ואחד הפוך והג' ישר. והיינו כמ"ש למעלה, שכלל כל הכוחות המנהיגים הברואים בכ"ז אותיות ובמלואם, הם ע"ב אותיות, והאותיות כסדרם הם מדריגת החסד, ובהיפוך, מדת הדין, והם ב' פעמים ע"ב, אבל לישראל, שהם בבחינת נקודת המרכז, נעשים שני הקצוות אחד, ונכלל מדת הדין במדת החסד, וכמ"ש (שמות טו ו) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב, ונכלל השמאל בימין, וכמ"ש (סוכה יד ע"א) גדולים צדיקים שמהפכים מדת הדין למדת הרחמים, ולכן פסוק השלישי ג"כ בישר, והם מדרגת ג' האבות, שאברהם ויצחק הם ימין ושמאל, ויעקב מחבר ב' הקצוות ביחד. ולכן גם בליל פסח נצטוו ישראל בעת יצי"מ, ליתן הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות, שהם בג' רוחות הנ"ל, וכמ"ש בזהר (ח"ב דף לה ע"ב): אגודת אזוב בגין לבער רוח מסאבא מבינייהו, ולאחזאה בפתחייהו בהני תלת דוכתי מהמנותא שלמתא, חד הכא וחד הכא וחד בגוייהו³⁸⁶. והוא כמ"ש, שזה עצם מדרגת ישראל, עמא תליתאה, יעקב חבל נחלתו, חוט המשולש לא במהרה ינתק, כי הוא בסטרא עלאה, שאין מקבל מספר וחילוק, לכן אין שליטת רוחא מסאבא יכול לעשות להם וכמ"ש, ולכן ע"י אגודת אזוב, שכל אגודה הוא בשלישה, הוא מבער רוח הטומאה, וכן מצורע טהרתו ע"י אגודת אזוב, ועי"ז ולא יתן משחית לבא אל בתיכם לנגוף.

בין גאולת מצרים לגאולה העתידה

עוד תראה פלאים, כי הנה הפרש גדול בין גאולת מצרים לגאולה העתידה, וכמ"ש רז"ל. וידוע בכ"מ שגאולת מצרים נקרא בלשון נקבה, שהיה אחריה גלות, משא"כ גאולה

³⁸⁵ עי' רש"י שם, ועי' זוהר בהעלותך קמט ע"א: מהו ולא יתן המשחית ולא ישחית מבעי ליה, אלא ודאי הכי הוא דכתיב (שמות יב) וה' הכה כל בכור "וה" הוא ובית דינו וההוא בי דינא הכא אשתכח.

³⁸⁶ ז"ל: אגודת אזוב למה בגין לבער רוח מסאבא מבינייהו (נ"א האי קרא קשיא וכי ראה את הדם ואח"כ ופסח דמשמע דסימנא הוא דעביד אמאי והא כלא גליא קמי קודשא בריך הוא וכתוב הוא גלי עמיקתא ומסתרתיא אלא תנא כתיב וירא יהו"ה וינאץ וגו' וכתוב וירא יהו"ה כי רבה רעת וגו' ותנינן לא אתחזי אשגחותא לעילא אלא כד אתחזי לתתא עובדא ומדאתעבד עובדא אשגחותא לעילא אתער ובגין כך כולא בין לטב בין לביש בעובדא תליא מלתא ולקחתם אגודת אזוב וגו' אגודת אזוב למה ומאי טעמא בעא דאתגלייא דמא על המשקוף ועל שתי המזוזות אמר רבי יוסי כל שוקי מצרים מליין טעוון הוו ובכל ביתא וביתא הוו שכיחי זינין דמתקטרין בחרשייהו באינון כתרין תתאין דלתתא ומתערין רוח מסאבא בגוייהו ועל דא אגודת אזוב בגין לבער רוחי מבינייהו) ולאחזאה בפתחייהו בהני תלת דוכתי מהמנותא שלימתא חד הכא וחד הכא וחד בגוייהו ובגין כך ופסח יהו"ה על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף משום דחמי שמא קדישא רשים על פתחא.

תרגום: אגודת אזוב למה, כדי לבער רוח הטומאה מביניהם. (זה הפסוק קשה, וכי וראה את הדם ואחר כך ופסח, שמשמע שסימן הוא שעשה מדוע, והרי הכל גלוי לפני הקדוש ברוך הוא, וכתוב הוא גלי עמיקתא ומסתרתיא [הוא מגלה עמקות ונסתרות], אלא שנינו כתוב וירא ה' וינאץ וגו', וכתוב וירא ה' כי רבה רעת וגו', ושנינו לא מתראה השגחה למעלה, אלא כאשר נראה למטה, מעשה ומשנעשה, מעשה ההשגחה למעלה מתעוררת, ומפני כן הכל בין לטובה ובין לרעה, במעשה תלוי הדבר. ולקחתם אגודת אזוב וגו'. אגודת אזוב למה, ומה הטעם רצה שיתגלה דם על המשקוף ועל שתי המזוזות. אמר רבי יוסי, כל שוקי במצרים היו מלאים אלילים, ובכל בית ובית היו נמצאים מינים שמקטירים בכשפיהם באותם כתרים תחתונים שלמטה, ומעוררים רוח הטומאה אצלם, ועל זה אגודת אזוב כדי לבער רוחות מביניהם). ולהראות בפתחייהם בשלשת המקומות הללו האמונה השלימה, אחד כאן ואחד כאן ואחד ביניהם, ולכן ופסח ה' על הפתח, ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף, משום שרואה את השם הקדוש רשום על הפתח.

העתידה שאנו מקווים במהרה בימינו אמן, נקרא בלשון זכר שאין אחריה שעבוד, וכמ"ש התוספות בפרק ע"פ (קטז ע"ב³⁸⁷) על מה דתנן במתניתין ונודה לך שיר חדש וכו'. והענין הוא, כי גאולת מצרים היה מצד החסד ולא מצד הדין, שהרי עדיין לא היה זכות גדול לישראל, שלא קיבלו עדיין תורה ומצוות, והיה הגאולה מצד הסדו יתברך לקיים בריתו את אברהם. והוא כדי שאח"כ יקבלו ישראל את התורה, וכמ"ש (שמות ג יב) כי אהיה עמך וזה לך האות וכו', בהוציאך את העם הזה ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. וכונת הכתוב הוא, כי משה רבינו ע"ה סירב בשליחותו משני טעמים: הא', מי אנכי כי אלך אל פרעה (שם יא), שאני איני כדאי בשליחות הזה. והב', כי איני רואה זכות גדול לישראל שיגאלו, שהרי היו גוי בקרב גוי, וכמ"ש (זהר ח"ב קע ע"ב) הללו עובדי ע"ז, וז"ש (שמות ג יא) וכי אוציא את בני ישראל ממצרים.

והשיב לו יתברך תשובה על שני הדברים: על הא' אמר לו כי אהיה, שאתה במדרגה גדולה ממש, כמו מדרגת האבות, שהיו מרכבה לשכינה, וכן אתה, וז"ש לו, כי אהיה עמך. ועל הב', אף שאין ישראל כדאים לכך, ואין הקב"ה דן את האדם אלא לפי מעשיו באותה שעה, אעפ"כ אני אעשה עמהם לפנים משורת הדין, מטעם כי צריכים לכך שיצאו כדי שיקבלו את התורה, ועי"ז יתחיל תקון העולם, וז"ש לו בהוציאך וכו'. ולכן כ"ז שלא נשלם התיקון לגמרי, כשהטאו ישראל בארצם, נתחייבו גלות. אבל בגאולה העתידה, שאז יהיה גמר התיקון והבירור על כל הטאתיהם, כמ"ש המקונן (איכה ד כב) תם עוונך בת ציון, ואז (זכריה יג ב) ואת רוח הטומאה יעביר מן הארץ, לכן לא יוסיף להגלותך. ונמצא שאז גם מדת הדין יהיה מסכים על גאולתם, ולכן יהיה גילוי שכינתו יתברך על ישראל, והתגברות הקדושה בעולם בגלוי יותר ממה שהיה ביציאת מצרים, כמ"ש ישעיהו הנביא (ס א-ב) קומי אורי כי בא אורך כי הגה החושך יכסה ארץ וכו', ועליך יזרח ה'.

וזהו ענין גילוי המאורות ותוספות האור שיהיה בעולם, כמ"ש (ישעיה ל כו) והיה אור הלבנה כאור החמה וכו', שכל הנבראים כולם בכל המדרגות יעלו מעלה מעלה. ונמצא שהאותיות כולם, שמורים על כוחות פעולות הנבראים, כולם יתמלאו במלואם ביתר תוקף ועוז, והכ"ז אותיות הגלויים, יתמלאו במלואם במספר ע"ב אותיות, כמ"ש למעלה. והוא מה שרמזו רז"ל במאמרם שהבאתי, מ"ש וכשיעשו ישראל תשובה, אני גואלם בע"ב אותיות. ומה שתחילה במצרים נגאלו בד"ן אותיות של א"ב ותשר"ק, בישר והפוך, שמורה על שני המדות, חסד ודין, ימין ושמאל, שמורה על הויה והפסד, וזה מורה ג"כ שגאולה זאת לא היתה בשלימות, כיון שגם אחריה היה גלות, ואחרי שמחה תוגה. משא"כ לעתיד לבא כתיב (ישעיה לה י) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ונסו יגון ואנחה, ולכן לעתיד לבא, אז יהיו נכללים השמאל בימין, ולא יהיה עוד רע והפסד בעולם ח"ו, לכן יהיו נכללים שני הדרכים כאחד, ובמילוי מעלתם, ואורם יהיה גאולתם בע"ב אותיות. וע"ז אמר הכתוב (שם נד ז-ט) ברגע קטן עזבתיך ובשצף קצף הסתרתני פני ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גואלך ה' כי מי נח זאת וכו', כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך. והוא כמ"ש שהבטיח ה' ית' שגאולה העתידה תהיה שלימה בלי גלות, וא"כ יהיה נצחיות עד שכל היסורים שהיו לישראל בגלותם, יהיה נחשב לרגע נגד

³⁸⁷ ז"ל: ה"ג, ונאמר לפניו שירה חדשה, וכן נודה לך שיר חדש על גאולתנו - דהכי תניא במכילתא, כל השירות לשון נקבה, חוץ משירה דלעתיד דלשון זכר, כלומר שהנקבה יש לה צער לידה, אף כל הנסים יש אחריהם צער, חוץ מלעתיד, שאין אחריה צער. וכן יסד הפייט בזולת, אי פתרוס שירות, אלה לשון נקבה, מיוסדים כי תשועתם כילודה וגו', תוקף שיר אחרון כזכרים, לא יולדים שירו לה' שיר חדש כו', וגרסינן שם מן הזבחים ומן הפסחים, שחגיגת ארבעה עשר נאכלת קודם לפסח, לפי שהפסח נאכל על השובע.

הנצחיות שיהיה אח"כ, והטעם כי מדת הדין לא יקטרג כלל, מאחר שלא יהיה שום רע בעולם, ונמצא שיהיה חסד עולם.

וזהו ענין ע"ב אותיות הרמוזים בפסוק (דברים ד לד) לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, ותיבת גוי אחד אינו מן המנין כאשר יתבאר. כי כל הע"ב אלו הם כלליות כוחות עליונים, שבהם נתבטל כל סידור הטבעי, ושידד כל המזלות בעת יציאת מצרים, רק שאז לא נתגלה כל כוחם, והיו כמוסים ונעלמים, ולא נתגלה רק שני פעמים כ"ז כמ"ש, ולעתיד לבא יתגלו כולם במלואם. והוא מה שרמז הכתוב בפסוק, או הנסה וכו', בע"ב אותיות, שבוה ברר ישראל מתוך המצריים, והבדילם לו לעם, ונעשו מרכבה לשכינה ממש כמספר שהם למעלה ע"ב. ולכן תיבת גוי שני שאינו מדבר על ישראל, רק על המצריים, אינה בחשבון, ושלא נטעה לאמר שהם תחת השגחת שרי מעלה, שהם במספר ע"ב כמ"ש למעלה, שלכן הם ע"ב אומין. לכן אמר ר' אבין בשמו גואלם, שהם ע"ב שמותיו יתברך, המרומזים בג' פסוקים הנ"ל, שהם שולטים על כולם, וכמ"ש למעלה (דברים לב ה) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, שלכן הם עצמם כוללים מספר כל האומות ביחד.

ובמ"ש תראה שבאמת גדול היה נס היציאה ממצרים יותר מנס של קריעת ים סוף, וכמ"ש במדרש (שמ"ר פכ"ב סי' ג) וז"ל שני רבותינו, הקורא את שמע צריך להזכיר קריעת ים סוף ומכת בכורים באמת ויציב, ואם לא הזכיר אין מחזירים אותו, אבל אם לא הזכיר יצי"מ מחזירים אותו, שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים. ומה בין יצי"מ לקריעת ים סוף, אלא שיציאת מצרים קשה, שנאמר או הניסה אלקים וכו', ואתכם לקח וכו', תדע לך שזו קשה מזה, שביציאת מצרים כתוב אנכי ה' אלקיך, אבל בקריעת ים סוף אינו מזכיר ה' וכו'. והוא מבואר שכל זמן שהיו ישראל תחת שעבוד מצרים, ולא היה להם תורה ומצוות, עדיין היו תחת הנהגה הטבעית והמזלות, ולכן היה קשה לפניו יתברך לשדד טבעם והנהגתם, והוצרך הוא יתברך לעשות זאת למענו, לקחת לו גוי מקרב גוי (דברים ד לד), ולהוציאם מתחת רשות ההנהגה הזאת, ולהיות הם מושלים על כל הטבעים מיוחדים בהנהגה שאין חלק לשום אומה ולשון בהם. והוא מ"ש הכתוב (שמות כ ב) אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך וכו', שמצד הישיבה הזאת אני נקרא אלקיך ביחוד כמ"ש, משא"כ קריעת ים סוף היה אחר שכבר נעשו ישראל לו לעם, ויצאו מרשות הנהגה הטבעית, לכן אינו כ"כ גדול.

וכבר אמרנו שהפרש גדול יש בין יצי"מ לגאולה העתידה, שביצי"מ לא היה גאולתם שלימה, כי עדיין לא היה להם תורה ומצוות, ולא היה רק הכנה כדי שיקבלו התורה, ושם נעשו לו לעם, ולכן היה אחריה גלות. נמצא שמדת הדין היה מקטרג עדיין, והגאולה היתה בלשון נקבה, כמו שהיא לית לה מגרמה כלום³⁸⁸, כך היה הגאולה שלא מצידנו. אבל גאולה העתידה שתהיה במהרה בימינו אמן אחר גמר התיקון והבירור, אז יהיה ג"כ מצידנו, לכן יהיה נקרא לשון זכר, כמ"ש (ישעיה מב י) שירו לה' שיר חדש. והוא ג"כ כוונת הכתוב מ"ש (שמות יב מב) ליל שימורים הוא לה' וכו', הוא הלילה הזה וכו', ר"ל שגאולה ראשונה דלא קבילת עלה דבר³⁸⁹ נקרא ליל, שהיה מצידו יתברך. אבל לעתיד לבא, שאז נקרא לילה, דקבילת עלה דבר, לכן אז שמורים לכל בני ישראל לדורותם, ר"ל שגאולה העתידה תהיה מצד בני ישראל, וכמ"ש בזוהר שהבאתי למעלה. והוא מ"ש הנביא (ישעיה כו א) ביום ההוא יושר השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחיל, ר"ל כי בשירת הים ששרו ישראל ביצי"מ בקריעת ים סוף, כתיב (שמות טו א) אז ישיר השירה

³⁸⁸ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.
³⁸⁹ עי' הערה 384.

הזאת, בלשון נקבה, כי לא היה הנאולה מצידנו, ולכן אמר שם (שם ב) וזמרת יה ויהי לי לישועה, ר"ל שהישועה היה מצידו יתברך, ולכן אמרו פעם אחת (שם) זה אלי ואנוהו וכו', ר"ל שלא היה הנאולה מב' המדרגות, חסד ודין, רק מצד החסד לבד. משא"כ לעתיד לבא, אז יושר השיר הזה, בלשון זכר, שאז עיר לנו ישועה, ר"ל שמה שתתחזק עיר הקודש ותבנה במהרה בימינו אמן, יהיה נחשב ג"כ מצידנו, אחר שיזדככו ויקבלו אופיא על כל הטאיתיהם, ובזכות התורה והמצוה יהיו נגאלים. וז"ש אח"כ (ישעיה כו ב) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים וכו', ולכן אז ג"כ יאמרו ישראל שני פעמים זה אלי, כי אז יהיה הנאולה בהסכם שני הצדדים, ימין ושמאל. וז"ש (שם כה ט) ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קיונו לו ווישיענו, זה ה' קיונו לו נגילה ונשמחה בישועתו, שלא יהיה גלות אח"כ, רק גאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

ליקוט ג – בענין עד שלא נברא העולם היה הקב"ה ושמו הגדול בלבד בפרקי דר"א (פרק ג) וז"ל, עד שלא נברא העולם, היה הקב"ה ושמו הגדול בלבד, ועלה במחשבה לברוא את העולם, והיה מחריט את העולם לפניו, ולא היה עומד. משלו משל למה"ד, למלך שהוא רוצה לבנות פלטרין שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומבואיו ומוצאיו, אינו מתחיל לבנות, כך הקב"ה החריט לפניו את העולם, ולא היה עומד עד שברא את התשובה. שבעה דברים נבראו עד שלא נברא העולם, ואלו הם: תורה וניהנום וג"ע וכסא הכבוד ובהמ"ק ותשובה ושמו של משיח. תורה מנין, שנאמר ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, ר"ל קודם שלא נברא העולם. גיהנום מנין, דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה וכו'. ג"ע מנין, שנאמר ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם. כסא הכבוד מנין שנאמר נכון כסאך מאז וכו'. בהמ"ק מנין, שנאמר כסא כבוד מרום מראשון. תשובה מנין, שנאמר בטרם הרים יולדו וכו', תשב אנוש עד דכא וכו'. שמו של משיח מנין, שנאמר (תהלים עב יז) לפני שמש ינון שמו, עכ"ל.

דבריו של ר"א הגדול קצרים ועמוקים הם וצריכים ביאור רב, במ"ש שברא יתברך התשובה מקודם ש"ע מתקיים העולם, והמשיל משל לבונה פלטרין, שצריך לחפור בארץ יסודותיו, ש"ע מתקיים הבנין, אבל צריך ג"כ להבין מה ענין חריטת מוצאיו ומבואיו של הבית, ובמה המשיל דבר זה למידת התשובה. גם צריך ביאור מה בריאה שייך לתשובה, שאין זה כמו בריאה מיוחדת ומציאות שהמציא הוא יתברך יש מאין, כמו כל פרטי הנבראים, והרי התשובה הוא רק מדה אחת ממידותיו יתברך, של רחמים לקבל שבים אליו, אעפ"י שהרבו לחטוא נגדו, ובמידותיו יתברך לא שייך בריאה כלל. גם צריך ביאור מה ענין אלו ז' דברים שחשבם שנבראו קודם שנברא העולם, וממה נפשך יקשה, אם הם נחשבים מפרטי הברואים בעצמם, וא"כ אם נאמר שנבראו קודם ימי בראשית, הרי אתה מוסיף בימי הבריאה. וכלל גדול בדינו, שכל הנבראים נבראו בו' ימי בראשית אלו ולא מקודם. גם צריך להבין מה בריאה שייך בתורה, והרי היא רק גילוי רצונו יתברך וציווי מצוותיו שצוה לישראל ללכת בהם. וגם מה בריאה שייך בשמו של משיח, ואם נאמר דכוונתו על בריאת נשמת משיח, יקשה למה לא באר זמן בריאת כל נשמותיהם של ישראל, וכפי הנראה ממדרש רבה, שגם כל הנשמות נבראו מקודם, כמ"ש במי נמלך הקב"ה, בנשמותיהם של ישראל, כמ"ש עם המלך במלאכתו ישבו שם.

חקירה בענין תכלית הבריאה

ולבאר מאמר העמוק הזה, אף שבאמת הסתיר האלקי הזה תחת לשונו גניזין סתימין דאורייתא כידוע ליודעי חן, אך גם לפי פשוטו צריך להרחיב בו ולהראות הדברים היקרים המרומזים בו, והכל הולך אל מקום אחד, והפשט והסוד יהיו תואמים למטה. הנה ידוע הוא, שכמו שכל דבר הנעשה למטה מאיזה אדם חכם ומבין, צריך שיהיה לו תכלית מבוקש אליו מהמעשה הזה, שבלתי התכלית לא היה עושה ללא תועלת, כמו כן צריכים אנו לחקור בתכלית כוונת יוצר בראשית, אשר ברא עולמו ביו"ד מאמרות בו' ימי בראשית, אשר אליו היה מגמת רצונו יתברך, שבלי תכלית מכוון ח"ו לומר לריק ולבהלה נברא. אך הפרש גדול יש בין מעשה האדם השפל, אשר בעפר יסודו, ובין מעשה האלקים, והוא כי האדם ידוע שאין לו שלימות בלתי דברים אחרים זולתו הצריכים לו לעזרו, כמו בית לדור בו, וליטע אילנות לאכול פרים וכדומה, מה שאין שייך זה ח"ו לסיבה ראשונה, אשר איננו צריך לזולתו, וח"ו אין לגדור בו שום חסרון, אשר ע"י הבריאה יהיה נשלם החסרון, וזה ידוע לכל משכיל, ולזה צריכים אנו לחקור תכלית אחר אשר אליו היה מחשבתו יתברך בבריאת העולם.

וזהו שרמז לנו שלמה המע"ה (משלי כה ב) כבוד אלקים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר, (שם ג) שמים לרום וארץ וכו', (שם ד) הגו סיגים מכסף וכו'. ורמז כאן ענין עמוק מאד, וכאן אכתוב בקיצור מ"ש במ"א בביאור מאמרם ז"ל פ"ק דשבת (דף יא ע"א) מ"ש רב חמא בר גוריא וכו', אלמלא כל הימים דיו וכו', אין יכולים לכתוב חללה של רשות, שנאמר השמים לרום וכו'. ועיין פירוש רש"י שם³⁹⁰ שהוא דחוק מאד. אבל רמזו חז"ל הקדושים ענין עמוק כאן, והוא מה שידוע בכ"מ בחז"ל, שכל ענין הבריאה היה רק בשביל האדם שנברא הוא יחידי בעולם בבחירה ורצון, מה שלא נמצא כן בשום נברא עליונים ותחתונים, ואליו נתן רשות לבחור א' מב', את החיים ואת המות (דברים ל טו), ואת הטוב ואת הרע, ונמסר גם כן בידו מפתח של כל הבריאה, שכולם תלויים בבחירתו, ולכל אשר יחפוץ יטה אותם, אם ישמע ליצרו הטוב, לקיים רצונו יתברך, אשר בזה יהיה גורם המשך טוב רצונו יתברך להשפיע לבריותיו תוספות טובה, ויגדלם וירומם אותם למעלה מעליון שבעליונים, עד התחתון שבתחתונים. ואם ח"ו ישמע ליצרו הרע, וע"י בחירתו ברע נגד רצונו יתברך יגרום ח"ו הסתר פניו מאתו יתברך בכל הנבראים, וכולם לוקים ע"י, מאחר שהם נבראו כולם בשביל האדם להוציא צרכיו, וכמבואר אצלנו בכ"מ.

ומצד זה נקרא האדם בשם מלך, וכמ"ש במדרש (פסקתא רבתי הוספות א א) שאמר הקב"ה לאדה"ר, אני מלך בעליונים ואתה מלך בתחתונים, ירצו בזה שכמו שבזה נבדל המלך מכל עמו בני מדינתו, שלכולם אין רשות וממשלה להטות מרצון המלך, ולשנות מדבריו ארצה, רק המלך לו ניתן שבט המושל כל אשר יגזור ברצונו, מחוייבים הכל לקיים דבריו, וכמו כן אין לשום נברא, גם בעליוני עליונים, בחירה וממשלה רצונית לשנות דבר מרצונו יתברך, אשר הוא מלך עליהם. משא"כ האדם, אף שהוא למטה בסוף כל המדרגות כולם, נתן לו הרשות והממשלה לעשות כרצונו, או לשמוע בקול ה' אלקים, או ח"ו לעבור על רצונו. הרי שבבחינה זו נעלה מדריגתו מכל מלאכי השרת וצבא מעלה, ולכן אמרו במדרש (מדרש זוטא קהלת ו) שכאשר נברא האדם בקשו מלאכי השרת לומר לפניו קדוש, כדרך שאומרים לפני הקב"ה, שהרי בזה נדמה כביכול אליו יתברך.

ובזה ג"כ יובן מ"ש הכתוב בבריאת האדם (בראשית א כו) ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, מ"ש נעשה בלשון רבים, ומה מתוק בזה לשון הכתוב שבדקדוק גדול כתב כן, שהוא יתברך אמר למלאכי השרת ולכל נבראי מעלה, שיהיה בריאת

³⁹⁰ ז"ל: חללה של רשות - עומק לבם, שהוא צריך להיות לו לב לכמה מדינות, למס הקצוב ולכמה מלחמות ולכמה משפטים, והכל ביום אחד.

האדם משותף ומתחלק בבי' ענינים: הא', בהרכבת גופו ופעולותיו ומקרויו. והב', ברצונו ובמחשבתו מצד רוחו ונשמתו. שהנה גוף האדם וכל הרכבת חלקיו וכוחותיו ועניניו, הם הורכבו מחלקי הנבראים, שכולם נתנו חלקם בו. וכידוע בכ"מ שהוא ממש נקרא עולם קמץ (תיקו"ז קמז ע"ב) בציוור כל הנבראים. והב' הוא מצד רוחו ונשמתו, אשר הוא יתברך נפח באפיו נשמת חיים, שר"ל שנתן בו כח אלקי נורא מאד, אשר בו נתן בחירה ורצון להטות מידותיו ומעשיו לכל אשר ירצה. ונמצא שיש בו צלם ודמות, מה שמתדמה בזה לכל מלאכי שרת ולנבראים האחרונים, וגם מה שמתדמה בבחירה ורצון אליו יתברך, וז"ש בצלמינו כדמותינו וכו'.

ענין הבחירה היא למעלה מהשגת אנוש

והנה ענין הזה, היאך היא הבחירה בדעת האדם, קשה להבין דבר זה, שהרי ידוע אם יש כאן שני כפות מאוזנים, ובאחד משקל ידוע, ובכף השני הושם דבר שהוא שוקל כנגדו מכוון בצמצום, אם לא ירבה אחד על חבירו, א"א בשום אופן להכריע כף אחד יותר מחבירו. ובהיות כן כיוון שבודאי שני כוחות הרצון באדם לטוב ולרע יחדיו שקולים המה בצמצום, שאם לא כן אין כאן בחירה, שהרי מי שהוא יותר חזק וגדול ברצונו הוא יכריע, ואם כן ניטלה הבחירה ושכר ועונש. ואם כן כיוון ששניהם שקולים אצלו בשווה, היאך יתעורר, ובאיזה דבר הוא מגביר כף אחד על חבירו. ודבר זה א"א להשיג, כי הוא דבר למעלה מהשגת אנושי, רק מושג אליו יתברך לבדו, וז"ש רז"ל (שבת יא ע"א) שאלמלי כל הימים היו וכו', אין יכולים לכתוב הללה של רשות, ר"ל כח הבחירה שרשות נתונה לאדם. ונקרא גם כן רשות, מלשון מלכות וממשלה, כענין שאמרו (אבות פ"ב מ"ג) הוו זהירים ברשות, והכל דבר אחד, כי מצד שהאדם בעל בחירה ורצון, נקרא מושל ומלך לעשות מה שלבו חפץ. ולכן בני אדם נקראים מצד זה מלכים, ר"ל בעלי בחירה ורצון וממשלה. וז"ש הכתוב (משלי כה ג) שמים לרום וכו', ולב מלכים אין חקר, ר"ל שני חללים שבלב (ברכות סא ע"א), באחד יצ"ט ובאחד יצה"ר, דבר זה אי אפשר להבין בחקירה בשכל אנושי כמבואר.

ומעתה מבוארים אותם הכתובים על נכון, מ"ש שלמה (משלי כה ב) כבוד אלקים, ר"ל מה שנוגע לכבודו יתברך לחקור עומק רצונו בבריאת עולמו, שהוא רעותא עילאה, שע"ז נאמר (חגיגה יג ע"א) במופלא ממך אל תדרוש, ונרמז בכבו"ד אלקים, שהם ל"ב פעמים אלקים הנזכרים במעשה בראשית (תיקו"ז מד ע"ב), שהבריאה וכבודו יתברך מה שנתן רשות להשיג ממנו למטה ע"י הבריאה, הוא סתום וחתום, והוא ל"ב נתיבות חכמה עליונה (ס"י פ"א מ"א), שהוא סדר מחשבתו יתברך שעלה ברצונו לברוא נבראים בל"ב כללים, נתיבות חכמה עמוקה. שע"ז נאמר (איוב כה יב) והחכמה מאין תמצא לא ידע אנוש ערכה, והיא הסדורה בתורה, שבה נברא העולם כמו שהתבאר לפנינו. ולכן התחילה התורה בבי' וסיימה בל', ופתחה בראשית, שהוא חכמה, כמ"ש (תהלים קיא י) ראשית חכמה וכו', וז"ש הסתר דבר. אבל מה שאנו משיגים מרצונו התכלית בבריאה הוא בשביל הבחירה של האדם, שזה נקרא כבוד מלכים, שיש להם ממשלה ושלטונות ברצון בחירי, שהם נקראים בשביל כך מלכים, בזה נתן לנו לחקור דבר לידע מה הוא רצונו יתברך, שרצה שיבחר לו האדם דרכו.

ואמר אח"כ שמים לרום, הוא כמ"ש, שהוא חקירה בענין הבחירה היאך הוא שייך באדם, שע"ז אמר שא"א להשיג דבר זה, וכמ"ש (משלי כה ג) ולב מלכים אין חקר, אבל מ"מ האמת כך הוא, שזה היה תכלית רצונו יתברך בבריאה, שרצה בבחירת האדם, וברא

טוב ורע, כמ"ש (קהלת ז יד) את זה לעומת זה עשה האלקים, שכל דבר פרטי שהמציא הוא יתברך בעולמו בעליונים ותחתונים, המציא נגד זה גם כן כ"כ כוחות שנקרא רע, שהם מתנגדים לבריאה. וחלקים המפסידים הנבראים, והוא נקרא בלשון הזוהר (ח"ב צה ע"ב) טיקלא דעשווקת נשמתין, ר"ל שעומדת ממש לעומת ישות הבריאה, שהוא סמרא הקדושה, התלויים בקדושת רצונו יתברך, כמו כף מאזנים אחד נגד חבירו בימין ושמאל. והאדם הוא הלשון וקנה המאזנים המכריע לשני הצדדים, אם מכריע לכף ימין, ומגביר כח הקדושה, ע"י עשותו רצון יוצרו, הוא מגביה הקדושה, ומעלה הנבראים למעלה, להתקרב לרצונו יתברך, ומשפיל נגדו כף השני, שהוא הרע וכח הסט"א המפסיד הבריאה, שנקרא מות. ואם מכריע ח"ו לצד שמאל, מגביה הסט"א לעלות למעלה לקבל שפע ממרום להתגבר הרע ולהפסיד העולם. והוא האדם העומד באמצע בין השמים לארץ, שנבראו בשתי כפות הידים, בימין ושמאל, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים. והזכיר אף בארץ, שבו כח ומקום עמידת הסט"א וכל כוחות הטומאה וגיחנם ותהום, משא"כ בשמים ממעל, שם אין רע במקומו. והאדם הוא ברוח בין שמים לארץ, כמו הלשון שבין ב' הכפות, ובבחירתו מוריד שמים לארץ, כמ"ש (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל, ומעלה כוחות המזיקים וסט"א למעלה גם לשמים, כמ"ש (ישעיה נג) אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם.

ועיקר בריאת האדם, להכריע כף ימין ולטהר ולהפריד הרע מן העולם, אשר גם בארץ למטה יתגדל ויתקדש רצונו וכבודו יתברך, ויתגלה יחודו יתברך גם בארץ, שלא יהיה שולט רק רצונו הטוב לבד, ויתבטל רצון אחרים, כח הסט"א שניתן לה ג"כ ממשלה להחריב העולם, שיתבטל רצון זה מפני רצונו יתברך. וז"ש כמו שמוציאים סינים מכסף, ואז יוצא לצורף כלי מזוקק וטהור, כמו כן הגו רשע (ע"י משלי כה ד) וסמאל וכל כת דיליה, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. ואז (משלי כה ה) יכין בצדק כסאו, שישתלם הכסא ביחד עם הדום רגליו, ויחדיו שמים וארץ יהיה תמים, וכמ"ש (ישעיה סו א) השמים כסאי והארץ וכו'. וכ"ז יהיה נגמר לעתיד לבא, בנמר שית אלפי שנים, שאז יהיה נתקן העולם על בוריו. והוא מ"ש משה רבינו ע"ה בשירת האזינו (דברים לב מ) כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי, כי הארץ וכל אשר בה וכל כוחות הרע הנמצאים בו, מכונים בשם מעשי ידו יתברך, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ וכו', והוא יד שמאל, ע"י שיסולק הרע ממנה, תתנשא גם היא למעלה, במדרגת שמים עליונים, שנבראו ביד ימין, ואז יתגלה כבודו יתברך גם למטה, בעולם התחתון, כמבואר.

אחר שנתבאר שענין הבחירה הניתן לאדם זהו תכלית מרכזו כוונתו של יוצר בראשית, שהכל נברא בשביל דבר זה, שלכן נברא האדם בסוף כל הנבראים, שלעולם התכלית בא בסוף, וכ"ז שלא נברא האדם עדיין לא נשלם מעשה בראשית. כמו אומן העושה כלי, או בונה בנין, שכ"ז שלא נגמר בשלימותו, הוא רק הכנה לבד לבוא אל התכלית, ולכן בכל מעשה בראשית שבכל יום, אף שנזכר בהם וירא אלקים והנה³⁹¹ טוב, לא נזכר תיבת מאד, ר"ל שעדיין לא נגמר הדבר על בוריו. וכאשר נשלם ע"י בריאת האדם, אז נתגלה הטוב גם של הברואים שקודמים לו, שגודע לאיזה צורך נבראו, בשביל האדם. ולכן כתיב (בראשית א לא) וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ודרשו רז"ל (ב"ר פ"ט ס"י יב) מא"ד זה אד"ם, ר"ל שע"י האדם נשלם הטוב בכל מעשי בראשית.

³⁹¹ צ"ל כי.

תיקון כל הנבראים תלוי בבחירת האדם

ובוא וראה דבר נפלא, כי הנה בזה"ק פ' בראשית (נא ע"ב) אמרו, במ"ה זיני נהורין אתפליג עלמא, וידוע כי גניזין סתימין הם במאמר זה, אבל פה נבאר הענין ע"פ פשוטו, ודבר דבור על אופניו, ומדבר בפשט ורומז לנסתר. כי הנה כבר ידוע מאמרם ז"ל (ב"ר פ"א סי' א) ע"פ ואהיה אצלו אמון, שהתורה אמרה אני הייתי כלי אומנותו של יוצר בראשית. ופה נדבר מבחינה אהת, והוא כי התורה מצינו נחלקה לג' מדריגות: הא', הם אותיות התורה בעצמם, והב' נקודות, והג' הטעמים. והם במספר כ"ב אותיות, ויו"ד נקודות, ה' תנועות גדולות וה' תנועות קטנות כידוע, וי"ג טעמים. והנה אותיות בלי נקודות אין להם שום הברה כלל, ואינם אלא נתפסים בראיית העין, ואין יכולים להתנענע כלל, וע"י הנקודות הם מתנענעים ע"י מוצאות הפה, אבל עדיין אינם מתפרשים לידע כוונת פירושם על בורים, אם לא ע"י הטעמים, כמ"ש בפרק אין בין המודר (נדרים לו ע"ב) ויבינו במקרא, אלו פסקי הטעמים.

והנה כמו כן בחינת הנבראים כולם, מראש המדריגות עד סופן, יש בהם ג' חלוקות הנ"ל: הא', גופי הנבראים שהמציאם הוא יתברך יש מאין, והוא החומר שבהם. והב', הוא רוח החיים שבהם וצורתם. שכמו שלכל דבר שלמטה בעולם השפל, יש חומר וצורה, גוף ונפש, כמו כן הוא בכל נבראי מעלה, שבלתי הרוח הפנימי שבהם לא היה להם הרגש וקיום כלל, רק גולמים, כל אחד ואחד לפי מדריגתו. כענין האותיות בלי נקודות, שאין להם תנועה והברה כלל, ולכן מצינו בכל מעשה בראשית כתיב אמירה ועשייה, וכן אמרו (אבות פ"ה מ"א) בעשרה מאמרות נברא העולם, וכתיב (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ, והיינו שעשייה הוא הוצאתם אל הפועל מאין ליש, והאמירה הוא רוח החיים שנתן בהם הוא יתברך.

ודבר זה מקובל בידינו, שכלל חומרי כל הנבראים הם נכללים בכ"ב סוגים שבהם כמה פרטים וחילופים במעמדם ובהרכבתם, והם הם כ"ב אותיות התורה, שבהם נברא כל היצור כ"ב חפצים, כמ"ש בספר יצירה (פ"ב מ"ו), שמתחלקים לג' אמ"ש וז' כפולות וי"ב פשוטות, וכל אחד הוא כלל כולל כמה סוגים, והם צירופי האותיות וגלגולם ברל"א שערים פנים ואחור (ס"י פ"ב מ"ד), ומהם יוצא כל היצור. וכן צורת הכ"ב אותיות עצמם מורים על ענינם וחומרם, כל אחד לפי ענינו, רק שבעולם השפל המגושם נתגלמו בצירום אשר בידינו, שנכתב בהם תורה הקדושה.

והיו"ד נקודות הם רוח החיים שבנבראים, שהם מעמידים אותם, וע"י יש להם חיים ותנועה ופעולה, כמו שע"י הנקודות יש תנועה לאותיות. וכמו שהנקודות אינם נכתבים בתורה, וכן בהברה בפה אינם נרגשים כמו האותיות עצמם שמשתנה הברתם לפי ענין מקור יציאתם, אם מחדך ואם מגרון או מלשון ושפתיים ושיניים (ס"י פ"ב מ"ג), רק ניכרים במחשבה בדחיקתם, או בהרחבת הדיבור ובקמיצותם. כמו כן ענין הרוח חיים הוא נעלם בנבראים כמו רוח החיים באדם ובע"ח, שאינו נראה ונרגש כלל, רק מושג במחשבה. ואלו הם ל"ב נתיבות חכמה, שברא בהם הוא יתברך את עולמו, הנזכרים בספר יצירה, שהם כ"ב אותיות ויו"ד נקודות (זחר ח"א קד ע"ב), וכל אלו נתגלו בנבראים בו' ימי בראשית, אבל עדיין לא נשלם תקונם, עד שנברא האדם, שכולם נמסרו בידו, שהוא יהיה מושל עליהם ע"פ דרכיו והנהגתו במעשיו, אם לטוב ואם להפוך ח"ו.

הרי שכל ענין הנהגתם וסדורם של כל הנבראים תלוי בו, כמו הטעמים שבהם מתפרשים הכתובים כפי נטיית הטעמים, אם לחבר אם להפסיק, אם למעלה אם למטה,

והם י"ג מעמים, הרי שע"י האדם נשלם מספר מ"ה מאורות, שהי"ג מאורות אלו נתן לאדם, והוא הבחירה, שנתן לו כח כביכול כפי רצון העליון, שהוא אח"ד בעליונים, כמו כן האדם אח"ד בתחתונים. וענין אלו הי"ג, הם כלל מעשה בראשית שנבראו בששה ימים, אם להטותם לימין או לשמאל, וכח הבחירה עצמה הוא הי"ג, והוא העומד באמצע, בין ימין ובין שמאל, ונרמז באות וא"ו, המילואו ו' לימין ו' לשמאל א' באמצע, כף ימין וכו' ולשון חק מכריע בינתיים (ס"י פ"ב מ"א), הרי הם מ"ה. ולכן נקרא בשם אד"ם, במספר מ"ה מאורות הנ"ל. ועל דבר זה רמז הכתוב בפ' עקב, המדבר מהבחירה שנתן לאדם, כמ"ש (דברים י יב) ועתה ישראל מ"ה ה' אלקיך שואל מעמך, וכמ"ש (ברכות לג ע"ב) הכל בידי שמים וכו'³⁹², ונרמז בתיבת מ"ה, שע"ש כך נקרא אדם כמבואר. ומבואר בזה מ"ש רז"ל (יבמות סא ע"א) על הפסוק אדם אתם, אתם קרואים אד"ם, שעיקר הבריאה והבחירה, ותקון וקלקול העולם, הכל תלוי בישראל, וע"פ התורה והעבודה.

העולם נברא בשתי דרכים

ממ"ש מבואר שהגם שהוא יתברך ברא העולם וכל אשר בו, מ"מ גמר תיקון הבריאה נמסר רק ביד האדם, שהוא יתברך ברא עולמו בב' דרכים, א' דרך הטוב, וא' דרך הרע, כמ"ש (קהלת ז יד) את זה לעומת זה וכו'. והאדם נברא לבער את רוח הטומאה מן העולם ע"י מעשיו ובחירתו הטובה, וזהו ענין גלגל העולם בו' אלפי שנים דהוה עלמא, שאין גמר התיקון בא אלא בסוף. וכמו שבתחילה, בו' ימי בראשית, האדם נברא ביום השישי בסוף הכל, ואח"כ (בראשית ב א) ויכולו וכו', (שם ג) ויברך אלוקים את יום השביעי וכו' ויקדש אותו, כמו כן כל ו' אלפי שנים הולך הדבר בעומק חכמתו יתברך, שבו הבחירה מסורה, ולפעמים הקדושה גובר ולפעמים להיפוך, והולך ונתקן עד גמר אלף הששי, שאז יהיה גמר התיקון בימות המשיח, ובסוף וביער רוח הטומאה, ויהיה יום שכולו שבת ומנוחה באלף השביעי, ואז תשלוט הקדושה לבד. וכשם שאדם נידון בסוף יום הששי ואז עשה תשובה, ואמר (תהלים צב א) מזמור שיר ליום השבת, כמו כן לעתיד לבא בסוף אלף הששי, אז יום הדין הגדול, ואז זמן התיקון והתשובה, שיחזור כל דבר למקום מנוחתו למדריגה יותר עליונה מהנהגת ו' אלפי שנה. והוא מקום שאין שליטה לסט"א כלל, וכשיתגלה אור הגדול הזה, יתבטל כח הטומאה כהמס דונג מפני אש וכו' (שם סח ג), יאבדו כל אויביך ה' (שופטים ה לא).

וכל זה נרמז בתורה מתחילת הבריאה, כמ"ש (בראשית א א-ג) בראשית ברא והארץ היתה תהו ובוהו וכו', ויאמר אלקים יהי אור, והתחילה התורה בב', ואמרו במדרש (ילקוט שמעוני שמות רפה) שהעולם נברא בב', ובמתן תורה פתח בא', אנכי, והיינו כי תחילת הבריאה היה בשני דרכים, דרך הטוב ודרך הרע, הטוב בשמים והרע בארץ, וז"ש ב' ראשית ברא, והם שמים וארץ. וראשית הוא לשון פינה ויסוד, שהוא ראשית הבנין ועיקרו, ור"ל שב' יסודות לבריאה, א' הטוב, והב' הוא צד הרע, והם בשמים ובארץ. והארץ היתה תהו ובהו וחושך, וכמ"ש רז"ל (ב"ר פ"א ס"ו ו) אלו מעשיהם של רשעים, שעיקר היצירה ושליטת הסט"א למטה בארץ, ותכלית זה היה כדי שהאדם במעשיו הטובים יסלק הרע מן הארץ ויהיה הכל אור, והם ה' פעמים אור שנזכר ביום ראשון (תיקו"ז כ ע"ב), לרמז שהתכלית היה בשביל התורה והמצוה, שע"י יתגלה האור ג"כ

³⁹² חוץ מיראת שמים.

בארץ, ולכן התחילה התורה בא' באנכי, שע"י ה' חומשי תורה יתגלה האור, ואז יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה יד ט), בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (דברים ד לט). והנה באמת מ"ש שבב' נברא העולם, דבר גדול רמזו בזה, שכמו כן ציור אות ב' הוא קו למעלה ברוחב, וקו למטה, וקו א' ניצב בימין, מחבר ב' הקוים יחד, אבל בשמאל למעלה ולמטה רחוקין זה מזה ואין להם חבור, ורמזו בזה שקו של מעלה מורה על שמים וכל סטרא דקדושה, ששם למעלה אין שטן ואין פגע רע, רק כולם קדושים משרתיו עושי רצונו, אבל למטה כל הרע שולט בו, וע"י התורה שניתנה בימין, מחברים ומורידים הקדושה מלמעלה למטה, ונעשה הכל א'. וכ"ז מצד יצ"ט שבחלל ימיני שבלב האדם, אבל בצד השמאל, שבו מקום היצר הרע וכל התאוות הרעות נמשכים משם, שם פרוץ, כמ"ש (ירמיה א יד) מצפון תפתח הרעה, והטוב מרוחק, והקדושה אינו מתפשט למטה, עד לעתיד לבא בסוף אלף הששי, שאז יהיה ה' אחד, ואז יתבער רוח הטומאה מן העולם, יהיה נסתם צד הצפון, והוא מ"ם סתומה של למרבה המשרה (ישעיה ט ו).

מתן תורה שלמות הבריאה

וכל זה רמזו ג"כ דוד המלך באמרו (תהילים סח יח) רכב אלקים רבותים אלפי שנאן אדני במ סיני בקודש, ור"ל שהוא יתברך ברידתו ליתן תורה לישראל, אז הוכן תיקון לכלל הבריאה, שאז ירדה הקדושה משמים לארץ, והוא כלל כל כ"ב אותיות התורה, שהם כ"ב והם כ"ב אלפים, שאלף הוא מספר שלם, והם כ"ב סוגי מאורות העליונים הכוללים כל הבריאה, שהוא מרכבה שלימה של הקב"ה. והציע כולם על הר סיני, שע"י ממה שהיה העולם תחילה בציור ב', יהיה נשלם ע"כ, ויהיה נסתם הפירצה בדמות מ"ם סתומה, וז"ש ב"ם סיני.

וזה היה הטעם שניתנה תורה בקול שופר חזק מאד, והוא שכמו שביובל אז תוקעים בשופר, והוא סימן להוציא עבדים לחרות, וכמו כן ע"י התורה יוצאת הבריאה כולה משעבוד הסט"א, וכמ"ש (אבות פ"ו מ"ב) אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, שנאמר חרות על הלוחות וכו'. ולכן ג"כ בימות המשיח, שאז יהיה גמר התיקון וביעור רוח הטומאה (זכריה יג ב), כתיב (ישעיה כז יג) אז יתקע בשופר גדול, שבאמת שעבוד מלכויות ושאר שבעיסה תלויים זה בזה, שכ"ז שהסט"א מושל ח"ו על הקדושה ע"י עוונות ישראל, אז הנשמות של מעלה שקועות בטומאה ח"ו, ולעומתו ג"כ הגופות הם בשעבוד גלויות, וכשיגיע זמן עליית הנשמות משעבוד הסט"א, אז ג"כ ישראל יוצאים מגלותם. ועל זה אמר הנביא (ישעיה מט ט) לאמר לאסורים צאו לאשר בחושך הגלו וכו', שאסורים הם ישראל האסורים בחבלי גלותם, ואשר בחושך, הם כל כוחות הקדושה, אשר בעוה"ר החושך מכסה אותם, ואין יכול האור להתגלות, כמ"ש (ישעיה נ ג) אלביש שמים קדרות, ואמרו רז"ל (ברכות נט ע"א) מיום שחרב בית המקדש לא נראה רקיע בטהרתה, ואז יתגלה אורם, בהסיר עב הענן והמסך המבדיל בין ישראל לאביהם שבשמים, ואז (ישעיה מט יג) רנו שמים וגילי ארץ וכו', כי נחם ה' עמו וכו', שהקדושה תתפשט גם בארץ, וכמ"ש.

עשרת ימי תשובה זמן תיקון הבראה כעין התיקון דלעתיד לבא

והנה כמו שתיקון הבריאה בכלל תלוי בסוף זמן שית אלפי שנים דהוה עלמא (סנהדרין צז ע"א), כמו כן הוא ממש בכל שנה, מר"ה עד יוה"כ, שאז זמן הדין והבירור במעשי האדם מכל ימות השנה, לכן אז זמן הזכרון ועלילות מצעדי גבר, וכל פרטי מעשיו

עולים לברר הטוב לבד והרע לבד, ועפ"ז הוא הדין והמשפט, ע"פ עומק חכמתו יתברך הראוי לפי הענין הצריך לגמר תיקון העולם. וכמו שלעתיד לבא הוא יום הדין הגדול לכל הברואים מתחילתו עד סופו, כמו כן הוא בכל ר"ה בפרט מה שנוגע לשנה ההיא, ולכן כמו אז מצוה לתקוע בשופר, להזכיר לאדם לחזור בתשובה, לצאת לחרות משעבוד יצרו, ולהחזיר ניצוצי נפשו אשר הוריד ע"י חטאתיו לקליפות במדריגה התחתונה של גיהנם, להעלותם מעלה, וגם להזכיר מתן תורה שהיה בקול שופר, להורות שא"א לאדם לצאת לחרות משעבוד יצרו הרע כי אם ע"י התורה, כמ"ש (במדבר לא כג) כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וטהרו, כי היצה"ר הוא נורא, ואי אפשר לאדם לעמוד נגדו ולהעביר מומתו ממנו אם לא ע"י התורה שניתנה באש (במ"ר פ"א סי' ז), וכמ"ש רז"ל (סוכה נב ע"ב) אם פגע בך מנוול זה וכו', אם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש וכו'. וטעות זה בעוה"ר מצוי ביד ההמון, שאין עסק התורה נחשב, ומלעיבים במלאכי אלקים העוסקים בה, באמרם שהאדם יכול להישיר דרכו לילך בדרכי ישרים אף בלא עסק בתורה, והיטיבו אשר דברו חז"ל פרק כל כתבי (שבת קיט ע"ב) כל המבזה תלמיד חכם אין תרופה למכתו, שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי אלקים וכו', עד עלות חמת ה' לאין מרפא. והיינו כי כמו האדם אשר נקלה מחלה רבה בפנימיות גופו, צריך הוא לבוא אל רופא מומחה, היודע חכמת הרפואה על בוריו וסדר נתוח אברים, הרכבתו וטבעו, שהוא יודע כל סם המסוגל לרפא את מחלתו. ומי שאין לו ידיעה מזה, א"א לו לרפא החולה מחליו. וכמו כן הוא יתברך, אשר עשה לנו את הנפש הזאת, הוא יודע הדרכים המקלקלים אותה, ובאיזה דברים מרפאים אותה. ורבותינו ז"ל הבקיאים ברפואות הנפש ע"פ התורה, המה רופאים המומחים, והם גזרו אומר, שבלתי אפשר לרפאות חולי הנפש, אם לא ע"י עסק התורה, ולכן מי שמבזה דברי ת"ח, אין תרופה לחליו ומכתו.

עסק התורה הוא התרופה לחולי הנפש

והוא מ"ש הכתוב (ירמיהו ח ד-ט) ואמרת אליהם כה אמר ה' היפלו ולא יקומו, אם ישוב ולא ישוב, מדוע שובבה העם הזה וכו', הקשבתו ואשמע וכו', אין איש נחם וכו', עד וחכמת מה להם³⁹³. נוכל לפרש כוונת הכתובים, שניבא על ענין הדור האחרון הזה, אשר כבר נתארך גלותינו, ורחק קצנו זמן כזה, ואין לך יום שאין קללתו מרובה וכו' (סוטה מט ע"א), כאשר בעוה"ר ראה ראינו זה שנים הרבה, אשר ירוד ירדנו מדריגה אחר מדריגה, וכל הרפתקאות דערו עלינו צרות תכופות זה לזה, ובפרט בשנה העברה ה' ירחם. וכל המאורעות העוברים עלינו, הכל כדי לעורר לבנו, ולשוב אל ה' באמת ובתמים, ואף גם זאת, אין איש נחם על רעתו, לחשוב מחשבות, כי לא על חנם בא עלינו, כי אם בהשגחה פרטית. ואם ח"ו אין אנו שבים אליו בכל זאת, אז הרי ח"ו יש כאן נפילה בלא תקומה ח"ו, והוא מ"ש השם יתברך לירמיהו להוכיח את ישראל, היפלו ולא יקומו ח"ו, שאף בימי התשובה, אשר אנחנו מרבים בסליחות ווידויים, אינו רק מן השפה, ואינם שבים בכל לב. וז"ש אם ישוב ולא ישוב, כי תכף בעבור ימים הנוראים האלו, מחזיקים במעשיהם

³⁹³ ז"ל בשלימות: ואמרת אליהם כה אמר ה' היפלו ולא יקומו אם ישוב ולא ישוב: מדוע שובבה העם הזה ירושלם משבה נצחת החזיקו בתרמית מאנו לשוב: הקשבתו ואשמע לוא כן ידברו אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי כלה שב במרצותם {במרצותם} כסוס שוטף במלחמה: גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותר וסוס {וסיס} ועגור שמרו את עת באנה ועמי לא ידעו את משפט ה': איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו אכן הנה לשקר עשה עט שקר ספרים: הבישו חכמים חתו וילכדו הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם.

הראשונים. וז"ש מדוע שובבה העם הזה, החזיקו בתרמית, מאנו שוב. והטעם, כיון שהם רחוקים מעסק התורה ומדרכי ה', ואין מכירים כ"כ בחסרונם ובמיעוט עבודתם המחוייבת ליצורם, וז"ש הקשבתני ואשמע דבריהם, כאשר אני מוכיח אותם על דרכיהם הרעים. לא כן ידברו, ר"ל משיבים לי שלא באמת וצדק אני מוכיח אותם, וקוראם חוטאים ופושעים, כי כל דרך איש ישר בעיניו (משלי כא ב), ולכן אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי, וכל זה שהם רחוקים מן התורה ואין עוסקים בה, וגם שכל הזמן מוציאים להבל ולריק, להיות רודף אחר הבצע יומם ולילה לא ישבותו, אף גם בלילה לא שכב לבם, לא יחשבו מחשבה על משכבותם לפשפש במעשיהם. וז"ש כלה שב במרוצתם כסוס שומף במלחמה, שממעטים בשינה כשינת הסוס, הכל בעסקי הבלי הזמן, ואין בוחרים להם זמן מיוחד לחשוב בחשבון מעשיהם ובחיוב עבודתם לבוראם, אף גם בימים המיוחדים בשנה לכל אדם על חשבון נפשו, כמו בימים המקודשים האלו, בימי הסליחות, ומר"ה עד יום הכפורים, כי אין יצור מניח להם עת פנוי כלל, לעשות חשבון נפשו.

וע"ז מוכיח אותם ירמיהו, שהיה להם להתבונן מעופות השמים, שיודעים כל דבר המסוגל לזה, וז"ש גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותור וסיס ועגור שמרו את עת בואנה וכו', כי עופות היודעים עת הקרוב לימי החורף, מקודם בואו מתאספים יחד המונות המונות, ויחדיו יעופו למרחוק בארצות החמים, שלא יזיק להם אויר הקר במדינות הקרים, וגם בסוף ימי החורף, יודעים עת התקרוב עת הקציר והאביב, ואז יחדיו יתקבצו, לחזור למקומם הראשון במדינות הצפוניות, כדי שלא יזיק להם החום הגדול אשר במדינות החמים. וז"ש שמרו את עת בואנה, אבל עמי לא ידעו את משפט ה', ר"ל גם בבוא ימי המשפט והדין הגדול, לפקוד על כל איש כדרכיו, בפיהם יריצו בתפילתם בימים הנוראים האלו, אבל אין פחד ה' לנגד עיניהם, לחשוב מחשבות לשוב אל ה', לקרוא לו בחזקה בתשובה מעומק הלב כראוי. וכל זה שהם רחוקים מעסק התורה, אשר היא מסוגלת לטהר הלבבות, ולרפא את הנפשות מחלדת זוהמתם, כאמרם (איכה רבה הקדמה פסקה ב) המאור שבה מחזירם למוטב. אבל האנשים הרחוקים מן התורה, הם מלעיבים ולועגים על העוסקים בה, ומחשיבים אותם לשוטים וחסרי דעת, וחושבים עצמם לחכמים ונבונים, אשר הם יודעים דרכי ה' ומשפטיו. וז"ש אח"כ, איך תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו, שלפי מחשבתם, א"כ בחנם הגדיל ה' תורה בתורה שבכתב, וגם בחנם הרבה התורה בע"פ, המסורה לסופרים וחכמים מפי משה רבינו ע"ה מסיני, כי בלתי אפשר בלעדה לידע דרכי ה' ועבודתו כמ"ש. וז"ש אכן הנה לשקר עשה עט, ר"ל התורה הנכתבת בכתב, וגם לשקר הם סופרים וחכמים בתורה שבעל פה, לפי מחשבתם שאין צורך כלל להרבות בעסק התורה.

ובאמת עוון זאת בידינו, אשר רבו כמו רבו המורידים קרן התורה עד עפר, מלעיגים ומלעיבים על עוסקים בה, ואומרים שהם שוטים ומחוסרים כל שלימות, אוי לאזנים שכך שומעות דברים מרים כלענה, הם הם המורידים אור התורה, והמחשיבים עיני ישראל בגלותם. ובעוון זה אומות העולם גוזרים גזירות על ישראל וגזרתם מתקיימת, כמ"ש במדרש (איכ"ר הק' ב), והוא בירושלמי (פ"ג דר"ה ה"ח), ע"פ (דניאל ח יב) וצבא תנתן על התמיד בפשע, בפשעה של תורה, אימתי אומות העולם גוזרים גזירות על ישראל ומתקיימים גזרתם, כשמשליכים ישראל דברי תורה לארץ, שנאמר ותשלך אמת ארצה ועשתה והצליחה. והטעם כמ"ש במדרש (ויק"ר פל"ה ס"ו ו) הסיף והספר ירדו כרוכים מן השמים, אמר הקב"ה לישראל, כשתעסקו בספר הזה מוטב, ואם לאו הרי הסיף. והם מדריגת יעקב ועשו, זה בימין וזה בשמאל כמ"ש למעלה, סטרא דקדושה וסט"א, וכמ"ש (בראשית כז כב) הקול קול יעקב והידים ידי עשו. והם כשני כפות מאזנים מכוונים זה לזה,

לפעמים זה עולה, ואז זה שכנגדו יורד, וכמ"ש (מגילה ו ע"א) אמלאה החרבה, לא נתמלאה וכו'.

ובפירוש אמרו חז"ל (איכה רבה הק' אות ב) ויתר הקב"ה על עוון ע"ז וג"ע וש"ד, ולא ויתר על מאסה של תורה. והטעם הוא מובן לכל משכיל, כי באמת נפשות עם קדוש טהורים המה, רק בעת שיצרם מתגבר, אז בא לידי חטא, אבל אחר זה מתבונן בעצמו ומתחרט, אבל כשרחוק מתורה, אין פחד לנגד עיניו, ויצרו מטפש ומטמטם לבו, עד שאינו מרגיש אם הוא חוטא כלל. שבאמת מצינו גם בזמן הזה, אף דיצרא דע"ז נכיס, מ"מ שמין ממנו נמצא, ונכשלים בו בני אדם מאד, ומקרא מלא בשירת האזינו (דברים לב לא) כי לא כצורינו צורם וכו' ומייקר שם וכו'³⁹⁴, הרי זה ע"ז ממש, מלבד עוון גדול שמפסיד ממון חבירו בידים. ג"ע (ברכות כד ע"א) המסתכל באצבע קטנה של אשה וכו', ואמרו (יומא כט ע"א) הרהורי עבירה קשים מעבירה. וענין ש"ד (ב"מ נח ע"ב) מלבין פני חבירו ברבים ש"ד ממש. גזול חבירו בשוה פרוטה מעלה עליו הכתוב כאילו נוטל נפשו ממנו כמ"ש בסוף מסכת ב"ק (קיט ע"א) מה בצע וכו', כי ישל אלוה נפשו, אמרו נפשו של נגזל. וכ"ש עוון הלשון הרע ה' יצילנו, שקול כאלו ג' עבירות הקשות, והם דברים בטלים, וכ"ש לשון הרע ורכילות, וכ"ש מלשינות ח"ו, וע"ז נאמר (תהלים יב ד) יכרת ה' כל שפת חלקות וכו', וכתוב (קהלת ו ז) כל עמל האדם לפיהו, כל עונשי גיהנם הם בעוון הפה. וכתוב (משלי יח ז) פי כסיל מחיתה לו ושפתיו מוקש נפשו, כי המוות והחיים ביד הלשון זה כנגד זה, כמו שפה העוסק בתורה נותן חיים לכל אברי נפשו בכלל, כי זה כל האדם, שעיקר מדריגתו במה שהוא נפש חיה מדבר, וכמו כן להיפוך, מוקש שפתיו, במה שאסרה תורה, מכרית וממית נפשו לגמרי ח"ו.

והיאך לא נבוש ולא נכלם לבוא בתפילת פינו ובשפתינו, לבקש על נפשינו (הושע יד ג) ונשלמה פרים שפתינו לפניו יתברך. וכי יערב לפניו שיחנו כעולה וכקרבן בטומאת שפתיים האלו, וכל אשר מום בו לא יגש וכו' (ויקרא כא כא), ופסול הוא לקרבן לפניו יתברך. ומקרא מלא (ישעיהו א טו-יח) ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה וכו', לכו נא ונוכחה וכו', אם יהיו חטאיכם כשנים וכו'. וכבר הארכתי בזה במקום אחר, שכמו שהוא יתברך ברא העולם בב' דרכים: הא', במעשה, שבוה נברא חומר כל היצור. והב', בדבור, ב' מאמרות. והם נפש הפנימי וחיות כל הנבראים נגד יו"ד נקודות, וכמ"ש למעלה באריכות. וכמו כן נמסר כל הבריאה ביד האדם, לתקנם או לקלקלם ח"ו, הכל לפי הבחירה במעשה ובדיבור, במעשה בב' ידיים, והם נגד מ"ע ומל"ת, ובדיבור בלשון בת"ת, ובוה מתקן כל הנבראים. וכן להיפוך ח"ו גורם חורבן והפסד לכולם, והכל נרשם באצבעות הידים, שבהם כ"ד³⁹⁵ פרקין, י"ד בכל יד. וכמ"ש (ירמיה יז א) הטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפורן שמיר, שהם הקליפות האחוזים בצפרני הידים ע"י העוונות שעושה במעשה ידיו, ונרשמים בכ"ח אותיות התורה על כ"ח פרקין הנ"ל. וכן בפגם הלשון בהבל פיו, עושה רושם ומצטייר באויר ממש בדמות אותיות, ונברא על ידם רוחות הטומאה השוכנים באויר, וחיותם מרושם דבורים אסורים הנרשמים באויר, ומזיקים השוכנים בארץ, חיותם ע"י מעשה הידים בפועל.

³⁹⁴ עי' רש"י שמות כא א: לפניהם - ולא לפני גוים, ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני גוים מחלל את השם ומיקר שם עבודה זרה להחשיבה, שנאמר (דברים לב לא) כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים, כשאוויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם.
³⁹⁵ נדצ"ל כ"ח.

ביאור הספרים הנפתחים בראש השנה

ואלו הם הספרים הנפתחים בר"ה, כי העוונות במעשה ובדיבור נרשמים ממש באותיות, והם המעידים מעשיו ביום הדין, כמ"ש רז"ל בפרקי אבות (פ"ב מ"א) וכל מעשיך בספר נכתבים. ובפרק אין דורשין (דף טז ע"א) אמרו, דרש ר"י בר נחמני, מ"ד אל תאמינו בריע, אל תבטחו באלוף, אם יאמר לך יצ"ר הטוא והקב"ה מוחל לך, אל תאמין, שנאמר אל תאמין בריע, ואין ריע אלא יצה"ר וכו', ואין אלוף אלא הקב"ה, שנאמר אלוף נעורי אתה. ושמא תאמר מי מעיד בי, אבני ביתו וקורות ביתו של אדם הם מעידים בו, שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכו', וחכ"א נשמתו של אדם וכו', שנאמר משוכבת חיקך שמור פתחי פיך, איזו דבר ששוכבת בחיקו של אדם, הוי אומר זו נשמה. ר' זריקא אומר ב' מלאכי השרת המלוים אותו, הם מעידים לו, שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וכו', וחכ"א אבריו של אדם מעידים בו, שנאמר ואתם עידי, ע"כ. והכוונה בזה לפי דעתי הוא, כי הנה כך דרכו של יצה"ר בפתוייו לאדם להקל מעליו מורא דינו של הקב"ה, באמרו הלא ע"פ שכל ומחקר האדם אין לו תועלת כלל במעשה האדם, כי אם יצדק מה יתן לו (איוב לה ז), ואם יחטא מה יפעל בו יתברך, וכל אזהרות התורה אינם אלא ליישוב המדינה, ועיקר כוונתו רק על הרחק העול והריסת הישוב. וכל מצוות השמעיות אינם אלא לזכירה בלבד, ואין מעכב כלל, שכן דרכם של פילוסופי רשע עמנו בזמן הזה, ובוזה רבים בשל ונפלו בשחת רשתם, אף גם בדברים שבין אדם לחבירו, להתיר לו גזל ואונאה ולשון שקר ומלשינות, בחשבו למצוא היתרים רבים גם באלו, ובוזה יפול התורה בכללה. ולא רבים יחכמו שבאמת כל התורה כולה וכל פרטי המצוות ורובי העוונות עושים רושם גדול בנשמת האדם ובנפשו ובעולמות העליונים, ואפילו קול הברה של האדם אינו מתבטל, אלא עושה רושם גדול באויר, ומשם עולה מעלה מעלה לתקן או לקלקל ח"ו.

עבירה פוגמת במציאות

בא וראה מ"ש בזה"ק פ' פקודי (דף רסד ע"ב) פתחא רביעאה מהכא מתפשטין ונפקין תרי רוחין אף וחמה, ואילון אתמנון וכו', על כל אינון דחייכאן ממילי דאורייתא, או ממילי דרבנן וכו', תחות אלין אית רוחא חדא דקיימא על כל אינון מארי דלישנא בישא, דכד מתערי בני נשא בלישנא בישא וכו', כדין אתער האי רוחא בישא מסאבא דלעילא וכו', ואיהו שארי על ההוא אתערותא דלישנא בישא דשארן ביה בני נשא ואיהו עאל לעילא וגרים בההוא אתערו דלישנא בישא מותא וחרבא וקטולא בעלמא, ווי לאינון דמתערי להאי סטרא בישא ולא נטרי פומייהו ולישנהון, ולא חששי על דא, ולא ידעי דהא באתערו דלתתא תליא אתערו דלעילא, בין לטב בין לביש³⁹⁶, ע"כ מדברי האלקי הוה,

³⁹⁶ ז"ל בשלימות: פתחא רביעאה הכא איהו חד רוחא דאתברי בפגימו דסיהרא ואקרי אסכר"א והאי קיימא על קטולי דרביי ודא אתחזי לון וחייך בהון עד דקטיל לון ואדמי לון כאתתא אמיא דרביא ומניקא לון וחייכא בהו ואחידת לון וקטלת לון.

באמצעייתא דהאי היכלא קיימא חד רוחא דאקרי אגיריסר"ן האי אתמנא על כל אינון דמתין מבר תליסר שנין עד עשרין שנין האי איהו קטולא דלהון כמה דאוקימנא ודא איהו בחברותא (ד"א בחכמתא) דההוא נחש כדקאמרן וקיימא בהדיא ואזיל אבתריה ועל דא אקרי מלאך המות טוב מאד דכתיב (בראשית א לא) והנה טוב מאד ואוקימנא.

מהכא מתפשטין ונפקין תרין רוחין א"ף וחמ"ה ואלין אתמנון על כל אינון דשמעי נזיפא ממאן דלעי באורייתא ואתרחצן ביה ולא חיישי עליה וכן על כל אינון דחייכאן ממלי דאורייתא או ממלי דרבנן.

אשר דבריהם כנחלי אש בוערים ברוח הקודש. ואמרו היאך לא ירעש ויפחד האדם מפחד ה' ומהדר גאונו בקומו למשפט על כל מרבית דבריו האסורים אשר הוציא בפיו כל השנה, והסט"א בישא שהעיר בעוונותיו עומד ומשטין ותובע דין, ומלך מלכי המלכים הקב"ה במשפט יעמיד ארץ, ומ"ד הקב"ה ותרן הוא וכו' (נ ע"א)³⁹⁷, כי הרי בשביל זה נברא העולם, שיהיה הרשות נתונה. והכל במשפט שכר ועונש לפי מעשיו אשר פעל ועשה, אם תקן וקלקל ח"ו בכל העולמות, כי אי אפשר להעביר הפגם לתקן הקלקול, כי אם בעונשים המרים והקשים, כהתוך כסף בכור הברזל להוציא הסינים ולבער הרע מן העולם. וע"ז אמרו (מיכה ז ה) אל תאמינו בריע, היצה"ר, שהוא שורש הרע וסט"א, אשר עומד להטות לב האדם, ולהקל מעוון דין שמים, לאמר שיבטח באלופו של עולם, כי רחום וחנון הוא ולא יבא במשפט עם יצוריו.

ושמא יאמר לך היצ"ר שאין החטא פוגם ונוגע כלל בעליונים ובתחתונים, ואין דבר, רק שעובר על ציווי יתברך, והוא יתברך לא אדם הוא שיהיה העונש בדרך נקמה, ומה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מן העורף וכו' (ב"ר פמ"ד ס" א), ולזה אמרו שמא תאמר מי מעיד בך, שלכאורה דברים אלו אינם מובנים, וכי הקב"ה היודע מצפוני לבו של אדם צריך הוא לעדים, כדרך בשר ודם, הלא כל הנסתרות גלויות לו, ומקרא מלא, הממני יפלא כל דבר אם יסתר איש במסתרים וכו' (ירמיה כג כד), הלא מלא כל הארץ כבודו, אבל עקר כוונתם ומליצתם לרמוז בזה, שלא לטעות ח"ו בדרכי פילוסופי זמנינו, אשר אומרים שאין העוון עושה רושם כלל, לא בשמים היא, וא"כ אין העוון עומד קיים לפניו

מאף וחמה אליו נפקין כמה אלף וכמה רבבן וכלהו נפקי ושארן עליהו דבני נשא אינון דמשתדלין באורייתא או דמשתדלי במלי דמצוה ואזלי בארחה דמצוה בגין דיתעצבון ולא יחדון בה ומתרין אליו דחיל משה כד חאבו ישראל ונחית מן טורא דכתיב (דברים ט יט) כי יגרתי מפני האף והחמה.

תחות אליו אית רוחא חדא דקיימא על כל אינון מארי דלישנא בישא דכד מתערי בני נשא בלישנא בישא או ההוא בר נש דאתער בלישנא בישא כדן אתער האי רוחא בישא מסאבא דלעילא דאקרי סכסיכ"א ואיהו שארי על ההוא אתערותא דלישנא בישא דשארן ביה בני נשא ואיהו עאל לעילא וגרים בההוא אתערן דלישנא בישא מותא וחרבא וקטולא בעלמא ווי לאינון דמתערי להאי סטרא בישא ולא נטרי פומיהו ולישנהו ולא חששי על דא ולא ידעי דהא באתערן דלתתא תליא אתערן דלעילא בין לטב בין לביש.

תרגום: הפתח הרביעי כאן היא רוח אחת שנבראה במעוט הלבנה, ונקראת אסכר"ה. וזה עומד על הריגת התינוקות, וזו נראית להם וצוחקת עמהם, עד שהורגת אותם ונדמית להם כאשה, אם התינוק ומיניקה אותם וצוחקת עמהם ואוחזת אותם והורגת אותם.

באמצע ההיכל הזה עומדת רוח אחת שנקראת אגריס"ן, זו התמנתה על כל אותם שמתים מן שלש עשרה שנים עד עשרים שנים, זהו ההורג שלהם, כמו שבארנו, וזהו בחברות (בחכמה) עם אותו הנחש שאמרנו, ועומד עמו והולך עמו, ועל כן נקרא מלאך המות טוב מאד, שכתוב והנה טוב מאד ובארנו.

מכאן מתפשטות ויוצאות שתי רוחות א"ף וחמ"ה, ואלה התמנו על כל אותם ששומעים נזיפה ממי שלומד תורה, והם בוטחים בו ולא חוששים ממנו, וכן על כל אותם שצוחקים מדברי תורה או מדברי חכמים.

מהאף והחמה הללו יוצאים כמה אלפים וכמה רבבות, וכולם יוצאים ושורים על בני אדם, אותם שעוסקים בתורה או עוסקים בדברי מצוה והולכים בדרך של מצוה, כדי שיתעצבו ולא ישמחו בה, ומשני אלה פחד משה כשחטאו ישראל וירד מההר, שכתוב (דברים ט) כי יגרתי מפני האף והחמה.

תחת אלו יש רוח אחת שעומדת על כל אותם בעלי לשון הרע, שכשמתעוררים אנשים בלשון הרע, או שאותו אדם שמתעורר בלשון הרע, אז מתעוררת הרוח הרעה הזו הטמאה שלמעלה שנקראת סכסיכ"א, והיא שורה על אותה התעוררות של לשון הרע שהתחילו בה בני אדם, והוא נכנס למעלה וגורם באותה התעוררות של לשון הרע, מות וחרב והרג בעולם. אוי לאותם שמעוררים את הצד הרע הזה, ואין שומרים פיהם ולשונם, ולא חוששים על כך ולא יודעים, שהרי בהתעוררות שלמטה תלויה ההתעוררות שלמעלה בין לטוב בין לרע.³⁹⁷ יותרו חיינו שנאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט.

יתברך, וממילא יקל לבבו לאמר שהוא יתברך ברחמיו ימחול לו. לזה אמרו שאין הדבר כן, אלא העוון עושה רושם גדול לכל העולמות, ובכל מקום, והוא הפגם, והם הם העדים המעידים לפניו יתברך, ר"ל שהם קיימים ותובעים דין על חסרון ופגם המגיע להם ע"י מעשי האדם.

והנה הפגמים הנעשים ע"י העוונות רבים הם, ועושים רושם בכל מקום לפי הטאון, כי ידוע כי האדם מתחלק לד' מדריגות: הא', נשמתו העליונה, הנתונה מאתו יתברך, אשר נפח בו נשמת חיים, והיא יורדת דרך כל העולמות, שרשה למעלה עד כסא כבודו יתברך, וסופה מאירה באדם ממש, ונמצא שבפגם המגיע לנשמה מחלחל הפגם, ועולה למעלה ראש ח"ו, עד כסא כבוד יגיע. ולכן אמר הנביא הושע (יד ב) שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעוונך, ר"ל שצריך אתה לתקן בתשובה ולהעלות כל העולמות אשר גרמת בהם ירידה ופגם, עד כסא הכבוד ממש, מקום שורש הנשמה, כי בכלם כשלת והכשלת, וגרמת קלקול בכלם. והב', הוא נפשו היסודי, שהוא ממש נפש חיוני שלו, וכל אברי האדם ופעולתם הם ע"י נפש היסודי המתנועע בו ע"י הדם, כמ"ש (ויקרא יז יא) כי הדם הוא הנפש. ונמצא שהעוונות עושים רושם גדול בכוחות איכויות הנפש³⁹⁸, שהם במספר תרי"ג, כמו רמ"ח אברים ושס"ה גידים שבגופו. והג', הוא בצלם אלקים החופה על האדם, כמ"ש (תהלים ל"א ז) אך בצלם יתהלך איש, שבו מתלבש הנשמה, להאיר אל הנפש כידוע, והם ב' מלאכי השרת המלוים לאדם, שכמו שנפש האדם מתחלק לימין ושמאל, שהם רמ"ח ושס"ה, שבו תלוי התחלקות המדות שבאדם, בכעס והנחה, יסוד האש ויסוד המים, והם נגד מ"ע ומל"ת, וכן הוא התחלקות הנשמה, וכן הצלם הממוצע בין שניהם, ולכן הם ב' מלאכים. וכל העבודה ותיקון האדם וכן ח"ו קלקולו, הכל בצלם הזה כידוע, ולכן בו נרשם ג"כ מעשה אנוש ותחבולותיו, שכאשר מכשיר מעשיו, אז הצלם מתקדש ומאיר בו, ואז (בראשית ט א) ומוראכם וחתכם וכו'. משא"כ כשמקלקל מעשיו, פוגם בצלמו, ואז הכל מושלים בו, שצלם הזה נפגם ע"י, והם הם ג"כ העדים שמעידים על מעשיו. והד', הוא מקומו ודירתו של האדם, שג"כ צ"ל בקדושה, כמ"ש הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה, על פסוק (ויקרא יד לד) ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם, שכ"ז שהשכינה היתה שורה בישראל, אז היה ניכר תמיד בעת שהיה האדם חוטא, היה מסתלק הקדושה ממ"א³⁹⁹ מן הבית, ואז נולד בו נגע, והוא היה מורה שרוח הטומאה היה שורה שם. וזה היה אם היה חשש גזל ואיסור בהוצאות בנ"נו, או שהיה עובר על לאו דלא תלין וכו', היה תיכף נרשם בבית. לכן בזמן הזה בעוה"ר שהקדושה מסתתרת, ואין בשר המת מרגיש באזמל (שבת יג ע"ב), ואין ניכר לאדם בהסתלקות הקדושה מביתו אם לא, מ"מ נרגש דבר זה בבנין ביתו, אם לקדושה ואם לסמ"א ח"ו, ואלו הם העדות שקורות ביתו ואבניו מעידים עליו, והם הם הד' מינים שחשבו חז"ל במאמר הזה. ועל זה אמר ישעיה (א טו) ובפרישכם כפיכם וכו', שהרי העוונות נרשמים הם על פרקי אצבעות הידים, והם הם העדים המעידים עליכם ותובעים דין, וז"ש (שם) ידיכם דמים מלאו, רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם, ר"ל שצריכים אתם בתשובה שלמה להעביר כל כוחות הטומאה השורים על אברי נפשתיכם, וגם להסיר כוחות הטומאה שהרביתם בחטאתיכם, אשר עולים למעלה בכל העליונים.

וז"ש הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני, שהם העומדים ממש במציאות, הרי שהכתוב אומר מפורש, שהחטאים שעושים בני אדם, הם נשאים במציאות ממש, ועומדים על פניו יתברך, והם כוחות הטומאה שברא בעוונותיו, ואין לו תקנה לאדם, כי אם בהסירם ממציאיות, ויהיו נדחים במצולות ים, וזה ע"י תשובה גדולה וחרטה ועזיבת החטא, וגדרים

³⁹⁸ ע"י לעיל הערה 21.

³⁹⁹ נלענ"ד דאולי צ"ל ממילא.

וסייגים להבא, ולהגדיל גבול הקדושה ע"י מצוות ומעשים טובים ורוב התורה, כל אחד לפי יכולתו, או להחזיק ידי העוסקים בה, ולהתאבק בעפר רגלי ת"ח האמיתים, הדבקים בתורת השם ועבודתו.

ביטול תורה הוא שורש החטאים

והנה ראשית פרי כל הטא ועוון בא ע"י עוון ביטול תורה, ולכן כל עיקר מגמת הס"מ וכל סט"א, הוא רק לבטל תורה מישראל, וכמו שמצינו שרמזה בזה תוה"ק, במ"ש ביעקב אבינו ע"ה (בראשית לב כה) ויאבק איש עמו עד עלות השחר, ואמרו רז"ל (חולין צא ע"ב) מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד. ודבר גדול רמזו במליצותם, שענין התאבקות יעקב אבינו עם סמא"ל שרו של עשו, רמז על כלל המלחמה הגדולה שיש בין סטרא דקדושה לסטרא מסאבא, והוא הבחירה המסורה לכל אדם, שכל אחד רוצה להתחזק לעלות למעלה, ולהוריד שכנגדו תחתיו. כמו שמצינו ביעקב ועשו (בראשית כה כג) ולאו מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר, שכמו שעשו הבכור, כמו כן יצה"ר מושל בתחילה באדם, שהוא (קהלת ד יג) מלך זקן וכסיל, ואח"כ בא יצ"ט אחריו, כמו שיעקב נולד אחר עשו. ואמרו שלפעמים רב יעבוד צעיר, ולפעמים להיפוך, שלפעמים סטרא דקדושה שלטא, ויצר טוב שופטו לאדם, ולפעמים יצה"ר הוא המושל והוא שופטו⁴⁰⁰, מושל באדם והוא צדיק במעשיו, אז מעלה ועושה תקונים גדולים בכל העולמות, עד למעלה בכסא הכבוד. ואם ח"ו יצרו הרע מתגבר, אז גורם ע"י הטאיו שהקליפות וסטרא מסאבא שלטא למעלה ג"כ עד כסא הכבוד. וזהו ענין פגם הכסא, שאמרו שכ"ז ששמו של עמלק בעולם, אין הכסא שלם (תנחומא כי תצא יא), כי צורתו של יעקב הוא כלל נשמות ישראל, הצובה וחקוקה בכסא כבודו יתברך, וע"י העוונות (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל, זיו איקונין של יעקב, כמ"ש במדרש איכה רבתי (פ"ב סי' ב).

וכתיב ביעקב (בראשית לב כה) וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו, ואמרו בוה"ק (ח"א קעא ע"א) שלא היה הסמא"ל יכול לפגוע ביעקב בב' ידיו, דאברהם תמיד על דא, ויצחק תמיד על דא, ויעקב גופא באמצע, ויגע וכו', אלין תמכי אורייתא. והיינו כי ישראל קיימים על ג', מ"ע ומל"ת ועסק התורה, שהם ב' ידיים ולשון חק מכריע בנתיים (ס"י פ"ב מ"א), כמ"ש בכ"מ, ותמכי אורייתא, הם המחזיקים ידי הת"ח העוסקים בה, ושומעים לדבריהם, ומכבדים אותם, ועי"ז אין יצה"ר שולט בהם כלל. ולכן כל כוונתו של סמא"ל, להחליש כח המחזיקים, ולגנות ת"ח בעיניהם, וכמ"ש בפרק כל כתבי (שבת קיט ע"ב) לא הרב ביהמ"ק עד שביוזו בה ת"ח, ומקרא מלא הוא (משלי ד יט) דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו. וכוונתו בזה, כי הלא עולם הזה בחושך הוא, כי מטבעו להמשיך האדם לכל תאוה מגונה, ולולי התורה הקדושה המאירה הדרך לפניו, אינו יודע היאך לעבוד ה' ולעשות רצונו, ואינו יודע במה ישחית נפשו, ובמה יתקננה. רק התורה היא אור המאיר לפניו את הדרך, וכמ"ש והארץ היתה תהו ובהו וחושך, אלו מעשיהם של רשעים (ב"ר פ"א סי' ו), וא"כ דרכיהם באפילה, לא ידעו במה יכשלו, והיאך אפשר להם לעשות תשובה על עוונותיהם. אם אינו יודע כמה פרטי העוונות, והוא היתר גמור אצלם, ולכן אמר הכתוב (תהלים קיט קסה) שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, כי ע"י שהוא אוהב החכמים עוסקי התורה, מתקרב אצלם, והולך את חכמים יחכם (משלי יג ב), והם המורים לו דרך לידע האסור והמותר, ולכן אין למו מכשול.

⁴⁰⁰ אולי חסר "ואם יצ"ט".

ואיתא בירושלמי (יומא פ"ו ה"ה) וז"ל תני ר"א אם יהיו חטאיכם כשנים וכו', כשנים שבין שמים לארץ, כשלג ילבינו, אם יותר מכן, כצמר יהיו וכו'⁴⁰¹, ודבר זה צריך ביאור, מה מדה נתן לחטאי בני אדם, אם הם גבוהים מהלך ת"ק שנה, כמו מן השמים לארץ, ואם גדולים יותר, אז אין מתלבנים כ"כ, ומי יודע מדתם, והיאך שייך מידה בעוונות במדת פרסה ואמה וכדומה. אבל הנראה שהתנא האלקי רמז בכאן דבר גדול, ונתן הפרש בפגם החטא, שכל מה שהחטא גדול יותר, אז אין התשובה גומרת לגמרי, וכמו שמצינו בד' חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש (יומא פו ע"א).

והנה כלל עוונות בני אדם מתחלק לב' מדרגות שהם שלשה, והיינו במעשה ובדיבור, במעשה הוא בב' דברים, א' ברפיון ידיים בקיום מ"ע בפועל, והב' בקום ועשה בל"ת, לעבור ח"ו במעשה, שהם רמ"ח ושס"ה, והג' בדיבור, בפגם הלשון בדברים בטלים, וכ"ש לשון הרע רכילות ומלשינות ח"ו. שכמו שבריאת העולם היתה בג' אלו בב' ידיים, כמ"ש (ישעיה מח יג) אף ידי וכו', ובדיבור ב' מאמרות, וכן קיום העולם תלוי בהם, בתורה בדיבור, ובמצוות במעשה, במ"ע ומל"ת. וכן להיפוך ח"ו, ע"י עוונות בפועל, או בביטול מ"ע, גורם קלקול בגופי הנבראים בחומרם, שהם נבראו בב' ידיו של הקב"ה, והם שמים וארץ בכלל, כמ"ש (מנחות לו ע"ב) שארץ נברא ביד שמאל ושמים בימין. אבל בפגם הלשון קלקולו יותר גדול מאד, שהוא פוגם בפנימיות נפש החיים של הנבראים, שהם נבראו במאמר פיו יתברך, וכמ"ש (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. ר"ל ששמים וארץ עצמם, חומרי הגופים שבהם, הם נבראו כביכול במעשה, והוא בכ"ב אותיות התורה, שהם בכתיבה בידים. משא"כ הפנימיות שבהם, הוא בנקודות, שהם הדיבור שאינו בכתיבה, יו"ד נקודות, והוא הברית הפנימי. והפנימיות נקרא חוקות שמים וארץ, ר"ל דבר המקיימם וחקוק בפנימיותם, שזה תלוי רק בדבור בתורה, שהוא הברית שנתן לעולם, כמ"ש (שמות לד כז) כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וכו'. ואמרו רז"ל (גיטין ס ע"ב) לא כרת הקב"ה עם ישראל רק על תורה שבעל פה, שנתן בדיבור, ולא בכתיבה, שהוא עיקר התורה, ובו תלוי רוח החיים של כל העולם. לא כרבים מפריצי עמנו, החושבים שאין תורה מן השמים, רק תורה שבכתב, ומשפילים כבוד תורה שבעל פה בעוה"ר. וגם הכשרים שבהם אומרים שאין מן הצורך להטריח רבים לעסוק בתורה שבעל פה, ואינם יודעים שבלתי עסק תורה שבעל פה, היה העולם נחרב לגמרי ח"ו, וכמו שהאריך בזה הגאון מור"ח בספרו נפש החיים (שער א פרק טז).

כלל המצוות מצוות עשה, לא תעשה ומצוות התלויות בדיבור

ובאמת כלל המעשה במ"ע ול"ת ידוע שהם פוגמים בשמים ובארץ, שהם נגד מצוות עשה ול"ת למי שיודע סודם, שהם ימין ושמאל. אבל ביטול התורה, וכ"ש ח"ו פגם הלשון בדברים אסורים, פוגם בדבר שהוא למעלה משמים וארץ, והוא נשמת רוח חיים ממקום עליון גבוה מאד, אשר תוך כל הנבראים כולם. וח"ו בעוון קלקול הפה ולשון גורם לסלק אור העליון השופע בשמים ובארץ, וע"ז אמר דוד המלך ע"ה (תהלים עג ט) שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, וכן אמר שלמה המע"ה (קהלת ה א) אל תבהל על פיך, ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלקים, כי האלקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים. הורה בזה להגדיל מאד פגם הלשון והדיבור, שעולה הפגם למעלה עד

⁴⁰¹ ז"ל: תני רבי אליעזר אומר, אם יהיו חטאיכם כשנים, כבין שמים וארץ, כשלג ילבינו יותר מכאן כצמר יהיו. רבי יהושע אומר, אם יהיו חטאיכם כשנים כשני אבות הראשונים כשלג ילבינו, אם יאדימו כתולע כצמר יהיו.

כסא הכבוד, אשר משם הוא יתברך שופע רוח חיים בכל הנבראים, ותלויים במאמר פיו יתברך. שבאמת כח הדיבור שניתן באדם, מקורו גבוה מאד, שהוא יתברך כביכול האציל אור גדול מנשמת רוח פיו, כמ"ש (בראשית ב ז) ויפה באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, ותרגומו לרוח ממללא. וכל הנופה, מעצמותו כביכול נופח⁴⁰². והיינו שע"י נשמת רוח חיים שניתן לאדם, ניתן לו כח הדיבור, שבזה נעשה האדם עצמו נפש חיה ממש בכל הברואים כולם, וכמ"ש ישעיה (נא טז) ואשים דברי בפיך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה, אל תקרי עמי אתה, אלא עמי אתה, מה אנא במלולי דילי עבדית שמים, וכו', כמ"ש בהקדמת זוהר בראשית (ה ע"א⁴⁰³). והרי בזה כביכול נדמה האדם אליו יתברך, כמו שבמאמר פיו ניתן רוח חיים לכל הברואים, כמו כן האדם ע"י דיבורו בקדושה בתורה, גורם קיום וחיות. משא"כ להיפוך ח"ו, ולכן הזהירו שלמה שלא ימהר להוציא דבר מפיו וכו', כי כמו שאלקים בשמים, במאמר פיו תלוי כל העולם, כמו כן האדם, אף שהוא על הארץ הוא במצב זה ג"כ.

והן לזאת נוכל לאמר, שדבר זה רמוז בדבריהם אלה, מה שדרשו ע"פ (ישעיה א יח) אם יהיו הטאים כשנים וכו', אחר שהקדים הנביא מרוב פשעי הדורות שקלקלו בג' החלקים הנ"ל, באמרו שם (שם ד) הוי גוי חוטא וכו', שר"ל שחטא הוא מלשון חסרון, כענין מ"ש (מלכים א' א כא) והייתי אני ובני שלמה הטאים, ור"ל שחטרו מלקיים מצות עשה בפועל, ואח"כ עזבו את ה', הוא התורה, דאורייתא וקודשא ב"ה חד הוא⁴⁰⁴, וכולה שמותיו של הקב"ה (רמב"ן הק' לחומש), והעוזב התורה, עוזב ה' ממש, כי כולה מדותיו של הקב"ה. ניאצו את קדוש ישראל, הוא תורה שבעל פה, שע"ז תלוי קדושת ישראל, הדבוקים בו יתברך, כמש"ל לא כרת הקב"ה ברית וכו'. וכן דרשו במדרש (איכה רבתי הקדמה ב), ע"פ הנאמר כי מאסו את תורת ה', הוא תורה שבכתב, ואת אמרת קדוש ישראל ניאצו, זו תורה שבעל פה. ובעוה"ר כל הרעות העוברים עלינו, הכל בעוון זה, כמ"ש שם (ישעיה ה כה) על כן חרה אף ה' בעמו ויט ידו עליו ויכהו וכו'. ולכן אמר אח"כ (שם א יח) לכו נא ונוכחה, אם החטא הוא במעשה, במ"ע ול"ת ח"ו, שזה נקרא קלקול בחומרי הנבראים כולם, שהם כלל השמים והארץ. וז"ש כשנים שמן השמים לארץ, ולכן אין הקלקול גובר כ"כ, וע"י התשובה הגמורה בחרטה ועזיבת החטא ויודוי וגדרים, כשלג ילבינו, ויעבור האודם, שהוא מידת הדין הקשה, לגמרי.

אבל אם יאדימו כתולע, שהוא הפגם יותר משמים וארץ, והוא בפגם הלשון וביטול התורה ובזיונה ח"ו, שזה נדמה לתולע, שכל דבר מזיק ומכרית בפיו, ושם הוא כל כוחו, וכן כלל כוחם של ישראל הוא רק בפה, גם התשובה קשה לזה, שאין האודם עובר לגמרי, ועכ"פ נשאר איזה פגם, וז"ש כצמר יהיו, שאינו חזק בלובן כ"כ כמו שלג. ולכן אין תרופה למחלה זו, כי אם מין במינו, וכמ"ש (משלי טו ד) מרפא לשון עץ חיים, ואמרו רז"ל (ערכין טו ע"ב) מה תקנתו של לשון הרע, ירבה בתורה, שהוא עץ חיים. ומפרש הטעם, שלכך פגם הדיבור יותר גדול מן העוון היותר חמור במעשה, שזה פוגם בגופי הנבראים, אבל וסלף בה, בדיבור, שבר ברוח החיים אשר בקרבם, כמבואר (משלי טו):

שתי דרכים לגאולה - בעתה ואחישנה

⁴⁰² עי' רמב"ן בראשית ב ז: הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו וזהו שנאמר (איוב לב ח) ונשמת שדי תבינם.

⁴⁰³ עי' הערה 208.

⁴⁰⁴ עי' לעיל הערה 48.

והן לזאת אחינו בני ישראל, עד מתי נשכבה בבשתינו ותכסינו כלימתנו (ירמיה ג כה), מרוב עתים וימים אשר עם ה' נתונים בסתר המדריגה, ובכל שנה ושנה כמה מאורעות קשות ומחירדות פגעו אותה, והכל הוא יתברך ברחמיו עושה כדי לעורר לבבינו לתשובה, לקרב הימים אשר בן ישי חי, ויהיה קץ וסוף לגלותינו, ולחלול שמו הגדול והנורא אשר יתקדש, ואין אדם משים אל לב. וגם בימים הנוראים האלו, כל תשובותינו ויודוי שפתינו, הם רק מן השפה ולחוץ, כמאמר הנביא (ישעיה נט ט) על כן רחק משפט ממנו ולא תשיגיניו צדקה, נקוה לאור והנה חשך, לנגוהות באפלות נהלך וכו'. והענין כי ב' קיצים הם למשיח, והם בעתה אחישנה⁴⁰⁵, והם נקראים משפט וצדקה, כי אם בא יבוא משיח ע"י תשובה מעצמינו, אז יבוא משיח במשפט ובדין שאנחנו הגורמים. אבל אם ח"ו לא נעשה תשובה, אז נדחה עד עת קץ הרחוק ממנו, שאז למענו יעשה הוא יתברך בצדקה, אעפ"י שאין אנו זכאין.

והנה אם ח"ו לא יעשו תשובה, אז בהכרח שגם בזמנו של בעתה א"א לו לבוא, עד שיתרבה השעבוד והעוני והחושך, כמ"ש ייתי ולא אחמיניה, כי ע"י צרות רבות וקשות יבוא, ולזה אמר כי מאחר שאין אנו שבים מדרכינו הרעים, רחק קץ של משפט, שנקרא אחישנה, ממנו, וגם הקץ של בעתה, שנקרא צדקה, מי יודע מתי יהיה, אולי יתרחק הרבה מאד, ולא תשיגיניו בימינו צדקה, וגם אם יהיו הימים בעת הגאולה, ח"ו אם לא בתשובה מצידנו, ח"ו יהיה צרות מרובות, כמ"ש (סנהדרין צח ע"ב) ייתי ולא אחמיניה. ומי יודע מי יזכה לאור הזה, ואולי ח"ו בחושך שמו יכוסה, כמ"ש (ישעיה ס ב) כי הנה החושך יכסה ארץ ועליך וכו', וז"ש נקוה לאור והנה חושך.

וע"ז נותן מעם שהכל מצד שאנו הולכים בדרכי חושך, ואיננו עוסקים בתורה המטהרת הנפש והמאירה דרכי האדם, כדי לעוררו לתשובה, וא"כ היאך נקוה לנגוהות, מאחר שבאפלות נהלך. ואף מי שרוצה לפעמים להצדיק מעשיו מעט, כיון שפרש מן התורה וממאס בה, אינו יודע באיזה דרך מהלך, כמ"ש רז"ל במסכתא סוטה (פ"ג דף כא ע"א) נמשל תורה לאור וכו', משל למהלך באישון לילה וכו'. וז"ש (ישעיה נט י) נגששה כעורים קיר, מאחר שב' חלקי התורה, שבכתב ושבעל פה, הם נדמים לב' עיני האדם, שהם מאירים לפניו הדרך, ובאין תורה, הרי באין עינים נגששה, ולכך אפילו בדברים הפשוטים, ובאיסורים הקלים ליוזר מהם, ואין יצרו מתגבר כ"כ, ג"כ נכשל בהם. כמשל העוֹר בלא עינים, שגם באמצע היום שמאיר לכל, הוא נכשל בהליכתו, וז"ש (ישעיה נט י) כשלונו בצהרים כנשף.

עיקר התשובה עזיבת החטא וקבלה לעתיד

ואף בימי הסליחות והרחמים, שמרבים העם באמירת סליחות ותהילים, אין זה עיקר התשובה, ואין תשובה אלא מליבנו, בעזיבת החטא וחרטה גמורה. וז"ש (שם יא) נהמה כדובים כולנו, וכיונים הגה נהגה וכו', ולכך נקוה למשפט ואין וכו'. והנביא מוכיח אותם כי גם בוידוים לפני ה', ואומרים ששבים מדרכם הרעה, ולא יוסיפו עוד לחטוא, הם כאילו מעידים שקר לפני הקב"ה, כי הלא רבו פשעינו נגדך, והחטאים עצמם הם עדים מעידים לפני הקב"ה שעדיין אנו מחזיקים בהם, ואין שבים בלב שלם. וז"ש (שם יב) וחטאתינו ענתה בנו, ומפרש מה הם מעידים, כי פשעינו אתנו, עדיין אצלינו ולא עובנו אותם מכל וכל, וא"כ כולנו אנחנו פשע וכחש בה'. כי באמת ונסוג מאחרי אלקינו, ואעפ"כ

⁴⁰⁵ עי' הערה 162.

אנו אומרים שלא נוסף עוד לחטוא, הרי שכולנו דבר עושק וסרה הרו והגו מלב דברי שקר, ולכך הסג אחר משפט, קץ של אחישנה. וגם קץ של בעתה, מי יודע עד מתי קץ הפלאות, וז"ש (שם יד) וצדקה מרחוק תעמוד כי כשלה ברחוב אמת, הוא התורה שנקראת אמת וכו', (שם טו) ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל וכו', כאשר באמת הוא בעוה"ר בדורינו זה, ה' ירחם להרים קרן התורה, ולבב עיקש יסור ממנו.

גדר התשובה הוא רוב עסק התורה

ובאמת עיקר גדר התשובה, הוא ע"י רוב עסק בתורה, או לסייע ידי העוסקים בה. כי התורה הקדושה היא מטהרת כל סיג וכל חלאה המדובק בנפש האדם, כמ"ש רז"ל במסכת ברכות (דף טז ע"א) למה נסמכו אהלים לנחלים, לאמר לך, מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, כך דברי תורה מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות. והטעם שנמשלו לנחלים דוקא ולא סתם למים, כי יש שני מיני טומאות, יש טומאה שמהרתה תלויה רק במים, אף שאינם מים חיים, רק מי מקוה, כגון טומאת מגע ונבלה וכדומה. ויש טומאה שצריכה מים חיים דוקא, כגון זב ומצורע, צריך ע"י צפרים וטבל אותם במים חיים וכו' (ויקרא יד ה), וכן טומאת מת, ע"י אפר פרה, ג"כ המקודש במים חיים. והענין, כי יש טומאה השורה על הנפש ולא על כולה, רק על חלקים מאברי הנפש לבד, וטומאה כזה הוא סר ע"י טבילת כל גופו במי מקוה לבד. אבל יש טומאה הכוללת כל נפש האדם בכל פרטי אבריה מהראש עד הרגל, ולזה צריך טבילה במים חיים שאין להם הפסק, וכן הוא טומאת מת ומצורע וזב, כי טומאת מת שורה על כל הנפש. וכן מצורע בעוון לשון הרע הכולל כל החטאים, שהוא בלשון שכולל כל חלקי האדם, ולכן צריך טהרה ע"י מים חיים שאין להם הפסק. וכן הוא תיקון העוונות, שידוע שלכל חטא יש תקונים פרטיים המבוארים בספרי מוסר המקובל בידינו שמסוגלים לתקן הפגם שבנפש, אבל התורה הקדושה, מאחר שהתורה כוללת כל הברואים וכל המדרגות וכלל כל חלקי הנפש, הוא מסוגל לטהר הנפש בכללה. כי יש עוונות כלליות הכוללים וגורמים פגם לכל חלקי הנפש, כענין עוון חילול שבת, ששקולה ככל התורה, וחטא לשון הרע וכדומה, לכן אי אפשר לתקנו, כי אם ע"י אור התורה, ולכן נמשלו לנחלים, שהם מטהרים האדם מכל טומאות שבעולם.

וזהו כוונת דברי חז"ל מ"ש בסוף יומא (פה ע"ב) אמר ר"ע אשריכם ישראל מי מטהר אתכם וכו', ואומר מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים, אף הקב"ה מטהר את ישראל. והוא אחר שהקדים שם במשנה, תשובה ויום כפור מכפרים וכו', ושם בש"ס (יומא פו ע"א) בד' חילוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש, מבואר שתשובה ויוה"כ אין מועילים אלא לעשה ולא תעשה לבד, אבל כריתות ומיתות ב"ד וכ"ש עוון חילול ה', אין כח בתשובה ויוה"כ למרק עד המיתה. והטעם כי עוונות אלו הם עוונות כלליות לכל חלקי הנפש, לכן אין ביכולתם למרק הכל. ונמצא שאין מועיל לטהר הכל, כמו טהרת מקוה מים מכונסים, שאין מטהרין כל הטומאות היותר חמורות, ואין כח לתקן לגמרי, רק ע"י עסק התורה, שנמשל למים חיים, כמ"ש (משלי ה טו) שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך.

הנהגה טבעית והנהגה ניסית

והנה שלמה המע"ה אמר בקהלת (ג א) לכל זמן ועת לכל חפץ וכו', וגם לקבלת התשובה ג"כ מצינו זמן מיוחד בזה מכל עיתות השנה, והם אלו יו"ד הימים שבין ר"ה ליוה"כ, כמ"ש רז"ל בפ"ק (ר"ה יח ע"א) דרשו ה' בהמצאו, אימתי בעשרת ימי התשובה. וצריך ליתן טעם לזה למה בחר הוא יתברך ימים האלו דווקא מכל ימות השנה שבהם נפתחים שערי רחמים ורצון ואז נמצא הוא יתברך ברוב רחמיו לגלות מדותיו יתברך לכל קוראיו באמת. והטעם לזה, כי ענין קבלת התשובה מבני אדם הוא דבר גדול, והוא שמצינו שהוא יתברך ברא הנבראים על שני דרכים, ושני שרשים הם לבריאה, וכפי התעוררות השרשים, כך הוא הנהגתם. והנה ענין אחד הוא סדרם הטבעי, שסדרם הוא יתברך שיתנהגו בסדרם השוה כל ימי העולם בשית אלפי שנין דהוה עלמא (סנהדרין צז ע"א), כל דבר לפי טבעו וסדרו, וכל יסוד לפי ענינו. והם סדורי הברואים שהיו בששת ימי בראשית, שכל מה שנסדר בהם הוכן הכל לו' אלפי שנין, כל יום ויום לאלף שנים, שע"ז רמזו במ"ש (ב"ר פ"ט ס"ה) יומו של הקב"ה אלף שנה, וע"ז רמזו שמו יתברך בשם אלקים, שר"ל שם המשותף שפועל להשגיח לברואיו השתלשלות סדרם, שהוכן להם בתחילה. ולכן שם אלהים נמצא גם בנבראים, והם מלאכי השרת שנקראים אלהים, כמ"ש במנוח ואשתו (שופטים יג כב) כי אלהים ראינו, וכן אפילו שופטי ארץ ומנהיגים התחתונים נקראים בשם זה, כמ"ש (שמות כב כז) אלהים לא תקלל, ולכן לא מצינו בכל ו' ימי בראשית, רק שם אלקים לבדו.

והנה נגד סידור הזה והנהגה זאת הטבעית, הוכן ג"כ האדם, שנברא בצלם אלקים, וכולל בו כל כוחות פרטי הבריאה, ונמסר בידו בחירה טבעית כפי בחירתו, וכפי הנהגת האדם ומעשיו המשתנים לטוב ולרע, כמו כן משתנה ע"י סדורי הנהגת הנבראים ג"כ, בכ"ח עתים שהזכירם שלמה בקהלת, כמ"ש (קהלת ג א) לכל זמן וכו', עת ללדת וכו', והם במספר כ"ח עתים, כמספר כ"ח אותיות שבתורה עם מנצפ"ך וא' שבסוף. ונגד כ"ח פרקי ב' הידים, שבהם נברא העולם, וכ"ח אותיות שבפסוק בראשית ברא, שהוא כולל כל מה שנברא בו' ימי בראשית כידוע. וכ"ח עתים אלו ג"כ משתנים לטוב ולרע, דבר והפוכו, שכמו כן היה כלל הבריאה, והם מעשה שמים וארץ, שמים בימין, ושם כולו טוב, והארץ בשמאל, ששם הרע גובר, והאדם כולל שניהם, מסור בידו להטות את עצמו לכל צד שירצה כפי בחירתו.

והנה עוד המציא הוא יתברך סדר אחר לנבראים, והוא דבר למעלה מכפי טבעם שהטביע בהם בו' ימי בראשית, והוא סידור הנסיי, להיות האדם הולך כמו אש ולא ישרף וכדומה, שכל היסודות משתנה טבעם וסדרם ברצונו יתברך. ודבר זה עדיין לא נתגלה בברואים, רק לפרקים אשר סדרם הוא יתברך לעת הצורך, שיתגלה סדור זה העליון, כמו שהיה בזמן משה רבינו ע"ה, בפרעה במצרים ובמדבר, וכדומה ע"י נביאיו הקדושים, או ע"י צדיקים. הכל לפי העת והזמן שחשב הוא יתברך לגלותם ע"י עושי רצונו בשביל תיקון הנבראים וכדומה. אבל עיקר סידור הזה בקביעות הוא יהיה באלף השביעי, שאז יתגלה סידור הזה, שכל הנבראים כולם ישתנו מסדרם, ויעלו במדרגה יותר עליונה, וזה נקרא חורבן העולם⁴⁰⁶, ר"ל שיסתלק ויחרב ויהרס סידור הראשון, ויהיה מסודר בסדר אחר יותר נבחר ממנו. כמו מי שסותר בנינו, כדי לבנותו ביותר הידור ויופי. והנהגה זאת נקראת בשם הוי"ה יתברך, שבו יתגלה יחודו וכוחו וגדלו יתברך, כמ"ש (יחזקאל לח כג) והתגדלתי והתקדשתי וכו', וכתוב (ישעיה ב יא) ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, (זכריה יד ט)

⁴⁰⁶ ע"י סנהדרין צז ע"א: שית אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב, וע"י בהגר"א ספד"צ יא ע"א.

והיה ה' אחד ושמו אחד, לא בשם אלקים, שהוא ע"י השתלשלות סידור הטבע, רק גילוי עצם כבודו יתברך.

ובחינת סידור הזה כבר הוכן קודם הבריאה, כי אין כל חדש תחת השמש (קהלת א ט), רק הכל הוכן למה שיהיה אח"כ, אחר כלות סדר הנהגה הטבעית של ו' אלפי שנים. וזה נקרא הנהגה עליונה שלמעלה מן הזמן, שהזמן הוא ע"י סבוב המאורות, ואז כתוב (ישעיה כד כג) וחפרה הלבנה וכו', (שם ס יט) לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם והיה לך ה' לאור עולם. והכל ע"י תיקון בני אדם וצדיקים שבכל הדורות, ולכן אז זמן קיבול השכר. וסידור הזה נקרא עולם התשובה⁴⁰⁷, ר"ל ששם שבים כל הנבראים למקורם ולמדרגה יותר עליונה, וזה נקרא יום שכולו שבת ומנוחה (סנהדרין צו ע"א). והנה כמו שהוא בכלל אלה השביעי יום שכולו שבת, כמו כן הוכן זה בתחילת הבריאה, אחר כלות מעשה בראשית, כתב (בראשית ב א) ויכולו השמים והארץ וכו', ויברך אלקים את יום השביעי, ואמרו רז"ל (ב"ר פ"א ס"א א) ע"פ ברכת ה' היא תעשיר ולא תוסף עצב עמה, זה יום השבת, ור"ל שבעת בו' אלפי שנים, שולט הטוב והרע, הברכה והקללה, יצר טוב ויצה"ר, מות וחיים, שמחה ועצב. אבל לעתיד לבא, באלף השביעי, עולם שכולו טוב, (זכריה יג ב) ובער רוח הטומאה וכו', (ישעיה כה ח) ובלע המות לנצח. ונמצא שיהיה כולו שמחה ולא יהיה שום עצב ורע כלל. וזהו יום השבת, שבו ברכת ה' לבד, ולא בצירוף עצב ח"ו. ולכן אז אדה"ר שחטא בסוף יום הששי, ונדון בו ועשה תשובה ונכנס לשבת בקדושה, אז פתח ואמר (תהלים צב א) מזמור שיר ליום השבת.

תשובה מכ הנהגה ניסית המתגלה בעשרת ימי תשובה

והכל היה הכנה למה שיהיה לעתיד לבא, כי ז' ימי בראשית נגד ז' אלפי שנים כידוע (ספד"צ ט ע"א), ונגד ז' תיבות בפסוק (בראשית א א) בראשית ברא וכו', ותיבת בראשית, נגד אלף השביעי יר"א שב"ת כידוע (תיקו"ז ו ע"ב). והנה כמו שהיה בזמן הבריאה ביום שנברא אדם הראשון, שהיה אז ר"ה, כמ"ש בתפילת מוסף (זכרונות) זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון, ואז הוא יתברך פתח פתח לאדה"ר שיעשה תשובה. וענין התשובה הוא גילוי אור סידור הבריאה לפי המדרגה היותר עליונה, שאינה לפי סידור הטבעי, רק בבחינת סדורו באלף השביעי. שכאשר נפתח אור הזה, אז הכל שב למקורו, ומתבטל כח הרע הנמצא בעולם. וכמו כן ענין התשובה באדם, אי אפשר שיתקן האדם מעשיו ולבער רוח הטומאה אשר בנפשו ע"י חטאותיו הרבים, אם לא ע"י גילוי אור סידור הבריאה הזה שלמעלה מסידור הבריאה. וז"ש (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב) שהוא יתברך חותר מתחת כסא הכבוד לקבל שבים, ר"ל שצריך לזה פתח ממקום נסתר ונעלם. וזהו ענין מ"ש רז"ל למה נברא העולם בה', מה ה' פתוחה למטה, שכל הרוצה לצא יצא, ומ"ט כרעיה דה"א תליא, דאי הדר ביה ליעול בהך. ומקשה הש"ס בפרק הקומץ רבה (דף כט ע"ב) וליעול בהך, ומשני לא מסתייעא מילתא, ר"ל שענין קבלת התשובה אי אפשר בסידור הנהגה הטבעית שנסדר בו' ימי בראשית, אלא בפתח צר שיהיה נפתח האור מלמעלה, במקום שנסתר ונעלם מהנבראים. וה' הזה הוא ה' ראשונה של שם הוי"ה יתברך, כידוע שרומז לגילוי אור העליון של עולם הבא⁴⁰⁸, שבת⁴⁰⁹, יום השביעי, שבו מתחבר עם י' ראשונה של השם, שהוא עולם הבא, עדן אשר עין לא ראתה (ישעיה סד ג).

⁴⁰⁷ ע"י לעיל הערה 93.

⁴⁰⁸ ע"י זהר חלק א דף סב ע"א: ומאן אלין מיין עלאין בינה ומיין תתאין מלכות ה"א עלאה ה"א תתאה וכד אינון מחבלין אסתלק י"ו דהוא דכר ואשתאר ה"א ה"א ומיין במיין.

על כן, נגדום בכל שנה ושנה כשמגיע ר"ה, שאז מתעורר אותו הארה, כמו שהיה ביום הראשון בבריאת האדם, ואז נפתחים שערי רחמים מעת תקיעה בשופר הגדול, שבו יוצאים עבדים לחרות. וכמו כן ע"י התשובה, שמתגלה הארה בכל נשמה באדם לעוררו לתשובה, דאע"ג דאיהו לא הוי מזלו הוי (מגילה ג ע"א), לצאת משעבודו של יצר הרע, ולהיות בן חורין, ומתגלה האור מיו"ד ראשונה של ה'⁴¹⁰, ביו"ד הימים עד יום הכפורים. וביום הכפור, ע"י ה' עינויים וה' תפילות, מתגלה פתח העליון מה"א ראשונה של השם, ולכן אז זמן סליחתנו. ולכן לתשובה צריך האדם לעשות גדרים וסייגים, ולהתגבר יותר על סידורו הטבעי, בהרחקת התאוה, וכדומה, שע"י מתעורר גם כן אותו הארה העליונה, שהוא יותר מסידור הטבעי שבבריאה.

ובזה יתבאר לנו היטב דברי חז"ל בירושלמי (פ"ד דר"ה הלכה ח) וז"ל, ר"א בר יוסי בשם ר' יוסי בר קצרתה, בכל הקרבנות כתיב והקרבנתם, וכאן כתיב ועשיתם, אמר הקב"ה להם, מכיון שנכנסתם לדין לפני בר"ה ויצאתם בשלום, מעלה אני עליכם כאילו נבראתם בריה חדשה, עכ"ל. והוא מבואר ע"פ הקדמה הנפלאה שכתבתי, שבאמת בלתי אפשר לצאת בשלום ביום הדין מן המלחמה הנוראה, אשר כל צבא השמים עומדים עלינו לקטרג ותובעים דין על שע"י חטאינו גרמנו להם פגם וירידה, ותובעים דין ע"ז (משלי כד ט) ומלך במשפט יעמיד ארץ, וכמ"ש (איוב א ו) ויהי ביום ההוא, דא ר"ה, ויבואו כל בני האלקים להתיצב על ה' וכו', כמ"ש בזוה"ק (ח"ב לב ע"ב). וא"א כי אם ע"י תשובה גדולה, שאז מתעורר אור העליון, שבו מתחדש הבריאה לעתיד לבא. כמ"ש רז"ל בחלק (סנהדרין צו ע"א) שאז עתיד הקב"ה לחדש עולמו. ואותו הארה מתעורר ג"כ בימים האלו על נפשות ישראל השבים אליו בכל לב, ואז נעשים בריה חדשה ממש. ולכן כתיב (ישעיה נה ו) דרשו ה' בהמצאו, ר"ל בעת שנתגלה אור העליון הזה, מקום הנקרא תשובה, שהוא גילוי שמו הגדול יתברך, שם הוי"ה, ולא שם אלקים, שהוא סידור הטבעי, ולכן אמרו אימתי, בימים שבין ר"ה ליום הכפורים.

וכן הוא ענין יום הכפור, שאין בו לא אכילה ולא שתיה, כמו בעוה"ב באלף השביעי, שאין בו אכילה, ואז מתנוצץ קדושת אור עוה"ב של אלף השביעי ממש, וכמ"ש (ויקרא טז ל) כי ביום הזה יכפר עליכם וכו', לפני ה' תטהרו. והוא שם העצם הוי"ה יתברך, שבו יהיה הטהרה ג"כ לעתיד לבא, כמ"ש (יחזקאל לו כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וכו', וכתיב (ירמיה נ ב) ביום ההוא יבוקש עוון ישראל ואיננו. ונמצא מבואר לנו שענין התשובה אינה סתם מידה אחת, אלא היא בריאה ממש, שהמציא הוא יתברך בבריאת העולם, שהוא סידור אור הנהגת הנבראים מסדר יותר נפלא ועליון ממה שהם בטבעם. והוא התחדשם בהארה גדולה, עד שאין הסט"א והטומאה יכול ליגע שם, ובזה גם האדם כשמקבל הארה זו יכול לצאת מטומאת עוונותיו ולדחות ממנו היצה"ר, ולהתגבר עליו יותר מכפי טבעו. והוא ענין מה שיתגלה ג"כ לעתיד לבא, כמ"ש וזרקתי עליכם מים טהורים, המשיל שפע אור האלקי השופע על ברואיו כולם למים, שכמו שמים הוא הגורם קיום גדול וצמיחה לכל הברואים, כמו כן נדמה שפעו יתברך וכת השגחתו ואור הנשפע בהם לקיומם, בשם מים.

והנה השפע הנשפע אל כל הברואים, הוא על סידור טבעם, כמו שהם עתה אינם טהורים לגמרי, שהרי גם הטומאה וכת הרע נמצא ע"י יצה"ר ובהירת האדם, אבל לעתיד

תרגום: ומי הם המים העליונים, בינה, ומים תחתונים מלכות, ה"א עליונה ה"א תחתונה, וכאשר הם משחיתים, נסתלק י"ו שהוא זכר, ונשאר ה"א בה"א ומים במים.
⁴⁰⁹ ע"י תיקו"ז מ ע"א שבת הגדול בינה שבת הקטן מלכות.
⁴¹⁰ נדצ"ל השם.

לבא יחדש הוא יתברך עולמו, ויהיה נשפע בנשמות של בני אדם הארה חדשה, שבזה (מלכים א' ה יח) אין שמן ואין פנע רע, לכן נדמה למים טהורים שאין בהם כל סיג. ובזה (יחזקאל לו כה) וטהרתם מכל טומאותיכם (זכריה יג ב) ובער רוח הטומאה וכו'. וכל זה נרמז במעשי בראשית, כמ"ש (בראשית א ב) והארץ היתה תהו ובהו וחשך וכו', ואמרו חז"ל (ב"ר פ"א ס"ו ו) אלו מעשיהם של רשעים, שהם בארץ והם גורמים חשך ומניעת שפע לכל הברואים. אבל ורוח אלקים, הוא שפע העליונה, שנברא בתחילה לתקון הבריאה, כמ"ש (יואל ג א) ושפכתי רוחי וכו', והוא מרחפת על פני המים, והם מים טהורים האלו שכתבנו. ועי"ז (בראשית א ג) ויאמר אלקים יהי אור, והוא אור שברא הקב"ה ביום הראשון, ועמד וגנזו והכינו הוא יתברך לתקון הבריאה לעתיד לבא שיתבטל החושך הזה, וכמ"ש (ישעיה ס יט) והיה לך ה' לאור עולם.

ובזה מבואר לנו היטב כוונת ר' אליעזר הגדול באמרו (פרק ג) שהוא יתברך היה מחריט העולם לפניו, והוא דרך מליצה, כענין האומן הרוצה לבנות בנין נפלא שיהיה קיים וחזק, מסדר לפניו בחרט אנוש על המכתב צורת הבנין וכל מוצאיו ומבואיו. וע"י הציור הזה הוא עושה אח"כ בנינו מלבנים ואבנים וכל הדברים, וכמו כן הוא יתברך ברא העולם, וע"י שהיה כביכול מצייר לפניו סדרי הברואים כולם לכל פרטיהם והרכבותיהם, הכל בציור אותיות, והם כ"ב אותיות התורה, וע"י צירופיהם בגלגול רל"א שערים פנים ואחור, כמ"ש בספר יצירה (ס"י פ"ב מ"ד) באריכות. וציור אותיות האלו, הם כוחות מאורות עליונים מאד, שכל ציור של כל אות כסדר הרכבתו וחבורו באותיות בשרשו העליון, מורה על אותו הבריאה שנקרא שמו עליו. כמ"ש במ"א באריכות, שזה היה חכמתו של אדה"ר שקרא שמות לכל דבר ע"פ הכרתו והשגתו בחכמת התורה בשרשה העליון. ואלו האותיות הם נמשלים ליסודות הבנין כמו שקראם בספר יצירה (פ"א מ"ב) בשם יסוד, ר"ל שהם שורש שעליו הבריאה קיים, והוא שורש חיותו ומציאותו. ומוצאיו ומבואיו הוא משל לכח הנהגת הברואים כולם, שתלוי בבחירת האדם למטה ע"פ מעשיו, כשמטיב מעשיו, אז הוא בא ונכנס בשערים עליונים כולם, וח"ו אם נוטה לצד הרע, אז הוא יוצא ונטרד משם, במה שגורם להם פגם וירידה, וז"ש מוצאיו ומבואיו.

והוא יתברך צפה שע"פ הבחירה המסורה (קהלת ז כ) אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יהטא באיזה דבר, וא"כ ח"ו לא יהיה קיום לבריאה, לכן ברא מדת התשובה, והוא בריאה ממש, כמ"ש שהוא סידור מאורות יותר עליונים משרשי הברואים, שהם ע"פ סידור הבחירה. אבל סדר זה הוא למעלה מהם, ע"פ סידור שיהיה לעתיד לבא באלף השביעי כמ"ש. ויסוד ושורש הזה העמיד הוא יתברך בארץ, ונמסר לאדם שהוא למטה, שע"פ התשובה יתקן הכל, וז"ש משל למלך שרוצה לבנות וכו', ומובן ע"פ מ"ש.

ואח"כ חושב ז' דברים שקדמו לעולם, וענין קדימותם הוא ע"ד (עי' תיקון ז ע"א) סוף מעשה במחשבה תחילה, וירצה שאלו הז' דברים שחשבם, ע"ז היה עומק כוונתו בבריאת העולם, והם ממש גילוי אורות עליונים מאד. והם מ"ש תורה, כמ"ש שהתורה באותיותיה הוא שרשי כל הברואים, וע"י מתנהגים כולם. ואח"כ חושב ג"ע וגיהנם, שהוא ענין שכר ועונש, שהוא ע"פ הבחירה, שלזה היה עיקר כוונתו יתברך, והם עצם הטוב והרע, הברכה והקללה ח"ו. וכן כסא הכבוד הוא שורש נשמתם של ישראל, שע"ז עומד כסא הכבוד, והם מדרגת האבות, שהם שרשי נשמות ישראל, ד' רגלי הכסא כידוע. ובהמ"ק הוא מקום העבודה ותכלית מקום השראת שכינתו בעולמו, שע"י מתחבר שמים וארץ, ומתגלה כבודו יתברך למטה, שלכן ארז"ל (כתובות ה ע"א) גדול מקדש יותר ממעשה שמים וארץ וכו', שנברא שבו נתחבר שמים וארץ ביחד, כמבואר.

וכן שמו של משיח, שהוא גמר תיקונם של ישראל בבי ידים, שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך, והיינו בזמנו, שלכן נקרא הוא על שמו של הקב"ה, וע"י יתגלה יחוד שמו יתברך בעולמו, ואז והיה ה' למלך וכו', ונרמז ג"כ בשם ינון כל ד' אותיות השם, כי ה' בכפלו ב', הוא נ', ואז (זכריה יד ט) יהיה ה' אחד ושמו אחד, במהרה בימינו אמן.

ליקוט ד' – בענין ותתצב אחותו מרחוק

פ"ק דסוטה (יא ע"א) ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו, א"ר יצחק פסוק הזה כולו ע"ש שכינה נאמר. ותתצב, דכתיב ויבא ה' ויתיצב ויקרא. אחותו, אמור לחכמה אחותי את. מרחוק, מראה ה' נראה לי. לדעה, כי אל דעות ה'. מה, מה ה' אלקיך שואל מעמך. יעשה, יעשה ה' לאדוני בית נאמן. לו, ויקרא לו ה' שלום. הנה מאמר הלז סתום וחתום מה כוונתם בריבוי התיבות לדרוש כולם ע"ש החכמה, וגם צורך לריבוי אלו השמות הרומזים אל החכמה, וגם מה ענינו לפסוק זה המדבר מענין השלכת משה רבינו ע"ה ליאור.

האומה הישראלית אינה תלויה במקרה זמן

וענין מאמר זה לדעתי סובב הולך על ענין עמוק, ודבר סתום ועמוק רמזו בזה הז"ל במליצות דבריהם הקדושים, והוא הענין מ"ש במ"א מענין מעלת האומה הנבחרת, שרשם ומהצבתם וקיומם ועלייתם וירידתם ח"ו. הוא במה שאינם נשואים במקרה הזמן והמקום, אלא הם תלויים בנקודה המרכזית שבאמצע הזמן ואמצע המקום, אשר הוא רוחני ממש, ואין לו שורש קיום בגשמי, והוא ביחוד העצום, כמ"ש (דבה"י א' יז כא) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, וכמ"ש (ברכות ו ע"א) אתם עשיתוני הטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם הטיבה אחת. וכמו שאחד האמיתי אינו משתנה ואינו מקבל שינוי, שאם היה משתנה הרי איננו אחד, כמ"ש (איכה ג לח) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, כי ח"ו אין רצונו משתנה מהטבה להרעה, והשינוי אינו רק מצד המקבלים, אשר הם נופלים תחת הזמן והמקום המתחלק לשנים, העבר והעתיד, הימין והשמאל, שלפי שינוי מצבם בשינוי הנהגתם בחילוף הזמן, כך הם מקבלים שפע עליון המתחלק למטה.

והוא מ"ש הכתוב (תהלים סב יב) אחת דבר אלקים שתיים זו שמענו כי עוז לאלקים ולך ה' החסד. וכוונתו בזה כי הוא יתברך, אשר הוא יחיד האמיתי, אין בו שינוי מרצון לרצון ח"ו, אלא רצונו ודבורו, שהוא רמז לגזרתו הפועל בתחתונים, הוא אחד מכל צד. אבל כשבא לעולם השפל, אשר הוא תחת הזמן המתחלק לשנים, וכן המקום, כאשר בארתי במקומו באריכות, אז שתיים זו שמענו, מתחלק לטוב ולרע מגדר השניות המשתנה ע"פ הבחירה המסורה לתחתונים. ואף ידיעתו יתברך, המקפת בכל הפרטים, אינו מכריח לבטל הבחירה כלל, כי ידיעתו יתברך הוא בבחינת אמצעיות, אשר בין העבר ובין העתיד, שזה אינו מכריח הבחירה, ואף שאין דבר זה מושג לחכמה האנושית, האיך הוא דבר זה, הרי גם ההוה שבין העבר ובין העתיד ג"כ אינו מושג, שהרי החלקים תכופים ומחוברים בקשר אמיץ ונקודה המרכזית הוא אינו בהרגש שכל כלל. וזהו מעצם כחו ונפלאותיו יתברך, שמצד רצונו בהווה נמצאים השפלים הנופלים במקרה הזמן והמקום שהם מתחלקים לשנים, וז"ש כי עוז לאלקים. ומזה הצד נמצא ענין תשלום שכר לעובדיו יתברך באמת ובתמים, כי אם היו הצדיקים מוכרחים במעשיהם ע"פ שורש יצירתם כפי ידיעתו יתברך, הרי אין כאן תשלום שכר, וז"ש ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו.

וכבר כתבנו במ"א האיך מציאות האומה הזאת אינו תלויה בטבע ובגדר הזמן והמקום, שביאתם לעולם הוא אחר העדר הגמור. כי אברהם אבינו שורש מחצבתינו נברא בריאה חדשה ממש אחרי שהושלך בכבשן האש, והיה נידון לשריפה, וכל העומד לשרוף כשרוף דמי (מנחות קב ע"ב), והוא יתברך הצילו מהאש הגדולה באמיתת יחודו, כמ"ש (פסחים ק"ח ע"א) נאה ליחיד להציל את היחיד, ולכן אינו מתייחס אחר תרח אביו, כי היה ממש בריאה חדשה מאתו יתברך שלא ע"י אב ואם, כאדם הראשון ממש. ולכן אמרו רז"ל שנקרא אדם, כמ"ש (יהושע יד טו) האדם הגדול בענקים. ורמז גדול ודבר נפלא יש בזה, כי מצינו שאלו שלשה בני אדם הם היו מציאה בעולם, שבאו לעולם ע"פ נס אחר היאוש הגמור, והם אברהם ודוד ומשה, שדוד אמרו שהיה ראוי להיות נפל, ועליו נאמר (תהלים פט כא) מצאתי דוד עבדי, ולכן (זהר בראשית רז ע"א) לא היה ישן ס' נשמי כדי דלא למעום טעמא דמותא, רק היה עוסק בתורה בכל רגע, שלולא כן היה ראוי למות, מאחר שלא היה לו מציאות בעולם הטבעי כלל. ולכן היה מצטער מאד כשהוצרך לצאת מא"י לחו"ל, כמ"ש (שמואל א' כו יט) כי גרשוני היום מהסתפח וכו', שלא היה לו אפשרות להיות בעולם, כי אם בארץ הקדושה, אשר היא ג"כ למעלה מגדר טבעי. והוא מ"ש (תהלים קמז ח) כי חלצת נפשי ממות וכו', אתהלך לפני ה' בארצות החיים, ר"ל שבמה שאני מתהלך ודר בארץ הקדושה, שנקראת ארץ החיים, כמ"ש רז"ל בסוף פרק בתרא דכתובות (ק"א ע"א) ונתתי צבי בארץ חיים, ע"י חלצת נפשי ממות, שהוא היה קשור בעלמא דמותא, ולית ליה מגרמיה כלום⁴¹¹, כמ"ש המקובלים.

וכן משה רבינו ע"ה ביאתו לעולם בנס, אחר יאוש הגמור שהושלך ליאור, והיה ראוי להתבטל מציאותו, כפי משפט מבטי הכוכבים, כמ"ש אצטנניני פרעה (סוטה יב ע"ב) שראו שמושיעם של ישראל יהיה נלקח במים. וכן לידתו היה בנס גמור, מיוכבד אמו שהיתה בת ק"ל שנה, שכבר ניטל ממנה כח התולדה, עד שחזרה לנערותה (סוטה יב ע"א), ולכן תיכף כשנולד הוצרך להשראת השכינה לשומר בנס, כמ"ש (שמות ב ו) ותפתח ותראהו וכו', (שם ב) ותרא אותו כי טוב הוא, ואמרו (תיקו"ז נד ע"א) שראתה עמו שכינה. ואלו השלשה הם נרמזים בתיבת אדם, והם אברהם דוד משה. וכן ביאתו של דוד בעולם, היה שרשו מבנות לוט שהולידו בדרך נס, אחר שנמלטו ממהפכת סדום, ואמרו (ב"ר פנ"א ס"ח) שנודמן להם יין במערה, והוא מ"ש רז"ל במסכתא יבמות (דף עז ע"א) כתיב, שתי בנותיך הנמצאות, וכתיב מצאתי דוד עבדי. והוא כמ"ש שהם באו לעולם בדרך מציאה, אחר יאוש הגמור, כמציאה שהוא בא בהיסח הדעת.

הגהה: הוא מ"ש שם, שאמר דוד (תהלים מ ח) אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי, תיבת אז, מרמז על דבר שלמעלה מן הזמן, שהיה קודם ו' ימי בראשית, שאז התחיל הזמן, ודוד אמר, שעצם מציאותו הוא מאז, והבן.

ג' שרשים לישראל - אברהם, משה, דוד

והוא ענין גדול, כי אלו השלשה הם ג' שרשים מיוחדים לקיומם של ישראל, וכלל כולם בכל המדרגות הצריכים להם, והוא: א', מציאותם וביאתם לעולם. ב', הנהגתם ומעשיהם ע"פ התורה והעבודה. ג', תכלית שלמותם וקיומם הנצחי, ותשלום שכרם. והם ג' בני אדם הנ"ל: הא', אברהם, שורש הראשון למציאות אומה הזאת, כמ"ש רז"ל (תנחומא

⁴¹¹ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

לך לך ט) ואעשך לגוי גדול, אותה אומה שנאמר בה כי מי גוי גדול, אקים ממך. וכבר בארנו שם באריכות היאך ענין יציאת מצרים היה בזכותו של אברהם אבינו, לכך כל ענינו היה הכנה למה שיהיה לבניו, גלותם למצרים, והשתעבדם לפרעה, ויציאתם משם, וכמ"ש באברהם (בראשית יב ו) ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה, וע"י כן (שם טו) ותוקף שרה וכו', ואח"כ (שם יז) וינגע ה' את פרעה, ואח"כ יצאו משם ברכוש גדול, כמו שהיה לבניו אחריו. ולכן אמרו רז"ל בפ"ק דברכות (ט ע"א) דבר נא וכו', שלא יאמר אותו צדיק, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, לא קיים בהם. ר"ל, מאחר שכל ענינו היה הכל הכנה למה שיהיה אח"ז לבניו, וכמו שהוא יצא במתנות רבות מאת פני פרעה ממצרים, כמו כן ראוי הוא שיתקיים דבר זה לבניו, שאל"כ לא היה צריך לאברהם לקבל מתנות, שלא היה רצונו לזה, כמ"ש למלך סדום (בראשית יד כב) הרימותי ידי וכו'. וכן מ"ש רז"ל (ב"ר פ"מ ס"ו ו) ע"פ למען ייטב לי בעבורך, יתנו לי מתנות, לא היה כוונתם בזה, שכך לא⁴¹² היה רצונו של אברהם ח"ו לקבל מתנות, אלא עשה כל זה כדי שיהיה הכנה אח"ז לבניו אחריו, כמ"ש רז"ל במדרש (שם) שאמר לו הקב"ה צא וכבוש הדרך לבניך וכו'.

ובזה נבין דברי חכמים וחידותם במדרש (שוחר טוב יח) ע"פ וירכב על כרוב ויעף, וז"ל אמר ר' אחא, למה הדבר דומה, למלך שבאו שונאים ושבנו את בנו, והיו עבדיו מציעים לו הקרון כדי שירדוף אחריהם, אמר המלך, אם אני אמתין עד שיציעו את הקרון, בני אובד. מה עשה המלך, נטל סוס אחד מן הקרון, ורדף אחריהם, כך נטל הקב"ה כרוב אחד מכסא הכבוד, ורכב עליו, ועשה מלחמה עם המצרים, ע"כ. וכוונתם בזה הוא, שנודע כי (ב"ר פמ"ז ס"ו ו) האבות הם הם המרכבה, וד' חיות שבמרכבה, פני אריה אל הימין, הוא נגד אברהם, ופני שור מהשמאל, נגד יצחק, מדת הדין הקשה, ופני אדם באמצע, במזרח, נגד צורתו של יעקב, החקוקה בכסא הכבוד, ופני נשר במערב, נגד דוד, רגל ד' שבמרכבה. וגם זה ענין גדול ונפלא, שנודע כי כל הנבראים הם מתחלקים תחת סוגים ארבעה, ד' דומם צומח חי מדבר וד' יסודות אש רוח מים עפר, בכל עולם לפי ערך מדריגתו, וכולם מקבלים שפעם מאת ד' מחנות שכינה, שסימנם ארנ"מ⁴¹³, והם מקבלים מד' חיות שבכסא, והם הרומזים לג' האבות ודוד, שהם כלל כל ישראל. שאברהם שורש מציאות האומה הזאת, ויצחק שורש קדושתם, ומה שע"י נבחרו ליתברך⁴¹⁴ להיות לו לעם, במה שנתקדש יצחק בעקדה, להיות קרבן ריח ניחוח לה' באש של מעלה ע"י מיכאל השר הגדול, המקריב נשמותיהם של ישראל (מנחות ק"א ע"א), ר"ל עבודתם ומעשיהם הטובים, להיות ריח ניחוח לה'. שמיכאל הוא נגד אברהם, כמו יצחק ע"י אברהם שנעקד על ידו על גבי המזבח. ויעקב שורש שלומותם האחרון אחר הברור והטהרה הגמורה שיהיה להם, כמ"ש (זכריה יג ט) וצרפתים כצרוף את הכסף, כמו שיעקב היה זך ונקי, ומטתו שלימה. ודוד ע"י יהיה גמר תיקונם לפועל, שהוא נשמת משיח, כמ"ש (יחזקאל לז כה) ודוד עבדי נשיא עליהם.

גלות מצרים תחילת זיכוך נשמת ישראל

וידוע כי גלות מצרים היה תחילת זיכוך וברור של נשמותיהם של ישראל, להוציא כח קדושתם אל הפועל, כמו גרעין חטה הנזרע בארץ, שכח השבולת והזרע הוא בו בכח, וע"י גידולו משך זמן בירידת גשם מוציא כוחו אל הפועל, כמו כן היה ענין ישראל

⁴¹² נראה שיש למחוק תיבת "לא".

⁴¹³ ע"י לעיל הערה 144.

⁴¹⁴ נדצ"ל לו יתברך.

במצרים. וכמו עובר במעי אמו, שמגדלת אבריו ומרקמת צורתו, כמ"ש בספרי יד מצרים. והוא מ"ש הכתוב (ישעיה כו ו) הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל, ר"ל שתחילת ירידתם למצרים, לא נתגלה כוחם ושלמותם, והיו במדרגת שם יעקב, שאינו בשלימות הגמור, ואז נשרשו שם כמו גרעין הנשרש בארץ, אבל אח"כ אז יציץ ופרח, ועשה פרי, ונקראו בשם ישראל בשלימותם.

ובאמת לא היה גמר תיקונם של ישראל במצרים, שהרי כברית בין הבתרים הראה הוא יתברך לאברהם אבינו הגלות האחרון הזה, שבו גמר בירורם ותיקונם וצרופם, שלכן לא יהיה עוד גלות אחר זה. והוא יתברך הראה לאברהם אבינו כל מה שיארע לזרעו אחריו עד סוף כל הימים, כל פרטיהם, כמו שהראה לאדה"ר ממש כמ"ש. כי אברהם היה במדרגת אדה"ר ממש לזרע ישראל, וכל דבר פרטי נכלל בשרשו, והוא מ"ש הכתוב (בראשית יח יז) וה' אמר המכסה אני מאברהם את אשר אני עושה ואברהם היה יהיה לגוי גדול וכו', ר"ל שכיון שאותו אומה שנקראת גוי גדול, עתידים לצאת ממנו, והוא אביהם הראשון, לכן מוכרח אני להודיע ולהראות לו מה שיהיה לבניו אחריו. וא"כ מה שהוא יתברך הוציאם ממצרים, קודם גמר תיקונם, היה כדי שלא יתבטלו ח"ו בגודל טומאת מצרים, ולכן הוא יתברך בזכותו של אברהם, אשר היה שורש מחצבתם הראשון, גרם להוציאם משם קודם גמר תיקונם, שהוא היה הכנה להם כמ"ש"ל. וז"ש שהיו עבדיו מציעין לו את הקרון, שהוא רמז על התחלת תיקונם של ישראל, להיות נשלם המרכבה בשלימות, אבל כדי שלא יאבדו שם בטומאת מצרים, הוצרך הוא יתברך ליקח כרוב אחד מן המרכבה, והוא ניצוצו של נשמת אברהם אבינו, שע"י זכותו לבד יצאו משם.

ובמ"א כתבתי שתיקון המרכבה השלימה, הוא ע"י פועל המצוות כולם, ועסק התורה שישראל עוסקים בה, שע"י שורה השכינה בישראל, והוא גמר תיקונם בגלות האחרון. אבל במצרים לא היה להם תורה ומצוות, כמ"ש (יחזקאל טז ו) ואעבור עליך וכו', (שם ז) ואת ערום ועריה וכו'. ולא נגאלו משם, רק בזכות אמונה לבד, כמ"ש (שמות ד לא) ויאמן העם, והוא שורש כל התורה, כמ"ש (מכות כד ע"א) בא חבקוק והעמידם על אחת וכו', שע"י שנתחזק האמונה בישראל, יהיו מוכנים לקבל התורה והמצוות, להאמין בה' ובמשה עבדו, שכל מה שיאמר להם, הוא מפי ה'. וא"כ ראויים הם להגאל, כדי לקבל התורה, וכ"ז שלא נתחזק אמונתם בו יתברך, לא היו ראויים לקבלת התורה, ולכן לא היו יכולים לצאת ממצרים. והוא מ"ש הקב"ה למשה מ"ש (שמות ג יא) מי אנכי וכו', וכי אוציא את בני ישראל, שכיון שאחריו ישולח משיח האמיתי בגמר בירורם של ישראל, א"כ למה זה שולחו יתברך להוציאם ממצרים, והיה ראוי להיותם שם עד שיוגמר בירורם עד עת זמן קץ האחרון. וע"ז השיב לו הוא יתברך, שגאולתם ממצרים לא יהיה ע"י זכותם של ישראל לבד, אלא בחסדו יתברך, וז"ש לו (שם יב) כי אהיה עמך.

גאולת מצרים בזכות האמונה

והטעם שהגיע עתה עת גאולתם, הוא בזכות האמונה, שע"י יהיו ראויים לקבל התורה, וז"ש (שם) בהוציאך את העם הזה תעבדון וכו'. וז"ש שנשל הוא יתברך כרוב אחד, שר"ל זכות האמונה שלהם, שבו נעשה תיקון אחד חלק ממרכבה, שנעשו בו מרכבה לשכינה. והוא ג"כ בזכותו של אברהם, שהוא היה ראש אמונה, שבו התחיל האמונה להתגלות בעולם, וכמ"ש (שיה"ש ד ח) אתי מלבנון כלה וכו', תשורי מראש אמונה. והוא מ"ש במדרש ע"פ החודש הזה לכם (שמ"ר פמ"ו סי' לא) עוה"ז אירוסין היה, אבל לעולם הבא יהיו נישואים. וכתבנו בזה, שכמו שהארוסה בעת הקידושין שנותן לה ארוסה היא

מתקדשת לו וקשורה בו לבל תנשא לזר, אך עדיין אינו לוקחה לביתו להתחבר עמה כאיש ואשתו עד עת הנישואין שהכינה לה ב"ב חודש תכשיטיה ובגדיה, וקישוטין הראויים לה, ואז נושאה ומביאה לביתו, ודבק באשתו והיו לבשר אחד (בראשית ב כד). וכמו כן ביצי"מ עדיין לא היו ראויים להתחבר חיבור גמור אליו יתברך, כ"ז שלא נשלמו בתכשיטי המצוות והתורה כראוי, ומאז נתקדשו לו יתברך לעם בזכות האמונה, והוא מ"ש הכתוב (הושע ב כא) וארשתיך לי באמונה.

והוא ג"כ מ"ש במסכתא פסחים (דף פז ע"א) והיה ביום ההוא תקראי לי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי, ככלה בבית חמיה, ולא ככלה בבית אביה. ששם בעל הונה על מה שהוא אדון לה והיא משועבדת לו לבל תיקח תחת אישה את זרים, כמו האדון אל עבדו נקרא בעל, כמ"ש (שמות כב יד) אם בעליו עמו וכו', אבל שם אישי לא שייך לאמר, כי אם כשהיא נושאה לו והיו לבשר אחד, כמ"ש (בראשית ב כג) לזאת יקרא אשה וכו', על כן יעזב וכו'.

משה רבינו ממוצע בין רוחני לגשמי

ולזה הטעם, שליה הנבחר להיות אמצעי וסרסור בינו יתברך לעם קדושו במתן תורה, הוצרך להיות מציאותו ג"כ בדבר שאינו טבעי, מופשט מחומר ומוזמן וממקום, והיו כל עניניו בדרך נסיי עבורו. ולידתו אחר שחזרה אמו לנערותה בדרך נס, ואח"כ הושלך ליאור, והיה ראוי להיות נטבע שם ע"פ מבטי הכוכבים, וכן כל עניניו והנהגתו בעת חייו לא היה נתלה בטבע החי הבשרי, שהרי היה שני פעמים בהר ה' מ' יום רצופים, לחם לא אכל ומים לא שתה, רק נהנה מזיו השכינה ומאור התורה וצוף דברי אמרותיו, כאחד מצבא המרום ממש. ואז נסתלק מגדר מקום וזמן ממש, והוא מ"ש (שמות לד כח) ויהי ש"ם עם ה', ותיבת שם, מורה על דבר הרחוק מהשגת האנושי תכלית ההרחק, שלכן נקרא שמים, על גודל ריחוקו מאד ממרכז הארץ, מלשון שם, ונקרא שמים, על ריבוי הרקיעים שבעה, שכולם הם בגדר ריחוק מקום, ועיין מ"ש רבינו הגדול הגאון מור"א, בביאורו לפרשת בראשית.

והוא מ"ש (שמות יט ג) ומשה עלה אל האלקים, ונקרא ג"כ (דברים לג א) איש האלקים, והיינו כמ"ש במדרש (דבר"ר פ"א סי' ד) חציו איש וחציו אלקים, והיינו שאף שהיה מלובש בגוף חומרי ככל אדם אשר על פני האדמה, אעפ"כ לא היה גופו משמש בכוחות גופניים, רק ברוחניים, כאחד מצבא המרום. הרי כאילו גופו היה מורכב וממוצע בין חומרי לרוחני, וכולל רוחני וגשמי ביחד בנושא אחד. ומזה הטעם נברא משה להיות (שמות ד י) כבד פה וכבד לשון, שהוא נגד נהוג הטבעי, שאדם אשר נבחר להיות שליח לְדַבֵּר דברי שליחותו, צריך להיות דבורו צח ונעים, כראוי לשליחות יקרה כזו לעם ה' הנבחר לס"ר ישראל, להיות דבריו נשמעים בנועם. דבריו ומליצותיו יעשה פרי למעלה, כמ"ש ישעיה הנביא (נ ד) ה' נתן לי לשון לימודים לדעת לעות את יעף דבר לשמוע בלימודים. אך לפי עניניו יובן הדבר על בוריו, שאדרבה לזה הטעם לא נתן לו כח דיבור גשמי כאחד האדם, רק דיבורו היה בנס גמור, דיבור רוחני, שזהו עצם כח האדם שהוא מדבר, שבוזה נבדל נפשו מנפש בהמה להיות לרוח ממללא, והיה הבדלו בענין נשגב, דיבור ה' רוחני מדבר מתוך גרונו, שלא בכח שום אנושי כלל.

והרי נידון משה באש ובמים, בשני הדברים המבטלים כח החיים מן האדם. במים כשהושלך ליאור, ובאש נכוה בפיו, שע"ז נעשה כבד פה וכבד לשון, כמ"ש במ"ר (ש"ר פ"א סי' כו) בעת שנמל כתר פרעה מעל ראשו, ובהנו אותו בהביאם לפניו קערה אחת של

זהב, וקערה אחת של גחלים, ובא גבריאל ודחה ידו לקערה של גחלים, כמבואר שם. והיינו כי בריאתו היה רוחני מחומר השמים, ששם אש ומים ביחד, ואין דבר אחד מכלה את חבירו, כמ"ש (איוב כה ב) עושה שלום במרומו. וענין זה רמזו רז"ל במדרש (ש"ר פ"ג סי' טו) ע"פ ויאמר ה' אליו מי שם פה לאדם וכו', וז"ל אם אני הפצתי שתהיה איש דברים היה כמו כן, אלא לעשות כך גם אני הפצתי בעת שתדבר שיהיו דבריך נכונים, שאני אהיה עם פיך, הה"ד ואנכי אהיה עם פיך והורתיך. ר' אבנה אמר מורה אני דברי לתוך פיך כמו חץ, כד"א או ירה ירה. ר' סימון אמר בורא אני אותך בריה חדשה, כד"א ותהר האשה. הורו בזה מ"ש שבכוונה מכוונת נעשה משה כבוד פה, כדי שיהיה דיבורו לישראל בדרך נסיי ממש, וקול דברו יתברך בעצמו ידבר מתוך גרונו, ולכן דיבורו עשה רושם למעלה ולמטה, גזר אומר ויקם לו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, כדבורו יתברך ממש, כמ"ש כי הוא אמר ויהי, וכתוב (תהלים לג ו) בדבר ה' שמים נעשו.

ולכן נמשל דבורו של משה כמו חץ, שדיבור האדם הנשמי אינו פועל רק למטה בקרוב לאזני שומע דברו לקיים ציוויו ומאמרו, אכן אם השומע עומד בריחוק מקום, ואיננו שומע לקול המצוה, אין דיבורו פועל כלום. משא"כ דיבור של משה פועל בריחוק מקום, שכל צבא מעלה מוכרחים המה לעשות ולהוציא דיבורו אל הפועל, כי דיבורו של משה לא היה בכח מוצאי שפתיו, כי אם דיבורו העצמי יתברך. והוא כוונת הכתוב מ"ש בכ"מ וידבר ה' אל משה לאמר, מה שלא מצינו כן בשום נביא נאמר לשון זה, אבל לדרכינו כוונת הכתוב, שעצם דיבורו יתברך אל משה את כל דברי התורה הזאת, היה ג"כ דיבורו של משה, מה שחזר ואמר אח"כ לישראל. והרי דיבורו יתברך בעצמו היה המדבר אל ישראל, ופיו של משה היה כמו משפך אמצעי שהיין נשפך דרך שם מעליון לתחתון, כדי שלא יהיה נשפך בבת אחת, שאין נקב כלי התחתון רחב כ"כ לקבל שפיכת העליון בהרחבה, לכן צריך ליתן משפך, אשר קצהו התחתון קצר וקצהו העליון רחב, כדי שכלי התחתון יהיה יכול לקבל העליון, אבל דבר הנשפך למטה הוא עצם מה שנשפך אל המשפך, בלי שום שינוי. כמו כן היה ענינו של משה, שכל דבריו לישראל את כל התורה הזאת, לא נשתנה ע"י שום שינוי כלל, אלא היה מצטמצם ע"י, כדי שישראל יהיו יכולים לקבל לפי כוחם, ולא יתבטל מציאותם אילו היה נשפע להם דיבורו יתברך באותו הכח שהיה מדבר אל משה.

ועפ"ז נבין כונת הכתובים (דברים ה א-ה) ויקרא משה וכו', ויאמר אליהם שמע ישראל את החוקים וכו', אשר אנכי דובר באזניכם היום וכו', פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר וכו', אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההיא להגיד לכם את דבר ה' כי יראתם וכו'. והנה תיבת באזניכם נראה לכאורה מיותר, כי הלא לא בלהש מראש בסתר דבר אליהם, שיהיו צריכים להטות אזנם לקבל דברו. גם מ"ש פנים בפנים דבר וכו', וא"כ מה זה שאמר אח"כ, אנכי עומד וכו', כי יראתם, שזה מורה שלא היו יכולים לשמוע דברו יתברך בעצם, והוצרך הוא להיות מליץ בינם לבין ה', להמתיק ולחזור ולאמר להם דבריו יתברך אליהם, מאחר שהוא יתברך דבר עמהם פנים בפנים. גם הכתובים הבאים אחריהם צריכים ביאור, מ"ש שם (דברים ה יט-כב) את כל הדברים האלה וכו', ויהי כשמעכם וכו', ותאמרו הן הראנו וכו', היום הזה ראינו כי ידבר אלקים את האדם וחי, ועתה למה נמות, אם יוספים אנהנו וכו'. והדברים סותרים זה את זה, מאחר שאמרו בעצמם שהם ראו בעיניהם שיוכל להיות שידבר אלקים עם האדם וחי כמו שדיבר עמהם ולא מתו, וא"כ מה זה שאמרו שאם יהיו שומעים עוד דבריו ימותו. ובעצמם אמרו (שם כג) כי מי כל בשר וכו', מדבר וכו', כמונו ויחי, שראו בעצמם שהגיעו למדרגה הגדולה הזאת, שיהיו יכולים לחיות

בשמעם קול דברו יתברך. גם מ"ש אח"כ (שם כד) קרב אתה ושמע וכו', ואת תדבר אלינו וכו', הזכירו אותו בלשון נקבה, וכל הכתובים שם צריכים ביאור.

ועתה בא ושמע דברי אלקים חיים, ויפתחו לך שערי אורה להבין מליצת חכמים וחידותם, מ"ש במדרש (ש"ר פכ"ח סי' ג) ע"פ וישב משה, א"ר לוי משל למלך שביקש לעשות אומפיטאטא חוץ מדעתו של אפרכוס, אמר לו עשה דבר פלוני, אמר לו כבר נעשית, שוב אמר לו קרא לפלוני ויבא עמך, עד שהוא הולך, עושה המלך מה שביקש. כך ביקש הקב"ה ליתן עשרת הדברות, היה משה עומד מצידו, אמר הקב"ה אני מגלה להם את הרקיע, ואומר אנכי ה' אלקיך, הם אומרים מי אמר, הקב"ה או משה, אלא ירד משה, ואח"כ אני אומר אנכי, כך אמר הקב"ה למשה, לך אל העם וקדשתם היום ומחר. אמר לו כבר הקדשתים, שנאמר כי אתה העדות בנו, אמר לו לך רד ועלית אתה ואהרן עמך. עד שמשה יורד נגלה הקב"ה, שנאמר וירד משה אל העם, מיד וידבר אלקים. ודבריהם הקדושים צריכים ביאור.

מעלת דור המדבר

אבל הוא ענין נפלא, וצריך שתדע מענין מעלת דור המדבר, שזכה לשמוע דברי אלקים חיים מפי הקב"ה ביו"ד הדברות, ומדוע אח"כ כל שאר המצוות נצטוו מפי משה, כי מאחר שראו שהיו יכולים לשמוע דבריו יתברך ביו"ד הדברות, היה להם לידע שכך בכל התורה יהיו יכולים לקיים ברצונו יתברך, כי חיים ברצונו ולא דברה תורה במתים. גם צריך להבין מה הפרש היה בין נבואתם לנבואת משה, שנאמר בהם פנים בפנים דבר, וכן במשה מצינו כתיב (במדבר יב ח) פה אל פה אדבר בו, וכתיב (דברים לד י) ולא קם בישראל וכו', אשר ידעו ה' פנים אל פנים.

אבל הענין בזה, שהבדל גדול בינותם, והוא שבישראל כתיב פנים בפנים, אבל במשה אמר פנים אל פנים, ולא כתיב בו פנים בפנים. והוא מ"ש שישראל דור מקבלי התורה, אחר שנודעו במעמד הקדוש בהר סיני, זכו לכך שיהיו שומעים דברי אלקים חיים. אבל הבדל גדול היה בין שמיעתם לשמיעתו של משה. שמשה היה נדמה למשפך אשר פיו העליון רחב מאד, והנשפך בו הוא בכח מרובה, והוא היה לפי מדריגתו של משה, אשר היה בריאתו ממש שלא בגדר אנושי כלל. ובזה נדמה שהוא היה קרוב לשכינה, ר"ל שמעלתו גבוה מעל גבוה קרוב לשמוע לפי שורש נשמתו שהיא עליונה שבעליונות מכסא כבודו ית'. אבל ישראל אף שהיו שומעים עצם דבריו יתברך, היה לפי מדריגתם בכח פחות יותר, שיהיו יכולים לקבל לפי מזגם, ואם היה נשמע להם דבריו יתברך בכח יותר גדול ממדריגתם, אז היה מתדבק העלול לעילתו, ומתבטל מציאותם ממש. ולכן הוצרך הוא יתברך להשמיעם דבריו באמצעות משה, שהוא הסרסור האמצעי נדמה למשפך, אשר מקבל מפיו הרחב, ומשפיע דרך פיו התחתון הקצר, לפי ערך נקב כלי התחתון, אבל לא היה בדרך התלבשות במשל ומליצה, רק עצם דבריו יתברך ממש, רק משתנה מיתר לפחות לבד. ונדר זה נקרא פנים בפנים, ר"ל שהמקבל עומד פניו נגד הנותן לו, ופני הנותן אל המקבל, שמקבל מאור פניו בעצמו שלא ע"י שינוי והתלבשות, רק דרך מעבר לבד באמצעות דבורו של משה, שלא היה דבורו כדיבור בשר ודם, שהרי היה כבוד פה וכבוד לשון, רק עצם דיבורו יתברך מורה כחץ למרחוק, משמים לארץ, מגיע לאזני ישראל דרך מעבר פיו של משה, כפי כח אנושי שיהיה קרוב לשמוע ולהיות מושג לאזני ישראל השומעים דבריו, כמו שנתבאר.

והנה להיות ישראל עדיין קודם מעמד הקדוש הזה לא הגיעו למדרגת הנבואה ולא ידעו דרכי ה' בקודש, אילו היה תחילת דבריו יתברך בעשרת הדברות אליהם ג"כ ע"י אמצעות דיבורו של משה, לא היו מאמינים שכל דבריו אליו הם מפי ה' בלא שינוי כלל, כי היו חושבים שכאחד האדם מדרגת משה, כי טבע אנושי עלול להטעות. והרי גם שמואל הנביא טעה ואמר (שמואל א' מז ו) אך נגד ה' משיחו וכו', והיו חושבים אולי נעשה איזה שינוי במצוותיו יתברך, אשר נשתנה איזה דבר קטן בדבריו של משה ע"י טעותו במקצת הדברים, ולא היו יכולים לסמוך עליו למעשה, לזה הוצרך הוא יתברך בתחילה לדבר אליהם עשרת הדברות בעצמו מפי כבודו יתברך, שלא באמצעות דיבורו של משה, ואעפ"כ לא היה מניע לאזנם רק בכח פחות כפי כח השגתם, כמו שהיה כשדבר עמהם ע"פ משה עבדו. ובזה היו חזקים באמונתם כשידבר ה' להם שארי מצוותיו ומשפטיו ע"י משה רבינו ע"ה, וישמעו (ו) דבריו ויכירו שהוא באותו מדרגה, וקול דברו אליהם מתוך גרונו של משה, ובה יאמינו בכל דבריו שידעו שרוח ה' דיבר בו, ואין בו חשש טעות וחילוף כלל. ולכן הוצרך הוא ית' לשלוח משה מההר אל העם, כשישמעו דברי אלקים מדבר אליהם בטביעות עינא דקלא יכירו שעצם דברו יתברך מדבר אליהם מן ההר לאמר. ומשה עומד למטה עמהם ממש שומע לדבריו יתברך כמוהו כמוהם, בזה ידעו שהוא יתברך מדבר עמהם, ואח"כ כשישמעו שארי הדברים מפי משה באותו סגנון ובאותו קול, ידעו שהכל מפי ה' יצאו.

ודברים אלו מבוארים במאמר הלז, מ"ש שרצה הוא יתברך לגלות להם הרקיע, ואמר להם אנכי וכו', ר"ל לבטל ולסלק כל האמצעים המבדילים בינו יתברך לבין האדם, שיתראה להם כוחו יתברך האמיתי, וכדי שלא יטעו ישראל לאמר שמשנה הוא המדבר להם, ויבא מכשול מזה לקיום המצוות ועשייתם. לכן הוצרך לשלוח משה למטה כמבואר, וזה הטעם מ"ש (שבת קד ע"א) אלה המצוות וכו', שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, והטעם, כי שום נביא לא הגיע למדרגת נבואתו של משה, שיהיה קול דבריו אליו יתברך בלא שום שינוי והתלבשות כלל. לכן לא היה אפשרי להיות שום מצוה ע"י שום נביא אחר שהוא במדרגת אנושי, שיכול האדם לתלות באיזה דבר טעות קצת, ולאמר שלא הבינו נבואתו כראוי, או משל ומליצה הוא.

וע"פ הקדמה האמיתית הזאת יובנו מקראי קודש אלה אשר כתבנו למעלה, והוא מ"ש להם שמע ישראל אל החוקים אשר אנכי דובר באזניכם, בתיבת אנכי רומז שדבורו יתברך בעצמו המדבר אליהם, והוא מי שאמר אנכי ה' אלקיך. רק מה שמדבר ע"י, הוא דרך מעבר, כדי שיהיה יכול לבא לאזניכם, ר"ל שתהיו יכולים לשמוע ולהשיג קול דבריו יתברך כפי שאזניכם יכולים להשיג ולשמוע. ולכך ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, ר"ל שתהיו סומכים על דבריו בקיום המצוות שאני מצוה אתכם בלא נטות ח"ו ימין ושמאל, כי אתם ידעתם שדיבורי הוא בעצם דבורו יתברך מדבר מתוך גרוני, אשר איננו מקבל שינוי והטעאה ח"ו. וע"ז מברר להם דבריו במה שאמר להם ה' אלקינו וכו', פנים בפנים דבר ה' עמכם וכו', ר"ל שלכך הקדים הוא יתברך דבריו בעשרת הדברות אליכם שלא על ידי כפי כח השגתכם, רק בלא דרך מלבוש, שזה נקרא פנים בפנים, כמ"ש (דברים ה ה) ואז אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם וכו', כי השבתי שע"י ידבר אליכם גם היו"ד דברות, והוא יתברך שלח אותי מן ההר אליכם, כדי שיאמר הוא בעצמו לכם במה שגילה לכם כל הרקיעים, ואמר אנכי ה' אלוקיך, בלי שום התלבשות המדרגות המפסיקות בינו יתברך לביניכם.

והוא מ"ש אח"כ, את הדברים האלה דבר ה' וכו', ולאחר ששמעתם את קול דברו יתברך מפיו בעצמו, כבר נתחזקה האמונה לכם שתאמינו שוב שכל מה שידבר ה' על ידי,

הוא ג"כ עצם דבריו יתברך מדבר מתוך גרוני, ע"י הכרת מביעות עינא דקלא. לכן אמר ויהי כשמעכם וכו', א"כ א"צ שוב שידבר עמנו ה' בעצמו, כי חוששים אנו אולי נהרס אל ה' לראות למעלה ממדריגתנו, שיתגלה לנו דבריו יתברך בכח נוסף עוד יותר מכפי כוחנו לקבל, ואז יתבטל מצב עמידת גופינו בחיי הבשרי, והוא מ"ש (שם כב) אם יוספים אנהנו וכו', את קול ה' וכו', עו"ד. והוא לשון תוספות וריבוי כח יותר, כענין מ"ש (שם) לא על איש ישים עוד, שפירושו הוספה יותר מן הראוי, ועי"ז ומתנו, מאחר שנזמין עצמינו למדריגה יותר מדרכינו. כענין מ"ש אצל נדב ואביהו (שמות כד יא) ויחזו את האלקים, שהציצו בשכינה למעלה ממדריגתם, ומאחר שאין אנו צריכים עוד לזה, כי כבר ידענו ששכינה מדברת מתוך גרוני כפי שהכרנו קול ה', כמ"ש (דברים ה כג) כי מי כל בשר, ולכן (שם כד) קרב אתה ושמע וכו', שאתה לפי מדריגתך הגדולה, תוכל להתקרב למדריגה היותר גדולה, אבל אנו נקבל על ידך דיבורו יתברך במדריגה קטנה לפי ערכינו. ולכן אמרו ואת תדבר אלינו, בתשות כח כנקבה, ואעפ"כ ושמענו ממך ועשינו ככל המצוה הזאת בלי שום ספק ופקפוק בנבואתך, ולכן השיב לו הוא יתברך ואמר (שם כה) שמעתי וכו' היטיבו כל אשר דברו, כי כבר נתחזק האמונה אצלם כראוי.

וע"פ הקדמות היקרות האלה נבוא לביאור מאמרם ז"ל ע"פ ותתצב וכו', שפשטות הענין מדבר על אחותו, שהיתה מתמה מה יהא בסוף נבואתה שהתנבאה שעתיד להושיע את ישראל, ועכשיו הושלך ליאור להיות נאבד במים. והוא מ"ש (שמות ב ד) לדעה מה יעשה לו, ודרשו רז"ל (סוטה שם) שפסוק זה מדבר ומרמז טיב הענין, שכן היה צריך שמושיעם של ישראל יפשוט צורה וילבוש צורה, ואחר ההעדר הגמור יהיה לו קיום. והוא מ"ש ותתצב אחותו מרחוק, שמדבר על החכמה העליונה, חכמת התורה המיוחדת לו להיות סרסור בקבלתה, כי אין לישראל בת זוג, שהם תלויים ביחוד, שהוא מרכז האמצעי שאינו נתפס במקום ובזמן. וכן התורה והחכמה העליונה היא למעלה מן השמש מסולק מגדר הזמן והמקום, ועי"ז נאמר (איוב כח כח) הן יראת ה' היא חכמה, שתיבת ה"ן מרמז על היחוד, שאלה אותיות אין להם בן זוג, כמ"ש במדרש (שמ"ר פט"ו סי' ז) ע"פ הן עם לבדד ישכון. וחכמה העליונה הזאת היא שעמדה למשה בריחוק מקום, מסולק ממקום וזמן, כמ"ש (שמות לד כח) ויהי שם עם ה' וכו', והיא היתה משמרתו, להיות נשאר חי בדרך נס, בשביל ידיעתו יתברך, במה שהוכן מה שנעשה ע"י להיות סרסור בקבלת התורה לישראל.

ולכן דרשו באלה התיבות של הפסוק שכל תיבה מרמז על ענין נפלא, מה שתלוי בשורש הזה, והוא אמרם ותתצב, ע"ש (שמואל א' ג י) ויבא ה' ויתיצב. והוא שחכמה העליונה, שהיא התורה, הוא עצם מדותיו של הקב"ה, כמ"ש בזוהר הקדוש (ח"ג עג ע"א) אורייתא וקודשא ב"ה חד הוא⁴¹⁵, ולכן היא רוחנית ממש, איננה נשואה בגדר מקום וזמן הנעתק ממקום למקום, שכל דבר שהוא בגבול אין שייך בו עמידה. כי האדם והנברא המתקומם בו, נעתק ממקום למקום, וכן הזמן איננו עומד על מצב אחד כי הוא הולך ונוסע כמ"ש (איוב ח ט) כי צל ימינו עלי ארץ, וכמ"ש (משלי כג ה) כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים, שהרגעים תכופים ומחוברים זה לזה ומתחלקים לעבר ועתיד, מה שא"כ נקודה המרכזית, שהוא באמצע הזמן בין העבר ובין העתיד, אין שייך בו העתקה זמנית, ולכן נקרא עומד ומתיצב על מקום אחד, והוא התורה, שהיא למעלה מן השמש העושה הזמן. ולכן כמו שאצלו יתברך אין שייך העתקה זמנית, שלכן נאמר ויבא ה' ויתיצב, כמו כן כתיב על החכמה העליונה, ותתצב וכו', והיא התורה שהיא אחותו של משה, ומיוחדת

⁴¹⁵ עי' לעיל הערה 52.

ומחוברת לו, מלשון איחוי ותפירה, שהוא מורה על חיבור חזק, שלכן שני אחים נקראים כן, ע"ש חבורם חיבור חזק ואמיץ, מאחר שמשורש מאב ואם אחד נולדו. ואמר מרחוק, כמ"ש (ירמיה לא ב) מרחוק ה' נראה לי, הוא מ"ש שזה היה מדריגת משה, כמ"ש ויהי שם עם ה', שמורה על מקום עמידתו הרחק מאד מאדם האנושי, במדריגת שמים ממש, שלכן נקרא איש האלקים, כמ"ש"ל:

ידיעה ובחירה וענין דעת

ומ"ש לדעה וכו', רמז ענין נפלא בישוב התמיהה שהקשה הרמב"ם ז"ל וחקירתו בענין ידיעתו יתברך, מדוע אינו מכריח לבטל הבחירה מן האדם, כי הידיעה והבחירה הם שני הפכים בנושא אחד, ותכלית ישו בו בספק העצום הזה, הוא מ"ש כי אין ידיעתו כידעתנו, ובענין הזה טעה איוב, כמאמרם ז"ל בסוף פ"ק דב"ב, במ"ש על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל, שאמר, בראת שור פרסותיו סדוקות, בראת חמור, פרסותיו קלוטות, בראת ג"ע, בראת גיהנום, בראת צדיקים, בראת רשעים, ואין מידך מציל, והיינו שדעתו היה מאחר שדעתו יתברך סובבת בכל מה שעתיד להיות עד סוף העולם, כמ"ש כי עיניו על כל דרכי איש וכל צעדיו יספור, וא"כ מצד הידיעה הזאת, האדם הוא מוכרח במעשיו להיות צדיק או רשע, ואינו יכול להנצל להטות עצמו לצד אחד, כמו שהשור נברא להיות טהור, וחמור בפרסות קלוטות להיות טמא, כמו כן בראת צדיקים וכו', ר"ל שכך נבראו בטבעם להיות כן, וא"כ מדוע בראת ג"ע לצדיקים וגיהנום לרשעים, שאין שייך כלל שכר ועונש למי שנברא להיות מוכרח במעשיו. ודבר זה מבואר בכתובים, שם איוב י, מ"ש הטוב לך כי תעשוק כי תמאס יגיע כפיך, הגם כי אדם חטא הרבה, מדוע יהיה נבזה בעיניו יתברך ונמאס, כי אתה על עצת רשעים הופעת, ר"ל שכך נברא ע"י הופעת רוחו יתברך, והוא מאחר שאתה יודע מה שעתיד להיות, לא כידעת בשר ודם שאינו יכול לידע מה שעתיד להיות, והוא מ"ש העיני בשר לך אם שנותיך וכו', וא"כ למה תבקש לעונני, ולחטאתי תדרוש, כיוון שידיעתך מכריח מעשי, וז"ש על דעתך וכו', ואין מידך מציל.

ובאמת ידיעתו יתברך הוא בנקודה האמצעית, בהוה, שאינו תלוי בזמן המתחלק לעבר ולעתיד, והוא דבר שאינו מושג לנבראים, כמו שאין נקודת ההוה מושג, וע"ז הוכיח אותו אליפז התמני, באמרו (שם טו) אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל, ר"ל שלפי דברי טעותך שידיעתו יתברך מכריח את הבחירה, א"כ אין שייך אצל אדם להחשיבו אם הוא ירא ה' ועבדו, כמ"ש מה ה' אלוך שואל מעמך כי אם ליראה וכו':
ואמרו (ברכות לג ע"ב) אין לו להקב"ה בעולמו כי אם אוצר של יראת שמים בלבד, כי אוצר שייך בדברים יקרים וחמודים שהמלך שומרם באוצרותיו, מה שאינם מצויים כ"כ במדינתו וצריך לחפש אחריהם ולהביאם ממקומות רחוקים, ואף כן יראת שמים שאינו מאתו יתברך, רק בבחירת האדם התחתון לבד. וגם תגרע שיחה לפני אל, כמ"ש ואין שיחה אלא תפילה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה, כי ידוע שענין תפילה הוא כשאדם באיזה צרה אשר קרהו, והוא מתפלל אליו יתברך ונענה בתפילה לבטל הצרה ולהצילו מרעתו. וכבר עמדו בזה כל חכמי לב, האיך התפילה משנה הגזירה, לשנות רצונו כביכול מרצון לרצון כפי אשר נגזר עליו מתחילה, והתשובה בזה, כי אין השינוי מצדו יתברך, רק מצד האדם המכוון לבו בתפילתו, ושופך נפשו לפני ה', ובוה הוא עצמו משתנה, ואם נאמר שהידיעה מכריח הבחירה, א"כ לא שייך כאן שינוי באדם עצמו המתפלל, וא"כ האיך שייך גדר תפילה לפניו יתברך לשנות הגזירה מרצון לרצון:

ועל ענין זה רמזו רז"ל בפרק תפילת השחר, במ"ש גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות, שנאמר כי אל דעות ה', והוא מ"ש חנה בתפילתה ותתפלל חנה ותאמר וכו', אין קדוש כה' כי אין בלתך, אל תרבו תדברו וכו' יצא עתק מפיכם כי אל דעות ה' ולא נתכנו עלילות, כתוב ולא בא', וקרינן ולו, ורמזה בזה ענין נפלא מ"ש, והוא שאחר שהתפללה חנה לפני ה' לעשות לה נס להוליד בן אף שהיתה עקרה, ונענית בתפילתה, לזאת פרסמה ענין זה מהידיעה והבחירה, שאין ידיעתו יתברך מכריח, שדבר זה מוכרח ממה שהתפילה משנה הגזירה כמ"ש. ורמזה ענין זה, כי ידיעתו יתברך אינו כידיעתנו שהוא בזמן המתחלק לשנים, בעבר ועתיד, מה שאין ידיעת בני אדם בהוה, כי ההוה אינו מושג ואינו תלוי בסדר הטבעי, מאחר שהרגעים תכופים זה לזה, והזמן אשר מושג לנו הוא תלוי בסדר הבריאה הטבעי שבו ימי בראשית, משא"כ ההוה, נקודה המרכזית, באמצע, רומז ליום השביעי, האמצעי, כי הזמן המתחלק בטבע יש לו בן זוג, והם העבר והעתיד, וכן ו' ימי השבוע, ג' לפני שבת, וג' אחריו כמ"ש רז"ל, משא"כ שבת אין לה בן זוג, ולכן אמרו ששבת אמרה לפני הקב"ה לכל נתת בן זוג וכו', אמר לה כנ"י יהיה בת זוגך, והם ו' כנפי החיות שאומרים שירה בכל יום בו ימי השבוע, שהם ו' קצוות, שהמקום מתחלק לג' קוטרים, האורך והרוחב והגובה, והמקום תלוי בזמן, שמתחלק כל אחד לשנים, העבר והעתיד, משא"כ ישראל ושבת אין לכל אחד בן זוג.

ועל כל ענין הנפלא הזה רמזו דוד המע"ה, באמרו (תהילים קלט א) למנצח לדוד מזמור ה' הקרתני ותדע אתה ידעת שבת וקומי בנתה לרעי מרחוק, ר"ל שידיעתו יתברך מקפת על, אפילו על כל מחשבותי ורעיונותי, ואמר שאעפ"כ אין הידיעה מכריח המעשה, כי אין ידיעתו יתברך מושג לנבראים, אשר הם תחת הזמן המתחלק לעבר ועתיד לבד, והוא מ"ש (שם ה) אחר וקדם צרתני וכו'. ואמר שידיעתו יתברך אינו תלוי בזמן, ואין זה מושג לאדם, וז"ש (שם ו) פליאה דעת ממני נשגבה וכו'. ואמר אח"כ (שם טז) גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו, כל מעשה בני אדם וכל תנועותיו ומחשבותיו, ורק שאין זה מושג לנו, כי הזמן הוא נברא⁴¹⁶, אבל הוא יתברך אינו תלוי בזמן, ואין שייך בו חילוק מעבר לעתיד רק בהוה, שהוא אחד שאינו מקבל חלוקה. וז"ש (שם ימים יצרו ולא אחד בהם, כתוב ולא, וקרי בו, לרמזו על הששה קצוות התלויים בזמן. וידיעתו בהוה הוא השביעי, האמצעי בכלם, ולזה אמרה חנה ג"כ (שמואל א' ב ב) אין קדוש כה' ואין צור וכו', שאין לנו השגה בידיעתו ובמעשה ידיו ביצירת בראשית, ולכן אמרה (שם ג) אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה, ר"ל שלא תשימו לבכם לעמוד בחקירת ידיעתו, בענין נשגב וגבוה מדרכי שכל האנושי למאד, ולא יצא עתק מפיכם, לאמר (שם) כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות, ר"ל שכל מעשה בני אדם לטוב ולרע, הם מאתו יתברך, כי באמת לא נתכנו עלילות בני אדם אליו יתברך, רק הבחירה והמעשה חפשיות, כי ידיעתו באמצעי שבין הששה קצוות הנרמזים בו הזה.

וז"ש (ברכות לג ע"א) שגדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות, ר"ל שידיעתו יתברך נתלה באמצע, בהוה שבין זמן העבר והעתיד, המתחלק לשנים, ונתן בין ב' שמות אל וה', לענין גדול, כי ידוע כי שם אלקים מורה על השגחתו ומעשיו יתברך, שהוא בעל הכוחות כולם, וב' אלו השמות, הוי"ה ואלקים, מורים על שכר ועונש, כמ"ש במדרש (שמות רבה פ"ג סי' ו) באותה שעה היה מבקש משה שיודיענו הקב"ה שמו הגדול, א"ל הקב"ה למשה, שמי אתה מבקש לידע, לפי מעשי אני נקרא, כשאני דן את הבריות, אני נקרא אלקים, וכשאני מרחם על עולמי, אני נקרא הוי"ה. ולכן כשהוא יתברך דן את הבריות לפי

⁴¹⁶ עי' גר"א ריש אד"א.

מעשיהם בכל פרט ופרט, נקרא בשם אלקים, לשון רבים, לכלול כל כוחות הדין לפי ערך פרטי, כל מעשה ומעשה המתחדש בבני אדם, ושם א"ל הוא כלל כל הכוחות, שהם ביחוד אצלו יתברך, וכשבא למטה, הוא מתחלק ומתרבה מצד בני אדם המשתנים לפי מעשה כל אחד וידיעתו יתברך, הצופה ומביט כל נסתרות ומעשה בני אדם, הצדיקים והרשעים. הוא באמצע, בין העונש ובין השכר הטוב, שהוא נקודה המרכזית בין שני דרכים המתחלקים, לכן תיבת דעה נתן באמצע, בין שני השמות הנ"ל, ודבר זה נרמז בעומק מליצת דברי חכמינו הקדושים, וכמה עמקו ורמו מחשבות חז"ל בזה. ולכן בפסוק זה (שמות ב ד) ותצב אחותו, ג"כ שבעה תיבות, ותיבת לדעה, היא תיבה האמצעית, נר השביעי הזה, שבו תלוי ידיעתו יתברך, שהוא באמצע, וז"ש לדעה, כמו שנאמר כי אל דעות ה', והבן.

ואמרו ג"כ מאי דכתיב (דברים י יב) מה ה' אלקיך שואל מעמך, הוא ענין הבחירה החפשית שניתן לאדם, שאחר שרמו ענין ידיעתו יתברך במעשה בני אדם, רמו ג"כ הבחירה, שאין הידיעה סותר הבחירה כמ"ש, ולכן סמך משה רבינו ע"ה ענין זה אחר שספר לפניו מה שנענה בתפילתו לכפר בעד חטאתם בעוון העגל, שאמר שם מה שעשה בעבורם בארבעים יום, כמ"ש (שם י) ואנכי עמדתי בהר וכו', (שם ט יט) וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא, ולכן סמך אחריו מ"ש ועתה ישראל מה ה' וכו', כמ"ש, שאם נאמר שידיעתו יתברך מכריח ומבטל הבחירה, לא שייך לאמר שהתפילה יועיל לבטל הגזירה, וזה תלוי בזה.

ולפי שבאמת הבחירה מסורה לאדם לגמרי, מצד זה שייך שכר ועונש, והוא מ"ש (סוטה כב ע"א) בראת ג"ע בראת גיהנם, וענין זה צריך ביאור, שהרי ענין שכר המצוות ועונש העוברים על מצוות ה' ידוע למשכילים שאינו כמו פועל העושה מלאכה אצל בעה"ב, שמשלם שכרו חלף עבודתו, ליתן לכסף מוצא, שאין השכר עצם הפעולה, אלא הוא דבר אחר. משא"כ שכר המצוות והעונשים, הם עצמם נמשכים מן המעשה אשר יעשה האדם, כמ"ש בפרקי אבות (פ"ד מ"ב) ששכר מצוה מצוה, ועונש עבירה עבירה. שהמצוה עצמה שהאדם עושה, עושה תיקון גדול בשורש נשמתו ומוסיף שם אורה ושמחה גדולה, כמ"ש (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, וכתוב (שם יג ט) אור צדיקים ישמה, וא"כ איך שייך לאמר שהוא יתברך ברא ג"ע וגיהנם, ואמרו רז"ל (פרקי דר"א פרק ג) שג"ע וגיהנם נבראו מתחילה, שקדמו למעשה בראשית, כמ"ש (ישעיה ל לג) כי ערוך מאתמול תפתה וכו', וג"ע דכתיב (בראשית ב ח) ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם, כמ"ש בסוף פרק מקום שנהגו (נר ע"א).

ביאור השכר דלעתיד לבוא

ובא וראה עומק דבריהם הקדושים ויפתחו לך שערי אורה, ויובן לנו ג"כ מ"ש יעשה, כד"א (שמואל א' כה כח) יעשה ה' לאדוני בית נאמן, הוא מאמר אביגיל לדוד על שכרו בעוה"ב, כמ"ש שם (שם כט) והיתה נפש אדוני צרורה וכו'. והענין, כי באמת כל שכר הצדיקים בכל פרטי מעשיהם, כבר הוכנו מקודם הבריאה, כענין (תיקו"ז ז ע"א) סוף מעשה במחשבה תחילה, שכלל כוונת הבריאה היה רק בשביל הבחירה והעבודה, כדי שישפיע הוא יתברך מטובו לבריותיו ע"פ מעשיהם שלא במתנת חנם, ולא לזון מנהמא

דכיסופא⁴¹⁷, כמ"ש (משלי לא י) פיה פתחה בחכמה וכו', צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל, שמדבר שם מאשת חיל, שהיא הנשמה המהורה, אשר לא נתקלקלה בפועל כפה על ידי הגוף בעולם הזה, אמר שמשדלת להיות פיה פתוח בתורה ויראת שמים ועשות חסד וצדקה, כי היא צופיה הליכות ביתה. כמ"ש (אבות פ"ד מט"ז) עוה"ז דומה לפרוזדור בפני עולם הבא, והנשמה, עיקר מקומה בעולם העליון למעלה, והוא ביתה ומקומה האמיתי בקביעות. ובעוה"ז היא כאיש עובר אורח נוסע למדינת הים, למקום סכנה להרויח במו"מ ע"פ טרחו הרב להביא ממרחק לחמו, ולהביא עמו לביתו.

והוא מ"ש (תהילים צב יג – יד) צדיק כתמר יפרח וכו', שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו, ר"ל ששם בעולם העליון הם שתולים בשרשם, להיות נטועים לעד. ופה בעולם הזה, שהוא החצר שלפני הבית, שם יפריחו ויצמחו לעשות פרי, להוציא קציר כמו נטע, להרבות ולהגדיל את עצמם, והיינו ממש כמו הגרעין והאילן הנטוע בארץ. וידוע לחכמי הטבע שכל הענפים והשרינים והעלים והפירות, כבר הם קבועים בכח בגרעין בלי מחסור דבר. וע"י שמתגדלים בארץ, הם מוציאים מה שכבר הוא בגרעין בכח, להוציאם אל הפועל. וכמו כן ממש כל נשמה ונשמה של כל צדיק, כבר נטוע בכח בשורש נשמתו כל מעשיו וצדקותיו אשר תעשה אח"כ כשתתלבש בגוף החומרי. וכן כל האורות הגדולים ותיקונים הראויים לעשות לכל העולמות ע"י מעשיו הטובים, ג"כ הם מושרשים שם במקום, כל פרט ופרט בכח, והוא מדורו של כל צדיק, כמ"ש רז"ל במסכתא שבת (קנב ע"א) ע"פ כי הולך האדם לבית עולמו, שכל צדיק יש לו מדור בפ"ע. ובבואם לעוה"ז, אז הם מצמיחים פרי מעשיהם הטובים, אשר כבר היו בכח בנשמתם, ומוציאים אותה אל הפועל.

וה"ש (תהילים קלה ב) בחצרות אלקינו יפריחו, ועי"ז, לעומתו מוציאים ומגלים כוחות תוספות הקדושה והאורה והתיקון בעולמות העליונים ג"כ מן הכח אל הפועל, והם מאירים כולם בנשמתו ממש גם בחייו, רק שע"י שהוא מלוכש בחומר גשמי, אינו יכול להנות מהם בחייו, כי אם אחרי פרידת נשמתו מגופו, ואז עולה רוח בני אדם למעלה למקום משכן כבודו, והוא ביתו האמיתי, מקום שורש נשמתו, ונהנה מטוב מעשיו והתיקונים שעשה לכל העולמות המאירים בנשמתו, וז"ש (משלי לא כז) צופיה הליכות ביתה, כדי שלחם עצלות לא תאכל. והוא ג"כ כוונת הכתוב (תהלים צו יא) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, ורצה בזה שהאור ושכר מצוותיו ותיקונים שעושה בעוה"ז, כבר זרוע הוא בכח בנשמתו קודם שבא לעולם, אבל אז לא היה שמח בחלקו, כמו מי שנוון על שולחן אחרים. אבל בשכר עבודתו וטרחתו, אז הוא שמח בחלקו במה שהיה מישר את לבו לשמוע לעצת יצרו הטוב שבחלל ימיני שבלבו, ונטייתו לצד הטוב ויושר.

עבודת הצדיקים בעולם הזה דומה למשכן

ובאמת כל ענין עבודת הצדיקים ומעשיהם בעולם הזה, הוא נדמה ממש למלאכת המשכן שעשה בצלאל ואהליאב וכל חכם לב, אשר כבר הוכן כל מעשה בתחילה בכח, כמ"ש הקב"ה למשה (שמות כה ט) ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת כל כליו וכן תעשו. וענין מראה זה היה דבר גדול, שבאמת המשכן וכליו היה ציור נפלא, כולל בו כל הבריאה וכל העולמות אשר נאצלו ונבראו ונוצרו ונעשו מעליון לתחתון כמבואר בזוה"ק, וכל כוחות אורות עליונים שבכל העולמות, אשר לעומתו נעשה המשכן וכליו, זה

⁴¹⁷ ע"י לעיל הערה 29.

היה מראה ה' ית' למשה בהר. ונמצא שהמשכן וכליו הגשמיים הם היו ממש כמו גוף האדם, המצויר לעומת כוחות ואברי נשמתו, וכמו שנשמתו ממלא כל הגוף, ופועל בכל אבר לפי כוחו, כן היו מתלבשים אורות העליונים שראה משה בהר, שהם ממש תבנית המשכן וכליו בתוכו ממש, שלכן אמרו רז"ל (ברכות נה ע"א) שהיה יודע בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ.

וכבר כתבנו במ"א האיך המשכן מתחלק לג' מדורין, ק"ק והיכל וחצר, כמו כן גוף האדם בג' חלקיו, ראש ובטן וגויה, ופרוכת מבדיל בין כל אחד⁴¹⁸. והכלים, ארון וכפורת וכרובים, נגד ג' מוחין בראש, וכן כולם. והנה כמו כן ממש הוא האדם ונשמתו ועבודתו במצוות ה' אשר צוה, שהם תרי"ג למספר אבריו וגידיו, שע"י קיומם מאיר ומתקן תרי"ג איכויות קדושות ברוחו ונפשו בעת עשותו מצוותיו יתברך⁴¹⁹, וכמו שכבוד ה' מלא את המשכן ע"י אורות העליונים, שרשי המשכן וכליו שנתלכשו בו, כמו כן בעת עשות האדם מצות ה', כוחות הקדושים הנטועים כבר בנשמתו, יוצאים מן הכה אל הפועל, ומתלבשים ומאירים בו.

ואתה קורא משכיל תדע ותשכיל ממוצא דבר, שכמו שמצינו במשכן וכליו, אף שנעשו ע"י בצלאל וכל חכמי לב, לא נגמר ונעשה ע"י ממש, כי אם ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, כענין שנאמר (שמות כה לא) מקשה תעשה המנורה, ואמרו (רש"י שם, מדרש תנחומא בהעלותך ג) שנעשה מאליו. וכן בהקמת המשכן, מצינו שאף שמשך הקימו, מ"מ כתיב (שמות מ יז) הוקם המשכן, ואמרו רז"ל (תנחומא פקודי יא) הוקם מאליו. ונמצא שמה שנוזר במלאכת המשכן (שמות לו א) ועשה בצלאל וכו', (שם לו יז) ויעש את המנורה, לא עשה רק ההתחלה והכנה לבד, אבל עיקר עשייתו היה מאליו ע"י מעשה ידיו יתברך, רק בצלאל ואהליאב בכוונתם הטובה, והכנתם לעשות, נחשב להם כאילו עשו בעצמם. ובוזה תבין דקדוק לשון הכתוב, מ"ש (שמות כה ח) ועשו לי מקדש וכו', ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו, שהו' יתירה בו, והיה ראוי לומר כן תעשו, ורז"ל דרשו מזה (סנהדרין טז ע"ב) וכן תעשו לדורות. אבל עוד יש לאלוה מילין בזה, הוא מ"ש שבאמת עשיית המשכן וכליו נעשה ע"י הקב"ה, כמה שהראה לו יתברך תבניתם בהר, ולכן אמר וכן תעשו, ר"ל שגם אתם, כל חכמי לב בכם, תהיו אתם שותפים בעשייתם, שהתחלה והכנה תהיה על ידיכם, והגמר ע"י יוצר בראשית.

וכמו כן הוא ממש בעבודת הצדיקים, אף שהוא יתברך משלם שכרם חלף עבודתם, אין המעשה ע"י האדם עצמו, שהרי אמרו (קידושין ל ע"ב) יצרו של אדם מתגבר עליו, ולולי ה' ית' עוזרו וכו'. וכן כל פעולה וכל מעשה שהאדם עושה, הוא בכח שבאבריו, והכח הזה איננו שלו, רק מידו יתברך, אשר בידו נפש כל חי, ומשפיע לו כח וחכמה בכל רגע להבין ולהשכיל בתורתו, וכל דיבוריו הכל בכח ה', כמ"ש (שמות ד יא) מי שם פה לאדם וכו' הלא אנכי ה'. ונמצא שאין האדם עושה כלום, רק ההכנה וטוב הבחירה ורצון לבו לעשות איזה מצוה, הוא נחשב לאדם לבד, כי (ברכות לג ע"ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. והוא כוונת הכתוב (תהלים לו כג) מה מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ, ר"ל שמעשה האדם ודבורו ופסיעותיו, הכל מה', ורק האדם הוא הרוצה וחפץ במעשה זאת, ולכן אמר הכתוב (שם סב יג) ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, ר"ל שאתה מחשב המעשה כאילו היה האדם עושה מעצמו בלא עוזר אלקי, ואין לך חסד גדול מזה.

ובמ"א ביארתי בזה מאמר נפלא, מה שדרשו (דברים רבה פ"ג סי' א) ע"פ והיה עקב תשמעון, וז"ל הלכה, אדם מישראל שיש לו מנורה שעשויה פרקים פרקים, מהו

⁴¹⁸ ע"י בזהר (בשלח נב ע"א) ובר"מ (אמור צג ע"א).
⁴¹⁹ ע"י לעיל הערה 21.

למלמלה בשבת. כך שנו חכמים, המרכיב קני מנורה בשבת חייב חמאת, ומשום מה מחייב, אמר ר' אבהו בשם ר"י המרכיב את המנורה בשבת כאילו בונה בשבת, ומי שהוא בונה בשבת חייב. ומאמר זה תמוה, מה שייכות יש לזה לפסוק (דברים ז יב) והיה עקב תשמעון. ואע"ג שאח"ז אמר⁴²⁰ את מקדש השבת וכו', מה כתיב אחריו אז תתענג וכו', מ"מ אין שייכות לדין זה כאן, שאינו מדבר אח"ז מענין מלאכה בשבת, רק מעונג שבת, וגם למה תפס דוקא הלכה זאת. אבל לדרכינו כיוונו רז"ל בחכמתם ועומק דבריהם הקדושים ומליצתם ענין הזה שאמרנו שהוקשה להם על מאמר הכתוב והיה עקב תשמעון, שמדבר משכר המצוות שיותן להם בעוה"ב, כמ"ש (דברים רבה פ"ג ס"א) והיה עקב תשמעון בעקב אני נותן לכם, שלכאורה אין ענין נתינת שכר בעולם הבא לצדיקים בעד מעשיהם הטובים, מאחר שהכל נעשה ונגמר ע"י ה' ית' בעצמו, ולא היה ראוי לשלם שכר, רק בעוה"ז להשפיע לצדיקים הצלחת חיי עוה"ז, כדי שיהיו פנויים ומוכנים לקיים מצוותיו יתברך בלי שום מניעה, כמ"ש המחברים בענין שכר הגופני הנזכר בתורה. ולזה היטיבו אשר דברו חז"ל והקדימו הלכה זו, כדי להבין מזה ענין שכר המצוות בעוה"ב, שהרי ראינו מי שמרכיב קני מנורה בשבת, אינו עושה שום דבר חדש כלל, שהרי כל חלקיו הם כבר עשויים מכבר, ואין חסר אלא ההקמה וההרכבה לחברם יחד, אעפ"כ נחשב זה כאילו עשה כלי מחדש, ויש בנין בכלים באופן זה, כמ"ש הפוסקים, וחייב חמאת. ולכן כמו כן נחשב הכנת וטוב הבחירה של הצדיקים לקיים מצוותיו יתברך כולם במועדם וזמנם, כאילו עשאו לבדם, ומשלם שכרם כאילו עשאו בעצמם. וזהו כוונת הכתוב והיה עקב תשמעון, ר"ל בשכר השמיעה והסכמה והרצון שלכם, שתשמעון הוא מלשון קבלה ורצון לעשות, כענין מ"ש (בראשית מב כב) ולא שמעתם, וכענין מ"ש (דבה"א א' יא כה) וישמחו דוד אל משמעתו, ועי"ז אני מחשיב כאילו ושמרתם ועשיתם אותם בעצמכם, ולכן ושמר ה' לך את הברית וכו', ר"ל מלשון (בראשית לו יא) ואביו שמר את הדבר, שהוא ישמור לשלם לכם שכרם בעוה"ב כמבואר.

וכל זה רמזה אביגיל לדוד במה שהתנבאה על גודל חלקו בעוה"ב, כמ"ש (שמואל א' כה כח) כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן, שהוא בית ה', מקום שורש נשמת הצדיק, בית הזה נעשה ונגמר בעת עשות האדם מצוותיו יתברך בעוה"ז, בסיוע עליון, בזה בונה לו בית נאמן בעוה"ב, ע"י ה' ית' ג"כ, והם השמים החדשים וארץ חדשה, שהאדם בורא בתורתו ומצוותיו⁴²¹. והוא מ"ש (ישעיה סו כב) כי כאשר השמים החדשים וכו', אשר אני עושה, ר"ל שנעשה ע"י, ולכן רמז הכתוב ג"כ בפסוק זה, המדבר בכלל שלמות התורה והמצוה, אשר משה רבינו ע"ה עבדו מוכן להיות סרסור בזה. והוא כלל כל נשמות ישראל, רמז ג"כ (שמות ב ד) מ"ש יעשה לו, אחר שדיבר מענין הבחירה בתיבת מה, ואמר יעשה, כד"א וכו', כמ"ש ל' שהבית שהאדם בונה במעשיו הטובים, נעשה מאליו, ולכן אמר יעשה. אעפ"כ, נחשב לו לאדם עצמו, כאילו הוא עשאו, והוא נרמז בתיבת לו.

⁴²⁰ ז"ל המדרש שם: אמר רבי יוסי בר' חנינא, אימתי שמרו ישראל את השבת כשם שראוי לה, תחלה כשנתנה להן באלוש, מנין, שנאמר (שמות טז ל) וישבתו העם ביום השביעי, ואת סבור שמא לרעתך נתתי לך את השבת, לא נתתי לך אלא לטובתך, כיצד, אמר רבי חיא בר' אבא את מקדש את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ומהנה את נפשך, ואני נותן לך שכר, מנין (ישעיה נח יג): וקראת לשבת ענג וגו', מה כתיב אחריו (ישעיה נח יד) אז תתענג על ה' (תהלים לו ד) ויתן לך משאלת לבך. אמרו לו ישראל ואימתי את נותן לנו שכר המצוות שאנו עושים, אמר להם הקדוש ברוך הוא מצוות שאתם עושים מפרותיהן אתם אוכלים עכשו, אבל שכן בעקב אני נותן לכם, מנין ממה שקרינו בעינינו (דברים ז יב) והיה עקב תשמעון.

⁴²¹ עי' זהר ח"א ה ע"א.

תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם

והוא מ"ש "לו", כד"א (שופטים ו כד) ויקרא לו ה' שלום, כי רז"ל אמרו (ברכות סד ע"א) ת"ח מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, ואמרו א"ת בניך, אלא בוניך. וענין שלום הזה הוא ממש כוונתם במאמר הקודם, במשל המרכיב קני מנורה בשבת, ששלום מורה על חיבור החלקים הנפרדים, להיותם מותאמים ומתאחים זה בזה. והכוונה בזה, כי נודע שכל העולמות העליונים, וכל מדריגות עליונות, שרפים ואופנים וכל צבא מעלה, והשמים ואשר בה עד עולם התחתון, כולם הם כגוף אחד מחובר מפרקים רבים ואברים רבים, משמשים זה לזה, כל אחד עבודתו המוטל עליו, כמו באדם, העיניים לראות ואזניים לשמוע, וכן כולם. וכ"ז שנשמתו ורוח חיים בקרבנו, אז האברים נשמעים זה לזה, ועושים פעולתם הראוי להי האדם כפי צרכו.

אכן כאשר מתקלקל צנור נפש אחד השופע באבר המיוחד לו, נעשה אבר מת, ואז אין לו חבור לשאר אברי הגוף, וכל עומד להתוך, כחתוך דמי. וכ"ש אחרי הפרד נפשו לגמרי מגופו, אז אבריו וגידיו ועצמיו מתפרקים זה מזה, וכל יסוד מתפרד למקומו, ונעשה עפר ממש. ונמצא שנפש האדם בחייו הוא העושה שלום בין פרקי אבריו שיהיו אחוזים ומיוחדים זה בזה חבור חזק וקיים, וכמו כן הוא ממש נשמת הצדיק שכל פרטי הנבראים כולם נבראו בשביל האדם, כל עולם וכל מלאך וכל כוכב להשפיע לו דבר פרטי המיוחד לו. ובעשותו רצון קונו, אז מפלש אור נתיב נשמתו דרך כל העולמות והנבראים להשפיע להם תוספות שפע ממש כרוח החיים המתלבש בגוף וממלא אותו. אבל אם עובר על מצוותיו יתברך, אז מחשיך אור נשמתו העליונה בכל ענין אשר הטא לקלקל בדבר פרטי בבריאה, שאינו מתחבר לכלל הבריאה ונפגם אותו מקום הקודש, וכ"ש ח"ו אם עובר על כל מצוותיו יתברך, בזה מכרית נפשו לגמרי, וגורם פירוד וקלקול בכל הנבראים כולם לפי המגיע להם בשורש נשמו.

ונמצא שבאמת הצדיקים ות"ח הם מרבים שלום בעולם, לחבר את האהל להיות אחד, והוא מ"ש וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, ולכן אמרו א"ת בניך, אלא בוניך, שהם הבונים ועושים כל הבריאה, כענין המרכיב קני מנורה ומחברם זה בזה, שהוא כאילו בונה ממש. וז"ש שבתיתת לו רמז שהוא יתברך מחשיב לאדם שאינו עושה כלום, רק חיבורו פרקי תקונים שעושה למעלה כאילו עשאם בעצמו, שבזה נקרא שמו שלום, שעושה שלום בעולם כמבואר. ובזה נשלם דרוש הנחמד הזה, וה' ששמו שלום, יפרום עלינו סוכת שלומו, אמן בן יהי רצון.

ליקוט ה – אריה העליון

במסכת חולין (דף נט ע"ב) אמר רב כהנא תשע אמהתא הוי בין אונא לאונא דאריא דבי עילאה וכו',⁴²² רמזו במאמר הלז סוד נסתר שידוע שארי"ה הוא הסד פני אריה אל הימין במרכבה העליונה, והוא שם ר"יו בשם ע"ב שהוא הסד ארי"ה, והוא בחינת ה"ח ה' פעמים (אור) של יום ראשון דמעשה בראשית, שהוא (זהר ח"ג קצא ע"ב) יומא דאזיל בכולהו יומין. וז"ס הריא"ה, דאיהו ארי"ה, כמ"ש ברע"מ פ' פנחס (תיקו"ז קמא ע"א) ובכ"מ. ואמרו למה נקרא שמה ריאה, שמאירה את העינים, שהוא או"ר הנ"ל. וה' אונות של הריאה הם סוד ה"ח דמתפשטים בה' יומין חג"ת נ"ה, תלת מימינא, הסד ות"ת ונצח, כידוע (תיקו"ז ל ע"א) שת"ת נוטה לצד ימין, וגבורה והוד הם ב' דשמאלא. ועוד חג"ת מימינא, ששם סט' דדכורא עד החזה כידוע, ונ"ה משמאלא בנוק' שבנינה משם.

⁴²² תרגום: יש תשע אמות בין אונא לאונא (של הריאות) של האריה העליון.

ועינונתא דוורדא (חולין מז ע"א) ביסוד ואינה בחשבון האונות, כידוע שיסוד היא נכללת מהח' הנ"ל, ושם הוא גניזת האור לכן קיימא מימינא. וידוע ששם ע"ב הוא בחסד, והם רי"ו אתוון ארי"ה, וכל הע"ב שמות מתחלקין לח' חלקים, כל א' מט' שמות, והם ט' אמהתא דבין אונא לאונא, והתחלקותם לח' חלקים. וידוע כי כל שיעור פרצוף הוא מט' כלים, וידוע כי רוח חיים תלוי בע"ב שמות הנ"ל, שבזה החיה אלישע בן השונמית, דאגליף עלוי ע"ב שמהן לאהדרא רוחא, כמ"ש בזוהר פ' בשלח (נא ע"ב), והוא רוח חיים התלוי בריאה, והריאה עשויה לרחף על הלב, דלא לוקדיה בשלהובין דיליה, והוא ע"י מים דחסדים, כידוע.

ליקוט ו – עור הצבי העליון

אמר רב יוסף שיתסר אמהתא הוה משכיה דמביא דבי עילאה (חולין נט ע"ב⁴²³), ידוע (זהר ח"ג קעה ע"א) כי יסוד נקרא צבי, כמ"ש (ישעיה כד טז) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק, וארז"ל (שיה"ש ח יט) מה צבי הזה כשהוא ישן, עינו אחת פתוחה וכו', כי ב' עינים דיליה הם חו"ג, ובגלותא שהזיווג נפסק, שאז הוא בסוד השינה, אינו מאיר ע"י חסדים שבו, רק מסט' דגבורות לבד, רוחא דשדי בגוה, דהאי גננא לא עייל בנינתיה (זהר שמות קסו ע"ב⁴²⁴). ונקרא ג"כ צבי, כמ"ש (משלי יח י) מגדול עוז שם ה' בו ירוץ צדיק נשגב, כי כשיורד בו טיפה דדכורא, אין משהא בגויה, אלא גותן תיכף לנזקבא. וצבי הוא שם י"ב⁴²⁵, שהוא המגדול הנ"ל כידוע. וצ' ביסוד, והוא (זהר ח"א ו ע"א) מגדלא דפרח באורא, והוא המגדול עוז הנ"ל, יסוד דנוק', דהוא שקיע לגיו. ואמרו ג"כ (כתובות קיב ע"א) הצבי הזה אין עורו מחזיק את בשרו, והוא סוד עמוק מאד, כמ"ש הגאון בפ' לספרא דצניעותא פ"א (יב ע"ג) בסוד עורו של לויתן, כידוע דסט"א הוא ערלה המקפת על עט' יסוד, ובכריתת הערלה אז מתגלה יו"ד בפומה דאמה, ושליטתו הוא רק בעטרה לבד, שהוא שורש המלכות מסט' דמלכין קדמאין, ובגילוי יסוד עצמו נתקנו, כמ"ש בספד"צ (כו ע"ב) מלכין דאתבטלו הכא אתקיימו, וז"ש (חולין נט ע"ב) שי"ו אמות הוא משכא דמביא דבי עילאה, שהוא יסוד וא"ו, ועט' היסוד הוא יו"ד ע"ג וא"ו, אמה ופומא דאמה, והבן.

ליקוט ז – אלקיכם כהן

סנהדרין (דף לט ע"א) א"ל ההוא צדוקי לר' אבהו, אלקיכם כהן הוא⁴²⁶, עיין בח"א מהרש"א שכתב שהצדוקי היה מאמין בנשמות, ולפי דברי שמואל השיב לו ר' אבהו. ולענ"ד רמזו בכאן סוד גדול הידוע בכתבי האריז"ל בסוד המיתה (עי' ע"ה שער השבירה), שהוא ענין מיתת מלכין קדמאין, ז' מאנין תבירין, ומהם הוא ענין טומאת מת מסיני עולם התוהו, וז"ס ז' ימי טומאת מת, נגד ז' מלכין הנ"ל, וטהרתו באפר פרה הוא סוד פ"ר דינין דמנצפ"ך, ולכן כל עניני פרה הכל בו, ז' ימי פרישה ודומיהם, והארכת בזה במ"א. וידוע כי נשמות של כל ישראל הם מו' מלכין, מחסד ולמטה, שהם ימי עולם, וכל הנשמות באים

⁴²³ תרגום: שש עשרה אמות היה עור הצבי של הבית העליון.

⁴²⁴ יעו"ש לשון הזהר שהגינה עולה מאליה והוא הרוחא הנזכר ועיין עוד מאמרי רשב"י יד ע"ג.
⁴²⁵ שם י"ב ביסוד, והוא בפסוק (משלי יח י) מגדל עוז שם יהו"ה בו ירוץ צדיק ונשגב, וכמ"ש בזוה"ק (בראשית לז ע"ב) וע' בהגר"א בתיקונים (סוף תיקון ד ז"ל: שם י"ב יוצא מפסוק מגדול עוז כו' ושתי תיבות יהו"ה צדיק, והן י"ב אותיות ביושר וי"ב למפרע וי"ב ביושר, והן בצדיק יסוד עולם (משלי י כה), שנק' זה, י"ב מזלות ו"ו, ויוצא מג' הויות ה' מלך כו' כמ"ש"ל).

⁴²⁶ ז"ל בשלימות: אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו, אלקיכם כהן הוא, דכתיב ויקחו לי תרומה. כי קבריה למשה, במאי טביל, וכי תימא במיא, והכתיב מי מדד בשעלו מים. אמר ליה בנורא טביל, דכתיב כי הנה ה' באש יבא, ומי סלקא טבילותא בנורא. אמר ליה אדרבה, עיקר טבילותא בנורא הוא, דכתיב וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים.

משם בשית אלפי שנים, וזה ענין טבילת טומאה ע"י מים חסד, והוא חסד דגניז בפום אמה, דמלכין דאתבטלו הכא אתקיימו, כמ"ש בספרא דצניעותא (כו ע"ב). וידוע (ע"ה שער הארת המוחין פרק א) שנשמת משה רבינו ע"ה היה מסוד הדעת, שהוא למעלה מימות עולם, מסט' דמלך בלע בן בעור, והוא בלעם שהיה נגדו בסט"א⁴²⁷, כמ"ש (במדבר רבה פי"ד סי' יט) באומות העולם קם, ומנו, בלעם, ולכן (דברים לד ה) לא ידע איש את קבורתו, שהיה מסט' דדעת, שהוא למעלה מימי הבנין, שמשם השגת בני אדם, כמ"ש (שם ד לב) כי שאל נא לימים ראשונים וכו', ולכן קבורתו היה ע"י הקב"ה בעצמו.

וידוע כי כל הסט"א נאחזים בנשמות ע"י החטא, והם מבחינת סיני שבירת הכלים. וידוע⁴²⁸ כי דעת אין מניע שם פגם מבני אדם, כי אם מצד התלבשו בז"ת, וכמו כן משה רבינו ע"ה נענש בשביל התלבשותו בישראל, כמ"ש (שם ג כו) ויתעבר ה' בי למענכם, וכן לעולם הוא סובל עוונות הדור, שמתלבש בכל דור, עד ימות המשיח⁴²⁹, שאז יהיה גמר התיקון של כל העולם. ואז יחזור שם ס"ג לקדמותו, שבאמת שם ס"ג הוא למעלה ממ"ה, ורק כ"ז שיש סט"א בעולם, אז הוא בסוד שם ב"ן למטה ממ"ה, אבל לעתיד לבא, אז תהיה (משלי יב ד) עטרת בעלה, (ברכות יז ע"א) צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, והוא עוה"ב, בינה, שם ס"ג. וידוע כי שם ס"ג הוא אש מדת הדין שלמעלה, ואז (יחזקאל יא יט) וביער רוח הטומאה מן הארץ, וכתוב (זכריה ב ט) ואני אהיה לה חומת אש סביב. וזהו ענין טהרת העולם ע"י אש, שם ס"ג, והוא גמר הטהרה ממיתת משה, שהוא מתגלגל בכל דור ודור, ועיקר טבילותו בנורא הוא, שהוא שם ס"ג הנ"ל כמ"ש, והבן מאד.

ליקוט ח – בענין נ' באשרי

ברכות (ד ע"ב) אר"י מפני מה לא נאמרה נון באשרי וכו',⁴³⁰ ידוע כי נון מרמז על השכינה, כמ"ש בזוהר⁽⁴³¹⁾, בסוד נ' הפוכה דויהי בנסוע הארון (במדבר י לה), והוא מרמז על נפילה דילה בגלותא בין נוני ימא רבא ותהומא רבא, והם ב' נוניין, לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון (ישעיה כז א), שהם זו"ג דלהון, נ' כפופה הוא הנקבה, ונ' פשוטה דכורא דלהון. וידוע כי הנוק' כל עסקה בפיתויין⁴³², כי נופת תטופנה שפתי זרה וכו' (משלי ה ג), וכל ענינם דלהון להחטיא את האדם, והם ב' נשים זונות. והדכורא הוא לקטרג ולהעניש⁴³³, שהם ב' מרגלים, ולכן הנקבה סובב זנבה בפומא (ספד"צ לו ע"א), שע"י הפה היא מפתה אותו, והדכורא מתפשט, שעולה ומקטרג ויורד וכו' (טז ע"א⁴³⁴). והענין כי גלות ישראל הוא ג"כ בב' ענינים: הא', גלות הנפש, שמחטיאים את ישראל וגזירים גזירות על התורה ומצוות. והב', גלות הגוף, שמענים אותם בעינויים ובשעבוד. וגלות הנפש הוא מסטרא דנוקבא בפיתויים להחטיא ישראל, וכל תחבולות של יצה"ר, הוא ע"י הגזירות שגזירים על התורה ומצוות, ויצה"ר מחטיא אותם לומר שוא עבוד אלקים, שרואה שגזירים גזירות על התורה ומצליחים, ומדוע הוא יתברך אינו מבטלם, וכדומה בענינים כאלה, ששטן ואומות העולם מונים את ישראל. וגלות הגוף הוא מסטרא דדכורא שעולה ומשטין,

⁴²⁷ ע"י זהר ח"ב כא ע"ב.

⁴²⁸ ע"י שעה"ק דף נה באריכות ובדרוש הדעת דף סו.

⁴²⁹ ע"י דברי הגר"א בתיקו"ז מג ע"ג על ומחולל מפשעינו בד"ה דא קולמוס.

⁴³⁰ ז"ל: אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נון באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל

דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל.

⁴³¹ אולי הערה 47.

⁴³² ע"י לעיל הערה 39.

⁴³³ ע"י הערה הקודמת.

⁴³⁴ ז"ל: יורד ומתעה ועולה ומרגיז נוטל רשות ונוטל נשמה וכו' הוא שטן הוא יצר הרע הוא

מלאך המות.

וניתן לו רשות לענות אותם ביסורים לנקותם מחטאתם, ולכן הוא נרמז בנו"ן פשוטה, ראשו א' למעלה, וראשו א' למטה, כמ"ש עולה ומשטין, יורד ונוטל נשמה, אבל הוא יתברך הבטיחנו בתורתו (דברים לא כא) כי לא תשכח מפי זרעו, ושומר את ישראל שלא יתבטל התורה ומצוות בכלל, כמו שאנו רואים באריכות הגלות הזה, שעדיין נשאר לנו התורה הזאת, וגזירה עבידא דבטלא.

וזה"ש (ב"ב ע"ב) שהרג את הנקבה, אבל הזכר יש לו שליטה על ישראל, שהם מעונים ביסורים, והוא הנשאר בחיים, אבל מ"מ חביבותו יתברך גבן, כמ"ש (ויקרא כו מד) ואף גם זאת וכו', לא מאסתים וכו', ונשאר הכלל כולו, ומאיר הוא יתברך מבתר כותלא⁴³⁵. וזה"ש שסירס הזכר, שהסירוס הוא במוח, בדעת ומחשבה, והוא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם, וזה הוא הסירוס שלהם.

ולכך לא נאמר נו"ן באשרי, לפי שמזמור זה נתיסד על כל קומת הקדושה והשתלשלות כל העולמות, שהם נבנים ע"י כ"ב אותיות התורה כידוע, והספרא אהרא הוא מעלמין דאתחרבו⁴³⁶, והם פגרים מתים, שאין להם ישות כלל, רק שניתן להם כח ע"י עוונות ישראל. ולכך נתקן ג' פעמים אשרי בכל יום, נגד ג' תפילות, שהתפילה הוא קשר כל עלמין דקדושה, כידוע בכתבי האריז"ל, ולא נרמז בו נו"ן, שלא ליתן לו אחיזה למעלה, דאלי"ב לא היה להם תקומה ח"ו, והיו ישראל נשארם שם לנצה, ורק שכללו באות ס', לרמוז שהוא יתברך סומך לאלו נופלים לכל ישארו שם לעולם ח"ו כמ"ש.

וענין הנפילה הוא כי בקדושה יש ב' רגלים, כמ"ש במ"א שהם ב' כרובים שהיו בבית המקדש, שבהם השראת השכינה, ואינון קיומין דילה, והם ב' עמודים שבבהמ"ק יכין ובוועז. ובגלות, אז נפגמו רגלים דקדושה, כמ"ש (בראשית לב כה) ויגע בכף יריכו וכו', ונתקנו רגלים לסמ"א, מה שתחילה לא היה לו רגלים, ובקדושה נשאר חד קיימא וכרוב אחד נסתלק⁴³⁷, כמ"ש רשב"י לחבריו (זהר ח"ג קכו ע"ב) עד אימת ניתב בקיימא דחד סמכא, וע"י התורה שעוסקים בה, מאירים לה מכרוב השני דאסתלק, ולכן לא נאמר נו"ן באשרי, ונכלל באות ס', שהיא קיימא דחד סמכא לבר, כמ"ש.

ליקוט ט - חיזוק ללימוד התורה

ומכאן מוסר השכל לדור הזה, אשר בעוה"ר התורה מרופה בידינו, ועמודיה יתפלצון, אין דורש ואין מבקש, ומחזיקי התורה אספו ידם, שזה גורם התגברות כוחות הטומאה, וכמ"ש שזהו ממש בהעדר אור תורה. כי הבלים הקדושים היוצאים מפה דעסיק באורייתא, הם חומות בצורות מגן ומחסה נגד כל המסטינים והמקטרגים, וכמ"ש רז"ל (איכה רבה הק' ב) אימתי אומות העולם גוזרים גזירות וגזירתם מתקיימת, כאשר משליכים דברי תורה לארץ, שנאמר ותשלך אמת ארצה, ואז ועשתה והצליחה. ולכן בעוה"ר אנו רואים בעינינו בזמנים אלו שעמוד התורה מרופה בידינו, גזירות רעות מתחדשות, ותינוקות של בית רבן המגינים עלינו בהבל פיהם להשבית אויב ומתנקם, הרבה בני עניים שמהם תצא תורה לישראל, מתבטלים מלימודם. וזה היה כוונת הס"מ, שרו של עשו לשלוט ע"י זה בישראל, כמ"ש (בראשית לב כה) ויגע בכף יריכו, כי באמת לא היה יכול לו ליעקב, שהוא עמוד התורה, ועי"ז שנגע בכף ירכו, שהם מחזיקי ותמכי אורייתא כמ"ש בזוהר (ח"א קעא ע"א), עי"ז בעוה"ר ותקע כף ירך יעקב, והוא יסוד ומצב

⁴³⁵ עי' זהר ח"ג קכט ע"א.

⁴³⁶ עי' זהר ח"ב לד ע"ב.

⁴³⁷ עי' בהגר"א בתיקו"ז כז ע"ג ד"ה בבית ראשון.

אומה הישראלית, ותינוקות של בית רבן ועוסקי תורה הם ירכים של הגוף, שהגוף עומד עליהם, וכל ישראל כגוף אחד הם.

ודוד המלך ע"ה צפה כל זה במצב ומעמד ישראל בעקבא דמשיחא, שהתורה עומדת בקרן זוית, ות"ח דעסקין באורייתא, אין להם קיום כמ"ש רז"ל. מפני מה לא נאמרה נו"ן באשרי, מפני שיש בה מפלתם של שונאי ישראל, דכתיב (עמוס ה ב) נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל, והוא ענין גדול, כי בזה"ק (תיקו"ז סו ע"ב) דימה ת"ח דעסקין באורייתא לדגי הים, ואמרו (זהר ח"ג רעט ע"א) אנת הוא לוינתן נחש בריח דימא דאורייתא. וכן בש"ס מצינו שהמשילו אותם לדגי הים, כאומרם (ע"ז ג ע"ב) מה דגי הים כשפורשים מן המים, מיד מתים, אף ת"ח כיון שפורשים מן התורה וכו'. וידוע כי נון הוא דג, והם נוני ימא, ולרמז הזה לא נאמר נו"ן באשרי, על ירידת תפארת התורה ולומדיה, כי מטו ושחו עד עפר, והוא בעוה"ר גורם מפלתם של ישראל, כיון שאין ירכים ורגלים היאך יקומו, ולכן נאמר נפלה ולא תוסיף וכו'.

ובאמת היצה"ר מסמא עיניהם, שאומרים שהזמן בוגד והפרנסה דחוקה והמשתכר משתכר אל צרור נקוב, ובלתי יכולת להחזיק לומדי תורה. אבל הם נמשלים לאדם הצמא ביותר ושותה מים מלוחים, דמדמה בדעתו שמכבה צמאונו, אבל גורם לו צמאון יותר. כמו כן מדמים בדעתם שבמה שיבטלו התמיד והספקת לומדי תורה, ישאר זה בידם, אבל אדרבא, בזה הם גורמים מיעוט הפרנסה וגודל העניות, שהתורה נותנת חיים ופרנסה למחזיקים בה, כמ"ש (משלי ג יח) עץ חיים היא למחזיקים בה. ועי"ז גזירות מתחדשות ונוטלים השפע ופרנסה מישראל. ונוכל להמליץ בזה מאמר רז"ל (אבות פ"ד מ"ט) כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר, ר"ל שמי שמחזיק ומקיים התורה אף בעניות וחוסר פרנסה, סופו שהתורה תתן לו רב ברכות, עד שיזכה להחזיק ידי עוסקי בתורה בעשירות. ובאמת כל פרנסתם של ישראל תלויים על ידי הת"ח וגדולי הדור, כמ"ש רז"ל (ברכות יז ע"ב) כל העולם כולו ניזון בשביל הנינא בני וכו'. ורמזו בזה מ"ש, שבאמת כל אויר התחתון והעליון מלא כוחות הטומאה וקלי' בעוה"ר, ובפרט בארץ העמים נעשה מחיצה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים מיום שחרב ביהמ"ק (ברכות לב ע"ב), והיאך אפשר שיבוא שפע אורו יתברך למטה לישראל, שהם כל כוחם וחיותם תלוי רק בהתחברותם בו יתברך. ולכך הת"ח וצדיקים שבדור, ע"י הבל פיהם מה שעוסקים בתורה ומוציאים הבלים קדושים, הם בוקעים באויר התחתון, ובוקעים כל הרקיעים, ונעשה מקום מרווח ושביל ישר שירד שפע קדושתו יתברך בעולם התחתון ע"י שמסירים מן הדרך כל אבני נגף ומכשולים.

ובאמת כל שעשועיו של הקב"ה הוא באותם העוסקים בתורה, כמ"ש (ברכות לג ע"ב) אין לו להקב"ה בעולמו, אלא ד' אמות של הלכה בלבד. ועיקר השראת השכינה בישראל הוא ע"י התורה, אפילו בגלות הזה, שפסקה נבואה מישראל מחמת ריבוי טומאת ארץ העמים, שגורם סילוק הקדושה כמ"ש למעלה. אבל במקום שמרביצים תורה, שם נעשה מקום פנוי, ומתגרשים משם כל כוחות הטומאה והשכינה יורדת למטה. והוא מ"ש דוד המע"ה (תהילים סח יט) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם, ואמר זה על משה רבינו ע"ה, שעלה למרום וקיבל התורה כמ"ש רז"ל (שבת פט ע"א), ורמזו עוד על מעלת עוסקים בתורה, שהבל פיהם עולה למעלה, ובוקע כל רקיעים דרך כל המסכים והמחיצות וכל הקליפות. ובהליכתם ועלייתם למעלה, נוטלים עמהם ניצוצות הקדושה המעורבים בקליפות, והם שם כשבויי מלחמה. ודבר זה נדמה ממש לב' מלכים שנלחמו יחד וגבר א' מהם, ושלל את כל המחנה אשר לחבירו ולקחו מזונותיהם וכלי זינם ומגיניהם. וכאשר באים חיל גדול לעזור להמלך אשר נפל ביד שונאו, אז שכנגדם בורחים

ועוזבים כל השלל, וחוזרים הם ונוטלים את שלהם. כמו כן הוא הענין שע"י העוונות כבר כתבנו למעלה שגורם התגברות כוחות הטומאה בתוך הקדושה, ובהכרח מתערבים ניצוצות הקדושה תוך הטומאה. אבל ע"י עסק התורה, מתרבה כח דגל השכינה, ומרבה חיל מאד, מאחר שכל דיבור ודיבור הוא אור שלם בפ"ע, ואינו דומה למצוה שהיא דבר אחד ואור אחד, משא"כ תורה, כל תיבה שמוציא מפיו מוליד קדושה אחרת, וע"י שמתרבה חיל הקדושה, אז הסמ"א בורחת מפניו כהמס דונג מפני אש, ולכן מצילים השביה מתוכם, וז"ש שבית שבי, ע"כ.

חלק ג'

דרוש לשבת פרשת שקלים

הקדים שקליהם לשקליו

במס' מגילה (יג ע"ב) אר"ש בן לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל שנאמר ועשרת אלפים וכו' לפיכך הקדים שקליהם לשקליו והיינו דתנן בא' באדר משמיעין על השקלים וכו'.

כבר ביארנו מאמר זה בכמה אופנים בכמה דרושים, ועתה נשנה בשביל דבר שנתחדש בו. ולבאר זה נקדים לבאר מאמרם ז"ל במס' יומא (כב ע"ב) וז"ל, כתוב אחד אומר (הושע ב א) והיה מספר בני ישראל, וכתוב אחד אומר (שם) אשר לא ימד ולא יספר, כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום וכאן בזמן שאין עושים רצונו של מקום. ומאמר זה תמוה הוא לפי הנראה, שהרי פסוק זה מדבר לעתיד לבא, שאז יהיה מספר בני ישראל וכו', וא"כ היאך קאמר שהוא בזמן שאין עושים רצונו של מקום.

כלל ישראל בחינת אדם אחד שלם

ולהבין זה נקדים הקדמה, ידוע שכל מעמד ומצב אומה הישראלית הוא כשיש אחדות בישראל, וכמ"ש רז"ל במדרש (פסחים נו ע"א) ע"פ (בראשית מט א) ויקרא יעקב לבניו וכו' ביקש יעקב לגלות הקץ לבניו נסתלקה הימנו שכינה, אמר שמא יש בכם ח"ו פסול אמרו לו שמע ישראל וכו' כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד.

והענין כי כלל האומה הזאת הוא דמות אדם שלם המורכב מאברים רבים וגידיים, שכמו שכל אבר הוא מיוחד לדבר פרטי, ועושה פעולה מיוחדת שהיא צריכה אל הגוף בכלל, וכולם משמשים לבריאות הגוף וחיותו כדי שתוכל הנפש להיות שורה בו, ואם לא היחוד שבין האברים לא היה הנשמה שורה בו. דרך משל, אם הידים לא היו משמשים לגוף לעשות מלאכתו, וצורך אכילתו לקיום גופו לא היה לו במה לחיות, וכל האברים צריכים הם להכיר מדריגתם ולעשות כל אחד פעולה המיוחדת אליו. וכמו כן ישראל בפרט הם מורכבים מריבוי ניצוצות ונשמות, וכל א' הוא צריך אל הכלל כולו, וע"י שמיחדים זה בזה, אז הנפש שורה בהם, והוא השראת השכינה שבהם, שהוא נפש של ישראל וקיומו. וכמו שבאברים כל א' הוא מיוחד לדבר פרטי, כמו כן כל א' מישראל נברא לדבר מיוחד לקיום העולם בכלל, והרי ממש כל א' מישראל הוא עולם שלם שגורם בדבר המיוחד לו קיום לעולם בכלל.

ולכן אמרו רז"ל (סנהדרין לו ע"א) כל המקיים נפש א' מישראל כאילו קיים עולם מלא, וכמ"ש האריז"ל (עין חיים שער אצילות פרק ב) שאין צדיק דומה לחבירו, וכל א' מישראל יש בו צורך לעולם במה שכולם לא היו יכולים לתקן זה, כפי ששיערה עומק מחשבתו ית', וכפי מספר הדברים ששיערה מחשבתו ית' מה שצריך לעולם, כך הם מספר

בני ישראל. ולכן כ"ז שישראל הם באהבה ואחות, כולם פונים לטובת הכלל, אז הוא ממש כמו הגוף כשאבריו הם בריאים וחזקים, והם משמשים כולם לטובת כל האברים, ואז הנפש שהוא השכינה שורה בהם, ואין אומה ולשון יכולה לשלוט בהם.

וידוע כי התקשרות ישראל תלוי בארצם בנשמתו של יעקב אבינו ע"ה, אשר הוא מתלבש בנפשות בניו ומאיר בכולם, ולכן נקראת אומה הזאת על שמו ישראל. ואז כשיש אחדות בישראל, נשמתו מאירה בהם ושכינתו ית' שורה בהם, ולזה אמרו רז"ל (מגילה יח ע"א) ע"פ (בראשית לג כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל, מי קראו אל, הקב"ה קרא ליעקב אל. והוא כאשר הוא ית' נקרא אלהי ישראל, ששכינתו שורה בהם, אז יעקב נשמתו מאיר בהם וע"י, והוא משכן אלהי ית' ונקרא ע"ש ג"כ בשם אל. ולזה הטעם, כאשר נעשה פירוד לבבות בין השבטים ומכרו את יוסף אחיהם למצרים, אז נסתלקה מהם השכינה, וגם מיעקב שלא נתיחד אליו הדיבור שלא ידע ממכירתו עד שנעשה שלום ביניהם ונתוודע אל אחיו, אז נאמר (שם מה כז) ותחי רוח יעקב אביהם וחזר אליו רוח"ק, והוא היותו ונשמתו, כמ"ש שכל זמן שאברי הגוף הם מיוחדים אז הנשמה שורה בגוף. וע"ז הענין אמרו רז"ל (תענית ה ע"ב) יעקב אבינו לא מת, ואמרו מקיש זרעו לו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. והיינו כמ"ש, שכל זמן שזרעו הם ביחוד עצום שזהו היותם, כמו כ"ז שיש שלום באבריו של אדם כמ"ש, ואז השראת השכינה בישראל ע"י נשמת יעקב אבינו ע"ה, ולכן אז גם הוא בחיים.

וידוע מאמר רז"ל (יומא ט ע"ב) שעון שנאת חנם ופירוד לבבות גרם חורבן בית מקדשנו ותפארתנו, ועוון זה האריך קיצו. ולכן יעקב אבינו ע"ה שאמר לבניו האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, ר"ל כאשר תהיו באסיפה אחת באהבה ואחות, אז אוכל להגיד לכם אשר יקרא אתכם. שכאשר לא יהיה בכם עוון זה, אז יקרב הקץ ונסתלקה הימנו שכינה, לרמז לו שעוון זה יהיה ביניהם בגלות אחרון עד שלזה מכל עין נסתם, וארכו ימים ועדיין לא נושענו (ולזה נחרד יעקב אז). וזה גרם ג"כ הסתלקות שכינה מישראל, עד שאין לנו לא נביא ולא חוזה ולא גילוי נסים כאשר היו בימים קדמונים, ויעקב אבינו ע"ה חשב שלכך נסתלקה ממנו השכינה, שגם כעת יש פירוד לבבות בין השבטים, ולכן גרם זה סילוק שכינה מיעקב שהוא נפש שלהם כמ"ש. ולכן אמר שמא יש בכם א' פסול וכו', והשיבו לו שמע ישראל וכו' כשם שאין בלבך וכו', ר"ל שבאמת יש בנו כעת אהבה ואחות, וטעם הסתלקות שכינה היה להראות לו מה שיהיה באחרית הימים כמ"ש.

ענין סולם יעקב

וענין זה הראה הקב"ה ליעקב אבינו ע"ה בלכתו לחרן כמ"ש (בראשית כח יא-יב) ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וכו' ואז ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו וכו'. והוא שיעקב הלך אז לחרן בכדי להוליד שבטי יה, שממם יצא כל כלל האומה הישראלית אשר כל קיומם ומעמדם הוא כשיש ביניהם אחדות. ולכן לקח י"ב אבנים כמספר שבטי בני ישראל (ב"ר פס"ח סי' יא). כידוע שנשמות ישראל הם עצם אותיות התורה שנקראים אבנים כמ"ש בספר יצירה (פ"ד מט"ז) ב' אבנים בונות ב' בתים וכו'. וכמו הבית שהוא בנוי ע"י אבנים צריך להדביקם זה עם זה ע"י חול ומיט, ואז יכול האדם לדור בו ונקרא בית ומשכן, משא"כ כשהאבנים נפרדים זה מזה ואינו ראוי לדירה, וצריך האדם לעקור דירתו משם. כמו כן, כל זמן שיש

אחדות בישראל, הקב"ה משרה שכינתו בהם והם אצלו למשכן והיכל, וכמ"ש בפרשת תרומה (שמות כה ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ר"ל תוך ישראל עצמם⁴³⁸.

ואמר אח"כ (שם ט) ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו, כי ידוע שהמשכן וכליו הם הכל ציורים ורמזים לעולמות עליונים ומלאכים ושרפים, וכמו ששם הכל שלום ואהבה ואחדות, כמ"ש (איוב כה ב) עושה שלום במרומו וכו', וכן תעשו פה למטה ואז תהיו לי למשכן ומקדש לשכון ביניכם. ולכן היה יעקב מתיירא שמא יהיה בזרעו שום פסול ופירוד ח"ו, ונעשו כל הי"ב אבנים אבן אחת. ורמז לו הוא ית' שבאמת כל הי"ב שבטים הם צדיקים ומטתו שלימה, והראה לו הוא ית' במראה החלום, והנה סולם מוצב ארצה וכו', לומר שבאמת כל ישראל הם נפש א' רק חלוקים במדרגיגותיהם. וכולם צריכים זה לזה, וכל א' מתחלק מחבירו לפי שורשו ובחינת נפשו כעין הסולם שרוצים לעלות עליו למקום גבוה, שצריך השליכות בו זה למעלה מזה לפי השיעור שצריך, שעל ידו יעלה וירד האדם ממקום למקום. וכאשר יחסר בו שליבה אחת, אז א"א לעלות ולירד עליו, ואז העליון אינו יכול לירד למטה, והתחתון אינו יכול לעלות למעלה. וכמו כן הוא מספר נפשות ישראל, כל א' מדריגה אחרת, והם במספר מכוון כפי ששיערה מחשבתו ית', שע"י יעלו תחתונים למעלה והנשמות יתעלו למקום שורשם, וגם הוא ית' ירד למטה להשגיח בתחתונים, והם במספר ס"ר שרשים של נשמות ישראל. וכל זה כשיש אחדות בישראל, אז הם כדמות השליבות של הסולם המאוחדים זה בזה. משא"כ כשחסר א' מן השליבות, וכן כשיש פירוד בישראל כמבואר. שכשיש אחדות ביניהם, אז ישראל עולים במדריגה עליונה, והוא ית' משרה שכינתו דרך ירידת המדרגיגות והשתלשלו למטה לשרות בתחתונים. וכן מצינו במתן תורה, שאז נאמר (שמות יט ב) ויחן שם ישראל נגד ההר, ואמרו רז"ל (מכילתא פרשת בחדש פרשה א) בלב אחד ולכן אז ומשה עלה אל האלקים (שמות יט ג), וכתוב (שם כ) וירד ה' על הר סיני.

ומעתה מה מתקן דברי רז"ל במדרש (ב"ר פס"ח סי' יב) וז"ל, ד"א והנה סולם זה סיני חושבניה דדין חושבניה דדין, והנה מלאכי אלקים אלו משה ואהרן וכו' עולים ומשה עלה אל האלהים ויורדים זה משה וכו' והנה ה' נצב עליו וכו' וירד ה' על הר סיני, עכ"ל. והוא כמ"ש שהמשיל ענין הר סיני במתן תורה למראה הסולם הלז, אשר הוא מורה באצבע הענין שנתבאר, שע"י שאז היה אחדות ביניהם, גרמו שנעשה קשר בין העולם ובין ישראל לאביהם שבשמים. ולפי דרכינו ירמוז ג"כ אומרו, והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. מ"ש שישראל הם נקראים מלאכי אלהים כאשר עושים רצונו של מקום, כמ"ש (מלאכי ב ז) כי שפתי כהן וכו' כי מלאך ה' צבאות הוא וכו', והם במדרגיגותיהם עולים ויורדים זה למעלה מזה כמדרגיגות שליבות הסולם, וכל א' יש בו צורך לקיום העולם. ואז כאשר הם בבחינה זאת, והנה ה' נצב עליו, ויש ב' דיעות במדרש (ב"ר פס"ט סי' ג) חד אמר עליו על הסולם וחד אמר על יעקב. וב' הדיעות הם אמת, ועולה הכל בקנה א' כמ"ש, שכאשר יש אחדות בישראל, אז הוא ית' שורה בישראל, שהם עצמם הסולם. וכבר נתבאר שהשראת שכינתו בהם הוא באמצעות נשמת יעקב אבינו ע"ה המאיר ומגין על בניו. ואז נתברך יעקב ואמר לו הוא ית' (בראשית כח יג) אנכי אלהי אברהם וכו' הארץ אשר אתה שוכב עליה וכו' והיה זרעך כעפר הארץ וכו'.

והוא שכבר כתבנו בכמה דרושים, שלכך נבחרה ארץ ישראל מכל הארצות, והיא חמדת הקב"ה ושעשועיו, להיות מקום המרכז אשר בו אבן שתיה שמשם הושתת העולם

⁴³⁸ עי' בהגר"א על תיקו"ז קו ע"ג בשם זהר תרומה קמו ע"א ז"ל, אמר קב"ה רעותי לדיירא בנייהו אבל לא יכלנא עד דתתקון ההוא רוחא דילי דשריא בגוייהו הה"ד ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כו', ור"ל דושכנתי בתוכם, הכוונה בתוך כל אחד ואחד מישראל.

(יומא נד ע"ב), משא"כ שאר הארצות שהם מסביב. וידוע שהתקשרות כל דבר וקוטבו הוא במרכזו, ונמצא שהארץ הזאת יש בה מעלת האחדות והחיבור, ולכן ניתנה לנחלה לעם קדוש הישראלי, אשר הם משובחים ג"כ במעלת האחדות, וג"כ מיוחדת להשראת השכינה, שהוא ית' יחיד בעולמו ומשרה שכינתו על עם אחד בארץ, במקום המיוחד לאחדות. וע"ז אמר הכתוב (דבה"י א' יז כא) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ר"ל בארץ ישראל שהיא יש בה סגולה זאת. משא"כ אומות העולם שהם בגדר הפירוד הגמור, ניתן להם שארי ארצות, אשר הם רחוקים מן המרכז, שהם ברמות הקווין הנפרדים זה מזה, שהם מסורים ג"כ תחת הנהגת שרי אומות העולם שהם ג"כ נפרדים, משא"כ ישראל הוא ית' בעצמו מנהיג אותם.

ולכן בעון שנאת חנם גלו ישראל מארצם ונחרב בהמ"ק אשר בו אבן שתיה מקום היחוד, ונתפזרו ישראל ג"כ בכל הארצות תחת יד שרי אומות העולם. ולהיות כי אחד היה אברהם (יחזקאל לג כד) אשר נבחר בעת דור הפלגה, בעת שהפריד הוא ית' את האומות איש ללשונו בארצותם לגוייהם (בראשית י לא), ולקח הוא ית' את אברהם ואמר לו (בראשית יב א) לך לך וכו' אל הארץ אשר אראך וכו', והגביהו ג"כ למעלה מהכוכבים ומשרי אומות העולם. וכן יצחק לקח ברכתו מאברהם, ויצא ממנו יעקב יורש עצר⁴³⁹ אשר זכה להיות ממתו שלימה, ואמר לו הוא ית' (שם כח יג) אני ה' אלהי אברהם וכו' הארץ אשר אתה שוכב עליה וכו'. והוא מקום אבן שתיה ששם שכב יעקב אבינו ע"ה כמ"ש (בראשית כח יא) ויקח מאבני המקום וכו', ר"ל שהוא מקומו של עולם (ב"ר פס"ח סי' ט), והם י"ב אבנים י"ב שבטים שהם שורש העולם, ובעבורם נברא ושם עיקר השראת שכינתו ית', ששם ניתן הארון, כמ"ש שעיקר שכינתו במקום עצם היחוד. ולכן אמרו (ב"ר פס"ט סי' ד) שקפל הקב"ה את כל הארץ מתחתיו, והוא משל נמרץ שהמרכז ידוע שכולל כל העיגול עם הנמשכים ממנו.

ונמצא כשניתן ליעקב מקום זה, הרי ניתן לו כל העולם בכללו כולו בעת בריאת העולם, כמ"ש (איוב לח לח) בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו. ולכן נאמר לו (בראשית כח יד) ופרצת ימה וקדמה וכו', ואמר לו הוא ית' (שם) והיה זרעך כעפר הארץ וכו'. והענין כי עפר הארץ אף שהם מרובים בפרטי גושי ורגביו, עכ"ז ימצא להם ענין חיבור ודביקות רוחני, והיינו כי יותן מים על אבניהם ויוגבלו חלקיו, ע"י יתהו כולם גוש א' מתדבק. וכמו כן הם ישראל, שאף שהם גופים נפרדים זה מזה, מ"מ יש להם דיבוק רוחני מצד נפשותיהם אשר כולם באים ממחצב א'. ואף שהם חלוקים במדריוגותיהם, מכל מקום הם קשורים ומיוחדים זה בזה למעלה בשורשם, ורק שזהו בכח לבד, כי כח הנפש לא נתגלה פעולתו בלתי ע"י שקיבלו ישראל התורה ומצות, ועי"ז מוציאים כח הנפש אל הפועל, שכל רצון הנפש הוא להמשך אחר רצון בוראה ע"י עבודה בתורה ומצוות, ועי"ז כאשר כולם נמשכים לכוונה אחת לעבודת אל אחד, אז נעשו גם הם אחד מיוחד. ולכן נאמר (שמות יט ב) ויהן שם ישראל נגד ההר, ששם ע"י קבלת התורה נעשו אחד וכמ"ש רז"ל (ויק"ר פ"ד סי' ו) עשו שש נפשות היו לו והכתוב קראם נפשות ביתו על שהם עובדים לאלהות הרבה, אבל יעקב שבעים נפש היו, והכתוב קראם נפש שהם עוברים לאל א'. והוא כמ"ש, שמצד שכולם פונים הכל לשלימות עבודת יוצרם לכוונה א', אז הנפש מגלה כוחו לפועל, ואז מתייחדים בפועל כמו שהם היו מיוחדים בתחילה בכח לבד.

⁴³⁹ על פי שופטים יח ז.

ישראל נמשלו לעפר וכוכבים

והנה מזה הדמיון הוא יפה מכל צד מה שנמשלו ישראל לעפר הארץ, ובאמת כאשר ישראל הם בתכלית השלימות על אופן הזה ושרויים בארצם והשכינה שורה בקרבם, אז נשפע עליהם רב ברכות מאתו ית', כמו שיתבאר לפנינו בעז"ה היאך הברכה בלתי אפשר שתהיה נשפע אם לא כאשר ישראל הם במדריגה זאת. ודבר זה מרומז במדרש שם (ב"ר פמ"א סי' ט) ע"פ והיה זרעך כעפר הארץ, וז"ל מה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים, כך בניך אין מתברכים אלא בזכות התורה שנמשלה למים. והוא כמ"ש שהתורה נמשלה למים אשר מדבק רגבי העפר וגושיו, וכמו כן גורם קשר ויחוד בישראל, שע"י הם מקבלים הברכות, וע"י ישראל מקבלים ברכות, כל האומות מתמצית הנשפע מארץ הקדושה. כמו שהקוים מושכים מן המרכז האמצעי, והוא מ"ש (בראשית כה יד) וגברו בך כל משפחות האדמה ובזרעך. ואמר לו הוא ית' (שם טו) והנה אנכי עמך וכו', כמ"ש שע"י הוא ית' משרה שכינתו בהם. וכבר ידוע הוא שהליכת יעקב לחרן הוא הכל סימן להליכת ישראל בגלות, וכל הגלות האחרון הזה הכל עבור שנאת חנם ופירוד לבבות כמ"ש. ולכן התפלל יעקב אבינו ע"ה על הגלות הארוך הלזה, שיתוקן חטא זה בישראל שיהיו ראויים להגאל, והוא מ"ש (שם כא) ושבתו בשלום אל בית אבי וכו', שנשוב לבית אבינו שבשמים ולמכון שבתו ע"י מדת השלום.

ולפי מ"ש שנפש יעקב אבינו ע"ה שורה עם בניו בגלות, א"כ בשובינו לארצנו גם הוא ישוב עמנו, וע"ז נאמר (ירמיה ל י) ושב יעקב ושקט וכו', ואמרו במדרש (ע"ל בתי מדרשות חלק ב - מדרש חסרות ויתרות פרשת תולדות הובא ברש"י ויקרא כז מב) שנמל משכון ו' מאליהו שיבוא לגאלינו כי הדבר נוגע אליו, ואז והיה ה' לי לאלהים וישרה שכינתו בנו כמ"ש. ואז והאבן הזאת אשר שמתו מצבה, הם י"ב אבנים של י"ב שבטים שנעשו אבן אחת, הם יהיו משכון והיכל אליו ית' כמ"ש למעלה.

עוד מצינו שנמשלו ישראל לכוכבים כמ"ש בכ"מ. והענין, כי הדמיון שנמשלו ישראל לעפר אינו בכל דבר, שהרי אף שעפר הארץ נמצא בהם דיבוק רוחני כמו שנתבאר, מכל מקום אין טעם נגלה לנו בריבוי מספר חלקי מדריגות, לומר שכל א' הוא למעלה במדריגה מחבירו, רק שכולם הם שווים זה בזה, ואין טעם למספרם לומר שבספר א' מחלקיהם לא יהיה קיום ומעמד אל הארץ. אבל הכוכבים נמצא בהם אלה ב' הבחינות: הא', שיש טעם נגלה במספרם וריבויים, שכל א' משמש דבר פרטי בארץ ויושבי בה, כמ"ש רז"ל (ב"ר פ"י סי' ו) אין לך עשב מלמטה שאין לו כוכב מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל, וכמ"ש (תהלים קמז ד) מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא, ר"ל שיש להם טעם נכון במספרם שכך צריכים להיות לא פחות ולא יותר, ולכן יש לכל א' שם מיוחד לפי פעולתו ומשטרו בארץ, וגם שכל הכוכבים הם אינם בשיווי גמור, רק הם מתחלקים במדריגתם זה למעלה מזה, וכל כוכב יש לו גלגל מיוחד אשר הוא קבוע בו, והם זה למעלה מזה, עד שהשמש והירח הם היותר גדולים במעלתם.

וידוע שכל הכוכבים הם מקבלים אורם מן השמש, אך שלא נמצא בהם החיבור הגמור שאינם מיוחדים זה עם זה שכל א' קבוע במקומו המיוחד לו, ויש מרחק המבדיל זה מזה, ולכן נמשלו ישראל מצד האחדות והחיבור הנמצא ביניהם לעפר הארץ, ומצד ב' הבחינות הנ"ל שהם כולם במספר במפקד, כמ"ש רז"ל (במ"ר פ"ב סי' יא) שלכן נמנו ישראל בכמה מקומות. כמ"ש (ישעיה מ כו) המוציא במספר צבאם, שכל א' מישראל יש לו תיקון פרטי מה שצריך לתקנו ולהוסיף שפע בכל העולמות, מה שא"א זה לחבירו וכמ"ש למעלה. וגם יש להם בחינת הכוכבים שהם מתחלקים לפי מדריגותיהם זה למעלה

מזה, וכמו שכל הכוכבים מקבלים אורם מן השמש, והשמש מקבל מאתו ית', כמו כן כל ישראל מקבלים השפעתם ית' באמצעות גדול הדור וניצוץ משה רע"ה מאיר בישראל כמ"ש בכ"מ⁴⁴⁰. ולכן ארז"ל (ב"ב עה ע"א) פני משה כפני חמה, והוא ג"כ הארת ניצוץ יעקב אבינו ע"ה שמתייחד עם נשמת משה רע"ה, שלכן שניהם ברכו את השבטים, ואמרו (ב"ר פ"ק סי' יב) ממקום שסיים יעקב משם התחיל משה. ויעקב נמשל ג"כ אל השמש, כמ"ש בחלומו של יוסף (בראשית לו ט) והנה השמש והירח וכו' כידוע.

וכבר כתבנו שכל א' מישראל הוא כולל עולם שלם, כמו כל אבר מיוחד שמשמש פעולתו לכל הגוף בכללות איבריו כולם, והוא ג"כ כעין הכוכבים, שאף שכל כוכב מיוחד לדבר פרטי לשים משטרו בארץ, מ"מ הוא כולל כל העולם שמשפיע הדבר הפרטי לכל העולם כולו. והוא מ"ש רז"ל (תנא דבי אליהו רבה ב יב) כל העולם כולו תחת כוכב א' יושב, ורמזו ג"כ מ"ש שישראל נמשלו לכוכבים, שכל א' משפיע דבר מיוחד אל כל העולם בכלל, ונמצא שכל א' מישראל שקול ככל העולם וככל ישראל וכמ"ש.

ובזה ית' לנו מאמר סתום (ב"ב עג ע"א) אמר רבב"ח זימנא חדא אזלינן בספינה ודלינן גלא וחזינן מרבעתא דכוכבא זוטא והוה כמבור ארבעין גריווא דחרדלא⁴⁴¹. והכוונה בזה מעלת איש הישראלי, והיאך כל א' שקול כנגד כל העולם כולו, כמו הכוכבים שכל כוכב אף שהוא מיוחד לדבר פרטי, כולל הנהגת העולם בכלל, ואפילו הפחות שבישראל יש בו צורך תיקון כל העולם. וידוע שמספר השלם שבישראל הוא כאשר הם במספר ששים רבוא, שהם מכוונים למספר בחינת שורשי עולמות העליונים, וכמ"ש מור"מ אלשיך בטעם מספר ישראל אחר העגל, כדי להודיע בזה שלא חסרו ממספרם אפילו אחר החטא, ולא אברו מעלה זאת. ומצינו שבית סאתיים הוא כחצר המשכן, מאה על המשים, ונמצא שמי' סאה הוא ב' אלפים אמה אורך על ג' רוחב, וכאשר תחלקם על המשים רצועות ותשים א' בסוף חבירו, יהיה מאה אלף אמה אורך, וכאשר תחלקם כל אמה לטפחים, יהיה בהם ו' מאות אלף אמה אורך על רוחב טפת, והם מספר ששים רבוא של ישראל. ורמזו בזה שאפילו מרבעתא ומשכנו, ר"ל שורש נשמתו של כוכבא זוטא, ר"ל של קטן מישראל, הוא כמספר ששים רבוא של ישראל, ושקול כנגד כולם במה שמתקן דבר פרטי לכלל העולם, מה שאין חבירו יכולים לתקן זה. וכמו האיברים של האדם, שבעת שכואב לו אבר א', מרגישים כל האיברים כולם ע"י הדם המסבב בכל עת בכל הגוף, וכמו כן כל ישראל הם מחוברים זה עם זה ע"י השראת השכינה השורה בהם שהוא נפש שלהם, ולכן כל ישראל צריכים להרגיש בצרת א' מהם. ולכן ארז"ל (שבועות לט ע"א) שכל ישראל הם ערבים זה בזה, שכאשר א' מהם חוטא בנפשו וחולה באבר מאברי נשמתו, אז מגיע הפגם לכל ישראל.

ענין מספר בעליונים

ולפי מ"ש יוצא לנו ענין נכבד, והוא שמצינו שהמספר הוא על ב' דרכים: הא', הוא מספר הנפרד ונקרא מספר כמותי, ר"ל שמצד שהם רבים והם מוגבלים זה מזה והמקום מפריד ביניהם, הם נופלים תחת המספר, אף שהם כולם במדריגה אחת, מכל מקום הם נספרים מצד הפירוד שביניהם. כגון שאנו רואים כמה בני אדם עומדים במקום א' אף שכולם נדמים זה לזה, הם נופלים תחת סוג המספר, מצד שכל א' עומד במקום מיוחד ויש

⁴⁴⁰ עי' בהגר"א בתיקו"ז מג ע"ב.

⁴⁴¹ תרגום: פעם אחת הלכתי בספינה והעלה אותנו הגל עד שנראה אותנו כשכנים של הכוכב הקטן והיה מקומו כשיעור שיכולין לזרוע בו מ' מדות של חרדל.

מקום המפריד ביניהם. והב', הוא מספר האיכות, ר"ל לפי ריבוי המדריוגות, ובוה יפול סוג המספר אף אם אין המקום מבדיל ביניהם. דרך משל, שאנו מונים כמה מדריוגות יש בעבדי ושרי המלך זה תחת זה, שהמספר הזה אינו נופל על האנשים שיש להם מינוי זה שהם נתונים במקום, אלא המספר נופל על ריבוי המדריוגות זה ע"ז.

וכמו כן מצינו בשכלים הנבדלים שאינם תחת המקום כלל, והם נספרים לפי ריבוי המדריוגות לבד. ולפי מ"ש נמצא שמספר הנמצא בישראל אינו דומה למספר שיש לכל אומה ולשון, שבכל אומה ולשון נמצא המספר בהם מצד שהם חלוקים במקומם כל א' במקום מיוחד, שהרי הם נפרדים ממש, והם מעולם הפירוד⁴⁴², ולכן מספרם הוא מספר כמותי כאשר תעבורנה הצאן ע"י מונה. משא"כ בישראל, שהם מספרא דיהודא, אין שייך בהם מספר כמותי אלא מספר האיכות, מצד מעלותיהם ומדריוגותיהם כמספר השכלים הנבדלים כמו שביארנו.

ועל ענין הזה אמר בלעם הרשע בברכותיו (במדבר כג ח-י) מה אקוב לא קבה אל וכו', כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב מי מנה עפר יעקב וכו'. והוא שבלק כאשר רצה שבלעם יקלל את ישראל, אמר לו בלעם שזה בלתי אפשר, שבאמת מקור כל הברכות נמצא אצלם, מצד מעלת היחוד העצום אשר נמצא בהם, שאז הוא ית' שוכן בקרבם, וא"כ מאין יהיה מקום להול הקללה ח"ו, כי הוא ית' הוא מקור כל הברכות והשפע, והקללה הוא רק מצד העדר השפעת טובו, כמ"ש (דברים לא יז) והסתרתני פני מהם וכו'. ולכן כל זמן שהשכינה שורה בקרב ישראל, אז אין אומה ולשון שולטת בהם. משא"כ בסילוק השכינה אז ממילא נענשים ח"ו, וז"ש מה אקוב לא קבה אל, ר"ל שאצלו ית' אין שייך קללה כלל, ושום רע אין יוצא ממנו כמו שהאריכו בזה המחברים.

וז"ש, ומה אזעם לא זעם ה', ר"ל שכל הזעם והכעס אין שייך בו, וכמ"ש (דה"א א' מז כז) עוז וחדוה במקומו, ואמרו (הגיגה ה ע"ב) אין עצבות לפני הקב"ה. ורק שכאשר מסתלק ההשגחה, ואז המקטרגים שולטים והם נקראים אפו של הקב"ה, וכמ"ש שלמה המלך ע"ה בספר משלי (טז יד-טו) חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש, ר"ל שחמת מלכו של עולם הוא רק שלוחי דין והמקטרגים. והראיה, שכאשר משה רבינו ע"ה העביר המקטרגים שהם משחית וחימה, כמ"ש במדרש (עין ילקו"ש שמות לב רמז שצא) אז נתרצה אליו הוא ית'. וז"ש, ואיש חכם יכפרנה באור פני מלך וכו', ר"ל שהחיים הנמצא בעולם הוא ע"י השגחתו ית', ואלמלי היה מסלק השגחתו, אז היה העולם כלה ח"ו ברגע. ונמצא, שכאשר אנו רואים שאפילו בעת זעם העולם מתקיים על עמדו, מסתמא הוא ית' המשגיח, ובו אין שייך רע כלל, רק שמסלק השגחתו ונותן שליטה לשלוחי הדין לפעול, והוא נותן להם גבול וקצבה עד פה תבוא ולא תוסף, ומאיר הוא ית' כמאחורי כותלא⁴⁴³, ועי"ז נשארים חיים וקיימים, כמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים לו) כי רגע באפו חיים ברצונו וכו'.

ורצונו כעב מלקוש, ר"ל שרצונו ית' הוא הכל טוב כעב מלקוש, שהוא טוב לתבואה ואין בו רע כלל כמ"ש. ונמצא שכ"ז שיש אחדות בישראל והשכינה שורה בהם, אין מקום לקלל אותם כלל. ואמר עוד, כי מראש צורים אראנו וכו' הוא כמ"ש, שמה שהוא ית' נקרא אלהי אברהם, הוא ע"י עם קדוש הישראלי המשתלשל ממנו, כי באמת אין שייך השראת שכינתו ית' באדם פרטי שאינו דבר שלם. כמ"ש שכל ישראל הם כגוף אחד, וכמו שאין שייך השראת הנשמה על אבר א' רק בהתחבר כולם ביחד, כמו כן הוא ית' לא

⁴⁴² עי' זהר בראשית כב ע"א, וע"ח שער השמות פרק א'.

⁴⁴³ מלשון מבתר כותלא, ועי' זהר ח"א רלב ע"ב.

נקרא אלהי ישראל כי אם בהתחברות כל האומה ביחד, או על צדיק גדול שכולל בנשמתו כל נשמות ישראל, כענין נשמת משה רבינו ע"ה, שהוא כולל כל נשמות ישראל כמ"ש בזוהר ובתיקונים.

וידוע שגם אברהם הוא כולל כל נשמות ישראל, שהרי כולם יצאו מחלציו, ולכן נקרא הוא ית' אלקי אברהם. והוא מ"ש לו הוא ית' (בראשית יב ב) ואעשך לגוי גדול, ואמרו רז"ל (פסחים ק"ז ע"ב) זהו שאומרים אלהי אברהם, ואמרו ג"כ (במדבר רבה פי"א סי' ב) אותה אומה שנאמר בה (דברים ד ז) כי מי גוי גדול וכו' אקים ממך. והכל עולה בקנה אחד, כי לבעבור שכל אומה הישראלית יוצאים מחלציו, לזה נקרא שמו ית' אלהי אברהם, ולכן אמר ג"כ כי מראש צורים אראנו, ר"ל ששם באברהם נכללו כולם, ועי"ז שרה השראת שכינתו ית' בו.

וזהו ג"כ כוונת הפסוק (דברים לג ה) ויהי בישראל מלך וכו', ר"ל אימת שורה הוא ית' בישראל ונקרא מלך עליהם, כאשר הם בהתאספות ואחדות גמור. והוא מ"ש בלעם ג"כ (צמלצנר כג ט) הן עם לבדד ישכון וכו', ר"ל אף שהם אומה שלמה בריבוי אנשים, מ"מ נקרא בלשון יחיד ושוכן באחדות, כאיש אחד מצד אחדות נפשותיהם, ולכן אין להם מספר הכמות ככל האומות אלא מספר האיכות ע"פ סדר מעלותיהם לפי שורש נשמתם.

וזהו שגם לא יתחשב, ר"ל שאין מספרם כפי מספר אנשי אומה אחרת הנספרים ע"י המלך כצאן ע"י מונה, מי מנה עפר יעקב וכו' (במדבר כג ז), ר"ל שהרי נאסר להם המספר מצד האחדות הנמצא בהם, שבזה הם נמשלים לעפר כמ"ש למעלה. וכל מספרם הוא רק מצד נפשותיהם לפי מקום תחנותם ומרבעתם בשורשם העליון, וזהו ומספר את רובע ישראל. וכבר נזכר שמצד האחדות הנמצא בהם, שע"פ הנשמות שלהם, בזה יש להם חיות כחיות הגוף, כשאברים שלו הם מתיחדים, שאז שורה בו הנשמה. ומצד זה נמצא הנצחיות לנשמות ישראל שהם חיים וקיימים לעד, משא"כ אומות העולם שהם מסטרא דפירודא, אין בהם קשר עמו ית', ולכן הם כלים ונפסדים. שכל כליון והפסד הוא מצד הריבוי והרכבה, שכל דבר חוזר לשורשו ומתפרד מחבירו, כמ"ש הטבעים.

וזהו הכתוב (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום, ר"ל מצד שאתם דבקים עמו ית' מצד האחדות הזה, הוא גורם לכם שתהיו חיים וקיימים לעד. ולא די אחר פרידת הנפש מן הגוף שמתדבקת בשורשה בצרור החיים, אלא גם בהיות הנפש כלואה בתוך הגוף, אעפ"כ מצד השראת שכינתו ית' בכם ומתקשרים נשמותיכם עמו ית', הרי יש לכם החיות הנצחיים גם היום בהיותכם קיימים בגוף ובנפש, וכמ"ש (ויקרא כו יא) ונתתי משכני בתוכם, ואז, ולא תגעל נפשי אתכם, וז"ש היום. ולזה אמר בלעם בסיום דבריו (במדבר כג ז) תמות נפשי מות ישרים ותהי אחרית כמוהו.

ובזה יובן ג"כ מ"ש משה רבינו ע"ה לישראל בפרשת עקב (דברים כב) בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך וכו' ככוכבי השמים לרוב. ותיבת "לרוב" הוא מיותר לכאורה. וגם הוא תמוה, שהרי כתבו חכמי הטבע שחקרו ומצאו מספר כל הכוכבים הנמצאים ברקיע, שהם רק אלף וכ"ב לבד, וישראל היו אז יותר מששים רבוא. אבל הוא הענין מ"ש, שהריבוי והמספר אשר נמצא בישראל אינו מספר כמותי ככל מספר הנפרדים, אלא מספר האיכות שהוא מצד חילוקי המעלות והמדריגות. וזה היה ענין שבעת שירדו למצרים הם היו ע' נפש, וכל זמן שלא היו בהם מספר הזה לא ירדו שם. וכתבו המקובלים (שער הגלגולים הקדמה לא) שמספר ע' נפש הוא ע' שרשים כלליים כמספר ע' אומות, כמ"ש (דברים לב ח) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, וכל א' היה כולל בתוכו נשמות רבות עד שמהם נסתעפו ששים רבוא. וידוע שמצרים היא מקום הטומאה והזוהמא, ושם מדור כל הקל"י וסטרא אחרא, שלכן היו שם מכשפים וחרטומים

שאינ כן בכל הארץ, ונקראת ערות הארץ, ולולי השראת השכינה שהיתה בישראל השוכן אתם בתוך טומאותם (ויקרא טז טז), היו משתקעים שם ח"ו ולא היו יכולים לצאת. וכמ"ש הקב"ה ליעקב אבינו שהיה מתיירא מזה לרדת למצרים, ואמר לו (בראשית מו ג'ד) אל תירא מרדה מצרימה וכו' אנכי ארד עמך מצרימה, ר"ל שע"י שאני אשרה שכינתי בכם, אז עי"ז ואנכי אעלך גם עלה. ולכן כ"ז שלא היו ע' נפש שהם מספר הכללים, לא היה השראת השכינה בהם, כמ"ש שאין השכינה שורה במקום חסרון, ולכן לא היו יכולים לירד שלא ישתקעו שם ח"ו.

וכבר נתבאר שמצד השראת השכינה בהם הם בגדר האחדות, ועי"ז הם משכנ והיכל אליו ית', ולכן אמר בשבעים נפש. ומזה הטעם היה ירידתם למצרים בגבול קצוב, ויוכבד נולדה בין החומות (סוטה יב ע"א) עד שהשלימה מספר הע' נפש, כי באמת הוא ית' ביקש למהר הקץ שיכלו הרד"ו שנה קודם, ורק שלא היו באפשר רגע א' קודם שנולדה יוכבד, שלא היה עדיין בהם מספר שבעים נפש עד בין החומות ממש שאז ירדו למצרים. וז"ש (דברים ב כב) ירדו אבותיך מצרימה, מזה מוכח שאין ישראל ככל האומות, והם משכנ אלהים מצד האחדות הנמצא בהם, וכל המספר והריבוי הנמצא בהם, הוא רק מצד ריבוי המעלות והמדריגות ככל כוכבי השמים. וז"ש (שם) ועתה שמך וכו' כוכבי השמים לרוב, ר"ל שבבחינת המספר והריבוי אתם מתדמים לכוכבים אבל לא לכל דבר, שהרי הכוכבים אינם מחוברים ומיוחדים זה בזה, רק בזה אתם מתדמים לעפר הארץ כמ"ש למעלה.

ובאמת כאשר נמצא מעלה זאת בישראל, שהם באהבה ואחדות, אז הם מתברכים מאתו ית' שהוא מקור כל הברכות בלי גבול ושיעור. משא"כ כשהם מתפרדים, שאז יש סילוק שכינה ח"ו, והם נשארים תחת הגבול והשיעור, ואז נופל בהם מספר כמותי ככל הנפרדים. ולכן אין הברכה שורה בהם וכמ"ש רז"ל (תענית ח ע"ב) אין הברכה שורה לא בדבר השקול וכו' המנוי וכו' והמדוד וכו'. והטעם בזה, כי אין להם כח לקבל ברכותיו ית', שברכותיו ית' הוא בבחינת בלתי בעל תכלית, בלי שיעור כפי ערכו ית', משא"כ הגשמיים הם תחת הזמן והמקום. והוא כי ענין ברכה הוא מלשון בריכת מים אשר לא יזבו מימיו, ותמיד מימיו נובעים ובאים בלי שיעור כלל.

אברהם מקור הברכות

ודבר זה ניתן לאברהם אבינו ע"ה שיהיה הוא מקור כל הברכות, כמ"ש (ב"ר פל"ט סי' יא) ע"פ (בראשית יב ב) והיה ברכה, וז"ל א"ר ברכיה כבר כתוב ואברהם מברכך, מה ת"ל והיה ברכה, אלא אמר לו עד כאן הייתי זקוק לברך את עולמי, מכאן ואילך הברכות מסורות לך, למאן דחזי למברכא בריך, ע"כ. והיינו כמ"ש, שבאמת מקור הברכות אי אפשר להיות כי אם בידו ית', שהוא בלתי בעל תכלית ובלי גבול, ולכן היכולת בידו להשפיע בכל עת לפי הכנת המקבלים. משא"כ הנבראים, שלהם יש גבול וקצבה בכל דבר, ולכן אין יכולת בידם לברך את שתחתיהם, שהרי בלתי אפשר להם ליתן כי אם מה שיש בידם ולא יותר, ולכן הוא ית' היה זקוק לברך את עולמו. אבל כשבא אברהם אבינו, יציץ ופרח שורש ישראל, אשר בהם מסורים הברכות ג"כ ע"י השכינה השורה בהם כמבואר, לכן נמסרו הברכות בידו לברך לכל א' לפי הכנתו, ועי"ז נאמר (יחזקאל לג כד) אחד היה אברהם. וירש את הארץ, והוא א"י שהיא תחת האחדות ומקום השראת השכינה, שמשם מקור כל הברכות, כמ"ש (שמות כ כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך.

והוא כמ"ש רז"ל (שבת י ע"ב) ששמו של הקב"ה הוא שלום, ר"ל ששלום הוא ענין האחדות והחיבור, שכולם פונים לדבר א'. וזה נמצא רק בו ית', שעליו נאמר (איוב כה ב) עושה שלום במרומיו, שכל הריבוי והפירוד הוא רק מצד הכנת המקבלים, ולכן כל מקום שיזכר שמו ית', ר"ל שיהיה נמצא השלום ויטייחדו בשמו ית' בשם שלום, אז אבוא אליך וברכתיך, שתוכלו לקבל הברכות. וכן באמת ע"י ישראל מתברכים כל העולמות כמ"ש (איכ"ר פ"א סי' לג) בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מוסיפים כח בפמליא של מעלה, ואין סגולה זו נמצא אלא ע"י השלום הנמצא בישראל. והוא כדמיון המרגליות ואבני פנינים, כשרוצים לחברם שלא יתפזרו זה מזה, ולהשים תכשיט לשאת על הצאווה, צריך לחרוז בהם חוט אחד שיעבור דרך נקביהם, ואח"כ כשקושרים החוט אז יחדיו יתלכדו ולא יתפרדו. וכמו כן הוא שמספר אישי ישראל הוא לפי מספר העולמות בכל פרטיהם ממעלה למטה, כל א' מיוחד לשורשו, וכל א' הוא למעלה מחבירו, שבזה הוא חילוק מספרם כמ"ש. ולכן כאשר נמצא השלום ביניהם, הוא דמות החוט החורז המרגליות, ואז כל העולמות קשורים זה בזה, וכל פרקי מרכבה העליונה מתחברים ביחד, ונשפע דרך החוט הנ"ל השפע מאתו ית' לכל העולמות, והוא קיומם וחיותם.

וע"ז נאמר (נחמיה ט ו) ואתה מחיה את כולם. והוא כדמות חוט השדרה היורד מן המוח דרך כל חוליות שבשדרה ושולח הרגשתו וחיותו בכל החוליות ופרקי הגוף, כמ"ש הטבעיים שכל הרגשות וכל שימושי הגוף הוא מן המוח השורה בראש ששם הנשמה. וכן הוא ית' הוא הנשמה לכל הנבראים, ושולח הנהגתו ושפעו דרך מדת השלום והיחוד הנמצא בנבראים שבזה הם מתקיימים. וע"ז אמרו רז"ל (עוקצין פ"ג מי"ב) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. והוא כמ"ש, שמצד שהברכה הוא בא מאתו ית' והוא בלי גבול ושיעור, ונמצא שאין הנבראים שהם תחת הגבול יכולים לקבל הברכות אלא ע"י השלום הנמצא בהם, שאז מתייחדים עמו ית' ויכולים לקבל ברכתו. וע"ז אמר ג"כ הכתוב (במדבר ו כז) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, ר"ל כי הכהנים כשיברכו את העם, יכוונו העיקר לברכם במדת השלום והאחדות, כמ"ש (שם כו) וישם לך שלום. ובוזה יהיה מקור כל הברכות מסורות בידם, והוא דומה למלך שהיה לו אוהב נאמן עד מאוד, וכאשר ביקש האוהב הנינה מן המלך, אמר לו המלך, כל מה שאתן לך הוא הכל מעט נגד מה שאני רוצה ליתן לך מחמת רוב אהבתי אותך, אלא אני מוסר בידך המפתח מכל אוצרותי וסגולותי, ואתה נוטל מה שאתה רוצה. וכמו כן אמר הוא ית' שיברכו הכהנים את העם במדת השלום שהוא באמת מפתח כל הברכות, כמו שכתבנו שאמר לו הוא ית' לאברהם אבינו (בראשית יב ב) והיה ברכה וכמ"ש"ל. וכבר כתבנו ששמו של הקב"ה נקרא שלום מטעם הנ"ל, ולכן אמר ושמו את שמי על בני ישראל, ואז ע"ז ממילא, ואני אברכם, ויהיו כל הברכות מסורות בידם.

שליטת המן בגלל שנאת חינום בישראל

ומזה נראה ונבין עד כמה גדלה עוון פירוד לבבות ומחלוקת בישראל, עד שכמעט אין לך עון כמוהו, וכמ"ש רז"ל (יומא ט ע"ב) שקשה יותר מע"ז וכו', כענין הכתוב (הושע ד יז) חבור עצבים אפרים וכו'. וכל מצב אומה זאת הוא נהרס ע"י עון זה, עד שמוסר מהם השנחתו ית', ונופלים תחת מקרה הזמן, והיצי המזלות הם לוחמים בהם, כי ע"י המזל אין מציאות כלל לישראל כמ"ש במ"א באריכות בזה. והוא הדבר אשר אמר המן לאחשורש (אסתר ג ח) ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים וכו', והוא כי הוא היה חפץ לאבדם מן העולם ע"י כח המזלות אשר היה רואה שמוכן עליהם לרעה ח"ו כאשר כתבו המחברים.

אך אחשוורוש היה מתיירא מצד שהם מושגחים מאת ה' ית', ומופלאים תמיד בנסים כאשר היה בימים מקדם, כמ"ש רז"ל (מגילה יג ע"ב) שאמר מסתפינא מאלהיהם דלא לעביד בי וכו'. ולזה השיב לו המן הרשע ימ"ש, שכיון שהם מפוזרים בין העמים וגם יש בהם פירוד לבבות ומחלוקת, אזי ממילא סרה מהם השגחתו ית', ונוכל לעשות בהם כל הפצנו, כאשר היה באמת כן לולי שתיקנו הדור הזה עון זה, כמ"ש (אסתר ד טז) לך כנוס את כל היהודים, כמו שביארנו בארוכה בדרוש אחר לפ' זכור.

ובירר המן הרשע חודש אדר שבזה יהיה מזכיר עוון להתפש על חטא שנאת הנם ופירוד לבבות, שמזל אדר הוא היום, כמ"ש (חבקוק א יד) ותעשה אדם כדגי הים, הגדול בולע הקטן ממנו (פסיקתא רבתי פר' כא), וכתוב (בראשית א כא) ויברא אלהים את התנינים הגדולים, ואמרו (ב"ב עד ע"ב) זכר ונקבה נבראו, ואלמלא נזקקין זה לזה וכו'. ואלו התנינים הם ס"מ ובת זוגיה הנחש, וכל שליטתם הוא בעוון מחלוקת, שהנחש הוא נרגז מפריד אלוף (משלי טז כח), שהתחיל לעשות מריבה בעולם בעוון אכילת עץ הדעת. וידוע שכאשר יש אהבה ואחווה בישראל, הם עושים חיבור ויחוד בין קוב"ה ושכינתו, ואז יש פירוד בין ס"מ ובת זוגו, כמ"ש (תהלים צב י) יתפרדו כל פועלי און. משא"כ כשיש ח"ו מחלוקת בישראל, הם עושים פירוד בשורשם בקוב"ה ושכינתו, ואז להיפוך יש חיבור בין התנינים הנ"ל, וח"ו היו ממשמשים ומחריבים את העולם, כאשר היה בזמן המבול, שלא נחתם גזר דינם אלא על עוון זה (תנחומא בראשית ד), כמ"ש (בראשית ו יג) כי מלאה הארץ חמס מפניהם, ולכן נענשו ונימוחו במים, כמ"ש (סנהדרין ז ע"א) האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא וכו', ושם שליטת התנינים הנ"ל.

וכן היה רוצה המן לשלוט בחודש זה אשר בהם שליטת התנינים אלו בב' החדשים כשמעברין השנה. וזה ענין עיבור השנה המסור לישראל לבד, כי לכל חודש יש מזל, והם י"ב מזלות ליי"ב חדשים, ובאדר משמשים ב' התנינים הנ"ל ביחד, ואז יש ח"ו חיבור ביניהם ויכולים לחרוב העולם, ולכן מעברין את השנה, ואז יש פירוד ביניהם, כי חודש הי"ג אין לו מזל כלל, ולכן ע"י שתיקנו אותו הדור חטא זה, נהפך החודש הזה מיגון לשמחה, והמן הרשע הוא עצמו יצא משורש נחש הקדמוני שהוא עמלק כמ"ש במ"א באריכות. ועל ענין זה אמרו (מגילה יג ע"ב) שהקדים הוא ית' שקליהם לשקליו.

ויתבאר בזה הפסוק מ"ש הכתוב (שמות ל יב) כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם וכו', כל הענין שם. וצריך להבין מה ענין מינוי בני ישראל שיהיה גורם נגף ח"ו, ולמה נתינת השקלים הוא תועלת לזה לכפר על נפשותיהם. אבל לפי מ"ש למעלה, שהמספר הנופל בישראל, אינו מצד חילוק מספרם שהמקום מפריד ביניהם כמ"ש, כיון שהם בגדר האחדות, אלא כל מינים ומספרם הוא מצד מעלת מדריגותיהם זה למעלה מזה לפי שורש נשמותיהם. וז"ש כי תשא וכו' לפקודיהם, ר"ל לפי מספר השייך להם, ואז, ונתנו איש כופר נפשו לה', והוא מחצית השקל, (שם טו) העשיר לא ירבה וכו', שמצוה זאת היא לזכרון לישראל לתקן עון זה הגורם סילוק שכינה מישראל כמ"ש.

והוא שכל מחלוקת ופירוד לבבות בישראל הוא בא מצד שא' מתרומם ומתגדל על חבירו, העשיר מתנשא על הדל ומתגאה ברוב עשרו והצלחתו, ואומר (דברים ח יז) כוחי ועוצם ידי וכו'. או שמצטדק לומר, שמצד שהוא צדיק בעיניו ואמר שצדקותיו וזכותיו המרובים, מצד זה זכה לכל הכבוד הזה, ולכך הוא מתגאה על חבירו. והדל אומר, שאדרבא הוא צדיק גדול, ונפרעים ממנו על מיעוט עונותיו בעוה"ז, ולכן הוא מתגאה על חבירו, ומצד זה מתרבה שנאת הנם ומחלוקת בישראל, ונופל בהם המנין והמספר בסילוק שכינה כמו שנתבאר. ולכן אמר הוא ית', שכל א' יתן כופר נפשו לה', העשיר לא ירבה וכו', לומר שכל א' יהיה שוה בעיניו עם חבירו, כי אין ידוע כל אדם לפי

מעלתו כי אם לפניו ית', הבוחן לבבות והאדם יראה לעינים (שמואל א' מז ז). ומה גם לפי מ"ש, כל אדם הוא שקול כנגד כל העולם, שהוא מיוחד לדבר פרטי לתיקון העולם בכלל. ונמצא שבדבר זה הם שווים כולם, שכל א' יש בו צורך לעולם בכללו, ולכן אמר (שמות ל יג) עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה'. והוא י' גרה לרמו על העולם שנברא בעשרה מאמרות (אבות פ"ה מ"א), שכל אדם הוא גורם תיקון מיוחד לכל העולם הנברא בי' מאמרות. ומצד זה לא יהיה בהם נגף בפקוד אותם, כי ע"י האחדות שנמצא בהם, אז יהיה בהם השראת השכינה כמ"ש, שזהו חיותם וקיומם, שמצד סילוק שכינה שהוא ממש סילוק הנפש שהאברים מתפרדים וכל יסוד חוזר לשורשו, אז גורם מיתה ח"ו, ואז לא יפול בהם סוג המספר ככל אישי אומות העולם, אלא מצד השקלים שרומזו על מעלת נשמותיהם כמו שביארנו.

ולכן נעשו מן השקלים אדנים למשכן שהמשכן עומד עליו, והוא כמ"ש שכ"ז שיש אחדות בישראל, אז נעשים היכל ומשכן לשכינה. ובאמת עיקר קיום התורה והמצות הכל תלוי בזה, כי כאשר יש בהם אהבה ואחדות, אז כשא' רואה בחבירו דבר שאינו הגון הוא מוכיחו באהבתו, וחבירו מקבל תוכחתו, כי יודע שהוא דורש ומבקש טובתו. ונמצא שיש קיום לכל התורה, שישראל הם ערבים זה בזה. משא"כ כשיש מחלוקת בישראל, אז אין תוכחה בעולם, כי כשרואה בחבירו דבר שאינו הגון, הוא שמח לאידו, במה שיש לו במה לבזותו ולחרפו ומבקש לאבדו בעוה"ז ובעוה"ב, וגם אם הוא מוכיחו אין מקבל תוכחתו, כי חושב שאומר זה בכדי לחרפו ולשנאתו, וא"כ נהרס כל קיום התורה ומצותיו.

וע"ז אמר הכתוב (ויקרא יט יז) לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא וכו', ר"ל כאשר לא תשנא את אחיך בלבבך, אז תוכל להוכיח את עמיתך, שהוא יודע שלא תשא עליו חטא, ר"ל שכל כוונתך הוא שלא יהיה חטא לחבירך, וגם שלא תשא חטא עבורו כשהוא חוטא, שכל ישראל הם ערבים זה בזה. ולזאת אחר שנשלמו ישראל במדה זאת בהר סיני, כמ"ש (שמות יט ב) ויחן שם ישראל נגד ההר, אז ניתן להם התורה, וכן בימי הפורים שתקנו עוון זה, ועשו ביניהם אהבה ואחווה, כמ"ש (אסתר ד טז) לך כנוס את כל היהודים וכו', כמ"ש באריכות במ"א, אז קיבלו התורה מחדש כמ"ש רז"ל. ולכן היה מצות השקלים תיקון גדול ורפואה קודם למכה למה שחשב המן הרשע לעשות בישראל.

וידוע כי מובטחים אנו שקודם ביאת המשיח יתוקן חטא זה מישראל וע"ז יבוא משיח, כמ"ש (מלאכי ג כג) הנה אנכי שולח לכם את אליהו וכו' והשיב לב אבות וכו'. וכמ"ש ה' ית' ליחזקאל (לז טז) קח לך עץ אחד וכתוב עליו וכו' והיו לאחדים בידך. וזהו ג"כ ביאור הכתוב (הושע ב א) והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר, והיה במקום וכו' ונקבצו בני יהודה וכו'. והענין, שכבר נתבאר שישראל נמשלו לעפר הארץ מצד הדיבוק והיחוד הנמצא ביניהם בחלקיהם זה בזה, ומצינו עוד שישראל נמשלו לחול הים. והוא, כי אנו רואים שעפר הארץ, אף שנמצא בהם הדיבוק, אינו אלא בכח לבד אבל לא בפועל, שהרי מצד עצמם אינם מדובקים זה בזה, אם לא כשיותן עליהם מים. אבל החול אשר על שפת הים, אינו צריך דיבוק ואינו מחוסר נתינת מים כלל, כי כבר הוא מדובק ע"י לחלוות מי הים אשר נמצא אצלו, וכעין מ"ש בש"ס (ביצה לב ע"ב) אמן ארקתא דפרת סמכינן, ופי' רש"י שם שאינו מחוסר גיבול ודיבוק יעו"ש.

והנה ישראל כעת אין להם יחוד ודיבוק מתמיד, שהרי בעון שנאת חנם נחרב בהמ"ק ועדיין מרקד בינן כמ"ש באריכות, ומצד זה הם נמשלים לעפר הארץ, אשר דיבוקם הוא רק בכח ומחוסרים מעשה עדיין, אבל לע"ל נאמר (יחזקאל יא יט) והסירותי את לב האבן וכו' וכתוב (ישעיה יא יג) אפרים לא יקנא את יהודה וכו', ויהיו שלמים

ומיוחדים תמיד על מצב אחד והשארת השכינה יהיה מתמיד ביניהם. וכתוב (יחזקאל לו כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וכו', והוא כמ"ש, שכמו שהמחלוקת ושנאת חנם נמשל למים, כמ"ש (משלי יז יד) פוטר מים ראשית מדון, ואמרו (סנהדרין ז ע"ב) האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא כמ"ש"ל. כמו כן להיפוך, שלום ואחוה נמשל ג"כ למים, כמ"ש (ישעיה סו יב) הנני נוטה אליה כנהר שלום וכו'. שמים יש בו ב' סגולות הפכיות: א', שגורם פירוד וסילוק, שע"ז מעבירין כל זוהמא ומפרידים דבר מדבר. וכן יש בו סגולה להיפוך, שמחבר את הנפרדים כמו עפר הנגבל ע"י מים כמ"ש. ולכך החודש הזה אשר בו ממשלת מים, גרם במזלו כליון ח"ו על ישראל. כמו כן להיפוך, כאשר נעשה שלום ביניהם, אשר נמשל ג"כ למים, לכך החודש עצמו שהוא מזל מים נהפך מינון לשמחה. ומצד זה המשיל המחלוקת למים טמאים, והשלום והאהבה למים טהורים, ר"ל מדת השלום אטיל ביניכם, ואז וטהרתם מכל טומאותיכם וכו', ואז יבנה הבהמ"ק, ויתמיד על עמדו, שכל קיומו על השלום כמ"ש. וכיון שלא יהיה עוד דבר הגורם פירוד לבבות בישראל, שכולם יהיו לימודי ה', ולא יתגדל א' על חבירו, וגם כי לא יהיה אביון בקרב הארץ, ולא יהיה לא קנאה ולא שנאה כלל, לכך יתמיד הבית הזה ולא יחרב לעולם. ולכן בית השלישי נקרא בית ע"ש יעקב שמטתו שלמה, כדמות הבית אשר מחובר ע"י אבנים ועצים הרבה, שהם מתרככים זה בזה ולא מתפרדים. ולכן אמר שלעתיד לבא יהיה מעלה זאת בישראל, והוא אומרו (הושע ב א) והיה מספר בני ישראל, ר"ל מה שעכשיו מצד הפירוד הנמצא בהם שיש להם מספר ממש, לעתיד לבא יהיו נדמים לחול הים אשר אינו מחוסר נתינת מים, רק הוא מדובק זה בזה מצד טבעי, ואז לא יהיה שייך בהם שום מספר וחשבון כלל. וע"ז אמר (שם) אשר לא ימד ולא יספר, ולכן, במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם (שם), ר"ל שאין השכינה שורה בכם בקביעות, יאמר להם בני אל חי, שיהיה חי העולמים שורה בהם בלי הפסק. והכל מצד שאז (שם ב) ונקבצו בני ישראל ובני יהודה וכו', ר"ל שמלכות בית דוד ומלכות ישראל יהיה ביניהם שלום ויהיו לעין אחד.

וז"ש (שם) ושמו להם ראש אחד, ולכן אמרו רז"ל (פסחים פח ע"א) גדול יום קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ, כתיב הכא ושמו להם ראש א', וכתוב התם ויהי ערב וכו' יום אחד, ירצו בזה שלעתיד לבא יהיה גדול השלום בעולם על אותו המצב שהיו בעת בריאת העולם ביום ראשון של מעשה בראשית, שאז היה הוא ית' אחד בעולמו, שלכך נאמר יום אחד ולא נאמר יום ראשון, כמ"ש במדרש (במדבר רבה פי"ג סי' ו).

ועתה מובן ג"כ המאמר הנ"ל מ"ש שתחילת הפסוק, והיה מספר בני ישראל וכו' מדבר על מצב שהם בזה"ז, שלעתיד לבוא כאשר יהיו עושים רצונו של מקום, אז לא ימד ולא יספר, כמ"ש. ומובן ג"כ המאמר שהתחלנו, ובוה נסיים הדרוש הנכבד הלזה, ועושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום לעמו ישראל אמן כן יהי רצון.

דרוש לשבת פרשת זכור

במס' מגילה (יא ע"א) ר' חנינא בר פפא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (תהלים סו יב) באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה, באנו באש בימי נבוכדנצר ובמים בימי פרעה, ותוציאנו לרויה בימי המן. וצריך להבין מה ענין פרעה ונבוכדנצר לכאן שיתחברו עם ענינו של המן. עוד אמרו בש"ס (מגילה טו ע"ב) כשנכנסה אסתר לבית הצלמים נסתלקה ממנה שכינה, אמרה (תהלים כב ב) אלי אלי למה עזבתני, ואמרו במדרש (מדרש תהלים שם) אלי בים אלי בסיני, וגם מאמר זה אינו מובן כלל.

לבוא לביאור אלו המאמרים נקדים הקדמה, ידוע שכלל עמידת אומה הישראלית הוא שני עמודים, והם תורה וגמ"ח. ודבר זה נרמז במה שעשה שלמה המלך ע"ה בבהמ"ק

שני עמודי התווך, וקרא שם א' יבין וא' נקרא בועז, להורות לישראל כי אף שבנה להם הבהמ"ק מקום מיוחד להשראת השכינה, אין זה כי אם ע"י שני אלו השרשים.

ענין התורה למעלה מהסדר הטבעי

עסק התורה והוא עמוד הימיני, כמ"ש (דברים לג ב) מימינו איש דת למו, ונקרא יבין לטעם כמוס וענין עמוק. שידוע שענין השגחתו ית' בעולם הוא על ב' דרכים: הא', ענין טבעי, וזה אינו משתנה לעולם, רק הכל במנהגו הראשון שהיה מוטבע בו' ימי בראשית. ודבר זה מתחיל למטה משמש וירח, שהם עיקרי המשפיעים ומנהיגים העולם התחתון, וכל כוכבי מעלה פועלים הכל בהשוואה אחת. וסדר הב', הוא ענין ניסי שהוא למעלה מן הטבע, וסדר זה אינו בהשוואה אלא מתחדש בכל יום ויום ובכל רגע, הכל לפי עבודתם של ישראל, והוא למעלה על השמים למעלה מן השמש. ולזה הענין אמר שלמה המלך ע"ה (קהלת א ג) מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, ר"ל שלפי סדור הטבעי שהוא למטה מן השמש, אין שום יתרון לאדם בעבודתו, ואין הפרש בין עובד לאשר לא עבדו. וכמו שאמר שם (שם ה יד) ועוד יש הבל אשר ראיתי תחת השמש אשר יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים ויש רשעים וכו', ור"ל כמ"ש שלמה מן השמש אין תלוי כלל בעבודה, אלא הכל לפי המול שנולד בו האדם, אבל באמת כל מעשיו עושה רושם למעלה מן השמש, ושם פועל לפי עבודתו בכל עת.

ואמר ג"כ שלמה המלך ע"ה (שם ט) אין כל חדש תחת השמש, שהכל בשיווי גמור, ועל זה אמר שם ג"כ (שם א ה"א) כל הדברים יגיעים לא יוכל איש לדבר לא תשבע עין לראות ולא תמלא אוזן משמוע מה שהיה הוא שיהיה וכו', יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא וכו', אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים שיהיו וכו'. והוא אחר שהקדים תחילה שהכל הבל ואין יתרון לאדם בעמלו, וא"כ אפשר שיחשוב האדם שעבודתו לדיק, ואין הפרש בין עובד אלהים לאשר לא עבדו, מאחר שהכל תלוי במזל, לזה אמר שאין הדבר כן, שלמעלה מן השמש בשמים ממעל, יש הנהגה אחרת וסידור אחר לפי עבודתו. ולזה הענין יש הפרש שני ביניהם, שסידור הטבעי הוא הכל בהשוואה אחת, משא"כ סידור הניסי שתלוי בעבודה משתנה בכל עת. כידוע (ע"ה שער ג פרק ב) שאין לך יום שדומה לחבירו, ואין שעה דומה לחברתה, שבכל שעה נעשה ענין חדש בעולם שלא היה מקדם. ולכך אין צדיק דומה לחבירו מיום שנברא אדה"ר עד סוף העולם, ולכן ג"כ שכר הצדיקים לעתיד לבוא הוא ג"כ תמיד מתחדש לפי חידוש מעשיו שהיה פועל בחייו, שהיה מתקן בכל עת דבר אחר ובונה לו פלטרין למעלה במעשיו הטובים. וידוע, שדבר שהאדם מורגל בו תמיד הוא קץ בו, ואינו נהנה ממנו כלל, כמו מי שאוכל מאכל טוב בכל יום דבר א' הוא קץ בו, משא"כ שכר העליון מאחר שהוא מתחדש אצלו בכל עת ובכל רגע.

וזה שלא יוכל האדם שכל הדברים יגיעים שעבודתו הוא לדיק ח"ו, שהרי שם לא תמלא עינו מלראות בנועם זיו העליון, ולא תמלא אזנו משמוע חידושי תורה מפי עתיק יומין. משא"כ תחת השמש בעניני הגוף, מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה וכו' ואין כל חדש וכו'. אבל יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא, היינו מה שהוא בעולמות שלמעלה אשר קדמו לעולם התחתון, וזה כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו, ולכך אין צדיק דומה לחבירו וכו' כמ"ש. וזה אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים שיהיו וכו', שכל א' מתקן דבר חדש, וכל א' יש לו מדור לפי כבודו (עיין שבת קנב ע"א) כמ"ש (ילקוט שופטים רמז מב) הכל לפי מעשיו.

ודע ענין גדול שהוא ית' ברא כל עולמו עליונים ותחתונים הכל בסדור א', שכמו שברא י"ב מזלות להנהיג העולם התחתון בסידור טבעי, ושמש וירח הם הכוללים כל הי"ב

מזלות, והם בבחינת מלכים ומשרתים. כמו כן הוא בכל עולם ועולם לפי ערכו ומעלתו. וכן בשורש השורשים י"ב צירופי שם הוי"ה, והכולל הוא שם הוי"ה עצמו בכתיבתו וקריאתו באדנ"י, והוא שבכל עולם כולל זכר ונקבה משפיע ומקבל, כמ"ש רז"ל (ב"ב עד ע"ב) כל מה שנברא בעולם זכר ונקבה נבראו. וכן השמש וירח הם בבחינת זו"נ משפיע ומקבל, ולכך הלבנה אינו במצב א', רק יש בו מיעוט וריבוי, ירידה ועליה, כשהיא מוכנת לקבל האור מן החמה או לא. וכן למעלה למעלה, שם הוי"ה ית' אינו משתנה כלל, כמ"ש (מלאכי גו) אני ה' לא שנית, כי עצמותו ית' אין בו שינוי כלל. אבל מלכותו ואדנותו למטה, יש בו שינוי מצדנו, כי בעת שנפרע מן הרשעים ומשלם שכר לצדיקים, אז ניכר אדנותו ומלכותו ית', והכל מודים שיש דיין ומשגיח. משא"כ אם הוא מתנהג בטבעו, אז שם אדנותו אינו ניכר ומתגלה לעולם, אבל אין זה כי אם בבחינת השפעתו למטה מן השמש בעולם התחתון. אבל כבר כתבנו שלמעלה מן השמש, שם הוא בסידור ניסי, הכל לפי העבודה. ונמצא ששם אין שינוי כלל באדנותו ומלכותו ית', וכן הוא למטה בשמש וירח, כי בבחינת שפע אור הבא למטה לארץ, יש בלבנה עליה וירידה, מילוי וחסרון, משא"כ למעלה בשמים, אין הפרש כלל ושם אור הלבנה כאור החמה.

וזהו ענין הכתובים הנראים כסותרים זה את זה, שכתוב מלא הוא (ישעיה כד כג) וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות וכו', וכתוב ג"כ (שם ל כו) והיה אור הלבנה כאור החמה וכו'. אבל אין סתירה כלל, כי באמת בעוה"ז שהעולם מתנהג בסידורו הטבעי, בא השפע מלמטה מתחת השמש והירח, ולכן יש בו שינוי לפי הכנתו לקבל האור, הכל בסדר טבעי. אבל לעתיד לבוא, אז יתבטל הנהגת סידור הטבעי לגמרי, ויתנהג העולם הכל בהשגחה נפלאה, בבחינת שהוא עתה למעלה מן השמים, באותו הבחינה שהוא בשמש וירח למעלה למעלה בעולם העליון, ושם והיה אור הלבנה כאור החמה. משא"כ בחינה התחתון, ע"ז נאמר וחפרה הלבנה וכו'. ודבר זה מרומז בעומק מליצת רז"ל באמרם (נדרים ח ע"ב) עתיד הקב"ה להוציא חמה מגרתיקה וכו'. והיינו שיתנהג העולם בשמש וירח שלמעלה משמים.

והוא ג"כ מבואר בדברי רז"ל במס' פסחים (ג ע"א) באומרם לא כעוה"ז עוה"ב, עוה"ז נכתב אני ביו"ד ה"י ונק' בא"ד, אבל לעתיד לבוא נכתב אני ביו"ד ה"י ונקרא ביו"ד ה"י. והוא כמ"ש שעכשיו בעוה"ז שמתנהג בסידור טבעי, אז אין אדנותו ומלכותו ניכרת בעולם תמיד על מצב א', ולכן יש שינוי בין הוי"ה לאדנ"י. משא"כ לעתיד לבוא, כמו שאין שינוי בעצמותו והיותו ית', כמו כן לא יהיה שום שינוי במלכותו וממשלתו, שהכל יכירו כבוד מלכותו, וכמ"ש (ישעיה ל כ) ולא יכנף עוד מורך וכו', וכמ"ש (זכריה יד ט) והיה ה' למלך וכו' אז ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

ודבר זה הבטיח הוא ית' לדוד עבדו כאמור (תהלים פט לו"ח) אחת נשבעתי בקדשי וכו' זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם וכו'. והבטיח לו על ממשלת ישראל, שאף שבעוה"ז הם שפלים ונבזים מכל אומה ולשון, נמצא שאין ההנהגה לפי העבודה, אבל לעתיד לבוא אז יהיו הם המושלים בעולם, ויהיו מתנהגים באותה הבחינה שהוא למעלה מן השמים. וז"ש כסאו כשמש נגדי ושם אין מיעוט כלל בלבנה, ואור הלבנה כאור החמה, וז"ש כירח יכון עולם וכו', באמת למעלה מן השמים יש ללבנה אור בעצמה ואינה צריכה כלל לאור החמה, רק למטה בעולם התחתון היא נחשבת.

וזהו כלל התורה והעבודה של ישראל, שאפילו בעוה"ז ע"י שעושים רצונו של מקום, לפעמים נפתחים המסכים ונקרע השמים ומתגלה ניצוץ אור השגחת עולם העליון, ואז נעשו בעולם כמו שהיה מקדם אבל אינו רק לפרקים. וזה היה ענין שאמר יהושע (י יב) שמש בגבעון דום וכו', ששמש וירח התחתונים לא עשו אז פעולתם ונתגלה ניסים למטה.

וכן הצדיקים, תמיד עושים חלונות ברקיע להשפיע מעט ניצוצי אור משם למטה לקיום ישראל, שע"פ סידור הטבעי אין לישראל מעמד כלל בעוה"ז כמ"ש בכמה מקומות, וע"ז נאמר (שה"ש ב ט) משניה מן החלונות מציץ מן החרכים.

והכל בזכות תורה וגמ"ח שהם שורש כל המצוות, והם ממש נגד שמש וירח, שכמו שהלבנה אין לה אור מעצמה רק מקבל מן החמה, כמו כן אותם שעוסקים בתורה לית להון מגרמיה כלום⁴⁴⁴, והעוסקים בגמ"ח הם בבחינת שמש. ולכן ע"י שני אלו עמודי האורה, גורמים להשפיע שפע מאור החמה והלבנה העליונים שלמעלה מן השמש. ולזה עשה שלמה ב' עמודים הנ"ל, הימיני הוא יכין נגד הלבנה, והוא נגד זכות התורה, כמ"ש בירח יכון עולם. והשמאל בועז, נגד גמ"ח, להחזיק ידי ת"ח, שלזה צריך גבורה לעמוד על יצרו שהשטן אינו מניח, כמ"ש בזוהר ע"פ (בראשית לב כה) ויגע בכף ירכו (זהר ח"א קעא ע"א) אלו תמכי אורייתא, ועל אלו שני העמודים הבהמ"ק עומד, והשראת השכינה בישראל הוא ג"כ עבור זה כמ"ש.

ובחינת ההנהגה הזאת אשר בשמים ממעל היה פתוח מאוד בעת שהיה משה רבינו ע"ה חי בדור המדבר, שאז לא היה לטבע שום ענין בישראל כלל, שהרי היו ניזונים בלחם היורד מן השמים, ומים הוציא להם מן הסלע, והיו מוקפים בענני כבוד. וזה היה ע"י זכותו של משה רבינו ע"ה ויהושע תלמידו, כמ"ש רז"ל (ב"ב עה ע"א) זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, וכיוונו בזה למ"ש למעלה, שהם היו ממש בבחינת חמה ולבנה שלמעלה מן השמים. וזה היה בזכות התורה שנתן להם משה, ובזכותו ירד להם המן, כמ"ש (שמות טז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא. והיינו כמ"ש, שכל מה שהוא למעלה על השמים אינו במצב א' אלא מתחדש בכל יום ממקום יותר עליון, ולכן נתחדש המן בכל יום.

וזה היה להם לאות על התמדת התורה ועבודה, שצריכים לעסוק בה בכל יום, ואין די במה שעסקו ביום אתמול כי יעבור, שבכל יום הוא תיקון חדש, וא"א לתקן מיום א' לחבירו. וז"ש למען אנסנו הילך בתורתי וכו'. ולפי שבעת שהיו ישראל במדבר, היו עוסקים תמיד בתורה ובעבודה בלי שום הפסק כלל, ממש כמלאכי השרת, לכך היה הנהגתם אז ג"כ כמלאכי השרת, שלא בבחינת בן אדם מורגש טבעי, והיו נפתחים מקורות העליונות שבשמים ממעל, שלפי ערך התמדת ישראל ועסקם בתורה ובעבודה, כך הוא שיעור פתיחת מקורות העליונות.

חטא מי מריבה

ובזה נבין ענין גדול, ויתבאר לנו ענין חטאו של משה רבינו ע"ה במי מריבה, וכבר אמרנו בזה בכמה אופנים, וכעת יתבאר באופן אחר. ותחילה אם נקדים לדקדק בשינוי הלשון באותם המקראות שבשני אלו המקומות, והוא שמצינו ברפידים נאמר (שמות יז ה) ויאמר ה' אל משה עבור לפני העם וכו' הנני עומד לפניך שם על הצור והכית בצור, ויצאו ממנו מים וכו'. ולא צירף אתו את אהרן, וגם נאמר שהוא ית' יעמוד עמו שם. ובקדש נאמר (במדבר כ ח) קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע וכו'. הרי כמה שינויים, שבחורב לא הקהיל את כל העדה, רק שלקח עמו מעט מוקני

⁴⁴⁴ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

ישראל, בכדי שלא יאמרו מעיינות היו שם מימי קדם כמו שפרש"י שם, וגם לא צירף עמו את אהרן. וכאן הקהיל את כל העדה וצירף עמו אהרן. ועוד מדוע שם בחורב ציוה לו ית' להכות את הסלע, וכאן הקפיד על הדיבור דוקא ובעוון זה נגזר עליו מיתה על מה שהכה אותו.

אבל הענין, כבר כתבנו שישראל הנהגתם במדבר היה ענין יוצא מגדר הטבע לגמרי, רק הנהגתם היה בבחינה שהוא למעלה מן השמים, ובגדר זה אין הפרש אתו ית' להוציא מים ממקור נוזליו או מצור החלמיש, כיון שאין צורך כלל להכנה טבעית. אבל היו צריכים לזה הכנה בשני דברים, בתורה ובעבודה, שהוא ענין ב' עמודי עולם שכתבנו למעלה. והם שני דברים, דיבור ומעשה, כמ"ש בזוה"ק (ח"ג קב ע"ב) שכלל הכל הוא עובדא ומילולא. ולכך בחורב קודם מתן תורה, עדיין לא היו בישראל אלו ב' עמודים, לא היו כדאים לכך שיפתחו להם מקורות העליונות להתנהג בגדר היוצא מטבע, כי לא היה להם בעסק התורה כלום, רק קצת מצות מעשיות, שכבר נצטוו על השבת במרה, וכן על הדינים, ולכן לא הועיל זכותם לבד שיצא מגדר הטבעי להוציא להם מים מצור החלמיש, אם לא בסיוע ידו ית' לשדד הטבע שלא ע"פ התחנות, רק עזר מעט היה מישראל, לכך נאמר לו, עבור לפני העם, ולא הקהיל את כל העדה, מאחר שלא היה זה מצידם לגמרי. ואמר לו הוא ית' הנני עומד לפניך שם על הצור, שהוא ית' סייע בדבר מרצונו הטוב מאוצר מתנת חנם, ולכן ציוה לו להכות במטה, והוא להיות עזר וסעד לדבר בחינת מעשה הטוב המועט שהיה לישראל. ולכן כתיב שם (שמות יז) ויצאו ממנו מים ושתה העם, ר"ל שיצאו המים מעצמו ולא בזכותם, רק בציוויו ית' כמ"ש. אבל אחר מ' שנה שהיה הדור כולם צדיקים ומגודלים בתורה ובעבודה בשני הבחינות, כמ"ש (דברים כט ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת וכו' עד היום הזה.

ונמצא שהיו ראויים ישראל מעצמם לעורר מקורות העליונות היוצאים מן הטבע, והם משה ואהרן, שהם בבחינת שמש וירח נגד תורה ועבודה. תורה במשה, שהוא עמוד הימיני יבין, כמ"ש (ישעיה סג יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו. ואהרן בחינת עובדא, שהיה כהן וכל מעשה נמסר בידו. ולכן כתיב שם, קח את המטה והקהל את העדה, להורות להם שיציאת המים הוא בזכותם לבד. וצירף עמו את אהרן, שהם שני הדברים עובדא ומילולא, ולכן ציוה להם לדבר אל הסלע, שהוא בחינת דיבור זכות עסק התורה, והמטה אשר בידו זכות המעשה. ואמר ונתן מימיו, ר"ל שלא יצטרך לסיוע עליון מאתו ית' אלא הכל שלו. וז"ש, והוצאת להם מים מן הסלע והשקית וכו', ר"ל שאתה ואהרן בעצמכם תוציאו המים, שאתם בבחינת המשגיחים עליהם בבחינת שמש וירח כמ"ש.

אבל כאשר לא עשה משה שליחותו ית' והכה בסלע, גרם שנסתם מקור השפע העליון, ולא הועיל זכות ישראל לבד, עד שהוצרך הוא ית' לסיוע הדבר כמו בחורב. ולכן כתיב אח"כ, ויצאו מים רבים וכו', ר"ל שלא ע"י מעשה משה ואהרן וזכות ישראל, כי אם בסיוע ידו ית' מעצמו. ומזה גרם ג"כ שינוי אחר, שבחורב נאמר, ויצאו ממנו מים וכו', וכאן נאמר והשקית את העדה ואת בעירם, ולבסוף נאמר, ויצאו מים רבים וכו', הוסיף תיבת "רבים". והוא כי שם בחורב שהיו בסיוע עליון ית', לא בזכותם לבד יצאו מים במקרה לא בגבול ושיעור שהיו צריכים לדבר, רק בשפע רב כמו שהוא באם בא השפע מאתו, כמ"ש (מלאכי ג י) והריקותי לכם ברכה עד בלי די וכו'. משא"כ שתלה⁴⁴⁵ הדבר בזכות ישראל לבד, לא יצאו מים כי אם לפי הכנתם ולפי צורכם לבד, ולכן לא נאמר כאן, והוצאת להם מים רבים, רק כתיב, והשקית את העדה ואת בעירם, ר"ל לפי שיעור הצורך להם לבד.

⁴⁴⁵ נדצ"ל כשתלה.

אבל כשחטא והוצרך הוא ית' לסייע בדבר, נאמר, ויצאו מים רבים וכו', ר"ל בלא שיעור כלל, כיון שאינו תלוי בזכות ישראל לבד, והוא ית' כוונתו היה להודיע לישראל שעי רוב עסקם בתורה ובעבודה יהיה נמסר בידם שבט המושל בעולם, לעשות בו כרצונם בלי שום מבוא לטבע כלל, רק תלוי הכל ברצונם, ע"ד (שמואל ב' כג ג) צדיק מושל יראת אלהים. ונמצא שהיה שם שמים מתקדש עי"ז להוסיף עוז ותעצומות בעבודתו ית', ולכן אמר הוא ית' למשה (במדבר כ יב) יען לא האמנתם בי להקדישני במים לעיניהם וכו', ונגזר על משה רבינו ע"ה למות במדבר, ומיתתו גרם שנסתתמו מקורות העליונים, ואין ההשגחה הנסיית פועלת בתמידות בעולם התחתון רק לפרקים לבד ועי"י כמה מסכים וחלונות. וזהו ענין מיתת משה שהוא בחינת השמש העליון כמו שביארנו.

ובזה נבין דברי המדרש ע"פ (תהלים צ א) תפלה למשה איש האלהים וכו', וז"ל זש"ה (קהלת א ה) וזרה השמש ובא השמש וכו' עד שלא שקעה שמשו של משה וזרה שמשו של יהושע, וצריך להבין מה ענין זה לפסוק תפלה למשה וכו'. אבל הענין, שאחר שראה משה רבינו ע"ה שקלקל בעוון מי מריבה, שנסתתמו מקורי השפע, ביקש מאתו ית' שיועיל להשפיע מאתו ית' אף שלא יהיו התחתונים כדאים בזכותם, לשדד הטבע ולהשפיע ממקור עליון מעל השמים, כמו שהוא ית' השפיע מטובו בעת בריאת העולם, אף שלא היו עדיין זכות מעשי התחתונים רק באתערותא עילאה לבד. וז"ש (תהלים צ ב) אדני מעון אתה היית לנו בדור ודור, בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל וכו'. ולכך הועיל תפילתו, שאף שנגזר אור העליון, מכל מקום מאיר מבתר כותלא⁴⁴⁶ בכל דור ודור, להשפיע מעט דרך מסכים וחלונות איזה ניצוצות מסדר ההנהגה העליונה אשר בשמים ממעל, כמו השמש אחר שנגזר מאירים כוכבים. והוא בעצמו זריחת שמשו של יהושע, עי"י שנגזר בו אורו של משה רבינו ע"ה. ורק שדבר זה הוא משתנה בכל דור ודור, שלפי ערך מעלת הדור מאיר ביותר אורו של משה רבינו ע"ה, ולכן יהושע שהיה קרוב למשה רבינו ע"ה ביותר, האיר בו מאוד, עד שהעמיד חמה ולבנה שלמטה, ושימש אז באור החמה ולבנה העליונים. וכן בכל דור ודור שהיו נסים גלויים לפרקים, היו לקורבתם לאור נשמת משה המאיר בהם. משא"כ עתה, שאנו רחוקים מאוד מאורו, הנסים נסתלקו לגמרי, ואעפ"כ מעט מאיר לקיום ישראל בגלות שלא יכלו, כמ"ש (יומא סט ע"ב) הן הן גבורותיו וכו' כמ"ש במ"א.

מלחמת עמלק

ומזה נבין ענין מלחמת עמלק אחר שהיה הנס בהוצאות המים מצור החלמיש, כמ"ש (שמות יז ז) ויקרא למקום מסה ומריבה וכו' ועל נסותם את ה', לאמר היש ה' בקרבינו אם אין, ואמרו במדרש (מכילתא עמלק א) שאמר הוא ית' אתם רוצים לנסות אותי, יבוא עמלק וינסה אתכם, מיד ויבוא עמלק. וצריך להבין על דור דעה כמותם, אחר שראו גבורותיו ית' בירידת המן והוצאת המים, היאך נסתפקו בדבר אם יש ה' בקרבם, ומדוע דוקא נענשו במדה זאת במלחמת עמלק דוקא.

אבל הענין צריך להבין ג"כ מדוע נתעצל משה רבינו ע"ה במצוה רבה הזאת במלחמת עמלק, ואמר ליהושע (שמות יז ט) בחר לנו אנשים וכו', ולא הלך בעצמו במלחמת מצוה הגדולה הזאת. אבל הוא הדבר אשר כתבנו, שישראל ראו בעת שנעשה להם נס זה, בהוצאת מים מן הצור, שנעשה עי"י משה דוקא במה שהכה במטה אשר בידו

⁴⁴⁶ עי' זהר ח"ג קכט ע"א.

על הצור, ומדוע לא יצאו המים בעצמם ממנו ברצונו וציוויו ית', ולא היה צריך כלל לשליחת משה כמו שהיה ירידת המן מן השמים. ולזאת נסתפקו בדבר, אולי בחינה זאת של גילוי השגחה העליונה אי אפשר להיות בלי אמצעות משה רבינו ע"ה, אשר הוא במקום השמש העליון כמ"ש למעלה. ולכן חשבו שאחר העדר אור משה רבינו ע"ה, יהיו נשארים במקרה הטבע ככל גויי הארץ, ואין ה' שורה בקרבם. וזהו אומרם, היש ה' בקרבנו אם אין, ר"ל שנסתפקו אם ה' שוכן בעצמם או על ידי משה רבינו ע"ה דוקא, כמו שהיו אז בהוצאות המים כמ"ש. ולכן נתברר להם ענין זה ע"י מלחמת עמלק דוקא.

והוא דבר גדול כמה שנקדים, מה שיש לתמוה מדוע עשה הוא ית' ככה לישראל, שיחיה עמלק דוקא רצועת מרדות להם ביותר מכל אומה ולשון. אבל הענין כתבנו כמ"פ, שכל אומות הם תחת המזל ותלויים במקרה ממש, משא"כ זרע יצחק שאין להם שום תליה בטבע ובמזל כלל, לא מצד האב ולא מצד האם, שהרי רבקה עקרה היתה וכן יצחק ג"כ עקר היה, כמ"ש (בראשית כה כא) ויעתר לו ה', ואמרו במדרש (ב"ק צב ע"א) שהמתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, וא"כ אין לזרעו שום מציאות כלל ע"פ הטבע, ולכך יעקב ועשו הוצרכו להתלות בנס. וזה היה כוונת עשו הרשע שהשתדל מאוד להתברך מיצחק אביו, מה שלא עשה כן שום א' אשר לא מישראל המה, אבל כיון שידע שאין לו שום מציאות קיים בעולם, רצה להתברך מיצחק שישפיע עליו ממקור עליון אשר מעל השמים. אבל לא עלתה בידו, שזרע הנבחר הוא יעקב, אשר הוא תלוי במקור עליון כצבא מעלה. ולכן כאשר לקח יעקב ברכותיו, בכה עשו מאוד, שנתיירא שיתבטל מציאותו מכל וכל, עד שאמר לו יצחק (בראשית כז מ) והיה כאשר תריד ופרקת עולו וכו', ור"ל שמציאותו תלוי ג"כ בישראל, שלא במקרה וטבע, וכל חיותו ומציאותו הוא שיהיו רצועת מרדות לישראל, כאשר לא יעשו רצונו של מקום. משא"כ שאר אומות, אין שייך זה, כיון שתלויים במזל, ואולי המזל לא יחייב אותם להתנשאות ולהתגדל, וא"כ היאך יענשו ישראל ע"י. משא"כ עשו שאינו תלוי במזל כלל, ונמצא שכל חייו הוא ע"י מיעוט עבודה של ישראל, שכפי חסרון עבודת ישראל, כך הוא עלייתו של עשו ממש, כשני כפות מאזנים, כשזה יורד זה עולה, וכמ"ש (מגילה ו ע"א) אמלאה החרבה, אם מליאה זו וכו', וכתוב (בראשית כה כג) ולאום מלאום יאמץ. ולכך לעתיד לבוא, שאז יהיה ישראל בתכלית השלימות ולא יהיה בעבודתם שום חסרון כלל, נמצא שלא יהיה שום חיות כלל לעשו, אז כתיב (עובדיה א יח) ולא יהיה שריד לבית עשו וכו'.

וזהו ג"כ ענין מ"ש (שמות יז טז) מלחמה לה' בעמלק מדור דור, והדבר תמוה, שלא מצינו שלא היה מלחמה בעמלק כי אם במדבר ובשאל ובזמן המן, והיאך אמר מדור דור, שמשמע שדבר זה מתמיד לעולם. אבל באמת, ענין מלחמה זאת הוא מלחמת הסט"א עם הקדושה, שהוא נוהג לעולם בכל עת ובכל זמן כפי שיעור עבודת ישראל, לפעמים זה עולה ולפעמים זה. וכפי שיעור מיעוט עבודה של ישראל ועוסקם בתורה, כך הוא שיעור הכבדת עולם על ישראל, וכמ"ש רז"ל ע"פ (בראשית כז כב) הקול קול יעקב וכו', כמו שאנו רואים בעוה"ר בעתים הללו, שניתן שליטה גדולה לס"מ, אשר כמה נפשות מילדי ישראל נלכדו ברשתם, שע"ז נאמר (שם לב כה) ויגע בכף יריכו, ואמרו במדרש (עי' זהר ח"א קעא ע"א) אלו תינוקות של ישראל, והכל בעון ביטול תורה, אשר נתגבר עון זה ביותר בדורות הללו, וע"י שרפו ידי מחזיקי תורה ותמכי אורייתא נפלו ה' ירחם.

וע"פ ההקדמה הנ"ל יובנו הכתובים הנ"ל, למה הראה להם הוא ית' מלחמת עמלק לנסות אותם, והוא כמ"ש להראות להם שתמיד גם אחר העדר אורו של משה רבינו ע"ה, הוא ית' שוכן בקרבם, ומתנהגים למעלה מן הטבע, ורק שהכל לפי ריבוי עבודתם, שאז מתקרבים נגד אור ניצוץ משה רבינו ע"ה, או ע"י התרחקם ממנו, שע"י ניתן כח לעמלק

שהוא זרע עשו ועיקרו. ולכך ציוה משה ליהושע (שמות יז ט) בחר לנו אנשים וכו', שיהושע היה במדריגת הירח, המקבל אורו מן השמש, ואור השמש נגזר בו. וכן אור נשמת משה האיר בו, וכן בכל דור ודור כמ"ש למעלה, ואמר (שמות יז ט) אנכי נצב על ראש הגבעה, לרמוז שלעולם עומד הוא למעלה על השמים כבודו, להשפיע מזויו למטה. וכאשר ירים משה ידו (שם יא), שאז היה לו התנשאות לפי מעלת הדור והתקרבת למעלה, אז וגבר ישראל, כענין קרבת הירח לשמש שמקבל אורו ביותר. וכאשר יניח ידו וגבר עמלק, ע"י מיעוט זכיות ישראל כמ"ש. וז"ש רז"ל (ר"ה כט ע"א) וכי ידיו של משה עושות מלחמה וכו', אלא כ"ז שישראל משעבדים את לבם לאביהם שבשמים וכו'.

והוא מ"ש הקב"ה למשה (שמות יז יד) כתוב זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע לאמר כי מחה אמתה וכו', הורה לנו כי עיקר המלחמה עם עמלק הוא ע"י זכות עסק התורה שבכתב ושבע"פ. וז"ש כתוב וכו' ושם באזני וכו', בתורה שבע"פ, ועי"ז אמתה את זכר עמלק. ולכן בנה משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי וכו' (שם טו), ר"ל שזה שם הוי"ה השולט על הטבע ומנהיג ישראל בבחינת נסים, ועיקרו ע"י הארת נשמת משה כמ"ש באריכות.

ובזה נבין עצת המן הרשע ימ"ש אשר הוא שורש נחש עמלק הרשע, שביקש לשלוט על ישראל ולאבדם מן העולם, בראותו עצלות ישראל בתורה ובעבודה שהיה בימיו, כמ"ש רז"ל בפתחתא דמגילה (יא ע"א) מ"ד (קהלת י יח) בעצלתים ימך המקרה וכו', בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה, נעשה שונאו של הקב"ה מך, ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר (תהלים קד ג) המקרה במים עליותיו וכו'. והוא כמ"ש, שבעון זה נסתלק מעליהם מקורות העליונים, שהוא השפע אשר מעל השמים, והוא נרמו במים העליונים שעל השמים, ועי"ז נעשו ישראל מכים ורשים, כיון שאין להם שורש במזל כלל כמ"ש.

וזהו ענין שם ישראל שיש בהם אותיות אל"י ש"ר, שעיקר קיומם בשפע האל ית' לבד ולא בטבע כלל, וכאשר נסתלק אותיות אל"י, אז נשאר אותיות ר"ש לבד. וכן מיכאל השר הגדול, אפטרופוסא רבא דישראל (זהר ח"ב רנד ע"א), כל כוחו באותות אל"י שבשמו, וכאשר מסתלק נשאר אותות מ"ך. וז"ש רז"ל אחשורוש, שנעשו ישראל מכים ורשים בימיו, והוא מ"ש (קהלת י יח) בעצלתים וכו' ובשפלות ידים וכו', הוא בעובדא שממעטים בעבודה ובגמ"ח, ועי"ז נתמוטטו עמודי הבית אשר הבית נכון עליהם כמ"ש למעלה, וז"ש (שם) ידלוף הבית.

מיתת משה רבנו בז' אדר

וידוע כי מיכאל השר הגדול הוא לעומת משה רבינו ע"ה מימין, כמ"ש (ישעיה סג יב) מוליך לימין משה זרוע תפארתו וכו', וע"י עון ביטול תורה מסתלק הארת נשמת משה. ובוזה נבין דברי רז"ל (מגילה יג ע"ב) באומרם כיון שנפל לו הפור בירח שמת בו משה שמח שמחה גדולה וכו', ולא היה יודע שבו' באדר מת משה וכו' באדר נולד משה. ומהתימא בזה מ"ש שלא ידע שמת בו' באדר, כיון שידע החודש שמת בו מדוע לא ידע איזו יום. וגם צריך להבין, מדוע נעלם ממנו יום לידתו. וכבר כתבתי בזה בכמה אופנים שונים, וכעת אמרתי בזה דבר חדש, והוא שידוע מ"ש הרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות מאמר חיקור דין חלק ב פרק יג) בענין תירוץ קושיית הרא"ש בפרק ע"פ על מ"ש במסכת סופרים, שמשה רבינו ע"ה מת בשבת, והלא אמרו שבאותו היום כתב י"ב ס"ת. וכתב ע"י, שבאמת היה אז ז' באדר בע"ש, ואז נסתלק נשמתו, ובאותו היום כתב י"ב ס"ת, אבל האיר בו נפשו עד יום ש"ק במנחה, שאז יצתה גם נפשו בעת רצון, ואז היה ח' באדר. ובמדרש

אמרו (שמ"ר פ"א סי' כד) שמשנה רבינו ע"ה יום שהושלך ליאור היה ו' בסיון, ואמרו מלאכי השרת, מי שעתיד ליתן תורה לישראל ביום זה יטבע במים וכו', והיינו שנולד בו באדר, ותצפנהו שלשה ירחים (שמות ב ב) ואז אח"כ בו' בסיון השליכתו ליאור, ולכן ניצל אז, שמתן תורה גרם הארת נשמת משה בישראל כמ"ש. והמן טעה בדבר, שלא ידע ממה שהיתה אמו מצפנת אותו ג' ירחים, וחשב שנולד ביום ההוא לאחר כלות ט' חדשים ימי עיבורה ונולד בו' בסיון, ולכן חשב שיום מתן תורה גרם לידת משה והארתו בישראל, משא"כ כשישראל הם מתעצלים בתורה, נשארו עזובים לגמרי מהשגחת ה'. ואלו ידע בדבר שנולד בו' באדר, אף שאין בו זכות תורה, לא היה מסמין לאבד ישראל, שבאמת אף שישראל אין עושים רצונו של מקום, (ויקרא כו מד) אף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתיים, ומאירה נשמת משה בהם מבתר כותלא⁴⁴⁷ שלא יכלו בגלות כמ"ש. וגם אם היה יודע ענין זה שכתבנו, שמיתת משה היה בב' ימים, בו' באדר סילוק נשמתו, ובה' בו סילוק נפשו, לא היה מודקק להם ג"כ כי, בזה הורה לנו ג"כ שאף אחר פטירת משה, הוא מאיר על ישראל רק בבחי' מועטת מבתר כותלא, כמו שהיה אחר שנסתלקה נשמתו בו' באדר, אעפ"כ האירה נפשו אח"כ רק בבחינה מועטת בדרך הנפש נגד הנשמה. אבל הוא לא ידע מענין הזה, רק חשב שמיתתו היה בח' באדר, סילוק נשמתו ונפשו ביחד, וחשב בזה שבעוון ביטול תורה יוכל לאבד ישראל לגמרי, ולכן שמח שמחה גדולה והוא מ"ש. ולא ידע שב' באדר מת ובו' באדר נולד, הכל לא ידע כמ"ש, והבין כי הוא ענין נפלא.

גדולה הסרת טבעת

וע"י הקדמה הנ"ל נבין ג"כ אומרים ז"ל (מגילה יד ע"א) ע"פ (אסתר ג י) ויסר המלך את טבעתו וכו' גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים, שכולם לא החזירו ישראל למוטב ואלו הסרת טבעת החזירתם למוטב. והענין בזה כמ"ש בפ"ק דהגינה (ה ע"ב) בהאי מינא דאחוי לר' יהושע בן חנינא עמא דאהדרינהו מאריה לאפיה מיניה, אחוי ליה ידו נטויה עלינו. וכתבנו מזה במ"א, שהענין הוא שישראל יש להם ב' מיני זכיות: הא', זכות עסק התורה במילולא. והב', בעובדא, בפועל המעשים. אבל זכות עסק התורה גדול יותר, שמי שתורתו אומנתו פטור מעסק המצות כמו רשב"י וחביריו⁴⁴⁸. ולעומת זה השגחתו ית' על ישראל ב'⁴⁴⁹ בחי' א', באתגלייא בפועל נסים לבד, כמו שהיה בדורו של משה רבינו ע"ה. ונגד זה הוא ג"כ בחינת תפלין של ראש באתגלייא, שבחינת תפלין הוא, שהוא ית' מחשבתו קבועה בהם, וכל מגמתו לפנות אליהם באתגלייא, כמ"ש (דברים כח ז) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וכו', והוא באתגלייא. ולכן אמרו (ברכות ו ע"א) שהוא תפלין של ראש, והוא כמ"ש (שה"ש ח ו) שימני כחותם על לבך וכו'. והב', הוא כשמתעצלים בעסק התורה, מסתלק אור עליון מישראל כמו שהיה אחר מיתת משה רבינו ע"ה, והוא בבחינת סילוק תפלין של ראש, וזהו שהראה המין לר' אבהו, לומר שגרם מיתת

⁴⁴⁷ ע"י זהר ח"ג קכט ע"א.

⁴⁴⁸ ענין זה קשה מאד ע"י שבת יא ע"א: תניא חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחי וחביריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין לקריאת שמע ולתפלה, וע"י ב"ע (קמג ע"ב): רשב"י וחביריו שהיו מסוד הדעת ה' כחם גדול להעלות קו האמצעי יותר למעלה למעלה ונודע כי כחם יותר גדול מאותם העוסקים במצות מעשיות שהמעשה הוא בגופא בזיוגא דגופא משא"כ עסק התורה ע"י הבל פיהם גורמים זיוג נשיקין במוחא והוא דרגא דמשה שהיה כחו בפיו ולכן אמרו בש"ס שרשב"י וחביריו היו פטורים מכל המצות שתורתם אומנתם.

⁴⁴⁹ נדצ"ל בב'.

משה רבינו ע"ה סילוק אור עליון מעליהם, כמו שעלה על דעת המן הרשע כמ"ש. וע"ז הראה לו, ידו נטויה עלינו, ורמז לו שאף שעסק התורה בעוה"ר רפה בידינו, מכל מקום עדיין נשארו בעלי מעשים בישראל, ובוזה גורמים שיאיר הוא ית' להם מבתר כותלא באתכסיא, בבחינת תפלין של יד, שהם מכוסים כמ"ש (שם) כחותם על זרועך, והוא המגין עלינו שלא נבלה ח"ו בגלות, וז"ש ידו נטויה עלינו.

וידוע מ"ש בזוהר (ח"ג קט ע"א) שבכל מקום שנזכר מלך סתם במגילה נדרש על מלך מלכי המלכים הקב"ה, והוא אומרו (אסתר ג י) ויסר המלך את טבעתו מעל ידו, שח"ו נגזרה כליה על ישראל. ונמצא שהוסר גם בחינת תפלין של יד כביכול מאתו ית', לעוזבם לגמרי ויתנה להמן וכו' (שם), כמ"ש שכחו של עמלק הוא מאותו השפע שניטל מישראל, כמ"ש (מגילה ו ע"א) אמלאה החרבה וכו'. ולכן היתה גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים, שתמיד היו ישראל בטוחים בהבטחה האמורה בתורה (ויקרא כו מד) ואף גם זאת וכו', ולכן לא שבו בלב שלם עד גזירתו של המן הרשע ימ"ש, שנודע להם שנכתב אגרת כליה על ישראל למעלה, כמ"ש במדרש (אסתר רבה פ"ז סי' יח) ע"פ (אסתר ד א) ומרדכי ידע וכו', ולכן אז שק ואפר יוצע לרבים (שם ג) והיתה תשובה גדולה למאוד, וקבלו את התורה מחדש ברצון גמור לעסוק בתורה ובמצות. ולכן חזר אורו של נשמת משה רבינו ע"ה להאיר עליהם ביותר, והוא מ"ש (אסתר ח מז) ליהודים היתה אורה וכו', ואמרו (מגילה טז ע"ב) אורה זו תורה וכו' ויקר אלו תפלין. והוא מ"ש בחינת תפלין של יד ושל ראש.

וע"פ הדברים האלה יוצא לנו טעם נכון על מה שעשה ככה הוא ית' לעמו ישראל בנס פורים, שנתהפך הדבר לגזור על בית המן לשתות כוס התרעלה, ומדוע נשתדלו בזה מרדכי ואסתר, וכי לא היה די להם בהצלת עצמם לבד. ונבאר בזה מליצת רז"ל באומרם (מגילה ז ע"ב) מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וכבר דרשתי בזה בכמה אופנים, וכעת נחדש בו פרפרת אחת. והוא, כי צריך להבין על שורש דבר מחשבתו של יצחק אבינו, במה שרצה לברך את עשו הרשע, וכי לא היה יודע שעיקר הזרע הוא יעקב וכי הוא נבחר לה'. וכתבתי בזה ג"כ במ"א באריכות, ולדעתי היה בזה כוונה עמוקה, והוא כמ"ש, שבאמת זרע יצחק לא היה להם שורש כלל ולא ענף בעולם, כי עקרים היו יצחק ורבקה כמ"ש"ל. וידע יצחק כי יעקב אינו צריך לברכתו, כי מעצמו מצד התורה והעבודה המסורה להם, יהיה תחת רשותו של הקב"ה בצל כנפי השכינה. אבל עשו שהוא ניעור וריק מעבודת ה', היאך יהיה בעולם. לזה רצה לברכו מברכת ה' המסורה בידו, שיהיה לו קיום בעולם. אבל לא כן מחשבותיו ית', כי באמת עשו הוא הסט"א המתנגד ליעקב סיטרא דקדושה, והסט"א הוא צורך גדול בעולם להיות רצועת מרדות לישראל, וע"י יזכו ישראל לכל הטוב. אבל אין רצונו ית' שיהיה להם שליטה בפועל, רק יהיה בכח לבד ולא ישלטו בעולם. ונמצא שבכח המחשבה, יש לסט"א אחיזה לפי עומק מחשבתו ית' שבראה לצורך העולם. ולכן עשה כן ית' להעלים הדבר מיצחק, בכדי שיברך את יעקב במעשה ומחשבתו יהיה על עשו. ונמצא שבמחשבה יבורך מפי ה', אבל לא יהיה לו שליטה בפועל, כי אם כשישראל לא יהיו ח"ו רצויים למקום, והוא מה שברכו אח"כ בפועל (בראשית כז מ) והיה כאשר תריד וכו', שאז יש להם שליטה בפועל ממש על ישראל.

ענין הי"ן

והנה מצינו בעת שנתברך יעקב, נאמר (בראשית כז כה) ויבא לו יין וישת וכו', ואמרו (ע"י זהר ח"ג קפט ע"א) שהביא לו מיין המשומר בענביו. והענין בזה כי אמרו

(ברכות נז ע"א) הרואה יין בחלום וכו', ואמרו יש שותהו וטוב לו ויש שותהו ורע לו וכו'.⁴⁵⁰ כי ידוע שיין הוא מרמז על מדת הרחמים, שהוא ג"כ טוב ורע, שבאמת הוא טוב, שע"י העונש בני האדם מתייראים מהקב"ה, כמ"ש (קהלת ג יד) והאלהים עשה שיראו מלפניו, ועי"ז הבחירה מסורה ביד האדם, אבל יש בו ג"כ מן הרע, והוא שמרי היין המשכר,⁴⁵¹ והוא בחינת הסט"א עצמה, ומהם הרשעים שבעולם. אבל היין הברור הוא טוב משמח אלהים ואנשים.

ולעתיד לבוא, שאז נאמר (זכריה יג ב) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, אז יהיה כולו טוב, ואז יהיה יום הדין הגדול, לשלם שכר טוב לצדיקים ע"י הבחירה שהיה בידם. וזהו ענין יין המשומר בענביו שלא נגע בו נכרי וסט"א, ואין להם שליטה עליו. ולכך יצחק שרצה לברך את עשו בפועל ממש, וא"כ רצה שיהיה לו קיום ממש בעולם, ונמצא שיהיה בו מן הרע, לכן הביא לו מיין המשומר בענביו שאין בו מגע סט"א, להורות לו שאין כדאי להיות קיום לעשו וסט"א בעולם כמו שיהיה לעתיד לבוא, רק בכח לבר בכדי להפחיד את ישראל, כמו האב הטוב שיש לו רצועה שאין מכה בנו ע"י אלא מפחידו ומגזם לו בראותו אותו לבר. ונמצא שהרווחנו במעשה ידיו של יעקב אבינו ובתחבולתו ע"פ רצון ה', שאין קיום נצחי לעשו הרשע, כי אם ע"י שלא יהיו ישראל עושים רצונו של מקום. אבל כשיהיו מובטחים שלא ישובו עוד לכסלה, לא יהיה בו צורך כלל, ולכן לעתיד לבוא כתיב (עובדיה א יח) ולא יהיה שריד לבית עשו. וכן לעולם, כל זמן שישראל עושים תשובה, אז גורמים ירידה גדולה לעשו וזרעו. ולכך בזמן אחשוורוש ע"י עצלות ידים שהיה בישראל שלא עסקו בתורה, נתעלה המן וכל זרע עמלק, כמ"ש (אסתר ג א) אחר הדברים האלה גידל המלך וכו', וכמ"ש (בראשית כז מ) והיה כאשר תריד וכו'. אבל אח"כ כשעשו תשובה, אז היה לו ירידה גדולה, מאחר שבאמת אין לו קיום כלל בעולם כי אם ע"י מיעוטם של ישראל בעבודה, ומאחר שכל זה היה ע"י היין שהביא יעקב ליצחק מיין המשומר בענביו, לכן התקינו אז חכמי הדור לשתות יין בפורים לעשות אותם ימי משתה ושמחה, שכן היה אז שהדין הנגזר על ישראל היה לטוב להם שחזרו בתשובה, וקיבלו התורה מחדש, מאחר שלא יצא הדין לפועל אלא בכח לבר, כמ"ש (מגילה יב ע"א) הם לא עשו אלא לפנים וכו'. ולכן אמרו שצריך לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, שלא יהיה בדעתו ויטעה לומר ברוך המן, ונמצא שלא יהיה רק בבחינת מחשבה לבר ולא במעשה נמור, כיון שאינו בדעתו כמו שהיה בעת שרצה יצחק לברך את עשו וברך יעקב כמ"ש, שבזה לא ניתן לו שליטה בעולם רק תלוי הכל בישראל. וגם כיוונו בזה ליתן שוחד לס"מ על שקיטרגו על הברכות, שראוי היה עשו להתברך במחשבה ובמעשה, ובאמת לא ברכו יצחק אלא במחשבה לבר. אבל תיקנו בזה ע"י שמברכים להמן ג"כ במעשה ולא במחשבה, אז מצטרף המחשבה של יצחק עם מעשה, ונשקט מקטרגו. וגם אין לו שליטה

⁴⁵⁰ ז"ל הגמרא: תני תנא קמיה דרבי יוחנן, כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין, יש שותהו וטוב לו, ויש שותהו ורע לו. יש שותהו וטוב לו, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, ויש שותהו ורע לו שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש.

⁴⁵¹ ע"י שעה"כ ברכת השחר הנותן לשכוי בינה וכו' וז"ל, יין המשמח והוא סוד היום, אבל הגבו' בעצמ' היא יין המשכר, והוא סוד הלילה, וזמ"ש"א להבחין בין יום ובין לילה, שהוא ע"י היין המשמח הנמשך מבינה, והיא המבחין בין יום ובין לילה, עכ"ל, ועי' שער מאמרי רשב"י כ"ד ע"ג וז"ל, וביום שני זה נתגלה גוון הגבורה, שהיה נעלם במלכו' והוא גוון סומק, וירית גוון דהבא מאימא עלאה אשר שם הזהב, והיא הנקראת גם כן אלהים אלהים חיים, דכולא גוונא חדא, שזו גבורה עלאה וזו גבורה תתאה, אלא שזה זהב בסוד היין המשמח וזה בסוד היין המשכר, ויונקת היא התחתונה מהעליונה דהא מסטרא דאימא נפיק גבורה כנודע, עכ"ל, ועי' יהל אור ח"ג י"ד ע"א וז"ל כי במנחה זמן השכרות כמ"ש בפ"ד דתענית כ"ו ע"ב והענין כי אז יין המשכר, עכ"ל.

בישראל מאחר שאינו מתברך במחשבה ובמעשה ביחד בעת א', והבן כי הוא ביאור נפלא לפענ"ד.

יוצא לנו מכל מ"ש, שכל קטרונו של המן והסמ"א היה אז במה שהיו ישראל מתעצלים בעסק התורה ובגמ"ח שהם שני עמודי עולם, ועי"ז היה נחתם ח"ו כליה לעולם, עד שבאו אח"כ מרדכי ואסתר ותקנו כל זה במה שקיבלו התורה ברצון וכן בגמ"ח, כמ"ש (אסתר ט כב) ומתנות לאביונים, להחזיק ידי ת"ח, וע"י נתיסד העולם מחדש ועמלק היה לו ירידה גדולה.

פורים לא יתבטל

ובזה יובן מאמרם ז"ל בפתחתא דמגילה (י ע"ב) ר' שמואל בר נחמני פתח לה פתחא מהבא (ישעיה נה יג) תחת הנעצוץ יעלה ברוש וכו' תחת המן הרשע שעשה עצמו ע"ז, יעלה ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים וכו'. ותחת הסרפד, תחת ושתי וכו', יעלה הדם זו אסתר וכו', והיה לה' לשם זו מקרא מגילה, לאות עולם לא יכרת אלו ימי הפורים. וכתבתי בביאור מאמר זה במ"א, ועכשיו נבארהו באופן אחר, בהקדם לבאר מה שהקשו המחברים על מה שאמרו (מדרש משלי ט) שאם כל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא נבטלים, מדוע יהיה כן ונס מצרים היה יותר גדול ויוצא מגדר טבעי מנס של פורים שהיה כמעט בדרך הטבע.

אבל הענין, שבאמת ענין הצלת ישראל מהמן הרשע היה יותר גדול מנס יציאת מצרים. שידוע שבמצרים היו שקועים ישראל במ"ט שערי טומאה, אבל לא נכנסו עדיין בשער החמשים, שאלו כן היו נאבדים שם ח"ו, ולכן יצאו בחפזון כמ"ש בזוה"ק (עי' זו"ח ריש פרשת יתרו). אבל בענין גזירת המן היה יותר, שהוא קל"י עמלק, והטעם כמ"ש, שכמו שיש בקדושה נ' שערי בינה, וידוע כי מ"ט שערים הם למטה בהנהגת העולם כמ"ש הרמב"ן בהקדמה לפי בתורה, אבל שער החמשים הוא ענין הנוגע לעצמותו ית', ולכן לא ניתן אפילו למשה רבינו ע"ה, וכנגד זה נ' שערי טומאה, מ"ט שערים בשרים המנהיגים בעולם וכל כחות הטבע, ושער החמשים הוא הס"מ בעצמו, ואין לו שייכות כלל בטבע, רק מה שנמסר לידם בעוה"ר כשאינן ישראל עושים רצונו של מקום, שאז לוקחים הברכות שנמסרו ליעקב, ומשם הוא כחו של עשו שאין לו ענין כלל בטבע ובמזל כמ"ש, רק מה שלוקח וגוזל מסטרא דקדושה, הבא מהשגחת ה' ית' בעצמו.

המן מן התורה מנין

ובזה נבין דברי רז"ל (מגילה טז ע"א) ע"פ (אסתר ו ד) על העץ אשר הכין לו, וז"ל תנא לו הכין. וצריך ביאור לדבריהם מה כיוונו בזה, אבל הענין צריך לידע מדוע עשה המן העץ גבוה חמשים אמה דוקא ולא פחות מזה. ולפי מ"ש כיון בזה ענין גדול, שהוא חשב ליטול לעצמו כל הברכות של יעקב, והוא התגברות שער החמשים של טומאה וסילוק השגחה מישראל. וזהו ענין מ"ש רז"ל (ברכות ד ע"ב) מ"ט לא נאמרה נו"ן באשרי, מפני שיש בה מפתח של שונאי ישראל וכו'. ר"ל שענין סילוק שער החמשים זה גורם מפתחם ונכנעים תחת יד עשו וזרע עמלק. ורז"ל אמרו (חולין קלט ע"ב) המן מן התורה מנין, דכתיב (בראשית ג יא) המן העץ וכו', ותמהו המפרשים ע"ז, מה צורך לנו שיהיה הרשע הזה נזכר שמו בתוה"ק, עד ששאלו ע"ז מן התורה מנין. ולדעתי רמזו בזה ענין גדול, שידוע שכל הנבראים נבראו ע"י אותיות התורה הקדושה, וכל דבר יש לו שורש בתורה ומשם הוא

שפעו וחיותו. ולכך נכתבה התורה בשבעים לשון, כדי שיהיה לכל הע' אומות קיום וחיות בעולם ע"י התורה, כל א' לפי מדריגתו. אבל זרע עמלק אין לו שום שורש כלל, כי כבר כתבנו במ"א שאין כל חדש תחת השמש (קהלת א ט), וכל מה שהיה ועתיד להיות הכל נכללו בנבראים הראשונים שהיו בו' ימי בראשית, כמו שכתבו הטבעיים שבגרעין הפרי שם יש אילן שלם ופירות. וכן במוחו של אדה"ר נשרשו כל בני אדם שיוולדו עד סוף העולם, כמו שהוא בזרע היוצא מן המוח.

וכתבנו בזה באריכות בדרוש הקודם לשבועות בראיות גדולות. וא"כ זרע עשו לא היה להם שורש כלל כיון שיצחק ורבקה היו עקרים בטבע, וא"כ לא נשרש במוחם אברי בניו, ולא היו בתחילה בשורש מוח אדה"ר, רק הוא ית' עשה דבר חדש ובריאה חדשה ממש כמו בו' ימי בראשית, ואף דכתיב אין כל חדש תחת השמש, כבר כתבנו שמה שהוא למעלה מן השמש מעל השמים יש בו חדשות בכל עת, וע"ז אמר הכתוב (ישעיה מג כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו וכו'. הורה לנו שיציאת⁴⁵² עם קדוש הישראלי היה ממש יצירה חדשה בפ"ע, בכדי שיספרו תהלתו ית' בתורה ובעבודה, וא"צ לשורש טבעי רק בתורה עצמה שהיא למעלה מן השמש. וא"כ תינה יעקב שהוא מסטרא דקדושה, אבל עשו שהוא עצם הרע, מאין לו שורש וקיום בעולם. אבל באמת אין לו משל עצמו כלום, וכל חיותו וקיומו בעולם הוא בגזל מה שלוקח מסטרא דקדושה כשאין ישראל עושה רצונו של מקום, ולכן הוצרך עשו להיות נוצר ביחד בבטן אמו עם יעקב, כי בלעדיו לא היה לו יצירה כלל, ולכן (בראשית כה כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה, והוא מקטרג על ישראל יותר מכל אומה ולשון, כי רוצה לקבל שפעו וחיותו שאי אפשר לו כי אם ע"י החטא לישראל וזהו כל חיותו.

ואלו באמת היה מתבטל זרע יעקב ח"ו, היה הקדושה מסתלק לגמרי ולא היה שום מציאות כלל לזרע עשו. ודבר זה ממש מצינו באדה"ר עם הנחש, כמ"ש (בראשית ג א) והנחש היה ערום וכו'. והביאור בזה, שהנחש הוא הס"מ, שרו של עשו, לא היה לו שורש כלל, וידוע כי הגוף הוא מלבוש הנפש, ונמצא ששרו של עשו היה עומד בשמים ממעל, לא היה לו שום מציאות להשפיע מכחו להתלבש בגוף בעוה"ז מאחר שיצחק היה עקר כמ"ש, ונמצא שהיה נשאר ערום בלא לבוש כלל, משא"כ שרי אומות העולם, כולם היה להם שורש מציאות גופני באומות העולם העתידיים להולד מאדה"ר ונשרשו כבר במוחו, וידוע (עיין מדרש אותיות דר"ע נוסח א' אות א') שאומות העולם נמשלו לחיות השדה, וז"ש מכל חיות השדה.

ולכן נתחכם להחטיא האדם בכדי שיהא לו חיות עי"ו, וכמו שהיה באמת שנמל הנחש ממנו מלבושיו, כתנות עור שלו, עד שבא יעקב אבינו ע"ה שהיה גלגולו של אדה"ר ומעין שופריה דיליה (עיין ב"מ פד ע"א), הלך בערמה עם עשו ונמל ממנו מלבושיו, בגדי עשו בנה הגדול החמודות וכו' (בראשית כז טו). ועשו היה בעצמו הנחש הקדמוני, וע"י חטא ע"ן הדעת נתלבש הס"מ במלבוש גופני, שמזה יוצא שורש לעשו הרשע וזרעו שיהיה להם קיום בעולם, ואילן שאכל ממנו אדה"ר גפן היה (ברכות מ ע"א), כמ"ש רז"ל (בר"ר פ"ט ס"ה) שחטה סחטה ענבים ונתנה לו.

וענין סחיטת הענבים הוא, כי תחילה היה בבחינת יין המשומר בענביו (ברכות לד ע"ב), שלא היה שום אחיזה לסט"א בו, ואח"כ ע"י חטאו היה שורש גדול לסט"א ונגיעה בסטרא דקדושה, והרי זה היין נסך ממש. ולכן יעקב אבינו ע"ה שתיקן חטא אדה"ר, ונמל כל הברכות מס"מ שרו של עשו בחזרה, כתיב (בראשית כז כה) ויבא לו יין וישת, שהביא

⁴⁵² נדצ"ל שיצירת.

לו מיין המשומר בענביו (עי' זהר ח"ג קפט ע"א), להורות לאביו שכבר תיקן חטאו, וראוי הוא לקבל הברכות בחזרה, ועשו לא יהיה לו שליטה כלל. מה עשה המן הרשע משורש נחש יצא צפע (ישעיה יד כט), חזר לעורר מדנים על משטמת לקיחת הברכות, והחטיא ישראל ע"י סעודתו של אותו רשע לשתות יין נסיכב, כמ"ש רז"ל (מגילה יב ע"א) לעשות כרצון איש ואיש וכו', כרצון מרדכי והמן, ועי"ז חזר ונתגדל ועלה למעלה ראש, כמ"ש (אסתר ג א) אחר הדברים האלה גידל המלך וכו', ונמצא שכל שורשו בסטרא דקדושה ע"י חטא ישראל כמו שהיה ממש בחטא אדה"ר.

וזהו המן מן התורה מנין, דכתיב המן העץ וכו', ומשם קיבל הברכות מחדש. אבל הוא ית' הכין רפואה למכה, כמו שהכין תיקון לחטא אדה"ר, ואמר לנחש (בראשית ג יד) ארור אתה מכל הבהמה וכו', ר"ל שכולם יש לו מקום קיום ואחיזה בטבע, אבל אתה כל קיומך הוא ע"י חטא האדם, סופך לחזור להיות ארור יותר מכולם, ע"י הצדיקים שבדור, שמתקנים ועושים תשובה, וכמו שיהיה לעתיד לבוא, שאז וביער רוח הטומאה וכו' (יחזקאל יא יט).

ובזה יתבאר לנו עוד פנים אחרים לביאור מאמרם (מגילה ז ע"ב) מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, שבוה ביארו לנו כל עניני של נס וכל כוונת אותו רשע ומפלתו. שכמו שבתחילה היה תחילת קלקולו של אדה"ר ע"י הנחש ביין נסך, שבוה קיבל הנחש הברכות מסטרא דקדושה, ונעשה לו רגלין וקיום ע"י ערמה ותחבולות שוא שלא בכונתו של אדה"ר. וכמו כן אח"כ, עשה ג"כ המן עם ישראל לילך אתם בערמה, עשה עצמו כאלו הוא אוהב להם ונתן עצה לאחשורוש שיזמינם לסעודתו להחטיאם ביין משתם. ונמצא שנתברך המן ע"י יין שלא בכוונה רק בערמה ותחבולה. ולכן לזכור תוקפו של נס, תקנו לבסומי ג"כ ביין, עד שיאמר ברוך המן שלא בכוונה, כדי להורות עד כמה גרם כח החטא, וכמה צריך לזהר מתחבולות שוא ועצת רמיה של הנחש הקדמוני.

ודברים האלו רמזם דוד המלך ע"ה באומרו (תהלים פ ט-טז) גפן ממצרים תסיע וכו' פנית לפניה ותשרש שרשיה וכו' שיכרסמנה חזיר מיער וכו' אלהים צבאות וכו' וראה ופקוד גפן זאת וכו'. הנה המשיל את כנ"י לגפן, והוא ע"פ מ"ש, שידוע מאמר רז"ל (חגיגה יד ע"א) שהתורה מכונה בשם יין כמ"ש (משלי ט ה) ושתו ביין מסכתי וכו', וכתיב (שיה"ש ב ד) הביאני אל בית היין וכו'. וכבר כתבנו שעם קדוש ישראל אין להם מציאות כלל בגוף במוח אדה"ר, רק בבחינת נשמתו לבד, ויצאו בבחינת בריאה חדשה ע"י התורה שהיא מעל השמים.

וזה ענין ע' נפש יעקב נגד שבעים אומות, נגד ע' פנים שהתורה נדרשת בהם, כל נפש נשרש בפנים א'. ולכן יוסף שלח ליעקב יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו (מגילה טז ע"ב) כשראה וידע שנשלמו לע' נפש, להורות שמספרם ויציאתם לעולם הוא ע"י שבעים פנים של התורה הק'. ובוה הראה לו שכ"ז שלא קיבלו התורה, צריכים הם לילך למצרים לגלות, מאחר שאין להם מציאות כלל בעולם, אין להם חלק בארץ כלל עד שקיבלו התורה, אז נשרשו בעולם וניתן להם ארץ ישראל למורשה, ובוה יתרצה יעקב לילך למצרים, וזה היה כונתו של יוסף הצדיק, שכ"ז שלא קיבלו התורה, צריכים הם להיות בגולה ולהתפרנס בדרך נפלא ע"י אומות העולם. והוא מ"ש (תהלים פ ט) גפן ממצרים תסיע וכו', ר"ל כשיצאו ממצרים שאז קיבלו התורה שמשולה ליין, שלכך נק' ישראל בבחינת גפן שממנו יוצא היין, אז תגרש גוים ז' אומות שבארץ ישראל ותטעיה, פנית לפניה ותשרש שרשיה, שבתחילה לא היה להם שורש וקיום מציאות כלל, ועי"ז אמר אח"כ שהחטא גרם (שם יד) שיכרסמנה חזיר מיער, והוא עשו כמאמר רז"ל. ולכן ע' דיער

תלויה⁴⁵³, והוא רומז למ"ש, שכל כחו של עשו ושליטתו הוא ע"י שישראל מניחים התורה לארץ, והם ע' פנים של התורה.

והרי נתבאר לנו מעלת עסק התורה, והיאך כל היינו תלוי בזה, שח"ו ע"י ביטול תורה אין לנו שום מציאות כלל בעולם, והתורה היא סם חיים לישראל וסם המות לעשו, והוא מ"ש הכתוב (תהלים פ יב) תשלח קצירה עד ים ואל נהר יונקותיה, ר"ל שכל חיותם ע"י המים שהוא התורה. ואמרו רז"ל (ע"ז ג ע"ב) שת"ח דומים לדגי הים, מה דגים שבים כיון שעולים ממים מיד מתים וכו', והוא ג"כ מרומז בדברי רז"ל (שבת נו ע"ב) בשעה שנשא שלמה את בת פרעה בא גבריא ונעץ קנה בים, ועליו נבנה כרך גדול של רומי וכו'. והוא כמ"ש, שכמו שישראל לא היה להם שום חלק בארץ וגבול ונחלה אם לא ע"י התורה, א"כ יקשה לנו ממה זכה עשו להיות לו חלק בארץ כיון שגם הוא נולד חוץ לגדר טבעי, לזה אמר שירשו מצד ריפוי ישראל בתורה ובמצות, שיש לו יניקה בתורה וסטרא דקדושה, ולכן כשנשא שלמה את בת פרעה, שע"י המו את לבבו, וגרם קלקול בכל ישראל, ע"כ נעץ קנה הוא עשו שנקרא (תהלים סח לא) חית קנה וכו', ונעצה בים התורה הק', ועליו נבנה כרך גדול וכו'. ויש לו חלק בארץ, ולכך שאלו חז"ל (חולין קלט ע"ב) המן מן התורה מנין, כי על כלל האומה עשו וזרעו לא יפול השאלה כ"כ, כי מעט מן הטוב נמצא בו מסטרא דקדושה, ובוה יש לו שורש קיום בתורה בסטרא דטוב. ואנחנו ניכח (ע"י סנהדרין צא ע"ב), אבל על המן יפול הקושיא ביותר, שהרי מצינו שאחז"ל (ב"ק לח ע"ב) שלכך ציוה הוא ית' (דברים ב ט) אל תצר את מואב וכו', שתי פרידות טובות יש לי להוציא ממנו וכו'.

והנה מצינו שהזהיר הוא ית' ביותר על מחיית זרע עמלק, וגם ניטל המלוכה משאול על חמלתו על אנג, מזה מוכח שלא היה בזרעו שום טוב, שאל"כ לא היה מזהירו על מחיית שמו מן העולם, ולא יגרע מעמון ומואב. ולזה שפיר שאל המן מן התורה מנין, כיון שאין בו שום סטרא דקדושה ודבר טוב, א"כ אין לו שום שורש וקיום כלל, והוצרך לומר שהוא מסטרא דעץ הדעת טו"ר כמ"ש באריכות.

וזהו ענין לידת עמון ומואב ע"י יין שנודמן להם במערה, לרמז לנו שלידתם ויציאתם לעולם היה מצד בחינת שתי פרידות טובות הנמצא בהם, שזה נרמז ביין כמ"ש למעלה, בבחינת התורה הנקראת יין, וז"ש (ירמיה מה יא) שאנן מואב מנעוריו ושוקט אל שמריו וכו', והוא סטרא דטוב בלי שום שמרים וסיג כלל.

ענין בכי על יעקב שבעים יום

ובזה יתבאר לנו מאמר תמוה במדרש (ב"ר פ"ק סי' ו) ע"פ (בראשית ג ג) ויבכו אותו שבעים יום, וז"ל אלו שבעים יום שבין אגרת לאגרת. ופירשו המפרשים, שהם ע' יום שבין אגרת ראשונה בי"ג ניסן שכתב המן לאבד את ישראל ח"ו, לבין אגרת השניה כ"ג סיון שנכתבו אגרות להיפוך להשמיד משפחת עמלק, וצריך ביאור מה ענינו למה שבכו על יעקב אבינו ע"ה ע' יום.

ונקדים לבאר מאמרם במס' תענית (ה ע"ב) שאמרו שם, יעקב אבינו לא מת, ואמרו שם, מקרא אני דורש, שנאמר (ירמיה ל י) ואתה אל תירא וכו' כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש זרעו לו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. והכוונה בזה

לפי מ"ש, שבאמת זרעו של יצחק אבינו ע"ה היה בריאה חדשה ממש, מאחר (שהיה) [שהיו] עֶקְרִים בטבעם, א"כ לא היו נשרשים תחילה במוחו של אדה"ר. וידוע, כי המיתה סבב לכל בני אדם ע"י הטא של אדה"ר, ולכאורה הוא תמוה, הא מקרא מלא הוא (יחזקאל יח כ) בן לא ישא בעון אב. אבל האמת היה המיתה נעשה בטבע, שע"י הטא אכילת עה"ד גרם קלקול בד' יסודות שלו, עד שמוכרחים למות בטבע. וא"כ כל אותם בני אדם שנשרשו במוחו של אדה"ר, כולם צריכים למות בטבע, כי כח האב מוליד בבן, והם כל בני אדם שעד סוף העולם, שכולם נשרשו במוחו של אדה"ר, על כולם נגזרה מיתה. ולפי זה, יעקב אבינו ע"ה שלא היה כלול בשורש מוחו של אדה"ר, רק בבחינת נשמתו והנשמה היא נצחיית, אבל בבחינת הגוף היה בריאה חדשה ממש, לא היה כלול בכלל הטא אכילת עה"ד ולא נכלל בעונשו, וא"כ יפלא למה נגזר מיתה על ישראל.

אבל הענין הוא כמ"ש למעלה, שע"פ הטבע אין לישראל מציאות כלל בעולם, כי אם ע"י עסק התורה, שאז יש להם קיום למעלה מן הטבע, בבחינת בריאה חדשה ממש. ולכך כיון שאין עוסקים בתורה כ"כ בתמידות עצום, אז ממילא לא נשאר להם חיים כלל בעולם, ועי"ז מסבב להם מיתה. ובאמת מצינו בש"ס גבי דוד המלך ע"ה (שבת ל ע"ב) ורבה בר נחמני (ב"מ פו ע"א) דלא הוה יכיל מלאך המוות למקרב לגבייהו, משום דלא הוו פסיק פומייהו מגרסייהו, והתורה היא נותנת חיים לעושיה כנ"ל. שבלעדה אין להם חיים כלל, וז"ש רז"ל (ע"ז ה ע"א) ע"פ (תהלים פב ו) אני אמרתי אלהים אתם וכו', שבשעת מתן תורה היה להם חירות ממלאך המות עד הטא העגל, ולכן אמרו רז"ל (שבת נה ע"א) אין מיתה בלא הטא כי אי אפשר להיות בישראל מיתה טבעית כלל, מאחר שלא היה בפיקא של אדה"ר. ובעבור כי יעקב אבינו ע"ה היה הראשון בבריאה חדשה, לכן לא היה בו מיתה כלל, ובזה הראה הוא ית' שע"פ טבע אין מיתה לזרעו כלל, כי אם כשיהיה ח"ו החטא גורם.

ודבר זה מתברר לנו ממה שאנו מוצאים קיום לישראל בעולם, אף שאין להם שום חלק בטבע כלל, כי אם מצד אחוזתם בדרך כלל בתורה ובעבודה. מזה מתברר שאין זרע יעקב נכלל בטבע, רק בדרך נסיי, בבחינת נבראים העליונים, ולזה אמרו מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים וכו'.

שמות יעקב וישראל

ובזה יובנו לנו ג"כ הכתובים (ישעיה מג א"ב) ועתה כה אמר ה' בוראך יעקב ויוצרך ישראל אל תירא כי גאלתיך קראתי בשמך לי אתה כי תעבור במים אתך אני וובנהרות לא ישטפוך כי תלך כמו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך וכו'. ותיבות בוראך יעקב וכו' אין לו ביאור כלל, גם כפל לשון במלות שונות, בוראך ויוצרך, ויעקב וישראל. אבל הענין כמ"ש הרמב"ן בפירושו לתורה (בראשית א כו) שהפרש יש בין בריאה ליצירה, שבריאה הוא יש מאין, משא"כ יצירה הוא יש מיש, והוא מלשון ציור לבד. וידוע מ"ש המחברים, כי שם יעקב נקרא בבחינת הגוף, ושם ישראל בבחינת הנשמה. וכבר כתבנו שמצד בחינת נשמתו היה נכלל כבר בנשמת אדה"ר, שהוא בבחינת שמעל השמים, אבל בבחינת הגוף היה ממש בריאה חדשה. ולכן אמר בוראך יעקב ויוצרך ישראל אל תירא כי גאלתיך וכו', ר"ל אינכם צריכים למורא ופחד כלל ממקרי הזמן והטבע, כמ"ש (ירמיה י ב) מאותות השמים אל תחתו וכו', מאחר שאינכם תלויים כלל בטבע, ולכך קראתי בשמך וכו', כמ"ש במדרש (ב"ר פס"ג ס"ח) ע"פ ויקראו שמו עשו רז"ל אתם קראתם לבנכם בכורכם שם אני אקרא לבני בכורי שם וכו'.

והיינו כמ"ש, שמאחר שבבחינת הגוף יעקב הוא בריאה חדשה ממש, לכך הוצרך הוא ית' בעצמו לקרוא לו שם, וז"ש (ישעיה מג א) קראתי בשמך לי אתה, ר"ל אתה שייך לי ולא למקרה הטבע כלל, ולכך אינכם תלויים בטבע כלל. וז"ש (שם ב) כי תעבור במים אתך אני ובנהרות וכו', כי ע"פ בחינת השגחת ה' שהוא למעלה מעל השמים, אין האש שורף ולא המים טובעים כלל. ובאמת כל זמן שזרע יעקב אוחזים באילנא דחיי, אז יש להם חיים, ואז גם ליעקב אבינו ע"ה מתייחס שם חיים. משא"כ כשמשליכים ח"ו דברי תורה לארץ ומתרפים ממנה, אז גם לשורש יעקב אבינו ע"ה נוגע הדבר, ומתייחס לו בחינת מיתה. והוא באמת ח"ו מת באותה שעה, כמו שהיה בחורבן בהמ"ק, דכתיב (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל, ואמרו רז"ל (עיי' איכה רבה פ"ב סי' ב) שהשליך צורתו של יעקב החקוקה בכסא הכבוד. והוא כמ"ש, שצורתו של יעקב אבינו ע"ה אינו תלוי למטה תחת השמש אלא בבחינה מה שהוא למעלה משמים. משא"כ בעת החורבן, אז נפל ממדרגתו, והיה כמעט כליה ח"ו לולי ה' ברחמיו הותיר לנו שריד כמעט, והם שרידי ה' תלמידי חכמים העוסקים בתורה, ומצד זה נמצא שלפעמים יעקב אבינו הוא בחיים ממש ולפעמים בגדר מת כמ"ש. ולכן אחר שהקשו שם, וכי בכדי הנטו הנטיא וספרו ספדייא, אמר ע"ו מקרא אני דורש וכו', ותמהו המפרשים מה תירץ בזה הקושיא, אבל למ"ש אתי שפיר, שלכך הנטו הנטיא וכו' שלפמים הוא בגדר מת ממש.

וכבר כתבנו למעלה שלא היה בשום פעם צרה גדולה לישראל כמו בזמן המן, שאז נכתב אגרת כליון על ישראל למעלה, בלי השאיר שריד, מצד עצלות ידים שהיה בישראל בתורה ובעבודה ביותר, ונמצא שהיה אז יעקב בבחינת מת ממש. ודבר זה התמיד שבעים יום, עד שנהפכה הגזירה לגמרי, וחזר החיים לישראל, ולכן (בראשית נ ג) ויבכו אותו מצרים שבעים יום, כי כאשר הוא בגדר חי, אין שייך בכיה כלל, רק שהבכיה היה נגד אותו הדור שהיה ח"ו גזירת כליון ממש, ולכן בכו עליו ע' יום כנגד ע' יום שבין אגרת לאגרת וא"ש והבן.

והיה בכונה מכוונת מאתו ית' לצער ישראל ע' יום דוקא כנגד התורה הנדרשת בשבעים פנים, והם כלל ע' נפש של יעקב. ובוא וראה עוצם השגחתו ית', כי מצינו באגרות הראשונות של המן כתיב (אסתר ג טו) הרצים יצאו דחופים בדבר המלך וכו', והעיר שושן נבוכה וכו', ואח"כ באגרות השניות כתיב (שם ח יד) הרצים רוכבי הרכש וכו' יצאו מבוהלים ודחופים וכו'. הורה לנו שאגרות השניות היו יותר במהירות. והענין בזה כי אמרו רז"ל (מגילה יב ע"א) מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה וכו' מפני ב' דברים, הא' שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, והב' מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. ונמצא שאותם שבשושן חטאם היה יותר גדול, ולכן נצטערו ממש ע' יום מי"ג ניסן עד כ"ג סיון, אבל אותם שבשאר מדינות לא נצטערו ע' יום, שהרי אגרות השניות היו יותר במהירות מאגרות הראשונות, א"כ לא היו אצלם ע' יום בין אגרת לאגרת, ולכן היה בכונה מאתו ית' שילכו אגרות השניות יותר במהירות בכדי שלא יצטערו מספר ע' יום, לרמוז שלא גרם חטאם כ"כ כליה ממש אם לא בצירוף חטא אותם שבשושן, והוא מ"ש הכתוב והעיר שושן נבוכה, ר"ל שעזבו דרך הישר מעבודת ה' ותעו מדרכו ית'.

ומזה נבין ג"כ כונת אסתר הצדקת, מה שבקשה לאחשורוש שינתן לאותם שבשושן גם למחר כדת היום, מה שלא היה כן לאותם שבשאר מדינות המלך אחשורוש. וגם למרדכי ואנשי כנה"ג שתקנו לשושן לעשות בט"ו ג"כ יום טוב ומשתה ושמחה. אבל הענין בזה, שמצינו שמי שניצל מאיזה צרה ברחמיו ית' לא בזכותו, אינו כדאי לראות בצרת שונאיו, כמו שמצינו אצל לוט ואשתו, על שניצלו בזכותו של אברהם, לא היו רשאים להביט מאחריהם במפלת אנשי סדום, ואשתו שהביטה מאחוריו, ותהי נציב מלח

(בראשית יט כו). משא"כ מי שניצל בזכותו. והנה ישראל שבאותו הדור, לא די שניצלו מצרתם, ולא עוד אלא שראו במפלת שונאיהם.

אבל הענין שאז עשו ישראל תשובה גדולה מאוד מאהבה, וקיבלו התורה ברצון גמור, ולכן נעשה מן העון זכות, וזכו לראות בשונאיהם. ונמצא שאותם שבשושן שהיו הטאם כפול, ואח"כ כשעשו תשובה, היה זכותם ג"כ כפול, ולכן זכו לראות במפלת שונאיהם שני פעמים, יותר מבכל שאר מדינות המלך. ובספר מנות הלוי, הביא בשם רוקח ומדרש, שכל גדולתו של המן לא נמשך אלא ע' יום. ודבר זה מרומז ג"כ בפיוט הקלירי, תכלית שבועים נתלה על חמשים. והוא כמ"ש, שכל כחו של המן היה מצד מה שלקח מן הקדושה, שע"ז נאמר יכרסמנה חזיר מיער, ע' דיער תלויה כמ"ש"ל, ע"י עזיבת ישראל את התורה. ולכן מצינו, שכמו שתכלית גדולתו למשול על ישראל היה ע"י יין, כמ"ש (אסתר ג טו) והמלך והמן ישבו לשתות וכו', כן מפלתו היה ג"כ ע"י יין, שעשתה אסתר לאחשורוש ע"י המשתה של יין. וצריך להבין מחשבתה של אסתר הצדקת שזימנה את המן למשתה היין, בכדי לחתות גחלים על ראשו כמ"ש בש"ס (מגילה טו ע"ב), מדוע לא סיפרה לאחשורוש ביום הראשון עד שזימנה אותו פעם ב' ליום המחרת, ומדוע איחרה גאולתם של ישראל. אבל מה שיש לומר בזה, כי הגאון מוה"ר יהונתן בספרו יערות דבש (ח"ב דרוש ב) הביא מדרש ע"פ (אסתר א ד) ימים רבים שמונים ומאת יום, והוא שתחילה קודם הק"פ יום, התחילה המשתה ה' ימים, והתחילו ימי המשתה בשנת שלש למלכו, ומלכי אומות העולם מתשרי מונין (ר"ה ג ע"א), וא"כ כסדר החדשים שא' מלא וא' חסר, נשלמו בח' בניסן, ואח"כ (אסתר א ה) ובמלאת הימים האלה עשה וכו' משתה שבעת ימים וכו', ונמצא שנמשכו עד ט"ו ניסן. והנה שילוח הרצים היה ב"ג ניסן כמ"ש במגילה, וכתוב (שם ה א) ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות וכו', וזה היה ממש ביום ט"ו בניסן, ובש"ס (מגילה יב ע"ב) אמרו ויאמר ממוכן, תנא ממוכן זה המן, ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורעניות. וצריך להבין למה נזכר שמו באותו פעם ע"ש הפורעניות ולא במ"א.

ענין הקטרוג של המן

אבל הענין, שהמן כל כונתו היה ליתן עצה לאחשורוש לעשות סעודה לישראל להכשילם ביין משתו, וכל קטרוגו היה ע"י שלקח יעקב את הברכות מעשו, שמאז היה לו משטמה רבה עליו, כמ"ש (בראשית כז מא) וישטום עשו את יעקב, ומצינו שמה שלקח יעקב הברכות מעשו היה ע"י שני גדיי עזים, ואיתא במדרש (פרקי דר"א פל"ב) שהשני גדיי עזים הם א' לפסח וא' לחגיגה, וכן היה בט"ו בניסן יציאת ישראל ממצרים, והוא לידתם שאז נעשו לגוי. כידוע שענין יצי"מ היה מיוחס לבחינת לידה, ואמרו במדרש (ב"ב טז ע"ב) אילה זו רחמה צר וכשכורעת לילד הקב"ה מזמין לה נחש ומכישה ברחמה ויוצא הולד, והוא רמז לישראל שבטבע אין להם מציאות בעולם ואין להם לידה כלל, אבל ע"י הנחש המתגרה במ, והוא הסמאל נחש הקדמוני, בזה מקבלים עונשם בעוה"ז על חטאותיהם ושבים בתשובה, ואז יש להם לידה ונעשים בריאה חדשה ממש כמ"ש"ל. וכל גדולת עשו שיש להם מצד פורענותם של ישראל הוא לטוב להם ולרע לו, כמ"ש (משלי כה כב) כי גחלים אתה הותה על ראשו, וזה יעשה ע"י הברכות שקיבל יעקב מיצחק ועשו. נתבאר אז והיה כאשר תריד וכו'. ולכן בפסח נצטוו ישראל ג"כ על פסח וחגיגה.

וכן מצרים נקרא התנין הגדול וכו' (יחזקאל כט ג). והוא מסטרא דנחש הקדמוני, שנתחבר שרו של מצרים עם הס"מ שרו של עשו להרע לישראל, כמ"ש בזוהר (עיין ח"ב דף נא ע"א) ע"פ (שמות יד ז) ויקח שש מאות רכב בחור וכו', ולכן יצאו ישראל ע"י מכות

בכורות, והוא עשו הבכור. ויעקב לקח ממנו הבכורה כמ"ש (שמות ד כב"ג) בני בכורי ישראל וכו' ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך. וכל קטרנו של עשו היה כי הוא הבכור ומגיע אליו הברכות, ובאמת יעקב הוא הבכור במחשבה שנוצר מטיפה ראשונה⁴⁵⁴, אבל קטרנו של עשו היה שהוא הבכור שאינו תלוי במחשבה רק במעשה בלידה, ולכן אמרו רז"ל (ב"ר פ"ג ס' ז) אין זרעו של עשו נופל אלא ע"י זרעו של יוסף. ויהושע נלחם בעמלק, כי כבר מבואר במחברים ובזוה"ק שלכך ניטלה הבכורה מראובן וניתנה ליוסף, כי הוא היה הבכור במחשבה אצל יעקב, שחשב שהיא רחל, ולכן רימה אותו בלאה. ומזה נתברר שהכל הולך אחר המחשבה, ולכך נופל עשו בידו שהבכורה והברכות מגיע אל יעקב כדין, ולכך היה גלות ישראל במצרים בעון מכירת יוסף, כי ידוע שהמעשה היה טוב מאד, כמ"ש (בראשית נ כ) אתם חשבתם עלי לרעה אלהים חשבה לטובה. ונמצא שנענשו על המחשבה לבד, ולכך היה גלות ישראל במצרים לרע לס"מ שרו של עשו, כי ע"כ נתברר שהכל הולך אחר המחשבה, ומזה היה לו ירידה גדולה. ורז"ל אמרו (מגילה יב ע"א) מפני מה נתחייבו ישראל כליה, מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ודקדקו המחברים על מ"ש שנהנו. אבל הענין, כי עצם השתיה לא היה כ"כ מן החטא, כי הוא מדרבנן ועדיין לא נאסר. אבל עיקר החטא היה כי אחשוורוש עשה שמחה ומשתה על שחשב השבון ע' שנה ולא נגאלו ישראל, והיה להם לישראל להצטער בחורבן בהמ"ק ולא ליהנות בשמחתו של אותו רשע על העדר גאולתם של ישראל. וא"כ לא היה חטא במעשה אלא במחשבה לבד, וא"כ עונש זה שנענשו ישראל על שנהנו מסעודתו של אותו רשע, היה זה בעוכריו של הנחש זרעו של עשו הרשע, כי מזה מוכח שהכל הולך אחר המחשבה, וא"כ מגיע הבכורה והברכות ליעקב. ולכן צ"ן ישועתם של ישראל ביום השביעי כטוב לב המלך ביין (אסתר א י), שנהרגה ושתי ונכנסה אסתר במקומה. והיה דוקא בעצתו של המן הרשע, להיות הוא עצמו בעוכריו על שגרם להחטיאם בזה, שלפי זה ראויים הברכות לעשו ולהיות הנחש ארור מכל חיות השדה, וגחלים אתה חותה על ראשו (משלי כה כב). והיה זה בט"ו לחודש ניסן, שאז היה ג"כ מפלתו של הנחש, ומחץ ראשי תנינים (תהלים עד יג). ולכן נקרא באותו פעם ממוכן, שמוכן לפורעניות, שעצתו עצמו היה לו הכנה למפלתו, ומצד זה כיוונה ג"כ אסתר הצדקת, והמתינה עד יום השלישי לשלוח הרצים, והיה זה ביום ט"ו ניסן, להזמין את המן אל המשתה היין להענישו מדה במדה, כמו שהחטיא ישראל במשתה היין. ובעבור שיום ט"ו לחודש התחיל להציץ שורש ישועתם של ישראל, כמו כן אז זימנה אותו. אך בעבור שיום זה היה עדיין מז' ימי המשתה שבו חטאו ישראל, לכן דחתה אותו ליום מחרת בט"ז ניסן, ואז נגמרה מפלתו ונתלה על העץ.

יצרא דע"ז ודעריות

עוד יש בזה אופן אחר שמצינו שארז"ל (ב"ב עד ע"ב) ע"פ (בראשית א כא) ויברא אלהים את התנינים חסר כתיב, אלו לוייתן ובת זוגו, והרג הקב"ה את הנקבה ומלחה לצדיקים וסירס את הזכר וכו'. והענין, כי התנין הוא כח הסמ"א יצה"ר נחש הקדמוני, והם ב' יצרים, א' דע"ז וא' דגילוי עריות וזנות. ואנשי כנה"ג הרגו ליצרא דע"ז והוא הנקבה, וסירס הזכר הוא יצרא דגילוי עריות דסמוהו לעיניה דלא ליגרי בקרובתיה (עיין יומא סט ע"ב). וידוע מ"ש הארז"ל (עין חיים שער נ' סוף פרק י') כי לילית שליטתה הוא ברומי על

⁴⁵⁴ ע"י בראשית רבה (פרשה סג ס' ח): מטרונא שאלה את רבי יוסי בן חלפתא אמרה ליה, למה יצא עשו תחלה, אמר לה טיפה ראשונה של יעקב היתה. אמר לה משל, אם תניחו שתי מרגליות בשפופרת אחת, לא זו שאת נותנה ראשונה יוצאה אחרונה, כך טיפה ראשונה של יעקב היתה.

ע"ז, ומצרים שליטתה גילוי עריות. והוא מ"ש הכתוב (ישעיה כז א) ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה על לוייתן נחש בריח ועל לוייתן נחש עקלתון, והרג את התנין אשר בים, והם שני יצרים הנ"ל, ב' התנינים, יצרא דע"ז הוא בים והוא הנקבה, כמ"ש (שבת נו ע"ב) שנעץ קנה בים, ועליו נבנה כרך גדול של רומי. ולכן נעשה זאת בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, והוא התנין דכורא יצרא הגילוי עריות, ונתחברו ב' יצרים זו"נ דסט"א. והדוכרא במצרים לוייתן נחש בריח דיבשה, כי נשיו המו את לבבו וכו' (מלכים א' יא ד), והיה ע"ז וג"ע ביחד.

וישראל שבאותו הדור נתחייבו כליה על ב' עונות: הא', שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר. והא'', שנהנו מסעודתו של אותו רשע. ואמרו במדרש (אסתר רבה פ"ז סי' יג) שזה היה בעצתו של המן הרשע, שאמר אלהיהם של אלו שונא זימה הוא, והעמיד להם זונות ערומות, ובוזה נתחברו זו"נ דסט"א ב' התנינים, ולכן נגזר כליה ח"ו, כמ"ש (ב"ב עד ע"ב) שאלמלא נוקקין זה לזה היו ממשמשיין את העולם. וכן במצרים ביקש הסמאל"ל לאבד ישראל ח"ו, כי הוא נתחבר עם רהב שרו של מצרים, כמ"ש (שמות יד ז) ויקח שש מאות רכב בחור וכו'. וביקש פרעה להכשיל ישראל בע"ז וג"ע. אבל ישראל לא היו נכשלים במצרים כי אם בע"ז לבד, כמ"ש ביחזקאל (כ ז) איש שיקוצי עיניו השליכו וכו', אבל מגילוי עריות היו נזהרים ואחת היתה ופרסמה הכתוב (שמו"ר פ"א סי' כח).

ולכן נתחכם פרעה לגזור (שמות א כב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, שחשב שתנין דים ימשול עליהם בעון ע"ז, משא"כ תנין דיבשה כיון שנוהרים בג"ע לא יוכל להם. אבל לא הועיל כלום, כי זכותו של משה הגין עליהם, שהוא נולד בז' באדר, והוא תנין שבים ג"כ, שמוזל אדר הוא דגים, וכן איתא במדרש (סוטה יב ע"ב) שאמר משה לישראל בשבילי נצלתם כולכם.

וזה היה ענין שיוסף ציוה להשים ארונו בנילוס (סוטה יג ע"א), שייגין עליהם, כי יוסף עמד בנסיון בגילוי עריות, והוא הגין על ישראל שהיו ג"כ זהירים מאותו עון, ולכן נידונו המצרים ונטבעו בים סוף על שהכשילו את ישראל בעון ע"ז. ואמרו במדרש (שמו"ר פט"ז סי' ב) ע"פ (שמות יב כא) משכו וקחו לכם צאן וכו', משכו מע"ז שבידכם, וקחו לכם צאן וכו', ותקנו עון ע"ז, ואח"כ למחרת יום ט"ז, אז הוא זמן הקרבת העומר וספירת העומר, כמ"ש בזהר (ח"ג צז ע"א) שהקרבת העומר היה כעין מנחת סוטה שנבדקת ע"י, וכן נבדקו ישראל ע"י הקרבת העומר. ואח"כ ביום חמשים היה מתן תורה, והוא שער החמשים שבקדושה, שמשם נשבר כח מטה רשע, הוא התנין נחש הקדמוני כמ"ש"ל.

וזה היה כונת אסתר הצדקת שזימנה את המן ביום ט"ו לניסן וט"ז בו למשתה היין, בעבור שכל כחו וממשלתו על ישראל היה בעוון ע"ז וג"ע כמ"ש, והם זו"נ דסט"א. ובט"ו ניסן אז נתבטל ע"ז מישראל ע"י הקרבן פסח, ולכן הגין ג"כ על ישראל שבאותו הדור, ובט"ז בו שאז היה זמן בדיקת ישראל מגילוי עריות ע"י הקרבת העומר, הגין ג"כ על ישראל מאותו העוון שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ובעבור שאותו העוון היה ע"י עצתו של המן, לכן נתלה דוקא באותו יום תחלה על עץ גבוה חמשים, שמאז התחילו ימי ספירת העומר מבחינת שער החמשים דקדושה כמ"ש. ולכן אמרו (מגילה טז ע"א) תנא לו הכין, ור"ל שהוכן לו מאותו היום שהיה סעודתו של אותו רשע, ולכך נקרא אז ממוכן, שמאז הוכן לפורעניות כמ"ש"ל.

התגברות כוחו של המן

וכבר כתבנו למעלה שכחו של המן היה יותר גדול משל פרעה, שהוא עצם הנחש הקדמוני, והוא נגד שער החמשים שבטומאה. ואז היה כלל עדת ישראל בריאה חדשה ממש, כי באמת לא היה מי שיכול להרע לישראל כמו המן זרע עמלק, שכל כחו מסטרא דקדושה, ע"י שעוזבים ישראל את התורה כמש"ל באריכות. והוא מ"ש בש"ס (מגילה טו ע"א) ע"פ (אסתר ד א) ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, מאי, אמר רב אמר גבר המן מאחשורוש, ושמואל אמר גבר מלכא עילאה ממלכא תתאה. והוא כמ"ש, שמרדכי צעק לאמר שכחו של המן הוא יותר משל אחשורוש שהוא מזרע מדי, משא"כ המן זרע עמלק, שאם ישראל עוזבים את התורה ח"ו, אז עולה למעלה ראש מכל צבא מעלה. ואף שגם אחשורוש היה לבו להרע למחות ח"ו שם זרע ישראל, אעפ"כ לא היה יוצא מחשבתו לפועל, זולתי במה שהצטרף עם עצת הנחש המן הרשע הזה.

ושמואל דאמר גבר מלכא עילאה וכו', הוא ענין גדול, שידוע שיש מרכבה בקדושה, והם ד' חיות שור נשר אריה אדם. ואמרו רז"ל (חגיגה יג ע"ב) שור מלך בבהמות שור וכו', ואדם מלך על כולם. והכונה בזה, כי המרכבה משם נשפע השפע לכל הנבראים, והג' חיות הם משפיעים לשרי מעלה ואומות העולם, שהם נמשלו לבהמות וחיות, כמו שראה דניאל ארבע מלכיות בדמות חיות, ועליהם נאמר בו' ימי בראשית (בראשית א כד) תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וכו'. משא"כ מלכות ישראל, נמשל לאדם כמ"ש בדניאל (ז יג) וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה וכו', ועליו נאמר (בראשית א כו) נעשה אדם בצלמנו וכו', וכמ"ש רז"ל (יבמות סא ע"א) אתם קרויים אדם וכו'. והוא צורתו של יעקב החקוקה בכסא הכבוד (סנהדרין צו ע"ב), הוא צורת אדם שבמרכבה, והוא מושל על כולם.

וידוע כי צורת אדם שבמרכבה, לפעמים הוא למעלה מכל הד' חיות ולפעמים למטה, הכל לפי זכותם של ישראל, כמ"ש (כתובות סו ע"ב) כשהם עולים וכו' וכשהם יורדים יורדים עד לעפר וכו', ואז נאמר (איכה ב א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל. וכמו שיש ד' חיות במרכבה קדושה, כמו כן הם ד' חיות במרכבה טמאה בסט"א, וצורת אדם למעלה הוא הס"מ אדם בליעל שרו של עשו, והוא נקרא אדם כמ"ש (ישעיה מג ד) ואתן אדם תחתיד, ואמרו רז"ל (ברכות סב ע"ב) אל תקרי אדם אלא אדום. וכן דניאל ראה חיה רביעית קצת בצורת אדם, כמ"ש (דניאל ז ח) ולה עיינין כעיני אנשא ופום ממלל רברבן. והשעם, כי כל בהמה וחיה אין שייך בהם בחינת עליה וירידה כלל, אלא תמיד הם במצב א', משא"כ אדם, הוא עולה ויורד הכל לפי מעשיו. וכן שליטת הס"מ, תלוי הכל לפי עבודת ישראל, ויש בו ג"כ עליה וירידה, כמ"ש (בראשית כה כג) ולאום מלאום יאמין, אמלאה החרבה וכו' (מגילה ו ע"א) כשזה עולה זה יורד, שלכן נולדו יעקב ועשו תאומים, והם כשני כפות מאזנים, כשזה יורד זה עולה, וכל כחו הוא ממקום גבוה מאוד למעלה מכל צבא מעלה ע"י עונות ישראל.

וידוע כי כלל התורה בישראל הוא בב' חלקים: א', בתורה שבכתב תלוי בעין. וא', בע"פ מפה לפה. ובהם תלוי כל קיום ישראל, וח"ו כשעוזבים התורה נותנים כח לסט"א, ולכן היה בחיה הרביעית עיינין כעיני אנשא ופום ממלל רברבן, שמוזה כל כחו, כמ"ש (בראשית כז מ) והיה כאשר תריד וכו' וכתוב (שם כב) הקול קול יעקב וכו', (ב"ר פס"ה סי' כ) כל זמן שקולו של יעקב וכו'⁴⁵⁵, וניטל כח האדם מישראל וניתן לעשו. וכל הגלות הכל בעון ביטול תורה, והשטן מקטרג על ישראל ומעורר שנאת מדנים על לקיחת הברכות. וכן היה בהמן שקטרג על ישראל באמרו (אסתר ג ח) ואת דתי המלך אינם עושים, ר"ל שאינם

⁴⁵⁵ ז"ל: כך הבטיחן אביהן ואמר להם הקול קול יעקב בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו ואם לאו הידים ידי עשו אתם יכולים להם.

מקיימין דתני המלך מלכי המלכים הקב"ה, ובזה נוכל להם. וכמו שלמעלה בעוון ישראל נתגדל הס"מ צורת אדם שבמרכבה טמאה למעלה ראש, וצורת אדם שבמרכבה קדושה תפארת ישראל ירד למטה בעוון ישראל, כמו כן למטה, המן שהוא משורש נחש, כתיב (שם א) אחר הדברים האלה גידל המלך את המן וכו' וישם את כסאו וכו', כמ"ש, כמו שהוא בקדושה צורת אדם למעלה מכל הדי' חיות, כמו כן היה בעוה"ר להיפוך בסט"א. ומרדכי ברוח קדשו ראה וידע כל הפגם הנעשה בעולמות העליונים בעון ישראל, והיאך הקדושה ירדה עד עפר והסט"א נשא ראש למעלה. לכן כתיב (שם ד א) ידע את כל אשר נעשה ויזעק זעקה גדולה וכו', שגבר מלכא תתאה בעוה"ר צורת אדם שבמרכבה טמאה שנקרא מלך וכו', ממלכא עילאה צורת אדם שבמרכבה קדושה. ולכן ע"י הצעקה והתפילה שעשה מרדכי, תיקן הדבר ונתגבר צורת אדם שבמרכבה קדושה, שכחו בפיו שהוא צורת אדם, כמ"ש (בראשית ב ז) ויהי האדם לנפש חיה, ותרגום אונקלוס לרוח ממללא. וכן בכל הדורות, ובפרט בזמן הגלות, מגיין על ישראל תפילתם ותורתם, שבכל דור מתגבר כחו של ס"ם, ורוצה לקעקע ביצתם של ישראל, כמו שאנו רואים בזמנים אלו, והוא ית' מצילנו מידם.

עץ הדעת ועץ החיים

וכל ענינו של עץ הדעת ועץ החיים המבואר בתורה הכל רמז על יעקב ועשו, שהוא כלל כל העולם, ומרכזו יעקב כלל מרכזו הקדושה, וישראל שבהם קשר כל העולם, ועשו הוא כלל הסט"א ואומות העולם, והוא מרכז שלהם. והענין, כי כל הנטיעות שבתוך הגן הם רמז לכל הנבראים, כל נטיעה וכל אילן הוא עולם שלם, וד' נהרות משקים הגן, הוא כלל כל מרכבה קדושה, ד' חיות המרכבה שמהם שפע כל הנבראים כידוע, ולמעלה הם מיוחדים באחדות גמורה, רק שמתפרדים למטה כידוע, והוא מ"ש (שם ט) ומשם יפרד וכו' ועץ החיים ועץ הדעת הם בתוך הגן. והוא מרכז שלהם עץ החיים הוא יעקב, ולכן אמרו (תענית ה ע"ב) יעקב אבינו לא מת, שהוא אחוז באילנא דחיי, והוא צורת אדם שבמרכבה שכולל כל הדי' חיות.

ועה"ד טו"ר הוא עשו, כחו של הס"מ, כלל הסט"א, שכולל ג"כ כל הנבראים, כמ"ש (קהלת ז יד) את זה לעומת זה וכו'. ולכן הוא ג"כ באמצע הגן, וכולל כל ע' אומות, כמו יעקב, ע' נפש. וידוע כי הסט"א נברא לטובת האדם לצורך הבחירה והוא הטוב שבו, אבל אם נמשך האדם אחריו מתהפך לרע, ולכן נקרא עץ הדעת טו"ר. וכן עשו כולל טו"ר, ובצד הטוב שבו היה מרמה את אביו, כמ"ש (בראשית כה כח) כי ציד בפיו. ואדה"ר היה יעקב בעצמו, כמ"ש רז"ל ונתבאר בכ"מ. והנחש היה עשו, וע"י שאכל אדה"ר עץ הדעת, נכנס בו כח הסט"א, וכחו של עשו מעורב עם יעקב ביחד. והוא המיתה שגרם לו, וגרם ג"כ שעבוד האומות על ישראל וכל הגליות. וכשבא יעקב לעולם, אז נתפרדו זה מזה, כמ"ש (שם כג) שני לאומים ממעיך יפרדו, והתחיל תיקונו של חטא עץ הדעת, ואז נבררו אומה הישראלית לבדם ואומות העולם לבדם, כמ"ש (צמדצכ כג ט) ובגוים לא יתחשב.

וזהו ענין שאמרו (סנהדרין ע ע"א) אילן שאכל ממנו אדה"ר גפן היה וכו', כי ביין יש ב' דברים: א', שגורם שמחה ומפקח הלב לעבודת שמים, וגורם שריית רוח"ק מתוך שמחה של מצוה, כמ"ש (שופטים ט יג) המשמח אלהים ואנשים. והב', הוא שגורם שכרות לאדם, וכל העולם דומה עליו כמישור וגורם לכל העוונות, ונמצא שיש בו טוב ורע והוא עץ הדעת טו"ר. וידוע כי כלל הקדושה נכלל בע', ע' סנהדרין של מעלה, ע' שרביטין, ע' שמות של הקב"ה. וכן בסט"א כלל כל הקלי' הוא ג"כ ע', כמ"ש (קהלת ז יד) את זה לעומת זה

וכו', ולכן נקרא יין. והוא מ"ש בפ' הרואה (ברכות נו ע"א) יש שותהו וטוב לו ויש שותהו ורע לו וכו', כי הוא עין הדעת טו"ר. וכשנתגבר נשמת יעקב אז היה בו בחינת הטוב שבעין הדעת.

והוא מ"ש (בראשית כז כה) ויבא לו יין וישת, ועי"ז קיבל הברכות מיצחק אביו, ששרתה עליו רוה"ק ע"י שמחה, והם ע' נפש יעקב לבד. ועשו כולל כל ע' אומות, והוא הרע שביין, ולכן עונשו נזכר ג"כ ביין, פורה דרכתי לבד וכו' (ישעיה סג ג), וכתוב (דברים לב לג'לד) חמת תנינים יינם וכו' הלא הוא כמוס עמדי וכו'. ובכל דור עשו מקטרג על הברכות, ולכן בדורו של המן ואחשורוש, עצתו של המן היה להזמין ישראל אל המשתה להשקותו מיין תרעלם, והוא ממש הטאו של אדה"ר, ולכן נגזר מיתה על ישראל, והוא ג"כ מיתה ליעקב שחייו תלויים בקיום ישראל, כמ"ש (תענית ה ע"ב) מה זרעו בחיים וכו' כמ"ש"ל. ולכן היה הגזירה ע' יום נגד יין המשכר ע' כחות של הסט"א, והוא נגד ע' יום שבכו על יעקב שיבוא מיתתו, והוא מ"ש כנגד ע' יום שבין אנרת לאנרת, ולכן אמרו (חולין קלט ע"ב) המן מן התורה מנין, המן העין וכו', שהוא עצם כח הרע שבעין הדעת, והם שבעים בנים של המן, כמ"ש במס' מגילה (טו ע"ב) אל תקרי שבעים בלחם נשכרו אלא שבעים וכו', ולכן תקנו זכר לנס ג"כ בשתיית יין, והוא הטוב שבו שהוא יין המשמח.

ובזה נוכל לומר שהוא כוונת רז"ל במ"ש (שם ז ע"ב) מהייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ור"ל עד ולא עד בכלל. והכונה, שכ"ז שיודע להבחין בין סטרא דקדושה ובין סט"א, שיודע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי, חל עליו חובת השתיה, שהוא חלק הטוב שביין חלקו של יעקב. אבל כיון שאינו יודע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי, אז נאסר לו שתיית יין, שהוא חלק הרע שבו יין המשכר. ובאמת עיקר תקון הקדושה היה בזמן ההוא, שמאז נכנע כח הסט"א שאין לו כח עוד לשלוט לכלות את ישראל, אף שהם בתוקף הגלות ושקועים בין זרעו של עשו, כי נשמתו של יעקב חופף עליהם בכל דור, ולכן ימי הפורים נתנו לאות עולם לא יכרת, אפילו בימות המשיח, שבאמת אז היה תקון גמור לכלל הקדושה וישראל, וגאולה העתידה תלוי בו. והיה היום ההוא גדול מיציאת מצרים, שיציאת מצרים היה בפרט באומה אחת, משא"כ אז נגאלו ישראל מתחת יד הס"מ שרו של עשו שכולל כל הסט"א וכלל כל ע' אומות. והוא עי"ן דפסוק יכרסמנה חזיר מיער, שהוא יין המשכר, ולכן הזכיר שם כנ"י בבחינת גפן, כמ"ש (תהלים פ טו) וראה ופקוד גפן זאת וכו', שהוא יין הטוב המשמח אלהים ואנשים.

ומעתה יובן המאמר הנ"ל באומרו, תחת הנעצוץ וכו', והוא שזה ההפרש בין זרע עמלק לשאר אומות העולם, שכולם יש להם קיום עצמי ושורש במציאות עליון בטבעי, ולכך אף שישראל הם בגדולתם, מכל מקום יש להם קיום ג"כ. משא"כ זרעו של עשו, שאין להם שום מציאות בעולם כי אם ע"י שגזול מן הקדושה ע"י עוונות ישראל, ולכך כשישראל חוזרים בתשובה וחוזר כל הקדושה לשרשו, אז (איוב כ טו) חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל. ונמצא שלא נשאר לו שום מציאות ומתבטל ממילא, ולכן כשעלה מרדכי לגדולה, אז ממילא ירד המן למטה ונתלה על עין חמשים, מטעם שנתבאר למעלה באריכות.

וז"ש תחת הנעצוץ וכו' שהוא המן, והמשילו לקוץ שאין בו שום פרי, ולא דבר המועיל כלל, רק שהוא קוץ מכאוב וסילון ממאיר להכשיל בהם בני אדם. כמו כן אין לו שום מציאות לעשו, רק ע"י שהוא קוץ מכאוב לישראל. וזה הוא קיומם, וז"ש (מגילה י ע"ב) שעשה עצמו ע"ז, ובה החטיא לישראל והיה לו קיום וממשלה עליהם, ולכן תחתיו נתעלה מרדכי, והוא ירד כי אי אפשר להיות לשניהם ממשלה יחד כמ"ש. והוא מ"ש רז"ל (שם ו ע"א) אמלאה החריבה אם מליאה זו וכו' ישבו שניהם אל תאמין, וע"י התורה וגמ"ח

שהחזיקו ישראל, ע"י מרדכי באותו הדור נתעלו. והוא בחי' ע' פנים של התורה ונ' שערי בינה, ע"ז תכלית שבעים על המשים כמ"ל באריכות.

ולכן נקרא מרדכי ראש לכל הבשמים, שבאמת זכות ת"ת הוא יותר גדול מכל המצות כמ"ש בכ"מ. ולכן הוא ראש לבשמים שהם צדיקים כמ"ש (זכריה א ח) והוא עומד בין ההדסים אשר במצילה, כמ"ש רז"ל (מגילה יג ע"א), ותחת ושתי וכו' כמ"ש רז"ל (שם יב ע"ב) שהפשיטה בנות ישראל ערומות ועושה בהם מלאכה, בזה תקנה אסתר בעמוד גמ"ח והחזקת ידי ת"ח, שלא יצטרכו לעסוק במלאכה ויוכלו לעסוק בתורה. והכתוב אומר (אסתר ט לב) ומאמר אסתר קיים דברי הפורים האלה ונכתב בספר, והוא תמוה לכאורה, למה דוקא מאמר אסתר גרם קיומו ולא דברי מרדכי. אבל הענין כמ"ש רז"ל (מגילה ז ע"א) שכתבה אסתר לחכמים קבעוני לדורות וכו', ומצאו לו רמז בתורה כתוב זאת וכו', והטעם שחכמים היה דעתם שאין כדאי לכתוב בספר דברים האלה, מאחר שלא היה הנס באתגלייא, כי אם ע"י הסתר פנים בדרך הטבע. אבל היא השיבה להם, שאדרבא עבור זה צריך לקבוע הדבר לזכר עולם, ולכתוב בספר בכדי להשריש אמונה בלב ישראל, שמעולם לא עזבם הוא ית', ואף בגלות הוא מאיר להם מבתר כותלא⁴⁵⁶ דרך הסתר פנים, כמ"ש בכ"מ באריכות. ולכן החמירו רז"ל ואמרו (מדרש משלי ט) אם כל המועדים יהיו בטלים וכו'.

והנה רז"ל (חולין קלט ע"ב) אמרו אסתר מן התורה מנין, שנאמר (דברים לא יח) ואנכי הסתר אסתיר וכו', ר"ל שיהיה נס פורים בהסתר פנים, ולכן נקראת אסתר ג"כ, כי שמא גרים (ברכות ז ע"ב) כמ"ש (תהלים מו ט) אשר שם שמות וכו'. וז"ש (אסתר ט לב) ומאמר אסתר קיים את דברי הפורים האלה, ר"ל שלא יתבטלו לעולם, וגם ונכתב בספר שיהיו נכתב במגילה, וז"ש (ישעיה נה יג) אחר כך והיה לה' לשם, זו מקרא מגילה (מגילה י ע"ב), לפרסם שמו יתברך בעולם, אשר לעולם הוא יתברך חופף עלינו, ולכך גם כן לאות עולם לא יכרת, אלו ימי הפורים (שם) כמ"ש.

דרוש לשבת פרשת פרה

במדרש (במדבר רבה פי"ט ס"י ה⁴⁵⁷) על ענין פרה אדומה, משל לבן מלך שטינף פלטין של מלך, אמר המלך תבוא אמו ותקנה את בנה. המאמר הזה צריך ביאור, כי אין המשל דומה לנמשל ואינו מתייחס כלל אל הענין, שהרי הפרה אדומה אינה אמה של עגל זהב שעשו במדבר, וגם צריך להבין היאך יתייחס מעשה הפרה לתקון עון הזה.

וכדי לבוא אל הביאור נחקור בתחילה בעצם העוון הזה היאך בא לידי עם קדוש כזה תיכף, עד שהמלך במסיבו (שיה"ש א יב), שהיו כולם נביאים וראו כבוד ה', והדבר מתמיה עד מאוד. ורז"ל עמדו ע"ז ואמרו (ע"ז ד ע"ב) לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה, אלא כדי להורות תשובה. ודברים אלו צריכים ג"כ ביאור, שא"כ היה דבר זה בהכרח ולא מצד בחירתם. והרי זה מאמרם ז"ל (ברכות לג ע"ב) הכל בידי שמים חוץ וכו'⁴⁵⁸. ועוד שלפ"ז מדוע כעס עליהם הוא ית' ואמר להשמידם, לולי משה בחירו וכו' (תהלים קו כג). וגם הסתירה בצדו, שאם נאמר שלא היה חטא זה מצד רוע בחירתם, א"כ היאך יהיה נלמד משם הוראות תשובה, שהרי יש לומר, תינה בחטא זה הועיל תשובה מצד שלא היו בבחירתם, משא"כ כשחוטאים במזיד במרד ומעל באמת אפשר דאינו מועיל.

⁴⁵⁶ ע"י זהר ח"ג קכט ע"א.

⁴⁵⁷ ז"ל: מפני מה כל הקרבנות זכרים וזו נקבה, א"ר איבו משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך. אמר המלך תבוא אמו ותקנה את הצואה, כך אמר הקב"ה תבא פרה ותכפר על מעשה העגל.
⁴⁵⁸ מיראת שמים.

עוד יש לתמוה על אהרן קדוש ה', אשר עשה להם עגל זהב, והלא מאמר מפורסם הוא מרז"ל (אבות פ"ה מי"ח) כל המזכה את הרבים אין הטא בא על ידו, וכי יש לנו מזכה את הרבים יותר מאהרן, שהכתוב מעיד עליו (מלאכי ב ו) בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון וכו'.

חקירה בענין הנסים אם נעשים על יד אמצעי

ונקדים בתחילה לבאר מאמרם בב"ר (פ"א סי' ג) וז"ל ע"פ בראשית ברא אלהים, וז"ל ר' תנחומא פתח כי גדול אתה ועושה נפלאות וכו', אמר ר' תנחום הנוד הזה אם היה בו נקב כחודה של מחט, כל רוחו יוצא ממנו, והאדם עשוי מחילים מחילים וכו', ואין רוחו יוצא ממנו, מי יעשה כן, אתה האלהים לבדך. אימתי נבראו מלאכים, ר"י אמר בשני, הה"ד (תהלים קד ג) המקרה במים עליותיו וכו'. ר"ה אמר בה' נבראו וכו' בין על דעתיה וכו', הכל מודים שלא נבראו בראשון שלא יאמרו מיכאל היה מותח וכו', אלא אנכי עושה כל וכו' מי היה שותף עמי וכו', ד"א כי גדול אתה וכו' בנוהג שבעולם מלך בו"ד מתקלם במדינה וגדולי המדינה מתקלסין עמו שנושאים עמו במשאו, אבל הקב"ה אינו כן אלא הוא לבדו ברא את העולם הוא לבדו מתקלם בעולמו הוא לבדו מתהדר בעולמו, א"ר תנחומא כי גדול אתה ועושה נפלאות למה כי אתה האלהים לבדך בראת את העולם וכו' בראשית ברא אלהים, עכ"ל בקיצור⁴⁵⁹.

והמחבר ס' יפה תואר האריך בביאור מאמר הזה, ע"פ החקירה שנחלקו בו המחקרים מבני עמנו, מעניני הנפלאות והנסים הנמצאים בעמנו, אם הוא ית' פועל אותם זולת אמצעי או ע"י אמצעי, וה' ית' הוא הפועל הרחוק והאמצעי פועל קרוב, מטעם שכיון שה' ית' בלתי משתנה בשום צד, ואם הטביע ביצוריו טבע קיים, ובעת הפלא יבטלהו, הוא שינוי בחוקו ית', ולכך אמרו קצת שהנסים ונפלאות הם ע"י אמצעי. ונתחלקו לב' כיתות, יש מהם אמרו שהנביא הוא האמצעי, כמו שנראה ברוב הנסים שהיו ע"י נביאים, ואמרו שפועל הפשוט לא ישלים במורכב כפועל המורכב במורכב. והנביא מצד הדבוק בשכלו בעולם הפשוט, יקבל פועל ה' ית', ומצד עצמו שהוא מורכב, יפעל במורכב. ודעת זה יחסוהו להראב"ע וסייעתו. והביא עוד דעות אחרות בזה, והביא שם ג"כ ספר דרך אמונה שביטל כל אלו הסברות, והאריך שבאמת כל עניני הנסים ונפלאות הם ע"פ ה' ית' בעצמו, בלי שום אמצעי כלל, כמאמרם ז"ל (בהגדה של פסח) אני ולא מלאך וכו'. ויתכן שרמזו ג"כ ביטול השלושה דעות הנ"ל, אני ולא מלאך הוא דעת הרלב"ג וסייעתו, שחשבו שהוא ע"י המלאך המניע כל הנושאים, והוא הצורה בנושאים, כמו שכמה נסים היו ע"י מלאך,

⁴⁵⁹ ז"ל בשלימות: בראשית ברא אלהים, רבי תנחומא פתח (תהלים פו) כי גדול אתה ועושה נפלאות. א"ר תנחום, הנוד הזה אם יהיה בו נקב כחוד של מחט, כל רוחו יוצא ממנו. והאדם עשוי מחילים מחילים נקבים נקבים, ואין רוחו יוצא ממנו. מי יעשה כן (שם), אתה אלהים לבדך. אימתי נבראו המלאכים, ר' יוחנן אמר בב' נבראו המלאכים, הה"ד (שם קד) המקרה במים עליותיו וגו', וכתוב עושה מלאכיו רוחות, ר' חנינא אמר בה' נבראו מלאכים, הדא הוא דכתיב ועוף יעופף על הארץ וגו', וכתוב (ישעיה ו) ובשתים יעופף. רבי לוליאנא בר טברין אמר בשם רבי יצחק, בין על דעתיה דרבי חנינא, בין על דעתיה דרבי יוחנן, הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום, שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע וגבריאלי בצפונה והקב"ה ממדד באמצעו, אלא (שם מד) אנכי ה' עושה כל, נוטה שמים לבדי וגו'. מאתי, מי אתי כתיב, מי היה שותף עמי בברייתו של עולם. ד"א כי גדול אתה ועושה נפלאות, בנוהג שבעולם מלך ב"ו מתקלס במדינה וגדולי המדינה מתקלסין עמו, שנושאים עמו במשאו. אבל הקב"ה אינו כן, אלא הוא לבדו ברא את העולם, הוא לבדו מתקלס בעולם הוא לבדו מתהדר בעולמו, א"ר תנחומא כי גדול אתה ועושה נפלאות, למה, כי אתה אלהים לבדך אתה לבדך בראת את העולם.

בענין הנניה מישאל ועזריה וסנחריב ודומיהם. אני ולא שרף, הוא דעת מי שסובר שהאמצעי בזה הם גרמיים השמימיים, ונקרא שרף שהוא כח חום הטבעי שבכל היצורים שהוא חיותם נשפע משם. אני ולא שליח, הוא דעת מי שסובר שהנביא הוא אמצעי בזה, שהוא שלוחו ית', בענין שכתוב (במדבר כ טז) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, שקאי על משה ואהרן שלוחי השם. אלא אני הוא ולא אחר, ר"ל שמלבד שלא היו הנסים ע"י אלו הנ' הנ"ל, אלא שלא היו משותפים עמו כביכול בזה לבחינת אמצעי, אלא הוא ית' לבדו עשה כל אלה.

אך כיון שדעה הראשונה יחסוהו להראב"ע וסייעתו, ונודע ממעלתו שהיה מפורסם בחכמה וחסידות, אין לבטל דעה זאת מכל וכל. ויתבאר בעז"ה שאלו ואלו דברי אלהים חיים, והכל עולה בקנה א', שבאמת כל הנסים ונפלאות הם ע"י ית' בלי שום אמצעי, ומכל מקום הגורם לזה הם הנביאים והקדושים, שמצדם יושפע מקור אור הנפלאות בעולם, ומצד זה יתייחסו לאמצעיים כמו שיתבאר בהקדים הקדמה אחת.

והוא שידוע, שהוא ית' בבוראו עולמו, הטביע בו ב' דרכים: א', שיהיה מתנהג בטבע כפי שסודרו בתחילת הבריאה, ע"פ סיבוב משטרי השמים וכסיליהם ויסודות הארץ, כאומן הפועל ע"י כלים נפלאים, שכפי הילוך וסידור הכלים, כך נעשה הפעולה מעצמו בלי ישונה כלל. וסידור הב', הוא בהיפוך הטבע רק כפי רצונו ית', ואינו מתייחס לכלים, אלא כמו האומן כשרוצה לעשות הכלי שלא ע"פ סידורו, הנהיג משנהו כפי רצונו, ועושה בעצמו ע"פ סדר אחר. ואלו הב' דרכים הוכנו בתחילת הבריאה, הא' מיוחס בשם חומר, והב' בשם צורה.

צורה וחומר

ולבאר זה בהרחבת דברים, הוא שידוע שבכל דבר יש צורה ויש חומר, ואין שום נברא בעולם שאינו מורכב מב' אלו. שהחומר הוא עצם דבר הנברא, והצורה הוא תכליתו ונפשו. וזהו ג"כ ענין ב' מיני ההנהגות הנ"ל, שהנהגת הטבע הוא לפי נושאי החומרים שקיומם תלוי בד' יסודות והרכבתם, והיסודות תלויים בגרמי השמימיים. משא"כ הנהגת הנסי, הוא לפי ערך הצורות שבנושאים, והם התלויים ברצונו ית', לפי הרוחניות שבהם ולפי הזדככות הצורות. דרך משל, נבין מרחיים של מים, שעשויים בחכמה שהמים מסבבים הגלגל, וגלגל זה מגלגל את חבירו, עד שנשלם הדבר והם פועלים פעולתם. וזה נקרא טבע החומרית, שהכלים שהרחיים מורכב מהם פועלים ענינם, אבל הצורה והכוונה המכוון בהרחיים הוא לטחון. וכשהאדם צריך שיטחון בכוונה אחרת, כגון שאין מים במה לטחון וכדומה, שרוצה למהר הדבר, הוא מוחן בכלים אחרים, כדי שיושלם הטחינה שהוא הכוונה התכליתית שבו. ולזה הקדימה התורה (בראשית א א) בראשית ברא אלהים וכו', שהב' מרמו על ב' חלקים אלו, החומר והצורה, שהם מתנהגים ע"פ ב' הנהגות הנ"ל. וז"ש את השמים וכו', ששמים וארץ הם חומריותם, ו"את" בא לרבות הצורה שבהם ורוחניותם, בין גרמים העליונים שנכללים בשם שמים, ובין נבראים השפלים שנכללים בשם ארץ. וקיומם תלוי הכל ע"י האדם, שהוא ג"כ נכלל מב' דברים, החומר וצורה, שהוא הגוף והנפש, כידוע שהכל נברא בעבורו.

אבל הוא מתחלק ג"כ ע"פ ב' החלוקות הנ"ל, שסידור הטבעי הנטבע לפי סידור גרמי השמים ויסודות הארץ, הוא עבור חומר האדם, שיהיו לו חיות ופרנסה, כמ"ש (ב"ר פ"י סי' ו) אין לך עשב מלמטה וכו'. ובזה הבחינה אין הפרש בין אדם היותר שלם ובין אינו שלם כ"כ, שכולם נבראו לכבודו ית', כמ"ש (משלי טז ד) כל פעל ה' למענהו וכו'. ובעבורם

נסדרו כל צבא השמים וכסיליהם וכל סידורי היסודות. אבל סידור הנסיי, שהוא נגד סידור הטבע, ואינו תלוי כלל ע"פ סידור הנהגת גרמי השמימיים, זה תלוי לפי ענין הצורה שבאדם. והיינו הנשמה שבו, לפי סדר עבודתו וקורבתו אליו ית', שמצד קורבתו אליו, שהצורה ונשמה שבו דבוקה ביוצרה, לכן אין לגרמי השמימיים ויסודות הארץ שום מבוא לפעול בהם, שהיא גבוהה מהם, לכן מסודרת ע"פ רצונו ית'.

וזה ענין הנסים ונפלאות שנמצאים באומה הישראלית לבד, ולא נמצא בזולתם, מצד שיש להם נשמה חלק אלוה ממעל, שלזה נקראים בשם אדם, כמ"ש (יחזקאל לד לא) אדם אתם, אתם קרוים אדם וכו' (יבמות סא ע"א), ור"ל שהוא הצורה של האדם, שכל דבר נקרא ע"פ צורתו. וז"ש בראשית ברא וכו', ר"ל ע"י ב' ראשית, שהוא החומר והצורה של האדם, ע"י ברא שמים וארץ וכו'. שבוה נכלל ג"כ החומר והצורה שבהם, שר"ל החומר שלהם הוא הנהגת טבע וצורתם הוא הנהגה נסיית.

ועתה לפי ההקדמה האמתית הזאת, אין כאן שינוי בחוקו ית', כי באמת הוכן שניהם בתחילת הבריאה, א' לפי החומר, והב' לפי הצורה. וכלל הדבר, הצורה שבגרמי השמימיים הוא פועל הנסיי, והוא פועל בצורה. והחומר שלהם, פועל בחומרים. וכל א' פועל לפי טבעו ומהותו. אך מה שמצינו, שלפעמים נעשים הנסים ע"י מלאך, כענין סנחריב ודומיהם (מלכים ב' יט לה), ולפעמים ע"י נביא, ולפעמים על ידו ית' בעצמו. אין זה ג"כ שינוי בחוקו ית', אלא השינוי הוא לפי ענין הנס והצריך לו, שאם הוא נצרך להפך יסודות התחתונים לבד ואינו צריך להפך גרמי השמימיים, הוא ע"י נביא, כגון נס אלישע בנעמן רחץ וטהר (מלכים ב' ה יג) וכדומה. וכאשר הוצרך הדבר להפך גם גרמי השמימיים וכסיליהם, בא הנס ע"י מלאך שהוא כחו יותר גדול מגרמי השמימיים, והוא הצורה היותר עליונה. וכאשר צריך גם להפך סידור גרמי וחומרי נבראים העליונים, שהם מניעי גרמי השמימיים, צריך שיהיה הנס על ידו ית' בעצמו. ולכך נס מכת בכורות היה ע"י ה' ית' בעצמו, כי אז היה העונש גם בצבא מעלה, כמ"ש (שמות יב יב) ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. וגם שרו של מצרים נענש ונשבר כחו, ולא היה זה בלעדו ית', שהוא הנותן צורה בכל הנבראים, ולכן הוא העושה לפי הצורה שבכולם.

ובזה ית' לנו מאמרם ז"ל בפ' חלק (צה ע"ב) גבי סנחריב במה הכם, ר"א אומר ביד הכם שנאמר וירא ישראל את הירד הגדולה וכו', היא הירד שעתידה ליפרע מסנחריב, ר"י אומר באצבע הכם שנאמר ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא, היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב. וצריכים דבריו⁴⁶⁰ אלו ביאור, וע"פ מ"ש יובן, שמחלוקתם תלוי בענין נס זה, אם היה ע"י ית' בעצמו זולת אמצעות מלאך, מאחר שהוצרך להכניע גם שרו למעלה, וזה נקרא יד. כי ההפרש שבין יד ובין אצבע, הוא כי יד הוא הכולל כל הפעולות הנפעלים בו, משא"כ אצבע מורה על דבר וכה פרטי. והוא ענין הפרש שבין הבחינות הנ"ל, שאם נאמר שעונשו של סנחריב היה על ידו ית' בעצמו, נקרא זה בשם יד, שהוא ית' הבעל היכולת וכל הכוחות כולם. או אם היה ע"י אמצעי, וזה נקרא אצבע אלהים, שהוא כח פרטי הניתן מאתו ית' למלאך א' וכדומה. ולדעת ר"א, היה עונשו על ידו ית' בעצמו. ומ"ש (מלכים ב' יט לה) ויצא מלאך ה' ויך במתנה אשור, הוא מלאך הברית, שהוא השכינה בעצמה, כמ"ש הרמב"ן בספרו בביאור פסוק (שמות כג כ) הנה אנכי שולח מלאך וכו'.

ונוכל לומר ג"כ, שזהו שינוי ענין השם בנסים, שלפעמים נקראים אות ומופת, ולפעמים נקראים פלא. וההפרש בזה, שהנס הנעשה ע"י אמצעי ע"י נביא ומלאך וגרמי

⁴⁶⁰ נדצ"ל דברים.

השמימיים וכדומה, נקראים אות ומופת, כענין שנאמר (שמות ז ט) כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת וכו', וכתוב (שם ד ל) ויעש האותות לעיני העם. וזהו ג"כ כוונת הכתוב (יואל ג ג) ונתתי מופתים בשמים ובארץ וכו', ר"ל שמופתים הם הנעשים באמצעות גרמי השמימיים וע"י יסודות הארץ, שאין בהם ביטול הצורות העליונות, שאינו אלא דם ואש וכו'. וזהו ג"כ כוונת הכתוב בשירת הים (שמות טו יא) מי כמוכה באלים וכו' נורא תהילות עושה פלא. והוא כמ"ש, שנס קריעת ים סוף היה ע"פ ה' ית' בעצמו, מאחר שהיה ביטול הצורות העליונות, שגם שרו של מצרים נענש ונטבע בים העליון. ונמצא שבוה מתברר שאין כמוהו ית' באלים וקדושים העליונים, שהרי הוא עושה פלא, שמבטל גם הצורות העליונות, שזה נקרא פלא, שהוא ע"י ה' ית' בעצמו. ולכן נקרא פלא, שענינו מכוסה ונעלם, שהוא בנבראי מעלה, ושינוי הצורות העליונות, משא"כ אות ומופת הוא דבר המושג לנו, שהוא נעשה למטה בנבראים התחתונים.

וזהו ג"כ כוונת הכתוב אצל מלחמת עמלק (שמות יז טז) ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי, ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק וכו'. והוא שמלחמת עמלק היתה כבדה יותר משארי המלחמות, ששרו של אדום גדול מכל שרי מעלה ונחמו גדול בשמים, ובוה אין יכולת ביד צורות העליונות לבטל הצורה של עמלק ושרו, שלכך לעתיד לבוא ג"כ במלחמת שרו של אדום כתיב (ישעיה לד ו) כי זבח לה' בבצרה וכו', וכתוב (שם סג ג) פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי וכו'. יורה בזה, שענין זה בלתי אפשר להיות בלעדו ית' בלא שום אמצעי כלל. ולכך ג"כ במלחמת עמלק בימי משה, כתיב (שמות יז ט) מחר אנכי נצב וכו', ולא היה המלחמה על ידי משה, להורות נתן שאי אפשר להיות זה באמצעות משה רק על ידו ית' בעצמו. ולכן נקרא זה בשם נס ולא בשם אות ומופת. וז"ש ויקרא שמו ה' נסי, ויאמר כי יד על כס יה, ר"ל ששרו של עשו יש לו יד ומקום להגיע עד כסא הכבוד.

והוא ג"כ מרומז בדברי רז"ל בפרק גיד הנשה (חולין צא ע"ב) ע"פ (בראשית לב כה) ויאבק איש עמו וכו' מלמד שהעלו אבק רגליהם עד כסא הכבוד. וירמוז בזה שכחו של שרו של עשו גדול ומגיע עד כסא הכבוד, וכמ"ש (תנחומא כי תצא יא) אין הכסא שלם וכו', ולכן מלחמה לה' בעמלק מדור דור, ואין זולתו אמצעי בדבר. וע"ז ג"כ אמר הכתוב (תהלים קלו ד) לעושה נפלאות גדולות לבדו וכו', ר"ל ששם הנסים העליונים הנקראים בשם נפלאות, הוא ית' עושה אותם לבדו בלי שום אמצעי כלל. ולזה הטעם, במכות מצרים אמרו החרטומים אל פרעה (שמות ח טו) אצבע אלהים היא, מאחר שהיו אלו המכות למטה ביסודות הארץ, והיה ע"י אמצעי, השבו שאין זה שינוי טבע ברצון אלהי, אלא מקרה היה ע"פ שינוי מצבי השמים וכסיליהם, שזה נקרא בשם אצבע, שהוא כח פרטי. אבל בקריעת ים סוף, שאז היה השינוי גם בצבא מעלה, ששרו של מצרים גם הוא הורד מגדולתו, בזה הכירו שהוא ית' עושה נפלאות לבדו, ולכך אמרו המצרים (שמות יד כה) אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים, ר"ל שאז נתברר להם שהוא ית' העושה כל, מאחר שהיה נלחם גם בשרו של מצרים, שמצרים שמו, כמ"ש בזהר (ח"ב ג ע"א) ובמדרש (עיי' שמו"ר פכ"א סי' ה).

וזהו כוונת המשורר (תהלים עז יא טו) באומרו ואומר חליתי היא וכו' אזכור מעללי יה וכו' והגיתי בכל פעליך וכו' אלהים בקודש דרכיך וכו' אתה האל עושה פלא וכו'. והוא שבא לסתור דעת הסוברים שבלתי אפשר להיות הנסים ע"י ית' בעצמו כי אם ע"י אמצעי, שאל"כ יהיה זה שינוי בחוקו ית' שמשנה סידור הטבע שהוטבע בתחילת הבריאה. אבל כבר כתבנו, שאין כאן שום שינוי כלל, והכל תלוי לפי הכנת המקבלים, שאם הם מזכים ומטהרים חומרם, אז הוא מתנהג ע"פ הצורה. משא"כ כשאין עושים רצונו של מקום, אז

ההנהגה ע"פ החומרים, והוא מ"ש, ואומר חליתי היא שנות ימין עליון. אבל אין השינוי בחוקן ית', וע"ז מביא ראיה מן הנפלאות והנסים שהם ע"י ית' בעצמו בלי שום אמצעי כלל. וז"ש, אזכור מעללי יה וכו', שהם נקראים פלאות, הם מעלליו ית'. שהרי כשאני הונה בכל פעליך, ר"ל המנהג הטבעי או הנסים שהם למטה בתחתונים, אז אני יכול לומר שהם באמצעות מעשי ידיו ית'. וז"ש (שם קמג ה) ובמעשה ידיך אשוחת. אבל כשאלהים בקודש דרכיך, שאתה משדד ועושה נפלאות גם בקדושי מעלה, אז הכל מכירים שמי אל גדול כאלהים, שהוא שולט בהם כרצונו, כחומר ביד היוצר, ומהו אני מכיר שאתה האל עושה פלא, ר"ל שאותם הנקראים פלאות הם ע"י ה' ית' בעצמו. והראיה שגם בעמים הודעת עונך, וגם הם מודים שהם מידו ית', כמו שהיה במצרים וכדומה כמו שביארנו.

סדר ההנהגה הניסית מיציאת מצרים

ולפי מה שנתבאר שכל עשיות הנסים ונפלאות אינם שינוי בחוקן ית', אלא כך הוכנו שתי ההנהגות בתחילת הבריאה, שהוא סדר הנהגות הצורות שיש לו סדר אחר, והוא מתגלה בהזדככות החומריים. יובן לנו מאמרם ז"ל (ב"ר פ"ה סי' ה) ע"פ (שמות יד כו) וישב הים לפניך בוקר לאיתנו, לתנאו הראשון, שתנאי התנה הקב"ה עם הים בו' ימי בראשית שיקרע הים לפני בני ישראל. והיינו כמ"ש, שבאו לומר ענין הלז שאין הנסים התחדשות דבר במעשה בראשית ושינוי מצבם, אלא שכך נסדרו בתחילת הבריאה, ויחסו זה לקריעת ים סוף, שהוא הפלא היותר גדול, שהוא בלי שום אמצעי כלל כמ"ש באריכות.

ולפמ"ש נבין הענין היאך היה סידור הנהגה הנסיית מתחלה מעת יציאת מצרים, שאז הוכנו ישראל לקבלת התורה, כמ"ש (שמות ג יב) בהוציאך את העם וכו' תעבדון וכו', ולפי שבשעת מתן תורה, אז נודרך זוהמת הנחש שהטיל בחוה בעת הטא אדה"ר, שהוא ענין עביות החומר. ובמתן תורה נזדככו חומריהם, ואז שלטה הצורה, ולכן היו מתנהגים הכל בנסים ונפלאות. ומצד זה יוחסו הנביאים והקדושים לאמצעים בעניני הנסים שבזכותם מתגלה אור הוה. ומשה רבינו ע"ה שהיה היותר שלם מכל דור המדבר, היה שליח בכל האותות והמופתים, אבל לא בבחינת אמצעי ממש. ובאמת כל עניני הנהגתם במדבר היה בלי שום אמצעי כלל, וכמ"ש רז"ל במס' תענית (ב ע"א) ובסוף פרק חלק (סנהדרין קיג ע"א) ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח, של גשמים, ושל חיה, ושל תחית המתים. וכוונתם בזה, שאלו הדברים אינם ע"י אמצעי כלל, וכמ"ש רז"ל (פסחים קיח ע"א) קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, ור"ל כמ"ש, שכמו שגם קריעת ים סוף היה שלא ע"י אמצעי, כמ"ש (שמות יד לא) וירא ישראל את ה' הגדולה כמש"ל, כמו כן הוא פרנסת אדם, שלפעמים עפ"י משטרי השמים אין לו שום שפע, והוא ית' זן ומפרנס וכו'.

אבל ישראל שבאותו הדור, היה להם טעות קל, שחשבו שפרנסתם במדבר ע"י מן ובאר וכדומה, היה באמצעות משה ממש, שהיה אמצעי כלי מוכן לכך, ולכך כשראו שנשתהה משה בהר יותר מן הזמן אשר יעדו לפי דעתם, עשו צורת עגל של זהב. והטעם כמ"ש (משלי יד ד) ורב תבואות בכח שור, וכל השפעת הצמחים וגידולים הוא ע"י השמש, כמ"ש (דברים לג יד) וממגד תבואות שמש וכו'. וידוע מ"ש הטבעים, שכח צמיחת הזהב הוא ע"י השמש, שז' כוכבי לכת פועלים בז' מתכות, והשמש מוציאה זהב, ולכך עשו צורת עגל של זהב שחשבו שבאמצעותו יושפע להם מזון אפילו במדבר, מקום אשר לא יזרע ולא יעבד, אבל לא חשבוהו לשום אלוה כלל ח"ו, רק שחשבו שהנס יהיה באמצעות העגל. ורק הערב רב הם חשבוהו לאלוה, אבל לא ישראל עם קדוש.

ותראה דבר נפלא היאך הוא ית' משלם מדה כנגד מדה, כמ"ש (שמות לב לד) ועתה לך נחה וכו' (שם לג ב) ושלחתי לפניך מלאך וכו' כי לא אעלה בקרבך וכו', כמו שהם סברו שהוא ית' מנהיגם ע"י אמצעי במדבר, ובאו ע"י זה לידי הטא, כמו כן הענישים הוא ית' להנהיגם ע"י אמצעי, והיה זה לטובתם וכו', שחטא העגל דבק בם כמ"ש למעלה, שענין הנהגת הנס ע"י ית' הוא פועל הצורות. ונמצא שגורם ביטול החומר, כיון שהחומר אינו זך ואינו ראוי לקבל פעולת הצורות. וז"ש הכתוב (שם ג) כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה פן אכלך בדרך, והוא ביטול חומרם, עד שביקש משה רבינו ע"ה לסלוח להם על אותו עוון, ויהיו ראויים להתנהג ע"י ית', כמ"ש (שם לד ט) ילך נא ה' בקרבינו וכו', וכתוב (שם) וסלחת לעונינו וכו'. ר"ל ע"י שתסלח לעונינו, תוכל להנהיג אותנו אתה בעצמך. ובאמת אם אנו רוצים לידע הענין הנכבד הזה, נדע זה מבריאת האדם, שהוא ית' יכול לעשות נפלאות בעולם בלי שום אמצעי כלל, שהרי נפש האדם ורוחו היא אצולה ממרום חלק אלוה ממעל, ואעפ"כ נקשרת בגוף חומר האדם אשר הוא חומר גס ועב מאוד, והם קשורים זה בזה בקשר אמיץ כל ימי חייו אשר נתן לו האלהים, ואין שום אמצעי ביניהם, ואין לך גילוי יותר מזה, שהוא ית' עושה כל ויכול לגזור בהבל פיו ודיבורו ית' לשנות בגרמים התחתונים בלי שום אמצעי.

אבל עושי העגל שחשבו שכל הנפלאות מוכרחים להיות ע"י האמצעים, שהוא ית' פועל הרחוק והאמצעי פועל הקרוב בהכרח, שלדעתם הנפש אינה אצולה מכסא כבודו ית' חלק אלוה ממעל, אלא היא נשפעת מאמצעיים משכל הפועל המניע המזלות או מנפש המזלות בעצמם כאשר חשבו קצת, והוא דעת אלכסנדר הפרדוסי הובאו דבריו בס' עקידת יצחק, ובס' נשמת חיים כמ"ש בזה במ"א באריכות.

וזהו ג"כ ביאור הכתוב מ"ש המשורר (תהלים קו כ) וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב, ר"ל שהם המירו והחליפו מעלת נשמתם, שזה נקרא כבוד בלשון המקרא, כמ"ש (בראשית מט ו) בקהלם אל תחד כבודי, וכתוב (תהלים נו ט) עורה כבודי וכו'. והחליפו מעלתה בתבנית ובבחינת השור שעשו במדבר שהיה בחינת אמצעי, כמו כן חשבו שאין הנפש חלק אלוה ממעל אלא אמצעי בכדי שיוכל להתקשר עם הגוף של האדם. ולזה הטעם מצינו שארז"ל שבמתן תורה נפטר ישראל מידי מיתה, שנאמר (שמות לב טז) חרות על הלוחות וכו'. ולאחר הטא העגל חזר מיתה לעולם, כמ"ש (תהלים פב ו-ז) אני אמרתי אלהים אתם וכו' אכן כאדם תמותון וכו', והוא כמ"ש שהתקשרות הנפש בחומר הוא דבר נפלא מנפלאותיו ית'. ולפי דעתם שא"א שיתקשר חלקי אלהי בחומר, לכך אין ראוי שיהיו שניהם יחד באגודה אחת, ונגזר מיתה ופרידת הנפש מן הגוף.

ובזה יתבאר המדרש הנ"ל מ"ש ר' תנחומא ע"פ כי גדול אתה וכו', והוא כמ"ש ששם נפלאות הונח על הנסים שנעשו בלי שום אמצעי כלל, ובא לומר שאף שהוא ית' הוא גדול ורם ונישא מכל נבראי מעלה, מ"מ עושה נפלאות אתה אלהים לבדך, ר"ל בלא שום אמצעי כלל. וע"ז אמר ר' תנחום, הנוד הזה אם היה בו נקב וכו', והאדם עשוי מחילים מחילים וכו', רמזו בזה מליצה נכבדת, שכמו שכלי שהוא שבור מכמה מקומות ומלא נקבים אינו ראוי להתקיים בו שום דבר, ומכ"ש רוח זך שיוצא דרך נקב דק, וכמו כן האדם לפי רוב פחיתות חומר ונסותו אין הנפש ראוי להתקיים בו.

וז"ש שעשוי מחילים מחילים, ר"ל שיש בו כמה חסרונות וכמה פחיתות שאין נפש העליונה האצולה משמי מרומים ראוי להתקשר בו בלי שום אמצעי כלל. והוא אחת מנפלאותיו ית', ולכך מזה יהיה מתבאר שגם הוא ית' עושה נפלאות בלי שום אמצעי, ולא כמו שעלה ע"ד מקצת החכמים. ומביא ג"כ ראיה מבריאת שמים וארץ, שאף שהם למטה הרבה ממדריגת מלאכים שהם רוחניים, משא"כ גרמי השמימיים שהם גשמיים, ורק שהם

מגשם חמישי כמ"ש הפלוסופים, ומכ"ש יסודות הארץ השפלה. ואעפ"כ נבראו מאתו ית' בלי שום אמצעי כלל, שהרי המלאכים שמדריגתם גדולה משמים וארץ, והיו ראויים להיות אמצעיים ביניהם, אעפ"כ לא נשתתפו בבריאת שמים וארץ, שהרי לדברי הכל לא נבראו בראשון. והוא ית' ברא שמים וארץ ביום ראשון, וז"ש בין על דעתי וכו'. ונמצא שר' תנחומא פירש הפסוק, כי גדול אתה על בריאת האדם, שהוא מהנפלאות שלא היה בו שום אמצעי כלל. ובא להוסיף ג"כ מ"ש ד"א וכו', להורות שגם אחר הבריאה, אף שיש כמה אמצעיים וכמה מדריגות, מ"מ הוא ית' פועל הנסים הגדולים בלא שום אמצעי כלל. וגם שלא נאמר שאין כאן ראייה מבריאת האדם, שזה היה בתחילת הבריאה, משא"כ אחר הבריאה, מאחר שכבר נסדר ע"פ הטבע שיתנהג העולם ע"פ סידורו, אין סברא שיתחדשו נפלאות בלא שום אמצעי, שהרי יש כאן שינוי בחוקו ית' כפי סברת קצתם. לזה בא לומר שאין הדבר כן, אלא הוא ית' פועל הנסים הגדולים לבדו, וע"ז מביא משל למלך בודד שמתקלם במדינה, שגדולי המדינה מתקלסים עמו, למה, מפני שנושאים במשאו, ר"ל שבמלך בודד הנהוג ע"פ נימוסי המלוכה, אשר סודרו ע"פ גדולי המדינה, אין ביכולתו לשנות שום דבר שלא כדת המלוכה, ומצד זה אינו משתבח לבדו, כיון שסידור הנהוג ונימוסיו נעשה בהסכם גדולי המדינה. ולזה גם הם מתקלסים עמו שסידרו נימוסים ישרים כאלה. משא"כ הוא ית', אף שהוא משנה לפעמים סדרי בראשית שלא כפי הסדר שהיה בהכנתו בתחילת הבריאה, כמו שבתחילת הבריאה לא היה לו שותף כלל כמ"ש, כמו כן בהנהגתו העולם, ומשנה סדרי בראשית הוא ג"כ ע"י בלי שום אמצעי כלל, ואין כאן שינוי בחוקו ית', שכך נסדרו שתי ההנהגות בתחילת הבריאה, ורק שתלוי במעשי התחתונים. שע"ז רמז הכתוב בפסוק (בראשית א א) בראשית ברא אלהים, ב' ראשית כמ"ש למעלה. וזהו שמסיים במאמר הנ"ל בפסוק בראשית ברא אלהים, לרמז על ענין הנ"ל, שב' אלו ההנהגות מרומזים בפסוק זה וכמ"ש ודו"ק.

ממ"ש נתבאר לנו שענין עשיית העגל לא היה כלל לשום ע"ז ח"ו, אלא כיוונו שיהיה אמצעי ביניהם בהנהגת הנסים כשהם במדבר, ולכך כשנעשה העגל כתיב (שמות לב ה) וירא אהרן ויבן מזבח לפניו ויאמר חג לה' מחר, וכיון בזה שלא יטעו אחריו לע"ז ח"ו, לכך הזכיר שם המיוחד, שיהיו כולם עבדים לאל אחד. והעגל אינו אלא מנהיג לבד, אבל כל הטאם לא היה כי אם טעות קל בחושבם שהם מתנהגים ע"פ אמצעיים, ולפי זה השפילו ג"כ מעלת נשמתם שאינה אצולה מזיו כבודו ית', אלא משכל הפועל או מגנפש היסודות וכדומה כמ"ש"ל.

פרה אדומה כנגד חטא העגל

אבל ביטול דעה זאת וכוונה זאת יתבאר לנו ע"י מצות פרה אדומה, אשר היא ג"כ מהנפלאות מעינינו, ואין טעמה נודע היאך מטרת הטמאים ומטמאת הטהורים, שמזה יתבאר מעלת הנפש וגדולתה אשר אינה מכלל מלאכי מעלה וגרמי השמימיים, אלא אצולה מזיו כבודו ית'. והוא כמ"ש רז"ל (במ"ר פי"ט סי' ג) ע"פ (קהלת ז כג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, שביקש שלמה המלך ע"ה לעמוד על טעמה של פרה אדומה ולא היה יכול לעמוד בה. והכוונה בזה, שידוע מענין המצות, שהם עשויים לשלימות הנפש, ולפי בחינתה ומדריגתה, כך הם המצות המסוגלים לה. והוא מובן מעניני רפואות הגוף, שכל סם וסם העשוי לרפאות אבר המוכה, הוא עשוי ע"פ תכונתו ומזוג אותו האבר ולפי הרכבתו. דרך משל, אם נתגבר בו יסוד האש, צריך לסמים המקררים, ולהיפוך אם בהתגברות הקרירות, צריך לסמים המחממים. וכן מאכל האדם הזן אותו, הוא ג"כ

מהרכבת היסודות ועשוי למלאות הניתך מן האדם בכל יום ממוג יסודותיו. וא"כ, אם היה הנפש של האדם אחת מחלקי גרמי השמימיים העליונים, היה ראוי להמצוות שהם עשויים לרפאות הנפש ממחלתה, וליתן לה מזון ופרנסה, להיות ג"כ מוכנים לפי טבע הרכבת יסודות הנפש.

ולזה הטעם ביקש שלמה המלך ע"ה לעמוד על הקירה זאת שכתבנו, מענין מקור הנפש ושורשה, אם היא חלק אלוה ממעל, ואם היא מגרמיים העליונים. והתבונן מעלתה שהיא ממקום גבוה מעל גבוה למעלה מכל נבראי מעלה חלקו ית', מצד שלא השיג טעמים של מצות החוקיים, שאלו היתה מדריגתה למטה, א"כ המצות עשויים ג"כ לפי מזגה ותכונתה. וא"כ, היה ראוי לו ששיג טעמיהם, שהרי כתיב בו (מלכים א' ה יא, יג) ויחכם מכל האדם וכו' וידבר על העצים וכו'. וידוע ממעלת חכמתו, שהשיג כל הנבראים בין התחתונים ובין העליונים, שע"ז רמזו רז"ל (מגילה יא ע"ב) מ"ש ע"פ (דה"א א' כט כג) וישב שלמה על כסא ה', שמלך על העליונים כשם שמלך על התחתונים. ורצו בזה, שהשיג כל נבראים העליונים ותכונתם ומזגם, על דרך שאמרו (עיי' גיטין סב ע"ב) מאן מלכי רבנן, וכיון שהוא לא השיג טעמים של החוקים, מזה הבין שמעלת נשמת האדם נשגבה ממנו, והוא חלק אלוה ממעל לזה. כמו שא"א להשיג את עצמות כבודו ית', כמו כן א"א להשיג טעמיהם של החוקים, כיון שהם עשויים לשלימות הנשמה ועשויים לפי מזגה ותכונתה. והנשמה היא חלק מעצמותו ית' כמו שנתבאר.

ובזה יובן ג"כ מ"ש הכתוב (שמות טו כו) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך וכו' ושמרת כל חוקיו וכו' כי אני ה' רופאך. והוא ע"ד שאמרו רז"ל (סנהדרין נו ע"ב) שפרה אדומה ושאר חוקים נצטוו במרה, ובא הכתוב לבאר לנו שרפואת הנפש אינה כרפואת הגוף, שיש לחכמים השגה בהם בטבעי אברי וניתוחי העצמים שבאדם והרכבת יסודותיו ומזגיו, שבזה יודעים לחקור אחרי הסמים והרפואות העשויים לרפאות חולים. אבל רפואת הנפש מצד גודל מעלתה, אין שום נברא יכול לרפאותה, מאחר שאינו יודע ענין מחלתה וקלקול מזגה רק הוא ית' לבד, שהוא האצילה מזיו כבודו, והוא יודע טבעה ומזגה ורפואת חוליו. ולכך ציוה המצות המסוגלים לכך, מה שאין נברא יכול להשיג זה לתכליתו. וז"ש, אם שמוע תשמע וכו' ושמרת כל חוקיו כל המחלה וכו' כי אני ה' רופאך, ר"ל ואין זולתי יודע כלל, לא מחלתה ולא רפואתה, לכן אני מצוך לשמור את החוקים האלו, שאני יודע סגולתם כמו שנתבאר.

ומזה הטעם נבין ג"כ מ"ש רז"ל (במדבר רבה פי"ט ס"ו ו) ע"פ (במדבר יט ב) ויקחו אליך פרה אדומה וכו' וז"ל, לך אני מגלה טעמה של פרה ולאחרים חוקה, והוא מצד שידוע שמעלת נשמת משה היתה נשגבת מכל הנשמות שבעולם שהיה מבחר הבריאה, והוא היה משיג כל הנשמות בשורשם, ובחינתם ומצבם, ולכן היה יכול להשיג ענין החוקים היאך הם מסוגלים לטהרת הנפש. משא"כ שארי בני אדם, אף שלמה המלך ע"ה שהיה חכם מכל האדם, מ"מ נשמת משה היתה נשגבה ממנו, ולכן לא היה⁴⁶¹ לעמוד על טעמה של פרה, שהרי החוקים הם נכללים לכל ישראל, ואף למי שנשמתו נשגבה מכל הנשמות, ובהכרח שבטבע אלו המצות להשגיב הנפשות האלו ג"כ, וא"כ לזה לא היה יכול להשיגם. וז"ש (קהלת ז כג) אמרתי אחכמה, שהיה חושב שהנשמות הם אינם כ"כ גבוהים, אבל לפי טעמה של פרה אדומה וכדומה, שראה שאין לו השגה בהם, מזה הוכיח שטבע שני החוקים האלו הם רחוקים ונשגבים מנשמתו. וז"ש (שם) והיא רחוקה וכו', וע"ז נאמר ג"כ (תהלים קיט קנה) רחוק מרשעים ישועה כי חוקיך לא דרשו, ר"ל שמצד שהרשעים

⁴⁶¹ נראה לכאורה שיש להוסיף כאן תיבת "יכול".

אינם רוצים לקיים מצות החוקים, באומרם כיון שאין טעמם מושג אין רוצים לקיימם, לכך אין להם ישועת הנפש שהוא ממש כמו החולה הסכל, שמצד שאינו משיג טבע הסם המועיל את החולי, אינו רוצה לשתותו ומת בלא חכמה, והרי הוא כמאבד עצמו לדעת. כמו כן ממש אותם שאין מקיימים החוקים מצד שאין משיגים טעמיהם.

והוא ג"כ מכוון במאמר רז"ל (קהלת רבה פי"ב סי' ט) ע"פ (קהלת יב י) ביקש קהלת למצוא דברי חפץ וכו', ביקש קהלת לעמוד על מתן שכרם של מצות ויצתה בת קול ואמרה (שם) וכתוב יושר דברי אמת, כבר כתבתי בתורה עין לא ראתה וכו'. והכוונה בזה ע"ד שכתבנו, ששלמה המלך ע"ה חשב בתחילת עיונו שענין המצות יושג טעמם, והיאך הם מסוגלים ליתן שכר טוב לעושיהם מצד מקור שורשם, ושורש הנפש כפי השגתו בשארי נבראיו ית'. אבל הראו לו מן השמים ששכר המצוות רם ונשא, ואין מושג כלל היאך מסוגלים ליתן שכר לעושיהם, מצד שהנשמות הם חלק אלוה ממעל, לכן גם מזונם וחיותם אינו מושג כי אם אליו ית'. וז"ש (ישעיה סד ג) עין לא ראתה וכו', זולתו ית' לבד, מובן לנו ממה שכתבנו, שענין שמירת החוקים הוא מצד מעלת הנשמה וגדולתה שהיא קרובה ודבוקה בו ית'. ולזה הטעם ראוי הוא שיהיה נשמע תפילתו על ידו ית', שידוע שארז"ל (שבת יב ע"ב) לעולם אל יתפלל בלשון ארמי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי, ואמרו (סוטה לג ע"א) שתפילת רבים נאמרת בכל לשון, מטעם שהוא ית' בעצמו מקבל תפילת רבים ואין צריך למלאכי השרת שיזדקקו לקבלת תפילתם.

והוא מ"ש הכתוב (דברים ד ו-ז) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם וכו' אשר ישמעון וכו' ואמרו רק עם חכם ונבון וכו' כי מי גוי גדול וכו' כה' אלהינו בכל קראנו אליו. וכוונת הכתובים ע"ד מליצה לחולה גדול אשר נתייאשו הרופאים ממנו שלא ידעו רפואתו, ובא א' ואמר שירפאנו בסמים מיוחדים, והיו משחקים עליו מצד שלא ידעו היאך אפשר שדבריו אלו יועילו להחולה הזה. אבל אחר שנתרפא ע"י אלו הסמים, אז הכירו כולם חכמתו של הרופא, ושמה שלא ידעו רפואת החולה ע"י אלו הסמים, הוא מצד פחיתת שכלם והכרתם. וז"ש שהם יהיו רואים חכמתכם וכו', ע"י שתפילתם של ישראל מתקבלת ע"י ית' בעצמו בלא שום אמצעי ע"י קיום אלו החוקים, ואפילו כשמתפללים בכל לשון, וז"ש כי מי גוי גדול וכו' בכל קראנו אליו.

וזה ג"כ דוד המלך ע"ה (תהלים קיט קמה) באומרו קראתי בכל לב ענני ה' חוקיך אצורה. התפלל שהוא ית' יקבל תפילתו, אפילו כשהיא בלבו ולא יכול להוציאו בשפתיו, שוודאי מחשבות שבלב אדם אין מלאכי השרת יודעים, אעפ"כ יתקבל תפילתו ע"י ית' בעצמו, שלא יצטרכו מלאכי השרת להיות אמצעים לקבלת התפילה, כי חוקיך אצורה, ומצד החוקים ראוי שיתנהג ויעשה הוא ית' עמו נפלאות בלא שום אמצעי כלל כמ"ש.

ולזה הטעם נצטוו על החוקים במרה, כמ"ש (שמות טו כה) שם שם לו חוק ומשפט וכו', כי אז הוצרכו לצעוק שלא היה להם לשתות. וכבר נתבאר שהליכתם במדבר והתנהגם שם בפרנסה היה מן הנפלאות בלא שום אמצעי כלל, ולכן נצטוו שם על החוקים שבזכות קיומם הם קרובים אליו ית' וישמע תפילתם כמ"ש.

ומעתה נבוא לביאור המאמר שהקדמנו בתחילת דרוש הנכבד הזה, והוא לפי מ"ש היה טעות עושי העגל, שחשבו שהתנהגם במדבר הוא ע"י אמצעי, שא"א להנהגת הנסים בלא אמצעי כדעת קצת החכמים. וזה היה מצד שהיו סוברים שנפש האדם איננה חלק אלוה ממעל, אלא א' מגרמי השמימיים ומצורות העליונות. ונמצא שבזה השפילו מעלת נפש האדם שהיא נקראת פלטיץ של מלך, כמ"ש (ירמיה ז ד) היכל ה' המה, שנשמות הצדיקים הם משכן והיכל ה', שהוא ית' שוכן בקרבם לעשות בהם נפלאות שלא ע"י אמצעי. ונמצא שטעות העגל הוא אשר טינף פלטיץ של מלך, ולכן ניתן להם מצות פרה

אדומה שהיא מן החוקים היותר רחוקים מהשנת האדם, שמוזה יתברר ביטול הדעת הזאת, שבאמת הוא ית' העושה נפלאות לבדו, וז"ש שאמר הוא ית', תבוא אמו ותקנה את בנה, ובוה מתבטל רעת זאת.

ויה"ר מלפניו שנזכה לשמור חוקיו ותורותיו ית' בלב שלם אכי"ר.

דרוש לשבת הגדול

במסכת פסחים (ה ע"א) תנא דבי ר' ישמעאל בשכר ג' ראשון זכו לג', ראשון להכרית זרעו של עמלק, ולבנין בהמ"ק, ולשמו של משיח. להכרית זרעו של עמלק דכתיב (בראשית כה כה) ויצא הראשון אדמוני, ולבנין בהמ"ק דכתיב (ירמיה יז יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו, ולשמו של משיח דכתיב (ישעיה מא כז) ראשון לציון הנה הנם, ע"כ.

הנה המאמר הזה אומר דרשוני, כי מה שייכות יש לאלו ג' דברים לג' ראשון שנצטוו ישראל, ראשון דפסח ודרשבייתת החג ודנמילת לולב, וגם למה נקראים אלו ראשון. הנה לבוא אל ביאור המאמר הלז, צריך להקדים הקדמה אחת, מה שיש לחקור, והוא מה פשעם ומה הטאתם של אבותינו במצרים בעבודות ועינוי, מה שלא הוזכר בתורה כלל החטא שקדם להם. ואף שאמרו רז"ל (נדרים לב ע"א) שעל מה שאמר אברהם אבינו במה אדע, נגזר על בניו גלות מצרים רד"ו שנה. זה תימא, הכי (יחזקאל יח ב) אבות יאכלו בוסר וכו', ומקרא מלא (שם כ) בן לא ישא בעוון האב וכו', כי אם כשאוחזים מעשי אבותיהם בידיהם, ומה גם שלא ניתנה תורה עדיין לישראל ולא נצטוו כי אם ז' מצות לבד.

יציאת מצרים בריאת העולם על דרך נס

ולבאר הענין נקדים מה שכתבנו במ"א מענין הקמת המשכן בחודש הראשון בא' לחודש, שבעת יציאת מצרים היה ממש בריאת עולם מחדש על סידור השגחה בענין נסוי היפך הטבע המוטבע בתחילת בריאותו בו' ימי בראשית, שדבר זה נמסר רק לישראל לבד ולא לזולתם. ועל ענין הלז יבואר כל ענין גלות מצרים, שכלל הדבר היה כדי שיגיעו למעלה זאת מה שלא היה מקדם, שהיה נהוג על ענין טבעי. וכלל דברים אלו ביאר יהושע בדבריו לישראל בעת שחילק להם את ארץ ישראל, כאמור (יהושע כד ב-ג) ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם וכו' ואקח את אביכם וכו' ואתן לו וכו'. וביאר בזה כל הענין שכתבנו, שכל ענין גלות מצרים היה עבור זה. והוא שלפי סידור עולם הטבעי לפי בריאתו, לא היה מקום כלל לישראל לצאת לעולם, כמ"ש (שבת קנו ע"א) אין מזל לישראל, שלא היה להם שורש כלל בענין עולם הטבעי, שכל ענינם הכל לפי העבודה לשמו יתברך, ואין להם ענין לעולם הטבעי התלוי ברצון האל יתברך.

ובזה יתבאר מאמרם ז"ל במס' חגיגה (יב ע"ב) העולם על מה עומד על י"ב עמודים וכו', שנאמר (דברים לב ח) יצב גבולות עמים וכו', וי"א על שבעה עמודים שנאמר (משלי ט א) חצבה עמודיה שבעה וכו', ר"א בן שמוע אומר על עמוד א' העולם עומד וצדיק שמו שנאמר (שם י כה) וצדיק יסוד עולם.

ורמזו בזה על הענין שכתבנו שחכמים וי"א הם מדברים מסידור עולם הטבעי, שהוא אינו תלוי בעבודת האדם בתורה ומצות, אלא בחסדו יתברך לבד, והוא מתנהג ע"י הטבעי ע"פ י"ב מזלות וז' כוכבים המנהיגים העולם, שהם נגד ז' ימי בראשית, שכל כוכב וכל מזל יש לו דבר מיוחד להשפיע לעולם, ועליהם העולם מתקיים. אבל ר"א בן

שמוע הוא מדבר מהעולם החדש שנתהווה בניסן, ותלוי בהשגחה לפי סדר העבודה, ואין למזלות וכוכבים שום מבוא בהם כלל. רק ענין א' והוא העבודה לשמו יתברך, ולכן אמרו על עמוד אחד וצדיק שמו והוא מ"ש וצדיק יסוד עולם.

ושורש התורה בכללה הוא האמונה בו יתברך, שברא העולם ברצונו ומשגיח עליו ומנהיגו ולא שהעולם הוא במקרה. והוא מ"ש (מכות כד ע"א) בא חבקוק והעמידם על אחת שנאמר (חבקוק ב ד) וצדיק באמונתו יחיה. והוא מ"ש הגאון מהר"ל מפראג בספרו גבורת ה', שכל ענין גלות מצרים היה כדי להשרישם בשורש האמונה, שע"ז נצטרפו ישראל משורש מהצבתם, והוא אברהם אבינו, שעל ידו היה התחלת גילוי בעולם על ענין הזה. שתחילה לא נתגלה בעולם שמו יתברך כמ"ש (ברכות ז ע"ב) עד אברהם אבינו לא היה אדם בעולם שקראו להקב"ה אדון, עד שבא אברהם אבינו וקראו אדון, שנאמר (בראשית טו ה) אדני אלהים במה אדע כי אירשינה.

ורצו בזה שאברהם אבינו היה הראשון שהתחיל לפרסם השגחתו יתברך בעולם, כמ"ש ויקרא בשם ה' וכו', אחר שניצל מאור כשדים שהיה ראוי להשרף שם, והרי היה ממש כבריה חדשה שהתחיל לכנוס תחת סוג עולם החדש הנסיי. ולכן אחר שיצא משם, אמר לו הוא יתברך (בראשית יב א) לך מארצך וכו' שכל העולם הוא מסור תחת י"ב מזלות המנהג הטבעי, והוליכו לארץ הקודש אשר הוא מעולם החדש הנסיי. ועל שעדיין היה בו קצת זוהמא מנחש הקדמוני בחטא של אדה"ר, ולא הומהר עדיין לגמרי שיהיה ראוי להתנהג ע"פ עולם הנסיי שהוא תלוי באמונה כמ"ש, ולזאת נכנס קצת ספק בלבנו, ואמר במה אדע כי אירשנה, שיהיו ישראל זוכים להיות בארץ הלזו ולהתקיים בעולם אשר אין לו שורש במזלות ובטבע כלל. ולזה הוצרך להיות נזדכך שירדו בניו למצרים ושם נשתרשו באמונה כמ"ש (שמות ד לא) ויאמן העם וכו'.

הנהגת האבות על דרך נס

וכל התחלת הנהגת אבותינו הכל היה ע"פ ניהוג הנסיי, שע"ז מתייחד שמו יתברך העצמי. משא"כ עולם הטבעי, אשר בו נקרא שם אלהים, על שהוא בעל הכוחות כולם, ומנהיג העולם ע"פ שופטים ומושלים רבים, כענין הנהגת המדינה על ידי שרי המלך ופקידיו, שעל שם כך נקרא הוא מלך, אשר מנהיג המדינה ע"פ חוק המלוכה ונימוסיו הקבועים לו שלא ישנה דבר, כאומרים (כתובות יז ע"א) מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, כי צריך להנהיג המדינה ע"פ הנימוס והדת. משא"כ בבנו היקר לו, אינו מוסרו לשריו ופקידיו, אלא הוא משגיח עליו עין בעין, ועליו נקרא בשם אחר, היינו בשם אביו שמנהיג אותו בעצמו כאב את בנו, ירצה ולא ע"פ משפט המלוכה, ויכול לעשות עמו ברצונו להענישו ולמחול על עונו ולהטיב לו כפי אשר יחפוץ. כענין שאמרו (קידושין לב ע"א) האב שמחל על כבודו כבודו מחול. ודוגמת זה, הוא יתברך אשר נקרא אלהי ישראל, והם נקראים אצלו בנים, כמ"ש רז"ל (אבות פ"ג מי"ד) חביבין ישראל שנקראים בנים למקום וכו', והוא מנהיג אותם בעצמו שלא ע"פ ניהוג הטבעי אלא ע"פ רצון לבד. וע"ש כך נקרא הוא יתברך בשמו העצמי בשם הוי"ה, ולכן תיכף התחלת בריאתו של אברהם אבינו, שהוא אחר שניצל מאור כשדים שנעשה כבריה חדשה, שע"פ מערכת הטבע היה ראוי לשרוף שם, וא"כ הוציא אותו מכלל הנהגת שריו ופקידיו, ע"פ משפט המלוכה אשר לו יתברך, אלא כאב את בנו ירצה, ולכן נאמר (בראשית יב ז) וירא ה' אל אברם וכו'.

ואלו הדברים הם מבוארים בב"ר (פלי"ט סי' יא) ע"פ (בראשית יב ב) ואעשך לגוי גדול, אמר לו ומנח לא העמדת שבעים אומות, אמר לו אותה אומה שנאמר בה כי מי גוי

גדול וכו' אני מעמיד ממך, א"ר ברכיה אתנך ואשימך אין כתיב כאן אלא ואעשך, משאני עושה אותך בריה חדשה את פרה ורבה, עכ"ל. והוא ממש מ"ש, שבדבר זה נבחר אברהם אבינו שיצאה ממנו אומה השלמה, אשר כל ענינה ע"פ עולם החדש שכתבנו, המתנהג ברצון ולא בטבע, שע"ז נאמר עליהם (דברים ד ו) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו וכו' כה' אלהינו בכל קראנו אליו, שמסורים ע"פ בקשתם ממנו יתברך, והוא עונה להם בכל צרתם כאב המתנהג עם בנו יחידו. וע"ז בא ר' ברכיה והשלים דבריו, שזה לא זכה אברהם עד שניצל מאור כשדים, שאז נעשה ממש בריה חדשה, שע"פ מזל לא היה לו חיים עוד אח"ז. ואז יצא מעולם הזה אל עולם הנבדל הנסיי אחר המסרו על קידוש השם במה שפירסם אלהותו יתברך בעולם נגד נמרוד וחביריו, שהיו עובדי אלילים לצבא השמים וכסיליהם. ואז התחיל להיות פרה ורבה לצאת ממנו אומה השלמה הזאת, שיצאו לעולם ע"פ נס, שאברהם ושרה היו עקרים בטבע, והוצרך הוא יתברך למסור בתחי' כל העולם כולו ולהתחדש ע"י.

והוא מ"ש שם (ילקוט בראשית רמז סד) ג"כ, ר' אבהו אמר הבט נא שמים אין כתיב כאן אלא אלא הבט נא השמימה, הוסיף בה"א זה בראתי את העולם, הריני מוסיף ה' על שמך, ואת פרה ורבה. והוא מ"ש שלא היה יכול להיות פרה ורבה עד שהוא יתברך מסר תחילה כל העולם שיתחדש על ידו. וזהו הענין מ"ש רז"ל (שבת נג ע"ב) למעוטי בניסא עדיף. ומצינו בכ"מ שקשה אליו ית' לשנות הטבע אם לא לצורך גדול, והוא כי כל זמן שעושה נס, אז נעשה חורבן העולם, שמתבטל ענין סידור הטבעי ומתנהג ע"פ סידור אחר, שהוא עולם החדש שכתבנו. והוא מ"ש אצל ר"א בן פדת (תענית כה ע"א) שאמר לו הוא ית' בעית דאחרוב עלמא, ואפשר דתיברי בשעתא דמוזנא⁴⁶². והוא כי לפי מזלו וטבעו שנוולד בו, היה ראוי להיות חסר להם, ולכשיהיה לו מזון הוצרך להתבטל אותו הדבר שממש הושפע עליו טבעו ומזונו לפי בריאתו, והרי זה ממש חורבן העולם. ועל ענין הזה אמרו רז"ל (תנחומא וירא יז) ג"כ שיצחק נולד בפסח, והוא כמ"ש שלידתו של יצחק לא היה ע"פ ענין הטבעי כלל, רק ע"פ נס גמור, ע"פ סידור עולם החדש אשר היה בריאתו בניסן ובפסח, שאז היה שידוד הטבע וביטולו במצרים, ואז היה התחלת הנהגת ישראל ע"פ נס, ע"פ ה' לבד ולא בשליחות הטבע כלל.

הנהגת ישראל במדבר

וזהו הענין מה שמצינו, שאחר שעשו ישראל את העגל במדבר, אמר לו הוא ית' למשה (שמות לב לד) לך נחה וכו' הנה מלאכי ילך לפניך וכו', וכתיב (שם לג ה) רגע אחד אעלה בקרבך וכליתך וכו'. והסתירה בכתובים אלו נראה בתחילת ההשקפה, כי בכאן יראה ששליחות המלאך הוא טובה להם, כי אם היה הוא ית' בעצמו הולך עמם, אז היה ח"ו מכלה אותם ברוב פשעם. ומשה רבנו ע"ה אמר היפוך זה שם, כאמור (שם לד ט) ילך נא ה' בקרבינו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעונינו וכו'. וא"כ מוכח להיפוך מזה, שאדרבה ע"י הליכתו ית' בעצמו יותר יקל לסלוח על חטאתיהם. וכן מבואר בפרשת משפטים, שאמר שם (שם כג כ) הנה אנכי שולח וכו' השמר מפניו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם וכו'.

⁴⁶² ז"ל הגמרא בתענית: דמתילדת בשעתא דמוזנא. ורבינו שינה הלשון כדמצינו כאן פעמים רבות, או שנקט בלשון דברי תיקו"ז קיז ע"ב, עיי"ש.

אבל הענין בזה הוא, כי ענין סידור הנהגת ישראל במדבר היה ע"פ עולם הנבדל החדש, אשר הוא בבחינת נס ותלוי ברצון כמ"ש"ל. ויש בזה מעלה וחסרון, כי זה תלוי הכל בעבודה, וכאשר ח"ו אין משלימים חוקם, אזי אין להם שום חיות כלל, כי עולם הנבדל הזה הוא תלוי רק בשלימות העבודה, וכשאין עבודה שלמה הוא שובת ונת, וא"כ אין להם מציאות כלל למקבלים. אבל כשהעולם מתנהג ע"פ סידור הטבעי שנברא בעת הבריאה התלוי בחסד לבד, בזה אין מוזק כלל אם אין עושים עבודתם בשלימות, כי סידור הטבע אינו תלוי כלל בעבודה. אבל יש בזה ג"כ חסרון, שאם הטבע מחייב להשפיע רע לפי סידור הכנת המשפיעים, ע"פ מערכת הכוכבים או בשינוי מזג מצב גופי המקבלים, מהם ג"כ אין תלוי בעבודה והטבע עושה פעולתו תמיד בשוה במצב אחד.

ולפמ"ש מובן הענין היטב, שענין מ"ש הוא ית', הנה אנכי שולח מלאך וכו', ר"ל הטבע הנהוג בעולם, שעושה שליחותו ית' כפי שהוטבע לו בשעת הבריאה, ואין בו כח לשנות סדר הטבע כלל, ובתהילה הוכנו ישראל להתנהג ע"פ שניהם, ע"פ הטבע וע"פ נס, ר"ל שמצינו תמיד שהוא ית' ממעט בנס כל מה שיכול להיות כמ"ש. ולכך מצינו שכמה פעמים כשעונות הדור גורמים שיושפע פורעניות לעולם, אז אינו מבחין בין טוב לרע, והיינו כמ"ש שהוא ית' מצד רוע מעשי הדור משנה איזה דבר בטבע שיתנהג בשפע פורעניות לעולם, א"כ ממילא נשפע הדבר אפי' להמיעוט שלא הטאו כלל, שהטבע פועל ענינו בלי שום כוונה כלל, ומגיע לכולם בשוה. ואף שדבר זה נעשה ע"פ השגחה, בבחינת סידור עולם החדש, שהוא ע"פ השגחה, מ"מ גם הטבע לא נתבטלה, והרי שניהם משמשים כא', והוא מ"ש (ב"ק ס ע"א) כיון שניתן רשות לשליח⁴⁶³ אינו מבחין וכו'⁴⁶⁴, והיינו כמ"ש שהטבע פועל ענינו בשוה.

ולזה אמר שם בפרשת משפטים (שמות כג כא) השמר מפניו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבן, ר"ל שכל זמן שהשגחתו ית' הפועל בבחינת למעלה מן הטבע, אשר לזה רומז שמו המיוחד, הוא משותף עם השליח שהוא הטבע, אז אינו מבחין וכו', וצריך זכות גדול שיתבטל הטבע לגמרי עבורו. אבל בפרשת כי תשא אחר הטא העגל, שגרמו להם העוון הגדול הזה שלא יהיה להם שום השפעה מעולם הנבדל הנסיי, ואז אם היה הדבר מסור להשגחה הנסיית לא היה להם קיום כלל.

והוא מ"ש להם, רגע אחד אעלה בקרבך וכיליתך וכו', ר"ל כאשר יהיה הנהגתכם ע"פ השגחה ולא ע"פ טבע, אזי לא יהיה לכם שארית כלל ח"ו מצד רוע מעשיכם. משא"כ אם אתם מתנהגים ע"פ הטבע בהסתר פנים, אז אין נפקא מינה כ"כ, אפילו אין אתם במצב השלימות. אבל משה רבנו ע"ה היה מתפלל אליו ית', ונתרצה לו למחול על עוונם, ואז יש להם יכולת להתנהג ג"כ ע"פ נסים כמו שנתבשרו קודם החטא. והוא מ"ש לו הוא ית' (שם לג יד) פני ילכו והניחותי לך. וע"ז ביקש עוד משה רבנו ע"ה עוד יותר מעלה, שלא יהיה הנהגתם בבחינה נסיי באמצעות הטבע ג"כ, כמ"ש (שם כג כא) כי שמי בקרבן, אלא יהיה הנהגתם רק בבחינה נסיי לבד, שלא יהיה לטבע שום עסק בהם כלל, ואזי יהיה הבחירה בין טוב לרע.

והוא מ"ש (שם לד ט) ילך נא ה' בקרבינו וכו' וסלחת לעונינו וכו', כמ"ש, שבחינה הנסיי מעולם הנבדל אינו פועל כלל בטבע רק לפי שלימות העבודה, ולכך יש הפרש גדול בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. והוא מה שהשיב לו הוא ית' (שם י) הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וכו', ר"ל באותו הבחינה שלא היה נברא בעת בריאת העולם, שהיה על הטבע אלא ע"פ סידור עולם

⁴⁶³ נדצ"ל למשחית.

⁴⁶⁴ בין צדיק לרשע.

הנבדל לגמרי, שזה לא נברא עדיין ואינו משמש כלל לאומות העולם, כי אם לישראל לבד. והוא רק על פי שם המיוחד, וז"ש (שם) וראו כל העם את מעשה ה' כי נורא הוא וכו'.

מכת בכורות

ובזה הענין נבין ג"כ מאמר המגיד באומרו (בהגדה של פסח) ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך וכו' אני ולא שליח וכו', והוא כמ"ש הר"ן בדרשותיו (דרוש ה), שתמה שם על מה שהוא ית' צוה לקדש הבכורות פטרי רחם מישראל על שניצלו במכת בכורות במצרים, וכי שייך לומר שיאמר המלך לאדם א', הנה זכיתי בכך שתעשה עבודתי, מאשר הרגתי איש פלוני שהרג את הנפש ולא הרגתי אותך. ותירץ שם, שאין הפועלים מניעים לעולם התחתון לאיש איש ע"י סיבות פרטיות, אבל ע"י סיבות כלליות, שאין רצון ה' שישתנה הטבע כפי איש איש. וכשרצה ה' ית' להכות בכורי מצרים, חידש איזה ענין מפסיד ומתיחס לבכורות, כי הבכורות יש להם יחס ביניהם כולל ומשתף אותם. והוא שאין ספק, שאין הרחם אשר לא נולד בו עובר מעולם, באותה התכונה אשר יהיה הרחם אשר כבר יוצרו בו וולדות. ומצד אותו השינוי, יהיו בבכורות כולם הכנה לקבל איזה דבר נעלם ממנו, ומפני זה היתה מצוות קידוש הבכורות תלוי בפטר רחם וכו', עכ"ל לענינינו.

הרי מבואר לנו מזה שמכת בכורות לא היה לטבע שום ענין כלל בהם, שהרי אף שנשתנה בטבע דבר כולל לכל הבכורות, אעפ"כ ניצלו בכורי ישראל, והיה זה בהשגחה מיוחדת להבחין בין טוב לרע. והוא מ"ש (שמות יב כג) ולא יתן המשחית לבוא לבתיכם לנגוף, ר"ל שלא יתן לכה ההשחחה שנעשה בענין מכת הבכורות כמ"ש הר"ן, שיבוא וישלום בבתיכם. וארו"ל שכיון שניתן רשות למשחית וכו', והוא כמ"ש.

ולכן דקדק המגיד בדבריו באומרו, ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך, ר"ל שלא ע"י הטבע רק בבחינת נסיי, אבל זה יוכל להיות שאף שנשתנה הטבע, מ"מ לא יתבטל מכל וכל. והוא שאחר, שנעשה שינוי בטבע יהיה כולל לכולם בשוה בלי שום הבחנה כלל, ולכך אמר (שם יב) והכיתי כל בכור בארץ מצרים, ר"ל במצרים דוקא ולא בישראל, מזה מוכח שלא היה ע"י שליח שאינו מבחין וכו', ולא היה לטבע שום מציאות כלל בענין זה, וז"ש (בהגדה של פסח) אני ולא שליח וכו'.

ואמר עוד, והכיתי כל בכור בארץ מצרים אני ולא שרף וכו', והוא שאפשר שיהיה ההשגחה בפרטיות בלי שום אמצעות הטבע כלל, ואעפ"כ גם הכשרים ילקו, כאשר מעניש הוא ית' במדת הדין הגדול, שאז אינו מבחין כלל, כי גם במלאכיו ישם תהלה, ומי יעמוד לפניו במשפט, והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה (ב"ק נ ע"א). אבל הוא ית' ברוב רחמיו, עשה ענין זה בחצות הלילה ממש, שאז עת רצון לפניו ית', שנכנס לג"ע להשתעשע בנשמות הצדיקים, כידוע בכמה מקומות בזוהר.

וזהו מה שאמר הוא ית' למשה (שמות יא ד"ז) כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים וכו', ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב וכו'. שלפי פשט הפסוק מ"ש לא יחרץ כלב וכו' והוא אינו מובן, כי מה בכך שהיו כלבים צועקים, אבל הענין שידוע שכלבים הם הקליפות והמקטרגים המלמדים קטגוריא בעולם העליון, שהם נקראים כלבים כמבואר בזוהר בכ"מ. והוא מ"ש כאן, שבאמת היה כאן קטגוריא גדולה על ישראל, כאומרם ז"ל (עיין ילקוט שמות רמד) שטען שר של מצרים, מה נשתנה אלו מאלו וכו'. אבל ע"י שהיתה מכה זאת בחצות הלילה, שאז עת רצון גדול ורחמים וחסד בעולם, אז ע"י, ומת כל בכור רק בארץ מצרים, עד כי לא יחרץ כלב לשונו וכו', ולא יהיה קטגוריא כלל, שאין להם רשות לקטרג בחצות כנודע.

וז"ש (שמות יא ז) למען אשר תדע כי יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל, ונודע ג"כ כי שלוחי מדת הדין המלמדים קטגוריא על ישראל, הם נקראים שרפים, שהם מכה האש הגדולה שהוא מדת הדין, וכן הוא אומר אצל ישעיה הנביא (ישעיה ו ו) ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה וכו', ולכן אמר והכיתי כל בכור בארץ מצרים, ר"ל ולא בישראל, ומזה מוכח שלא היה שום שליטה למרת הדין, וז"ש אני ולא שרף.

ולזאת התחיל הנהגת עולם הזה ע"פ סידור הנסים שלא ע"פ טבע מחצות ליל פסח, שהיה אז שידוד כל המערכות והיפוך הטבע, ולכך מצינו שכל התורה היא תלויה ביציאת מצרים, שכל שורש התורה ומצותיה תלוי על ענין היפוך הטבע וסידור עולם הנבדל. ולכן הוא ית' כשנתן התורה לעמו ישראל, מצוה ראשונה פתח באנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכו' (שמות כ ב).

מתן תורה עליונים יורדים לתחתונים

ועל פי ענין הלז נבין מאמר נפלא בא"ב דר"ע וכן בזה"ק (ח"א ב ע"ב), שכל האותיות באו לפניו ית' לברוא בהם את העולם ונברא העולם בכ', וכשבא אות א', אמר לו הוא ית' שבו יפתח התורה, באנכי וכו'. והוא כי בריאת העולם בראשונה, היה ע"פ סידור הטבעי. ויבואר מאמר זה בהקדים לבאר מאמרם בשמות רבה (פי"ב סי' ג) בפסוק (שמות יט ג) ומשה עלה אל האלהים וכו', וז"ל שם, מ"ד כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ, משל למלך שגזר על מלכותו בני רומי לא ירדו לסוריה ובני סוריה לא יעלו לרומי, לימים ביקש המלך לישא אשה בסוריה עמד וביטל הגזירה, ואמר מכאן ואילך ירדו בני רומי לסוריה ויעלו בני סוריה לרומי ואני אתחיל. כך כשברא הקב"ה עולמו בתחילה אמר השמים שמים לה' וכו' (תהלים קטו טז) וכשביקש ליתן תורה לעמו ישראל אמר מכאן ואילך יעלו תחתונים אל עליונים וירדו העליונים אל התחתונים, ואני ארד תחילה דכתיב וירד ה' אל הר סיני ואח"כ ואל משה אמר וכו', עכ"ל.

והכוונה בזה, שבעת בריאת העולם, היה עולם התחתון מסודר על מנהג טבעי כפי שהוטבע עליו ואינו תלוי ברצון ובעבודה, משא"כ העליונים הם מעולם הנבדל שאינו ע"פ מנהג טבעי, רק תלוי ברצון וע"פ העבודה. והרי היה הפרש בין עליונים ותחתונים, שלא היה מעולם שיתנהג עולם התחתון ע"פ סידור נסיי כעולם העליון, והוא מ"ש שלא יעלו תחתונים אל עליונים. ולפי שדבר זה, שישתנה עולם התחתון מטבעו הוא על ב' בחינות: הא', באם שהם ע"פ עבודתם ראויים לכך. והב', הוא כשברצונו ית' לשנות הטבע אף שאין התחתונים ראויים לכך, כמו שהיה במצרים שלקח אותם גוי מקרב גוי וכו' (דברים ד לד). וכאשר התחתונים ע"פ מעשיהם ראויים לכך, נקרא זה שהם עולים לעליונים, וכאשר הוא ברצון אלהי שלא ע"פ עבודה, נקרא זה שהעליונים יורדים לתחתונים, שיורד כח אלהי למטה אף שאין התחתונים מכינים עצמם לכך מתחילה.

ודבר זה נתחדש אחר מתן תורה, שאז נתבסס העולם וניתן לישראל שיתנהג הכל בכח אלהי, בשינוי הטבע על פי ב' הבחינות שנתבארו, פעם מצד מעשיהם ופעם ברצון ה', כמו שהיה אחר העגל, שנתרצה הוא ית' למשה, ואמר לו (שמות לג יד) פני ילכו והניחותי לך, כמו שביארנו למעלה. וכן במתן תורה, תחילת התקרבות של ישראל שיזכו למעלה זאת היה ע"פ חסדו ית', שהיה מקרבם למעלה זאת, וכמ"ש (דברים לג ב) מימינו אש דת למו. ולכן אמרו, אמר הוא ית', ואני ארד תחילה ואח"כ ואל משה אמר וכו', שע"י קבלת התורה זכו שיגיעו למעלה זאת מצד מעשיהם.

ומעתה דבר זה רמז דוד המלך ע"ה, באומרו (תהלים קלה ו) כל אשר הפיץ ה' עשה בשמים ובארץ, ר"ל שתחילה היה בארץ הנהגתו וסדרו ע"פ הבחינה אשר הוטבע בו לא ברצון אלהי. ואחר קבלת התורה, אז הפצו ורצונו ית' היה בשוה בעליונים ובתחתונים. והוא עצמו כוונת המאמר הנ"ל שכתבנו, והוא שתחילת בריאת העולם היה על ב' חלקים, עליונים למעלה ותחתונים למטה, והיה הפרש ביניהם, והיה כלל העולם נחלק לב' בחינות, ולכן התחילה התורה במעשה בראשית בב', לומר שבאות ב' נברא העולם, ר"ל בב' חלקים הנ"ל. אבל במתן תורה, שאז נתייחדו שניהם בשוה, והכל ע"פ מנהג בלתי טבעי, ולכן התחיל עשרת הדברות באות א'.

ולזה הטעם עיקר השראת השכינה והנבואה ונסים הכל הוא בארץ ישראל לבד במקום בהמ"ק, ששם הוא ע"פ סידור עולם הנבדל. ולכן א"י נקראת ארץ צבי (יחזקאל כה ט), שאיננה תחת המקום, והכל לפי זכות ישראל כמו שהארכנו בזה במ"א. ששם הוא יחוד ב' העולמות כמ"ש, ולזה יש שם התקשרות עולם התחתון בעליון, וכמ"ש שבהמ"ק שלמטה מכון כנגד בהמ"ק של מעלה. ולכן כאשר רצה הוא ית' לבחור באברהם אבינו להבדילו קודש קדשים, אמר לו (בראשית יב א) לך לך מארצך וכו', ששם יהיה זוכה לבנים, שהוא אחר התחדשו כבריה חדשה, בעת שהושלך באור כשדים כמ"ש למעלה. וכל ביאת עם קדוש, הכל היה בבחינת נסוי, ע"פ עולם הנבדל מתחילתו ועד סופו. וכן לידת יעקב אבינו ע"ה, כשהיה בבטן רבקה אמנו עם עשו הרשע, הכל היה מתנגד לטבע, כמ"ש הר"ן בדרשותיו (דרוש ב) ע"פ (בראשית כה כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה, כי עשו היה מתנגד ליעקב מלידה ומהריון, שע"פ הטבע היה ראוי להיות מזגם וטבעם שוה, כי על הרוב, מזג הילדים וטבעם נמשך אחר אביהם ואמם, וגם נמשך לפעמים לפי רגעי ההריון והלידה. וכיון שהם היו תאומים, וגם חומרם היה שוה, היה ראוי להיותם מתדמים זה לזה, אבל היה זה הידוש מאתו ית', יעו"ש שהאריך בזה.

הנהגת ישראל שלא כדרך הטבע

ולפי דרכינו, הענין בזה, כי להיות שמצב אומה הישראלית הוא הכל ע"פ סידור נסוי, הן כשהם במצב השלימות עושים רצונו של מקום, והן כשח"ו אין עושים רצונו של מקום, שאז נענשים ג"כ ע"פ השנחה שלא ע"פ טבעי כלל. ולזאת הוכן ג"כ עשו בבטן, להיות מתנגד תמיד ליעקב, והיה לידתו ועיבורו ג"כ שלא בטבע, כמו שנתבאר שגם עונשם של ישראל על ידו, הוא ג"כ שלא בטבע.

ובזה יתבאר לנו דברי הנביא (הושע יב ב-ה) אפרים רועה רועה רוח ורודף קדים כל היום כזב ושווד ירבה וברית עם אשור יכרותו וכו' וריב לה' עם יהודה ולפקוד וכו' בבטן עקב את אחיו ובאנונו שרה את אלהים, וישר וכו'. והוא כי נתוכח הנביא עמהם, אשר הריעו את מעשיהם. שלפי סידור מעשיהם, ראויים לעונש משמים, שכל הנהגותם שלא ע"פ טבע. והם שמים מבטחם בדרכים טבעיים, שכורתים ברית עם אשור ומצרים שיבואו לעזור להם. ובאמת ריב לה' עם יהודה, ר"ל שכל משפטם ועסקיהם והנהגתם הוא ע"פ שמו ית', לפקוד על יעקב כדרכיו, הן כשמטיבים מעשיהם או להיפוך ח"ו, ואין להם ענין לדרכים טבעיים כלל.

ומביא ראיה לזה מיעקב ועשו, כשהיו בבטן רבקה אמם מתנגדים זה לזה, עד שהיה מתאבק עמו שם, שכ"ז היה ענין נסוי כמו שביארנו, וגם שבאנונו שרה את אלהים. הרי הכל היה ענין נסוי, והיאך הם רודפים רוח לשים מבטחם בדרכי הטבע. ולזאת זה היה סיבה גדולה לירידת אבותינו למצרים, כדי שיהיה הכנה גדולה לקבלת התורה, שישתמש

בלב ישראל שורש אמונה זאת, שהם אינם מסורים תחת הטבע כלל. וכמו שכתב בזה הר"ן בדרשותיו (דרוש ג) שבהיות ענין זה קוטב התורה, אשר עליו תסוב הגאולה שהוא הקדמה לתורה, רצה ה' ית' שיתפרסם ענין זה הדעת בארץ מצרים, לפי שהיא ארץ הרטומים ומכשפים. ומה שיבחן שם שהוא דבר נמנע בחוק הטבע, וכי לא תספיק בו חכמת הכישוף אשר הוא סעיף מסעיפי החכמה הטבעיית, ראוי שיאמין שהוא נעשה בכח אלהי בלי ספק, ושהנמנע בחוק הטבע אינו נמנע בחוק הבורא, יעו"ש שהאריך בענין הזה. והרי סיבת גלות מצרים היה עבור קבלת התורה, שישתמשו ישראל במדת האמונה הזאת, שבו תלוי כל התורה ומצותיה.

ומעתה מבואר לנו דברי יהושע, שכאשר הנחיל לישראל את הארץ, שכלל קדושת הארץ הוא תלוי בעולם הנבדל אשר הוא למעלה מן הטבע, שלזה הטעם עיקר קיום המצות הוא שם, כמ"ש הרמב"ן בביאורו לתורה (בראשית כו ה) בטעם שלקח יעקב שתי אחיות יעו"ש, ולכך הקדים להם שכל מצבם וכל מעמדם הוא תלוי בשורש זה. ולזה הקדים להם סיפור השתלשלותם שמוזה יתברר להם כל הענין, והוא מ"ש (יהושע כד ב) בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם וכו', שאז היו מסורים תחת הטבע, ואח"כ ואקח את אביכם מעבר הנהר. כמ"ש שהוא ית' אשר הצילו מאור כשדים ונעשה שם בריה חדשה ממש, ולכך אז ואולך אותו בכל ארץ כנען (שם ג) ששם יהיה לו מציאות ע"פ הנהגת עולם הנבדל, ואתן לו את יצחק (שם) ר"ל שהיה בדרך מתנה שלא ע"פ טבע כלל, ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו (שם ד) שלידתם ועיבורם היה ג"כ בבחינת מתנה מאתו ית' שלא ע"פ טבע כלל כמ"ש, ולכך ויעקב ובניו ירדו מצרימה (שם) כדי ששם יבחן ענין זה ויהיו ראויים לקבלת התורה.

מכת בכורות בחצות הלילה

וע"פ ענין הלז נבין הטעם למה היה ענין מכת בכורי מצרים בחצות הלילה ממש, ואז היה עיקר גאולתם של ישראל. והוא, כי ידוע שביום אז שולטים שלוחי החסד וכל טוב, משא"כ בלילה, אז שלוחי הדין פועלים פעולתם ותרעין דגן עדן סתימין וחבילי טריקין משתכחין בעלמא, כמ"ש בזוהר בכ"מ שמדת הדין מתוח בלילה עד הצות, וברגע חצות לילה אז מתחברים רגע תכנית חשבת הלילה שהשמש מתרחקת הריחוק היותר גדול באמצע האופק שמתחת לארץ, ומתחיל ג"כ אור השמש לנטות לצד האופק שאנו עומדים בו, ומאז מתחיל להאיר כל מה שהשמש מתקרבת יותר. והרי יש כאן ב' ממשלות הפכיות, א' שלוחי הדין, והב' הם שלוחי חסד ורחמים וישועה.

וידוע כי ע"פ ענין טבעי, אי אפשר להיות ב' הפכים בנושא אחד, כי השמש המחמם א"א שתקרר, וכל א' שומר סדרו ופעולתו. אבל ע"פ ענין הנסיי, אפשר להיות שני הפכים בנושא אחד, ובאותו דבר שהוא ית' מעניש לרשעים, הוא נותן שכר טוב לצדיקים. ודבר זה מבואר בדברי הנביא (מלאכי ג יד"כ) אמרתם שוא עבוד אלהים וכו' ועתה אנחנו מאשרים זדים וכו' ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו כי הנה היום בא בוער כתנור והיה כל זדים וכו' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וכו'.

והוא כי הנביא הוכיח לבני דורו אשר הכחישו ענין השגחתו ית', ואמרו שהכל מתנהג בסידור טבעי. וראיה כי הטוב והרע בעוה"ז אינו תלוי ע"י עבודת שמים, כי יש צדיק ורע לו וכו' רשע וטוב לו וכו' (ברכות ז ע"א). וע"ז השיב להם שטענו בדעתם, כי ענין הנהגת צדיק ורע לו עמקו ורמו ממחשבותם, אבל לעתיד לבא, שאז יתרבה הדעת בעולם ויכירו כח גבורתו בעולם, והיאך הכל תלוי בענין נסיי למעלה מן הטבע, ואז יכירו היאך

יוכל להיות שני הפכים בנושא א', כי באותו דבר שיעניש לרשעים, בו יתן שכר טוב לצדיקים. והוא מ"ש, כי הנה היום בא וכו' וזרחה לכם וכו', כמ"ש רז"ל (נדרים ח ע"ב) אין גיהנם לע"ל אלא הקב"ה מוציא חמה מגרתיקה צדיקים מתרפאים בה ורשעים נידונים בה, והרי יש כאן ב' הפכים בנושא א', כי הוא דבר למעלה מן הטבע.

ולזאת ברנע הצות לילה, עשה הוא ית' ב' הפכים בנושא א', שמה שחידש לענין א' משחית לכלל בכורי מצרים ע"פ מדת הדין הגדול, בזה הציל את בכורי ישראל ע"פ מדת חסדו ית'. והיה גם כאן ענין ניסי, שצמצם רגע הצות לילה, שע"פ טבע אי אפשר לצמצם, שהרי כל רגע מתחלק לכמה בחינות, ואין הפרש ידוע כלל בין הצות הראשון לחצות השני, או שהוא סוף הצות ראשון או תחילת הצות שני, והוא ית' צמצם שיהיה למעלה מן הזמן, ולכך שמשו בו ב' הכוחות של חסד ושל דין ביחד.

וע"ז אמרו רז"ל (ברכות ד ע"א) שלכך לא אמר משה בחצות, שמא יטעו איצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא, והקשה הגאון בספר יערות דבש (ח"א דרוש טו), שהרי דבר זה יכולים להבחין ע"י כלי מורה שעות וכדומה. אבל באמת ענין זה נפלא הוא, שממש הצות לילה הוא למעלה מן הטבע ולמעלה מן הזמן, ואין בכח איצטגניני פרעה וחכמי הטבע להשכיל זה, שהרי זמן אינו בהווה כלל, אלא או בעבר או בעתיד, אבל ההווה הוא למעלה מן הזמן, והוא מעולם הנבדל שאין בכח אנושי להשכיל זה, ולכן יוכל להיות בו שני הפכים בנושא אחד.

והוא ג"כ ענין מ"ש למעלה בביאור מאמרם שהעולם נברא בב', ואח"כ במתן תורה אז התחיל בא' באנכי וכו' (שמות כ א). והוא, כי כלל בריאת עולם הזה הוא ע"י הזמן, או בעבר או בעתיד, שכל רגע מתחלק על שני בחינות אלו, ומזה בא כל ענין טוב ורע שבעולם. שלכל דבר יש זמן מיוחד, שבו שולטים או פועלי טוב ע"י מליצי יושר או שלוחי דין. ולכך התחלת התורה בב' בראשית וכו', שר"ל עם הזמן ברא הקב"ה העולם, שבתחילה נברא ענין הזמן, והוא יסוד כולל לכל נבראי מטה. ולכן בתחילת הזמן, הקדים אות ב' שכולל כל ענין הזמן המתחלק לעבר ולעתיד, וע"פ זה הוא נוהג עולם הטבעי שאי אפשר להיות שני הפכים בנושא א', שאי אפשר בזמן שיש חוס אי אפשר להיות קור, או בזמן שהבגד שחור אי אפשר להיות לבן, אם לא ע"י חילוק הזמן שבתחילה הוא כך ואח"כ אחר עבור זמן יוכל להתהפך, מחמת שכל עניניו סובבים על הזמן המתחלק לעבר ולעתיד. אבל עולם הנבדל שהוא למעלה מן הטבע אינו תחת הזמן כלל, שהזמן הוא מן הטבע הנברא, ולכן יוכל להיות עבר ועתיד בפעם א', ויוכל להיות ג"כ ב' הפכים בנושא א'. ומזה הענין שידעתו ית' אין מכריח הבחירה, שהבחירה הוא מנבראים שהם תחת הזמן, משא"כ ידיעתו ית' ע"פ עולם הנבדל שהוא למעלה מן הזמן, והוא בהווה, ויכול להיות ב' הפכים בנושא א', טוב ורע ביחד, והרי אינו מכריח כלל, והוא נרמז באות א', שבו התחילה התורה באנכי, שהתורה שורשה מעולם הנבדל שהוא למעלה מן הזמן, והוא רק בהווה. ולזה אמר משה כחצות, שהרי ע"פ טבעי אין כלל הצות ממש, או שהוא סוף זמן הצות ראשון או תחילת הצות שני, וא"א להיות ממש בצמצום ע"פ מחקר ושכל אנושי, אם לא ע"פ בחינת עולם הנבדל, שהוא ע"פ ידיעתו ית', שפועל בהשגחה למעלה מן הטבע, ולכן אמר הקב"ה בחצות, ובזה דברי חז"ל נפלאו מאוד וכמה עמקו מחשבותם.

ובזה יובן ג"כ דברי הכתוב (שמות יב מב) ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לדורותם, ור"ל כידוע בזוהר בכ"מ, שבכל מקום שנזכר ליל בלא ה' הוא מורה על הצות הראשון, שבו שולט דינא וכל סטרא דנוק' וחבילי טריקין משתכחין. משא"כ הצות השני נקרא לילה בה', שהוא זמן חסד ורחמים וסטרא דדכורא, והוא כמ"ש, שממש עת יציאת ישראל ממצרים היה באמצע

הצות לילה ממש, שמשמשים שניהם ביחד שהוא למעלה מגדר הזמן, ויוכל להיות בחינת ליל ובחינת לילה ביחד. שלכך בו הוכו בכורי מצרים וניצלו ישראל כמו שביארנו. ולכך הקשו שפיר חז"ל (ברכות ג ע"ב) השתא משה לא הוה ידע הצות לילה אימת ודוד הוה ידע וכו', אלא כינור היה תלוי למעלה ממטתו וכו', שבאמת כיון שמש הצות לילה בלתי אפשר לשכל אנושי להשיג זה, והיאך אמר (תהלים קיט סב) הצות לילה אקום וכו', ותירצו שדבר זה היה באמת למעלה מגדר טבעי, ותלוי ברצון ה', שהכנור היה מעוררו ברוה"ק בחצות ממש, והוא עצמו לא השיג זה. ולזאת נקרא דוד המלך ע"ה חי וקים (ר"ה כה ע"א), שלא טעם טעמא דמותא, ע"י שעמד הצות לילה ממש. והוא כי ענין מיתת האדם הוא בטבע על שהוא תחת הזמן, והזמן יש לו קץ ותכלית שהוא מתפעל בעבר ועתיד, וכל שאין לו כליון וסוף, אין שייך בו עבר ועתיד כלל על שהוא תמיד, ולכן כל שאינו תחת הזמן הוא נצחי.

ידיעה ובחירה

ובזה יתבאר לנו מ"ש רז"ל (סנהדרין צ ע"ב) ששאל האי מינא לר' יהושע בן חנניה, מנין שהקב"ה יודע עתידות, ועתיד להחיות מתים. אמר לו תרוייהו ממקרא הוה (דברים לא טז) הנך שוכב עם אבותיך וקם וכו', אמר לו דילמא וקם העם הזה וזנה וכו' (שם), אמר לו נקיט מיהא פלגא בידיך. והתמיה במאמרם הוה הוא בתחילת ההשקפה, שהרי בתחילה אמר לו תרוייהו מחד קרא נפקא, והיאך לא הרגיש שיוכל לדחות דילמא וקם העם הזה וכו', והוא באמת פשט הכתוב. וגם צריך להבין, שלענין הוה שהוא ית' יודע עתידות, אין לו צורך להביא מקרא זה דוקא, וכל יעודי הנביאים כולם מתנבאים בסגנון א', הכל על עתידות וכל התורה מליאה מזה.

אבל הענין הוא, שהאי מינא שאל לו שאלה עמוקה, שכיון שכלל התורה בנויה על שורש הבחירה, שאל"כ אין שכר ועונש כלל, וא"כ אי אפשר לומר שהוא ית' יודע ממעשי בני אדם, שהידיעה מכרחת ובקושיית הרמב"ם (תשובה פ"ה ה"ה). וגם הקשה לו על ענין תחיית המתים, שהוא דבר למעלה מן הטבע, שכיון שהאדם הוא תחת הזמן, והיאך אפשר שיחיו המתים ויקומו לנצח, כי בוודאי אין סברא שיחיו ויחזרו וימותו, ש'למה להם זה ללא הועיל, וא"כ היאך אפשר להשכיל ענין זה שיהיה האדם חי וקים לנצח, והוא תחת הזמן והזמן מתחלק לעבר ועתיד ולא שייך בו נצחיות כלל.

וע"ז בא ר' אבהו באמת להשיב לו תשובה שכליית ונצחת על ב' שאלותיו ביחד, שאחר שהביא לו ראיה מן התורה שהוא ית' יודע ממעשה בני אדם מה שיבחרו להם, כמ"ש וקם העם הזה וזנה וכו', א"כ כיון שיעדה התורה ג"כ שכר ועונש, מוכרח שהידיעה אינה מכרחת כלל. וצריך שנאמר שענין ידיעתו ית' אינו תחת הזמן כלל המתחלק לעבר ועתיד, ובוה יוכל להיות שני הפכים בנושא א', אף שאין דבר זה מושג כלל לשכל אנושי, הוא מחמת שהוא בגדר הזמן, ואין בו כח להבין דבר בלתי זמן. וא"כ גם ענין זה של תחיית המתים, הוא מובן ג"כ, שאחר שיתחדשו הבריות ויקומו בתחיה בכלות ו' אלפי שנים, אז יתעלו למעלה מן הזמן, שהזמן הוא מן הבריאה, ובחורבן העולם⁴⁶⁵ אז יתבטל הזמן. ולכך יהיו יכולין להיות נצחיים, כמ"ש הנביא (זכריה יד ז) והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה, והיה לעת ערב יהיה אור. ורצה בזה, שלעתיד לבוא אחר התחיה, אז יהיה התנהגות העולם למעלה מן הטבע, ולא יהיה תחת הזמן כלל, אשר הוא מתחלק לב'.

⁴⁶⁵ ע"י סנהדרין צז ע"א: שית אלפי שנים הוי עלמא וחד חרוב, וע"י בהגר"א ספד"צ יא ע"א.

חלקים לעבר ולעתיד כמ"ש, שלכך התחיל התורה בב', אלא יהיה יום א' לה' שלא יהיה לא בבחינת יום ולא בבחינת לילה, אשר בזה כולל ב' חלקי הזמן והתהפכות הטוב והרע, כמ"ש שכל היפוך טוב ורע שבעולם התחתון הכל בא מצד הזמן, אשר מתהפך מסיבות בעליית המזל וירידתו. ולעתיד לבא יהיה שני הפכים בנושא א', כמ"ש (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, ויהיה משמש טוב ורע ביחד שהם פעולת היום ופעולת הלילה, כמ"ש במצרים בחצות כמ"ש ל. וו"ש (זכריה יד ז) והיה לעת ערב יהיה אור, ולזה כאשר אמר לו ר' אבהו מקרא דוקם העם הזה וכו', אף שנתפרש פשט הפסוק וקם למטה בענין, מכל מקום יהיה מוכרח מזה שהוא ית' יודע עתידות ואינו מכריח הבחי', ומזה מוכרח ג"כ תחיית המתים, שהכל תלוי בשורש א' שהוא למעלה מן הזמן כמבואר.

עם ישראל למעלה מהזמן

ובזה יובן לנו ג"כ דברי המגיד באומרו (בהגדה של פסח) ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא, שהקב"ה חשב את הקץ לעשות וכו', והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד וכו'. ולכאורה הדברים תמוהים, מה שבה ומעלה היא זאת שמשבח אותו ית' שקיים הבטחתו שהבטיח לאברהם אבינו, והרי בשר ודם, אם הוא איש ישר הולך דרכו כן, ואם אומר ואינו מקיים הוא פחיתות ורע, כמו שאין דרך לשבח איש אחד ולומר שאינו גונב ולא גולן וכדומה. אבל הענין הוא, שמצינו שהוא ית' גזר על ישראל שיהיו ת' שנים במצרים, ובאמת לא היו אלא רד"ו שנה, אבל לפי מ"ש שגאולת מצרים לא היה ע"פ ענין טבעי כלל, והיה בגדר למעלה מן הזמן, וא"כ אין הפרש בין ת' שנה או רד"ו, מאחר שאין תלוי בסידור זמני לפי מהלך הגלגלים, אלא ענין רוחני מה שהוא שורש הזמן, ושם יכול להיות אלף שנים נכלל ביום א'. והוא ענין עמוק, אף שאין זה מושג לנו, שאנו תחת הזמן, הוא מחמת שאין אנו משיגים דבר שהוא בלא זמן כלל, והרי זה שבת עצום אליו ית', שבמשך רד"ו שנה שמר הבטחתו לישראל מה שאמר לאברהם (בראשית טו יג) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו'. כמ"ש במ"א שכל קיום ישראל בגלות אינו ענין טבעי כלל, שע"פ הטבע אין מציאות קיום לישראל בחו"ל, ואין שה אחת יכולה לדור בין ע' זאבים (יומא ס"ט ע"ב), אלא הוא ענין שלמעלה מן הטבע, ולכן יש להם קיום בגלות.

ובזה יובן ג"כ דברי הנביא (יחזקאל לו ג) באמרו ית' אליו, בן אדם התחינה העצמות האלה, והשיב לו ה' אלהים אתה ידעת, והוא שהוא ית' שאל אצלו היאמין אמונה שלמה בלב, שיוכל להיות שיהיו המתים, שאין זה גדר טבעי, כי מאחר שהאדם הוא תחת הזמן, היאך אפשר לו שיהיה נצחי, שהנצחיות הוא היפך הזמן. והשיב הנביא, שאין זה מן הפלא אצליך ית', מאחר שגם אתה יודע מה שעתיד להיות ובכל מעשה בני אדם, ואעפ"כ אין הידיעה מכרחת הבחירה. וצריך לומר כי בעבור שידיעתו ית' אינו תחת הזמן, יוכל להיות שני הפכים בנושא א', ואין זה סותר הבחירה, ולכך גם ענין תחיית המתים יכול להיות על ידו ית', מצד שאז לא יהיה תחת הזמן.

וע"פ ענין הקדמה הזאת, נבין ג"כ ענין עמוק מעומק השגחתו ית', במה שטעו האפיקורסים שלא לייחס ההשגחה אליו ית', מצד שאומרים שהוא ית' אחד מכל צד, ואין שייך בו פעולת טוב ורע, שהם הפכים זה לזה. אבל לפי מ"ש הכל אחד, כי ענין הפכים באים מצד הזמן, שאי אפשר שיהיו ב' הפכים בזמן אחד. אבל כיון שהוא ית' אינו תחת הזמן כלל, ושייך בו ב' הפכים בנושא א', ושם הם הכל באחדות אחד, והשינוי בא מצד המקבלים, שהם תחת הזמן, והזמן נותן חילוקים, וכמ"ש שלכך היה בריאת העולם בב',

שמורה על היפוך טוב ורע שהוא הזמן, ואח"כ במתן תורה שאז נכנסו תחת סוג עולם הנבדל, שהוא באחדות אחד, ושם ב' הפכים הם הכל אחד, והתחיל התורה בא' באנכי למעם הנ"ל. ודבר זה נודע להם במצרים באותות ומופתים שנעשו שם, כמו שהיה במכת הדם, שישראל ומצרי היו שותים מכלי א', והישראל היה שותה מים והמצרי דם, כמ"ש רז"ל (תנא דבי אליהו רבה פרק ז), הרי שהיו ב' הפכים בנושא אחד, ורק שהשינוי היה מצד המקבלים.

ובאמת זה היה הטא אדה"ר באכילת עץ הדעת, שהנחש הקדמוני הוא הסית את אדה"ר להיות כופר בהשגחתו ית', מצד שאין שייך בו ית' הנהגת ההפכיים מטוב ורע. וז"ש (בראשית ב ט) עץ הדעת טוב ורע, ולכך כתב האריז"ל (עי' בשער הפסוקים ריש פר' שמות) שענין גלות מצרים היה לתיקון הטאו של אדה"ר, שהנשמות שנשרו ממנו הם הנשמות של ישראל שנתגלגלו במצרים, ושם נתברר להם ענין זה, היאך הוא ית' המשגיח האמיתי בעולם, וכי יש סדר אחר בעולם בלתי טבעי כלל.

ובזה יתבאר לנו ענין מצות אכילת מצה והשבתת חמץ בפסח, כי ידוע שחמץ הוא התחלת קלקול העיסה, וכי היא נוטה להפסד, ואז מתחיל להחמיץ. והנה אדה"ר, לולי הטאו הנ"ל, היה מתנהג תמיד ע"פ סידור עולם הנבדל שאינו תחת הזמן כלל, ולכך לא היה מת, כי המיתה באה מצד הזמן שיש לו כליון כמ"ש למעלה, וע"י שחמץ בייחסו להנהגות העולם ע"פ טבעי, ושאינן מציאות לדבר בלי זמן, שלכך הכחיש השגחת טוב ורע מאתו ית', לכן מדה כנגד מדה נגזר עליו מיתה, כמ"ש (בראשית ב יז) ביום אכלך ממנו מות תמות, וכל שליטת היצה"ר הוא בא מצד הכחשת השגחה, ומשכיח מן האדם אמונה זאת, כי לולי כן, אם היה האדם משים ללבו בלי הפסק שהוא ית' עומד עליו ורואה במעשיו, לא היה חוטא כלל. ולכך אמרו, שמצד אכילת עץ הדעת, נכנס באדם יצה"ר, והוא שאור שבעיסה המקלקל שלימות האדם, וכל קלקול וחטא הכל בא מצדו. ולכן בפסח שאז נתפרסם עומק השגחתו ית', וכי הוא יכול לעשות שני הפכים בנושא אחד, ושיש סידור אחר לעולם למעלה מן הטבע, לכן נאסר אכילת חמץ בפסח, ונאסר מן התורה מזמן שחיטת הפסח, שהוא אלהי מצרים מזל טלה, אשר לקה אז במצרים ונעשה שידוד הטבע והמזל.

ולכך אמר הכתוב (שמות יב טו) אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם, ודרשו רז"ל (פסחים ה ע"א) שהוא בי"ד מחצות, שאז מתחיל זמן שחיטת הפסח, שהוא רמז על השבתת כח נחש הקדמוני שהחטיא את אדה"ר, והוא שאור שבעיסה, ולכן נאמר (שמות לד כה) לא תשחט על חמץ דם זבחי. והוא מ"ש (עי' פסחים ה ע"א) שבשכר ראשון להשבתת שאור זכו להכרית זרעו של עמלק, דכתיב (בראשית כה כה) ויצא הראשון אדמוני והוא נחש הקדמוני. וכבר כתבנו, שלידת עשו הרשע היה ענין נסיי, מתנגד לזרע יעקב בהיותם בגלות, שלכך יצא ראשון שירש עוה"ז, ויהיה יעקב בגלות אצלו.

וכבר כתבנו שעיקר מציאת ענין עולם הנבדל הזה הוא בארץ הקדושה, אשר אין ענינה לטבע כלל, ובפרט במקום בהמ"ק, ששם מעון השכינה, והוא מכוון לנגד כסא הכבוד ובהמ"ק של מעלה, ומצד זה, מקום ארון אינו מן המדה (יומא כא ע"א), שאינו תחת המקום כלל, ואדרבא הוא מקומו של עולם (ב"ר פס"ח סי' ט). ומצד זה יעקב אבינו ראה במראה הסולם שהיה במקום בהמ"ק (בראשית כה יג) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך, ר"ל שאתה וזרעך יהיו תחת רשות עולם הנבדל הזה, שאינו תחת המקום ותחת הטבע כלל, רק תחת רשות עולם הנבדל, מקום יחוד השכינה עם ישראל.

וכמו שהכסא הכבוד הוא הראשון במעלה על כל הנבראים, והוא נושא את נושאו, וחיות ושרפים ואופנים סובבים אותו ומקבלים שפעם משם, כמו כן בהמ"ק

שלמטה, הוא מקום השפע וכל אומות העולם ושריהם מקיפים אותה לקבל השפע משם, והיא מעולם הנבדל. ולכן עיקר שמחת אה"ק⁴⁶⁶ בהיות ישראל מתיישבים שם, וכמו שאין אשה מגלית עצמה אלא לבעלה, כמו כן אין נגלית כבוד קדושת הארץ אלא בהיות עם קודש מתיישבים שם. ולכן כ"ז שישראל בגלות, אז מתקצרת הארץ⁴⁶⁷, וארץ צבי כתיב בה, והוא מ"ש הנביא (ישעיה נד א-ג) רני עקרה לא ילדה וכו' הרחיבי מקום אהלך וכו' כי ימין ושמאל תפרוצי וזרעך גוים ירש וערים נשמות יושיבו. ואמר ג"כ (שם נב ט) פצחו רננו יחדו חרבות ירושלים, כי נחם ה' עמו גאל ירושלים, ר"ל שכאשר ינחם ה' עמו, יהיה גאולה שלמה גם לירושלים עיה"ק, כי אז תגלה כל כוחה ויפיה לבת זוגה היא כנסת ישראל.

סוכות וד' מינים

וכבר כתבנו במ"א באריכות, שענין לקחת ד' מינים ביום ראשון של סוכות, הוא שאנו מורים שאנו נושאים הגל השכינה עלינו, שהם מכוונים לנגד ד' אותיות של שם הוי"ה, ששם הוי"ה הוא המורה על מציאות עולם הנבדל. והוא מ"ש הקב"ה למשה בעת יציאת מצרים (שמות ו ג) וארא אל אברהם וכו' ושמי ה' לא נודעתי להם, ר"ל שאף שהאבות הם אשר לידתם וביאתם לעולם הכל היה ע"י עולם הנבדל שהוא למעלה מן הטבע, אעפ"כ הכל היה בכח לבד, ולא נתגלה עדיין בעולם, שלכך אמר פרעה (שם ה ב) מי ה' אשר אשמע בקולו, וכתיב (שם ט יב ועוד) ויחזק ה' את לב פרעה וכו', ששם הוי"ה חיזק את לבו, שלא היה מודה במציאות עולם הנבדל הזה, כמ"ש מזה בזוהר. ולכך בכל ו' ימי בראשית, לא נזכר שם הוי"ה רק שם אלהים לבד, כי כל מעשה בראשית היה על ענין טבעי לבד, ולכן כאן אמר לו (שם ו ב) אני ה', שאז יתפרסם שמו הגדול בעולם. והוא מ"ש לו ג"כ (שם ד) וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען וכו', שארץ ישראל הוא מעולם הנבדל כמ"ש באריכות, ולזאת גם ירושלים נקראת בשמו של הוי"ה, כמ"ש רז"ל ששם עיקר גילוי לענין זה, ולזה אמרו (פסחים ה ע"א) שבזכות ולקחתם לכם ביום הראשון, יזכו לבנין בהמ"ק אשר נקרא ראשון, שהוא מיוחד לנגד כסא הכבוד, כמ"ש (ירמיהו יז יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, ר"ל כמו שהכסא הכבוד הוא הראשון לכל הנבראים, ומשם נשפע חיותם, כמו כן הוא מקום מקדשנו.

וכתבנו במ"א באריכות שסוכות הוא רמז על שלמות האחרון של ישראל, אחר ביאת משיח שהוא זמן שמחתנו, שאז נזכה לישיב בצילא דמהמנותא, כמו שהיה בעת יציאת מצרים, כמ"ש (ויקרא כג מג) כי בסוכות הושבתי וכו'. ולכך אמר, שע"ז יזכו לשמו של משיח, שע"י יהיה שכר הצדיקים. ואמרו ששמו של משיח קדם לעולם, כמ"ש (תהלים עב יז) לפני שמש ינון שמו, והוא שתכלית בריאת העולם היה על כוונה זאת, ולכן נקרא ראשון, והוא מ"ש (ישעיה מא כז) ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן, אמן כן יהי רצון שנזכה כולנו במהרה בימינו אמן.

דרוש לשבת פרשת פרה

קמן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד (עובדיה א ב), ואמרו רז"ל (ע"ז י ע"א) שאין להם לא כתב ולא לשון, ואמרו (ב"ב עד ע"ב) לויתן זו"נ נבראו. הענין שבקדושה יש ג"כ בחינת

⁴⁶⁶ ארץ הקדש.

⁴⁶⁷ ע"י כתובות קיב ע"א: אמר רב חסדא מאי דכתיב ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי למה ארץ ישראל נמשלה לצבי לומר לך מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו אף ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה.

זו"ג, והוא מה שהאדם מתקן ע"פ מעשיו הטובים, בדיבור פיו בתורה ובעסק המצות בידים, והנקבה הוא בחינת עסק המצות. והוא נקרא לויתן נחש עקלתון, שכמו שהנקבה מתנהגת ע"י הזכר, הוא אומר והיא עושה, והיא משועבדת לו לכל אשר יצוה, כמו כן אין שום מצוה יכולה להעשות בלתי עסק התורה המלמדת לאדם דרך, ומלמדת לו היאך יעשה בכל פרטיה ודקדוקיה, שע"ז אמרו (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור. וכתבנו במ"א, שכוננתו שהתורה הוא האור של המצוה הנדמה לנר, להורות לה דרך ה' היאך ילכו בה, ולכן עסק המצות במעשה מכונה בשם נקבה, והיא עקלתון זנבה בפומה (ספד"צ לו ע"א), כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט ע"ב), וכתוב (משלי ה ו) אורח חיים פן תפלם נעו מעגלותיה לא תדע. ובוזה ירמוז למ"ש רז"ל (ב"ב עד ע"ב) שהרג את הנקבה וסירס את הזכר, ואמרו (שם) אלמלא נזקקין זה לזה היו מטשטשים את העולם.

הסתר טעמי המצוות

והיינו כי לכאורה יפלא, מדוע הסתיר הוא ית' טעמי מצותיו ורוב המצוות טעמם כמום לא נודע לשום אדם, כענין פרה אדומה ושטענו וכדומה לזה, שאפילו שלמה המלך ע"ה לא ידע סודם, כמ"ש (קהלת ז כג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. ואם היה טעמם נודע ונגלה, היה האדם עושה אותם בשמחה רבה ובתכלית השלימות. אבל כבר רמז לנו נעים זמירות ישראל בדבריו הקדושים תירוץ מספיק ע"ז, באומרו (תהלים קיט ז"ט) אודך ביושר לבב בלמדי משפטי צדקיך את חוקיך אשמור אל תעזבני עד מאוד, במה יזכה נער את ארחו לשמור כדבריך.

והכוונה בזה, כנודע שתכלית בריאת איש הישראלי הישר הולך לעבוד אותו ית' בבחירתו הטובה ובזביחת יצרו הרע, כדי לקבל שכר עקב עבודתו הטוב, וא"כ אילו היה נגלה לאדם עומק טעמי המצוות, היה מתבטל הבחירה לגמרי, כי מי פתני יסור מנועם מתיקות מצותיו המשמחת לב ועינים מאירה, ובתענוג הנפלא אשר היה משיג במצותיו ית', היה מתבטל מפעולת האנושיות, והיה נקטה נפשו בשיפולי גלימה למרהט אבתרייהו⁴⁶⁸. וא"כ לא, היה כאן זביחת היצר כ"כ, והיה כמעט כמוכרח בעבודתו, ככל צבא מעלה המשיגים אור יקר תפארתו של יוצר בראשית, וכמ"ש (קידוש לבנה) ששים ושמהים לעשות רצון קונם. והוא ית' בחסדו הטוב, שרצה להטיב לברואיו, שלא יהיה להם נהמא דכסופא⁴⁶⁹, ויקבלו שכרם חלף עבודתם, עמד וגנו שכר טעמי המצוות לגמרי והעלימם מעיני הבריות, ועי"ז השטן ויצה"ר מונים את ישראל⁴⁷⁰, ואומרים להם מה טעם יש בה, והם עושים המצוות בבחירתם הטובה לקיים גזירת מלך, כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד (תהלים לג ט), א"כ מגיע להם שכרם בעולם העליון בדין ובמשפט.

והוא מ"ש אודך ביושר לבב בלמדי משפטי צדקיך, ר"ל אותם המצוות המכונים בשם משפטים, והם בדברים שבין איש לרעהו, לתיקון המדינה טעמם מושג ונראה, כענין גניבה וגזילה וכדומה, שהשכל מחייב אותם, אין היצה"ר שולט כ"כ, והאדם עושה אותם ביושר לבו ושמה בהם ונותן שבת והוראה למצוה אותם. אבל כאשר רצוני לשמור חוקיך, אותם שהם לשלימות הנפש הנקרא בשם חוקים שאין טעמם מושג, צריך אני לבקש סיוע

⁴⁶⁸ מלשון הגמ' סנהדרין קב ע"ב שמנשה בא לרב אשי שאם היה בדורו היה לוקח שיפולי הגליה לרוץ אחרי הע"ז.
⁴⁶⁹ עי' לעיל הערה 29.
⁴⁷⁰ מלשון רש"י במדבר יט ב.

מאת ה' ית', לבל יעזבני ליפול בשחת רשת היצה"ר, אשר הוא מסית האדם שלא לקיימם, ועליהם אמרו (קידושין ל ע"ב) יצרו של אדם מתגבר עליו וכו', ואלמלא הקב"ה עוזרו כו'.
 וא"כ לכאורה יותר טוב היה שיהיה טעמם מושג, ולזה אמר, שא"כ במה יזכה נער את ארחו, והיאך יזכה לכל שכר טוב הצפון, שלא יהיה לו נהמא דכסופא, אם לא בהסתר טעמי המצות, שאז הוא שומר המצות כדברך, ר"ל למלאות רצון יוצרו ולקיים גזירותיו. וכל זה הוא בחלק המעשה, וכן בחלק העיון ותלמוד תורה שהוא בחינת הזכר, יש ג"כ הסתר, אבל לא כ"כ כענין המצות. כי באמת דברי תורה נחמדים מזהב ומפז ומתוקים מדבש לעסוק בהם באהבה, אבל מ"מ עיקר טעמם ומתיקותם נעלמה מעיני אדם, והם סתרי תורה שביססה עתיק יומין⁴⁷¹, שעתיד לגלותם לצדיקים, והוא יין המשומר בענביו (ברכות ל"ד ע"ב) כמ"ש במ"א באריכות, ולא ניתנו להתגלות כי אם מעט מזער כמאיר מבתר כותלא⁴⁷² ודרך דופן.

ענין נחש בריח ונחש עקלתון

וזהו ענין סירוס הזכר, שאין אורו מתגלה לחוץ, רק נהיר לנוקבא דרך דופן, וכחו במתניו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ"ז), רק מעט יוצא זהרורית וניצוצי אורה לעוסק בהם לשמה, כמ"ש ר"מ (אבות פ"ו מ"א) כל העוסק בתורה לשמה וכו' ומגלין לו רזי תורה. וז"ש שלויתן זכר ונקבה נבראו (ב"ב עד ע"ב), והם עסק התורה ועשיית המצות, שהם עשויים לחבר ישראל עם אביהם שבשמים (מלכים א' ז לו) כמער איש ולויות. ואלמלי נזקקין זה לזה, ר"ל אילו היה האדם משיג מתורתו ית' עיקר סתריו הכמוסים בו באתגלייא, ועי"ז היה משיג טעמי המצות בשלימות, היו מטשטשים בנין העולם. שכוונתו ית' היה, שעולם כמנהגו נוהג (ע"ז נד ע"ב), ויצה"ר מסית לאדם מדרך הטוב לרע בכדי שיקבל שכרו. אבל אם לא כן, היה הבחירה בטל. ונמצא שא"צ לבנין עולם התחתון כלל, לכן מה עשה הוא ית', הרג את הנקבה, שטעמי המצות החוקים נעלמו לגמרי מהבריות, וסירס את הזכר, שאף שהאדם יכול להבין ולטעום מצופ מתיקות התורה מעט מזה בעוה"ז, אעפ"כ עיקרו נשאר בתורה סתום וחתום, נתיב לא ידעו עיט (איוב כח ז). ונגנו הכל לצדיקים לעתיד לבא, שאז כתיב (ישעיה יא ט) מלאה הארץ דעה כמים לים מכסים, והוא שכר המעותד לנו, כמ"ש (פסחים קיח ע"ב) עתיד הקב"ה לגלות טעמי תורה לצדיקים, ולכן יתבטל אז באמת יצה"ר מן העולם, ואת רוח הטומאה יעביר מן הארץ (זכריה יג ב).

ולכן הנקבה נקרא לויתן נחש עקלתון, שאין לו ראש ולא סוף, רק כולה מכוסה ונעלמת לגמרי, כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה יד), אבל הזכר הוא לויתן נחש בריח, שראשו א' בשמים וראשו א' למטה, סולם מוצב ארצה וכו' (בראשית כח יב), והיינו שראש א' מושג למטה לבני אדם, אבל ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (איוב יא ט). וכן לענין שכר המצות, כבר כתבנו ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא כלל, ונעלמה מאדם לגמרי, רק שמלחה הקב"ה לצדיקים לע"ל. משא"כ עסק התורה, אף שעיקר שכרה הוא בעולם העליון, מ"מ הרי כבר אמרו (אבות פ"ו מ"ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב, והוא מהדברים שהאדם אוכל מפירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב (פאה פ"א מ"א).

⁴⁷¹ ע"י לעיל הערה 62.

⁴⁷² ע"י זהר ח"ג קכט ע"א.

ונמצא שמעט נהירו דקיק יוצא ממנו בעולם התחתון, והוא הגורם ג"כ קיום לישראל בגלות בין האומות. וע"ז נאמר (שה"ש ב ט) דומה דודי לצבי, הנה זה עומד אחר כתלנו משניה מן החלונות, והוא בזכות התורה, שני מאורות הגדולים, תורה שבכתב ושבע"פ. ולכן נקרא סירוס הזכר שנהיר לנוקבא דרך דופן, ומה שיוצא לנו אינו כי אם זהרורית לבד לקיום ישראל בעולם. ולכן נקרא לויתן נחש בריח, ראשו אחד למעלה וכו', ר"ל עיקר השכר למעלה והפירות קיימים לנו בעולם התחתון. וזהו ענין התנינים, שבריותם ממים העליונים, מברכה העליונה, ולכן מרומזים יעקב ועשו בבריות התנינים הגדולים שחיותם במים, והם מים חיים ומים גנובים, והם כל א' זכר ונקבה כפי מה שביארנו, כי גם בספ"א יש זו"ג, והוא מה שאמרו בזהר הקדוש (ח"א קלח ע"ב) ויברא אלהים את התנינים זה יעקב ועשו.

רעות הגלות

וכבר כתבנו במ"א היאך כל הרע המגיע לישראל בגלות, שנפרעים מהם מעט מעשיהם הרעים בעוה"ז, הוא להם לטובה גדולה, כמ"ש רז"ל במס' קדושין (לט ע"ב) דעבדין לו יום ביש, והוא מ"ש דוד המלך ע"ה, אחר שהתלונן על צרות כלל ישראל שסובלים בגלות המר באומרו שם (תהלים עד ז) שלחו באש מקדשך וכו' עד מתי אלהים יחרף צר למה תשיב ירך וכו'. ואמר שם (שם יב-טז) ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות בקרב הארץ, אתה פוררת בעוץ ים שברת ראשי תנינים על המים, אתה רצצת ראשי לויתן תתנו מאכל לעם לציים, אתה בקעת וכו' אתה הובשת וכו' לך יום אף לך לילה וכו'. וכוונתו בזה כמ"ש רז"ל (ברכות נד ע"א) שצריך לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, שהוא ית' אחד בהשגחתו על ישראל, אפילו כשפועל בהם דינים, הוא לטוב להם, כמו בימים הקדמונים שהיה משפיע רב ברכות לישראל, שגם רוב הפורעניות המגיע להם הוא כדי לפעול ישועות בקרב הארץ, להוציא בלע הקדושה מן הספ"א, שהם הקליפות והמקטרגים שנבראו ע"י עונות ישראל.

וע"ז גרמו לגנוב אורות קדושה עליונה, כמ"ש (משלי ט יז) מים גנובים ימתקו כמ"ש"ל, והוא ית' ע"י העונשים מאבד אותם מן העולם. וידוע כי עולם התחתון נקרא ים, כמ"ש המליץ העולם ים זועף, שעוה"ז הוא עובר אורח, כמי שנוסע לעבר לים להרויח ממון הרבה, להכין טרף לביתו. וע"י שהוא ית' פירר בעוזו ודינו הגדול הים, וברוח קדים יעברו מימיו, וצרות רבות המדומים לגלי הים עוברים על ישראל, כמ"ש המשורר (תהלים מב ח) כל משברריך וגליך עלי עברו, בזה שברת ראשי תנינים על המים, והם התנינים הגדולים, ס"מ ובת זוגו, כמ"ש למעלה, ונוטל מהם המים הגנובים אצלם. כי מעט הקדושה ושפע העליונה שנגנב אצלם, והם הברכות שנתן יצחק לעשו באומרו (בראשית כז מ) והיה כאשר תריד, והוא ברכת החרב לשלוט בהם על ישראל, בזה הוא לטוב לישראל שיקבצו כל הברכות לעתיד ויתענגו על רוב שלום, כמ"ש בזהר שיעקב החליף ברכותיו שירש מיצחק אביו בשלימות ימות המשיח, כמ"ש (בראשית כה כו) וידו אוחזת בעקב עשו, ואמרו במדרש (ב"ר פס"ג סי' ט) ששאל הגמון א' מי תופס המלכות אחרינו. וז"ש (תהלים עד יד) תתנו מאכל לעם לציים, שאז יבקעו כל מעינות תהום רבה, מי בריכה העליונה תנינים דקדושה, שהנקבה נמלחה לצדיקים וכן אור התורה הנגנו לעוה"ב כמ"ש"ל (ישעיה יא ט) ומלאה הארץ דעה. והוא עצם ענין סעודת לויתן, כמ"ש (שמות כד יא) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו.

ו"ש (תהלים עד טו) אתה בקעת מעיין ונחל, שמעיין הוא בעיגול וסיבוב, ונחל בהתפשטות, והוא לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון (ישעיה כז א), תנינים דקדושה תורה ומצות, ולא יהיה שריד לבית עשו (עובדיה א יח), כיון שרוח הטומאה יעביר מן הארץ ולא יהיה יצה"ר כלל, שוב אין לו אחיזה ומקום חיים כלל. ו"ש אתה הובשת נהרות איתן, שהם עשו ובניו, שהם חזקים ונתברכו בברכת החרב. ונמצא, שבין הטוב המכונה בשם יום, ובין רוב הצרות והגליות שעוברים על ישראל שהוא מכונה בשם לילה, כמ"ש (ישעיה כא יא) שומר מה מלילה הכל הוא לטוב להם ומאתו ית' יצאו, אף שכתוב בו (איכה ג לח) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. ו"ש, לך יום אף לך לילה, שבזה הוכן להם אור גדול לעתיד לבוא, כמו מי שעובר ארצות ימים במקום סכנה וסובל הרפתקאות רבות, כדי להכין לו ממון וריוח גדול לימים הבאים, ו"ש אתה הכינות מאור ושמש.

ובזה הטעם נוכל לכנות ישראל ולדמותם ליתוש, שהיא בריה קלה ביותר מכל ברואי מטה, כמ"ש במדרש (סנהדרין לח ע"א) שאומרים לו יתוש קדמך, וכמו כן ישראל הם בטבעם היותר שפלים מכל אומה ולשון שבעולם, מאחר שאין להם שורש כלל בבריאה, וכמ"ש במ"א על מאמר השם ליחזקאל (טו ב) בן אדם מה יהיה עין הגפן בעצי היער. ולכן, כשאין עושים רצונו של מקום, כולם שולטים עליהם, אבל הוא לטובתם, שלא יקבלו מפני מעשיהם בעוה"ז כלום, וכל הברכות ירשו לעולם הבא ולימות המשיח. והוא מ"ש ביתוש (גיטין נו ע"ב) דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה, והוא כמו האדם המרויח ממון רב, והוא מקמץ ביותר בלחם צר ומים לחץ, שהכנסה מרובה יש לו אבל הוצאתו קלה מאד. כמו כן ישראל, יש להם הכנסה מרובה, שמרויחים בכל עת ע"י תורה ומעשים טובים שלהם, אבל הוצאתם קלה מעט מן המעט, טועמים בעוה"ז רק לקיום המין לבד. ורז"ל אמרו (סנהדרין צו ע"א) שבוע שבן דוד בא, בו שנה ראשונה וכו', ואז צרות רבות מתחדשות עד שהראשונה פקודה וכו'.

והוא נדמה ממש לאשה יולדת, בעת שקרובים ימיה ללדת, ובישיבתה על המשבר, אז חיל וצערי לידה ומכאובים רבים באים לה. וכן דימה הכתוב יסורים הגדולים שסובלים כנ"י בעקבות משיחא כמו חבלי לידה, כמ"ש הכתוב (ירמיה לו ו) שאלו נא וכו' אם יולד זכר וכו', מדוע נהפכו כל פנים לירקון, ואז תתפשט המלכות על ישראל ביותר, אבל הוא לטובתם. ולרע להם לאומות העולם, כמ"ש ל שבזה נשבר ראשי תנינים על המים, וניטל חיותו וכחו מהם.

גידוף טיטוס ועונשו

ומעתה יוצא לנו מפולש כוונת המאמר בהניזקין (גיטין נו ע"ב) שבעת שהחריב טיטוס את בהמ"ק, ואז היה תכלית גדולת עשו, וניתן לו שליטה גדולה על הקדושה, וחשב שידו רמה וכבר גברה יד הסט"א, עד שלא יצאו ישראל ממנו לעולם, וכמ"ש במדרש (ויקרא רבה פכ"ט סי' ב) שיעקב אבינו ראה עולה על הסולם ואין יורד, ולכן אמר שכביכול הרג את עצמו (גיטין נו ע"ב), וכמ"ש המן הרשע ימ"ש, כבר ישן הוא אלהיהם (ע"י אסתר רבה פ"ז סי' יב), ולכן הראו לו מן השמים, שאדרבה מאז התחיל ירידתו כי נחלים אתה חותה על ראשו (משלי כה כב), ולכן עמד עליו נחשול שבים לטובעו, והם גלי הים וצרות רבות העוברים על ישראל, הם הגורמים לו טביעה וכליון, שכל כחו של עשו הוא במים, הוא מים גנובים הנ"ל, שע"ז אמרו שנעץ קנה בים (שבת נו ע"ב), שע"ז יש לו ישיבה בעולם, ולבסוף יטבע במים הנ"ל, וסופו לאבדון.

ואמר כמדומה אני שאין גבורתו וכו' אלא במים (גיטין נו ע"ב), הכוונה בזה שחשב שבכל הארץ אין השגחתו ית' מתפשט, מאחר שכל אומה יש לה מדינה מיוחדת, ובהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם (דברים לב ח), מסר כל מדינה לשר מיוחד ולמזל השופט אותו, שוב אין לו שליטה כלל שם, כי אם במקום הים ומקום חורבן, ששם אין שר ומזל שולט כלל, ולכן יש לו גבורה שם לפעול למטה. משא"כ ביבשה, ולזה חשב, מאחר שכבר עזב ה' את הארץ, וישראל נתפזרו לבין האומות, שוב לא יצאו משם לעולם. והשיב לו הוא ית', שוטח שבעולם⁴⁷³, בריה קלה יש לי ויתוש שמה, ר"ל לא כמה שאתה סבור, שידך שולט על ישראל לעולם, שאדרבה שאף שהם האומה היותר שפלה בעולם, מכל מקום השעבוד עצמו גורם להם ממשלה ועוצם יד עליך, שע"י זה מנוקים מכל חטאתיהם, וכל שכר מצותם שמור להם לימות המשיח. והוא מ"ש דמעלנא אית לה כמ"ש בביאורו, והיא תעשה עמך מלחמה, והוא מלחמת הקדושה עם הסמ"א בכל דור, וע"י שהם יותר נכנעים ויורדים לעפר הם יותר מתגברים. והוא מ"ש שנכנס יתוש בחוטמו, והוא מקום רוח חיים שבו, ומחץ ראשי תנינים על המים. וז"ש ונקר במוחו שבע שנים, הם שבע שנים האחרונות של הגלות, שבע שבן דוד בא בו, שאז צרות רבות מתחדשות ומתחיל חבלי לידה של ישראל וכחו של עשו מתחלש.

ואמרו עוד (גיטין נו ע"ב) במתניתא תנא כגוזל בן שנה וכו', כידוע שכנ"י ליונה אמתילא, שכמו שהיונה היא נרדפת ביותר מכל העופות, שלכך נבחרו לקרבן כמ"ש במדרש (ב"ק צג ע"א זהר ח"ג רמא ע"א), וכמו כן ישראל הם הנרדפים ביותר מכל האומות. וכמו שיונה היא השומרת בן זוגה לעולם, כמו כן ישראל אף שהם במדריגה היותר שפלה, דבקים הם באלהים חיים, כמ"ש (שה"ש ב יד) יונתי בחגוי הסלע וכו', אז הראיני את מראיך וכו' כמ"ש למעלה. וכל אלו השבע שנים האחרונות, ישראל מתגדלים ונקרבים אליו ית', עד שבמוצאי שביעית בן דוד בא (מגילה יז ע"ב). והוא מ"ש, כגוזל בן שנה והוא משקל ב' לטריין, רמזו בזה ג"כ ענין גדול, והוא שמצינו שערך איש הישראלי מבן עשרים שנה עד בן חמשים, הוא חמשים שקלים של תורה, שכל שקל הוא ד' דינרים, והוא ב' לטריין שמנה של קודש הוא לטרא, והוא כ"ה שקלים שעולה מאה דינרים. והיא מליצה נפלאה, לומר שישראל ישיגו אז תכלית שלימותם כמו האדם, שהוא מבן עשרים ועד בן חמשים, שאז הוא בעוצם תוקפו וגבורתו, שלכן ערכו הוא הסך היותר גדול שבערכין.

ואמרו ג"כ, נקטינן פיו של נחושת וצפרניו של ברזל, הוא מ"ש למעלה, שכוחו של ישראל בב' בחינות בדיבור ובמעשה, בתורה ובמצות, שבזה הם מתגברים על עשו, כמ"ש המשורר (תהלים קמט וז) רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם, לעשות נקמה בגוים וכו', כמו שעכשיו כוחו של עשו הוא בפה ובידים ברזל ונחושת כמ"ש. והוא מ"ש ג"כ אדון הנביאים בסיום ברכתיו לישראל (דברים לג כה"כו) ברזל ונחושת מנעליך וכימך דבאיך אין כאל ישורון רוכב שמים בעזריך. והוא שאחר שאמר ברכתיו להם והצלחתם בארצם, אמר שאף שיגיעו ימים רעים לישראל בימי הגלות והשעבוד, אעפ"כ הוא לטוב להם, והוא חרב פיפיות וחץ שנון לכל הסמ"א, זכות התורה והמצות שיש להם.

וכבר כתבנו שבסמ"א הנקבה בפה והזכר בידים, והנקבה קשה יותר שלכן ראה דניאל (ז יט) שינה די פרזל וטיפרה די נחש וכו', ובקדושה הוא להיפך, הזכר בפה והוא עסק התורה, והנקבה במעשה, ולכן אמר כאן להיפוך פיו של נחושת וכו', ששניהם שבירה גדולה לזו"ג דסמ"א, כמ"ש (ישעיה כז א) ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה על לויתן,

⁴⁷³ נוסח הגמ': רשע בן רשע בן בנו של רשע.

נחש בריח ועל ליתן נחש עקלתון, והרג את התנין אשר בים, והוא עשו שדירתו בקנה שנעץ בים, כמ"ש (תהלים סח לא) גער חית קנה וכו', ושניהם התורה והמצות, הם חומה נשגבה לישראל להגין להם מצריהם. והוא מ"ש (דברים לג כה) ברזל ונחושת מנעליך, וכמו שהימים הטובים היו לטוב לך, כמו כן הוא דבאיך ימי המכאוב, והיסורים הגדולים שיעברו עליך בימי הגלות, הוא ג"כ לטוב לך. וע"ז נאמר בשירה הנכבדת (דברים לב מ"א) כי אשא אל שמים ידי ואמרת יי אנוכי לעולם אם שנותי ברק חרבי ותאחו במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם. והוא כמ"ש, שמיטוס אמר שכביכול הרג את עצמו, וכבר סילק השגחתו מעם קרובו. אבל ע"י רוב היסורים וע"י זכות תורה ומצות של ישראל, אז יעורר חרב נוקמת נקם ברית (ויקרא כו כה) על הס"מ בשמים ממעל, ואח"כ על אדום תרד למטה. וז"ש, שאז אשא אל שמים ידי, ואז יתגלה לכל שחי אנוכי לעולם, ר"ל אפילו בעת צרותיהם של ישראל, ויבינו שהכל היה לטובתם. אם שנותי ברק חרבי הוא זכות התורה, ותאחו במשפט ידי זכות המצות של ישראל וע"ז אשיב נקם לצרי.

ומעתה מפולש לנו המאמר שהצבנו בראש הדרוש הזה, לפי מה שביארנו שעשו אין לו שום מציאות בעולם, וכל כוחם בפה ובמעשה הידים, שהוא כלל הבריאה בבי' הבחינות, אין להם מעצמם כלל, ולכן אין להם לא כתב ולא לשון. ולכן נאמר (עובדיה א ב) קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאוד, וכל אחיזה שלהם הוא ע"י עוונות של ישראל. וע"ז אמר הכתוב שם (דברים לב לה) לי נקם ושילם לעת תמוט רגלם, מאחר שאין להם שום מקום עמידה כלל בעולם, כי אם ע"י עונות ישראל, וכשיקבלו ישראל כל עונשם, אז יקוים (איכה ד כב) תם עונך בת ציון פקד עונך בת אדום וכו', ואז ממילא לא יהיה להם תקומה ויפלו בנופלים.

מזה נראה נחמה גדולה לישראל בעתים הללו, אשר צרות רבות יקיפנו מסביב, ואין שום ריוח והצלה ליהודים שלא יתייאשו ח"ו מעבודת שמים. כי אדרבה הוא סימן טוב לישראל, ובלי ספק שהם חבלי לידה אשר יאחזון, וע"י יסתלק הדין מעלינו, כמ"ש דניאל בחזיונו אחר שראה הקרן הצעירה אשר תתגבר בעולם, אמר שם (דניאל ז כ"ב) ודינא יתב וכו', ר"ל שהדין המתוח על ישראל יתישב במקומו כיין השוקט על שמריו, ואז ושלטניה יעדרון להשמדה ולהובדה עד סופא ומלכותא ושלטנא יהיבת לעם קדישי עליונין לעלם ולעלמי עלמיא. אמן כן יהי רצון, ונזכה כולנו לראות באורו יתברך אמן.

דרוש תוכחת מוסר

בפרק ב' (משנה א) מס' אבות, רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות ע"כ. הפלא העצום הנראה במאמר הזה, הוא אומרו כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. שנראה ממנו שזהו דרך הישר אשר לפני איש לעבוד אותו ית', בשביל שיכבדוהו בני אדם, וזה נגד המפורסם בהסכמת כל ספרי מוסר, וגם נגד מאמרי רז"ל מ"ש שאמרו (נדרים סב ע"א) שלא יאמר אדם אקרא בשביל שיקראוני חכם שיקראוני רב. ואפילו העבודה בשביל תקות שכר עוה"ב אינה עבודה שלמה, כפי שגזרו חז"ל באומרים (אבות פ"א מ"ג) אנטיגנוס איש סוכו כו' אל תהיו כעבדים המשמשים ע"מ לקבל פרס.

אהבה ויראה משולבות

בכדי לבאר מאמר הלז, נקדים הקדמה ידועה, מה שמבואר במחברים, ששורשי ויסודו העבודה התמימה הצריכה לאדם לבוראו הוא בג' דברים, והם: האמונה, והאהבה, והיראה. ועיקר אהבה ויראה הם המשולבים זה בזה, שהוא יראה הפנימית הבא מצד האהבה הגדולה, שהוא ירא למרות את עיני כבודו ית', שלא יהיה ח"ו נגד רצונו. שבאמת אהבה ויראה לכאורה הם הפכים זה לזה, שאהבה הוא פתיחת הלב והרחבתו והתפשטות כוחותיו על אברים החיצונים. והיראה הוא בהיפוך, שהוא אפיסת הכוחות, והתאספס אל הלב וביטול החושים. וא"כ יקשה היאך באים שני הפכים בנושא א', שהרי עיקר העבודה הוא בשניהם ביחד, כמ"ש בזוה"ק⁴⁷⁴ כל פקודא דלאו איהו בדחילו ורחימו לאו איהי בדקא יאות. אבל הוא כמ"ש, שהיראה הזאת היא הבאה מצד אהבה, כיראת האב על בנו כמ"ש במ"א.

וב' בחינות האלו הם תלויים בלב בב' חללים (ברכות סא ע"א) ימין ושמאל, בימין הוא האהבה במצות עשה, ובשמאל היראה בלא תעשה, ושניהם משולבים יחד זה בזה, והם מרומזים בארון הקודש, בשני כרובים ופניהם איש אל אחיו, שארון הקודש הוא הלב בק"ק. וב' הכרובים הם ב' המדות האהבה והיראה, והם משולבים זה בזה כשעושים רצונו של מקום, היינו כשעובדים אותו בתכלית השלמות, באהבה ויראה המשולבת עמה. ולכן על ידם השכינה שורה עליו, שהוא דבוק עמו ית', כמ"ש (דברים י כ) את ה' אלהיך תירא וכו' וכו' תדבק וכו', ולכן כתיב (שמות כה כב) ונועדתי לך שם ודברתי וכו' מבין שני הכרובים, וע"ז נאמר ג"כ (דברים ו ה) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, ר"ל בב' חללים שבלב.

וב' אלו, יראה ואהבה, באים מבחינה אחת, והוא האמונה השלמה באלהותו ית' ובהשגחתו, ויכולתו שאין מציאות לשום נברא זולתו, והוא סיבת כל הסיבות עיקרא ושרשא דכל עלמין, שבזה תתלהב לב אדם לאהבה אותו וליראה אותו, מפני כבודו ואהבתו. ונמצא שעיקר הכל הוא האמונה. וע"ז אמרו (מכות כד ע"א) בא חבקוק והעמידם על אחת, שנאמר (חבקוק ב ד) וצדיק באמונתו יחיה. וזהו ג"כ מכוון בב' יו"ד דברות⁴⁷⁵ שאמר הוא ית' לישראל, (שמות כ ב-ג) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכו', לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". והוא שלא כדברי האומרים שעיקר היראה הוא בא מצד הפלגת האדם בחכמת הברואים בטבע, ובמה שאחרי הטבע, שא"כ היה לו לומר אשר בראתי שמים וארץ, ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ששם נתפרסם להם השגחתו ית', שהוא סיבת כל נברא, וברוחו הם חיים, ובהעדר רוחו מהם מתבטלים ממציותם, כמו שהתפרסם להם מן המכות והאותות והמופתים. ומזה האמונה יבוא לשום כל מחשבותיו רק לאל הכבוד, ולא יעלה במחשבתו שום דבר מטובת העוה"ז ומקריו, וגם ימאס לעבוד אותו ית' מצד תשלום גמול או מפני כבוד הבריות, רק לעמוד לשרת מפני הדרת כבודו ית' לבד. ולזה, אחר שהקדים ענין יציאת מצרים, אמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, שבזה מרומז העובד אותו מפני כבוד הבריות, או שאר פניה, כמ"ש בס' חובת הלבבות שהוא שיתוף נסתר.

ומ"ש "על פני", הענין שמצינו במלך בשר ודם, ששם שומרים ופקידים בכל עיר ועיר להשגיח על תיקון המדינה וסידורה, ומי שהוא באחת הערים הרחוקים מעיר מלוכה, מוכרח הוא לעבוד שרי המלך ופקידיו ולהיות סר למשמעתם. אבל העומד בחצר המלך, ומשרת למלך בעצמו ועומד לפניו, אין ראוי לו לירא משום אדם זולתו, ולא להנוף לו, ומי

⁴⁷⁴ מלשון התיקו"ז כו ע"ב: ואורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרכת לעילא, ועי' שם בגר"א, לא פרכת לעילא - ר"ל, לאו"א שהן לעילא, כמ"ש לקמן בלא דחילו כו' קדם י"ה.
⁴⁷⁵ נדצ"ל בב' הדברות הראשונות.

שעושה כן הרי הוא ממש פונגם בכבוד המלך בלי ספק. וכמו כן, מאחר שיתברר לאדם שבכל מקום נמצא כבודו ית', כמ"ש (דברים ד לט) כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל וכו' אין עוד, ר"ל כמו שכבודו על השמים, כמו כן הוא על הארץ, שאין דבר נמצא זולת שפעת אורו והשגחתו בשום מקום. ובוזה יתחזק האמונה והאהבה והיראה התקועה בלב, ולכן אמר לא יהיה לך וכו' על פני, ר"ל מאחר שאתה עומד תמיד לפני כבודי, א"כ אין ראוי שיכנוס בלבך שום תערובות זרות ח"ו בעבודתך, רק מפני האהבה ויראה האמיתית כמו שביארנו. והוא ג"כ מ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים קיט קסז-קסח) שמרה נפשי עדותיך ואהבם מאוד שמרתי פקודיך ועדותיך, כי כל דרכי נגדך. ורצה בזה, כי שמירת החוקים והמצוות שהיה שומרם ומקיימם, היה רק מצד אהבת המצוות עצמם, ולא מצד תקות שכר וכוונה אחרת כלל. ואמר, שזה בא לו מצד ציורו בנפשו, שהוא עומד תמיד לנגד כבודו בכל מקום, ומזה בא למדריגת האהבה והיראה הגדולה הזאת, והיה מואס בכל תקות שכר, כי כל שכרו הוא מה שזכה לקיים מצותיו ית'. והוא מ"ש (שם קיט קיא) נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה, ר"ל עיקר הנחלה התמידית היה העדות והמצוות לבד אצלי ולא עוה"ב, ושכר הנצחי כי באמת ששון לבי המה, ר"ל עיקר השמחה והששון היה לי קיום המצוות ולא השכר כמבואר.

והסיבות המביאות לאדם לגדר האהבה ויראה הזאת, הוא זוכרו שהוא עובד ומשרת למלך הכבוד, אשר כל נבראיו כאין נגדו, אפילו העלול הראשון נחשב לאין ואפס נגדו ית'. ואעפ"כ, עזב כל הברואים, ובחר באדם השפל, והעלה אותו למעלה, ובחר בו לעבדו ולשרתו ולהיות אהוב עליו ית'. וע"ז אמרו (אבות פ"ד מ"ב) ששכר מצוה מצוה, ר"ל שבאמת מה שהאדם מקיים מצותיו ית' ועושה רצונו, זהו עצמו השכר הגדול שאין למעלה ממנו, שזכה להיות עבד נאמן מבני היכלא דמלכא. והוא מה שאמרו בזוה"ק פר' אחרי (סז ע"א) וז"ל, ר"ה פתח (ישעיה כו ט) נפשי אויתיך בלילה אף רוחי בקרבי אשחריך, ישחרריך מבעי ליה, אלא ישראל אמרין נפשי ורוחי אנת בגין כך אויתיך לאתדבקא בך, ואשחרריך לאשכחא רעותך⁴⁷⁶. וכוונת המאמר בכללו, הוא לתרץ החקירה שעמדו בו חכמי לב בענין גדר האהבה שנצטוונו לאהוב את הבורא, כיון שאהבה אין שייך אלא בשווים, ואיזו השתוות יש בין הבורא ית' סיבת כל הסיבות לבין האדם השפל קרוין מחומר.

אבל הענין הוא, שגדר אהבה זאת הוא בבחינת האהבה שמצינו בין גוף ונפש האדם, שהנפש אוהב הגוף כ"ז היותו בחיבור יחד עמו, וכן הגוף אוהב הנפש. ומצינו באהבת הנפש לגוף אף ששורשה למעלה מאור בגניזי מרומים, מ"מ אינה רוצה להתפרד מגוף העכור. אבל באמת אהבה הזאת, בא מצד שהנפש הוא סיבת הגוף וקיומו, והוא מתפשט בכל האברים בכל נקודה ונקודה, אין מקום בגוף בלעדי הנפש, שאלולי כן היה אותו מקום בלי חיות ומתבטל ממציותו, ומצד זה מתייחס אהבה וקישור בין הנפש ובין הגוף, כיון שהוא חיותו ומתעצם עמו. וכמו כן ממש הוא גדר אהבת האדם לבוראו, מאחר שהוא ית' הוא סיבת כל הסיבות וחיות כל הנבראים, וכמו שארז"ל בפ"ק דברכות (י ע"א) בה' דברים נדמה נשמה להקב"ה, מה הנשמה מליאה כל הגוף וכו', מה הנשמה זן כל הגוף

⁴⁷⁶ ז"ל בשלימות: ר' חייא פתח נפשי אויתיך בלילה אף רוחי בקרבי אשחרך וגו' נפשי אויתיך בלילה נפשי אותך בלילה מבעי ליה מאי נפשי אויתיך אף רוחי בקרבי אשחרך ישחרך מבעי ליה אלא הכי תאנא קב"ה רוחא ונפשא דכלא וישראל אמרי נפשי ורוחי אנת בגין כך אויתיך לאדבקא בך ואשחרך לאשכחא רעותך.

תרגום: רבי חייא פתח, נפשי אויתיך בלילה אף רוחי בקרבי אשחרך וגו'. נפשי אויתיך בלילה, היה צריך להיות "נפשי אותך בלילה" מהו נפשי אויתיך, אף רוחי בקרבי. אשחרך היה צריך להיות ישחרך, אלא כך למדנו, הקדוש ברוך הוא, הוא רוח והנפש של הכל, וישראל אומרים נפשי ורוחי אתה, לכן אויתיך לדבק בך, ואשחרך למצא את רצונך.

אף הקב"ה וכו'. ומצד זה נמצא השתוות קצת בין האדם אליו ית', מאחר שהאדם הוא שורש ומרכז כל העולם, ובחיותו נמצא חיים לעולם כולו, והוא ית' מתקשר עם עולמו ומתאחד בו. הרי שייך בזה גדר אהבה, ודבר זה מבואר בזוהר הנ"ל, והוא מ"ש שישראל אמרי נפשי ורוחי אנת, ר"ל שאתה סיבת קיומי וחיי ממש, כנפש המתקשר עם הגוף בלי שום מקום פנוי כלל. והוא כמו האדם האוהב חייו ולכן משתדל למצוא מרף ומזון לחייו, ורודף אחריו בכל כח ועוז, וכמו כן כיון שהוא ית' חיי העולם ומזון העולם, שהאדם הוא מרכזו, הוא התורה והמצות שהם ממש כמו המאכלים לגוף. ולכן אשחריך לאשכחא ריעותך, ר"ל למלאות רצונך בקיום התורה והמצות.

ודבר זה מרומז ג"כ בדברי רז"ל בויקרא רבה (פכ"ה סי' ג) וז"ל ע"פ (ויקרא יט כג) כי תבואו אל הארץ ונטעתם, וז"ל אחרי ה' אלהיכם וכו' וכו' תדבקו, וכי אפשר לבו"ד לעלות לשמים ולהדבק בשכינה, אותו שכתוב בו כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, וכתוב (דניאל ז ט) כורסייה שביבין די נור, וכתוב (שם י) נהר די נור נגיד ונפיק וכו', ואתה אומר וכו' תדבקו. אלא מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה, שנאמר ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וכו', אף אתם כשתכנסו לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחילה, הה"ד כי תבואו אל הארץ ונטעתם וכו'.

והוא, כי להם הוקשה ג"כ היאך שייך התדבקות ואהבה בין האדם לשכינה, מאחר שהם רחוקים מן הקצה אל הקצה, ואין שום יחס כלל בינו לבין ברואיו. ולכן נדמה הוא ית' לאש אוכלה, שכמו האש הגדולה כל דבר המתקרב אליו נשרף ובטל ממציותו ממש, כמו כן כל הנבראים הם כאין ואפס לנגדו ית', ואין להם מציאות זולת אחר הצמצום והתרחקות אורו הגדול מהם. אבל כשיתקרב קצת זיוו והדרו, כל הנבראים היו בטלים ממציותם, והוא מ"ש כורסייה שביבין די נור, וכתוב נהר די נור נגיד ונפיק מן קדמוהי על ראש רשעים לכלותם כרגע, וא"כ היאך שייך התדבקות ביניהם כמ"ש.

ולזה אמר שעיקר הדביקות הוא מצד שהוא ית' סיבת חיי העולם, וכל כוונתו בבריאת העולם ומלואו ליתן להם שכר טוב בעמלם, ולקשרם בו ית', כענין קשירת הנפש עם הגוף ע"י המאכל, כמו כן מתקשר הוא ית' עם האדם והעולם ע"י המצות, שהם מזון הנפש. והוא מ"ש שעסק הוא ית' בתחילת בריאת העולם במטע תחילה, שהוא קבול שכר הנשמות בג"ע, כענין סוף מעשה במחשבה תחילה (תיקוני ז ע"א), ולזה צריך האדם ג"כ לשום כל מגמתו וחפצו בקיום המצות והדבקות אליו ית', שהוא חיותנו, ולא לרדוף אחרי תענוגי הגוף. והוא מ"ש, אף אתם כשתכנסו לא"י לא תתעסקו אלא במטע תחילה, והיינו שלפי טבע הגוף ויצר התאוה, לא היו ישראל רודפים בתחילת כניסתם לארץ בנטיעת עץ מאכל, מאחר שאין יכולים ליהנות כל הג' שנים הראשונים מהפירות שהם ערלה, והיו רודפים בתחילה אחר שארי דברים הנמצאים בארץ הזאת בתענוגיו שיכולים ליהנות מהם תיכף. והורה להם הוא ית', שאין הדבר כן, שעיקר מגמת האיש הישראלי צריך להיות רודף בקיום המצות והרחקות מותרות תאוות הגוף, שזהו עצם חיותם והדבקות בשכינה כמ"ש.

ובזה יתבאר ג"כ מאמרם ממסכת אבות (פ"ו מ"א) ר"מ אומר כל העוסק בתורה לשמה נקרא ריע אהוב אוהב את המקום וכו'. והוא כי העוסק בתורה לשמה, כדי שידע דרכי ה' ומצותיו, שיוכל להתדבק במדותיו ית', והוא נקרא לשמה ממש, לשם קיום התורה. ועי"ז יש בו גדר אהבה אליו ית' ונקרא ריע, כמ"ש בזוהר (ויקרא ד ע"א) בהפרש שבין ריעים ובין דודים, כי ריעים הם דלא מתפרשים לעלמין, משא"כ דודים מתפרשים לפרקים, והיינו כי ריעים הם אותם שאהבתם אמיתית, לא כגדר אהבה החוזרת אל האוהב, והיינו מצד השתוות שיש ביניהם והדבקות יחד, ולכן אהבתם אין נפרד בשום

פעם, מאחר שאינו תלוי בדבר, ואינה במלה לעולם. משא"כ גדר שם דודים, הוא בחינת אהבה התלויה בדבר, שעשה עמו טובה שאין זה אהבה אמיתית, אלא חוזרת אל האוהב, ולכן בסור הסיבה יסור המסובב. ולכן מתפרשים לפרקים, ולכך מי שעוסק בתורה לשמה בבחינה הנ"ל, ולא בשביל שום תקות שכר כלל, נקרא ריע אליו ית', וגם אוהב את המקום, ר"ל לא אהבת עצמו.

והוא מ"ש ג"כ דוד המלך ע"ה (תהלים כז ד) אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש וכו', והוא כמ"ש המפרשים, שהפרש בין שאלה לבקשה, ששאלה הוא שמבקש דבר שאין לו תכלית מן המבוקש בעצמו, רק שיבוא ממנו תכלית נרצה אליו, כמי שמבקש מאחד ליתן לו דינר, שעיקר הפצו אינו הדינר אלא ליקח ממנו לחם וכיוצא בזה, משא"כ בקשה, הוא שמבקש ממנו התכלית עצמו. ולכך דוד המלך ע"ה כל עבודתו אליו ית', לא היה בשביל שכר כלל אלא בשביל העבודה בעצמה, וא"כ שאלה זאת יקרא בקשה. וז"ש אותה אבקש שבתו כבית ה' כל ימי חיי, והוא מ"ש להוות בנועם ה', ר"ל שכל כוונתו הוא לעשות נחת רוח לבוראו, ולבקר בהיכלו, ר"ל ע"ד שמצוה גוררת מצוה (אבות פ"ד מ"ב) כמ"ש.

מהות שכר העולם הבא

ובזה יובן לנו מאמרם ז"ל (קהלת רבה פי"ב סי' י) ביקש קהלת למצוא דברי הפין, ביקש קהלת לעמוד על מתן שכרם של מצות, יצתה ב"ק ואמרה, וכתוב יושר דברי אמת, כבר כתבתי בתורה מה רב טובך וכו'. והוא לפי מה שכתבתי, באמת עיקר שלמות העבודה המבוקש מאדם, הוא שיהיה עובד אותו ית' באהבה רבה ולא לתקות שכר כמ"ש. וא"כ יקשה על מה שביארה התורה בפ' בחוקותי ובמשנה תורה יעודים ושכר טוב למקיימי מצותיו, והיפוך עונש גדול לעוברים על דבריו, שנראה מזה שהותרה העבודה ע"מ לקבל פרס. וגם על התורה עצמה צריך לחקור, שע"פ השכל, אין שייך תקות שכר למקיימי מצות, שרב שכר טוב הוא במה שהאדם זוכה להיות משרת למלך הכבוד, וק"ו ממלך בוד', שמי שעובד אותו בתמים והמלך אוהב אותו, השכר שנותן לו הוא ליתן לו מעלה יתרה וגדולה בעבודת המלך. הרי שזהו השכר במה שעובד למלך, ואין לך חסד יותר גדול במה שהאדם זוכה לקיים מצות, וכמ"ש מור"ם אלשיך ע"פ (תהלים סג ד) כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך, ואמר עוד (שם קיט סד) חסדך ה' מלאה הארץ חוקיך למדני, הרי שבקש מאתו ית' ללמוד אותו חוקיו מצד החסד. ואמר עוד (שם קכד) עשה עם עבדך כחסדך חוקיך למדני, ואמר שם ג"כ, תבענה שפתי תהלה כי תלמדני חוקיך, ר"ל שאפילו החוקים שאין אני משיג טעמם, ואיני מרגיש בהם כ"כ מתיקות ותענוג נפשי בקיומם כשארי מצות שנודע טעמם, שהם בעצם משמחי לב ומאירים עינים, אעפ"כ אני שש ועלו בקיומם מאד, ואצלי הוא חסד גדול, ונותן אני תהלה לבורא על מה שלמדתי חוקיך.

וכתבתי במ"א שזה מבואר בדברי רז"ל (מגילה טו ע"ב) עתיד הקב"ה להיות עמרה בראש כל צדיק, שנאמר ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה, לעושים צבינו ולמצפים תפארתו, יכול לכל, ת"ל לשאר עמו למי שמששים עצמו כשירים. והענין בקיצור, שרצו בזה שלעתיד יזכו הצדיקים למעלה זאת, שתהיה עבודתם תמה וזכה ממש כמדרגת מלאכי השרת, שיהיה עיקר כתרם ותפארתם שזכו להקרא בשמו של הקב"ה ושומרי מצותיו, ויהיה עבודתם ממש כמו השפעת רצונו וטובו ית', שכל כוונתו

להשפיע טוב לזולתו ולא ח"ו לטובת עצמו. כמו כן רצון הצדיקים יהיה גם כן לזולתם, לעשות נחת רוח לבוראם, ויהיה להם תפארת מה ששמו נקרא עליהם.

וז"ש לעושים צביונו, ר"ל כמו רצונו והשפעת טובו ית' ולמצפים תפארתו, ואמר יכול לכל ת"ל למי שמשים עצמו כשירים, ר"ל שאינו הושש לטובת עצמו כלל. אבל באמת כבר כתבו המפרשים, שעיקר מה שמבואר בתורה, קיבול השכר אינו בדרך תשלום שכר כפועל העובד לבעה"ב, אלא הוא על דרך שמצוה גוררת מצוה (אבות פ"ד מ"ב), ר"ל שהוא ית' הבטיחם, שאם ילכו בדרכיו ישפיע להם מטוב עוה"ו, שיהיו פנוים בעבודה, ויסיר מהם כל המניעות והסיבות המרחיקים האדם מן העבודה, כענין מלך בשר ודם, האומר לעבדו נאמן ביתו, אם תהיה לי עבד נאמן לפני, אזי אכניסך לביתי והיכלי, ותהיה ניזון על שולחני, ותהיה פנוי לעבוד אותי עבודה תמה ושירות גדול מבני היכלא דמלכא. ולכן בסיום הברכות נאמר (ויקרא כו יב) והתהלכתי בתוכם והייתם לי לעם, ואני אהיה לכם לאלהים, ר"ל שתזכו להיות דבוקים בשכינה וללכת אחרי ולהיות לי לעבדים נאמנים. וכן הוא להיפך, בעונשי העונות וביטול התורה ג"כ ע"ד זה, שאציר לכם ויתרבו המניעות, והדברים הטורדים הנפש מעבודה, ואמאם בעבודתכם כעבד הנגרש מחצר המלך, וכעבד שמוזג לרבו כוס ושופך לו קיתון על פניו (סוכה כח ע"ב).

ובאמת גם קיבול השכר האמיתי הוא מבואר בתורה, באלו היעודים הגשמיים בבחינת צירופי השמות וכתרי אותיות, שהם עצם פרקי המרכבה ואברין דמלכא קדישא. והם עצמם העמדות שמעמרים לצדיקים לעוה"ב, שהוא ית' בעצמו עמדה לראשם, והם דבקים בשכינה ונהנים מזיוו, והם עצם המצות שתלויים בפרקי המרכבה, שכל פקודא ופקודא תלייא בשם הוי"ה ית', שכל מצוה צריך להיות במחשבה ודבור ומעשה. והמחשבה הוא אהבה ויראה, י"ה של השם, והם ריעים דלא מתפרשין (זהר ח"ג ד ע"א), שאהבה ויראה משולבים זה בזה כמ"ש למעלה, ודיבור ומעשה הם ו"ה של השם. וכיון שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה (רמב"ן הק' לחומש), הרי באמת מבואר בתורה שכר הנצחי כמו שהיא כתובה במרום, ביושר בסדר צרופי השמות, ורק בעוה"ז נתגלמה ונתגשמה, ונתנה התורה בסירוס למפרע, מאחר שאין השנה בעוה"ז בשכר הזה, ועיקר העבודה בעוה"ז צריכה להיות שלא לתקות שכר כמ"ש באריכות.

ומעתה יובן מאמר הנ"ל, באומרו בקש קהלת למצוא דברי הפן. והוא ששלמה ג"כ עמד על הקירה זאת, על ענין שכר מצות המבואר בתורה, שאין ראוי לאדם לעבוד על מנת לקבל פרס, ולמה כתבה התורה בפירושו, שבאמת ע"פ השכל אין מגיע שכר לאדם בהכרח, רק בחפץ ורצון הבורא ית' כמ"ש למעלה, ולכן נקרא דברי הפן. והתמיהה השנית, כיון שבאמת התורה לכתוב השכר, למה לא ביארה עיקר השכר האמיתי, והוא עדון הנפשות לעוה"ב, וע"ז יצתה בת קול ואמרה לו, וכתוב יושר דברי אמת, ותרצו לו שני התמיהות יחד. והוא, כי יש הפרש בין חסד לאמת, שחסד הוא מה שעושה לפניו משורת הדין במתנת הנם ואין זה אמת, ואמת נקרא מה שמגיע ע"פ הדין לקיים, ולא לקפח שכר כל בריה. וכבר כתבנו ששכר המבואר בתורה אינו ע"ד קבול שכר כלל, אלא ע"ד מצוה גוררת מצוה, ועיקר השכר מבואר בו ברמז, כמו שהיתה כתובה במרום ביושר, קודם שנסתרה בשמותיו של הקב"ה, שהוא נועם זיו המצות בעצמם. וזה נקרא אמת, שקיום המצות גורם דיבוקם של הנשמות עמהם, וז"ש וכתוב יושר דברי אמת, ויצתה בת קול ואמרה לו, וכתוב יושר וכו' מה רב טובך וכו', ר"ל אשר נצפן בתוך יעודים אלו הגשמיים.

ביאור משנת 'איזהו דרך ישרה'

ומעתה אחרי ביאור אלו ההקדמות האמיתיות, נבא לבאור דברי רבינו הקדוש שהקדמנו פתח השער הלז, באומרו איזה דרך ישרה, שהוא רמז לנו במלותיו הקצרות האלו כל הענין המכוון הנ"ל. והוא, כי יש שני דרכים לאיש לעבוד אותו ית' הא', ע"מ לקבל פרס, הן בעוה"ז והן בעוה"ב. והב', הוא העובד מאהבה עצמה. ושניהם הם דרך ישרה, שהרי בפירוש אמרו (סנהדרין קה ע"ב) לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפילו שלא לשמה, אבל אין זה מדרגה גדולה ועיקר המכוון לאדם היותר שלם שנקרא אדם כמו שכתבו המחברים. ולכן אמר שאיזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה, ר"ל שהדרך עצמה יהיה תפארת לעושיה, ר"ל שיתפאר האדם במה שעושה המצוה והולך בדרך הישר הזאת לא זולת. ותפארת לו מן האדם, ר"ל שהדרך הישר יתפאר מן האדם, שהמצוה עצמה יתפאר עמו לומר, ראו מה בריה בראתי בעולמי, שהוא עבד נאמן לפני. משא"כ במי שעובד ע"מ לקבל פרס, אין שייך בזה התפארות, שלא ישובת האדם העושה מלאכה בשלימות בכדי שירויה בה, כיון שמכוון להנאת עצמו.

והוי זהיר במצוה קלה, כי מצינו בפועל, העובד אצל בעה"ב, שכל עיקר כוונתו להרויח במלאכתו, שהוא זריו יותר במלאכה יקרה שמרויח בה הרבה, ממלאכה קלה שהוא מרויח בה מעט, מאחר שעיקר כוונתו על קיבול השכר. אבל הפועל העובד רק לאהבת רבו, בלא תקות שכר כלל, אין הפרש אצלו כלל בין מלאכה למלאכה, מאחר שבשניהם עושה רצון רבו. ולזה אמר, שמי שמגיע למדרגת עבדות המקום שלא ע"מ לקבל פרס, אלא מאהבה הוא זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאל אחד אמרם ובשניהם עושה רצון בוראו. ומביא ראיה לזה שעיקר העבודה ראוי להיות על כוונה זאת, ממה שלא נזכר בפירוש בתורה שכר הנצחי רק יעודים גשמיים, שכוונתם ע"ד מצוה גוררת מצוה, הרי שהתורה עצמה רמזה לאדם, שיהיה עבודתו ע"מ להגיע לעבודתו במדרגה גדולה, ע"ד עושי דברו וכו' (תהלים קג כ). וז"ש שאין אתה יודע מתן שכרם של מצות.

ואחר שאמר שצריך האדם להיות זריו וזהיר בעבודה במצוה קלה ממש כבחמורה מטעם הנ"ל, א"כ לפעמים יבא מכשול מזה, כגון שיש לפניו ב' מצות, הא' קלה והא' חמורה, ואי אפשר לו לקיים שתיהם, א"כ יחשוב האדם שיעשה איזה שירצה, כיון שאין מכוון לתקות שכר אלא לעשות רצון בוראו וכמ"ש. ולזה אמר שאין הדבר כן, אלא בעת שלא יתבטל מן החמורה ע"י הקלה, כגון שאין באים במהרה בימינו אמן, ובוה אמר שיזהר בקיומו בשמחה ובלב שלם כבחמורה. אבל כשבאים שתיהם לידו, צריך לבחור יותר בחמורה, כענין אמרם ז"ל בפ' מקום שנהגו (פסחים מט ע"א) ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו וכו' ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור וכו' וכן הוא בכ"מ.

ובזה יתבאר סתירת הכתובים ג"כ במשלי, שכתוב (ה ו) אורח חיים פן תפלו נעו מעגלותיה לא תדע, וכתוב במ"א (ד כו) פלם מעגל רגליך. אבל יובן ע"פ מ"ש, שבעת שאין שני המצות באים ביחד אלא בזמן אחר, ע"ז אמר אורח חיים פן תפלו, ר"ל מאחר שנעו מעגלותיה של תורה, ושכר המצות אינו מבואר בפירוש, רק בסירוס האותיות בשמותיו של הקב"ה כמ"ש, ומ"ש פלם מעגל רגליך, הוא בעת שבאים לפניו ב' מצות ביחד, אז ישקול איזו לדחות ואיזו לקיים, והיינו הקלה מפני החמורה, שאז יעלה עליו המקום כאלו קיים את שניהם, כמ"ש (ברכות ו ע"א) חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשה, וז"ש וכל דרכיך יכונו.

וז"ש רבינו הקדוש, והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה וכו', והיינו שיחשוב ההפסד שמגיע לו בביטול המצוה הקלה, מפני שכר המצוה הגדולה. ואף שעיקר עבודתו אינו על מנת לקבל פרס, מכל מקום בבאו שניהם צריך לשקלם בפלם המשקל לפי ערכה וגדולתה, בכדי לידע איזו לדחות מפני חברו. וכן הוא הדבר בעבירה עצמה,

שלפעמים מותר לו לעבור מפני ביטול מצוה גדולה, או מפני שלא יבא לידי עבירה יותר גדולה, כגון ע"ד שאמרו (יבמות ו ע"א) אם אמר לו אביו אל תחזיר את האבידה, או שאמר לו הטמא יכול ישמע לו וכו', הרי שהותר לו לעבור על מצות כיבוד אב שלא לשמוע לאביו, כדי שלא יבא לידי עון יותר חמור, וכן בכ"מ, וז"ש ושכר עבירה כנגד הפסדה.

ואמר עוד (שם פ"ב מ"א) והסתכל בג' דברים וכו', והוא שאי אפשר לאדם לבא מיד למדריגה הגדולה של אהבת המקום, אלא תחילה צריך שיהיה עבודתו שלא לשמה, ומעונש עוה"ב ועוה"ז, שבזה יתרגל בעבודתו של מקום. ולפי שבחינת האדם ומעשיו מתחלק לשלשה חלקים, שהם: המחשבה והדיבור והמעשה, שצריך האדם להיות שלם בכלם ולא לפגום א' מהם, אמר ע"ז, דע מה למעלה ממך עין רואה, ר"ל כל המחשבות שלך שתלויים בלב, שבזה שייך ראייה מאתו ית', כענין שכתוב (שמואל א' טז ז) כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב. ואוון שומעת, נגד הדבור של האדם. וכל מעשיך וכו' נגד המעשה שלו. ואומרו דע מה למעלה ממך, להפלת התלהבות לב האדם, שישכיל בדעתו, שאף שהוא ית' רם ונשא מכל נבראיו, ומשרתיו עושי רצונו שואלים איה מקום כבודו, מ"מ מלא כל הארץ כבודו, ובכל מקום נמצא הוא כשוכן על ראש האדם ממש.

ועוד יכוון לפרש בדרך אחר, שבא לבאר דבריו מ"ש תחילה, שעיקר עבודת האדם צריך שיהיה מאהבה, והיאך שייך אהבה מאדם אליו ית', מאחר שאין השתוות ביניהם כמ"ש למעלה. ע"ז בא לומר, דע מה למעלה ממך, ר"ל שכיון שהוא ית' סיבת וחיות כל העולם ושורשו, יש בחינת השתוות ביניהם, כענין השתוות נפש האדם עם הגוף, מאחר שהוא חיות כל האברים. ונמצא שמצד זה שייך ג"כ בחינת אברים בו ית', כי הוא חיותם וסיבתם, וז"ש דע מה למעלה הוא ממך, כיון שהוא שורשך וסיבת הכל, ומצד זה שייך בו ית' בחינת אברים כגון עיני ה', אזני ה' וכדומה, ממש כמו אברי אדם, שענינו מדותיו ית', שבהם הוא מנהיג את ברואיו ומחיה אותם, שאברי האדם שהם כלל כל הברואים, נבראו ממש ע"י אלו מדותיו ית', וכל אחד שורשו למעלה כמ"ש המקובלים. ונמצא שכל מה שמצינו למעלה בחינת עין ואוון ואברים, באים הכל ממה שהוא ית' ברא העולם ומנהיגו שמרכזו הוא האדם. וז"ש דע מה למעלה הוא הכל ממך, עין רואה ואוון שומעת, ולכן יש בחינת השתוות ביניהם. ומצד זה שייך אליו ית' גדר אהבה כאהבת הגוף לנפש, וכלל כל אברי האדם ומדותיו ית' בג' בחינות, כמ"ש עין רואה וכו', ובזה נשלם הדרוש הנכבד הלז.

סעודת לויתן

[הגה"ה. ובזה יובן ענין סעודת לויתן לצדיקים לע"ל, שר"ל חבור ויחוד נשמותיהם עם השכינה, כמער איש ולויות (מלכים א' ז לו), ואמרו רז"ל (ב"ב עד ע"ב) לויתן זו"נ נבראו ואלמלא נזקקין זה לזה היו מטשטשין העולם, מה עשה הוא ית', סירס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לע"ל. והוא כי מצינו ב' יעודים בשכר התורה והמצות: הא', הוא שכר הגשמי המבואר בתורת כהנים ובמשנה תורה. והב', הוא שכר הרוחני הרמוז ונסתר בתורה, שהוא חבורם של הנשמות באברים דמלכא קדישא. ובאמת אין שכר הנגלה ע"ד קיבול שכר כלל, אלא ע"ד שמצוה גוררת מצוה כמ"ש בפנים. והשכר הנסתר בתורה, הוא עצם השכר והמצות עצמם המקדשים את הנפשות ומוזהרים אותם, אחר שנתעוררו לעבודה ולקיום המצות להתחבר עמהם. ונמצא שקיום המצות בעוה"ז, הם כדמות זכר המעורר הנקבה להתחבר עמה. ולזה מצינו שבכ"מ כינו רז"ל התקרבות

ישראל לעבודת ה' כדמות זכר המתקרב אל הנקבה, וישראל כינו אותם בשם זכר והתורה לכלה.

ולזה רמזו רז"ל מ"ש (גיטין מט ע"ב) יותר משהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא. שתשוקת אורות העליונים להאיר לנפשות, הוא יותר מתשוקתם של הנפשות לקיים המצות. וכמו שכתבו רז"ל, שהוא ית' אמר לישראל, פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתחים כפתחו של אולם (עי' שיה"ש רבה פ"ה סי' ב). ואמרו (סנהדרין כב ע"ב) אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, שאורות העליונים הם סתומים ותלויים בהתעוררות ישראל תחילה, ואח"כ הבא לטהר מסייעין לו (ע"ז נה ע"א), וכמו שתשוקת האשה היא במחשבה ברצון לבד בתחילה, ותשוקת הזכר בפועל ממש, כמו כן הוא ממש בנידון זה. וכמ"ש שלמה המע"ה (שה"ש ה ב) אני ישנה ולבי ער, קול דודי דופק, פתחי לי אחותי רעיתי וכו', ר"ל שבאמת בכל עת מתעוררים רשפי להבת אהבת ה' ויראתו בלב האדם במחשבה, וזה בא מקדושה עליונה של עצם המצות, שהם דופקים בלבו של אדם, שהוא יפתח תחילה הפתח, וממילא יושפע עליו נועם זיו העליון מאור התורה העליונה, שהוא טל של תחיה, ואורות התורה שבכל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות ורזין דאורייתא, שזהו עצם נועם הנפשות בעוה"ב. ולכן שפיר אמרו שלותן זו"נ נבראו, שהוא שכר של צדיקים, שהוא בב' דרכים: א', נגלה שכר גשמי. וא', נסתר שכר רוחני. ושניהם עושים חבור בין ישראל לאביהם שבשמים, שגם שכר גשמי גורם חבור ישראל להקב"ה ע"י קיום המצות, ששכר זה הוא ע"ד מצוה גוררת מצוה, כמ"ש בפנים.

ואלמלא מזדווגים זה עם זה, והוא כי שכר הנצחי לא ניתן לצדיקים תיכף בעוה"ז, שיתחברו שורשי נשמותיהם ויאירו בהם בעוה"ז, שא"כ היה מתבטל ניהוג העולם במעשה, והיה חוזר הכל רוחני, שאין זה כוונתו ית' בבריאת העולם. וז"ש שהיו מחריבים את העולם, כי אילו היה גילוי כבודו ית' למטה בשלימות, היו רצים לעבודה ומתדבקים בו, עד שלא היה ליצה"ר שום יכולת לשלוט בהם כלל, וא"כ לא היה בחירה כלל. ולכך הסתיר הוא ית' שכר הנצחי והעליון מבני האדם בעוה"ז והסתירו לעתיד לבא, והוא אור הנגנז לצדיקים. וז"ש שהרג את הנקבה וסירס את הזכר, כי גם השפעת עוה"ז אינו בתמידות, שהרי מצינו צדיק ורע לו, רשע וטוב לו. והוא כי אילו היה דבר זה מתמיד, לא היה גם כן בחירה כלל, כי הכל היו רואים שאם לא יקיימו המצות יהיו נענשים במהרה. ולכן סירס את הזכר, והוא יעוד הגשמי להאריך אף, וגם שלא להשפיע מיד ע"י עשיית המצות כפי שיעור ששיערה המחשבה העליונה לצורך הבחירה הראויה לעבודה. וגם רמז באומרו סירס את הזכר, שהוא ענין ביטול תאות הזכר, להתעורר להתחבר עם הנקבה, והוא ג"כ בחינת יצה"ר שניתן באדם, שהוא דוגמת הזכר המתחבר עם הנקבה, כמ"ש למעלה. והיינו שמצד שנסתר ענין שכר הצדיקים ובבחינת ההנהגה של צדיק ורע לו וכו', בזה נמצא הבחירה, שאלולי כן היה תאות הגוף רבה מאוד לקיום המצות, והיה בטל הבחירה לגמרי כמבואר.

וענין הלז מבואר ג"כ בכתוב (תהלים לא כ-כא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים כך נגד בני אדם, תסתירם בסתר פניך מרכסי איש תצפנם בסכה מריב לשונות. רמז בכאן ב' יעודי השכר: הא', הרוחני אשר נסתר לגמרי, שנרמז בנקבה שמלחה לצדיקים לע"ל, והוא מ"ש אשר צפנת ליראיך. והב', היעוד הגשמי, והוא מ"ש פעלת לחוסים כך נגד בני אדם, ר"ל שזה נרגש ונראה גם בעוה"ז לבני אדם. ואח"כ נותן טעם, למה נסתר יעוד הרוחני ולא נתגלה לנפשות להשפיע עליהם בעוה"ז בעת עשותם המצות, והוא מ"ש תסתירם בסתר פניך, ר"ל תחת כנפי השכינה, שהוא שכר הנפשות לע"ל, שהם צרורים בצרור החיים. והוא מרכסי איש, ר"ל מצד חבור יסודות האדם הגשמי,

שאלו היה מתגלה שכר הרוחני ונשפע למטה, היה מתבטל חבור היסודות שלהם, וע"ז אמר, תסתירם, שהם נסתרים לגמרי. משא"כ השכר הגשמי, ע"ז אמר תצפנם בסכה מריב לשונות, שפעם נגלה ופעם נסתר. והוא בשביל הבחירה, לבטל טענת מלאכי השרת שקטרגו בעת בריאת האדם, ואמרו (תהלים ח ה) מה אנוש כי תזכרנו, והיה די בנתינת התורה למעלה למלאכי השרת, שהם ששים ושמים לעשות רצון קונם. והשיב הוא ית' להם, חכמתו מרובה משלכם (במדבר רבה פי"ט ס"ג), כי מצד הבחירה האדם יותר נבחר ממלאכי השרת, שהם מוכרחים במעשיהם וההכרח לא ישובת, וע"י שהוא ית' אינו משלם תיכף שכר המצות בעוה"ז ואינו מעניש תיכף לרשעים, ע"ז הבחירה נשלם ומתבטל טענת מלאכי השרת, וז"ש מריב לשונות ר"ל מחמת קטרוג מלאכי השרת, ודו"ק.]

דרוש להג הסוכות

במסכת סוכה (מה ע"ב) הנהו תרי צדוקי חד שמיה ששון וחד שמיה שמחה, א"ל ששון לשמחה אנא עדיפנא ממך דכתיב (ישעיה לה י) ששון ושמחה ישיגו וגו'. א"ל שמחה לששון, אנא עדיפנא מינך דכתיב (אסתר ח יז) שמחה וששון ליהודים. א"ל ששון לשמחה חד יומא שבקוך ושוויך פרונקא⁴⁷⁷, דכתיב (ישעיה נה יב) כי בשמחה תצאו. א"ל שמחה לששון חד יומא שבקוך ומלו בך מיא, דכתיב (שם יב ג) ושבתם מים בששון, ע"כ. המאמר הזה מפליא ומבהיל כל שומעיו, וכבר מבואר בשם הגאון מווילנא זצוק"ל שנתגלה לו סוד המאמר הזה, אבל ידוע שדברי חז"ל כפטיש יפוצץ סלע, וצריכים שיובנו גם לפי פשוטם להבין דברי חכמים וחידותם. ולדעתי רמוז בזה ענין גדר השמחה והששון מה ענינו ומה מעלתו, שנצטוונו בג' רגלים לשמות בהם, כמ"ש (דברים מז יד) ושמחת בחגך, ובפרט בחג הקדוש הזה שהוכפלה בו מצוה זאת, ונאמר בו והיית אך שמח (שם טו). ומצינו ששלמה המלך ע"ה בספר קהלת, דבר בענין השמחה, והוא לכאורה כסותר בדבריו שלפעמים מגנה מדה זאת, כמ"ש (קהלת ב ב) ולשמחה מה זו עושה, ולפעמים הוא משבחה, כמ"ש (שם ה טו) ושבתתי אני את השמחה.

שלמות העבודה במעשה ובלב

והענין בזה ידוע בכל הספרים, שתכלית שלימות עבודתנו אותו ית' הוא בב' בחינות: הא', במעשה בפועל. והב', הוא בלב בשמחה ובאהבה ויראה. ואחד בלי חברו, אין זו עבודה תמה כלל. וע"ז רמז שלמה בספר משלי באומרו (ד כג) מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים. והענין, כמו שבענין רפואות הגוף, צריך שמירה יתירה לאבר הלב הפנימי ביותר מכל אברי הגוף, כי בו תלוי רוח החיוני והבל חום הטבעי, ובאם הוא מתקלקל ח"ו, אז מתקלקלים ממילא כל האיברים הפנימיים והחיצוניים. וכמו כן הוא בענין הנהגת האדם עם בוראו, יש בזה ג"כ ב' בחינות: א', בחיצונים ובמעשה בפועל. והב', בפנימיות בגדר האהבה והיראה והזריזות והעצה והתחכמות לעבודת בוראו. ושורש כל העבודה במעשה תלוי בלב, כאשר יתלהב בו חום תבערת אהבתו ויראתו ית', ואזי ישים כל הבלי עוה"ז אחרי גוו, ולא יתפעל משום מקרי הזמן כלל, והוא עבד נאמן אליו ית', בכל מה שיארע לו הן לטוב או לרע ח"ו. וכל מצוה שעושה בפועל, עושה אותה בזריזות ושמחה יתירה, וע"ז אמר, כי ממנו תוצאות חיים, ר"ל שממש יש חיים וקיום בכל מצוה כשעושה

⁴⁷⁷ פי' רש"י: חד יומא שבקוך - יפקיעוך מן השמים: פרונקא - רץ לרוץ לפניו: בשמחה תצאו - שהוא יראה הדרכים ויעבור מעברות המים.

אותה. משא"כ כשעושה אותה ח"ו בבחינת מצות אנשים מלומדה (ישעיה כט יג), שאין לו שום חיים כלל, וע"ז אמר ג"כ שלמה (משלי כג כו) תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה, ר"ל כאשר יהיה לבך מסור בידי להיות שלם באהבה ויראה פנימית, ואז ממילא תצור כל דרכי ולא תתפעל משום פגע בעולם. כי מי שאין בו מדה זאת, אינו עובד אותו ית' תמיד על דרך אחד, כי אם כאשר טוב לו, משא"כ באם פוגע בו מדת הדין, אז מתפעל עי"ז ואין לבו שלם בעבודה.

ובאמת נברא האדם שיהיה עובד אותו ית' על פי תכונה זאת, כי הוא נברא בצלמו ית', וכמו שהוא ית' אחד האמיתי, ואין שייך בו שום שנוי ותמורה כלל, וכל השינויים הנמצאים מהשגחתו ית' בעולם לטוב ולרע, הכל הוא מצד המקבלים, והכל הם לטוב האמיתי, רק שהטוב הוא לפי הכנת כל אחד, שזה טוב לו שיענש ויתמרק מחטאותיו, אבל מאתו ית' לא תצא כי אם רק טוב לבד. ולכך האדם השלם שנברא בצלמו ית', צריך שיהיה עובד ה' ג"כ בהשתוות ובאחדות גמור בכל מה שיארע לו, וכמ"ש רז"ל (ברכות ס ע"ב) חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, ואמרו (שם) למאי ג"מ, לקבלינהו בשמחה.

וענין זה מרומז הוא בפרשת היחוד באומרו (דברים ו ד-ה) שמע ישראל וכו' ואהבת וכו' והיו הדברים האלה. וכוונתו בזה, שמצד שהוא ית' הוא יחיד בעולמו בלי שום שנוי והתחלפות כלל, ואתה מצד הנשמה נברא בצלמו ותמונתו ית' כביכול, לכן תראה שיהיה עבודתך אותו ג"כ על בחינה זאת, שתאהב אותו בכל לבבך. ואמרו (ברכות נד ע"א) בשני יצריך, ר"ל שלא תהיה עבודתך על בחינת התגברות על התאוה, היינו שהתאוה תפעול את שלה ורק שלא תשמע אליה, אלא תבוא לידי מדה זאת שיתלהב לבך לעבודתו ית' בתאוה רבה, כמו שמתלהב הלב להנאת גשמיות. ונמצא שעובד אותו ית' בשני לבבות ביצ"ט וביצה"ר, ואפילו נוטל את נפשו, ובכל מדה ומדה שהוא מודד לך (שם), שהכל יהיה שוה אצלך באמת. ותבוא לידי מדה זאת, כאשר יהיו הדברים האלה על לבבך, ר"ל שיהיה לב הפנימי מלא מאהבת ה' ויראתו, שאז ממילא יהיה שלם בעבודה על מדרגה זאת כמ"ש.

ובאמת עיקר הקדושה והעבודה תלוי בלב האדם כמ"ש במ"א, שהאדם הוא ציור כל העולם⁴⁷⁸ וציור המשכן ובהמ"ק⁴⁷⁹, שגם הוא היה בנוי ע"פ תמונת פרקי כל העולמות ופרטיהם. וכמו שבבהמ"ק היה הקה"ק מקום הארון וב' הכרובים עיקר מקום השראת השכינה, כמו כן לב האדם הוא ממש הקה"ק, ושני חללי הלב הם ב' הכרובים שעל הארון

⁴⁷⁸ עי' זהר (יתרו עה ע"ב): קוב"ה כד ברא ליה לב"ג, סדר ביה כל דיוקנין דרזין עלאין, דעלמא דלעילא, וכל דיוקנין דרזין תתאין דעלמא דלתתא, וכלא מתחקקא בב"ג דאיהו קאים בצלם אלקים כו' דכתיב ויברא אלקים את האדם בצלמו.

תרגום: כאשר הקב"ה ברא את האדם סידר בו את כל הצורות של הסודות העליונים, של העולמות למעלה, וכל הצורות של הסודות התחתונים של העולמות התחתונים, וכולם נחקקים באדם שהוא עומד בצלם אלקים, שנאמר ויברא אלקים את האדם בצלמו.

⁴⁷⁹ עי' זהר ח"ב קסב ע"ב: פתח ואמר ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו' הא הכא רזא דיחודא דהא תקונא דמשכנא מכמה דרגין איהו דכתיב ביה והיה המשכן אחד לאתחזאה דכל שייפין דגופא כלהו רזא דגופא חד. בבר נש אית ביה כמה שייפין עלאין ותתאין אלן פנימאין לגו ואלן באתגליא לבר וכלהו אקרון גופא חדא ואקרי בר נש חד בחבורא חדא אוף הכי משכנא כלהו שייפין כגוונא דלעילא וכד אתחברו כלא כחדא כדן כתיב והיה המשכן אחד (נ"א כגוונא דאדם).

תרגום: פתח ואמר, "ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו'" הרי כאן סוד היחוד, שהרי תקונו של המשכן הוא מכמה דרגות שנאמר בו "והיה המשכן אחד" להראות שכל האברים של הגוף כלם בסוד של גוף אחד. בנן אדם יש כמה אברים עליונים ותחתונים, אלה פנימיים ולאלה בגלוי לחוץ, וכלם נקראים גוף אחד, ונקרא אדם אחד בחיבור אחד. אף כך המשכן כל האברים כעין של מעלה, וכשהתחברו כולם כאחד אז נאמר "והיה המשכן אחד" (כדוגמת האדם).

מימין ושמאל. ואמרו רז"ל (ב"ב צט ע"א) כתוב אחד אומר ופניהם איש אל אחיו, וכתוב א' אומר ופניהם לבית. ותירצו, כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום, שאז אין הכרובים פונים איש אל אחיו. ולפי דרכנו, רמזו בזה מ"ש שבאדם הב' הללי הלב, הם ב' הכרובים ממש, בא' יצ"ט, היינו התשוקה לעבודת בוראו ית' ולהיות נמשך אחר עצת נשמתו. והב' תאוות עוה"ז והבליו שהוא יצה"ר. והאדם השלם שהופך מדותיו וגובר על יצרו ברוב ההרגל, עד שגם כל תאוותיו ותשוקותיו הוא לעבודתו ית' לבד, ואין לו תשוקה אחרת כלל. נמצא שב' הללים שבו פונים לדרך אחד, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט קסב) שש אנכי על אמרתך וכו', הרי שהוא הגיע למדרגה זאת שהוא מתענג בעבודתו ית' יותר מכל תענוגי הזמן, וזה נקרא שהכרובים פונים זה לזה. משא"כ כשאין לאדם מדרגה זאת, אלא יצה"ר שבו מסיתו לחטוא ועדין יש בו תאות הזמן והבליו, רק שהוא גובר על יצרו, אין זה תכלית השלימות עדיין, ונקרא שהכרובים אינם פונים זה לזה, אלא כל אחד לדרכו ולרצונו. ובוהו, כאשר האדם מגיע למדרגה זאת, שיש בו השתוות העבודה בין אם מגיע לו מדת הטובה או בהיפוך ח"ו, שאז הוא כביכול כדמותו ובצלמו ית', אז מתיחד עמו ונעשה ממש מעון ומשכן לשכינה, כמ"ש (ירמיה ז ד) היכל ה' המה, כמו שהקה"ק שם עיקר השראת השכינה כמו שבארנו.

וענין שמירת הלב, הוא ממש דומה למלך בתוך עמו, שהוא מעמד ומצב כל אנשי מדינתו, והוא צריך שמירה יתירה מכל העם, כי בשלומו יהיה להם שלום, ובאם לאו הם נפוצים כצאן אשר אין להם רועה, ונוחים לכבש. וכן הוא הלב באברים, שבשמירת הלב שיהיה מיוחד לעבודתו ית' באהבה ויראה אמיתית, אז ממילא נשמרים כל האברים וכל המדות שבאדם הם פונים לכוונה אחת, ואפילו המדות המנוונות, כגון התאוה והכעס והגאווה, הם פונים לעבודתו ית' לכעוס על עוברי רצונו, ולהתנאות לבו בדרכי ה', בחושבו מעלת נשמתו, וכי הוא בעבודתו מתקן עולמות העליונים, והוא דומה ממש למלח ותבלין החריפים והמרים המושמים בתבשיל לרקחות ולטבחות, שאף שהם בעצמם רעים ומרים לאכילה, מ"מ בתערובות התבשילים הם מבסמין אותם ומוסיפים בהם טעם. משא"כ כשהלב מתקלקל ואינו שלם עמו ית', אז כל המדות אין להם קשר לטוב, אלא אפילו המדות הטובות נהפכים המה לרעה. ודבר זה רמזו רז"ל בפרקי אבות (פ"ב מ"ט) איזו היא דרך ישרה וכו' ר"א בן ערך אומר לב טוב וכו' שע"י תקון מדת הלב נתקנים ג"כ כל המדות התלוים בנפש האדם.

ועי"ז נבין מאמרם במדרש (שיה"ש רבה פ"א סי' לב) ע"פ (תהלים קיח כד) זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, וז"ל, איני יודע אם בהקב"ה אם ביום בא שלמה, ופירש נגילה ונשמחה בכך, הוי אומר זה הקב"ה, בכך בכ"ב אותיות, ע"כ. והענין בזה, כי מצינו שהוא ית' נתן זמן שמחה לישראל בג' זמנים בשנה, והם בג' רגלים, שבכולם נאמר, ושמחת בחגך, שלכאורה היה עולה על הדעת, שטעם השמחה הוא, כי בזמנים אלו האדם מאספ תבואה ופירות הביתה, ובוהו הטבע נותן להיות האדם שמח ועלז בטובת העוה"ז, בהמלא הגרנות בר והיקבים תירוש ויצהר, שלא יצטרך לדאוג כל השנה על טרפו ומזונו המדאיבים הנפש ומוסיפים לו יגון ואנחה, ולזה הוא אז זמן שמחתנו, וליתן לו שבת ותהלה הנותן מזון ומחיה לכל. ולפי זה הטעם, לא היה לנו לשמות בגלות המר, הוזה ואין מקום כלל לשמחת החג, כי אין לנו נחלת שדה וחרם, והיינו תלויים ואיך נשמח.

ובאמת אין הדבר כן, כי מצות אלו נוהגים בכל עת ובכל זמן, שעיקר השמחה בימים אלו אינם כלל בהצלחת גופניים והשפעת העוה"ז ומחמדי תבל, אלא עיקר השמחה הוא יהיה באלהותו ית', שזכינו להיות עמו ולעבדו, שהוא באמת כל תכלית השלימות, והוא תלוי בשלימות הלב כמ"ש, ולכך שמחה זאת אין לו זמן כלל, אלא הכל הוא שוה

אצלו. ונבחרו אלו הג' זמנים לשמחה זאת, שהם הימים שבהם נבחנו ישראל שהם לעם אליו ית', שבפסח אז יצאו ממצרים להיות לו לגוי, כמ"ש (שמות ג יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים וכו'. ובשבועות זמן מתן תורתנו, וכן בסוכות, שהוא מורה על שאנו יושבים בצילא דמהמנותא, כמו שיתבאר בסמוך. ונמצא שאין השמחה תלוי בזמן ובהצלחתו אלא באלהות ית' לבד. ודבר זה תלוי בהפרש שבין עובד אותו ית' על מנת לקבל פרס או שלא ע"מ לקבל פרס, כי העובד ע"מ לקבל פרס, עושה עיקר שמחתו בהצלחת הזמן כשטוב לו, והוא מתפעל כשפוגע בו מקרה הזמן וחיציו, ואין דעתו צלולה לעבודה כמו כשהוא מושפע בכל טוב, ועבודה כזאת איננה עבודה אמיתית, כמו שכתב בזה בספר חובת הלבבות, שזה נקרא עובד את עצמו ולא אליו ית'.

וזה ההפרש הוא בין אומה הישראלית לשאר האומות, כי שאר האומות, אפילו החסידים שבהם, אלו פוגע בהם מדת הדין, אז והתקצף וכו' (ישעיה ח כא), כי ישראל הצדיקים השלמים, שעל הרוב הם מעונים ביסורים, אעפ"כ הם עובדים אותו ית' עבודה תמה בלי שום הפרש כלל. וכמו שאמר הנביא ישעיה (כו ז) אורה לצדיק מישרים ישר מעגל צדיק תפלס, ר"ל שהצדיק דרכו תמיד ישר לעובדו ית' בשוה, בין אם נשפע לו טוב או רע ח"ו, שהרי ע"פ הרוב מעגל צדיק תפלס, ר"ל שאתה מדקדק עמו כחוט השערה (ב"ק נ ע"א) ביותר מכל האנשים, והם מקבלים הרע תמיד, ואעפ"כ עבודתם אחת תמיד בשוה כמו שבארנו. ולזה הטעם נתן הוא ית' ג' רגלים אלו לישראל, ויהיו הם חייבים לראות פניו ית' בבהמ"ק, ששם מקור משכן היראה והאהבה, כשרואים כהנים עוסקים בעבודתם בזריזות נפלא, ושם שפע רוח"ק. וכדי שידעו ויבינו, כי לא נברא האדם להיות טוב לו בעוה"ז ותענג בדשן נפשו בתענוגי הזמן, לכך בזמן הזה, שהוא הקציר והאסיף, צוה הוא ית' להתראות פניו בבהמ"ק, להראות להם שעיקר בריאת האדם הוא רק לעבודתו ית', ושיזכה להתראות פניו ולהנות מזיו השכינה, והוא מ"ש רז"ל (חגיגה ד ע"ב) יראה יראה, כדרך שבא לראות כך בא לראות, כשם שבא לראות בשתי עינים וכו'.

שתי בחינות השגחה

והענין, כי מדת השגחתו ית' מכונה בשם עינים, כמ"ש (זכריה ד י) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ. ורז"ל אמרו (זהר ח"ג קכט ע"ב) ושיה"ש רבה פ"ח סי' מז) כתוב א' אומר הנה עין ה' אל יראיו, וכתוב אחד אומר עיני ה' המה משוטטים, הא כיצד, כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום. והענין, כי הוא ית' משגיח בנבראיו בב' בחינות: הא', להשפיע טוב האמיתי לשלימות הנפש ולקשרה בו ית' כענין שאמרו (יומא לח ע"ב) הבא לטהר מסייעין אותו, והוא השפע רוח האלהי ורוח"ק לעזור ליראיו משפע העליון, מאוצר הכבוד שלמעלה. והב', הוא להשפיע רוח חיים לשלימות הגוף ולקיימו בעוה"ז, כענין שכתוב (נחמיה ט ו) ואתה מחיה את כולם. ואלו הב' חלקים הם בחינת שמים ובחינת ארץ, וע"ז אמרו רז"ל⁴⁸⁰ כשישראל עושים רצונו של מקום שותים מאוצר של מעלה, וכשאין עושים רצונו של מקום שותים מאוצר של מטה. והוא כמ"ש, שהאדם השלם הנמשך לעבודתו ית', וכל תשוקתו אליו הוא ית' משפיע לו תוספות חיים לנפש והוא חלק השמים, וכשאין עושים רצונו של מקום, אז אין מוסיפים לנפש רוח טהרה מלמעלה, ורק נשפע מאתו ית' חיים לגוף וקיומו בעוה"ז לבד, והוא חלק הארצי.

⁴⁸⁰ עי' הערה 353.

ונמצא שכשישראל עושים רצונו של מקום, אז הוא ית' משגיח עליהם בב' עינים כביכול, והם ב' בחינות ההשפעה של הנפש ושל הגוף. אבל כשאין עושים רצונו של מקום, על התכלית השלימות, אז אין משגיח רק בעין אחת לבד, ואין מוסיפים טהרה לנפש. והם ב' הבחינות שכתבנו מעובדיו ית'. היינו אותם העובדים ע"מ לקבל פרס, שהם אינם עובדים רק מיראה לבד, ולהם אין נשפע עזר אלהי להשלים הנפש. אבל אותם העובדים שלא ע"מ לקבל פרס, ואין מכוונים רק לעשות רצון קונם, ומשימים נפשם מנגד למול רצונו ית', והם הנקראים עובדים מאהבה, להם נשפע עזר אלהי לשלימות הנפש כמ"ש. ולזה אמר (תהלים לג יח) הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו, ר"ל אותם שאין עובדים אותו ית' רק מיראה, והם המיחלים לנשפע חסדו לקבלת שכר בהם, הוא השגחת עין אחת לבד. משא"כ אותם העובדים מאהבה, בהם הוא השגחת ב' עיניו ית', ועליהם נאמר, עיני ה' וכו' כמו שבארנו.

ובעת שהיו ישראל עולים לרגל, אז היה נשפע עליהם שפע עליון ממעל לטהרת הנפש, לעבדו ית' באהבה ובחיבה, שלא מצד ההכרח כלל, אלא מצד הכרת כבודו ואלהותו ית' שמו. והוא מ"ש כדרך שבא לראות, ר"ל כמו שהוא ית' ברגל היה משפיע לעמו ב' הבחינות לטהרת הנפש ולחיי הגוף ושפע הפרנסה לכל ימות השנה, כמו כן היו הם צריכים לשום ב' עיניהם לנגד פניו ית', ולהשליך את גופם מנגד, ורק לשמח באלהותו ית' לבד, והוא כוונתם במה שאמרו, כך בא לראות בב' עיניו. ובאמת זהו עיקר השמחה שנאמרה ברגלים, כי אין שמחה כשמחת אלהותו ית', ששמחה זאת קיימת לעד, משא"כ שמחת עוה"ז ושלימותו, אין לו שמחה כי הוא כלה ואפס, ואין בו ממש כלל, כי הוא דבר התלוי בזמן, והזמן מתחלק לעבר ועתיד, ואין בו מהות נרגש כלל כמ"ש במ"א.

ובאמת שמחת עוה"ז מעורבת ביגון ואנחה, והוא כי יגון היינו על מה שעבר, שדואג על הזמן שעבר וחלף ואין לו חזרה עולמית, ואין לך יגון יותר מזה. ואנחה שייך על מה שעתיד להיות, שהוא דואג על הזמן העתיד, אולי יבגוד בו ויגיע לו פגע ומקרה. ונמצא שהשמחה מעורב ביגון ואנחה, ודבר זה רמזו שלמה המלך בקהלת באומרו (ב ב) לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עושה, ר"ל שהשחוק בעניני עוה"ז, שהוא מורכב מזמן, מעבר ועתיד, הוא מעורב עם יגון ואנחה. וזה שאמר מהולל, ר"ל מעורבב, וההוה אינו נרגש כלל. וז"ש ולשמחה מה זה עושה, משא"כ שמחת שלימות הנפש, שהוא שש ושמח בעבודתו ובאלהותו ית', שדבר זה אינו תלוי בזמן כלל, ואין לזה הפסק כלל. ונמצא שאינו מעורב כלל מיגון ואנחה, כי חיצו השמים ופנעי הזמן לא יערבבו כלל בשמחתו, מאחר שעושה עיקר משלימות הנפש, וגם שדבר זה הוא נצחי, והוא מ"ש הנביא (ישעיה לה י) ופרווי ה' ישובו ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם וכו', ר"ל שאז בבוא משיח צדקנו, שיפתח הוא ית' לבנו לעבודתו, ויסיר מסך הסכלות והעוורון מנגד עינינו, ונכיר כבוד מלכותו, אז יגיע לנו עיקר השמחה באלהותו ית' שמו, שזה נקרא שמחת עולם, ר"ל שהוא נצחיית ואיננה תלויה כלל בזמן, ואז ממילא ונסו יגון ואנחה (ישעיה לה י), כי בזה אין שייך ערבוב יגון על העבר ואנחה על העתיד כמו שבארנו.

שמחת חג הסוכות, סוכה וד' מינים

ולכך ביותר ציוותה התורה בחג הקדוש הזה לשמוח בו ביותר מכל החגים, והוא זמן שמחתנו, וכמו שכתוב והיית אך שמח. כי אחר עבוד ימי הדין ויוה"כ, שאז יצאנו נקיים מכל חטא ואנו דבקים בו ית', לזה נצטוונו אח"כ להכין עצמנו בימים הקדושים האלו, לשמוח בשמחתו ית', על שזכינו להיות חוסים בצל כנפיו יותר מכל אומה ולשון.

והוא ענין ישיבת סוכה, להורות שאנו יושבים בצילא דמהמנותא, כמ"ש בזהר (ח"ג קד ע"א). וג"כ מורה על גלות ומלטול, שלכך ישראל הם מעונים ביסורים ביותר מכל האומות, להיותם חוסים בצל כנפיו, והם מעומדים בהיכל מלך שיותר מדקדקים בהם, כמ"ש (עמוס ג ב) רק אתכם ידעתי וכו'. וגם להורות שזהו ההפרש בין ישראל לאוה"ע, שאוה"ע עיקר מושבם וקיומם כאן בעוה"ז, כי אין להם משלימות עולם הנצחי כלל. משא"כ ישראל, שהם כאן בעוה"ז רק כגרים בארץ, וכאורה נוטה ללון רק לעסוק מעט ימי חיי הבלם בעבודת האל, בכדי להכין טרף לביתם לעולם הנצחי. והוא דומה למי שהולך בדרך עובר ארחות ימים, להביא טרף לביתו, שבמקום לינתו אין בונה בית ומקום קבוע ללון בו, אלא די לו בדירת ארעי שאך יום או יומים יעמוד.

וזה ענין שיעור הסוכה ודפנותיה, הכל רומז על חיי האדם בעוה"ז, כי גובהה עשרה טפחים ומשכה ז'. הם ז' פעמים י', רומזים לשבעים שנה חיי הבלו. וג' מחיצותיה רומז לג' חלקי שניו: ימי הילדות, וימי הבחורות, וימי הזקנה, ולכן שלישית אפילו טפח כי ימי הזקנה אינם חשובים כלל, כמ"ש (קהלת יב א) והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ, ורומז ג"כ על הזמן המתחלק לג' בחינות, עבר ועתיד והווה. וכבר כתבתי במ"א, כי ההווה אין לו מהות נרגש כלל, ולכן השלישית אפילו טפח, כי עיקר הזמן הוא רק ב' בחינות לבד, משא"כ שלישית עולם העליון הוא נצחי והוא תמיד בבחינת הווה.

וזה ענין שהתורה התחילה בב', כאמור (בראשית א א) בראשית ברא אלהים, להורות נתן כי בריאת העולם בזמן שבו ב' חלקים, אבל התורה במצותיה התחילה בא' אנכי (שמות כ ב), להורות שע"י התורה ומצותיה זוכה האדם לעוה"ב, שהוא נצחי בבחינת הווה לבד כמ"ש.

ומצוה הב' הוא לקיחת ד' מינים, אלו רומזים על ד' אותיות של שמו ית' המיוחד, כמ"ש בזהר"ק (ח"א רב ע"א), ומרומז ג"כ בדברי רבותינו במדרש (ויק"ר פ"ל סי' ט) באומרם ע"פ (ויקרא כג ז) ולקחתם לכם פרי עץ הדר, זה הקב"ה כפות תמרים זה הקב"ה, ולכן זהו עיקר שמחתנו שאנו שמחים באלהותו ית'. ולכן אמר הכתוב, ושמחתם לפני ה' אלהיכם, והוא ג"כ מ"ש במדרש ע"פ (שה"ש ב ג) כתפוח בעצי היער וכו' בצלו חמדתי וישבתי, זה צל סוכה, ופריו מתוק לחכי, זה פרי עץ הדר. והוא כמ"ש, שבוה נכללים כל ב' בחינות, שלישית עוה"ז נרמז בסוכה ושלישית הנפש בלקיחת ד' מינים. וישראל יושבים בעוה"ז בצלו ית', והם מטולטלים ונעים ונדים בגולה, להורות שאין זה עיקר מושבם כלל, רק כאורה נוטה ללון, ואעפ"כ אנו חפצים ללון בצלו, והטעם כי פריו מתוק לחכי, ר"ל שאנו משימים כל מגמתנו רק לשמוח במתנת חלקנו וגורלנו שאנו עמו ונחלתו ית'.

ומעתה יוצא לנו מפולש כוונת מאמרם באומרם, זה היום עשה ה' וכו', איני יודע אם ביום אם בהקב"ה, והוא כמ"ש שיש ב' מיני שמחה, א' שמחת הזמן שבו זמן הקציר והאסוף, שיש לומר שלכך נצטוונו לשמוח בהם, ונמצא שהשמחה היא תלויה בזמן, או שהשמחה היא שאז הזמן גורם שנשפע לנו שפע לטהרת הנפש שנמצא שהשמחה תלויה בו ית', וע"ז אמר כשאמר הכתוב נגילה ונשמחה בך, שישראל אומרים שעיקר שמחתם בו ית', ולא בטוב עוה"ז והצלחתו. הוי שמ"ש הכתוב, זה היום וכו' נגילה ונשמחה בו, כוונתו בשמו ית' ולא בהצלחת הגוף כמ"ש, ואמר בך בכ"ב אותיות כמ"ש במ"א, שא"א לבוא לידי אהבת ה' ויראה האמיתית כי אם ע"י עסק תוה"ק.

שמחה וששון

ומעתה נבוא לביאור המאמר שהקדמנו, ונקדים הקדמה קטנה בביאור ענין שמחה וששון שהם שמות נרדפים. ולפי עניות דעתי, נוכל לומר שענין שמחה הונח ג"כ על שמחת הנפש, משא"כ שם ששון הונח רק על שמחת הגוף. כי לעולם לא מצינו שם ששון על הנפש רק שם שמחה, כענין שכתוב (תהלים פו ד) שמח נפש עבדיך. ואף שמצינו שאמר דוד (תהלים קיט קסב) שש אנכי על אמרתיך, אבל הוא מובן מאליו שכוונתו, שדוד הגיע לידי מעלה גדולה, שהיה מחבב המצות עד שהיה משיג בעשייתם הנאה ושמחה גופנית ממש, כמו מי שמשמח בתענוגי עוה"ז. וז"ש כמוצא שלל רב, וע"ז נאמר ג"כ (שם סח ד) וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים וישישו בשמחה, ר"ל כאשר יש לצדיקים שמחת הנפש, שזוכים לעשות איזה מצוה כתיקונה לפניו ית', אז מרגישים בזה תענוג גופני שנקרא ששון, בעת השמחה שהוא שמחת הנפש. והוא ג"כ כוונת הכ' (תהלים לה ט"ז) ונפשי תגיל בה' תשיש בישועתו, כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, ר"ל שאני מרגיש תענוג גופני בעבודתו ית', מאחר שכל עצמותי תאמרנה וכו', כמו שאמר דוד על עצמו (שם קט כב) ולבי הלל בקרבי, שכבר הגביר כוחות נפשו על אברי גופו, עד שהרגיש בכל אבריו תענוג גדול, ולא היה לו שום מונע מתאות היצר הקשור באברי גופו.

וזה"ש הוא ית' בתורתו (דברים טז יד) ושמחת בחגך, וביותר בחג הקדוש הזה אמר, והיית אך שמח (שם טו), ר"ל שעיקר השמחה ברגלים לא יהיה מצד תענוגי הגוף שנקרא ששון, כמו בזמן הרגלים שאז זמן הקציר והאסיף, שטבע האדם להיות שמח בזה שמחה גופנית, לכן אמר שלא תהיה רק שמח שהוא שמחת הנפש כמ"ש, מצד שבו רוב עבודת הנפש ברוב מצות התלויים בו מד' מינים וסוכה וכדומה. וכן אמר איוב (ג כב) השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר, ר"ל שהצדיקים הגדולים, אשר כל מגמתם הוא שלימות נפשם לבד, הם נהנים מיום המיתה, כי בזוכרם שיצאו ממקום חושך ואופל לאור גדול, כמ"ש (משלי לא כה) ותשחק ליום אחרון. וכענין ר' אבהו, שהראו לו קודם מותו י"ג נהרי אפרסמונא דכייא (ירושלמי ע"ז פ"ג ה"א וב"ר פס"ב סי' ג), כדי שגם גופם יהנה משלימות נפשם מעולם העליון, כמ"ש מור"מ אלשיך בפירושו לקהלת. ולכן אמר השמחים אלי גיל, ר"ל אותם שכל ענינם הוא שלימות הנפש הנקרא שמחה, הם ישישו כאשר הגיע יום מותם, אפילו בשמחה גופנית כמו שנתבאר. והטעם כי שם שמחה הונח על דבר שעתיד להיות, כאשר האדם בטוח ומצפה שיגיע לו איזה טובה. משא"כ שם ששון הונח על מה שמרגיש עתה מן הטובה, שלכך ענין שלימות הנפש מוגדר בשם שמחה, שהוא במה שעתיד להיות, משא"כ שמחת עוה"ז ותענוגי מהמדי תבל, אין שייך במה שעתיד להיות, כי אינו יודע מה יולד יום.

וענין זה נרמז ג"כ בדברי רז"ל באומרם (ויק"ר פ"כ סי' ב) ע"פ (תהלים עה ה) אמרתי להוללים וכו', אמר הקב"ה לרשעים, הצדיקים לא שמחו בעולמם, שמח ישראל בעושי לא כתיב אלא ישמח ישראל וכו' (תהלים קמט ב), הקב"ה לא שמח בעולמו, שמח ה' במעשיו אין כתיב כאן אלא ישמח ה' במעשיו (שם קד לא). והוא כמ"ש, שהצדיקים אין שייך להם שמחה בעניני עוה"ז, מצד שאינו דבר ודאי שיקויים, שהרי יעקב אבינו ע"ה נתיירא שמא יגרום החטא (ברכות ד ע"א), ואם כן אין שייך כאן לשון שמחה, ולכך צדיקים אין עושים שום תכלית מעניני עוה"ז, מאחר שאינו דבר ידוע ובטוח. וכן אצלו ית' נאמר ישמח לעתיד לבוא, כי הבחירה נתונה ביד הנבראים, ולא יהיה נשלם כי אם לעתיד לבוא, שאז נאמר (זכריה יג ב) ואת רוח הטומאה אעביר וכו'. וכן ישראל אין שמחים בעוה"ז, מאחר שמאמינים שהכל בהשגחה, ולכן אף שרואים שעתם מצלחת, אין מאמינים שיחיה כן לעולם, כי שמא יגרום החטא. ולכך בדבר שהוא שלימות נפשם, שהוא דבר

שלעתיד, והוא מובטח בו, שייך בו שמחה, כי מובטחים כל ישראל שיהיו נשלמים בתכלית השלימות ובלתי ידח ממנו נדח.

ולכן הוכיח ישעיה את בני דורו, כמ"ש (ישעיה כב יג) והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתה יין אכול ושתה כי מחר נמות, ר"ל שבני דורו אשר נמשכו אחרי תענוגי הזמן, והיו מתיאשים מהפורעניות, ולכן היו מכינים הרבה לשחוט צאן ובקר רב, ולא היו מסתפקים במה שהוא ליומו ושעתו, מצד שהיו סבורים שיתמידו בטובתם. ולכן היה אצלם גדר שמחה וששון, ולכן הוכיחם הנביא, ואמר שלא נכון הדבר כן, אלא אכול ושתה, ר"ל כדי סיפוק ההכרחי לבד לשעתו, כי אין אנו בטוחים בזמן, כי שמה ח"ו למחר נמות, ולכן אין שייך בו לשון שמחה, כי אם בשלימות הנפש לבד. וכן מה שאמר שלמה (קהלת יא ט) שמה בחור בילדותך וכו', ג"כ הכוונה שהיות מטבע הבריאה שהאדם בימי הילדות והבחרות שהוא בעצם כחו ובריאותו, ולכך חושב שעדיין יש לו שרות ואריכות זמן, והוא שמה בימים העתידיים לבוא אליו ליהנות בעוה"ז, וע"ז אמר ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט, שהאדם צריך לדאוג תמיד, פן מחר יבוא ואיננו, ויכין לו צדה לדרכו.

ומעתה יובן המאמר הנ"ל בסוכה (מח ע"ב) שתז"ל רמזו במליצות דבריהם הקדושים ענין גדר השמחה שהאדם יעשה עיקר משלימות הנפש, והוא ע"ד חקירה, כאילו שניהם מתנוכחים השמחה והששון, מי מהם יכשר הזה או זה. והוא כי תחילה, אפשר לומר שעיקר השלימות הוא מה שגם הגוף נהנה פה בעוה"ז, כי הנביא מבשר לישראל שלעתיד לבוא אז ששון ושמחה ישיגו, ר"ל לא כמו שהוא עתה בגלות, שאין לישראל גדר ששון, כי הרי הם מעונים ביסורין, ואין להם כי אם גדר שמחה לבד, שהוא שמחת שלימות הנפש, אבל לעתיד לבוא, שאז יהיה להם שלימות בעוה"ז, אז גם ששון ישיגו, ומדהקדימו מכלל דהוא עדיף. וע"ז מביא סתירה לזה שישראל אין עיקר שלימותם כי אם הנוגע אל הנפש, מהא דכתיב שמחה וששון ליהודים, כי אז בנס שהיה בימי הפורים הגיעו לב' השלימות: א', שלימות עוה"ז, שהוא נקרא בגדר ששון, שנצלו ממיתה לחיים. והב', במה שקיבלו את התורה מחדש ברצון גמור שהוא עיקר שלימות נפשי שנקרא גדר שמחה. ומצד שהם יהודים, היתה להם הקדימה מה שנקרא שמחה, למה שנקרא ששון שהוא שלימות עוה"ז.

ובאמת כל מעלת ישראל הוא במה שעושים עיקר בדבר הנוגע אל הנפש, אפילו בזמן שהם מעונים ביסורי הגלות. וז"ש (ישעיה כה ט) ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, ר"ל שלעתיד לבוא כאשר ינוס יגון ואנחה מישראל, אז יכפול שמחתם בבוראם, שהדברים ק"ו, כי אף בעת שמדת הדין הנקרא אלהים היה מתוח עליהם, אז היו מקוים אליו ושמחים בעבודתם, וכל מגמתם בישועתם היה רק לכוונה זאת, א"כ כ"ש כשיתנהג עמהם ברחמים בחסד בשם הוי"ה, אז תכפול שמחתם בנפשם, ולכן אמר בכפל נגילה ונשמחה בישועתו, והוא גדר שמחת הנפש הנקרא בשם שמחה. וז"ש ששון לשמחה חד יומא וכו', דכתיב כי בשמחה תצאו, ר"ל שמעלה זאת תהיה להם למורה דרך והכנה ליציאתם, ובזכות זה ישיגו לעתיד לבוא גם שלימות גופני, כמ"ש שאז (שם ח) ומחה ה' דמעה מעל כל פנים. משא"כ בזמן הזה, אין שייך שמחה בעניני עוה"ז, כי האדם אינו בטוח בו, שמה יגרום החטא, ואין כאן כי אם שמחה לבד. והוא מ"ש ופדויי ה' ישובון וכו' ששון ושמחה ישיגו, כי הרי ינוסו יגון ואנחה. והוא מ"ש ג"כ (שם סה ידיט) כי הנני בורא שמים חדשים וכו' כי אם שישו וגילו עדי עד אשר אני בורא, כי הנני בורא את ירושלים גילה ועמה משוש, וגלתי בירושלים וששתי בעמי. והוא כמ"ש, שדבר זה חדש הוא, שכל עניני עוה"ז יהיה להם נצחיות והמשך תמידי

בלי יופסק כלל, שלכך אפילו בגדר העוה"ז אשר נקרא מעולם בשם ששון ג"כ ישמחו בו, כי הרי יהיה זה עדי עד בלי הפסק כלל.

ושלא נאמר שזהו גדר פחיתות לעם קדוש, שיבושרו במה שיהיה להם תענוגי הזמן גדולים לאכול ולשתות ולשמות, שיראי ה' והצדיקים אין להם שמחה בזה כלל, רק בעבודת שמים לבד. לזה אמר, שמחה לששון חד יומא וכו', והוא כמ"ש המחברים, שכל שמחת עוה"ז אינה כי אם שע"כ ישיגו שלימות הנפש, כענין שכתוב (מלכים ב' ג טו) ועתה קחו לי מנגן וכו' והיה כמנגן המנגן וכו', שאין השכינה שורה כי אם על ידי שמחה (שבת ל ע"ב פסחים ק"ז ע"א). וכמו שמצינו אצל יצחק אבינו שבעת שרצה לברך את בנו אמר לו (בראשית כז ג"ד) צא השדה וכו' ועשה לי מטעמים וכו', וכן כתיב ביעקב (שם כה) ויבא לו יין וישת, שע"ז שרתה רוח"ק על יצחק אבינו. וכן הוא ענין סעודת לויתן שאנו מצפים לעתיד לבוא, שהוא ג"כ בכוונה זאת כדי שתשרה שכינתו ית' בנו על גוף ונפש ביחד, וכמו שאמר דוד המלך (תהלים קיט לב) דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי, ר"ל כאשר יש לי הרחבת הלב, אז אני רץ לעשות רצון קוני באהבה עצומה.

וידוע כי בזמן שבהמ"ק היה קיים, בחג הקדוש הזה היו עושים שמחת בית השואבה בשמחה עצומה ובכל כלי שיר, ואמרו בירושלמי (סוכה פ"ה ה"א) למה נקרא שמה בית השואבה, ששם היו שואבים רוח"ק, ר"ל ע"י שמחה גופניית היו באים לידי רוח"ק בחג הזה, אשר ע"י רוב המצות שתלויים בו. ותיכף אחר יוה"כ, שנעשו נקיים מכל חטא כמלאכי השרת, היה הזמן מסוגל לזה מאוד. וכמו כן לעתיד לבוא, נתבשרו ישראל בשלימות גופני, בהסיר מהם כל צער עוה"ז וכל מניעיו, שע"ז יוכלו לבוא כולם לידי רוח"ק כמ"ש (יואל ג א) ואשפך את רוחי על כל בשר וכו', וכתיב (ישעיה יא ט) מלאה הארץ דעה.

וז"ש לו, חד יומא מלו בך מיא, כמ"ש ושאתם מים בששון ממעיני הישועה, ר"ל ע"י הישועה הגדולה שיהיה בהסרת כל מעיקי הגוף, תשאבון רוח"ק הנקרא מים, והוא מים חיים מבריכה העליונה, כמ"ש (ירמיה ב יג) אותי עזבו מקור מים חיים וכו', והוא ע"י שמחת הגוף הנקרא ששון.

וכן יהי רצון שנוכח כולנו לשמוח בשמחת עולם ולהיות דבקים באלהים חיים בגוף ובנפש ביחד אכ"ר.

לקוטי י – בענין אי מה דרבן זה

בחיגה (ג ע"ב) אי מה דרבן זה מטלטל וכו' ⁴⁸¹, יובן ע"פ מ"ש במ"א בביאור מאמרם ז"ל בפ"ק דברכות (ה ע"א) ⁴⁸² בוא וראה שלא כמדת הקב"ה וכו', בו"ד אדם מוכר חפץ לחבירו וכו', שענין התורה אינה כמו חפץ שנותן או מוכר אדם לחבירו, שהחפץ הוא נעתק ממקום למקום, שתחילה היה אצל ראובן וכעת אצל שמעון הלוקח או המקבל מתנה. משא"כ התורה, שכבודה היה בשמים ממעל אש שחורה ע"ג אש לבנה (תנחומא

⁴⁸¹ ז"ל: דברי חכמים כדרבונות וכמסמות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד, למה נמשלו דברי תורה לדרבן, לומר לך מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם, אף דברי תורה מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים. אי מה דרבן זה מטלטל, אף דברי תורה מטלטלין. תלמוד לומר מסמות, אי מה מסמר זה חסר ולא יתר, אף דברי תורה חסירין ולא יתירין, תלמוד לומר נטועים, מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין.

⁴⁸² ז"ל בשלימות: אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא, בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת. בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, נתן להם תורה לישראל ושמח, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזבו.

בראשית א), וכל אותיותיה ודקדוקיה הכל הם ענפי אורות ועולמות עליונים, ואף שנתן הוא ית' תורתו למטה בעולם השפל, לא נעתקה ממקום קדושתה, אלא היא כמדרכת מדליק נר מנר, שאור הראשון קיים לעולם. וכמו כן עיקר התורה נשארה בעולמות עליונים, ורק האירה ניצוצותיה וענפיה גם למטה, ולכן ע"י קיומה מעוררים שורשיה למעלה ומאירה בכל העולמות, ורק שהם שם בבחינת האש הכמוס בתוך הגחלת, וע"י ניפוח יוצא האש לחוץ ומאיר בהארה יתירה.

כל דברי חכמים גנוזים בתורה

ובזה הענין נדמה ג"כ דברי חכמים וחידושי תורה וחידושי זהירות וגדרים שעושים בכל מצוה, הכל כלול בתורה, כמ"ש רז"ל (ויק"ר פכ"ב סי' א) שהוא ית' גילה למשה מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, ורק שהיה בכח ולא בפועל, וכן בשורשם בעולמות העליונים, היו כמוסים שם בכח ולא בפועל, כענין המיפה הנשרש במוח האדם, שבה נשרש כל פרטי אברים של האדם כמ"ש במ"א, ורק שע"י חידושם בכל זמן, הם מוציאים כחם לפועל. והוא מ"ש רז"ל (אבות פ"ב מ"י) וכל דבריהם כגחלי אש וכו', שהתורה נמשלה לאש, כמ"ש (ירמיה כג כט) הלוא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע וכו', ר"ל שבוה יש הפרש בין התורה הנתונה מפיו ית', למה שחידשו חכמים בכל דור ודור. שהתורה הנתונה מפיו ית' למשה מתדמה לאש שמתגלה ומאיר, אבל דברי חכמים נדמים לאש הטמונה וכמוסה בגחלת, שכבר היא שם בכח ורק שלא יצתה לפועל. והוא גם כן כמו האש הטמון בכח בסלע ויוצא ע"י הכאת הפטיש, וכמו כן ע"י עסק החכמים המורחים ומייגעים בה, הם מוציאים דברי תורה שכבר נכללו בתחילה בכח ועכשיו יוצא לפועל, כמו האש היוצא מן הגחלת ע"י נפוח.

ולזה אמר שלא נטעה ח"ו, לאמר שבוה יש הפרש בין ד"ת לדברי חכמים שחידשו מדעתם, שדברי תורה הנתונה מפיו היא תורה האמיתית הנשרש בעולמות העליונים, משא"כ דברי חכמים אינו נשרש למעלה, אלא הם עצמם חידשו מדעתם, ואין זה אלא בעולם התחתון, משא"כ בעולמות העליונים אין להם שורש כלל. ונמצא שנדמים למטלטלים שאין להם שורש בקרקע ונעתקים ממקום למקום, וכמו כן בדברי חכמים אין להם שורש עצמי בעולמות העליונים, רק תועלת לעשות גדר לד"ת הנאמרים מפיו ית', כמו הדרבן שאינו עצם הזריעה הנשרש בקרקע, רק מועיל לזריעה לבד. ולזה אמר, ת"ל וכמסמרות נטועים וכו', ר"ל שיש להם קביעות ושורש בעולמות העליונים כאש הטמונה בגחלת וכמ"ש.

ובזה נבין ג"כ מ"ש (אבות פ"ב מ"י) והוי זהיר בגחלתן שלא תכווה וכו'. והענין שארז"ל (ברכות ד ע"ב) כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, ותמהו המחברים למה יהיה עונש העובר על דבר חכמים יותר ממ"ע ול"ת הנאמר מפיו ית' שאין בהם עונש מיתה כלל. אבל הענין שהוא ממש דומה לאש וגחלת, שהאש אינו צריך שמירה ואזהרה יתירה כ"כ לאמר לאדם הזהר שלא תגע בו ותכווה עצמך, שהרי רואה האש מעצמו. אבל הגחלת העמומה קצת, צריך זהירות יתירה שלא יחשוב האדם שכבר היא צוננת, וצריך להזהירו ולומר לו הזהר שעדין האש שקוע בתוך הגחלת ותכווה ע"י. וכמו כן מצות התורה עצמם הנדמים לאש אינו צריך להחמיר בעונשם כ"כ, כי כל אדם מישראל יודע שאין לו למרות פיו ית', ק"ו ממלך בשר ודם, ציוויו של הקב"ה על אחת כמה וכמה. אבל דברי חכמים, היה האדם מיקל קצת בחושבו שאין להם שורש עצמי כמצותיו ית' בעולם העליון, רק הם לצורך זהירות ושמירה בלבד, ויחשוב לומר אני אזהר ולא אבוא לידי עבירה על גוף

איסור תורה, לכך הוצרכו להחמיר בדבר ביותר, ולהודיע שגם דברי חכמים הם כמו מצותיו ית', שהם מושרשים למעלה, רק שתחילה היו בכת, ועכשיו יוצאים ע"י הידושם לפועל, ולכן אמרו והוי זהיר בגחלתם שלא תכווה".

ומ"ש, אי מה מסמר זה חסר וכו'. הענין, כי עוד יש הפרש גדול בין התורה לדבר אחר, כי האדם הנותן מתנה לחבירו, חסר אצלו אותו דבר, ונשאר ממונו מעט ממה שהיה בתחילה, והיה עולה על הדעת שלתורה יש גבול, שכל מה שחידשו בה חכמים והשיגו ממנה איזה דבר, נשאר חסר אותו הענין הנסתר, ואין הנסתר רב כ"כ כמו בתחילה, מאחר שמתגלה ממנו בכל עת. לזה אמר, שאין הדבר כן, כמ"ש המפרשים בביאור פסוק (תהלים יט ה) תורת ה' תמימה וכו', ר"ל שאחר שכבר עברו כמה חכמים בכל דור ודור, והוציאו ממנה חבילי חבילות חידושי תורה רבים מה שהיה גנוז ונסתר בתחילה, אעפ"כ לא חסר התורה הגנוזה משיעורה הראשון, מאחר שהתורה וקב"ה חד הוא⁴⁸³, וכמו שהוא ית' הוא בלי סוף וגבול, כמו כן התורה היא בלי גבול ובלי תכלית, ומה שאנו משיגים ממנו ית' ע"י פעולותיו אינו מחסר ח"ו קצת ממנו, כמו כן מה שאנו משיגים מן התורה אין זה מגרע כלום. ובזה נדמה התורה לנטיעה, שהנטיעה הנשרשת בארץ וגדילה משם ועושה פירות, מ"מ אינו מחסר מן הקרקע כלום, כי הארץ לעולם עומדת ואינה מקבלת גירעון וחסרון עי"ז, ורק שהנטיעה בעצמה היא פרה ורבה ומוספת פירות תמיד. וז"ש, ת"ל נטועים מה נטיעה פרה ורבה וכו'.

ליקוט יא – יוסף יהוסף

במסכת סוטה (לו ע"ב) יוסף שקידש שם שמים בסתר הוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה שנאמר עדות ביהוסף. הענין ידוע, שאותיות ס"ף מתחלפים באלב"ם לב' אותיות ד"ו. וידוע כי ציור אות ה הוא ד ו, נמצא שכאשר הוסיפו ליוסף אות אחת ונקרא יהוסף, נמצא שנכלל בו כל שם הוי"ה כסדר כתיבתו, רק בסתר ע"י חילוף אותיות אלב"ם.

ליקוט יב – משען אלו בעלי מקרא

חגיגה (יד ע"א⁴⁸⁴) כי אתא רב דימי אמר וכו' משען אלו בעלי מקרא משענה אלו בעלי משנה. הענין, כי באמת כל קיום וחיוזק ישראל הוא ע"י התורה כמ"ש (דברים ל ב) כי היא חיידך וכו', וכל משענתם בגלות הכל בתורה, כמ"ש רז"ל (ע"ז ג ע"ב) מה דגים שבים וכו'. והזכיר משען לשון זכר במקרא, ומשענה לשון נקבה במשנה, כי ידוע כי הם בחינת דוכרא ונוקבא, ונקבה לית לה מגרמה כלום⁴⁸⁵, כי אם מה שנותן לה בעלה, כן תורה שבע"פ לית לה מגרמה כלום רק ביאור לתורה שבכתב.

כל משען לחם, אלו בעלי תלמוד, כי הדינים והלכות המסורים בידינו בתורה שבע"פ משולים לתבואה וחטים, כמ"ש (ברכות סד ע"א) הכל צריכין למארי חטייא, אבל עדיין אינם ראויים למאכל, שלא נטחנו ולא נעשו לחם. כמו כן המשנה עצמה, אין ראוי

⁴⁸³ ע"י לעיל הערה 48.

⁴⁸⁴ ז"ל בשלימות: משען אלו בעלי מקרא, משענה אלו בעלי משנה כגון רבי יהודה בן תימא וחביריו. פליגו בה רב פפא ורבנן חד אמר שש מאות סדרי משנה, וחד אמר שבע מאות סדרי משנה, כל משען לחם, אלו בעלי תלמוד, שנאמר לכו לחמו בלחמי ושתו בין מסכתי. וכל משען מים, אלו בעלי אגדה, שמושכין לבו של אדם כמים באגדה. גבור זה בעל שמועות. ואיש מלחמה, זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. שופט, זה דיין שדן דין אמת לאמיתו, נביא כמשמעו, קוסם זה מלך, שנאמר קסם על שפתי, מלך זקן זה שראוי לשיבה, שר חמשים אל תקרי שר חמשים, אלא שר חומשין, זה שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה.

⁴⁸⁵ נוסח זה מובא בזהר (ח"א קפא ע"א) על מידת המלכות, וכוונתו שזה החלק התחתון ביותר בקומה.

להורות ממנה מה יעשה בישראל, כמ"ש (סוטה כב ע"א) המורים הלכה מתוך משנתם הם מבלי עולם, ולכן אמר שבעלי תלמוד נקראים משען לחם שהם ראויים למזון. וע"ז נאמר (משלי ט ה) לכו לחמו בלחמי שיכולים ליהנות ממנו ולהורות כהלכה.

גבור זה בעל שמועות ואיש מלחמה, שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. הענין שהפרש יש בין גבור ובין איש מלחמה, שגבור הוא בכח וזרוע, אבל יכול להיות שלא ינצח במלחמה והחלש ממנו ינצחנו, כי הוא אינו מלומד במלחמה, והחלש ממנו יודע תכסיסי מלחמה ודרכיה. וכן הוא הענין ממש בתורה, שיש מי שהוא בעל שמועות הרבה שקיבל הרבה מרבותיו והוא סיני⁴⁸⁶, אבל אין בכחו לישא וליתן ולפלפל בה ולברר הלכה ברורה ולהכריע דין אמת לאמתו להלכה, ולכן הבעל שמועות נקרא גבור, ומי שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה נקרא איש מלחמה.

שר חמשים וכו', שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה. הענין שאמרו ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, וכל תורה שבע"פ כלליה ופרטיה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, הכל מרומז בתורה שבכתב, וזהו עיקר גבורת התורה ודרכי חכמי הש"ס ודורות הראשונים, שהיו לומדים תורה שבע"פ מן השמועה, אבל היו דורשים הכל מן הכתוב. והוא ענין זוג ז"נ לחבר תורה שבכתב עם תורה שבע"פ ע"י י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, שהוא בחינת יסוד אח"ד כידוע⁴⁸⁷.

ליקוט יג – על כן יעזב איש

ויאמר האדם זאת הפעם וכו', על כן יעזב איש וכו' (בראשית ב כג"כד), יש לפרש שהכל הוא דברי האדם. והוא שיש להבין, מדוע נברא האדם בתחילה דו פרצופין⁴⁸⁸ ואח"כ נחלקו לשנים, ולמה לא נבראה האשה פרצוף מיוחד ככל בעלי חיים האחרים. אבל הענין, שהאדם נברא להיות מיוחד וקדוש בזיוונו ביותר מכל בע"ח, שאין להם בן זוג מיוחד רק במקרה לפי שזדמן להם. אבל האדם צריך שלא יהיה כאחד מבהמות וחיייתו ארץ, רק להיות לו אשה מיוחדת עמו תמיד ולהיות לבשר אחד, ולכן נברא דו פרצופין להראות לאדם שלכוונה זאת היה כן. ולכן הוא מה שאמר אדם, אחר שהובא לפניו כל הבע"ח, וראה כולם זוג זוג והוא אין לו זוג, רק אחר שלקח אחת מצלעותיו, והוא מ"ש (בראשית ב כג) זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי וכו' לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת, על כן צריך האדם שיעזוב וכו' ודבק באשתו והיו לבשר אחד, וכמ"ש ודוק.

ליקוט יד – שילוח אדם הראשון מגן עדן

וישלחהו ה' אלהים מגן עדן (בראשית ג כג) וכו' וכתוב (שם כד) ויגרש את האדם. הענין, כי יש הפרש בין שליחות ובין גירושין, כי שליחות הוא כענין מי ששילח את חבירו לאיזה מקום לעשות פעולתו או כדי להרויח, ודעתו שהשליח יחזור לביתו, שזהו עצם שליחותו. אבל בחינת גירושין, הוא כאשר האדם כועס על עבדו או משרתו נאמן ביתו, ויגרש אותו מביתו, ודעתו שלא יחזור עוד אליו. וכענין זה מצינו ב' בחינות באדם שתחילת בריאתו היה שיהיה תמיד מקום מנוחתו כג"ע לעבדה ולשמרה, ושם יהיה בנקל לו לעבוד בוראו, ושם יתענג על מי מנוחות ויהנה מזיו השכינה. אבל כאשר חטא האדם, נפל ממדרגתו, ולא יכול להגיע אל עצם שלימותו אם לא אחר רוב הטורה והעמל בתורה ובמצות מעשיות, שלזה הוצרך להיות דירתו בעוה"ז השפל לקיים מצות מעשיות, ועי"ז

⁴⁸⁶ ע"י ברכות סד ע"א.

⁴⁸⁷ ע"י בגר"א בתז"ח לג ע"ב.

⁴⁸⁸ ע"י ברכות סא ע"א.

כאשר ישתלם, אז יוכל להגיע למקומו אחר מיתתו, להיות מקום מנוחתו בג"ע התחתון בתחילה כידוע. ונמצא שבבחינה אחת, מה שנמרד מג"ע הוא בגדר גירושין, שלא יהיה בקביעות בג"ע כקודם הטאו, אבל בבחינה אחרת הוא בבחינת שליחות, שנשלח למוכתו, כדי שישתלם ויזדכך שיהיה יכול לחזור למקומו לג"ע.

וכן מצינו ב' בחינות אלו בישראל, שהם דוגמת אדה"ר וכללות קומתו כאשר כתבתי במק"א באריכות, ותחילת כוונתו ית' היה שיהיה מקומם בארץ הקדושה שהיא ממש במדריגת ג"ע התחתון, מוכן לשלימות ישראל ולהתענג שם, ולהיות עוסקים בעבודתו ית' תמיד בקביעות בלי לגלות משם לעולם. אבל כאשר הטאו, הוצרכו להיות גולים בארץ לא להם, ואין יכולים להגיע למדריגת שלימותם, אם לא יהיו נפזרים בד' כנפות הארץ ללקט נצוצות הקדושה, ולבסוף זמן הגלות הקצוב, יהיו חוזרים לארצם, והם ג"כ ב' בחינות שליחות וגירושין. ובוזה תבין עומק מליצת חז"ל באיכה רבתי (הקדמה פיסקא ד) מ"ש ע"פ (הושע ו ז) והמה כאדם עברו ברית וכו', מה אדה"ר הכנסתיו לג"ע וציויתיו וכו', ודנתי אותו בשלוחין, ודנתי אותו בגירושין, כך ישראל הכנסתי אותם לא"י, כמ"ש (ירמיה ב ז) ואביא אתכם וכו' ודנתי אותם בשלוחין, כמ"ש (שם טו א) שלח אותם מעל פני וגו' ודנתי אותם בגירושין וכו' ויובן עפ"י הקדמה הנ"ל, והבן.

ליקוט טו – מקל שקד

ואומר מקל שקד אני רואה, ויאמר ה' אלי הטבת לראות כי שוקד אני וכו' (ירמיה א יא). הענין, כי מצינו בשקדים ב' מינים, מין המרים טובים בקטנותם ורעים בגדלותם, והמתוקים הם להיפך מרים בקטנותם וטובים בגדלותם. וכמו כן מצינו בהנהגתו ית' בברואיו מתחלק לב' דרכים, שלישראל מעניש אותם מיד בעוה"ז כדי לנקותם מעונותם ולהרבות שכרם לעוה"ב ולימות המשיח, אבל באומות העולם הוא להיפך, שמאריך להם בעוה"ז ויושבים שלווים ושקטים, בכדי לשלם להם פורעניות באחרית הימים לימות המשיח, והוא מין שקדים המרים. ולכך, כשראה ירמיה מקל שקדים על ישראל, שיש בהם ב' מינים, ולא הבין כוונתו ית', אם הוא לרעה ח"ו, להראות שהוא ית' יאריך אפו לישראל, בכדי לשלם להם בסופם פורעניות, שהוא מין שקדים המרים. או שמראה להיפך, מין שקדים הטובים בסופם ובתחילתם מרים. והוא מ"ש הקב"ה לירמיה הטבת לראות (שם יב) ר"ל שהוא למוכת ישראל במה ששוקד אני על דברי לעשותו ובאחריתם יהיו מוצלחים.

ליקוט טז – פיתוי היצר

לשמרך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה (משלי ז ה). ענין אשה זרה ונכריה, הוא ע"פ מה שידוע, שיש ב' מיני יצרים באדם שממנו בא לידי הטא ועוון: הא', הוא מצד טבע חומריותו, כענין תאוות הבהמות וחיות הטורפות, וזה נקרא אשה זרה, כענין הכתוב (בראשית ב יח) לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו, ואמרו (יבמות סג ע"א) זכה נעשית לו עזר לא זכה כנגדו, והיינו כי הגוף של האדם נקרא בשם אשה כידוע⁴⁸⁹, וכאשר האדם זוכה לטהר את חומר גופו, אז הגוף נעשה עזר וסעד אל הנפש לעבוד את בוראו, ובלעדו לא היה לנפש אפשרות לעבוד את ה' במצות מעשיות גופניים. אבל כאשר לא זכה ח"ו, אז הוא כנגד הנפש, ומטרידו משלימותו להיות נמשך אחרי תאוות החומר, וזה נקרא אשה זרה. מנכריה אמריה החליקה הוא יצה"ר הב', שהוא מלאך שלוח ממרום להסית את האדם, ולהטותו מן הדרך הטוב והישר ומפתהו בפתויים, כמשל אשה זונה

⁴⁸⁹ עי' זהר ח"א קכז ע"א.

שאמרו בזהר הקדוש ע"ז (ח"ב קסג ע"א⁴⁹⁰). ודרך אותו היצה"ר להטעות את האדם ולהראות לו על רע טוב, ועל מר מתוק, ועל עבירה מצוה. והוא משמש באותם הענינים שאין נמשכים מצד טבע החומר, כגון הגאווה ולשון הרע ודומיהם, שאין האדם שומע לו אם לא שמטעה אותו להראות לו, שמצוה בדבר שלא יבין בתחילת העוון שרע ומר בסופו, וז"ש מנכריה אמריה החליקה. ובזה יש הפרש בין ישראל לאומות העולם, שאיש הישראלי יש לו ב' יצרים, א' טבעי חומרי, ואחד רוחני מלאך ממרום כמ"ש. משא"כ לאומות העולם, שאין להם יצה"ר שולח ממרום, כיון שלא נמסר להם עבודת המקום ב"ה, ורק טבע נטיית חומרם נשאר אצלו כתאות הבהמות וחיות הטורפים.

ובזה יתבאר לנו מאמר רז"ל בפרק הרואה (ברכות סא ע"א) בענין היצה"ר, שאמרו שם, יצה"ר דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב, שנאמר (קהלת י א) זבובי מות וכו', ורב אמר כמין חטה הוא דומה, שנאמר (בראשית ד ז) לפתח הטאת רובץ וכו', והם מדברים מב' יצרים הנ"ל, שר"י מדבר מיצה"ר השלוח ממרום, והוא נדמה לזבוב ממש, כמו שאין הזבוב טבעו לעמוד במקום ריקם לגמרי, רק בבלי המורק מאיזה משקה כגון דבש וכדומה, שנשאר איזה לחלוחית קיים ורוצה למוץ ממנו, וממנו חייתו ומזונו, כמו כן אין ליצה"ר זה מקום להתדבק באחד מאומות העולם, כיון שאין להם שום קדושה כלל, ולא ניתן להם העבודה, רק בישראל הוא דבוק מאוד לינק מן הקדושה העליונה. וז"ש הכתוב, זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח, ר"ל שטבעו להבאיש מקום שיש שמן טוב מבושם, משא"כ מקום ריקם לגמרי.

ורב מדבר מיצה"ר הב', שהוא החומרי הדבוק בטבע כל יציר, מצד נטיית תאוות החומר, ובזה אין הפרש בין ישראל לאומות העולם, וזה נקרא חטה. והוא ע"פ מ"ש רז"ל (סנהדרין ע ע"ב) עץ שאכל ממנו אדה"ר חטה היה. והענין בזה, שענין עץ הדעת היה מטבעו לעכור חומר גוף האדם, להיות נמשך מטבעו אחר תאוות גשמיות, והוא ענין הזוהמא שאמרו (שבת קמו ע"א) שהטיל נחש בחוה, שבתחילה נברא האדם בגוף קדוש וטהור, שלא נמשך כלל לשום תאוות עון, ורק שהבחירה היה מסור בידו מצד יצה"ר הב' השלוח ממרום להסיתו.

ובזה מתורץ קושיית המפרשים, שהקשו כיון שלא ניתן יצה"ר באדם עד אחר שאכל מעץ הדעת, א"כ היאך בא לירי הטא עץ הדעת עצמו. אבל מתורץ ע"פ מ"ש, שבאמת היה לו יצה"ר מתחילה בחוץ לגופו, שהיה מסיתו לחטא בפיתויו להראות לו על רע טוב, כענין הנחש שבא אליו בטענות מזויפות, כענין שכתוב (בראשית ג א) והנחש היה ערום וכו', ואמר לו (שם ד) לא מות תמותון, אבל לא היה יצה"ר בתוך גופו ממש מטבעו עד אחר שאכל מעץ הדעת, אז היה לו ב' יצרים. וישראל שפסקה זוהמתן בעמדם

⁴⁹⁰ ז"ל: בביתא דמלכא לבר הות חדא זונה יאה בחיזו ושפירא בריוא ליומין אמר מלכא בעינא למחמי רעותיה דברי לגבאי קרא לה לההיא זונה ואמר לה זילי ותפתי לברי למחמי רעותיה דברי לגבאי ההיא זונה מאי עבדת אזלת אבתריה דבריה דמלכא שראת לחבקא ליה ולנשקא ליה ולפתי ליה בכמה פתויין אי ההוא ברא יאות ואצית לפקודא דאבוי גער בה ולא אצית לה ודחי לה מניה כדן אבוי חדי בבריה ואעיל ליה לגו פרגודא דהיכליה ויהיב ליה מתנן ונבזבזא ויקר סגיא מאן גרים כל האי יקר להאי ברא הוי אימא ההיא זונה.

תרגום: [משל] בבית המלך בחוץ היה זונה אחת נאה למראה ויפת תאר, לימים אמר המלך אני רוצה לראות את רצונו של בני אלי, קרא לאותה הזונה ואמר לה, לכי ותפתי את בני כדי לראות את רצון בני אלי. מה עשתה אותה זונה, הלכה אחר בן המלך והתחילה לחבק ולנשק אותו ולפתותו בכמה פתויים, אם אותו בן יאה ומצית למצות אביו גוער בה, ולא מצית לה ודוחה אותה ממנו, ואז אביו שמח בבנו ומכניסו לתוך הפרגוד של היכלו, ונותן לו מתנות ואוצרות וכבוד רב. מי גרם את כל הכבוד הזה לבן הזה הוה אומר אותה הזונה.

על הר סיני (שבת קמו ע"א), היינו ג"כ שאז נתקדש חומרם ונתבסס קצת, שלא יהיה נמשך כ"כ אחר תאות גשמיות כמו שהיה בתחילה.

וזה ענין מ"ש (ברכות יז ע"א) שאור שבעיסה, ר"ל שבא מצד עצמות העיסה וקלקולו אחר החטא, ובוה נמצא טעם הגון למצות שתי הלחם מחטים בשבועות שהיה חמץ, ואמרו רז"ל (מנחות נב ע"ב) השאור בודה להן מתוכן, והוא רמז נתון על שאור שבעיסה, שבא מצד עצמו לא ממקום אחר, והיינו היצה"ר שבטבע והחומרי שניתן באדם ע"י אכילת עץ הדעת, והוא נתבסס ביום מתן תורה. ולכן היה נקרב ע"ג המזבח להתקדש בקדושתו של הקב"ה, ולכן הוא נדמה לחטה שנמצא בו שאור מטבעו אחר שמתקלקל קצת. וז"ש כמין חטה הוא דומה, ומביא ראיה מפסוק לפתח חטאת רובץ, והיינו שאנו רואים שטבע התאוה גובר באדם מיום הולדו, שא"א לומר שזה בא לו מן המלאך השלוח ממרום, שהרי עדיין אינו יודע ומכיר את בוראו כלל, ואינו יודע בין טוב לרע, אלא ע"כ שהוא מצד טבע חומרנו הנוטה מפאת עצמו לכל תאוה רעה כמ"ש.

וע"פ הקדמה הנ"ל, מצאנו ג"כ תירוץ נכון לקושיית המחברים, שהקשו כיון שעיקר מעלת האדם הוא מצד שהוא בעל בחירה לבחור בטוב וברע, וזהו שכרו שבחר דרך הטוב, וע"ז הכוונה נברא האדם, א"כ היאך היה אם לא היה אדה"ר אוכל מעץ הדעת, וגם מדוע נענש ע"ז, שהרי אדרבא הגיע ע"כ לתכלית שלימותו. אבל לפי מה שכתבתי אתי שפיר, שבאמת היה בעל בחירה קודם אכילתו את עץ הדעת, ע"י המלאך השלוח לו ממרום ע"י כך, ובוה היה תלוי עבודתו. אבל ע"י אכילת העץ, נכנס בו יצה"ר הב', ונתעבה חומרנו, ומצד זה אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז כ), ר"ל שאף שהוא יכול לכבוש את יצה"ר שחויץ ממנו שהוא מן השמים, אבל יצה"ר שמצד הארץ וחומר האדם עצמו, אי אפשר לו להיות נקי מכל חטא, שלא יהיה נמשך לאיזה תאוה קצת, ולכן נגזר מיתה על כל בני האדם אשר בעפר יסודם, אפילו על הצדיקים הגדולים מצד עביות החומר שיזדכך במיתתם, ודו"ק.

ליקוט יז – צופה הייתי בין מים עליונים

ת"ר מעשה בר"י בן חנניא וכו' צופה הייתי בין מים העליונים (חגיגה טו ע"א⁴⁹¹), יש לבאר מאמר זה על הדרך מליצה. כי ענין מים העליונים ומים תחתונים הוא, כי כל גידול הצמחים וכל בע"ח הוא ע"י מים. וכבר כתבנו שהשגחתו ית' בעולמו הוא על ב' דרכים, הא' בבחינת הטבע, והב' הוא ענין נס"י שלמעלה מן הטבע. ונתבאר שזה ענין חילוק ה' רקיעים⁴⁹², ב' לבד וה' לבד, שב' התחתונים משם הוא סידור הטבעי ע"פ כוכבים ומזלות שברקיע השני, משא"כ ה' רקיעים העליונים הם בבחינה אחרת, שהוא ענין נס"י שהם למעלה מכוכבים. ולכן כתיב (בראשית א ו) יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים, ר"ל בין אלו ב' מיני השגחות העשויים לחיות העולם המיוחס בשם מים. וע"ז אמרו רז"ל⁴⁹³ בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, שותים מאוצר של מעלה, ר"ל ממים העליונים שעל הרקיע, והוא בחינת ענין נס"י.

וידוע שבאמת עיקר חיותנו והנהגתנו הוא בבחינה עליונה ע"פ נס"י, שאין מזל לישראל (שבת קנו ע"א), רק הוא ית' בעצמו מנהיגם בבחינה שעל השמים, רק שהעוון

⁴⁹¹ ז"ל בשלימות: בן זומא אמר לו, צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים, ואין בין זה לזה אלא שלש אצבעות בלבד, שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים, כיונה שמרחפת על בניה ואינה נוגעת.

⁴⁹² ע"י חגיגה יב ע"ב: ריש לקיש אמר שבעה [רקיעין הן] ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבנות.

⁴⁹³ ע"י הערה 353.

גורם לעשות הבדל בינינו ובין כבודו ית', כמ"ש (ישעיה נט ב) כי אם עונותיכם היו מבדילים וכו', ומבואר בכתוב (דברים ל יא) כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום וכו' (שם יד) כי קרוב אליך הדבר מאוד בפוך ובלבבך לעשותו. וכתבתי במ"א שהוא ענין כלל העבודה אצלו ית', שהיא מתחלק לג' בחינות, מחשבה דיבור ומעשה, והוא מ"ש בפוך ובלבבך לעשותו, והם הג' אצבעות שמבדיל בין מים למים.

ליקוט יח – עדיין בן זומא מבחון

אמר להם ר"י לתלמידיו עדיין בן זומא מבחון (חגיגה טו ע"א⁴⁹⁴). הענין ידוע שכל כחות הטומאה ויצה"ר שבאדם המסיתו לחטוא, כולם נבראו ביום שני, כמ"ש בזוהר (ח"א יז ע"א). ומחלוקת תלוי ביום שני, דעבדין פלוגתא ומחיצה בין ישראל לאביהם שבשמים. אבל לולא היצה"ר שבאדם, היה האדם דבוק תמיד בו ית', ולא היה צריך לניהוג הטבעי וכחות משמרי השמים. והוא ענין האור שנברא ביום ראשון, שהיה [אדם] רואה בו מסוף העולם ועד סופו (חגיגה יב ע"א), שהוא אור הפנימי של החמה שלמעלה מן הטבע. ונמצא ששם, אינו מדבר כלל מענין הבדלה זאת, ועיקר הבדלה הוא ביום שני ע"י היצה"ר שבאדם. ואמרו רז"ל (סוכה נב ע"א) שיצה"ר נדמה לרשעים כחוט השערה, והכוונה בזה שבאמת דבר קל הוא להנצל ממנו בתחילה, משא"כ כשנמשך אחריו בתחילה, אז מתגבר יותר כמ"ש (ישעיה ה יח) הוי מושבי העון בחבלי השוא. וז"ש שההפרש הוא כמלא נימא, ונמצא שהפרש שבינו ית' לבין בריותיו הוא כחוט השערה ממש.

ורבנן אמרי כי גודא דגמלא וכו', הענין כמ"ש (ברכות ה ע"א) אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו יזכור לו יום המיתה, והוא נקרא גודא דגמלא, כמ"ש המליץ העולם ים זועף וכו' והזמן גשר רעוע בנוי עליו, ויום המיתה הוא שפת הגשר שמיד עובר לעולם העליון. וכמ"ש הגאון (יונה א ד) בפירוש מאמר (תמיד לב ע"א) כל נחותי ימא לא מייתבי דעתיהו עד דנחתי ליבשתא, ואז בשפת הגשר יום הדין הגדול והחשבון לאדם על כל מעשיו שפעל בעוה"ז, וע"ז רמזו רז"ל בפ"ב דשבת (לב ע"א⁴⁹⁵) וגברי היכא מיבדקי וכו' אמעברא דגשרא.

מר זוטרא אמר וכו' כתרי גלימא דפריסי אהדדי, רמזו בזה, שבאמת לעולם חופף עלינו השגחתו ית' העליונה ע"פ נס, המיוחס בשם מים העליונים, שהן הן גבורותיו שאלמלא כן היאך שיה אחת יכולה לדור בין ע' זאבים (יזמא סט ע"ב). וידוע שדרכי מדותיו ית' נדמה למלבושים, כענין שאמר (ר"ה יז ע"ב) נתעטף הקב"ה כש"ץ וכו', כי כמו שהאדם ניכר מעלתו ע"י מלבושיו, כמ"ש (שבת קיג ע"א) ר"י קארי למאניה מכבודתא, כמו כן הוא ית' ניכר ע"י פעולותיו ומדותיו ית'. אבל כבר אמרו⁴⁹⁶ כ"ז שעושים בני לפני כסדר הזה שילכו בדרכיו ית' מה הוא רחום וכו', ונמצא שענין שלימותו ית' החופף עלינו, הוא ע"י

⁴⁹⁴ ז"ל: תנו רבנן מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית וראה בן זומא ולא עמד מלפניו אמר לו מאין ולאין בן זומא אמר לו צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים ואין בין זה לזה אלא שלש אצבעות בלבד שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים כיונה שמרחפת על בניה ואינה נוגעת אמר להן רבי יהושע לתלמידיו עדיין בן זומא מבחון מכדי ורוח אלהים מרחפת על פני המים אימת הוי ביום הראשון הבדלה ביום שני הוא דהואי דכתיב ויהי מבדיל בין מים למים וכמה אמר רב אחא בר יעקב כמלא נימא ורבנן אמרי כי גודא דגמלא מר זוטרא ואיתימא רב אסי אמר כתרי גלימי דפריסי אהדדי ואמרי לה כתרי כסי דסחיפי אהדדי.

⁴⁹⁵ ז"ל: וגברי היכא מיבדקי אמר ריש לקיש בשעה שעוברים על הגשר גשר ותו לא אימא כעין גשר.

⁴⁹⁶ ע"י ר"ה יז ע"ב: מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם, וע"י מכילתא (פרשת השירה פרשה ג): אבא שאול אומר נדמה לו מה הוא רחום וחנן אף אתה רחום וחנן.

שאנו הולכים במדותיו ית', וז"ש כתרי גלימא דפריסי אהדדי. ונמצא שלפי זה, אין שום הפרש כלל בין מים העליונים ותמיד חופף עלינו כבודו ית' (רק בהסתר פנים לבד).

ליקוט יט – בענין טוב ה' לכל

סנהדרין (לט ע"ב⁴⁹⁷) ר"א רמי כתיב (תהלים קמה ט) טוב ה' לכל, וכתיב (איכה ג כה) טוב ה' לקיו משל לאדם וכו'. כבר כתבתי שהוא ית' מנהיג עולמו בשני דרכים: הא', בהנהגה טבעית, שבזה כל הברואים הם שווים, ואין הפרש בין טובים לרעים. ובחינה השניה, הוא השגחה הפרטיית, והוא סידור נסיי, ודבר זה אינו נוהג אלא בישראל לבד, ואינו תלוי כלל בסידור הכוכבים, רק שהוא ית' המשגיח על עמו, לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, לכל אחד לפי ערכו. וזהו ענין אלו ב' הכתובים המדברים משני אלו המדרגות, שפסוק טוב ה' לכל, מדבר מהנהגה הטבעית, שהוא כולל לכל, לרעים ולטובים, וז"ש משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה וכו', והיינו דבר ההכרחי שא"א בלעדו הוא כולל לכל האילנות, וכמו כן הנהגת הטבע הוא דבר ההכרחי לקיום העולם שא"א בלעדו, ולכן מועיל גם לרעים. אבל בחינה השניה, שהוא לתוספת שפע ע"י הנהגה הנסיית, הוא רק לישראל, שבזה משגיח לכל אחד בפרטות, וע"ז אמר טוב ה' לקיו, וז"ש כשהוא עודר וכו' ר"ל שזה נדר תוספת טובה לאברויי אילנא שאינו הכרחי כ"כ, ודו"ק.

⁴⁹⁷ ז"ל בשלימות: רבי אלעזר רמי כתיב טוב ה' לכל, וכתיב טוב ה' לקויו. משל לאדם שיש לו פרדס, כשהוא משקה את כולו, כשהוא עודר אינו עודר אלא טובים שבהם.